Mustafa Kemal Atatürk

NUTUK

Atatürk, Mustafa Kemal
Nutuk / Mustafa Kemal Atatürk.
— 1. bsk. — Ankara t 2005
624 s. ; 20 cin. — (Atatürk Dizisi ; 1)
1. Türkiye. 2. Atatürk. 1. Atatürk, Mustafa Kemal. İİ. Eseradı. ıii. seriler.
956.1024

ÖNSÖZ

Uzun yıllardır, kanımca tüm Türk tarihinin en önemli yapıtı olan *Nutuk'u* yeni kuşakların anlayacağı bir Türkçe ile yayımlatmayı arzulamaktayım. Bu amaçla, uzun ve yorucu bir çalışma sonucunda, bir yanda Ulu Atatürk'ün özgün ve tam metni diğer yanda da benim çevirimle bu belgeyi hazırladım. Çevirinin sonunda önemli sağlık sorunlarıyla karşılaştım. Yapıtın buna karşın tamamlanabilmiş olması; Atatürk'e içten bağlılığımın, hiç eksilmeyen ulusal görev coşkumun sonucudur.

Eminim ki, yapıt, bugüne dek yapılmış diğer çevirilerden biraz daha değişik bir biçimde okurlara Ata'mızın gerçekten ne demek istediğini anlatacaktır.

Bedi Yazın, Moda,
Şubat 1995

NUTUK

SAMSUN'A ÇIKTIĞIM GÜN GENEL DURUM VE GÖRÜNÜŞ

1919 yılı mayısının l9 uncu günü Samsuna çıktım. Genel durum ve görünüş:

Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu topluluk, Genel Savaşta1 yenilmiş, Osmanlı ordusu her yanda zedelenmiş, koşulları ağır bir "Ateşkes Anlaşması"2 imzalanmış. Büyük Savaşın uzun yılları boyunca, ulus yorgun ve yoksul bir durumda. Ulusu ve yurdu Genel Savaşa sürükleyenler, kendi başlarının kaygısına düşerek, yurttan kaçmışlar. Padişah ve Halife olan Vahdettin, soysuzlaşmış, kendini ve yalnız tahtını koruyabileceğini umduğu alçakça yollar araştırmakta. Damat Ferit Paşanın başkanlığındaki Hükümet, güçsüz, onursuz, korkak, yalnız padişahın isteklerine uymuş ve onunla birlikte kendilerini koruyabilecek herhangi bir duruma boyun eğmiş.

Ordunun elinden silâhları ve cepanesi alınmış ve alınmakta...

İtilâf devletleri, Ateşkes Anlaşması hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer uydurma nedenle, İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbulda. Adana iline Fransızlar; Urfa, Maraş, Antebe İngilizler girmişler. Antalya ile Konyada İtalyan birlikleri, Merzifonla Samsunda İngiliz askerleri bulunuyor. Her yanda yabancı devletlerin subay ve memurları ve özel adamları çalışmakta. Daha sonra, sözümüze başlangıç olarak aldığımız tarihten dört gün önce, 15 mayıs l9l9 da İtilâf devletlerinin uygun bulmasıyla Yunan ordusu İzmire çıkarılıyor. Bundan başka, yurdun dört bir bucağında Hıristiyan azınlıklar, gizli, açık, özel istek ve amaçlarının elde edilmesine, devletin bir an önce çökmesine çalışıyorlar.

Sonradan elde edilen güvenilir bilgi ve belgeler, İstanbul Rum Patrikliğinde kurulan Mavri Mira Kurulu'nun (belge: 1) illerde çeteler kurmak ve yönetmekle, gösteri toplantıları ve propagandalar yaptırmakla uğraştığını doğruladı. Yunan Kızılhaçı, Resmî Göçmenler Komisyonu, Mavri Mira Kurulu'nun çalışmalarını kolaylaştırmaya yardım ediyor. Mavri Mira Kurulu'nca yönetilen Rum okullarının izci örgütleri, yirmi yaşını aşmış gençler de katılarak, her yerde geliştiriliyor.
Ermeni Patriği Zaven Efendi de, Mavri Mira Kurulu ile düşünce birliği ederek çalışıyor. Ermeni hazırlığı da tam Rum hazırlığı gibi ilerliyor.
Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz kıyılarında kurulan ve İstanbuldaki merkeze bağlı Pontus Cemiyeti kolaylıkla ve başarıyla çalışıyor (belge: 2) .

DÜŞÜNÜLEN KURTULUŞ YOLLARI

Durumun korkunçluğu ve ağırlığı karşısında, her yerde, her bölgede birtakım kişilerce kurtuluş yolları düşünülmeye başlanmıştı. Bu düşünceyle girişilen çalışmalar, birtakım örgütler doğurdu. Örneğin: Edirne ve çevresinde Trakya-Paşaeli adlı bir dernek vardı. Doğuda (belge: 3), Erzurumda ve Elazığda (belge: 4), genel merkezi İstanbulda olmak üzere Vilâyatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti3 kurulmuştu. Trabzon'da Muhafazai Hukuk4 adlı bir dernek bulunduğu gibi İstanbulda da, Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti5 vardı. Bu dernek merkezinin gönderdiği delegeler, Of ve Rize çevresinde şubeler açmışlardı (belge: 5, 6).
Yunanlıların İzmire gireceğinin açık belirtilerini Mayısın on üçünden beri gören, İzmirde birtakım genç yurtseverler, ayın 14/15 inci gecesi, bu acıklı durumu aralarında görüşmüşler; bir olupbittiye geldiği kuşku götürmeyen bu girişin, katma (ilhak) ile sonuçlanmasını önlemek düşüncesinde birleşmişler ve Reddi İlhak6 ilkesini ortaya atmışlardır. Bu ilkenin yayılması için aynı gece İzmirde Yahudi Maşatlığına toplanabilen halkça bir gösteri toplantısı7 yapılmışsa da ertesi gün sabahleyin Yunan askerlerinin rıhtımda görülmesiyle bu toplantıdan umulduğu ölçüde sonuç alınamamıştır.

ULUSAL KURULUŞLAR, SİYASAL AMAÇLARI

Bu derneklerin kuruluş amaçları ve siyasal erekleri üzerine kısaca bilgi vermek uygun olur düşüncesindeyim.
Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin ileri gelenlerinden kimisiyle daha İstanbulda iken görüşmüştüm. Osmanlı Devletinin çökeceğini kesinliğe yakın bir olabilirlik içinde görüyorlardı. Osmanlı Yurdunun parçalanacağı korkusu karşısında Trakyayı, olabilirse Batı Trakya ile birlikte, İslâm ve Türk topluluğu olarak bütünüyle kurtarmayı düşünüyorlardı. Bu amaca ulaşmak için o zaman akıllarına gelen tek çıkar yol, İngilterenin, olmazsa Fransanın yardımını sağlamaktı. Bu düşünceyle kimi yabancı devlet adamlarıyla ilişki kurmak ve konuşmak yollarını da aramışlardı. Amaçlarının bir Trakya Cumhuriyeti kurmak olduğu anlaşılıyordu.
Vilâyatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti'nin kuruluş amacı da (tüzüklerinin ikinci maddesi), doğu illerindeki bütün halkın dinsel ve siyasal haklarının özgürce gelişimini sağlayacak yasa ve töre içi yollara başvurmak; adı geçen illerdeki müslüman halkın tarihsel ve ulusal haklarını, gerektiğinde, uygar toplumlar önünde savunmak; doğu illerinde yapılan zulüm ve cinayetlerin nedenleriyle etmenleri ve bunları yapanlar ve yaptıranlarla ilgili tarafsızca soruşturma açarak suçluların tez günde cezalandırılmalarını istemek; Türklerle

azınlıklar arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesine ve eskisi gibi iyi bağların pekiştirilmesine çaba göstermek; doğu illerindeki, savaştan doğma yıkım ve yoksulluğu, hükümet katında girişimlerde bulunarak elden geldiğince giderme yollarını aramaktı.
İstanbuldaki yönetim merkezlerinden verilmiş olan bu yönerge gereğince, Erzurum şubesi, doğu illerinde Türklerin haklarını korumakla birlikte, Ermenilerin göçü sırasında yapılan kötü işlerle halkın hiç ilgisi bulunmadığını ve Ermeni mallarının, buralara Ruslar girinceye dek korunduğunu; buna karşılık, müslümanlara çok kıyasıya davranıldığını ve dahası, buyruk dışı olarak göçten alıkonulan kimi Ermenilerin, koruyucularına yaptıkları kötülükleri, kanıtlanmış belgelerle uygarlık dünyasına sunmaya ve bildirmeye ve doğu illerine dikilen tutkulu bakışları söndürmek için çalışmaya karar veriyor (Erzurum Şubesinin Bildirisi).
Vilâyatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti'nin ilk Erzurum Şubesini kuran kişiler, doğu illerinde yapılan propagandaları ve bunların ereklerini, Türklük - Kürtlük - Ermenilik sorunlarını, bilim, teknik ve tarih bakımından inceleyip araştırdıktan sonra, gelecekteki çalışmalarını şu üç noktada topluyorlar (Erzurum Şubesi'nin basılı raporu):

1 - Hiç göç etmemek;
2 - Hemen bilim, iktisat, din örgütleri kurmak;
3 -Saldırıya uğrayacak doğu illerinin herhangi bir bucağını birlikte savunmak.

Vilâyatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti'nin İstanbuldaki yönetim merkezinin, bilim ve uygarlık yöntemleriyle amaca ulaşabileceği konusunda çokça iyimser olduğu anlaşılıyor. Gerçekten bu yolda çaba göstermekten geri durmuyor. Doğu illerinde Müslüman halkın haklarını savunmak için Löpeyi (Le Pays8) adında Fransızca bir gazete yayımlıyor. Hâdisat9 gazetesinin sahipliğini üzerine alıyor. Bir yandan da İtilâf devletleri başbakanlarına ve İstanbuldaki temsilcilerine birer andırı10 veriyor. Avrupaya bir kurul yollamaya girişiyor (belge: 7) .
Bu açıklamalardan kolaylıkla anlaşılacağını sanırım ki, Vilâyatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti'nin kurulmasına yol açan önemli kaygı ve nedenler, doğu illerinin Ermenistana verileceği sanısına dayanıyor. Bu sanının da, Doğu illeri nüfusunda Ermenileri çoğunlukta göstermeye ve tarihsel haklar bakımından öncelikli saydırmaya çalışanların, bilimsel ve tarihsel belgelerle dünya kamuoyunu aldatmayı başarmaları; bir de Müslüman halkın Ermenileri toptan öldüren yırtıcılar olduğu iftirasını doğruymuş gibi kabul ettirmeleri ile gerçek olabileceği inancı üstün geliyor. Bundan dolayı dernek, aynı gerekçe ve araçlarla donanmış olarak tarihsel ve ulusal hakları savunmaya çalışıyor.
Karadeniz kıyılarındaki bölgelerde de, bir Rum Pontus hükümeti kurulacağı korkusu vardı. Müslüman halkı Rumların boyunduruğu altında bırakmayıp yaşama haklarını ve varlıklarını koruma amacıyla, Trabzonda da birtakım kişiler ayrıca bir dernek kurmuşlardı.
Merkezi İstanbulda olan Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti'nin siyasal erek ve amacı, adından anlaşılmaktadır. Her halde merkezden ayrılmak amacını güdüyor.

YURT İÇİNDE VE İSTANBULDA ULUSAL VARLIĞA DÜŞMAN KURULUŞLAR

Kurulmaya başlayan bu örgütlerden başka, yurt içinde daha birtakım kuruluşlar ve girişimler de ortaya çıkmıştı. Özellikle Diyarbakır (belge: 8, 9), Bitlis, Elazığ illerinde, İstanbuldan yönetilen Kürt Teali Cemiyeti11 vardı. Bu derneğin amacı, yabancı devletlerin kanadı altında, bir Kürt hükümeti kurmaktı.

Konya ve dolaylarında, İstanbuldan yönetilen Tealii İslâm Cemiyeti12 kurulmasına çalışılıyordu. Yurdun hemen her yanında İtilâf ve Hürriyet, Sulh ve Selâmet Cemiyetleri13 de vardı.

İNGİLİZ MUHİPLER CEMİYETİ

İstanbulda çeşitli amaçlarla gizli ve açık olmak üzere de, birtakım parti ya da dernek adı altında kuruluşlar vardı.
İstanbulda önemli sayılacak kuruluşlardan biri İngiliz Muhipler Cemiyeti14 idi. Bu addan İngilizleri sevenlerin kurdukları bir dernek anlaşılmasın. Bence, bu derneği kuranlar, kendi varlıklarını ve çıkarlarını sevenler ve kendi varlıklarıyla çıkarlarının dokunulmazlık çaresini Loyd Corç (Lloyd George) Hükümeti aracılığıyla İngiliz desteğini sağlamakta arayanlardır. Bu mutsuzların, İngiltere Devletinin, bütünüyle, bir Osmanlı Devleti bırakmak ve korumak isteğinde olup olamayacağını bir kez düşünüp düşünmedikleri üzerinde durmak gerekir.
Bu derneğe girenlerin başında Osmanlı Padişahı ve yeryüzü Halifesi sanını taşıyan Vahdettin, Damat Ferit Paşa, Dahiliye Nazırı15 olan Ali Kemal, Âdil ve Mehmet Ali beyler ve Sait Molla bulunuyordu. Dernekte İngiliz ulusundan kimi serüvenciler de vardı. Örneğin: Rahip Fru (Frew) gibi. Yapılan işlerden ve işlemlerden anlaşıldığına göre, derneğin başkanı Rahip Fru idi.
Bu derneğin iki görünüşü ve niteliği vardı. Biri dış görünüşü ve uygarca girişimlerle İngiliz desteğini istemeğe ve sağlamağa yönelen niteliği idi. Ötekisi, gizli yönü idi. Asıl çalışma bu yöndeydi. Yurt içinde örgütler kurarak ayaklanma ve başkaldırmalara yolaçmak, ulusal bilinci işlemez kılmak, yabancı devletlerin işe karışmalarını kolaylaştırmak gibi hayınca girişimler, derneğin bu gizli kolunca yönetilmekteydi. Sait Mollanın, derneğin açık girişimlerinde olduğu gibi gizli işlerinde de ondan daha çok rol oynadığı görülecektir. Bu dernek için söylediklerim, sırası geldikçe yapacağım açıklamalar ve gerektiğinde göstereceğim belgelerle daha iyi anlaşılacaktır.

AMERİKANIN GÜDÜMÜNÜ İSTEYENLER

İstanbuldaki kadın erkek birtakım ileri gelen kişiler de, gerçek kurtuluşu Amerikanın güdümünü16 istemek ve sağlamakta görüyorlardı. Bu kanıda olanlar, düşüncelerinde çok direndiler; tam uygun işin, kendi görüşlerinin desteklenmesi olduğunu tanıtlamaya çok çalıştılar. Bu konuda da, sırası gelince bazı açıklamalar yapacağım.

ORDUMUZUN DURUMU

Genel durumu belirtmek için ordu birliklerinin nerelerde ve ne durumda olduklarını açıklamak isterim. Anadoluda, başlıca iki ordu müfettişliği kurulmuştu. Ateşkes Anlaşması yapılır yapılmaz birliklerin savaşçı erleri koyverilmiş, silâh ve cepanesi elinden alınmış; bu birlikler, savaş gücünden yoksun birtakım kadrolar durumuna getirilmişti.
Merkezi Konyada bulunan ikinci Ordu Müfettişliğine bağlı birliklerin durumu şöyle idi:
Bir tümeni (41. Tümen) Konyada ve bir tümeni (23. Tümen) Afyonkarahisarında bulunan 12. Kolordu, karargâhıyla Konyada bulunuyordu. İzmirde düşman eline düşen 17. Kolordunun, Denizlide bulunan 57. Tümeni de bu kolorduya bağlanmıştı.

Bir tümeni (24. Tümen) Ankarada ve bir tümeni (11. Tümen) Niğdede bulunan 20. Kolordu, karargâhıyla Ankarada idi.
İzmitte bulunan 1. Tümen, İstanbuldaki 25. Kolorduya bağlanmıştı. İstanbul'da da 10. Kafkas Tümeni vardı.
Balıkesir ve Bursa bölgesinde bulunan 61. ve 56. Tümenler, karargâhı Bandırmada bulunan İstanbula bağlı 14. Kolorduyu meydana getiriyorlardı. Bu kolordunun komutanı, Meclisin açılışına dek, rahmetli Yusuf İzzet Paşa idi.
Üçüncü Ordu Müfettişliği, ki müfettişi bendim, karargâhımla Samsuna çıkmış bulunuyorum. Doğrudan doğruya buyruğum altında iki kolordu bulunacaktı. Biri, merkezi Sıvasta bulunan 3. Kolordu. Komutanı, yanımda getirdiğim Albay Refet Bey. Bu kolorduya bağlı bir tümenin (5. Kafkas Tümeni) merkezi Amasyada, öteki tümeninin (15. Tümen) merkezi Samsunda idi. Öbürü, merkezi Erzurum'da bulunan 15. Kolordu idi. Komutanı Kâzım Karabekir Paşa idi. Tümenlerinden birinin (9. Tümen) merkezi Erzurumda, komutanı Rüştü Bey; ötekisinin (3. Tümen) merkezi Trabzon'da idi, komutanı Yarbay Halit Bey idi. Halit bey, İstanbula çağrılmış olduğundan komutanlıktan çekilerek Bayburtta saklanmış; tümen, vekillikle yönetiliyor; kolordunun öbür iki tümeninden 12. Tümen, Hasankale doğusunda sınırda, 11. Tümen Bayazıtta bulunuyordu.
Diyarbakır bölgesinde bulunan iki tümenli 13. Kolordu bağımsızdı, İstanbula bağlıydı. Bir tümeni (2. Tümen) Siirtte, öbür tümeni (5. Tümen) Mardinde idi.

MÜFETTİŞLİK GÖREVİMİN GENİŞ YETKİLERİ

Benim yetkim, bu iki kolorduyu doğrudan doğruya buyruğum ve komutam altında bulundurmaktan daha genişti. Müfettişlik bölgeme yakın birliklere de bildirim yapabilecektim. Bu arada bölgemde bulunan ve bölgeme yakın olan valiliklere de bildirimde bulunabilecektim.
Bu yetkiye göre Ankarada bulunan 20. Kolordu ve bunun bağlı olduğu müfettişlik ile ve Diyarbakırdaki kolordu ile ve hemen bütün Anadoluda sivil örgütlerin başında bulunan yöneticilerle yazışabilecek ve ilişkiler kurabilecektim.
Bu geniş yetkiyi, beni İstanbuldan sürmek ve uzaklaştırmak amacıyla Anadoluya gönderenlerin bana nasıl verdiklerine şaşabilirsiniz. Hemen söylemeliyim ki, bana bu yetkiyi onlar bilerek ve anlayarak vermediler. Her ne olursa olsun benim İstanbuldan uzaklaşmamı isteyenlerin buldukları gerekçe, "Samsun ve bölgesindeki güvensizliği yerinde görüp önlemek için Samsuna değin gitmek" idi. Ben, bu işin başarılmasının, üstün yetkili bir görev verilmesine bağlı olduğunu ileri sürdüm. Bunda hiçbir sakınca görmediler. O günlerde Genelkurmayda bulunan ve benim amacımı bir dereceye kadar sezinleyen kişilerle görüştüm. Müfettişlik görevini buldular ve yetkiyle ilgili yönergeyi17 de ben kendim yazdırdım. Dahası, Harbiye Nazırı18 olan Şakir Paşa bu yönergeyi okuduktan sonra imzalamaktan çekinmiş, mührünü, anlaşılır anlaşılmaz bir biçimde basmıştır.

GENEL DURUMA DAR BİR ÇERÇEVEDEN BAKIŞ

Bu açıklamadan sonra genel durumu, daha dar bir çerçeve içine alarak, çabucak ve kolayca, hep birlikte gözden geçirelim:
Düşman devletler Osmanlı Devletine ve ülkesine maddesel ve tinsel bakımdan saldırmışlar; yoketmeye ve paylaşmaya karar vermişler. Padişah ve Halife olan kişi, hayat ve rahatını

kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükümeti de aynı durumda. Farkında olmadığı halde başsız kalmış olan ulus, karanlık ve belirsizlik içinde, olup bitecekleri bekliyor. Felaketin korkunçluğunu ve ağırlığını anlamaya başlayanlar, bulundukları çevreye ve olaylardan etkilenebilme güçlerine göre kurtuluş çaresi saydıkları yollara başvuruyorlar... Ordu, adı var, kendi yok bir durumda. Komutanlar ve subaylar, Genel Savaşın bunca sıkıntı ve güçlükleriyle yorgun, yurdun parçalanmakta olduğunu görmekle yürekleri kan ağlıyor; gözleri önünde derinleşen karanlık felâket uçurumunun kıyısında kafaları, çıkar yol, kurtuluş yolu aramakta...
Burada, pek önemli olan bir noktayı da belirtmeli ve açıklamalıyım. Ulus ve ordu, Padişah ve Halifenin hayınlığından haberli olmadığı gibi, o makama ve o makamda bulunana karşı yüzyılların kökleştirdiği din ve gelenek bağlarıyla içten bağlı ve uysal. Ulus ve ordu, kurtuluş yolu düşünürken bu atadan gelen alışkanlık dolayısıyla kendinden önce yüce halifeliğin ve padişahlığın kurtuluşunu ve dokunulmazlığını düşünüyor. Halifesiz ve padişahsız kurtuluşun anlamını kavramaya yetenekli değil... Bu inançla bağdaşmaz görüş ve düşüncelerini açığa vuracakların vay haline! Hemen dinsiz, vatansız, hayın, istenmez olur.
Bir başka önemli noktayı da söylemek gerekir. Kurtuluş yolu ararken, İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletleri gücendirmemek, temel ilke gibi görülmekteydi. Bu devletlerden yalnız biriyle bile başa çıkılamayacağı kuruntusu, hemen bütün kafalarda yer etmişti. Osmanlı Devleti'nin yanında, koskoca Almanya, Avusturya-Macaristan varken hepsini birden yenen, yerlere seren itilâf kuvvetleri karşısında, yeniden onlarla düşmanlığa varabilecek durumlara girmekten daha büyük mantıksızlık ve akılsızlık olamazdı.

Bu anlayışta olan yalnız halk değildi; özellikle, seçkin denilen insanlar bile böyle düşünüyordu.
Öyleyse, kurtuluş yolu ararken iki şey söz konusu olmayacaktı. İlkin, İtilâf devletlerine karşı düşmanlık durumuna girilmeyecekti; sonra da, Padişah ve Halifeye canla başla bağlı kalmak temel koşul olacaktı.

DÜŞÜNÜLEN KURTULUŞ YOLLARI

Şimdi baylar, izin verirseniz size bir soru sorayım: Bu durum ve koşullar karşısında kurtuluş için, nasıl bir karar düşünülebilirdi?
Açıkladığım bilgilere ve gözlem sonuçlarına göre üç türlü karar ortaya atılmıştı:
Birincisi, İngilterenin koruyuculuğunu19 istemek;
İkincisi, Amerikanın güdümünü istemek.
Bu iki türlü karara varmış olanlar, Osmanlı Devletinin bir bütün olarak kalmasını düşünenlerdir. Osmanlı ülkesinin çeşitli devletler arasında paylaşılmasından ise, bu ülkeyi bütün olarak bir devletin kanadı altında bulundurmayı yeğleyenlerdir.
Üçüncü karar, bölgesel kurtuluş yollarıyla ilgilidir. Örneğin: Bazı bölgeler, kendilerinin Osmanlı Devletinden koparılacağı görüşüne karşı ondan ayrılmamak yollarına başvuruyor. Bazı bölgeler de, Osmanlı Devletinin ortadan kaldırılacağına, Osmanlı ülkesinin paylaşılacağına olupbitti gözüyle bakarak kendi başlarını kurtarmaya çalışıyorlar.
Bu üç türlü kararın gerekçesi, yapmış olduğum açıklamalar arasında vardır.

BENİM KARARIM

Baylar, ben bu kararların hiçbirini yerinde bulmadım. Çünkü bu kararların dayandığı bütün kanıtlar20 ve mantıklar çürüktü, temelsizdi. Gerçekte, içinde bulunduğumuz o günlerde, Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ömrü tükenmişti. Osmanlı ülkesi bütün bütüne parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türkün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son olarak, bunun da paylaşılmasını sağlamak için uğraşılmaktaydı. Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi kavramı kalmamış birtakım anlamsız sözlerdi.
Neyin ve kimin dokunulmazlığı için kimden ve ne gibi yardım istemek düşünülüyordu ?
O halde sağlam ve gerçek karar ne olabilirdi?
Baylar, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da ulus egemenliğine dayanan, kısıntısız, koşulsuz, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak.
İşte, daha İstanbuldan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsunda Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığımız karar, bu karar olmuştur.

YA BAĞIMSIZLIK YA ÖLÜM

Bu kararın dayandığı en sağlam düşünüş ve mantık şu idi:
Temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu, ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne denli zengin ve gönençli olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık karşısında uşak durumunda kalmaktan kendini kurtaramaz. Yabancı bir devletin koruyuculuğunu istemek insanlık niteliklerinden yoksunluğu, güçsüzlüğü ve beceriksizliği açığa vurmaktan başka bir şey değildir. Gerçekten bu aşağılık duruma düşmemiş olanların, isteyerek başlarına yabancı bir yönetici getirmeleri hiç düşünülemez. Oysa, Türkün onuru ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus, tutsak yaşamaktansa yokolsun, daha iyidir.
Öyleyse, ya bağımsızlık, ya ölüm!
İşte gerçek kurtuluşu isteyenlerin parolası bu olacaktı.
Bir an için, bu kararın uygulanmasında başarısızlığa uğranılacağını düşünelim. Ne olacaktı? Tutsaklık.
Peki efendim, öteki kararlara uymakla da sonuç bu olmayacak mıydı?
Şu ayrımla ki, bağımsızlığı için ölümü göze alan ulus, insanlık onur ve şerefinin gereği olan her özveriye başvurduğunu düşünerek avunur ve elbette, tutsaklık zincirini kendi eliyle boynuna geçiren uyuşuk, onursuz bir ulusla karşılaştırılınca, dost ve düşman gözündeki yeri çok başka olur.
Sonra, Osmanlı soyunu ve devletini21 sürdürmeğe çalışmak, elbette Türk ulusuna karşı en büyük kötülüğü yapmaktı. Çünkü ulus, her türlü özveriye başvurarak bağımsızlığını sağlasa da, padişahlık sürüp giderse, bu bağımsızlık güvenli sayılamazdı. Artık yurtla, ulusla hiçbir vicdan ve düşünce bağı kalmamış bir sürü delinin, devlet ve ulus bağımsızlığının ve onurunun koruyucusu durumunda bulundurulması nasıl uygun görülebilirdi?
Halifeliğe gelince, bunun bilim ve tekniğin ışığa boğduğu gerçek uygarlık dünyasında gülünç sayılmaktan başka bir durumu kalmış mıydı?
Görülüyor ki, verdiğimiz kararın uygulanmasını sağlamak için ulusun daha alışmadığı sorunlara el atmak gerekiyordu. Kamunun diline düşmesinde büyük sakıncalar bulunacağı düşünülen noktaların söz konusu edilmesinde kesin zorunluk vardı.
Osmanlı Hükümetine, Osmanlı Padişahına ve Müslümanların halifesine baş kaldırmak ve bütün ulusu ve orduyu ayaklandırmak gerekiyordu.

UYGULAMAYI EVRELERE AYIRMAK VE ADIM ADIM İLERLEYEREK AMACA VARMAK

Türk ata yurduna ve Türkün bağımsızlığına saldıranlar kimler olursa olsun, onlara bütün ulusça silâhlı olarak karşı çıkmak ve onlarla savaşmak gerekiyordu. Bu önemli kararın bütün gereklerini ve isterlerini ilk gününde açıklamak ve söylemek, elbette yerinde olamazdı. Uygulamayı birtakım evrelere ayırmak ve olaylardan yararlanarak ulusun duygu ve düşünceleri üzerinde işlemek ve adım adım ilerleyerek amaca ulaşmaya çalışmak gerekiyordu. Netekim öyle olmuştur. Ancak dokuz yılda yaptıklarımız bir mantıkçı gözüyle düşünülürse, ilk günden bugüne dek izlediğimiz genel gidişin, ilk kararın çizdiği çizgiden ve yöneldiği amaçtan hiç ayrılmamış olduğu kendiliğinden anlaşılır.
Burada, kafalarda yer tutabilecek bazı duraksama düğümlerinin çözülmesini kolaylaştırmak için bir gerçeği hep birlikte gözden geçirmeliyiz.
Beliren ulusal savaşın tek amacı, yurdu dış saldırıdan kurtarmak olduğu halde bu savaşın, başarıya ulaştıkça, ulus iradesine dayanan yönetimin bütün ilkelerini ve şekillerini evre evre bugünkü döneme değin gerçekleştirmesi olağan ve kaçınılmaz bir tarih akışı idi. Bu kaçınılmaz tarih akışını, gelenekten gelen alışkanlığı ile, hemen sezinleyen padişah soyu, ilk andan başlayarak ulusal savaşın amansız bir düşmanı oldu. Bu kaçınılmaz tarih akışını, ilk anda ben de gördüm ve sezinledim. Ama, baştan sona, bütün evreleri kapsayan sezgilerimizi ilk anda bütünüyle açığa vurmadık ve söylemedik. İleride olabilecekler üzerine çok konuşmak, girişti̇ğimiz gerçek ve maddesel savaşa boş kuruntular niteliği verebilirdi; dış tehlikenin yakın etkileri karşısında üzüntü duyanlar arasında ise, geleneklerine, düşünme yeteneklerine, ruhsal durumlarına uymayan olabilir değişikliklerden ürkeceklerin ilk anda direnmelerine yol açabilirdi. Başarı için pratik ve güvenilir yol, her evreyi vakti geldikçe uygulamaktı. Ulusun gelişmesi ve yükselmesi için esenlik yolu bu idi. Ben de böyle yaptım. Ancak tuttuğum bu pratik ve güvenilir başarı yolu; yakın çalışma arkadaşım olarak tanınmış kişilerden kimileriyle aramızda, zaman zaman görüşlerde, davranışlarda, yapılan işlerde beliren temelli ve ikinci derecede anlaşmazlıkların, kırgınlıkların ve sırasında ayrılıkların da nedeni ve açıklaması olmuştur. Ulusal savaşa birlikte başlayan yolculardan kimileri, ulusal hayatın bugünkü Cumhuriyete ve Cumhuriyet yasalarına kadar uzayan gelişmelerinde, kendi düşünme ve ruh yeteneklerinin kavrama sınırı bittikçe, bana direnmeye ve karşı çıkmaya başlamışlardır. Bu noktaları, aydınlanmanız için, kamuoyunun aydınlanmasına yararlı olmak için, sırası geldikçe, birer birer göstermeye çalışacağım.

ULUSAL SIR

Bu son sözlerimi özetlemek gerekirse diyebilirim ki ben, ulusun vicdanında ve geleceğinde sezdiğim büyük gelişme yeteneğini, bir ulusal sır gibi vicdanımda taşıyarak yavaş yavaş bütün toplumumuza uygulatmak zorundayım.

ORDU İLE İLİŞKİ

Şimdi baylar, ilk iş olmak üzere bütün orduyla ilişki kurmak gerekli idi.
Erzurumda On Beşinci Kolordu Komutanına 21 mayıs 1919 da yazdığım bir kapalı telde: "genel durumumuzun almakta olduğu korkunç şekilden pek üzgün olduğumu; ulusa ve yurda borçlu olduğumuz en son vicdan ödevini yakından, birleşik çalışmayla, en iyi yapabileceğimiz

kanısıyla bu son görevi kabul ettiğimi; bir an önce Erzuruma gitmek isteğinde bulunduğumu ama Samsun ve yöresinin durumu, güvensizlik yüzünden kötü bir sonuca varma niteliğinde bulunduğundan, buralarda ister istemez birkaç gün kalmak gerekeceğini" bildirdikten sonra, "beni şimdiden aydınlatmaya yarayacak bir şey varsa bildirilmesini" rica ettim (belge: 10). Gerçekten, Samsun ve yöresinde Rum çetelerinin Müslüman halka saldırması ve ötedenberi araçsız bırakılmış olan bu bölge yöneticilerinin yabancı devletlerin işe karışmaları yüzünden hiçbir tedbir alamaması, durumu güçleştirmişti.

Tanıdığımız ve kendisinden büyük çaba umduğumuz bir kişinin Samsuna mutasarrıf olarak atanmasını sağlamaya girişmekle birlikte, Üçüncü Kolordu Komutanını geçici olarak Canik22 mutasarrıflığına atadım. Elden gelen bölgesel tedbirlerin alınmasına ve özellikle halkın gerçek durum üzerinde aydınlatılmasına ve orada bulunan yabancı birlik ve subaylardan çekinmeye yer olmadığının anlatılmasına önem verildi ve hemen o bölgede ulusal örgütler kurmaya girişildi.

23 mayıs 1919 da Ankara'da bulunan Yirminci Kolordu Komutanına: "Samsuna geldiğimi ve kendisiyle daha sıkı ilişki kurmak istediğimi ve İzmir bölgesinden daha kolaylıkla alabileceği bilgileri öğrenmek istediğimi" bildirdim.

Bu Kolordunun durumu ile daha İstanbulda iken ilgilenmiştim. Güneyden Ankara bölgesine trenle taşınması söz konusu idi. Bu yer değiştirmenin engellendiğini anlamış olduğumdan, İstanbuldan ayrılışım günlerinde Genelkurmay Başkanı olan Cevat Paşadan, kolordunun trenle taşınması gecikirse karadan yürüyerek Ankaraya gönderilmesini rica etmiştim. Bundan dolayı, söz konusu kapalı telyazımda23: "Yirminci Kolordunun bütün birliklerinin Ankaraya gelmeyi başarıp başaramayacaklarını" sordum. "Canik sancağı24 üzerine bilgi verdikten sonra bir iki güne değin Samsundan karargâhımla, bir süre için Havzaya gideceğimi ve herhalde Samsundan ayrılmadan önce beni aydınlatacak bilgileri beklediğimi" yazdım.

Yirminci Kolordu Komutanından, üç gün sonra, 26 mayıs 1919 da aldığım karşılıkta: "İzmirden düzenli bilgi alamadıklarını, düşmanın Manisaya girişini de telgrafçıların haber verdiğini, kolordunun Ereğlide bulunan birliklerinin hepsi trenle taşınamadığından, karadan yürüyüşe başladıklarını, ancak, yerin uzaklığı dolayısıyla Ankaraya ne zaman ulaşacaklarının belli olmadığını" bildiriyordu.

Kolordu Komutanı yine bu telyazısında: "Afyonkarahisarında bulunan 23. Tümenin, er sayısının pek az olduğundan ve orada ellerine geçen erleri bu tümene göndermekte olduklarından söz açtıktan sonra, Kastamonu ve Kayseri bölgelerindeki güvenliği bozan birtakım olaylar üzerine haberler gelmeye başladığını" bildiriyor ve zaman zaman bilgi vereceğini yazıyordu (belge: 11).

27 mayıs 1919 gününde Havzadan, hem Yirminci Kolordu Komutanından hem de bu kolordunun bağlı olduğu Konyadaki ordu müfettişliğinden: "Afyonkarahisarındaki tümenin güçlendirilmesi için hangi kaynaklardan yararlanıldığını ve gücünün artırılıp artırılamayacağını ve bugünkü durumumuza göre, bu tümene nasıl bir görev verilmesinin düşünüldüğünü" sordum (belge: 12, 13).

Kolordu Komutanı, 28 mayıs 1919 da sorduğum işler üzerine bilgi veriyor ve: "Düşman buralara girmeye kalkışırsa 23. Tümen, bulunduğu yeri bırakmayacak ve saldırıya uğrarsa, halktan alacağı yardımla, kesimini savunacaktır" diyordu (belge: 14).

Ordu Müfettişi de, 30 mayıs 1919 da verdiği karşılıkta: "23. Tümen, Karahisarın güvenliğini korumakla birlikte, düşmanın her türlü ilerleyişine, her türlü araçla karşı koyacaktır" diyordu. Bu araçların hazırlanmakta olduğunu ve Konyada orduyu destekleyebilecek bir kuvvet hazırlamaya çalışıldığını; ancak, buna daha ad ve san konmadığını bildiriyordu.

Ben, müfettişliğe yazdığım telde: "Konyada bir vatan ordusu kurulmakta olduğu üzerine bazı haberler yayılmıştır; bunun içyüzü ve örgütü nedir?" demiştim. Böyle bir soru sormaktaki düşüncem, biraz da onları özendirmek ve uyarmak idi. Müfettişliğin verdiği son bilgi, bunun üzerinedir (belge: 15).

Kolordu Komutanı bu soruma: "Konyada vatan ordusunun kuruluşundan haberim yok" diye karşılık vermişti.
Yirminci Kolordu ve Konyadaki Ordu Müfettişliği ile ilişki kurmam üzerine aldığım haberlerden uyanıklığı gerektiren noktaları 1 haziran 1919 da Erzurumda On Beşinci Kolordu ve Samsunda Üçüncü Kolordu ve Diyarbakırda On Üçüncü Kolordu Komutanlarına bildirdim (belge: 16).
Trakyada bulunan kuvvetleri ve komutanlarını bilmiyordum. O bölge ile de ilişki kurmak gerekti. Bu düşünceyle, İstanbulda, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşadan 16 haziran 1919 da özel şifre ile (Cevat Paşa ile ayrılışım günü gizli bir şifre kararlaştırmıştık) Edirnede Kolordu komutanının kim olduğunu ve Cafer Tayyar Beyin nerede bulunduğunu sordum (belge: 17).
Cevat Paşa 17 haziranda karşılık verdi. "Cafer Tayyar Beyin Birinci Kolordu Komutanı olarak Edirnede bulunduğunu" ögrendim (belge: 18).
Amasyadan 18 haziran 1919 günü, Edirnede Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beye kapalı telle verdiğim yönergede başlıca şunları bildirdim: "Ulusal bağımsızlığımızı boğan ve yurdun bölünmesi tehlikelerini hazırlayan İtilâf devletlerinin yaptıklarını ve İstanbul Hükümetinin tutsak ve güçsüz durumunu biliyorsunuz."
"Ulusun kaderini böyle bir hükümetin eline bırakmak, dağılmaya boyun eğmektir."
"Trakya ve Anadoludaki ulusal örgütleri birleştirmeye ve ulusun sesini bütün gürlüğüyle dünyaya duyuracak güvenilir bir yer olan Sıvasta birleşik ve güçlü bir kurul toplamaya karar verilmiştir."
"Trakya-Paşaeli Cemiyeti, yetkili olmamak üzere İstanbulda bir kurul bulundurabilir."
"Ben İstanbulda iken Trakya Cemiyeti üyelerinden kimileriyle görüşmüştüm. Şimdi zamanı geldi. Gerekenlerle gizlice görüşerek hemen örgütler kurunuz ve benim yanıma da delege olarak değerli bir iki kişi gönderiniz. Onlar gelinceye değin, Edirne ili haklarının savunucusu olmak üzere, beni vekil ettiklerini belirten, imzalı bir belgeyi kendi imzanızla ve kapalı telle bildiriniz."
"Bağımsızlığa ulaşıncaya değin, bütün ulusla birlikte, özveriyle çalışacağıma kutsal inançlarım adına andiçtim. Artık ben Anadoludan hiçbir yere gidemem."
Trakyanın direnme gücünü artırmak amacıyla bu yönergeye şu bilgileri de ekledim: "Anadolu halkı baştan aşağı bölünmez bir bütün haline getirildi. Bütün kararlar, bütün komutanlar ve arkadaşlarımızla birlikte alınıyor. Vali ve mutassarrıfların hemen hepsi bizden yanadır. Anadoludaki ulusal örgütler ilçe ve bucaklara dek genişledi. İngiliz koruyuculuğu altında bir bağımsız Kürdistan kurulması ile ilgili propaganda ortadan kaldırıldı ve bu amacı güdenler yola getirildi. Kürtler, Türklerle birleşti" (belge:19).
-

YUNAN ORDUSUNUN MANİSA VE AYDIN ÇEVRESİNE GİRİŞİ

Bu tarihe değin Yunan ordusunun Manisa ve Aydın çevrelerine de girdiğini öğrendim. Ama İzmirde ve Aydında bulunduklarını bildiğim kuvvetlerin ne durumda olduklarını gösterir açık bir bilgiyi daha hiç bir yerden elde edemiyordum. Doğrudan doğruya bu kuvvetlerin komutanlarına da bazı emirler yazmıştım. Bunun üzerine, 29 haziranda, 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Beyin, iki gün önceki tarihi taşıyan, bir kapalı telini aldım.
56. Tümene İzmirde Hurrem Bey adında bir kişi komuta ediyormuş. Bu komutan ve İzmirdeki iki alayın kılıç artıkları, subaylarıyla birlikte, hemen hepsi tutsak olmuşlar. Yunanlılar bunları gemilerle Mudanyaya götürmüşler. Bekir Sami Bey bu kılıç artıklarının komutasını üzerine almak için gönderilmiş.
Bekir Sami Bey 27 haziran 1919 günlü telinde, 22 haziran 1919 günlü iki buyruğumu ancak 27 haziranda Bursaya vardığında alabildiğini söylüyor ve verdiği bilgiler ve yaptığı

açıklamalarda: "Ulusal amaçları gerçekleştirecek yeter araçları bulamadığımdan, tümenimi düzene sokmayı başarırsam daha iyi hizmetler yapılabileceği kanısında olduğumdan, 21 haziran sabahı Kuladan Bursaya doğru yola çıkmak zorunda kaldım. Bununla birlikte, birçok engeller olduğu halde, ulusal ayaklanmanın yurdun kurtarılması için çok gerekli olduğu düşüncesini her yana yaymayı başardım." diyor. Düşündüklerimin ve yaptıklarımın doğruluğuna sağlam inancı olduğunu bildiriyor ve bu konuda hemen işe giriştiğini; Çinede bulunan 57. Tümene de buyruk vermekliğimi ve kendisine de buyruk vermeyi sürdürmemi istiyordu (belge: 20).
*

ULUSAL ÖRGÜTLER KURULMASI VE ULUSUN UYARILMASI

Bir hafta kadar Samsunda ve 25 mayıstan 12 hazirana dek Havzada kaldıktan sonra Amasyaya gittim. Bu süre içinde bütün yurtta ulusal örgütler kurulması gerekliğini bir genelge ile bütün komutanlara ve sivil örgütlerin baş yöneticilerine bildirdim.
Dikkate değer ki, İzmire ve daha sonra Manisaya ve Aydına düşmanın girişi ve yapılan her türlü saldırı ve zulüm hakkında ulus daha aydınlanmamış ve ulusal varlığına vurulan bu korkunç darbeye karşı açıkça hiçbir üzüntü ve sızıltı göstermemişti. Ulusun bu haksız darbe karşısında sessiz ve durgun kalması, elbette ulus için iyiye yorumlanamazdı. Bundan dolayı, ulusu uyarıp harekete getirmek gerekli idi. Bu amaçla 28 mayıs 1919 günü, valilere ve bağımsız mutasarrıflıklara, Erzurumda On Beşinci Kolordu, Ankarada Yirminci Kolordu ve Diyarbakırda On Üçüncü Kolordu Komutanlıklarına, Konyada Ordu Müfettişliğine genelge ile şu yolda bildirimde bulundum:

İzmire ve daha sonra ne yazık ki Manisaya ve Aydına düşmanın girişi, gelecek tehlikeyi daha açık olarak sezdirmiştir. Yurt bütünlüğümüzün korunması için, ulusal tepkilerin daha canlı olarak gösterilmesi ve sürdürülmesi gereklidir. Ulusal yaşayışı ve bağımsızlığı bozan düşmanın yurda girişi ve yurt parçalarını koparıp alması gibi olaylar bütün ulusa kan ağlatmaktadır. Üzüntüler dindirilemiyor. Ulusun katlanamayacağı ve dayanamayacağı bu olayların hemen önlenmesi, bütün uygar uluslarla, büyük devletlerin adaletinden ve etkisinden sabırsızlıkla beklendiği yolunda, önümüzdeki hafta içinde ve çeşitli illere göre, pazartesi başlayıp çarşamba gününe dek gerekli işlemlerin arkası alınarak, yapılacak büyük ve coşkun toplantılarla ulusal gösterilerde bulunulması ve bunun köylere varıncaya dek her yerde yapılması ve bütün büyük devletlerin temsilcileriyle Babıaliye25 etkili telgraflar çekilmesi ve yabancıların bulunduğu yerlerde bunlara da etki yapmakla birlikte, ulusal gösterilerde düzenin son derece korunması ve Hıristiyan halka karşı bir saldırıya ve düşmanlık gösterisine benzer davranışlardan sakınılması çok gereklidir. Sizler bu konularda duyarlı ve etkili bulunduğunuzdan, işin iyi yönetileceğine ve başarılacağına tam güvenim vardır. Sonucun bildirilmesini rica eylerim.

ULUSAL GÖSTERİ TOPLANTILARI

Verdiğim bu yönerge üzerine her yerde gösteri toplantıları yapılmaya başlandı.
Yalnız sayılı yerlerde, bazı kuruntular yüzünden, duraksamalar olduğu anlaşılmıştır. Örneğin: On Beşinci Kolordu Komutanının Trabzon ile ilgili olarak gönderdiği 9 haziran 1919 günlü kapalı telden (belge: 21): "Gösteri toplantısı sırasında Rumların uygunsuz davranışlarda bulunabilecekleri ve hiç yoktan kötü bir olay çıkabileceği düşünülerek, gösteri toplantısına

karar verilmiş iken bu kararın uygulanmadığı.... gösteriyi düzenleyen kurulun toplantısında İstrati ve Polidisin de bulunduğu" anlaşılıyordu.
Trabzon, Karadeniz kıyısında önemli bir merkez olduğundan, orada ulusal girişimler ve çalışmalarda kararsızca davranış ve Yunanlılara karşı yapılacak ulusal gösterilerle ilgili görüşmelerde İstrati ve Polidis Efendileri bulundurmak gibi, girişimin ciddi olmadığını gösterecek gevşeklikler, elbette İstanbul ve düşmanlar için pek değerli sayılacak belirtilerdir. Verdiğim yönergedeki temel düşünceyi kötüye kullanacak kadar ustalık gösterenler de oldu. Örneğin: Sinopa yeni atanan bir mutasarrıf, orada yapılan gösterileri kendisi yönetiyor ve gösteri kararlarını kendisi yazıp halka imza ettirdiğini söylüyor ve bize de bir örneğini gönderiyor. Bu adamın zavallı halka gürültü patırtı arasinda imza ettirdiği uzun yazılar içinde şu satırlar gizleniyordu: "Türkler ilerleyip gelişemediyse ve Avrupanın uygarlık ilkelerini kabul edip sindiremediyse bu, şimdiye değin iyi bir yönetime kavuşamadığından ileri gelmiştir. Türk ulusu, ancak kendi padişahının buyruğu ve egemenliği altında olmak koşuluyla Avrupanın gözetim ve denetiminde kurulacak bir yönetim örgütü ile yaşayabilir."

Baylar, Sinop halkı adına İtilâf devletleri temsilcilerine verilen 3 haziran 1919 günlü bu andırının altındaki imzalara göz gezdirirken müftü vekili efendinin imzasının yanında gördüğüm imza, bilginize sunduğum satırları yazan ve yazdıran ruhu bulup çıkarmama yaradı. 0 imza, Hürriyet ve İtilâf Fırkası ikinci başkanı olan kişinin imzası idi.

ULUSAL GÖSTERİLERİN YANKILARI

Her yerde gösteriler yapılması için bildirimler yaptığım günden üç gün sonra, Harbiye Nazırının 31 mayıs 1919 günlü şu telini aldım:

İngiltere Olağanüstü Komserliğinden Babıâliye bildirilip Harbiye Nazırlığına gönderilen nota örneği aşağıya çıkarılmıştır:
Bugüne değin gelen raporlardan Üçüncü Kolordu bölgesinde her zaman görülebilecek haydutluk olaylarından başka bir şey olmadığı bilinmekle birlikte, son notada ileri sürülen olaylar üzerine özel soruşturma yapılarak sonucunun ivedilikle bildirilmesini rica ederim.

31.5.1919 Harbiye Nazırı
Şevket

Örnek

1 - Sıvasın bugünkü durumu ve adı geçen şehirde ya da bu şehrin yakınında çok sayıda toplanmakta bulunan Ermeni sığınıklarının26 esenliği üzerine en son olarak oldukça kaygı verici haberler aldığımı yüksek katınıza bildirmekle ün duyarım.
2 - Bundan dolayı, askeri komutanın görev bölgesi içinde bulunan Ermenilerin iyi korunması ve gözetilmesi icin elden gelen bütün tedbirlerin alınmasını kesin olarak belirten ve herhangi bir şekilde öldürme ya da kötü davranış olursa kendisinin doğrudan doğruya sorumlu tutulacağını bildiren bir telin Yüksek Harbiye Nazırlığınca adı geçen komutana ivedilikle çekilmesi yolunda buyruk verilmesini yüksek katınızdan rica ederim.
3 - Bu yönergeye benzer yönergelerin ilgili sivil yöneticilere de ayrıca gönderilmesini rica ederim.
4 - Yurt içindeki düzensizlik üzerine yüksek katınızın haklı olarak ne kadar kaygılı bulunduğunu bildiğim için yüksek katınıza ayrıca işbu (.....) uyulacağı kanısındayım.

5 - Söz konusu olan yönergenin gönderilme tarihi üzerine verilecek bilginin beni pek çok sevindireceğini bildiririm.

Sıvas vali vekilliğinden aldığım 2 Haziran 1919 günlü bir telyazıda da: "Bugün Albay Dömanj (Demange) imzasıyla alınan telde (İzmire Yunanlıların girişi üzerine Aziziyede Hristiyanların ölümle korkutulduğu öğrenilmiştir. Bu ise uygun değildir. Size haber veriyorum ki bu durumlar, müttefik askerlerinin ilinize girmesine sebep olur.) anlamında bildirim yapılmaktadır ... " denilmekte idi.
Gerçekte, ne Sıvasta kaygı verici bir durum vardı, ne de Hristiyanlar ölümle korkutulmuştu. Bunu, ulusça yapılmaya başlanılan gösteri toplantılarından kaygılanan ve bunu amaçlarının gerçekleşmesine engel sayan Hristiyan azınlıkların, yabancıların dikkatini çekmek için bile bile yaydıkları uydurma haberler olarak kabul etmek gerektir (belge: 22, 23, 24). Harbiye Nazırlığının nota örneğini içine alan teline verdiğim karşılığı olduğu gibi bilginize sunacağım.

İstihbarat 3 Haziran 1919
Çok ivedidir.
sayi 58

Harbiye Nazırlığı Yüksek Katına

K: 2 Haziran 1919 şifre:
Sıvas ve çevresinde eskiden beri bulunan Ermenileri ve daha sonra sığınanları korkutacak hiçbir olay geçmemiştir. Ne Sıvasta, ne de çevresinde kaygı verecek hiçbir durum yoktur. Herkes sessizce kendi iş ve güçleriyle uğraşmaktadır. Bunu kesin olarak ilginize sunar ve inanmanızı dilerim. Şu duruma göre, İngiliz notasındaki haberlerin nereden çıktığını benim bilmem gerekir. Düşmanın İzmir ve Manisaya girişiyle ilgili acı haber üzerine Müslüman halkın yaptığı ve Hıristiyan azınlıklara karşı hiçbir düşmanlık duygusu gütmeyen toplantılardan kimi kişilerin ürkmüş olmaları düşünülebilir. İtilâf devletleri, ulusumuzun haklarına ve bağımsızlığına saygılı kaldıkça ulus da yurt dokunulmazlığının kesinliğine güvendikçe Müslüman olmayan halkın korkuya düşmesine hiçbir sebep yoktur. Bu konuda devlete karşı her türlü sorumluluğu yüklenir ve buna tam olarak güvenilmesini dilerim. Ama, bağımsızlığı ve ulusal varlığı yok eden ve ulusun hayatını tehlikeye düşüren düşmanın yurda girişi, cana kıyması ve her türlü saldırıları gibi, İzmir yöresinde görülegelen olayların ve benzerlerinin baş göstermesine karşı ne ulusun coşkusunu ve iç acısını, ne de bundan doğan ulusal gösterileri engelleyip durdurmak için kendimde ve hiç kimsede hiçbir güç göremeyeceğim gibi bu yüzden ortaya çıkacak olayların karşısında da sorumluluk yüklenebilecek ne komutan, ne sivil yönetici, ne de hükümet düşünürüm.

Mustafa Kemal

Bu nota örneğiyle verdiğim karşılığın örneği bütün komutanlara, vali ve mutasarrıflara genelge ile bildirildi.

O günlerde İngiliz Muhipler Cemiyetiyle birlik olarak bütün ulusça İngiltereden yardım istenmesinin, bu dernek adına, Sait Molla imzasıyla bütün belediye başkanlıklarına bir telle bildirildiğini ve bu teli etkisiz bırakmak için, ulusu gereği gibi aydınlatmakla birlikte, hükümet katına başvurmaktan geri kalmadığımı da öğrenmişsinizdir (belge:25). Bundan başka, 27 mayıs 1919 günü "Türkiye Havas - Royter" adındaki ajansın, toplanan Saltanat Şurası27 ile ilgili olarak verdiği haberler arasında: "Bütün üyelerin düşüncesi, Türkiyenin büyük devletlerden birinin yardımını sağlamak üzerinde toplanmıştır" haberini yayması üzerine Sadrazama: "Ulusun, bağımsızlığını korumaya kararlı olduğunu ve bütün kötü sonuçlara karşı her türlü özveriyi göze aldığını ve ulusal vicdanı yansıtmayan haberlerin kaygı verici tepkiler doğurduğunu" yazmakla birlikte, bütün ulusa da bu durumu nasıl bildirdiğimi başka bir açıklama sırasında söylemiştim.
Sadrazam Ferit Paşanın Parise, bilinen çağrılışı üzerine, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk toplantı günlerinde bazı demeçler vermiştim. Bu konuda düşünce ve davranışımın ne olduğunu açıklamak amacıyla şu belgeyi olduğu gibi bilginize sunacağım:

Şifre Havza
İvedidir 3.6.1919
Kişiye özel

Samsunda Üçüncü Kolordu Komutanı Refet Beyefendiye
Erzurumda On Beşinci Kolordu Komutanı Kâzım Paşa Hazretlerine
Canik Mutasarrıfı Hamit Beyefendiye
Erzurum Valisi Münir Beyefendiye
Sıvas Vali Vekili Hâkim Hasbi Efendi Hazretlerine
Kastamonu Valisi İbrahim Beyefendiye
Ankarada Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine
Konyada Yıldırım Birlikleri Müfettişi Cemal Paşa Hazretlerine
Diyarbakırda On Üçüncü Kolordu Komutan Vekili Cevdet Beyefendiye
Van Valisi Haydar Beyefendiye

Fransa siyasal temsilcisi Bay Döfrans'ın (Defrance) sadrazamlık yüksek katına gelerek Osmanlı Devletinin haklarını konferansta savunmak için Parise gidebileceklerini bildirdiği, Dahiliye Nazırlığının resmi bildirimlerinden ve ajans yayınlarından anlaşılmıştır. Ulusumuzun İzmir olayı üzerine gösterdiği ulusal tepki ve böylece bağımsızlığı koruma konusunda beliren kesin direnişinin sonucu olan bu şerefli durum övülmeğe değer. Ama, böyle olduğu halde Yunanlılar İzmir iline girmekten alıkonulmuş değildir. Her halde ulusun, haklarını bilir ve onu çiğnetmemek için parçalanmaz bir bütün olarak ölesiye savaşa hazır olduğunu İtilâf devletlerine karşı göstermeye ve tanıtlamaya devam edildikçe adı geçen devletlerin ulusumuzu sayar ve haklarını tanır olacaklarına kuşku yoktur.
Sadrazam Paşa Hazretlerinin konferansta Osmanlı Devletinin haklarını savunmak için büyük çaba gösterecekleri tabiidir. Ancak, ulusça kesin olarak savunulması istenilen ve gerekli görülen haklar özellikle iki noktada önem kazanır. Birincisi, kesin olarak devlet ve ulusun tam bağımsızlığı. İkincisi de yurtta çoğunluğun azınlıklara feda edilmemesidir.
Bu konuda, Parise gitmeye hazırlanan kurulun görüşü ile ulusal vicdanın kesin isteği arasında tam bir uygunluk gerekir. Böyle olmazsa ulus, çok güç durumda ve düzeltilemez olupbittiler karşısında kalabilir. Bu kaygıyı doğuran nedenler şunlardır: Sadrazam Paşa Hazretleri,

duyduğumuz demecinde Ermeni özerkliği ilkesini kabul etmiş olduğunu bildirdi. Bunun sınırını bildirmedi. Bundan, doğu illeri halkı elbette üzüntü duydu ve durumun açıklanmasını istemek zorunda kaldı. Toplanmış olan Saltanat Şurasında da, hemen bütün üyeler, ulusal bağımsızlığın korunmasını ve ulus alınyazısının bir ulusal kurultay eline bırakılmasını istedikleri halde, yalnız Hükümetin dayandığı İtilâf ve Hürriyet Fırkası adına, başkan Sadık Bey İngilterenin koruyuculuğunu istemeyi yazılı olarak önerdi. Geniş bir Ermenistan özerkliği ve Devletin bir yabancı devlet koruyuculuğunun kabulü konularında ulusal istekle bugünkü hükümetin görüşü arasında uygunluk olmadığı görülüyor. Sadrazam Paşa Hazretleriyle yanında gidecek kurulun, ulus haklarını savunmada uyacakları ilkeler ve program ulusça bilinmedikçe, yukarıda bilgilerine sunulan noktalarda kaygılanmaktan geri durulamaz. Bundan dolayı, illerdeki ve illere bağlı yerlerdeki Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak derneklerinin temsilci kurullarınca ve bu derneklerin kuruluşları tamamlanamayan yerlerde de Belediye Kurullarınca Sadrazam Paşa Hazretlerine ve doğrudan doğruya Padişah Hazretlerine telyazılarıyla başvurularak ulusal bağımsızlığın tam dokunulmazlığı ve ulus çoğunluğu haklarının korunması ilkesinin ulusun temel koşulu olduğu bildirilmeli ve gidecek kurulun buna göre savunma ilkelerini ulusa resmi olarak ve açıkça duyurması istenmelidir. Ulusun davranışı üzerine, gidecek kurulun savunmaya çalışacağı ilkelerin gerçekten ulusun isteği olduğu İtilaf devletlerince bilinecek ve elbette daha çok önemle göz önünde tutulacağı için, kurulun görevi kolaylaşacaktır. Bu düşüncelerin gerekenlere tezelden ulaştırılmasını ve bildirilmesini, yurdumuzun alınyazısı adına yüce ve yurtsever kişiliğinizden önemle rica ederim. Bu telin alındığı zamanın bildirilmesini de rica ederim.
Mustafa Kemal

İSTANBULA GERi ÇAĞRILIŞIM

Bu tarihten beş gün sonra, yani 8 haziran 1919 da Harbiye Nazırının beni İstanbula çağırdığını ve gizli olarak sormam üzerine kimlerin isteğiyle ve niçin çağrıldığımı, devlet büyüklerinden bir kişinin bildirdiğini daha önce yaptığım bir açıklama sırasında söylemiştim. Bu bilgiyi veren devlet büyüğü, Genelkurmay Başkanlığı görevinde bulunan Cevat Paşa idi. Bunun üzerine, İstanbul ile yapılmış yazışmaların bir kısmı herkesçe öğrenilmiştir. Bu yazışmalar, Erzurumda görevimden çekildiğim güne değin değişik Harbiye Nazırlarıyla ve doğrudan doğruya saray ile süregelmiştir.
Anadoluya geleli bir ay olmuştu. Bu süre içinde bütün orduların birlikleriyle ilişki ve bağlantı sağlanmış ve halk elden geldiğince aydınlatılarak uyarılmış, ulusça örgütleşme düşüncesi yayılmaya başlamıştı. İşler, artık bir komutan kimliği ile yürütülüp yönetilemeyecekti. Yapılan çağrıya uymamak ve gitmemekle birlikte, ulusal örgütler kurmaya ve ulusal ayaklanmayı yönetmeyi sürdürdüğüme göre, baş kaldırır duruma girdiğim kuşku götürmezdi. Bundan başka ve özellikle uygulamaya karar verdiğim girişim ve yürütümlerin köklü ve sert olacağını tasarlamak güç değildi. Bundan dolayı girişim ve yürütümlerin bir an önce kişisel olmak niteliğinden çıkarılması ve bütün ulusun birlik ve dayanışmasını sağlayacak ve yansıtacak bir kurul adına yapılması çok gerekli idi.

SIVASTA GENEL BİR ULUSAL KONGRE TOPLAMA KARARI

Bunun için, 18 haziran 1919 günü Trakyaya verdiğim yönergede işaret ettiğim bir noktanın uygulanmasının zamanı gelmiş bulunuyordu. Hatırınızdadır ki o nokta, Anadolu ve Rumeli

ulusal örgütlerini birleştirecek, bunları bir merkezden yönetmek ve adlarına iş görmek üzere, Sıvasta genel bir ulusal kurultay toplamaktı. Bu amaçla emir subayım Cevat AbbasBeye 21/22 haziran 1919 gecesi Amasyada söyleyip yazdırdığım genelgenin başlıca noktaları şunlardı:
1 - Yurdun bütünlüğü, ulusun bağımsızlığı tehlikededir.
2 - İstanbuldaki hükümet, üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum ulusumuzu yok olmuş gibi gösteriyor.
3 - Ulusun bağımsızlığını yine ulusun kesin kararı ve direnişi kurtaracaktır.
4 - Ulusun durumunu ve davranışını göz önünde tutmak ve haklarını dile getirip bütün dünyaya duyurmak için her türlü etkiden ve denetimden kurtulmuş ulusal bir kurulun varlığı çok gereklidir.
5 - Anadolunun her yönden en güvenli yeri olan Sıvasta ulusal bir kongrenin tezelden toplanması kararlaştırılmıştır.
6 - Bunun için bütün illerin her sancağından, halkın güvenini kazanmış üç delegenin olabildiğince çabuk yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gerekmektedir.
7 - Herhangi bir kötü durumla karşılaşılabileceği düşünülerek bu iş, ulusal bir sır gibi tutulmalı ve delegeler gereken yerlere kimliklerini gizleyerek gelmelidirler.
8 - Doğu illeri adına 10 temmuzda Erzurumda bir kurultay toplanacaktır. O güne değin öteki il delegeleri de Sıvasa ulaşabilirlerse Erzurum kongresinin üyeleri de Sıvasta yapılacak genel toplantıya katılmak üzere yola çıkarlar (belge: 26).

Görüyorsunuz ki bu yazdırdıklarım, çoktan vermiş ve dört gün önce Trakyaya bildirmiş olduğum bir kararın Anadoluya da genelge ile bildirilmesinden başka bir şey değildir. Bu kararın 21/22 haziran 1919 gecesi, karanlık bir odada alınmış korkunç ve gizemli28 yeni bir karar olmadığı kolaylıkla anlaşılır sanırım.
Bu noktanın aydınlanması için isterseniz küçük bir açıklamada bulunayım.
Baylar, o müsvedde işte şu kağıtlardır, dört maddeliktir, içindekileri söyledim. Altında benim imzam vardır. Bir de, görevi dolayısıyla, kurmay başkanım bulunan Albay Kâzım Beyin (şimdi İzmir valisi Kâzım Paşa), kurmaylarımdan bildirim işleriyle görevli Hüsrev Beyin (şimdi elçi), askerî makamlara şifre eden29 emir subayım Muzaffer Beyin ve sivil orunlara şifre eden bir sivil görevlinin imzaları vardır. Bundan başka daha bazı imzalar vardır.
Bu imzaların, bu müsveddeye konması güzel bir talih ve raslantıdır.

ADINI SAKLAYAN BİR TANIDIĞIN AMASYAYA GELMESİ

Daha Havzada bulunduğum sırada, Ankarada bulunan Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşadan bir kapalı tel aldım. Bu tel: "Tanıdığınız bir kişi kimi arkadaşlarla İstanbuldan buraya gelmiştir. Ne yapmalarını buyuruyorsunuz?" anlamında idi. Sanki bir bilmeceyi andıran bu tel, beni hem pek çok ilgilendirdi hem de şaşırttı. Söz konusu kişiyi tanıyorum. Benden ne yapacağını soruyor. Ankaradan arkadaşım olan güvenilir bir komutanın yanında. Tel de kapalı teldir. O halde neden adını kapalı olarak bile yazdırmaktan çekiniyor? Epeyce düşündüm. Anlar gibi oldum. Kestirilebilir ki bilmece çözmekle uğraşacak zamanım yoktu. Ama, Fuat Paşayı yakından görmek; bölgeleri, çevreleri, düşünceleri üzerinde görüşmek bence çok istenilir bir şeydi. Bu bilmeceli telin uyandırdığı düşünceyle kendisine şu ricada bulundum: "Ankaradan ayrıldığımızı belli etmeyecek biçimde gereken düzenlemeleri yaptıktan sonra ad ve kılık değiştirerek birkaç gün için ivedilikle yanıma geliniz. İstanbuldan gelen arkadaşları da birlikte getiriniz."

Gerçekten, Fuat Paşa dediğim gibi Havzaya doğru yola çıkar. Ama, bazı zorlayıcı nedenlerden dolayı, hemen Havzadan ayrılıp Amasyaya gitmem gerekmişti. Fuat Paşa, Havza yolunda durumu anlar ve Amasyaya yönelir. İşte böylece 21/22 de Amasyada yanımda bulunuyor. Adı, kapalı telde bildirilmeyen kişi de Rauf Bey idi.
İstanbuldan ayrılmak üzere, evimden otomobile bineceğim sırada Rauf Bey oraya gelmişti. Bineceğim vapurun izleneceğini ve İstanbulda iken yakalamadıklarına göre, belki de Karadenizde batırılacağımı güvenilir kimselerden işitmiş, onu bildirdi. Ben İstanbulda kalıp tutuklanmaktansa batıp boğulmayı yeğledim ve yola çıktım. Kendisine de, önünde sonunda İstanbuldan çıkmak zorunda kalırsa benim yanıma gelmesini söyledim.
Rauf Bey gerçekten İstanbuldan çıkmak gereğini duymuş ve çıkmış; ama benim yanıma gelmedi. Arkadaşı olan 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Beyle buluşmak istemiş ve İzmir savaşboyuna daha yakın bir yerde daha etkili ve daha yararlı olacağını sanarak Bandırma-Akhisar yoluyla Manisa bölgesine gitmiş. Gittiği yerde, halkın içgücünü30 yitik, durumu öldürücü ve korkunç görmüş. Hemen adını değiştirerek oradan Ödemiş, Nazilli, Afyonkarahisar üzerinden Aziziye - Sivrihisar yoluyla ve araba ile de Ankaraya Fuat Paşanın yanına gelmiş ve bana başvurmuş. Pek güzel ama, adını saklayarak beni üzmenin anlamı var mıydı ?
Öte yandan, Onuncu Kolordu Komutanım olup Samsun Mutasarrıflığında bıraktığım Refet Beyi artık Sıvasa, Kolordu merkezine göndermek istiyordum. Birkaç kez, gelmesi için emir vermiştim. Bölgesinde geziye çıkmış. Emirlerime bile karşılık alamıyordum. En son, o da bir raslantıyla, o gün gelmişti.

RAUF VE REFET BEYLERİN KARARSIZLIĞI

Şimdi imza işine gelelim: Ben müsveddenin yeni gelen arkadaşlarca da imzalanmasını istedim. O sırada Rauf ve Refet Beyler benim odamda, Fuat Paşa başka bir odada bulunuyorlardı.
Rauf Bey, konuk olduğundan bu müsveddeye imza koymak için kendinde bir ilgi ve yetki görmediğini, incelikle söyledi. Bunun bir tarihsel anı değerinde olduğunu ileri sürerek imza etmesini söyledim. Bunun üzerine imza etti.
Refet Bey imzadan çekindi ve böyle bir kongre toplamaktaki amaç ve yararı anlayamadığını söyledi.
İstanbuldan beri yanımda getirdiğim bu arkadaşın - tuttuğumuz yola göre- anlaşılması pek kolay olan bir işte böyle düşünüş ve duyuşu bana çok acı geldi. Fuat Paşayı çağırttım. Paşa, düşüncemi anlayınca hemen imza etti. Fuat Paşaya Refet Beyin çekinmesi nedenini anlayamadığımı söyledim. Fuat Paşa Refet Beyi biraz sıkı sorgulayınca, Refet Bey müsveddeyi eline alarak kendine özgü bir işaret koydu. Öyle bir işaret ki bunu bu müsveddede bulmak biraz zordur. Buyurun, merak eden inceleyebilir.
Baylar, gereksiz gibi görülebilen bu açıklama, sonraki yıllar ve olaylarla ilgili bazı karanlık noktaları aydınlatmaya yarar düşüncesiyle yapılmıştır.

İSTANBULDAKİ BAZI KİMSELERE GÖNDERDİĞİM MEKTUP

Kongreye çağrı genelgesi, sivil ve askeri makamlara şifreli olarak gönderildi. Bundan başka, İstanbulda bulunan kimi kişilere de gönderildi. Ancak, bu kişilere ayrıca bir de genelge niteliğinde mektup yazdım. Kendilerine mektup yazdığım kişiler şunlardı:

Abdurrahman Şeref Bey, Reşit Akif Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Seyit Bey, Halide Edip Hanım, Kâra Vasıf Bey, Ferit Bey (Nafia Nazırı31 idi), Sulh ve Selâmet Fırkası32 Başkanı Ferit Paşa (sonradan Harbiye Nazırı oldu), Câmi Bey, Ahmet Rıza Bey.
Bu mektupta söylediğim noktaları özet olarak bildireceğim:
1 - Yalnız mitingler ve gösteriler, büyük amaçları hiçbir zaman gerçekleştiremez.
2 - Bunlar ancak doğrudan doğruya ulusun bağrından doğan ortak güce dayanırsa kurtarıcı olur.
3 - Aslında, acı olan durumu öldürücü biçime sokan en keskin etmen, İstanbuldaki karşı akımlar ve ulusal erekleri zararlı bir biçimde desteksiz bırakan siyasal ve ulus yararına aykırı propagandalardır. Bunun cezasını yurdumuzun nasıl çektiğini pek çok görmekteyiz.
4 - Artık İstanbul Anadoluya egemen değil, bağlı olmak zorundadır.
5 - Size düşen özveri pek büyüktür (belge: 27).

*

ALİ KEMAL BEYİN GENELGESİ

25 hazirana değin Amasyada kaldım. Hatırlarsınız ki, o günlerde Dahiliye Nazırlığı görevinde bulunan Ali Kemal Bey, benim görevimden çıkarıldığım ve artık benimle hiçbir resmi işlem yapılmaması ve hiçbir isteğimin yerine getirilmemesi konusunda şifre ile bir genelge yayınlamıştı.
23 haziran 1919 gün ve 84 sayılı olan bu genelge, dikkate değer bir anlayışı gösterir belge olduğu için, olduğu gibi bilginize sunacağım:

Dahiliye Nazırı Ali Kemal Beyin 23.6.1919 gün ve 84 sayılı şifresinin açılmış örneğidir.
"Mustafa Kemal Paşa büyük bir asker olmakla birlikte, bugünün siyasasını o derece bilmediği için, olağanüstü yurtseverlik ve çaba gösterdiği halde, yeni görevinde hiç başarılı olamadı. İngiliz Olağanüstü Temsilcisinin isteği ve üstelemesi üzerine görevinden alındı ve alındıktan sonra yaptıkları ve yazdıkları ile de bu kusurlarını daha çok açığa vurdu. Reddi İlhak dernekleri gibi, Karesi33 ve Aydın dolaylarında Müslüman halkı haksız yere kırdırmaktan ve böyle bir durumdan yararlanarak halkı haraca kesmekten başka bir iş görmeyen; emirsiz, saygısız ve kanunsuz kurulan bazı kurullar için öteden beri çektiği tellerle de siyasadaki yanılmaları yönetimde de artırdı. Adı geçenin İstanbula getirilmesi Harbiye Nazırlığını ilgilendiren bir görevdir. Ama Dahiliye Nazırlığının size kesin buyruğu, artık o kişinin görevinden çıkarılmış olduğunu bilmek, kendisiyle hiçbir resmi işleme girişmemek, hükümet işleriyle ilgili hiçbir isteğini yerine getirmemektir. Bu yönergeye uygun iş görmekle ne gibi sorumlulukların ortadan kalkacağını anlayacağınızı biliyorum. Bu önemli ve korkulu dakikalarda memur olsun, halktan olsun, her Osmanlıya34 düşen en büyük ödev, barış konferansınca kaderimiz üzerine karar verilirken ve beş yıldır yaptığımız deliliklerin hesapları görülürken artık aklımızı başımıza devşirdiğimizi göstermek; akıllıca ve tedbirlice davranışlara uymak; parti, mezhep, ırk anlaşmazlıklarını gözetmeksizin herkesin hayatını, malını, ırzını korumakla uygarlık dünyası karşısında bu yurdu bir daha lekelememek değil midir?"

ALİ KEMAL BEY VE PADİŞAH

Bu genelgeden ancak Sıvasa vardığım 27 haziran 1919 günü haberim oldu. Ali Kemal Bey, 23 haziran günü bu genelgesiyle düşmanlara ve Padişaha karşı önemli bir görev yaptıktan sonra 26 haziran 1919 günü Hükümetten çekilmiştir. Ali Kemal Beyin Sadrazama verdiği resmi çekilme yazısından başka, Saraya gidip Padişaha kendi eliyle verdiği çekilme yazısı örnekleri ve sözlü olarak bildirdikleri ve Padişahın ona verdiği karşılık hakkında çok sonra bilgi edindim.
Ali Kemal Bey, çekilme yazılarında, özellikle Padişaha sunduğunda: "Osmanlı ülkesinin çeşitli yerlerinde birden başgösteren ayaklanma ve kargaşalık belirtileri üzerine, ayaklanma ateşinin hemen ve yayılmadan durdurulup söndürülmesi ve yokedilmesi için tedbir almak, yalnız kendi makamını ilgilendirirken, Padişahtan gördüğü yakın ilgiyi ve güveni çekemeyen bazı arkadaşlarımın birçok boş özürler ileri sürerek ayaklanmanın genişlemesine yol açmakta olduklarından" söz ettikten sonra; "resmî görevinden çekilmekle birlikte özel olarak hizmet edeceğini ve bağlılıktan ayrılmayacağını" yazısına ekliyor ve sözlü olarak da: "Resmî görevden ayrılmamı fırsat sayan hasımlarımın saldırışlarından kulunuzu koruyunuz" diye yalvarılıyor.
Padişah, buna karşlık: "Beni büsbütün yalnız bırakmayacağına güveniyorum. Bağlılığınız bana büyük umut ve teselli vermiştir. Saray her dakika size açıktır, Refik Beyle işbirliği yapmaktan ayrılmayınız" gibi okşayıcı sözler söylüyor (belge: 28).
Bağlılığından Padişahın büyük umut ve teselliye kapıldığı Ali Kemali, nazırlık görevinde ve Padişahın yanında gördükten sonra, onu bir de asıl gerçek görevi başında görelim,
Canınız sıkılmazsa, Sait Mollanın Rahip Fru'ya yazdığı mektuplardan birini gözden geçirelim: "Ali Kemal Beye son felaketi üzerine üzüntü duyduğumuzu söyledim. Bu değerli kişiyi elde bulundurmak gerek. Bu fırsatı kaçırmayalım. Bir armağan sunmak için en uygun zamandır."
"Ali Kemal Bey dün o kişi ile görüşmüş. Basın işinde biraz ağırdan almak gerektiğini söylemiş. Bir kere herhangi bir gidişten yana çevrilen düşünür ve yazarları öncekine aykırı bir amaca yöneltmek bizde kolay olmaz. Bütün resmi görevliler ulusal ayaklanmayı şimdilik iyi görüyorlar, demiş. Ali Kemal Bey, yönergenize eksiksiz uyacak. Zeynelabidin partisiyle de işbirliği yapmaya çalışıyor. Kısacası, işler bulandırılacak."
Bu mektupta bir çıkma yapılmış, şimdi onu da okuyalım: "Çıkma: Bir kaç kezdir söylemek istediğim halde unutuyorum. Mustafa Kemal Paşaya ve onu tutanlara biraz arka çıkar gibi görünmeli ki kendisi tam güvenle buraya gelebilsin. Bu işe olağanüstü önem veriniz. Kendi gazetelerimizle onu destekleyemeyiz."
Bu belgeler üzerinde sırası gelince, daha çok bilgi veririm. Şimdilik bu kadar yeter.

ALİ GALİP BEY SIVASTA

Ali Kemal Beyin, Amasyada iken daha duymadığımı söylediğim genelgesi, memurların ve halkın kafalarını gerçekten karıştırmış. Her yerde eksik olmayan yıkıcı ruhlu kimseler, hemen bana karşı propagandaya ve çalışmaya girişmişler.
Bu yoldaki baltalayıcı gösterilerin ve işlerin en önemlisi Sıvasta düzenlenmeye başlanmış. İzin verirseniz bunu kısaca anlatayım: Dahiliye Nazırı Ali Kemal Beyin genelge ile verdiği buyruğun tarihi olan 23 haziran günü, Sıvasta Ali Galip Bey adında bir kişi, on kadar adamıyla hazır bulunuyormuş. Bu kişi, İstanbuldan, Elazığ Valisi olarak gönderilmiş olan Kurmay Albay Ali Galiptir. Sözde, ilin ikinci derecede memurları olmak üzere, birtakım adamları da İstanbuldan seçmiş, yanında götürüyor.
Ali Galip, yolu üzerinde bulunan Sıvasta durmuş. Özel görevi bulunduğu belli olan Ali Galip, orada hemen kendinden yana etkin kişiler bulmuş. Görevini iyi uygulamak için düzen kurmaya başlamış.

Dahiliye Nazırlığının, beni kötüleyen buyruğu gelir gelmez, çalışma başlamış. Sıvas sokaklarında benim "hayın, baş kaldırmış, zararlı bir adam" olduğum yolunda, duvarlara yaftalar yapıştırılmış.
Kendisi de bir gün, Sıvasta vali bulunan Reşit Paşa merhumun yanına giderek, Dahiliye Nazırlığının buyruğundan söz açtıktan sonra, Sıvasa gidersem bana karşı nasıl davranacağını sormuş.
Reşit Paşa, ne yapılabileceğinin açıklanmasını istemiş. Ali Galip: "Ben senin yerinde olsam hemen kollarını bağlar, tutuklarım ve senin de böyle yapman gerekir" demiş.
Reşit Paşa, bu işin bu denli kolay olacağına inanamamış; görüşme epey uzamış. Görüşmeye katılanlar çoğalmış. Üstelik bir kısım halk, verilecek kararı anlamak üzere toplanmış.
Bugün, haziranın 27 nci günüdür. Gözlerimizi, yeniden bu noktaya dönmek üzere, bir an için bu levhadan ayıralım ve Amasyaya çevirelim.

SIVASA GİDİŞ

Ayın yirmibeşinci günü, Sıvasta beni kötüleyici birtakım uygunsuz olaylar geçmeye başladığını öğrendim. 25/26 haziran gecesi yaverim Cevat Abbas Beyi çağırdım ve: "Yarın sabah karanlıkta Amasyadan güneye gideceğiz" dedim. Bu gidişimiz gizli tutularak hazırlık yapılması için emir verdim.
Bir yandan da Beşinci Tümen Komutanı ve kurmaylarımla, gizli olarak, şu tedbiri kararlaştırdık: Beşinci Tümen Komutanı tümeninden seçme subay ve erlerle olabildiğince güçlü bir atlı piyade birliğini hemen o geceden başlayarak çabucak kuracaktı. Ben, 26 haziran sabahı karanlıkta arkadaşlarımla birlikte otomobil ile Tokata gitmek üzere yola çıkacaktım. Birlik, kurulur kurulmaz, Tokat üzerinden Sıvasa doğru gönderilecek ve benimle bağlantı kurulacaktı. Gidişimiz, hiçbir yere telle bildirilmeyecek ve elden geldiğince Amasyada da açığa vurulmayacaktı.
26'da Amasyadan yola çıktım. Tokata varır varmaz telgrafhaneyi göz altına aldırarak benim varışımın Sıvasa ve hiçbir yere bildirilmemesini sağladım. 26/27 gecesini orada geçirdim, 27'de Sıvasa doğru yola çıktım. Otomobille Tokattan Sıvasa aşağı yukarı altı saattir.
Sıvas valisine, Tokattan Sıvasa gelmek üzere yola çıktığımı bildiren açık bir tel yazdım. İmzayı "Ordu Müfettişi" diye attırmıştım.
Telde, özel bir düşünce ile, yola çıkış saatimi bildirmiştim. Ama bu telin, ayrılışımdan altı saat sonra çekilmesini ve o zamana değin hiçbir yoldan Sıvasa bilgi verilmemesini sağlayacak tedbirleri aldırdım.
Şimdi baylar, gözlerimizi yeniden Sıvasta bıraktığımız levhaya çevirelim.
Ali Galip Beyle Reşit Paşa arasında bana karşı ne gibi bir işlem yapılacağının tartışılması sahnesine... Tartışmanın kızıştığı bir sırada, Reşit Paşanın eline benim Tokattan çekilen telimi verirler. Reşit Paşa, hemen Ali Galip Beye uzatır: "İşte kendisi geliyor; buyurun, tutuklayın!" der. Reşit Paşa, telde yazılı olan yola çıkış saatini görünce hemen kendi saatini çıkarır, bakar; sonra da: "Efendim, geliyor değil, gelmiş olacaktır" der.
Bunun üzerine Ali Galip: "Ben tutuklarım dedimse, benim ilim içinde olursa tutuklarım, demek istedim" deyince toplantıda bulunanları bir heyecan kaplar. Hep birden: "Haydi öyle ise karşılamaya gidelim" diyerek toplantıya son verirler.
Ancak, şehrin ileri gelenleri ile, halkla ve askerle parlak bir karşılama hazırlığı yapabilmek için biraz zaman kazanmak gerektiğini; oysa, hesapça benim, Sıvas şehri kapılarına değin yaklaşmış olacağımı göz önünde bulundurarak beni, şehrin yakınında bulunan Ziraat Nümune Çiftliğinde biraz dinlendirmenin yolunu aramışlar. Vali Paşa, karargâhımın sağlık başkanı olup daha önce, gerekli örgütleri kurmak için Sıvasa göndermiş olduğum Talî Beyi çağırtarak,

bu görevin yapılmasını ondan rica etmiş ve karşılama hazırlıklarını bitirince hemen kendisinin de yanımıza geleceğini söylemiş.
Gerçekten, tam Nümune Çiftliği yakınında, karşımıza çıkan bir otomobilin içinden Talî Bey göründü. Otomobillerden indik, çiftliğin avlusunda oturduk. Talî Bey, anlattığım durumu ayrıntılarıyla açıkladıktan sonra, görevinin beni burada biraz oyalamak olduğunu söyleyince hemen ayağa kalktım: "Çabuk otomobillere ve Sıvasa!" dedim.
Bunun nedenini anlatayım. O anda hatırıma gelen şu idi: Karşılama töreni yapacağız diye Talî Beyi aldatmış olabilirler ve gerçekte ters bir düzen yapmak için zaman kazanmak isteyebilirlerdi. Otomobillere binmek üzere iken Sıvas yönünden başka bir otomobil yanımıza yaklaştı. İçinde Vali Paşa vardı.
Reşit Paşa: "Efendim, birkaç dakika daha dinlenmez misiniz?" diye söze başladı. "Yarım dakika bile dinlenmek istemiyorum. Hemen gideceğiz ve sen benim yanıma gel" dedim.
- Efendim, dedi, sizin yanınıza Rauf Bey binsin; ben arkadaki otomobille de gelirim.
- Hayır, hayır! dedim, siz buraya...
Bu basit tedbirin neden alındığı kendiliğinden anlaşılır.
Sıvas şehrine vardığımızda, caddenin iki yanı büyük bir kalabalık ile dolmuş, askeri birlikler tören duruşu almış bulunuyordu. Otomobillerden indik. Yürüyerek askeri ve halkı selamladım.
Bu görünüş, Sıvasın saygıdeğer halkının ve Sıvasta bulunan yiğit subay ve erlerimizin bana ne denli bağlı olduğunu ve sevgi beslediğini belirten canlı bir tanık idi.
Bundan sonra, doğruca Kolordu Komutanlığına gittim ve hemen Ali Galibi ve onun yardakçısı olduklarını anladığım fesatçıları getirttim. Onlara ne yaptığımı açıklayarak, aslında epey yorgunluk verdiğinden şüphe etmediğim ayrıntıları uzatmak istemem.
Yalnız bir noktayı belirtmekle yetineceğim.
Baylar, bu Ali Galip, karşılaştığı kötü durumdan sonra gizli diyecekleri olduğunu söyleyerek, geceleyin yalnızca yanıma gelmek istedi. Kabul ettim. Davranışlarının dış yüzüne önem vermemekliğimizi rica ile, Elazığ valiliğini kabul ederek gelmekten amacının, benim yolumda hizmet etmek olduğunu ve Sıvasta kalışının, benimle buluşup buyruk almak için olduğunu açıklamaya ve bin türlü kanıtla bizi inandırmaya çalıştı ve sabaha dek oyalayarak başarı da sağladığını saklamayıp söylemeliyim.
*

ERZURUMA GİDİŞ

Sıvasta kurulan örgütler ve yapılacak işler üzerine gerekenlere yönerge verdikten sonra, hiç uyumadan geçen 27/28 gecesinin sabahında bir bayram günü, Sıvastan Erzuruma doğru yola çıkıldı.
Bir haftalık sıkıntılı bir otomobil yolculuğundan sonra 3 temmuz 1919 günü, halkın ve askerin içten gelen gösterileri arasında, Erzuruma varıldı. İstanbul Hükümetinden gelebilecek yıkıcı bildirimleri denetlemek ve durdurmak için haberleşme kanalı olan önemli merkezlerde gereken tedbirlerin alınması için bütün komutanlara, 5 temmuz 1919 tarihinde buyruk verdim (belge:29).
Komutan, Vali ve Vilâyatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi ile görüşüldü. Vali Münir Bey, İstanbul Hükümetince görevinden çıkarılmıştı. Gitmeyip Erzurumda kalmasını bildirmem üzerine daha Erzurumda bulunuyordu. Bitlis valiliğinden ayrılıp İstanbula gitmek üzere Erzurumdan geçen Mazhar Müfit Bey de Münir Bey gibi Erzurumda beni bekliyordu.

ULUSAL AMAÇ YOLUNDA ORTAYA ATILMAK KARARI

Bu iki vali beyle, On Beşinci Kolordu Komutanı Kâzım Kara Bekir Paşa ve yanında bulunan Rauf Bey, eski İzmit Mutasarrıfı Süreyya Bey ve karargâhımdan Kurmay Başkanı Kâzım Bey ve Kurmay Hüsrev Bey, Doktor Refik Bey arkadaşlarımla önemli bir görüşme yapmayı uygun gördüm. Kendilerine genel ve özel durumu ve tutulması zorunlu olan yolu anlattım.
Bu arada en elverişsiz durumları, genel ve kişisel tehlikeleri, sırasına göre nelerin göze alınması zorunlu olacağını açıkladım: "Ulusal amaçlarla ortaya atılacakların yok edilmesini düşünenler bugün yalnız Saray, İstanbul Hükümeti ve yabancılardır. Ama bütün halkın aldatılabileceğini ve bize karşı duruma çevrilebileceğini de düşünmek gerektir. Önder olacakların, her ne olursa olsun, tutulan yoldan dönmemeleri, yurtta barınabilecekleri son noktada, son nefeslerini verinceye değin amaç uğrunda özveriyi sürdüreceklerine işin başında karar vermeleri gerekir. Yüreklerinde bu gücü duymayanların işe girişmemeleri çok daha iyi olur. Çünkü, böyle bir durumda hem kendilerini ve hem de ulusu aldatmış olurlar.
Bir de, söz konusu görev, resmî makam ve üniformaya sığınarak el altından yapılamaz. Böyle bir tutum, bir ölçüye değin yürüyebilir. Ama, artık o dönem geçmiştir. Açıkça ortaya çıkmak ve ulusun hakları adına yüksek sesle bağırmak ve bütün ulusun, bu sese katılmasını sağlamak gerektir.
Benim, görevden çıkarıldığım ve her türlü sonuçla karşı karşıya bulunduğum kuşku götürmez. Benimle açıkça işbirliği yapmak, o sonuçları şimdiden kabul etmektir. Bundan başka, söz konusu ettiğimiz durumun istediği adam, daha birçok bakımlardan da, ille ben olabilecekmişim gibi bir iddia yoktur. Yalnız, her halde bu yurt çocuklarından birinin ortaya atılması zorunlu olmuştur. Benden başka bir arkadaş da düşünülebilir. Yeter ki o arkadaş, bugünkü durumun gerektirdiği yolda yürümeyi kabul etsin." dedim.
Bu konuşma ve açıklamadan sonra hemen bir karar almak uygun olmayacağından bir süre düşünmek ve özel konuşmalar yapabilmek için görüşmelere son verdiğimi bildirdim.
Yeniden toplandığımızda, işin başında benim bulunmamı istediler ve kendilerinin bana yardımcı ve destek olacaklarını bildirdiler. Yalnız bir arkadaş, Münir Bey, önemli özrü dolayısıyla bir süre için kendisinin eylemli görev almaktan bağışlanmasını rica etti. Ben, görünüşte görevden ve askerlikten ayrıldıktan sonra, şimdiye değin olduğu gibi, üst komutan imişim gibi buyruklarımın yerine getirilmesinin başarı için temel koşul olduğunu söyledim. Bu da eksiksiz onaylandıktan sonra toplantıya son verildi.
Baylar, İstanbulda Genelkurmay Başkanlığı katında, görevden ayrılan Cevat Paşa ile göreve başlayan Fevzi Paşadan ve Barış Hazırlıkları Komisyonunda çalışan İsmet Beyden başlayarak, Erzuruma gelinceye değin, her yerde gördüğüm ve karşılaştığım komutan, subay, her türlü devlet adamları ve ileri gelen kişilerle, burada, Erzurumda yaptığım gibi görüşmeler ve anlaşmalar yapmıştım. Bunun yararını değerlendirebilirsiniz.
*

ERZURUM KONGRESİ HAZIRLIKLARI

Erzuruma varışımın ilk günlerinde, Erzurum Kongresinin toplanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almakla uğraşmaya önem verildi.
Baylar, Vilâyatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyetinin, 5 mart 1919 günü, bir çalışma kurulu meydana getirilerek kurulmuş olan Erzurum şubesi, Trabzon ile de anlaşarak 1919 yılı temmuzunun onuncu günü Erzurumda bir Doğu İlleri Kongresi toplamaya girişti.
Benim daha Amasyada bulunduğum günlerde, haziran içinde, doğu illerine delege göndermeleri için öneri ve çağrı mektubu yolladı. İllerden delege getirtilmesi için, o günden

başlayarak benim Erzuruma varışıma değin ve ondan sonra da, bu konuda olağanüstü çaba gösterdi.
Ama, o günlerin koşulları içinde böyle bir amacın gerçekleştirilmesindeki güçlüğün büyüklüğü, kolaylıkla anlaşılır. Kongrenin toplanma günü olan 10 temmuz yaklaştığı halde illerden gerekli delegeler seçilip gönderilmiyordu.
Oysa, bu kongrenin toplanmasını sağlamak artık pek önemli bir iş olmuştu. Bundan dolayı, bizim sağlam tedbirler almamız gerekti.
İllerin herbirine açık bildirimler yapmakla birlikte, bir yandan da kapalı tellerle valilere, komutanlara gereği gibi bildirimler yapıldı. Sonunda, on üç gün gecikme ile yeterince delege toplanabildi.
Baylar, ulusal ayaklanmayı ordunun desteklemesi, askerin ve halkın çalışmalarını birbiriyle düzenli duruma getirmek, önemli bir konu idi.
Trabzondaki tümeni, komutan vekili yönetiyordu. Asıl komutanı Halit Bey Bayburtta gizlenmişti. Halit Beyi, gizlendiği yerden çıkarmak, iki bakımdan gerekli idi. Biri ve en önemlisi, İstanbula çağırılmanın ve bu çağrıya gitmemenin korkulacak, gizlenilecek nitelikte olmadığını halka ve özellikle askerlere göstererek iç gücünü35 yükseltmek gerekiyordu. Bir de, kıyıda önemli bir yer olan Trabzona dışarıdan bir saldırış olursa oradaki tümenin başında ateşli bir komutan bulundurmak uygun olacaktı.
Bunun için, Halit Beyi Erzuruma getirttim. Ona, kendim özel bir yönerge verdikten sonra, gerektiğinde hemen tümenin başına geçmek üzere Maçkada bulunması için emir verdirdim.
Biz bu işlerle uğraşırken, bir yandan da İstanbulda Harbiye Nazırlığı makamında bulunan Ferit Paşanın ve Padişahın, İstanbula dönmemi sağlamak için sürüp giden aldatıcı tellerine de, türlü karşılıklar vermekle zaman yitirmek zorunda bulunuyorduk.
Harbiye Nazırlığı: "İstanbula gel" diyordu. Padişah: "Önce hava değişimi al, Anadoluda bir yerde otur; ama bir işe karışma." diye başladı. Sonunda, ikisi birlikte: "İlle gelmelisin." dedi.

RESMİ GÖREV VE YETKİLERİ BIRAKARAK ULUSUN SEVGİSİNE, CÖMERTLİĞİNE VE YİĞİTLİĞİNE GÜVENMEK VE BÖYLECE GÖREVE DEVAM ETMEK KARARI

"Gelmem" dedim. En sonra, 8/9 temmuz 1919 gecesi, Sarayla açılan bir telgraf başı konuşması sırasında, birdenbire perde kapandı ve 8 hazirandan 8 temmuza değin, bir aydır süren oyun son buldu. İstanbul, o dakikada benim resmî görevime son vermiş oldu; ben de o dakikada, 8/9 temmuz 1919 gecesi saat 10.50 sonrada36 Harbiye Nazırlığına, saat 11.00 sonrada Padişaha görevimle birlikte askerlik mesleğinden çekildiğimi bildiren telleri çekmiş oldum.
Durumu, ordulara ve ulusa kendim bildirdim. O günden sonra resmî görev ve yetkiden ayrılmış olarak, yalnız ulusun sevgisine, cömertliğine ve yiğitliğine güvenerek ve onun bitmez uyarıcı ve yaratıcı kaynağından37 aydınlanıp güçlenerek38 vicdanımızın gösterdiği yolda görevimizi yapmaya devam ettik.
Biz 8/9 temmuz gecesi İstanbul ile telgraf başında konuşurken, bunu başka dinleyenlerin ve bununla ilgilenenlerin de bulunduğunu kestirmek güç değildir.
O günlerde ve ondan sonraki zamanlarda, en hafif deyimiyle bönlüklerini uyanıklık ve tedbir gibi göstermeye çalışmış olanlar hakkında, bir fikir vermiş olmak için, izin verirseniz, şu belgeyi olduğu gibi bilginize sunmak isterim.

140-140
Konyadan
9 Temmuz 1919

Saat: 6
Üçüncü Ordu Müfettişliği Başyaverliğine

Telgraf ve Posta Genel Müdürü Refik Halit Bey ile Konya Valisi Cemal Bey, 6/7 temmuz gecesi, telgrafla makine başında konuştular. Konuşmanın şu yolda geçtiğini öğrendim: "Mustafa Kemal Paşa Hazretleri için gereken işlem yapıldı. İstanbula getirilecek. Cemal Paşa Hazretleri için de işlem yapılmak üzeredir."
Konya valisi de: "Teşekkür ederim" dediler.
Paşa Hazretlerine uygun göreceğiniz biçimde bildirmenizi rica ederim.

İkinci Ordu Müfettişliği
Şifre Müdürü
Hasan

MERSİNLİ CEMAL PAŞANIN İSTANBULA GİTMESİ

Gerçekten, Konyada bulunan İkinci Ordu Müfettişi Cemal Paşanın on gün süre ile izinli olarak İstanbula gittiğini dört gün önce öğrenmiş ve şaşmıştım.
Cemal Paşa ile, Samsuna çıktığımdan beri, ulusal amaçları gerçekleştirmek için işbirliği yapma, askeri ve ulusal örgütler kurma konularında yazışmamız vardı. Kendisinden umut verici, olumlu karşılıklar almıştım.
Benim ile bu yolda ilişki kurmuş olan bir komutanın, kendi kendine, izin alıp İstanbula gitmesi akla sığacak iş değildi. Bunun için, 5 temmuz 1919 günlü kapalı tel ile Konyada On İkinci Kolordu Komutanı Albay Salâhattin Beye şu iki maddeyi yazdım:

1 - Cemal Paşanın on gün için İstanbula gidişinin gerçek nedenini açıkça ve tezelden bildirmenizi;
2 - Sizin, her ne olursa olsun, oradaki birliklerin başından ayrılmanız uygun değildir. Bu konuda Fuat Paşa ile de haberleşerek olabilecek en kötü davranışlara karşı tedbir almanız gereklidir. Her gün, durumunuz üzerine kısa bilgi vermenizi rica ederim.
Bu kapalı telin örneğini o gün Ankarada Fuat Paşaya da bildirdim.
Salâhattin Beyin Konyadan 6/7 temmuz günü, yani Refik Halit Beyin Konya Valisi Cemal Beyle telgraf başında konuştuğu sırada, karşılık olarak çektiği kapalı telde: "Cemal Paşa İstanbulda kimi kişilerle ve ailesiyle görüşmek üzere on gün süre ile ve kendi isteğiyle izinli olarak İstanbula gitmiştir." denilmekte idi (belge: 30, 31, 32, 33).
Cemal Paşa gitti, ama gelemedi. Kendisini çok zaman sonra Ali Rıza Paşa kabinesinde Harbiye Nazırı göreceğiz.

KOMUTAYI BIRAKMAMAK BUYRUĞU

Ne yazık ki, bu durumu bilen ve kendisine birliklerin başından ayrılmaması salık verilen Salâhattin Beyin de bir süre sonra İstanbula gittiğini öğrendik. Cemal Paşanın gösterdiği bu kötü örnek üzerine 7 temmuz 1919 günü şu genel bildirimi yaptım:

1 - Bağımsızlığımızı koruma uğrunda derlenip örgütlenmiş olan ulusal kuvvetlere hiçbir yönden karışılamaz ve dokunulamaz. Devletin ve ulusun alınyazısında, ulusal irade etmen ve egemendir. Ordu, bu ulusal iradeye bağlı ve onun hizmetindedir.
2- Müfettiş ve komutanlar, herhangi bir nedenle, komutanlıktan çıkarıldıklarında, yerlerini alacak kişiler, işbirliği yapılacak nitelikte olursa, komutayı bırakacaklar; ama etkili bulundukları bölgede kalarak ulusal görevlerini yapmaya devam edeceklerdir. Olmazsa, yani bir ikinci İzmir olayına meydan verebilecek kimseler atanırsa, komuta hiç bırakılmayacak ve bütün müfettiş ve komutanlarca, güven ve inanın kalmadığı ileri sürülerek yapılan işleme uyulmayacaktır.
3 - Yurdumuzu kolaylıkla ele geçirmek amacıyla, İtilâf devletlerince yapılan baskı sonunda, Hükümet herhangi bir askeri birliğimizi ve ulusal örgütümuzü dağıtmak için buyruk verirse, kabul edilmeyecek ve uygulanmayacaktır.
4 - İstek ve amacı ulusal bağımsızlığı sağlamak olan Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İIhak cemiyetleri ile bunların girişimlerinin bozulup dağılmasına yol açacak herhangi bir etkiyi ve karışmayı ordu, kesin olarak önleyecektir.

5 - Devletin ve ulusun bağımsızlığını sağlama uğrunda bütün sivil devlet memurları, Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İIhak cemiyetlerinin, ordu gibi, türeye uygun yardımcılarıdır.
6 - Yurdun herhangi bir bölgesine saldıran olursa bütün ulus, haklarını savunmaya hazır bulunduğundan, bu gibi olaylar çıkınca işbirliği için her yer birbirine en kısa zamanda haber vererek savunmada birlik sağlanacaktır.

Bu bildirim, Anadolu ve Rumelide bulunan bütün ordu ve kolordu komutanlarına ve başka gerekenlere gönderilmiştir.

REFET BEYİN ÜÇÜNCÜ KOLORDU KOMUTANLIĞINI BIRAKMASI

Bu genel bildirimden beş altı gün sonra, Kavak'tan "Üçüncü Kolordu Komutanı Refet" imzalı, 13 temmuz 1919 da yazılmış bir kapalı tel aldım. Tel şudur:
"İstanbuldan bir İngiliz gemisiyle, Harbiye Dairesi Başkanı Albay Salâhattin Bey, beni değiştirmek üzere geldi. Benim de o gemi ile dönmemi Harbiye Nazırlığı emrediyor. Salâhattin Bey, amaca uygun olarak çalışacak. Genel duruma göre komutayı adı geçene bırakmayı uygun buldum ve Harbiye Nazırlığına görevden çekildiğimi bildirdim. Ayrıca geniş bilgi veririm. Sıvasa doğru yola çıkıyorum. Beşinci Tümen Komutanı Arif Bey aracılığı ile Amasyaya karşılık veriniz."
Baylar, açıkça söylemeliyim ki, bu tutum ve davranışı pek beğenmedim. Refet Beyin benimle olan işbirliği, İstanbulca biliniyor. Bu çalışmalardan yana olan bir kişi, onu değiştirmeye ve hem de İngiliz gemisiyle gelince, hemen düşünülecek şey, bu kişinin İngiliz görüşüne uygun iş görebileceğine güvenilmiş olmasıdır. Bu yargı, bir sanı niteliğinde olsa bile, Refet Beyin komutayı hemen vermemesi, hiç olmazsa bizim de düşüncemizi sorması gerekirdi.
İnanıp komutayı verdiğine göre de, hiç olmazsa bir süre yanından ayrılmayıp durumu ve görüşlerimizi iyice benimsetinceye dek birlikte çalışması ve kendisi ile aramızda gerekli bağlantıyı kurduktan sonra uzaklaşması doğru olurdu, düşüncesinde bulundum. Bununla

birlikte, olupbitti karşısında bırakılmış olduğuma göre, iki noktada avunç aramakla yetinmek zorunda kaldım. Birincisi, Refet Beyin telindeki: "Salâhattin Bey amaca uygun olarak çalışacak" cümlesi; öteki de, Refet Beyin hiç olmazsa İstanbula gitmemiş olması idi.
Bu durum üzerine: "komutanların İstanbula gitmek konusunda en küçük bir yanılmalarının pek pahalıya mal olacağını, gene de programımızı iyi uygulamaya devam edeceğimizi" bütün komutanlara bildirerek hemen dikkatlerini çektim. Refet Beye de o gün (14 temmuz 1919): "Salâhattin Beyin kararlarımızı iyi uygulayacağı, buradaki arkadaşlar arasında pek çok sevindirici ve güçlendirici olmuştur" cümlesini de içine alan bir kapalı tel çektirdim.

14 Temmuz 1919

Amasyada Beşinci Tümen Komutanlığına

Refet Beyedir: Aşağıdaki teli uygun görürseniz Salâhattin Beye ulaştırınız ve sonucunu bildiriniz. Mustafa Kemal

Salâhattin Beyefendiye: İstanbulun kapalı çevresinden, ulusun mutlu kucağına gelmeniz ve özverili arkadaşlarınızın dayanç39 ve yurtseverlik çevresine girmeniz büyük bir sevinçle karşılandı. Kutsal amacımızın gerçekleştirilmesi uğrunda gösterilecek ortak çabada Tanrı hepimizi başarılı kılacaktır. Gözlerinizden öperim. (Mustafa Kemal)

Üçüncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı Albay
Kâzım

Salâhattin Bey üzerinde ilk kuşkuyu gene, Salâhattin Beyin "amaca uygun çalışacağını" söyleyerek ona güvenen ve hemen komutayı bırakıp Sıvasa doğru uzaklaşan Refet Bey göstermiş oldu.
Refet Beyin Amasyadan çektiği bir tel, yalnız Salâhattin Bey üzerindeki kuşkuyu değil, daha birkaç nokta ile ilgili düşünceleri de kapsıyordu. İzin verirseniz olduğu gibi bilginize sunayım.

İvedidir. Amasyadan
Güvenlikle ilgilidir. 15.7.1919
719

Erzurumda On Beşinci Kolordu Komutanlığına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Salâhattin Beyi tanırsınız. Birdenbire ürkmemesi gereklidir. Önce Kâzım Paşa, kutlama dolayısıyla, yumuşak sözler kullanarak kendisiyle yazışmaya girişmelidir. Hamit Beyin görevden çıkarılması konusunda daha bir şey yok. Ama yerinde bırakılması için gereken yerlere başvuruldu. Görevden çıkarılırsa buralarda kalacağını pek ummuyorum. Bununla birlikte, gene etki yapıyorum. Benim dönmem için İngilizlerin Hükümete baskı yapacakları kuşku götürmez. Ben, duruma göre, gereken yollara başvurarak buralarda kalacağım. İngilizlerden ve buradan geçen Amerikalılardan anladığıma göre, Kâzım Paşanın durumu da tehlikelidir. Her zaman ölçülü davranılmasını ve işlerin iyi yönetilmesini yeniden salık veririm. (Refet)

5. Tümen Komutanı
Arif

Bu telde adı geçen Hamit Bey, Samsun mutasarrıfı idi, Hamit Bey, Samsuna varışımızın ilk günlerinde Refet Beyin, geçmişteki dostluğu dolayısıyla, ortak amaç yolunda sonuna dek bizimle birlikte özveri ile çalışacak nitelikte bir arkadaş olduğuna güvendiği için bana salık verdiği ve benim Sadrazamlığa ve özel olarak, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşaya yazmam üzerine Samsuna getirebildiğimiz kişi idi.
Böyle bir kişinin er geç görevden çıkarılacağı kuşku götürür müydü? Ama, Refet Bey: "Yerinde bırakılması için gereken yerlere başvuruldu." diyor. Nereye? Kimlerin katına? Kim başvurdu? Sonra: "Görevden çıkarılırsa buralarda kalacağını pek ummuyorum, bununla birlikte gene etki yapıyorum" diyor. Nereye, İstanbula mı gidecek, nasıl? Bu kişi bugüne değin bizimle çalışmıyor muydu?
Bu telinde Refet Bey, kendisinin dönmesi için İngilizlerin Hükümete baskı yapacaklarını kesin görüyor ve duruma göre gereken yollara başvurarak buralarda kalacağını söylüyor. Oysa durum belli ve yapılacak işi ben kendisine 7 temmuz 1919 günlü genel yönergemde bildirdim (Adı geçen yönergenin ikinci maddesi). Ondan başka yapılacak iş yoktu.
Refet Bey, İngilizlerden ve buradan geçen Amerikalılardan anlamış ki: "Kâzım Paşanın da durumu tehlikelidir." Bu ne demektir? En çok sıkı durmaları gereken arkadaşların, iyilik düşünmeyecekleri besbelli olan kimselerin sözleri üzerine tehlike kuruntusu yapmaları ve bunu inançla söylemeleri neyi gösterir ?
Refet Bey, telinin sonunda, bana da ders veriyor: "Her zaman ölçülü davranılmasını ve işlerin iyi yönetilmesini yeniden salık veririm" diyor.
Buradaki "ölçülü" sözünden, ne anlam çıkabileceğinin yorumlanmasını anlayışlı kişilere bırakırım.
Bana iyi yönetimi salık veren kişi, bu öğütlemeyi, benim verdiğim buyruk ve yönergeyi iyi uygulayıp görevi başından ayrılmadan önce yapmış olsaydı daha içten davranmış olurdu, sanırım.

HAMİT BEYİN İSTANBUL HÜKÜMETİNCE GÖREVDEN ÇEKİLMESİ

Baylar, Hamit Bey, 14 temmuz 1919 günü Samsundan bana şu kısa teli çekmişti: "Görevden çıkarıldığımı sağlam yerden öğrendim. Şu bir iki gün içinde buyruğun gelmesini bekliyorum. Sonra İstanbula gideceğimi saygı ile bildiririm."
Refet Beyin komutayı bırakmış olmasından üzüntülü iken o gün, önemli bir kesimde özveri ile çalışacağını umduğumuz başka bir arkadaşın da, sanki olağan koşullar içinde bulunuyormuşuz gibi, anlaşılmaz bir düşünüş göstermekte olduğunu öğrendim.
Hamit Beye 15 temmuz 1919 günü şöyle bir tel yazıldı:
"Kardeşim Hamit Bey, sizin yerinize İbrahim Ethem Beyin atandığını öğrendik. Refete yazdım ve buluşarak birlikte içeri doğru gelmenizi rica ettim. Bilmem hangi güven düşüncesi, size İstanbula gitmek isteğini veriyor. Bundan başka, biz değerli arkadaşlarımızı İstanbuldan Anadoluya çekip çıkarmaya ve böylece gerçek yurtseverleri dileklerinden yoksun etmemeye çalışırken siz, bu davranışınızla, en azından, kapalı bir çevreye giriyorsunuz. Biz hiç uygun görmedik. Refetle buluşunuz. Ya Sıvas yakınlarında birlikte kalırsınız ya da rahatça bizim yanımıza gelirsiniz. Kesin cevap bekleriz" (belge: 34).
Beş gün sonra (20 temmuz 1919) Canik Mutasarrıfı Hamit Beyin Samsundan gelen teli şu idi: Bizansın artan alçaklıkları karşısında umutsuzluğa düşen ulus, Doğudan bir umut ışığı bekliyor.
Buraları ve buradakileri öyle düşsel bir biçim ve yaratılışta görüyorlar ki acaba bir şey var mı diye ben de kuşkuya düşüyorum. İlgisizliğimden utanıyorum.

Gerçekte uyumuyoruz. Bir şey yapmak istiyoruz. Ama bu şeyin biçim ve kuramlarıyla uğraştığımız, uzun yollar seçtiğimiz kanısındayım. Zaman ve durum, beklemeye elverişli değildir. Yurdun durumu dakikadan dakikaya kötüleşiyor. Bunun için sözümüzü kısa kesip işleri çabuklaştırmak gerekiyor. Bu konuda benim aklıma gelen şudur:
Her yerden ve hep birden Padişah Hazretlerine tel çekelim. On aydan beri gözü önünde ve çok zaman kendi istek ve hevesince olup biten alçaklıklarla nereye sürüklenmekte olduğunu gören ulusun, ne olursa olsun, kendi kaderine yön vermeye karar verdiğini hatırlatalım ve kırk sekiz saat içinde ulusun güvenebileceği bir hükümet kurulmaz ve kurucular meclisinin toplantıya çağırılması karar altına alınmazsa, ne kendisini ne de hükümetini tanımadığımızı bildirelim. Bunda hiçbir zorluk yok, geleneksel boyun kırmaktan üzüntü duymayan ulus, biz yürüyelim, arkamızdan gelsin efendim.
Beş gün önce, görevden çıkarılırsa İstanbula gideceğini bildiren Canik Mutasarrıfının bu telini, biraz kızgınca yazılmış olmakla birlikte, karar ve çalışma öğütleyen bir nitelikte bulduğunuzu umarım.
Mutasarrıf Bey, ulusun bir umut ışığı beklediği yerde, acaba bir şey var mı diye kuşkuya düşüyor.
Bizi, ne yapmak istediğini bilmeyen, biçim ve kuramlarla uğraşan şaşkınlar sanıyor. Sözü kısa kesip işleri çabuklaştırmak için yapılacak şeyi de söylüyor. Eğer bundan sonra bütün görüşlerindeki yersizliği belirten çirkin bir düşünceyi ortaya koymasaydı iyi ederdi.
Baylar, tarih, "geleneksel boyun kırmaktan üzüntü duymayan ulus, biz yürüyelim, arkamızdan gelsin" düşünce ve inancında bulunanların karşılaştıkları sonuçlar ve cezalarla doludur. Yöneticilerin, özellikle devlet adamlarının, böyle yanlış ve çürük düşüncelere hiç kapılmamaları gerekir. Hamit Bey, bu telinde, bizim Refet Beyle birlikte içerlere çekilmesi konusunda yazdıklarımıza hiç değinmiyor.
Hamit Beyin bu teline 21 temmuz 1919 günü verdiğimiz bir karşılıkta şunu söyledik: "Tanrı dilerse her şey olacaktır. Yalnız, ulusun güveneceği bir hükümet kurmak için önce o hükümete destek olacak bir kuvveti yaratmak gerekir. O da, doğu illeri kongresinin ve ondan sonra da Sıvas genel kongresinin toplanmasıyla olacaktır."

REFET BEYLE YAZIŞMALAR

Baylar, Üçüncü Kolordudan, dolayısıyla Refet ve Salâhattin Beylerden gene söz açmak gerekiyor. İlişki şudur:
İngilizler, Sıvasa bir tabur göndereceklerı haberini yaydılar. Olabilecek herşeye karşı, Sıvasa gelen çeşitli yollar boyunca askerî tedbirler aldırmak gerekti. Bunun için Amasyada bulunan Beşinci Tümen Komutanlığına 18 temmuz 1919 günü yazdığım bir buyrukta, o sırada Amasyada bulunan Refet Beyle ilgili olarak da şu cümleler vardı: "Duruma Refet Beyin önemle dikkati çekilir. Belki Refet Bey böyle bir durumu göz önünde tutarak şimdilik Amasyada kalmayı daha uygun bulur."
Beşinci Tümen Komutanının 19 temmuz 1919 da verdiği karşılıkta dikkati çeken şu cümleler vardı: "Salâhattin Bey daha Samsundadır. Şimdiye değin kendisiyle görüşemediğim gibi hiçbir gerçek ve önemli yazışma da yapılmadığından, adı geçenin düşünce ve görüşünün ne yolda olduğunu bilemiyorum. Ama Refet Bey, gerektiğinde İngilizlere karşı koyacak kadar atılganlık gösteremeyeceğini sezdirmişti. Refet Bey, 18 temmuz 1919 da Sıvasa doğru yola çıktı." (belge:35)
Bunun üzerine Refet Beye şu kapalı teli çektirdim:

Şifre 19 Temmuz 1919

Kişiye özeldir.
Sayı
151

Amasyada Beşinci Tümen Komutanlığına
Sıvasta Üçüncü Ordu Sağlık Müfettişi
Albay İbrahim Talî Beyefendiye

Refet Beyedir: Salâhattin Beye telimi verdiniz mi? Bu arkadaşımızın kesin görüşlerinin her halde öğrenilmesi ve kararsızlık ya da iki yüzlü davranış gibi felaket doğuracak bir duruma hiçbir şekilde göz yumulmaması bir yurt ödevi olduğundan bu konuda "evet" ya da "hayır" diye kendisinden söz alınması ve ona göre bir karar verilmesi çok gereklidir. Sizin bıraktığınız yerden başlamak, kendileri için tek programdır. Şimdiye değin hemen bir hafta olduğu halde hiçbir kesin bilgi alınmaması ve İstanbuldan alınan bir yazıda, adı geçen için sağlam bir güven gösterilmemesi ve yola çıkmadan önce Sadık Beyle gizli bir görüşmesinden ve dostluğundan söz edilmesi ve yakınılması bu telimin yazılmasına yol açmıştır. Bunu ve bunun sonuçlarını özellikle sizin anlamanız ve çözümlemeniz gereklidir. Çünkü, herhangi bir halk topluluğunda söyleyeceği yanlış ve ulusal amaca aykırı bir tek sözün bile yapacağı ters etkiyi ve bunun yaratacağı durumu şimdiden düşünmek yeter. (Mustafa Kemal)

Üçüncü Ordu Kurmay Başkanı Albay
Kâzım

Yalnız bu telimize değil çok şeye karşılık olan Refet Beyin şu telini olduğu gibi bilginize sunacağım:

Güvenlikle ilgili ve çok ivedidir.
1728
Sıvastan
22.7.1919
Erzurumda Üçüncü Ordu Müfettişliği Vekili
Kâzım Kara Bekir Paşa Hazretlerine

1 - Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Telinizi Salâhattin Beyden ayrıldıktan sonra aldığım için kendisine veremedim. Salâhattin Beyi herkes gibi siz de çok iyi tanırsınız. Kararsız yaratılışlı bir kişi. Bu bölgede on günden çok kalmamak düşüncesi ile gelmiş. Az kaldı, komutayı almadan geri kaçacaktı. Kendisine güven ve inan vererek yurt ödevini hatırlattım. Yurdunu her halde sever; ama vakitsiz iş görmeye gelemez. Aşağı yukarı Vali Reşit Paşadan biraz daha iyi. On Üçüncü Kolordudan gelen silâhlardan haberli olduğu gibi, bu işi düzenlemek için İstanbulda da çalışmış ve başarı göstermiş. Buraya onu Cevat Paşa seçmiş. Bu duruma göre, amaca zararlı olamaz ve hiçbir halk topluluğunda amaca aykırı tek bir söz söylemez. Tersine, amaca göre, ama sessiz olarak çalışacağına söz verdi. Sadık Beyle ilişkisi üzerine verilen bilgiye inanamıyorum. Aslına bakılırsa, aldığımız haberi iyi belgelemeden ve belli bir program düzenlemeden çalışmak, kuvvetlerin yitimine yol açıyor. Doğu durumu üzerine bana bilgi verirken, aldığımız sişirme haberlere kapılmamış olsaydınız, belki ben daha iyi bir yol tutar ve komutayı bırakmak zorunda kalmazdım. Kendiliğinden karar verecek kişilerin, gerçek durumu bilmeleri gerektiğini siz de kabul edersiniz. Bunun için, Salâhattin

Beyi boş yere ürkütmek ve "hayır" dedirtmekle ne çıkacak? Aslında, o kaçmaya hazır. Yerine acaba kim gelecek? Buyruklarınızın kısa ve açık olmasını rica ederim. Salâhattin Bey için olan telinizi zahmet edip bir daha okuyunuz. Fırtına ile başlayıp yavaşlıkla biten bu telden kesin düşüncenizi çıkaramadım. Bununla birlikte, birkaç güne dek Salahattin Bey Samsundan dönüyor. Kendisiyle görüşeceğim. Herhalde onu uygun bir yolla amaca göre çalıştırmak için gerekli tedbirleri alıyorum.
2 - Samsuna çıkarılan taburun, buradaki Hintli Müslümanları değiştirmekle birlikte, özellikle Sıvasta bulunduğunuzu sandıkları sizlere karşı bir korkutma amacı da güttüklerini, İngilizlerle görüştüğümde anladım. Beni İstanbula gitmeye kandırmak için, Kavakta bulunduğum sırada bir İngiliz binbaşısı geldi. İngilizlere gösterdiğim direnmeden yararlanarak, sizi güçten düşürmek için beni aldırdıklarını açıkça söyledi. Sizin öteki dayanağınız, Kâzım Paşa imiş; onun için Kâzım Paşa, İngilizlerin üstelemesini gerektirecek bir ip ucu vermemelidir. Ferit Paşanın, siz görevden çekilirken, Kâzım Paşayı vekil olarak ataması, İstanbuldakilerden kimisinin kötü bir düşüncesi olmadığını gösteriyor. Ama İngilizlerin üstelemesi karşısında bir şey yapamazlar. Kâzım Paşanın vekilliğe atanması da Salâhattin Beyin Sadık Bey hesabına buraya gelmediğini kanıtlar.
3 - Benim İstanbula götürülmem için İngilizler resmi olarak İstanbul Hükümetine baskı yapabilirler. Çünkü, benimle İngilizlerin arasında resmi bir bağlantı var (!). Bu baskı artarsa Salâhattin Beyi güç bir durumda bırakmamak için izimi kaybedeceğim.
4 - Hamit Beyin değiştirilmesi söylentisi henüz gerçekleşmedi. Onun, yerinde bırakılması için gerek Salâhattin Bey (*) gerekse İngilizler İstanbula başvurdular. Adı geçenin değiştirilmek istenmesi, Dahiliye Nazırlığı ile kavga etmesindendir. Salâhattin Beyin yerine Konyaya Sedat Beyin geldiği de doğru degildir. Her ne kadar bütün komutanların değiştirileceğini haber aldığımı, adı geçen yazıyorsa da Kâzım Paşanın vekilliğe atanması bunun doğru olmadığını gösteriyor.
(*) Öteki Salâhattin Beydir.
5 - Sıvas Kongresi ile ilgili olarak Sadrazamlıktan doğruca illere gönderilen 20 temmuz 1919 günlü teli gördünüz mü? Karahisardaki Tümen Komutanı, bu Kongreye delege seçimi için buralarda bildiri yayınlamış. Böyle bir davranışı uygun buluyor musunuz? Alman barışı ve Doğudaki sessizlik, durumun gelişmesini bekleyerek, bizim de tedbirli bulunmaklığımızı gerektirmiyor mu ? Kendim için hiçbir kaygım olmadığını artık anlamışsınızdır(!). Yalnız, kararsız ve programsız davranışlarla amaçtan ayrılacağız. Ya tedbirli olalım ya da hemen işi açığa vuralım. Ama ikisinden birini yapalım. Sıvas Kongresinin bugün için yararlı olacağını umuyor musunuz? Bugünkü duruma göre bu kongrenin Sıvasta ve açık olarak yapılmasını tehlikeli bulmuyor musunuz? Güney yönlerinden Sıvasa gelecek bir baskın, özellikle bu il halkının kansızlığı yüzünden, Anadoluyu ikiye ayırır ve pek tehlikeli olur. Bunun için bu ilin, son günlere değin, tarafsızmış gibi görünmesi pek çok önemlidir. Bu Kongrenin ille toplanması gerekiyorsa, aldığınız haberlere göre delegeler gelebileceklerse, acaba bunun doğuda bir yerde toplanması daha uygun olmaz mı?
6 - Sıvas ve Amasya şehirleri halkı pek karışık; ilçelerde ve köylerdeki halk, bunlara göre pek çok iyi. Bundan sonra, ona göre çalışmamı düzenleyeceğim.
7 - İstanbuldan aldığım haberde, buradaki ulusal ayaklanmanın, hiçbir parti ya da hiçbir kişinin özel isteklerini yerine getirmek için olmayıp ulusal kurtuluş ve bağımsızlığın sağlanması amacı ile yapıldığını bildirmek üzere, sizin bir bildiri yayımlayarak İngilizleri yatıştırmanız salık veriliyor. Gerekli görülürse ben bunun, sizin bir bildirinizle değil, belki Erzurum Kongresinin kararları arasında yayımlanmasının uygun olacağını sanıyorum.
8 - Ajanslar, Millet Meclisi seçimlerinden söz ediyorlar. Bu konuda ne düşünüyorsunuz ?
(Refet)

Üçüncü Kolordu Kurmay Başkanı

Zeki

Bu tele verdiğimiz karşılığı da olduğu gibi bildirmekle yetineceğim.

Şifre 23.7.1919
Subay eliyle çekilmesi
İvedidir.
171
Sıvasta Üçüncü Kolordu Kurmay Başkanı Zeki Beye
Refet Beyefendiye:

1 - Salâhattin Beyle ilgili teli bir daha okumak üzere aradım, ama bulunamıyor. Hatırladığıma göre Salahattin Bey için söz konusu olan şeyler İstanbuldan bildirilmişti. Her alınan haberi, istenildiği gibi belgelemek kolay olmuyor. Doğu durumu üzerine aldığımız bilgiler aşırılıktan uzak olmamakla birlikte, bize yanlış bir adım attırmış değildir, kanısındayım. Ulusun alınyazısı ile ilgili işlerde, yalnız doğu olaylarının gelişimi temeline dayanmakla yetinilmiş değildir. Ulusal örgütlere genişlik ve canlılık vermek; kongrelerle ulusal istekleri ortaya koydurmak; orduyu ulusal örgütlere yardımcı kılmak; ulusal amacın yitimine meydan vermemek için komuta ve silah işlerinde, bilinen kesin kararı vermekte, yapıldığından başka türlü ve daha ölçülü davranmak, acaba bugünkü iyi sonucu verebilir miydi ? Herhalde şimdiki durum herkesi sevindirecek niteliktedir.
2 - Kâzım Paşanın vekil olarak atanması pek uygun düşmüştür. İngilizlerin üstelemesini gerektirecek bir ip ucu vermemeye çalışıyor. Ama, silah işinde ve Trabzona yapılacak bir çıkarmayı önleme konusunda çekingen davranamayacağımız açık bir gerçektir. Oysa, bu nedenler İngilizlerin elbette hoşuna gitmeyecektir.
3 - İngilizler, benim İstanbula götürülmem için pek çok üstelediler ve Hükümeti iyiden iyiye baskı altına aldılar. Hükümet ve Padişah ile, makine başında günlerce süren konuşmalarda işin bu yanı pek açık olarak bildirildi. Bu konuşmalarda neler geçtiği, buluşmamızda bilginize sunulacaktır. Ama, meslekten çekilince üsteleme son buldu. Bu duruma göre, sizin için de, görevden çekildikten sonra çok üsteleyeceklerini ummam. Bununla birlikte, iş tersine de olsa, izinizi kaybetmektense Salâhattin Beyin güç duruma girmesini yeğlerim. Burada Halit Bey için, Hükümet ve İngilizler, Kâzım Paşayı çok sıkıştırdılar. Kâzım Paşa, birşey yapılamayacağını söylemekte direndiğinden, şimdi Halit Bey, resmi olmasa da, tümeninin başındadır.
4 - Hamit Bey, son bir teli ile hepimizden daha hızlı iş görmek isteğini gösteriyor. Şimdilik yumuşatıldı.
5 - Sıvas kongresi ile ilgili teli daha görmedim. Gerçekten bazı yerlerde olumlu ve bazı yerlerde de olumsuz aşırılıklar görülüyor. Elbette duruma göre verimli iş görmek için tedbirli davranma isteğindeyim. Herkes için bu kesin ve açık program, bugün toplantıya başlayan Erzurum Kongresi görüşmelerinden çıkacaktır.
Sıvas Kongresinden pek çok fayda beklerim. Bugün değil, Sıvas Kongresi ilk söz konusu olduğu gün bile, her yerden ve özellikle Güneyden bir baskın gelmesini, çok olası gördüğümü ve bu nedenle savunma tedbirleri alınması için ricada bulunduğumu hatırlarsınız. Bununla birlikte, Erzurum Kongresinin toplantıları sırasında, Sıvasa gelecek delegelerin sayısına ve Erzurum Kongresinin yapacağı etkilerle doğacak duruma göre daha elverişli ve güvenli bir yöntem de düşünülür.
6 - İşleri düzenleme konusundaki, siz kardeşimin görüşleri pek yerindedir. Bununla birlikte, şehirlileri de ulusal duygu ve etki altında tutmaktan uzak kalınmayacağını umarım.
7 - Ulusal ayaklanmanın amaç ve ereği, kongrece her yere gönderilecek bildirilerle, düşündüğümüz gibi yayılacaktır.

8- Millet Meclisi toplanmalıdır. Ama İstanbulda değil, Anadoluda. Bu konu, kongrede görüşülecek ve bunun üzerine işe girişilecektir. Hepimiz gözlerinizden öperiz, kardeşim. (Mustafa Kemal)

Üçüncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı
Albay
Kâzım

ERZURUMLULARIN DESTEĞİ

Baylar, ben askerlikten çekilince, bütün Erzurum halkının ve Vilâyatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyetinin Erzurum Şubesinin bana, karşı pek açık olarak gösterdikleri güven ve yakınlığın bende bıraktığı unutulmaz izlenimleri burada açıkça anmayı bir ödev sayarım.
Derneğin Erzurum Şubesinden aldığım 10 temmuz 1919 günlü yazıda: "Derneğin başına geçmemi ve Çalışma Kurulu Başkanlığını kabul etmemi" öneriyorlar ve birlikte çalışmak üzere ayırdıkları beş kişinin adlarını bildiriyorlardı.
Bu beş kişi: Raif Efendi, Emekli Binbaşı Süleyman Bey, Emekli Binbaşı Kâzım Bey, Albayrak Gazetesi Müdürü Necati Bey, Dursun Beyoğlu Cevat Bey idi. Söz konusu ettiğim yazıda, Rauf Beyin de Çalışma Kurulu İkinci Başkanlığına seçildiği bildiriliyordu (belge: 36).
O günlerde, Erzurum Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı Raif Efendi ve üye Hacı Hafız Efendi, Süleyman Bey, Maksut Bey, Mesut Bey, Necati Bey, Ahmet Bey, Kâzım Bey ve yazman Cevat Bey idi.
Erzurum Şubesi, İstanbuldaki Genel Merkez Başkanlığına ulaştırmaya çalıştıkları bir telle: "Genel Merkez adına söz söyleme yetkisinin bana verildiğinin telle bildirilmesini" de rica ettiler (belge: 37).
Bundan başka, bizim Erzurum Kongresine girmemizi kolaylaştırmak için, Kongreye Erzurum delegesi olarak seçilmiş olan Emekli Binbaşı Kâzım ve Dursun Beyoğlu Cevat Beyler delegelikten çekildiler.
*

ERZURUM KONGRESİ

Baylar, bildiğiniz gibi, Erzurum Kongresi 1919 yılı temmuzunun 23 üncü günü, pek gösterişsiz, bir okul salonunda açıldı. İlk günü, beni başkanlığa seçtiler. Kongre üyelerini durum ve bir kerteye dek, düşünülenler üzerinde aydınlatmak için yaptığım konuşmada:
Tarih ve olayların sürükleyişiyle, gerçekten içine düştüğümüz kanlı ve kara tehlikeleri görmeyecek ve bundan kabarıp coşmayacak hiçbir yurtseverin düşünülemeyeceğine işaret ettim. Ateşkes Anlaşması hükümlerine aykırı olarak yapılan saldırılardan ve yurda düşmanların girişinden söz açtım.
Tarihin, bir ulusun varlığını ve hakkını hiçbir zaman tanımazlıktan gelemeyeceğini, bunun için de yurdumuzu, ulusumuzu, kötüleyici yargıların yüzde yüz değerden düşeceğini söyledim.
Yurt ve ulusun kutsal varlıklarını kurtarma ve koruma konusunda son sözü söyleyecek ve bunun gereğini yaptıracak gücün, bütün yurda bir elektrik ağı gibi yayılmış olan ulusal akımdan doğan yiğitlik ruhu olduğunu söyledim.

İçgücünün artırılmasına yaramak üzere de bütün zulüm görmüş ulusların, ulusal amaçlarına ulaşmak için, o günlerdeki çalışmaları üzerine, elde edilen bazı bilgileri özetledim.
Ve ulusun kaderinde sözünü yürütecek bir ulusal iradenin ancak Anadoludan doğabileceğini belirttim ve ulusal iradeye dayanan bir Millet Meclisi meydana getirmesini ve gücünü ulusal iradeden alacak bir hükümetin kurulmasını ilk çalışma ereği olarak gösterdim (belge: 38).

ERZURUM KONGRESİNİN BİLDİRİSİ VE KARARLARI

Baylar, Erzurum Kongresi 14 gün sürdü. Çalışmasının sonucu, düzenlediği tüzük ve bu tüzüğün içindekileri herkese duyuran bildiridir.
Bu tüzük ve bildiri, o zamanın ve çevrenin gerektirdiği az önemli düşünceler çıkarılarak incelenecek olursa birtakım köklü ve geniş kapsamlı ilkeleri ve kararları ortaya koyabiliriz.
İzin verirseniz bu ilkeleri ve kararları, benim daha o zaman nasıl anladığımı açıklayayım:
1 - Ulusal sınırlar içinde bulunan yurt parçaları bir bütündür; birbirinden ayrılamaz (Bildiri, madde 6;Tüzük, madde 3 ün ayrıntıları; Tüzük ve Bildirinin 1 inci maddeleri okunup incelensin).
2 - Ne türlü olursa olsun, yabancıların topraklarımıza girmesine ve işlerimize karışmasına karşı ve Osmanlı Hükümetinin dağılması halinde ulus, birlikte direnecek ve savunacaktır (Tüzük, madde 2 ve 3; Bildiri, madde 3).
3 - Yurdun ve bağımsızlığın korunmasına ve güvenliğinin sağlanmasına İstanbul Hükümetinin gücü yetmezse, amacı gerçekleştirmek için, geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet üyeleri ulusal kongrece seçileceklerdir. Kongre toplanmamışsa bu seçimi Temsilciler Kurulu yapacaktır (Tüzük, madde 4; Bildiri, madde 4).
4- Ulusal gücü etken ve ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir (Bildiri, madde 3).
5 - Hristiyan azınlıklara siyasal üstünlük ve toplumsal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez (Bildiri, madde 4).
6 - Yabancı devletlerin güdümü ve koruyuculuğu kabul olunamaz (Bildiri, madde 7).
7 - Millet Meclisinin hemen toplanmasını ve hükümet işlerinin Meclis denetiminde yürütülmesini sağlamak için çalışılacaktır (Bildiri, madde 8).

Bu ilke ve kararlar, türlü türlü yorumlanmışsa da, temel nitelikleri hiç değiştirilmeksizin uygulanabilmiştir.
Baylar, biz, Kongrede özetlediğim bu kararları ve bu ilkeleri saptamaya çalışırken, Sadrazam Ferit Paşa da ajanslarla birtakım demeçler yayımlıyordu. Bu demeçlere "Sadrazamın ulusu curnal etmesi" dense yeridir. 23 temmuz 1919 günlü ajansla, dünyaya şunu ilân ediyordu: "Anadoluda karışıklık çıktı. Anayasaya aykırı olarak Millet Meclisi adı altında toplantılar yapılıyor. Bu işlerin sivil ve askeri memurlarca yasak edilmesi gerekir."
Buna karşı gereken tedbirler alındı ve Millet Meclisinin toplantıya çağrılması istendi (belge:39).
Ağustosun yedinci günü kongre toplantısını kapatırken, kongre üyelerine:
"Önemli kararlar alındığını ve bütün dünyaya ulusumuzun varlık ve birliğinin gösterildiğini" söyledim ve: "Tarih, bu Kongremizi çok az görülebilen büyük bir eser olarak yazacaktır" dedim (belge: 40).
Sözlerimin yersiz olmadığını zaman ve olayların tanıtladığı kanısındayım, baylar.
Erzurum Kongresi, tüzük gereğince, bir Temsilciler Kurulu seçmişti.

Dernekler yasasına uyularak verilmesi gereken dilekçe yerine Erzurum Valiliği katına sunulan 24 ağustos 1919 günlü bildiride, Temsilciler Kurulu üyelerinin adları ve kimlikleri şöylece gösterilmişti:

Mustafa Kemal	Eski Üçüncü Ordu Müfettişi, askerlikten çekilmiş
Rauf Bey	Eski Bahriye Nazırı
Raif Efendi	Eski Erzurum Milletvekili
İzzet Bey	Eski Trabzon Milletvekili
Servet Bey	Eski Trabzon Milletvekili
Şeyh Fevzi Efendi	Erzincanda Nakşî Şeyhi
Bekir Sami Bey	Eski Beyrut Valisi
Sadullah Efendi	Eski Bitlis Milletvekili
Hacı Musa Bey	Mutki Aşiret Başkanı

(belge: 41)

Baylar, yeri gelmişken şunu bilginize sunayım ki bu kişiler hiçbir zaman bir araya gelip birlikte çalışmış değillerdir. Bunlardan İzzet, Servet ve Hacı Musa Beyler ve Sadullah Efendi hiç gelmemişlerdir. Raif ve Şeyh Fevzi Efendiler, Sıvas Kongresine katılmışlar ve ondan sonra biri Erzuruma, ötekisi Erzincana dönerek bir daha aramıza katılmamışlardır. Rauf Bey ve Sıvas Kongresinde aramıza katılan Bekir Sami Bey, İstanbuldaki Millet Meclisine gidinceye dek, bizimle birlikte bulunmuşlardır.

ERZURUM KONGRESİNDE GÖRÜLEN DURAKSAMALAR

Baylar, söz arasında küçük bir noktaya da dokunmak isterim. Benim, bu Erzurum Kongresine üye olarak girip girmemekliğim düşünülmeğe değer görüldüğü gibi, Kongreye katıldıktan sonra da başkan olup olmamaklığım üzerinde duraksayanlar bulunmuştur. Bu duraksayanlardan kimilerinin düşüncelerini iyi niyetlerine ve içtenliklerine yormakla birlikte, başka birtakım kimselerin bu konuda içtenlikten büsbütün uzak olduklarına, tersine kötülük amacı güttüklerine daha o zaman kuşkum kalmamıştı. Örneğin, düşman casusu olup her nasılsa Trabzon ili içinde bir yerden kendini kongreye delege göstertip gelen Ömer Fevzi Bey ve bunun arkadaşları gibi. Bu kişinin hayınlığı, sonradan Trabzondaki ve oradan kaçtıktan sonra İstanbuldaki işleri ve davranışlarıyla kesin olarak anlaşılmıştır.
Kongrenin bitiminden iki üç gün önce başka bir tartışma da söz konusu olmaya başlamıştı. Bazı yakın arkadaşlarım, benim Temsilciler Kuruluna girip açık olarak çalışmamı sakıncalı görüyorlardı. Düşünceleri şu noktalarda özetlenebilir: "Ulusal girişim ve çalışmaların bütün anlamıyla ulustan doğduğunu, gerçekten ulusal olduğunu göstermek gerekir. Böyle olursa, girişimler daha güçlenir ve kimsenin kötü yorumuna ve özellikle yabancıların olumsuz düşüncelerine yer kalmaz. Ama, tanınmış ve hele İstanbul Hükümetine ve Halifelik ve Padişahlığa karşı baş kaldıran biri durumuna düşmüş; saldırı noktası olan benim gibi bir adamın, bütün bu ulusal girişimlerin başında bulunduğu görülürse, çalışmaların ulusal amaçlar yolunda olmaktan çok, özel istekleri gerçekleştirmek için olduğu kanısına yol açılabilir. Bunun için, Temsilciler Kurulu üyeleri, illerle bağımsız sancakların seçeceği kişiler olmalıdır. Ancak böylelikle, ulusal bir güç gösterilebilir."
Bu düşüncelerin yerinde olup olmadığını araştıracak değilim. Yalnız benim de, bu düşüncelere karşı olan düşüncelerimin dayanak noktalarından bazılarını sayayım: Her şeyden önce ben, ne olursa olsun, kongreye katılmalı ve onu yönetmeliydim. Çünkü, zaman

geçirmeksizin ulusal iradenin işler duruma getirilmesini ve ulusun kendi başına silâhlı ve edimli olarak tedbirler almaya başlamasını sağlamak zorunluluğuna inanıyordum. Bu temel ilkeleri benimsetip karara bağlatabilmek için, Kongrede yönetici olarak çalışmayı ve üyeleri aydınlatmayı çok gerekli görüyordum. Netekim öyle oldu. Erzurum Kongresinin, daha önce açıkladığım ilke ve kararlarını herhangi bir temsilciler kurulunun uygulatabileceğine benim güvenim olmadığını açıkça söylemeliyim. Netekim zaman ve olaylar beni doğrulamıştır. Bundan başka, daha Amasyada iken karar verdiğim ve bütün ulusa her türlü araçlarla duyurttuğum Sıvas Genel Kongresinin toplanmasını sağlamak; bütün ulusu ve yurdu tek bir kurulla temsil etmek; sonra, yalnız doğu illerini değil, yurdun bütün parçalarını aynı dikkat ve duyarlıkla savunma ve kurtarma çarelerini bulmaya çalışmak gibi işleri, her hangi bir kurulun başarabileceği kanısında olmadığımı açıkça söylemek zorundayım. Çünkü, bende böyle bir kanı bulunsaydı, işe giriştiğim güne dek, bu konuda uğraşanların çalışma sonuçlarını bekleyerek görevimden çekilmemek yolunu tutardım. Hükümete, Padişah ve Halifeye karşı baş kaldırmayı gerekli görmezdim. Tersine, ben de bazı iki yüzlü ve iki yanlılar gibi dış görünüşü pek parlak ve gösterişli olan, o günün ordu müfettişliğini ve Padişah Hazretlerinin yaverliği sanını elden bırakmazdım.

Gerçi benim açıkça ortaya atılmamda ve bütün ulusal ve askerî işlerin başına geçmemde, kuşkusuz, sakınca vardı. Ama o sakınca, başarısızlığa uğradığımda herkesten önce ve herkesten çok en büyük cezaya çarptırılmaktan başka birşey olabilir miydi? Oysa, bütün yurdun ve koskoca bir ulusun ölüm ve dirimi söz konusu olurken, "yurtseverim" diyenlerin kendi sonlarını düşünmelerine yer var mıdır?

Baylar, ben, kimi arkadaşlarca ileri sürülen düşünce ve kuruntulara uysaydım, iki bakımdan büyük sakıncalar doğacaktı. Birincisi, düşüncelerimde, kararlarımda ve bütün kişiliğimde yersizlik ve yetersizlik olduğunu açığa vurmak ki bu davranış, benim vicdan buyruğu ile üzerime aldığım görev bakımından düzeltilemeyecek bir yanlış olurdu.

Baylar, tarih, söz götürmez bir biçimde ortaya koymuştur ki, büyük işlerde başarı için, gücü ve yeteneği sarsılmaz bir başkanın varlığı çok gereklidir. Bütün devlet büyüklerinin umutsuzluk ve güçsüzlük içinde, bütün ulusun başsız olarak karanlıklar içinde kaldığı bir sırada, "yurtseverim" diyen binbir çeşit kişinin, binbir türlü davranış ve inanç gösterdiği kargaşalı bir zamanda danışmalarla, birçok hatırlı ve erkli kişilerin sözlerine uyma zorunluğuna inanmakla; korkusuz, kuşkusuz ve hele sert yürünebilir mi ve en sonunda ulaşılması çok güç olan hedefe varılabilir mi? Tarihte böylece ereğe ulaşmış bir topluluk gösterilebilir mi? İkincisi, baylar, ulus, yurt, siyasa ve ordu yöneticiliğinde hiç bulunmamış ve bu alanda değeri belirmemiş ve denenmemiş gelişigüzel kişilerden, örneğin, Erzincanlı bir Nakşî Şeyhi ve Mutkili bir aşiret başkanı gibi bilisizlerden40 de kurulabilecek herhangi bir temsilciler kuruluna, söz konusu durum ve görev bırakılabilir miydi? Bırakıldığında "yurdu ve ulusu kurtaracağız" dediğimiz zaman, ulusu ve kendimizi aldatmış olmak gibi kötü bir yanılgıya41 düşmeyecek miydik? Böylesine bir kurula, perde arkasından yardım edilebileceği düşünülse bile bu yöntem, güvenilir sayılabilir miydi?

Bu söylediklerimin, o günlerde değilse bile, artık bugün bütün dünyaca kabul olunabilecek gerçeklerden olduğuna hiç kuşkum yoktur. Bununla birlikte, ben bu söylediklerimi o günlerden kalma bazı anılar ve belgelerle burada doğrulamayı, gelecek kuşakların siyasal ve toplumsal eğitimi bakımından ödev sayarım.

Bu dakikaya kadar olduğu gibi, bundan sonra da sözünü edeceğim olaylar dolayısıyla, bu yön kendiliğinden aydınlanmaya başlayacaktır.

*

Baylar, Erzurum Kongresinin bitiminde, Ferit Paşadan sonra Harbiye Nazırlığına yeni geldiği anlaşılan bir Nâzım Paşanın imzasıyla, On Beşinci Kolordu Komutanlığına 30 temmuz 1919 günlü şöyle bir buyruk geldi:

"Mustafa Kemal Paşa ile Refet Beyin Hükümet kararlarına karşı gelmelerinden ötürü hemen yakalanarak İstanbula gönderilmeleri Babıâlice42 uygun görülüp ilgili görevlilere gerekli buyruklar verildiğinden, kolorduca önemle yardım edilmesi ve sonucundan bilgi verilmesi rica olunur".
Bu buyruğa, Kolordu Komutanlığınca gereği gibi karşılık verildi. Bu karşılığı, öteki komutanlara da, olduğu gibi gönderterek dikkatlerini çektirdim.
Kongre bildirisi, yurt içinde her yere ve yabancı devlet temsilcilerine türlü yollarla bildirildi. Tüzük de komutanlara ve başka güvenilir orunlara kapalı tel ile bölüm bölüm verilerek bulundukları yerlerde basılıp, çoğaltılmasının ve yayımının sağlanmasına çalışıldı. Bu iş, elbette günlerce sürdü. Bu iş dolayısıyla Sıvasta Üçüncü Kolordu Komutanı Salâhattin Beyden aldığım, 22 ağustos 1919 günlü bir telde: "Tüzüğün İkinci ve dördüncü maddelerinin yayımını sakıncalı bulduğu, bir kez daha incelenmesi gereği" bildiriliyordu (belge: 42).
İkinci madde- Birlik olarak savunma ve direnme ilkesinin kabul edildiğine;
Dördüncü madde - Geçici hükümet kurulabileceğine ilişkin maddelerdir.

KARAKOL CEMİYETİ

Biz, Erzurumda kongre kararlarının her yerde anlaşılmasını ve birlikte uygulanmasını sağlamaya çalışırken "Karakol Cemiyetinin Teşkilâtı Umumiye Nizamnamesi43" ve "Karakol Cemiyeti Vezaifi Umumiye Talimatnamesi44" diye basılı birtakım kâğıtların bütün orduya; komutan, subay, herkese dağıtıldığı bize bildirildi.
Bu yönetmeliği okuyan, bana en yakın komutanlar bile, bu işi benim yaptığımı sanarak iyiden iyiye kuşkuya düşmüşler. Benim, bir yandan kongreler toplayıp açık olarak ulusal ortak çalışmalar yaparken, bir yandan da gizemli ve korkunç bir komite kurmakla uğraştığım sanısına kapılmışlar. Gerçi, bu işleri ve örgütleri yapanlar İstanbulda bulunuyorlarmış; ama, herşeyi benim adıma yapmakta imişler.
Karakol Cemiyetinin tüzüğüne göre, genel merkez üyeleri ve sayıları, toplanma yerleri ve nasıl toplandıkları, nasıl seçilip görevlendirildikleri kesin olarak gizli ve saklı tutulur. Bir de, en ufak bir gizi açığa vuran ya da Karakol Cemiyetine tehlike getiren; dahası, tehlike getirici bir kuşku uyandıran, hemen asılır.
Yönetmeliğinde de, "bir ulusal ordu"dan söz ediliyor ve: "Bu ordunun başkomutanı ve genelkurmay başkanı, ordu, kolordu ve tümen komutanları ve kurmayları seçilmiş ve atanmış olup gizli ve saklı tutulur. Bunlar, görevlerini gizli olarak yaparlar" deniliyor.
Baylar, hemen komutanları uyardım; bu tüzük ve yönetmelik hükümlerini hiç uygulamamaları gerektiğini ve bu işin kaynağını araştırmakta olduğumu bildirdim.
Sıvasa varışımdan sonra, oraya gelen Kara Vâsıf Beyden anladım ki, bu işi yapan kendisi ve bazı arkadaşları imiş.
Her halde böyle bir davranış doğru değildi. Herkesi asmakla korkutarak, bilinmeyen bir merkezin, bilinmeyen bir başkomutanın, bilinmeyen birtakım komutanların buyruklarına uymaya zorlamak çok tehlikeli idi. Gerçekten, orduda görevli herkeste hemen bir korku ve birbirlerine karşı güvensizlik başladı. Örneğin, herhangi bir kolordu komutanının: "Benim komutam altındaki kolordunun acaba saklı ve gizli komutanı kimdir? Bu gizli komutan acaba ne vakit ve nasıl komutanlığı ele alacak ve acaba bana karşı nasıl davranacak?" gibi haklı birtakım kuruntulara kapılması beklenilmez değildi.
Sıvasta Kara Vâsıf Beye, gizli merkezin, gizli başkomutanın ve gizli genelkurmay başkanının kimler olduğunu sorduğum zaman: "Hepsi siz ve arkadaşlarınızdır." diye karşılık vermişti. Bu, büsbütün beni şaşırtmıştı. Bu karşılık, elbette akla ve mantığa uygun olamazdı. Çünkü, hiç kimse bana böyle bir düzen ve kuruluştan söz açmış ve benden bu iş için izin almış değildi.

Bu derneğin daha sonra, özellikle İstanbulda, bu ad altında çalışmasını sürdürmeye çabaladığı anlaşıldığına göre, iyi niyetle kurulduğu ve sıkışınca bize vermek zorunda kaldıkları bilgilerin doğruluğu ileri sürülemez.

BİR İŞ GÖREMEDEN AVRUPADAN DÖNEN FERİT PAŞAYA ÇEKTİĞİM KAPALI TEL

İstanbul Hükümetini ulusal girişimleri önlemekten vazgeçirmek, başarıyı çabuklaştırmaya ve kolaylaştırmaya yarayacağı için önemliydi. Bu düşünceyle, Ferit Paşanın elbette hiçbir başarı sağlamadan hemen hemen onuru kırılmış bir durumda, İstanbula dönüşünden yararlanarak, kendisine 16 ağustos 1919 günü bir kapalı tel gönderdim. Bu telde başlıca şu cümleler vardı:
Bay Klemanso (Clemenceau) nun yüksek kişiliğinize45 olan ayrıntılı karşılık yazılarını son. günlerde okuyunca, İstanbula nasıl acı ve üzüntü içinde döndüğünüzü çok iyi anlıyorum .....
.....bölüşmek ve devletimizi ortadan kaldırmak düşüncesini bu denli açık ve onur kırıcı olarak gösteren bir yazı karşısında titremeyecek duygulu bir kişi düşünemem. Tanrıya binlerce şükürler olsun ki, ulusumuz ruhundaki dayanç ve yiğitlikle tarih boyunca sürüp gelen hayat ve varlığını ne alınyazısına bırakacak, ne de böyle cellatça yargılara kurban edecektir.
Şimdi iyice inanıyorum ki, yüksek kişiliğiniz de bugünkü genel durumu ve devlet ve ulusun gerçek yararlarını üç ay önceki gözlerle görmüyordur.
Dokuz aydan beri iş başına gelen hükümetlerin, hep biribirinden daha çok güçsüzlüğe uğraması ve en sonunda ne yazık ki, artık iş görmez bir kerteye düşmesi, ulusun yüksek onuru karşısında gerçekten pek üzücü oluyor. Doğrusu şu ki, yurdun ve ulusun kaderi için içeride ve dışarıda sözü geçer olrnak kuşkusuz ulusal iradeye dayanmayı gerektirir.
Yaşama hakkı ve bağımsızlığı için çalışan ulusun amacındaki temizlik ve içtenliğe karşı İstanbul Hükümeti düşmanca davranma yolunu tutuyor. Böyle bir davranış elbette büyük üzüntüler doğurur. Ulusu, İstanbul Hükümetine karşı istenilmeyen davranışlara sürükleyecek niteliktedir. Çok açık olarak söyleyeyim ki ulus, her türlü iradesini kullanabilecek güçtedir. Yapacaklarını önleyebilecek hiçbir kuvvet yoktur. İstanbul Hükümetinin giriştiği olumsuz işleri hiçbir yerde, hiçbir kimse yürütemeyecektir. Ulus, çizdiği program içinde çok kesin ve bilinçli adımlarla ereğine doğru yürümektedir. İstanbul Hükümetinin şimdiye değin olan engelleyici davranışlarının hiçbir yerde hiçbir etki yapmamakta olmasıyla gerçek durumun sizce anlaşıldığı kuşku götürmez.
İngilizlerin gösterdikleri yolda kurtuluş çaresi aramak da yersizdir ve sonucu yıkımdır. Kaldı ki, İngilizler de en sonunda gücün ulusta olduğunu anlayarak hiçbir dayanağı olmayan ve ulus adına hiçbir yere söz veremeyen, verse bile bunu ulusa benimsetemeyecek olan bir hükümetle sonuçlu bir işe girişilemeyeceğine inanmışlardır. ....
.....
.....
Bütün dilekler şu noktada toplanmıştır: Hükümet, türeye uygun46 olan ulusal akıma karşı gelmekten vazgeçerek Milli Kuvvetlere dayansın ve her türlü girişiminde ulusun isteklerine uysun!
Bunun için de, ulusal varlığı ve iradeyi temsil edecek olan Millet Meclisinin kısa zamanda toplanmasını sağlasın .....
.....

SIVAS KONGRESİ HAZIRLIKLARI

Baylar, Sıvasta toplanmasını sağlamaya çalıştığımız Kongreye her yerden delege seçtirmek ve onların Sıvasa gelmelerini sağlamak için, Amasyada başlamış olan çalışma ve yazışmalar daha sürüp gidiyordu. Bütün komutanlar ve her yerde birçok yurtseverler, olağanüstü çaba gösteriyorlardı. Fakat, yine her yerde olumsuz ve kötüleyici propagandalar ve özellikle İstanbul Hükümetinin engelleyici tedbirleri işi zorlaştırıyordu.
Bazı yerlerden, hem delege seçmiyorlar, hem de halkın içgücünü kıracak ve herkesi umutsuzluğa sürükleyecek karşılıklar veriyorlardı. Örneğin, Yirminci Kolordu Komutanı adına Kurmay Başkanı Ömer Halis Beyin İstanbuldan alınan bilgileri kapsayan 9 ağustos 1919 günlü kapalı telinde şu maddeler dikkati çeker görüldü:
1 - İstanbul delege göndermiyor. Orada yapılan işleri uygun görmekle birlikte, atılgan bir duruma girmek istemiyor.
2 - İstanbuldan delege gönderilemeyecektir. Gönderilmek istenen kişiler, orada verimli, başarılı iş göreceklerine güvenemediklerinden, boşuna para harcamamak ve yolculuk sıkıntıları çekmemek için yola çıkmıyorlar.
(Bilindiği gibi bazı kişileri özel mektupla da çağırmıştık)
Biz, dört bir bucaktan delege seçtirmek ve göndertmekte karşılaşılan güçlükleri yenmeye çalışırken, öte yandan kongre için en güvenilir yer olarak seçtiğimiz Sıvasta da bir kaygı ve coşku başladı.
Baylar, burada sırası gelmişken söyleyeyim ki, ben Sıvası gerçekten her yönden güvenilir saymış olmakla birlikte, daha Amasyada iken Sıvasa gelen bütün yollar üzerinde uzaktan ve yakından her türlü askerî tedbir ve düzeni aldırmayı da gerekli bulmuştum.

SIVAS VALİSİNİN KAYGILARI

Sıvastaki kaygı ve coşku şöylece anlaşıldı. 20 ağustos günü öğleyin Sivas Valisi Reşit Paşanın istemesiyle telgraf başına çağrıldığım zaman, paşanın uzun bir teli veriliyordu. O tel şudur:

Erzurumda Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
İlkin, sizi rahatsız ettiğimden dolayı beni bağışlamanızı diler, sağlığınızı sorarım. Ne iş için rahatsız ettiğimi aşağıda bildiriyor ve açıklıyorum efendim. Görünüşte, Fransızlara ait kurumları teslim etmek, gerçekte buraların durumu üzerinde incelemeler yapmak için, Cizvit papazları ile birlikte önceki gün İstanbuldan Sıvasa gelerek valilik katını ziyaret eden Fransız subaylarının bu ziyaretlerine karşılık dün sabah yanlarına gitmiştim. Ziyaret ve konuşmanın sonunda orada bulunan Fransız binbaşılarından Jandarma müfettişi Bay Brüno (Brunot), biraz özel görüşmek istediğini söyleyerek beni başka bir odaya aldı. Söylediği sözleri olduğu gibi aktarıyorum:
"Mustafa Kemal Paşa ile Kongre üyelerinin Sıvasa gelip burada bir kongre yapacaklarını işittim. Bunu İstanbuldan gelen Fransız subayları söylediler. Sizinle böylesine dostça konuşur ve kişiliğinize karşı pek çok saygı beslerken bu işi benden saklamanıza çok üzüldüm" dedi. Ben de gereken karşılığı vererek kendisini inandırmaya çalıştımsa da son söz olarak: "Eğer Mustafa Kemal Paşa Sıvasa gelir ve burada kongre toplamaya kalkışılırsa beş on gün içinde askerlerimizin buralara gireceğini kesin olarak biliyorum. Sizin kişiliğinize beslediğim saygı dolayısıyla bunu haber veriyorum. İnanmazsanız, iş olup bittikten sonra inanırsınız. O vakit yurdunuzu uçuruma sürükleyenler arasına siz de girmiş olursunuz" sözlerini söyledi. Dahiliye Nazırlığından dün aldığım kapalı tel de, başka türlü yazılmakla birlikte gene bu kanıyı uyandıracak nitelikte idi. Yeni gelen Fransız subaylarından biri dün Kolordu Komutanı ile

uzun uzadıya görüşerek kongre konusunda Komutan Beyefendinin düşüncesini anlamaya çalıştığı gibi, bu sabah da Bay Brüno bana gelerek, alafranga saat üçte, öbür Fransız subaylarıyla birlikte kongre üzerine görüşüleceğini, ama kendisinin aradaki dostluk dolayısıyla daha önce benimle ayrı görüşmek istediğini bildirdi. Bir süre konuşulduktan sonra sonuç olarak şunu da söyledi: "Ben dünden beri bu iş üzerinde pek çok düşündüm. Sonunda şuna karar verdim ki, eğer Mustafa Kemal Paşa ile Kongre üyeleri, Sıvas Kongresinde İtilâf devletlerine karşı kışkırtıcı davranışlarda bulunmazlar ve onlar için saldırgan bir dil kullanmazlarsa kongrenin toplanmasında hiç bir sakınca yoktur. Ben kendim General Franşe Despere'ye (Franchet d'Esperey) yazar, Mustafa Kemal Paşa için çıkarılan tutuklama buyruğunu geri aldırır ve kongrenin toplanmasına engel olunmaması için Dahiliye Nazırlığından size buyruk göndertirim. Fakat şu koşulla ki, siz de benden hiçbir şey saklamayacaksınız ve içten dostluğumuzu gözeterek biribirimize karşı hep açık bir dil kullanacağız. Yalnız kongrenin toplanacağı günü öğrenmek gerekir" dedi. Ben de kendisine bu konuda kesin bir şey bilmediğimi ve öğrendiğimde kendisine bildireceğimi ve aradaki dostluk dolayısıyla hiçbir şeyi saklamayacağımı söyledim. Binbaşının işgal konusunda dünkü kesin sözlerine karşın bugünkü yumuşaklığının nedenini, en ince ayrıntıları kavrayan yüksek görüşlerinize sunmayı ödev bilir ve bu konuda sözü uzatmayı gereksiz sayarım. Açıkça anlaşılıyor ki, bunların düşüncesi kongreyi Sıvasta toplatmaya yanaşmış görünerek, kongrenin yüce üyeleriyle sizi burada toplamak ve el altından hazırlıkta bulunarak bütün arkadaşları ele geçirmekten ve hem de burayı işgal etmeyi olup bittiye getirmekten başka bir şey değildir. Dün akşam Dahiliye Nazırlığından aldığım kapalı bir tel de, başka biçimde yazılmış olmakla birlikte, aşağı yukarı gene bu nitelikteydi. İşte ben her gerçeği, saklı tutulmak ricasıyla sizlerin bilginize sunuyorum. Bundan sonra tutulacak yolun çizilmesi size düşer. Düzenli dolaplı bir tehlikenin bu denli yakın ve sanki elle tutulacak kadar görünmekte olduğunu bilip dururken, durumu size bildirmemeyi ve sonuç olarak Sıvasta kongre toplamaktan vazgeçilmesini önermemeyi vicdanıma sığdıramadım. İşte bunun için sizlerden ve orada bulunan öbür yüksek arkadaşlardan pek çok rica ederim ki, ikinci bir kongrenin toplanmasına kesin gereklik yoksa vazgeçilsin. Gereklik varsa, dört yandan ele geçirilmesi pek kolay olan Sıvasın toplantı merkezi olmasından vazgeçilerek, düşmanın kolayca giremeyeceği Erzurumda ya da uygun görülürse Erzincanda toplanma yoluna gidilmesini yurdun esenliği adına çok rica ederim. Kolordu Komutanı Salâhattin Beyefendi de bu konudaki görüşlerini ayrıca Kâzım Paşa Hazretleri aracılığıyla size yazacaklardır. Şimdi yanımda bulunan eski Sıvas milletvekili Rasim Bey de eski Erzurum milletvekili Hoca Raif Efendi Hazretlerine bu konudaki bilgi ve düşüncesini kapsayan bir tel çekecektir. Elbette okuduktan sonra Hoca Raif Efendi Hazretlerinin Ilıcadan dönüşünde kendilerine yollamak iyiliğinde bulunursunuz. İşte efendim, durum böyledir. Söz götürmez yurtseverliğinize karşı sizi daha çok rahatsız etmekten çekinir ve karşılık olarak göndereceğiniz buyruğunuzu beklerim, efendim. İşte Rasim Beyin teli.

Reşit

Bu tele orada verdiğim karşılığı, olduğu gibi bilginize sunacağım. Ertesi gün, Temsilciler Kurulu adına da aynı anlamda uzun bir tel çekilerek yatıştırmaya ve inandırmaya çalışıldı (belge: 43). Ayrıca, Kadı Hasbi Efendiye de aracılı bir tel çekildi (belge: 44). Kolordu Komutanına da gerektiği gibi yazıldı (belge: 45). Rasim Beye de, gönlünün rahatlaması için, kendim yazdım (belge: 46).

20 Ağustos 1919
saat: 1 sonra

Sıvas Valisi Reşit Paşa Hazretlerine

Verdiğiniz bilgiye ve yüksek görüşlerinize özellikle teşekkürlerimi sunarım. Bay Brüno ve arkadaşlarının gözdağı vermek için söylediklerini yüzde yüz kurusıkı sayarım. Sıvas Kongresinin toplanması yeni bir şey olmayıp aylardan beri dünyaca bilinen bir iştir. Tuhaftır ki, İstanbulda bulunan yetkili Fransız siyasa adamlarının da bana gönderdikleri haberler, Anadoluda ulusça girişilen işlerin pek haklı ve türeye uygun olduğu ve ulusumuzun istekleri kendilerine açıkça bildirilirse iyi karşılayacaklarını ve uygulanmasını üzerine alacaklarını gösterir yazılı bir güvenceyi şimdiden vermeye hazır oldukları yolundadır. Bay Brüno'nun ikinci görüşmede ağız değiştirmesi ve yumuşaması bizleri kazanmak için olsa gerektir. Binbaşı Brüno'nun dediği gibi, Fransızların beş on günde Sıvasa girmeleri o kadar kolay bir şey değildir. Şunu hatırlamanız gerekir ki, İngilizler bu konuda gözdağı vermekte daha ileri giderek Batumdaki askerlerinin Samsuna çıkarılmasına karar verdiler ve dahası, özellikle beni korkutmak için, bir tabur da çıkardılar. Fakat bu çıkarmaya karşı, ulusun güçlü bir dayanç ve inan ve ateşle karşı koyacağı gerçeği kendilerince anlaşıldıktan sonra hem kararlarından dönmek, hem de Samsuna çıkarmış oldukları askerleriyle birlikte orada bulunan taburu alıp götürmek zorunda kalmışlardır. Sıvas Kongresinde görüşülecek konularda, Erzurum Kongresi Bildirisinden kolayca anlaşılacağı üzere, İtilâf devletlerine karşı kışkırtmalarda bulunmak gibi amaçlar güden hiçbir yön yoktur. Burada şunu da bilginize sunayım ki, ben ne Fransızların ve ne de herhangi bir yabancı devletin yardımına gönül indirecek değilim. Benim için en büyük barışma yeri ve yardım kaynağı ulusumun kucağıdır. Kongrenin gerekliği, zamanı ve toplantı yeri üzerine etki yapacak bir davranış, benim kendi kararımın çok üstünde geçerliği bulunan ulus kararına bağlıdır. Yalnız, düşündüğünüz gibi Fransızların, kongre üyelerinin Sıvasta toplanmasını ister görünerek, sonradan bu üyeleri ele geçirebilmesi bence çok uzak kuruntulardandır. Bütün bu sözlerimi, olduğu gibi Bay Brüno'ya söylemenizde de hiçbir sakınca görmüyorum. Böylece, ulusumuzun, haklarını korumak ve bağımsızlığını savunmak için Erzurum Kongresi Bildirisiyle bütün dünyaya olduğu gibi kendilerinin İstanbuldaki siyasal temsilcilerine de bildirmiş olduğu temel kararları uygulamaktan çekinmeye hiçbir şekilde yer olmadığı Bay Brüno'ya ve arkadaşlarına anlatılmış olur. Bay Brüno bilmelidir ki, Fransızların Sıvasa girmeye karar vermeleri, kendilerine pek pahalıya mal olabilecek yeni kuvvetlerle ve çok paralarla yeni bir savaşa karar vermelerine bağlıdır. Bunu Jandarma Binbaşısı Bay Brüno ile arkadaşları düşünseler bile, Fransız ulusunun böyle bir karara uyabileceği sanılamaz.
Milletvekili Rasim Beyin Raif Efendi Hazretlerine olan telyazısını okudum. Korkmaya yer olmadığının kendilerine lütfen duyurulmasını rica ederim.
Gerek bana ulaştırdığınız bilgi ve düşüncelerinizi gerekse Rasim Beyin telyazısını Temsilciler Kuruluna, olduğu gibi sunacağım. Bundan dolayı, Sıvas Kongresi ile ilgili kesin karar, ancak Temsilciler Kurulunun görüşmeleri sonunda belli olacaktır. Alınacak karar elbette size bildirilecektir. Yalnız bugün için ricam, Brüno'nun gözdağı verdiğini halka duyurmamanız, böylece iç gücünün kırılmasını önlemenizdir. Saygılarımın kabulünü, Salâhattin ve Refet Beyefendilere de selamımın ulaştırılmasını rica ederim saygıdeğer Paşa Hazretleri.

Mustafa Kemal

Verilen karşılık üzerine Reşit Paşadan alınan ikinci tel:

Ben anlayabildiğim kadarını sizlerin bilginize sunmakla vicdan ödevimi yerine getirmiş oluyorum. İstanbuldaki Fransız siyasa adamlarının görüşlerini ve size verdikleri sözlere güvenilip güvenilemeyeceğini kestiremem. Söz götürmez yurtseverliğiniz açısından yurdun

esenliği söz konusu olduğuna göre, iyice düşünerek gereken yolun tutulması sizlerle, yüce kongre üyelerinden orada bulunan saygıdeğer kişilere düşer. Buyruklarınızı yerine getireceğimi bildirir, saygılarımı sunarım efendim

Reşit

Baylar, Diyarbakır ve Bitlis dolaylarındaki halkı aydınlatmak düşüncesiyle, oralarda ordu komutanı olarak bulunduğum sıralarda kendileriyle tanıştığım birtakım ileri gelen kişilere özel mektuplar yazdım ve Van, Bayazıt çevrelerinde bulunan bazı aşiret başkanlarıyla da bağlantı ve ilişki kurdum (belge: 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53).

ERZURUMDAN AYRILMA GEREĞİ

Daha sonra baylar, Ağustos içinde her yerden birtakım delegelerin Sıvasa yollandıkları ve kimilerinin de Sıvasa varmaya başladıkları anlaşıldı. Sıvasa varan delegeler bizim ne zaman yola çıkacağımızı sormaya başladılar.
Artık Erzurumdan ayrılmak gerekiyordu. Ama, şimdiye değin verdiğim bilgiden anlaşılmıştır ki, Sıvas Kongresi doğu ve batı illerinin ve Trakyanın, yani bütün yurdun birliğini sağlamak amacını güdüyordu. Bunun için, bu kongrede doğu illerinin delegeleri bulunmak gerekirdi. Bu illerden Sıvas Kongresi için delegeler seçtirmeye kalkışmak ise yaramaz bir düşünceydi. Erzurum Kongresinde bulunan delegelerin de Sıvasa götürülemeyecekleri anlaşılıyordu. Kaldı ki, geldikleri yerlerden doğu illerinin haklarını savunmak için yetki almış olan bu delegelerin daha genel bir amaca ilişkin yetkileri de yoktu. Gene bu nedenle, Erzurum Kongresinin Sıvas Kongresine doğu illeri adına bir delege topluluğu göndermeye yetkisi olamayacağı da açık bir gerçekti.
Yeniden delege seçtirmeye kalkışmak ne ölçüde işe yaramaz idiyse, birtakım kuramsal düşüncelerin çerçevesi içinde sıkışıp kalmak da o ölçüde işe yaramazdı.
En kolay ve çıkar yol, Vilâyatı Şarkiye Müdafaai Hukuk Cemiyeti Temsilciler Kurulunu Sıvasa götürüp kongreye katmaktı.
Üyelerden Mutki aşireti başkanının, Mutki dağlarından dışarı çıkmaktan korktuğunu ben kendim bilirdim. Siirt milletvekili Sadullah Bey ortada yok.
Servet ve İzzet Beyler, kongre biter bitmez birer özür bildirerek Trabzona gitmiş bulunuyorlar.
Erzurumda Rauf Bey ve Raif Efendi var. Raif Efendi de özür bildiriyor.
Yolumuzda, Erzincanda Şeyh Fevzi Efendiyi bulabileceğiz.
Servet ve İzzet Beyleri çağırdım, gelmediler. Raif Efendiye bizimle gelmesi için rica ettik, kabul etti.
Sonunda, Temsilciler Kurulu üyesi olarak, Erzurumdan üç kişi, Erzincandan bir kişi ve Sıvasta bulduğumuz Bekir Sami Beyle beş kişi olduk ve Sıvas Kongresini meydana getiren delegelerin belgelerini incelemek gereği duyulduğu zaman ben, orada şöyle bir belge yazdım ve altını Temsilciler Kurulu mühürü ile mühürledim.

Temsilciler Kurulundan:
Mustafa Kemal Paşa
Rauf Bey
Bilginlerden Raif Efendi
Şeyh Fevzi Efendi
Bekir Sami Bey

Yukarda adları yazılı kişiler, Doğu Anadolu adına Sıvas Kongresinde bulunmak üzere Erzurum Kongresince görevlendirilmişlerdir.

Mühür

Baylar, Erzurumdan çıktığımız gün, 29 ağustos 1919'dur.

SIVAS YOLUNDA

Amasyadan Erzuruma gelirken Sıvasta küçük bir hikâyeye konu olan olayı unutmamışsınızdır. Tuhaftır ki, Erzurumdan Sıvasa giderken de buna benzer küçük bir durumla karşılaştık. Erzincandan batıya doğru yola çıktığımız günün sabahı, Erzincan Boğazına gelir gelmez, birtakım jandarma erlerinin ve subaylarının coşkulu ve korkulu bir davranışla otomobillerimizi durdurduklarını gördük.
Durumu açıkladılar: "Dersim Kürtleri boğazı tutmuşlardır. Tehlike var. Geçilemez."
Bir subay, kuvvet gönderilmesini merkeze yazmış. O kuvvet gelince gerekli düzenlemeyi yapacak, haydutları püskürtecek ve yolu açacakmış...
Pek iyi ama, bu haydutların kuvveti nedir; neresini, nasıl tutmuş; ne kadar kuvvet gelecek, ne zaman gelecek?
Bu bilmeceler çözülünceye kadar, geriye, Erzincana dönmek ve kim bilir kaç gün beklemek gerek! Bizim ise işimiz pek ivediydi. Ben Erzurum ile Sıvas arasındaki yolu belli süre içinde aşıp belli günde Sıvasta bulunamazsam; şurada burada, şundan ya da bundan ötürü korktuğum ve beklediğim, Sıvasta ve her yerde duyulursa bozgun başlayabilir, işler altüst olabilirdi.
O halde karar? Tehlikeyi göze alıp yola devam etmek. Başka türlü yapamazdık. Yalnız küçük bir düzenleme yapmayı uygun buldum.

Ellerinde hafif makineli tüfekler bulunan özverili arkadaşlarımızdan birkaçını (Şimdi bir alay komutanı olan Osman Bey, ki Tufan Bey adıyla tanınmıştır, bunların başında idi.) bir otomobil ile kendi otomobilimizin önüne geçirdik. Sağdan soldan gelecek, uzaktan açılmış ateşlere önem verilmiyerek otomobiller hızla şose üzerinde ilerlemeye devam edecekler. Vurulan, ölen olursa, onlarla meşgul olunmıyacak. Tam şose üzerinde ve yakınında, şoseyi kapatan eşkıya ile karşılaşılırsa, hep otomobillerden atlıyacağız ve bunlara saldırarak yolu açacağız ve kalanlar yeniden kullanılabilir durumdaki otomobillere binerek hızla ileriye doğru uzaklaşarak yola devam edeceker..
İşte verilen emir de bu idi...
Bu düzenleme ve davranışı, akla yakın ve güvenilir görmiyenler bulunabilir. Her nekadar bu tarihlerde Elazığ Valisi Ali Galip Beyin Dersimde dolaştığı ve bazı karıştırıcı işler yapıp bu yolda düzenler kurmaya çalıştığı biliniyor idiyse de açıklıyayırn ki, ben, herşeyden önce, Boğazm gerçekten tutulduğuna inanmadım. Bunu, Istanbul Hükümetinin yardakçısı olabileceğini tahmin ettiğim bazı kimseler tarafından, salt, beni durmaya zorlamak için uydurulan, bir plin saydım. Bir de, Dersim Kürtleri boğazı tutmuşlarsa, bunların yapabilecekleri işin, uzak tepelerden yola ateş etmekten başka bir şey olamıyacağını, çok olası görüyordum.
Kısacası, yürüdük, boğazı geçtik ve 2 Eylül 1919 günü Sıvasa ulaştık. Halkın şehrin çok uzaklanndan başlıyan büyük ve parlak gösterileri ile karşılandık.
Uçüncü Kolordu Komutanı olan Salhaddin Bey, Sıvasta bulunuyordu. Vali Paşa ile birlikte,

Kongreye gelen delegelerin yerleştirilmesinde ve Temsilci Kurul için lise binasmm ve Kongre salonunun hazırlanmasında her türlü düzenlemelerin yapılmasmda konukseverliğe örnek olacak şekilde olağanüstü çalışmışlardı.
Refet Bey orada değildi. Nerede bulunduğunu da kimse bilmiyordu. Oysa, 7 Temmuz 1919 tarihli direktifirniz uyarrnca, kendi bölgesi olan Uçüncü Kolordu bölgesinden aynlmamak gerekli ve özellikle tam Sıvasta Kongre toplanacağı günlerde orada bulunması uygun idi. Yazışmalarla kendisinin Ankarada olduğu anlaşıldı. Ankarada Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşaya hemen ve kesinlikle Sıvasa gönderilmesini emrettim. 7 Eylülde geldi ve Temsilci Kurul üyesi olarak tarafımdan Kongre üyelerine tanıtıldı.
Efendiler, bizden evvel gelmiş olan delegeler, vanşımızı beklerken, aralarında toplantılar yapmışlar ve bazı hazırlık projeleri kaleme almışlar.
Varışımızdan sonra da bazı özel toplantılar ve görüşmeler olmuş ve bu kere bir takım kararlar da verilmiş. İzin verirseniz, çok karakteristik olduğu için, bu noktayı açıklayayım:
Sıvas Kongresi, 1919 Eylülünün 4 üncü perşembe günü öğleden sonra iki- ***Sıvas***
de açıldı. ***Kongresi***
Öğleden evvel delegeler arasında bulunan ve ötedenberi kendisini tanıdı- ***açılıyor*** ğım Hüsrev Sami Bey yanıma gelerek şöyle bir bilgi verdi: Rauf Bey ve başka
kişiler, Bekir Sami Beyin evinde özel bir toplantı yapmışlar ve beni başkan yapmamaya karar vermişler." Arkadaşlann, özellikle Rauf Beyin, böyle bir davranışına hiç ihtimal vermedim ve Hüsrev Sami Beye, açıkça söyleyeyim ki, biraz ağırca olarak, böyle anlamsız sözleri bana ulaştırmamasını ihtar ettim. Ver-

diği haberin aslı olmak olanak ve olasılığı bulunmadığını, arkadaşlar arasında, yanlış anlamlara yol açacak sözler söylemenin uygun olmadığını da ekledim.
Efendiler, ben, bu Kongrede başkanlık konusuna önem vermiyordum. Başkanlığa, belki yaşlı bir kimsenin getirilmesinin uygun olacağını düşünüyordum. Bu amaçla bazı arkadaşların da ne düşündüklerini sordum. Bu arada, Kongre salonuna girmezden önce koridorda Rauf Beye rastladım. Kimi başkan yapalım?" dedim. Rauf Bey, sanki sinirli bir sesle, önceden söylemeye hazırlanmış olduğu o andaki durumundan anlaşılan bir davranışla ve keskin bir dille: 'Sen başkan olmamalısın!" dedi. Derhal Hüsrev Sami Beyin verdiği bilginin doğruluğuna inandım ve elbette üzüldüm. Her ne kadar, Erzurum Kongresinde de benim başkanlığımı sakıncalı görenler vardı. Fakat onların ne nitelikte insanlar olduğunu açıklamıştım. Bu defa, en yakın arkadaşlarımın, aynı görüşü belirtmeleri beni düşündürdü. Rauf Beye: Anladım, Bekir Sami Beyin evinde aldığınız kararı bana bildiriyorsun." dedim ve karşılık vermesini beklemeden yanından uzaklaşarak Kongre salonuna girdim.
Kongrenin açılışının ardından ilk söz alan bir yüksek kişinin, Kongre tutanağına olduğu gibi geçirilmiş olan şu sözlerini işittik.
'Efendim, şimdi doğal olarak başkanlık işi sözkonusu olacak. Ben başkanlığın birer gün ya da birer hafta sürmek üzere değişe değişe yapılmasını ve üye veya temsil edilen il ve sancak isimlerinin baş harflerine göre alfabe sırasile yapılmasını öneriyorum."
Efendiler, tuhaf rastlantıdır ki, bu önerinin sahibinin temsil ettiği ilin adı A (Elif) ile başladığı gibi kendi isminin de ilk harfi A (Elif) idi. Ben, çağrı yapan kimse olarak bir nutuk okuyarak (Belge *54),* Kongreyi açtıktan sonra, geçici olarak, başkanlık kürsüsünde bulunuyordum.
Bu neden gerekiyor, Efendim?" diye sordum.
Oneri sahibi "Böylece işin içine senlik benlik karışmamış olacağı gibi dışarıya karşı da, eşitliğe uyduğumuzdan, iyi etki yapmış olur" dedi.
Efendiler, ben, vatanın, öneri sahibiyle birlikte, bütün milletin, hepimizin nasıl bir felüket çıkmazı içinde bulunduğumuzu, göz önüne getirerek, kurtuluş çaresi, olduğuna inandığım girişimleri, sonsuz zorluklar ve engeller olsa da, nesnel, tinsel tüm varlığımızla, yürütmeye çalışırken benim, en yakın arkadaşlanm daha dün

Istanbuldan gelıuiş **ve doğal olarak durumun iç yüzünü bilmez, saygı duyduğum ihtiyar bir kişi ağzından, bana, senlikten benlikten söz ediyorlar.**
Bu öneriyi oya **koydum. Çoğunlukla geri çevirdiler** ve **başkan seçimini gizli oyla yaptırdım.** Üç oy dışında **tüm oylarla beni başkan** seçtiler.
*
* *
Sıvas Kongresinin, görüşme gündemini, Erzurum Kongresinin tüzük ve *Sıvas* bildirisi içeriği ve bir de bizim Sıvasa varışımrzdan evvel gelmiş olan yirmi beş *Kongresi*-kadar üyenin hazırladığı bir not oluşturacaktı.
Ilk açılış günü olan 4 Eylül günü ile beşinci, altıncı günler, yani üç gün, Ittihatçı olmadığımızı sağlama bağlamakla ve and içmek gercğile ve andın metnini hazırlamakla; padişaha sunulacak yazıyı kaleme almakla ve Kongrenin açılışı dolayısile gelen telgraflara karşılık vermekle ve özellikle Kongre, siyaset- le uğraşacak mı, uğraşmıyacak mı konusunu tartışmakla geçti. İçinde bulunulan

didişmeler ve uğraşılar, siyasetten başka bir şey değil iken bu son tartışma konusuna şaşılmaz mı?
Sonunda, Kongrenin dördüncü günü asıl amaca değindik ve aynı günde, Erzurum Kongresi Tüzüğü içeriğini görüşerek hemen sonuca bağladık. Bunun nedeni Erzurum Kongresi Tüzüğünde yapılması gereken değişiklikleri önceden hazırlamış ve gerekenleri aydınlatmış bulunmamızdı.
Bununla birlikte, yapılan değişiklik, sonralan birtakım karşı çıkmalar ve anlaşmazlıklar ve birçok yazışma ve tartışmalara neden olduğu için, değiştirilen bu noktalann önemlilerine değineceğim:
1) Derneğin adı Doğu Anadolu Hakları Savunma Derneği idi. Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği oldu.
2) Temsilci Kurul, Doğu Anadolunun tümünü temsil eder sözleri yerine Temsilci Kurul vatanın tümünü temsil eder dendi. Uyelere de altı kişi daha eklendi.
3) Başkalarının ne türden olursa olsun yurdumuza girmelerini ve işlerimize kanşmalannı, Rumluk ve Ermenilik kurma amacına yönelik sayacağımızdan birlik olarak savunma ve direnme ilkesi kabul edilmiştir" yerine "Başkalarının ne türden olursa olsun yurdumuza girmeleri ve işlerimize karışmalan ve özellikle Rumluk ve Ermenilik kurma amacına yönelik davranışların durdurulması konulannda elbirliği ile savunma ve direnme ilkesi kabul edilmiştir. denildi.
Bu iki cümledeki fark, anlam bakımından elbette çok büyüktür. Birincisinde Itilaf Devletlerine karşı düşmanca tutum ve direnişlerden söz edilmiyor. İkincisinde bu husus açıklık kazaıuyor.
4) Tüzükte, dördüncü maddeyi oluşturan iş oldukça tartışmaya neden oldu. Madde şu idi: Osmanlı Hükümetinin devletlerin bir baskısı karşısında buraları (yani doğu illerini) bırakmak ve gözden çıkarmak zorunda bulunduğu anlaşılırsa almacak yönetimsel, siyasi, askeri durumların belirlenip saptanması" yani geçici yönetim kurulması işi.
Sıvas Kongresi Tüzüğünde bu maddedeki "buraları" yerine "yurdumuzun herhangi bir parçasını bırakmak ve gözden çıkarmak... şeklinde kapsamlı ve genel sözler kondu.
Bundan sonra 8 Eylül toplantısında, sözünü ettiğim nota değinildi. Bu not- ta başlıca Amerika mandası* işi söz konusuydu.
O günlerde, İstanbuldan gelen bazı kişiler, Amerikalı Mister Brown admda bir de gazeteciyi Sıvasa getirmişlerdi. Bu iş hakkında Kongrede yapılan gö- ***Amerika*** rüşmelerden söz etmeden önce konu hakkmda, yüksek kurulunuzun yeter de- recede aydınlanmasına yaramak üzere, evvela, bu konuya giriş niteliğinde olan bazı bilgiler vereyim. Bu bilgileri, Erzurumcianberi başhyan bazı yazışmalardan g daha iyi anlaşılacağı için bunları olduğu gibi sunacağım.
İçgüvenlikle ilgili / çok ivedidir Amasyadan,25/26 **Temmuz 1919**

Erlurum Uçüncü Ordu Müfettişliği Kurnıay **Başkanlığına**

1 . Mustafa Kemal Paşaya özeldir: Bugün 25 Temmuz 1919 akşamı Bekir Sami Beyefen. di Amasyaya vardılar. Kendilerile uzunca süre konuştum. Mustafa Kemal Paşaya ve Rauf Beyefendiye saygılarım sunuyorlar. Kendisi, aşağıdaki düşüncelerini bildirmemi rica etmiştir.

* Manda . mandater = Kendi kendini yönetme yeteneğinden yoksun sayılan bazı milletlerin bir süre Milletler Cemiyeti (Şimdiki Birleşmiş Ivlilletlere benzeyen uluslararası bir örgüt) adına vesayet altına alınması (manda) ve ülke yönetiminin vasi (mandater) sıfatile, savaştan galip çıkanlardan biri tarafından yönetilmesi (BY)

2 . Bağımsızlık istenilmeye ve yeğlenmeye değer. Ancak tam bağınısızhk istersek yurdün birçok bölgelere bölünmesi, kesin ve kuşkusuzdur. Şu halde iki üç il için kalacak bağımsızlığa, vatanın bütünlüğünü sağlayacak başka bir devletin mandası altına girmek elbette yeğlenir , Osmanlı ülkelerinin tümüne yaygın meşrutiyetimiz ve dışarıda temsilimiz hakkı saklı kalmak koşuluyla belirli bir süre için Amerika mandaterliğini istemeyi milletimiz için en yararlı bir hal şekli olarak düşünüyorum. Bu konuda Amerika temsilcisi ile görüştüm. Birkaç kişinin değil, bütün milletin sesini Amerikaya duyurnıak gerektiğini söyledi ve aşağıdaki koşullar altında Wilsona, Senatoya ve Amerika Kongresine başvuruda bulunulmasını ileri sürdü.

a) Adaletli bir hükümetin kurulması.
b) Genel eğitim ve öğretimin yayılması ve genişletilmesi.
c) Din ve mezhep özgürlüğü sağlanması.
d) Gizli andiaşmaların kaldırılması.
e) Tüm Osmanlı ülkelerini kavramak üzere Amerika hükümetinin mandaterliğimizi kabul etmesi.

3 . Bundan başka Kongremizin seçeceği bir heyeti, Amerikaya bir zırhlı ile ulaştırmayı temsilci üstlenmiştir.

4 . Bekir Sami Bey daha bir iki gün buralarda kalacağından her türden emir ve talimatların benim aracılığımla duyurulmasını ve özellikle Sıvas Kongresinin ne zaman toplanacağının ve kendilerinin o güne kadar nerede beklemesinin uygun olacağının bildirilmesini dilemekte olduğu.

. 5. Kafkas Tüıneni Komutan Vekili Arif

Şifre İvedi ve kişiye özeldir 196 Erzurum

Amasyada Beşinci Tümen Komutanlığına

1 . Şimdi Amasyada bulunan eski valilerden Bekir Sami Beyefendiye özeldir: Telgrafınızdan çok yararlandık. Toplantı halinde bulunan Doğu İlleri Kongresi hemen hepsi geldikleri yerlerdeki halkça etkili ve güçlü ve konuşmasını bilir kişilerden oluşan güçlü bir topluluk niteliğindedir. Bu Kongrede şimdiye kadar olan görüşmelerde devlet ve milletin tam bağımsızlığı ısrarla savunulmaktadır. Bu nedenle koşul ve niteliği bizce henüz açıkça bilinmeyen bir Amerika mandaterliğinden Kongreye doğrudan doğruya söz edilmesi, çok sakıncalı olacağından sizin Istanbulda ilişki halinde bulunduğunuz kişilerle olan görüşmeye dayanarak aşağıdaki noktaları açıklayarak bizleri tezelden aydınlatmanızı özellikle rica ederiz. Bundan önce de doğrudan doğruya İstanbuldan benimle ilgili olarak gelen bilgiler kuşku verici görüldüğünden aynı esaslar içinde açıklama istendiği gibi 21 Temmuz 1919 tarihinde de Sıvasta Refet Bey aracılığıyla Istanbuldan gelen bilgilerde aynı kuşku vericilik bulunduğundan oradan da doğrudan doğruya koşullar sorulmuş ve açıklama istenmiştir.

a) Tam bağımsızlık istendiği takdirde ülkenin birden çok bölgeye bölünmesi kesin ve kuşkusuzdur diyorsunuz. Bu kanının kaynağı nedir?
b) Ulkenin bütünlüğünden maksat, mülkün bölünmezliği mi, yoksa egemenlik haklan mı?
e) Osmanlı ülkelerinin tümüne yaygın meşrutiyetimiz ve dışda temsil edilme hakkı saklı kalmak koşuluyla mandaterlik istemeyi en yararlı bir hal şekli olarak kabul ediyorsunuz. Ancak temsilcinin ileri sürdüğünü hildirdiğiniz şeyler ile bu şekil çelişmeli görünüyor. Çünkü meşrutiyetimiz saklı kalınca hükümet yasama organımn güvenine sahip ve denetimi altında bir kuruldan ibaret olur ki artık bu heyetin oluşturulmasında Amerikamn etkisi olamaz. Şu halde ya meşrutiyet devam edecektir ve adaletli hükümetin oluşturulmasını Amerikadan istemenin anlamı yoktur ve de adaletli bir hükümetin oluşturulması Amerikadan istenince meşrutiyetin saklı bulunduğu lğfdan ibaret kalır.
d) Genel eğitimi ve öğretimin yayılıp genişletilmesinin anlamı nedir? Ilk aklımıza gelen, memleketin her tarafında Amerikan okullarının açılmasıdır. Çünkü daha şimdiden yalnız Sıvasta yirmi beş kadar kurum oluşturmuşlardır ki, yalnız bir tanesinde bin beş yüz kadar Ermeni öğrenci vardır. Bu nedenle Osmanlı ve İslftm eğitiminin yayılıp genişletilmesi ile bu girişim nasıl bağdaşacaktır?
e) Din ve mezhep bağımsızlığının sağlanması sözleri de önemlidir. Patrikhanelerin ayrıcalıkları varken bunun fark ve anlamı nedir?

f) Temsilcinin beşinci madde olarak sözünü ettiği tüm Osmanlı beldelerinin sınırları nedir? Yani savaştan önceki sınırlarımız mıdır? Eğer bu deyimin içine Suriye ve İrak da giriyorsa Anadolu halkının Arabistan adına mandaterlik istemeye hak ve yetkisi olabilir mi?

g) Bugünkü hükümetin politikası nedir? Tevfik Paşa neden Londraya gitti? Amerikalılar gibi İngilizlerin de ayrıca bir mandaterlik ardından koştuğu görülüyor, Ayırımlar nedir? Hükümet Amerika mandasına ne gözle bakıyor? Yani buna yatkın mı, çekingen mi? Amerikalılar neden Ermenistan mandaterliğini bıraktılar? Amerikalılar mandayı almaya ne dereceye kadar yatkın ve isteklidir?
2 . Sıvas Kongresinin toplanması Erzurum Kongresinin son bulmasına bağlıdır. Bunu sağlamaya ayrıca çalışılmaktadır. Sizin bunu bekleyip ya Tokatta ya da Amasyada bulunmanız uygundur. Saygılar sunarız.
Mustafa Kemal
İçgüvenİikle ilgili ve ivedidir 93 Amasyadan, 301711919
Uçüncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanlığına
1 . Mustafa Kemal Paşaya özeldir: Bekir Sami Beyden alınan karşılık aşağıda sunulmuştur.
a) Tam bağımsızlık istenirse mülkün birçok bölgelere bölüneceği, birkaç manda altına alınacağımız Dörtler Toplantısınca kararlaştırılmıştır. Bu nedenle bunu önlemek için bir tek devletin mandasını istemenin de en uygun olacağını söylemiştir.
b) Ancak, hükümet etme hakları söz konusu olup ülkenin bütünlüğü temel ilkedir.
e) Amerikadan herhangi şekilde bir hükümet istemiyeceğiz. Amerikaya adaletli bir hükümeti kuracağımız hakkında inandırıcı söz vereceğiz. Anayasamız hükümleri yürürlükte olmak, padişah soyunun her türden egemenlik hakları saklı kalmak ve dışda temsilcilerimiz eskisi gibi bulunmak koşullarıyla Amerika hükümetinin mutluluğumuza ve gelişmemize yardımcı olmasını isteyeceğiz. İstiyeceğimiz mandaterlik bu biçimdedir.
d) Genel eğitim-öğretimin yayılıp genişletilmesinden amaç Amerika okullarının köylerimize kadar girmesine izin vermek değil, milli ve islğmi eğitimimizi ve öğretimimizi yayıp geliştirmeye dikkat edeceğimize onları güvendirmekle birlikle yardımlarını istemektir. Mandaterliği Amerika misyonerlerine değil, Amerika hükümetine vermek istiyoruz.
e) Dinlerin ve mezheplerin bağımsızlığı aslında dinsel ve islflmi kurallar gereğidir. Amerika kamuoyu bu gerçeği bilmediği için kendilerine bu güvenceyi vermek istiyoruz ve tenısilcinin söz ettiği sınırlar savaştan evvelki sınırlarımızdır. Suriye ve diğer kısımlar bakımından bizim mandaterlik istemeye yetkimiz olup olmaması Kongrece çözümlenecek bir sorundur. Daha önce Suriye ve Irakta Amerika heyetleri kamu oyuıa başvurdular. Suriye ve Filistin de bağımsız bir Arap hükümeti kurulmasım istemekle birlikte Amerika mandaterliğini başkalarının nıandaterliğine yeğlediklerini belirttiler.
f) Şimdiki hükümet yeni kurulduğundan politikası bilinmiyor. Ancak evvelki hükümetlerin politikaları güçsüzlük ve İtimf Kuvvetlerinin her emrine boyun eğmek idi. Tevfik Paşa Londraya gitmiyerek Ferit Paşa ile geri dönmüştür. Amerika, Ermenistan hükümeti belirlenmeden, dolaşan heyetlerin raporlarına göre, büyük bir Ermenistan oluşturmaya maddi olanak bulunmadığı doğrultusunda düşünmektedir. Mandaterlik hakkında ayrıntılı bilgiler posta ile gönderilmek üzeredir.
g) Şimdilik yapacağınız bildirileri beklemek üzere Tokatta bulunacağım. Amasya ve Tokatta ve kazalarda gereken bildiriler yapılmasının olumlu sonuçlar vereceğini ummaktayım. Hepinize saygılarımı sunarım Efendim.
5. Tümen Komutanı Arif
Şifre Kişiye Ozeldir Erzurum, lJAğustosIl9l9
Amasyada Beşinci Tümen Komutanlığına
Bu telgrafın hemen Bekir Sami Beyefendiye ulaştırılması ve karşılığının ivedi olarak alınması rica olunur:
Bekir Sami Beyefendiyedir.

K: 30/7/1919. Amerikan mandaterliği hakkındaki son açıklamalarınızı öğrendik. Bu koşullara göre temelde korkulacak bir şey olmaması gerekir. Ancak bir konu hakkında daha düşündüklerinizi öğrenmek istiyoruz. Bize elverişli bunca koşullar ileri sürebilecek olan Amerika hükümeti bu şekildeki mandaterliği üstlenmesine yani buna katlanmasına karşı Amerika adına ne gibi fayda ve yarar sağlamış olacaktır. Bununla kendi hesaplarına güttükleri amaç nedir? Bu konudaki düşündükleriniz ve duyup öğrendiklerinizle bizleri tezden aydınlatmanızı bekleriz Efendim,

Mustafa Kemal

. **Amasya, *3/811919***
Uçüncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanlığına
Bekir Sami Beyden alınan karşılık aşağıda sunulmuştur.

Mustafa Kemal Paşaya özeldir: Amerikahlarla şimdiye kadar yapılan görüşmeler doğal olarak daima özel bir şekilde yapılmış ve sadece varsayımdan ibaret bulunmuş olduğuna göre mandaterliklerin iki akit tarafa yükleyeceği koşullar hakkında görüş alışverişinde bulunulmamıştır. Sıvas Kongresi gerçekleşebilecekse hazırlanarak ivedilikle açılması gereğini özel olarak bilginize sunarım.

Kurmay Yarbay Arif

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Muhterem Efendim.

Memleketin siyasal durumu en sıkışık bir evreye geldi. Kendimize bir yön çizmek için Türk milletinin zarını atıp olumlu bir tutum almak zamanı ise geçmek üzere bulunuyor.

Dış durum Istanbulda şöyle görünüyor:

Fransa, İtalya, İngiltere, Türkiyede mandaterlik işini Amerika Senatosuna resmi olarak önermiş olmakla birlikte bütün güçlerini Senatonun kabul etmemesi için harcıyorlar. Bölüşümden pay kaçırmak elbette işlerine gelmiyor. Suriyede umduğunu bulamayan Fransa, zararını Türkiyede gidermek istiyor. Italya namuslu bir emperyalist olduğundan savaşa sadece Anadolunun bölüşümünde pay almak için girdiğini açıktan açığa söylüyor. Ingilterenin oyunu biraz daha incedir.

Ingiltere Türkün birliğini, çağdaşlaşmasını, gerçek bir bağımsızlığa kavuşmasını, ilersi için bile olsa, istemiyor. Yeni araç ve düşüncelerle tamamen çağdaş ve güçlü bir Müslüman- Türk hükümeti başında halifelik de olursa Ingilterenin müslüman tutsakları için bir kötü örnek oluşturur. Türkiyeyi tüm olarak İngiltere alabilse kafasını kolunu koparır, bir kaç senede kendisine bağlı bir sömürge durumuna sokar. Buna en başta özellikle din adamları memleketimizde çoktan isteklidir. Fakat bunu Fransa ile döğüşmeden yapabilmek olanağı bulunamıyacağından istemez. Fakat Türkiyeyi birlik halinde korumak zorunlu görülürse yani bölüşmenin ancak büyük askeri özverilerle yapılabileceğini anlarsa Ltinleri sokmamak için Amerika düşüncesine yardımcı ve yandaş olur. Nitekim İngiliz siyaset adamları arasında ötedenberi bu düşünceye eğilim var. Morisson gibi ünlü kişiler Amerikanın Türkiyede manda almasından yana oluyorlar.

Başka bir çözüm yolu da Türkiyeyi Trakyadan, Izmirden, Adanadan belki de Trabzondan ve kesinlikle Istanbuldan yoksun bıraktıktan sonra eski kapitülasyon'ları ve boğulmaya hükümlü iç sınırları ile bağımsız bırakmak.

Biz İstanbulda kendimiz için bütün eski ve yeni Türkiye sınırlarını kavrayacak şekilde geçici bir Amerika mandasını kötülerin en az kötüsü olarak görüyoruz. Nedenlerimiz şunlardır:

t - Aramızda nasıl olsa hıristiyan azınlıklar kalacaktır. Bunlar hem Osmanli uyrukluğu haklarından yararlanacaklar, hem de dışarıda bir Avrupa devletine dayanarak karışıklık çıkaracaklar, durmadan işlerimize karışılmasına yol açacaklar, gerçekte bir kabuk niteliğinde olan bağımsızlığımızdan azınlıklar adına her sene parça parça kaybedeceğiz.

Düzenli bir hükümet ve çağdaş bir yönetim kurmak için Patrikhanenin politik ayrıcahkları, azınlıkların kuvvetli devletler aracılığıyla sürekli korkutması ortadan kalkmalıdır. Küçük ve güçsüz bir Türkiye bunu yapamıyacaktır.

2 - Biribirini yok eden, çıkar, hırsızlık ya da serüven ve ün için yaşayanların sonsuz isteklerini yerine getiren hükümet anlayışı yerine milletin refah ve gelişmesini sağlamak, halkı, köyleri, sağlığı ve düşünüşü ile çağdaş bir halk haline koyabilecek bir hükümet anlayışı ve uygulaması bize gereklidir. Bu işin istediği para, uzmanlık ve güç bizde yok. Politik borçlanmalar politik tutsaklığı arttırıyor. Taraf tutma, bilgisizlik ve çok konuşmalctan başka olumlu bir sonuç veren yeni bir hayat yaratamıyoruz.

Bugünkü hükümet adamlarına değer vermese bile, halkı ve halk hükümeti kurmayı ayrı şeyler sayan Filipin gibi yabani bir ülkeyi bugün kendi kendine yönetebilen çağdaş bir makina haline koyan Amerika, bu hususta çok işimize geliyor. On beş yirmi sene zorluk çektikten sonra yeni bir Türkiye ve her bireyi öğrenim ve eğitimi, anlayışı ile gerçek bağımsızlığı kafasında ve cebinde taşıyan bir Türkiyeyi ancak yeni dünyanın yeteneği yaratabilir.

3 - Dış rekabetleri ve güçleri memleketimizden uzaklaştırabilecek bir yardımcıya gereksinimimiz var. Bunu ancak Avrupa dışında ve Avrupadan güçlü bir elde bulabiliriz.

4 - Bugünkü olup bittiler kalkmak ve hızla davamızı dünyaya karşı savunmak için yeterince kuvveti olan bir devletin yardımcı olmasını istemek gerekir. Yayılımcı Avrupanın bin bir araç ve lnetlenmiş politikasına karşı böyle bir vekil olarak Amerikayı kendimize kazanarak ortaya atabilirsek Doğu Sorununu da, Türk Sorununu da gelecek için kendimiz çözmüş olacağız.

Bu nedenlerden ötürü süratle istememiz lazım gelen Amerika da, elbette sakıncasz değildir. Onurumuzdan epey vazgeçmek zorunda bulunuyoruz. Yalmz bazılarının düşündüğü gibi Amerikanın resmi kimliğinde dinsel eyilim ve taraf tutma yoktur. Hıristiyanlara para verecek misyoner kadını Amerikası, Amerikanın yönetim makinasında bir yer tutmaz. Amerikanın yönetim makinası dinsiz ve milliyetsizdir. 0 çok düzenli değişik cins ve mezhepte adamları çok bağdaşık bir şekilde bir arada tutmanın yolunu biliyor.

Amerika doğuda mandaterlik ve Avrupada başına dert almak yanlısı değildir. Ama onların onur işi saydıkları, yöntem ve ülküleri Avrupaya üstün bir millet olmak isteğidir. Bir millet, içtenlikle Amerika milletine başvurursa, girdikleri memleket ve milletin yasına nasıl bir yönetim kurabileceklerini Avrupaya göstermek isterler.

Resmi Amerikanın önemli adamları arasında bizden yana epeyce bir eğilim oldu. Istanbula Ermeni dostu olarak gelen birçok önemli Amerikalılar, Türk dostu ve Türk propagandacısı olarak döndüler.
Bu akımı yansıtan resmi ve özel Amerikamn düşüncesi gizli olarak şudur: Türkiyeyi olduğu gibi hiçbir parçaya ayırmamak, eski sınırları içinde bütün olarak korumak koşuluyla genel ve birtek manda almak istiyorlar. Suriye, Amerika Komisyonu orada iken genel bir kongre yaparak Amerikayı istemiştir. Amerikada Suriyenin bu isteği çok sıcak karşılanmış- tır.
Resmi Amerika bizim topraklarımız üzerinde Ermenistan oluşturmaya eğilimli görünmüyor. Eğer manda alırlarsa bütün milletleri eşit şartlar altında bir memleket çocuğu sayacaklarmı en önemli çevrelerden haber aldım.
Fakat Avrupa kesinlikle bir Ermenistan sorunu yaratmak - özellikle Ingiltere - Ermenilere ödünler vermek istiyor. Amerikan kamu oyunda zulüm görmüş Ermeniler adına bir oyun oynamaya çalışıyor. Avrupa korkusu bizim yandaşları düşündürüyor. Reşat Hikmet Bey gibi Cami Bey gibi hatta ulusal birliği oluşturan diplomatlarımızrn bile Ermeni sorunu için bir çözüm yolu önerileri var. Size resmi olarak yazılıyor.
Çok tehlikeli anlar geçiriyoruz. Anadoluda yapılanları dikkat ve sevgi ile izleyen bir Amerika var. Hükümet ve Ingilizler bunun, hıristiyanları öldürmek, ittihatçıları geri getirmek için yapılan bir iş olduğu düşüncesini Amerikaya aşılamaya el birliğile çalışıyorlar.
Her an bu ulusal davranışları durdurmak için kuvvet gönderilmesi düşünülüyor, bunun için Ingilizleri kandırmaya çalışıyorlar. Ulusal davranış hızla ve olumlu isteklerle hemen ortaya çıkarsa (ve hıristiyan düşmanlığı gibi bir rengi de olmazsa) Amerikada hemen destekci bulacağına yine çok önemli çevreler teminat veriyorlar.

Amerika komüsyonunu Sıvas Kongresi toplanıncaya kadar alıkoymaya çalışıyoruz. Belki kongreye Amerikalı bir gazeteci göndermeyi bile başarabileceğiz.
Işte bütün bunlar karşısında, davamızın destekçisi olabilmesi için, bu fırsat dakikalarını yitirmeden bölünme ve çökme korkusu karşısında, kendimizi Amerikaya başvurmaya zorunlu görüyoruz. Vasıf Bey kardeşimizle bu hususta ortak olan noktaları kendisi de ayrıca yazacaktır.
Türkiyeyi dayanç ve irade sahibi geniş düşünceli bir iki kişi belki kurtarabilir.
Serüven ve savaş **devri** artık geçmiştir. Gelecek için gelişme ve birlik savaşı açmak zorundayız. Sınırlarında bu kadar çok evlMı ölen zavallı memleketimizin düşünce ve uygarlık savaşında kaç tane şehidi var? Biz Türkiyenin hayırh evlütlarından yarının yapıcıları olmalarını istiyoruz. Rauf Bey kardeşimle, sizin ortakça, temelleri bile çöken, zavallı memleketimiz için uzakları görerek düşünüp çalışmanızı bekliyoruz.
Saygılarımı gönderir, başarınız için dua ederim. Ulusal davada canıyla başıyla çalışanlar arasında sade bir Türk askeri alçak gönüllülüğü ile sizinle birlikte olduğumu bildiririm.
10 Ağustos 1919 Halide Edip

Afyon, ***131811919***
K.O. 15 Komutanlığına
Mustafa Kemal Paşaya özeldir: Istanbuldaki çeşitli partilerin birleşerek Amerika komüsyonuna verilmek üzere aldıkları kararlar aşağıda sunulmuştur.
1. - Ermenistan için Türkiyenin doğu sınırı üzerinde Ermenilerin işine yarayacak bir toprak parçası bırakmayı doğu illeri Türklerinin ve orada iş başında bulunan büyüklerinin gelecekteki refahını ve bağımsızca gelişmesini düşünerek, kabul edebilecekleri düşüncesinde oldukları, ancak, bu düşüncelerini, oradaki Kürtlerle işbirliği yapmış olmak ve Kürtlerin de Ermenilere toprak vermek düşüncesine, kesinlikle yatkın olmamaları nedenile, açıklamaktan yana olmadıklarını ve hatta açıklasalar bile, oradaki Türk çoğunluğunun, aşağıdaki koşullarm gerçekleşeceği yolunda kendilerine sağlam söz verilmedikce, bu düşüncede Kürtlerden ayrılmıyacağını sandıklarını; şöyle ki; birincisi, Türk ve Kürt çoğunluğunun ve aralarındaki başka azınlıkların bulunduğu toprakların bütünlüğü; ikincisici, Türk bağımsızlığının tam olarak sağlanması ve edimli olarak perçinleştirilmesi; üçüncüsü, Türkiyenin çağdaş ilerlemelere ulaşabilmesi için bağımsızca gelişmesine engel olan kayıtların kaldırılması ile Wilson prensiplerinde söz verildiği gibi bağımsızlık ve haklarnıdan en güvenilir bir şekilde yararlanmasına olanak bırakılması; dördüncü olarak, bu konularda ve Türklerin ilerlemelerinin çabuklaştırılmasında Amerikamn bize yardımını Milletler Cemiyetine karşı yüklenmesi.
2 - Boşaltılacak topraklardan çıkarılacak olan Türk ve Kürtlerin yeni taşınacakları topraklara hemen yerleştirilmesi ve bu topraklardan gecikmeden yararlanmalarının sağlanması için Amerikanın yardım etmesi.
3 - Oralarda ve özellikle Erzincan ve Sıvas arasında yoğun bir halde bulunan Ermenilerin de yeni Ermenistan sınırları içine taşınmalarının sağlanması.
4 - Ermenistan adına ve hesabına olarak meydana gelmesini olası gördüğümüz toprak bırakma işi bağınısız bir Ermenistan adına değil ancak büyük ve uygar bir devletin mandası altında çalışacak çağdaş bir devlet adına olacaktır. Çünkü bugünkü Ermenistana toprak bırakmak Türkiyenin başına ikinci bir Makedonya çıkarmak demek olduğu gibi Kafkasya için de bir ortam yaratmak demektir.
5 - Bütün bunlar tartışılabilir bir 'öneri niteliğindedir. Bunlann kesin nitelik kazanması için memleketteki komüsyonlarla ilişki kurmak mümkün olursa oraya Amerika komüsyonundan bir kişinin gönderilmesi çok

gereklidir.
6 .Ve en son olarak işin yasaya ve töreye uygun hale konulması için Ulusal Osmanlı Meclisine bırakılması doğaldır.
K.O. 12 Komutanı Salühattin

Şifre Kişiye Özeldir Erıuruın, **2118/1919**
KO. 12 Komutanlığına
K.O, 20 Komutanlığına
(Yalnız K.O. 12) K, 13/8/1919 şifre:
Istanbulda çeşitli partilerin Amerika komüsyonuna verilmek üzere almış oldukları kararlar burada Temsilci Kurulumuzca son derece üzücü ve eseflendirici bulundu. Çünkü birinci maddede Ermenistana doğu illerinden toprak bırakılması sözkonusu olmaktadır. Oysa ki ezici çoğunluğu Türk ve Kürt olan bu illerden bir karış toprağın bile Ermeniler hesabina geçirilmesine bugün için pratik olarak olanak bulunmadığı şöyle dursun unsurlar arasındaki tiksinti ve öç alma duygusunun korkunçluğu ve kuvveti Osmanlı Ermenilerinin dönmeleri halinde bile illerde yoğun olarak yerleştirilmelerini tehlikeli kılnıaktadır. Bu nedenle cürüm işlemiş olmıyan Osmanli Ermenilerine yapılacak en son kolaylık, normal ve eşit koşullar altında vatanlarına dönmelerini kabul etmekten başka bir şey olamıyacaktır. Uçüncü maddede Erzincan ve Sıvas arasında yoğun bir Ermenilik hayal etmek bilimsizlik ve anlayışsızlıktan başka bir şey değildir. Savaştan önce bile buralar halkının çoğunluğu Türk ve küçük bir kısmı Zaza denilen Kürtlerden ve pek az da Ermeniden oluşmakta idi. Bugün ise varlığından söz edilecek sayıda Ermeni yoktur, bu nedenle bu gibi topluluklar yetkilerini kavramalı ve bir iş yapmak isterlerse hiç olmazsa Savaş ve Dışişleri Bakanlığının barış hazırhkları arasında yaptıkları resmi istatistik ve grafiklere olsun bakmak zahmetinden kaçınmamalıdır. Bu telgrafın olduğu gibi Istanbula gönderilmesini rica ederiz,
Mustafa Kemal
Içgüvenllğe ilişkindir 2013 Ankaradan, 1418/1919
Uçüncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanlığına
1 .Mustafa Kemal Paşaya: Istanbula gönderilmek üzere yazmış olduğunuz son cevaplarınız yerlerine iletilmiş ve karşılık olarak basılı raporla Ahmet Rıza Bey, Ahmet Izzet, Cevat, Çürüksulu Mahmut Paşalar, Reşat Hikmet, Cami, Reşit Sadi Beyler, Esat Paşalar gibi pek çok kişilerin düşünüşlerine uygun olan Kara Vasıfın yani Cengizin Halide Edip Hanımın düşüncelerini içeren uzun mektuplar geldi. Bunlar sıra ile özetlenerek sunulacağı gibi asılları da Sıvasa gönderilecektir. Bunların hepsinde bir yardıma gerek duyulduğu ve bu yardımın Amerika tarafından yapılması kötülüklerin en hafifi sayılıp kabul ve onaylandığı yolunda gerekçe bildirilmektedir. Basılı rapor; Cami, Rauf Ahmet, Reşat Hikmet, Reşit Sadi Beylerle Halide Hamm, Kara Vasıf, Esat Paşa, bütün parti ve derneklerin düşünceleri yoklandıktan sonra, büyük çoğunluğa göre hazırlanmıştır. Vakıt varmış. Kongrede bir an önce iş görmek, Amerikalılar gitmeden bildirilmek gerekiyormuş. Amerikalılan oyalıyarak yola çıkmalarının ertelenmesine çalışılıyormuş. Kongre hızla kesin karar verebilir mi? sorusu ile Amerikalılar, mandadan yana olduklarını ima ediyorlarmış. Kongrenin toplanmasını çabuklaştırmanız rica olunur.
K.O. 20 Komutanı **Ali Fuat**
Bu telgrafta sözü geçen uzun mektuplar, günlerce telleri meşgul eden şifrelerle verildi. Birbirine ek olan o şifrelerden biri de şu idi:
İçgüvenlikle ilgilidir Kişiye özeldir Ankaradan, 17 Ağustos 1919
Uçüncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı Kazım Beyefendiye
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine 16/7/1919 ve 880 numaralı şifrenin dokuzuncu maddesine ektir:
Kara Vasıfın 10 numaralı madde hakkında ek olarak verdiği bilgiler:
.Bir yardım şeklinde Amerikayı uygun bulursak ve bunu Doğu İlleri Kongresi, Ulusal Kongre, bir istek gibi telgrafla hükümetimize yazarsa Wilson'un için Amerika Kongresine karşı güzel bir dayanak noktası olacağı İstanbulda çoğu aydınlar bundan ya- nadir ve böyle bir şey hazırlıyorlar. Eğer Anadolu da yaparsa yararlı olur diyorlar. Böyle olursa Amerikanın mandasından yararlanarak öbür alçakları çıkarmak ve sonra yalnızca Amerikalılarla karşı karşıya kalınabilir ve uğraşmak ta kolay olur. Bir de Amerikalılar bizi kuvvetle kınıyorlar. Yani hükümeti aşağılıyor ve ulusumuzu da kınıyorlar. Delegelerin Istanbuldan çıkışını Parise gidişini, notaları.... sonra diyorlar ki Avrupanın yapmaktan

çekindiklerini siz benimsiyorsunuz. Orneğin; Avrupa büyük Ermenistan yapmıyor. Sizin Başbakan toprak veriyor. Ermenistan olsun istiyor. Halbuki şim

diye kadar Amerika komüsyonlarından hiçbirisi bile buna olabilir demedi. Tüm raporlara göre Anadoluda Türkiyede bir Ermenistan olmak hatta özerk ve yerel yönetimler kurmak bile olamaz. Nüfusları yok. Toprakları yok. Bu yönetim çok büyük bir askerT güce dayandırılmazsa olmaz. Ermenilerde bu güç olamaz. Amerika bu iyiliği yapamaz. Obür devletler de buna katlanamaz. Elverir ki oralarmı ele geçirsinler ve (barış) yapsınlar. Bu da olamaz. Kıskançlık engeldir. Işte Istanbulun haberleri. Oraca düşünülsün. Zaman epeyce vardır. Amerika Kongresi pek yakında Wilsonu dinlemek üzeredir.

2- Istanbulda önemli konuşmalar yapılıyor. Onun için Mustafa Kemal Paşa genel bir emir verir mi? Yoksa Istanbulun kararlarını ve yaptıklarını uygun bulur mu? Çalışmalardaki amaç milletin birliği, ülkenin bütünlüğü, bağımsızlık ve egemenliğin sağlanması. Eğer Mustafa Kemal Paşa buraya genel bir emir vermezse ve kendisi de oradan Amerika ve Ingiliz ve başkalarıyla çabuk ilişki kurmazsa doğal olarak burada da çalışmalar sürecektir. Belki ters bir şey olur. Buna dikkatinizi çekerim. Bu rolü, politikayı daha iyi yürütür bir (tgtlkhn), Mustafa Kemal Paşanın çalışmalarına gücüne dayanmak ise (btlstn) onun sözleri ve demeçleri tutum ve davranışlariyle gerçekten sözle de yalanlanmıştır,

3 .Çolak Hüseyin SaUihaddin iki yüzlü gidiyor. Sadık Beyin en gözde kullarından olan bu kişiye önemli görev verilmemesi düşünülüyor.

K.O. 20 Komutanı Ali Fuat

Kara Vasıf Beye bildirilmek üzere verilen karşılık şu idi:

Şifre Kişiye **özeldir. Ivedidir. 152** Erzurumdan, ***19/8/1919***

K.O. 20 Komutanı Ali Fuat Paşa Hazretleıine

K: ***171811919***

.Sözü edilen Amerika manda yardımının çok dikkatli olarak incelenmesi ve ulusal amacımızla karşılaştırılması çok önemlidir. İstanbulda çalışanların amacı ulusun birliği, ülkenin bölünülmezliği, bağımsızlık ve egemenliğin sağlanması olarak anlatılıp gösterildiğine göre Amerika mandası kabul edilirse bu amaç korunabilir mi?

2 .Ulusal isteğe bağlı ve uygun olmayan kararlar hiçbir zaman ulusça tamnmayacağından ulusun ve ülkenin kaderi ulusun vicdanına tercüman olmaktan ibaret bulunan görevimizi iyi yapmak ulusal isteğin birleşip belirmesini beklemeden hiçbir işde yetkili görünmemiz doğru değildir. Bu nedenledir ki tarafımızdan yabancılarla görüşme ve ilişkilerin, Kongrenin kararlarına dayandırılarak, ulus adına yapılmasıiı yeğleriz. Hamdolsun vatanımızdaki ulusal akımın çok gelişip kökleşmesi ve güçlenmekte olması bizleri daima bu noktaya çekiyor ve çağırıyor.

3 .Şurası da dikkate alınmalıdır ki ülke ve ulusun kaderi hakkında Amerika veya herhangi bir devletle anlaşmaya yetkili olabilecek bir hükümet ancak ulusal egemenlik ilkesini kabul ve bir ulusal meclisin varlığını onaylayip ona dayannıa yolunu tutan bir hükümettir. Bunun için Istanbul hükümetini oluşturacak kişilerin kesinkes bu nitelikte olması gereklidir. Bizim burada olduğu gibi sizin oradaki çalışmalarınız da bu noktanın sağlanmasına yönelik olmalıdır.

4 .Yakında Kongre kararlarını öğreneceksiniz. Gözlerinizden öperiz.

Mustafa Kemal

Bir küçük bilgi daha vereyim. Sıvasa gelmiş olan, gazeteci Mister Brown ile kendim görüşmeyi uygun gördüm. Karşısındakini kolayhkla anlayan çok akıllı bir genç.

Şimdi, Efendiler, Kongrede manda hakkında, yapılmış olan görüşme ve ***Manda kotartışmayı*** olabildiğince olduğu gibi yüksek heyetinize dinletmeğe çalışaca-

ğım: *göriişiilmesi*

Birçok kişi söz aldı. Kimseye söz vermeden önce, başkanlık kürsüsünden, tutanaklara olduğu gibi geçirilmiş olan şu kısa düşünceyi söyledim: Bu raporun içeriği hakkında görüşmelere başlamadan önce bazı noktalara da dikkatinizi

çekmek isterim. Bu raporda örneğin Mister Browndan söz edilmekte ve elli bin kişilik bir işçi ordusu getirileceğini söylediği bildirilmektedir.

Efendiler, Mister Brown: Ben asla bir resmi görevli olarak görüşmüyorum, tamamile özel

olarak görüşüyorum" diyor ve üstelik Amerikanm man- dayı kabul edeceğini değil, belki etmiyeceğini söylüyor. Onun için sözleri Amerika adına değil, kendi adınadır; ınandanın ne olduğunu kendisi de bilmiyor. "Manda, siz ne derseniz odur. diyor. Bu raporda önemli olarak manda sorunu vardır. **Bunun** hakkında görüşmeye başlamadan önce on dakika dinlenelim (Saat 3:25).

Sonraki oturumda İlk söz Vasıf Beyindir" dedim. Vasıf Bey önce, mandanın tanımı üzerinde uzun bir konuşma yaptı. Sözü başkalarına bıraktı. Yeniden söz aldı ve bir kere ilke olarak mandayı kabullenelim de koşullar üzerinde sonra görüşürüz" dedi.

Üyelerden Macit Bey adında birisi .Genel kurulca asıl görüşülecek sorun bundan böyle kendi başımıza yaşıyabilecek miyiz, yaşıyamıyacak mıyız, mandayı ne şekilde ve nasıl anlayarak mandaterle nasıl görüşeceğiz? Mandater kim olacaktır? Asıl sorun budur, yollu konuştu. Ben, başkanlık kürsüsünden .Sanırım bu rapordan iki görüş beliriyor: Bunların birincisi; devletin iç ve dış bağımsızlığından vazgeçmemesi ve ikincisi de, devlet ve ulusun zararlı dış baskılara karşı bir yardım ve desteğe gereksinimi bulunup bulunmamasıdır. Asıl duraksamayı gerektiren nokta budur. İzin verirseniz, bu noktayı, incelenip üzerinde dflşünülmesi için Oneri Komüsyonuna verelim. Yüce kurulunuza sonra sunalım. Herhalde iç ve dış bağımsızlığımızı yitirmek istemiyoruz" dedim. Bunun, üzerine söz alan Bekir Sami Bey: "Ustlendiğimiz görev çok ağır ve önemlidir; boş yere tartışmalara ayıracak hiçbir dakikamız yoktur. Bu raporumuzu görüşelim ve süratle yakıt geçirmeden bir karar alalım" dedi. Ben, başkanhk kürsüsünden, "Bu konuyu komüsyon başkanı olmak nedenile açıklıyayım (ben aynı zamanda Oneri Komüsyonu Başkanı idim): Bu raporda yazılanlar komüsyonda okundu ve çok görüşülüp tartışıldı; ancak kesin karar verecek şekilde bir kanıya varılamadı; önce genel kurulda okunmaksızın Oneri Komüsyonuna verilmişti. Bu nedenle bir kez de burada okunup genel kurulun görüşü belirlendikten sonra yeniden Oneri Komüsyonuna gönderilerek kesin karar vermek istemiştik" dedim. Ismail Fazıl Paşa (merhum) da söz alarak şunları söyledi: "Bekir Sami Beyin düşüncesine katılınm; yitirecek vaktimiz yoktur: aslına bakılırsa iş de kolaylaşmıştır. Tam bağımsızlık mı, yoksa manda mı kabul edeceğiz? Kararlaştıracağımız budur. Böyle önemli hatta en önemli bir işi yeniden komüsyona ve ondan sonra baştan genel kurula getirmekle vakit geçirmiyelim. İş uzar. Zamanımız değerlidir. Buna bugün, yarın, ya da öbürgün her halde genel kurulda bir karar verelim, Komüsyonda yakıt geçirmiyelim. Çünkü pek can alıcı bir sorundur."

Bundan sonra Hami Bey söz alarak Ismail Paşa Hazretlerile Bekir Sami Beyefendinin düşüncelerine katıldığını söyledikten sonra her halde bir yardıma ihtiyacımız var ve bunun en belirgin kanıtı da, devlet gelirlerinin ancak borcumuzun faizini karşılayabilmesidir." dediler.

Bundan sonra, Raif Efendi mandaya karşı söz söyledi. İsmail Fazıl Paşa ona karşılık verir yollu uzun bir konuşma yaptı. Ondan sonra yeniden Bekir Sami Bey söz aldı ve dedi ki: Ismail Fazıl Paşa Hazretlerinin tamamile katıldığım sözlerine yalnız bir şey ekleyeceğim: Kınm savaşında galip olarak katıldığımız Paris Kongresindeki savaş ortaklarımızın bize yüklemiş oldukları bilinen koşullar ile bu şimdi okunan rapordaki isteklerimiz karşılaştırılacak olursa, hangisinin daha çok bağımsızlığı zedeleyici olduğu anlaşılır sanırım. Bekir Sami Beyden sonra Hami Bey ve Hami Beyden sonra da Refet Bey (Refet Paşa) konuştular. Refet Beyin sözleri olduğu gibi şöyle idi: "Mandamn bağımsızlığı zedelemeyeceği kesin iken bazı arkadaşlarımız .bağımsız mı kalacağız, yoksa mandayı mı üstleneceğiz? .yollu birtakım düşünceler ileri sürüyorlar. Onun için her şeyden evvel mandanın ne olduğu anlaşılmahdır. Bununla birlikte mandadan söz etmeden önce de, beyinleri gıcıklayan bu raporda, bu deyimin nasıl anlaşılmakta olduğunu anlamak gerekir. Fazıl Paşa Hazretleri bağımsızlığı koruma koşulu ile manda diyorlar. Hami Beyefendi tarafından manda hakkında verilmiş olan rapor iki bölüme ayrılıyor: Bir gerekçeler bölümü var, ondan sonra bir de mandanın tammına ilişkin bölüm var... Manda işini bunlardaki görüşlere göre düşünmek için

önce bir noktayı anlamak isterim; bu rapordakiler genel kurulca görüşmeye konmuş mudur, konmamış mıdır? Ismail Fazıl Paşa: Yanlış anlaşılmaya yoi açtığından biz üçümüz -yani Fazıl Paşa, Bekir Sami ve Hami Beyler -bu raporu geri alıyoruz. Olmamış verilmemiş saydık dedi (bu raporun müsveddesi de, temize çekilmişi de kendilerinde kalmıştır.)
Başkanlıktan -Rapor geri alınmıştır dedim.
Raporun geri alınmış olduğuna bakmadan, söz alan Refet Bey tutanakta beş, altı sayfa yer tutan özenli bir nutuk çekti. Bu nutuktan olduğu gibi tutanaklardan aldığım bazı cümleler, konuşmanın amacını açıklamaya yetecektir, sanırım.
Refet Bey diyordu ki: Bizim, Amerika mandasını yeğlemekten amacımtz, bütün topluluklan tutsak eden, kalpleri vicdanları söndüren Ingiliz mandasından kurtulmak ve yumuşak ve ulusların vicdanlarına saygı gösteren Amerikayı kabul etmektir. Yoksa asıl iş para sorunu değildir.
söz olarak, manda ile bağımsızlık biribirini engelleyen şeyler değildir; yalnız, eğer biz gerçekten güçlü olmıyacak olursak, işte o zaman mandanın altında eziliriz ve o zaman manda bizim için bağımsızlığı zedeleyici olur. Bir de, diyelim ki. biz iç ve dışta tam bağımsızlık isteriz. Fakat, acaba kendi başımıza yapabilecek miyiz yapamıyacak mıyız? Ondan evvel, acaba bizi kendi başımıza birakacaklar mı, bırakmayacaklar mı? bunu düşünelim. Şurası kesindir ki, bugün bizi Ingiltere, Fransa, Italya ve Yunanistan bölüşmek istiyorlar; fakat eğer biz, bugün bir devletin garantisi altında bir barış yapacak olursak ilerde, uygun koşullarda bulunur bulunmaz hemen döner ve kendi yararımızı sağlanz. Ama eğer olumsuz bir durum meydana çıkacak olursa, acaba büsbütün zara etmiş olmayacak mıyız'> Her
halde bir Amerika garantisini kabul etmek zorundayız. Yirminci yüzyılda

beş yüz milyon lira borcu, yıkılmış bir yurdu, pek verimli olmayan toprakları ve ancak on, on beş milyon lira geliri olan bir ulus için bir dış yardım olmaksızın yaşamayı sürdürmek olanağı bulunamaz. Eğer bundan sonra da bu halimizde kalır ve bir dış yardımla ilerleyemiyecek olursak belki de gelecekte Yunanistanın bile saldırılanna karşı kendimizi savunamayız...
Allah korusun, eğer, Izmir Yunanistanda kalsa ve aramızda bir savaş çıksa, düşmanımız, Yunanistandan vapurlarla asker getireceği halde, acaba biz Erzurumdan hangi demiryolu ile nakliyatımızı yapabileceğiz? Bu nedenle, Amerika mandası her şeyden evvel bir kefil ve yardımcı bulmak için gereklidir. Konuşmacı sözlerini şu cümle ile bitirdi: Eğer bu söylediklerimle ilerideki görüşmelere bir başlangıç yapabildimse sevinirim.
Efendiler, bu parlak ve ustaca nutkun, dinliyenlerin düşünce ve kanıları üzerinde yapabileceği yanıltıcı etkinin ölçüsunu kolay anlarsınız. Kafaların, bunu izlemesi olası bulunan eş düşüncedeki konuşmacılarm nutukları ile büsbütün zehirlenmesine meydan vermemek ve özel aydınlatma ve doğru yolu göstermelere zaman bulabilmek için, hemen on dakika dinlenelim efendim diyerek oturumu kapattım (Saat 5:30 da).
Efendiler, bu nutkun son cümleleri dikkat çekicidir. Refet Beyefendi, Yunanlıları Izmirde geçici sayıyor ve savaşta olduğumuzu kabul etmiyor. Yunanlılar Izmirde kalırsa ve savaş çıkarsa başa çıkamıyacağımız kanısında bulunuyor.
Bundan sonraki oturumda Bursa delegelerinden Ahmet Nuri Bey, mandaya karşı uzun sözler söyledi. Hami Bey buna daha uzun sözlerle karşılık verdi ve gerçekten pek uzun olan diskurunun sonlarına doğru konuşmasını şu bilgileri vererek pekiştiriyordu:
Ama şimdi biraz da işin kesin bildiğim bir yönünden sözedeceğim. İşin bu aşamasında ilgili olan kişi ile kendim görüştüğümden sözlerim yaklaşık değil, kesindir. İstanbuldan ayrılmadan evvel eski başbakanlardan Izzet Paşa Hazretlerini görmeye gitmiştim; her halde bir manda gereksiniminin bulunduğuna kendileri de inanmışlardı; benden de bu konuda ne düşündüğtimü sordu, ben de düşündüklerimi söyledim; birkaç gün sonra beni çağırtıp şu işi anlattılar: Suriye ve Adana yörelerinde dolaştıktan sonra İstanbula gelip siyasi partilerin görüşlerini öğrenmeye çalışmakla meşgul olan Amerika Soruşturma Heyeti Uyeleri, Izzet

Paşayı konağında görmeye gelerek Anadoludaki ulusal örgütlerin Türk milletini temsil ettiğine inandıklarını ve Paşayı da -yani Izzet Paşayı- bu işin girişimcisi bildiklerini söylemişler, ve: Eğer siz Erzurum ve Sıvas Kongrelerine Amerikan mandasını istetecek olursanız, Amerika da Osmanlı mandasım kabul edecektir demişler, Paşa bunu, bana açıkladıktan sonra, bu milletin bir savaşa daha gücü kalmadığından ve her halde böyle bir çareye başvurmak zorunluluğunda bulunduğumuzdan söz etti ve Sıvasa gittiğim zaman oradakilere bu durumu anlatmamı öğütledi. Izzet Paşanın kanısı da bu yoldan istenecek bir mandanın yüzde doksan kabul edilme olasılığı ve yalnız bizim için birtakım koşullar ileri. sürmeniz zorunlu bulunduğu yolundadır. Hatta Paşa, Amerika için milletin istenime dayanmadan, mandayı kabul etmek olası bulunmadığından, Kongremiz tarafından belirtilecek istenim Avrupa devletlerine karşı Amerikadan yana bir dayaıiak noktası olacağını da söyledi. Ben bu konuyu Istanbuldan şifre ile Erzurumda Rauf Beye bildirdim." "Mandanın kendisinden çok ismine karşı çıkanlar boşu

na telaşlanıyorlar, kelimenin önemi yoktur. Önem, işin gerçeğinde ve niteliğindedir. Manda altına girdik demiyelim de isterlerse (sonsuz yaşayacak devlet olduk!) diyelim.
Bu son söze karşılık verenler arasında Hüsrev Sami beyin sesi şöyle duyuldu: **"Ancak bizim bu çalışmadan amacımız, kendimizi savunup sonsuza dek yaşayacak millet olduğumuzu** kanıtlamaktır." Hami Bey, buna, eski düşüncesinde görünür gibi bir karşılık verirken, Kara Vasıf Bey söz aldı ve o günkü toplantının sonuna kadar konuştu. Vasıf Beyin uzun sözlerinin kısasını, tutanakta olduğu gibi yazılmış olan şu cümlelerle gözlerinizin önüne seriyorum: Bütün devletler bizi tamamen bağımsız bırakacaklannı söyleseler bile yine desteksiz yapamayız. (Vasıf Bey sözlerinin başlannda mandaya, destek, adım verelim demişti). Dört yüzle beş yüz milyon lira arası borcumuz var. Bu parayı kimse kimseye bağışlamaz; bize bunu ödeyiniz diyecekler, halbuki bizim gelirlerimiz bunun faizine bile yetmez. 0 zaman zor bir durumda kalacağız; bunun için bağımsız yaşamaya, mali durumumuz elverişli değildir. Sonra, yanıbaşımızda, bizi bölüşmeyi amaç edinmiş devletler var; onlann açgözlülükleri karşısmda yok oluruz. Parasız, ordusuz ne yapabiliriz? Onlar uçakla havada uçuyorlar, biz henüz kağnı arabasından kurtulamıyoruz. Onlar dretnot yapıyor, biz yelkenli bir gemi yapamıyoruz; bu koşullar içinde bugün bağımsızlığımızı kurtarsak bile yine günün birinde bizi bölüşebilirler." Vasıf Bey konuşmasını şu sözlerle bitiriyordu:
.İstanbuldaki Amerikalılar (mandadan korkmayınız, Cemiyeti Akvam* Tüzüğünde vardır) diyorlar, işte Amerikayı da kötülerin küçüğü sayıyorum; uygun bulursanız buradan Istanbuldaki temsilciye bir mektup yazıp gizlice bir heyet göndermek için bir torpito istiyebiliriz."
Eylülün dokuzuncu salı günkü toplantıda, manda işine değinen Rauf Beyin tutanağa geçmiş demeci, olduğu gibi şudur: Bu manda işi üzerinde şimdiye kadar gerek basın ve gerekse başka çevreler tarafından birçok şeyler söylendi. Hernekadar yüksek topluluğumuz dış destek ilkesini kabul buyurdu ise de bu desteği kimden istiyeceğimiz belirtilmedi; Amerika olduğu dolaylı olarak anlatılıyor- sa da, benim kanımca doğrudan doğruya beirtilmesinde bir sakınca olamaz."
Bu sözlerden, Rauf Beyin görüşü ile, gerek Sıvas Kongresi genelkurulu- ***Erzumm*** nun ve gerek Erzurum Kongresi genelkurulunun görüşü arasında bir yanlış an- ***Kongresi*** lama olduğu kuşku götürmez. Rauf Beyin anlayışını açıklayan bu konuşması- ' nın, gerek Erzurum ve gerek Sıvas Kongreleri bildirilerinin yedinci maddesin- ***kabulu*** deki yazış özelliğinden doğduğu kanısına varılabilir. Gerçekten bu maddenin ***hakkında*** yazılış tarzında belki - mandacılıkta pek ileri giden ve sonsuz propagandalarile ***karar*** *ver*- kamuoyunu zayıflatanlan susturmak ve belki bundan daha çok onlann savları- ***egı*** -na bir karşılık olmak üzere -bir tür özellik vardır. Maddede yazılanlar mantık ışığında incelenip okununca ne manda ve ne de Amerikanın mandaterliğini isteme düşüncesi bulunmadığı kesinleşir. Bu noktayı açıkça

göstermek için söz konusu maddeyi olduğu gibi anımsatmak isterim:
Madde: 7 -Milletimiz, çağdaş amaçlan yüce bilir ve teknik, endüstriyel ve ekonomik durum ve gereksinmelerimizi iyice anlar. Bundan ötürü devlet ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı ve ülkemizin bütünlüğü sakli kalmak koşuluy Şimdiki "Birleşmiş Milletler"i andınr uluslararası bir kuruluş (B.Y.)

la altmcı maddede belirtilen sınır içinde milliyet ilkelerine saygılı ve ülkemizi ele geçirmek amacı gütmeyen herhangi devletin, teknik, endüstriyel ve ekonomik yardımmı sevinçle karşılanz ve bu adaletli ve insancıl koşullan içeren bir barışın da tezelden kararlaştınıması insanlığın esenliği ve dünyanın rahatlığı adına ulusal isteklerimizin en önemlisidir. Efendiler, bu maddenin hangi noktasında manda ve mandaterin Amerika olacağı düşüncesi vardı? Olsa olsa herhangi devletin teknik, endüstriyel ve ekonomik yardımım sevinçle karşılarız" sözlerinden manda düşüncesine kapılanlar bulunabilir. Fakat mandanın anlam ve kavramı bu olmadığı kesindir. Herzaman ve bugün bile bu açıklık içinde yapılabilecek yardımları sevinçle karşılamaktayız ve karşılarız. Nitekim Ankara -Ereğli ve Keller - Diyarbekir demiryollarının inşası için bir İsveç grubunun ve Kayseri -Sıvas -Turhal hatlannın inşası için de bir Belçika grubunun teknik, endüstriyel ve ekonomik yardımmı sevinçle kabul ettik ve örneğin Ankara şehrinin ve başka Anadolu şehirlerimizin bir an önce inşalannda ve bütün yollarımızm, limanlarımızm inşalannı önerecek yabancı sermaye sahiplerinin yardımlarını sevinçle kabul ederiz. Yeter ki memleketimize sermaye getireceklerin devlet ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığını ve ülkemizin bütünlüğünü bozmaya yönelik gizli düşünceleri olmasın. Bu maddede yer alan "milliyet ilkelerine saygılı ve ülkemizi ele geçirmak amacı gütmeyen herhangi bir devlet ifadesinden Amerika Devleti manası çıkanimak da yersizdir. Çünkü bu ilkelerimizin bir anca inşalarında ve bütün öbür demiryollanmızın uyan dünya devletleri arasında yalnız Amerikalılar değildir. Orneğin İsveç Devleti, Belçika Devleti o nitelikte devletler değil midir ? Bu devletlerden herhangi birinin mandaterliği de söz konusu olabilir mi? Bir de, eğer Amerika Devletine dolaylı bir değinme yapılmak istenseydi "herhangi bir devletin yerine bir devletin veya hiç olmazsa sadece devletin kelimesile yetinmek 1zımgelirdi. Demek ki maddede açıklanan koşullarla teknik, endüstriyel ve ekonomik yardımın hoş görülmesi düşüncesinin tüm devletleri kapsadığı açıkça bellidir. Efendiler, bu manda sorunu hakkındaki görüşümün, -ki bundan önce yapılan ve bu dakikada yüce kurulunuzun da bilgi edinmiş bulunduğu bunca yazışma ve tartışmalarımızla kanıtlanmıştır -aylardanberi gece gündüz beraberimde bulunan bir arkadaş tarafından hl anIaşılnamış olduğuna hükmolunabilir mi? 0 halde Rauf Bey ya esasan benimle aynı görüşte değildi ya da aynı görüşte idi de Istanbuldan gelenlerle Sıvasta konuştuktan sonra düşüncesini değiştirmiştir. Burasım kestirmek bence zordur. Şimdi biraz daha Rauf Beyi dinliyelim; Rauf Bey, şu suretle sözüne devam ediyor:
Ateşkesin başlarında Almanlar barışı imzalamıyacak sanılırken Ingiliz basını bazı açıklamalarda bulundu; bunun birinci kısmı Almanyanın banşı imza edeceğine ilişkindir. Bu gerçekleşti. İkinci kısmı da Türkiyenin bölüşülmesine ilişkindi. Bu hamdolsun gerçekleşmedi. Bu kısımda konferansın karan uyarınca Kızılırmağın doğu tarafı Ermenistan sayılarak Amerika korumasına veriliyor. Belki Gürcüstanla Azerbaycan da Arnerikaya bırakılıyor deniiyordu. Kızılırmağın batısmdaki topraklar da, Izmir ve Istanbul hariç olmak üzere deniz çıkışı Antalya olarak Türkiyeyi oluşturuyordu. Bu kısmm kuzeyi, Italya ve Fransız ve güneyi de Ingiliz korumacılığı ve yönetimine veriliyordu. Izmirin işgali açıklamalann doğruluğunu kanıtlamaya başladı. Demek ki bu tehlike karşısında mem

leketimize karşı en tarafsız durumda bulunan Amerikanın desteğini kabul etmek zorundayız. Ben bu kanıdayım.
Rauf Beyin düşüncesini anlamak için bundan sonra çok uzun süren sözlerini dinlemeye

bilmem gerek kaldı mı?
Efendiler, pek uzun ve tartışmalı olarak geçen bu manda görüşmesi, yandaşlarını susturacak bir orta çare ile sonuçlandı. Hem de bu çareyi öneren yine Rauf Bey oldu: Amerikada senelerdenberi bize karşı yapılan olumsuz propagandaların doğurduğu düşünce akımını düzeltmek için her şeyden öne Amerika Kongresinden memleketimizi inceleyecek ve gerçeği görecek bir heyet çağırmak." Bu öneri oybirliği ile kabul olundu. Kongre Başkanlık Divanının imzaları ile bu yolda bir mektup kaleme alındığını anımsıyorsam da bu mektubun gönderilip gönderilmediğini pek iyi hatırlamıyorum. Esasen bu mektuba özel bir önem vermiş değildim.
Efendiler, esas konudan biraz aynlarak birşey söyliyeyim. Belge olarak başvurduğum Kongre Tutaıağı, Başkanlık Divanı Ktipliğinde bulunan Afyon Delegesi Şükrü ve mandayı savunan nutuklannı dinlediğimiz Hami Beyler tarafından tutulmuş ve Hami Beyin yazısile düzenli bir defterde temize çekilmiştir.
Efendiler, Kongre 11 Eylülde sona erdi. 12 Eylülde Sıvas halkının da bulunduğu açık bir oturum yapılarak bazı nutuklar okundu. Kongre görüşmeleri sırasında önemli olarak Meb'uslar Meclisinin seçilmesinin çabuklaştırılması ve toplantı yerinin neresi olması gerektiği konularına değinildi. Ancak şimdi açıklamaya başlayacağım sorunlar Kongre görüşmelerini kısa kesmeyi gerektiriyordu. Bu son noktalarla, sonradan Temsilci Kurul uğraştı. 9 Eylül 919
günü toplanmış olan bazı bilgiler Kongreye şöyle açıklandı: "Eskişehir ve Af- *Sıvas*
yondaki İngiliz kuvvetleri iki katına çıkarıldı. General Milne Konyaya geldi. ***Kongresiui***
yarıda bi-
Konya Valısı Cemal Bey ve Ankara Valisi Muhittin Paşa karşı koymakta du- ***raıcmak***
giraksıyorlar. Yeni Kastomunu Valisi Ali Rıza Bey de tıpkı Cemal Bey gibi bir ***rişimleri***
adammış. Değerli arkadaşlarımın böyle durumlar karşısında sert davranmak yanlısı olduklarını bildiğimden çabuk ve sert önlemler almasını Fuat Paşadan rica etmiştim. Fuat Paşa da Kongrenin kendisine olan güvenine dayanarak Kongre adına gereken bildi rileri yapmış ve girişimlerde bulunmuştur. Bu tür davranışın yüksek heyetinizce uygun bulunmasını rica ediyor. Fuat Paşa, vali- lere sert uyarılarda bulunuyor. Bölgelere, ileri gelen askerlerden ulusal komutanlar atıyor ve bu komutanlara ulus adına her türden yetki verilmiştir diyor."
Kongre öneriyi benimsedi. Bundan sonra şu yolda açıklamalara devam ettim:
Buraya Galip Bey adında bir vali atanmış, geliyormuş; fakat bunun Harput Valisi Ali Galip Bey mi, yoksa Trabzon Valisi Mehmet Galip mi olduğu anlaşılamadı. Fakat bizim elimize bir bilgi geçti. Mister Nowil adında bir İngiliz binbaşısı Bedirhanilerden Kamuran, Cebdet ve Cemil Beylerle birlikte yanında on beş kadar Kürt atlısı olduğu halde Malatyaya gelmiş ve Mutasarrıf Bedirhan Halil Bey tarafmdan karşılanmıştır. Harput valisi de sözde bir posta hırsızını izleme bahanesile otomobille Malatyaya gelmiştir. Bu amaçla bunlara Hısmmansurdaki birlik de verilmiştir. Amaçlarının Kürtleri, Kürdistan kurmak vaad ederek bize karşı düşman olmaya ve bize suikast yapmaya sevketmek olduğu anlaşılmış ve karşı önlemlere de baş vurulmuştur. Orneğin valiyi ve diğerlerini tutuklatmak istiyoruz. Malatya mutasar

rıfı da Kürt aşiretlerini Malatyaya çağırmıştır. Bu durum üzerine 13 Uncü Kolordu bölgesinde çalışmalara başlandı. Gereken önlemler alınmıştır. Yarm akşam Harputtan gönderilen bir asker kolu ortalığı karıştıranları tepeleyecektir. Buradaki kolordu komutanı da gereken önlemleri almıştır. Malatya ve başka yerlere de gerekli emirler verilmiştir.
Efendiler, hemen Sıvas Kongresinin kapladığı bütün sürede sinirlere gerginlik verecek nitelikte haberler almaktan geri kalmıyordum. Gördünüz ki, şimdi açıklayacağım gibi, gerçekten tehlikeli sayılabilecek nitelikte olan Ali Galip sorunundan da söz ederken ihtiyath bir dil kullanmayı yeğlemiştim Bence en önemli sorun her türlü zorluk ve tehlikeye karşın Sıvas Kongresinin iş bitiren kararlarla görüşmelerini bir an önce tamamlamış olmak ve bu

kararları ülkede uygulamaya girişmek idi. Bütün memleketi kapsayan milli örgüt tüzüğünün ve Genel Kongre bildirisinin hemen bastırılıp yayımlanmasına geçildi. Yalnız umulanın üstünde yeni olaylar karşısında kalmdığından Kongre bitmiş olmasına karşın Kongre üyelerinin yeni durumlar gelişinceye kadar Sıvasta kalmalarını uygun gördüm ve gerekirse daha güçlü olağanüstü bir kongre toplamak için de hazırlıklar yaptım. Ali Galibin kaçması üzerine Kongre üyelerini Sıvasta alıkoymaktan vazgeçildiği gibi, Ferit Paşa Kabinesinin düşmesi üzerine olağanüstü kongre yapmaya da gerek görülmedi (Belge *55).*

Şimdi Efendiler, Kurtuluş Savaşı tarihimizde önemli bir olay olan Ali ***Ali Galip*** Galip sorunu hakkında izin verirseniz biraz geniş bilgi vereyim: ***olayı***

Efendiler, daha Temmuz başlarında, Erzurumda bulunduğum zaman Cel det ve Kamuran Ali isminde iki kişinin yabancılar tarafmdan, yüklü para ile İstanbuldan Kürdistana gönderileceği, bunların yalan dolanla ve bize karşı kışkırtmalar yapmakla görevli oldukları ve bir iki gün içinde yola çıkmış oldukları ya da çıkacakları haber alındı. Bu haber üzerine, bunların, sessizce gözetlenmesi ve tutuklanmalan gereğini 3 Temmuz tarihinde Diyarbakırda 13 üncü Kolordu Komutanına ve ayrıca Kurmay Başkanı olan Halit Beye ve Samsun mutasarrıfına bildirdim.

20 Ağustosta, 13 üncü Kolordu Komutanına verdiğim emirde, sözkonusu kişilerin, Istanbuldan yola çıktıklannın bildirildiğini ve alınacak önlemler arasında özellikle Mardin istasyonunda sıkı bir Kontrol kurulmasının uygun düşeceğini yazdım.

Sıvas Kongresinin ikinci günü, yani 6 Eylül tarihinde, Bedirhani ailesinden Celadet ve Kamuran ile Diyarbakırlı Cemil Paşazade Ekrem adlarında üç kişinin, yanlarında, evvelce Diyarbakır ilinde bize karşı propaganda yapmış olan bir yabancı subay bulunduğu halde, silhh Kürtler korumasında Elbistan ve Arga üzerinden Malatyaya geldikleri ve mutasarrıf, belediye başkanı taraflarından karşılandıkları 13 üncü Kolordunun bildirisinden anlaşılıyor. 15 inci Kolordu Komutanı Kazım Kara Bekir Paşanın 3 üncü Kolordu Komutanlığına bununla ilgili olarak gönderdiği 6 Eylül 1919 tarih ve *529* sayılı şifresinde verilen bilgilerde "yabancı subayın, Türk, Kürt ve Ermeni nüfusunu incelemek üzere İstanbul Hükümetinin izini ile dolaştığını söyledikleri; Malatyada bulunan atlı alayı;

mevcudu az olduğundan bunlan tutuklamaya cesaret edemediği; bununla birlikte bunlarm vakit geçirmeden tutuklanması için İstanbula baş vurulduğu 13 üncu Kolordudan bildirilmiştir. Bu adamlarrn ne amaç ve ne görev için nereleri gezecekleri hakkında bildiklerini Harput valisinden sordum. denilmekte idi (Belge *56).* Harput Valisi Ali Galip Beydir. Bu adamlann ne amaçla geldiklerini 3 Temmuz tarihindenberi biliyorduk. Beş on silahlı Kürde karşı bir atlı alayının gücü az görülmüş, tutuklanmasına cesaret edilmemiş; asıl şaşılacak olan, bunlarm tutuklanması için Istanbula başvurulduğu haberidir.

Küçük ve önemsiz gibi görünen bu noktalara; o zamanki durumu kavramakla dikkate değer anlayış ve düşünce farkları gösterdiği için değinip bunları belirtiyorum.

Diyarbakırda, 13 ündü Kolordu Komutanının davranışı, kuşku verici bulunduğundan, doğrudan doğruya, bu Kolordunun Kurmay Başkanına, 3 tincü Kolordu Komutanının imzasile 7 Eylül 1919 tarihinde yazılan (kişiye özel) şifrede, Vali Galip, Malatya Mutasarrıfı Halil ve Kamuran ve Celdet ve Ekrem Beylerle birlikte Ingiliz binbaşısının mutlaka tutuklaıımaları ve Sıvasa gönderilmeleri için, Elazığda bulunan 15 inci Alay Komutanı İlyas Beyin kendisinin emrinde olarak altmış kadar atlı ve katırlının en geç olarak 9 Eylülde Harputtan Malatyaya yola çıkması için işi çabuklaştırmak amacıyla doğrudan doğruya tebligat yapıldığı bildirildi ve askeri birliğin hızlı yol almasını sağlaması rica edildi. 8 Eylülde, Sıvastan da bir otomobil ile bir takım subayların gönderileceği bilgisi verildi (Belge *57).*

Diyarbakırdan, Kurmay Başkanının 7/8 Eylül 1919 tarihile bana gönderdiği şifrede "Tutuklama hakkındaki isteği öğrendim. Bu yönde komutan beyin emir vereceğini hiç

zannetmiyorum. Çünkü askerlik niteliklerini çok iyi biliyorum. Tarafımdan yapılacak bildirileri ise, tamamen yerine getirmekte duraksarlar. Bu konuda İstanbulla yazışıyoruz. Bu duruma göre gereğinin yapılması sizin vereceğiniz karara bağlıdır. Şifre kaleminin *357* sayısı ile sunulmuştur.

K.O.13 Kurmay Başkanı Halit

Elazığdaki Alay Komutanı İlyas Beyden **K.O.** 13 Komutanının emrine karşılık olarak gelen 8 Eylül tarihli telgrafta da "Kolordudan aldığım emir üzerine yola çıkmam ertelenmiştir. Kolordunun oluru olmadan, buradan, ayrılmam uygun olmayacağından yola çıkmam emrimin Kolordudan bildirilmesine aracılık ediniz" denilmekte idi (Belge *58)*.

Halit Beye hemen verdiğim yanıt, aynen şu idi:

7/8 **Eylül 1919**

Bilinen kişilerin kötülükleri kanıtlanmıştır. Istanbul Hükümeti bu kötülüklerd ortaktır. Oradan emir beklemek, düşmana fırsat vermektir. Bu konuda, bildirimimizde hiç kimseyi duraksatmıyacak şekilde, hemen emir vermek, vakit geçirmemek gereklidir. Komutanın duraksayacağını olası görüyorsanız, siz, tarafımızdan Elazığ ve Malatyadaki alay komutanlarına yapılmış olan bildirilerimizin yerine getirilmesini bildiriniz. Gerçek gereksinme varsa, komutayı uygun gördüğünüz tümen komutanlarından birisi üstlensin. Yavaş davranma zamanı geçmiştir. İşin yapıldığı yollu cevabınızı bekliyorum kardeşim.

Mustafa **Kemal**

Alay Komutanı Ilyas Beye de, aynı tarihte, ben kendim şu emri verdim:

"Bilinen kişilerin hayinliği belli olmuştur. İstanbaldaki hükümet de bunların ha-

yinhiğine ortaktır. Kolordunuz komutanının, bu konuda ne yapması gerektiğini sorması ve cevap alamaması akla gelebilir. Bu nedenle sorunun çözülmesini ve işin bitirilmesini sizden beklerim. Yanıtınızı bekliyorum Efendim. Malatyada yapacaklarınızı yaptıktan sonra gerek duyulursa Sıvasta, bize, katılırsınız. Mustafa Kemal Şifre dışındaki imza da K.O. 3 Kurmay Başkanı Zeki Beyin idi.

Malatyada bulunan On Ikinci Atlı Alay Komutanını da 7/8 Eylül gecesi, ben kendim telgraf başına çağırmış ve görüşmekte idim. Alay Komutanı Cemal Beyden durum ve kuvveti hakkında bilgi aldım. Gelenlerin, beraberlerindeki silhh Kürtlerin "on beş yirmi kişi kadar olduğunu ve alayın da merkezde "ancak o kadar kuvveti" bulunduğunu söyledi. Ben kuvveti yeter gördüm. Hatta atlı ve topçu alayının yalnız subaylan bile yeterli olabilirdi. Ancak özel durum ve ruh halini anlamak istiyordum.

Bunun üzerine telgraf görüşmesi şöyle oldu:

Ben Vali Galip Bey, Ingiliz binbaşısı ve Kamuran ve Celdet ve Ekrem Beylerin tümünün iyi hazırlanacak bir düzenle bu gece tutuklanmasile Sıyasa gönderilmeleri çok gereklidir. Durumunuz bunu yapmaya elverişli midir? Size buradan ve Harputtan yardım yetiştirilecektir.

Cemal Bey – Valiyi de beraber mi?

Ben – Ozellikle, evet.

Cemal Bey Belirttiğim gibi, durum ve gücüm bunu yapmaya elverişli değildir. Kınuran, Celdet ve Ekrem Beylerin tutuklanmaları hakkında 13 üncü Kolordu komutanile yazışma yapıldı. Sonunda, şimdilik tutuklanmalannın, durumun nazikliği nedenile uygun olamıyacağı hakkında emir de gelmiştir" dedi.

Artık, bu adamın daha fazla üzerine varılamazdı. "Kendilerine sezdirmeksizin sıkıca gözaltmda bulundurunuz. Kolordunuzdan emir gelecektir. Yola çıkarlarsa, gidiş yönlerini ve ne araçla yola çıkacaklannı hemen bildiriniz" emrini vermekle yetindim (Belge *59)*.

8 Eylül günü Cemal Beyden şifre ile bilinen kişilerin hl orada olup olmadıklarını ve gözetlemeye ne derecede güvenilebileceğini sordum ve kendisine "günde iki defa rapor vermesini emrettim.

Halit Beye yazdığım teigrafa ertesi günü (8 Eylül 1919) aldığım karşılikta, Elazığda Alay Komutanı Ilyas Beye emir verildiği ve emrin bir örneği bildiriliyordu (Belge 60).
Kolordu Komutanı Cevdet Bey de, Ilyas Beyin 52 katırlı er ve iki makinalı tüfekle 9 Eylül sabahı yola çıktığını ve 10 Eylül akşamı Malatyada bulunacağını bildirdi. 9 Eylül tarihli olan bu şifresinde "karşı akımlarla dolu bir çevrede daha çok iş yapamamak konusunda kendisini haklı bulacağımı" da söylüyordu (Belge 61).
9 Eylülde, Ilyas Bey birliğinden başka, Aziziyeden iki atlı bölüğü, Siverekten Malatyadaki alaya bağlı bir bölük de Malatyaya gönderildi (Belge 62,63,64).
Vali Ali Galibin ve Bedirhanilerlerle, Cemil Paşazadenin yaptığı propagandanın etkisini gidermek için Elazığ ve Dersim yöresi ile ilişkisi olduğunu bildiğim ve Kemahta bulunan Halit Beye (eski meb'us) 9 Eylülde Elazığa gitmesini ve Haydar Beyle ilişki kurmasını yazdım (Belge *65).* Ayın sonuna doğru ulaştı.

Van Valisi bulunan Haydar Bey de Elazığ valiliğini üstlenmek üzere Erzurumdan gönderilmişti. Haydar Bey 15 inci Kolorduya bağlı olup Mamahatunda bulunan bir atlı alayıyla da bağlantı kurarak gerektiğinde bu alayı Malatya yönüne gönderecekti.
Otomobil ile bazı subaylann da Malatyaya gönderileceğini de yazmıştım. Gerçekten, arkadaşlanmızdan, Recep Zühtü Bey, Uçüncü Kolordu yaveri takma sanıyla benden aldığı özel emirle, yanında bazılan olduğu halde 9 Eylülde, otomobil ile Malatyaya doğru yola çıktı. Ne yazık ki, bindiği otomobil yolların bozuk ve çamurlu olmasından Kangalda kırılmış ve tam zamanında Malatyaya yetişememişti. Kangaldan sonra kimi zaman araba ve kimi zaman hayvanla gece, gündüz yol alarak Sıvastan yola çıkışının dördüncü günü öğleden sonra Malatyaya varabilmişti. Recep Zühtü Beyin verdiği raporlar durumun aydınlanmasına çok yaramıştı.
Efendiler, 10 Eylül günü geç yakıt şu telgrafı aldık:
Kişiye özeldir. Hiç **durmıyacaktır. Malatyadan, 101911919**
Sıvasta K.O. 3 K.
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinedir:
1 - 10/9/1919 saat 2 sonrada olaysız olarak Malatyaya varılmıştır.
2 - Bilinen kişilerin hepsinin ne yazık ki Khta yönüne kaçtıkları, ayrıntıların sonra bildirileceği bilginize sunulur,
Alay 15 K. İlyas
Aynı günde ve fakat, İlyas Beyin telgrafmdan sonra da şu telgrafı alıyoruz:
Çok ivedidir. Malatyadan, 101911919
Sıvasta K.O. 3 K.
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
1 - Harput Valisi ile Malatya mutasamfı ve Ingiliz Binbaşısı ve yardakçıları olan bilinen kişiler *15.* Alayın Elazığdan yola çıktığını ve kendilerinin tutuklanacağını haber alır almaz, bugün sabah erkenden kaçmışlardır. Bunların Khtadaki Bedir Ağanın yanına gittikleri ve oradan alacakları Kürtlerle burayı basmaya gelecekleri söylenmektedir.
2 - Bunlar ve Bedir Ağa aşireti kötülüğe yellenirse, kovuşturma yapılması için kolordudan emir alınmış, izlenmektedirler ve sonuç ayrıca bildirilecektir.
3 - 15. Alay Komutanının emrindeki kuvvette, bugün saat 2 sonrada, Malatyaya geldiği bilginize sunulur.
12. Ath Alay Komutanı Binbaşı Cemal
Aynı tarihte yazılmış olan bu iki telgraf, yanyana getirilerek incelenirse dikkat çekici bazı noktalann göze çarpmaması olanak dışıdır.
Atlı Alay Komutanı Cemal Bey, tarafımızdan aldığı talimata uyarak bilinen kişileri sıkı ve güvenli bir biçimde gözetim altında bulunduracak ve günde iki kez rapor verecekti.
Adı geçen kişiler 10 Eylül günü sabah erkenden kaçtıkları halde Cemal Bey, bu bilgiyi, ancak,

İlyas Bey birliğinin varışından ve İlyas Beyin raporundan sonra veriyor. Cemal Bey kaçakların, İlyas Bey birliğinin Elazığdan yola çıkışlarını haber aldıklarını söylüyor. Oysa telgrafhane Cemal Beyin gözetimi altında idi.
Sonra, kaçakların Kürtleri toplayıp Malatyayı basacaklarının söylendiğini de ekliyor. Bu noktalar, atlı alay komutanı hakkında kuşku ve duraksama çekmekten uzak değildir.

Sonradan alman bilgilerden anlaşıldı ki, Ali Galip ve arkadaşlarına 9 Eylül akşamı haber verilmiştir. Ali Galip geceyi hükümet konağında uykusuz geçirmiştir. 10 Eylülde emirlerinde birkaç jandarma ve silahlı Kürt olduğu halde, hükümet konağında toplanıyorlar, veznedarın odasına giriyorlar, vezneyi açıyorlar, beraber almak üzere altı bin lira sayıp bir kenara koyuyorlar ve vezneye konmak üzere de şu senedi yazıyorlar:
Mustafa Kemal Paşa ve yardakçılarının tepelenmesi giderlerine karşılık olmak üzere o konudaki emre uyularak altı bin lira alınmıştır. 10 Eylül 1919: Halil Rami, Ali Galip.
Ilyas Bey birliğinin, Malatyaya yaklaşmakta olduğu anlaşıldığı bir sırada, atlı alay komutanı, subaylara, mutasarnfin evini, hedef gösteriyor. Mutasarrıfm evini sarıyorlar ve telefon tellerini kesiyorlar ve evi basıyorlar. Bu işin başladığını sezinleyen Halil Beyin eşi, hükümet konağına haber veriyor. Hükümette, para almakla meşgul olan vali, mutasamf ve arkadaşlan durumu öğrenir öğrenmez korku ve telaş ile her şeyi unutup ayırdıkları parayı ve yazdıkları senedi olduğu gibi bırakıyorlar ve emirlerindekilerle birlikte hazır bulunan atlarına binerek hemen kaçıyorlar (Belge 66, 67).
Atlı alay komutanının ve topçu alay komutanının; valinin, geceyi hükümet konağında geçirmekte olduğunu bilmedikleri kabul, edilemez. Mutasarnftan çok valinin tutuklanmasının önemli olduğu da meydanda idi. Bu nedenle, bilinen kişilerin kaçmasına göz yumulduğu kesindir. En hafif yoruma göre bilinen kişilerin emrindeki beş on silahlı jandarma ve Kürt ile çatışmaktan büyük fenalık çıkabileceği kuruntusu Malatyadakileri dolaylı olarak önlem almaya yöneltmiş ve sözü edilen kişileri ürküterek kaçırmayı yeğletmiştir, denilebilir.
10 Eylülde Ilyas Beye verdiğim direktifte başlıca belirttiğim noktalar:
1 Kaçakların hızla yak alanmaları;
2 Kürtlük akımına elverişli hiçbir alan bırakılmaması;
3 Malatyada mutasarrıflığın Jandarma Komutanı Tevfik Bey tarafından üstlenilmesi, uygun ve namuslu ve yurtsever bir kişinin de Harputta valilik görevine hemen başlaması;
4 Malatya ve Harputtaki hükümet kuvvetlerini tümü ile ele alarak millet ve vatana karşı hiç bir şey yapılmasına meydan verilmemesi;
5 Kaçaklara uyanların amansız ve acımasızca yok edileceğinin duyurulması ve namuslu halka gerçek durum hakkında bilgi verilmesi;
6 Ulusal varlığımızı tehlikeye sokacak olan yabancı askerlere de karşılık verileceğinin göz önünde bulundurulması ve düzen ve önlemlerin" bildirilmesini içeriyordu (Belge 68).
Efendiler, kaçakların, o dolaydaki ve yakınlarındaki aşiretlerden birtakım Kürtleri toplayabileceklerini ve Maraşta bulunan yabancı kuvvetlerden yarar sağlayabileceklerini bile kesin gibi kabul etmek gerekti. Onun için yapılmış olan düzeni ve bu işe ayrılmış olan kuvvetleri arttırmak gerekiyordu. Bu anıaçla Sıvastan, bir katırlı birlik daha 9 Eylül akşamı Malatyaya gönderildiği gibi Uçündü Kolordu elden geldiğince kuvvetlerini güneye indirecek, Onüçüncü Kolordu izleme işini sağlayacak ve hainlere kıpırdamaya fırsat vermemek için en geniş ölçüde etki yapmak gerekli olduğundan Mamahatundaki atlı alayı da Harput doğrultusuna gönderilecekti. Bu hususta 3 üncü, 13 Uncü ve 15 inci Kolordu Komutanlarına gereği gibi bildirimler yapıldı ve dileklerde bulunuldu (Belge 69).

Efendiler, verdiğimiz, direktifler uyarınca kaçakları izletirken, bir taraftan da, elimize geçen bazı belgeleri gözden geçirelim. Bu belgelerin, olayı ve Ali Galip girişimini, daha iyi bir şekilde belirteceğini sandığımdan olduğu gibi okunmaları yanlış sayılmaz diye düşünürüm.

11km, İçişleri Bakanı Adil Beyle Savaşişleri Bakanı Süleyman Şefik Paşanın ortak inızaları ile, Elazığ Valisi Ali Galip Beye verilen 3 Eylül 1919 tarihli direktifi okuyalım.
Bundan sonra da, Içişleri Bakanının, gönderilecek kuvvet ve harcanacak para tutarı hakkında Başbakanlıktan çektiği telgrafı görürüz:

Istanbul 906 .Şifreyi Kendisi **açacaktır**
Elazığ Valisi Galip Beyefendiye

K: 2 Eylül 1919 sayı iki:
Sunulmuştur. Padişah buyruğu bugün çıkacaktır. Demek kesinleşmiştir. Direktifde ne yapılması istendiği şöyle bildirilmiştir: Bildiğiniz gibi Erzurumda Kongre adı aİtmda birkaç kişi toplanarak birtakım kararlar aldılar. Ne toplananların ne de aldıkları kararların dayanağı, önemi vardır. Ama bu durumlar memlekette birtakım söylentilere yol açıyor. Avrupaya ise çok abartma ile yansıtılıyor. Bundan dolayı pek kötü etkiler yapıyor, ortada önemsenecek hiçbir kuvvet, hiçbir olay yokken salt bu abartmalar ve kötü etkilerden kaygılanan Ingilizlerin son günlerde Samsuna epeyce bir kuvvet çıkaracakları anlaşılıyor. Hükümetin, herkes gibi size de yaptığı bilinen bildirimlere aykırı davranmayı sürdürürse çıkarılacak yabancı kuvvetlerin Sıvasa ve oradan daha ilerliyerek birçok yerlere girmeleri olasılığı uzak değildir. Bu ise, elbette ülkenin çıkarlarına aykırıdır. Erzurumda toplanan bilinen kişilerin yakında Sıvasta toplanarak yine bir kongre yapmak istemekte oldukları yapılan yazışmalardan anlaşılıyor. Böyle beş on kişinin orada toplanmasından hiçbir şey çıkmıyacağı hükümetçe bilinmektedir. Ancak bunları Avrupaya anlatmak olanağı yok. Işte bunun için bunların orada toplanmasına meydan vermemek gerekiyor. Bunun için de herşeyden önce Sıvasta hükümetin tam güveni olan ve ülkenin esenliğine uygun olan emirleri harfi harfine yerine getirmeye kararlı bir vali bulundurmak gerekmektedir. Sizi onun için oraya gönderiyoruz. Hernekadar Sıvasta kongre yapmak istemekte olan birkaç kişiye engel olmak o kadar güç bir şey değil ise de komutan, üstsubay, subay ve askerlerden bir kısmının bunlarla aynı düşüncede oldukları anlaşıldığına göre hükümetin alacağı önlemleri ellerinden geldiği kadar etkisiz kılacakları ve bilinen kişilere elden geldiğince yan çıkacakları göz önünde bulundurularak güvenilir bir iki yüz kişinin yanınızda bulunması başarı sağlamak için uygun görülmektedir. Bundan dolayı evvelce yazdığım gibi oralardaki Kürtlerden güvenilir yüz, yüz elli kadar atlıyı yanınıza alarak ne için oradan gidildiği hiç kimseye sezdirilmeden Sıvasa hiç kimsenin beklemediği bir zamanda vararak vali ve komutanlığı hemen ele alacak ve oradaki jandarma ve askeri, sayıları az olmaka beraber iyi idare edecek olursanız karşınızda başka bir kuvvet bulunmıyacağından derhal etki kuracak toplantıya meydan vermemiş olacak ve orada bulunanlar varsa hemen yakalayıp tutuklu olarak Istanbula gönderebileceğiniz apaçıktır. Böylece gösterilmiş olacak hükümet etki ve erki, içeride serüvenci davranacaklan yıldırarak bu türden hoşa gitmeyen davranışların yapılmasını önleyeceği gibi dışarıda da pek çok iyi etki yaparak yabancıların asker çıkarmak ve oraları işgal etmek yolundaki tasarımiarından caymaları için hükümetçe yapılacak işler için sağlam bir dayanak olacaktır. Aslına bakılırsa Sıvas halkının ileri gelen bir kısmından inanılır şekilde öğrenildiği gibi halk bu politikacıların kışkırtmalarından, para toplamak için yaptıkları baskılardan çok tiksinmiştir ve bunların önlenmesi için hükümete her türlü yardıma hazırdır. Orada derhal jandarmaya yazılacak istenildiği kadar erler bulunacağı ve buna sözü geçer kimselerce özel olarak yardım edileceği bildirilmektedir. Böylece yeter sayıda ve hükümete sağlamca bağlı bir jandarma örgütü oluşturulduktan sonra birlikte götüreceğiniz athiarı memnun ederek yerlerine geri gönderiniz. Işte alınacak önlemler bundan ibarettir. Bunun büyük kolaylık ve başarı ile uygulanması salt son dere

ce gizli davranmaya bağlıdır. Sıvasa görevlendirildiğinizden hatta o taraflara gideceğinizden aileniz bireylerinden en güvendiğiniz hiçbir kimseye bile söz etmeyiniz ve Sıvasa girinceye kadar amacı yamnızdakilere bile sezdirmeyiniz. Bu, başarının baş öğesidir. Bundan ötürü şimdilik herhalde ailenizi orada bırakarak etraftaki aşiretleri denetlemek için beş on gün kalacağınızı aile bireylerine ve başkalarına söyleyerek hemen yola çıkarak bir gün önce Sıyasa ansızın varmaya çalışmalısınız. Oraya varınca aşağıdaki telgrafı gerekenlere bildirerek vali ve komutanlığı ele alarak hemen işe başlamalısınız. Bir taraftan da makina başında Bakanlığa durumu bildirmelisiniz. Böylece durum belli olur olmaz size yine makina başında ben durumun gereğine göre gerekli bildirileri yapacağım. Böylece işe başladıktan sonra ne vakit uygun bulursanız ailenizi ve eşyanızı Sıvasa getirtebilirsiniz. Şu kadar ki şimdi orada bulanan Reşit Paşanın valilikten alındığı yerine başkasının gönderileceği her nasılsa duyularak onun tarafından Bakanlığa baş vurulduğundan ve isimlerini bildiğiniz kimselerin

Sivasta yakında toplanmak istedikleri yapılan bildirimlerden anlaşildığından boşyere bir dakika geçirilmiyerek biran önce yola çıkıp ve bir saat önce varmaya çaba sarfetmeniz işin gereği en önemli bir öğesidir. Şu sebep ve düşüncelere göre ne vakit yola çıkarak ne kadar zamanda varabileceğinizin bildirilmesi gerektir. Sıvasta göstereceğiniz telgraf şudur: Sizin Sivas Vali ve Komutanlığına atanmanız Bakanlar kurul kararile yapılan izin istemek üzerine padişah tarafindan çıkarılan irade gereğinden olduğundan hemen yola çıkarak bu teigrafı Sıvastaki sivil ve asker görevlilerden gerekenlere göstererek vali ve komutanlığı üstlenerek göreve başlayıp hemen durumu bildirmeniz tebliğ olunur.

31911919

İçişleri Bakanı Adil Savaşişleri Bakanı Süleyman Şefik
Çok ivedidir Hükümetten, 6 Eylül 1919
Malatyada Elazığ Valisi Galip Beyefendiye
K: 6 Eylül 1919
Eşkıya takibine gönderilecek kuvvetlerin giderlerinin jandarma ödeneği karşilık gösterilerek malsandığından ödenmesi gereklidir. Kaç kuruş harcanacağının ve gönderilecek kuvvetin sayısı ile yola çıkış gününün ivedi olarak bildirilmesi.

Bakan Adil

Içişleri Bakanı üç gün sonra da Ali Galibin bir teigrafına karşılık olduğu anlaşılan şu telgrafi çekiyor:
İvedidir İstanbul, ***9/911919***
Malatyada Elazığ Valisi Beyefendiye
K: 8 Eylül 1919. Sayı iki:
Sıvasta güvenilebilecek araç olmadığından yeter bilgi alınmakta ise de ora halkından, burada bulunan bir adamın söylediğine ve başka yerlerden de alınan genel nitelikte bilgilere göre ilkin, halk bu kışkırtmaları istememektedir. Sonra asker yok denecek kadar azdır. Bu işleri yönetmekte olanlar bilinen kişilerle komutan ve subaylardan bazılarıdır. Bunlar, işe ulusal bir biçim vererek amaçlarını benimsetmeye çalışmaktadır. Oysa ki millet bu işleri istememektedir. Orası daha yakın olduğundan istediğiniz bilgiyi daha kolay alabilirsiniz. Kaldı ki gazeteler her nasilsa orada görevlendirildiğinizden söz ettiğinden bir gün önce gitmeniz daha çok önemli olmuştur. Birlikte bulunduracağınız kuvvetin ne kadar çok olursa başarıyı o oranda kolaylaştıracağı apaçık bellidir. Bu kuvvetin sayısı ile yola çıkış zamanınızın bir gün önce saptanıp bildirilmesini beklemekteyim.

Bakan Adil

Ali Galip Bey, karşılık olarak, Malatyadan son olarak şu telgrafı veriyor:
Çok ivedi ve gizlidir Şifreyi **kendisi açacaktır**
İçişleri **Bakanlığına**
Bu ayın on dördüncü günü yeter kuvvetle eşkiyanın izlenip yakalanması için Malatyadan yola çıkacak şekilde gerekli önlemler ahnmıştır. Allahın yardımıyla çatışmanın sonunda başan olacağına güvenin. Yalnız bildirilerimin karşılıkları ve gerekleri geciktirilmemelidir.
9/9/1919 Elazığ Valisi Ali Galip

Bu telgraftan, *9/10* Eylül gecesini hükümet konağmda heyecanlar içinde sabaha kadar uykusuz geçiren Ali Galibin, 9 Eylül 1919 günü henüz kahramanlığının üzerinde olduğu ve Allahın yardımıyla çatışmada başandan umutla dolu bulunduğu anlaşılıyor.
Efendiler, olaydan ve bu belgelerden haberli kılınan üst düzey sivil görevlilerden, Içişleri Bakanı Adil Beye ve komutanlardan da Savaşişleri Bakanı Süleyman Şefik Paşaya güvensizlik bildiren telgraflar çekilmesinin uygun olacağı düşünüldü. Herkesin dikkati çekildi.
Sıvas Valisi Reşit Paşanın telgrafına karşılık veren Adil Beyin şu sözlerine nekadar şaşılsa ve yadırgansa yeridir. Adil Bey sözünü ettiğim telgrafını şu cümlelerle bitiriyordu: Elbette halife hazretlerinin yüksek emirlerine uymak gereğini kavrarsırnz." (Belge 70).
Efendiler, bir rastlantı sonucu bu yazışmalar sırasında ben de telgrafhanede bulunuyordum. Bir aralık dayanamadım; şu telgrafı yazıp çekilmek üzere görevliye verdim:
Içişleri Bakanı Adil Beye 1111011919

Milleti padişahına düşünce ve dileklerini sunmaktan engelliyorsunuz. Alçaklar, caniler! Düşmanlarla bir olup millete karşı hayince düzenler yapıyorsunuz. Milletin güç ve kararlılığını anlamaktan ftciz olduğunuza kuşkum yok. Ama vatan ve millete karşı haince ve canınızı dişinize takarak iş yapmaya kalkışacağınıza inanmak istemiyordum. Aklınızı başınıza toplayın. Galip Bey ve yardımcıları gibi bön kişilerin ahmakça olan ve kuruntuya dayanan sözlerine kapılarak ve Mister Nowil gibi milletimiz ve vatanımız için zararlı olan yabancılara vicdanınızı satarak yaptığınız alçaklıkların milletçe uygulanacak sorumluluğunu göz önünde bulundurunuz. Güvendiğiniz kişilerle gücün sonucunu öğrendiğiniz zaman kendi sonunuzla karşılaştırmayı unutmayınız.

Mustafa Kemal

Tüm komutanlar da, gereği gibi başvurada bulundular.

12 Eylüle kadar aldığımız raporlardan kaçakların, 10/11 Eylül gecesini Rakada geçirdikleri ve 11/12 Eylül gecesini de, Rakanın yarım saat yakınında bir köyde, bir aşiret başının yanmda geçireceklerinin anlaşıldığı bildiriliyordu (Belge 71). Bu bilgi, 20 nci, 15 inci ve 13 üncü Kolordu Komutanlarına bildirildi (Belge 72).

11 Eylülde ve 11/12 Eylülde Malatya ile telgraf başında yapılan yazışmalar, hala Malatyada, kesin emir ve talimat almış olan kişilerin kafalarında karışıklık olduğunu belirtecek nitelikte idi.

Elazığdan gelen Alay Komutanı Ilyas Bey, "Mutasarnf beyin gönderdiği bir özel kişi tarafından, Vali Ali Galip ve Mutasarrıf Halil Beylerin bazı koşullarla yerlerine dönmek istedikleri söylenmiş. Bunun için 'yurdun esenliği adına bunların bu yoldaki önerilerini kabul etmek uygun olup olmadığı hakkındaki emrinizi beklemekte bulunduğumuzu bildiririz" demekte idi (11 Eylül) (Belge 73).

Bunun ardından, 11/12 Eylül gecesi de, yine telgraf başına gelen Atlı Alay Komutanı Cemal ve Mutasarrıf Vekili Tevfik ve Topçu Alay Komutanı Münir ve Jandarma Yüzbaşısı Faruk ve Veteriner Binbaşısı Mehmet ve Elazığdan gelen Alay Komutanı Ilyas Beyler adına Ilyas Bey şunları yazdırdı:

Malatyadan Ilyas Bey:

Güvenilir birisi olan Jandarma Yüzbaşısı Faruk Beyden şimdi alınan bilgiler aşağıdadır:

Faruk Bey Kahta ve çevresinde (kaçakları) izliyordu. Malatyaya beş saat uzaklıkta Raka köyünde Kürtlerin toplandıklarını ve şimdi Mutasarrıfla arkadaşlarının orada bulunduğunu, Sivereğe kadar olan aşiretleri birbiri ardına bildirilen yere gelmekte oldukları ve Dersim aşiretlerine vanncaya dek Kürtilik adına çağrıldığını, Mutasarrıfın düşüncesine göre, ilkin Malatyaya saldınp ve baştan başa yağmalandıktan sonra bütün kuvvetle Sıvas yönüne yürüyeceklerini, Malatyada bulunan Türkleri öldüreceklerini ve kovacaklarını ve Dersimlilerin de aynı zamanda Harputa yürüyeceklerini bildiriyor. Çünkü Mutasarnfın Malatyadan gitmesi Kürtlük adına kendilerine büyük bir aşağılama ve horlama imiş gibi sayıhyormuş. Vali bu yağmadan ve halkın öldürülmesinden yana olmadığını, ancak Mutasarrıfın düşüncesine de engel olamıyacağını bildirmiştir. Malatyaya savaşarak girdikleri zaman Kürt bayrağı çekileceğini ve yanlarında bulunan Ingiliz binbaşısı da Urfadaki Ingiliz tümeninin yola çıkmaya hazır olduğunu bildirmiş ise de Hacı Bedir Ağa da bunu kabul etmediği ve aşiretlerin Malatyanın Kürdistan ve Malatyada Kürt bayrağı çekilmesinde direndikleri dün akşam vali Malatyaya dönmek istemiş ise de bırakmadıkları abartmasız olarak bilginize sunulur. Koşullan aşağıdadır:

1- Valinin yerine dönmesi;

2- Mutasarrıfın eskisi gibi yerinde kalması;

3- Elazığdan gelen askerin geri çevrilmesi;

4- Valinin silahlı yüz Kürtle Malatyaya girdiği zaman taşkınlık yapılmaması ve Sıvas doğrultusunda yürümesi;

5 . Aşiretlerden alınan yedi tüfek, bir tabancanın geri verilmesi,

6 . Yukarıda sunduklanm hakkında emirleriniz.

Ilyas Beye şunu yazdım:

11112 Eylül 1919

Malatyada Ilyas Beyefeıdiye

1 . Verdiğiniz bilgiler kurulumuzca dikkate alındı. Size koşullar bildirenler kimlerdir? Elbette böyle bir ilişkiye girişmek kesin olarak doğru değildir. Hayinlikleri kesinleşen vali, mutasarrıf ve yardakçılarının yakalanması ve kışkırtmaya çalıştıkları bazı gafil kimselere doğru yolu göstermek sözkonusudur. Bunun için olanca kuvvetle karşılık vermek gerekir. 13 üncü ve 15 inci ve 3 üncü kolordu komutanları, bu dakikada telgraf başında birlikte alınacak önlemleri kararlaştırmaktadırlar. Elde bulunan kuvvetler her taraftan yola çıkarılmıştır. Kargaşaya kapılmadan ve ağırbaşlılıkla orada gereken önlemlerin tarafınızdan alınmış bulunduğuna güvenimiz tamdır. 0 bölgede bulunan tüm telgrafhanelerin tutulması ve Mutasarrıf Vekili Tevfik Bey kardeşimizin hükümet kuvvetini ve etkisini en geniş ölçüde göstermesine dikkat edilmelidir.

2 . Bu anda bütün Anadolu merkezlerinden yapılmış olan hayinlik hakkında padişaha bilgi sunulmaktadır. Oraca da aynı suretle davranılmalıdır.

3 . İngiliz hinbaşısının sözleri hlöftür. Kürtlerin de, toplanabilseler bile, asker kuvveti karşısında ne ölçüde başarılı olacaklarını kavrarsınız,

4 . Bedir Ağayı ve Geven aşireti başlarını ve bu haince davranışı tutmayan başkanları yanınıza çekmeye çalışmanız uygun olur.

5 . Hısnımansurdan yola çıkan atlı bölüğüyle Siverek ve Diyarbakırdan hareket eden birer taburla bağlantınız var mı? Nerelere vardılar?

Telgraflıanede **bulunan Kongre Kurulu adına** Mustafa Kemal Kongre toplantı halinde değildi ve telgrafhanede bulunmuyordu, ama moralini yükseltmek için Kongre Kurulunun ilgisini göstermeyi uygun bulduğum gi

bi, imza olarak yalnız "Kongre Kurulu" diye de aynı anlamda ayrıca bir telgraf da yazdım (Belge 74). Bu telgrafıma ek olarak, Urfada, Gaziantepte, Maraşta bulunan ve sayıları az olan yabancı kuvvetleri bildirerek "size bir yabancı tümeninden söz edenlerin sözleri, vatan ve milletin hainlerinin yalanını aktararak moralinizi bozmak alçaklığından.." dır dedim (Belge 75).

Ilyas Bey bildirdiklerime verdiği karşılıkta "saldırı olursa kuvvetle karşı koyulması kesinlikle kararlaştırılmıştır dediRten sonra, eldeki kuvvet, Malatyayı uzun süre bir Kürt saldınsına karşı savunmaya yetmez. Bunun için olabildiğince hızla yardımcı kuvvet gönderilmesini sağlamanın yeniden rica ederim dedi (Belge 76).

Ilyas Beye, gerektiğinde bir şey bildirebilmek için, telgrafhanede bir subay bırakarak, önemli olan işinin başına gitmesini rica ettim (Belge 77).

Ilyas Beyden 12 Eylülde çekilen bir telgrafı, değişik açılardan subaylarımız ve sivil görevlilerimiz için yararlanabilecek nitelikte olacağı düşüncesile olduğu gibi sunacağım:

Sıvasta K.O. 3 Komutaııhğına Malatya, **121911919**

Halepteki Ingiliz ordusuna bağli albay rütbesinde Mösyö P. Peel adında bir Ingiliz subayı bugün 12/9/1919 öğleyin Malatyaya gelmiştir. Amacının Malatya, Harput ve Diyarbakır bölgelerinde halktan ileri gelenler ve sivil ve asker görevliler ile görüşmek olduğunu; kaçak- ta bulunan Mister Nowil'in görevi hakkında bilgisi olmadığını söyledi ve bu konuda Ingiliz Hükümetinin hiç bilgisi olnıadığı ve böyle bir propagandacı subayın buralarda gezmesini kabul edemiyeceğini ve aşiretler içerisinden derhal buraya getirilmesi için kendisine emir vereceğini söyledi. Eğer haince amaçla buralarda gezdiğine kani olursa tutuklu olarak Halebe göndereceğini ekledi ve Vali Galip Beyin de kendisile görüşmek üzere hayatının korunması için kendisine güvence vererek buraya gelebileceği yolunda emir almadan buraya gelmesinin mümkün olamıyacağmı ve bu konuda yetkili yerlere başvuracağımı da söyledim. Bu olur emrinin hızla bildirilmesine aracılık etmemi rica etti. Kendisi Yüksek Siyasi Mutemet diye bilinirmiş. Istanbul Hükümeti kendisini tanırmış. Kendisi burada iki gün kaldıktan sonra Harputa gidecekmiş. Belgesi yoktur. Kendisi sayın bir konuk olduğu ve hakkında özel saygı gösterileceği söylenmiştir. Valiyi buraya getirtmesine ve bu kişinin Harputa doğru yola çıkmasına izin verelim mi? Bildirilmesi, Sıvastan iki subayın şimdi geldiğini bilginize sunarım.

15. Alay Komutanı Ilyas

Bu telgrafta sözkonusu olan konu hakkında nasıl davranılacağını gösterir görüşlerimiz, kısaca şöylece bildirildi:

Tel Çok Ivedidir Sıvas, **12/9/1919**

Malatyada Onbeşinci Alay Komutanlığına

K: *12/9/1919:*
1 .Kim olursa olsun belgesiz bir yabancı subayının Osmanlı topraklarında işi yoktur. Kendisine incelikle fakat askerce kesin bir surette durumu bildiriniz ve geldiği yere hemen dönmesi gerektiğini ihtar ediniz. Memleketten çıkıncaya kadar da halkdan ileri gelenler ve görevlilerle hiçbir siyasi ilişkiye girmemesi için yanına becerili ve anlayışlı bir subay katınız.
2 .Kaçak valinin vatan haiıiliği ile suçlandırıldığını, ele geçince tutuklanarak adaletin pençesine teslim edileceğini, bu konuda başka türlü bir şey yapmak olanak dışı olduğunu ayrıca anlatırsınız Efendim.
Mustafa **Kemal**
Efendiler, alınan önlemler ve yapılan düzenlemeler ve özellikle gösterilen enerjik ve sert tutum sonucu olarak, Ali Galip ve Halil Beylerin kandırmaya çalıştıkları aşiretler dağılmış; umutsuz kalan Ali Galip önce Urfaya ve oradan

Halebe kaçmıştır. Mister Nowil de gözetim altmda rahatça Elbistan üzerinden gitmiştir. Obürleri de birer yoldan kaçmışlardır. Bu evreleri, daha fazla, açıklamakta yarar görmüyorum. Bu işlere ilişkin olarak söylediklerime ek olmak üzere yayımlanacak olan belgelerin okunmasından bugün ve gelecek için uyarıcı sonuçlar çıkarılabileceğini umarım (Belge 78, 79, 80, 81).
*
* *
Efendiler, Ali Galip girişiminin, padişahın ve Ferit Paşa hükümetinin ve ***Hain liğin*** yabancıların ortak bir girişimi olduğuna, bilginize sunduğum belgeleri gördük- ***ortak*** **giriten** sonra, şüphe edenler ve duraksamalarda bulunanlar kalmaz, sanırım. Bu hainliğin, ortak girişimcilerine karşı, alınması gereken tutum açıktır. Ancak ***Pcşa KabI-*** karşı girişimde elden geldiğince cepheden saldırmaktan kaçmılmak, o günün ***nesine sat-*** gereği olmakla birlikte girişim güçlerini değişik hedeflere yöneltmemek bir ***diri*** noktada toplamak, ilerisini düşünme ilkesine uygun idi. Biz de, saldırı hedefi olarak yalnız Ferit Paşa kabinesini saptadık ve padişahın işe kanşmış olduğunu bilmezlikten geldik. Ferit Paşa hükümetinin, padişaha gerçeklerden haber vermeyip kandırmakta olduğu tezini tuttuk. Padişah, durumu bilse derhal kendisini aldatanlara layık oldukları işlemi yapacağına güvenimiz olduğunu ileri sürdük ve hükümetin kanıtlanmış cinayeti üzerine kendisine güvenin kalkması doğal olduğundan gerçek durumu yalnız ve ancak doğrudan düğruya padişaha bildirmekle durumun düzeltilmesi mümkün olacağını girişimlerinıiz için hareket noktası yaptık. Bu düşüncelerle; Eylülün on birinci günü, padişaha gönderilmek üzere bir telgraf hazırlandı; bu telgrafda kestirebileceğiniz gibi zamanın gereği olan birçok cilalı kelimeler içinde hükümetin savaşarak Kongreyi basmak yoluyla Müslümanlar arasında kan dökmeye kalkıştığından, Kürdistanı ayaklandırarak vatanı parçalatmak planını para karşılığında üstlenmiş oldukları belgelerle kamtlanmış olduğundan, hükümetin bu yolda kullandığı adamların bozguna uğrayarak kaçmak zorunda bırakıldığı, yakalanırlarsa kanunun haklayıcı pençesine teslim olunacakları ve bu cinayetleri düzenleyip uygulamaya Içişleri ve Savaşişleri Bakanlarını görevli kılan İstanbul hükümeti olduğu belirtildikten sonra namuslu kişilerden oluşacak yeni bir kabine kurulması ile bu casus şebekesi hakkında ivedilikle ve adaletle soruşturma yapılmasını isteriz ve adaletli bir hükümet kurulana kadar Istanbul hükümeti ile hiçbir şekilde yazışma ve ilişkide bulunmainaya karar vermiş olan milletten, ordunun ayrılamıyacağını, olayın gerçek niteliğini bilen ve olay yerine komşu olan kolordular komutanları bilginize sunmak zorunda kaldık deniiyordu (Belge 82).
Işte bu telgrafın örneğinin tüm kolordularca Istanbula çekilmesi uygun düşünüldü. 11 Eylül günü telgraf başında kolordu komutanlarına şunları bildirdim:
Şimdi bir örnek vereceğiz. Bu örneğin 3 üncü, 15 inci, 20 nci, 13 ve 12 nci kolordu komutanlarının ortak imzalarıyla çekilmesini uygun görüyoruz. Okuduktan sonra öbür komutanlarla aym zamanda çekmek için bekleyiniz..”
Ornek Yüksek Başbakanlık Katına
‘Şimdi, doğrudan doğruya en kutsal başkomutanımız, sam çok halifemiz efendimizin bilgisine

önemli sunularda bulunmak zorundayız. Engel olunmamasını rica eder, aksi halde doğacak ağır sonuçların sorumluluğunun sırf size ait olacağını bilginize sunarız. K. 0. 12,
K.0. 13, K.0. 20, K. 0.15, **K. 0.3.**

Yapılacak önemli sunu, belirtmiş olduğum gibi padişaha yazılan telgrafın içeriğinden başka bir şey değildi.
Eylülün 11 inci günü, özellikle 12/13 üncü gecesi her tarafta kolordu komutanları telgraf merkezlerine girerek kararlaştırılmış olduğu gibi İstanbul ile haberleşmeye çalışıyordu. Fakat Başbakan ortadan kaybolmuş gibi idi. Karşılık vermiyordu. Biz de, telgraf başında, Başbakanın telgrafları alıp karşılık vermesi için baskı yapıyorduk. Istanbul merkezi telgraf görevlilerile yapılan uzun çekişmelerden sonra bir telgraf memuru şu haberi verdi:
Başbakana yazılanlar telefonla söylenildi. Alınan karşılıkta: Telgrafın içeriği Başbakan Paşa Hazretlerinin bilgisine sunuldu. Yapılacak sunuşlar usulüne uygun olarak telgratla yapılmalıdır. Telgraf da usulüne uygun olarak verilir, dediklerini müdür bey söylüyor Efendim.' (Belge 83).
Bunun üzerine gece yarısından sonra saat 4 de şu telgraf Sıvas telgraftanesine gönderildi:
Başbakan Ferit Paşaya 11112.9. **1919**
Yurdun ve ulusun haklarını ve kutsal sayılan herşeyini ayaklar altına almanızla, padişah hazretlerinin yüksek şeref ve onurlarını kırdığınız ve aymaz davranışlarınız kesin anlaşılmıştır. Milletin padişahımızdan başka hiçbirinize güveni kalmamıştır. Bunun için durumlan ve dileklerini ancak padişahın bilgisine sunmak zorundadırlar. Kurulunuz meşru olmayan davranışlannın ağır sonuçlarından korkarak millet ile padişah arasına bir duvar gibi giriyor. Bu yolda direnmeniz bir saat daha sürerse millet artık her türlü davranış ve yürütümlerinde kendisini özgür sayacaktır ve bütün vatan meşru olmayan kurulunuzla ilgili ve bağlantısmı kesin olarak kesecektir. Bu, son uyarımızdır. Bundan sonra milletin takınacağı tavır burada bulunan yabancı subaylar aracılığıyla Itilaf Devletleri temsilcilerine de aynntılı olarak bilidirecektir,
Genel Kongre Kurulu
Sıvas Telgraf Müdürlüğüne de aynı zamanda, telefonla şu emir verildi:
'Kongremizden seçilen bir heyetle telgrafhaneye gönderilecek bir telgrafımızın doğrudan doğruya padişahın özel kalemine çekilmesinin Istanbulca engellendiği bildiriliyor. Bir saat içinde telgrafın çekilmesine izin verilmezse İstanbulla bütün Anadolu telgraf haberleşmelerini kesmek zorunda olacağımızı üstünüze bildiriniz."
Genel Kongre Kurulu
Kolordu komutanlarına da aşağıdaki genelge yazıldı:
Sıvastan, 11112.9.1919
K.O. 20 Komutanlığına
K.O. 15 Komutanlığına
K.O. 13 Komutanlığına
K.O. 3 Komutanlığına
Kongrenin padişah katına sunacağı dileklerinin ulaştırılmasına İstanbul Telgraf Müdürlüğünce engel olunmuştur. Verilen bir saatlık süre içinde padişahın özel kalemine yol verilmezse tüm Anadolunun İstanbulla telgraf haberleşmeleri kesileceği karşılık olarak o müdürlüğe bildirilmiştir. Kongrenin bu haklı isteğine olumlu yanıt alınmadığından bu bildiri anından itibaren Ankara, Kastamonu, Diyarbakır telgraf merkezlerile Sinopta telgraf haberleşmesinin durdurulması, yani Kongrenin bildirilerinden başka hiçbir telgrafın İstanbula geçirilmemesi ve Istanbuldan kabul olunmaması ve Batı Anadolu ile haberleşmemize engel olmıyacaksa Geyve Boğazı yönündeki hattın da tutulması veya geçici olarak kesilmesi ve işin sonucunun bildirilmesi rica olunur.
Bu emirlere karşı koyacak telgraf görevlileri bulundukları yerlerde derhal Harp Divanına verilerek haklarında en ağır ceza uygulanacaktır. Bu bildirinin yerine getirilmesi 20 nci, 15 inci, 13 ve 3 üncü Kolordu Komutanlarından rica edilmiştir. Alındığının bildirilmesi.
Sıvasta Genel Kongre Kurulu

Bu teigrafla bildirilenler, daha sonraki telgraflarla tamamlandı. (Belge 84, *85).*

11/12 Eylül gecesi yapılmış olan genel bildiriye ek olarak da şu ricada bulunuldu:
Bu gece sonuç alınıncaya kadar bütün komutanların ve üst düzey sivil görevlilerin ve ilgili kurulların telgrafhanelerden ayrılmamaları rica olunur.

Genci Kongre Kurulu

Telgrafhanelere de şu uyarıda bulunuldu:
Ektir: Bu bildirinin yerine getirildiği haberi Kongre Kurulunca alındıktan sonra gene olduğu gibi aramızda haberleşmeler sürdürüleceğinden telgrafhanelerde adam bulundurulması rica olunur.

Kongre Kurulu

Istanbulun, verilen bir saat süre içinde saraya yol vermiyeceği anlaşılıyordu. ***İsranlrn!daBunun*** için 12 Eylül 1919 günü tüm komutanlara ve illere şu genelge yazıldı: ***ki hükü***
Bir saate kadar, örıieği aşağıda yazılı telgraf Genel Kongre Kurulu tarafından Başba- ***77?hle ilişki*** kana çekilecektir. Bunun için siz de gecikmeden bu esas ve anlamda birer telgraf çekiniz ve ***karan*** hemen bildiriniz Efendim.

Genel Kongre Kurulu

Saat beşte Başbakana bilgi için diye verilen ve aynı zamanda tüm komutanlara ve illere yapılan bildiri şundan ibaret idi:
1 .Hükümet milletin sevgili padişahına olan sunularını ve bağlantısını kesmekte ve gerçekleşen hainee davranışını sürdürmekte direndiğinden millet de meşru bir hükümet başa geçinceye kadar İstanbul hükümeti ile yönetim ilişkilerini ve İstanbul ile her türden telgraf ve posta haberleşmelerini ve gönderilerini tümüyle kesmeye karar vermiştir. Yerel sivil görevliler, asker komutanlarla birlikte bu hususu sağlayacak ve sonucu Sıvasta Genel Kongre Kuruluna bildirecektir.
2 .Bu bildirim tüm komutanlara ve üst düzey sivil görevlilere iletilmiştir. 12/9/1919

Genel Kongre Kurulu

Efendiler, ayın on ikinci günü Istanbul Hükümeti ile genelde haberleşme ***Meb'uslave*** bağlantı kesildi. Bazı ayrıcalı yerler buna uymadı ve bunlan ve bunlarla ***nıı seçimi*** olan tartışmalarımızı aynca anlatacağım. Ondan evvel izin verirseniz daha ***ile uğraşılönemli*** sayılması gereken bir konu hakkında bilgi sunayım: bilirsiniz ki, Ferit ***baş-*** Paşa hükümeti meb'usların seçimi için sözde emir vermişti. Fakat içinde bulunduğumuz tarihe kadar, yani Anadolunun İstanbulla bağlantıları kesildiği 12 Eylül gününe kadar, bu emir uygulanmamıştı. Son durum üzerine en önemli işin meb'uslarm seçimini tezelden sağlamak olacağını anlarsınız. Bunun için 13 Eylülde derhal bu konuyla da uğraşılmaya başlanıldı (Belge 86). Uzun ayrıntılara girmektense söylediğim tarihte verilen ilk direktifi olduğu gibi bilginize sunmayı daha yararlı sayanm. Bildirilen şudur:

Tel 13/911919
Bahkesirde K.O. 14, Konyada K,O. 12, Diyarbakırda K,O. 13,
Erzurumda K.O. 15, Ankarada K.0. 20, Bursada Tümen 17, Çinede
Tümen 58, Bandırmada Tümen 61 Komutanlıklarına ve Tümen 61
aracılığıyla Edirnede K.O. 1, Niğdede Tümen 11 Kumandanhklarına,
tilere, Bağımsız Sancaklara, Belediyelere
(Hakları Savunma Derneği Merkez Kurullarına)

İstanbul hükümetinin tuttuğu ve sürdürmekte olduğu genci yönteme ve yaşamakta **olduğumuz günlerin büyük korku** ve tehlikelerine **karşı haklarımızı savunmak** ve **varlığımızı korumak için** Ulusal **Meclisin** seçilmesi ve **toplanmasını sağlamak** ve **çabuklaştırmak bugünün** en **önemli görevidir.**

Istanbul hükümeti milleti aldatarak meb usların seçimini aylarca yapmamış olduğu gibi son zamanda Verdiği seçim emrini de türlü nedenlerle oyalamakta ve geciktirmektedir. Ferit Paşanın, Torosun ötesindeki illerimizden yaz geçtiği Barış Konferansına verdiği nota ile kanıtlanmış ve Aydın ilinde Yunanlılarla sınır belirlemeye girişimi oradaki işgali, olup bitti halinde bir katma olarak kabul ettiğine kanıt olmuş ve ülkenin işgal altındaki öbür kısımları için de bunlara benzer aymazca ve hainee politikasıyla ülkeyi ve milleti parçalayacağı kesinlikle beklenen ve Ulusal Meclisin toplantısından önce barış antlaşmasını imza ile milleti bir olup bitti karşısında bulundurmak niyetinde olduğu beklenilmekte olduğundan Genel Kongre, orduyu ve milleti uyararak aşağıdaki işlerin ivedi olarak yapılmasını ulus için ölüm kalım konusu sayar ve böylece iMn eder:

Birincisi - Seçim hazırlıklarının yürürlükteki kanundaki en kısa süre içinde yapılıp tamamlanması için belediyeler ve Hakları Savunma dernekleri bütün güçleri ile çalışmalıdır.
Ikincisi - Sancaklardan çıkarılacak meb usların nüfusa oranla sayısı hemen saptanarak Temsilci Kurula şimdiden bildirilmelidir, Adaylar işi sonra haberleşmelerle yoluna konulacaktır.
Üçüncüsü - Gerek seçim hazırlıklarında gerek seçimin yapılmasında gecikme nedenlerinin şimdiden düşünülüp ortadan kaldırılması ve hiçbir gecikmeye meydan verilmiyerek en kısa süre içinde seçimlerin sonuçlandırılması.
Bu kararı bölgenizdeki tüm Belediyelerle ve Hakları Savunma derneklerine bildirmeniz ve gereğinin hızla yerine getirilmesiıie yardım etmeniz rica olunur.

Temsilci Kurul

Ferit Paşa hükümeti, direnmesini sürdürüyordu. Bilindiği gibi düşünce- ***Memleketi*** ye kadar da sürdürdü. Memleketi günlerce başsız bırakmak elbette pek bü- *başsız* ***bi-*** yük sakıncalar doğururdu. Bu nedenle, önce ne düşündüğünü sormak biçiminde ve sonra da birtakım karşı çıkmalara bakmaksızın emir şeklinde bildirdiğimiz kararları Eylülün 13/14 gecesi şu suretle saptamış ve kaleme almıştım:

Kongrece alınması düşünülen önlemleri içeren bildiri örneği aşağıda bilginize sunulur:
Bu konudaki yüksek görüş ve düşünceleriniz alındıktan sonra genel kurulca incelenerek yürürlüğe konulacaktır. *15/9/1919* öğlene kadar bildirilmesini beklemekteyiz Efendim.
Ulusal amaçları haince saptırıp yorumlayarak ulusal girişim ve savaşımımızın gayrimeşru olduğunu duyuran ve saltanat ve hi1fete karşı sonsuz bağlılığını meşru ve yasal yollardan yinelediğimiz halde padişah ile millet arasında bir engel duvar oluşturan ve halkı birbirine karşı silhlandırıp birbirini öldürmeye kışkırtan İstanbul hükümeti ile ilişkileri kesmek zorunda kalan Genel Kongre Kurulu, aşağıdaki kararları size bildirmeyi ödev sayar:
1 - Devlet iş ve işlevleri Padişah Hazretleri adına ve yürürlükteki yasalara göre eskisi gibi yürütülecektir. Soy ve din ayrılığı yapılmaksızın halkın can, mal ve ırzı ve her türlü hakları güven altında bulundurulacaktır,
2 - Hükümet görevlilerinin kendilerine verilen ödevi milletin meşru amaçlarına uygun olarak yapmaları doğaldır. Bununla birlikte görevden kaçınaniarın özürleri işten ayrılma olarak kabul edilerek yerlerine uygun görülen kişiler vekil kılınacaktır.
3 - Görevde ulusal amaçlara ve ulusal gidişe aykırı davrandıkları saptanacak olanların din ve ulusun esenliği adına ağır cezalara çarptırılmalan kesindir.
4 - İşten ayrılan görevliler ve halktan kim olursa olsun ulusal kararlara aykırı hareket eden ve bozgunculuk aşılayanlar da ağır cezalara çarptırılacaktır.

5 - Ülkenin ve ulusun esenliği ve mutluluğu, adalet ve haktanırlıkla, yurtta dirlik ve düzenin sağlanmasıyla gerçekleşebilir. Bu yolda gereken her türlü önlemlerin alınması kolordu komutanlarıyla vali ve bağımsız mutasarrıflıklardan beklenir.
6 - Ulusunun sunularını padişaha ulaştırmada başarı sağlanıp ulusun güvenip inandığı meşru bir hükümet kurulana dek yazışmalar Sıvasta Genel Kongre Tenısilci Kurulu ile yapılacaktır.
7 - Bu kararlar tüm ulusal örgütlerin merkezlerine verilip ilğn olunacaktır.

Mustafa Kemal

*
* *

Efendiler, bilginize sunduğum genelgemiz üzerine, kimisi hafif ve ama ki- ***Yapılan***
misi de oldukça ağır karşı çıkmalarla ve direnmelerle ve hatta karşı girişimler- *karşı çıkma* le
ve tehditlerle karşılaştık. Aykırı görüşler ve yermeler, yalnız son genelge- 17
miz içeriği üzerinde de kalmadı. Bununla bağlantılı olarak daha başka noktaları da kapsadı. Bu konuda yüksek kurulunuzu aydınlatmak için bu yolda geçmiş olan yazışmalardan bazılarını kısaca bilginize sunmama izninizi isterim.
Erzincan Haklan Savunma Derneği Merkez Kurulunun 14 Eylül 1919 tarihli telgrafında: kararların uygulanmasından evvel, İstanbul hükümetine kırk sekiz saat süre verilmesinin

uygun olacağı tüm üyelerce kararlaştırılmıştır' yolunda zararsız bir düşünce ileri sürülüyordu (Belge 87).
Diyarbakırdan 13 üncü Kolordu Komutanı Cevdet Bey, 14 Eylül 1919 tarihli uzun şifresinde: "İstanbul hükümetile büsbütün ilişki kesilerek yazışma- lar Kongre Temsilci Kurulu ile yapılırsa, karşı görüşte olanlar, siyasi bir amaç güdenler bu davranışı hilafete karşı ayaklanılmış gibi göstererek halkı aldatacaklardır." Bu durum sürerse sivil görevlilerin ve askerin maaşları ve yiyecek giderleri için kaynak ve önlem düşünüldü mü?." "İstanbul hükümeti İngiliz etkisi altındadır. Ne kadar israr edilse ne kadar çalışılsa başka türlü davranabilecek bir hükümet kurmaya olanak yoktur. İngiizler, hükümetin oluru ile geniş ölçekli bir işgal planı uygularsa yeni baştan Ingilizlerle savaşa girişmek de ister misiniz? ve girişilirse başandan ne denli eminsiniz ? Bu üsteleyici davranış vatanın çıkarına uygun mudur?" (Belge 88) yollu birtakım düşünceler ve sorular içeriyordu.
Erzurum Merkez Kurulunun 15 Eylül 1919 tarihli telgrafında: "Yönergemizin altıncı maddesinin (yani yazışmaların Temsilci Kurulla yapılması konusunda) tüzüğümüzle uygunluğu sağlanabilmek için Merkez Kurullarından olur almak gerekir denilmekte idi.
Malatyada Komutan Ilyas Beyin 15 Eylül 1919 tarihli telgrafında: "Elazığ ili halkının, Kongrenin amaç ve ereği hildiri]erek hiç olmazsa biraz aydınlatılmalarına dek bu işin ertelenmesini onaylarsanız uygun bulduğumu bilginize sunarım" düşüncesi ileri sürülüyordu (Belge 89).
Içinde bulunduğumuz Sıvasın Hakları Savunma Derneği Merkez Kurulu da uzun bir raporunda: 'Bildirilen maddelerin tümünden memlekette bir geçici yönetim ilan edileceği anlaşılmaktadır' sözlerile başladıktan sonra "bunu, dernek tüzüğünün ilgili maddesine hatta ve hiçbir maddesine dayandırmak olanaklı görülmemekte olduğuna" dikkatimiz çekiliyor ve "padişaha dilek sunmaya uygun olabilecek ortamı büyük bir ağırbaşlılık ve içtenlikle ve tatlı bir şekilde aramayı" öğütlüyordu (Belge 90).

Temsilci Kurul üyelerimizden olup bir çok çağırı ve ricalarımıza karşın bize katılmayan, Sıvas Kongresinde bulunmamak için özürler uyduran Servet Beyin "Esselamü aleyküm" diye dindar sözlerle başlayan 15 Eylül 1919 tarihinde Trabzondan çektiği açık telgrafında: "Sıvas Kongresi bildirisini ve sonraki tebliğlerinizi aldık. Yanıt olarak bildirdiğimiz düşünceler Kazım Paşa Hazretlerince görülmek istenmiş ve görülmüştür. "Once Sıvas Kongresi, genel kongre şekline girmiş ve bir Temsilci Kurul oluşturulmuş olduğu anlaşılıyor, ki bu cihet kararlanmıza aykırıdır. Sıvas Kongresi, Temsilci Kurulumuza üye seçmeye yetkili olamayacaktı. "."Istanbul Hükümeti ile yazışma- ların kesilmesi bir olup bitti oldu. "Temsilci Kurulunun yazışmaların yapılacağı yer olması konusu kamu oyunda pek hoş olmayan etkiler yapacaktır. Bundan kesinlikle yaz geçilmelidir. "Sıvas Kongresi, Erzurum Tüzüğünü değiştirmeye yetkili değildir. Bu Kongre Doğu İlleri Temsilci Kuruluna uymak zorunda olacaktı. Erzurum kararları hakkında, kamu oyunun, bir sarsıntı evresi geçirdiği bugünlerde, ona aykırı hükümlere kuşkuyla bakacağından kuşkunuz olmasın.".. "Erzurum Kongresi hükümleri dışında yapılacak işlere katılmayacağız." protestosuyla son buluyordu (Belge 91).
15 inci Kolordu Komutanı Kazım Kara Bekir Paşanın 15 Eylül 1919 tarihinde yaptığı bildirisinde: "Sıvas Kongresinin sorusuna, yanıt olarak Trabzon kurulundan Servet, İzzet ve Zeki Beylerin vermek istedikleri karşılığı okudum. Pek yakından tanıdığım bu kişilere güven ve saygım çoktur. Onların bu görüşlerinin dayandığı temel düşünceyi anlıyorum ve uygun buluyorum." dedikten sonra ayrıntılar hakkındaki görüşlerini sıralıyor ve bu arada "Erzurum Kongresi, doğu illeri adınadır. Sıvas Kongresi ise, tüm ulusu temsil eden bir kongredir ki, bu Kongrenin de ayrıca bir temsilci kurulu olmak olmak doğaldır. Ancak Sıvas Genel Kongresi Temsilci Kurulu, Doğu Anadolu İlleri Temsilci Kurulunu kaldırmış olmuyor. Bu Temsilci Kurul elbette ki her an vardır. Yalnız bu Temsilci Kuruldan olup bugün Sıvas Kongresi Temsilci Kuruluna girmiş bulunanlar varsa, bunların, Doğu Anadolu İlleri Temsilci kuruldan

çekilmelerini istemek doğru olabilir. Sıvas Kongresi, tüm ulusun çıkarlarını ve Doğu Anadolu İlleri Temsilci Kurulu da, sadece Doğu Anadolu illerinin haklarını ve yararlarını korur.”..
“Yazışmaların Temsilci Kurul ile yapılması ve Kurulun yetkisi konusu işin temelini oluşturmaktadır, ki, bu konuda şimdiden acele edilmemesinde sizinle tamamen aynı görüşteyim. Temsilci Kurul önerilerinden birden beşe kadar olan maddelere gelince; bunların değil sorulması- nı, hatta bildiri halinde veya bir dilek halinde bile yayımını gereksiz görürüm” düşüncesinde bulunuyordu (Belge 92).
* *
Trabzonda Servet Beye yazdığımız karşılık telgrafıyla Kazım Kara Bekir Paşaya verdiğimiz yanıttan da söz edeyim. Servet Beye yazılan telgraf şu idi:
Trabzonda Servet Beyefendiye
Trabzon Temsilci Kurulundan, istenen düşünceye daha karşılık gelmedi. Bu husus ayrıca Kazım Paşa Hazretlerinden de sorulmuştu. Düşüncelerin birleştirilmesine neden gerek görüldüğü doğal olarak anlaşılamamıştır. Sıra ile bildirilen düşüncelerinize aynı sıra ile aşağıdaki karşılıkları sunuyorum:

Önce; Sıvas Kongresinin genel bir kongre olacağını herkes biliyordu. Bunun, sizce başka nitelikte sayılmakta olduğunu şimdi ilk defa sizden işitiyorum. Temsilci Kurul sorununa gelince; bu kurul, esasen Erzurum Kongresinin seçtiği ve onayladığı kuruldur. Şimdi benimle birlikte Rauf Bey, Bekir Sami Bey, Raif Efendi, Şeyh Hacı Fevzi Efendi Sıvasta bulunmaktadırlar. Daha dört üyemiz eksik olmakla birlikte çoğunluk görevini yapmaktadır. Bunun da sizce açık bir surette bilindiğinde kuşkumuz yoktur. Çünkü sizi de, durumun önemi nedeni ile daha Erzurumda iken çağırmış ve öbür arkadaşların beraber götürüleceği bildirilmişti. Sıvas Genel Kongresinin, tüzüğümüzün sekizinci maddesi gereğince bazı üyelerle Temsilci Kurulumuzu kuvvetlendirebileceği birlikte söz konusu edilmiş ve bunda da sakınca görülmemiş, aksine genel birliği temsil için bu, gerekli sayılmıştı. Sıvas Genel Kongresinde bundan başka bir şey yapılmamıştır. İstanbul hükümeti ile yazışmaların kesilmesi ana kararlarımızın dördüncü maddesinin dışında değil, içinde hatta o içeriklerin kapsamayacağı akla gelmeyen haince nedenlere dayanır niteliktedir. Esasta bu olup bittiyi yapan biz değil İstanbul hükümetidir. Şifre telgrafımızın içeriklerinin yapılması gerekli bir iştir. Bundan, hiç bir suretle vazgeçmeye olanak kalmamıştır. Biz, uygulama açısından olumlu görüşlerinizi almaya girişmeyi bir görev saydık. Uygun bulup bulmamak, sizin bileceğiniz bir şeydir. Yalnız şunu da belirteyim ki, bugün bütün Anadolu ve Rumelinin birlik halinde davranmak zorunda bulunduğu bir doğrultuda, azınlığın değil çoğunluğun uygun bulunmasına bağlı olmak ve azınlıkları bu bağlılığa getirmeye kesin zorunluluk vardır. Yazışmaların kiminle yapılacağı ve yetki konusunda daha akla yakın görüşünüz varsa lütfen bildiriniz. İzlenmesi zorunlu sayılan bugünkü davranış, dikkatle incelenirse, tamamen tüzüğümüze ve Erzurum Kongresinin ana kararlarına uygun olduğu anlaşılır. Bunun dışına çıkıldığı noktayı göremiyorum. Bu nedenle sizin kendinizi dışlamak istediğiniz tüzük ve bilinen kararları aşan işlerin açıklanmasını rica ederim. Bugün kaçınılmaz bir davranış varsa, o da, İstanbul hükümetinin ulus ve ülkenin kaderini alçakça İngilizlerin isteğine bırakmış ve kendi çıkarlarına kurban etmiş olmasıdır. Buna karşı burada alınan karardan başka bir karar almak olanağı varsa lütfen bildiriniz.
Mustafa Kemal
Kazım Kara Bekir Paşaya da verdiğimiz ayrıntılı karşılığın baş kısmı tıpatıp şöyle idi:
Servet ve İzzet Beylerin, Temsilci Kurulun Trabzon Merkez Kurulundan sorduğu konulara yanıt olarak çektikleri açık telgraf alındı. İçeriğinin, açık olarak yayılması sakıncasız olmayan bu düşünceleri, Temsilci Kurul, sadece Servet ve Izzet Beylerin kişisel düşünceleri sayar. Temsilci Kurul, genelgeyle istediği düşünceleri Izzet ve Servet Beylerden değil, tüzük gereğince Trabzon Merkez Kurulundan istemiştir. Servet ve Izzet Beylerin görüşlerini içeren özel telgraf ile sizin hem kendilerine ve hem de Tenısilci Kurula yanıt olmak üzere bildirdiğiniz düşünceler hakkında da aşağıdaki açıklamaları yapma gereği duyulmuştur:
a) Önce; o kişileri bildiğiniz düşüncelere götüren ana fikir yazık ki, Temsilci Kurulca anlaşılamamıştır.
b) Tüzüğün dördüncü maddesi hükmü, bir geçici yönetim kurulmasının neden ve koşullarını açıklar. Oysa son günlerin bilinen haince olayları nedenile alınmış ve alınması gereği hakkında düşünce sorulmuş olan önlemler, hiçbir yakıt geçici yönetim kurmak amacına yönelik değildir. Bu nedenle bu

işle dördüncü madde arasındaki ilişki aramaya gerek yoktur. Önlemler, padişaha doğrudan doğruya durum hakkında bilgi sunmak için yol bulmak ve yasal bir hükümetin iş başına getirilmesini dilemek amacına yöneliktir.
c) Sıvasta toplanan, Batı Aıiadolu delegelerile Erzurum Kongresinin genel kurulu, bu nedenle tüm Doğu Anadolu illeri adına yetkili olmak üzere, Kongrenin kararına uyularak seçilen özel

bir kurul bulundurmakla, Sıvas Kongresi doğal olarak tüm Anadolu ve Rumeli adına ve bütün milleti temsil etmek üzere genel bir kongre halini almıştır. Bu Kongre, Erzurum Kongresi kararlarını ve örgütlerini olduğu gibi, ama doğal olarak yaygınlaştırarak kabul etmiş ve sonuç olarak Doğu Anadolu Hakları Savunma Derneği, Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği kapsamlı sanı altında genişletilerek birleştirilmiştir.
Tüzüğün üçüncü maddesi ve Kongrenin ana kararları daha başından yüksek amacın sağlanmasını kesin erek olarak göstermiştir. Sivas Genel Kongresi, Erzurum Kongresinde Doğu Anadolu Hakları Savunma Derneği adına seçtiği Temsilci Kurula, tam güvenini bildirerek, olduğu gibi Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği için Temsilci Kurul olarak kabul etmiştir. Buna göre, Sıvas Genel Kongresinin kararları başka, Erzurum Kongresinin kararları başka ve Doğu Anadolu Hakları Savunma Derneğinin Temsilci Kurulu başka ve Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneğinin Temsilci Kurulu başka gibi başkalıklar ve ayrılıklar elbette söz konusu olamaz ve bunun sözkonusu olması kuşkusuz ki pek içtenlikli olan birlik amacımız ve kutsal ereğimiz için son derece zararlıdır. Böyle olunca biribirini kaldıran temsilci kurullar olmadığı gibi, birine girince, öbüründen ayrılması istenebilecek üyeler de yoktur. Bugün, tüm Anadolu ve Rumeliyi kapsayan derneklerimizin, Sıvasta bulunan tek Temsilci Kurulu; Erzurum Kongresinde tüzüğün ilgili maddeleri uyarınca seçilmiş dokuz kişiden beşinin bir araya gelmesile görev yapmayı sürdürmektedir. Hakları ve yetkileri ve çıkarları Doğu Anadolu illerinden doğal olarak hiçbir bakımdan az olmayan Batı Anadolunun, hakh ve yasal olan düşünce ve önerilerini dikkate almayarak onları, herhangi bir uydu durumunda bulundurmaya kalkışmak, bizim aklımızın bir türlü kabul edemediği işlerdendir.U Bu nedenle Temsilci Kurulumuz altı üye eklenerek kuvvetlendirilmiştir (Belge 93).
Bundan başka daha birçok açıklamalar içeren bu telgrafımız olduğu gibi Trabzon Merkez Kuruluna da çekilmiştir (Belge 94).
Bu tartışmalar üzerinde daha bir çok açıklamalar ve sorular oldu. Hatta ‘Hakları Savunma Kurulu Trabzon Merkezi’ uydurma imzasile başka illere bilgi veren teigraflar da çekildiği görüldü (Belge *95).* Sonunda, onbeş gün sonra Trabzondan bir telgraf aldık. Ama Servet Beyden değil... Olduğu gibi bilginize sunarsam durum anlaşılır.
Sıvasta Temsilci **Kurul adına Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine**
Trabzon Belediye Kurulunun örneği aşağıya alınan telgrafı İstanbula şimdi çekiliyor.
Bir **örneğinin 15** inci Kolordu Komutanlığına yazdırıldığı bilginize sunulur.
Mevki Komutanı Ali Rıza
Ornek
1 Ekim 1919
“İstanbul” Başbakan Ferit Paşa Hazretlerine
Bugüne kadar Anadoludan yükselen ulusal çığlığı Trabzon kendisine özgü ağırbaşlılıkla **inceledi ve izledi. Memleket, bu duruma daha çok katlanamaz. Yurt sevginiz** varsa **artık görevinizden ayrılınız Paşa Hazretleri.**
Uye Hüsnü, Uye Mehmet Salih, Uye Mehmet Avni, Uye Ahmet,
Uye Şefik, Uye Mehmet, Uye Temel, Belediye Reisi Hüseyin
*****
t t
Kazım Kara Bekir Paşadan 17 Eylül 1919 tarihinde de, kişiye özel bir şifre **Küzım** ***Kız-*** aldım. Pek içten ve kardeşçe bir dille yazılmış olan bu şifre bir iki hatırlatma içe- ***nı Bekir***
riyordu. Kazım Kara Bekir Paşa: “Paşam; diyor, Sıvastan gelen bildirimler ve genelgeler, kimi zaman Temsilci Kurul adına kimi zaman doğrudan doğruya **g** (sizden) geliyor. 10 Eylül 1919 tarihinde, İstanbuldaki hükümete hitaben, doğrudan doğruya bildiri ve uyarma yazılan gönderiyorsunuz. Şuna inanmalısınız ve güvenmelisiniz ki böyle imzanızla yapılan bildirimler, sizi en çok saygıyla se

venlerde bile, büyük bir içtenlikle ve düşünce esenliğiyle eleştiriliyor Bunun ne denli etki yapacağını ve tepkiye yol açacağını bilirsiniz.'.. "Bu nedenle Temsilci Kurul ve Kongre kararlarının hep imzasız, sadece Temsilci Kurul diye yayımlanmasını rica ederim. Telgraf şu cümlelerle son buluyordu: "Yüksek kişiliğinizin her halde ortada tek başına görülmemesi ülke çıkarları gereğidir. Oy birliği ile (Bu konuda oyları toplanan kişilerin veya topluluğun kimler olduğunu hl bugüne kadar öğrenmek nasib olmamış- tır) sunulan bu ricalarımın iyi karşılanacağına inanıyorum, ellerinizden öperim" (Belge 96).

Kğzım Kara Bekir Paşayı gerçekten duraksamaya düşürdüğünü ve bizi eleştirttiğini gördüğünüz noktaların elden geldiğince belirgin olarak yorumlanması ve açıklanması gerektiği bellidir. 0 tarihteki duygu ve düşüncelerimden oluşan görüşlerimi, bugünün yeni etkilerine kaptırmaktan çekinerek, o tarihte verdiğim karşılığı olduğu gibi bilginize sunmayı yeğlerim:

19 Eylül 1919

On Beşinci Kolordu Komutanı Kazım Paşa Hazrctlerine

K: Sayın Kardeşim, derin bir içtenliğe dayandığından hiç kuşku duymadığım düşüncenizi açık ve kardeşçe bir dille bildirmiş olmanız kardeşlik bağlarımızın kuvvetlenmesine ve yürekten sevinmeme yol açmıştır. Aklınıza gelen sakıncaları iyi anhyorum. 10 Eylül tarihinde hükümete doğrudan doğruya tarafımdan yapılmış bir bildirim yoktur. Sadece telgrafhanede bulunduğum bir sırada rastlantı sonucu Içişleri Hakanı Adil Rey ile makina başında karşı karşıya geliverdik. Onun Sıvas Valisi Reşit Paşaya verdiği anlamsız yanıtlara karşı ben sırf kişisel olmak üzere onun kendisine bildiğiniz biraz sertçe uyarılarda bulundum. Bu sanki bir görüşme gibi olmuştur. Bundan başka gerek hükümete gerek padişaha ve gerek yabancılara yapılan başvurularda genellikle 'Kongre Kurulu' veya 'Temsilci Kurul' deyimi imza yerini almıştır. Yalnız Amerika Senatosuna yazılan ve bildiğiniz bir mektuba Kongre kararile beş kişi imza atmıştır ki bu arada benim de imzam vardır. Yurt içinde yapılan açık yazışmalara gelince; bunda da Temsilci Kurul deyimini imza olarak kullanmakta idik. Ancak bunun bazı taraflarca yanlış anlaşılıp güvensizliğe neden olduğu görüldü. Gerçekten böyle genel bir deyimin anımsattığı kişiler ve güçler gizli kalıyor. Ortada sorumlu kimdir? Bazı yönlerden, özellikle Kastamonu, Ankara, Malatya, Niğde, Samsun gibi yerlerden doğrudan doğruya ben makina başına çağrılmaya haşlandım. Sanki Temsilci Kurul adı altında gizlenenler ile kişisel bir yakınlığım olup olmadığı konusunda bir duraksama izi sezildi. Trabzondan Servet Bey bile Temsilci Kurul imzalı bildirileri kötüye yorarak ve adı geçen kurulun nitelik ve niceliği üzerinde birçok yanlış düşüncelere kapıldıktan sonra beni makina başına çağırdı. Görüşüldükten sonra bütün bu tartışmaların nedeninin imzanın Temsilci Kurul olarak, belirsiz bir kişilik bildirir gibi atılmış olduğunu söyledi. Işte bu nedenlerden ötürü bu imza işi kardeşçe işaret etmenizden önce Temsilci Kurulca görüşme konusu olmuştu. Temsilci Kurulunun gizli bir komite yürütme kurulu olmayıp hükümetin resmt iznini almış yasal meşru bir derneğin mümessillerinden oluşmakta bulunması nedenile ilgili yasaya dayanarak, kararların ve bildirilerin sorumlu bir kişi tarafından imzalanması usulü zorunlu görülmüştü ve Temsilci Kurulunun bildiri ve yayımlarına genel ve belirsiz bir isim yakıştırmak yoluyla düşeceği yasadışı şekilden doğacak sakıncalar ulusal akıma karşı olanların zaten yapmakta oldukları zararlı propagandalara imza bulunmak yüzünden ekleycbilecekleri zararı çok aşkın görüldü ve sonuç olarak bu imza koyma yolu oy birliğile kararlaştırıldı. Bu karar alındığı halde, bu kez yaptığınız kardeşçe uyarma üzerine konunun bir kere daha görüşülmesini Temsilci Kurula önerdim. Evvelce ileri sürülmüş olan sebep ve düşünceler nedenile aynı şekilde yazılan şeylerin Temsilci Kurul kararile olduğu belirtilmek üzere yazılmasına oy birliği ile karar verdiler. Kendim sözkonusu olduğumdan bu görüşmelerde tarafsız kalmayı uymın gördüm. Prensip olarak bir kimsenin imza etmesi kabul edildikten sonra benim yerime başka birisinin imza etmesi söz konusu oldu. Bu noktada Kumlun ileri sürdüğü sakıncalar:

Bütün dünya benim bu işin içinde bulunduğumu bilir. Bugün başka birisinin imzasile bildirilere başlanınca ve benim ismimin ortadan kalkmasile ya aramızda bir bozuşma ve ayrılma olduğu kanısına varılacak ya da herhangi birisi imza ederse benim ortaya çıkmaktan kaçınıp, meşru olmayan bir durumda olduğuma ve böylece yapılanların Kurula güven ve man verici olacak başka bir arkadaşımız, imzasile ortaya çıkınca bugün benim için düşünülen sakıncalar olduğu gibi o arkadaşımız hakkında da düşünülecektir. 0 halde onun da çekilip bir başkasının imza atmaya başlaması gibi sonuç olarak bizim için güçsüzlük belirtisi oluşturacak olan bir sıra izlemek gerekir. Bilmem bu yolu ne dereceye kadar uygun bulursunuz? Gerçekten benim kişiliğim, özellikle başlangıçta saldırı hedefi olur

diye düşünülmüştü. Ama gerek içte ve gerek dışta olası bulunan saldırılar yapılmış, Allaha hamdolsun tamamile amacımızdan yana sonuç vermiştir. Istanbul hükümeti ve kötülük isteyenler her girişimlerinde bozguna uğramıştır. Yabancılara gelince; Amerikalılar, Fransızlar ve Ingilizlerle pek esaslı ilişkiler oluşmuş ve bunların Sıvasa kadar gelen yetkili görevlileri bizden yana bizimle iyi ilişkilere girişmişlerdir. Bizim de içinde olduğumuz Ulusal Güçlerin, bir iki kişinin kışkırtması olmayıp tamamen ulusal ve genel bir şekil ve nitelikte olduğunu bilgimiz içinde ve raporlarla bağlı oldukları yerlere bildirmişlerdir. Bir de, bu gibi işlerde az, çok önayak olanlar hakkında memleketimizde bilinen ahlaksızlık gereği birtakım kirli vicdanlı insanların dedikodularının önüne geçmek olası değildir. Bu duygusal durum her millette de böyledir. Bu gibi sakıncalara karşı huraca düşünülen tek çare, bizim sarsılmaz bir dayanışma ve içtenlikle kutsal amacımıza yürümekte bir an duraksama göstermemekliğimizdir. Benim genel çıkara değinen ve onu kapsayan işlerimizde ve yaptıklarıniizda, kişisel görüşlerime göre, tüm değerli arkadaşlarımın vicdani ve içten birliğile davranmayı yeğlediğim siz kardeşimce kabul edilir. Bununla beraber bu konuda aklınıza gelecek başka kardeşçe düşüncelerin bildirilmesini bekler, üstün saygı ve içtenlikle gözlerinizden öperim kardeşim.
Mustafa Kemal
*
* *
Efendiler, İstanbul hükümetiyle haberleşmeyi kestiğimiz 12 Eylül 1919 tarihinden sonra Ferit Paşa hükümetinin düştüğü tarihe kadar değişik tarihlerde tekrar padişaha, yabancı temsilcilere, İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanlığına ve tüm basına çeşitli notlar ve bildiriler yazıldı (Belge 97).
20 Eylül 1919 tarihli, Başbakan Damat Ferit imzalı bir genel bildirim ile ***Padişahın*** padişahın da bir bildirisinin yayınlandığını anımsayacaksınrz (Belge 98), Bu ***bildirisi***
bildirinin dikkat çeken noktalarını tekrar hatırlatmak isterim. Bu noktaları sıra ile belirteceğim.
1 .Hükümetin izlediği politika sonucu Izmir faciaları Avrupanın uygar devlet ve uluslarının dikkatini çekti ve kardeşlik duygularını uyandırdı.
2 .Ozel bir kurul yerinde yansız olar soruşturmaya başladı. Hakkımız uygarlık dünyasının gözleri önünde belirmektedir.
3 .Ulusal birliğimizi bozacak hiçbir karar ve öneri olmadı.
4 .Bazı kimseler tarafmdan sanki halkla hükümet arasında karşıthk olduğu ilan ediliyor.
5 .Bu hal, kanuna uygun olarak bir an evvel yapmak istediğimiz seçimleri de geciktiriyor ve barışın yaklaşmakta olduğu bir sırada, varlığı çok gerekli olan Meb'uslar Meclisinin toplanmasını askıda bırakacaktır.
6 .Bugün ulusumun tüm bireylerinden beklediğim hükümet emirlerine tam uymaktır.

7 .Büyük devletlerin adalet duygulan, Avrupa ve Amerika kamu oyunun ılımlı davranışı konumumu ve onurumuzu sağlayacak bir barışa yakında kavuşmak ümidimi kuvvetlendirmektedir.
Bilirsiniz ki, bu bildirimin yayımlanması bizim, memleketle İstanbul Mikümeti arasında haberleşmeleri ve ilişkileri kesdiğimiz ve bu konuda direnmekte bulunduğumuz günlerde oluyor. Her halde verdiğimiz genel buyruk ve emirlere uyulduğu takdirde, hiçbir taraftan alınmaması ve millete okutturulmaması gerekir nitelikteydi. Oysa şimdi bilginize sunacağım bir telgraftan, karar ve bildirilerimize aykırı ve görüşümüzün tam tersi olarak bu bildirinin bazı yerlerden alındığı anlaşıldı.
Trabzon Mevki Komutanına
Yüce Padişahımızın bir kayra eseri olarak ulusuna yaptığı bildirinin gecikmeden görevlilere ve halka verilmesi gerekir. Böylece şimdiki hain hükümetin, melek yüzlü padişahımızı ne denli küstahça bir yüzsüzlükle hftlA aldatmakta olduklarını anlamıyanlar kaldıysa. hepsi görsünler. Millet ve memleketi için padişahın kutlu yüreğinin nekadar büyük bir sevgi ve esirgeyicilikle dolu olduğunu gösteren bu bildiride, en açık bir şekilde göze çarpan şey, hükümetin haince davranışları hakkında ulus tarafından halife katına sunulan yakınma yazısının hdlft hadişahın bilgisine ulaşmış olmadığıdır. Çünkü millet ve vatana karşı bizzat kabine üyelerinin kendilerinin çektiği hayıılik hançerinden haberleri olsa idi, bu hainleri bir dakika bile yanlarında tutmayacaklarına kutlu bildirideki içtenlikli anlatım en büyük bir kanıttır. Bu hainler, bu gerçeği bildikleri için, halifemiz efendimizi doğrudan doğruya milletle temas ettirmiyorlar. Bunun için ulusa düşen görev, şanlı padişaha sonsuz sevgi bağlılığını tekrar tekrar sunmak ve belirtmekle birlikte bütün millet ve ordunun birleşik bir kütle halinde padişahın söz

götürmez haklarını ve ulusun ve memleketin varlığını kurtarmaya çalıştıkları ve fakat bu hain hükümetin, bu yasal ve gönülden davranışı, padişahımız efendimizden gizledikleri, büsbütün ters bir şekilde gösterdikleri gerçeği dün karar verildiği gibi halifelik katının bilgisine aracısız olarak sunulacaktır, Erzurum halkının bu yolda yazaeakları telgraf örneği oraya bildirilecektir.
21 Eylül 1919 **K.O. Komutanı** Küzım Kara Bekir
Kazım Kara Bekir Paşa, bu telgrafını şöyle bir dipnotla bize de bildiriyordu:
Bu konuda düşündüğünüz bir şey var mı? Padişahın bu kutlu bildirisi ulusuna karşı gerçeği duyurmasına yeniden elverişli durum oluşturmuştur ki Erzurum halkı hükümetin bütün cinayetlerini tekrar etmek suretile yeniden padişaha bilgi sunacaktır. Bunun suretini ister çekersiniz ister bilgi edinmekle yetinirsiniz diye sayın Kurulunuza verecegım.
Kazım Kara Bekir
Makina başında karşılık olarak bildirdiğimiz görüş şu idi:
Ferit Paşa hükümetinin canice yaptıkları ve davranışlarıyla ilgili belgelerin ulusa gereği kadar, köy ve bueaklara değin bildirilememiş, olduğunu bilirsiniz. Böyle olsaydı bile bu duyuru ile padişahın bildirisinin içeriğini karşılaştırarak değerlendirmek ve gerçek durumu anlamak kesin değildir. Bundan dolayı aslında böyle bir bildirinin Babıftlide uydurulmakta olduğunu daha önce haber almış ve bunun, ulusun zihnini karıştırmasını önlemek için İstanbuldan alınmamasını uygun bulmuştuk. İstanbulla resmi yazışmaların da kesilmiş bulunması nedenile doğrudan doğruya saraydan değil, yine Ferit Paşanın bir çıkmasile Babıaliden verilen bu bildirinin Sıvas, Ankara, Kastamonu ve başka merkezlerde olduğu gibi hiçbir taraftan alınmamış olduğunu sanıyorduk. Bu bildiriyi almak için daha önce milletin padişaha durumu ve gerçeği bildirmesine izin verilmesi gerekirdi. Bunun için bu bildirinin yayımlanıp dağıtılmasına aracılık etmeyi yararlı bulmuyoruz.

Ancak, bu bildiri Trabzon, Erzurum ve Sıvas gibi merkezlerde gerekenler tarafından okunmuş, bulunduğuna göre düşündüğünüz gibi her merkezden Istanbula bir telgraf çekilmesi uygun olur.
Mustafa Kemal
Padişahın bu bildirisinin, ulusun düşüncelerinde yapacağına şüphe olmayan olumsuz etkinin bir ölçüde önüne geçebilmek için o beyanname içeriğini yalanlamaya ve etkisiz bırakmaya yarayacak nitelikte padişaha bir yanıt yazmayı ve bunu memlekette yayımlayıp dağıtarak okutturmayı tek çare saydık ve öyle de yaptık (Belge 99).
Efendiler, Trabzonda bir iki kişinin, pek vatansever ve saygın olan Trab- ***Halit Beyin*** zon halkının hiç de bilgisi olmadan, onlar adına, oradaki ulusal varlığı kendi ***Trabzon ve*** kişiliklerivle temsile kalkıştıklarına ve bu yizden ulusal girişim ve kararların ***ulusal urgereg*** gıbı uygulanıp yurutulememekte oldugu kanısına yardım. Trabzonda *giitleme iş-* vali bulunan Galip Bey adında birisinin de karşı akımı yaratmakta etkili oldu- *leriyle göğunu* anladım. Bunun üzerine Trabzon dolayI arında Torulda bulunan ve da- ***v!endiril*** ha tümenine edimli olarak komutaya başlamamış bulunan Halit Beyin Trab- ***mes***
zon yöresinde ulusal örgüt kurmakla görevlendirilmesi uygun olur düşünüldü ve kolordu komutanlarına bu düşünce bildirildi. 20 Eylül 1919 da alınan yanıtta: Ingilizlere karşı gizlenen, Halit Beyin, yaradılışı gereği, neden olabileceği durumlar bu kritik zamanda belki düzeltilemez yollu bazı düşüncelerden sonra Halit Bey haberim olmadan bilgi sunsa bile yerine getirilmemesi bildiriliyordu (Belge 100).
Kizım Kara Bekir Paşanın bu telgrafına verdiğimiz karşılıkta: Ingiliz sakmcasınm bizlerce düşünülmekte olmadığmı bildirdik ve sert ve kesin davranma sakıncalı görüldüğüne göre Trabzonda durumun düzeltilmesi neye ve ne yapmaya bağlı ise onun doğrudan doğruya kendisi tarafmdan yapılmasını, 22 Eylül 1919 tarihli bir şifre telgrafla, rica ettik (Belge 101).
Bizim, On Beşinci Kolordu Komutanı ile bu haberleşmelerimiz tarihinde, Toruldan Yarbay Halit Bey de doğrudan doğruya bizimle haberleşmeye başladı. Kendisini yanıtsız bırakmamak ve durum konusunda aydınlatmak amacıyla karşılık verdik.
On Beşinci Kolordu Komutanının, bir bakıma bizim 22 Eylül 1919 tarihli teigrafımıza cevap teşkil eden, 27 Eylül 1919 tarihli bir şifre telgrafını aldık. Bunda, halkı, önce aydmlatma ve

doğru yolu gösterme görevini yaptığını; direnenler olursa, onlara karşı hakettikleri işlemi yapmaktan ibaret olan ve pek büyük deneyimlerle oluşan prensibini değiştirmeden Trabzon dolaylarıncla uyguladığını söyledikten ve Dokuzuncu Tümen Komutanı Rüştü Beyi, kurmay kuruluyla birlikte, Uçüncü Ttimen Komutanlığı vekaletile Trabzona gönderdiğini, Halit Beyi Trabzon için uygun bulmadığını bildirdikten sonra İngiliz düşünüş tarzına gelince, bence mümkün olduğu sürece açık ve silahlı bir düşmanlıktan kaçınmayı yeğlerim" kanısı belirtiliyordu (Belge 102). Buna verdiğim 29 Eylül 1919 tarihli özel ve kişisel yanıtımda şunları yazdım.: "Trabzon ilindeki kamuoyu hakkında burası da tamamen aydınlanmıştır. Trabzon merkezi hariç olmak üzere bütün kaza ve sancaklarıyla haberleşilmektedir. Merkezdeki durum da valinin tutuklanıp uzaklaştırılmasından sonra ortadan kalkmıştır. (Valiyi tutuklayıp ve tutuklu olarak Erzuruma gönderen, buyruğum üzerine, Halit Beydir.)

Rüştü Beyin Üçüncü Tümen Komutan vekili olarak Trabzona gönderilmesinde aklıma gelenleri anlatacağım.
Birincisi, valiyi tutuklayan Halit Beydir. Birkaç gün sonra Rüştü Beyin bu suretle gönderilmesi Halit Beyin davranışını orada kötülük isteyenler önünde yermek anlamına gelebilir.
Ikincisi, Halit Bey, önemli durumlarda, tümeninin başına geçmeyi umarken, bugün, geçirmekte olduğumuz önemli ve tarihi anlarda başka birisinin onun yerine geldiğini görmekten üzüntü duyabilir. Bu tutumdan yaz geçilmesini rica ederim, Bununla birlikte kolordunuzun askerlik işlerine karışmak istemem (Belge 103).
Kızım Kara Bekir Paşanın verdiği 2 Ekim 1919 tarihli uzun karşılıkta; bu işlemin Halit Beyin isteği üzerine yapıldığmı ve kendisine durumu gereği gibi anlatmak için Erzuruma çağırıldığını bildirdi (Belge 104). Oysa 1 Ekim 1919 tarihinde Üçüncü Tümeıı Emir Subayı Üsteğmen Tarık imzasile, Başyaverim Cevat Abbas Beye gelen özel bir şifrenin son dümleleri şöyle idi:
Son günlerde komutan bey, Uçüncü Tümendeki komuta durumunun değiştirilmesini kolordudan istedi. Eğer kolordu bu öneriyi kabul edip uygulamazsa emir beklemeden kendiliğinden komutayı hızla ele alacağını ve eski karar uyarınca kolordudan ayrılarak doğrudan doğruya Kongreyi üst tanıyacağını bilginize sunarım. Paşa Hazretlerini gereği gibi aydınlatmız Efendim (Belge 105).
Bu tarihten on beş gün sonra idi, Kazım Kara Bekir Paşadan 17 Ekim 1919 tarihli şu telgrafı aldım:
Benim bölgemde ulusal isteğin gerçekleşmesi ve uygulanması için son noktaya kadar askerlikten ve emir ve komuta zincirinden ayrılmamayı, yarınların düzeni içinde çok gerekli görüyorum. Ataklıkla sağ görtının birleştirilmediği yerlerde ve işlerde, sonuç pek parlak olsa da, tez elden tersine döndüğü ve nedense değerden düştüğü benzerlerile anlaşılmıştır. Özellikle, İngiliz, Fransız temsilcilerinin bulunduğu Trabzon çevresinde emir komuta zincirinin pek uygun sayılmasına ve çok sağ görüyle davranmaya olağanüstü gereksinim vardır.
Ne yazık ki verdiğim açık emirlere karşın Halil Beyin, kendiliğinden ve asker üniformasıyla, valiyi tutuklama acayipliği, dillere destan olmuştur. (Halit Beyi böyle davrandıranın kim olduğunu hildirmiştim.) Seçimler konusunda da bu yolda davranırsa, kendi hakkında Ingilizlerce yapılan demarşın yinelenmesi ve zor durum oluşması, kaçınılmaz hal alır. (Seçim işinin çabuklaştırılması ve ulusal isteğe uygun olarak yapılması için Halit Beyden ve sair gereken başka kimselerden, çaba sarfedip çalışmaları ve gayret etmeleri özellikle rica edilmişti. Bir de, Ingiliz demarşının ne gibi kaçınılmaz bir durum yaratabileceğini, kendi durumumu göz önüne getirerek bir türlü anlayamamış olduğumu açıklayayayım.) Bunun için adı geçen kişi ile haberleşmeyerek isteğinizin uygulanmasında beni aracı kılmanızı dilerim. Onun kişisel durumu söz götLirmez sayılıyor ise herhangi bir bölgeden meb'us seçilmesi hakkındaki yüksek düşüncelerinizin bildirilmesi arzederim.
Bu teigrafa 19 Ekim 1919 tarihinde sadece şu karşılığı verdim:
Halit Beyin meb'us olmak veya olmamak konusundaki eğilimlerini bilemediğimden bu konuda düşünce bildiremiyeceğim Efendim.
Efendiler, Ferit Paşa hükümeti düşünceye kadar geçen günler içinde karşılaştığımız sorunlar çeşitlidir. Engeller ve zorluklar, az değildi. Bunlann hepsini sayıp açıklamaya kalkışmak yüksek topluluğunuzu çok yorabiir. Bu nedenle, bu evreyi tamamlayacağını düşündüğüm bazı noktalara kısaca değinmekle yetineceğim.

Ali Galibin sahk vermesiyle, İstanbul hükümetince Dersim mutasarrıflığına atandığı anlaşılan ve Sıvasa gelen Osman Nuri Bey, 8 Eylülde Sıvasta alıkonuldu.

Ulusal akıma karşı, haince davranışlarda bulunduğu kesinlikle anlaşılan Ankara Valisi Muhittin Paşa, özel amaçla görev gezisine çıkmış idi. 13 Eylülde Çorumda bulunuyordu. Muhittin Paşanın yakalanarak tutuklu olarak Sıva- sa gönderilmesi Ankarada Kolordu Komutanına ve Samsunda Beşinci Kafkas Tümeni Komutanına emredildi. Muhittin Paşa tutuklu olarak getirilmiştir. Kendisile ben kendim göriiştüm. Gerekli öğütler verip uyarılarda bulunduktan sonra yaşına saygı göstererek Samsun üzerinden Istanbula gönderdim. Çorum Mutasarnfı Samih Ferit Bey de, üç, dört gün sonra özel şekilde Sıva- sa çağırıldı.
Ulusal savaşıma karşı oldukları anlaşılan Niğde mutasarrıfı, muhasebecisi ve komiserinin koruma altında Sıvasa gönderilmeleri 16 Eylülde Niğdede Tümen komutanlığına emrolundu.
Efendiler, Kastamonuda vali bulunan Ibrahim Bey, ben, Ordu Müfettişi ***Kastamonu*** iken Kurmay Başkanım bulunan Albay Kazım Beyin yakından tanıdığı bir ***ıalisinin*** kimse idi. Bu nedenle kendisine her türlü sırlar verilmişti. Aramızda şifreli yazışmalar olmaktaydı. Kendisi Istanbul hükümeti tarafından Istanbula çağrıldı.
Bu çağrnya hiçbir zaman uymarnası gerekirken, anlaşılmaz nedenler ve du- ***rilmesi ve*** şüncelerle İstanbulda tutuklanmak için Kastamonudan ayrılmıştı. İstanbul, ***bundan*** İbrahim Beyin yerine başkasını Kastamonuya vali atamıştı. Bu kişi, 16 Eylül- ***çtkuıı olay*** de İneboluya gelmiş bulunuyordu. Orada tutuklanmasını orada gerekenlere emrettik. Bu işde enteresan küçük bir evre oldu. Izninizle biraz ayrıntılara girerek anlatayım; Kastamonuda ve Kastamonu ili içinde güçsüzlük ve duraksama izleri belirmeye başlayınca, Kastamonuya güvenilir ve yetenekli bir subayın gönderilmesini Ankarada bulunan Ali Fuat Paşadan rica etmiştim. Fuat Paşa, Kastamonu mevki komutanı olarak oraya Albay Osman Beyi göndermişti. Osman Bey, tam 16 Eylül günü Kastamonuya varmıştı ve yeni gelen vali hakkında verdiğimiz emrin uygulanmasını ondan bekliyorduk. Sözünü ettiğim emri verdikten sonra uygulama ve yapılan işler hakkında telgraf başında bilgi, bekliyordum. Gece olmuştu. İstediğim bilgileri verecek, Kastamonuda bir kimse bulamıyordum. Nihayet, 16/17 Eylül gecesi, Kastamonu ve yöresi komutanı Albay Osman Bey, Kastamonu telgrafhanesine geldi ve şu telgrafı verdi:
Bugün Kastamonuya geldim, Istanbul Hükümetinin adamları ve vali vekili ve jandarma komutanının hileleri sonucu evimde tutuklandım. Vatanseverlik örneği subaylarımızın yardımı ile şimdi kurtuldum. Ben de, vali vekilini ve jandarma alay komutanını birlikte tutukiattım. Telgrafhaneyi işgal ettim, Buradaki durum ciddlldir. Kongreden rica ederim, bütün kararlarından buraya haber vererek Kastamonunun sayın halkını aydınlatsın. Yeni ya1mm İneboluya indiği haber alındı, hakkında ne işlem yapılacaktır? Burada vali vekili ve başkalarını atama konusunda Ulusal Kongrenin bana yetki vermesini ve bu ricamın yanıtını makina başında şimdi beklemekte olduğumu bilginize sunarım.
Osman Beyle makina başındaki görüşmemiz şöylece sürdü. Kendisinden sordum:
"Şimdi orada duruma egemen misiniz? Nekadar kuvvetiniz var? Orada ilin ileri gelenlerinden güvenilir kim vardır? Yeni atanıp İneboluya geldiği haber alınan valinin ismi nedir?"
Osman Beyin yanıtı şu idi: "Bugün vilyete egemenim, her halde, Kongrenin bana yardımcı olması beni aydınlatması gerekir. Atanan vali, Konya yahu-

ğinden emekli, gayet eski birisi olduğu söyleniyor. İsmi Ali Rızadır. Kuvvetim, iki yüz elli kişi çıkarır bir tabur ve dört tüfekli bir mitralyöz bölüğünden oluşmaktadır. Halk ile henüz görüşülememiştir. İl ileri gelenlerinden Defterdar Fen Bey varchr.
Osman Beye şu emri verdim: Şimdi siz kendiniz vali vekilliğini üstleniniz ve bütün askeri ve sivil güçleri elimize almaya tamamile yetkilisiniz. Gelmekte olan valiyi, derhal tutuklatacak hızlı önlemler alınız, yaptıklarımıza karşı koyanlara duraksamadan silah kullandırınız. Il

defterdan, benim Diyarbakırdan tanıdığım Ferit Bey ise size yardım etmesi beklenir. Bolu mutasarrıfına, aldığınız durum ve yetkiyi, şimdi, bildirerek onun da Istanbula karşı aynı biçimde davranmasını tarafımızdan söyleyiniz. Sinop Mutasamfı Mazhar Tevfik Beye de, benim tarafımdan aynı talimatı veriniz. Yarnnızda hangi şifre anahtarı
Osman Beyin yanıtı: "Vali vekilliğini Defterdar Ferit Beye vereceğim, kendim üstlenemeyeceğim. Bildiğiniz Ferit Beydir. Sinop mutasarnfı bildiğinizdir, kendisine işten elçektirilıniştir. Mutasarrıf vekilliği, Jandarma Tabur Komutanı Remzi Beye verilmiştir. Mazhar Tevfik Beyin Sinopta olduğu bildiriliyor. Şifre anahtan tutuklu alay komutanındadır, istettim, alacağım yanıta göre bilgi sunarım Efendim.
"Yarnmzda başka şifre anahtarı var mı? Ferit Bey şimdi nerededir, dunımu biliyor mu?" diye sordum.
Durumu bilmiyor, şimdi çağrıldı, gelecektir. Ben hiç şifre anahtan almadım; çünkü tutuklanacağımı bilmiyordum, makam şifresile yazarım umudunda idim" yanıtını verdi.
"Oradaki jandarma tabur komutanı kimdir, ne kadar jandarma kuvveti vardır, emriniz altına girdi mi? sorusunu yazdırdım. Buna da verdiği yanıtta:
"Jandarma Komutanı Emin Bey, yanımda, ve benimle işbirliği yapmıştır, merkezde, jandarma mevcudu otuz beş kadardır. Polis Müdürü Halil Bey de yanımda ve benimle işbirliği halindedir, mevcudu kırk tanedir. Piyade Tabur Komutanı Şerif Bey, kendisi biraz budala olduğundan şimdilik tutuklanmıştır. Jandarma Tabur Komutanı Emin Bey yüzbaşıdır. Defterdar Ferit Bey geldi, yanımdadır."
Emin Beyi biraz anlatır sorusuna "1902 mezuznu, Usküplü Emin, tanırsınız. Ozellikle ellerinizden öpüyorlar."
Bunun üzerine şu satırları yazdırdım: Emin Efendiyi tanınm, teşekkür ederim. Ferit Beye durumu anlattınız mı? Onemli konular, makam şifresile bildirilebilir. Sinop mutasarrıf vekili olan Jandarma Komutanı güvenilir değilse onun yerine sizce uygun görülecek birinin vek]ete geçirilmesi için yapılması gereken iş ve alınması gereken önlemler düşünülmektedir. Yardıma gereksinim duyuyor musunuz?" Osman Bey: "Kuvvetçe gereksinme duyup duymadığımı sonra bilginize sunacağım; Jandarma Tabur Komutanı, yeni geldiği için niteliği bilinemiyor Efendim" yanıtını verdi. Osman Beye başka bir söyliyeceği olup olmadığını ve Ferit Beyle durum hakkında görüşüp görüşmediklerini sorup anladıktan sonra, şu telgrafı yazdırdım:
Osman Bey ve Ferit Beyefendiye **16117 Eylül 1919**
Alacağınız önlemlerde ve yapacağınız işlerde başarı dilerim. Bize durumunuzu ve gelmekte olan valinin tutuklandığını bildirmenizi bekleriz.
Mustafa Kemal

Ferit Bey vali vekili; Albay Osman Bey, Kastamonu ve Yöresi Komuta- ***Kastamonu*** nı olarak faaliyete başladıktan bir iki gün sonra, kendilerini tekrar telgraf başın çağırarak bilgi istemiştim. ***harekete***
İstanbulda gereken yerlere gerektiği gibi herkesin imzası altında telgraf- ***geçiyor*** lar yazıldığı ve tüm illerle ve sancaklara da bu telgrafların tebliğ edildiği bildirilmekle birlikte birtakım sorular da soruluyormuş. Bu arada Halk diyormuş ki:
1- Öbür illerin kamuoyu bizimle beraber değil midir?
2 .Bu olağandışı durumlar ne kadar sürecek?
3- Hükümetin ayak diremesine karşı ne gibi önlemler alınması emredildi? Ne olur bizi aydınlatın Paşam.
Halk adına yöneltilen bu soruları Vali Vekili ve Komutan Beylerin de düşünmekte olduklarına karar vermek ve ona göre yanıtlamak zahmete değerdi. Bu nedenle saatlerce Sıvas-Kastamonu telini işgal eden uzun bilgi verildi ve açıklamalar yapıldı. Bu açıklamaları şöylece özetleyebilirim:
.Ulusal tepki, vatanın her köşesinde sarsılmaz ve coşkun ulusal tepki vardır. Bütün illerin en

ufak köylerine kadar halk ve en ufak birliklerine kadar bütün ordularımız baştanaşağı tetikte ve tam birlik içinde, bildirilen kararları uygulayıp yerine getirmektedirler, ve halkın ikinci ve üçüncü sorusuna yanıt olmak üzere de:
2 .Ne yakıt ki Kastamonu halkı, bu durumu olağandışı bulup kaygıya düşmek güçsüzlüğünden kurtularak anıacımızı elde edinceye kadar dayanmakta kararsızlık belirtileri göstermiyecektir, işte o zaman bu olağanüstü durum kendiliğinden kalkacaktır. Hükümetin direnmesi doğaldır; buna karşı başka önlem almadan önce ilk önlemimizi gereği gibi ve her yerde kesinlikle uygulamak yollarını düşünelim: Örneğin; Bolunun durumu hakkında ne yapılmıştır. Bolu hizasına kadar tüm yerlerin Istanbul ile resmi haberleşmelerinin kesildiğinden emin miyiz? Bu konuda, beklediğimiz bilgiler daha gelmedi. Işte, bu dediğim önlem, Istanbula kadar yayılırsa hükümetin direnmeye gücü kalmayacağını sanırım. Ama bundan sonra da bu çok cahilce ve ahmakça direnişi sürdürürse her halde daha etkin önlemler uygulanabilir.

Bundan sonra vali ve komutanın verdiği bilgilerden şunlar anlaşıldı; mcboludan İstanbula geri gönderilen yeni vali Zonguldakta, Içişleri Bakanından şöyle bir emir almış: Bolu ve çevresi serbesttir, Zonguldağa çıkınız, ilin gereken yerlerile haberleşiniz ve yeni emre kadar orada bekleyiniz." Gerçekten yeni vali, Zonguldakta kalmış ve tehditler savurmaya başlamış. Ferit ve Osman Beyler, Zonguldak mutasarrıfına yeni valiyi tutuklayıp karadan Kastamonuya göndermesini emretmişler, mutasarrıf bunu yapmamış. Bununla birlikte girişimden haber alan yeni vali, orada barınamayarak, İstanbula geri dönmüş (Belge 106).
Sırası geldiğinde bildirmiştim ki, Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuat Pa- ***Ali Fuat*** şa, Kongre adına, bazı kararlar ve önlemler almıştı. Ali Fuat Paşaya, Kongrece *17t1* Batı Anadolu Ulusal Güçler Komutanı sanı verilmişti. Paşa, Eskişehir ve do- ***Ulusal*** laylarını ulusal bir bölge sayıp komutanlığına Atlı Yarbay Atıf Beyi; Afyon do- ***Güçler*** laylarını da ulusal bir bölge sayarak komutanlığa Yirmi Uçüncü Tümen Komu- ***Komutanı*** tanı Ömer Lütfi Beyi atamıştı. Bu tümen ile Anadoluya geldiğimizin daha ilk

günlerinde ilişki kurup meşgul olduğumuzu o günlerle ilgili konuşmalarım arasında söylemiştim. İstanbul hükümeti Fuat Paşanm yerine Hamdi Paşayı atamış ve göndermişti. Hamdi Paşa, Eskişehire kadar geldi. Orada, kendisine 16 Eylülde Istanbula geri dönmesi gereği bildirildi.
Ingilizler Eskişehir Mıntıkası Ulusal Güçler Komutanı olan Atıf Beyi tutuklayıp İstanbula gönderdiler. Ulusal Güçler Komutanı olan bir kişinin kendini kolayca düşman eline düşürmiyecek önlemleri almış olması gerekirdi. Bu konudaki aymazlık ve önlemsizlik kendisini kurtarmak için uzun zaman birbirini izleyen girişimlerde bu]unmamızı gerektirdi. Bilirsiniz, o tarihte Eskişehirde İngiliz birlikleri vardı. Fuat Paşa, toplayabildiği milli kuvvetlerle Eski- şehire yakın Cemşit denilen yere gitmişti. Eskişehiri uzaktan sardı. Eskişehirde bulunan İtilaf Devletleri Kuvvetleri Komutanı General Saliy Gladein Fuat Paşaya gönderdiği bir mektupta kullanılan deyimler Ulusal Gücümüzün yüksek onur ve haysiyetine karşı bir saldın sayıldığından ve o Generalin hak ve yetkisi dışında görüldüğünden bu hususta Istanbulda bulunan Iltilf Devletleri siyasi temsilcilerinin bir nota ile dikkatleri çekilmişti. 25 Eylül 1919 tarihinde General Sally Gladein Fuat Paşaya gönderdiği bir ekip .ki bir kurmay binbaşısı ile Eskişehir İngiliz kontrol subayından oluşmakta idi .İngilizlerin iç işlerimize ve ulusal ayaklanmamıza hiç karışmayacaklanna söz verdi. Bu sıralarda, Ingilizler, Merzifonda bulunan kuvvetleri geriye alınırsa memnun olup olmayacağımızı sormuşlardı. Elbette çok memnun olacağımızı bildirmiştik. Gerçekten oradaki kuvvetlerini bütün ağırliklarile birlikte önce, Samsuna çektiler. Sonra da oradan Istanbula aktardılar. Eskişehire egemen olduktan sonra, Fuat Paşayı, Bilecik ve Bursa dolaylarına göndermeyi düşünüyorduk.
Efendiler, Konyada vali bulunan Cemal Bey, Ferit Paşa Hükümetinin ***Konya yaAnadoluda*** önemli bir dayanak noktası durumuna geldi. Konyada Ordu Mü- ***1i*** *ema1* fettişi olan Cemal Paşanın İstanbula gidip de gelememesi orada bulunan Kolordu Komutanı Salihaddin Beyin

kararsızca davranışları ve sonunda haber ***yor ve Ionvermeden*** İstanbula çekip gitmesi Konya ve dolaylarını Vali Cemal Beyin ***ya halkı da*** egemenliği altında bırakmıştı. Oraya, amacı iyi anlamış olan birinin gönderil- ***Istanbulu tanımıyor***
mesı gerekiyordu. Sıvasta yanımızda bulunan Refet Beyin gonderılmesı uygun bulundu. Refet Bey yola çıktı. Konyada Temsilci Kurul tarafından gönderilen bir komutan gelmekte olduğu haber alınınca, yurtseverler canlanmış, diğer taraftan da Vali Cemal Bey hapishanede nekadar kanlı katil, tutuklu varsa hepsini çıkarıp silahlandırmış ve kendisine bir kuvvet oluşturmak istemişti. Konyanın sayın halkı, bu alçakça davranışa karşı ayaklanarak yurtseverliğin gereğini yapmaya karar vermiş ve bunun farkına varan Cemal Bey, 26 Eylülde İstanbula kaçmıştır (Belge 107). Halk, belediye dairesinde toplanarak Hoca Vehbi Efendiyi vali vekilliğine getirmişti.

Efendiler, dikkate değer bir noktadır; şimdi hatırıma geldi, yüksek toplu- ***Refet Beyin*** luğunuza bildirmeden geçemiyeceğim; Sıvas -Konya yolu üzerinde bir telgraf ***bir takım*** merkezinden, Refet Beyden bir servis aldım. Refet Bey, bunda; Konya ve yö- *yersiz* ***alieresinde*** başarı sağlamak için kendisine İkinci Ordu Müfettişliği sanı ve yetkisinin verilmesi gerektiğinibildiriyordu. Refet Bey çok sonraları Ankarada bu-

lunduğum sırada, Bolu ve yöresindeki asilerin yok edilmesiyle görevlendirildiği zaman da oradan bir şifre ile, halk üzerinde büyük etkisi olacağmdan söz ederek kendisine paşa sam verilmesini benden istemişti. 0 zamanlar Refet Beyin gerek birinci ve gerek ikinci isteklerini yerine getirecek resmi görev ve yetkide bulunmadığımı açıklamaya gereklilik yoktu. Ozellikle bunu Refet Beyin en iyi bilmiş olması kuşku götürür mü? Refet Bey bu isteklerini yerine getirmek için benim Istanbul hükümeti katında aracılık etmemi dolaylı olarak anlatmak istiyordu da denilemezdi. Çünkü, dünyaca bilinirdi ki ben, ordu milfettişliğinden ve askerlikten ayrıldıktan başka padişah ve İstanbul hükümeti tarafından kovulmuş ve ölüm hükmü giydirilmiştim. Çalışmalarım bir Kongrenin seçtiği kurul içinde, Temsilci Kurul içinde, onun adına oluyordu. Ulusal işlerde bulunmak ve özellikle bunda başarılı olmak için resmi san ve yetki şart ise, aslında o, benim kendimde yok idi. Başarı sağlamak için, içinde bulunduğum durum ve koşulların niteliği anlaşıldıktan sonra, benden resmi şekiller içinde san ve yetki aramanın yeri olamayacağı doğaldır. Kuşkusuz Refet Beyi Konyaya görevle gönderirken biz kendisine amaç içindeki her türlü iş ve davranış için tam ve geniş yetki vermiştik. Bunun kullanılması ve uygulanması onun kendi yeteneğine ve gücüne bağlı idi.

Efendiler, her yanı ulusal çahşmaya ve örgütler kurmaya yöneltmek için çalışırken İstanbul hükümetinin isteğine hizmet eden üst düzey sivil görevlilerden bir kısmı tarafından sözde tinsel gözdağı veren teigraflar da alıyorduk. Orneğin; Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza adında biri tarafından yaptıklarımızın İtiUif Devletlerine saldırma sayıldığını ve bu yüzden Osmanlı ülkesinin bazı yerlerine İtilf Devletleri askerleri girerek Türk Hükümetine son verileceği, görüşerek edindiği bilgilere dayanarak bildiriliyor ve hükümetle anlaşmamız öneriliyordu. Bu telgrafın mutasarrıfa yabancılar tarafından dikte ettirildiğine kuşku yoktu. Buna elbette gereği gibi karşıhk verildi (Belge 108.).

Efendiler, hatırlarınızda olsa gerektir ki, memleketimizde ve Kafkasyada ***General*** incelemeler yapmak üzere Amerika Hükümeti, General Harbordun başkan- *Harbord* lığında bir heyet göndermişti. Bu heyet Sıvasa geldi. 22 Eylül 1919 günü General Harbord ile uzun uzadıya konuştuk. Generale, ulusca yapılanların amaç *verdiğim* ve ereğini ulusal örgüt ve birliğin doğuş nedenini, Isli'ım olmayan unsurlara *kaışıhk* karşı olan duygular ve yabancıların memleketimizdeki olumsuz propagandası ve işler hakkında ayrıntılara girerek ve kanıtlara dayanarak açıklamalar yaptım. Generalin bir takım acayip sorularıyla da karşılaştım. Orneğin; ulus duşünülebilen her türlü girişim ve özverilerde bulunduktan sonra bile başarılı olunarnazsa ne yapacaksın? Verdiğim yanıtta -hatınmda aldanmıyorsam -demiştim ki: **Bir**

ulus varlığını ve bağımsızlığını sağlayıp korumak için akla gelebilecek her girişim **ve özveride bulunduktan sonra** başarılı **olur. Ya başaramazsa demek, o milletin ölmüş olduğunu kabul etmek demektir. Oyleyse millet, yaşadıkça ve özverili girişimlerini sürdürdükçe başarıstzlık söz konusu olamaz.**
Generalin sorduğu sorudan ana amacının ne olabileceğini araştırmak istemedim. Fakat verdiğim cevabm onun tarafından beğeni ile karşılandığını bugün yeri gelmişken söylemek isterim.

Efendiler, Eylülün *25* inci günü akşamı, Ankarada bulunan Yirminci Ko- ***Abdiilkelordu*** Komutan Vekili Mahmut Beyden aldığım bir şifre telgrafın anlamı şu ***rım Paşa-*** idi: Bu gece İstanbul telgrafhanesinden Fuat Paşayı telgraf başına istediler. *aracı*- İçişleri Bakanının vi1yet şifresile bir şifre yazdırdılar. Bunun özeti, padişahın
bildirisindeki bilimsel yol göstermelere uygun davranmak yoluyla vatan kurtanlabilecektir. Ulusal ayaklanma, uygarlık dünyasında nefret edilecek amaçlar olarak gösterildi. Hükümetle milletin ayrılığı yabancıların işlerimize karışmasına neden olacaktır. Konferans hakkımızda karar verirken, bu anlaşmazlık hayır ve esenlik getirmez. Sonunda, ayaklanmanın yöneticileriyle görüşmek üzere, yüksek kişiler ile, bildirilecek yerde, buluşmayı bir olup bitti şeklinde gösterdileri ve vaktın darhğından yanıt beklenilmektedir. Görüşlere saygı gösterileceğini, kişiliklerin ve şereflerin korunacağını tekrar edip duruyor. Telgrafı yazan, bu kişi, Kurmay Tuğgenerallerinden Abdülkerim Paşadır. Bu telgrafa Ticaret ve Tarım Bakanı Hadi Paşa aracılığıyla ve aynı şifre ile yanıt beklemektedir. Bu kişinin, bu hilesi ile başvurunun bizden geldiğini ilan edip yaymak istediği anlaşılıyor. Telgraf başında beklemekte olduklarından bir dakika evvel kabul edilip edilmiyeceği ile ne cevap verileceğinin bildirilmesini dilerim. Alif Fuat Paşa Hazretlerine de yazılmıştır (Belge 109).
Mahmut Beye, aynı günde saat 7 den sonra makina başında verdiğim telgrafta şunları bildirdim: "Kerim ve Hadi Paşalara, Fuat Paşanın Ankarada bulunmayıp işi olduğunu ve fakat görüşmek isterlerse, Sıvasta bulunan, Temsilci Kurul ile ve bu Kurulda bulunan Mustafa Kemal Paşa ile makina başında istedikleri şekilde görüşmek olası bulunduğunu bildirirsiniz. (Onlar görüşmek istiyorlarsa) sözlerine dikkat etmek gerekir (Belge 110).
Mahmut Bey, Kerim Paşanın Ankaraya çektiği telgrafı bize olduğu gibi yazdı. İçeriği, aşağı yukarı Mahmut Beyin özetlediği gibi idi (Belge 111).
Efendiler, Istanbul hükümeti ile yaptığımız ilişki kesme işinin (rupture) on beşinci günündeyiz. Ulusal karara karşı durum alan bazı yerler, isteseler de istemeseler de, ulusal akıma uymağa zorlandı. İstanbul hükümetine hizmet eden bazı görevliler ya kaçtılar ya da söz dinlemekle zorunlu duruma getirildiler. Istanbula, bütün memleketten, hergün Istanbul hükümetinin düşürülmesini isteyen binlerce telgraf yağdırılmaya başiad. İtilf Devletlerinin, Anadoluda dolaşan subay ve görevlileri, milli harektımız karşısında yansız olduklarım, ülkenin iç durumuna karışmayız sözünü, her tarafta açıktan söylemeğe başladılar. Bu durum karşısında sonunda, padişah ve Ferit Paşa, ulusal girişimi yönetenlerle anlaşmaktan başka çare kalmadığına ve fakat her halde, yerlerini korumak koşulu ile, bu anlaşma yolunu bulabilecek araçlar araştırmaya başladıkları kanısına vanlırsa yanlış olmaz inancındayım.
Efendiler, adı geçen Abdülkerim Paşa merhum, benim çok eski arkadaşım idi. Çok namuslu, değerli ve temiz kalpli bir yurtseverdi. Selanikte ben önytizbaşı, o binbaşı olarak bir büroda çalışmış, senelerce yakın arkadaşlık etmiştik. Merhumun davranışlarından ve sözlerinden bir tarikattan olduğu anlaşılırdı. Bazı tekkelere devam ettiği de görülmüştiir. Fakat herhangi bir şeyhe mürit olduğunu bilen yoktur. Çünkü, kendisini inançları ve vicdani aılayışlarmda, tinsel katlarda
-birinci hazret, büyükhazret -kabul ediyordu ve kardeşlik çevresinde bulunanlara hazret, kutup v.b. gibi -kendisince onlarda gördüğü yeteneğe göre -orunlar

verirdi. Bana da kutuplar kutbu derdi. Şimdi açıklayacağım haberleşmemizde de bu noktalara rastlayacağız. Kerim Paşanın, kendine özgü, bir konuşma ve yazma yöntemi vardı. Kerim Paşa, çok içten ve zamanında kendisine pek büyük ün kazandırmış olan yüksek bir belgatle görüşür ve öyle yazardı. Kendisinde, inandırma nitelik ve gücü olduğu da sanılır ve varsaydırdı. Bizim, Selnikte bulunduğumuz sıralarda, orada ordu komutanlığı ve ordu müfettişliği görevlerinde bulunmuş olan, Hadi Paşa, Kerim Paşayı açıkladığım bu nitelikleriyle dostlar arasında sayılır ve sevilir olarak tanımıştı.
Işte, Ferit Paşanın kabine arkadaşı Hadi Paşa, sıkışmış olan padişahın ve Ferit Paşanın, pek uygun bir aracı ile imdadına yetişmek istiyordu. Kerim Paşa Ali Fuat Paşayı da Selnikten taııyordu.
Efendiler, *27/28* Eylül 1919 gecesi, gece yarısına bir saat kala telgraf başında, Kerim Paşa ile karşı karşıya geldik. Iki taraf birbirini şu sözlerle tanıdı:
Sıvas Mustafa Kemal Paşa, telgraf başındadır. Kerim Paşaya söyleyiniz, buyursunlar, diyorlar.
İstanbul Yüce kişi, Mustafa Kemal Paşa Hazretleri misiniz, ruhum.
Ben – Evet, Sayın Kerim Paşa Hazretleri; dedikten sonra:
Kerim Paşa – Sıvasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: adresini yazdırdı ve Paşaya söyleyiniz anlar; birinci hazret karşınızdadır" sözlerini, bir cins parola gibi ekledi. Kerim Paşa, Yüksek esenliğiniz yerindedir inşallah kardeşim "diye başladı.
Kerim Paşanm, İstanbul hükümeti tarafından temiz kalbi ve temiz ahlakından yararlanılarak nasıl aldatıldığmı anlamak için başlangıç sözlerini olduğu gibi, onun söylediği biçimde, yineleyeceğim; Kerim Paşa merhum şöyle devam etti:
Yurdun iyiliği için, büyük vatansever kardeşim ile ve yüksek Temsilci Kurul üyesi dost- tarla görüş alışverişinde bulunmak isterim. Ayağınızın toprağına iletilmek üzere Ali Fuat Paşa aracılığıyla bir telgraf göndermiştim. Yüce elinize geçmiş bulunan o telgraftaki ilkeler üzerine kurulu sevindirici bir çözüm buluruz inşallah. Memleketi içinde bulunduğu kritik ve çok önemli ve aldatıcı bu dönemi Allahın lütfu ile, kolaylaştırıcı bir alana kavuştururuz. Bunun için Allahın lütfu ile kurtarıcı ereklerimizin yarattığı, kalbimize doğru yolu gösteren aydınlıkta bu işler üzerinde önemli şeyler konuşarak yurdumuzun amaçlarını birleştirelim, olmaz mı? Tedbirli davranan ve çok anlayışlı olan kardeşim. Ne dersiniz ruhum! Kötülük dileyen perişanlann bu güzel ülkemize yaptıkları iftiralar; açıktan açığa yaptıkları hLnetlikleri kıralım ve onları unıut pusularında kımıldayamaz ve cansız bırakalım ve sadece, hükümetle ulusun, sırf ülkenin esenliğine yönelik olarak yaptıkları hizmetlerle işleri birbirleriyle uzlaştıralım, ne de olsa yüce erek esasında hep birdir. Vatan kaygısıyla ortaya konulan bunca temiz belirtilerin, uygar dünya karşısında kutsal topraklarımızın korunmasına yönelik en büyük yurtseverlik olduğunu bir çare bulmak için de, sevdiğimiz bu kardeşimizle düşünce alışverişine başlayalım, bekliyorum kardeşim. Bu girişimin konusunda hükümeti geniş bir iyi niyet gösterdiğini eklerim ruhum.
Efendiler, Kerim Paşa ile 27/28 Eylül, gece yarısından evvel saat 11 de başlayan bu görüşmemiz, gece yarısından sonra saat yedi buçuğa kadar, tam sekiz buçuk saat sürdü. Uç evreye ayrılabilen bu haberleşmemiz, eseri cedit denilen büyük tabaka kğıtlarıdan yirmi beş sayfa doldurdu. Bunların hepsini, burada okuyarak, katlanmanızı kötüye kullanmaktan, korkarım. Kerim Paşa merhumun, köklü görüşlere ve kendisinin anlayışma uymasa da yazık ki kuvvetli bir mantığa dayanmamakla birlikte tatli sözlerinin ve gösterişli cümlelerinin okunup işitilmesini sağlamak için, yayımlayacağım belgeler arasına, bu görüşmemizi de olduğu gibi alacağım.

Ancak, bu görüşmede iki tarafın, güttükleri amaç ve dayandıkları temel noktalar üzerinde özellikle sonuç üzerinde toplu bir fikir verebilmek için izin verirseniz her evresinden birer parça söz edeceğim.

Kerim Paşanın, bilginize sunduğum, ilk telgrafma yanıt verirken, biraz da, onun yöntemine ve anlatış özelliğine uymuş olduğum görülecektir. Yaııtımda, ben de, böyle başladım:
Kerim Paşa Hazretleriııe; (kutbülaktap)* deyiniz anlar! diye hitabımdan sonra şimdi karşılık veriyorum" dedim.
Pek saygm ve temiz yürekli kardeşim Abdülkerim Paşa Hazretlerine; Allaha hamdolsun sağlığım yerindedir. Büyük ve soylu milletimizin, meşru haklarmı anlamış ve onu koruyup savunmaya bütün varlığıyla girişmiş olduğunu görmekle pek mutluyum.... Düşünce alışverişi yapmak konusunda belirttiğiniz isteğe içten teşekkür ederiz Fuat Paşa Hazretleri aracılığı ile çekilen telgrafın içeriğin öğrenmiş bulunuyoruz Dayana olarak aldığımız bildirinin Ferit Paşa ve arkadaşlarına yöneltilmiş bir sesleniş ve paylama olduğu azıcık düşünüp incelenince kolayca anlaşılacak besbelli bir şeydir.
Padişahın kalbini derin üzüntülere uğratan durum ve davranışlar, milletimiz tarafmdan değil, fakat Ferit Paşa, İçişleri Bakanı Adil Bey, Savaşişleri Bakanı Süleyman Şefik Paşa ve bunlann iş arkadaşlan bulunan Harput Valisi Ali Galip Bey, Ankara Valisi Muhittin Paşa, Trabzon Valisi Galip Bey, Kastamonu Valisi Ali Rıza Bey, Konya Valisi Cemal Bey taraflanndan yapılmıştır.
Malatyadaki haince girişimi, Corumdaki haince düzenlemeyi, Konyadaki çırpınır gibi girişimi gerçek evreleriyle duymamış iseniz, sizi de çözünıe başlangıç olarak düşündüğünüz noktada yanılmışlıktan dolayı özürlü sayanz
Yabancılarm görüşlerinin bizden yana değiştiği gerçeğin ta kendisidir. Ancak bu değişim, hiçbir yakıt Ferit Paşa hükümetinin izlediği politika sonucu olmamıştır. Bu sonuç, milletimizin varlığını gösterip kanıtlamak yolunda kendisinin yaptığı, kesin kararlı girişimin meyvasıdır. Işte bu konuda, padişahı aldatıyorlar.
Kurtuluş çaresi ve yaşama ilkesi ancak ve ancak -Ulusal Güçlerin etken ve ulusal istemin egemen -olmasındadır. Bu sağlam ve yasal temelden en ufak bir ayrılış, Tann korusun, devlet ve millet ve vatanımız için çok acı bir kayıp olur.
Milletimizin soylu ayaklanmasını yanlış yorumlayıp yayımlamaktan geri kalmayan, aşağıhk kötücüllerinin çok olduğu kuşkusuzdur. Ancak, ne yazıktır ki, bu inatçı kötücüllerin başmda, sonsuz devletimizin başbakanı Ferit Paşa ve bakanlıklarda bulunan Adil Bey, Süleyman Şefik Paşa gibi devlet adamlan bulunuyor.
Memleketimize takım takım bolşevikler girdiğini ve milli harekatınıızm bolşevik hareketi olduğunu resmi ağızlardan ilan eden ve yayan bu bahtsızlardır.
Soylu ve temiz milli harekt%tımızın, İttihatçılann gözü kararmış davranışlan olduğunu ve Ittihatçılarm parasile yürütüldüğünü resmi olarak ve açıkça dünyaya, yabancı gazetedilerine söyliyen bu aymazlardır.
Anadoluda, karışıklıklar olduğunu ajanslarla resmi ağızlarla ilan eden ve -ateşkes anlaşmasının özel maddesi uyannca -kutsal vatanımızı düşman işgaline açık bırakmak isteyen bu cahillerdir.

* **Kutupların kutbu**

Malatyanın İslam halkı ile Sıvasın İslam halkını birbirini öldürmeye yönlendirmek isteyen bu zavallılardır. Milli harekatımızın önüne geçeceğim diye Sıvasın ve ulusal duygunun görüldüğü her yerin yabancılar tarafından işgalini isteyen bu hainlerdir. Bununla birlikte, bizim en kutsal amacımız; tıpkı siz kardeşimin düşündüğü gibi kötücüllerin, bu güzel memleketin üzerindeki iftiralarını ve açıkça melunluk yapmalarını önlemek ve onları umutlarının pususunda kımıldıyamaz ve cansız bırakmak ve devlet ile milletin yaptıklarını sadece yurdun esenliği noktasmda birleştirmektir. Allaha hamdolsun, bu amacın gerçekleşmesinde, artık milletimiz her türlü kötücül davranışları kırmış ve bütün yiğitliği ile kararlı adımını atmıştır.

Yabancılar bile ulusun yaygın gücünü ve vazgeçilmez isteklerini ve buna karşın Istanbul hükümetinin ne kadar, asılsız ve millet ile ilgisiz, güçsüz bir kurul olduğunu anlamıştır. Merzifonu boşalttılar. Samsunu da boşaltmaya başladılar. Iç işlerimize ve milli harekatımıza karşı yansız kalacaklarını söylüyorlar. Işte ulusal girişimlerimizin, bağımsızlık elde etmek yolunda başardığı ilk sonuç budur.
Ulusal akım, İstanbulda, Anayasa hükümlerine uyulmasıyla sonuçlanacaktır. Şimdiki hükümetin, geniş bir iyi niyet sahibi olduğunu sanmanın, yerinde olmadığını bildirmeme izin vermenizi rica ederim.
Ben, daha, Erzurumdan, Ferit Paşaya gerçek durumu anlatarak, milletin güç ve iradesine karşı çıkacak hiçbir kuvvet kalmadığını yazmıştım ve kendisine karşı çıkma ve engel olma yolunda devam etmemesi gereğini hatırlatmıştım. Bu aymaz adam, buna yanıt vermedikten başka, ulusal akımın birkaç kişinin kışkırtması sonucu olduğunu ilan etti ve çıkar hırsı ile ve cehalet körlüğü ve aymazlıkla iki tarafı idare ederek yerini koruyabilecekleri tutarsız sanında bulunan birkaç valisinin aldatıcı raporlannı benim temiz ve yurtsever uyarılarıma yeğledi. Bugün, her türlü kötülük ve hayinlik ve güçsüzlük ve uyuşukluk içinde kaldıktan ve millet de durumu tüm gerçeklerini bütün açıklığıyla aniadıkları sonra, bize düşen ödev; en hızla davranıp ulusal ereklere uyacak, yeni bir hükümetin iktidara gelmesini sağlamaktır.
Eğer bugünkü bakanlann, kişisel durumları ve canları hakkında herhangi bir kuşkuları varsa, bugün için bu gibi şeylerle uğraşacak kadar kendini aşağılamanın pek üstünde olan milletimiz adına kendilerine istedikleri söz ve güvenceyi vermeyi de ulusumuzun çıkarı gereği sayarız. Fakat, tuttukları, yanlış yolda ayak direme ve inadı sürdürmeleri halinde, çıkacak sonuçlann sorumluluğu kendilerinde olacaktır.
Işte, yaptığınız iyilikçi girişim dolayısile bir defa daha ve son defa, sizin soylu kişiliğiniz gibi kalbi gerçekten vatan ve millet aşkile ve padişaha sevgi ve bağlılıkla dolu olan ve kardeşlik anılarını her zaman saygıyla koruduğum kardeşim Abdülkerim Paşa Hazretleri aracılığıyla da iletmiş olmak, bizim için her türlü vicdan rahatlığının gerçekleşmesine yaramıştır.”
Efendiler, buraya kadar söylediğim sözler bir tek maddenin özetidir.
Bundan sonra gelen maddede;
Ulusal ayaklanma, tam genişliğiyle İstanbula ilerlemektedir. Ferit Paşa ve arkadaşlan bunu biliyorlar. Sizde bu bilgileri isteyin ve aydrnlanın dedikten sonra gerçekten o günlerde, belirmiş olan başarılı askeri hareketlere ilişkin rapor-

ları özetleyerek anlattım ve “Artık, bütün bu hareketleri durdurmak, yalnız ve ancak bir şeye bağlıdır. 0 da, ulusal ereklere bütün anlamıyla uyacak birisine hükümet başkanlığının verilmesine ve onun da ulusal erekleri kavrayarak ona göre önlem alma yoluna gitmesine bağlıdır dedim.
Bütün bu ileri sürdüklerimiz üzerinde kardeşçe bir düşünceniz varsa lütfen bildirmenizi rica ederim cümlesinden sonra Anadolu ve Rumeli Haklan Savunma Derneği Temsilci Kurulu adına Mustafa Kemal’ diya imzamı koydum.
Bundan sonra. Kerim Paşa: Once, sizinle birlikte bulunan saygın kişilerin tümüne seMm ve saygılarımı lütfen bildirmenizi rica ederim. başlangıcı ile haberleşmemizin ikinci evresini açtı. Kerim Paşa, devam etti:
“Başladığım kısa konuşmaların bütün evrelerini siz anlattınız. Iki yerde, işin çözümlenmesi konusunda doğru görüşe varılmadığını bildirerek özürlü sayılacağımı ileri sürdünüz. Her ne kadar tüm yerel durum ve olaylar bilinmeyince bir konuda hakemlik yapmak, güçleşir ise de,

memlekete ait işin çözümlenmesinde, nurlandıran ışık, tertemiz vatan kaygısı olduğundan dayanılacak temel sağlam ve aydınlık olur. Vatanın kaderi kararlaştırılacak olan şu sıralarda tek vücut halinde bir millet ve hükümetin göreceği işi göz önünde bulundurarak bunun kolay çözümleneceğini bilginize sunmak isterim.
Çıkış noktası, yaptığıma işaret ettiğiniz, padişah bildirisinin, anlayış şeklinde, olabilir ki ben yanılayım. Yalnız izin veriniz de asıl işin çözümlenmesinde en büyük bir dayanak sayılan bu yüksek bildirideki tüm yönleri açıklayarak, padişahın sözlerinin kavrayıcı genişliğini bildireyim. Ben sanıyorum ki, padişahımız..
Ben, derhal Kerim Paşanın sözünü keserek, şunu yazdırdım:
Kerim Paşa Hazretleri, gereğinden çok açıklamalar iki tarafı da ana amaçtan, uzaklaştırabilir ve bir de, padişah bildirisinin yorumlanmasıyla fazla uğraşmak yararsızdır. Rica ederim, asıl konu üzerinde görüşelim.
Kerim Paşa cevap verdi:
– Asıl konu üzerine görüşeceğiz. İzin veriniz devam edelını Efendim.
Ben Rica ederim en son söz ve öneri üzerinde anlaşalım, dedim.
Kerim Paşa Evet, oraya geleceğiz Efendim.
Söze, ben devam ettim ve "Kerim Paşa Hazretleri, yaptığımız haklı işle- ***Ferü*** *Paşa* rin ve ulusal tepkinin artık, daha fazla kötüye yorumlanmasına ve düzeltilme- ***Hükümeti*** si gerekli görülmesine ve özellikle, bu düzeltme ve değiştirme için de can?lik- ***u1md1*** leri ve hainlikleri kanıtlanmış bir hükümetin üyelerinin meşru olmayan savunmalarının esas alındığını görmeye dayanamayız. Biz, son durumu anlattık ve milletin kesin olarak istediğini bildirdik. Bilmem yinelenmesi gerekli midir? Siz sonuçta gerçekleştirilmesi gerekli olan bu ulusal isteğe karşı, Ferit Paşa hükümetinin devletin en yüksek kişisini, haM kirletmesine aracılık etmek istiyorsanız bu işiniz, hiçbir yararlı meyve vermeyeceğinden başka, siz yüksek kardeşim hakkındaki çok eski kardeşlik duygularımızın da sarsılmasma neden olacağmdan kaygılanırım.
Şimdi, Ferit Paşa, hiç gecikmeden yerini namuslu bir insana bırakacaksa ve buna inanıyorsanız, giderilecek hiçbir zorluk kalmamıştır. Aksi halde, aracılığınız kalbinizin kırılmasından ve yararsız yorgunluktan başka bir sonuca varmayacaktır.

Ferit Paşa, yerini korumayı sürdürürse, sonucunun acıklı olmasma neden olacaktır. En son ve en kesin söz budur: amacımız, bu sarsılmaz gerçeği, padişaha duyurmanızdır. Siz, ancak bu soylu ödevi yapmakla bugün vatan ve milletin sizin yüksek kişiliğinizden beklediği dini ve milli ödevi yapmış olursunuz."
Kerim Paşa, Sözü uzatmamak elbette esas amaçtır" diye başlayarak sözü gereğinden çok uzattı. Bu uzun sözler şu cümle ile son buldu. "Yurt için, burada, yaptığım şu girişim elbette Allah ve ulus katmda bütün temizliği ile süs saçarak kalır ve işin gerçek sahibi olan kudretli Allah, millet ve vatanın kurtuluşunu sağlayacak esaslan yaratarak tamamlar. Ulu Allah, güçlükleri çözllcüdür. Aziz gözlerinizi öperim."
Yeniden karşılık vermek sırası bana, gece yarısından sonra saat 4:30 da geldi. Kerim Paşanın, değindiği noktaları karşılıksız bırakamazdım, ben de uzun düşünceler ileri sürdüm ve sonunda, şu halde – dedim – bizim ve sizin yurtseverler gibi yapacakları girişimin amacı ne olmak gerekir? Yönetimde kaldığı her dakika millet için gelecekteki kaderimiz için, yeni bir yıkıma neden hazırlamaktan başka bir meyve beklenmeyen, Ferit Paşa ile milletin arasını bulmak olanaksızlığı ile uğraşmak mı, yoksa bir an evvel meşru olmayan bu hükümet yerine ulusun ve yurdun gereksinmelerine uygun yeni hükümetin devlet işlerini üstlenmesi gereğini padişaha duyurmağa yol aramak mıdır? Lütfen bu iki noktadan biri için evet veya hayır şeklinde yanıt verirseniz, Allah ve millet katında bütün temizliği ile değerli kalacağına kuşku olmayan temiz girişiminizin bizlere ait yönündeki evresini tamamlamış olursunuz.
Kerim Paşa, istediğimiz kısa yanıt yerine yine uzun karşılık verdi. Fakat bu uzun sözler

arasında, bazı cümlelerle, bize padişahın aldatılmış olmayıp her şeyi bildiğini anlatıyordu. Kerim Paşanın bazı cümlelerinde şu sözler vardı: Padişah kapısı kesin çözüm yeri olup meşru bir devlette bu yüksek konum, bütün ulus bireylerinin yöneleceği mihrabdır. Anadolunun tüm söylediklerinin padişaha duyurulduğu yolunda bilgi vermişlerdir. 0 halde, kamu işlerinin kıblesi ve yüksek amaçlarının kabul yeri olan padişahımız efendimiz herşeyi biliyor.
Kerim Paşa, kendine özgü cümlelerle sürdürdüğü düşüncelerine şöylece son verdi:
Ulu Allah, nice yüksek etmenler yaratarak ve kullarını eşindirerek bu çözülmesi güç düğümü büsbütün çözecektir. Elbette ki Allahın emri güzeldir ve yakındır. Allahın eli her elden üstündür. Geleceğimiz, Allahın bağışı ile ulusal haklarımız yüceliğinde kutlu ve escnlikli olacaktır. İşte bağışlayıcı ruh budur. Aziz ruhum.
Bu kez Efendiler, geceyarısından sonra saat 6:10 a gelinmiş olmasına karşın, üçüncü evrenin açılmasına ben neden oldum.
Merkum Kerim Paşanın, pek hoşlandığını bildiğim bir deyinile -büyük hazret! -diye söze başladım:
"Ummetin milletin mihrabı olduğu içindir ki ulusun dileklerini bildirmek için yol açmaya girişmekten geri durmadık.

Yalnız, büyük bir yanılgıdan yüksek kişiliğinizi kurtarmak amacile bildirelim ki, Anadolunun bütün dileklerinin halifenin bilgisine sunulduğu yolunda verdiğiniz bilgiye, ulusun mani henüz kesin değildir. Çünkü, millet emindir ki, padişah, hainlikleri saptanmış olan birkaç kişiyi ulusa yeğlemez.
Kerim Paşanın değindiği noktalara yanıt verirken şunlan söyledim, Pek güzel ve yakın olan Tanrı buyruğunun yerine gelmesile talihsiz ve zulme uğramış soylu ulusumuzun kurtuluş ve esenliğe ermesini, tükenmez gücü ve esirgeyiciiği olan Allaha yakarır ve ufukları hep "inatçı bir dumanla sarılı olan İstanbuldaki bazı kişilerin gerçeği görmemek yönünde bayağıca direnmeleri- nin son bulmasını bekleriz. Ulusun yüce ruhu da, işte böyle duygularla dolu- dur Yalnız, bir daha söylememe izin vermenizi rica ederim ki, evet veya hayır şeklinde yanıt verilmesini dilediğimiz sorular yazık ki yanıtsız bırakılmıştır. Azizim, Allahın eli her elden üstündür. Ama, bununla birlikte, güçlükleri ve sorunları çözmeye girişenlerin, belirli bir ereği olmak gerekir.
Ulus, Allahm emrini yerine getirecektir ve söylediğiniz gibi ulusal haklarımız kutlu ve esenlikli olacaktır. İyilik sever dualarınızın eksik edilmemesini rica ederim. Çalışmak bizden, yardım ölümsüz Allahtandır.

Mustafa Kemal

Artık, Kerim Paşanın yorulduğu anlaşılıyordu. Son iki sözüm ruhum diyerek ulusal ereklerin ilkelerini yüce bilmek ve korumak koşuluyla içten dileklerin sayılıp dökülmüş olduğunu ve Allahın eli yüce ayetinin hayırla kabul buyurulmak üzerine kullanılmış olduğunu söyledikten sonra Allaha ısmarladık, yine görüşeceğiz." diyerek çekilmek istedi.
Bırakmadık.
Son sözü, biz söylemek istedik ve dedik ki: "Kardeşimizin hatırında kalsın diye son bir cümle söylüyorum.
-Ulus güçlü, anlayışlı ve giriştiği işi başarmaya kesin kararlıdır. İşler hızla yürümektedir— şevketli. Padişahımızın karar vermesi ve sorunu çözümlemesi zamanıdır." (Belge 112).
Efendiler, bundan sonra, Ferit Paşa hükumeti ancak üç gün daha dayanabilmiştir.
Görüşmeye, muvaffak olamadığım, dostum merhum Kerim Paşamn bazılarına söylediğine göre bu görüşmemizi olduğu gibi padişaha göstermeyi başarmış ve onun üzerine direnme gücü kırılmış.
Kerim Paşanın, Kara Vasıf Beye olan 8 Kasım 1919 tarihli mektubunda da buna işaret edilmiştir.
Rahmetlinin bu mektubunda şu satırlar vardır:

Eski başbakan (Damat Ferit Paşa) en son görüşme nedenile ve bunun pek sürekli etkisi ve önemle tartışılması sonucu çekilmek gereğine inanarak ve bütün direnme gücü kırılarak çekilme dilekçesini sundu... İşte sessiz sadasiz, yurt için çalışılan ve tek başına temiz duygulu bir girişimle başarılan pek büyük olay...
Dikkat edilmelidir ki, bu yazılan ben yazmış ve eski başbakan ile padişahımız efendimiz hazretleri, bunun sonucu alındıktan sonra, öğrenmek ve değerlen

direrek karar almışlardır.... Girişimin ve yazılan yazıların ne kadar önemli noktalan içerdiği ve bunlarda nasıl bir temiz vicdan ve aydm düşünce ile bugünkü gerçeklerin işlendiği elbette Allah katında ve ulusun tarihi önünde soylu bir yapıt olarak kalacaktır.
Bütün bunları sayıp dökmeye beni yönelten nedenler (geçmiş olaylann gerçeklerini saptamaktır).... Kerim Paşa merhum mektubunun sonunda, "Bu kiğıdımın bir örneğini Temsilci Kurula göndermek iyiliğini esirgemezseniz yüksek gerçeklerin tam olarak ve birlikte yayımlanmasına yardım etmiş olursunuz demiş ve örneği değil, fakat mektubun aslı bana gönderilmiştir. Bu mektubu da yayımlanacak belgeler arasına alacağım (Belge 113).
Efendiler, bu haberleşmenin yapıldığı gecenin ertesi yani 28 Eylül günü, özeti, tüm kolordulara şifre ile bildirildi.
Kerim Paşa merhumun Fuat Paşaya yazdığı ilk telgrafında, Istanbuldan ***Trabzon-*** yüksek kişilerin harekatı yürütenlerle kararlaştırılacak yerde bir araya gelme- *dan* ***gelen*** lerinden söz edildiğini görmüştük. Buna benzer, ama tersine olarak yani içer- *öneri*
den İstanbula gitmek yolunda bir öneri de, bundan daha önce Trabzondan çıkmıştı. Bunu, izin verirseniz biraz açıklayayım; Trabzon Valisi Galip Bey 18, 19 Eylül tarihlerinde iş gezisi için Ardasede bulunuyordu. Kazım Kara Bekir Paşanın Ardaseye gidip vali ile görüşmesi sözkonusu idi. Bu iş üzerinde 19 Eylülde telgraf başında Kazım Kara Bekir Paşa ile görüştük. Görüşmeye yol açan, 18 Eylül tarihli Trabzondan aldığım bir telgraf idi. Kendisine aynen verdiğim bu telgrafda ulusal çıkarlar yararına olmayan 6 maddeyi kabul etmiyoruz. (Bu 6 madde Istanbul ile ilişkilerin kesilmesine ilişkin emirdir.) Dileklerimizin Padişaha iletilmesi işi ise gönderilecek bir heyetçe sağlanabilir kanısındayız denilmekte idi (Belge 114). Kazım Kara Bekir Paşa, makina başında Trabzon valisi ile görüşmüş ve özetini bildirdi. Vali soru şeklinde birtakım düşünceler ileri sürmüş, Kara Bekir Paşa uygun karşılıklar vermiş. Vali en sonunda "İstanbula bir heyet gönderilerek durumun padişahın bilgisine sunulmasını ve bu heyete kendisinin gitmesini önermiş ise de biz değişik araçlarla durumu bildirmeye giriştiğimize göre, bu düşüncesinden yaz geçmiştir. Böyle bir heyeten gitmesi ve buna sarayın durumunu bilen Gümüşane delegesi Zeki Beyin de katılması önerilmektedir" denilmekte idi (Belge *115).*
Tuhaftır ki, iki gün sonra yani 21 Eylül 1919 da Torulda Kaymakam Halit Beyin gönderdiği bir şifrede de bu heyet olaymdan söz ediliyordu. Çok kuruntulanan padişahı, yabancıların ve Ferit Paşanın kucağına atmamak için Istanbula kimlikleri gizli tutularak bir kaç kişi gönderilmesi uygun olacağı ve bu heyete delege Servet ve Zeki Beyler alınırsa sevinerek kabul edecekleri Zeki Beyin ağzından bildiriliyordu (Belge 116). Halit Beye, 22 Eylülde verdiğim yarntta; Zeki ve Servet Beylerden oluşan bir heyetin İstanbula gönderilmesinin uygun olmadığını bildirdim. 24/25 Eylül tarihinde Halit Beyden aldığım bir telgrafta, Trabzonda karşı çıkanların odağını oluşturan Trabzon Valisi Galip Beyi, kolordu ile Erzurum valisinin çağırısını kabul edip Erzuruma gitmediği için, ister istemez silahlı kuvvetlerin korumasında bu gece (24/25 Eylül) Erzuruma gönderdim" deniliyordu (Belge 117).
Efendiler, şaşılacak rastlantı değil midir ki, merhum Kerim Paşanın ilk aracılık telgrafı Trabzon valisinin tutuklandığı gecenin ertesinde, Trabzon vali ve

Zeki ve Servet Beylerin ve bunların kandırması üzerine birtakım kimseleri İstanbul ile bağlantıların kesilmesini bozmak için girişimlerinin ve İstanbula niteliği gizli bir heyet

halinde gitmek hususundaki plnlannın boşa çıkartılmasının gerçekleştirdiği bir günde yani 25 Eylül günü çekiliyor ve bizi ancak 27/28 Eylül gecesi aramak gereği duyuluyor. Haberleşmenin akışından anlaşıldığına göre Erzuruma giden vali Galip Bey, tekrar Kazım Kara Bekir Paşaya, Istanbula bir heyet dile başvurmaktan söz ettiği hakkında Paşanın 27 Eylül tarihli bir sorup öğrenme teigrafını alıyoruz. Buna 28 Eylülde karşılık olarak verilen telgrafta, Kerim Paşa haberleşmelerinin özeti okunduktan sonra, "Sözü edilen başvuruya gereksinme duyulup duyulmayacağınm bildirilmesini rica ederiz. Gerek duyulursa Trabzon Valisinin, Içişleri Bakanı Adil Beyden, milli harektımıza karşı çıkmak açısından hiçbir farkı olmadığından kendisinin ulusun yüce ayaklanmasına hiçbir şekilde karışmasına izin verilmemesi karşıtı veriliyor (Belge 118). Kazım Kara Bekir Paşanın 30 Eylülde verdiği yanıtta; Trabzon valisinin bu gibi işlere karıştırılmaması hakkındaki" düşüncemizin yerinde olduğu kabul edildikten sonra, Trabzonun durumunda çoktan beri beklenilen iyileşme oldu (Belge 119).

Efendiler, bu son söylediklerimle başka bir gerçek üzerinde de düşünceleri aydınlatmak isterim. Trabzon Valisi Galip Bey, Zeki Bey saray ve Ferit Paşa ile ilişkili idiler. Bir heyet olarak İstanbula gitmekten amaçları, ulusal amaca yardımcı olmak değil Istanbulda gerekenleri aydınlatmak birtakım önlemler salık verip yeni direktifler almak gibi aınaçlara dayandığında bence kuşku yoktu. Nitekim, Zeki Bey sonunda Istanbula gittikten sonra arkasında gereği kadar para ve cephane gönderilmeye söz verilip özel direktiflerle Trabzon ve Gümüşane yöresinde, örgütler yapmak üzere gönderilmiştir. Onu, mcboluda tutuklatıp Ankaraya getirtmiştim. Bana, bu söylediğim şeyleri tümüyle kabullendi. Sadece, sanki Istanbulu aldattığını, alacağı para ve silahları sanki bize vermek niyetinde bulunduğunu söyledi. Buna o gün ve hatta bugün inanacak bönler bulunabilir mi? Gene de ben, bu kişiyi Erzurum Kongresindeki ilişkilerin anısına saygı göstererek sadece gerekli uyarılarda bulunmak ve öğütler vermekle yetinerek serbest bırakmıştım.

Efendiler, İstanbul hükümeti tarafrndan, Kolordu Komutanı olarak Kon- *ilk* ***Bozkır*** yaya gönderilen Sait Paşayı 30 Eylülde İstanbula geri gönderdik. Konya Valisi *olayı* ***ve iz-*** kaçak Cemal Beyin kaçmadan önce, düzenlediği ilk Bozkır olayının önüne geçmek için, Yirminci Kolordu ve Niğdede Onbirinci Tümen aracılığı ve yardımla- *kaışı* ***çıkrıyla*** gereken önlemler almarak Istanbulun ortaya çıkmasını beklediği fenalığı, *mas,* durdurduk. Ereğli, Bolu, Adapazan, Izmit yöresinde kurulmaya çalışılan Ulusal Güçler Eylül aymın son günlerinde çok duyarlı olmaya başladı ve oralarda- ki Ulusal Güçlerin başlan, hükümetin direnmesi halinde Istanbula doğru yola çıkmayı beklediklerini bildiriyorlardı. Bunu. 28 Eylülde, bütün memlekete ve elbette Istanbula da genelge ile bildirdik. Ancak, Izmit şehrinde 2 Ekim gününde olumsuz sayılabilecek yeni bir olay karşısında kaldık. 0 tarihte Izmit Mutasarrıfı Suat Bey adında birisi idi. Kendisini telgraf başma çağırdık. Son günlerdeki bildirilerimizin gereğinin tamamile yapılıp yapılmadığmı sordum. Mutasarnf Bey, yaptığı açıklamalarda diyordu ki: Bildirileri aldım. Anlaşmazlık ve karışıklık olmaması için halkı serbest bırakarak dinlemeyi, en doğru davranış

saydım. Olumsuz söylentiler vardır. Temsilci Kuruldan açıklama istemek ve özellikle amacın (Ittihat ve Terakki partisi hükümetini eski şekilde yeniden canlandırmak olup olmadığının kesin olarak anlamaya kararlıdırlar. Ben, en yansız bir adam olmak üzere düzeni ve iç güvenliği korumakla yükümlüyüm); (ben herkim ve her ne için olursa olsun sonucu bilinmeyen bir serüvene başkalarını götürmeyi doğru görmem.) (Hesaplı ve tedbirli davranmak yanlısı olduğumu tam bir tecrübeme dayanarak bilginize sunanm.) (Belge 120).

Verdiğim karşılık, aşağıda olduğu gibidir:

Sıvas, 2 **Ekim 1919**

Suat Beye
K.- Izmitte en küçük anlaşmazlığa ve kargaşaya meydan vermemek temel ödeviniz olduğu gibi bizim de özellikle *rica* ettiğimiz bir şeydir. Ulusal örgütler ve ayaklanmamızın meşru amaç ve niteliğini, gerek size gerek Izmitte birçok kişilere ve bütün dünyaya karşı yazmış ve yazmakta bulunduğumuz bildiri -açıklamalarla, en kinci düşmanlarımıza bile anlatmış olduğumuzdan kuşkumuz kalmamıştır. Artık, ancak ayaktakımının söylentilerinden başka bir niteliği olamayan dedikoduların, karar vermekte, etken olabileceğine olanak düşünemiyoruz. Bundan başka, halkın sorup öğrenmek gereğini duyduğu noktalar var idise, bunlar neden hemen sorulup sorun çözümlenmemiş bulunuyor? Siz yansız durumda kalmayı yeğliyorsunuz. Ama davranışlarınız hiçbir zaman yansızhk sayılamaz. Çünkü siz ulusun meşru ayaklanmasına karşı yansızlığınızı iddia eylediğiniz halde, haince davranışlarile meşru olmayan ve aslında yok sayılan Ferit Paşa hükümetinin görevlisi olarak çahşmaktasınız. Ittihatçılığın yeniden canlandırılmasına çalışacak sığ görüşlülerden olmadığımızı siz pek güzel anlayabilirsiniz. Size pek içten ve fakat, bütün kesinlikle şunu bildireyim ki, siz şimdi Fen Paşa hükümetine güven duymuyorsanız bunu, Içişleri Bakanlığına resmi olarak bildirmelisiniz. Yok ulusun kararı ve isteği aksine olarak Ferit Paşa hükümetine güveniniz varsa, İzmitin saygın halkını meşru ulusal ayaklanmasında serbest bırakmak üzere hemen görevinizden ayrılarak İstanbula gidin. Bu iki noktadan herhangi birine uymazsanız sizi bekleyen durumun nedeni ve sorumlusunun siz olacağınızı tüm içtenlikle bildirmeyi bir vicdan ödevi sayarım.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal
Mutasarrıf Beyin, "kulunuzu soğukkanlılıkla dinleyiniz Efendim; bendeniz, iyi anlatamadım. Amacınızın yüceliği ve meşruluğu üzerine, hiç söz söylecümlelerile başlayan yanıtında, yazılan satırlar bizi, yarınki Cuma
namazı toplantısına kadar, halimize bırakmız. Ferit Paşaya, kim bilir kaç kez kalemle saldıran bendenizi nekadar fena gözle görüyorsunuz Efendim" cümleleri ile son buluyordu (Belge 121).
Bunun üzerine, ertesi günkü Cuma namazı toplantısına kadar bekleyeceğimizi bildirmek üzere yazdırdığım telgrafa, şu iki cümleyi ekledim: Sizi fena gözle gördüğüm yolundaki sanı doğru değildir. Çünkü vicdanımız sızlamaksızın verebileceğimiz kararlar, ancak etken sonuçlara bağlıdır (Belge
122).
0 tarihte, tzmitte, Albay Asım Bey adında birisi, tümen komutanı olarak bulunuyordu. Asım Beye de, bir iki gündenberi, telgraf başmda bildirimier yapılmıştı. Fakat hiçbir karşılık alınamıyordu. Onu da, 2 Ekim günü makina başına çağırdım, konuştum. Kendisine; "Hükümetin düşeceği ve belki de düşmüş olduğu kesindir, bu nedenle ulusun ısrarlı davranış ve iradesi her türlü endişenin üstünde sağlamdır dedikten sonra kesin düşünce ve karanm beklemekte oldu-

ğumu söyledim (Belge 123). Tümen Komutanı Asım Beyin uzun özürler ve düşüncelerle dolu karşılığından çıkan elle tutulur tek anlam, şimdiye kadar yanıt vermeyişinin nedeni, Istanbuldaki Kolordu Komutanından bilgi almak için yaptığı başvuruya yanıt alamayışından ileri geldiği (Belge 124) ve yarınki Cuma namazında kararlar alınacağı cümlelerile özetlenebilir (Belge 125). Bazı öğüt ve özendirmeler içeren yanıtımızda başlıca şunları söyledim: "Ferit Paşa- nın yarına kadar çekilmesi olasılıkların en kuvvetlisidir. Böyle olunca, yarınki toplantınız sonunda padişaha ve belirli hale gelirse yeni hükümet başkanına, hükümetin ulusal ereklere bütünüyle uyacak, yansız kişilerden kurulmasını dilemeyi ve bunun beklendiğinin bilgisine sunulmasını sağlayınız. Bir de, yurdumuzu ve ulusal bağımsızlığımızı kurtarmak için, kurulacak olan yeni hükümet ile birlik halinde, daha pek çok çalışmaya gereksinmemiz olduğundan tam dinginlik içinde Temsilci Kurul kararile bilginize sunduğum

şeyler göz önünde bulundurularak örgütlenmenin sürdürülmesini rica ederim' (Belge 126).
Efendiler, ben, Asım Beye bu son cümleleri yazdırırken 2 Ekim 1919, sa- ***Ferit*** at 3:40 sonrada araya imzasız şöyle bir servis girdi:
"Paşa Hazretleri, Istanbuldaki yakın arkadaşlar söylediler. Tüm akşam gazeteleri yazıyormuş. Ferit Paşa sağlık nedenile görevinden ayrılmış. Tevfik
Paşa hükümeti kurmakla görevlendirilmiş. Daha sabahtan söyleniyordu, ama kesinleşmemişti, şimdi kesinleşti Efendim."
"Bu telgrafı kim veriyor? Anlayınız" dedim. Sormaya zaman kalmadan telgraf şöylece devam etti:
"Biz, Ankara telgrafçıları. Paşa Hazretlerinin ayağının toprağına saygılarımızı sunanz ve vatanımızın başına bir kötülük karabasanı olan bu hükümetin devrilmesi için ulusun başında bulunup başarılı olmasını kutlarız. Lütfen söyleyiniz."
Telgraf haberleşmesi kesildi. Gerçekten 2 Ekim günü Ferit Paşa hükümeti düşmüş bulunuyordu. Fakat yeni hükümeti kuran Tevfik Paşa değil, Senato üyelerinden Tümgeneral Ali Rıza Paşa idi.
Efendiler, sırası gelmişken bilginize sunayım; bütün telgrafçılarımızın, girişimlerimize ve milli harektımıza yaptıkian özverili yardımların ulusal tarihimizde önemli yeri vardır. Kendilerine bugün herkesin önünde teşekkür etmeyi bir ödev sayarım. *
* *
Efendiler, Ferit Paşa hükümetinin düştüğünü ve Ali Rıza Paşanın hükü- ***Ali Rıza*** meti kurmakla görevlendirildiğini 2/3 Ekim 1919 tarihinde yazdığım bir genel- ***Paşa***
ge ile bütün millete duyurdum. Bu genelgenin bir örneğini de, bilgi edinilsin ***Hükumeti*** diye, yeni başbakana verdim (Belge 127).
2 Ekim günü, yeni hükümet başkanıyla, ilişki kurmaya çalışmıştık. Ertesi günü, Bakanlar Kurulunun toplantısı sırasında, Temsilci Kurulla görüşeceklerine söz verilmişti.
Bilginize sunduğum bu genelgede belli başlı noktalar şunlardı:
1- Yeni hükümet, Erzurum ve Sıvas Kongrelerinde belirtilip saptanan ulusal örgütlere ve amaçlara uyarsa, Ulusal Güçler ona yardımcı olacaktır.
2 . Yeni hükümet, Ulusal Meclis toplanıp etkin denetime başlayıncaya kadar ulusun kaderi hakkında herhangi bir yüklenime girmiyecektir.

3 . Barış konferansına atanacak delegeler, ulusun erekİerirı gerçekten aılamış ve milletin güvenini sağlamış bilgin ve güçlü kişiler arasından seçilecektir.
Bildiride; bu saydığım ilkelerin, yeni hükümet tarafından benimsenmesi önerileceği belirtildikten sonra, bu konuda başkaca düşünceler varsa yarın öğleye kadar tezelden bildirilmesi" istendi.
3 Ekim 1919 günü, Başbakan Ali Rıza Paşaya yazdığım telgrafta, Millet, şimdiye kadar başına geçenlerin, anayasaya ve ulusal ereklere aykırı davranışlarından üzüntü duydu. Bundan dolayı meşru haklarını taıuıtmaya ve kaderini yetenekli ve güvenilir ellerde görmeye kesin karar verdi. Gereken sağlam girişimlere başladı. Düzenli örgütlere bağlı, Ulusal Güçler, ulusun kesin iradesini bütünüyle gösterip kanıtlamak gücünü kazandı.
Millet, padişahın güveni olan, yüce kişiliğinizle yüksek arkadaşlannızı, zor durumda bırakmak istemez. Aksine yardım etmeye tüm içtenliği ile hazırdır. Ancak hükümet üyeleri arasında Ferit Paşa ile işbirliği yapmış bakanların bulunuşu, yüksek kurulunuzun, görüşleriyle, ulusal ereklerin bağdaşma derecesini, tam bir açık yüreklilikle, anlamak zorunluğunu doğurmuştur. Ulusa tam güven gelmedikçe atılmış olan iyileşme adımlarının durdurulması ve yarım önlemlerle yetinilmesi, uygun görülmemektedir. Bundan dolayı şu ilkelerin, sizce benimsenip benimsenmiyeceğini kesin ve açık olarak anlamak isteriz" dedik ve genelge dolayısile bildirdiğim üç ilkeyi sıraladık. Daha sonra, Bu esas ilkelerde uyuşma olduğu anlaşıldıktan sonra, olağandışı durumların giderilmesi amacıyla, ikinci derecede bazı diyeceklerimiz olacağını" bildirdik (Belge 128).

Ali Rza Paşa, bugün, and içmek için, saraya gideceklerinden teigrafımıza, yarın karşılık verileceği bildirildi.
Biz, bazı davranışlanndan. Ali Rıza Paşa hükümetinde, bir duraksama, 4jjR,za bu hükümeti oluşturanların da, kafalarında bir bulanıklık bulur gibi olduk. *Paşa* ***hiikaOnun*** için bazı önlemler almayı uygun gördük. ***metında seGene*** o günde, bir genelge yazdık. Bunda, Hükümet ile millet arasında görüş ve erek uyuşması oluştuğu, genelge ile, bildirilinceye kadar, eskisi gibi resmi haberleşmenin kesik bulundurulması" gerektiğini bildirdik (Belge 129).
Bundan başka, her taraftan gelen, öneri ve düşünceleri birleştirerek, bütün kolordu komutanlarına ve milli harekata yardımcı olan valilere de 3 Ekim günü, bazı gizli bildirimlerde bulunduk. Yeni hükümetle, ilk ilişkilere ait olan bu bel- gelen, oldukları gibi, gözlerinizin önüne koymayı, bundan sonraki haberleşme ve ilişkilerin kolaylıkla anlaşılabilmesi için, uygun görüyorum. İzin verir misiniz?
Şifre Sıvas 311011919
Bütün kolordu komutanlarına ve mil harekata yardımcı
olan **vali ve vali vekilerine**
Aşağıdaki teigrafın Savaşişleri ve Içişleri Bakanlarına çekilmesi ve çekildiğinin bildirilmesi rica olunur:
İçişleri Bakanının haince davranışlarına Met olarak halkı etkin olarak silahlandırmaya ve birbirini öldürtmeye girişen Konya Valisi Cemal ve Elazığ Valisi Ali Galip ve Malatya Mutasarrıfı Halil Beylerin tutuklanmalarıyla Harp Divanına verilme. leri ve Trabzon Valisi Galip, Kastamonu eski valileri Ibrahim ve Ali Rıza Beylerle Ankara Valisi Muhittin Paşanın görevde kullanılmaması ve ulusun yasal haklarına saldırmadıkları ve ulusal davranış ve ereklere yardımda bulunmaları nedenile işten alınan Sıvas Valisi Reşit Paşanın görevlerinde tutulması, eski Bitlis Valisi Mazhar

Müfit ve eski Van Valisi Haydar Beylerin derhal boş valiliklere atanmaları ve orada çahştırılmalarım isteriz.
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği
Temsilci Kurulu adına Mustafa Kemal
Şifre **Sıvas, 311011919**
Bütün vali ve kolordu komutanlarıyla bağımsız mutasarrıflıklara
Başbakana anlamca aşağıdakine uygun olarak başvurulması sonucunun bildirilmesi rica olunur:
tIslam halkı silhlandırmaya ve birbirini öldürtmeye kalkışan ve orduyu dağıtmak ve böylece ülkeyi savunmasız bırakmak için emir verdiklerinden ve ordunun sırlarını, şifreleri çalmak için etken önlemler alarak açığa vurmak ve anayasa hükümleri gereğince dokunulmaz olan ulusun özel haberleşmelerini önleyen eski bakanlardan Ali Kemal Bey, Süleyman Şefik Paşa, Içişleri Bakanı Adil Beyin Millet Meclisinin açılmasında, Yüce Divana verilmek üzere hiçbir yana kaçmalarına meydan verilmemesini ve Telgraf Genel Müdürü Refik Halit Beyin aynı sebeplerden hemen tutuklanarak ilgili mahkemeye verilmesinin yasanın dokunulmazlığı ve kutsallığı adına isteriz.
Anadolu ve **Rumeli Hakları Savunma Derneği**
Temsilci Kurulu adına Mustafa Kemal
Elbette, Savaşişleri Bakanlığına geçen Cemal Paşa, orduya bir resmi bildiri yapacaktı. İşte ona ilk karşılık oluşturmak üzere şu telgrafın çekilmesini kolordulara salık verdik:
Şifre
3, 20, 12, *15,* 13 üncü Kolordu Konıutanlıklarına, K.O. 20 Komutanı
Fuat Paşaya (ayrıca) Konyada Refet Beye (ayrıca)
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşanın ilk bildirisine karşılık olmak üzere ona aşağıdaki telgrafın gizli olarak çekilmesi ve çekildiğinin bildirilmesi rica olunur:
Sizin meşru milli harekğtın başındanberi büyük kanı ve inançla başında bulunduğunuzu biliyoruz, Savaşişleri Bakanhğına gelmeniz sevinçle karşılanmıştır. Başarınıza bütün ordu ve tekmil Ulusal Güçler yardımcı olacaktır. Ancak başan sağlamanız amacile aşağıdakilerin mümkün olan hızla

uygulanmasım rica ederiz.
a) Cevat Paşa veya eski Birinci Ordu Müfettişi Fevzi Paşayı Genel Kurmay Başkanlığına.
b)Galatalı Albay Şevket Beyi veya Yusuf Izzet Paşayı, Istanbuldaki Kolordu Komutanı ve Istanbul Muhafızı, Yusuf Izzet Paşa Istanbul Muhafızı ve Galatalı Şevket Bey 25 inci Kolordu Komutanı şeklinde olabilir.
c) Albay Ismet Beyin Savaşişleri Bakanlığı Müsteşarlığına.
d) Tümen Komutanı Yarbay Kemal Beyin Polis Genel Müdürlüğüne atanmasına yardım.
e) Ordu üzerinde kötü etki yapmış olan ve Savaşişleri Bakanlığını işlemez ve değersiz bir hale sokan ve rütbelerinin geri verilmesi Ulusal Meclisten geçmeksizin yapılmış bulunan özel politik düşünce ile çalıştırılmakta bulunan emeklileri hemen eski durumlarına getirmek ve önemli etkili görevlerin güvenilir ellere verilmesi gereklidir.
f) Eski Üçüncü Kolordu Komutanı Albay Refet Bey, sebepsiz yere işten ayrılmak zorunda bırakıldığndan bu işlemin düzeltilerek kendisinin bugün bulunduğu Konyada On İkinci Kolordu Komutanlığına atanması ve Fuat Paşa hakkındaki işlemin düzeltilmesiyle Yirminci Kolordu Komutanlığında bırakılması.
g) Fuat Paşanın yerine atanan Hamdi Paşa ve On Ikinci Kolorduya atanan Sait Paşa hemen eski durumlarına getirilmelidir.
h) Ilk fırsatta müfettişliklerin yeniden kurulmasıyla Doğu Anadoludaki Kolorduların, t3 üncü Kolorduyla birlikte Kazım Kara Bekir Paşaya ve Batı Anadoludaki Kolorduların Istanbul ve Edirne ile birlikte, Ali Fuat Paşaya verilmesi ve şimdilik iki müfettişlikle yetinilmesi uygun görülmüştür.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Efendiler, yeni başbakandan beklediğimiz karşılık, sonunda geldi, şudur:
Çok ivedidir Başbakanlık, 4/1011919
Sıvasta Hakları Savunma Derneği Temsilciler Kuruluna
K: 2ve 3 Ekim 1919 ***AlR***
Erzurum ve Sıvas Kongrelerinde belirtilip saptandığı, teigrafınızda bildirilen örgütler ve amaçların neden ibaret olduğu Bakanlar Kurulunca bilinmediğinden durumun gereği in- ***Jıueri örcelenmek*** üzere herşeyden önce o kongreler kararlarının ivedilikle bildirilmesini dilerim güt *ve* ***ulu-***
Efe ndim. ***sa! amacı***
Başbakan Ali Rıza *soruyor*
Başbakan ve sayın arkadaşlarının, içlerinde, biraz sonra görüleceği gibi, Ulusal Gücün delegesi olarak Bakanlar Kuruluna girmiş olduğunu söyleyen Cemal Paşa bulunmuş olmasına karşın hükümete geçtikleri güne kadar, ulusal amacın neden ibaret olduğunu bilmediklerini söylemeleri şaşılacak şey değil midir? Bundan daha çok dikkati çeken nokta, ulusal amaca uyup uymamak konusunda karar verebilmek için herşeyden önce kongreler kararlarını istemeleridir. Oysa ki bu kadar gürültü doğuran ve uygulanması kendilerinden evvelkilerin düşmesi sonucunu veren kongreler kararlarını bilmemelerine olanak düşünülebilir miydi? Amaçlarının zaman kazanmak ve bize karşı hiçbir yüklenime girmeksizin, yeni ve şeytanca önlemlerle milleti aldatarak, meydana gelmiş olan birlik ve bağları gevşetmek olduğundan hiç şüphe etmedim. Fakat, kopma olacaksa, ben de, herşeyden önce onların bütün gizli düşüncelerini, millet önünde açıklayacak bir yol tutmayı yeğledim. Bundan dolayı, başbakanın ve sayın arkadaşlarının isteklerini yerine getirdim. 4 Ekim 1919 tarihli telgrafla, Kongre bildirisini olduğu gibi ve tüzüğün, sadece örgütlere değinen ana noktalarını da özet halinde bildirdim (Belge 130). Resmi haberleşmeye hiçbir taraftan girişilmemesi hakkında yeniden genelgeler yapıldı (Belge 131).
Efendiler, aynı günde şöyle bir telgraf aldık:
Başbakanlık, 4/10/1919
K: Başkanlığım altında oluşan yüksek bakanlar kurulu, ulusun isteklerine uygun olarak, yurdun ve ülkenin mutluluk ve esenliğini sağlamak için, kesin bir kararlılıkla çalışmak konusunda, tamamile fikir birliğindedir. Osmanlı topluluğunun güveni ve ulusal bağımsızlığın korunması ve yüce hilafet ve saltanatın sağlamlığı Anayasa hükümlerine göre bütün milletin güç ve isteğine dayanarak sağlanacağı şüphesiz bulunduğu gibi ateşkes tarihindeki sınırlar içinde kalan bütün Osmanlı toprak ve beldelerinin ateşkesin esası olan Wilson ilkelerin uygun olarak doğrudan doğruya yüce saltanatın idaresi altında tutulması ve sınırlar içinde kalıp büyük İslam çoğunluğunun yaşadığı memleket birliğinin bölünmesini önlemek ve bu topraklar üzerindeki tarihsel ve sosyal ve dinsel haklarımıza ve böylece hakka ve

adalete uygun bir karar alınmasım sağlamayı da bugünkü hükümet için kesin amaç olup ulusal meclisin toplanmasına kadar milletin kaderi hakkında herhangi kesin ve resmi yüklenime girilmemesi ve barış konferansına gönderilecek delegelerin milli istekleri kavramış ve güvenilir, iyi düşünür ve güçlü kişilerden seçilmesi doğaldır. Memleketimizde meşrutiyet yöntemi gereğince ulusal egemenlik yürürlükte bulunduğuna göre, görevini iyi kavramış olan bugünkü hükümet, milletin kararını almadan, ülkenin kaderi hakkında karar alamıyacağından hükümet, seçimlerin bir an ev .yel yapılması için her türlü girişim ve davranışlarda bulunmakta ve mebuslar meclisinin toplanmasınm hızlandırılması yolunda gereken kolaylığı yapmaya gayret etmekte olup ancak hükümetin tutacağı yol kanun hükümlerine eksiksiz uymak ve aykırı durumların önlenmesinden ve giderilmesinden ibaret olduğundan ve doğa dışı ve kanunsuz durumların sürmesi Osmanlı Devletinin merkezi ile Anadoluyu birbirinden ayırmakla sonuçlanarak birçok tehlikeli akıbetler doğurarak Allah korusun Hükümet Merkezinin varlığını tehlikeye sokup ülke bölümlerinin işgftli sonucuna varacağından bu nedenle ülkenin birliğini bozacağından bugünkü hükümet, tarafınızdan el konulan resmi dairelerin boşaltılması ve hükümet çahşmalarının uğra

tıldığı kesilmenin giderilmesi ve en küçük zarardan bile koruıması gerekli olan hükümet çalışmalanna uyulması ve yabancılarla siyasi ilişkilere girişilmemesi ve mebusların seçiminde halkın özgürlüğüne hiç dokunulmaınası hususlarının tarafımzdan garanti edilmesini istiyor.
Muhterem Efendiler, dikkat ederseniz, bu telgrafta ne adres vardı ve ne de imza Hernekadar, başbakanlıktan yazıldığı anlaşılıyor idi ise de, başka bir şey daha anlaşılıyordu ki, bu satırları yazan kişi veya kişiler, bir defa, Temsilci Kurulu tanımak ve onunla imza altında resmi haberleşmeye girip düşünce alışverişinde bulunmak istemiyordu.
Bir de, bizim, kongrelerde aldığımız kararlar ve kendilerine önerdiğimiz üç noktanın gözönünde bulundurulmasını, yeni hükümetin başbakanı ve bakanları doğal buluyorlar. Bu kararlarla ilkelerin sağlanmasına zaten çalışmakta olduklarını söylüyorlar.
Ancak, hükümetin tutacağı yolu kanun hükümleri gösterir. Görevi, aykırı durumların önlenmesi ve giderilmesinden ibarettir diye başladıktan sonra, bizim durum ve davranışlarımızın, olağan dışı ve kanuna aykırı olduğunu dolaylı yoldan söyliyerek, bunun, böyle sürmesi, İstanbul ile Anadolunun birbirinden ayrılmasile sonuçlanacağını ve bundan doğacak tehlikeleri sıralıyor ve sonunda, baklayı ağzından çıkararak; tarafımızdan eliconulmuş olan resmi dairelerin boşaltılması ve hükümet işlerinde neden olduğumuz durumun kaldırılması ve hükümet gücüne uyulması ve yabancılarla siyasiyi ilişkilere girişilmemesi ve mebuslann seçiminde halkın özgürlüğünün hiç çiğnenmemesi durumlarının tarafımızdan yüklenilmesini isteyerek, bizim varlığımızı ve çalışmalarımızı ortadan kaldırmak amacında olduğunu söylemiş bulunuyor.
Efendiler, belki unuturum, ayrıntılara girişmeden önce söylemeliyim ki tarafımızdan el konulmuş resmi daireler yok idi. Yalnız Sıvas ili, Temsilci Kurulu, okulların kapalı bulunması dolayısıyla, lisede konuklamıştı. Söz konusu edilmek istenilen resmi daire bu olacaktı. Yeni hükümet yapacağı her türlü işe başlangıç olmak üzere Temsilci Kurulu, buradan koyarak erkini ve onurunu kamu önünde kırmak istiyordu.
Efendiler, kimden kime yazıldığı açıkça belli olmayan bu telgraf üzerine, Sıvas Telgraf Merkezile, İstanbul Telgraf Merkezi arasında işte şu haberleşme oldu:
Olağanüstü
Istanbul Merkez **Müdürlüğüne**
Başbakanlık merkezinden yazılan telgraf, başlığı ve imzası olmadığı için Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilciler Kurulu tarafından kabul edilmedi. Telgraf örneği merkezimizde tutulmaktadır. Gerekenlere bilgi verilmesi rica olunur.
Imza Kongre Merkezi
.Bize, üzerine Başbakan Paşa Hazretlerinin yanıtıdır, başlığı ile Ametçit Bey verdi ve kopyası telgrafhanededir. Siz Paşa Hazretlerine böyle veriniz.
Temsilci Kurula yazılmamıştır ve kimin tarafından yazıldığı bilinmiyor. Bundan dolayı kime

çekildiği belirtilmediği ve imza olmadığı için kabul etmiyorlar.
Oyle ise şimdi dağıldı. Bakanlar Kurulunda bu konuda bir şey yazarlarsa elbette durum açıklık kazanır Bfendim.
* Sarayla hükümet arası haberleşmeyi sağlayan kişi (B.Y.)

Bu karşılık yazısını verdikleri zaman dağıldılar. Artık bize bir şey gelmez. Fakat Başbakan Paşa evinden belki yazar. Bizim bu merkezin işi Kurul dağılınca son bulur, kapanır azizim. Siz dediğimizi Ametçi Beye söyleyin.
Ametçi Bey de gitti. Yalnızım.
Telefonla söyleyiniz.
– Bizde şehir telefonu yok. Bununla birlikte siz telgrafı öylece saklayınız da sabahleyin resmi olarak bir şey yazdıralım Efendim.
– Başbakan Paşaya telefon edin.
– Kardeşim Başbakan Paşaya anlatamayız ki....
Olağanüstü **Babıali, 411011919**
Sıvas Kongre Merkezi Müdürlüğüne
Erenköyünde oturan Başbakan Paşa Hazretleri telefondan arandığı ve saat yirmi biri yirmi beş geçtiği halde bulunamadı. Yapılacak haberleşmenin nasıl geçtiği zorunlu olarak yarın bilginize sunulacaktır Efendim.
Babıali Müdürü Hüseyin Hüsnü
Olağanüstü Kongre Merkezine **Istanbul,** ***411011919***
K: Babıali müdürlüğünden de bildirildiği gibi şimdi yirmi biri yirmj beş geçeye kadar telefondan arandıkları halde Başbakan Paşa Hazretlerinin konaklarından karşılık alınamadı. Biraz sonra gene arayacağım. Karşılık alırsam derhal bildiririm. Alamazsam sabahı beklemek zorunlu olacaktır Efendim,
Istanbul Telgraf **Müdürü** Tevfik
Efendiler, ertesi günü, yani 5 Ekim 1919 tarihinde, imzasız telgrafın başbakan tarafından, Temsilci Kurula, yanıt olarak yazıldığı söylendi. Bunu resmi olarak saptayan, resmi ve imzalı bir bildiri olmamakla birlikte, biz böyle küçük bir noktada daha fazla durmayı yararlı ve uygun görmedik. Başbakan Paşaya karşılık yazmağı uygun bulduk. 5 Ekimde verdiğimiz uzun karşılığın, ana noktalannı özetliyeyim:
Onerilerimizin hepsinin uygun görülüp kabul edilmiş olduğu anlaşıldı, dedikten sonra, tarafımızdan üstlenilmesi istenilen noktalarla ilgili olarak açıklamalar yaptık ve dedik ki,
"Olağan dışı ve kanun dışı durumların nedeni ve yaratıcısı Ferit Paşa hükümeti idi. Bu durum, Ferit Paşa hükümeti tarafından yapılmış olan meşru olmayan eylem ve davranışların nedenleriyle sonuçlarının kaldırılması için tarafınızdan kesin önlemler alımrsa, kendiliğinden ortadan kalkar.'
"Derneğimizin, şimdiki bakanlar kuruluna söz vermesi ve yardımda bulunabilmesi için önce, hükümetin ulusal örgütlenmemizi iyi karşıladığını açık ve kesin bir dille söylemesi gerekir. Yoksa karşıhklı güven ve içtenliğin oluştuğu kuşkulu kalacak ve karşıt davranış ve girişimlerin ortaya çıkması beklenir olacaktır."
Ali Rıza Paşanın, imzasız telgrafmda; "memleketimizde meşrutiyet yöntemi gereğince, ulusal egemenliğin yürürlükte bulunduğu" noktasma da gerçekten öyle 'ise de dağıtildığından beri Meb'uslar Meclisinin dört ay içinde toplanması anayasamızın kolay anlaşılır kurallanndan iken bugüne kadar seçim kütükleri bile hazırlanmamıştır. Bu davranış, Ferit Paşa hükümetinin açıktan açığa meşrutiyeti yıkmaya yönelik bir davranışıdır ve anayasaya kesin saldın ve Ceza Kanununun ilgili maddesi uyannca bir cinayet sayilarak neden olanlar hakkında kanun hükümlerinin bütünüyle uygulanması, ulusal egemenliği kabul ve kanun hükümlerinin uygulanmasını kendisi için bir kanun ödevi sayacak her meşru hükümetin, ilk kutsal görevidir" karşılığını verdik. Ondan sonra, şu önerileri ileri sürmeye başladık:

1) Memlekette dinginlik ve güvenlik bulunduğunu ve ulusal isteklerin tamamile haklı ve meşru olduğunu resmi bir bildiri ile ilan ederek ulusun genel birliğine hükümetin de katıldığını gösteriniz.
2) Düşük hükümetin haince davranışlarına alet olmuş bulunan birtakım üstdüzey görevliler vardır. Onları ilgili mahkemelere veriniz. Milli Harekata engel olan bazı eski valiler hakkında devlet hizmetinde kullanılmainaları için gerekli işlemi yapınız. Milli Harekata hizmet ettikleri için işten alınanları eski görevlerine yeniden atayınız.
3) Kaidırılmadan önceki rütbeleri ile göreve alınanların Ulusal Meclisin onayından geçmeyen ve kullanılmak için tek neden birtakım kötü siyasal duşüncelerden ibaret bulunan emeklileri, derhal eski durumlanna döndürtinüz (Emekli ediniz). Onemli askeri görevleri yetenekli ellere veriniz.
4) Eski bakanlardan Ali Kemal ve Adil Beylerle Süleyman Şefik Paşanın, Ulusal Meclis açıldığında Yüce Divana verilmek üzere, hiçbir yere kaçmalarına meydan verilmemesini, Posta ve Telgraf Genel Müdürü Refik Halit Beyin hemen tutuklanarak ilgili mahkemeye verilmesini, kanunun dokunulmazliği ve ulusal hakların kutsallığı adına isteriz.
5) Milli Harekata katılmış veya bunu desteklemiş olanlar aleyhinde başlatılmış olan kovuşturma ve baskılara son veriniz.
6) Basını yabancı sansüründen kurtarınız.
İşte Efendiler, özet halinde saydığım bu noktalarla ilgili düşünce ve önerilerden sonra teigrafimızı şöyle bağladık: "Bilginize sunduklarımıza ve ileri sürdüğümüz önerilerimize ulusu inandıracak açık ve olumlu karşılık verilene dek, ulusal amaçların elde edilmesi için, ulusca alınmış olan etkin önlemlerin, eskisi gibi sürdürmek zorunda kalınacağını ve bütün iller ve bağımsız sancaklar ve bunlara bağlı yerlerden aldığımız kararlar üzerine, tam kesinlikle, bilginize sunanz.
İmza: Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci Kurulu adına, Mustafa Kemal (Belge 132).
Efendiler, İstaıibulla haberleşme. biter bitmez, hemen şu bildiriyle memleketi durumdan haberli kıldım:

Genelge 5/10/1919
Büyükşehir Belediyesine, Basına

Başbakan Paşa Hazretleri Erzurum ve Sıvas Kongrelerindeki temel kararları ve ulusal örgütlerin amaçlarını doğal bulmakla birlikte düşüncelerinde açıklanması gerekli bazı yönler bulunduğurıdan hükümetle ulusun gerçekten anlaşmasını sağlamak amacıyla ve bütün merkezlerin düşüncelerinin özüne dayanarak verilen yanıt ile ileri sürülen öneriler aşağıda görüldüğü üzere olduğu gibi bildirilir. Alınacak karşılık ve ona göre verilecek kararlar hemen bildirilecektir.

Anadolu ve Rumeli Hakları **Savunma Derneği**
Temsilci Kurulu adına Mustafa Kemal

Efendiler, Ali Rıza Paşa hükümetinin iş başına geçtiğinin beşinci gününe geldik. Hl anlaşamıyoruz. Memleketin, İstanbul ile olan resmi haberleşme ve ilişkileri hl kopuk. Başbakan Paşa Hazretleri, önerilerimize karşılık vermiyor ve hiçbir yakıt vermemiş olduğunu göreceksiniz. Bakanlardan, hiç kimse, bizimle görüşmek istemiyor.

Bugün, yani 6 Ekim 1919 günü, Yunus Nadi bey arkadaşımız, Savaşişleri Bakanı olan, Cemal Paşayı, çağırması üzerine, dairesinde görmeye gitmiş. Cemal Paşa, Yunus Nadi Beye durum hakkında, özellikle hükümetle Temsilci Kurul arasında, daha anlaşma sağlanamadığından söz etmiş ve anlaşıldığına göre, bizi haksız göstermiş ve kendilerinin her şeyi kabule ve uygulamaya hazır bulunduklarmı anlatmış ve her durumda anlaşmazlık çıkaran ve bunda direnen tarafın, Temsilci Kurul olduğunu söylemiş, belki de Yunus Nadi Beyin bizimle kişisel tanışıklığı dolayısile, arabuluculuk yapmasını önermiş olacak.

Yunus Nadi, Bey, bu aracılık önerisini kıvançla kabul etmiş; yalnız Yunus Nadi Beyin, Cemal Paşanın verdiği bilgileri temel ve gerçek saydığı ve dunımu ona göre yorumladığı şimdi sözünü edeceğim teigrafından anlaşılmakta idi.
Yunus Nadi Beyle, telgraf başında yapılan bu görüşmemiz, yeni hükümet ile bizim görünüşte bile olsa anlaşmamıza etki yapmak açısından önemlidir. Bu nedenle izniniz olursa biraz açıklayacağım.
Savaşişleri Bakanının beni telgraf başına çağırdığını haber verdiler. Dairemizde bulunan makina başına gittim.
İstanbul – Savaşişleri telgrafhanesi, Yunus Nadi Bey sizinle görüşmek istiyor Efendim, denildikten sonra, Savaşişleri telgrafhanesinde makina başında hazırım dendi. Hazır olan kimdir? dedim.
Telgrafçı – Yunus Nadi Bey ve yanında Bakanın yaveri Cevat Rifat Bey vardır Efendim. Bakanı mı istediniz, yoksa – açıklamasında bulundu.
Kendilerile şimdi görüşürüz. Yalnız, beni, teigrafa çağırdıkları zaman Bakan istiyor demişlerdi. Çağıran Bakan mıdır, yoksa siz mi?
Yunus Nadi Bey – Bakanın izni ve yaveri aracılığı ile Savaşişleri merkezinden, sizi aradık. Yanlış anlaşılmıştır Efendim, dedi.
Ben – Teşekkür ederim. Buyurun dedim.
Bunun üzerine Yunus Nadi Beyin sözleri alınmaya başlandı. Yunus Nadi Bey düşüncelerine şu girişi yaptı: "Ulusal isteğin ulusun egemenliğini etken kılmasının mutlu sonucu olarak meydana gelen değişiklik üzerine burada kurulan hükümetle, ulusal örgütler arasında uyumlu bir birlik oluşmasının gecikmiyeceği kanısma varmıştım. Soruşturmalarım sonucu halii, bir iki noktada anlaşmazlık bulunduğunu anladım. Bu uyumun gecikmesi, iç ve dış açısından iyi olmayacağından, bazı şeyleri sizin bilginize sunmayı ödev saydım.
Ondan sonra, şimdi özetleyeceğim noktalara değinen bilgi ve düşüncelerini, birinci sorun olarak bildirdiler.
1) Ferit Paşa hükümetinde bulunmuş olan bazı kişilerin bu hükümete girmelerinden dolayı kötü gözle görülmelerine yer olmadığını ve Abuk Paşanm Ferit Paşa hükümetinin düşürülmesinde rol oynadığını;
2) Rıza Paşa hükümetinin, geçiş devresi hükümeti olduğunu, hayatının mebus seçimleri sonuçlanıncaya kadar devam edebileceğini;
3) Şimdiki hükümet ulusun umut ve isteklerinin hepsini iyi karşılamak ve iyi sonuçlanmasına da çalışmak konusunda en ufak kuşkuya yer vermemekte olduğunu bildirdiler ve,
4) Ozellikle, Cemal ve Abuk Paşalar gibi kişilerin, hükümette ulusal örgüt-

lerin bir delegesi ve güvencesi gibi sayılmalarmda kuşkuya yer yoktur, yargı- sina vardılar.
İkinci sorun olarak da; Yunus Nadi Bey, kişilere ilişkin bölüme değindiler; bunda tamamen bizimle aynı duyguda olmakla beraber biraz ılımlılık salık vermeye cesaret edeceğim dedi ve görüşünü, ulusal başarının yaptığı iyi etkilerin bazılannca öçalmak istemek gibi yorumlanarak lekelenmekten korunmasının önemli olduğu düşüncesile açıkladı.
Yunus Nadi Bey, şimdiki bakanlar kurulu üyelerile yapılan görüşmelerden ulusal örgütlerin isteklerini tamamının yapılıp uygulanmasına kuvvetle karar vermiş olduğu anlaşılıyor dedikten sonra, şu bilgileri verdi:
"Savaş İşleri Bakanı Cemal Paşa, bugün yayımlanacak bildiride bu yönün zaten yeterince belirtilmiş olduğunu ve ancak bildiri, hükümetin resmi diliyle yazıldığna göre her yön dikkate alınarak yazılmış olduğunu, göstermelik birkaç kelimeye önem verilmemesi gerektiğini söyledi.
Yunus Nadi Bey, yeni başbakanın ve hükümetinin – her türlü yanlış anlamayı ortadan kaldırmak için – ulusal örgütler ileri gelenlerinin göstereceği bir heyetle doğrudan doğruya ilişki kurmak yolundaki içten isteğini bildirdikten sonra, bütün düşüncelerini şu cümle ile özetledi: Şimdi, benim en çok gerekli saydığım konu bunalımın çözümlenmesi ve karmaşık bir durumda sürüp git- memesinden ibarettir (Belge 133).
Yunus Nadi bey, düşündüklerimi belirtmemi beklediğini söylediği için, ben de, şu karşılığı verdim:

Yunus Nadi Beyefendiye Sıvas, 6/10/1919
Temsilci kurul tarafından Başbakan Paşa Hazretierine yapılan temel ve ikinci derecede öneriler ve onun kurulumuza verdiği yanıtı, özellikle bu karşılığın soıı bölümlerini gördünüz mü? Söylediklerinizden ve düşüncelerinizden bu yazıları görmemiş olduğunuza ve önerilerimizin nitelik ve içtenhiği tam olarak anlaşılmamış olanlar tarafından size anlatılmış olduğu yargısına varıyoruz, Bu nedenle, esas üzerinde burada görüş alışverişinde bulunmak zor oluyor. Yalnız kişisel olan düşüncelerinizdeki bazı noktaları aydınlatmak amacıyla, aşağıda sıra ile açıklamar yapılmıştır:
Yeni hükümet ile ulusal örgLitterimiz arasında, birlik düzeninin oluşmasının gecikmiyeceğine, biz de, inanmakta idik. Bunun, gecikmesi nedenini bizde değil, yeni hükümetin dört gündenberi göstermekte olduğu kararsız davranışta aramak gerekir. Yeni hükümet ile aramızda anlaşmazlık olduğunu bile, yeni hükümet bize bildirmemiştir. Yeni hükümette yerlerini koruyan eski bakanların namusları hakkında kuşkumuz olmamakla beraber, eski hükümetin canice davranışlarına bilerek veya bilmiyerek katılmış olmaları dikkate. alınacak önemli bir noktadır. Abuk Paşanın hükümetin düşürülmesinde yapmış olduğu rolü bilmiyoruz. Biz, sonuç almayı sağlayan gücü pek iyi biliriz. Bizim amacımız, bu hükümeti sanıldığı gibi geçici dönem hükümeti saymak değildir. Tersine ulusun kaderini kararlı kılacak ve barış yapacak en önemli bir kurul olabilmesini isteriz. Ulusumuzun temel çıkarlarında yabancıların bizce hiç önemi yoktur. Biz, tutacağımız yolu yabancıların dedikodusuna uydurmak güçsüzlüğünü kötü görenlerdeniz. İç ve dış durumu bütün açıklığı ile biliyoruz, Attığımız adım rastlantı değil, inceden inceye düşünmelere ve sağlam temellere ve tüm ulusun düzenli örgütlerine bağlı gerçek gücüne ve dayancına ve iradesine dayanmaktadır. Millet, egemenliğini bütün anlamı ile bütün danyaya tanıttırmaya kesin karar vermiştir. Bunun için de, her yerde her türden önlem alınmıştır. Şimdiki hükümetin ulusal umut ve istekleri iyi karşılayıp sonuçlaıdırmaya çalışmasını isteriz. Çünkü başka türlü hükümet edemez. Abuk Paşayı bilmiyoruz. Fakat Cemal Paşadan ulusal örgütlenmemizin delegesi olmaktan başka bir şey beklemeyiz. (Efendiler, şunu **açıklamalıyım ki, Cemal Paşa** bizim delegemiz değildi ve böyle **bir** durum ve ödevin kendisine verilmesine bildiğiniz davranış **biçimi**

nedenile de yer yoktu, Ancak Yunus **Nadi** beyin teigrafında **Cemal Paşanın delege gibi sayılmasında kararsızlığa yer yoktur denilmiş olmasından bunu istediğini** sanarak ve oldu bitti **şeklinde delegelik** verihniştir.) Ve bakan olur olmaz, kendisinin herkesten önce doğrudan doğruya bizimle ilişki kurup gerçek durumu anhıyacağını ve ona göre hükümetle ulusal örgütlerin görüşlerini birleştirmeye girişeceğini urnuyorduk. Oysa hl böyle bir ilişkiden kaçındığı görülüyor. Bizim yeni hükümete yaptığımız öneri ve bildirdiğimiz isteklerimiz, kişisel ve temelsiz olmayıp bütün iller ile ve bağımsız sancaklar ve bunlara bağlı yerler ile beş kolordu komutanının ve ulusal örgütlere bağlı üst düzey görevlilerin Temsilci Kurulumuza ilettikleri önerilerden, Temsilci Kurulumuzca hükümeti elden geldiğince zor duruma sokmamak yönü dikkate ahnarak çıkarılmış özetlerin özetidir. Ve bu önlemler ve isteklerde varsandığınız ve anlattığınız sakıncalar yoktur. Hükümet, Temsilci Kurulumuzla, içten ve ciddi ilişkiler ve düşünce alışverişinde bulunursa, yapılmış olan istekler ve önerilerin hükümetçe uygulanabilecek şekil ve zammını kararlaştırmaya hiç engel yoktur. Yalnız Başbakanın, Temsilci Kurulumuza 4 Ekimde gönderdiği yanıt telgrafındaki son bölümler dikkat çekici niteliktedir. Eğer meşru ulusal örgütlenmemiz ve bunun yönetiminin başında bulunanlar, meşru olmayan ve kanun dışı olarak tanımlanmak düşüncesi sürdürülecek ise, hiçbir anlaşma olanağı bolunamıyacağma kuşku yoktur. Bugün yayımlanacağını bildirdiğiniz bildiride, ulusal örgütlerle ulusal harektımız hakkında, herne sebep ve şekilde olursa olsun, yerici bir dil kullanılır ise ve yerme, önemsiz birkaç kelimeden ibaret kalsa bile, tarafımızdan derhal her türlü anlaşma olanağı kalkmış sayılacaktır ve zaten İstanbul hükümeti, Temsilci Kurul ile tamamen anlaşmadıkça, bildirisi hiç bir yerden alınmıyacaktır. Belki sadece İstanbuldan alınabilir.
Temsilci Kurulumuz, tekmil iller ve bağımsız sancaklar adına oralarda ulusun genel oyu ile seçilmiş temsilcilerden oluşmuş ve Erzurum ve Sıvasta toplanan genel kurullar tarafından ayrılıp seçilmiş meşru ulusal bir kuruldur. Temsil etme yetenek ve gücü de yaptıklarıyla meydandadır. Mebuslar Meclisi toplaııp etkin olarak denetime başlayacağı güne kadar, Temsilci Kurulun ulus ve ülkenin kaderi ile ilgilenmesi zorunludur. Hükümetin, Kurulumuzla açık açık görüşmesi ve içten ilişkilerde bulunması elbette kendi durum ve gücünü kuvvetlendirecektir. Ayrı ayrı yönlerde yürür ise ülke ve ulus çıkarları açısından sakıncalar doğuracağı doğaldır.
Biz, bugünkü hükümette, özellikle orada bulunmalarının memleket ve millet için yararlı olacağına

inandığımız bazı kişilerin, eskiden olduğu gibi birer birer hükümetten çıkarılması yolundaki son sistem hükümet manevralarıyla karşılaştıklarını görmek istemeyiz. **(Efendiler, bu** dediğimizin olduğunu göreceksiniz) Sıvasta toplanmış bulunan Temsilci Kurul, hükümetle doğrudan doğruya, en içten ilişkilerde bulunmaya hazır ve bunu candan istemektedir. Bu ödevi, başkalarına vermek yetkisi yoktur. Hükümetle tanı anlaşma olursa, ilişkinin kolaylaştırılıp sağlanması için başka çareler de düşünülebilir. Ozetle, karmaşık durumun tezelden giderilmesi; herşeyden önce hükümetin kendisine bildirdiğimiz ve önerdiğimiz şekilde bir bildirinin, göstermelik kelimelerle değil, içtenlikli bir dille yayımlanması ve öteki önerilerin iyi karşılanıp yerine getirileceği hakkında başbakanlığın sorularımıza doğrudan doğruya karşılık vermesiyle, gerçekleşebilecektir, Yoksa hl Refik Halit Bey tarafından telgraflarımız ve bildirilerimiz kontrol edilir, çalınır, durdurulurca, hükümetin içtenhiğinden söz edilmesi, bize pek tuhaf geliyor.
Hükümet bu kararsız durumunu birkaç gün daha sürdürecek olursa, milletin gözünde hl oluşamamış olan inaıı ve güvenin tümüyle yok olmasına neden olacaktır. Her taraftan aldığımız telgraflarda, yeni hükümetin güvenilir olup olmadığı hakkında sualler sorulmaktadır. Saygılar sunarım kardeşim.
Mustafa Kemal
Efendiler, Yunus Nadi Bey, verdiğim bilgi ve yaptığım açıklamalardan gerçek durumu anladı. Bizimle haberleşmeyi sürdürmeye gerek duymadı. Aksine yeni hükümete ve özellikle Cemal Paşaya doğru yolu göstermeye çalışmış... Gerçekten, açıklayacağım gibi, görünüşte olsun, bir uzlaşma durumu ve görünümü belirdi.

Efendiler, 6 Ekim 1919 günü de geçti. Biz, var olan önlemlerin önemi ve özenle sürdürülmesi gerektiğini bildirdik (Belge 134).
Efendiler, Yunus Nadi Beyle, haberleşmemizin ertesi günü, sonunda, Başbakandan yanıt değil, ama Cemal Paşadan şu teJgraf aldık:
Harbiyeden, ***7110/1919*** saat 12:7 sonra

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Şimdiye kadar olan haberleşmelerin özeti: ***Cemal Pa*** Hükümet, sizinle düşünce birliğindedir ve ulusal iradenin egemenliğini, kabul eder. şa *hükumet* Ancak bir öcalma hükümeti olmaktan çekinir. Suçluların cezalandırılmasını kanuna uygun *adrna* ***ulu-***
şekilde yapmayı da uygun görüyor. ***sa!*** *isteğe*
2 .Gadra uğramış valilerin uğradıkları haksıdıkİarm giderilmesini ve tazmiıı etmeyi, *aykırı da"yetenekli* olanların seçilip özellikle atanmalarını ve ordunun onur ve düzenini yeniden sağ- *ranışlardan*
lamayı tümüyle üzerine alır. *sakınacağı* .Devletin dışa karşı şeref ve onurunu yeniden sağlamak için ulusal iradeye ve Tem- ***na söz vesilc*** Kurula dayanacaktır. ***riyor***
4 .Temsilci Kurulun delegesi olarak ve tamamen içten ve saygılı bir duygu ile bilginize sunuyorum ki, Temsilci Kurulun, hem dışarıya ve hem içeriye karşı egemen olduğu anlamına geimeksizin, hükümete yardımcı durumda kalmasını ister ve bu büyük gücün değerini bilir. Ilk iş olarak, telgrafların karşılıklı olarak ve serbestçe çekilmesini ve eski yerleri korunarak görevlendirilecek ve yeniden atanacak komutanların hemen yola çıkabilmelerini, özellikle kabul edilen yeni Meb usların Seçimi Yasasının dağıtılıp ulu edilebilmesini pek yararlı görür.
5 .Ulusal isteğe aykırı davranışlardan sakınılacağına söz verir isem, ayrıntıların şekil ve zamanı kalır ki, pek kolay olacağına güvenirim. Yurdu kurtarma amacının gerçekleşmesine elbirliğiyle hemen çalışabilmek için, ayrrntılar üzerinde direnilmemesine, yüksek yardımlarınızı bekler (a m h s n y) çok rica eder ve bütün değerli arkadaşlara da saygılarımı sunarım,

Savaşişleri Bakanı Cemal

Bu telgrafa hemen, olumlu ve içten olan şu yanıtımtzı verdik:
Şifre Sıvas, 7/10/1919

Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine

K: Bildirdiklerinize madde madde sıra ile, aşağıdaki karşılık sunulur:
.Hükümetin bizimle ortaklaşa ve birlik halinde, ulusal isteğin egemenliği ilkesini kabul etmesine, millet adına, teşekkürler sunarız. Hükümetin ve Temsilci Kurul ile bütün ulusal örgütlerimiziıı öç alıcıhkla lekelenmesi, bizce de pek çok sakmılacak ve korkulacak birşeydir. Bu noktada ve suçluların kanun yoluyla cezalandırılmaları gereğinde de, hükümetle tamamen aynı düşüncedeyiz.

2 - Ikinci maddedekilerden dolayı da, özellikle teşekkür ederiz. Yaptığımız sunularda, bu noktanın belirtilmesine şu nedenle gerek duyulmuştu:
Ulusal isteklerle Milli Hareklta karşı gelmeleri dolayısile, ulus tarafından görevden uzaklaştırılan bazı vali ve komutanlar, şekle uymak düşüncesile, geçici olsa bile gene aynı göreve getirilirse, oralarca kabullerine olanak görülemediğinden hükümet erkine karşı uymamazlık hali olabilir kaygısı idi.
3 - Üçüncü madde, özellikle teşekküre değer. Allahın izni ile birleşmiş ve anlaşmış olarak, yurdumuzun ve ulusumuzun mutluluk ve esenliğini sağlarız.
4 - Bütün içtenliğimizle ve büyük güvenle bilginize sunarız ki, hükümetin gösterdiği ciddilik ve içtenhiğe karşı Temsilci Kurul; ne içeride ve ne dışarıya karşı, hiçbir vakit üstün durum almıyacak, tersine birlikte kabul edilen görüşler çerçevesinde, hükümetin etki ve gücünü kuvvetlendirip arttırmayı vatan ve ulusun esenliği için, ödev sayacaktır. Bu konuda kesinlikle kuşku duyulmaması ve kararsız kalınmamasını diler ve rica ederiz. Özellikle sizin, tüzüğümüzün sekizinci maddesi uyarınca, doğrudan doğruya Temsilci Kurulumuzun, üyesi olarak, hükümette delege bulunmanız, iki tarafın yaptıklarında ve kararlarında karşılıklı uygunluğun garantisi olacağından sevindiricidir.

Artık hükümet ile ulusal örgütlerimiz arasında, her noktada uyum ve çözüm birliği olduğu gerçekleştiğine göre, elbette, haberleşme konusunda konulan kısıtlamaların kaldınlacağı doğaldır. Şu var ki Temsilci Kurul, bütün Anadolu ve Rumelideki örgütlerin merkezleriyle bağlarını korumak zorunda olduğundan, servis şeklinde yapılmakta olan telgraf haberleşmelerimizin eskisi gibi sürdürülmesine izin verilmesini özellikle rica ederiz. Burada şunu da bilginize sunalım ki, hükümet emirlerini bildirmeye başladığı dakikada hiçbir taraftan herhangi bir engele rastlamamak ve bu yoldan en küçük mıktarda bile etkisi azaltılmamak gerekmekle bunun sağlanması için Temsilci Kurul tarafından gerekenlere gereği gibi bildiride bulunulabilmek amacıyla kırk sekiz saat kadar zaman bırakılmasım rica ederiz. Temsilci Kurul tarafından yapılacak bildirilere dayanarak, ulusa güven vermek üzere yayımını rica ettiğimiz hükümet bildirisinin yayımlanmadan önce gizli olarak bir örneğinin Kurulumuza gönderilmesini özellikle dileriz. Çünkü bu bildiride, bir kelimenin, milletçe yanlış anlayışların sürdürülmesine neden olabileceğini ve Temsilci Kurulu da millete karşı pek zor bir durumda bırakabileceğini bütün içtenliğimizle bilginize sunarız.
Temsilci Kurul tarafından padişaha sunulacak bir teşekkür yazısı ile millete yapılacak bildiri örneğini önceden bilginize şimdi sunacağız ve bunların içerikleri hakkında hükümetin düşüneceği hususlar, saygıyla dikkate alınacaktır.
Yeni Mebusların Seçimi Kanunu hakkında düşündüklerimizi daha sonra sunmak üzere, bildirilen kanunun hangi görüş açısından yapılmış olduğunu lütfen bildirmenizi rica ederiz,
5 - Temel konularda tam anlaşmaya varıldıktan sonra sizin ve değerli arkadaşlarınızın içtenlikleriniz kuşku götürmeyeceğinden ayrıntılar hakkmda kendiliğinden düşünce uygunluğu oluşacağı doğaldır. Ben ve bütün çalışma arkadaşlanm en büyük saygı ve içtenlikle sizin içinde bulunduğunuz hükümetin başarıya ulaşmasına ve bu sayede yurdun kurtarılmasına yönelik amacm bir an evvel elde edilmesine bütün varlığımızla çalışacağımıza güvenmenizi diler ve burada hazır olan bütün arkadaşlarımın selam ve saygılarını sunarım.
Mustafa **Kemal**
Cemal Paşa, bu telgrafımıza o gece karşılık verdi. Bunda "bjldjrjnjn yayımının çabuklaştırılması zorunlu oluverdiğini ve fakat gerekli noktalara dikkat edildiğini bildiriyordu" (Belge 135). Biz de aynı gecede, naziklik gereği olmak üzere, yanıt verdik (Belge 136).
Fakat, Efendiler, hükümetin, bildirisini yayımlanmadan önce bize göstermek istemediği anlaşılınca, biz de millete olan bildirimimizi, danışmadan yayımladık ve padişaha olan telgrafı da öylece çektik. Efendiler, 7 Ekim 1919 tarihli olan bildirimiz; milleti, izlediğiniiz yolun doğru ve başarıya ulaştırıcı olduğu ve birliği korumakta, bugüne kadar olduğu gibi, devam edilmesi konusunda, fırsattan yararlanarak halkı aydınlatmak ve doğru yolu göstermek ve moral yükseltmek amaçlarmı içermekte idi (Belge 137).
Padişaha yazılan telgraf da ulus adına teşekkürü içeriyordu (Belge 138,
139)
Efendiler, söz arasında küçük bir bilgi sunacağım. Kurulumuz, bütün memlekete, ortak ulusal amaç gereğini uygulatmaya çalıştığı sırada, işgal altında bulunan lzmire de doğrudan doğruya bildirimler yapıyordu. Ali Rıza Paşa hükümetiyle anlaşmakta

olduğumuz 7 Ekim 1919 tarihinde, Izmire de şu telgrafı veriyorduk:
İvedidir **Izmir Valiliği Yüksek Katına Sıvas, 7** Ekim **1919**
Şimdiye kadarki, bildirimlerimizin alımp gereğinin yapılmakta olup olmadığının, alınmamış ise, bunu önleyen nedenlerin hızla bildirilmesi rica olunur.
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği
Temsilci Kurulu adına Mustafa Kemal

tzmirin ve tzmir valisinin ne durum ve koşullar içinde bulunduğunu, elbette biliyorduk. Bildirilerimizi alıp alamıyacağı belli olmamakla birlikte, uygulayamıyacağı doğaldı. Fakat, biz, butün ülke kaderile uğraşan ve yabancıların yurda girmesini tanımayan bir güç odağı bulunduğunu düşmanlanmıza da bildirmekte yarar görüyorduk.
Efendiler, içinde bulunduğumuz günlerle ilgili, işler ve olaylara değinmiş- Kazım ***Kaken,*** burada küçük bir noktayı daha açıklamama izninizi rica edeceğim. ***ra Bekir***
8 Ekim 1919 tarihli olup Kazım Kara Bekir Paşadan gelen bir telgrafta *Paşaıun bern* ***hukuşöyl*** bır düşünce uzun uzun dile getiriliyordu: ***met işlerine***
Temsilci Kuruldan sizinle, Rauf Beyefendinin ve bu değerde olan etkin ***karışmam*** yüksek kişilerin, mebus olduktan sonra da, hiç bir surette hükümete kanşmayarak daima Ulusal Meclisteki grubun başında etkin ve hükümetin oluşturu- luş şekli ve ileri gelenlerinin değer ve kimlikleri ne olursa olsun, daima Ulusal Meclis içinde etkin ve denetleyici durumda bulunmayı, en önemli bir başarı olayı ve uyulması pek çok gerekli bir karar sayanm.
Bir umudun ve bir grubun en yüksek ve en yetenekli tanınmış ileri gelenleri kendi çevrelerinden çıkıp da hükümet işine karışınca, Ulusal Meclis hep zayıf kalmış ve türlü akımlar karşısında ya sürüklenmiş ya da parçalanınıştır.
Vatan ve milletin tam kurtuluşunun önemle sözkonusu olduğu bu dönemde, bilginize sunduklarım konusunda, elimizde kesin bir karar bulunmasını üstün saygılarla dilerim.
Efendiler, gerçekten, Erzurumda bulunduğum zamanlarda, Kazım Kara Bekir Paşa yüzyüze konuşmalarla da bu düşünceye benzer düşünceler ileri sürmüştü. Benim de, belirttiğim düşünceler şöyle idi: Her şeyden evvel, memlekette, milletin varlığını ve iradesini göstermek ve bunu sarsılmaz bir biçimde, Ulusal Mecliste temsil etmek gerekir. Bu da, memlekette ulusal bir ülkü etrafında, kuvvetli bir örgüt kurmak ve bu örgüte dayanan, Mecliste bir grup, bulundurmakla olabilir. En etkin kişilerin amacı; bu olmalıdır. Halbuki, şimdiye kadar görüldüğüne göre, asıl olan bu yöne önem verilmeksizin, az, çok kendinde değer görenler, hemen hükümete geçmek hevesine, hırsına kapılıyorlar. Bu gibi insanların oluşturduğu hükümetlerin dayanacakları, ulusal örgütlere bağlı, Mecliste kuvvetli bir grup olamayınca, yalnız saltanat ve hilfet makamı kalıyor. Bu yüzden, milli meciisler, ulusal onur ve gücü temsil edemiyor, ulusun isteği beliremiyor ve gereği uygulanamiyor. Bundan dolayı bizim için ilk ve en esaslı ilke; önce, memlekette ulusal örgütleri kurmak, sonra da, bu örgütlerden güç alan bir grubun başmda, mecliste çalışmak olmalıdır. Hükümet kurmaya veya kurulacak herhangi bir hükümete girmeye kalkışmakta yarar yoktur. Çünkü bu nitelikte bir hükümet, vatana ve millete hiçbir esaslı hizmet yapamadan, hemen düşmek ya da padişaha dayanarak meclise karşı ve dolayısile millete karşı durum almak zorunda kalacaktır ki, birincisinde, kararsızlık gibi büyük bir sakınca sürüp gidecek, ikincisinde de, ulusal egemenliğin yavaş yavaş yok sayılabilecek bir duruma getirilmesine hizmet edilmiş olacaktır. Nitekim, bildiğiniz ve yapılanlarla kanıtlanmış olduğu gibi, biz önce memlekette ulusal örgütleri kurduk. Sonra meclisi topladık. Once meclis hükümeti yaptık. Ondan sonra da hükümet yaptık.

Bundan başka, yeri ve zamanı geldikçe, bakan olunmayacağı ve yüksek makam ve görevler kabul olunmıyacağı hakkında ve esasen büyük ve ulusal amaçtan başka hiçbir amaç da gütmediğimize ve en büyük çalışma payımızm, Ulusal Gücün, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da sadece donatılmasina çalışmaktan ibaret bulunduğu

hakkında millete karşı söz ve bildirilerimiz olmuştur. Kazım Kara Bekir Paşa teigrafında Erzurumdaki düşüncelerini ve bunlara dayalı bildirilerimizi hatırlatarak, övgüde bulunduktan sora, "ama, bu giizel dayanç ve karann şimdiye kadar, bizde görülmüş denemeler ve sonuçlara göre, daha geniş kapsamlı olmasını da özellikle düşünür ve bilginize sunarım" diyordu (Belge 140).

Efendiler, Kazım Kara Bekir Paşanın bu düşünce ve önerisi, telgrafının sonunda söylediği gibi vatan ve milletin kurtuluşu sözkonusu olduğu bir dönemde ve benim açıkladığım gibi daha, memlekette hiçbir örgüt ve meclis yok iken ve meclis toplandığı zaman da mecliste böyle bir örgüte ve ulusal güce güvenir ülkü sahibi bir grup ortaya çıkamamışken, herne şekilde olursa olsun hükümet kurmaya veya kurulacak hükümete girmeye heves etmek elbette doğru olamazdı. Böyle bir davranışı, memleket ve millet yaranna hizmet amacından çok, kişisel hırs ve çıkar veya hiç olmazsa cehalet olarak yorumlanmak, kanımca çok yerinde olur.

Ancak, Efendiler, Kara Bekir Paşanın dediği gibi hükümetin kuruluş biçimi ve üyelerin değer ve nitelikleri ne olursa olsun, mecliste oluşmuş siyasi bir grubun en etkin yüksek üyelerinin, her zaman meclis içinde etkin ve denetici kalması, en önemli bir başan ve uyulması pek çok gerekli bir karar sayılamaz.

Gerçekten ulusal egemenik ilkesine göre yönetilen uygar devletlerde, kabul edilmiş ve etkin olarak bugün de geçerli olaıı temel kural; ulusun bütün umulannı en çok temsil eden ve bu umularla ilgili yarar ve gerekleri, en yüksek güçle ve yetkiyle gerçekleştirebilecek siyasal grubun, devlet işlerinin yönetimini ele alması ve bunu en yüksek liderinin sorumluluk omuzuna yüklemesi, ilkesinden başka bir şey değildir. Aslında bu nitelikleri kazanmamış olan bir hükümet görev yapamaz. Hükümetin, kuvvetli grup üyeleri arasından ve fakat birinci derecede olmayanlarından güçsüz bir hükümet yapmak ve onu partinin birinci liderlerinin emir ve öğfltlerile yürütmeye kalkışmak düşüncesi, elbette doğru değildir. Bunun acıklı sonuçları özellikle Osmanlı Devletinin son günlerinde görülmüştür.

Ittihat ve Terakki ileri gelenlerinin elinde oyuncak olan başbakanlardan ve onların hükümetlerinden, millete gelen zararlar sayılamıyacak kadar çok değil midir? Mecliste, çoğunlukta olan partinin, hükümet oluşturmayı, muhalif ve azınlıkta bulunan bir partiye bırakması ise hiç söz konusu olamaz.

Kural ve yöntem gereği milletin çoğunluğunu temsil eden ve özel amacı belli olan parti, hükümeti oluşturma sorumluluğunu üzerine alır ve kendi amaç ve ilkelerini memlekette uygular.

Aslında herkesçe bilinen ve o yolda uygulanmakta olan gerçeği, burada açıklamaktan amacım; yurtseverlik, ahlak yüceliği, yetkin kişilik ve buna benzer birtakım seçme nitelikler gereği gibi gösterilmek istenilen boş sözlere karşı, mil-

letin ve gelecek kuşağın dikkatini çekmek ve gözlerini açmalannı istemektir. Bu düşüncelerimi bildinneme yoi açan Kazım Kara Bekir Paşanın da bu noktada, genellikle benimle aynı düşünce ve aynı görüşte bulunduğuna hiç kuşkum yoktur. Çünkü Kazım Kara Bekir Paşanın amacı, elbette, yalnız benim veya Temsilci Kurulda bulunan bazı arkadaşiann hükümet yapmamasını veyahut hükümete girmemesini hedeflemek değildi. Kazım Kara Bekir Paşa, bu konuyla ilgil telgrafında, Rauf Beyin ve benim ismimi sayarken "bu değerde etkin yüksek Küzım ***Kız-*** kişiler demiş olduğuna ve kendisini aynı değerde gördüğü doğal bulunduğuna ***ra Bekir***

göre, kuşkusuz, kendisinin de ilkeleri dışında kalmayacağı açıkça anlaşılmak- rf!j'!", taydı. Halbuki Kazım Kara Bekir Paşa, anımsamamda yanılmıyorsam, mebus ***leflne kwzJ*** olarak, Mecliste çalıştığı sırada, bir durumun gereği olarak, yeni bir kabine kur- ***rışmak komak*** söz konusu oldu. Ben, bu konuda düşünce alışverişinde bulunmak için, ***nuswıdaki*** Fethi Bey, Fevzi Paşa, Fuat Paşa, Kazım Paşa, Ali Bey, Celal Bey, İhsan Bey ve hükümetteki arkadaşları ve başka on, on beş arkadaşı ve bu arada Kazım Kara Bekir Paşayı Çankayada yanıma gelmeye çağırmıştım. Kazım Kara Bekir Paşa, yanıma gelmeden önce, o tarihte Parti Genel Sekreteri olan Recep Beyin, Mecliste yanına giderek, kendisini çağırttığımı ve büyük bir olasılıkla hükümet başkanlığını önereceğimi söyledikten sonra, şimdiden, kendisinin durum hakkında aydmlanmasına yardım edecek bilgiler varsa bildirmesini söylemiştir.

Kazım Paşanm, Çankayada, toplantı ve görüşmeler sırasmdaki tutumu da hazır bulunanlarca anlamlı görülmekten uzak kalmadı. Kazım Kara Bekir Paşa, görüşmeler sırasında Bu yoldan da millete hizmetten çekinmediğini pek haklı ve uygun olarak bildirmişti. Görüşmelerin akışı bir noktaya saplandı: hükümet başkanı Fethi Bey mi, Kara Bekir Paşa mı olsun? Bu nokta üzerinde düşünce alışverişinde bulunulurken, Kazım Kara Bekir Paşa, bana 8 Ekim 1919 tarihinde öğütlediği gibi kabinenin oluş şekli ve üyelerinin değer ve nitelikleri ne olursa olsun, herzaman Ulusal Meclis içinde, etkin ve denetici kalmayı uyulması en gerekli bir karar saydığını söylemedi. Tersine durumu ve tutumu, hükümet kurmaya yetkili kılınmasını ister nitelikte görülüyordu. Oysa ki daha, vatan ve milletin tam kurtuluşunun söz konusu olduğu dönemin korkunç ve karanlık bir başka evresini yaşıyorduk.

Görüşmeleri sonuçlandırmadım, verdiğim bir ara tatili sırasında Fevzi Paşa Hazretlerini bahçeye götürdüm. Kendisinin, Fethi Bey ve Kazım Kara Bekir Paşalardan birini hükümet başkanlığına seçmekte, hakem olmasını rica ettim. Fakat, ikisini aynı zamanda çağırıp sorunun, kişisel ve önemsiz bir iş olmadığını ve sorumluluğun ülkeyi ilgilendirir nitelikte ve büyük olduğunu açıkladıktan sonra, açıktan açığa, kendilerine hangisinin daha iyi yapabileceklerini ellerini vicdanlarına koyarak kendileri söylemelerini onlardan isteyecekti. Yeniden toplandık. Hükümeti, ya Fethi Bey ya da Kara Bekir Paşa kuracaktır. Görüşmelerin sonucunda bunu anlıyorum. Sorunun çözümlenmesinde, Fevzi Paşa Hazretlerini hakem yapalım; dedim. Kabul olundu. Mareşal, Fethi Bey ve Kara Bekir Paşayı aldı. Bahçeye çıktılar. Anlattığım gibi davranılmış. Fethi Bey, ben, daha iyi yaparım demiş. Mareşal Paşa da bu kanıda bulunmuş ve Fethi Bey seçilmiştir. Böylece Kara Bekir Paşanın hükümet kurmakla görevlendirilmesine yardım fırsatı ortadan kalkmış oldu.

*
* *

Efendiler, Ali Rıza Paşa hükümetile başladığımız görüşme noktasına ge- ***Padişah*** lelim: ***kolelıgı ıleeld edilen***

Bılgınıze sunmuştum ki, hükumet, bize, bildirisini, yayımlanmadan once ***ikrida ikvermediği*** için, biz de, ulusa yaptığımız bildirimimizi, hükümetin düşüncesini ***tidarsızlık*** almaya gerek duymadan yayımlamıştık. ***örneğidir***

Bunun üzerine, hükümet, Cemal Paşa aracılığı ile daha dört maddenin değişik araçlarla yayımlanmasını gerekli bulmakta olduğunu, 9 Ekimde bildirdi. Bu maddeler, şunlardı:

1) İttihatçılıkla ilişki bulunmadığı,
2) Osmanlı Devletinin Genel Savaşa karışması doğru olmadığı ve savaşa sürükleyenlere karşı adları belirtilerek birtakım yayımlar yapılması ve haklarında kovuşturma yapılarak yasal cezalar uygulanması,
3) Savaş içinde işlenen her türden cinayetleri işleyenlerin yasal cezadan kurtulmıyacakları,
4) Seçimlerin serbest yapılacağı.

Cemal Paşa, bu maddeleri saydıktan sonra, bunların belirtilmesinin ve yayılmasının, içerde ve

dışarıda birtakım fena yorumların önüne geçeceğinden söz ederek, memleketin yüksek çıkarları gereği olarak özellikle iyi karşılanmasını rica ediyordu (Belge 141).
Efendiler, Ali Rıza Paşa hükümetinin, nekadar güçsüz ve cılız düşündüğünü ve gerçeği görmekteki kısa görüşlülüğünü anlamak için, bu maddeler sanki bir ölçüdür. Devletin, içine düştüğü dağılma uçurumunun korkunç derinliğini göremeyen zavallılar, elbette ciddi ve gerçek çareyi görmemek için gözlerini yumarlar. Çünkü, o ciddi ve gerçek çare, kendilerini, daha çok korkutur.
Akıl ve anlayışlarındaki sınırlılık, huy ve ahMklarındaki düşüklük ve yozlaşma gereği böyledir.
Çoktan, kendisinin de köle olduğuna kuşku kalmamış olması gereken, padişah ve halifenin, köleliği ile elde edilebilecek iktidarın, iktadarsızlığa örnek olması doğal değil miydi?
Aslında Ferit Paşadan sonra gelen, Ali Rıza Paşa ve önceki hükümetten kalan ve yeni katılan çalışma arkadaşları, Ferit Paşanın bıraktığı noktadan başlayarak, onun sonuçlandırmayı başaramadığı yabancı isteklerini izlemek ve sonuçlandırmaya çalışmaktan başka ne yapabilecekti?
Bunu, biz, açıkça biliyorduk. Ama, kestirip kavrayabileceğiniz birçok neden ve düşüncelerle, hazımlı ve sabırlı davranmaktan başka başan çaresi yok idi.
Efendiler, anlaşmış gibi görünmeyi uygun düşündüğümüz bu yeni hükümetle, bizim görüşlerimiz arasındaki uyuşmazhğın gelişen başlangıcını görmek için, bu dört maddeye ilişkin düşüncelerimizi içeren karşılığımızı, Büyük Millet Meclisi tutunaklarının ilk günleriyle ilgili sahifelerinde lütfen bir defa daha gözden geçirirsiniz (Belge 142).
Efendiler, bugünlerde İstanbul basınında çalışanlar, bir dernek kurmuşlar ve Tasviriefkar, Vakıt, Akşam, Türk Dünyası ve İstiklM gazeteleri adına,
9 Ekimde, birtakım sorular yöneltiyorlar ve yapacakları neşriyata esas olacak görüşler, istiyorlardı. Bunlara, gereken hususlar ve bilgiler bildirildi (Belge 143).

Bu basın kurulunun başkanı olan Velit Beyin de kendi gazetesi adına dikkate değer sorular içeren bir teigrafı vardı. Ona da yaverim aracılığıyla yanıt verdirdim (Belge 144). Bunları belgeler arasında okuyacaksınız.
Efendiler, yeni hükümete giren ve Temsilci Kurulumuz delegesi niteli- ***Damal Şeğinde*** olan Cemal Paşa ile yapılan ve yapılmakta olan haberleşmemiz, yüksek "Ç topluluğunuza, İçişleri Bakanlığına gelmiş bulunan, Damat Mehmet Şerif Pa- ***hırıiyj*** şadan söz etmeyi geciktirdi.
Biz, yeni hükümetle anlaşma yolu ararken, Şerif Paşa, çoktan milleti zehirlemeye başlamış bulunuyordu.
Bakan olduğunu ilk bildiren 2 Ekim tarihli genelgenin içeriğini, hatırlarsanrz, orada, şu cümlelere rastlanır:
Ulus bireylerinin uyuşma ve birlik içinde bulunmaları, devletin gerçek çıkarları gereğinden bulunduğu halde, bir süredir ülke içinde, uyuşmazlık ve bölünme belirtileri görülmesi güçlüklerin bir kat daha artmasına neden olmak dolayısıyla, pek çok üzücüdür.
.Başarı.. .hükümetin önerilerine uymakla, ülke çıkarlanna zarar verecek davranışlardan kaçınmakla sağlanabileceğinden hemen merkezlere ve onlara bağlı yerlere bu yolda öğütler veriniz (Belge *145).*
Efendiler; Damat Ferit Paşadan, daha akıllı olduğu söylenen Damat Şerif Paşa, pek acemice işe başlamış oluyor. 0 tarihlerde İstanbulda, bizi azgın eşkiya, basit bir asker parçası sayan bazı romancılar gibi, Damat Paşa da bizi kendi akhnca, o ancak aptallan

kandırabilecek akimca aymaz ve araştırmaz sayıyordu galiba...
Oysa ki, biz, hemen, Nazır Paşanın alçakça amacını anlamış ve daha uyanık, (tetikte) bir durum almış bulunuyorduk. Şerif Paşa, bizim yaptıklanmrzı ve davranışlarımızı ve Ferit Paşa Hükümetini düşürmek için milletçe uygulanan eylemleri, ülkede uyuşmazlık ve bölünm,e belirtileri sayıyor ve pek çok acınıyor.
Hükümetin telkinlerine uyulması ve zararlı davranışlardan kaçınılma öğütlerini hemen bütün ülkeye yaymak için acele ediyor.
Bir de, Efendiler, hükümetin, İçişleri Bakanı Mehmet Şerif imzasile yayımlanan bildirisinin birkaç noktasma hep beraber göz gezdirdim (Belge 146).
Şimdik hükümet üyeleri bağdaşıktır (omojen).” Çok doğrudur. Bu yön bütünüyle ortaya çıkacaktır.
Ana hatlar açısından eşdüşüncededir. Hiçbir partiden değildir. Çeşitli siyasal grupların hiçbirine de eğilimi yoktur. Hepsinden tinsel yardım bekliyor.
Bu cümlelerden çıkan anlam açıktır. Hükümet, ulusal örgütler ve onu yöneten Temsilci Kurulla birlik değildir. Buna, eğilimi bile yoktur. İtilf ve Hürriyet Partisinden, Muhipler Derneğinden, Kızıl Hançercilerden, Nigehbancılardan, ve var olan öbür başka derneklerden nekadar yardım bekliyorsa bizden de ancak o kadar...
Cemal Paşa aracılığı ile bizi oyalama ve aldatmaya yönelik teigrafların içerikleri hep yalandır.
Sonra Efendiler, şu cümleyi okuyalim: “Ulke kaderinin ulusun vekilleri elile belirlenmesi umulanmızın başta gelenidir.”

Bundan çıkan anlam da, şudur: Sıvasta birkaç kişi toplanmış, ulus adına konuşuyor, ulusun kaderiyle ilgileniyor. Temsilci Kurul diye bir de ad takınarak millet ve memleketin görevleri olmadığı halde işlerine karışıyorlar. Bunların sözünü dinlemeyiniz. Çünkü bunlar ulusun vekilleri değildir.
Hükümet, bu bildiride, barış üzerindeki görüşünü de şöylece açıklıyor:
“Wilson ilkelerinden hakkıyla yararlanarak, Osmanlı Devletinin birlik halinde ve padişahının etrafında toplanan bağımsız bir devlet olarak yaşatılmasını sağlanmak için hiçbir girişimden geri durulmayacaktır.’
Yeni kabine, bu görüşlerinde, başarılı olacakları konusunda şu kuvvetlendirici gücü gösteriyor: “Esasta büyük devletlerin haksever duyguları ve gerçekten gittikçe belirmekte olan Avrupa ve Amerika kamu oyunun ılımlılık severliği de bu konuda güven vermektedir.
Efendiler, bütün bu düşünceler, Ferit Paşa hükmetinin padişah diliyle yayımlandığı bildiri içeriğinin harfi harfine eşi değil midir?
Bu biçim bildiriler yayımlamadaki amaç, milleti aldatmak ve uyuşukluğa sürüklemek değil midir?
Hangi hak duygusundan sözediliyor? Hangi ılımlılık severlikten dem yuruluyor? Bunların aslı var mıydı? Yurdun, merkezinden başlayarak heryerdeki yabancıların davranışları gerçekte bunun tersini gösteren etkin ve açık seçik kanıtlar değil miydi?
Gerçekte Wilson, ilkelerile birlikte, ortadan çekilmiş ve Osmanlı beldelerinin Suriyede, Filistinde, Irakta, İzmirde, Adanada ve heryerde işgaline seyirci bulunmuyor muydu?
Bu kadar kesin dağılma belirtileri karşısında, aklı, anlayışı, vicdanı olan adamların, kendilerini aldatmaları düşünülebilir mi? Bu gibi adamlar, doğrusu, kendilerini aldatacak kadar aptal olurlarsa onların ülke kaderini yönetmelerine, aklı eren, acıklı durumun gerçeğini görenler dayanabilir mi? Eğer bu adamlar, gerçeği biliyorlar ve kendilerini aldatmıyorlarsa, milleti aldatarak koyun sürüsü halinde düşnıanın pençesine bırakmaya canla, başla çalışmalarına ne anlam verilebilir?

Bu yönlerin düşürülmesini ve varılacak yargıyı kamu oyuna bırakırım.
Efendiler, hükümetin bildirisinin, anlamsızlığına ve içindeki düşüncelerin ***Tek*** *suçuyanlışlığına* bakmadan, biz Temsilci Kurul adına aynı tarihte, 7 Ekim günü, ***muz***
yeni hükümete destek olmaya karar veriyoruz. Yeni hükümet ile ulusal umular arasında tam anlaşma bulunduğunu millete müjdeliyoruz ve her yerde hükümet işlerine hiç karışılmamasını sağlamak ve hükümetin güç ve yaptıklarını kuvvetlendirecek önlemler alıyoruz. İçte ve dışta, tam birlik olduğunu etkin olarak kanıtlayacak şekilde davranıyoruz. Kısacası; memleketin esenliğe kavuşmasını temiz yürek ve içtenlikle düşünenlerin, akılca ve vicdaıica yapmak zorunda oldukları hatıra gelen her şeyi yapmaya çalışıyoruz. Bir an önce mebusların seçilmesini sağlamak için özendiri ve öğütler yapıyoruz. Yalnız bir şey yapmıyoruz. Ulusal örgütleri kaldırmıyoruz ve Temsilci Kurulu dağıtmıyoruz. **Tek suçumuz budur.**
Damat Ferit Paşadan sonra, başka bir damat paşanın çevresinde, başbakan diye, bakan diye toplanmış birtakım beyinsizleri alçak bir padişahın alçakça düşüncelerini kolaylıkla uygulamakta serbest bırakmayacağımızı duyuruyoruz.

Delegemiz Cemal Paşa, bizim, hükümet hakkında, iyi sanı ve güvenimizi sağlamak için her çareye baş vurmaktan geri durmuyor. Ahmet İzzet Paşaya da, hükümeti aklattırarak varlığımızın silinmesi gerektiği yollu öğütler verdiriyordu.
Gerçekten, Ahmet İzzet Paşanın şifre içinde kalan inızasile, Savaşişleri *Ahmet İz-* Bakanı Cemal Paşadan *7/8* Ekim 1919 tarihli şöyle bir telgraf almıştık:
Mustafa **Kemal Paşa Hazretlerine Harbiyeden, 7/8 Ekim 1919** *aştı yazısı*
Yeni hükümette, çoğunluğu oluşturan, pek eski ve yakın arkadaşlarımı görmeye giderek olup bitenleri soruşturmuş ve düşünce alışverişinde bulunmuştum. Bazı durumları öğrenince ulusun ve ülkenin varlığı yararı kaygısı ve aramızda yerleşmiş olan dostluk bağlarına ve asker kardeşliğine güvenerek, aşağıdaki düşüncelerimi bildirmiye girişiyorum:
Birkaç aydanberi, memleketin uğradığı istil ve dağılmanın önüne geçilebilemesinde, ulusal güçlerin ve milli harekatın yararlı etkisi olduğu, herkesçe kabul edilmektedir.
Yalnız, bu hizmetin sonuçlarından yararlanmak, bundan sonra akıllıca ve yasal bir yönetimin kurulmasına bağlı olduğu da, gözü görenlerce bilinmektedir. Artık hükümet ve ulusun, ikilikten ayrılarak tam bir birlik göstermesine, değersiz düşünceme göre, acele olarak çok gereksinim vardır. Hükümette bulunanların iyi niyetlerine ve ılımlı düşüncelerine, herkesin güvendiğine inanıyorum. Hiçbir hükümetin çalışmasını sürdürmesine olanak bırakmayacak bir iç tutumun, dış politika üzerine yapabileceği uğursuz etkileri, açıklamaya gerek yoktur. Bir an önce mebusların seçilmesi ve Meclisin toplanması için, yüce hükümet tarafından ivedi önlemler alınmaktadır. Yurdun korunması yolundaki yiğit istek ve direnişlerinizin, hükümet üyelerince nasıl karşılandığı, bugünkü bildiriden anlaşılacağından iyi niyetle düşünce birliğinin gerçekleşmesine güvenim tamdır.
Ancak, bu sabah yanıma gelen durumu bilir ve güvenilir bir kişi, Kütahya ve Bilecik dolaylarında, hoşa gitmeyen bazı olaylar olduğundan söz etmiştir. Bizi, uyuşukluğa ve uyuşmazlığa sürükleyici dışarıdan ve içeriden birçok özendirim ve kışkırtmalar olacağı elbette kestirilir ve kabul edilir. Öte yandan dün bakanlardan birinin gösterdiği Kastamonu vali vekilinden gelme bir telgraf ile de, bazı görevlilerin atanma ve cezalandırılmaları gibi konularda Istanbul hükümetine sanki emir verilmek isteniliyor idi. Bu gibi durumların, devleti bu kerteye getirmiş olan ve sizce de ne denli kötülendiği bildirilerde ve and içme belgelerinde sevinçle görülen, bozuk yönetimi olduğu gibi taklit etmek demek olacağından bu gibi adamların çalışmalarına ve davranmalarına fırsat verilmemesini, gerçekliği herkesçe kabul edilen uyanık zeknızdan umarım. Kısacası, artık memlekette birlik sağlanmasını ve temel yasalar çerçevesinde hükümetle bağlantı kurulmasını temiz yürekle öğütlemek ve rica etmek isterim. (Ahmet Izzet)
Savaşişleri **Bakanı Cemal**
Bu teigrafa, olabildiğince hiçbir özel düşünce ve duygu belirtmemeye çalışarak yumuşak ve hatta güven verici bir karşılık vermek, uygun olur düşünüldti. Yanıt şudur:
Şifre Sıvas, 7/8 Ekini **1919**
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
K: *7/8,* 10, 1919

‘AFmıet Izzet Paşa Hazretlerine”
Yüksek düşünceleriniz, değerlerine yaraşır önemle gözönüne alındı. Milli Harekğtın etkilerine iyi gözle bakmanıza teşekkür olunur. Bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da, yapılan ulusal hizmetlerin bilgece sürdürüleceğine ve yasal bir yönetimin bütünüyle kurulmasına bütün varlığımızla çalışılacağına güvenmenizi rica ederim, şu nedenle ki çalışmalarımızın amacı bir kanun dönemi açılmasına yöneliktir. Hamd olsun hükümet ile millet, görüşlerinde tam anlaşma sağlamış olduklarından bundan böyle süreceğine inandığımız, karşılıklı içtenlik ve tam birlik durumunu ulus ve ülke çıkarlarını garantileyecek şekilde gösterecektir.

Kötü davranış ve politikası herkesce bilinen Ferit Paşa hükümetine, ulusun boyun eğmemesi ve amaçlarıyla yaptıklarına katılmaması, dış siyasetimiz üzerinde hiçbir kötü etki yapmayıp tersine Ferit Paşa hükümetinin neden olduğu bütün uğursuz etkileri ortadan kaldırmış ve teşekkür edilmeye ve övülmeye değer olan bugünkü uygun politik durumu sağlamıştır.
Milletin güvenini elde etmiş bulunan bugünkü hükümet ile birlik olmanın, iç durumumuzu, dış politika üzerinde en yararlı ve etkin bir neden durumuna getireceğine kuşku yoktur. Olağanüstü hallerde bazı yerlerde istenmeyen bazı olayların ortaya çıkması kaçınılmaz zorunlu ve doğal durumlardandır, Özellikle Kütahya ve Bilecik ve Eskişehir gibi yerlerin ve bu yerlerdeki suçsuz ve gadre uğramış halkın üstünde bulunan baskı ve aşağılanma, lütfedilir de insaf gözü ile bir an düşünülürse yakınma nedeni görülen durumların ne kadar haklı olduğu en ufak bir düşünce ile kanıtlanır. Buralardaki acıklı ve esefedilecek durumun da, yaratanı ve nedeni eski hükümetin miskince davranışı olduğu düşünülürse Milli Harekatı sorumlu tutup taşlamak haksızlık olur inancındayım. Kastamonu vali vekilinin gördüğünüz telgrafı konusunda da bu vali vekilini haklı bulmanızı rica edeceğim. Çünkü bu yollu başvuru yalnız Kastamonudan değil, daha başka bazı yerlerden de yapılmış olup yeni hükümetin kararsız gibi görünen ilk davranışı bir iki gLin daha sürseydi, bu türden başvurular memleketin her köşesinden de yağacaktı. Bundan böyle, bu gibi durumlara kesinlikle meydan verilmemesi için gereken her türden önlemler alınacak ve etkiler yapılacaktır ve anlayışlı öğütlerinize uyarak, tam bütünlüğün sağlanması ve ana kanunlar çerçevesinde hükümetle içten bağların oluşturulması için tam bir temiz yüreklilikle çalışılacaktır. Hürmet ve saygıyla ellerinizden öperim Efendim.

Mustafa Kemal

Efendiler, Ahmet Izzet Paşanın kaleme aldığı öğüt yazısı ve verdiğimiz *Ali* Rıza karşılığın okunması bir anımı canlandırdı. Milletin belleğine ve tarihe geçme- ***Paşa***
huriyet yas cin onu da soylemış olayım: ***pılacağını***
Ali Rıza Paşa, bir gün, Ahmet Izzet Paşayı görmeye gider; sohbet eder- ***kJediyor*** ken beni kötüleyen birtakım yersiz sözler söyler ve bunlara önemli bir buluşunu da ekler: “Cumhuriyet yapacaklar, cumhuriyet. diye bağırır. Doğrusunu isterseniz Efendiler, Makedonyada Osmanlı İmparatorluğunun Batı Orduları Başkomutanı Ali Rıza Paşanrn asianiardan oluşan, koskoca Türk ordularını, bozguna uğratıp yok ettirdikten ve değerli Makedonya topraklarını, düşmanlara bırakıp bağışladıktan sonra; devletin en sıkışık zamanında, Vahdettinin emellerine hizmet etmek için, gereken nitelikler elde etmiş olduğuna ve bu ünlü ordular başkomutanının, bu kez kendine en becerikli yardımcı olarak, eski kurmay başkanını, Savaşişleri Bakanı yapmayı düşüneceği, doğal sayılabilirdi. Ama ulusal girişimlerin, cumhuriyeti hedef aldığını, bu kadar çabuk ve kolay duyup anlayabileceği, büyük beyeni ile karşılanmamak olanak dışıdır.
Efendiler, bana bu bilgileri veren, öyküyü Izzet Paşanın kendi ağızından işiten, çok saygın ve içimizde bulunan, bir arkadaştır.
Efendiler, Cemal Paşa 9 Ekim 1919 tarihli bir şifre ile, Temsilci Kurul ile ***Salih*** *Paşa* yakından ilişki kurmak üzere, Denizişleri Bakanı Salih Paşanın, yola çıkması- ***Temsilci*** nın uygun bulunmakta olduğunu bildirdi ama Salih Paşa biraz rahatsız oldu- *goğu* için buluşma yerinin olabildiği kadar yakın olması ve Istanbuldan deniz yo- ***ge*** luyla gitmesinin uygun olur düşünüldüğü belirtildikten sonra Temsilci Kuruldan kimlerle ve nerede bir araya gelmeleri düşünüldüğünü sordu.
10 Ekimde verdiğimiz karşılıkla, buluşma yeri olarak Amasyayı belirledik. Görüşmek üzere, Temsilci Kuruldan benimle birlikte Rauf ve Bekir Sami Beyler gidecekti. Bunu da bildirdik. Salih Paşanın İstanbuldan hangi gün yola çıka

cağının ve Amasyaya hangi gün varabileceğinin zamanında bildirilmesini rica ettik.
Efendiler, memleketin her tarafında, ulusal örgütlerin genişletilip güçlendirilmesi çalışmalannı sürdürüyorduk. Bir yandan da meb'uslar seçimini sağlamaya ve çabuklaştırmaya çalışıyor ve bu noktada görüşlerimizi de gereken- lere iletiyor ve bazı kimselere de sahk veriyorduk. Ancak Demek adına, aday göstermemeyi ilke benimsemekle birlikte, meb'us olmak girişiminde bulunanların, Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği ilkelerini ve kararlarını iyi karşılamış kimselerden olmasını, pek çok istiyor ve bu gibilerin, kendiliklerinden Dernek adına adaylıklannı koymaları gerektiğini de duyuruyorduk.
11 Ekim 1919 tarihinde, bu bildirdiğim konuda yeniden bazı emirler verdik (Belge 147, 148, 149).
Ulusun emellerine hizmet eden memurların birer yoldan, başka yerlere atanmalannın ve değiştirilmelerinin ve ulusun istemlerine karşı çıkanların ise yerlerini korumalarının sürmesi yüzünden bazı yerlerden, yeni hükümet ile anlaşmamızın anlamı kavranamadığı yollu taşlamalar gelmeye başladı. Bu durumu, 11 Ekimde, Cemal Paşaya yazarak, hükümetin dikkatini çekmek istedik.
Bir de Efendiler bilirsiniz ki İstanbulda Askeri Nigehban Derneği diye ***Askeri*** bir bozguncu topluluk türemişti. Bu topluluğun o zamanki bilgilere göre başında bulunanlar, Kiraz Hamdi Paşa, hırsızlıktan dolayı askerlikten kovulmuş olan, Kurmay Albay Refik Bey, Eski Halaskar Grubundan Binbaşı Kemal Bey, Bandırma Eski Sevkiyat Başkanı Topçu Binbaşılarından Hakkı Efendi ve henüz bu dernekle ilişkisini kesip kesmediği bilinmeyen askerlikten kovulmuş Kurmay Binbaşılarından Nevres Bey gibi kötü işleri yüzünden ordudan kovulmuş ya da emekliye ayrılmış kimselerle, ahMksızlıkları ile tanınmış sınırlı sayıda kişilerden oluşmaktaydı.
İşte, bu dernek İkdam gazetesinin 23 Eylül 1919 tarih ve 8123 numaralı sayısında bir rapor yayımlamıştı. Bu dernek, bu raporuyla, kendilerine vatan ve milletin bekçisi süsünü vermek istiyordu. Cevat Paşanın Savaşişleri Bakanhğı zamanından, bu dernek hakkında, kovuşturmaya başlanılmıştı. Değişiklikler dolayısıyla arkası kesildi.
Bu derneğin varlığı ve yaptıkları ordudakileri sinirlendiriyordu. Temsilci Kurula başvurular başlamıştı.
12 Ekim 1919 tarihinde, Savaşişleri Bakanı Cemal Paşadan, kendi başarısı açısından, bu bozguncu odağın kökünden sökülüp atılmasını ve üyelerinin şiddetle cezalandırılmalannı ve yapılanların orduya genelgeyle bildirilmesini rica ettim (Belge 150).
Cemal Paşadan 14 Ekimde aldığım Bu, kesinlikle, kararlaştırılmıştır' (Belge 151) diyen kısa ve kesin telgrafı 15 Ekimde bütün orduya özel olarak ulaştırdım (Belge *152)*.
Ama, Cemal Paşanın bu kesin kararının uygulandığını anımsayamıyorum .

Efendiler, anımsarsınız, Ingilizler, Merzifon ve sonra da Samsunu, boşait- ***İşgali, kötü*** mışlardı. Bunun için ve Ferit Paşa hükümetinin değişmesi üzerine, Sıvas hal- ki fener alayı yaptı, gösteriler düzenledi. Birtakım nutuklar verildi. Bu sırada *ir sıyase* halk da kahrolsun işgal diye bağırdı. Sıvasta yayımlanan Iradei Milliye gazetesi, bu olayı olduğu gibi yazdı. İçişleri Bakanı Damat Şerif Paşa, bu gazetenin haberini sözkonusu ederek Sıvas valiliğirıe yaptığı bir bildiride "kahrolsun işgal gibi yazılar, hükümetin şimdiki siyasetine uygun değildir; diyordu.
Bu ne demektir, Efendiler? Hükümet, işgali, beğenilmez saymayan bir siyaset mi izliyordu? Yoksa, kahrolsun işgal dedikçe, memleket daha çok düşman eline mi geçecekti? İşgal ve saldırı karşısında, milletin suskun ve dingin kalması, işgalden üzülmüş görünmemesi mi akla ve siyasete uygun düşerdi?
Böyle bozuk ve hayvanca bir düşünce, batış ve dağılış uçurumuna kadar tekmelenmiş bir devleti kurtarabilecek siyasete temel olabilir miydi?
Işte, bunun üzerine, 13 Ekim 1919 da, Savaşişleri Bakanı Cemal Paşaya, yazdığım bir

telgrafta; "vatanm kimi bölümlerinin boşaltıldığı güne kavuşan milletin, bu yoldan, hatta daha belirli bir şekilde, hislerini duyurmasını pek uygun ve akla yakın gördüğilmüzü" ve "miletin gerçek duygularına dayanarak hükümetin bu haksız işgalleri, tanımadığını resmi politika dili ile ve ateşkes hükümlerine aykırı olarak, bugüne kadar yapılmış olan karışmaları, protesto etmesini ve onarılmasını istemesini beklemekteyiz" dedikten sonra, "bu durumdan yararlanarak hükümetin izlediği siyasette, Temsilci Kurulca, daha bilinmeyen yönler varsa bu konuda Kurulun aydınlatılmasını" rica ettim (Belge *153)*.
Delegemiz ve Savaşişleri Bakanı Cemal Paşanın yanıtı, çok enteresandır (Belge *154).* 18 Ekim 1919 tarihli olan bu yanıtta; şu cümlelerin içerdiği anlamlar, dikkate değerdir. Ulusun umulan çerçevesinde işleri yürütme sorumluluğunu yüklenen İstanbul hükümeti, davranışlarında ve yaptıklarında politika gereklerini kollamak, yabancılara karşı daha konukseverlikle ve yumuşak davranmak zorunda dır.
Efendiler, Rıza Paşa hükümeti ve o hükümette, Savaşişleri Bakanı olan ***süngülerini*** kişi; aziz vatanımızı işgal eden, süngülerini milletin kalbine saplayan yabancı- ***mi!letin*** ları, konuk sayıyor ve onlara konukseverce ve yumuşak davranmakta zorun- ***ka!Ene*** luluk görüyor. Bu ne düşüncedir, bu ne kafadır? Ulus bunu mu umuyordu? ***37ar,***
Savaşişleri Bakanı, özellikle ulusal girişimlerin yanlış yorumlanması ve ***konuk sa-*** bunlara ilişkin çalışmaların daha güçten düşmediği şu zamanlarda bildirmiş *yan ur* ***Sa-*** olduğum sakıncalıkların yersiz olmadığını siz de kabul edersiniz inancında olduğunu söyliyerek, ulusal görüşmelere zarar vermiş olduğunu kapalı olarak söyleyen ve bu yüzden doğan fenalığın giderilmesi için aldıkları önlemlerin yersiz olmadığını bize de kabul ettirmek becerisini göstermeye çalışıyor.
Savaşişleri Bakanı, telgrafını şu cümle ile tamamlıyor: Ergenliğini kanıtlamış olan soylu ulusun güvenini kazanmış bulunan şimdiki hükümetin, yaptıklannda serbest kaldıkça, dışarıya sözünü daha çok duyurabileceği açık bir gerçek olmakla sayın Temsilci Kuruldan, hükümetin yaptıklarını daha çok destekler bulunmalarını rica ederim.

Efendiler, Cemal Paşa, gerçekten önemli noktalara değiniyor: Önce, milletin ergenliğini kanıtladığını söyliyerek bizim, millet adına aracılık etmemize ve doğru yolu göstermemize gereksinme olmadığını dolaylı olarak söylüyor ve böylece, bizi millet önünde gereksiz birtakım karışıcılar sayıyor. Ikinci olarak; bizim, hükümeti serbest bırakmadığımızı ve bu yüzden dışanya karşı sözlerini duyurmaya, engel oluşturduğumuzu söylüyor.
Efendiler, soylu ulusumuzun, ergenliğini kanıtlayan eserler; Erzurum, Sıvas Kongreleri ve bu kongrelerde aldığı kararlar ve bu kararlann uygulanmasına çalışmak yoluyla birlik ve dayanışma kazanmaya başlaması ve Sıvas Kongresini yapanlan yok etmeye kalkışan Ferit Paşa hükümetini düşürmek gibi davranış ve uyanıkhklardı.
Bu kadarla yetinmek, bütün bu davranış ve etkinliklerde olduğu gibi bundan sonra da, millete rehberlik etmek yollu vicdan görevinden vazgeçerek, hükümeti serbest (başıboş) bırakabilmek, ancak bir koşulla mümkün olabilirdi. 0 da, serbest olmaya layık olduğu kanıtlanacak, Millet Meclisine dayalı, milli bir hükümetin, ülke ve milletin kaderini hakkile kavrayıp üstlenmiş olduğuna inanmak idi. Milletin, kahrolsun işgal yalanma bağırışını boğmaya çalışan, duygusuz ve anlayışsız insanlardan oluşan, içinde hayvan ve hainler bulunan bir hükümetin, aptalca ve cahilce ve miskince davranışlarının seyircisi kalması, akıllı anlayışlı yurtseverlerden istenebilir miydi?
Bir de Efendiler, Cemal Paşa: Milletin güvenine sahip bulunan şimdiki hükümet" sözüyle pek büyük ve açık bir yalan söylemiş oluyordu. Milletin hükümete güveni daha gerçekleşmemişti. Bu söz, ancak ve hiç olmazsa, Millet Meclisi önünde hükümet güven oyu aldıktan sonra söylenebilirdi. Oysaki daha Millet Meclisinin üyeleri bile seçilmiş değildi.
Savaşişleri Bakanı, bu sözü söylediği dakikada, yalnız bir kişinin güvenine sahip bulunuyorlardı. 0 kişi de, devlet başkanlığını kirletmekte bulunan hain Vahdettin idi.

Temsilci Kurulun, kendilerile, anlaşmaya gereksinim duyniasmı, millet adına güven kazamnış gibi saynıasmı istiyor ve amaçlan bu idiyse, milletin kendilerine güven gösterme aracı olan bu kurulu aradan çıkarmaya gereksinme nedendi?
* *
Efendiler, Ferit Paşa hükümetinin düşmesi, memlekette bazı kararsız gö- ***Ulusal örrünen*** yerlerin de duygularında ve moralleri üzerinde iyi etki yaptı. Her tarafta, ***gütler geüst*** düzey sivil ve asker görevliler başta olmak üzere, örgütlenmeye hız verildi.
Ali Fuat Paşa ban illerinin hemen hepsiyle ilgilendi. Eskişehir, Bilecik ve ***yor*** sonra da Bursa yörelerinde kendi dolaşarak ve gerekenlerle de haberleşerek çahşıyordu.
Balıkesirde bulunan Albay Kt.zım Bey, (Meclis Başkanı Kazım Paşa) o yörelerde ulusal örgüt kurmak ve askeri önlemlerle ilgileniyor ve uğraşıyordu.
Bursada Albay Bekir Sami Bey, 8 Ekimde, Ferit Paşanm adaim olan valiyi Istanbula göndererek, Kongre kararlarını uygulamaya başlamış ve bir merkez kurulu oluştunnuştu.
Ulusal örgütler ile uğraşıldığı kadar, mebusların seçimi ile de büyük bir ilgi ile uğraşılıyordu.

Memlekette, bütün ulusal örgütlerin, tek ad altında, Temsilci Kurula bağlanması ilkesi izlenmişti. Eskişehir, Kütahya, Afyon yörelerinde örgütlerin güçlendirilmesi ve Aydın, Konya, Bursa, Balıkesir bölgeleriyle kolaylıkla bağlantı kurulması için önlemler alınıyordu. Batı cepheleri üzerinde Savaşişleri Bakanlığını aydınlatmaya ve hükümetçe ne gibi önlem ve düzenlemeler düşünüldüğü de sorularak, hükümetin ilgisinin çekilmesine, çalişilıyordu.
Efeler tarafından yönetilen Aydın cephesi kesimlerine bir komutan göndermek konusu düşünülmeye başlandı. 14 Ekimde düşman elinde bulunan yerlerde; gizli ulusal örgüt kurulması için Fuat Paşaya ve Afyonda Yirmi Uçüncü Tümen Komutanı Omer Lütfi Beye yazıldı. Bununla birlikte, bu tarihlerde, bazı yerlerde, amacın daha tamamile anlaşılamadığı görülüyordu. Orneğin, Reddi İlhak Kurullarının, kendi adlarına, bildirimler yapmak- ta olduğu ve 10 Ekim 1919 tarihinde, Reddi İlhak Derneği başkanı imzasile, Ekimin yirmisinde, bir büyük kongre toplanacağı ve bu kongreye iki delege gönderilmesi illerden isteniyor ve birtakım önlemler alınması bildiriliyordu.
Bir taraftan, Karakol Derneğinin de, İstanbuldan başka, Bursa yörelerinde de çalışmakta olduğu anlaşıldı.
Bu kanşıklığın önüne geçmek için gereken önlemler alındı. Ozellikle, Ali Fuat Paşaya, Balıkesirde Ktzım Paşaya, Bursada Bekir Sami Beye, Bursa Merkez Kuruluna gereği gibi yazıldı (Belge *155).*
İtilM ve Hürriyet Derneği de, düşmanlarla birlikte Anadoluda karşı örgüt kurmak için yetmiş beş kişi kadar göndermiş, bu haber alındı. Kolorduların dikkati çekildi.
İstanbulda, gizli çalışmaya karar verildi. Trakyaya örgütün genişletilmesi için Cafer Tayyar Bey aracılığıyla direktif verildi.
Efendiler, meb'uslann seçimine çalışırken, bir yandan da Mebuslar Mec- ***Meb'us!ar*** lisinin nerede toplanabileceği düşüncesi kafamızı kurcalıyordu. Anımsıya- *Mechs,nın* caksınız ki, Erzurumdan, Refet Paşanın bu konuya ilişkin bir telgrafına karşı- >
lık verirken Meclis toplanmalı, ama İstanbulda değil, Anadoluda" demiştim.
Gerçekten, ben, Meclisin İstanbulda toplanması kadar, mantıksız ve amaçsız bir davranış düşünemiyordum. Ancak bu konuda yetkili olanları ve kamu oyunu, bu gerçeğe inandırmadıkça, düşüncemizin gerçekleştirilmesi mümkün değildi. İstanbulda toplanmanın, sakıncalarını, doğal bir şekilde, belirtmek gerekiyordu. Bu amaçla, ulusal amacı **Rum** ve yabancılara yani Hıristiyanlara karşı göstermek için, Ali Kemal ve Mehmet Ali Beylerin yaptıkları çalışmalar, Ermeni Patrikhanesinde yapılan toplantılar

ve Hürriyet ve İtiif Partisinin girişimleri üzerine Savaşişleri Bakanı aracılığıyla, İstanbul hükümetinin dikkatini çektik.
13 Ekim 1919 tarihinde, Mebuslar Meclisinin açılmasından sonra, Hakları Savunma Derneğinin nasıl bir politik durum alması düşünüldüğünü, Cemal Paşa aracılığı ile hükümetten sorarken, Meb uslar Meclisinin İstaıibulda toplanmasında ne gibi politik güven elde edilmek düşünüldüğünü de sorduk. Yine o tarihte, Mebuslar Meciisine Istanbulda güven sağlamak için, ne gibi güvenlik ve savunma önlemleri almak düşünüldttğünü ve ne yapılmak gerektiğini, İstanbulda,

örgütümüzün merkez kurulunda bulunan ve Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı olan Albay Şevket Beyden sorduk.
* *
Efendiler, anımsarsınız ki, Denizişleri Bakanı Salih Paşa ile, Amasyada, ***Amasya***
bir buluşma kararlaştırılmıştı. Bakan Paşa ile belki hükümetin dış politikası ve ***gödişmelefl*** iç yönetimi ile ordunun geleceğine ilişkin esaslar üzerinde görüşülecekti. Bu
nedenle önceden kolordu komutanlarının düşünce ve görüşlerini bilmek, bence pek yararh idi.
14 Ekim 1919 tarihli şifremde, kolordu komutanlarının bu üç noktaya ilişkin düşüncelerini rica ettim. Komutanların raporlarını belgeler arasında okursunuz (Belge 156).
Salih Paşa, 15 Ekimde, Istanbuldan yola çıktı. Biz de, 16 Ekimde Sıvastan yola çıktık. 18 Ekimde Amasyada bulunduk.
Salih Paşaya, uğrayacağı iskelelerde, ulusal örgütler tarafından parlak karşılama törenleri yapılması ve tarafımızdan hoş geldiniz denilmesi hakkında direktif verilmişti (Belge 157). Kendimiz de, Amasyada, pek büyük gösterilerle kendisini, karşıladık.
Salih Paşa ile, Amasyada, 20 Ekimde başlayan görüşmelerimiz, 22 Ekim- de bitti. Uç gün süren görüşmeler sonunda, ikişer nüsha olmak üzere beş tane protokol düzenlendi. Bu beş protokoldan üçü Salih Paşada kalanlar bizim tarafımızdan ve bizde kalanlar Salih Paşa tarafından imza edildi. İki tane protokol gizli sayılarak imza edilmedi.
Amasya görüşmeleri sonucu olan kararlar, kolordulara da bildirildi (Belge 158).
Efendiler, sırası gelmişken, bir noktayı belirtmek isterim. Ulusal Orgütlerin ve Temsilci Kurulun, Istanbul hükümeti tarafından resmi surette tanmmış ve siyasal bir varlık olduğunu ve görüşmelerimizin resmi ve bunların sonuçlarının uygulanmasının zorunlu olacağının iki tarafça resmen üstlenilmiş olduğunu vurgulatmak bizce esastı.
Bunun için, görüşmenin tutanaklannın protokol olduğunu kabul ettirmek ve İstanbul hükümetinin delegesi olan Denizişleri Bakanına imza ettirmek önemli idi.
21 Ekim 1919 tarihli protokolda bulunanların, denilebilir ki, hemen hepsi Salih Paşanın önerileri olup kabulünde sakınca görülmeyen birtakım maddelerden ibarettir (Belge *159).*
22 Ekim 1919 tarihli ikinci protokol, uzun süren bir görüşme ve tartışmanın özet halinde tutanağıdır.
Bu görüşmelerde, iki tarafın, hilafet ve saltanat hakkında karşılıklı güvenceleriyle ilgili ayrıntılara ilişkin başlangıçlardan sonra, Sıvas Kongresinin 11 Eylül 1919 tarihli bildirisinin maddelerinin görüşülmesine başlandı:
1- Bildirinin birinci maddesinde, tasarlanıp kabul edilen sınırların mini- mum bir istek olmak üzere sağlanması gereği birlikte kabul edildi.
Kürtlerin bağımsızlığını gerçekleştirme amacı görünüşü altında yapılmakta olan karıştırıcılığın önüne geçilmesi uygun görüldü. Şimdi yabancıların elinde bulunan bölgelerden, Kilikyayı Arabistan ile Türkiye arasında bir "tampon dev-

let" oluşturmak amacıyla ana vatandan ayırmak isteğinde bulunulduğu söz konusu edildi. Anadolunun, en koyu Türk çevresi ve en verimli ve zengin bir bölgesi olan bu toprakların

hiçbir suretle ayrılmasınm kabul edilmiyeceği; Aydın umm de, aynı kesinlikle (ve öncelikle) yurdun ayrılmaz parçalarından olduğu ilkesi herkes tarafından oy birliğiyle kabul edildi.
Trakya konusuna gelince: Burada da, sözde bir bağımsız hükümet ve gerçekte bir sömürge kurmak ve böylelikle Doğu Trakyadan da Midye - Enez çizgisine kadar olan bölgeyi bizden ayırmak isteneceği olasılığı düşünüldü. Fakat Edirnenin ve Meriç smırımızın bağımsız bir Isli'ım hükümetine kattırmak için olsa bile, hiçbir şekilde bırakılmasına razı olmamak ilkesi ortaklaşa uygun görüldü. Bununla birlikte bütün bu maddede bulunan şeyler hakkında yasama meciisinin alacağı en son karara elbette uyulacaktır, dendi.
2 - Beyannamenin dördüncü maddesinde Müslüman olmayan unsurlara siyasal egemenliğimizi ve toplumsal dengemizi bozacak nitelikte ayrıcalıklar verilmesinin kabul edilmiyeceği hakkındaki bölüm, önemle görüşüldü. Bu ilkenin, bağımsızlığımızı gerçekten sağlamak için, elde edilmesi çok zorunlu bir istem niteliğinde sayılması ve bundan verilecek en ufak bir ödünün bağımsızlığımızı kökten sarsacağı ileri sürüldü. Bu dördüncü maddede sözkonusu olan ve Hıristiyan unsurlara fazla ayrıcalıklar tanınmamasına yönelik olan amaç, elde edilmesi gerekli bir amaç olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte gerek bu konuda gerek yaşama hakkımızın savunulması yolundaki başka isteklerimize ilişkin konularda - birinci maddenin sonunda olduğu gibi burada da - Ulusal Meclisin görüş ve kararına uyulacağı koşulu konuldu.
3 - Bildirinin yedinci maddesine göre bağımsızlığımız, tam olarak korunmak koşuluyla teknik, endüstriyel ve ekonomik gereksinimlerimizin nasıl sağlanacağı tartışıldı. Memleketimize pek çok sermaye dökecek o1aı bir devlet olursa bunun mali işlerimiz üzerinde isteyebileceği bir denetleme hakkının kapsamı kestirilemiyeceğinden, bu konunun bağımsızlığımızı ve gerçek ulusal çıkarlarımızı zarara sokmayacak yolda, uzmanlarca inceden inceye düşünülerek sınırlanıp saptanmasından sonra Ulusal Meclisce uygun görülecek yolun kabulü görüşüldü.
4 - ii Eylül 1919 tarihli Sıvas Kongresi kararlarının öbür maddeleri de Mebuslar Meclisince kabul edilmek koşuluyla esasta uygun bulundu.
5 - Bundan sonra, Sıvas Kongresinin 4 Eylül 1919 tarihli kararlarının örgütler bölümüyle ilgili 11 inci maddesinin içeriği olan Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneğinin durumu ve bundan sonraki çalışma biçim ve alanı sözkonusu edildi.
Bu maddede, ulusal iradeyi egemen kılacak olan Ulusal Meclisin, yasama ve denetleme hakkına güvenle ve serbestçe sahip olduktan ve bu güven Ulusal Meclisce kesinlikle belirtildikten sonra, Derneğin, ne olacağının kongre kararile beirleneceği açıklandı. Burada sözkonusu olan kongrenin, şimdiye kadar yapılmış olan Erzurum ve Sıvas Kongreleri gibi dışarda (taşrada) ayrı bir kongre biçiminde olması gerekli kılınmamıştır, dendi.
Derneğin programını kabul eden mebuslar, Derneğin tüzüğünde açıkça belirtilmiş olan delegeler gibi sayılarak yapacakları özel toplantı, kongre yerine geçebilir. Bundan sonra Ulusal Meclisin İstanbulda, tam güvenlilik içinde hür

olarak görev yapabilmesi şarttır, dendi. Bunun, bugünkü koşullara göre ne ölçüde sağlanabileceği düşünüldü. İstanbulun yabancıların işgali altında bulunması dolayısile mebusların yasama görevlerini gereğince yapmaya pek uygun olamıyacağı düşüncesi belirdi. Yetmiş (1870) seferinde Fransızlann Bordeauxda ve sonra da Almanların Weimarda yaptıkları gibi, banş yapılana kadar, geçici olarak, Ulusal Meclisin Anadoluda, İstanbul hükümetinin uygun göreceği güvenli başka bir yerde toplanması uygun görüldü.
Ulusal Meclisin toplanmasından sonra, güvenirlik ve dokunulmazlık derecesi belli olacağından tam. güven olduğu anlaşılırsa, Derneğin Temsilci Kurulunun dağıtılması ve bugünkü örgütlerin ne amaca yönelik çalışacağının belirtilmesinin, söylediğim gibi kongre yerine geçecek olan özel toplantıda kararlaştırılacağı belirtildi.

Meb usların seçiminde tam serbestlik bulunması gerekliliği hükümetçe emredilmiş olduğundan seçimlerin yapılmasında, Dernek Temsilci Kurulunun, kanşmamakta olduğu bildirildi.
Meb'uslar (adayları) arasında, Ittihat ve Terakki üyesi ve orduda kötültiğü görülmüş kişiler bulunursa, bunlann meb'us seçilmesine meydan verilmemek için Temsilci Kurulca doğru yolu gösterme şeklinde, uygun biçimde bazı öğütlemelerde bulunulmasının uygun olacağı da düşünüldil. Temsilci Kurulunun bu konuda nasıl aracılık edeceği de, ayrıca bir formül halinde üçüncü protokol olarak saptandı (Belge 160).
Gizli sayıhp imzalanmayan dördüncü protokol şu idi:
1 - Bazı komutanların, askerlikten kovulmasma ve bir kısım subayların harp divanına verilmelerine ilişkin olarak çıkan padişah buyrukları ve öteki emirlerin düzeltilmesi.
2 - Maltaya sürülmüş olanlar hakkmda kendi yetkili mahkememizde yasal kovuşturma yapılmak için İstanbula getirtilmeleri yoluna gidilmesi.
3 - Zulüm yapmış Ermenilerin de mahkemeye verilmesi (Meb'uslar Meclisine bırakılacaktır).
4 - Izmirin boşaltılması için İstanbul Hükümeti tarafından yeniden protesto yapılması ve gerekirse gizli direktiflerle halka mitingler yaptırılması.
5 - Genel Jandarma Komutanı, Merkez Komutanı, Polis Müdürü ve Içişleri Müsteşarının değiştirilmeleri (Savaşişleri ve İçişleri Bakanlıklarınca).
6 - İngiliz Muhipler Derneğinin (kapı, kapı dolaşıp) ahaliye kağıt mühürlettirmesinin önlenmesi.
7 - Yabancı parasile satınalınmış derneklerin çalışmalarına ve bu gibi gazetecilerin zararlı yayımlanna son verilmesi (özellikle subaylarla devlet memurlararnn bu gibi derneklere girmelerinin kesinlikle yasaklanması).
8- Aydın Ulusal Gücünün kuvvetlendirilmesi ve beslenmelerinin kolaylaştınhp sağlanması (bu konu Savaşişleri Bakanhğınca düzenlenir. Donanma Demeğinin 400,000 lirasmdan gereği kadan hükümet tarafından bu amaca aynlabiir).
9- Milil Harekata katilmış olan devlet memurlannın heryerde tam dinginlik ve tam güvenlik sağlanana dek yerlerinden kaldınlmamaları ve ulusal emellere aykın davranışlanndan dolayı millet tarafından işten el çektirilmiş devlet memurlannın yeni görevlere atanmalanndan önce özel olarak karşılıklı görüşülmesi.

10 - Batı Trakya göçmenlerinin taşınmalarının sağlanması.
11 - Acemi Sadun Paşa ve emrindekilerin geçimlerinin uygun şekilde sağlanması.
İmzasız beşinci protokolda da, barış konferansına gidebilecek kişilerin adları bulunuyordu. Böyle olmakla birlikte bu konuda hükümet, ana ilkeye uyulmak koşuluyla, serbest bulunacaktı.
Delegeler:
Tevfik Paşa Hazretleri Başkan
Ahmet Izzet Paşa Hazretleri Askeri delege
Dışişleri Bakanı Siyasi delege
Reşat Hikmet Bey Siyasi delege
Uzmanlar kurulu:
Hamit Bey Maliye
Albay Ismet Bey Askeri
Reşit Bey Siyasi işler
Mühendis Muhtar Bey Bayındırlık işleri
Albay Ali Rıza Bey Deniz Albayı
Refet Bey İstatistik
Emin Efendi Tarih
Münir Bey Hukuk danışmanı

Uzman birisi Ticaret işleri
Uzman birisi Çeşitli mezhepler ayrıcalıklarını bilen
Yazı kurulu:
Reşit Saffet Bey Eski Maliye Ozel Kalem Müdürlerinden
Şevki Bey
Salih Bey
Orhan Bey
Hüseyin Bey Robert Kolej Türkçe Oğretmeni
Efendiler, bu görüşmelerimizin tutanakları arasında, en önemli noktanın, Ulusal Meclisin toplanma yerine ilişkin sorunun oluşturacağına dikkatinizi çekmiştik sanırım.
Meclisin, İstanbulda toplanması uygun olmadığı hakkmdaki eski düşünce ve kanımızı, Salih Paşaya kabul ettirip onaylattık. Ancak Paşa, kendisi bu konuya katılmakla birlikte, bu katıhşın kendisine ait olup, şimdiden, bütün hükümet adına söz veremiyeceği ön koşulunu da ileri sürmüştü. Kendisi, hükümet üyelerini ikna etmek ve bu düşünüşe katmak için elinden geleni yapacağına söz vermiş ve başaramazsa hükümetten çekilmekten başka yapacak bir şeyi olmadığını bildirmişti.
Salih Paşa, bu konuda başarılı olamamıştır.
Mebuslar Meclisinin toplantı yeri konusuna yeniden dönmek üzere Amasya buluşmasıyla ilgili sunularıma son veriyorum.
Yalnız, Efendiler; biz, Amasyaya gelmek üzere Sıvastan ayrılır, ayrılmaz, ***Sıvasta haSıvasta***

pek de hoşa gitmeyen bir olay olmuştur. Bu olay üzerinde kısaca bilgi HIZ tÇ' ***bir*** sunayım:
Amasyaya varışımızda, Itilaf ve Hürriyetçilerin, yabancılarla ortaklaşa birta- ***Şeyh Recep olayı***

kim haince davranışlara kalktıklarma ilişkin bilgi almıştık. Bunu hemen genelgeyle bildirmiştim. Sıvasta da, bana karşı, padişaha telgraf çekilmek gibi bir girişim olduğunu haber aldım, ama inanmadım. Elbette Temsilci Kurul arkadaşlanmızın ve kararghımıza bağlı kişilerin, valinin ve ötekilerin dikkati buna engeldir dedim.
Oysa, Şeyh Recep ve arkadaşlarından Ahmet Kemal ve Celal adında üç kişi bir gece telgrafhanede, kendilerine bağlı bir telgrafçı eliyle, istedikleri telgraflan çekmişler...
Gerçekten, Amasya telgrafhanesinden Salih Paşaya ait şu telgrafı getirdiler:
16613 K.82 Denizişleri Bakanı Salih Paşa Hazretleriıe Sıvas, 18 Ekim 1919
Padişah Yaveri Naci Beyefendi Hazretlerine
Aylardanberi memleketimizde sürüp giden olayları anlamak ve işin niteliğini kavramak için il merkezine kadar gelmenizi ülke ve ulus çıkarları adına hepbirlikte diler, ülke ve ulus adına makina başına gelmenizi tam bağlılıkla rica ederiz.
Şemsiddini Siyasi Oğullarından Din Bilginleri, halkdan ileri gelenlerden
Recep Kamil, oluşan yüz altmış kişinin mühürü vardır.
Zarelizade Celül İlyaszade Ahmet Kemal
Bana da 19 Ekim 1919 tarihli olan şu telgraf geldi:
Amasyada Mustafa Kemal Paşaya
Halkımız, padişah ve hükümetin düşüncelerini Salih Paşanın kendinden ya da güvenilir bir ağızdan işitmedikçe, aradaki anlaşmazlığa çözülmüş gözüyle bakamıyacaktır. Bundan dolayı iki yoldan birini seçmeye zorunlu bulunduğunuzu bildiririz.
llyaszade Zarelizade Şemsiddini Siyasi Oğullarından
Ahmet Kemal Celül Recep Kamil
Efendiler, biz, bütün memlekete doğru yolu göstermeye uğraşıyoruz. Ama. düşmanlarımız da, bize karşı, heryerde ve üstelik kendi bulunduğumuz ve her açıdan egemen olduğumuz Sıvas şehrinde bile, kötülüklerini yaptırabilecek alçak eller bulmakta, başarılı olabiliyorlar.

Bütün uyarılarımıza, hatırlatmalarımıza karşın, biz uzaklaşır uzaklaşmaz, Sıvastaki kişilerin görülen dalgınlığı, heryerde, nekadar kayıtsızlıklar ve yersiz hoşgörüler meydana gelmiş olduğuna çok güzel bir örnek oluşturur.
19 Ekim günü Sıvastaki arkadaşlar, Temsilci Kurul imzasile şu telgrafı veriyorlardı:
Amasyada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Şeyh Recep ve arkadaşlarının size çekilmek üzere telgrafhaneye şimdi verdikleri telgrafın örneği olduğu gibi aşağıda bilginize sunulur:
Bu yolda Topçu Binbaşısı Kemal Bey ayrıca soruşturma yapmaktadır.
Bu telgrafa, aldığını söylediğim telgrafın örneğini ekliyorlar.
Sıvas Telgraf Başmüdürü de aynı günde şu bilgiyi veriyor:
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Şemsiddini Siyasi Oğullarından Recep, İlyaszade Ahmet Kemal ve Zarelizade Celal imzaları ile yazılan telgrafları veriyorum. Bu telgraflar gece getirilmiş ve görevlilerimiz korkutularak yazdırılmıştır. Her bireyin özel koşullar çerçevesinde telgraf yazma hakkı kabul edilir. Ancak makina odasına rasgelenin girmesi yasak bulunmak şöyle dursun görevlilerin tehdit edilmesi ve korkutulması hükümet onurunu ve haysiyetini incitecek davranışlara kalkışmak doğrusu kanuna başkaldırı niteliğindedir. Olanları yüksek valiliğin bilgisine sundum ve memlekette düzen kurulması için çalışmakta olan size de durumu bildiriyorum. Sonsuz ve özel saygılarımı kabul etmenizi dilerim.
19 Ekim 1919 Başmüdür Lütfi

İstanbul merkez şefi Beye:
Halkın ağzından sunulan ve yurdun ve ulusun esenliği adına (Padişaha) sunulması dilenen telgraflarrnuzı önleyen din ve devlet hainidir. Sonunda kan dökülmesine yol açacaktır, Padişahm kulağına vardırmak için kararımız kesindir. Cevap bekliyoruz.
Padişahın Oze.lkalemi Başktipliğine:
Yüksek aracılığınızla verilen dilek bildirimimizin karşılığını ülke ve ulusun esenliği adına makina başında bekliyoruz.
Padişahın Ozelkalemi Başktipliği eliyle Halife Hazretlerine:
Memleketimiz olan Sıvasta, Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği adıyla kurulan Kongre Kurulu Başkanı Mustafa Kemal Paşa, elinde sizin güven mektubunuz bulunduğunu yayarak memleketimizde kötülükleri örtmek istiyen birçok küçük topluluğun katılmasıyla ulusal iradeyi temsil ediyormuş gibi davranıyorlar. Oysa şanlı halifemiz ve sevgili padişahımıza her bakımdan saygılı ve tam bağlı olmamız din gereği bulunduğundan Denizişleri Bakanı Salih Paşa ile Padişahın Başyaveri Naci Beyefendinin Amasyaya gönderildiğini haber aldık. Halkta oluşan coşkuyu yansıtmak için din bilginleri halkın ileri gelenleri ve iki yüzü aşkın imza ile çektiğimiz çağrıya karşılık alamadık. Kamu oyunun ne durumda olduğunun kendileri tarafından anlaşılması için Sıvasa kadar gönderilmesini bağlılıkla yüz sürerek ve birbirimizle yarış edercesine yalvarır ve yakarırız. Bu yolda ve bütün durumlarda emir ve ferman padişahımız efedimiz hazretle.rinindir.
Efendiler, düşmanlar, Şeyh Recebe, gerçekten önemli bir rol yaptırmış bulunuyorlardı. Sırası gelince bilginize sunacağım belgelerden, Sait Molla, Papaz Frewya Sıvas olayını nasıl buldunuz? Biraz düzensiz ama yavaş yavaş düzelecek diyordu.
Bütün ulusun birlik ve dayanışmasından ve ulusal örgütlerin memleketin her köşesine yayıldığından söz eden, milletin ortak isteğine uyarak ve ulusal ve askeri örgütlere dayanarak hükümet düşüren, yeni hükümetle karşı karşıya geçen, bir kurulun başkanına karşı -tam yeni hükümet delegeleriyle görüşmelere girişeceği bir sırada ve bu amaçla Sıvastan çıktığının ertesi günü -bütün Sıvas halkı adına ayaklanıldığını gösterir bir teigrafın, telgrafhane tehdit edilerek çektirilebilmesi elbette anlamlı idi. Böyle bir kurulu, kendi bulunduğu yerin yani Sıvas halkı, kötüleyince, bütün milletin, aynı duygu ve düşüncede olmayacağını kanıtlamak gerçekten güçtür. Oyleyse, temsilcilik niteliği böyle olan bir kurulun ve onun başkanının dayandığı gücün de çürük olacağına inanmak neden doğru olmasın! Sıvastan yükseltilen bu sesin düşmanlar için nekadar kuvvetli ve önemli olduğunu kavrarsınız.
Efendiler, Salih Paşaya ait telgrafı, Amasyaya vardığında kendisine verdirdim. Fakat, Şeyh Recep ve arkadaşlarının hükümetçe cezalandırılmasını istedim. Sıvastaki Temsilci Kurul üyelerinden de telgraf

başında 9 Ekimde şunları sordum:
1 .Şeyh Recep, Ahmet Kemal ve Celal imzasile padişah özel kalemine çekilen telgrafı gördünüz mü?
2 .Telgrafhane nöbetçi subayı yok mu?
3 .Hepiniz orada bulunurken böyle bir küstahlık nasıl yapılabilir? Hem de bu delilerin girişimlerini hepiniz biliyorsunuz. Salih Paşaya ve Naci Beye çekilmek üzere üç imza ile telgraf hazırladıklarını biz buradan işitmiştik. Sizin bundan haberiniz yok muydu?
4 .Yabancılarla birlikte İtilf ve Hürriyetçilerin birtakım haince davranışlara kalkıştıkları hakkında dün genelgeyle yapılan bildiri alınmadı mı?

5 .Baskı yapılan ve korkutulan görevlilerden gerekenlerin, vali paşaya ve öbür ilgililere hemen haber vermemelerinin ve nöbetçi subayının bunda aymazlık göstermesinin sebebi nedir?
6 .Başmüdür Beyin bilgi vermesi üzerine alınmış olan önlemler nedir?
Mustafa **Kemal**
Valiliğin, işi askerlere aktardığı anlaşılması üzerine Kolordu Kurmay Başkanı Zeki Beye de, şunu yazdım:
Söz konusu olan işe karışmış olanların tutuklanmaları ve cezalandırılmaları valilikçe elindeki araçlar kullanılmış ya da yetmez görülmüş de mi iş Kolorduya atılıyor. Yoksa bu küstahça davranışlara karşı bile valilik önlem alınmasında kararsız mı kalıyor? Bu cihet anlaşıldıktan sonra sorunun çözümlenmesi kolay ve kökten olur.
Mustafa Kemal
Arkadan Sıvasta bulunanlara şu emri verdim:
1 .Telgrafhane tam kontrol altına alınacaktır. Bir subay komutasında bir manga asker yerleştirilecektir. Bu kez olduğu gibi, telgrafhaneye girerek ve görevlilere baskı yaparak meşru ulusal birliğe karşı kafaları karıştırıcı ve iç güvenliği bozucu girişimlerde bulunacak hainler kesinlikle önlenecektir. Bu gibi iç güvenliği bozar davranışlarla yasal sınırları aşan ve askere saldıranlara karşı duraksamadan, hernerede olursa olsun silğh kullanılacaktır.
2 .Küstahça davranışlara kalkışanlar hakkında düzeni sağlamak açısından kurmay başkanının ileri sürdüğü nedenlerden dolayı kaçmalarına meydan verilmeksizin hemen da- rumun gereği yapılacak ve sonucu bir iki saate değin bildirilecektir. Ancak bu hususta karar vermek için orada bulunanlardan hiç kimsenin insiyatif almayıp (bize) sormaya kalkışması gerçekten üzüntü ile karşılanmıştır. Bu karar, bir taburu Sıvasta bulunan Beşinci Tü- men komutanı Cemal Cahit Bey tarafmdan tabur komutanına emredilmiştir. Orada bu karann ivedilikle uygulanmasına hiç olmazsa yardımcı olunması rica olunur.
3 .Sıvasta düzeni sağlamak için uyanık olarak bütün ilgililerce kesin ve şiddetli önlemler alınması gereğini bilgilerinize sunarım.
Mustafa **Kemal**
Ozel olarak Osman Tufan ve Recep Zühtü Beylere, şu direktifi verdim:
Milli Harekftt karşısında küstahlık edenler hakkında yapılacak işlem gerekenlere bildirilmiştir. Durum izlenip harfi harfine uygulanıp uygulanmadığını ve göz yummalar görülürse siz kendiniz işe karışarak bilinen kişileri tutuklamanızı ve yardakçılarını susturmanızı isterim. Bu yolda gerekirse, her kime karşı olursa olsun gereğini yapmakta duraksamaya yer yoktur.
Mustafa Kemal
20 Ekimde Vali Reşit Paşa, uzun uzadıya olayı anlattıktan sonra, olayın yayılması olası iken önüne geçilmiş ve yapılan hızlı ve sert işlemlerle buna benzer durumların bundan böyle meydana gelmeyeceği anlaşılmış" olduğunu yazıyordu (Belge 161).
Efendiler, Istanbul hükümetinin Şeyh Recebi ve arkadaşlarını cezalandırmış olduğunu, elbette, düşünmediniz, "Şemsiddini Siyasi Oğullarından" diye imza atan bu miskin ve bayağı şeyhin, bundan sonra da düşman maşası olarak işleyeceği kötülüklere rastlayacağız.
Efendiler, daha Amasyada iken, karşılaştığımız durum, yalnız, Şeyh Re- *Adapazarı* cep olayıyla kalmadı. Adapazarı yöresinde de buna benzer bir olay oldu. Izin *yöresinde*
verirseniz, onu da kısaca bilginize sunayım: *kışkırtmaAdapaza* ilçesinin Akyazı yönlerinde türeyen, Talostan Bey ve İstanbuldan para ve direktifle gelerek, atlı asker olacaklara 30 ve piyade yazılacaklara 15 lira aylık sözü veren Bekir Bey ve Sapancanın Avçar köyünden Beslğn adında bir tahsildar birleşiyorlar. Bu adamlar başlanna topladıklan atlı, yaya birtakım

kişilerle Adapazarı ilçesini basmaya karar veriyorlar. Tahir Bey isminde olan Adapazarı kaymakamı, bunu haber alıyor. Tahir Bey, Izmitten gönderilen bir binbaşı ile bulduğu yirmi beş kadar atlıyı alarak, ilçeyi basmaya gelenlere karşı yola çıkar. Lütfiye denilen bir köyde karşılaşırlar. Bu derme çatma kalabalığa davranışlarının amacı sorulmuş.. verdikleri karşılık şu imiş: "Padişah hazretlerinin hayatta ve yüksek halifelik makamında olup olmadığını öğrenmek için Adapazarına telgraf başına gelmek istiyoruz. Mustafa Kemal Paşayı, padişah olarak kabul etmeyiz..."
Tahir beyin telgraf başında, Izmit mutasarrıfına verdiği bilgilerde; "Bu adamlarm İstanbulda önemlice kişilerle ilişkileri olduğunu ve hatta padişahın da bu davranışları bildiğini söyledikleri" belirtiliyordu. Resmi olarak verilen bilgilerde: Bekirin; toplanan kişilere, bu iş için, İstanbulca, bir hafta süre belirlendi, beş gün geçti. Iki günümüz kaldı. İşi çabuklaştırahın" dediği de bildiriliyordu (Belge 162).
Izmitteki Tümen Komutanı, Adapazarı üzerine bir askeri birlik gönderecekti. Ali Fuat Paşa da, Düzce üzerine bir miktar kuvvet yollayacaktı.
23 Ekim tarihinde, Izmitte Tümen Komutanına, Bekirin Itilaf ve Hürriyetçilerle yabancı düşmanlar tarafından gönderildiği ve karıştırıcı davranışların önlenmesi gerektiği bildirildi.
Adapazarı Kaymakamı Tahir Beye de, 23 Ekimde doğrudan doğruya Bekir ve arkadaşları hakkında sert ve ivedi önlemler uygulanmasında kesinlikle kararsızlık gösterilmiyerek yaptıkları zararlı işlere son verilerek sonucun bildirilmesini emrettim (Belge 163).
Efendiler, 23 Ekim tarihli bir şifre ile, sözü edilen Bekir ve yandaşlarının yaptıkları ve kimlikleri hakkında elde ettiğim bilgileri, Savaşişleri Bakanı Cemal Paşaya bildirdik ve "İstanbul hükümetince bu gibi karıştırıcı işlere ve davranışlara karşı zamanında etkin önlemler alınmazsa, işin ucu, ulusal örgütlere dokunursa en sert önlemlere başvurmakta kendimizi haklı göreceğimizi bilginize sunarız" dedik (Belge 164).
Izmitten, giden ve orada kuvveti çoğaltılan ulusal ve askeri bir birlik, önemli sayıda toplanmış ve toplanmakta olan kötü kişileri dağıtmış, tahsildar Beslan ve erkek kardeşi Hasan Çavuşu yakalamış, asıl direktif ve para ile bir hafta önce İstanbuldan gelmiş olan Bekir, kaçmıştır." Bu Bekir, subaylıktan kovulmuştur ve Manyaslıdır (Belge 165, 166). Bundan sonra, vermek zorunda olduğumuz emirlerle, İzmitte kışkırtıcı ve düzenleyicilerden Ingiliz İbrahim diye bilinen biri ve başka birtakımları hakkında kovuşturma başladı (Belge 167, 168).
"Bekirin, yerinde alınan önlemler sonucu girişimi etkisiz kaldığını ve kaçtığını ve yeniden, İstanbula dönerek hainee girişimlerde bulunması çok olası olduğunu, kendisinin özel bir izlemeye alınmasını Amasyadan 26 Ekim 1919 tarihide Savaşişleri Bakanı Cemal Paşaya yazdım (Belge 169).
27 Ekim 1919 tarihinde Bolu Mutasarrıfı Haydar Beyden gelen telgrafta:
Bekirin emrindeki iki subay, kırk silahlı adam ile birlikte Abaza köylerinde halkı, şimdiki hükümet adına Milli Harekata karşı kışkırttığı ve birçok para harcadığı ve bakanlığa yapılan, bildirimlerin beimsenmediği" bildiriliyordu (Belge 170).

Efendiler, bu gibi işlerde, hükümeti uyarmak ve görevini yapmaya çağırmaktan başka birşey olmayan başvurularımız, elbette, hükümetin işine karışmak sayılmaz inancındayım. İstanbulda hükümetin gözü önünde, iç, dış düşmanların yaptığı ve padişahin bilgisi ve uygun bulmasıyle yapıldığından şüphe etmediğimiz girişimler, etkili olarak başarıya ulaşacakları dakikaya kadar, beklemek ve elbette hükümet önlem alır, engeller diye bönce boyun eğmek

doğru olamazdı.
Efendiler, Amasyada görüşmelere başladığımız 20 Ekim gününde, gelen bilgilerin özeti şu idi; Istanbulda, Hürriyet ve ItilM Partisi, Askeri Nigehban Derneği ve Muhipler Derneği bir blok oluşturdular. Bu blok ve Ali Kemal ve Sait Molla gibi kişiler, durmadan müslüman olmayan unsurları, Ulusal Güçlere karşı kışkırtmaya başladılar. Rum ve Ermeni patrikleri, Ulusal Güçlere karşı Itilf Devletleri temsilcilerine başvurdular. Ermeni Patriği Zaven Efendi, Neologos gazetesinde yayımladığı bir mektupla bu defaki Milli Harekat yüzünden Ermenilerin göç etmekte olduklarını duyurdu.
Asılan Kzımın kardeşi Hikmet adında biri, İstanbuldan aldığı direktifle Adapazarı dolaylarında, başına birtakm silahlı adamlar toplamaya başlad. Bu Hikmet ismine, önemli bir belgede daha rastlayacağız. Adapazarı dolaylarında, Değirmenderede de, para ile adam toplanmaya başlandı. Çete halinde toplananların, Geyve hükümet konağını basmaya karar verdikleri haber alındı. Karacabeyde de buna benzer ufak tefek davranışlar görüldü. Bursada, Gümülcüneli İsmailin düzenlediği çetelerin Ulusal Güçlere karşı kıpırdandıkları sezilmeye başlandı. Nigehbancılardan tutuklu bulunanların hepsi bir günde hapisten çıkarıldı.
Düşmanlar tarafından, Ulusal Güçlere karşı düzenlenen çetelerin harekete geçmesi, karşı biokun açık hareketi, Istanbul Polis Müdürünün karşı davranışlan, Ali Rıza Paşa hükümetine karşı çıkan bakanların varlığı, birtakım örgüt merkezlerimizi, özellikle İstanbul merkezimizi ümitsizliğe sürüklemeye başladı (Belge 171, 172).
Hükümetin, genellikle amaç ve karar sahibi olduğunu gösterecek, hiçbir davranışta bulunamaması ve yalnız Içişleri Bakanı Şerif Paşanın olumsuz ve hızlı çalışmalarını onaylar davranması, gerçekten düşündürücü ve kaygı verici bir görünüm oluşturuyordu.
Bu konuda, ilk, tepki gösteren ve insiyatif alan Ankara oldu. Ankara Va- ***İstanbıdda***
ii Vekili Yahya Galip Beyin Sıvasa çektiği 15 Ekim 1919 tarihli bir şifresini;
merhum Hayati Beyin inızasile diğer bir şifre içinde 22 Ekimde Amasyada al- *kıkŞdım* 0 şifre aynen şudur; ***kırtmalar***

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Paşa Hazretleri; biz kaderimizi, ne böyle, milletin kaderini bilmiyen hükümete ve ne de gelişigüzel gönderilecek valilere bırakamayız. Birçok kez bilgiıiize sunduğu- muz düşüncelere önem verilmediğinden İstanbul hükümeti, ne idiğü bilinen Ferit Paşa hükümetinin atayıp da gönderemediği Eski Bitlis Valisi Ziya Paşayı buraya ve çalışma hayatında hiçbir varlık gösterememiş olan Suphi Deyi de, Konyaya vali atamak yoluyla ilk adımını atmaya başladı. İşte bu gibi düşüncelere dayanarak Mebuslar Meclisi kurulmadan hiçbir göreve dışardan kimsenin getirilmemesini geçende rica etmiş idik. Mademki bugünkü hükümet hazır, buraya yeniden vali göndermeye kalkışmıştır, o halde, buradaki Milli Harekatın söndürülmesi isteniyor demektir, Nasıl ki

siz askerlikten ayrılarak ulusun herhangibir bireyi gibi çalışmaya karar verdiniz, ben de buradan çekilerek aynı yoldan milletimin görevini üstlenmeye karar verdim. Vali gelinceye kadar vekaleti kime vereceğimi lütfen bildiriniz Efendim.

15 Ekim 1919 Ankara Vali Vekili Yahya Galip

Bir gün sonra da, 23 Ekimde Cemal Paşanın, 21 Ekim 1919 tarihli şu teigrafını **aldım:**

Sayı 419 Amasyada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Kadıköy, *21110/1919*

Ankaradan Belediye Başkanı ve Müfti Efendi dışardan gelecek valiyi kabul etmiyeceklerini, Ankaraya, Ankaradan vali atanması gerektiğini kendi yetkilerine dayanarak iddia ediyorlar. Böylece her taraftan ayrı istekler ileri sürülmesi hükümeti zor duruma sokmaktadır. Kötülük isteyenler ve başka unsurlar, bu gibi olayları türlü türlü yorumluyor. (...) hükftmete yardım için verilen söz üzerine bu gibi olayların önlenmesini rica ederim ve atanması, padişahça onaylanan valinin yola çıkması gerekeceğini elbette anlarsınız.
Savaşişleri **Bakanı Cemal**

Gerçekten, başta Mütfi Efendi olarak, (şimdi Diyanet İşleri Başkanı bulunan sayın Rıfat Efendi Hazretleri idi.) Ankaralılar, protesto niteliğinde olarak, Istanbula baş vurmuşlardı. Ankarayı yatıştırarak, hükümet erkini, kırmamak için telgraf başında, birçok öğütler verdim. Fakat, Ankaranrn haklı olduğunu, kabul etmemek, olası değildi. Sonunda Cemal Paşa aracılığıyla hükümete yazdığım telgraftan söz ederek alınacak karşılığa kadar, durumun idare edilmesini Ankarada Kolordu Komutan Vekili Mahmut Beye yazdım.
Bu aşamada, yeri gelmişken bir gerçeği bilginize sunmak uygun olur. Biz, Temsilci Kurul, hükümetin durum ve niteliğini pek güzel anlamıştık. Hükümet üyelerinden, kimilerinin hükümete geçmekten pişman olduklarını ve bu gibilerin çekilmek için bahane aradıklarını da anlıyorduk. Bundan başka dış ve iç düşmanların ve padişahın birlik olarak, Ali Rıza Paşa Hükümeti yerine, kendi görüşlerini, açıktan açığa ve çabuk uygulayacak başka bir hükümeti iş başına getirmeye kesin kararlı bulunduklarını da, bilmiyor değildik ve bunun için de, Ali Rıza Paşa hükümetini, kötülerin daha azı sayıyorduk. Bir de, Fent Paşanın düşmesinden sonra, yeni hükümet ile anlaşmak için, geçen dört, beş gün içinde bazı yönlerden, olabildiği kadar çabuk uyuşmak yolunda alınmış olan öğütler de, bizce dikkate alınması gereken anlam ve nitelikte idi. Bundan dolayı amacı güvenle elde edinceye kadar, gerekli görülürse, biraz da ödün vermek zorunluluğunu duyuyorduk.
Mahmut Beye yazdığım şifrede bu noktalar da dolaylı olarak bildirilmişti (Belge 173).
Cemal Paşaya verdiğim karşılığı bilginize olduğu gibi sunacağım:
Şifre **Ozeldir,** ivedidir Savaşişleri Bakanı Amasya, **24/10/1919**
Cemal Paşa **Hazretlerine**
K: 21/10/1919 tarih ve 419 sayılı şifreye:
Ankaradan, vali konusunda yapılmış olan başvuru ve dileğin, aşağıdaki nedenlerden doğduğu anlaşılmıştır.
Şöyle ki; Istanbuldan alman güvenilir haberlerde Ingilizler ve Ingiliz Muhipler Derneği ve İtilf ve Hürriyet ve Nigahbancılarm hıristiyan unsurlarla işbirliği yaptıkları ve Anadoluya bizlere karşı olan birçok kimseler göndererek Ulusal Orgütleri bozma ve İstanbul hükümetini düşürme girişimlerine giriştikleri ve bu karıştırıcı kişilerin Adapazarı ve Bursadan yola çıktıkları bildirildiği gibi Adapazarında da son günlerde bazı etkinlikler görülmesi kaygı yaratmıştır. Konyaya gönderilen Vali Suphi Beyin, Ingiliz Muhipler Derneği Istanbul yönetim kurulu üyelerinden oldu-

ğunu, Konyada Refet Beye söylemiş bulunduğunun yayılması, beliren kararsızlığı şiddetlendirmiştir. Ankara valiliğine atanan Ziya Paşanın genel tutumu ve dürüstlüğü hakkında bir şey denemezse de kendisinin yeterliliğine ve başarı gücüne de inanılamayacak olan bir kişinin Ankara gibi Ulusal Güçlerimizin ve girişimlerimizin en önemli odaklarından olan bir yerde daha henüz durumlar açıklığa kavuşup tam dinginlik ve güven oluşmadan, buradaki önemli işlerin başına, hiç denenmemiş güçsüz bir valinin atanması elbette kuşkuyla karşılanmıştır. Ankarada bulunan vali vekili ve komutan ile Temsilci Kurul arasında yapılan haberleşmeler üzerine, şimdiki hükümetin, nasıl olursa olsun, emirlerine ve yaptıkları- na uymak doğal görülmüş ve o yolda davranılmış ise de, doğrudan doğruya halk, sezinledikleri tehlikeye karşı verilen güvenceyi yetersiz bularak, tam güven verilenin görevini sürdürmesini çok gerekli sayarak, doğrudan doğruya hükümete baş vurmuştur. Son bildiriminiz üzerine, Ankarada gerekenlerle yeniden görüşülmüş, hatta sakıncaları olsa bile, sırf hükümet erkini kırmamak için, Ziya Paşanın iyi karşılanmasının sağlanmasına çalışılmıştır. Ancak, tehlikelerden ve karıştırıcı olaylardan çok ürkmüş olan halkın inanı sağlanamanıştır.
Içişleri Bakanı Paşa Hazretleri, içinde bulunduğumuz durumun inceliğini ve önemini, düşmanlarımızın ne denli iblisçe ve sıkı çalışmakta olduklarını kuşkusuz anlamış bulunduğuna göre ve bakanlığa yeni geçmiş olmalarından görevlendirilebilecek olan memurları tanıyamıyacakları doğal olduğu gibi Adil Beyin de müsteşarlığını yapmış olan Keşfi Beyin, şimdi gene müsteşarlık görevinde bulunması dikkate alınınca özellikle üst düzey görevlilerin atanmasında ne dereceye kadar ön sezili davranılması gerektiği anlaşılır. Bundan dolayı Ziya Paşamn şimdilik gönderilmemesini sağlamaya yardımcı olmanızı ve sonucunun bize bildirilmesini arz eder ve dilerim.

Mustafa **Kemal**

Efendiler, Ali Fuat Paşa, 28 Ekim 1919 tarihli bir şifresile, Istanbuldaki örgütümüzün adıma gönderdikleri bir telgrafı bildirdi. Bu telgrafta verilen bilgiler önemliydi.

Çerkez Bekirin çıkardığı bilinen olay. Adapazan ve yöresinde Ulusal Güçlere karşı ayaklanmaıın başlangıcı sayılmış. Bundan ne yolda yararlanılacağı konusunda "Padişah, Ferit Paşa, Adil Bey ve Sait Molla ile Ali Kemal Beyden oluşan bir grup birtakım tasarlamalarda bulunmuşlar.

Bu telgrafta, yukarda ismi geçen, Hikmet ile de ilgili bilgiler veriliyordu. Bu Hikmet, iki ay önce Amasyadan Adapazarına gelmiş. 0 yörelerde öteden- beri kendisine ve ailesine karşı olanların Ulusal Orgüte girmiş olduklarını duymuş. Hikmet Bey, Amasyadan geldiğini ve beni tanıdığını ve Ulusal Orgüt kurma yetkisinin ancak kendisinde olduğunu ileri sürerek, Sıvasla haberleşmeye kalkışmak ister. Karşı taraf önler. Hikmet, karşı örgüt kurar. Bunu sezinleyen Sait Molla, Hikmeti elde edecek çareyi bulur. Kendisini Hıristiyanlara karşı ayaklanmaya kışkırtır.

Efendiler, Hikmet üzerine ve düşmanlarımızın Hıristiyanlara karşı kurdukları düşüncelere ilişkin verdiğim bilgilerin, sonradan değineceğimiz bir takım durumların kolay anlaşılmasına yarayacağı için, gereksiz sayılmamasını rica ederim (Belge 174, *175).*

Efendiler, bu bilgiler üzerine Cemal Paşaya yazdığım telgrafı olduğu gibi görmenizi. isterim:

Şifre Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretleriıie Sıvas, **3111011919**

Adapazan dolaylarında, hükümet ve Ulusal Orgütlere karşı meydana gelen olayı biliyorsunuz. Bu olay, ulusal birliğin kararlılığı ve Istanbul hükümetinin yerinde ve kesin önlemleri ile etkisiz kılınmış ise de oralarda halft fesat tohumu vardır. Ulusun birliği karşısında, tümüyle yok

olup gideceğine kuşku yoktur. Ancak, bu bozguncu olaylarda, Damat Ferit Paşa, eski Içişleri Bakanı Adil ve eski Içişleri Bakanlarından Ali Kemal Beyler ve Sait Mollanın kışkırtıcı ve düzenlemeci oldukları anlaşılmıştır. Kendi vatan hainliklerinden başka, isimleri bildirilen kişiler, çok büyük ve tehlikeli yanlış bir iş daha yapmışlardır. 0 da, Allahca lnettenmişlere yaraşırcasına yaptıkları girişimden sözde Padişah Hazretlerinin de bilgili bulunduğunu yaymak gibi en büyük bir alçaklıktır. Hükümet üyelerinden, alçak gönüllülükle rica ederiz. Gecikmeden durumu uygun yoldan padişahın bilgisine sunsunlar. Milletin ve örgütlerinin bu gibi yalanlara elbette önem vermiyeceği açık bir gerçektir. Bozguncularrn, yalanlarla, ulusal birliği lekelemek istediklerini ileri sürerek, yerinde Istanbul hükümeti tarafından resmi olarak yalanlanması yoluyla, her türlü yanlış anlaşılmaların giderilmesi ve bu zararlı kişiler hakkında gerekli incelemeler yapılıp yasal kovuşturmaya geçilmesi çok önemli bir iş sayılmaktadır Efendim.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Efendiler, Ali Rıza Paşa hükümetinin bildiğiniz kuruluş niteliğine karşın ***Ali*** Rıza korunmasına ve olabildiğince güçlendirilmesine neden gereksinim duyuldu- ğunu dolayh olarak biraz söylemiştim.

Amasyadan, Sıvasa döndükten sonra, Temsilci Kurulla ve orada bulunan ***rarı*** öbür arkadaşlarla yaptığımız toplantıda Amasya buluşması ve başka şeyler üzerinde arkadaşlara uzun uzadıya açıklamalar yaptım. Bu toplantıda Temsilci Kurul Kararları Tüzüğünün 29 Ekim 1919 günü görüşülmesine ilişkin sahifesinde, olduğu gibi yazılı olan şu kararı aldık:

Başta Başbakan Ali Rıza Paşa olmak üzere tümünün güçsüz, padişahın gözüne gimıek isteyen kişilerden oldukları, bir kısmının Milli Harekittan yana ve bir kısmının da buna karşı bulundukları, bununla birlikte, padişahm ilk fırsatta, bunları düşürerek yerine zorbalığı sürdtrebilecek bir kurul getirmek istiyeceğinden, Ulusal Meclis kurulup yasama görevini yapmaya başlayıncaya kadar, Temsilci Kurulun bu hükümeti tutmasının, vatan ve millet için hayırlı bir yol olduğu, kabul edildi.

Gerçekten, bu kararımızı uyguladık da. Bunu doğruluyan bir olayı, yeri gelmişken bilginize sunayım: Istanbuldaki örgütümüz, güvenilir haberlere da yandığını bildirdiği bazı bilgileri, 31 Ekim 1919 tarihinde, bize iletti. 0 bilgiler şu idi:

İki giindenberi, Kiraz Hamdi Paşa saraya gidiyor, iki üç saat padişahın yanında kalıyor ve

şöylece kararlaştırılıyor. Mareşal Zeki Paşanın başkanlığında bir hükümet kurulacak, Hamdi Paşa Savaşişleri Bakanı, Prens Sabahattin Bey Dışişleri Bakanı, Tevfik Hamdi Bey Içişleri Bakanı olacaktır. Eşref, Mahir Sait ve başkaları öteki bakanlıkları alacaktır. Bunlardan Sabahattin ve Mahir Saide daha görev önerilmemiştir. Padişah, Ali Rıza Paşaya, uygun bir zamanda belki bugünlerde, aynlmasını önerecektir. Bu işin içinde, daha önce çalışmalarından söz edilen blok, bir gizli dernek vardır." Bu bilgiler alınınca, Cemal Paşaya, 2 Kasım 1919 da, başbakanın hiçbir gerçek veya uydurma nedenle yerini bırakmamasının kesinlikle gerekli olduğunun bildirilmesi ve aynlırsa bütün memleketin İstanbul ile kesinkes ilişki keseceği söylendi (Belge 176). Rumeli ve Anadoluda bulunan bütün komutanlara da, durumdan ve Cemal Paşaya yazılan telgraftan bilgi verildi ve durumdan ilişki kurulmuş olan Hakları Savunma Merkez Kurullarına haber verilmesi gerekliliği de bildirildi (Belge 177).
Efendiler, Salih Paşanın, İstanbula dönmesi üzerine, 21 Ekim tarihli protokolda yazılı olan ve önemli olduğunu sunuşlarım arasında size belirttiğiin nokta üzerinde, yani Meb'uslar Meclisinin toplanma yeri hakkında, hükümetle aramızda tartışma başladı. Hükümetin Cemal Paşa aracılığıyla yazdıkları, bizim ileri

sürdüğümüz düşünceler, bir kez daha, gözden geçirilmeye değer kanısındayım. Bu haberleşmelerimizin özünü Büyük Millet Meciisinin ilk toplantı tutanaklarında görebileceğinizden burada, ondan yeniden söz etmiyeceğim.
Ancak Efendiler, bu konudaki haberleşmeler ve tartışmalar, yalnız İstanbul hükümeti ve Cemal Paşa ile olmakla kalmıyor. Bütün memleketin ve özellikle İstanbuldaki örgütlerimizin, bu konu ile ilgili görüşlerini anlamak gerekiyordu. Burada, bu işlerle ilgili bazı bilgiler sunacağım.
İstanbul örgütümüzden düşünce bildirmesini istemek üzere 13 Ekim ***Barış yapı-*** 1919 tarihinde çekilen ilk telgrafımıza verdikleri 20 Ekim 1919 tarihli karşılık- ***iana kadar***

ta, 'Mebusların İstanbulda toplanmasında bir sakınca ve tehlike olmadığı, Ş,"ğ' 161M Devletlerinin herhangi bir davranışının uygarlık dünyasına karşı kötü et- ***mamak1ı-*** ki yapacağının olabilir sayıldığı" bildirildikten sonra; yalnız Yasama meclisi, ***mız ve*** şimdiki yetkisini genişletmeye kalkışırsa, padişahın Meclisi dağıtmaya kalkış- *mü/usu!ması* ve bize karşı olanların tehlikeli tavır takınmaları, ItiM Devletlerinin de bundan yararlanarak, sizin gibi kişilere saldırmaya kalkışmaları olasıdır" ha- ***niyor*** beri ekleniyordu. Bu telgrafın sonunda bizim barış yapılana kadar, İstanbula ayak basmamakhğımız ve mebus olmamakhğımız" öğütleniyordu (Belge 178, 179).
İstanbulda örgüt merkezimizden, Kara Vasıf Beyin gizli ve Şevket Beyin açık imzasile aldığımız 30 Ekim 1919 tarihli şifrede örgütümüzde olanlann düşünceleri, birçok kişilerin düşünceleriyle desteklenmekteydi. Bu şifrenin birinci maddesi şöyle başlıyordu: Ahmet İzzet Paşa, Başbakan, Savaşişleri Bakanı, Genelkurmay Başkanı, Bayındırlık Bakanı ve programlara tam bağlı ve yardımcı olan ve bağlılıklarıyla birlikte önemli de bir gücü bulunan Göz Doktoru Esat Paşa ile aynca Rauf Ahmet Bey ve başka kişilerle gerek istemeleri üzerine gerek ilişki gereği görüştüm. Bütün düşüncelerin dayandığı noktalar aşağıdadır:"
Bundan sonra, tüm düşüncelerin birleşik olduğu noktalar özetleniyordu:
1) Mebuslar Meclisinin Istanbulda toplanması kesinlikle zorunludur. Yalnız, biz, Istanbula gitmemeliyiz. Başbakan paşa, Meclisin Istanbulda vicdan rahatlığı ile karar alabileceğine yabancılardan söz alarak söz verdi. Fakat, yalnız, sizin için güvence almamız olası bulunmadığından mebus olursanız, izinli olarak ya da mebus olmayarak, daha yüksek. gönüllerin sevgilisi durumunda kalmanız uygun olur, deniliyordu.
Birinci maddenin (b) bölümünde, "Esasında hükümet, yapılacak antlaşmada nisb temsil yöntemini azınlıklann haklan açısından kabul etmek zorundadır. Şu durumda, Ulusal

Meclisin, azınlıklann da yeniden katılmaları için dağıtılıp tekrar toplanması ilgili çevrelerce kesin sayılmaktadır.” gibi yeni bir bilgi veriliyordu.
Birinci maddenin (c) bölümünde de “hükümet gerçekten iyi niyetlidir ve müstağnidir.” inancı okunuyordu.
2) nci maddede de: “olabildiğince sosyalist, birkaç temiz Hürriyet ve Itilafçı ilah. ..çıkarmak” gibi bizim anlıyamayacağımız çapraşık ve karışık bir görüşün belirtilişine rastlıyorduk. Ondan sonra:
3) üncü maddeyi: “hükümeti güç duruma düşürmemek.”
4) üncü maddeyi de: “bize zaran dokunacak olanlan ne yoldan olursa olsun

elde etmek istiyorum. Her taraf da, bana bunu salık veriyor. Örneğin, Refi Cevat, sosyalistler gibi düşünceler oluşturuyordu (Belge 180).
1 ve 4 Ekim 1919 tarihlerinde Istanbuldaki örgütümüze uzun düşünce ve yorumlar içeren karşılıklar verdik. Bu arada: Meb’usların İstanbulda toplanmaları büsbütün tehlikeli ve sakıncalıdır.” dedik ve açıkladık. Cemal Paşa aracılığı ile hükümete bildirdiğimiz düşünceleri özetledik. Bizim için var olan tehlikenin, bütün millet vekilleri için de var olabileceğini” kanıtlamaya çalıştık. Bizim, seyirci durumunda kalmamız, ille de isteniyorsa gerekçelerile birlikte bildirilmesini istedik (Belge 181).
Yalnız, Kara Vasıf Beye çektiğimiz telgrafda: Ahmet İzzet Paşa Hazretleri, aslında Milli Harekatın Istanbulda kıyıma yol açabileceğini sanıyordu. Sözlerinin dinlenmesi, herşeyden önce bu inanışının, değişmiş olup olmadığını bilmemize bağlıdır. Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine gelince, onun da kararsız olduğunu bilmiyor değiliz. Abuk Paşa da eş nitelik ve ruhsal durumdadır. Göz Doktoru Esat Paşa hakkında kesin bir düşüncem yoktur. Yalnız kimileri bu kişiyi son derece sınırlı düşünceli, pek fazla şan ve ün düşkünü olarak gösteriyorlar. Kısacası, kararlılıklarında ve düşüncelerinde süreklilik ve doğruluk bulunmayan ve İstanbulda düşman baskısı altında düşünen devlet adamlarının ve başkalannın öğütleri üzerinde iyi düşünülmesi gerekir. dedik- ten ve sözkonusu, toplantı yeri, hakkında yeniden olası tehlikeleri ve sakıncaları saydıktan sonra asıl şaşılacak nokta, bizi, isimleri bilinen iki üç kişiye güven veremeyen hükümetin, öbür mebusları nasıl koruyabileceği sorunudur.
Bizde, yavaş yavaş oluşmaya başlayan düşünce ve kanı, ne yazık ki yabancılar değil, belki onlardan çok şimdiki hükümet üyeleri ile başka kişilerden bazılarının, bizi, sakıncalı saymakta olmalarıdır.” dedik.
Bundan sonraki bölümlerin birinde: “nisbi temsilin kabulü zorunluluğu karşısında Meclisin dağıtılmasını şimdiden düşünen bir çevrede. Mebuslar Meciisinin toplanmasını istememeyi doğal saymak gerekir.” görüşünü bildirdik.
Bir bölümde de; hükümetin bu işe istekli olmadığı sözünden bir şey anlayamadığımızı belirterek amacı bizi sıkışık zamanlarda yalnız bırakmak mıdır?” sorusundan sonra, onların bir düşüncesine karşılık olarak da, karşı görüşlü olanların işbaşına geçmesinden korkmak yarar sağlamaz. Bundan dolayı tutum ve gidiş değiştirilemez. dedik (Belge 182).
Efendiler, bu haberleşmelerden ve bu haberleşmelerde ileri sürelen düşüncelerden kolaylıkla anlaşılmakta idi ki, bizim, Istanbuldaki örgütümüzün başında bulunanları, hükümet üyelerinin, şunun, bunun düşünceleri karşısında güçsüz kalmışlar ve artık onlarm sözcüsü olmaktan başka bir görev yapamıyorlardı.
İşte, başka bir şifre telgraf ki, 6 Kasım 1919 tarihinde, yazılıyor, ama şifrenin içindekiler Kara Vasıf Beyin düşüncesi ve imzasından ibaret kalıyor ve Savaşişleri

Bakanı Cemal Paşa inızasile geliyordu. Bu şifrede, yine toplantı yerinden söz edilerek özellikle önce politik sakıncalar var. Ikinci olarak yönetim sakıncaları var, üçüncü olarak da toplanma olanağı yoktur. Zorunluk, duyguya üstün olmalıdır... Olur yanıtınızı ivedi olarak hükümete bildiriniz sözlerile baskı yapılıyor ve Japon Rıza Beyle pek yakında iyi haberlerle yanmıza geleceğim yollu sevindirici haber veriliyordu. "Barışı ve esenliği bütünüyle kazandık demektir. Milli Türk, de. Bizim; Milli Ahran yıkıyoruz. Milli kongre yola gele

cek" cümlesile de iyi haberlerin nelere, ne gibi boş şeylere değinmiş olduğunu bildirmekte acele ediliyordu (Belge 183).
Kara Vasıf beye, 7 Kasım 1919 da, çabuk Sıvasa gelmesini yazdım.
Kara Vasıf Bey, yine aynı sorunla ilgili olarak gönderdiği, 19 Kasım 1919 tarihli şifresinde uzun düşüncelerini dayandırdığı yargı ve mantığını şu cümlede özetliyordu:
Ulusal Gllçlerle aynı düşüncede olan Meclis, padişaha karşı düşmanlığı- nı açığa vururs a, Anadolu kimin arkasından gider?!.... Ulusal Güçlere mi uysun?..
Meclisi Anadoluda toplamak düşüncesinden vazgeçmek vatan borcudur" (Belge 184).
Efendiler, çok önemli olan, bu toplantı yeri sorununa, kimseye danışma- ***Komutandan*** karar vermek ve bu kararı millete ve seçilen meb'uslara uygulattırmak. ***!ar!a düçok*** tehlikeli olurdu. Bu nedenle çok dikkat ve duyarlıkla bütün özel, genel ***alış-*** düşünce ve duyuları incelemek, gerçek eğilimi anlayarak uygulanabilecek ka- rarı bulmak zorunluğu karşısında bulunuyordum.
Bir yandan, gördüğünüz gibi Istanbul ileri gelenlerile haberleşirken, bir yandan da, değişik araçlarla kamu oyunu yokluyordum. Vereceğim kararın uygulanmasını sağlamak için ordunun görüşünü almak da çok önemliydi. Bu nedenle daha Ekimin 29 unda, On Beşinci, Yirminci, On İkinci ve Uçtincü Kolordu Komutanlarını Sıvasta bir toplantıya çağırdım.
Diyarbakırdaki Kolordu Komutanına, Edirnedeki Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beye, Bursada Yusuf Izzet Paşaya, Balıkesirde Kazım Paşaya, Bursada Bekir Sami Beye de kendilerini mesafenin uzaklığı ve özel durumları gereği çağırmadığımı ve kararları bildireceğimi" yazdım (Belge *185,* 186).
Efendiler, çağırılan komutanlardan, Salahattin Bey o sırada Sıvasta idi. Kızım Kara Bekir Paşa Erzurumdan, Ali Fuat Paşa Ankaracian ve Konyadaki Kolordu Komutanmın cephe ile bazı önemli durumlan kendisinin düzenlemesi gerektiğinden vekil olarak Kurmayhaşkanı Şemsettin Bey Konyadan gelip Sıvasta toplandılar. Temsilci Kurul üyesi olan ve olmayıp da bizimle bulunmalarından yararlanılan kişiler ile ve komutanların katılmasıyla 16 Kasım 1919 günü görüşmelere başladık. Görüşme gündeminde sadece şu üç nokta olacaktı:
1) Mebuslar Meciisinin toplanma yeri.
2) Toplantıdan sonra Temsilci Kurulun ve Ulusal Orgütlerin alacağı biçim ve çalışma yöntemi.
3) Paris Barış Konferansının hakkımızda olumlu veya olumsuz bir karar vermesi üzerine nasıl davranılacağı.
Efendiler, bu tarihe kadar, Dernek merkez kurullanmızdan, sordukları- ***Dö,ı aykırı***
mıza, gelen karşılıklar, dört görüşe ayrıhyordu. *düşünce* ***ve***
1) inci görüşe göre; Mebuslar Meciisinin İstanbul dışında toplanması uygun görülüyordu.
2) nci görüşe göre ki, bu görüşü ileri sürenlerin başında Erzurum, Trabzon, Balıkesir ve bütün Balıkesir, Manisa kurulları bulunuyordu; Istanbulda... İstanbuldaki ileri gelenlerin ve başkalarının hemen hepsinin bu düşüncede olduğunu biliyoruz. Padişahın isteği, hükLımetin diretmeşi de bu idi.
3) üncü görüş ki, Trakya-Paşaelinin düşüncesi idi: Istanbul yakınlarında...

4) Bir kısım merkez kurulları da, Salih Paşanın, kişisel görüşüne dayanarak hükümet uygun bulursa, Istanbul dışında toplanmakta bir sakınca görmüyorlardı.
Efendiler, Istanbul hükümeti ve onun yardakçılarının kamu oyunu ne derece ayrılığa ve karışıklığa uğratmış olduğu milletin gösterdiği, bu görüş farkhhğından kolayca anlaşılabilir. Artık, bunun üzerine, direnmenin, zararlı sonuçlar vereceği kanısına varmak da zor değildir.
Şimdi, 16 Kasım 1919 dan 29 Kasım 1919 tarihine kadar, günlerce süren görüşme ve tartışmalardan çıkan sonuç ve kararların tutanağını olduğu gibi yüksek bilginize sunuyorum:
.Ulusal Meclisin Istanbulda toplanmasındaki sakınca ve tehlikelere bakmadan, Istanbul hükümetinin başka yerde, toplanmasını uygun bulmaması yüzünden ve memleketi bunalıma sokmaktan kaçınarak, Istanbulda toplanmak zorunluğu kabul edildi. Ancak aşağıdaki önlemlerin alınmasımn zorunlu olduğu kararlaştırıldı:
a) Bütün mebusları durum hakkında aydınlatarak teker teker görüşlerini istemek.
b) Meb'uslar, Istanbula gitmeden, Trabzon, Samsun, Inebolu, Eskişehir ve Edirne
bi yerlerde kısım kısım toplanarak Ulusal Meclis Istanbulda toplanacağına göre gerek Istanbulda ve gerek başka yerlerde alınması gereken güvenlik önlemlerini ve programımızın ana ilkelerini savunacak güçlü bir grup oluşturma yollarını görüşüp düşünmeleri.
c) Dernek örgütlerini, ivedili olarak yaymak ve güçlendirmek için kolordu komutanlarının, bölge komutanları ve askerlik şubeleri başkanları aracılığıyla, başka etkin ve ivedi yardımlarda bulunmaları.
d) Bütün üst düzey sivil görevlilerden her olasılığa karşı, Ulusal Orgütlere bağlı kalacakları üzerine söz almak ve kendilerinin ellerindeki araçlarla Dernek örgütlerinin, oluşturulmasına hızla girişmelerini istemek.
2 .Ulusal Meclis Istanbulda toplandıktan sonra, meb'uslar, tam güvenlik ve serbestlik içinde yasama görevini yapmakta olduklarını bildirecekleri güne kadar, Temsilci Kurul, şimdiye kadar olduğu gibi dışarda ulusal görevini sürdürecektir. Ancak bütün sancaklardan ve meb us olan kişiler arasından seçilmek üzere birer, il ve bağımsız sancaklardan ikişer kişi, tüzüğün sekizinci maddesine dayanarak Temsilci Kurul üyesi olarak Eskişehir yakınlarında toplanıp, durumun aydınlanması ve Meb uslar Meclisinde davranış şeklinin kararlaştırılması görüşülecektir. Bu nedenle Temsilci Kurul da oraya gidecektir. Bu toplantının ardından Temsilci Kurul üye sayısı uygun yoldan arttırıldıktan sonra öbürleri İstanbula Ulusal Meclise gideceklerdir. Temsilci Kurulun, görevi devam ettiği sürece, ulusal örgütlerin çalışma şekli, tüzükte yazılı olduğu gibi olacaktır.
Mebuslar Meclisi, tam güven içinde bulunduğunu bildirince, Temsilci Kurul, tüzükteki yetkisine dayanarak, Genel Kongreyi toplantıya çağırarak on birinci madde gereğince, Derneğin ilerideki tutumunun belirlenmesini, Kongrenin karanna bırakacaktır. Kongrenin nerede ve nasıl toplanacağı, o zamanki durum ve gereksinmelere bağlı olacaktır. Kongrenin çağırıldığı tarih ile toplanması arasında geçecek süre içinde Temsilci Kurul, İstanbul hükümeti ve Meb uslar Meclisi başkanlığı ile kesin zorunluk görmedikçe resmt ilişkilerde bulunmaz.
3 .Paris Barış Konferansı, hakkımızda olumsuz bir karar verir ve hükümet ve Ulusal Meclis bunu kabul eder ve onaylarsa uygun ivedi yollarla ulusal iradeye baş vurularak tüzükte açıkça belirlenmiş bulunan ilkelerin gerçekleştirilmesine çalışılacaktır.
Mustafa **Kemal**
Rüstem Mazhar Müfit Ali Fuat Hüsrev Hüseyin Rauf
Kazım Kara Bekir Hakkı Behiç Hüseyin Salühattin,
İbrahim Süre»a Bekir Sami Omer Mümtaz Vasıf
K.12 Erknıharbiye Reisi Şemsettin
Efendiler, bu kararlar uyarınca, mebusları aydınlatmak için, verdiğimiz ***Meb'usIara*** bilgileri ve direktifi olduğu gibi bilginize sunacağım. *;eg!şı* ***clt-***

Seçilen rneb'uslara verilen bilgiler ve direktif, şudur:

Madde 1 .Istanbulun Itihf Devletleri ve özellikle Ingiliz kara kuvvetlerinin işgali ve deniz kuvvetlerinin kuşatması altında olduğu ve Güvenlik Kuvvetlerinin de yabancıların buyruğu altında ve onlarla karma olarak bulunduğu biliniyor. Bundan başka, Rumların kendilerinden Istanbul mebusu adıyla kırk kişi seçtikleri ve Atinadan gelmiş Yunan başkan ve komutanları yönetimi altında olmak üzere, gizli polis ve ayaklanma gücü kurarak, devletimize gerektiği anda baş kaldıracaklan gerçekleşmiştir. Hükümetin İstanbulda ne yazık ki bağımlı olduğunu kabullenmek zorunluğu vardır.

Bu nedenlerden ötürü, Ulusal Meclisin toplantı yeri üzerinde tartışmak gibi bir sorun ortaya çıkmış bulunuyor. Ulusal Meclis İstanbulda toplanırsa, mebusların yapacakları yurt ödevi gözönüne getirilirse, tehlikelerle karşı karşıya kalmalarından gerçekten korkulur. Gerçekten, İtihf Devleterinin ateşkes hükümleriıii bozarak ve barışın gerçekleşmesini beklemeden, yurdumuzun önemli bölgelerini işgal etmek ve hıristiyan unsurlara haklarımızı çiğnetmek fırsatı vermek yoluyla, yapılan haksız işlerini yererek ve kabul etmeyerek ülkenin bütünlüğünü ve bağımsızlığımızın dokunulmazlığını kararlı ve ısrarlı bir yoldan isteyecek ve savunacak olan mebuslar topluluğunun dağıtılması ve üyelerinin tutuklanması ya da sürgün edilmesi beklenmez şey değildir. Karsta toplanan İslğm Ulusal Şürasına Ingilizlerin yaptıkları gibi. Seçimlere katılmamış olan hıristiyan unsurların ve onlara uyan İngiliz Muhipler ve Nigehban derneklerinin, bu konuda düşmanların isteklerini yerine getirmek için her türlü kötülüğe girişebilecekleri de düşünülebilir. Bundan dolayı Ulusal Meclisin İstanbulda toplanması, Meclisten beklenen ciddi ve tarihsel ödevin yapılmasını önleyeceğini ve Ulusal Meclis, devlet ve milletin bağımsızlık tınısali olduğundan ona darbe vurulmasından bağımsızlığımızın da yara alacağını açıklamaya gerek yoktur. Hükümet adına Amasyada Temsilci Kurulla görüşmeler yapan Denizişleri Bakanı Salih Paşa Hazretleri de, bu gerçekleri gözönünde bulundurarak Ulusal Meclisin Istanbul dışında güvenli bir yerde toplanması gerektiği kanısına vicdan ve aklı ile varmış ve bunu uygun bulduğunu imzası altında bildirmiştir. Ulusal Meclisin düşman etkisinin erişemiyeceği ve tam güvenli bir yerde toplanması halinde, İstanbulda toplanmasına göre akla gelen tüm sakıncalar, ortadan kalkmış olacağı gibi halifelik ve saltanat makamının tehlikede bulunduğunu dünya kamu oyuna ve özellikle Ishm dünyasına etkin olarak duyurmuş ve ulusal bağımsızlık ve varlığının zararına olarak verilmesi beklenen bir karar karşısında ulusal ve vatani ödevini yapabilecek bir durumda bulunacak ve Itilf Devletlerine karşı Meclisin ulusun kaderi üzerinde tam egemen bulunduğu da açık olarak belirtilebilecektir. Meclisin Istanbul dışında toplanması açısından akla gelen sakıncalar şunlardır:
Kötülük isteyenler, İstanbulu gözden çıkardılar yollu zararli bir propangadaya yol bulacaktır.
Hükümet, İstanbulda olduğu gibi, Meclisle kolayca ilişki ve bağlantı kuramıyacaktır. Meclisin yemin töreni, padişahı yolculuk sıkıntılarına sokmamak amacıyla, vekil yapacakları bir kişi aracılığıyla yapılabilecektir. Işte bu sakıncalara dayanan bugünkü hükümet, Ulusal Meclisin Istanbul dışında açılmasına olur dememiştir, Bu olur dememe yüzünden, ortaya çıkmış bulunan sakıncalara, aşağıdaki sakıncalar da eklenmiş bulunmaktadır:
Ulusal Meclisin yasaya uygun olarak toplanması, Mebuslar Meclisi ve Senatonun aynı zamanda ve aynı yerde bulunmasına bağlı olduğundan hükümetin Istanbul dışında uygun göreceği bir yerde toplanmaya olur dememesi yüzünden Senato ve hükümet, Istanbul dışındaki toplantıya gelmeyecek ve padişaha meclisi usulüne uygun şekilde açtırtmayacaktır.
Buna göre, Ulusal Meclisin İstanbul dışında toplanmasına yasal olanak kalmayıp İstanbulda toplanması belirtilen sakıncalara karşın zorunluk hali almış bulunuyor. Sayın Mebuslar Istanbula gitmekte kararsız davranıp İstanbul dışında kendiliklerinden toplanırlarsa, yapılacak bu toplantı elbette Ulusal Meclisin bilinen yasama nitelikli şeklinde olamaz. Belki milletin varlığını, umularını, bağımsızlığını temsil edebilecek milletin kaderi üzerine verilecek hükümleri eleştirecek ve millete dayanarak geri çevirebilecek bir ulusal toplantı niteliğinde olabilir. Böyle olunca, Ulusal Meclis de elbette Istanbulda toplanmamak zorunda kalır. Bu yolda davranışın, hükümetin karşı çıkması ve zorlayıcı önlemler almasına ve sonunda milletle İstanbul hükümeti arasında ilişkilerin kesilmesine yol açacağı da düşünülebilir. Mebuslardan bir kısmının Istanbula gitmesi ise, bu yoldaki sakıncaları arttırabilir.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği yukarıda bildirilen bütün konuları gözden geçirip tartıştıktan sonra, Ulusal Meclisin İstanbulda toplanması zorunluğu karşısında, durumu bütün meb uslara bildirerek herbirinin düşünce ve görüşlerini almayı ödev saymış- tır. Bundan başka İstanbulda Ulusal Meclise katılmadan önce, sayın meb usların, toplanma kolaylığı gözönüne alınarak bilzı yerlerde toplanıp aşağıdaki konuları görüşerek görüşme sonuçlarını birleştirmek üzere Temsilci Kurula bildirmeleri gerekli görülmüştür. Görüşülecek konular şunlardır:
a) İstanbulda toplanma zorunluğu karşısında İstanbulda ve dışarda, bütün yurtta alınması gereken önlemler ve yapılması gereken düzenlemeler;
b) Meb'uslar Meclisinde yurdun bütünlüğünü ve devlet ve milletin bağımsızlığını kurtarmaktan ibaret olan amacı korumak ve savunmak için birlik halinde olan ve kesin karar almış bir grup oluşturmak yollarının düşünülmesi.

Mebusların bu konuları görüşmek için toplanmaları uygun görülen yerler şunlardır:
Trabzon, Samsun, İnebolu, Eskişehir, Bursa, Bandırma, Edirne.
Madde 2 - Birinci maddeyi bölgenizde bulunan mebuslara olduğu gibi bildirip ilk olarak; kişisel düşüncelerinin, olabilen hızla alınıp biran bile geçirmeden Temsilci Kurula iletilmesi bölgenizdeki merkez kurullarına da vererek yeniden çalışmalarının sağlanması,
İkinci olarak; hölgenizdeki meb usların birinci maddede belirtilen yerlerde, toplanmalarını kolaylaştırıp sağlıyarak görüşme sonuçlarının Temsilci Kurula iletilmesi için gereken düzenleme ve önlemlerin yapılıp alınması rica olunur. Bölgenizden mebus seçilmiş olup ***Ekim 1919*** şimdi İstanbulda bulunanların İstanbula yakın toplantı yerlerinden birine, seçim bölgelerin- Ş ***onemlı ıç olaylar***
ce çagırtılması gereklıdır.
Efendiler, 1919 senesi Ekim ayıyla ilgili olup değinmek isteğim bazı olayları da, birkaç kelime ile özetlememe izninizi rica ederim.
İzmir ili içinde, işgal altında bulunan Müslüman halk zulüm görüyor ve öldürülüyordu. Bunun için, İtilaf Devletlerinin temsilcileri katında etkili görüşmelerde bulunmasını, hükümetten rica ettik. Yunanlıların zulüm ve yolsuzlukları sürerse aynı yoldan karşılık vermek zorunda kalınacağını da bildirdik. İzmirde geçen acıklı olaylar üzerine İstanbulda bir miting yapılmak istenmişti. Buna engel olunduğunu haber alınca, Cemal Paşanın dikkatini çektik.
Anzavur, Bandırma dolaylarında, haince ve canavarca işlere başlamıştı. (Belge 187). Zararların giderilmesi için ve Karabiga ve Bandırma taraflarma çıkan Nigehban derneğine bağlı subaylar hakkında Balıkesirde Kazım Paşaya ve başka ilgililere de yazdık. Otuz kadar Nigehbancı subayın da bir yabancı işgaline yol açmak için, hıristiyanlara saldırmak üzere, Trabzon ve Samsuna çıkacaklarmı haber aldık. Derhal K.O. 15 in ve Samsun mutarsarrıfının dikkatini çektik.
Bildiğiniz gibi, Maraş, Urfa, Gaziantepte başlangıçta İngiliz kıtalan vardı. Bu kıtaların yerini Fransız askerleri aldı. Bundan dolayı ikinci işgali önlemeye çalıştık. İşgal olduktan sonra da önce siyasi, sonra da edimli önlemler aldık.
Maraş ve Gaziantebe Kılıç Ali Beyi ve Kilikya bölgesine de Topçu Binbaşısı Kemal ve Yüzbaşı Osman Tufan Beyleri göndererek sağlam örgütler kurmaya ve girişimlerde bulunmaya geçtik.
Efendiler, bu münasebetle hatırına gelen bir noktayı da bilginize sunmuş ola-

yım: Sıvas Kongresinden sonra, kongreler tüzük ve bildirilerinden başka, Temsilci Kurul, sorumluluğu üzerine alarak Sıvas Kongresi Tüzüğüne de ek olmak üzere,
Hakları Savunma Derneği Orgütler Tüzüğüne Ektir (1) başlıklı, yalnız ilgililere özel ve gizlidir işaretli, ulusal silahlı örgütlere özel gizli bir direktif düzenlendi. Düşmanla çatışılan yerlerde bu direktife göre silahlı birlikler, kıtalar kuruldu (Belge 188).
Efendiler, 2 Kasımda Savaşişleri Bakanı Cemal Paşadan aldığım bir şifre ***Ali Rıza*** telgrafda: Aslında az olmayan dedikodulara biri daha eklendi. Ziya Paşanın, ***Paşa HüAnkaraya*** kadar gitmemesi desteklediğiniz hükümetin gücünü kırmaktan baş- ***duka*** bir anlama gelemez. Bu konuda hükümet, görüşünde direniyor. denilmekte ve bunun karşılığının ivedi olarak beklenilmekte olduğu bildirilmekte idi. Ziya Paşanın gönderilmemesi hakkındaki ricamıza, hükümet yüz verme— mişti. Ziya Paşayı görevlendirmiş ve göndermişti. Ziya Paşa, Eskişehire kadar gelmiş ve oradan izin alarak geri dönmüştü.
Cemal Paşa, o teigrafında, Bozkır olaymdan dolayı basına iletilen bildirinin biçimini, hükümet, aramızdaki uzlaşmaya aykırı görmektedir. diyordu. Oysa böyle bir bildirimiz yoktu.
Cemal Paşanın bu telgrafına, şu karşılığı verdik:
Şifre İvedi Sıvas, 3/1111919
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
K: 2/11i1919 tarih 501 sayılı şifre:
1. - Hükümetle Ulusal Orgiitler arasında içten bir uzlaşma, gerçek bir birlik ilkesini kabul ettik. Sizin kanahnızla çok önemli bir ricamız vardı. 0 da, amacı meşru olan ulusal örgütleri dağılmaktan korumak için bütün üstdüzey görevlilerin bu görüşe göre seçilmesi, karşı olanların değiştirilmesi idi. Bunlara ilişkin birçok ricalarımıza karşılık alamadık. Trabzon, Diyarbakır valileri, Antalya Mutasarrıfı hakkında ne yapıldığını daha bilmiyoruz. Tersine yerel durumu incelemeden, İçişleri Bakanlığı, Konyaya çok zayıf, güçsüz, Muhipler derneği üyelerinden Suphi Beyi vali olarak gönderdi. İçişleri Bakanının bu işde bizimle hiçbir görüşme ve ilişkiyi kabul etmediği, sanki Ulusal Orgütlere karşı imiş

gibi davrandığı sanısı uyanıyor. Bu düşüncemizde yanılıyorsak düzeltmenizi ve bizi aydınlatmanızı rica ederiz. Ankara Valisi Ziya Paşanın kendi isteği ile izin aldığını bildirmiştim. Elbette gene kendisi, resmi olarak Ankara valisi sayılmaktadır. Ama bildirdiğim noktadaki kuşku ve safi ortadan kaldırılıncaya kadar, o valinin iznini kullanmayı sürdürmesi en hayırlı yol olarak kabul olunmalıdır. Polis Müdürlüğünün bugün de Nurettin Bey gibi bir kişinin elinde bulunmakta olması, sizin de, bu pek önemli noktaya karşı kayıtsız davranmakta olduğunuzu düşündürmektedir. Oysa, bu yersiz hoşgörünün sonucu hem hükümete, hem de Ulusal Orgütlere zararlı olacaktır, Temsilci Kurulumuzun Ulusal Orgütlerle ulusal birliği bozacak en ufak bir davranışa karşı hoşgörülü davranamıyacağını, elbette, yerinde bulursunuz.
2 - Bozkır olayı üzerine, Temsilci Kurul tarafından, basına bir bildiri verilmemiştir. Bunda bir yanlışlık olacaktır. Ola ki, bu bildiri dediğiniz şey, İradei Milliye gazetesinin aldığı bir haberdir. Temsilci Kurulun bir gazeteyi sansür etmek yetkisi olmadığını bilirsiniz. Bununla birlikte gazetenin dikkatini çekmek üzere, bu ajans haberinde, hükümetle aramızdaki uzlaşmaya aykırı görülen noktaların açıklanmasını dileriz,
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal
Temsilci Kurulun delegesi ve ulusal ayaklanmanın savunucusu olduğunu ileri süren Cemal Paşanın teigrafımıza karşılığı şudur:

Sıvasta K.O. 3 Komutanlığına Harbiye, 4/5,11,1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Resmi bildiride yazıldığı gibi, şimdiki hükümet; böyle bir zamanda, yalnız vatan ve memlekete hizmet etmek umudu ile büyük sorumluluk üstlenmiş bu ödevini yapmak için tam bir tarafsızlık ve gönül aklığıyla davranmış olduğundan, aşağıdaki noktalann tezelden açıklanması gerekli oldu:
Birincisi; meb us seçimine Müslüman olmayan unsurlar katılmadığı gibi çeşitli partiler de bugün çekingen durumdadır. Çeşitli partiler, memlekette iki hükümet bulunduğunu ve seçimlerin tarafsızca yapılmadığını neden olarak göstermekte ve Müslüman olmayan unsurların da bu nedenle katılmadıklarını ileri sürmeleri akla pek yatkın gelmekte.... Seçimlerin güvenlik içinde yapılmadığı konusunda yakınmalar ve söylentiler sürüp gitmekte, yabancı çevrelerle basına bile yansımış bulunmaktadır. Meb'uslar Meclisi, milletin değişik bölümlerini temsil etmez biçimde ve özellikle Ulusal Güçlerin etkisiyle kurulursa, bunun dünyaca nasıl yorumlanacağı kolay anlaşılır. Onun için meb'usların seçiminde baskı yapılmasına meydan verilmemesi çok gereklidir.
Ikincisi; yinelenmesine gerek olmayan nedenlerle, Meb'uslar Meciisinin, Başkentten başka bir yerde toplanması, içerde ve dışarda türlü sakıncalar ve zararlar doğuracağından, Meclisin, ne olursa olsun, Istanbulda toplanması, memleketin hayati çıkarları gereğindedir.
Üçüncüsü; taşralarda, Ulusal Örgütler adına, bazı kimseler tarafmdan hükümet işlerine karışılmakta olduğu, sık sık verilen bilgi ve haberlerden anlaşılmakta olduğundan bu karışmaların tezelden önlenmesi çok gereklidir.
Şimdiki hükümet, bu üç istekte direniyor. İşler başka türlü yürütülemez.
Savaşişleri **Bakanı Cemal**
Cemal Paşanın bu bildirisine - Başyaver Salih Bey açacaktır notu ile - verdiğimiz karşılığı olduğu gibi bilginize sunmak isterim:
Şifre Sıvas, 1II1919
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
K: *415,* 11, 19W
1 - Müslüman olmayan unsurlar ile, bu vatan ve bu millet için Müslüman olmayan unsurlardan daha zararlı olan bazı siyasi partilerin seçimlere katılmamalarını, onların bile bile yaydıkları nedenlere dayandırmak elbette doğru olamaz. Hıristiyan unsurların daha Ulusal Örgütlerin ismi bile yokken, seçimlere katılmayacaklarını ilftn ettikleri bilinmiyor mu? Yaygara koparan siyasi partilere gelince, bunlar yalan söylüyorlar. Çünkü, her tarafta seçimlere katılmışlardır. Ancak beşer, onar kişiden ibaret olan bu fırkaların millet gözünde bir değerleri olmadığından ve millet, bu defa Istanbuldaki politikacılardan değil, kendi bağrındaki öz vatandaşlardan seçmekte olduğundan kendilerinin başarılı olamıyacaklarını anlıyarak telşlanıyorlar. Buna karşı bizim elimizden ne gelebilir? Bu noktadaki gerçekte, hükümetin kararsız kalışı şaşılacak şeydir. Sözü edilen baskı nerede, kimin tarafından ve nasıl yapılmıştır? Açıklayınız ki, Temsilci Kurul ödevini yapabilsin. Boş iddialara önem verip tel şa

düşmenin yeri yoktur.
2 . **Toplantı yeri** üzerindeki görüşte hükümetin direnmesinin **yerinde olup olmadığını,** zaman ve **olaylar kanıtlayacaktır. Bu konudaki son** düşüncelerimizin, **merkezlerden alınacak yanıtlar üzerine** bilginize **sunulacağını** bildirmiştik
3 . Ulusal Örgütler adına hükümetin işlerine, nerede ve kimin tarafından karışılmışsa hemen bildirilmelidir ki, gereken işlemi yapmak mümkün olsun. Ancak Içişleri Bakanı Paşa Hazretlerinin kuşku uyandırabilecek biçimde davranışlarına dikkatinizi çekmeyi gerekli görürüz Efendim.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

İçişleri Bakanı, memlekete birtakım heyetler yollamaya kalkıştı. Bunlar- ***Içişleri Badan*** biri de, Savaşişleri Bakanlığı eski Müsteşarı Ahmet Fevzi Paşa adında bi- ***kanının*** rinin başkanlığında, Yargıtay Üyelerinden Ilhami ve Fetva Emini* Hasan
Efendilerden oluşmuş idi. ***Öğüt*** *kural-*
Temsilci Kurulumuzun delegesi olan Cemal Paşa bundan bize haber ver- ***ları*** memişti. *5* Kasım 1919 tarihli bir şifre ile kendisinden bu heyetin gönderilmesi amacını sorduk ve "özellikle Fetva Emini ile Kamil Paşa Hükümeti zamanında polis müdürü olan kişilerin böyle, bir heyette bulunmalarının nedenlerinin anlaşılamadığını bildirdik (Belge 189).
Efendiler, Fuat Paşanın, Ankarada kolordusunun başında bulunmasını gerektiren nedenler, belirmeye başladı. Bu nedenlerin önemlisi, içte, halkın zehirlenmeye başlaması idi. Iç ve dış düşmanların birlikte çalışmaları, Ali Rıza Paşa hükümeti zamanında, Ferit Paşa zamanındakinden çok daha fazla başarılı olmaya başlamıştı.
Balıkesir dolaylarında, Kazım Paşa, cephe kurmaya ve durumda üstün- ***Refet Paşa*** lük sağlamaya çalışıyordu. Salihli ve Aydın cephelerindeki yönetimin, asker- ***Salihli ve*** lik yöntemlerine uydurulması gerekiyordu. Buraya az çok tanınmış bir askerin gitmesi gerekti. Elimizde yararlanılabilecek durumda, Konyada bulunan ***muttın olaRefet*** Paşa vardı. Konyadaki Kolordunun başına Fahrettin Bey (Müfettiş ***rak göndeFahrettin*** Paşa Hazretleri) geçmiş bulunuyordu. Bundan dolayı, Aydın Ulusal ***riliyout*** Güçler Komutanlığını üstlenmek üzere cepheye gitmesini, Refet Paşaya ve Ali Fuat Paşanın Ankaraya dönmesini, kendisine yazmıştık.
Refet Paşanın, Nazilliye vardığı anlaşıldıktan sonra da, Genelkurmay Başkanlığına gelmiş olan Cevat Paşadan, geçen savaşta deneyim kazanmış genç kurmaylar arasından seçilecek dört, beş subayın, Nazillide Refet Paşanın yanına gönderilmesini rica ettim. Bunu, Refet Paşaya da bildirdim.
Efendiler, Nazilliye giden Refet Paşa, Demirci Mehmet Efeden komuta- ***Refet Paşa*** yı almaya gerek ve bunda bir yarar görmemiş ya da kim bilir, belki de komu- *Demirci* taya el koyamamış? Demirci Efeniı emrinde, kurmay gibi görev yapmayı da- *Efeıın emha* yararlı görmüş ve bunu yeğlemiş.... Refet Paşa bunu, bize bildirdi. Yerel *rıne giriyor.* koşulları yakından görmüş olan birinin, kararını bozmak çoğu kez zordur. Çünkü, ya gerçekten Refet Paşanın gördüğü ve yeğlediği gibi, Efenin komutasını sürdürmekte ve ona yardımcı olmakta yarar vardı ya da, Refet Paşa o cephenin komutasını bilinmeyen bir nedenle ele alamıyordu. Her iki olasılığa göre de her durumda, komutayı al, diye emir vermek yararsız olurdu.
Asıl şaşılacak şey, bundan sonra görüldü. Bir süre sonra, Refet Paşa, Nazilliden kayboldu. Birkaç gün sonra Balıkesirde olduğunu, birtakım yabancı subaylarla ilişki kurup kurmamasını bizden sorması üzerine anladık.
22 Aralık 1919 tarihinde verdiğimiz karşılıkta: "Ulusal Orgütlerden olanların, özellikle Temsilci Kurulun tanınmış bir üyesi olduğu için kendisinin, hiçbir şekilde ilişkide bulunmasını istemediğimizi bildirdik." Refet Paşa, yeniden kayboldu. Sonunda bir gün, Bursadan Refet imzalı kısa bir telgraf aldık:
"Istanbul üzerinden Bursaya geldim.

Bu telgrafm anlamını bir türlü kavnyamıyordum. Refet Paşanm İstanbul ile ne
* Seyhülislftm kapısında fetva işleriyle meşgul olan bölümün başkanı ***(B.Y.)***

ilişkisi vardı? Bir de Nazilli - Balıkesir - Bursa yolu İstanbuldan mı geçer? Bu bilmeceyi bir türlü çözemedim. Sonunda iş anlaşıldı.
Refet Paşa, Nazilliden ayrıldıktan ve Balıkesirde Kizım Paşaya uğradıktan sonra, Bandırmaya inmiş, oradan da bir Fransız torpidosile İstanbula gitmiş, orada bazı arkadaşlarıyla görllşmüş, sonra da Bursaya dönmüş.....
Efendiler; bu bilmeceyi hill'i, çözemiyorum, bağışlayacağınızı umarım. Refet Beyin, bir İngiliz gemisile gelen Salıhattin Bey tarafından değiştirildiğini ve aynı gemi ile Refet Beyin Istanbula dönmesi istendiği ve bunun üzerine gitmeyip istifa ettiği ve İstanbul hükümetinin benim ile birlikte kendisinin tutuklanarak Istanbula gönderilmesini genelgeyle emrettiğini bilirsiniz. Bu kadar çok bilinenle bir bilinmeyeni çözememek, cebir bilenlerce pek hoş karşılanmazsa da, benim, bu konuda pes ettiğimi itiraf ederim. Ferit Paşa hükümeti yerine, Ali Rıza Paşa hükümeti geçmişti. Ancak, yeni hükümetin haber alma ve yürütme araçlarının evvelkinin eşi olduğunu biliriz.
Efendiler, Refet Paşanın ciddiyetle bağdaşmayan bu davranışı, Aydın ve Salihli cephelerinde, düzenli ordunun kurulmasına değin, güvenilir bir komuta düzeni kurulamamasına yoi açtı.
Efendiler, bu şaşılacak hikyeden sonra, olayları bıraktığımız yerden ye- ***İçişleri Banide*** izlemeye başlayalım: ***kanının***

Cemal Paşa, bizim *5* Kasım 1919 tarihli şifremizin bir noktasını, anlaya- mamış, Babıli merkezinden çektiği kısa bir şifre ile şöylece soruyordu: "(İçiş- ***ları***
leri Bakanının kuşku uyandırabilecek davranışlarma dikkatinizi çekmeyi gerekli görürüz.) sözleriyle ne demek istendiği anlaşılamadı. Bu noktanın ivedi olarak, açıkça bildirilmesi. (Belge 190). Bu kısa soruya verdiğimiz karşılık biraz uzundur. Sıkılmazsanız, olduğu gibi bilginize sunayım:
Şifre Savaşişleri **Bakanı Cemal Paşa Hazrederine Sıvas,** 12J1111919
K: 8/11/1919 tarih ve 8084 sayı.
İçişleri Bakanı Paşa Hazretlerinin, kuşku uyandıran işlerinden ve davranışlarından akla gelenler, aşağıda bilginize sunulur:
1. - Ankara gibi bazı illerde, üstdüzey sivil görevlileri telgraf başına çağırarak Ferit Paşa hükftmetine karşı Milli Harekat sırasında iş yapmaya girişenlerin durumlarını, suçlanma nedenlerini, yasaya uygunluk derecesini gözdağı verici bir biçimde soruşturmak.
2 - Uzun süre yatalak kaldıktan sonra tifodan ölen Tokat mutasarrıfının ölüm neden. lerinin, bilinmeyen bir olay sayarak Sıvas valisinden şifre ile sorulması.
3 - Adalet Bakanı ile birlikte, Balıkesir cephesinden gelen ulusal heyet ile gizli görüşmeleri sırasında Adalet Bakanımn Milli Mücadelenin başlarına karşı birşeyler yapmak olanağı bulunup bulunmadığını onların yanında sözkonusu edebilmesi.
4 - Vatan hami olduğu kanıtlanmış olan eski Içişleri Bakanı Adil beyin, düşünce ve yaptıkları açısından çok yakını olan Içişleri Müsteşarı Keşfi Beyin, bakanlığa geldiği zaman, yurtseverce yapılacak ilk işi olarak kovulması gerekirken h1 yeriıde tutulması ve onun aracılığı ile sivil görevli değiştirilmelerinin gerçekleştirilmesi.
Bu müsteşarın atandıracağı görevlilere milletin pek haklı olarak güvenmemesi doğaldır. Orneğin Milli FIarektın başından sonuna kadar karşı tutum almış ve sonunda halk tarafından işten el çektirilmiş ve hasta olması nedeniyle o zaman tutuklanması ve uzaklaştırılması yoluıa gidilmemiş olan eski Kayseri mutasarrıfı Ali Ulvi Bey, yöneticiik niteliklerinden büsbütün yoksun ve güçsüzler takımından olmasına bakılmaksızın Burdura atanmıştır.

Bir de yeteneksizliğinden ve Samsun sancağı uygun görülmediğinden kendi isteği de eklenerek, vaktile Istanbula gönderilen Ethem Bey de, Denizliye atanmıştır. Aydın mutasarrıflığına da eski Niğde mutasarrıfı olup Sıvasa getirilen Cavit Bey atanmıştır. Bunlara karşın; eski Konya valisi vatan hami Cemal Beyin adamı olan Antalya mutasarrıfı, tekrarlanan başvurularımıza ve halkın feryatlarına rağmen, hi1. yerinde oturuyor.
5 - Personel müdürlüğü gibi en önemli görev, bir Ermeninin elinde bulunduruluyor.
6 - Basın müdürlüğünde, ajansın durumunda bir değişiklik görülmemektedir.
7 - Memleketin kaderini güven altına alacak tek güç, ulusal birlik olduğu ve bunu sürdürecek olanın da

Ulusal Örgütler olduğunu bilirsiniz. Bu birlik ve örgütün, vatanı bölünmekten kurtarmak, devlet ve milletin bağımsızlığını sağlamaktan başka birşey olmayan kutsal amacını, bozmaya çalışanlar da, Istanbuldaki kanştırıcı takımıdır. Bunların zararlı işlerini önlemek, ancak güçlü ve esaslı bir düzene bağlıdır. Bunun da başlıca çaresi, polis müdirünü, namuslu, ulussever, yetenekli, girişken kişiler arasından seçip atamaktır. Oysa siz de bilirsiniz ki, bugünkü Polis Genel Müdürü, ulus hami olan ve düşürülmüş bulunan hükümetin ve ona bağlı olanların tek koruyucusudur. Sait Mollanın Mister Frewya yazmış olduğu mektuplardan anlaşıldığana göre de, bu kişi, muhaliflerimize yani ulus düşmanı olanlara bugün bir sığınak ve barınak olmaktadır. Amasyada Salih Paşa Hazretleri de bunu kabul etmişti. Oysa Içişleri Bakanı, memleket ve milletin kaderini böyle bir kişinin elinde bırakmakta bir sakınca düşünemiyor, belki yarar görüyor demektir. Jandarma Komutanı Kemal Paşamn ise, gerek ulusal emeller gerek sizler açısından zararlı kişi olduğu kesin iken, hl işinin başında durması da, Içişleri Bakanının iyi niyetine mi yorumlanmalıdır?

Temsilci Kurul adına Mustafa **Kemal**

Efendiler, Savaşişleri Bakanının 9 Kasım 1919 tarihli bir teigrafı vardı: ***Ali* Rıza** onun da içeriği enteresandır. Bu telgrafta Cemal Paşa, hükümetin düşüncesi- ***Paşa Hün*** şu noktalar üzerinde topluyordu: ***Ör“*** .Seçimlerin iyi ve dürüst yapılması, *gütleri* ***düş-***

2 .Meb'uslar Meciisinin İstanbulda toplanması, ***man öıç'üt*** .Ulusal Örgütler adına hükümet işlerine karışılmaması yolunda hükü- ***!erk, bizi***

..***Alı Kema!***

metin size otedenberı yaptıgı bildiriler kesindir, ***ve Sait***

4 .Birçok telgraflarımızda ileri sürülen istekler ayni nitelikte .yani işe ka- ***Molla ile*** rışma niteliğinde .olduğu apaçık bellidir. ***bir tutuyor***

5 .Hükümet, bildirisinde belirtip ilan ettiği tarafsızlıktan ayrılmayacaktır. Bu nedenle Ulusal Orgütlere karşi görüşte olanlara baskı yapılması ve bunların cezalandırılması yönüne gidemez.” Telgrafın sonunda şu gözdağı vardı: Şimdiki durum, birazcık daha sürecek olursa Hükümetin çekileceği kesindir. (Belge 191).

Muhterem Efendiler, bu maddelerden çıkan anlamlar, aslinda bütün gerçekleri meydana koymuş bulunuyordu. Hükümet, Ulusal Orgütlere karşı görüşte bulunanların, memleket ve millet düşmanı olduğunu kabul etmiyordu. Ulusal Örgütler ile düşmamn hainlik örgütlerini, Ali Kemal ile, Sait Molla ile bizi eşit tutuyordu. Adapazarı, Karacabey, Bozkır, Anzavur olaylarını suç saymıyordu. Cemal Paşaya verdiğimiz karşılıkta; bu noktaları açıkladıktan sonra, hükümetin duygu ve eğilimini açık söyletmek amacıyla şu cümleyi de ekledik: “Söylediklerinizden anladığımıza göre, hükümet, Ulusal Orgtitlerin varlığını belki gereksiz görüyor. Gerçekten, durum böyle olup Ulusal Orgütlere gereksinim olmaksızın, memleketi kurtarma gücüne sahip bulunuluyorsa, ona göre gereği ya-

pılmak üzere, açıkça bildirilmesini, aradaki her türlü yanlış anlamaların ortadan kalkması için çok rica ederiz.” (Belge 192).

Efendiler, Cemal Paşanın, özel olarak Sıvasa gönderdiği 10 Kasım 1919 ***Içişleri Batarihli*** ve kendi el yazısile olan bir mektubunu da, ancak 18 gün sonra .yani ***nı Da-*** 28 Kasım 1919 tarihinde .almıştım. Cemal Paşa bu mektubunda, yapılan yazışmaların ilgili bulunduğu sorunları, madde madde özetliyor ve herbiri hak- ***na*** *ulusal*

kmda açıklamalar yapıyordu. ***birliği boz-***

Bu arada, Mebuslar Meclisinin İstanbuldan başka bir yerde toplanması işinden sözederken; “Buna padişahın razı olmıyacağı kesin olarak anlaşılmıştır. *Bakaı,,* ***de-*** İşgal kuvvetlerinin,

Mebuslar Meclisine saldırmalarının, belki Osmanlı devleti ***legemiz Ceiçin*** hayırlı sonuçlar doğurabileceğini, Amerikalılar sezdirdiler ve üstelik açığa ***mal Paşa da hukumevurdula*** fakat boyle bır taarruzun olabılecegıne inanmadılar, diyordu. k,,, ***yaptık-*** Cemal Paşa, Ulusal Güçlerden yana olmayan memurların kodamanları, ***larını sa-*** işgal ordulanna, sırtlarını dayamış gibi bir durumdadırlar." yollu, sanki bilin- ***vunmaya*** miyen bir bilgi de verdikten ve bu bilgiyi, eski bakanlarm çoğunluğu böyle- ***çaltş,yo,*** dir" haberile tamamladıktan sonra örneğin polis müdürünün değiştirilmesinde durum iyice belli oldu diye bir de örnek veriyor.

Cemal Paşa, hükümet, birçok işler yapmayı düşünmüş ise de "köklü bir girişim için dayandığı gücün sağlamlığına hll inanamadı. sözleriyle bizi suçladıktan sonra şu kanısını ortaya atıyordu: "İçişleri Bakanı bu kuvvete .yani Ulusal Güçlere .gereksinim gösterenlerin başında desem abartma sayılmaz.

Cemal Paşa, mektubuna imza koyduktan sonra, gene imzasile, mektubuna iliştirdiği bir özette, şu cümle vardı: Karşı olanlar ve yabancılar Meclisin açılmasını engellemeye karar vermişlerdir. Temsilci Kurul da, bu engellemeyi, yer çekişmesile sürdürürse işimiz Allaha kalıyor demektir." (Belge 193).

Efendiler, bu mektuptaki ve bundan evvel gelen yazılarla bundan sonra boyuna bildirilecek olan düşüncelerdeki mantık, yorum ve görüşlerin yerinde olup olmadığı hakkında söz söylemiyeceğim. Yalnız, bu mektuba, 28 Kasım 1919 tarihinde, verdiğimiz açıklamalı yanıtımızın bir bölümünü, olduğu gibi bildirmekle yetineceğim. 0 bölüm şudur: "Yüksek hükümetin köklü bir girişim için dayandığı gücün sağlamlığına güvenmediğini gösteren sözleri, ciddi görmüyoruz."

Efendiler, İçişleri Bakanı Damat Şerif Paşa, durmaksızın ve çekinmeksizin ulusal birliği bozmaktan, milleti hergün sürüp giden ve genişleyen saldırılar karşısında sessiz ve hareketsiz tutacak önlemler almaktan geri durmuyordu. Obür bakanlıkları da aynı prensipte davranmaya özerıdirdiği görülüyordu. Orneğin; Eskişehirde Hamdi Efendi adında bir kadı vardı, ulusal güçlere karşı olduğu için orada duramamış, geri gelmemek üzere İstanbula gitmiş ve bu kadı efendi yeni hükümet tarafından tekrar Eskişehire gönderilmiş. Durum bildirilerek onun değiştirilmesi gerektiği, mutasarrıf tarafından Adalet Bakanlığına yazılmış, yanıt verilmemiş. Mutasarrıf ve Eskişehir Bölge Komutanı, bu durumu Temsilci Kurula bildirmekle birlikte eğer Bakanlık bu öneriyi dikkate almayacak olursa, kovulması zorunludur. Düşüncenizin ve emrinizin bildirilmesini dilerim deniliyordu. Biz de, düşüncemizi bekliyenlere şu karşılığı vermek zorunda kaldık: Ulusal emellere uyacağına söz veren ve bu ilkeye uygun olarak, Ulusul Orgüt

lerin her türlü yardımını gören hükümete onun değiştirilmesini anlatılamazsa, sonunda kovulmasının zorunluk haline gireceği açıkça bellidir." Elbette bu durumda bulunan, İstanbul memurları az değildi.

Buna benzer birtakım işler üzerinde Savaşişleri Bakanı Cemal Paşanm, hükümetin görüşünü bildiren, 24 Kasım 1919 tarihli bir şifresinin ilk dümlesi şu idi: Devletin içişleri ve siyaset işleri hiç ortaklık kabul etmez. (Belge 194). Bu telgrafa 27 kasım 1919 tarihinde verdiğimiz ayrıntılı karşılıkta; biz de, şöyle dedik: Devletin içişlerinin ve siyaset işlerinin hiç ortaklık kabul etmediği bir gerçek olmakla birlikte benzerine rastlanmamış bugünkü durumda, vatan ve milletin kaderini sağlama alacak olan Ulusal Orgütleri bilerek, bilmiyerek zayıflatacak ve ulusal birliği bozacak hiçbir işi, milletin kabul edememesi de pek haklı ve doğaldır. Bu teigrafın son dümlesi şöyle idi: Kurulumuz, imzası altındaki yüklenimleriyle yüzde yüz bağlıdır. Şukadar ki Ustlenimler, karşılıklı olmak gerektir. Oysa hükümet, Salih Paşanın imzası altındaki yüklenimlerinden ve notlarından, hala hiçbirini yerine getirmemiş ve varsa, engelleyici nedenler bile bildirilmemiştir. (Belge *195).*

Efendiler şimdi vereceğim kısa bilgiler ve göstereceğim belgeler .ki bu bilgileri

doğrulamaktadır - Ali Rıza Paşa hükümetinin, bizi suçlamada nekadar haksız ve hükümet işlerinde, en hafif deyimle, nekadar ilgisiz olduğunu gözlerinizde canlandıracaktır sanırım. Efendiler, İstanbuldaki gizli dernekler ve bu derneklere önderlik eden birtakım kişiler - Savaşişleri Bakanı Cemal Paşamn da mektubunda kabullendiği gibi sırtlarını yabancılara dayamışlardı - bol para ve Ali Rıza Paşa hükümetinin çok çok yersiz hoşgörüsü ve hareketsizliği sayesinde, memleketi, baştanbaşa ateşe vermek için olanca güç ve gayretiyle çalışıyorlardı. Bu konudaki bilgiler ve elde edilen belgeler de, bilgileri dışında tutulmuş değildi. İstanbuldaki örgüt ve önlemlerimiz sayesinde elde edilmiş bir kısm belgeler, olduğu gibi Cemal Paşaya ve başbakan paşaya verilmişti. Bu belgeler, o tarihte, yabancı temsilcilere de verilmiş ve böylece İtilf Devletleri hükümetlerinin çoğunluğunca bilinen ve o tarihlerde özetleri bütün komutanlara ve başka gerekenlere bildirilmiş olduğuna göre, artık olayın tarihe karışmış olduğu bugünde, yüksek topluluğunuzca ve milletçe bilinmesinde bir sakınca görmüyorum.

Ulusal savaşımlar sırasında karşılaşmış olduğumuz açık ve gizli zorluklar ***Sait Molla*** üzerinde, köklü bir fikir edinmeye yarayacak ve gelecek kuşakların ders alma- ***flaSl! çalışisını*** ve uyanmasını sağlayacak nitelikte bulunan, bahsi geçen belgeleri, olduk- ◦“ ları gibi bilginize sunmayı uygun görüyorum. Bu belgeler, Ingiliz Muhipler derneğinin sözde başkanı olarak bilinen Sait Mollanın Mister Frew adındaki papaza gönderdiği mektupların örnekleridir,

Efendiler, bu mektuplann örneklerinin alındığını sezen Sait Mollarnn, Türkçe İstanbul gazetesinin 8 Kasım 1919 tarihli sayısında, o mektuplardan söz ederek uzun ve sert bir yalanlama yayımlamış olmasına karşın, gerçek, yadsınamaz. Bu mektuplarm örnekleri, Sait Mollarnn evinden ve mektuplann müsveddelerinin yazılı bulunduğu bir defterden olduğu gibi alınmıştır. Bunlar bir yana, mektuplarda yazılı olanlar, memlekette beliren durum ve olaylara ve bazı kimselerin

tutumuna tam bir uygunluk göstermektedir. Şimdi izin verirseniz, bu mektupları tarih sırasile bilginize sunayım:

Birinci mektup

Aziz dostum;

Verilen iki bin lirayı Adapazarında Hikmet Beye gönderdim. Oradaki işlerimiz çok yolunda gidiyor. Birkaç gün sonra verimli sonuçlarını elde edeceğiz.

Şimdi aldığım şu bilgileri, şu pusulamla tezelden size müjdelemek isterim. Yann sabah kendim gelip geniş bilgi vereceğim.

Ulusal Güçlerin yandaşlarının Fransaya pekçok eğilim gösterdiklerini ve General d’Espereyin Sıvasa gönderdiği subayların, Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek Ingiltere hükümetine karşı birtakım kararlar aldıklarını Ankaradaki (N.B.D.285!3) adamımız özel yoldan bir kurye ile gönderdiği mektupta bildiriyor. *(D.B.K.91J3)* hernekadar derneğimize üye ise de bu kişinin Fransızlara casusluk ettiği ve sizin bu örgüte başkanlık ettiğinizi söyleyip yaydığı kanısına yardım. Bu iş üzerinde de, yüksek kamlarınıza ve üsdatça güveninize aykırı düşecek sözlerimle şimdiye kadar o kişi hakkında göstermiş olduğunuz güvendeki yanılgıyı göstermiş olacağım. Dün sabah Adil Beyle birlikte Damat Ferit Paşa Hazretleriyle görüşmeye gittim. Biraz daha sabretmeleri ve beklemeleri gerektiğini tarafımızdan kendilerine bildirdim. Damat Ferit Paşa, karşılık olarak teşekkür etmekle beraber Ulusal Güçlerin Anadoluda bütünüyle köksaldığını ve karşı bir davranış sonucu olarak lnetlenmiş başları tepelendirilmedikçe, kendilerinin iktidara gelemiyerek padişahın da onayından geçen anlaşma hükümlerinin, konferansda savunulmasına olanak bulunmadığı ve Ulusal Güçlerin dağıtılması için güçlü Ingiltere hükümetine tezelden girişimler yapılarak ortak bir notanın, mebusların seçiminden önce hükümete verilmesini ve çetelerimizin Adapazarı, Karacabey ve Şilede Rumlara karşı yapacakları saldırılan tutanak yapıp, Ulusal Güçlerin iç güvenliği bozduklarını ileri sürerek, amacın elde edilmesini çabuklaştırmaya ve İngiliz basınının Ulusal Güçlere karşı yayınlarda bulunmasının sağlanmasını ve özel olarak torpido ile gönderilen (A.B.K.19/2) ye telsiz telgrafla dün görüştüğümüz işler hakkında direktif verilmesini rica ediyor. Bu gece on birde Adil Bey (K) de sizi görecek ve Ferit

Paşanın birtakım özel ricalannı daha bildirecektir. Sonra, padişah ile Mister (T,R.) görüşebilecektir. Refik Beye artık güvenmeyiniz. Sadık Bey de bizimle çalışabilecektir. Saygılanmı sunarım.

1111011919 Sait

Çıkma: Karacabeyle Bozkırdan daha bir haber alamadık.

Ikinci mektup

12 tarihile Ankaradaki (N.B.D. *285/3)* tarafından gelen mektupta, Sıvas Temsilci Kurulundan Kurmay Albaylıktan emekli Vasıf Beyin, d'Esperey ile görüşmek üzere gönderileceği ve birkaç güne kadar yola çıkacağı bildiriliyor. Hikmet Bey paraları almış. Biraz daha para istiyor. Evvelki gün sizi görmeye geldiğimde izlendiğimi söylememiştim. Dönüşümde biri sarı bıyıklı ve öbürü kumral ve köse iki kişinin sokak başında beni beklediklerini gördüm. Gece olduğu için epeyce korktum. Yalnız biribirlerine yavaşça "Bu Sait Molla imiş. Artık gidelim' dediklerini işittim. Bu sıkı ilişki benim hakkımda hayırlı olmıyacak. Fuat Paşa Türbesi yakınlarında görüştüğümüz evi işgal edebilseniz ilişki kurabileceğiz. Nazım Paşa derneğimizi duymuş. Bana çok gücendiğini söyledi.
İzninizle (N.B.S.495/1) düzenine kendilerini kattım. Ev sorunu çözülünceye kadar sizinle o buluşacaktır. Karacabeyde (N.B,D.289/3) e gönderilen bin iki yüz lira ulaşmıştır. Yola çıkacaklar. Ferit Paşa, hükümete verilecek notayı her dakika beklemektedir. Padişah, bu duruma çok üzülmektedir. Teselli ettirmeniz ve daima kendisine ümit verici sözler söyletmeniz çıkarlarımız gereğidir. Bizim padişahların, her şeye karşı zayıf olduklarını unutmayınız. Seyit Abdülkadir Efendi, o iş hakkında pek tuhaf şeyler söyledi. Sözde arkadaşları 'vatanseverliğe aykırı olur' diyorlarmış. Artık siz gereğini sağlayınız. Polis Müdürü Nuretün Beyin değiştirileceği söyleniyor. Hepimizin koruyucusu olan bu kişi hakkında gerekenlerin dikkatini çektiriniz. Saygılarımı sunarım.

18,19110h1919 Sait

Çıkma:
Ali Kemal Bey o kişiyle görüşmüş. Görüşmeyi iyi yönetemediğinden karşısındaki adam amacını anlamış ve hatta kendisine büyük bir aşağılayıcılıkla "Biz, sizin Ingiliz hesabına çalıştığınızı anladık' demiş.

Uçüncü mektup

Yapılan propagandaları Göz Doktoru Esat Paşa kolu ve özellikle Çürüksulu Mahmut Paşa resmi bilgilere dayanarak, durmadan yalanlattırıyor ve halkın heyecanını yatıştırmaya çahşıyorlar. Bu adamlar başvurduklarında kendilerine hiç karşılık verilmemesini, dün kararlaştırılan kişiye, padişahın aracılığıyla emir vermenizi rica eder saygılarımı sunarım.
19/10/1919 Sait

Dördüncü mektup

Aziz Ustad;
Ingiliz Muhipler derneği üyeleri arasında Franmason (mason) örgütlerine karşı çıkanlar oluyor. İttihatçıların yolu tutulacağından çekiniliyor. Bu örgütün yönetimine kalbi ve ruhu beslenmiş gençlerin alınmasıyla bu programı uygulatabileceğiz. Benim dış kılığımm engel olması nedeniyle, eski dostunuz (K.B. *V.4135)* kararlaştırılmış olan prensipler içinde işe başlıyacaktır. Ankara ve Kayseriden yine haber yok. Saygılarımı sunarım Ustadım.
19/10/1919 5.

Beşinci mektup

Ustad;
Kasidecizade Ziya Molla dün Adam Block'a haber göndermiş, eski dostu olmasına güvenerek benim başta bulunduğum Muhipler derneğinin gördüğü korumanın, Ingilizlerin karakteri ile bağdaşmaz olduğunu ve bunun kamu oyunda kötü etkiler yaptığını ve böylece namuslu kişilerin temsil etmesi gerekeceğini, aracı kanalile bildirmiş ve bana karşı çok kötü şeyler eklemiş. Bu kişinin bana karşı kişisel düşmanlığı olduğunu hatırlatmak isterim, Ziya Mollanın damadının kızkardeşi evvelce benim karımdı. Kendisini boşadığım için bu düşmanlık bana yöneltilmiştir. Adam Block Hazretlerine iletilmesini ve Ziya Mollanın şimdi Ingiliz yanlısı olmayıp Milli Harekfttı destekleyenlerin bir propaganda aracı ve Mustafa Kemal Paşa ile aralarında ilişki bulunduğunu ve beni suçlamalarıyla niteliğini göstermekte olduğunu siz üstadımın dikkatine sunmak isterim.
21110/1919 5.
Çıkma: Sakınca yoksa Adam Block Hazretlerine size olan hizmetimi duyurunuz.

Altıncı mektup
Sayın Ustad;
Ankaradan (N.B.U.295/3) den kurye ile gelen 20 Kasım 1919 tarihli mektupta, (K.D.S.93/l) direktifimiz gereğince orada bırakılarak kendisi Kayseriye doğru yola çıkmıştır. Direktifin tasdikli örneğini de Galip Beye gönderdiğini bildiriyor. Evvelki ödenek harcandığından yeniden ödenek istiyor. Gizli örgütlerin genişlediğine ve haydut başkanlarından yakasım kurtaran dostlarımızın, şimdilik köylerde kalmak koşulu ile el altından işe başladıklarını müjdeliyor ve son üstatca düzenlemelerinin meyve vereceğini söylüyor. (M.K.B.) pürüzsüz Türkçesi sayesinde önemli işler çeviriyormuş. Hele hocalığına diyecek yok diyor. Direktifin (X.W) planı tam olarak hazırlanmış, aramızda, yeni yabancılar girmemiş ise ortaya çıkmadan, amaç etkin olarak sağlanmış olacaktır. Yeni ödeneğin gönderilmesini beklemek üzere kurye (4.R.) burada alıkonulmuştur.
23/24, 10/1919 S.
Çıkma: Ahmet Rıza Beyin Italya mandası hakkındaki sözlerini mektubun sonuna ekledim. Kendisinin Fransaya geçmesi, bizce tehlikedir. Bu işi sağlama bağlayınrz.
Yedinci mektup
Ustadım;
Ali Kemal Bey dün o kişiyle görüşmüş. Basın işinde biraz ağır davranmak gerektiğini söylemiş. Bir kere bir yana yöneltilmiş olan düşünce ve kalem sahiplerini karşı bir amaca yöneltmek, bizde kolay olmaz. Bütün resmi görevliler, Milli Harekatı şimdilik iyi görüyor demiş. Ali Kemal Bey, direktiflerinize harfi harfine uyacak. Zeynelftbidin partisile de işbirliği yapmaya çalışıyor.

Kısacası; işler bulandırılacak. Bugünlerde Fransa ve Amerika çevrelerinde benim ismimden çok sözediliyormuş. Bunun nedenini şimdiye kadar anlıyamadım. Milli harekğttan yana olanların, bu hükümetin siyasi memurları üzerinde yaptıkları etki sonucu olarak hayatımın korunmasını size bırakıyorum. Ben, bu umutla kendimi yüreklendiriyorum. Hikmet ile kendim görüştüm. Bu sefer onu kaypakça buldum. Ama sağlam güvence verdi. aBen erkek adamım. Sözümden dönmem dedi. Sıvas olayını nasıl buldunuz? Biraz düzensiz ama yavaş yavaş düzelecek. Kadıköylü de işi üstleniyor. Fakat lğnetlenmiş olan ittihatçı basın, bazan bizim işleri engelliyor. Bunların yazılarına dikkat gerek. Paşamız halil sinirli. Ne yakıt olacak? diyor. Ev sorununun çözümlenmemiş olması, görüşmelerimizi ve ilişkilerimizi zorlaştırıyor. *(N.B.S.49511)* Konyaya önem verilmesini salık veriyor. Ali Kemal Beyin uğradığı son yıkım üzerine üzüldüğünüzü bildirdiğinizi söyledim. Bu kişiyi elde bulundurmak gerek. Bu fırsatı kaçırmıyalım. Bir armağan sunmak için en uygun bir zamandır. 19 Kasım tarihli mektubumu almadığınıza üzüldüm. Aracıyı biraz sıkıştırınız. Tehlikcden sakınmak, benim için çok önemlidir. Yeni bir parola gönderiniz. Hikmete ve Kadıköylüye numaralarını vereceğim. Saygılarımı sunarım Ustadım.
2411011919 S.
Çıkma: Birkaç defadır söylemek istediğim halde unutuyorum. Mustafa Kemal Paşaya ve onu tutanlara biraz yumuşak görünmeli ki, kendisi tam bir güvenle buraya gelebilsin. Bu işe çok olağanüstü önem veriniz. Kendi gazetelerimiz ile onu destekleyemeyiz.
Sekizinci mektup
Aziz Ustad;
Seçimleri geciktirmek ve geri bırakmak için gerek Mustafa Sabri ve gerek Hamdi ve Vasfi Efendilerle uzunuzadıya, direktifiniz uyarınca görüştüm. Olurlarım aldım. Mahallelerde propagandalar başladı. Gerekenleri elde edecekler. Bol para dağıtarak halkın kafasını karıştıracaklar. Padişahın bu konuda aydınlatılması çok gereklidir. Amaca sizin üstatca düşünce ve önlemlerinizle varacağımıza güvence veririm Üstad.
26/10/1919 5.
Dokuzuncu mektup
(9,R.) kurye geldi. Keskin örgütü tamamlanmıştır. Arkadaşlara propaganda için direktif verdim. Başarılarımızın ilk meyvelerini yakında alacağımıza güveniyorum Ustadım.
27/28, **10/1919 5.**
Onuncu mektup
Aziz Üstad;
Sarayda, yeni bir hükümet kurulmasının tasarlandığı ve hazırlıklar yapıldığı söylentisi yayılmıştır. Bu

işin çabuklaştırılması çok gereklidir. Anadolu örgütümüzün bazı plftnları Ulusal Güçlerce anlaşılmış, özellikle Ankara ve Kayseride bize karşı çalışmalar başlamıştır. Kürt Derneği, söz verdiği halde bir iş yapamadı. Çetelerimizden bir kısmı yok ediliyor. Ne pahasına olursa olsun tasarlanan hükümetin işbaşına getirilmesi kesinlikle gereklidir. Ali Rıza Paşanın, planladıklarımıza karşı önleyici önlemler alacağını sanıyorum. Bozkıra gidecek adamlarımız tanınmış kişiler olması nedeniyle fazlaca korkuyorlar. Konyada *(K.B.8lİfle* sizin adamınız kanalıyla olayın kızıştırılması için bildiri yaparak propaganda kurullarının bu iş için çalışmaya çağrılması gerekli ve zorunlu olduğunu bilginize sunar, saygılar sunarım.

29/30, **10/1919 5.**

Benim bir mektubumdan Hikmete söz etmişler. Bu mektubun içeriğini nereden öğrenmişler? Hikmetle kendim görüştüm. Ve bunun doğru olduğunu büyük şaşkınlık içinde Hikmetten dinledim. Casus benim çevremde midir, yoksa sizde midir?

On birinci mektup

Aziz Ustadım;

Kürt Teali derneğindeki yakm dostlanmızla görüştüm. Yeni geldiklerinden, birkaç gün sonra verilen direktiflere uygun düzenlemeler yapacaklarını, yalnız Kürdistana gönderilecek çeşitli arka-

daşlar için büyük bir ödeneğe gereksinim olduğunu söylediler. (D.B.R.3, 141) den gelen mektubu da gösterdiler. Urfa, Gaziantep, Maraşta Fransızlara karşı gereğinden çok kışkırtmalar yaptıklarını ve kolordu komutanımn güttüğü yumuşak politikaya karşı halkı meylettirdikleri yazılıdır. Başbakanlığa Zeki Paşanrn getirilmemesi hakkında söylenen düşünce doğru değildir. Bu kişiler Kürtlere söz geçirebilirler. Eski Ermeni kırımı unutulmuştur. Aklınıza gelen, herhalde bugün için zamansızdır. Bunu, gerektiğinde başka anlama çevirmek olasıdır. Üstatça yardımlarınızı her dakika bekliyoruz. Karşıdaki olayı ötekilerine de ulaştırmaya çalışıyoruz. Saygılarımı sunarım.

411111919 S.

On ikinci **mektup**

Aziz Üstadım;

Ahmet Rızanın Temps gazetesi haber yazarına verdiği demeç elbette dikkatinizi çekmiştir. Emir Faysala Fransızlar ile anlaşma yapmasını salık vermesindeki anlamların kavradığı siyasal nükte (politik espri) usta gözlerinizden uzak kalmamalıdır. Ulusal Güçlerin başındakilerin, Fransaya son zamanlarda dikkati çekecek bir eyilim gösterdikleri gibi İrak- ta çıkardıkları kargaşaya karşın, öbür yönden Suriyedeki egemenliğinize de darbe vurmak istiyorlar. Bu kuvvetin sürüp gitmesinde gösterilecek ilgisizlik ve savsama, İslAm dünyasında İngiltereye karşı olağanüstü kaynaşmalar doğuracaktır. En çok dikkat edilmesi gereken bu noktayı, önemle görmek ve siyaset alanımızın ileri gelenlerine göstermek çok önemli ve çok gereklidir. Şu düşüncemle, bilimsel değerinize dil uzattığımı sanmayınız. Çünkü Türkiye üzerinde, sizden başka bir gücün erkini ve egemenliğini sürdürmesi, politik amacımıza aykırıdır. Fransa, İtalya ve özellikle Amerikanın gerek devlet adamları gerek basını ile bu kuvvete gösterdikleri çeşitli eğilimler, politik ve askeri üstünlüğünüzün kıskanıldığının açık bir kanıtıdır. Ahmet Rıza gibi Clemanceau ve Pichon'nun, çeşitli üstdüzey siyaset adamlarını en yakın ve en eski dostu olan kişilerin Fransada önemli bir rol oynayacağından ve kamu oyunu, bütün anlamıyla kendilerinden yana çekeceklerinden kuşkunuz olmasın. Bu kişinin, İsviçreye geçeceğine ilişkin bilgilere göre oradan yakında Fransaya geçmek isteğinde olduğuna inanabilirsiniz. Balıkesir dolaylarındaki kuvvetlerimiz bozguna uğrayarak kaçmış ve (A:R.) de gizlenmişlerdir. Yeni kuvvetler hazırlanıyor. Beş bin liradan aşağı olmamak üzere ödenek istiyor. Karamandan *(D.B,S.4015)* den gelen mektupta şimdilik beklemek zorunluğunda olduklannı ve Kayseride (K.B.R.87,4) den gelen mektupta da, yakında çarpışmaya başlıyacaklarını bildiriyor. Ziya Efendi de (H.K.) (C.H.) işaretli yerlerde örgüt bittiğinden sadece ödenekle oraya doğru yola çıkmak zorunda olduğunu ağızdan söylüyor. İsterseniz durum hakkında sözlü olarak ayrıntılı bilgi verecektir. Çok sıkı izlendiğimizi, plftnlarımızdan Sıvasın düzenli haber aldığını söyliyebilirim. Mehmet Aliye güvenmeyiniz. Ağzı sıkı değildir. Herhalde boşboğazlık ediyor. Dışa ilişkin plAn ve örgütlenmelerde benden başkasını kullanmasanız daha uygun davranmış olursunuz. Ali Kemal Beyin listeye alınması zorunludur. Bukadar çok sırrımızı bilen bu adamı gücendirirsek plAnlarımız olduğu gibi yabancı ellere geçer. Bu adamı sık, sık kollayınız. Saygılarımı sunarım Üstadım.

5111 1919 S.

Kemal yakalanmış, bağlılığı bakımından *(K.B.R.15İ1)* in örgütle ilişkisi olduğu meydana çıkmış demektir. **Bu adamı korumak çok gereklidir.** *Mister*

Efendiler, bu gizli düzene engel olmak ve yaratılan tehlikeli durumları orta- ***Frew'ya*** dan kaldırmak için elimizden gelen her çare ve önleme başvurduk. Şimdiye ka- ***yazdığım*** dar anlattığım ve bundan sonra sırası geldikçe annnsatmaya çalışacağım bildiği- ***mektup*** niz başkaldırılan, bozgunculukları. resmi düşman güçlerinin saldınlarını bastırmak, ortadan kaldırmak için çok uğraştık. Ali Rız Paşa hükümeti, gözüne batan Ulusal Güçleri batırmaya ve bunun için bizimle didişmeye bakmaktan başka bir yardımda bulunmadığı gibi, ondan sonra iş başma geçen yüksek arkadaşları da, onun yolundan gitmekten ve sonunda yıkımdan yıkıma ve rezillikten rezilliğe sürüklenmekten başka bir iş görmediler. Efendiler; bütün bu gizli düzenlemele

rin kaynağının, Papaz Frew kafasında odaklandırildığı ve oradan din kardeşlerimiz olacak hainlerin kafalarına sokularak uygulama alanına geçtiği kestirildiğinden, Papaz Frewnun bir zaman için olsun durdurulup uzaklaştırılmasını sağlamaya yarar düşüncesile, kendisine bir mektup yazdım. Mektubun iyi anlaşılabilmesi için şu bilgiyi de ekleyeyim, ki ben, Mister Frew ile İstanbulda bir iki defa görüşmüş ve tartışmıştım. Frewya Fransızca olarak gönderdiğim mektubun Türkçesi şudur:

Mister Frew'ya

Sizinle Mösyö Martin aracılığıyla, yaptığımız görüşmelerimizin anısını seve seve saklamaktayım. Senelerce memleketimizde ve milletimiz arasında yaşamış olan sizin, hakkımızda en doğru düşünce ve kanılarınız olacağını umardım. Oysa, ne yazık ki, İstanbul çevresinde ilişkiniz olan bazı aymaz ve çıkarcı kimselerin, sizi yanlış yönlere sürüklediklerini pek çok üzülerek anlıyorum. Bu arada Sait Molla ile düzenleyip uygulamaya başladığınız, güvenilir kaynaklardan öğrenilen planın, Ingiltere halkınca haklı olarak kınanmaya yakışır bir nitelikte olduğunu bilginize sunmama izninizi rica ederim. Milletimiz Sait Mollanın değil, fakat gerçek yurtseverlerin gözüyle görülürse, böyle planların artık memleketimizde ve milletimiz üzerinde uygulanamayacağı yargısına kolaylıkla varılabilir. Nitekim daha bugünün olaylarından olan Adapazarı ve Karacabey olaylarının, yarı kalmış görünümü sözümüzü doğrulamaya yeter. Ama, buna ne gerek vardı? İngiliz subayı Nowil'in, Diyarbakır dolaylarında, Müslüman Kürt halkını, yoldan çıkarmaya pekçok çalıştıktan sonra Malatyada, eski Elazığ Valisi Galip ve Malatya Mutasarrıfı Halil Beylerle Sıvasa karşı yaratmaya çalıştığı olay, sonucu bakımından bütün uygarlık dünyasına karşı utanç verici değil miydi?

Size çok ciddi olarak ve içtenlikle bildiririm ki, İngiliz milleti, milletimizin dostluğunu ve güvenini değersiz buluyorsa, bundaki yanılgı derindir, yok değer veriyorsa, kullandığınız araçlar çok yanlış olup, sonuç alacak ve meyve verecek nitelikte değildir. Sait Molla aracılığıyla Adapazarına gönderilen iki bin liranın, yakında verimli sonuçlanacağı yolunda verilen sözün yalan olduğunu, olaylar size kanıtlamış olacağından fazla söze gerek görmem. Özellikle, sizinle ilişki kuran sahtekrlar tarafından Osmanlı padişahının da, ortaklaşa yaptığınız çalışma ve işlerde parmağı varmış gibi gösterilmesi çok tehlikelidir. Siz pek iyi anlarsınız ki, padişah, sorumsuz ve tarafsız olup ulusal irade ve egemenliğimizle ilgili gerçeklcri değiştiremez ve bozamaz. Memleketimizde bulunan İngiliz siyasi görevlilerinin, kuşkusuz Ingiliz milletinin, eyilim ve çıkarlarına aykırı olarak, vatan ve milletimize karşı insanlık dışı ve uygarlık dışı bir şekilde yapılmakta olan girişimlerini, elimizdeki mevcut bilgilerle Ingiliz milletine gösterirsek, sonuç dünyaca beğeni ile karşılanmaz sanırım. Fakat, bu konuda tuhaf olması bakımından şunu da bildirmek zorundayım ki, siz bir din adamı olarak siyaset manevralarında, özellikle öldürüşmeye varacak durumlarda rol oynamak hevesine kapılmamalıydınız. Sizinle yaptığımız görüşmelerde, sizi böyle bir politika adamı olarak değil, insanlığa hizmet eden, hakkı seven erdemli birisi saymıştım. Bunda nekadar aldandığımı son güvenilir bilgilerin doğruladığını bildirmekle onur duyarım.

Mustafa Kemal

Efendiler, İstanbulda, hükümetin gözü önünde ve bilgisi altında, yapılmış ***Ali*** Rıza ve yapılmakta olan alçakça girişimlerin ve bu girişimlerin bütün memlekette *Paşa* ***Hüuğursuz*** belirtileri olduğunu açıkça ortaya koyan olayların, gerçek kaynak ve ilini *1U* etkenleri hakkında, Istanbul hükümetinin, Temsilci

Kuruldan daha iyi, bilgi Jariya ***geredinmi*** olması hala kuşku götürebilir mi? ***çek gözüyle***
Efendiler, bilgi sahibi olan bir hükümet üyesinin, düşmanların, salt ya- *bakıp* ütünıltmak ve şaşırtmak amacıyla yaptığı iftiralara ve yaydığı yalanlara, gerçek ">'<" gözüyle bakıp gene onların öğütlerini çare ve önlem olarak uygulamaya kalkışacaklanna ihtimal verilebilir mi?

Bu sorulara yanıt vermek için yüksek topluluğunuzun başını ağrıtmaktan çekindiğimden sözü, Ali Rıza Paşa hükümetinin dllşllncelerine terdllman olan Savaşişleri Bakanı Cemal Paşaya, bırakmayı yeğlerim.
Efendiler, açıkça söylemeliyim ki, ben, Cemal Paşanın bu konu ile ilgili olarak verdiği şifre teigrafın anlam ve kapsamını kavramakta zorluk çektim ve şaşa kaldım ve kendilerinden teigraflarının yinelenmesini istedim. Bakan paşa, 9 Aralık 1919 günü olduğu gibi bilginize sunacağım, ard arda gelen telgraflarını çektiler.
Sıvasta **K.O.** 3 **Kolordu Komutanlığına 9** Aralık **1919**
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Yinelenmesini istediğiniz telgraf aşağıda bilginize sunulur: Hükümetin, Barış Konferansma çağırılmak için, istekte bulunduğunu bilirsiniz. Barışın iyi sonuçlanması, ancak gidecek delegelerimizin, milletin man ve güvenini kazanmış hem de iç işlerde sözü geçer, bir hükümeti temsil etıneleriyle mümkün olabilir. Yabancıların temsilcileri taraflarından, içerde güven ve dirliğin kurulup yerleşmesi direnircesine öneriliyor ve Anadoluda bir kıyıma uğrayacakları kaygısıyla korkuya kapılan Hıristiyan halkın, dalga dalga, işgal altında bulunan yerlere sığrnmakta oldukları etken ve dikkat çekici dil ile söyleniyor. Hernekadar, işgal edilmiş yerlere ve özellikle Adana dolaylarına gidenler, oralarda Ermeni unsurunu yoğunlaştırmak amacıyla gitmekte iseler de, Anadoluda düzen ve güven duyusunun bozulmuş olması neden gösterilerek hükümet tarafından yapılan kabullenmeme ve yalanlamaların etkisini azaltıyor. Çünkü Temsilci Kurul tarafından güvence verildiği halde, illerde b'izı kişiler kendilerine hoş görünmeyen görevlileri kimseye danışmadan, işten almakta, değiştirmekte, hükümet işlerini aksatmak ve zorla bağış veya vergi yazıp toplamak gibi davranış ve müdahalelerin önü tamamile alınamadığından yabancı çevrelerde de; hil kuşku sürmektedir. Devletimizin, karada ve denizdeki bugünkü durumunda, kaderimiz üzerine karar alacak olan devletlere gözdağı verecek davranışta bulunması, herhalde zararlıdır. Bundan başka, temsilcilere, Temsilci Kurul adına, teigrafiar çekilmesi, memlekette iki hükümetin varlığını gösterdiği, Fransa temsilcisi tarafından açıkça söylenmiştir. Hele bunlardan herhangi birine karşı aşağılayıcı sözler kullanılması, bizim gibi temiz ahlklı ve ilerisini gören sağlam düşüncelerle bağdaşamaz, Tehlike ve sıkıntı zamanlarında, ağırbaşlıhk ve sakin oluş, ulusal adetlerimizden olduğu unutulmamalı ve üzüntü ve bezginliğin anımsatacağı aşırı ve tehlikeli işler ve tasarılara, ülkenin yüksek çıkarları feda olunmamalıdır. Haklarımızı, bugünkü durumumuzda ancak siyaset ve uyanıklığa yaraşırcasına davranmakla, akıllıca uyumlu davranmakla savunabiliriz. Bu düşünceler, sizin için bildiğiniz şeyleri ymnelemekten başka birşey değilse de, arkadaşlara ve şubelere de yurtseverce öğütler vermek kesinlikle gereklidir. Toplanması yaklaşan Mebuslar Meciisimizin, aziz vatanımızın kurtuluşu ve mutluluğu için alınacak akıllı önlemleri bularak yüksek amaca varılmasına özenmesi ve bütün varlığı ile çalışması beklenmektedir.
Hükümetin düşüncesini bilginize sunarım.
Savaşişleri **Bakanı Cemal**
Efendiler, dinlediğiniz bu telgrafın içindekileri yorumlayarak, topluluğunuzu, yormayı gereksiz sayarım. Yalnız izin verirseniz, buna verdiğim karşılığı, olduğu gibi bildirmekle yetineceğim.
Şifre Savaşişleri **Hakanı** Cenıal **Paşa Hazretlerine** Sıvas, 11112/1919
Hükümetin düşüncesi olarak bildirilen 9 Aralık 1919 tarihli telgraf Kurulumuzca incelendi. Bu telgrafda yazılanlar da, bunca açıklamalarımıza ve bilgi sunmalarımıza karşın, eski görüşleri yineleme niteliğinde görülmüştür, Temsilci Kurulumuzun amacının, hükümet erkini kırılmaktan korumak ve ulusal güveni sağlamlaştırmaktan ibaret olduğu, birçok kere bildirilmiştir. Sunularımızın ne yazık ki, hak ettikleri önemle dikkate alınmadığı kanısı doğmaktadır.

. Anadoluda düzen ve güven duyusunun bozulduğu doğru değildir, tersine düşük Damat Ferit Paşa Hükümeti zamanında yaratılmış olan bu dirliksizlik ve güvensizlik, son zamanlarda ulusal birlik sayesinde ortadan kaikmıştır.
2 . Kişilerce, kimseye damşılmadan memurların işten atılması ve değiştirilmesi olmamıştır. Yalnız Içişleri Bakanı, Milli Harekata karşı çıkmalarından dolayı, düşük hükümet zamanında, millet tarafından koyulan ve her

tarafça isimleri bilinen memurları yeniden atamadaki direnmesile çok anlamlı bir tutum izliyor. İçişleri Bakanlığının ulusal emellere tamamile aykırı ve şimdi bile eski Bakan Adil Bey ruhunun Içişleri Bakanlığında yaşadığını kamu oyuna hissettiren yürütümüne, elbette pek haklı ve meşru olarak haikça uyulmamaktadır. Aynı müsteşar, aynı içişleri genel yönetimi, aynı porsonel müdürünün görevi sürdürmelen, gerçekten hem hükümetinizi ve hem de millete söz vererek yüklenim altına girmiş olan Temsilci Kurulumuzu çok zor bir duruma sokmaktadır Tarihli teigrafla bildirdiğimiz Dersim mutasarnıfı işi dikkat çekicidir. Artık bu konuda Temsilci Kurul tarafından yapılacak bir şey kalmamıştır. Bundan böyle Içişleri Bakanlığının bu yürütümleri yüzünden doğacak durumların düzeltilmesi için, iyi karşılamadığından ve kendisine güvenilmediğinden, ricada da bulunulmıyacaktır.

Son defa olarak şunu bildirelim ki, hükümetiniz, milletin emniyet ve güvenini gerçekten kazanmak ve bu yurda ve ulusa yararlı olma isteğindeyse ki, buna Kurulumuzun hiç kuşkusu yoktur. Milletin ruhuna, durumun ağırlığına göre bir yol seçmeli, asıl derdi kendi içinde gidermelidir. Yoksa, işbaşına gelindiğinden beri yapıldığı gibi, Temsilci Kurulu hedef tutarak aynı yönde ardı ardına yazı yazmakla amaca ulaşılamaz.

3 .Düşük hükümetin millete düşman, düşmanlara dost olarak izlemiş olduğu hainee siyasetinin kalıntısı olan Aydın cephesinde, para toplanırken, belki bazı uygunsuzluklar olmuş olabilir. Ancak, Sıvas Genel Kongresi ile oluşan ulusal birlik ve Savaşişleri Bakanının yurtseverce çaba ve yardımları sayesinde, bu gibi durumların da önü alınmış demektir.

4 .Millet, ateşkes durumunda bulunduğu düşman devletlerden hiçbirisine gözdağı verici bir tavır almış değildir. Yalnız kutsal ve yasal haklarına başkalarının karışmasını, kesin zorunluk olursa, silahla da önlemeye kesin karar vermiştir.

5 .Temsilci Kurulun, temsilcilere telgraf çekmesi konusuna gelince; bu ancak protestolarda bulunmak içindir ki, bunu hükümetiniz de uygun bulmuştur. Aslına bakılırsa milli birliğin temsilcisi olarak Temsilci Kurulun, millet adına, bu gibi başvurularda bulunması meşru bir hakkıdır, Eğer, hükümet de aynı duyarlılığı gösterir ve milletle aynı düşüncede olduğunu bu gibi fırsatlarda belli eder ve gösterirse, siyasete zarar şöyle dursun, büyük yararlar sağlanacağı apaçık belhidir, Oysa hükümetin Adananrn işgali gibi açık bir haksızlığı bile, protesto etmediğini Fransızlar söylüyorlar. Demek ki Fransız temsilcisinin açık konuşmasının anlamını bu noktada aramalıdır.

Kısaca, şunu biidirelim ki Temsilci Kurul, ne üzüntüye ve bezginliğe düşmüştür ve ne de kutsal ödevleninde milletin ve vatanın esenliği için gerekenleni anlayamayacak bir bilinçsizliğe düşmüştür. Milletin esenliği için aldığı önlemlerde ve yaptığı bütün işlerde ağırbaşlılık ve haysiyeti, miskinlik ve aşağılığa yeğlemeyi ilke olarak kabul etmiştir. Siyasetin, uyanıklık ve durumun gereksinime uygun davranmanın ancak bu yolda olması gerektiğine inanmıştır. Bunun için, acı gerçekler karşısında, uyanık ve bilinçli olan ruhunun milletten aldığı bu ilkelerin aksini millete öğütleyemeze ve yakında toplanmasını çok gerekli saydığı Mebuslar Meclisinin de, aynı ruh ve duygu ile dolu olacağı umusunu kuvvetle besler.

6 .Temsilci Kurulumuzun görüşü, yukarıda bilginize sunuldu. Bu gibi işlerde, delegemiz olarak, sizin bakanlar kurulunu aydınlatmanız ve aslı olmayan şeyleri onlara aniatmanız gerektiğini, ülkenin esenliği adına, üstün saygıyla bildiririz.

Temsilci Kurul adına Mustafa **Kemal**

Efendiler,

İstanbulda ülkenin kurtarılmasıyla ilgili en önemli görevlerde çalışan say- ***Çürüksulu*** gın ve akıllı tanınmış kişilerin, o dönemde Istanbulun zehirli havasını almakta *Mahmut* olmalarından, görüş ve anlayışlarında, nekadar olumsuz sapmalar olmuş bulunduğuna örnek olmak üzere daha Sıvasta iken karşılaştığım küçük bir olayı hatırlayanlar vardır; Senato üyelerinden Çürüksulu Mahmut Paşa, Bosphore gazetesi yazarlarından birisine, siyasi durumumuz hakkında demeç vermişti. Mahmut Paşanın, o tarihlerde, Banş Hazırlıkları Komisyonu üyesi olduğunu da anımsarsınız. Paşanın, 31 Ekim 1919 tarihli TasviriefkAr gazetesinde de yayımlanan demecini, 17 gün sonra Sıvasta okudum. ‘Ermenilerin aşın isteklerine hak vei-meksizin, sınırlarda birtakım düzeltmeler yapılmasına razı oluruz.” sözleri dikkatimi çekti. Doğu Anadoluda, Ermenistan yararına toprak bırakılacağına söz verme anlamına gelen bu cümlenin, barış komisyonu üyelerinden bir devlet büyüğü tarafından söylenmiş bulunması gerçekten düşünülecek ve şaşılacak şeydi. Bu sebeple 17 Kasım 1919 tarihinde, Çürüksulu Mahmut Paşa Hazretlerine yazmayı yararlı saydığım bir telgrafda; demecindeki belirttiğim cümleden dolayı, “Doğu Anadolu halkının pek haklı olarak, son derece üzgün ve kırgın” olduğunu söyledikten sonra,” Erzurum ve Sıvas Kongreleri kararları uyannca milletin Ermenistana bir karış toprak bırakmıyacağını ve hükümet, bu yolda acı bir zorunluluğa boyun eğse bile, milletin, kendi haklarını kendi savunmaya kesin karar verdiğini

ve bunun dünyaya ilan edilmiş olduğunu" yazdım ve bu ulusun kesin kararlılığının, herkesten önce Barış Hazırhkları Komisyonunun soylu üyelerince bilinmesi ve buna uymalan gerektiğini bildirdim (Belge 196).
Efendiler, Sıvasta, kaldığımız sırada, birçok sorun ve olaylarla karşılaşılmış ve zorunlu olarak, ulusul, yönetsel, askeri ve siyasi girişim ve yürütmelerde bulunulmuştur. Bunların hepsini ayrıntılarıyla anlatmak uzun sürer. Yalnız, izlediğimiz olaylar zincirinin halkalarını birbirine bağlamaya yarayacak bazı noktalara, dokunup işaret ederek geçeceğim.
* *
Efendiler, Ulusal Örgütlerimizin düzene sokulması önemliydi. Bunun *Ulusal* ***Ör-*** için, özel önlemler alındı. Seçimler dolayısıyla, ortaya çıkan bir takım düşün- guttuut *duzenlenmesı* ce ayrılıklarının gıderılmesı çaresıne bakıldı.
Maraşta, bazı Çerkez vatandaşlar, sözde, Maraşın tüm Çerkezleri adına, Cebelibereket* Guvernör* ünün Maraşa gönderilmesini, Gaziantepte Fransız askeri komutanından telgrafla istemişlerdi. Buna izin veren Maraş Mutasarrıü kınandı. Maraşın ileri gelenlerine, o Guvernör gelirse, karşılamamaları gereği bildirildi. İstanbul hükümetinin de dikkati çekildi.
Bolu dolaylarında, güvensizlik gittikçe artıyordu. Izmitte, Asım Beyden sonra, Birinci Tümen Komutanı olan Rüştü Beye, bu konuda direktif verildi.
Efendiler, 20 Kasım 1919 tarihinde, Istanbuldaki örgütlerden, Kara Vasıf ve Albay Şevket Bey imzalarile gelen bir şifrede; "Gebze Kaymakammm bize karşı olduğu ve bu kaymakamm, türlü acı olaylara kanşan Yahya Kaptanın kötülükle Bugünkü Osmaniye, Islahiye ve Dörtyol ilçelerinin bulunduğu yerlerdeki sancağın o zamanki adı (B.Y.)
** Sancağın Fransız yöneticisi (B.Y.)

ruh örtmeye ve başka işler yapmaya kalkışarak Ulusal Güçlere leke sürmeye çalıştığı' bildiriliyor ve kaymakamın değiştirilmesi söz konusu ediliyordu (Belge 197).
Biz de, bu görüşe, içtenlikle katılarak, gereğinin, Cemal Paşa aracılığıyla sağlanmasını bildirdik (Belge 198). Efendiler, bu Yahya Kaptan sorunu, devrimin önemli bir evresine girdiği ve çok anlamlı olduğu için, biraz ayrıntılı bilgi vermeyi uygun buluyorum.
Şimdiye kadar, verilen bilgilerden anlaşılmış olacağına şüphe yoktur ki, karma, karışık, ortak düşmanların uygulamaya çalıştıklan planın, önemli bir noktası da, memleket içinde güvensizlik olduğunu ve Hıristiyan unsurlara saldırılarda bulunulduğunu, etkin ve nesnel izler ve olaylar ile dünya gözünde kanıtlamak ve bu iş ve davranışların Ulusal Güçler tarafından yapıldığına inandırmaya yönelik idi. Bu gizli ve kötü amacın gerçekleştirilmesi için de, bildiğiniz gibi, birtakım çeteler kurarak, özellikle Hıristiyan halk üzerine saldırmak ve bu çetelerin işleyecekleri cinayetleri, Ulusal Orgütlerin üstüne atmak yolunu tutuyorlardı. Bu girişimler, az çok memleketin her tarafında filiz vermeye başlamakla birlikte, en önemli gelişme ve etkinlik, İstanbula yakınlığından dolayı, Biga, Balıkesir ve özellikle İzmit, Adapazarı, Bolu dolaylannda, dikkat çekecek bir görünüm oluşturuyordu.
Biz, bu haince ve fakat kabul edilmelidir ki çok ustaca girişime karşı, olağanüstü önlemler almak ve girişimlerde bulunmak zorunluğunda kaldık. Çünkü, İstanbul hükümeti, bütün düşnıanın bu girişimlerini, gerçekten, Ulusal Güçlerin üstüne atıyor ve bunları bastırmak için sert önlemler almak yerine durmadan, Temsilci Kurulu suçlayarak ve baskı yaparak, bu ağır suçları işleyen düşman çetelerinin etkinliklerine son vermeyi, bizden istiyordu. Yazık ki hükümet, bu düşünce ve kanısını, İstanbuldaki örgütümüzün başındakilere de tamamile aşılamakta ve onları kandırmakta başarılı olabilmişti.
Efendiler, bizim, özellikle İstanbula yakın olan İzmit bölgesinde uygulanmasını düşündüğümüz yöntem, orada siUhlı, milli birlikler kurmak ve o yöredeki güvenilir komutan ve subaylarımızın, bu ulusal birliklere yardımcı ve destek olarak, hain çeteleri izleyip yaptıklan kötülüklerle kendilerini yok etmekti.
İşte, bu amaçla oluşturabildiğimiz ulusal birliklerin en önemlisi, bu Yah- ***Yahya*** ya Kaptan diye tanınan bir özverili vatanseverin birliği idi. ***Kaptansorunu*** Merhum Yahya ıle ılk ılışkımız

şoyle oldu:
Birgün teigrafçılar, Sıvas Telgraf Merkezine, şu bilgiyi veriyorlardı. Çok ivedi bir teigrafı durdurdular, yani İstanbulda durdurulmuştu. İçeriği aşağı yukarı şudur:
Sıvasta **Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine**
Dün İzmitten salık verilen Yahya, benim. Yarın akşam Kuşçalı telgrafhanesinde emrinizi bekliyorum.
Kuşçah, Usküdarla Gebze arasında bir köydür. Gerçekten, Yahya Kaptan, bana, Izmitteki örgütümüz tarafından sahk verilmişti.
4 Kasım 1919 tarihinde Kuşçalı merkezinden şu teigrafı aldım:

Sıvasta **Mustafa Kemal Paşa Hazretleriıe**
Onemli ve çok ivedidir.
Ben kulunuz size iki gün evvel Izmitten salık verilen Yahyayrnı. Emriıiiz üzere, telgraf başında emirlerinizi almaya geldim. En geç yarın akşama kadar Kuşçalı telgrafhanesindeyim.
Yahya
Anlaşıldığına göre Yahya Kaptan Istanbuldan telgrafının çekilmediğini anlayınca kendisi daha Kuşçalıya gelmeden, bu teigrafı Kuşçalı merkezine göndererek çektirmiş (Belge 199).
Ben de şu emri verdim (Belge 200).
4 Kasım 1919
Izmit Merkezi aracılığıyla Kuşçalı Telgrathanesinde Yahya Efendiye
Bulunduğunuz bölgede güçlü bir örgüt oluşturunuz. Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey kanalıyla bizimle bağlantı kurunuz. Şimdilik hazır bulununuz.
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Başkanı Mustafa Kemal
Efendiler, Yahya Kaptan, aldığı bu emir üzerine, örgüt kurdu ve aylarca Istanbulla ilişkisi olan çevrelerde hain çetelerin iş görmelerine engel oldu.
Sonunda, Istanbul hükümeti tarafından öldürtüldü. Hernekadar, Yahya Kaptanın çalışmaları ve acıklı şekilde şehit oluşu, bundan sonraki aylarda geçen olaylardan ise de, burada olaya değinilmişken, bu konuya bir daha dönmemek üzere, olayın açıklanması uygun olur düşüncesindeyim.
24 Kasım 1919 tarihinde Kartal merkezinden şu telgrafı aldım:
Köy içinde suçsuz adamları öldürmek, bucak müdürünü herkesin gözü önünde dövmek, köylerde zorla para ve mal almaktan ötürü Yahya Kaptanın hükümete teslim edilmesi zorunlu olmuştur. Içişleri Bakanlığı bu konuyu önemle izliyor. Hükümetin güç durumda kalmaması, Yahya Kaptanın teslimini gerektiriyor. Emrinizi makina başında bekliyorum. Efe ndim.
Imza
Kartal Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Temsilci Kurul Başkanı
Binbaşı Ahmet Necati
(Belge 201).
Askerlerin ve resmi görevlilerin, bizim Ulusal Orgütlerini kurul başkanlığını açıktan açığa almaları usulümüz değildi. Bir de, bizim örgütler tüzüğümüzü bilmesi gereken kurul başkanlannın, Temsilci Kurulun bir tek kurul olduğunu, heryerde birer temsilci kurul olamıyacağını bilmesi gerekirdi. Bu telgraf üzerine Izmitte Tümen Komutanına şu telgrafı yazdım:
Şifre: Aceledir. Sıvas, 25/1111919
Izmitte Birinci Tümen Komutanı Rüştü Beyefendiye
Kartal Hakları Savunma derneği Başkanı sanıyla Binbaşı Ahmet Necati Bey tarafından gelen bir telgrafta öldürme ve bucak müdürünü dövme, köylerde zor alım suçlarından dolayı Yahya Kaptanın hükümete teslim edilmesi zorunlu olduğu ve İçişleri Bakanının da bu konuyu önemle izlediği bildirilmektedir.
Başlangıçtan beri Milli Harekftta iyi hizmeti görülen bu kişinin, memleketimizin bu bunalımlı zamanlarında, hükümete teslimi hiç uygun görülmemekte olduğundan işin, hükümetin de etkisini dikkate almak suretile, Yahya Kaptanın bu aralık yasal kovuşturmadan kurtulması işinin bir yola konması, Kartalda Necati Beye gereken direktifin verilmesi ve sonucun bildirilmesi önemle rica olunur.
Temsilci Kurul **adına** Mustafa **Kemal**

26 Kasım 1919 tarihinde Hereke merkezinden de şu telgrafı aldım:
Ulus adına çok rica ediyorum; bugünlerde Binbaşı Necati Beyin görevini kötüye kullanmalan, Ulusal Güçleri lekelemektedir. Hemen soruşturma yapılmasına emir buyurulmasını rica ederim.
Gebze Kazası Milis **Komutanı Yahya**

tzmitteki Tümen Komutanından şu karşılığı aldım:
ümit, **29** Kasım 1919
Sıvasta K.O. 3 Komutanlığına
K: 2541/1919
Temsilci Kurul Başkanlığına: Şimdiye kadar yaptığım soruşturmaya göre Yahya Kaptanrn adam öldürme, bucak müdürünü dövme gibi işler yapmadığı ve Binbaşı Necati Bey denilen kişinin, kendi kişisel çıkarını sağlamak için Yahya Kaptanın vücudunu ortadan kaldırmak amacını güttüğü ve bu yolda size telgrafla başvuruda bulundukları zaman, Yahyayı da aldatıp yanına getirterek öldürtmek önlemleri yapılmışken Yahya işi sezerek kendisini kurtarmış olduğu anlaşılmıştır. Soruşturmayı gereği gibi derinleştiriyorum. Sonucu bilginize sunarım.
Birinci **Tümen Komutanı Rüştü**
Tümen Komutanı Rüştü Beyin birkaç gün sonra verdiği tamamlayıcı bilgi şu idi:
Sıvasta, K.O,3 Komutanlığına Izmit, *511211919*
Temsilci **Kurula:**
Binbaşı Necati Bey, Maltepe Atış Okulunda görevli memur olduğu halde, Hakları Savunma Derneği Başkanı kimliğine bürünerek, Ulusal Güçler adıyla başına topladığı Arnavut Küçük Aslan çetesile ortaliği soymakta olduğu ve Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail Efendinin de bununla ortak olduğuna bende kuşku kalmamıştır. Son zamanda, hükümetin başına dert açan Darıca Rum bekçilerinin öldürtülmesi ve İstalyanos adında bir zengin dağa kaldırılarak para istemek gibi işlerin o çeteye yaptırılması ve böyle alçakça işlere yanaşmıyan Yahya Kaptana suç yükleyerek gerek oraya ve gerek hükümete Yahya Kaptan hakkında aldatıcı ihbarlarda bulunması, her halde bunlann Ulusal Güçler perdesi altında halkın, hükümetin başına sorun çıkararak keselerini doldurmaktan başka bir maksat beslemediklerine ve belki de siyasi daha başka maksat izlediklerine inanılıyor. Şimdiye kadar pek namuslu davranmış ve davranmakta olan Yahya Kaptanın, bu gibi işlere katılmaması ve yukarıda adı bildirilen çetenin, kendi bölgesinde kötülükler yapmasına meydan vermemesi nedenile onun vücudunu resmi yoldan veya gayriresmi olarak ortadan kaldırmaya çalışıyorlar. Dün, Yahya Kaptan, bana gelerek hayatının tehlikede olduğunu ve bu nedenle yanındakilerin silah ve eephanelerini bana getirip teslim ederek kendisinin de buradan uzaklaşarak kayıplara kanşacağını bana resmi olarak söyledi. Kendisine gerekli öğüteri vererek ve daha hizmet edecek önemli zamanlar olduğunu söyliyerek yerine geri gönderdim. Her şeyi iyi bilmesi gereken Gebze kaza kaymakamından resmi yoldan yaptığım haber istemeye gelen karşılık da, tamamile yukarda bildirdiğim şekilde yani Necati ve Nail Efendilere karşı,Yahya Kaptandan yanadır. Necati Efendinin Istanbulda neresiyle haberleştiğini bilemiyor isem de bir yerden arasıra para aldığı söyleniyor. Bunların varhkları ve cana kıymak istemeleri yüzünden, Yahya Kaptan bu bölgede durmak istemiyor. Bunun için aslında muvazzaf bir subay olan Necati Efendinin başka bir yere ve Nail Efendinin de gene başka bir yere kaldınlması lüzumlu olduğu hükmüne varıyorum. Oralar İstanbulla haberleşmekte olduklarından benim tarafımdan bir şey yapılamamaktadır. Gereğinin oraca yapılmasını bilgilerinize sunarım.
Tümen 1 Komutanı Rüştü
Rüştü Beyin verdiği bilgilerden ayrıntılara girerek, 8 Aralık 1919 tarihinde, Savaşişleri Bakanı Cemal Paşaya yazdım (Belge 202).
Aynı tarihte, durum ve Cemal Paşaya olan başvuru anlatılarak, işin izlenmesi Istanbuldaki örgütlerimizin başkanlarına da bildirildi (Belge 203).
On dokuz gün sonra yani 27 Aralık 1919, tarihli ve şifre içinde Vasıf ve dışında Albay Şevket Beyin imzası bulunan uzun bir telgrafta; bu bilgiler veriliyordu:
Güvensizliğin başlıca yaratıcıları Yahya Kaptanla arkadaşı Kara Aslan ve Alemdağında dolaşan, Sadık çeteleridir.

Yahya Kaptanın birtakım şımarıklıklarından söz ettikten sonra, "...Bizi, artık bu haydutu kötülük yapamayacak bir duruma getirmeye girişmek zorunda bıraktı.

Ötedenberi araları iyi olmayan Küçük Aslan çetesinin gözde olması?! kendisini değişik araçlarla suç gizlemeye sürüklemiştir.
Yüzbaşı Nail, Yahyanın aleyhindedir. Necati Beye gelince, düşük hükümet zamanında Kartal kazasmca başkan seçilerek, Ulusal Güçler adına, Istanbulla ilişki kesmiş?.. Ulusal Orgütleri kökleştirmiş.. Yeniköy Rumlarının sarkıntılık yapmaları üzerine, Küçük Aslan çetesini dolaştırmaya başlamış. ..tarafınızdan para bile verilmiştir?"
"Yahya Kaptan.. her şeyi sonuçsuz bırakmak manevrasına başvurmaktadır!T'
"Binbaşı Necati, biraz idaresiz ise de cezayı hak etmemiştir."
"Gebze kaymakamının... bir an önce kaldırılarak Rum ve Ermeni entrikalarına son verdirilmesi.." (Belge 204).
Efendiler, bu bilgiler arasında, benim bilmediğim noktalar vardı. Orneğin; benim, Küçük Aslan çetesinden ve onun gözde olmasından haberim yoktu. Bu çeteye, Necati Bey aracılığıyla para verdiğimi hiç anımsayamıyordum.
Yahya Kaptanın, verdiğimiz direktife uyarak, düşman çetelerini ortadan kaldırmaya ve hiç olmazsa, onların Hıristiyan halka saldırarak düşmanın amacını sağlamaya yönelik her girişimlerini sonuçsuz bırakmaya çalıştığını pek iyi biliyorduk.
Gebze kaymakamının niteliği, şimdi ekleyeceğim belgelerle anlaşılabilecektir sanırım.
4 Ocak 1920 tarihinde, Tümen Komutanı Rüştü Beye, Vasıf Beyin verdiği bilgileri, olduğu gibi, özetleyerek bu bilgilerin kendi tarafından verilen bilgilerle çelişik olduğunu bildirdim ve bu nedenle, bir kere daha inanılır ve güvenilir kişiler aracılığı ile durumu soruşturup inceletmesini ve kendi düşüncelerile birlikte açık olarak bildirmesini rica ettim (Belge 205).
Efendiler, bu meselede gerçeğin ortaya çıkmasına yarayan belgelerden, bilgi edinmenizi istediğim için, Rüştü Beyin karşılığını olduğu gibi bilginize sunmama izin veriniz:
Diizce, 718,1, 1920
K.O. 20 **Komutanlığına**
K:4/1/1920 şifreye:
Temsilci Kurul Başkanlığına:
Yahya Kaptan hakkında yapılan çeşitli suçlamalar üzerine, birkaç defa, Yüzbaşı Ali Aguş Efendi aracılığıyla yaptırdığım soruşturma, ondan yana çıktı: Bununla birlikte kendisi cahil olduğundan, hizmet sanarak bazı şeyler yapmış olabilir, Büyük ve Küçük Aslanlar ise aslında haydutturlar. Ama Ulusal Örgütlere, karşı olduğu kesin olan ve Yahya hakkında herkesten çok sızlamaya can atması gereken, Gebze kaymakamına bu konuda gönderdiğim yazılara aldığım 1/12/1919 tarihli ve 17 sayılı yanıt örneği, aşağıya olduğu gibi geçirilmiştir:
Ben, bu telgrafta bildirilenlerin bir parçasına olsun inanmak zorunda kaldım ve aynı inanla bu yazıyı İstanbulda Şevket Beyin de kendisine gösterdim. Öğrenemediğim bazı nedenler yüzünden, Istanbulca kendisi için bir işlem yapılması gerekli görülürse elbette bir şey denemiyeceği bilgilerinize sunulur.

Örnek
30/11/1919 tarihli 53 sayılı yüksek emirleri karşıhğıdır:
Kartal Hakları Savunma Derneği Başkanı Binbaşı Necati Beyin, adam öldürme ve bucak müdürünü dövme ile ilgili suç bildirileri, kişi ve zaman bildirilmediğinden, gerçeğe uygun değildir. Çünkü dövüldüğü söylenen Bucak Müdürü Burhanettin Bey ise, Yahya Kaptan tarafından dövülmediğini ve saldırıya uğramadığını resmi ve yazılı olarak bildirdiği gibi bu konuda kaymakamlığa da bir şikyette bulunmamıştır.
Adam öldürme işine gelince; Yalıya Kaptan hakkında hükümete ve adliyeye adam öldürme hakkında hiçbir taraftan başvuru ve şikayet olmadığı gibi, kendisi için ceip ve zorla getirilme yazısı bile yazılmamıştır. Eğer Darıca Rumlarından iki Rumun öldürülmesi ve Kartalın Paşa köyünden Istalyanos çorbacının dağa kaldırılarak kurtarılmalık istenmesi anlatılmak isteniyorsa, bu canice işlerin Küçük Aslan çetesi tarafından yapıldığı söylenmektedir ve bu gerçek olup, o çete de, Yahya Kaptana ötedenberi düşman olduğundan ve aslında Yüzbaşı Nail Efendinin koruması ve eli altında iken sayısı

on sekize varan o çete, bugün Binbaşı Necati Beyin emrine verilmiş bulunduğu ve hatta kendilerine ellişer lira aylık bağlama yoluna gidilmekte olduğu haber alınmış olup köyleri soymaktan yaz geçmedikleri açıkça beflidir. Binbaşı Necati Bey, Yüzbaşı Nail Beyin eski mektep arkadaşı olduğu ve kendisile bir buçuk ay önce Aydınlı Köyünde Küçük Aslan çetesi adamlarından Ali Kapta- nın, dağa kaIdırdığı çorbacıdan, alınan para ile yaptığı ünlü düğününde buluşarak sonra da birçok defa Binbaşı Necati Bey, Yüzbaşı Nail Beyin evine gelip konuk kaldıkları ve aynı düşüncede bulunduklarından Yüzbaşı Nail Beyin ötedenberi Yahya Kaptana düşmanlığı olup, örgüt kurduğu sıralarda, kaza sınırları dışına sürüp çıkarmaya kalkışıklığı gibi Küçük Aslan çetesi tarafından yapıldığı yaygın ve gerçek olan yukardaki iki cinayet olayının, Ulusal Güçleri karalamak ve Yahya Beyi lekelemek düşünce ve emelinde olduğu sezilmiş ve oysa ki yapılmış olan cinayetler, o Aslan çetesinin dolaşıp çalıştığı çevre içinde meydana gelmiş olup dahası kovuşturma yapmaya gönderilecek olan İstanbul Muhafız Alayına bağlı Süvari Birliği Komutanı Hakkı Beyin, Yüzbaşı Nail Bey tarafından gelmesine gereksinim kalmadığı sözlerile haberleşerek İstanbula kaldırılarak kovuşturmasız bıraktırmış olduğu gerçektir. İleri sürülen adam öldürme işi, bundan başka bir olay ise, durumun açıklığa kavuşturulması için, isim ve zaman belirtilerek bildirmek gerekir. Darıca Rum bekçilerinin öldürüldüğü gün çarşıda serbest gezen Küçük Aslan çetesi tarafından adam öldürme işinin yapıldığı haberinin yayılması üzerine korkusundan Yüzbaşı Nail Bey görevinin başka bir yere değiştirilmesini istemiş ve burada kesinlikle oturmıyacağını söylemiş ise de alay ve tabur komutanları ve Binbaşı Necati Bey buraya gelerek Yahya Kaptan hakkında bir işlem yapılması için delege Sırrı Beye yazdıracaklarına söz ve güven vererek kalmasını istemişlerdi. Bu kez, *25* Kasım 1919 Salı günü, giden gelen Necati Beyi, yüzbaşı aldatarak ve gerçeğe aykırı haberlere ve suç yüklemelere sürüklediği gibi telefonla Yahya Kaptanı merkeze çağırtarak, öbür taraftan Küçük Aslan çetesini de kendi evinde hazır bulundurarak tutuklanması yoluna gitmesini düşünmüş ise de, hernedense buna cesaret edemiyerek yapılan girişimden caymak ve Necati Bey de Kartala dönmek zorunda kalmıştır. Şu duruma göre, Yüzbaşı Nail Bey, gerek Necati Bey ve gerek maşası olan Küçük Aslan çetesi aracılığı ile Yahya Kapta- na karşı, suçlamalar ve düzenlemeler yapmaktan bir an geri kalmamaktadır. Yahya Kaptan, karşı ve düşman bulunan Küçük Aslan çetesi gibi köylerin soyulmasına ve Hıristiyanların öldürülüp yok edilmesine izin vermeyip emrinde bulunan Büyük Aslan Bey çetesi tarafından bazı münasebetsiz işler yapıldığında, hemen önlemek ve cezalandırmak yolunu tutarak ulusal amaç olan yurdun bağımsızlık ve esenliği kaygısıyla düzen ve güvenliği korumaya hizmet etmekte olduğu ve çok evvelce de Büyük Aslan Bey çetesinin aman dilemesine ve sığınmasına yardım ederek bağışlamaları yoluyla, yaptığı hizmetleri teşekküre değer bulunduğu ve ona yapılan suçlamalar yüzbaşının kişisel emellerine boyun eymediğinden ve Küçük Aslan çetesi tarafından yapılıp Yahya Kaptana yıkılmak istenilen suçların oluşmasından ve buna kalkışanlara sahip çıkılmasından üzüntü belirtilerek yüzhaşıya sert uyarılarda bulunmasından ileri geldiği bilginize sunulur.
(Gebze Kaymakamı Mehmet Nurettin)

Birinci Tümen ve Bolu Bölgesi Komutanı Rüştü

Efendiler, bu bilgilerin ulaşmasından evvel, şöyle bir haber verdiler:
Yahya Kaptan Tavşancılda kuşatıldı. Bunu yapan Istanbuldan gelen bir asker birliktir.
Bu haber üzerine. İzmitte Tümen Komutanlığından, 7 Ocak 1920 tarihli şifre ile, makina başında durumu sorduk ve haber doğru ise, "Istanbuldan geldiği bildirilen birlik komutanına, onun . Yahya Kaptanın . bizim adamımız olduğunu ve eğer bir kusur ve suçu varsa tarafımızdan gereğinin yapılması doğal bulunduğunu ve hiçbir türlü Yahya Kaptanın kuşatılmasına ve tutuklan-. masina razı olmadığımızı bildiriniz dedik (Belge 206).
Efendiler, 7 Ocak 1920 de yazılıp 8 de aldığımız iki telgraf vardır. Bunlardan biri; Izmitten, Birinci Tümen Komutan Vekili imzasile Fevzi Beydendir. Bildirdiği şudur: Bu gece, iki bin kişilik bir kuvvet, Tavşancıla çıkarak Ulusal Güçler Komutanı Yahya Beyi kuşatmışlardır. Yapılacak işin bildirilmesini rica ederim.
Öbür telgraf: Düzcede bulunan asıl tümen komutanrndan geliyordu. Rüştü Bey, merkezde bulunan vekilliğinden aldığı aynı bilgiyi veriyordu (Belge 207).
Tümen Komutan Vekili Fevzi Beyin, 7 Ocak 1920 tarihli sorumuza verdiği 7/8 Ocak 1920 tarihli yanıtmda, Yahya Kaptanın daha ele geçmediği, Ulusal Güçlerle gelen birlik arasında

bir çatışma olasılığı bulunduğu ve gelen birliğin komutanına emrimizi bildireceği haber veriliyordu (Belge 208).
Efendiler, o tarihte, mebus olarak Istanbulda bulunan Yaverim Cevat Beyden, 10 Ocak 1920 de şöyle bir telgraf geldi:
K.O. 20 **Komutanlığına** Harbiye, **10/1111919**
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
6/1/1920 gecesi sabaha karşı Jandarma Genel Komutan Yardımcısı Hilmi Bey ve Usküdar Jandarma Komutanı Nazmi Bey komutasında dört subay, elli jandarma ve Yüzbaşı Nahit Efendi komutasında Istanbul Muhafız Alayından doksan er, Bandırma vapurunun ışıkları söndürülerek Herekeye varmış ve sabah erkenden Herekeye çıkan birlik hemen Tavşancılı kuşatmış ve birçok ev basılmıştır. Gelenler, köy ihtiyar heyetini toplayarak vatan hami olan Yahyayı, teslim etmezler ya da nerede olduğunu söylemezlerse Tavşancili insanlarile birlikte yakacaklannı bildirdiler. İhtiyar Heyeti, iki gündenberi Yahya Kaptanrn köylerinde olmadığını ve nerede bulunduğunu bilmediklerini ısrarla söylediler. Yahya, sağ olarak ele geçemiyecektir. Fakat Yahyanın ortadan kaldırılmasından sonra Marmara bölgesi- ni elinde tutan ve bölgede üstün durumda olan ve hergün Ingilizler ve Fransızlar tarafından silihlandırılan Rumların ve İstanbuldaki rezillerin pek büyük başarı kazanacakları açıkça beilidir ve Ulusal Güçler adını taşımakta olan Yahyanrn öldürülmesi, Izmit, Adapazarı ve İstanbul dolaylarında, düşmanlarımız hesabına birçok karıştırıcı çetenin doğmasına da neden olacaktır. Bununla birlikte, Cemal Paşa Hazretlerinin işe el atmasıyla, Yahyanın ad değiştirerek bir evvelki bildirimde sunduğum gibi serbest bırakılmasının sağlanması için gerekenlere emir verilmesi rica olunur (Cevat).
Savaşişleri **Bakanı Cemal**
Bu telgrafın, Savaşişleri Bakanlığı şifresile ve Cemal Paşa imzasile kapatılmış olması ve fakat içinde "Cemal Paşa Hazretlerinin işe el atmasıyla Yahyanın kurtarılması çaresinin sağlanması kısmı, dikkat çekicidir. Demek ki, Cemal paşa, Cevat Beyin telgrafının okumaya gerek görmeden, kendi şifresile ve imzası altında çekilmesine izin vermiştir. Çünkü, bir defa Yahyayı izlettiren Cemal Paşadır. Bundan başka serbest bırakılmasına kendisinin aracı olması için tarafımızdan emir verilmesini, kendi bilgisi altında, elbette yazdırmazdı.

tzmitte, Tümen Komutan Vekilinden gelen 9 ve 10 Ocak 1920 tarihli iki telgraf ile, duyulanlara dayanılarak, iki çatışmadan sonra, Yahya Kaptanm, öldürülerek ele geçirildiği bildirildi (Belge 209).
11 Ocak 1920 de, Tümen Komutan Vekilinden, İstanbuldan gelen birlik komutanına, benim tarafımdan bildiri yapılmış olup olmadığını sordum (Belge 210). Uç gün sonra 14 Ocak 1920 tarihli raporunda, Tümen Komutan Vekili, şu bilgiyi verdi: · yaptığım soruşturmadan çatışma olmadığı ve sadece, Yahya Kaptan teslim olduktan sonra, köy dışında kesici aletle öldürülmüştür. Kafatasının olmaması bunu doğrulamaktadır." (Belge 211).
Efendiler, bu uğursuz haber üzerine, İstanbuldaki örgütümüze, 20 Ocak 1920 tarihinde, Albay Şevket Bey kanalıyla şu telgrafı yazdık:
Yahya Kaptanın öldürülmesine gereklilik gösteren nedenlerle teslim olduktan sonra bilerek şehit edildiği anlaşılmakla öldürülmesinde kimlerin eli ve etkisi olduğunun, İstanbuldan baş vuran çok sayıda özverili arkadaşlara bilgi verilmek üzere, tezelden bildirilmesi rica olunur Efendim.
Temsilci **Kurul adına Mustafa** Kemal
Eski bir yazımıza karşılık olmak üzere, İstanbuldan, 20 Ocak 1920 de yazılıp bir gün sonra gelen telgraf da şu idi:
Beşiktaş, 201111920
Ankara: K.O. 20 Komutanhğına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine özeldir,

K: *Y7/1i1920*
1. Olay yerinde bulunan inanılır birinin söylediğine göre Yahya Kaptan yakalanıp köy dışında bulunan karakol yerine götürülürken yakın bir yerden on kadar haydutun karakol üzerine ateş etmesi üzerine kaçmaya çalışmış ve bu sırada öldürülmüştür. Bununla birlikte iyi bir soruşturma yapılması için hükümete başvuruldu.
2. Yahya Kaptanın Ulusal Güçler adına pek çok fenalıklar yaptığı yaygın olarak söylendiği gibi resmi ve özel olarak yapılan soruşturma da bunu doğruladığından hükümet, kovuşturmaya karar vermiş, fakat, kurulumuzca onun geçici olarak gizlenerek Ulusal Güçlerin işlerine karışmaması ve fenalığa kalkışmaması, yanında bulunan kaçak asker ve jandarmaları geri vermesi koşuluyla, kovuştıırma yapılmaması istenmiş ve gerekenlere başvuru yapılmakla beraber Gebzeye de özel görevli gönderilmişti. Bu sırada hükümet gizlice birdenbire asker göndermiş ve yalnız Yahya Kaptanı yakalamak istediğini ilğn etmiş ve bildirilen durum meydana gelmiştir Efendim. (Vasıf)
Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Şevket
Efendiler, köy dışındaki karakola götürülürken etraftan ateş edilmiş? Kaçmaya kalkışmış, bu sırada öldürülmüş?' bu söylenilenin, bu gibi suikastlerde bir formül gibi kullanıldığını anlaınamak için, çok bön olmak gerekir.
Yahya Kaptanı yok etmek için, birlikte çahştıkları ve karar verdikleri hükümetin, gizlice, birdenbire olup bitti yapıvermiş olduğu hakkmdaki söz de, dikkat çekicidir. İstanbulda, jandarmadan, İstanbul Muhafız Alayından subay, er ayrılıyor İstanbulda duruma egemen olduğunu iddia eden örgüt başkanlarımız bunu öğrenemiyorlar.
Kara Vasıf Beyin bu telgrafına karşılık olmak üzere gönderdiğimiz soru şudur:
Şifre Ankara, 221111920
İstanbulda: Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Şevket Beye
Yahya Kaptanın öldürülmesi işini önemle izleyen ve hesabım soran özellikle Istanbulda pek

çok kimseler vardır. Gerçeğin belirtilmesine yaramak üzere yaygın olarak söylendiği bildirilen fenalıkların neler olduğunun tezelden bildirilmesi rica olunur.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal
Efendiler, bu sorumuza verilen karşılığı da, dinlemeye katlanacağınızı umarak olduğu gibi bilginize sunacağım:
Ankarada: K.O. 20 K Beşiktaş, 241111920
Mustafa Kemal Paşa Hazrerlerine özeldir.
K: *22/1/1920*
1. Yahya Kaptanın teslim olduktan sonra öldürüldüğünü işittik. Soruşturuyoruz. Sonucu bildireceğiz.
2. Onun öldürülmesine neden, hiçbir kimseyi dinlememesi, Ulusal Güçler adına açıkça kötülük, eşkiyahk yapması ve eşkiyayı ötedenberi saklaması veya gösterilen yere gitmesi için verilen emirleri dinlememesi üzerine, hükümet, kendisine köylerden ve etraftan başvuranların diretmelerine dayanamıyarak kendiliğinden ve kurulunuzun haberi bile olmadan işe girişmesidir Efendim. (Vasıf)
Çanakkale Müstahkem Mevki **Komutanı** Miralay Şevket
Muhterem Efendiler, telgrafın, ikinci maddesindeki, onun hiç kimseyi dinlememesinin, öldürülmesine, neden olarak gösterilmesi hiç doğru olamaz. Rahmetli şehit, beni dinliyordu, benden emir alıyordu. Verdiğim emre göre, hareket ediyordu. Başka bir makama veya kişilere bağlı olduğunu, onlardan emir alması gerektiğini kendisine emretmemiştim. Bu nedenle, İstanbuldan her önüne gelenden, İçişleri Bakanından, Jandanna Komutanı hain Kemal Paşadan verilen emirleri dinlememesi, aslında istediğimiz şeydi. Ulusal Güçler adına, eşkiyalık ve kötülük yapanın da kendisi olmayıp, Küçük Aslan çetesi gibi haince özel bir amaçla kuruldukları belgelerden anlaşılmış olan çeteler olduğu ve Yahyanın bunları eşkiyalık yapmaktan önlemeye çalıştığı da, sözlerine güvenilmek gereken kişilerin soruşturmalarıyla kanıtlanmıştır.
Gebze Hakları Savunma Kurulu Başkanı ile Gebze Kaymakamı Fevzi Beyin, ortak imzalarile, üzücü olay daha olmadan, makina başında yapılmış olan bir başvuruyu da bildirmeden geçemiyeceğim:
Gebze Ulusal Güçler Komutanı Yahya Bey hakkında bazılarının iftiralar ile en sonunda Salı gecesi

İstanbuldan üst subaylar komutasında gelen iki bin kişilik kadar bir kuvvetle, Tavşancılda kuşatıldığı sırada sarılmış bulunduğu, şimdi halktan aldığım bilgiden anlaşılmıştır. Vatanı için çalışan böyle bir insana karşı yapılan bu işlemin, pek haksız olduğu yüce komutanlığınızca bilinmektedir. Adı geçenin kurtarılması için ne gibi bir işlem yapılacağının emirle bildirilmesini makina başında bekliyoruz.

Yarbay Fevzi Hakları Savunma Kurulu Başkanı Hacı Ali

Efendiler, o tarihlerde, Izmit dolaylarında, Ulusal Güçler örgütü ile uğraşan Mebus Sırrı Beyin de, bu konuda bildirdiklerini olduğu gibi bilginize sunmama izninizi rica ederim:

K.O. 20 **Komutanlığına İzmit, 111111920**

1 .Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine. Haberleşmesi dört gün evvel olmuş olan Yahya Kaptan sorunu, sonunda haber almış olacağınrz gibi, şehit olmasıyla sonuçlandı.

2 .Yahya Kaptanın, İstanbul kapısında, örgütüyle birlikte bulunmakta olması her halde Ulusal Güçlere karşı olan kişileri, korkutmaktan uzak kalmadığından ortadan kaldırılması kararlaştırılmış olduğunda kuşku yoktur.

3 .Öldürme amacının böylece doğru bilinmesi, sorunu yöresel nitelikten çıkartmakta ve Temsilci Kurulca düşünülmesini gerekli kılmaktadır.

4 .İzmit sancağı, eşkiya yüzünden huzursuz iken, yerinden kımıldamıyan ve emrinde- ki hiçbir birliğe emir vermiyen, yanındaki tutuklu evinden on beş yirmi kişinin birden kaçmasını hergün olağan işlerden sayan Alay Komutanı Hikmet Bey, Yahyanın yok edilmesi işini önemli sayarak ve aldığı jandarma kuvveti ile kendisi gitmiş ve sonunda Ulusal Güce önemli bir darbe vurmak suretile amacına ulaşmış bulunuyor. Arkası var. (Mebus Sırrı)

Tümen 1 Komutan Vekili Fevzi

K.O. 20 Komutanlığına

5 .Gebzede oluşturulmuş bulunan Ulusal Güçlerin başsız kalması, bundan sonra oralara korku salacaktır.

6 .Buralarca bütün Ulusal Güçlerin dayanağı olarak bilinen Yahyanın, böylece öldürülmesi, kamu oyunu gerçekten karıştırmıştır.

7 .Yahyanın ortadan kaldırılması, hükümetin Ulusal Güçlere karşı bundan böyle alacağı saldırıcı duruma kanıt sayılmaktadır.

8 .Bu davranış yabancıları kuşkusuz Ulusal Gücün hükümetin gözünde hoşlanabileeek ve yokedilebilecek nitelikte görüldüğü yargısına vardıracaktır. Bu bakımdan gerekli önlemler alınmalıdır. Arkası var. (Meb'us Sırrı)

Tümen 1 Komutan Vekili Fevzi

K.O. 20 Komutanlığına

1 .68 numaralı şifreye ektir: Devam. Durum karışıklıktan kurtarılamaz ve Gebze kuvvetlerinin hemen güvenilir birisine verilmesi önlemi, alınmazsa, Üsküdar sancağıyla birlikte, bütün İzmit sancağında, birtek kişinin bile Ulusal Güçlerden yana çıkmasına olanak bulunamıyacağı kesinlikle bilinmelidir.

2 .Jandarma Alay Komutanı Hikmet Beyin yakıt kaybetmeden kaldırılması çok gereklidir.

3 .Izmit sancağında Ulusal Gücün varlık gösterebilmesi, ordu hizmetinde bulunan Yarbay Fevzi Beyin, jandarma komutanı olmasına bağlıdır. Başka çare yoktur. Bunu önem- le bilginize sunuyorum. (Mebus Sırrı)

Tümen 1 Komutan Vekili Fevzi

K.O. 20 Komutanlığına

1 .79 sayılı şifreye ektir:

Ulusal Güçlerin, Anadoluca horlanmakta olduğu yolunda süren söylentiler, acıklı olay üzerine muhaliflere daha da kuvvet verdiğinden, erkin ve canlılığın yitirilmediğini gösterecek etkin bir önlem alınması çok gereklidir.

2 .Ali Fuat Paşa Hazretlerinin buraya kadar gelmelerini gerekli görmekteyim.

3 .Izmit sancağına önem verilmesini ve önem verildiğini gösterecek etkin önlemler almak gereğini, yinelemeyi zorunlu sayıyorum. (Meb'us Sırrı)

Tümen 1 Komutan Vekili Fevzi

0 tarihte, Istanbulda bulunan Rauf Bey de, şu mektubu gönderdi:

Istanbul, 191211920

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Yahya Kaptanın teslim olduktan sonra öldürüldüğü, buraca da anlaşılmıştır. Muhafızlığa başvurulmuş otopsi de yapılmıştır. Yasal kovuşturma işini hükümet, eline almıştır Efendim. Saygılar sunarız.
Hüseyin **Rauf**

odevlenmEfendiler, Yahya Kaptanın oldurulduğune kuşku kalmamıştı. Bu gerçek, ***den biri*** bilindikten sonra, katil olan hükümetin, yasal kovuşturmayı eline almış olması, cinayeti işleyenlerin meydana çıkmayacağına kanıt değil miydi? Fakat, Efendiler; zaman, her şeyin, her gerçeğin, tarihin gerçekçi bağrında inceleneceğine kefildir.

Muhterem Efendiler, hükümeti ve İstanbuldaki örglltlerimiz başkanlarını, böyle çirkin bir cinayetin işlenmesine aracılık etmeye sllrükleyen nedenlerin ve etmenlerin, incelenmesinden gerçekten ibret alınması gereken sonuçlar elde edileceğine inandığımdandır ki, dıştan bakılınca, önemsiz gibi görülebilecek olan bir olayı kanıtlara ve belgelere dayanarak açıkladım. Bu açıklamalarımla ulusun gözünde belirgin bir inceleme alanı oluşmasına yardım edebildiysem vicdan ödevlerimden birini yapmış olduğuma inanacak ve gönül rahatlığına kavuşacağım.
Efendiler, bu olayı incelerken, iki noktayı gözönünde tutmak, yararlı olur. 0 noktalardan: Birincisi; Sait Mollanın üyesi bulunduğu gizli örgüt ve Gebze, Kartal dolaylarında hepsi bu örgütten olan kişi ve çetelerin rolü ve bu rolü, bizim adamlarımıza ve örgütlerimize atmakta ve yurtsever olarak yaşayan kişileri aldatmak ve kandırmakta gösterilen beceri ve başarı. Ikincisi; Istanbul örgütlerimizin başkanı ki bize, Temsilci Kurula bağlı ve onun direktif ve bildirilerine uygun iş görmekle yükümlü bulunuyorlardı ve ancak, bu yükümlülüğü, açık yürekle yerine getirmekle genel amaç yönünde uygun yürümenin çok olası bulunacağını kabul etmeleri gerekirdi. Oysa, bu kişiler, kendi akıl ve önlemlerini, Temsilci Kurulun uyarılarından, daha üstün görmekten yaz geçememişler ve davranış özgürlüklerine engel olunmasını, onur işi yaparak, sinirlenmişler ve bu yanlış duygunun etkisi altında aldatılmaya kadar varmışlardır. (Belge 212).
Şimdi Efendiler, vicdanı ve acıma duygusu olanlara, gerçekten kan ağlatan bir telgrafı daha, acılı gözleriniz önüne koyarak, bu konu üzerindeki sözlerimi bitiriyorum:
4960 **Istanbul, 14/111920**
Ankarada: Ulusal Güçler Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Kocam Yahya Kaptan, salt sizinle olan ilişkileri dolayısıyle, yasal bir suçu olmaksızın, teslim olduğu halde, Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail ve Usteğmen Abdurrahman Efendiler tarafından alçakça şehit edildi. Bütün Tavşancıl halkı, olayın **tanığıdır.** Hak aramak için Adalet ve Içişleri Bakanhklarına başvuruldu. İki tane yetim ile perişan bir halde bulunuyoruz. Bu iş için girişim ve yardımlarınızı bekleriz. Emir sizindir.
Karagümrülde Keçecilerde **Karabaş Mahallesinde**
19 numaralı evde oturur Yahya Kaptanın karısı Şevket Hanım
Efendiler, Yahya Kaptan meselesine, 20 Kasım 1919 gününe ilişkin olaylar sırasında değindik. Yer ve zaman bakımından çok uzaklaşmak, olayın ***1919 Son-*** açıklamasını tamamlamak zorunda kaldık. Şimdi, izin verirseniz, yeniden, bıraktığımı tarihe dönerek, olayları izleyelim. *ğnZZ"iaŞAnkar* Eskişehir demiryolunun işletilmesine Itilaf Devletlerince engel ***ka bazı*** olunmuştu. Bu hattın işletilmesi için, ltilf Devletlerinin temsilcilerine, sert ***olaylar*** bir surette protesto gönderilmesi, 21 Ekim 1919 da Ankara Merkez Kuruluna bildirildi. Adana örgütü girişimcilerinin, Niğdeye ya da Kayseriye gelerek, bizimle ilişki içinde çalışmalarmı sürdürmeleri sağlandı.
Aydın cephelerinde, durum hergün zorlaşmakta ve ciddileşmekte olduğundan, Salih Paşa ile, Amasyada kararlaştırdığımız gibi, Donanma derneğinin dört yüz bin lirasının bu cephelerin gereksinimlerine aynlıp verilmesini Savaşişleri

Bakanına yazdık. Bu cephedeki çatışanlara, silah, cephane verilmesi ve cephenin makinah tüfek ve topçu birlikleriyle kuvvetlendirilmesini, Konyada On İkinci Kolordu Komutanından

rica ettik.
Efendiler, Fransızlar, Bandırma -Soma demiryolunun denetimi bahanesiyle, Bandırmaya bir askeri birlik çıkarmışlardı. İç güvenliği mükemmel olan Bandırmaya, asker çıkarmaya hakları olmadığı açıkça belliydi.
Bu noktaya, 24 Kasım 1919 da On Dördüncü Kolordu ve Elli Altıncı Tümen Komutanlarının dikkatini çektik. Yabancı subaylar, Aydın cephelerinde dolaşarak, propaganda yapıyorlar ve durumu öğreniyorlardı. Bu gibi subayların cephede askeri birliklerle ilişki kurmalarına kesinlikle meydan verilmemesini ve resmi başvuruların hükümete, eğer Ulusal Güçlere ait bir söyliyecekleri olursa merkez kurullarımız aracılığıyla bize, başvurmaları gerektiğini kendilerine tebliği ve propaganda yapanları olursa, gözaltına alınarak bölgeden çıkarılmaları ve kesin zorunluk olursa, cephede görülecek Itilaf askerlerine karşı da silah kullanılması, cepheye bildirildi.
Efendiler, biz, İzmir halkının da gerçekten seçimlere katılmasını sağlamak istiyorduk ve o yolda çeşitli vasıtalarla amacımızı duyuruyorduk. Fakat, Yunanlılar, elbette engel oluyorlardı. 29 Ekim 1919 tarihinde, bu durumu. İtilaf devletleri temsilcilerine ve yansız elçiliklere protesto ettik ve İzmir Telgraf ve Posta Başmüdürü bulunan Etem Beye yazarak Izmir halkına da bunu duyurrnasrnı istedik.
Efendiler, belki birçoklarınız anımsarsınız. Işgal zamanında Adanada, Ferda adında, Ulusal Güçlere karşı bir yabancı gazetesi yayımlanıyordu. Bu gazete sütunlarını sadece, aldatmak ve yanlış yola sürüklemek amacıyla Anadoludaki Ulusal düşünceleri kötüleyen saçmasapan sözlerle dolduruyordu. Elbette, bu gazetenin memleket içlerine girmesine engel olduk.
Fakat bu gazetenin, memlekette okunmasını elbette yararlı gören, Ali Rıza Paşa hükümetinin İçişleri Bakanı ve Cemal Paşanrn birçok kere akladığı Damat Şerif Paşa, Ferda gazetesinin, bu zehirli paçavranın memleket içlerine serbestçe girmesine engel olunmaması için emirler vermişti. Bu nedenle, Şerif Paşanın arkadaşı Cemal Paşanın, 3 Aralık 1919 da, dikkatini çekmeyi gerekl gördük. *
* *
Efendiler, Mebuslar Meclisinin İstanbulda toplanmasına engel olama- ***Ankamya*** mak zorunluğu üzerine, istanbulda toplanacak olan Mecliste, ülkenin bütün- ***geliş***
lüğünü, devlet ve ulusun bağımsızlığını sağlama amacımızı korunıak ve savunmak için birlik halinde ve kesin kararlı bir grup oluşturmayı tek çare olarak düşündük. Bunun elde edilmesi için, bildiğiniz gibi, 18 Kasım 1919 tarihli direktif ve genelgede, mebusların belirli yerlerde grup, grup toplanarak, düşünce alışverişinde bulunacakları önemli noktalardan biri olarak bu konuyu ele almıştık.
Aynı tarihte düşündük ki, bu grubun oluşturulmasını sağlamak için her sancaktan birer mebusu Eskişehire çağırahm. Eskişehir üzerinden demiıyoluyla İstanbula

gidecek mebusları da, çağıracağımız mebuslarla bir araya getirdim ve ben de, Eskişehre giderek, genel bir toplantı yapıp, işleri enine boyuna görüşelim. Bu arada, mebusların İstanbuldaki güvenliklerine ilişkin önlemleri de, sözkonusu yapmak istiyorduk. Fakat, bundan sonra bildireceğim nedenlerle, o toplantıyı, Ankarada kalarak yapmayı yeğledik. Daha bir ay kadar Sıvasta kaldıktan sona nihayet Ankaraya doğru yola çıktık.
Ankaraya vardığımızı, 27 Aralık 1919 tarihli, şu açık bildiri ile duyurduk:
Sıvastan Kayseri üzerinden Ankaraya doğru yola çıkan Temsilci Kurul, bütün yol boyunca ve Ankarada, büyük milletimizin sıcak ve içten yurtsever gösterileri içinde, bugün Ankaraya ulaştı. Milletimizin gösterdiği birlik ve kesin kararlılık, ülkemizin geleceğini güvence altına almak konusundaki, inancı sarsılmaz biçimde güçlendirecek niteliktedir.
Şimdilik, Temsilci Kurulun Merkezi, Ankaradadır. Saygılar sunarız Efendim.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kenıal
2 Ocak 1920 tarihinde, dernek merkez kurullanna Hacıbektaşta Çelebi Cemalettin Efendiye, Mutkide Hacı Musa Beye ayrıca bir bildiri yaptık. Bu bildirimizin metni ve yazılış biçimi, şöyle idi:
...Yolculuğumuz sırasında görüp incelediklerimizin bizlere, gerçek koruyucu Ulu Tanrının ildhi

yardımı ile gerçekleşen ulusal birliğimizin dayanağı olan Ulusal Örgütlerin şekillenmiş ve milletin kaderini ve memleketi kurtarmak için gerçekten güvenilir bir güç ve erk durumuna gelmiş olduğunu, göstermesine minnet duymaktayız.
Dış durum, bu ulusal kararlılık ve birlik sayesinde, Erzurum ve Sıvas Kongreleri ilkelerine göre, ülke ve ulus çıkarlarına uygun biçime girmiştir. Kutsal birliğimize ve kararlılık imanımıza dayanan haklı isteklerimizin elde edileceği güne değin, hiç yılmadan çalışılması ve bu bildirimizin, köylülere varıncaya kadar, bütün ulusa duyurulması rica olunur.
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği
Temsilci Kurulu adına Mustafa Kemal ***Küzım Ku-***
Efendiler, Temsilci Kurul merkezinin, Ankaraya taşınması düşüncesi oh ***ra Bekir***
dukça eski idi. Bu düşünce, ilk ortaya atıldığı sıralarda, Kazım Kara Bekir Pa- ***lşmşadan*** gelmiş olan bir telgrafı burada olduğu gibi bildireceğim:
Şifre Erzurumdan, 3 Ekim 1919 ***raya girmeK.O*** 3 Komutanlığına ***sinden yana***
Temsilci Kurula: Ulusal Güçleri temsil eden, yüksek kurulun, değil Ankaraya hattft ***değildi*** Sıvasın batısına bile geçmemesi düşüncesindeydim. Çünkü doğu illerinin ulusal gücü olan
kurulun, bütün bütün uzaklaşması, dolayısile bu illerin örgütsüz kalması sonucunu doğuracağı, şimdiye kadar yasalara ve akla pek uygun olarak yönetilen Milli Harekatın; öteden- beri her zaman her girişimimizi kötü görmek ve göstermek isteyen düşmanlarımızca eskisi gibi, bir yerde korunması için Temsilci Kurulun Sıvastan batıya geçmemesi düşüncesinde bulunduğumu bilgilerinize sunarım.
K.O. 15 K, Küzım Kara Bekir
Böyle bir telgrafın, gerçek olamıyacağı yargısına varmak istedim. Fakat, ne çare ki, bu şifre telgraf Erzurumdan, Sıvasta Uçüncü Kolorduya çekilmiştir. Açılan şifrenin altında (Açıldı. Açılışı *4/5* Ekim) yazı ve imzası ile de Uçüncü Kolordudan bize gönderilmiştir.

Efendiler, Kğzım Kara Bekir Paşa, çağırımız üzerine, Sıvasa geldikten ve birlikte görüştükten sonra kuşkusuz bu telgraf ile evvelce bildirdiği düşünce ve görüşünün yerinde olmadığını kavramış, olacaktır. Fakat, bu düşünce ve görüşteki yanılgıyı anlamak için, ille yüzyüze görüşmeye hiç te gereklilik olamayacağı apaçık bellidir. Bu düşünce ve görüşün dayandırıldığı nedenlere, şöylece bir göz atmak, onların yanlışlığını anlamaya yeter sanırım. Bir defa, Temsilci Kurulun sade, doğu illerinin ulusal güçlerini oluşturmadığı ya da temsil etmediği ve belki bütün memleketin .Anadolu ve Rume1mm .ulusal güçlerini temsil ettiği çoktan bilinmiş olmak gerekti. Ozellikle, bu nokta üzerinde, günlerce devam eden telgraf başı tartışmaları olmuştu. Bir de, Temsilci Kurulun, Sıvastan Ankaraya taşınması, doğu illerinin teşkilatsız kalması sonucunu verecek, bir neden olamazdı. Temsilci Kurulun, doğu illerine Sıvastan telgrafla verdiği emirler ve direktifleri, Ankaradan da verebileceğine kuşku yoktu. Fakat, Temsilci Kurulun, doğu illerinden çok batı illerine, Istanbula yakın bulunmasını gerektiren ve haklı gösteren mantıki nedenler, elbette çoktu. 11km, batı ve güneybatı illerimizden, edimli olarak düşman işgali altına alınmış olanlar vardı. Bu illerimizi işgal eden düşman karşısında, sağlam savunma cepheleri kurmak ve onların güçlendirilmesi nedenlerini sağlamak gerekmekteydi. Oysa doğu illerimizde, böyle acıklı bir durum yoktu. Kesin olarak yakın bir tehlike de olası görülmüyordu. Uzak bir olasılığa göre, söz gelimi doğudan Ermenilerin etken bir saldırısı kabul olunsaydı bile, onun karşısında Ulusal Güçlerle güçlendirilmesi kararlaştırılmış olan, kendisinin komutasında, On Beşinci Kolordu hazır bulunuyordu. Fakat Izmir cephelerinde değişik şekilde komutanlıklar, değişik nitelikde güçler ve değişik ve türlü türlü, olumsuz kaynaklardan zararlı etkiler vardı. Adana işgaline karşı cephe daha oluşamamıştı.
Şu halde, yol ve yöntem şudur ki, genel durumu yönetip yürütme sorum- ***Gene! daluluğunu*** alanlar, en önemli hedefe ve en yakın tehlikeye, mümkün olduğun- *nima* yöca yakın bulunur. Yeter ki, bu yakınlık, genel durumu gözden uzak bırakacak '!'f'4' derecede olmasın. Ankara bu koşulları kapsayan bir nokta idi. Her halde cephelerle uğraşacağız diye Balıkesire, Nazilliye ya da Afyona gitmiyorduk. Fa- *ğwıa* ***alankat,*** cephelere ve Istanbula demiryoluyla bağlı ve genel durumu yönetmek *!ai. en,* açısından Sıvastan hiç farkı olmayan Ankaraya

gelecektik.
Mebuslar Meclisinin Istanbulda toplanması zorunlu görüldükten sonra ***yc'kın teh!iise,*** Ankaraya gelmenin ne kadar gerekli ve yararlı sayılmak gerektiğini açık- ***keye o!dalamay*** gerekli görmem. ***ğunca ya-***
Efendiler, Temsilci Kurulun Ankaraya taşınınaması için nedenler ileri ***km bulan-. mahdır*** surulurken, bu arada, hele "otedenben her gırışımımızı hep kotu gormek ve göstermek istiyen düşmanlardan" söz edilmiş olmasına hiçbir mana veremedim. Gerçekten, kendisinin dediği gibi düşmanlar bizim hangi davranışımızı, hangi girişimimizi iyi görmüşlerdir veya görebilirler ki ona göre davranalım.
Eğer, bu düşünce ve görüşü doğuran: "Istanbulda, ulusal emellere uygun bir Ali Rıza Paşa hükümeti vardır. Mebuslar Meclisi de, orada toplanarak ulus ve

ülke kaderini denetlemeye başladıktan sonra, Temsilci Kurulun batı cephelerile, Mebuslar Meclisi ile ilgili ve ilişkili olmasına ne gerek kalır. Böyle olunca, Temsilci Kurulun yalnız doğu illerinin örgütlerile uğraşması ve bununla yetinmesi yeterli ve daha yararlı olmaz mi? gibi bir düşünce ve görüş idiyse, bir dereceye kadar, üzerinde durulabilir. Ama, o zaman da, genel durumu ve gerçek durumlarla koşulları görüşte ve anlamakta Temsilci Kurul ile Kazım Kara Bekir Paşa arasında doldurulamaz bir hendek olduğunu kabul etmek gerekir.
Temsilci Kurulun Ankaraya gelmesini diişmanlar fena görecektir; noktasında daha çok durularak belki, bildirilmiş olan düşünce ve görüşün kaynağı ve çıkış yeri daha iyi kavranabilirse de bizim şimdilik buna ayıracak fazla zamanımız yoktur.
Efendiler, bundan önce sözünü ettiğim gibi, bir iki günlük bir toplantı ve ***Yeni*** görüşme amacıyla, mebusları çağırmak için ilk yazdığımız telgrafta -ki bu ***meb'ustar!a*** telgraf örneğini basılı olarak resmi bir yazı halinde de posta ile göndermiştik- ' amaçtan söz ettikten sonra Temsilci Kurulun bulunacağı yerde, ne zaman *rişimleri* toplanılacağı, gönderilecek meb'usların isim ve adresleri öğrenildikten sonra haberleşerek kararlaştırılacaktır. Temsilci Kurul, çok geçmeden İstanbula ya- km bir yere taşmacaktır. denmişti (Belge 213).
Ankaraya varışımızda, Ankara-Eskişehir demiryolu işlemeye başlamış olduğundan evvelki bildirimize 29 Aralık 1919 tarihinde yaptığımız bir ek ile, mebuslarla buluşma yeri olmak üzere Ankarayı gösterdik ve genelgeyle bildirdik. Bu genelgenin bir maddesi de, öteki mebuslardan olabildiğince çok kişinin görüşmelere katılması pek çok istenir idi (Belge 214).
Efendiler, sonucundan pek çok yarar umduğumuz, bu iyilik-ister ve yurtsever girişimin bile, İstanbul ileri gelenleri tarafından önüne çıkıldığını söylersem şaşmazsınız sanırım.
tzin verirseniz, bu işin bu yanmı biraz açıklayayım; biz mebusları, Ankaraya çağırırken, birtakım kişiler, bu çağırmayı geçersiz, düşünülen toplantıyı yapılmaz bırakmak için karşı önlemler alıp girişimlerde bulunuyorlarmış... Bunu bazı mebuslann çektikleri telgraflardan anladık, Örneğin; Burdur Mebusu Hüseyin Baki imzalı ve 29 Aralık 1919 tarihli şöyle bir telgraf geldi:
Istanbulda toplanan mebuslar adına Aydın Mebusu Hüseyin Kazım imzasile Teftiş Kurulu Başkanlığına gelen telgrafta, en hızlı araçla Istanbula gelmemin çok gerekli olduğu bildirilmekte ve bugün de İçişleri Bakanlığından alınan telgrafta da yola çıkmaklığımı bildirmekte.
Bundan önce Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından verilen emir ve yapılan bildiri hakkındaki görüşüm sunulmuş ve açıklanmış olduğu halde şimdiye kadar bu konuda bir emir alınmadığrndan sizden haber gelmesini çok Önem vererek beklemekteyim Efendim.
Akdağ Madeni Mebusu Bahri imzalı ve eş tarihli bir telgrafta da:
Aydın Mebusu Hüseyin Kazım imzasile alınan telgrafta, mebusların en hızlı araçla İstanbula

gelmeleri bildiriliyorsa da, Temsilci Kurula üye seçilen meb usların mı, yoksa bütün mebusların mı çağırılmakta olunduğu açıkça anlaşılamamıştır. Ne yolda davranacağım m belirtilmesine izninizi rica ederim. Emir sizindir.

Efendiler, buna benzer teigraflar birbirini izledi. Bu bildirimlerden, kolaylıkla, anlaşılmakta idi ki, mebus arkadaşlar, Temsilci Kurul ile Hükümeti ve İstanbuldan bütün mebusları çağırma yetkisini kendinde görebilen kişileri, ortak amaçta ortak düşüncede ve uyumlu sayıyorlardı. Hükümetin ve sözü geçen kişilerin olumsuz niyetlerini akıllarına ve hayallerine bile getiremiyorlardı. Olsa olsa, bizimle İstanbuldaki kişiler arasında, yeni kararlaştırılmış bir durum bulunduğunu ya da arada düzenleme bakımından bir yanlışlık olabileceğini sanıp öyle kabul ettikleri, bildirimlerindeki temiz yüreklilik ve içtenlikten anlaşılmakta idi.
Baş vuran meb'uslara, verdiğim karşılık şu idi:
Hüseyin KAzım Beyin bildirdikleri ile bizim hiç bir yönden ilgimiz yoktur. Onun durumu iyice bilmediği anlaşılıyor. 17 ve *2911211919* tarihli telgraflarımız gereğince davranılması, ulus ve ülke yararlarına daha uygun olduğundan telgraflarımızın gereğinin tezelden yapılmasını ve KAzım Beyin kimseye danışmadan kendi başına yapmış olduğu bildiriye uygun karşılık verilmesini ve bize de bildirilmesini rica eder saygılar sunarım Efendim.
Temsilci Kurul adına **Mustafa** Kemal
Bütün meb'uslara da, şu genelgeyi yazdık:
Ankara, 30 Aralık 1919
Aydın Mehusu Hüseyin Kazım Beyefendinin sayın meb'uslardan bazılarına, çabuk İstanbula doğru yola çıkmalarını isteyen telgraflar çektiği anlaşıldı. Bu girişim, durumu iyice bilmediğini gösterdiğinden kendisine durum anlatıldı ve tarih sayılı direktif hakkında bilgi verildi. Bunun için, Temsilci Kurulca rica edildiği gibi Temsilci Kurul üyesi olarak seçilmiş bulunan sayın mebuslarla öteki meb uslardan görüşmelere katılmak isteyen sayın kişilerin, Ocağın beşinden başlayarak Ankaraya gelmeleri açıklama niteliğinde rica olunur.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal
30 Aralık 1919 tarihli bir şifre ile de Istanbuldaki örgütümüze: "Hüseyin Kazım Beyin girişiminden söz ettikten sonra, kendisine bizim bildirimlerimizin duyurulmasını ve görüşmelere katılmak istiyorlarsa lütfedip tezelden An- karaya gelmesi gerektiğinin anlatılmasını bildirdik (Belge 215).
Efendiler, biz, İstanbuldaki örgütlerimizden haber beklerken, karşımıza birisi çıktı. Bunun kim olabileceğini kestirmekte güçlük çekmezsiniz, sanırım. Bilirsiniz ya, hem bizim İstanbulda delegemiz ve hem de bakan olan kişi... Cemal Paşa... Evet; 1 Ocak 1920 tarihli şu telgraf Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa imzasile geliyordu:
K.O. 20 **Komutanlığına**
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Istanbulda bulunan mebuslardan bir grubun bize başvurarak verdikleri yazılı isteklerini olduğu gibi aşağıda bilginize sunarım:
1- Meb uslar Meclisinin, bir an önce toplanması çok gereklidir. Şu sırada bazı meb usların Ankaraya çağırılmaları, Meclisin tezelden açılmasına engel olacaktır.
2- Bu durumun ve çağırı yapılmış olmasının meydan vereceği kötü yorumlar arasında, yabancıların dikkatini çekecek olan, yasama gücünün başka güçlerin etkisi altında iş görmekte olduğu sanısıdır. Bunun, içeride ve dışarıda pek büyük bir güvensizlik doğuracağı kesindir.
3- Böyle bir durum ve davranış karşısında, Meclis, kendisinden beklenilen hizmetleri yapamaz.
4- Evvelce yapıldığı gibi meb'uslarla konuşmak ve ilişkilerde bulunmak üzere geniş yetkiye sahip birinin, delege olarak Istanbula gönderilmesi amacı sağlamaya yeter.

5— Ankaraya çağırılan mebusların gidişlerinin ertelenmesi ve orada toplanan kişilerin de hemen İstanbula doğru yola çıkmaları hakkında yeniden tez bildiride bulunulması beklenmektedir,

Savaşişleri **Bakanı Cemal**

Efendiler, böyle davranmakta ve bildirim yapmakta, bir içtenlik ve soyluluk görüyor musunuz? İlkin; bizim, meb'uslarla toplantı yapma kararımız ve bu konudaki bildirimiz, bundan bir buçuk ay öncedenberi biliniyordu. Eğer bu yaptığımız gerçekten ülke yararına aykırı ve sakıncali görtilmiiş idiyse, bizimle eş ulusal amaç güttüklerini iddia etmekte bulunan efendilerin ve hükümetin, bizim çağırdığımız mebuslara, Istanbula getirilme teigrafları yazmadan önce, bizimle anlaşması, hiç olmazsa görüş ve girişimlerinden bize haber vermeleri gerekmez miydi? Böyle yapmayıp da doğrudan doğruya İstanbula gelmelerini hızlandırmak için teftiş kurulu başkanlıkları aracılığıyla, Şeyh Muhsini Faninin ve Içişleri Bakanının imzalarıyla, taşradaki mebusları sıkıştınp şaşırtmak ve olup bitti yaparak bizim girişimimizi boşa çıkarmaya kalkışmak doğru muydu?

İkincisi Efendiler; seçimlerin yenilenmesi aylarca ve aylarca yapılmayıp belirli yasal süre çoktan geçirilmiş olan tarihlerde acele davranmayı hiç de akıl etmiyen bu efendiler, bizim Erzurumdan, Sıvastanberi, sonsuz girişim ve etkinliklerimizin bir başarısı olarak, sağlanabilen seçimlerin yenilenmesi işinden sonra ve herbirilerinin mebusluklarını ayrıca araya girip izleyerek sağladıktan sonra nihayet üç, beş gün gibi önemsiz bir gecikme ve özellikle bu gecikme büyük bir amacın ve özellikle Istanbulda toplanmak aymazlığını gösterenlerin şahıslarının kendi güvenliklerine yönelik önlemler alınması yollarını görüşmek amacıyla olduğuna göre, bu efendileri bu kadar aceleye sürüklemeii miydi? Hiçbir önlem ve karar almadan, bir an önce, küçüksenme ve rezillik— le karşılaşmak için bu aceleye gerek var mıydı?

Üçüncüsü; Efendiler, temiz ve lekesiz arkadaşlarını aldatarak, İstanbul- da, kendilerinin içinde bulundukları tehlike ve aşağılanma çemberine, tezelden sokmak isteyen bu efendiler, Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma derneğinden değiller miydi? Bu ulusal derneğin üyesi bulunmuyorlar mıydı? Bir derneğin bireyleri ve üyeleri, mebus olsalar bile, derneğin önderlerile görüşerek sonunda, saptanacak programa göre davranmak zorunda değil midirler? Dünyanın her yerinde, bütün uygar toplumlarda, bu, böyle değil midir?

Bir grubun, bir partinin; önderlerile görüşmesinden ve ilişki kurmasından; yasama gücünün, başka güçlerin etkisi altında iş görmüş olduğu sanısının doğacı kuruntusundan ve bunun yabancıların dikkatini çekeceğinden, niçin korkuluyordu? Bu efendiler, seçimlerin yenilenmesini ve mebusların seçilmesini, yüksek onur ve haysiyetleriyle bağdaşmaz mı buluyorlardı?

Meb usların, yurtiçinde, güçlü bir milli örgüte bağlı olduklarını ve o geniş örgütün saptadığı belirli amaçlardan ayrılamayacağım ve her olasılığa karşı, o örgütle ortaya koymanın, asıl bunun, içerde ve dışarda en büyük güven ve saygıyı sağlayabileceğini, bu efendiler, anlayamıyorlar mıydı?

Ve asıl, bu vicdan ve inanç sağlamlığına sahip olup belirli ulusal amacı elde etmek yolunda, her tehlikeyi göze almaya hazır bir durum ve tutum alınmadık

ça, Meclisin, kendisinden beklenilen hizmetleri yapmasına olanak bulunamayacağını anlamak, kahin olmaya mı, yoksa, yapıldığı gibi, saldırı ve aşağılanmaya miskince boyun eğmeye mi bağlı idi?

Bu efendiler, benim, kendimin meb'uslarla ilişkide bulunmaım istemiyorlar ve gene hükümet ve bazı efendiler, benim, Istanbula gitmemi de uygun görmüyorlar. Ancak, geniş yetkili bir delegenin gönderilmesini salik veriyorlar. Doğrusu bu noktadaki akıl ve anlayışlarına diyecek yok. Millet vekilleri- nin düşman pençesine girmesine birinci derecede etkin olan ve sonunda, kendilerini bile savunmayı beceremiyecek kadar aciz olduklarını kanıtlayanlar gönderdiğimiz

delegeler değil miydi?
Mebusların, kimseye danışılmadan çağırılmasında aldatma ve olup bitti yapma işini başaramadktan sonra, bizim bildirim yapmamızı, istemekte de gösterilen nezaket pek ince değil midir? Efendiler.
Muhterem Efendiler, sözünü ettiğim bu teigrafa karşılık olarak, ilkin şu kısa şifreyi yazdım:
Savaşişleri **Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine** 5 **Ocak** 1920
K: Önergeyi veren meb usların isimlerinin ve bu önergeyi kime yöneittiklerinin bildirilmesini beklemekteyiz Efendim.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal
Ankarada: K.O. 20 **Komutanlığına Harbiye, 6 Ocak** 1920 K: 5 Ocak 1920
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Mebusların isimleri şunlardır: Hüseyin Kazım, Cehilettin Arif, Hamit.,. ve başkalarıdır. Bana getirenler baştaki iki kişidir.
Savaşişleri **Bakanı Cemal**
Efendiler, sonradan, bize verilen bilgilere göre, bana telgraf yazan kişiler, mebuslardan oluşan bir grup değildi. Başbakan, kendi tanıdığı Hakkı Bey adında birinin -Siverek mebusu olduğunu öğrenmesi üzerine- ve Hüseyin Kzım Beyi, yanına çağırarak, bana çekilmek üzere bir telgraf yazdırmış. Bu teigrafı, kimi kişilere elden imza ettirmişler. Şifre olarak çekilmek üzere Hakkı ve Hüseyin Kazım Beyler Cemal Paşaya götürmüşlerdir.
Demek ki, beş maddelik olan ve önerge adı verilen telgraf, sonradan uydurulmuştur. Ashna bakılırsa, önergeden söz edildiği halde, bunun kime sunulduğunun bugüne kadar belli olmaması da, işde hile ve özel amaç olduğunu göstenneye yeterliydi. Daha Meclis açılmış ve Meclis Başkanı göreve başlamış değildi. Bununla Birlikte Cemal Paşaım bu teigrafını aldıktan sonra, şu şifre teigrafı yazdım:
Ankara, 9/111920
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
Hüseyin Kazım, Tahsin, Cetlettin Arif Hamit Beyefendilere:
Ankaraya gelmenin kötü yorumlara yoi açacağı hakkında, Savaşişleri Bakanı Paşa Hazretleri aracılığıyla iletilen görüşlerinizi öğrendik. Konu, vatan ve milletin varlığıyla ilgilidir. Ulusal Meclisde, ulusal örgütlere dayanan, güçtü bir grup kurulmaz ve Sıvas Genel Kongresile ulusun dünyaya duyurduğu kararlar, büyük çoğunluklarca bir inanç ve kural olarak benimsenmezse, ulusal hizmetlerimizin sağlayacağı başarı yok olur. Memleket bir felğkete uğrayabilir. Bundan dolayı, birtakım vatansız ve dinsizlerin propagandaları, bizim için uyulacak kural olamaz. Amaç, milletin esenliği ve vatanın kurtulmasıdır. Bir iki günlüğüne buraya gelmeniz ve karşılıklı görüşerek ülkü birliği sağlamak bizce çok önemlidir. Buna göre tutulacak yolun seçilmesi size bağlıdır. Saygılar sunarız Efendim,
Temsilci Kurul adına Mustafa **Kemal**

Muhterem Efendiler, İstanbulun değindiğimiz ve açıkladığımız can sakıcı ***Baybartta*** durumuyla uğraşırken, memleketin doğu ucunda da, bir yalancı peygamberin *bır yalancı* ortaya çıkardığı önemlice ve kanlı bir olay geçiyordu. Bunun hakkında On Be- ***p yg*** şinci Kolordu Komutanlığından birçok raporlar geliyordu. Bayburttan dört saat uzakta Hart köyü vardır. Bu köyde oturan Eşref adında bir şeyh, şiilik aşılamaya çalışıyormuş. Buna üzülen Bayburt müftüsü ve din bilginleri, şeyhi getirterek sorguya çekmek için oluşturdukları bir heyeti, Harta göndermişler ve yerel idare adına şeyhi çağırmışlar... Şeyh bu çağırıya gelmemiş.. yerel idare *50* kişilik bir askeri birlik göndermiş. Buna büsbütün kızan şeyh, kendine uyanlarla birlikte asker? birliğin siMhlarını ve gereçlerini almış ve erlerle subayları tutsak ve bazılarını da şehit etmiş... Bunun üzerine çevreden bazı birlikler, Bayburta gönderilmekle birlikte işin kan dökülmeden, barış yoluyla sonuca bağlanması yeğlenmiş.. Şeyhin yamna din bilginleri ve üst subaylardan oluşan birkaç heyet gönderilmiş., hükümetin emrini dinlemesi yolunda öğütler

verilmiş., on altı gün, böylece yitirilmiş. En son giden Erzurum kadısı heyetinin de ricası Şeyh Eşref üzerinde etkili olmamış. Tersine şeyh, bunlara: Hepiniz kafirsiniz kimseyi tanımam, hükümetin emirlerini dinlemem, savaşacağım. Allah, bana şeriat ilanıyla görevlisin dedi', yollu bir ültimatom vermekle birlikte, bir yandan da köylere şeriat sahibi' ve "mehdii ınuntazar"> imzalarile birtakım bildirimler göndererek halkı aldatmış kendisine kattırmış ve başkaldırmış.. Bunun üzerine, kendi Bayburda gelip dokuzuncu Tümenin kumandasını ele alan Yarbay Halit Bey, 25 Aralık 1919 günü, yeterince kuvvetle Harta doğru yola çıkar. Şeyh topladığı asilerle savunmaya karar verdiğinden topçu ve piyade kuvvetlerile çatışma ve savaşmak gerekir. Bu arada, şeyhin adamlarından birtakımları da Hart'a yardım etmek için yakın köylerde toplanır. Sonunda, Yarbay Halit Beyin doğrudan doğruya Bayburttan, bana gönderdiği 1 Ocak 1920 tarihli şifresinde dediği gibi, Hart sorunu, yalancı peygamberin ve oğullarının ve adamlarından bazılarının öldürülmesi ve Hart 'm ele geçirilmesiyle sonuçlanmıştır.t

Halit Bey, bu şifresinde meb'uslara ilişkin bazı bilgiler de verdiğinden, kendisine 21 Ocak 1920 tarihinde şu şifreyi yazdım:

Hart olayında siz kardeşimin elde ettiği başarıyı kutlar ve meb'usların Ankaraya gelmesi için yaptığınız çalışmalara teşekkür ederim.

Mustafa Kemal

* *

Efendiler, Savaşişleri Bakanı ile Temsilci Kurul arasında, kronikleşmiş *Savaşişleri* bir sorun vardı. ***Bakanı CeBakan*** İstanbulda bulunan generalleri, kolorduların ve albay rütbesinde- ***mal Paşa*** ki üstsubayları, tümenlerin başına geçirmek istiyordu. Öteki üstsubay ve subayları da, Anadoluda birliklere göndereceğinden söz ediyordu. Bu isteği, bir ***başından*** prensip olarak ileri sürmüş ve uygulanmasını da; Savaşişleri Bakanlığı Eski ***azaklaştırMüsteşarı*** Ahmet Fevzi Paşayı, Ankarada Ali Fuat Paşanın yerine Yirminci ***mak istiyor*** Kolordu Komutanlığına ve Nurettin Paşayı da, Konyada Albay Fahrettin Beyin yerine On Ikinci Kolordu Komutanlığına atamakla bir olup bitti şeklinde yapmak istemişti.

* Beklenilen Mehdi-Şii mezhebinin on iki imamından sonuncusu. Dünyamn sonu yaklaşınca ortaya çıkacağına inananlar vardır ***(B.Y.)***

Bu prensip, takip ve uygulanmış olsa idi, Genel Savaşta yetişmiş ve kolordu ve tümen komutanlıklarına yükselmiş ne kadar genç general ve üstsubay varsa, kuşkusuz, hepsi bu görevlerden uzaklaştınimış olurdu. Çünkü, Istanbul- da birikmiş eski generaller ve üstsubaylar, kıdem ve rütbe açısından büyük Ordu birliklerinin başında bulunan genç komutanlardan öııde bulunmaktaydılar.

Biz, bu prensibi, hiçbir zaman uygun bulamazdık. Ozellikle, içinde bulunduğumuz koşullar unutularak, yapılan bu gibi yanlış işlere elbette olur diye— mezdik. Bunun için, Cemal Paşaya her zaman görüşümüzü ve atanan yeni kolordu komutanlarının gönderilmemeleri gereğini bildiriyorduk.

Fahrettin Paşa, kolordusu başında bulunarak, Aydın cephesine yardım etmeye ve destek olmaya çalışıyordu. Ali Fuat Paşa, Ferit Paşa zamanında görevden alınmıştı. Cemal Paşa, o haksız işlemi düzeltmek istememişti.

Yirminci Kolorduya, Ankarada bulunan Yirmi Dördüncü Tümen Komutanı Yarbay, rahmetli Mahmut Bey, vekil olarak komuta ediyordu. Ali Fuat Paşa, hem Ulusal Güçlerin Komutanlığını yapıyor ve hem de gerçekte kolordusunu elinde tutuyordu.

Biz, kolordu ve türnen gibi birliklerde komuta değiştirmemeyi, özellikle, ulusal amaçlara bağlı ve o yolda iş görmekte olan, kişilikleri bilinen komutanları, böyle boş ve ne idiği bilinmeyen özel bir amaca dayanan prensibe kurban etmemeye kesinlikle karar verdik. Yalnız, Istanbulda bulunan genç ve özverili subayların ve doktorların, bir an önce, Anadoluya, ordu birliklerine gönderilmesini, yararlı buluyor ve istiyorduk.

Cemal Paşa, Ankaraya geldiğimiz günlerde, bu iş üzerinde daha çok direnip sabırsızlık göstermeye başladı. İşi, onur sorunu yaptı. Görevden aynlacağım bildirerek gözdağı vermeye başladı. Makina başında karşılık verilmesini istemekte direnmesi üzerine, Savaşişleri Bakanına 29 Aralık 1919 tarihinde yazdığım şifrede:
Ali Fuat Paşanın komutadan ayrılmasını, biz, aslında, hiçbir zaman temelli saymadık. Ahmet Fevzi Paşanm asıl olarak komutanhğa atanması söz konusu olamaz. Düşünülen ve uygun bulunan prensibin barış yapılmadan şimdi uygulanması büyük sakıncalar doğurur. Savaşta çalışarak yükselmiş kişileri, ast duruma sokmak, olamaz. Bu zamansız girişimler, Ulusal Örgütler için çalışmakta olanların iş başından ayrılmalarına ve böylece ulusal birliğin bozulmasına yol açar.
Açıkta kalmış, yetenekli kişiler, kolordulara bağlı bölgelerde ve kolorduların emrinde, bölge ve mevki komutanlıklarına, askerlik şubelerine atanarak bunların geçimleri kolaylaştırılabilir. Küçük rütbeli subayların ve doktorların ise bir an önce gönderilmesi gerekir. On Ikinci Kolorduya gelince; bu kolordu, savaşan Ulusal Güçlerle işbirliği yapmış ve iki taraf arasında edimli ve karşılıklı bir güven oluşmuştur. Değişikliğe hiç yer yoktur. Oradaki durumun da böyle bir hale hiç tahammülü yoktur.
Efendiler, bu konu üzerinde, Anadolu ve Rumelide bulunan bütün komutanlarla haberleşerek, dikkatlerini çekmiştim. Ocak başlarında, Ankarada bulunan Fuat Paşaya olduğu gibi, Konyada bulunan Fahrettin Paşaya da Nurettin Paşa atanacak olursa, komutayı bırakmıyarak eskisi gibi ulus ve ülke görevlerinizi sürdürmeniz gerekmektedir. Şu halde bu konuda yapılacak bildirimlerden bize zamanında haber veriniz emrini verdim.

Cemal Paşa, Ocak başlarında, o tarihte Savaşişleri Bakanlığı Başyaveri ***Savaşişleri*** olan Salih Beyi -Sekizinci Kolordu Komutanı Salih Paşadır- iki mektubunu ve ***Bak/ini Cebu*** mektuplara ekli olarak Itilaf Devletleri olağanüstü temsilcilerinin 24 Aralık 1919 tarihli ortak bir notasını ve bu notaya hükümetin verdiği karşılığın ör- ***yapılmazsa***
neğiyle birlikte gönderdi. ***görevden***
Cemal Paşa, bu mektuplarında da, komuta değişikliği ve düzenlemeleri hakkındaki prensibinden ve atadığı Ahmet Fevzi ve Nurettin Paşaların görev- ***Meciisinin*** lerine gitmelerinin sağlanması gereğinden söz ediyor ve özellikle ordunun *açilmase* önemli komuta yerlerinde, son Milli Harekatta açıkça çalışmış olanlann doğ- ***gerçekleşmiyecek bir***
rudan dogruya ve resmı olarak bulunmaları, dışa ve ozellıkle yabancılara kar- ***hayal olur*** şı orduya politikanın egemen olduğu görünümünü verir ve bu da her halde ***diyor*** kötü etki yapar. Bakanlık da edimli olarak bu etkinin baskısı altındadır diyordu ve gene görevinden ayrılması konusunu yineliyor ve bu defa, bu durumda artık Meb'uslar Mecisinin toplanmasının erişilmez bir hayal olacağını bildiriyor (Belge 216).
Efendiler, bu konuya ilişkin olarak verdiğim karşıhkları, şöyle özetleyebilirim:
"Düşüncelerirnizin doğru olduğu yolundaki kanımızı yineleriz. Ferit Paşanın kötülüklerinin kalıtı olan, Aydın cephesinin ve bölgenin ve oralarda- ki Ulusal Güçlerin bugünü ve geleceğini, büyük ilgi ile dikkate alıyoruz. Gelecek için umutlanacak bir durumun sağlanmasını istiyoruz.
Ali Fuat Paşanın devlet gözünde olsun, kamu gözünde olsun her türlü kötülemeden uzak bulunduğu kanısının unutulmaması ana koşuldur. Milli Harekat sırasında, ileri atılmış olanların, nasıl olursa olsun görevlerinden ve yerlerinden uzaklaştırılmaları, özverilerinin suç sayıldığı yolunda yorumlanır. Bu, bizim değişmezliği kesin zorunlu olan görüşümüze göre hiç uygun değildir.
Hükümetin olabilir saydığı, politik sakıncaları, gidermek için yapılacak her şey yapılmıştır. Ahmet Fevzi Paşanın, bizimle işbirliği yapabilecek yeteneği yoktur. Ahmet Fevzi Paşanın özel görevle gezip dururken söylediği mantıksız sözleri bildirmiştik. Bunu ummam demiştiniz. Ahmet Fevzi Paşanın arkadaşlara yazdığı özel bir şifrede, ordu, bugünkü karmaşa

durumda kaldıkça memleket için yıkım kaçınılmazdır diyor. Bu adam, ordunun Ulusal Orgütleri destekleyen durumunu karmaşa sayıyor. Oysa bilinmelidir ki, ordu Ulusal Orgütler kadrosu dışında değil belki onun ruhu ve temelidir.
Ahmet Fevzi Paşanın Gönende ilk iş olarak yaptığı marifet, Anzavur olayından dolayı bin güçlükle ele geçirilen cana kıyıcı haydutların salıverilmelerini istemek olmuştur. Bizimle danışmadan atadığınız iki kişinin, kabul edilmeyeceği yolundaki zorunlu ve haklı görüşümüz üzerine, ortaya bir onur işi çıkarmayınız. Bu, vatan ve millete sadakat ve bağılıkla bağdaştırılamaz.
Görevden çekilirseniz, Meb'uslar Meclisinin toplanmasının gerçekleşmiyecek bir hayal olacağı yolundaki sözünüzden, başbakanla birlikte hükümet üyelerinin, meşrutiyet yoluyla yönetime karşı olduğu anlaşılmaktadır. Çok önemli olan bu noktanın tam olarak açıklanması rica olunur." (Belge
217).

Efendiler, şimdi, Başyaver Salih Bey elile gönderildiğini bilginize sundu- *Itihf* ***Devğum,*** İtilaf Devletleri olağanüstü temsilcilerinin, Ali Rıza Paşa Hükümetine
verdikleri ortak notadan da, biraz söz edeyim:
Fransa, Büyük Britanya ve Italya Olağanüstü komiserleri; Karadeniz Or- ***rinin Ali*** dusu Başkomutanı Sir George Milne ile Osmanlı Savaşişleri Bakanı arasında ***Rıza*** *Paşa* yapılan birtakım haberleşmeler, Osmanlı Hükümetinin dikkatini çektikden sonra, bu haberleşmelerden açıkça anlaşılıyor ki, Savaşişleri Bakanı Cemal ***ri ortak***
Paşa, Karadeniz Ordusu Başkomutanının, Paristeki Yüksek Kurulun kararla- *nota* rına uyarak, verdiği direktifleri uygulayacak yerde, yüksek görevinin gerektirdiği sorumluluktan kaçınarak, birtakım kabul edilemez özürler ve nedenler ileri sürmüştür.
Olağanüstü komiserler, Savaşişleri Bakanının takındığı tavırın doğuracağı kötü neticelere, Osmanlı Hükümetinin dikkatini çekmekle birlikte, Karadeniz Ordusu Başkomutanı tarafından bildirilen konferans kararlarının uygulanması için ne gibi önlemler almayı düşündüğünü de öğrenmek ister.
Olağanüstü komiserler, olayı öğrenen İtilf Devletleri Yüksek Kurulunu aydınlatmak üzere, Yüksek Kurul adına verilen emirlerin, Savaşişleri Bakanı tarafından yapılmaması konusunda, Osmanlı Hükümetinin, ne düşündüğünü derhal bildirmesini isterler." diyorlar.
Efendiler, Osmanlı hükümeti, bu notaya verdiği yanıtta: "İzmir işgalinin nasıl yapıldığını, karma komisyonun soruşturmalannı ve soruşturmaya kadar geçen zaman içinde, Yunan yırtıcılığı karşısında, halkın canını kurtarma ve namusunu koruma kaygısına düştüğünü ve hükümetle ordunun herzaman soruşturma komisyonunun adaletine ve insafına güvendiğini ve yalnız akan kanları, geçici olarak bile dindirmek için, Osmanlı Savaşişleri Bakanlığının, General Milne Cenaplarına 23 Ağustos 1919 tarihli yazı ile öneride bulunmuş olduğunu bildiriyor ve bu önerinin, Yunan birlikleriyle Ulusal Güçler arasına Osmanlı birlikleri koymaktan ibaret olduğunu ve bu önerinin kabul edilmediğini" belirtiyor.
Sonra; Işgal bölgesinin Yunan birlikleri dışında, Itilaf Devletleri birliklerince de işgali önerisine ilişkin, 20 ve 27 Ağustos 1919 tarihli iki yazıya ve bunların da karşılıksız kaldığına işaret olunuyor.
Bundan sonra da: General Milne Cenaplarının, sınırları gösterir yazıları- nın (3 Kasım 1919) Savaşişleri Bakanlığına gönderilmiş olduğu noktasına değinerek, Savaşişleri Bakanının böyle bir bildiri hükümlerini uygulamaya tek başına yetkili bulunmadığından hükümete başvurduğundan ve hükümetçe de komiserlere durumun bildirildiğinden" söz ediliyor.
Daha sonra, -geçici sınırm Yunanlılar tarafından tamamile işgal edilmesine karşı çıkan- gücün, halk kalabaliğından ibaret olduğunu söylüyor. Hükümetin ve ordunun, halkı önlemekte güçsüz kaldığını belirterek sorunun adaletle çözülmesini yeniden diledikten sonra "gerek hükümet ve gerek Savaşişleri Bakanhğı sözde Yüksek Kurulun kararlarını uygulamıyormuş

gibi bir suçlamadan artık kurtarmaya iyiikseverlikle aracılık edilmesini" dileklerine üstün saygılarını da ekleyip ulayarak yanıt yazısına son veriliyor (Belge 218).
Muhterem Efendiler, şimdi de, Cemal Paşanın mektuplarında değindiği noktaları da işaret edeceğim.

Savaşişleri Bakanı, bize İtilaf Devletler komiserlerinin notasını okuturken bir yandan da, ötedenberi yaptırmak veyahut bizi yapmaktan önlemek istediği noktalan yineliyor ve pekiştiriyordu. Cemal Paşa, isteklerini bu kez ileri sürer ve önerirken bu notayı da okutmak yoluyla, bizim ruhsal ve içsel durumumuz üzerinde etki yapmayı düşünmüş bulunduğunu, kestirmek bilmem doğru olur mu?
Cemal Paşa, Itilaf Devletlerinin siyasi eyilimlerinden söz ettikten sonra, hükümet; Wilson prensiplerine göre kabul edebilecekleri iyileştirmeler için söz veren bir bildiriyi yakında yayımlayacaktır. Içişleri Bakanını gücendirmemelidir ve çünkü görevden ayrılır. 0 çekilirse de bunalım olur. Meclis açılınca içişleri ve dışişleri bakanlarının değiştirilmesi kesindir. Düşmanlar, Meclisi açtırmamak, istiyor, hatta Muhipler Derneğinin padişaha baş vurarak bu meclisin meşru olmadığını bildirdiği ve dağıtmasını istiyecekleri haber alındı (Belge 219) diyor ve meb'usların Ankaraya gelmesi işinden söz ediyor.
Şimdi Efendiler, bu üç belgedekileri göz önünde tutarak, hep birlikte, kı- *İri!4f* ***Dev-***
sa bir analiz yapalım! ***let!erinin***
Komiserlerin notasrndan anlıyoruz ki, İtilaf Devletlerinin Karadeniz Baş- komutanı Mister George Milne, Osmanlı Devletinin Savaşişleri Bakanına, hill, ***osCemal*** Paşaya, doğrudan doğruya emri altında imiş gibi direktif ve emirler ***manlı Dev-*** vermektedir. Cemal Paşa, şimdiye kadar bundan bize söz etmedi. ***letının Sa-***
Ve gene anlıyoruz ki, Osmanlı Devletinin Savaşişleri Bakanı, aldığı direktif ve emirleri yerine getirmemekle ve kabul edilemez özürler ve nedenler *doğrudan*
ileri sürmüş olmakla suçlandırılıyor. ***doğruya diSavaşişler*** Bakanmın aldığı emirlerin ne olduğunu kestiriyoruz ve ne için *f'e* yapamamakta olduğunu da anlıyoruz. Çünkü, Ulusal Güçler engeldir... Ulu- *meıaedir* sal Güçler, Savaşişleri Bakanının ve hükümetin, Başkomutan Mister George Miinein emir ve direktifi uyannca verdiği veya vereceği emirlere boyun eğmiyor.. İşte komiserler, Paristeki Yüksek Kurul adına, bunu kabul edilebilir özür ve neden saymıyorlar. Demek istiyoıiar ki, hükümetseniz, Savaşişleri Bakanı iseniz, memlekete, millete, orduya egemen olmalısmız. Egemen iseniz, özürler ve nedenler kabul edilemez.
Efendiler, Ali Rıza Paşa Kabinesi, 2 Ekim 1919da iş başına geldi. Ondan önce Ferit Paşa Hükümeti vardı. Buna göre, Ulusal Güçlerle Yunan birlikleri arasına Osmanlı birlikleri yerleştirilmesine ilişkin 23 Ağustos 1919 tarihindeki öneriyi yapan Ferit Paşa Hükümetidir. Işgal bölgesinin, yalnız Itilaf Devletleri birlikleri tarafından işgaline ilişkin 20 ve 27 Ağustos 1919 tarihindeki öneriyi de yapan Ferit Paşa Hükümetidir.
Ali Rıza Paşa Hükümeti daha, bir öneri bildirmiş değildir. Ama, tersine 3 Kasım 1919 tarihinde işgal bölgesine bir sınır çizmek ve bu sınıra kadar Yunanlılarca işgal edilmesini sağlamayı, Başkomutan Milne Savaşişleri Bakanı Cemal Paşaya emrediyor. Işte, Cemal Paşanın yaptıramadığı emir bu oluyor. Teşekkür olunur ki, gerek kendisi ve gerek üyesi olduğu hükümet, işbaşma geldiklerinden bir ay sonra, Ulusal Güçlere karşı güçsüz kaldıklarını, yabancı komiserlere söyleyebilmişlerdir.
Efendiler, bu belgeden anlaşılması gereken en önemli ve en anlamlı nokta, bence hükümetin ortak notaya verdiği yanıtda, komiserlerin bildirdikleri noktala

ra tam bir alçak gönllhllllükle ve büyük nezaketle karşılık verilirken, bir yön üzerinde hiç durulmamış olmasıdır. 0 da, Efendiler; Mister George Miinein doğrudan doğruya Osmanlı Devletinin Savaşişleri Bakanına emir ve direktif vermekte olmasıdır. Bu durum, ne Ulusal Güçlere karşı, onur işi yapan Savaşişleri Bakanının ve ne de, Osmanlı Devletinin

bağımsızlığını sağlamak sorumluluğunu üstlenmiş olan hükümetin onur ve haysiyetine dokunmuyor. Bu durumun, kendilerinin haysiyetinde ve devletin bağımsızlığında çoktan yaralar açmış olduğunu farketmek istemiyorlar. Hiç olmazsa protesto etmiyorlar. Hiç olmazsa, bu bağımsızlığı ortadan kaldıracak nitelikteki sataşma ve saldırıya alet olamayız diye haykırmaya cesaret edemiyorlar... cesaret edemiyorlar Efendiler, çünkü korkuyorlar. Nitekim korktuklan başlarına geldi. Bunu yakmda göreceğiz. Korkmamak için, insanlık haysiyetinin ve millet onurunun saldırılamayacağı çevrede ve öyle koşullarda bulunmak gerekir. Buna önem vermiyenlerin, aslında bir insan için, bir millet için, dokunulmaz olarak korunması, en büyük namus amacı olan kutsal kavramlarda, çoktan saygısız ve duyarsız oldukları yargısına varmakta yanlışlık yoktur.

Adalet dilenmekle ve kendine acındırmakla millet işleri, devlet işleri gö- ***Adalet dirülemez;*** millet ve devlet bağımsızlığı sağlanamaz... ***lenmek ve***

"Adalet dilenmek ve kendine acındırmak gibi bir prensip yoktur. Türk milleti, Türkiyenin yarınki çocukları, bunu, bir an hatırdan çıkarmamalıdırlar." ***makla*** *mil-*

Efendiler, Cemal Paşaya, komuta değişikliği konusunda verdiğimiz kar- ***ler*** *işleri,* şılığı bilginize sunmustum. İzin verirseniz, o karşılığın baş tarafındaki öteki ***devlet*** *tşkrı gorıdemez*

konular hakkındaki duşuncelerımızı de, ozetleyeyım.

Temel noktalar üzerindeki görüşlerimiz şunlardı:

"1- İtilaf Devletlerinden herbiri en büyük çıkarını, bütün Türkiyeden, sağlamak amacındadır. Bu, Türkiyede, güvenilir bir dayanak noktası elde etmeye bağlıdır. Yabancıların açıktan açığa karşıt ve kırgın görlinmelerinin nedenini, hükümetin yansızlık durumunda aramalıdır, güçsüz ve dayanıksız olmasında aramalıdır.

2- Hükümet, bildiri yayımlamakta acele etmemelidir. Bildiri, hükümet durumunu gülcndirdikten sonra yayımlanmalıdır. Hükümetin güçlü olması her bakımdan Ulusal Güçlere dayandığı kamsım verecek bir yol tutmasına ve bunu dünyaya göstermesine bağlıdır.

Meclis toplandıktan sonra ve orada güçlü bir "Hakları Savunma Derneği Grubu oluştuktan sonra, bildiriye sıra gelebilir. Ne olursa olsun bildiri, barış delegelerinin yola çıkmasından evvel ve fakat grupla görüş birliği içinde hazırlanmalıdır. Çünkü, böyle olmazsa, değerli ve inanılır sayılmayacaktır. Bir de, işe, yapılacak iyileştirmeleri duyurmakla başlamak doğru değildir. Tersine bildiride ulusun bağımsızlığı ve ülkenin bütünlüğünden başlamak, ancak bunun sağlanmasına bağlı ve o koşulla olmak üzere yönetim işlerinin temel çizgileri yazılmak uygun olur.

Bu bildiriye temel olacak önemli noktalar, Sıvas Genel Kongresi Bildirisi ve Tüzüğünde vardır. Orada, gelecekteki sınırlar, devlet ve milletin bağımsızlığı, azınlıkların hakları, yardımın, milletçe, nasıl anlaşıldığı konulan açıkça belirtilmiştir. Böyle bir bildiri, şimdiden düzenlenir ve Meclis açıldıktan ve çoğunluk grubu ile görüşüldükten sonra duyurulur. Uygun olan budur.

3- İçişleri Bakanının görevinden ayrılması bir hükümet bunalımı doğmasına neden görülememektedir. Böyle bir düşünceden içişleri bakanını başbakan saymakta olduğunuz anlamı çıkar. Bir hükümette bunalım, ancak hükümet başkanının görevden çekilmesinden çıkabilir. Hükümetin; İçişleri Bakanı Şerif Paşanın, onun da Ferit Paşanın emrinde ve ona bağlı olduğu anlaşılıyor.

Meclisin açılmasıyla, içişleri ve dışişleri bakanlarının değişmesinin kesin olduğu yolundaki işareti anlayamadık. Bu bakanlar, şimdiden böyle bir söz verdiler mi?

Düşmanların, Meclisi açtırtmak istemiyecekleri doğaldır. Yalnız padişahın Meclisi dağıtması olasılığı akla geliyor mu? Eğer böyle bir olasılık varsa o halde Meclisi dağıtmak ve milleti Meb'uslar Meclissiz bırakmak için mi Istanbulda topluyoruz? Oyleyse, padişahın bu konudaki görüşünün, Kurulumuzca kesin olarak şimdiden bilinmesi gerekir ki, meb usları Istanbul

dışında, güvenli bir yerde toplamak için girişimde bulunalım, yoksa (Meclis Istanbulda toplanma yüzünden yukarıdaki bildirilen durumlara düşerse, bunun sorumluluğu, Istanbulda toplamak için direnenlerde olacaktır.)
4- Mebusların görüşmek için Ankaraya gelmeleri yararlıdır."
*
* *
Efendiler, beni gerçekten içten ve parlak ve güvenverici duygularla kar- ***Ankara*** şılamış olan Ankaranın saygıdeğer halkıyla daha yakından tanışmak ve onlar- ***halkı ıle..*** ...***yakından***
la goruşmek bır odev olmuştu. Onun ıçın goruşmek uzere çagırdıgımız ***tanışmak*** mebusların gelmelerini beklediğimiz günlerde, toplanan sayın Ankaralılara, ***için verdi-***
bir konferans vermiştim (Belge 220). *ğın* ***konfeB*** konferansa esas aldığım noktalar üzerinde kısaca konuşayım: ***rans***
Wilson prensipleri: Bu prensiplerin 14 maddesinden Türkiyeye ilişkin olanları vardı. Aslına bakılırsa yenilmiş olan ve ateşkes anlaşması yapmış olan Osmanlı Devleti, bu prensiplerin gönül okşayıcı aldatıcı görünümüyle bir zaman oyalandı.
30 Ekim 1918, Mondros Ateşkes Antlaşmasınm maddeleri ve özellikle bu maddeler arasında yedincisi, beyin yakan ateşli bir zehirdi. Başlıbaşına, bu madde, geri kalan vatanı, düşmanlann işgal etmesine hazır bir durumda bulundurmaya yeterli idi.
Istanbulda, birbiri ardına gelen ve güçsüz kişilerden kurulan hükümetler, şerefsiz, haysiyetsiz, aşağılık görünüşleriyle suçsuz ve kadere bağlanmış milletin sembolü olarak tanmdı, saygıya değer görülmemeye başladı. Bu yüzden, dünyanın uygar devletleri, uygarlığın gereklerini unutacak kadar saygısız oldular. Otedenberi Türk milletine karşı, dünyanın dört bucağında yapılan en mantıksız propagandalar, her zamandan daha çok dinlenilmeye değer görüldü.
Dokuz aydan beri, başlayan ulusal uyanış ve etkinlikler, durum ve görünümü değiştirdi ve daha çok değiştirecektir. Millet, oluşan birliğini korursa ve bağımsızlığı yolunda özveriden çekinmezse başarı kesindir. Erzurum ve Sıvas Kongreleri ilkeleri, milletin elde edeceği amaçlar için yasadır.
Ferit Paşa Hükümetini düşüren, millettir. Fakat, Ali Rıza Paşa Hükümetini iş başına getirmiş olmak sorumluluğu milletin değildir. Ama, bu konuda anlaşmış durumdayız.

Efendiler, şimdi Ankaraya gelen mebus efendilerle yapılan konuşma ve ***Ankaraya*** görüşmelere geçelim: ***,'uslarla***
Meb uslar, aynı günde veya gunlerde topluca bulunamadılar. Tek tek ve- ya küçük küçük gruplar halinde gelip gittiler. Bu kişilerin veya grupların hep- ***görüşmeler*** sine, ayrı ayrı hemen aynı ana noktaları., günlerce tekrarlamak ve yine tekrarlamak zorunlu oldu.
Her şeyden önce, içgüdilnün, yürek ve vicdan gücünün yüksek tutulması şarttır. Bunu bilirsiniz. Biz de bu gücü artırmak üzere,
11km; iç ve dış durumun güven verici ve iç açıcı niteliğinde ve gelişmesindeki noktaları ve yönleri araştırarak açıklamaya ve kanıtlamaya çalıştık.
Sonra; belirli bir amaç etrafında bilinçli ve kararlı olarak birleşmenin, sarsılmaz kuvvet olduğu gerçeğini, yorulmaksızın tekrarladık.
Bir toplumun, yaşamasının ve mutluluğunun, ancak emelde ve emellerini gerçekleştirmesi yöntemlerinde tam birlik olmasına bağlı olduğunu anlat- tık. Vatanın kurtarılması, bağımsızliğın sağlanması" amacına yönelik ulusal birliğimizin, köklü, düzenli örgütlerin varlığına ve bu örgütleri iyi yönetebilecek kafaların, güçlerin bir tek beyin ve bir tek enerji niteliğinde birleşik ve kaynaşmış duruma gelmesine bağlı olduğunu söyledik ve bu arada, İstanbul- da, açılacak Mebuslar Meclisinde, güçlü, birleşik bir grup oluşturulması zorunluluğunu ortaya koyduk.
Millet, ancak devletlerin yıkılma ve çökme kargaşaları içinde bulunduğu zamanlarda tarihin yazdığı, çok önemli ve korkunç anları yaşıyordu. Böyle anlarda, kaderini kendi eline almakta aymazlık gösteren milletlerin, gelecekleri karanlık ve yıkımdır.

Türk milleti, bu gerçeği anlamaya başlamıştı. Bu kavrayış sonucudur ki, kurtuluş umudu veren, içtenlikli her çağınya koşmakta idi. Ancak uzun yüz- yılların uyuşturucu yönetim ve eğitiminin etkisinde, bir toplumun, bir günde, bir senede kurtarabileceğini düşünmek ve kabul etmek doğru değildir.
Böyle olduğundan, durumu ve gerçeği bilenler, elden geldiğince kendi milletini aydınlatarak ve ona doğru yolu göstererek, onlara, kurtuluş yolunda kılavuzluk etmeyi, en büyük insanlık ödevi bilmelidirler.
Türk milletinin, kalbinden, vicdanından kopup gelen en köklü, en belir- ***Türk millegi*** istek ve inanç belli olmuştu: Kurtuluş... ***un in en be-***
Bu kurtuluş çığlığı, Türk vatanının bütün ufuklarında yankılanmaktaydı. Milletten, başka açıklama istemenin yeri yoktu. Artık, bu isteği, dile getirmek ***Kurtuluş*** kolaydı. Nitekim, Erzurum ve Sıvas Kongrelerinde, ulusal istek belirtilmiş ve dile getirilmişti.
Bu kongrelerin ilkelerine bağlı olduklarını söyledikleri için milletçe vekil seçilen kişiler; her şeyden önce, bu ilkelere bağlı kişilerden ve bu ilkeleri duyuran dernekle ilgisini gösterir isimde bir grup yapacaktı: Hakları Savunma Derneği Grubu.. İşte bu grup, Ulusal Orgütlere ve dolayısile ulusa dayanarak hernerede olursa olsun, milletin kutsal emellerini cesaretle dile getirecek ve savunacaktı.
Efendiler, milletin emel ve amaçlannın da, kısa bir programa temel olacak ***Ulusal Ant*** şekilde topluca yazılması da görüşüldü. Ulusal Ant adı verilen bu programın ilk ***hazırlanıyor***

milsveddeleri de, bir fikir vermek amacıyla kaleme alındı. İstanbul Meclisinde bu esaslar, gerçekten toplu bir şekilde yazılmış ve belgeleştirilmiştir.
Efendiler, her görüştüğümüz kişi veya kişiler, düşünce ve kanıda bizimle ortak kalarak ayrılmışlardı. Fakat, İstanbul Meclisinde, Hakları Savunma Derneği Grubu" diye bir grup kurulduğunu işitmedik. Niçin?! Evet, niçin? Buna bugün yanıt isterim!
Çünkü, Efendiler; bu grubu oluşturmayı, vicdan borcu, millet borcu bilmek durum ve yeteneğinde olan efendiler, inançsızdılar.. korkaktılar.. bilgisizdiler.
Inançsızdılar; çünkü, milil emellerin gerçekliğine ve kesinhiğine ve bu emellerin dayanağı olan Ulusal Orgütlerin sağlamlığma inanmıyorlardı.
Korkaktılar; çünkü, Ulusal Orgütten olmayı tehlikeli görüyorlardı.
Bilgisizdiler; çünkü, kurtuluşun tek dayanağmın millet olduğunu ve olacağını kavrayamıyorlardı. Padişaha dalkavukluk ederek, yabancılara hoş görünerek, yumuşak ve ince davranarak, büyük amaçların elde edilebileceğine inanmak aymazlığını gösteriyorlardı.
Bundan başka, Efendiler; gördükleri iyiliği unutuyordular ve bencildiler.. ***Ulusal ülkü*** Ulusal ulkunun ve Ulusal Orgutlerrn, kısa bır surede sağladığı saygınlık ve ***ve ulusal*** varlığı küçümsüyorlardı. Yaratılmış olan durumun ve varlığın kolayca elde edilebileceği sanısına ve kuruntusuna kapılmakla çirkin gururlarını doyurma ***manda sağsevdasın*** düşüyorlardı. *ladığı sayErzurumda* Sıvasta söylenmiş. saptanmış bir unvanı olduğu gibi kabul et- *ve*
mek küçüklük olmaz mıydı?! 0 unvandan daha anlamlı ad mı yoktu?!
Evet, işittik Efendiler; varmış: "Fe11ıhı vatan grubu" ***ler***
Efendiler, geçmişle ilgili evreleri ve olayları; burada anlatabileceğim çerçeve içinde, gerçeğe uygun olarak saptamakta kararlıyım. Bu nedenle, tam üzerinde bulunduğumuz noktayla ilgili bir konuyu da, bütün içtenhiğimle bilginize sunacağım.
Ben Meb'uslar Meclisinin, İstanbulda saldınya uğrayacağını, dağılacağını kesinlikle beklemekteydim. Böyle bir durumda, başvurulacak önlemi de kararlaştırımştım. Hazırlığımız ve düzenlemelerimiz de başlamıştı. Ankarada toplanmak...
İşte bu ödevi yaparken, milletçe yanlış aniaşılmasrn diye önlem olarak da *Ankarada* bir şey düşünmüştüm. Mebuslar Meciisinin başkanı seçilmek.. Bundaki amaç, ***toplanmak*** dağıtılan meb'usları, Mebuslar Meclisi Başkanı olarak ve o yetkiyle, çağırmaktı. Gerçi bu önlem, ancak görünüşü korumada ve geçici olarak yararlı idi. Ama, ne olursa olsun, bunalımlı zamanlarda,

yararı geçici olsa da, her türlü önlemin alınmış olması gereksiz sayılamaz.
Gerçekte, İstanbula gitmiyecektim. Ama, bunu açıkça söylemeksizin, zaman kazanacak ve geçici olarak görev başında değilmişim gibi durum ve işler düzenlenecek ve Meclis, başkan vekilleri tarafından yönetilecekti.
Bu önlemin uygulanması, elbette, Meclise giden, gerçek durumu kavramış olması gereken arkadaşların yardım ve çalışmasıyla olabilecekti.
* Bilerek şeddeli yazılmıştır. Felh (kurtuluş) kelimesi bir tek "L" ile yazıhr ve öyle okunur, Kendisine karşı olanlarca alay konusu yapılarak grubun adındaki kelimeyi iki "L"li, yani "Felilih" olarak söylediklerini bildiğinden o da onları alaya alınak içiıı "Fellh" demiştir, Fellh Mısırın kıptT çiftçilerine verilen bir bakıma aşağılayıcı bir lLkaptır. Zenci anlamına da gelir **(B.Y.)**

Efendiler, bu konuyu, gerekenlere açtım. Düşünce ve görüşümü uygun buldular. Bu yolda çalışacaklarmı vaad ve temin ederek İstanbula gittiler.
Fakat, bu pek azı dışında, belki bir veya iki arkadaştan başkalarının, bu düşünceyi ağızlanna bile almadıklarını öğrendim.
Bu işte üstün gelen bir düşünüş ve mantık şu imiş.. Bunca millet vekilleri içinde meclis başkanı olacak yetenekli bir adam bile yok mudur ki, burada bulunmayan bir mebusu kendi yokluğunda başkan seçeceğiz.. Meclisteki sayın üyeleri bu kadar yeteneksiz göstermek yabancılar üzerinde kötü etki yapmaz mı?
Bir başka mantık da; Meclis başkanlığına Ulusal Güçlerin başkanını seçmekle daha ilk günden, Meclis üzerine kuşku ve saldırıya yol açmaktır. Akılii işi olamaz.
Bu türlü düşünen ve mantık yürütenlerin, bana pek de uzak insanlar olmadığını görenler, susmayı yeğlemişler...
Efendiler, açıkça söylemeliyim ki, bu önlemin almmamış olması, Meclis dağıldıktan sonra beni küçük bir güçlükle karşılaştırmıştır. Bunu da sırası gelince bilginize sunacağım.
*
* *
Efendiler, Meb'uslar Meclisi 19 Ocak 1920 tarihinde açılmıştı. Aşağı yu- ***Savaşişleri*** kan, bir ay sonra Savaşişleri Bakanının 21 Şubat 1920 tarihli bir telgrafını al- ***Bakanı Cedm*** Olduğu gibi bilginize sunuyorum: *mal Paşa-*
nın işten
Gecıktırılmesı sonımluluk getırır. Harbıye, **211111920** ***azaklaştıAnkarad*** **K.O.** 20
Komutanlığına *rılması*
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: ***önerisi kar-***
Ingilizler hükümete verdikleri bir notada, benimle Cevat Paşa Hazretlerinin işten çe- ***şısında Ali*** kilmemizi istediler. Hükümetçe olmaz diye şiddetli bir karşılık verildiyse de durum Rıza ***Paşa*** hükümetin kalmasını ve yalnız benimle Cevat Paşanın çekilmemizi gerektirdi.
Savaşişleri ***Hükümeti*** Bakanlığına Salih Paşa vekillik edecektir. Hükümeti zor duruma sokacak bir davranışta bulunulmamasını rica ederim. Yoksa durum, düşündüğünüzden daha ağır olur.
Savaşişleri **Bakanı Cemal**
Bu telgraf 22 Ocakta gelmişti. Derhal telgraf başında öğleden evvel saat *11:30* da şu telgrafı yazdım:
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine *221111920*
1- Verilen notayı olduğu gibi bildirir misiniz?
2- Yapılan öneriyi yerine getirmekte acele etmeyiniz. Notayı inceledikten sonra görüşlerimizi bildireceğiz.
Mustafa Kemal
Cemal Paşanın, imzasını gizliyerek verdiği karşılık şu idi:
Çok ivedidir Kadıköy, 22/111920

Ankara K.O. 20 Komutanlığına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Notanın kısaltılmış örneği aşağıdadır:
1- Özel olarak seçilmiş subayların Ulusal Güçler kurmaylıklarına gönderilmesi.
2- 14 üncü Kolordudan erlerin terhis edilip seçilerek Ulusal Güçlere gönderilmesi.
3- Top kaması ve başka gereçler kaçırılması.
4- Zonguldaktan Istanbula gelen taburun geri gönderilmesini geciktirmek.
5- Afyondan Alaşehire alay aktarmak.
6- Bursadan Bandırmaya bir alay aktarmak.

7- Bu işlerde Savaşişleri Bakanı ve Kurmay başkanının parmakları bulunduğu ortaya çıkmış. Kırk sekiz saat içinde bu iki kişinin görevlerinden uzaklaştırılması.
Dikkat buyuruluyor ki Aydın cephesi işi bu notada söz konusu bile değildir. Bu nota- ya karşılık olarak, bir iki, üçüncü maddeler yalandır. Dördüncü konu benim zamanımda değildir. Ben başvurmaları üzerine geri çevirdim. Beşinci işde, tümen komutanını değiştirdim. Altıncı iş, Ahmet Anzavur sorunu da iç güvenlikle ilgilidir. Bu konuda yazışmalanmız vardır. Şimdi de dosyalar incelenirse anlaşılır denildi. Kabul etmediler, Bunun üzerine üç yol söz konusu oldu: Notaya birinci yanıttan sonra karşılık vermemek ve içindekilere kulak asmamak, hükümeti bütünüyle görevden ayırmak. Benim görevi bırakmam. Birinci yol tutulacak olursa, burada bir skandal çıkmasından korkuldu. Ikinci yol tutulursa, aslında istedikleri olacak ve Ferit Paşanın, işbaşına geleceği düşünüldü. Bu duruma göre, benim görevden çekilmem ve bakanlığın vekillikle yönetilmesi yeğlendi. Herhalde kararınızın önce bana bildirilmesini rica eder ve sizlere saygılarımı iletirim. Efendim (Tümgeneral Cemal)

Başyaver Salih

Cemal Paşa, bu notada, Aydın cephesinin söz konusu olmadığını belinmekle bilmem ne demek istiyor? Kuşkusuz ki, söz konusu olan Aydın cephesidir, ona yardımdır ve Ulusal Güçlerdir. Yalnız Cemal Paşa, bu dokundurmasıyla sorumlunun Temsilci Kurul olduğunu anlatmak sevdasındadır.
Cemal Paşaya, bu telgrafına karşılık olarak yazdığım telgrafla, şu emri verdim:
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine 22 Ocak 1920
Görevden çekilmek yoluyla Ingilizlerin isteğine uymanız, öyle ağır bir durum yaratır ki, sizin çekilmemenizde var sandığınız ağırlıktan daha ağırdır. Bundan başka, Temsilci Kurulun bir delegesi olan sizin, Temsilci Kurulun haberi olmadan ve hatta onun tersini düşünmesine bakmadan kabul edilemez. Ingilizlerin, sizi zor kullanarak görevden ayırmaları olasılığı bile yararımıza olur. Ve hızla önlemler alınmıştır. Bu duruma göre, önce notayı olduğu gibi bildiriniz, sonra olup bitenden bilgi vererek kararımızı bekleyiniz ve sarsılmaksızın görevinizi korumanızı kesinlikle istiyoruz.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal
Ali Rıza Paşaya da şu telgrafı yazdım:
Başbakanhk Yüksek Katına Ankara, 221111920
Ingilizlerin, Savaşişleri Bakanının ve Genelkurmay Başkanının değiştirilmesini istemeleri, devletin siyasi bağımsızlığına kesin bir saldırıdır. Bu saldırı, bir süredir ülkemizin bölünmesi ve siyasi varlığımızın yok edilmesi yolunda dünya kamuoyunda dolaşan tartışmaların, bir kesin karar niteliği almış olmasının sonucu mudur? Yoksa, siyasi varlığımızı yok etme yolunda yapılacak girişimlerin ne sonuç vereceğini anlamak için yapılmış bir şey midir? Yoksa, Itilğf Devletlerinin alıştıkları gibi, birbirinin olurunu ve kararını almağa gerek görmeksizin, teker teker etki yapma yolunda herhangi bir davranış mıdır? Bunlan ayırd edebilecek bilgiye sahip değiliz ve sahip olamayız da. Gene Yunanlıların Salihli cephesinde başlıyan saldırılarının bu girişimler ile ne ölçüde ilişkili olduğunu da kestiremeyiz. Ama, siyasi bağımsızlığımıza yapılan bu açık saldırıyı, devletçe kabul edersek ve milletçe susarsak, siyasi varlığımıza karşı en kötü kararlara ve işlere kendimiz yol açmış olacağımıza kuşkumuz yoktur. Öyle olunca, Ingilizlerin Istanbulda yapabilecekleri saldırıları ne biçim ve ne ölçüde olursa olsun, içtekiler ve dıştakilerce, Hakları Savunma Derneğine dayalı bilinen hükümetin, bu öneriyi kabul etmiyeceğini sert bir dille bildirmesi ve bakan ile başkanın ne yapıp yapıp yerinde tutulması kesin isteğimizdir. Bunun dışında uysalca bir davranış, milletin bağımsızlığına ve varlığına zararlı olmakla kalmış olmaz, bir de hükümeti millete karşı vermiş olduğu sözden dönmüş ve bağımsızlık uğrundaki ulusal savaşımımızı geciktirmiş ve güçleşdirmiş olur. Bunun için hükümet kabul etse bile, biz,

hükümeti sorumlu saydığımızı duyurmak zorunda kalırız. Hükümet direnince, Ingilizler Savaşişleri Bakanı-

nı zor kullanarak işten almak ve bütün hükümeti düşürmek yoluna gitmeye kalkışsalar bile, durum gerek dışa ve gerek içe karşı, onların emrile bakanı gözden çıkarmak, durumundan daha elverişlidir. Durumun evreleri hakkında bir iki saate kadar karşılığınızı çok rica ederiz. İstanbul ile haberleşme, İngilizler tarafından önlenirse ulusal bağımsızlık uğrunda ulusal ve dinsel savaş ilan etmek yolunda ilerliyeceğiz.

Anadolu ve **Rumeli Hakları Savunma Derneği**
Temsilci Kurulu adına Mustafa Kemal

Aynı günde Cemal Paşaya, bu telgrafı yazdım:
Kişiye özel ve olağanüstü ivedidir. 22 Ocak 1920
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine

İngilizlerin emri üzerine Savaşişleri Bakanlığını bıraktığınız anlaşılıyor. Devlet ve milletimizin bağımsızlığını zedeleyen bu çekilmek işini, ne olursa olsun kabul etmemek sizin ve bizim ödevimizin gereğidir. Biz ödevimizi sonuna kadar yapmak için her türlü önlemi alıyoruz. Sizi de, işinizin başına geçip bakanlığınızı yürütmek yoluyla ödevinizi yapmaya çağırırız. Eğer kişisel veya inançsal herhangi bir nedenle durmak istemiyorsanız Ingilizlerin notası üzerine değil, bağımsız bir milletin bakanından beklenen yoldan ayrılırsınız. İşi; kişisel bir açıdan değil, bu karışmanın, vatanımız için akla gelebilecek ağır yıkımların başlangıcı olabilir diye, düşünmenizi rica ederiz, bakanlıktan bu yoldan çekilmeniz, İngilizlerin işlerimize karışmasını ve ulusun bağımsızlığının zedelenmesini kolaylaştıracaktır. Eğer görev başına gelmemekte direnirseniz, İngilizlerin ulus bağımsızlığını zedelediğini bildirirken, savaşişleri bakanının da vatan ödevini yapmamaktan sorumlu olduğunu ağır bir dille eklemek zorundayız. Notada yazılanları bir gün geç bildirmeniz ve şimdiye kadar Kurulumuzla ilişki kuramıyacak şekilde uzaklaşmanız durumu ağırlaştırmaktadır. Karşılık vermenizi ister ve rica ederiz.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Başbakanla telgraf başında şu haberleşmeler oldu:

Başbakanlık, 22 Ocak 1920
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci Kuruluna

Savaşişleri Bakanı Cemal Paşanın hükümetten çekilmesi ve Kurmay Başkanı Cevat Paşanın değiştirilmesi, sadece Ingilizler tarafından istenmiş değildir. İngiltere, İtalya ve Fransa temsilcileri, Başbakanlığa ortak bir ültimatom vererek gerekçe bildirip kırk sekiz saat içinde bu isteğin yerine getirilmesini istemişlerdir. Bu ağır öneri karşısında, hükümetçe enine boyuna düşünüldükten sonra hep birlikte çekilmeye karar verildi ve Meb uslar Meclisi kurulmuş olaydı hükümetçe başka yolda davranılahilirdi. İleri sürdükleri gerekçeleri çürütülerek, gerekli girişimler yapılırdı. Temsilciler isteklerinde direndiler. Hükümetin çekilmesi kesinleşmişken Meb'uslar Meclisinin daha görüşmelere başlıyamadığı bir zamanda hükümetin çekilmesinin vatanın yüksek çıkarlarına aykırı olacağını Cemal Paşa kendisi söyleyip İstanbulu Anadoludan ayırmaya kadar varıp çok ağır sonuçlar doğuracağını ileri sürerek, kendi çekilmesiyle işin çözümlenmesini yeğlemiştir. Olayın evreleri bundan ibarettir. Mebuslar Meclisinin, en çok bir iki güne kadar toplantı yeter sayısıyla toplanması kesin olduğundan hükümet, her türden konuları meclisin gözü önüne serecektir. Sizin bu konuda hiçbir girişimde bulunmamanız gereklidir. Çünkü söz sahibi olan Mebuslar Meclisidir. Bakanlar durumun ağırlığını tamamile kavramış ve yapacaklarının ve davranışlarının doğruluğuna inanmış olduğundan kötünün en azını seçmişlerdir. Karışmalara son verileceği Cumartesi sabahına kadar bildirilmezse hükümetin iş başından çekileceği ve bundan doğacak olayların sorumlusunun kendisi olmıyacağı bildirilir.

Başbakan Ali **Rıza**

Efendiler, Başbakan Paşa, kendilerini aşağılayana değil, bize sert ültimatom veriyor.

Kongre, 221111920
Başbakan Paşa Hazretlerine

Teigrafınız hakkında Temsilci Kurulca bir karar alınmak için herşeyden önce ültimatom örneğinin olduğu gibi hildirilmesine kesin gereksinim vardır. Bunu hildirmek iyiliğin- de bulunmanızı rica ederim.

Temsilci **Kurul adına Mustafa Kemal**
Erenköy, 22123,111920
Anadolu ve Rumeli Haklan Savunma Derneği Temsilci Kuruluna
K: Görüşüldükten sonra bildirilecektir,
Başbakan Ali rıza
Burada, söylemeliyim ki, hükümet, bu nota örneğini bize olduğu gibi vermek istememiş ve vermemiştir.
Başbakana verdiğim karşılık şudur:
221111920
Başbakan **Hazretlerine**
Ultimatom örneğini gördükten sonra kesin kararımızı bildireceğiz. Ancak durum incelenirken dayanılan ilkelerde, hükümetle aramızda bakış ayrılığı vardır ki, herşeyden evvel onu gidermek isteriz. Hükümet bizim dileklerimizi kendi yaptıklarına karışma saymış, yani dış olayı bir yana bırakarak, bir iç sorun önünde bulunduğunu sanmıştır. Olayı, yalnızca, yabancıların bir bakanı değiştirebilmesi bakış açısından düşünmek gerekir. Şu da var ki sizin sandığınız gibi Savaşişleri Bakanının kişiliği de söz konusu değildir. Aynı durumda başka bir bakan ve herhangi bir kişi olsa, olay, aynı şekilde düşünülecekti. Ote yandan ha- kanın değiştirilmesini emreden gücün, Mebuslar Meclisinin toplanmasına ve hükıınetin açıklamalarından sonra Mebuslar meclisinin bir karar almasına izin verip vermiyeceği de şu anda bilinmiyor. Mebuslar Meclisinin, söz sahibi olmadan evvel meydana gelecek olup bittilere hazırlanmak gerektiği için hükümetinizin kararını anlamak istiyoruz. Mehuslar Meclisi söz sahibi olmadan evvel olup bittiler birbirini izler ve dış sorunların niteliğine uygun önlemler almak gecikirse, bundan doğacak sorumluluğun da Kurulumuza yönelik olamıyacağını kabul edersiniz, Meb'uslar Meclisi gerçekte toplanır ve görev yapmaya başlarsa, hükümete hiçbir şey için başvurmayacağımız doğaldır. Notayı yalnız Ingilizlerin değil ItiMf Devletlerinin ortaklaşa vermesi, dış sorunun önemini kavramak için ayrı bir nedendir.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal
Cemal Paşa, son telgrafımıza, 23/24 Ocakta verdiği karşılıkta, çekilmesinin zorunluluğundan ve Ulusal Meclisin davranış şeklini beklemek gerektiğinden söz ediyordu (Belge 221).
Efendiler, aynı gün öğleyin Ankara, Erzurum, Sıvas, Diyarbakır, Bandırma, Balıkesir, Konya, Edirne, Istanbul ve Bursada bulunan komutanlara durum ve görüşümüz bildirilerek dikkatleri çekildi ve ne düşündükleri soruldu (Belge 222).
Istanbuldaki Onuncu Kafkas Tümeni Komutanı Kemalettin Sami Beye de (Berlin Elçisi Kemalettin Sami Paşadır), ayrıca şu emri verdim:
22 Ocak 1920
Onuncu Kafkas **Tümeni Komutanlığına**
Hemen Rauf Beyi bularak durumu birlikte ve güvenlik önlemi alarak izlemenizi rica ederiz. Ingilizlerin isteğini yerine getirmek hiç doğru değildir. Burada o bakımdan ivedi önlemler alınmaya girişildi. İstanbuldaki telgraf haberleşmelerini güven altına almanız gereklidir (Belge 223).
Mustafa Kemal
Efendiler, Rauf Bey, Bekir Sami Bey, Cami Bey ve bütün mebuslara da Kafkas Tümeni Komutanı Kemal ve Müstahkem Mevki Komutanı Şevket, ve

Savaşişleri Bakanlığı Başyaveri Salih Beyler aracılığıyla da şifre olarak şu bildiride bulundum:
22 **Ocak 1920**
Ingilizler Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa ile Genel Kurmay Başkanı Cevat Paşanın görevden çekilmesini istemişlerdir. Bu girişim, devletin bağımsızhğrna karşı kesin bir davranıştır. Onun için, bu girişime karşı milletin göstereceği tepki, bağımsızlığı korumak için yapılacak kutsal savaş niteliğindedir. Bu savaşın ilk evrelerinde, ödev milletin mebuslarına düşer. Mebuslar, Ingilizlerin hükümet üyelerinin var oluşlarına karışıp etki yaparak devletin siyasi bağımsızlığına karşı yaptıkları saldırıların, içe ve dışarıya karşı kesinlik ve ivedilikle kabul edilmediğini bildirmek zorundadır. Bunun yapılış şeklini kararlaştırarak buraya bildiriniz. Ancak eylemlerde şu noktaları ne yapıp yapıp sağlamak gerekir:
Birincisi; Meclisin dağıtılması hakkında bir padişah buyruğunun mecliste birdenbire okunması olasılığıyla karşı karşıya kalınmamalıdır. Eğer böyle bir şeyin olabileceği yolunda en ufak bir kuşku

belirirse, mebuslar, girişimlerini özel toplantı şeklinde de yaparlarsa yeterlidir. Ikincisi; devletin bağımsızlığına karşı kesin bir davranış olduğunu Barış Konferansına ve Avrupa milletlerine ve Islam dünyasına ve ülkenin içinde her yere duyurmak gerekir. İngilizlerin saldırısı geri alınmazsa, Meclisin ödevi, Anadoluya geçmek ve ulusal yönetimi üstlenmektir. Bu yürütme, bütün milletin gücünü toplamış olan Ulusal Güçler tarafından her yoldan desteklenecektir. Şimdiden gerekli önlemler alınmıştır.

Temsilci Kurul **adına Mustafa Kemal**

Bu bildirinin örneği olduğu gibi bütün komutanlara bildirildi.

Efendiler, ayrıca, Rauf Beye de 23 Ocak 1920de, Onuncu Kafkas Tümeni Komutanı aracılığıyla yazdığım şifrede, "Savaşişleri Bakanının ayrılması bir olup bitti olmakla birlikte, işin önemi sürmektedir dedim. İti1ıf Devletlerinin temsilcileri, hükümetimizi istedikleri gibi oluşturmak yolunu tutmuş oluyorlardı. Yarın, Meclisin güveneceği bir hükümete karşı da böyle davranmalarına yol açılmış oluyordu. Hükümetin, millete ve basına haber vermiyerek, bir hükümet sorunu yapmayarak boyun eğmesi ulusal bağımsızlığımızı zedeliyordu. Olayı kapatmayarak, Mebuslar Meclisinde, hükümeti, ulusun bağımsızlığını koruyamadığı için açıktan açığa düşürmek gerekti. İşte, bütün bunları Rauf Beye yazdım (Belge 224).

Gene o gün, Onuncu Kafkas Tümeni Komutanı ile Rauf Beye ortaklaşa şu direktifi vermiştim: Hükümet dayatarak; Barış Konferansını; Ulusal Güçlerden dolayı Türk hükümetini düşürmeye karar verdiğini, bütün dünyaya duyurmaya zorlamak gerekir. Hükümet, ondan evvelkiler gibi, ulusun bağımsızlığından sessizce ödün vermesile kişisel yetki açısından güçsüzlüğünü, anlama ve kavrama bakımından hiç güvenilir olmadığını bir daha açıkça göstermiştir. Bu kadar karışık işleri yaradılış ve düşünüş bakımından bu kez de güçsüz kişilerle yönetmeye çalışmak artık olanaksızdır. Bu duruma göre, hükümetin olaydan ötürü düşürülmesi gereklidir. Ulusun genel güvenine sahip bir hükümetin iş başına gelmesi yolunda çalışınız (Belge *225).*

Efendiler, yabancıların, İstanbulda saldırıları arttırarak bakan veya ***Anadoluda*** mebuslardan bazılarım tutuklamaya başlayabileceklerini kestirip karşılık ol- ***bulunan***
mak üzere, Anadoluda bulunan yabancı subayların tutuklanmasına karar ver- ***yabancı sudim.*** Bu kararımı ve buna göre önlem alınması gerektiğini, 22 Ocak 1920 tari- [- hinde Ankara, Konya, Sıvas ve Erzurumdaki kolordu komutanlarına, kişiye ***mas, kararı*** özel olarak, şifre ile emrettim (Belge 226).

Efendiler, mebuslara yazdığım telgrafa, Vasıf, Rauf, Bekir Sami Beylerin birlikte imzaladıkları yanıt geldi. Bu yanıtta; Meclis resmi olarak görüşmelere

başlayınca, bugünkü sorun nedenile hükümet çekilecektir. 0 zamana kadar durumun esenliği için hükümetin iş başında tutulması gereklidir. Siz, bir girişimde bulunmayınız karışmayınız. Emirlerinizi bize bildiriniz. Görüşlerinizin her yerde gerçekten savunulacağına güveniniz denilmekte idi (Belge 227).

Ben, ne hükümete ve ne de Meclise bildiride buluıımamaya karar vermiş ve artık işi sayın mebus arkadaşlanmıza bırakmıştım (Belge 228).

Efendiler, Istanbuldakilerin, ne gibi öğütlere uyarak, davranışlarına yön verdiklerini belirtmek için, şu kısa bilgiyi sunayım:

Filan siyasi temsilci, çok namuslu ve doğru sözlü ve Türk dostu imiş. Bu kişi, çok içten ve üzüntülü bir sesle demiş ki, eğer Savaşişleri Bakanı ile Cevat Paşa çekilmeseydiler, Savaşişleri Bakanlığı işgal edilecekti. Ulusal Güçlerin gösterdiği dinginlik ve dayanıklılık, bazılannı çıldırtıyor. Fakat acele etmeyin, ezilirsiniz. Bana inanın. Aşağılama varsa, yapanlar utansın. Belki daha başka delilikler de olacaktır. Fakat, siz, sakın delilik yapmayın. Istanbuldakiler; biz, bu sözlerin doğruluğundan kuşkulanmıyoruz diyorlardı (Belge 229).

Efendiler, mebuslar, istanbulda topiandıklarından bir hafta sonra, baş- ***Meb'uslar*** kanlik divanı seçimi üzerinde ve dolayısile Meclis Başkanlığı hakkında görüş- ***Meclisi***
melere başlamışlar. Bir yerde işaret etmiştim ki, ben, Meclis Başkanı seçilme- ***Başkanı ol-*** mi, birtakım yararları nedenile, gerekli bir önlem saymış ve gereken kişilere görüşümü bildirmiştim. Işte, anlattığım gibi, bu konu üzerinde görüşülmeye ***luyor***
başlandığı günlerde, 28 Ocak 1920 ve 1 Şubat 1920 tarihlerinde Rauf Beyin yaptığı

bildirilerde, birtakım düşüncelerden sonra, biz pek büyük sakınca doğuracak olan bu işi ileri sürmekten vazgeçiyoruz." denmekte (Belge 230) ve
özel, gizli bir toplantıda yeniden söz konusu oldu. Şeref Bey, seçilmenizin yararlarından söz etti... Seçimde oyların dağılacağı, yeniden kesinlikle anlaşıldığından, milletin başında, Ulusal Meclisin koruyucusu olarak kalmayı zaten öteden beri yeğlediğinizi söyledik, sizin için alkışlarla içten gösterilere şahit olundu. Genel Kurulda Reşat Hikmet Bey, Birinci Başkan ve Hüseyin Kazım Bey birinci ve Hoca Abdülaziz Mecdi Efendi, ikinci başkan vekili seçildi. haberi verilmekte idi.
Efendiler, benim başkanhğımdan söz eden, demek ki, yalnız Şeref Bey oluyor. Obtir kişiler tarafından, ne amaçla başkanlığa seçilmemden söz konusu edildiği, gizli olduğu bildirilen bu toplantıda, dolaylı olarak bile söylenmiyor. Sağlam gerçeklere dayanarak, benim başkanlığımı söz konusu yapmalıydılar. Ondan sonra, oyların dağıhp dağılmayacağını incelemeliydiler. Sadece Şeref Beyin sözleri üzerine, oyların eğilim yönü hakkında yargıya varmak doğru olmayabilirdi.
Efendiler, Rauf Beyin başkanlık işine ilişkin açıklamalarına verdiğim karşılıkta demiştim ki: İleri sürülen sakıncalar önceden enine boyuna düşünülmüş olan şeylerdir. Benim başkanlığımı söz konusu kılan nedenler bellidir; Ulusal Güçlerin, millet tarafından benimsendiğini perçinlemek, Meclis dağılırsa başkanlık ödevlerini güvenilir şekilde yapmak, varolmamızla bağdaşmayan bir barış önerisi karşısında ulusça ayaklanılırsa başkanlığın tutumuyla ulusun nesnel ve tinsel güçlerini savunmaya yöneltmek düşünceleridir. Sözlerinizden, savunmaya ilişkin bu nedenlerin, bugün Istanbul çevresinde önemsiz sayıldığı anlaşı

lıyor. Eğer doğru düşünmemekten, ulusal savunmada bugün ve ileride aksaklıklar olursa, sorumluluk, yanlışlığı yapanlara düşer. Benim bu işi kişisel düşüncelerle istemediğim yolunda güvence vermeye gereklilik yoktur."
Efendiler, Savaşişleri Bakanı ve Kurmay Başkanının zor kullanarak dilşürüldüğlinil biliyoruz. Meclis başkanlığına seçilen rahmetli Reşat Hikmet Beyin, bir nedenle yabancılar tarafından tutuklandığını haber almıştık. İstanbulda bulunan Temsilci Kurul Uyelerinin tutuklanması düşünüldüğü, Rauf Beyin 28 Ocak 1920 tarihli yazısıyla bildiriliyordu. Bu olaylardan, Ulusal Güçler karşıtlığı, Meclisin dağıtılması olasılığı, dolayısile ulusal savunmaya girişmek zamanının daha yakın olduğu meydandaydı. Fakat, bu gerçeği sezinleyen azdı.
Efendiler, Reşat Hikmet Beyin kurtarılması için de Ankaradan çalışmak gerekti (Belge 231). Rauf Beyin, Meclisin durumunu anlatan 27 Ocak 1920 tarihli şifre teigrafında yazılanlar arasında kuşku verici birtakım cümleler vardı. Orneğin; hükümet, önce işten ayrılmayı düşünmüş, ama yapmamıştır. Meclisin bugünkü durumu, bu sorunu çözmeye uygun değildir. Buradaki mebuslar, milletin Maraş çevresine ilişkin olarak gönderdiği teigrafları, genel kurulda, okumaya bile yanaşmıyordu. Itilf Devletlerinden biri, bir diğerine ayak uydurmamızı öğütlüyor. Toplanacak yerimiz yoktur (Belge 232, 233).
Rauf Beye, 7 Şubat 1920 de yolladığımız bir yazımızda, şu düşüncelerimizi bildirdik: Meb uslar, İstanbulun iç ve dış etkiler altında barışa yönelik amaca önem vermiyerek kulluk, yükselme hırsı, kıskançlık, boşkunıntu, vb gibi etmenlerle bölüntüye uğramışlardır. Arkadaşlanmız, çok sayıda meb'usdan oluşan bir çoğunluk elde edebilmek için kendi düşünce ve inançlarından bir kısmından boyuna vazgeçmişler ve uysal olmak eğilimleriyle hükümet ve bilinen çevrelerde etkinliklerini bütünüyle yitirmişlerdir. Düzeni bozmamak kay- ***Hükmeri*** gusile bu tutum, sürdürülürse, ulusal olmayan emellere ve çeşit çeşit tutkula- *kayıtsız* ra maşa olmaktan, ulusal emellere karşıt kararlar alınmasını önleyememek- ten, korkulur. Bu duruma karşı önlem şudur: Prensiplerimize yüzdeyüz bağlı arkadaşlardan oluşan, azınlıkta kalsa da, bir grupla yetinmek... Bunun sakın- ***şım*** *durucası* uysallıktan daha azdır. Hükümeti kayıtsız şartsız düşürmek gereklidir. ***munu al-*** Kesin savaşım durumu alınmak gerekir (Belge 234). ***manıngeEfendiler,*** Ali Rıza Paşa hükümeti çekilmemiş, Meclis de bir sorun yara- ***g***

tılmaktan çekinerek düşürülmesi yönüne gidememiş ve bazı üyeleri değiştirilmiş olan Ali Rıza Paşa Hükümetine güven oyu vermiştir.
Ali Rıza Paşa Hükümetinin, Mecliste okuduğu bildirgeyi bilmem hatırlar mısınız? Bu bildirgede:
Başbakan Paşa, söze, yaptığı en önemli görevi belirtmekle başlıyor; İstanbul hükümetiyle Anadolu arasında haberleşmenin kesilmesine kadar varan anlaşmazlığın giderilmesini başardığını, bundan böyle ulusal iradenin yüksek mecliste belirdiğini, artık meşrutiyet kurallarına eksiksiz uymaya hiçbir engel düşünemediğini söylüyor.
Efendiler, bu sözlerle, Temsilci Kurulun ulusal irade adına iş yapmasına ve meşrutiyet kurallarma uygun davranışları engellemesine artık yer olmadığı gibi

bir anlam sezdirmek isteniliyor. Daha dün, Milli Meclisin, İstanbulda toplantı halinde bulunduğu bir sırada, ulusal iradeye de, dünya kurallarına da aykırı olarak kendilerinin ve kendilerile birlikte, Meclisin ve milletin nekadar ağır bir saldırıya uğradığını söylemeye gerek görmiyen başbakan, hill'i Temsilci Kurulu jurnal etmekle yüreğini şifalandırmaya çalışıyor ve bizim sayın mebus arkadaşlanmız da, bu sözleri suspus olarak dinlemek yeteneğini gösteriyorlar.
Hükümet, siyasi topluluklara karşı yansızlıktan ayrılmadığını ve ayrılmayacağını doğruladıktan sonra, bugüne kadar elde ettiği başarıların değerlendirilmesini Meclise bırakıyor.
Başbakan, devletin yönetiminin düzeltilmesi gerektiğini söyleyerek, Osmanlı Devletinin, her yabancı devlet baskısı karşısında kaldığı zaman, izlediği pek eski yöntemi dirilterek, yeni dtizeltmelere girişileceğine dünyaya söz veriyor. Yerel yönetime geniş ölçüde izin vereceğiz. Azınlıkların haklarını korumak için (seçimlerde) nisbi temsil sistemine geçeceğiz
Adalet, maliye ve bayındırlık ve iç güvenlik işlerinde ve dahası sivil yönetim işlerinde yabancılara yeterince teftiş yetkisi vereceğiz diyerek düşündükleri düzeltmelerin başhcalarırn sayıyor.
Başbakan Paşa, dışişlerinden söz ederken de ateşkes hükümlerinden ayrılmamak İstanbul Hükümetince gerekli görülmektedir, diye yüklenimde bulunurken, İzmirin işgali nedenile meydana gelen kaynaşma ve karışıklığa son verecek olan, ancak barıştır, demekle yetmiyor ve kararlılığın ve doğru görmenin" güçlüğü kolaylığa dönüştüreceğine tam kanısı olduğunu söyliyerek bildirisini bitiriyor (Belge 235).
Efendiler, Meb'uslar Meclisinin onaymı alan bu bildirgede yazılı olanlan ***Ali Riza*** inceleyip yorumlamakla burada vakit yitirmeyi gereksiz sayarım. ***Paşa ve***
Yalnız Efendiler, Başbakan Ali Rıza Paşanın ve hükümetinin içyüzünü ve utanmazlığını gösteren bir belgeyi olduğu gibi bilginize sunmama izninizi
rica edeceğim:
Çok ivedidir illere ve Bağımsız Saneaklara Istanbuldan, 14 Şubat **1920 Bu kez** Mebuslar Meclisinde okunup ve büyük çoğunlukla onaylanarak hükümete
güven oyu alan programın; önemli noktalarından birinde olduğu gibi; Genel Meclis toplanarak her türden ulusal emellerin belireceği tek yer, hamdolsun işe başladığına göre, meşrutiyet kurallarının her türden engel ve etkilerden arınmış olarak eksiksiz işlemesi gereken memlekette, bu meclisten başka yerde ulusal irade adına *söz* söylemeye ve istekler ileri sürmeye artık yer ve olanak kalmadığından hükümet işlerine karışmak şeklinde her türlü iş ve davranışların cezalandırılacağı gerekenlere bildirilir.
Başbakan Ali Rıza
Efendiler, böyle bir genelgeye ne gerek vardı! Temsilci Kurulu, millet gözünde, küçük düştirmekten, onun cezalandınlabileceğinden, söz etmekte ne yarar vardı? Eğer Temsilci Kurul zaman zaman hükümetin dikkatini çekmeyi gerekli görüyor idiyse, bu davranışının, nekadar temiz ve yüksek amaçlarla yapıldığından ve ne denli vatani zorunluluklar yüzünden

meydana geldiğinden hli kuşku duyulabilir miydi? Temsilci Kurulu, dolayısile ulusun birliğini ve dayanışmasını ortadan kaldırmayı ana hedef alan hükümet, Aydın, Adana, Maraş, Urfa, Gaziantep cephelerinde yapılmakta olan çatışmalardan ise hiç de duygulanmış görünmüyordu. Yabancı devletlerin, doğrudan doğruya kendi hükümetine yapmış olduğu saldırıdan üzüntü duymuyordu. Şunu da, açık olarak, söyle-

meliyim ki, her türlü ulusal emellerin belireceği tek yer olmak gereken Ulusal Meclisin henüz, Başbakan Paşanın Allaha hamdederek sözettiği gibi iş yapmaya başladığı da ne yazık ki görülmüyordu.
Efendiler, Başbakanın, bu bildirisi üzerine biz de şu genel bildirimle milletin dikkatini çekmeyi gerekli gördük:
Tel Genelge *171211920*
Ulusal iradenin yasal belirti yeri olan Mcb'uslar Meciisini açarak ulusal egemenliği kanıtlamayı başarmış olan derneğimizin, en önemli ve en temel ödevlerinden biri de ulusal amaçlara uygun ilkelere göre, bir barış yapılana kadar, ulusal birliği korumaktır.
Derneğimizin her güçlüğü yenmek ve vatanı ve ulusal varlığı kurtarmak yolundaki kurtarıcı çalışmaları; ulusal amacın elde edilmesine kadar, daha büyük bir kararlılık ve amaçla sürdürmesi gerekli bulunmakla, yaşama ve varolma ilkesinden ibaret olan Ulusal Örgütlerin, vatanın her köşesinde, genel ve yaygın bir şekilde, oluşturulmasının eskisi gibi sürdürülmesini bütün merkez kurul ve yönetimlerinden bir kere daha önemle rica ederiz.
Anadolu ve Rumeli Hakları **Savunma Derneği**
Temsilci Kurulu adına Mustafa Kemal
Efendiler, İstanbuldan gelen 19 Şubat 1920 tarihli yazıda, "İngiltere Dev- *Aldatıcı*
leti Dışişleri Bakanlığından Istanbuldaki siyasi temsilcisine gelen ve siyasi ***sözler, ağır***
temsilcilik tarafından da resmi olarak hükümete yapılan sözlü bildiride, devlet merkezinin, Osmanlı Devletine bırakıldığı bildirilmiş ve fakat, bununla birlikte Ermeni kırımile, Yunanlılar da dahil, İtilf Devletlerinin kuvvetlerine karşı, olan tutumumuzun hemen değiştirilmesi ve yoksa, banş koşullarımızın değişmesi olası bulunduğu da ayrıca bildirilmiştir." denilmekte ve bazı şeyler, özellikle "sızıntıya yoi açacak en küçük olaylara bile meydan bırakılmaması öğütlenmekteydi.
Efendiler, ağızdan verilen bu sözün anlam ve kapsamı ne olabilirdi? Yunanlıların, Fransızların ve başkalarının işgalinde bulunan yurt parçalarından başka, İstanbulun da alınması kararlaştırılmıştı. Fakat bildirilen kurala uyulursa, İstanbulu almaktan, yaz geçeceğiz mi denilmek isteniyordu? Yoksa, Yunanlıların, Fransızların, Italyanların işgalleri aslında geçicidir. Itilaf Devletleri, yalnız İstanbulu alacaktı, fakat önerdikleri koşula uyarsak, onu da birakacaklardır, anlamı mı çıkarıliyordu?
Yoksa, Efendiler, Yunanlılarm, Fransızların, Italyanların işgalleri bir olup bittidir. Istanbulun işgali de düşünülmektedir. Fakat, Yunanlıları, Fransızları, İtalyanlan işgal ettikleri bölgelerde rahat ve güvenlik içinde bırakırsanrz, onların işgallerini benimsediğinizi etkin olarak gösterirseniz, Istanbulun işgali düşüncesinden vazgeçeriz mi denilmek isteniliyordu?
Ya da Efendiler; Itilf Devletleri, Ulusal Güçlerin işgal bölgelerinde, işgal kuvvetlerine karşı aldığı cepheleri bozdurmayı ve açtığı savaşları, giriştiği eylemleri durdurmaya, Istanbul Hükümetinin başaramıyacağını iyice anladıklarından, Yunanlılarla birlikte Itiltf Devletlerine saldırının önlenememiş ve aslında hiç yapılmamış olan Ermeni kırımına son verilmemiş olduğu gibi uydurma nedenlerle İstanbulu da mı işgal etmek niyetinde idiler?!
Şonraki olaylar, bu son görüştin doğru olduğunu göstermiştir sanınm. Fakat, Istanbul hükümetinin, Ingiliz temsilciliğinin önerisinden, böyle bir mana çıkarmaya yanaşmamış, tersine ümide düşmüş olduğu görülüyordu.

Efendiler, yapılmış olan önerinin ne denli yersiz olduğu üzerine bir fikir verebilmek için biz de, o günlere ait bazı durumlan anımsayalım. Kuşku duyulmamak gerekirdi ki, Ermeni kırımı hakkında söylenenler, gerçeğe uygun değildi. Tersine güney bölgelerinde, yabancı güçler tarafından silhlandınlan Ermeniler, bu korumalardan yüz bularak, bulundukları yerlerdeki Müslümanlara saldırmaktaydılar. Oç alma düşüncesiyle her tarafta acımasızca adam öldürme ve yok etme yolunu tutmuşlardı. Maraştaki acıklı olay, bu nedenden çıkmıştı.
Yabancı gllçlerle birleşen Ermeniler, top ve makinalı tüfekle Maraş gibi eski bir Islam şehrini yerle bir etmişlerdi.
Binlerce güçsüz suçsuz anne ve çocuklara zulüm yapımş onları yok etmişlerdi. Tarihte benzeri görülmemiş olan bu yabaniliği yapan Ermenilerdi. Müslümanlar ancak namus ve hayatlarını korumak kaygısıyla karşı koymuşlar ve savunmuşlardır. Yirmi gün süren Maraş soykırımında, Müslümanlarla birlikte şehirde kalan Amerikalıların, bu olay hakkında Istanbuldaki temsilcilerine çektikleri telgraf, bu acıkh olayı yaratanları yalanlanamaz biçimde göstermekteydi.
Adana ili içindeki Müslümanlar, tepeden tırnağa kadar silihlandırılmış olan Ermenilerin, süngülerinin tehdidi altında, her dakika kınm,a uğramakla karşı karşıya bulunuyorlarclı. Hayatının ve bağımsızlığınm korunmasından başka bir şey istemiyen Müslümanlara karşı uygulanan bu işkence ve yoketme siyaseti, uygar insanlığın dikkatini çekecek ve acıma duygularını uyandıracak nitelikte iken tersi olduğunu ileri sürmek ve ondan vazgeçilmesini istemek, gülünç olmuyor muydu?
Izmir ve Aydın yöresinde durum buna benzer ve belki daha acıklı değil miydi? Yunanlılar hergün güç ve araçlarını artırıyor ve saldırı hazırlıklarını tamamlıyordu. Bir yandan da bölge bölge saldırıdan geri durmuyordu. 0 günlerde Izmire yeniden bir piyade alayı ile tam donatımlı bir atlı alayı ve yirmi dört tane yük otomobili ile çok sayıda nakliye arabası ve altı tane top ve birçok cephane çıkarıldığı ve cephelere çok sayıda cephane gönderilmekte olduğu anlaşılmıştı. Gerçek şu idi ki, milletimiz, durup dururken hiçbir yerde, hiçbir yabancıya saldırmış değildi.
Bu duruma göre Efendiler, vatanımızın işgal altındaki bölümlerinden düşmanların çekildiklerini görmeden veya hiç olmazsa çekilecek]eri kanısına tam olarak varmadan, aldatıcı söz vermelere gereğinden fazla önem vermek akıllı işi miydi? Ulkenin geleceğinin tek dayanak halkası olarak kalmış bulunan Ulusal Güçleri dağıtmaya yönelik bu gibi öneri ve girişimleri anlamakta güçlük var mıydı? Yarmiarın kuşkuları ve belirsizlikleri içinde hemen ulusal "davadan vazgeçmek olur muydu? Yalnız Istanbulun değil, Boğazların, Izmirin, Adana dolaylarının, kısaca ulusal sınırlarımız içindeki bütün yurt parçalarının egemenhiğimiz altında bırakılması ulusal amacımız değil miydi? Bu durumda, sadece İstanbulun, Osmanlı Devletine bırakılacağına söz verilmesi karşısında, Osmanlı Devletinin Başbakanı Ali Rıza Paşa sevinse de, Türk milletinin sevineceği ve bununla yetinerek sessiz ve hareketsiz kalacağı nasıl düşünülebilirdi? Vahdettinin başbakanı, Ulusal Güçleri dağıtmaya yönelik bütün bu girişimlerin tarihsel sorumluluğunu, tartıp düşünmek istemiyor muydu?
Efendiler, yabancı önerisini ve onu uygulamaya kalkışan hükUmetin isteğine ve emrine, milletçe ve Ulusal Güçlerce uyulmayacağı doğaldı.

Muhterem Efendiler, Rauf Bey, 19 Şubat 1920 tarihli bir şifre ile, hükü- *Ulusal* ***bir*** met ve Meclis hakkında çok düşündürücü bilgiler veriyordu, bu bilgileri özet- ***hukumer*** *kurma* ***olalıyeyım*** *nakstzhğı*

Şubatın on dokuzuncu gunu, Başbakan, Içişleri Bakanı ve Denızışleri Bakanı, Felahı Vatan grubunun toplantısına gitmişler, Başbakan Ulusal Güçlerin ikinci bir hükümet gibi görünmemesi, hükümetin işlerine karışmaması ve Maraş dolaylarında yapılanların daha ilerilere uzatılmayarak durdurulması ile düzenin sağlanması gereğini politika açısından hayırh saydığını söylemiş, Ziya Paşanrn, Vali ve Ahmet Fevzi Paşanın, Kolordu Komutanı olarak Ankaraya gönderileceğini bildirmiş. Içişleri Bakanı da istediğini yapmak hakkına karışılmamasını istemiş. Polis müdürü ile jandarma komutanını değiştirmeyi beceremediklerini anlatmış. Eskidenberi dostu olan Keşfi Beyin namusluluğundan ve onu Bursaya vali ve Faik Ali Beyi müsteşar yaptığından sözetmiş. Salih Paşa da Maraş dolaylarında boşalttırılan yerlere, hükümet tarafından elkoymayı siyaset açısından olabilir görmemiş. Fransız basınını bize karşı çevirir demiş. Padişah hükümete, meclisten daha çok egemen imiş. Meclisin ruhsal durumuna göre, bu hükümeti düşürme ve yerine gerekli değerde, milli bir hükümet getirmek olası değilmiş. (Belge 236).
Bu bilgileri, Anadolu ve Rumelide bulunan bütün komutanlara iletirken, şunu da ekledik:
Temsilci Kurul, işgal ve çeşitli yabancı baskılar etkisi altında bulunan İstanbulda daha ulusal ve özverili bir hükümetin işbaşına getirilmesindeki güçlüğü bildiğinden, Başbakan Paşanın bildiğimiz bildirgesine karşılık olarak 17 Şubat 1920 tarihindeki genelgeyle görüşünü bütün örgütlere duyurmuştu. Ulusal birliği bozmak düşüncesile yapılacak her girişim ve saldırıyı, akıl ölçüleri içinde sonuçsuz bırakmak gerekir. Ulusal emellere uygun bir barış elde edilmedikçe Ulusal Güçlerin işi bırakması olasılığının bulunamıyacağı hakkında ilgililerin yeniden dikkati çekilmekle birlikte, ulusal birlik dayanışmasını güçlendirerek sürdürmek konusunda her zamandan çok iyi görüşlü ve tetikte bulunulmasını özellikle rica eder ve dileriz (Belge 237).
Rauf Beye de, karşılık olarak şunu yazdım:
Savaşişleri Başyaveri Salih Beye 2112/1920
Rauf Beye:
K: 19/2/1920 şifreye:
Felhı Vatan grubunun Başbakan Paşa ve arkadaşlarıyla yaptığı tartışmaların tümünden genel olarak anlaşılabildiğine göre, bugünkü Ulusal Meclisden aldığı güvene dayanarak, Ulusal Güçlerin yurttaki sözügeçerliliğini ve etkisini gidermeye çalıştığı açıkça anlaşılıyor. Milli Harekata karşıtlıklarından dolayı görevden alınan Faik Ali Beyi, Müsteşarlığa, Ferit Paşa ve Ali Kemal ile birlikte çalışan Müsteşar Keşfi Beyi, Bursa valiliğine ataması ve evvelce memur olmaları milletçe kabul edilmeyen Ahmet Fevzi Paşa ile Ziya Paşayı da An- karaya göndermek konusunda direnmesi, açıktan açığa Ulusal Güçlere, karşı çıktığının açık bir kanıtıdır. Hükümetle milletin tam birlik içinde çalışarak saptanan ilkelerle, ulusal emel- lere uygun barış elde edilmesi gereğini, her zamandan çok kavramakta olduğumuzdan, hükümet işlerine her türlü karşı çıkmalardan ve güçlükler yaratmaktan sakınmayı bir vatan borcu saymaktayız, Her şey bitmiş, ulusal amaç elde edilmiş değildir. Arada pek korkunç olasılıklar vardır. Geleceğin sonsuz bilinmeyenleri içinde, Ulusal Güçlerin kurtarıcı çalışmalarını önemseyip önemsemediklerini hükümetten sormak gerekir. Bize gelince; tarihin bu memlekette şimdiye kadar oluşturamadığı, ulusal birlik ve dayanışmanın bozulmasına ilişkin her davramşı bir vatan hainhiği olarak kabul ederek ona göre gerekli karşılığı vermekte duraksamıyacağız. Bu zorunluluğun hükümet üyelerince anlaşılması çok yararlı olacaktır. Hükümetle aramızdaki uyum ve birliğin korunması ancak şimdiki durumu sürdürmekle olabilir. Gereksiz atama ve işten atmalar ve özellikle Milli Hakekftta karşı olmaları nedenile işten ayırtılmış olan memurlar üzerinde direnmek, Ulusal Güçlere karşı bir düşmanlık sayılacağından bu gibilere görev verilmesine göz yunıulmayacaktır. Ozellikle, Ahmet Fevzi Paşa ile Ziya Paşanın, gönderilirlerse, geri çevrileceklerinin bir değişmez durum olarak kabullenilmesi gerekir.

Ulusal Meclisteki, bugünkü durumun ağırlığını kavramış olan arkadaşların da, böyle doğa dışı olaylara karşı susmayı yeğlemeleri, her yandan kışkırtılan ve özendirilen hükümeti, gayrete getireceğinden bu konuda da amaca bağlı arkadaşların dayamklı ve açık bir durum almaları gerekir. Hükümetin meclise egemen olması, denetim işlerini güçleştireceğinden, böyle bir durum ortaya çıkarsa, yurdu kurtarmak yolunda doğru kararlar alınamıyacağl ve sonuç olarak ulusal emeflerin elde edilemeyeceği açıkça beilidir. Bütün emirlerine uyulan ve kutsal sayılan Ulusal Güçler amaçlarının, meclisce de uygulanmasını sağlamak ve hükümetin yaptıklarını bu amaçlar çevresinde denetlemesi konusunda, son bir vatansever gayret harcanmasmı önemle rica ederiz.
Temsilci Kurul adına Mustafa **Kemal**

Rauf Beyin, başka bir yazısına da verdiğimiz karşılığı bilginize sunayım:
Şifre Savaşişleri Bakanlığı Başyaveri Salih Beye 2112/1920
Rauf Beye:
K: 20/2/1920 şifreye:
Hükümetin Ulusal Meclisteki gruba karşı gözdağı verici bir tutum içine girmesinin, grubun dayanışma içinde siyasi güç halinde gelişip belirlenememesinden doğduğu açıkça anlaşılmaktadır. Her şeyden önce grubun, bu görüş açısından, bilinçli bir denetim gücü haline getirilmesi gerektiği belli oluyor. Hükümetin, sonradan gönül almak amacıyla sizleri çağırması, bugünkü güçsüzlüğünü anlamasından ve güçleninceye kadar oyalayıp vakit kazanmak düşüncesinden ileri gelmektedir. Hükümete karşı kesin bir durum almak zamanı gelmiştir. Başbakana ve Içişleri Bakanına açıkça söylemek gerekir ki, Ulusal Güçler, sonuç alınıncaya dek çalışacaktır.
Memleketi işgal eden ve milletimizin tam tutsakhğını isteyen düşmanlarımız, Ulusal Güçlerin çalışmalarını istememekte kendilerini haklı bulabilirler. Fakat, devlet ve milletin kurtarılmasına çalışan bir ulusal güce, kendi hükümetimizin saidırıp sataşınası şaşılacak bir şeydir.
Istanbulun, Osmanlı egemenhiğinde kalması hakkındaki İtilf Devletleri görüşü, nekadar sevinçle karşılanmış ise, Izmir ve Adana cephelerinde çalışmaların durdurulması yolundaki istekleri de o kadar şaşırtıcı oldu. Savaşişleri Bakanına, İzmir ve Adananın da Osmanlı egemenhiğinde kalması sağlanıncaya kadar silah bırakılamıyacağı, Ermenilere, tarafımızdan bir saldırı yapılmadığı, Fransızlar tarafından sihihlandırıhıp özendirilen Ermenilerle bazı olaylar olmuşsa, bunun sorumluluğunun Ermeni nasyonalistlerine ve onları kışkırtaniara ait olacağı bildirilmiştir.
Maraş ve Urfadan ileriye gidilmemesi hakkındaki, hükümetin önerisine karşı, ulusa güven vermek ve Ulusal Güçleri durdurabilmek için Fransızların Adanayı hemen boşaltma- ya başlamaları istenmeklidir. Yoksa, Ulusal Güçler, kurtarıcı savaşımlarından alıkonamıyacağı ve bu ateşin, Halep ve Suriyeye yayılmaya başlamak üzere bulunduğu, Fransızlar Adana ve dolaylarının boşaltılmasında ne kadar çabuk davranırlarsa o kadar yararlanacakları kendilerine açıkça anlatılmalıdır. Anadolu basınının, sert dilinin yumuşatılması, İtihif Devletlerinin işkence ve saldırılarına son vermekle olabilir. Bu kadar haksızhıklara işkencelere hatta soykırımlara karşı feryad eden suçsuz bir milleti susturmak zalimliğini, bizden istememelidir. Aslına bakılırsa, dünyanın her noktasında basın, bu gibi sıkı bağlardan sıyrılmış olup özgür ve serbesttir. Akbaş cephanesinin bir kısmının İngilizlere geri verilmesi hakkındaki yardımınızın kesinlikle yapılmamış olmasını isterdik. Boş bir fişek kovanının bile İngilizlere geri verilmemesi daha uygun olur diye düşünürüz.
Hükümet, İtilf Devletlerine karşı böyle yapmacık gönül alma gösterilerinde bulunmakla bize acındırabileceğini ve bu iki yüzlü davranışların, barış koşullarının değiştirilmesine etken olacağı sanısında ise, kendilerinin aymazlığına acırız. Kısaca; barışımızın söz konusu olduğu şu önemli anlarda, Ulusal Güçleri güçsüz gösterecek her davranışın ulusal kaderimiz üzerine uğursuz bir etki yapacağı kuşkusuz olduğundan meclisteki arkadaşlara düşen denetleme ödevinin en büyük özveriyle yapılmasını özellikle rica ederiz.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Efendiler, bugünlerde duyulan gereksinme üzerine Rauf Beye aynı tarih- ***Ulusal*** te şu telgrafı da yazdım. Bu gereksinme, Temsilci Kurul ve Ulusal Güçlerin etkinliklerini sürdürmesi konusunda kamuoyu yoklamasıdır. Rauf Beye yazdı- ***rinin sürıWğım*** bu telgrafı, olduğu gibi Erzurumda Kazım Kara Bekir Paşaya da vermiş- ***rülmesi***
tim. ***üzerine kaÇo*** ivedi olup geciktirilmemelidir. 211211920 ***muoyu yok-***
Rauf Beye: ***laması***
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneğinin durumunu değiştirmeye yetkili olaca kongrenin toplanması, tüzüğümüzün sonuncu maddesi uyarınca, Meb uslar Meclisinin
tam güven ve özgürlük içinde yasama görevini yapmakta olduğunun meclisce doğrulanmasın bağlıdır. Temsilci Kurulun, genel örgütlerin başındaki durumunu barışa kadar korumas gereği, bütün arkadaşların uygun bulmaları ve bunda direnmeleri üzerine kabul edilmiştir Oysa hükümet tarafından sanki özendirilmekte olan karşıt gazetelerin sataşmaları, Senatonu açık saldırıları, hükümetin yapıp ettikleri ve özellikle Başbakan Paşanın bildirisi ve
Mebuslar Meclisinde Ulusal Güçlerin meşru olmadığını alkışlattıran nutuklar, kamu oyun ulusal örgütlere karşı çevirmekte ve Temsilci Kurulumuzu güç bir duruma sokmaktadır.
Bir yandan padişahın isteğine uyarak Zeynelbidin, Hoca Sabri, Sait Molla gibi kişileri sırf Ulusal

Güçleri ortadan kaldırmak amacıyla her tarafta kurmaya çalıştıkları Tealii
İsldm Derneği* adı altındaki düzenler, ulusal örgütlere açık saldırılara başlamışlardır. Bu arada, Niğde ve Nevşehirde, bu ayın on dokuzuncu günü, Mebuslar Meclisi açıldı; ulusal örgütleri padişahımız istemiyor gibi sözlerle halkı açık toplantılara ve gösterilere sürüklemişlerdir Bu durum, Başbakan Paşanın bildirimini alan bir takım görevlilerce özendirici olmuştur bu olayın Konyaya ve her yere yayılması uzak bir olasıhk değildir. Onun için:

t- Hükümetin, Ulusal Güçlerin korunmasından yana olup olmadığını açıkça bildirmesin kendisinden istemek gerekir.

2- Felflhı Vatan grubunun, söz konusu olan tam güvenlik ve serbestliğe sahip olduğun ve Ulusal Güçleri dağıtmak gereğine inandığını ya da tersine düşünmesi ve hğl korunmasın gerekli görüyorsa ona göre hükümete hatırlatmalarda bulunmakla birlikte, Mecliste de gereği gibi savunması gerekir. Bu konunun, grupça görüşme ve tartışma konusu yapılmas düşüncesindeyiz.

3- Ulusal örgütlerle güçlerin yok edilmesi, ülke çıkarı açısından yeğlenirse, Izmir, Mara ve öteki cephelerde bulunan düşman kuvvetlerine karşı hükümetçe gerekli önlemlerin alınmasını sağlama bağlamak gerekir.

Yukarıdaki dilek ve düşüncelerimizin büyük bir önem ve ciddiyetle dikkate alınarak gereğinin yapılmasına başlanmasını ve bizi de güç durumdan kurtarmak için sonucunun olanca hızla bildirilmesini rica ederiz. İstanbuldaki bazı arkadaşların bunca emeklerle oluşturula birlik ve Ulusal Güçlere indirilen yumruklara karşı kesin önlem almakta, son çaba ve dayancı göstermekten çok, dış ve uzak güçlerden büyük umutlara kapılarak, avunduklar kuşkusuna düşülüyor. Biz, elimizdeki gücü iyi koruyamazsak, dış güçlerin yüz vermesine de değerimiz kalmıyacağını, aklınızda kalsın diye bilginize sunarız.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Kazım Kara Bekir Paşa, telgrafa verdiği 23 Şubat 1920 tarihli karşılıkta, Istanbulda Milli Meclisde beliren akıma karşı. Temsilci Kurulun ve Ulusal Güçlerin kararlı ve üstün bir durum almasını hiç uygun bulmuyorum. Ancak Temsilci Kurulun, bu işin içinden başı dik çıkmasını ve işin sorumluluğunu ve alınacak kararları, Ulusal Meclisin namusuna ve vatanseverliğine bırakmayı düşünüyorum.' Ulusal Güçlerin ve Temsilci Kurulun var oluşlarmı korumaya Ulusa Meclis yanaşmazsa... kongrelerin kararlan gereğine tam güvenlik içinde yasal denetleme hakkına sahip ve egemen olduğundan, Temsilci Kurulun, artık Ulusal

* Müslüınanlığın Yükselişi Derneği

Meclise karar alma işini bırakarak dağılmasını ve iş başından çekilmesini yazar ve bir de teşekkür eder.", fakat, Ulusal Meclisin böyle bir sorumluluk üstlenerek duruma ve geleceklerine güvendikleri yollu karar alıp bildirecek-. leri çok şüphelidir. Rauf Beyefendi bu öneriyi yapar ve bu kararları alır da Temsilci Kurulun iş başından çekilmesini bildirirse, o zaman Temsilci Kurul bunu sevinerek kabul eder. Basına ve içe yayımlayıp yayar ve artık iş başından uzaklaşır. Başı diklik durumunu yasal bir şekilde saklı tutar. Kuşkusuz ki, bir senedenberi ulusun üstlenmesi ile oluşmuş bulunan Aydm cephesi ne dağılıp Yunanlılara kaderini teslim eder ve ne de hükümet bunları dağıtabilir. 0 kutsal savaşçılar kendiliğinden ve eskisi gibi savaşı sürdürürler. Fakat savaş o yerle sınırlı olur ve kolordu komutanları kendi bölgelerinde bunu durumlara ve amaca göre iyi yolda idare eder, ondan sonra da, gelecekteki durum ve davranışlarımız olayların gelişmesine göre düzenlenir. Işte benim değersiz dilşüncem budur bilginize sunulur" diyor (Belge 238).

Efendiler, Istanbulun edimli olarak işgal edilmesinden yaklaşık yirmi gün ***Olaylann*** önce, belirtilen bu görüş ve düşünce incelemeye değer. Ben, yalnız bir nokta- *gelişmesine* yı göstermekle yetineceğim. 0 nokta; olayların gelişmesine bağlı kalmak kaderciliğidir. Biz elbette, işi böyle bir kaderciliğe bırakamazdık. Tersine olayların ne yolda gelişebileceğini, önceden gerçeğe yakm olarak kestirip, karşı önlemler düşünmek ve anında, duraksamadan uygulamaktan yana idik. İşte bu amaçla idi ki daha önceden kamu oyunu yoklamaya başlamıştık.

Efendiler, Mebus Mazhar Müfit Beyin bir mektubuna verdiğim karşılığı olduğu gibi bilginize sunarsam, Kazım Kara Bekir Paşanın düşüncesine verilmek gereken karşılık da kendiliğinden anlaşılmış olur. Mazliar Mflfit Beyin mektubunda yazılanları tekrar etmiyeceğim. Onu gerekirse kendileri yayımlarlar. Benim verdiğim karşılık şu idi:
Hakkari **Mebusu Mazhar Müfit Beyefendiye Ankara, 25/26,2, 1920** Efendim Hazretleri 14/2/1920 tarihli ayrıntılı uzun mektubunuzu ancak dün aldım ve yarınki postaya yetiştirmek üzere cevabını şimdi yazıyorum. Yüce Ulusal Meclisin ve Felfthı Vatan adındaki grubun, gerçek durumunu anlatan sözleriniz beni üzdü. Açıklamalarınız ve anlattığınızdan, gözürnde beliren göriinüm, dertlendiricidir. Zavallı millet; hayatını, varlığını, kaderini savunmak, korumak ve güven altına almakla yükümlü bildiği sayın meb uslarmı, gerçek ulus ve vatan ödevlerini bir anda ve ilk adımda unutmuş gördyor. Batı ve düşman dediğimiz bütün milletlerin, Türkiyede, Türklerde yetenek olmadığından her şeye, bize karşı her şeyin, uygulanmasına göz yumdukları bilinirken ve herbirimiz ayrı ayrı bu sanının geçersizliğini kanıtlamaya kesin karar vermiş olduğumuzu ileri sürerken, çıkarcı duygularımız, miskin tutkularımız bize her şeyi unutturabilir. Once gelen mebuslar şöyle yapacakmış, sonra gelen meb uslar böyle davranmış, Temsilci Kurul şunu kendine yakın görmüş, bunu bayağı görmüş.. Bunları söyliyenler, koca Türk milletinin sayın mebusları öyle mi? Bu ruhsal durum ve ahlksızhk karşısında susmuş, şaşmış dona kaldım. Yeni grup ya da parti örgütlerinden söz ediyorsunuz... Azizim Mazhar Müfit Bey Açıkladığmız kafa ve karakterlerin oluşturacakları grupdan da, partiden de, ben, memleketi kurtaracak sağlam bir tutum alınabileceğine inanamıyorum. Ben ve Temsilci Kurul adı altında özverili görev yapan arkadaşlar, bu yurdun kurtanlması, ulusun esenliği için ölünceye kadar çalışmak isterken, sayın meb'uslar tutum ve davranışlarıyla aymazlığın en derinlerine çökmelerinden anhyorum ki, buna da izin vermeyecekler. Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneğinin örgütlerine ve bu örgütlerin oluşturduğu Ulusal Güçlere dayanma gereği kalmadığını, çocukca ve aymazca işler ve davranışlarla belirten

Mebuslar Meciisinin ve Fe1hı Vatan Grubunun, bu konudaki kesin kararının soruşturulup bize bildirilmesini Rauf Beye yazdık. Bu karann öğrenilmesini çabuklaştırmak için sizin de yardımınızı rica ederiz. Bu kararı verirken, sayın meb usların topianma yeri olan Istanbul- da, kırk bin Fransız, otuz beş bin Ingiliz, iki bin Yunan ve dört bin Italyan kara askerinin yığınak yaptığını ve Ingiliz Akdeniz donanmasının Fındıklı sarayına karşı, demir atmış olduğunu gözönünde bulundurmak gereğini hatırlatırım,
Mustafa Kemal
Efendiler, Rauf Beye, yazdığımız son şifrede, Akbaş Cephaneliğindeki cep- *Akbaş* ***Cephanenin*** bir kısmının Ingilizlere verilmesine yardım ettikleri yolunda bir dokun- ***!ıanehgı ve*** durma vardı. Bu işi biraz açıklayayım. Rumeli kıyısında, Gelibolu dolaylarmda, Akbaş denilen yerde, bir cephane deposu vardı. Orada Fransızlann koruması
altında pekçok silih ve askeri gereçler bulunuyordu: Hükümet Itilaf Devletlerine bütün büttine boyun eğmiş görünmeyi çıkarlanna uygun bulduğundan, söylediğim cephanelikteki silah ve askeri gereçlerin bir kısmını, Itilaf Devletlerine vermeye söz vermiş. Onlar da, Wrangel ordusuna göndereceklermiş. Rusyaya taşınması için bir Rus vapuru da Geliboluya gelmiş. Hükümet daha önce, Istanbuldaki örgütümüzün başlarının olurunu ve yardımını da sağlamış.. Oysaki Efendiler, Köprülülü Hamdi Bey admda kahraman bir arkadaşımız, Ulusal Güçlerden bir birlik ile, 26/27 Şubat 1920 gecesi, sallarla Rumeli yakasına geçti. Akbaş Cephaneliklerine el koydu. Depo koruyucuları olan Fransızları tutuklayarak haberleşme hatlarını kesti. Silahların tamamını ve cephanenin, bir kısmını ve koruyucu Fransız erlerini de gözaltına alarak Lapsekiye taşıdı. Silahlarla askeri gereçleri içerilere yolladıktan sonra, Fransız erlerini geri verdi. Akbaş Deposunda sekiz bin Rus tüfeği, kırk Rus ağır makinalı tüfeği, yirmi bin sandık cephane olduğu kestiriliyordu (Belge 239).

Bu olay üzerine, Ingilizler, Bandırmaya iki yüz kişilik bir kuvvet çıkardılar. İtilaf kuvvetlerinin Milli Harekat bölgeleri genlerinde, İtilaf Devletleri askerlerinin de bulundukları yerlerdeki depolarda bulunan silahlarla cephane- nin başka yere aktarılması veya kullanılamaz bir duruma getirilmesi ya da bu gibi yerlerin işgal edilmesi olasılığına karşı bütün komutanlara verdiğimiz emirde bazı önlemler önermekle birlikte, bütün komutanların büyük bir kararlılık ve kesinlikle davranmaları gereğini bildirdik (Belge 240).
Efendiler, hemen aynı günlerde, Anzavur, Balıkesir ve Biga dolaylarında ***Anzavurun*** oldukça önemli ve tehlikeli durumlar yaratmayı başarabilmişti. Balıkesirde, *ulusal* ***cep-*** ulusal cephelerimizi arkadan vurmak istiyordu. Başına çok sayıda adam toplamıştı. Karşısına gönderilen ulusal güçlerle Bigada kanlı bir savaş oldu. An- *vurmak gizavur,* galip geldi. Kuvvetimizi dağıttı. Top ve ağır makinalı tüfeklenimizi ele ***rişimi*** geçirdi. Erlerimizi ve subaylarımızı tutsak aldı ve şehid etti. Akbaş kahramanı Hamdi Bey de, bu şehitler arasında idi. Bundan sonra, Ahmet Anzavur, kendi adıyla andığı Ahmediye Derneği adı altında, alçaklığını genişletmeyi sürdürdü.
Efendiler, 3 Mart 1920 tarihli, içeriği olanağanüstil dikkat çeken bir şifre aldım. Bu şifre, İstanbuldan, İsmet Paşadan geliyordu. İsmet Paşa, ben Ankaraya geldikten sonra, Ankaraya yanıma gelmişti. Beraber çalişıyorduk. Fakat Cemal Paşadan sonra, Savaşişleri Bakanlığına Fevzi Paşa Hazretleri geldi. Onun özel olarak istemesi üzerine ve özellikle önemli bir amaçla, kendisini sözü edilen tarihten birkaç gün evvel, İstanbula göndermiştim.

Önemli olduğunu düşündüğümüz, şuydu: Yunanlılar saldırıya hazırlanıyorlar. Buna karşı yapılacak akıllı iş, bütün kuvvetleri seferber ederek düzenli bir savaşa girmekti. Ozellikle, Fevzi Paşa Hazretleri, bu gereklilik ve zorunluluğu anlamakta idi.
Işte, bu hazırlığı yapmak üzere Ismet Paşanın Istanbulda bulunması ve üstelik Kurmay Başkanı yapılarak çalışmasını sağlamak, çok yararlı olacak idi. Bu amaçla, Istanbula gitmesini gerekli bulmuştum. Isınet Paşanın telgrafı şudur:
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Harbiye ***31311920***
Alınan bilgiye göre, Istanbulda bir dernek kurulmuş ve bu dernek Ingilizlerle kader birliği yapmış. Hükümetin düşürülmesi ve bilinen bir hükümetin kurulması, meclisin dağıtılması, Izmir ve Adana işgal edilebilsin diye Ulusal Güçlerin ortadan kaldırılması, dünyaya barış ve esenlik getirmek üzere Istanbulda Müslümanlararası bir halifelik danışma kurulu oluşturulması, bolşevikliğe karşı fetva çıkarılması, alınan kararlar arasındaymış. Bakan Paşa, bu derneğin çalışmalarına önem veriyor. Anadoludaki Anzavur girişimi bu derneğin işi olduğu gibi, Ingilizlerin, hükümete çok fazla baskı yapmaları da, bundandır. Bilgi olarak sunmamı istediler. (Ismet)
Savaşişleri **Bakanlığı Başyaveri Binbaşı Salih**
Efendiler, biliyorsunuz ki, Ingiliz temsilcisi, Yunanlılarla birlikte, Itilaf ***Ali*** Rıza
Devletleri kuvvetlerine karşı savaşa son verilmesini hükümete önermişti ve ***Paşa huka.*** bu
sağlanırsa, İstanbulu Osmanlı Devletine bırakacakları gibi yaldızh bir söz 77 ***çede*** vermişdi.
Fakat, İstanbulda bu öneri yapılırken, Şubatın 18 inci, 19 uncu ve
20 nci günlerinde, Yunanlıların Izmire yeni kuvvet, taşıt araçları, çok cephane getirdiğini ve cephelere göndererek yeni bir saldırıya hazırlandığını, biz biliyorduk. Bu bilgimizi - hükümetin işlerine karışmayınız yaygarasına bakmaksızın- Istanbul hükümetine ileterek dikkatini çekmekten geri kalmadık.
Yunanlılar, böylece, saldınya hazırlanırken, Ali Rıza Paşa Hükümeti, başka bir öneri karşısında kalıyor.
Yunanlılar karşısında bulunan Ulusal Güçleri 3 kilometre geri aldırmak..
Ali Rıza Paşa Hükümetinin, buna gücü yetmediği meydanda idi. Ama, amaç, onun düşürülmesi idi. Başbakan, ister istemez, bu önerinin yerine getirilemiyeceğini yanıt olarak

bildirmiş.
3 Mart 1920 günü Yunanlılar saldınya başladılar. Gölcük yaylasile Bozdağını ele geçirdiler. İşte, bu olay üzerine, Ali Rıza Paşanın, yerinde daha fazla kalmaktan vazgeçerek, düşünebildiği tek çıkaryol, hemen çekilip, bu sorumlu işten yakayı sıyırmak olmuştur. Çünkü, Milli Harekatı durdurmak yolunda yapılan öneriyi, uygulamaya çalışmış ve fakat başaramamış olan Ali Rıza Paşanın, bu yeni öneriyi de uygulatacağım diye söz verip de başaramaması halinde, Itilf Devletleri tarafından sorumlu tutulması olasılığı da akla gelmemiş miydi?
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa, Başkomutan Mister George Milnenin emirlerini uygulatamadığı için en sonunda hükümetten çıkarılma durumunda kalmamış mıydı? Aynı iş Ali Rıza Paşaya, uygulanmaya kalkışılırsa, kendisini, padişahın koruyabileceğine güvenebilir miydi? Böyle bir hal olduğunda, ulusal emellerin tek belirme yeri olduğunu, söylediği Istanbuldaki Milli Meclise güvenebilecek miydi? Milli irade adına söz söylemenin ve istekler ileri sürnıenin

artık yeri ve olanağının kalmadığını söyliyerek cezalandırmakla göz dağı verdiği Temsilci Kurula dayanacak kadar alçalmalı mıydı? Demek ki, kendisi için çekilmekten daha uygun bir şey olamazdı. İşte, o da, öyle yapmıştır (Belge 241). Ali Rıza Paşa; bu çekilişini, hükümete ilk saldırıldığında yapması gerektiği yolunda uyarı ve hatırlatmada bulunduğumuz zaman kabul etmedi. Yerinde kalmakla vatana yararlı olacağını söyledi. Mebuslar Meclisi de bu cahilce görüşü uygun bularak onu yerinde tuttu. Acaba, yapılması söz konusu olan ödev, Yunanlıların saldırı hazırlıklarını tamamlayarak vatanın kutsal toprak-. larından daha bir bölümünü çiğnemek ve aziz vatandaşlardan daha bir kısmını süngüler altında inletmek için, gerekli olan fırsatı, ses çıkarmadan ona bağışlamak mıydı?
3 Mart 1920 tarihli şifrelerle, Rauf ve Kara Vasıf Beyler, bu çekilme işini ***Padişah,*** haber verirken, Felahı Vatan Grubu başkanının; meclis başkan vekillerinin ***koşultara*** saraya gönderildiğini de bildiriyorlardı. Bu başkanlar, padişah tarafından kabul olunmamışlar. Başktip ve başmabeyinci ile görüşmeleri emredilmiş. Grup başkanı, Ulusal Güçlerin padişaha bağlılığını yeniden bildirmiş. Sözü ***kan seçeceçekilme*** konusuna getirtmiş. Padişah, başktip aracılığıyla şu emri vermiş: ***ğim diyor*** Bütün mebuslara selam. Olanların ve durumun ağırlığını ben de onlar kadar biliyorum. İşin ve durumun gereğini göz önünde bulundurarak birisini başbakan seçeceğim. Onun yetkisine el uzatarak arkadaşlarının seçimine karışamam. Ancak ona, çoğunluk grubuyla anlaşmasını öğütleyeceğim."
Başkanlar teşekkür ederek, ayrılmışlar (Belge 242). Verilmekte olan bil- ***Beni*** *işlere* giler arasında, şunlar da vardı: "Mebuslar telış1ı, fakat istenilene uygun bir hükümet kurulacağına güveniyorlardı. Yabancılar, Hürriyet ve ItiUifçılar ve ***maktan*** Nigehbancılar, düzenledikleri genci işlerde başarılı olabilmek için. Ferit Paşa ***menetmek*** ve yakınlarından birini iş başına getirmeleri de olasıdır. Meclisi, elbette dağı- ***istiyenkr*** tacaklardır. Padişah katmda sizlerin oradan etkin önlemler almanızı onayını- ***benden et-***
km onlemz sunarız. ***ler bekliyor***
Efendiler, tuhaf değil midir ki, bugün, bu dilekte bulunanlar daha birkaç hafta evvel: "Meclis resmi olarak açılmış olduğuna göre, bundan böyle emirlerinizin bana bildirilmesini ve görüşlerinizin her yerde gereği gibi savunulacağına güvenilmesini bildiren kişilerdir. Birkaç hafta önce, Istanbul hükümeti ile görüş birliğinde olarak beni, işlere ve yapılanlara karışmaktan önlemek istiyen kişiler, bugün, Istanbulda hiçbir şey yapmaya güçleri bulunmadığını itiraf ederek buradan, Temsilci Kurulundan etkin önlemler bekliyorlar.
Biz, bu isteği de yerine getireceğiz. Ama, bu kişiler istiyor diye değil, bunu, vatan çıkarları emrediyor diye..
Efendiler, 3 Mart ve 3/4 Mart gecesi, Istanbul ile haberleşmekle ve oradaki durumu anlamakla geçti. 4 Mart günü, gerek Ismet Paşadan ve gerek başkalanndan aldığım bilgiler üzerine

durumu genelgeyle bütün ordulara ve örgüt merkezlerimize ve millete bildirdim (Belge 243, 244). Mebuslar Meclisi Başkanlığına şunu yazdım:

Mebuslar Meclisi Yüce Başkan Vekilliğine Ankara, 41311920 Itilftf Devletlerinin işlere birçok kere karışmaları karşısında sonunda Ali Rıza Paşa hükümetinin meclise istifasını verdiği üzüntüyle haber alınmıştır. Aydın cephesinde, kutsal vatanı ele geçirmeye çalışan düşmanla Ulusal Güçler çarpışmakta ve her karış toprağına, sadık ve özverili çocuklarının cesetlerini gömmektedir. Hiçbir güç, hiçbir yetki, tarihin emrettiği bu ödevi yapmak-

tan milletimizi alıkoyamıyacaktır. Ulusal bağımsızlığın ve vatanımızın güvene alınması yolunda her özveriye hazır bulunan milletimizin, kutsal coşlcusunu ancak milletin tam güveni- ne sahip bir hükümetin işbaşına getirilmesi yatıştırabilir. Bütün millet, bu tarihi günlerde, ulusal iradenin tam vekilliğine sahip bulunan mebusların kesin kararlarını sabırsızlıkla beklemektedir. Vatana ve tarihe karşı, üstlendiğiniz büyük sorumluluğu ve bütün dünyanın kürsünüze çevrili olan inceleme bakışlarını düşünerek, milletin özverili kararlılığına yakışır kararlar alınacağına güvendiğimizi ve yurtsever çalışmalarınızla bütün milletin sizinle birlikte ve size destek olduğunu bilginize sunarız Efendim.

Temsilci **kurul adına Mustafa Kemal**

Padişaha da, bu teigrafı çektim Efendiler:

Padişah Hazretlerine Ankara, **4** Mart 1920

Itildf Devletlerinin bağımsızlık bozucu ve onur kırıcı saldırılarına ve ateşkes hükümlerine aykırı karışma ve davranışlarına, daha fazla dayanamayan hükümetin çekilmesiyle yüce devletinizde yeniden bir hükümet bunalımı olması, kamu oyunda derin bir heyecan yaratmıştır. Yüce padişahlığınız ve halifeliğiniz çerçevesinde, düşünce ve emel birliğine vararak yüce bağımsızlığınız ve dokunulmazlığınız ve yüce devletinizin ülke bütünlüğü için, son özveriyi göze almış olan bütün uyruklarınız, düşmanlar tarafından yönetilen bir takım uyuşmazlık ve kargaşa düzenlemelerinden dolayı, ötedenberi üzüntülü ve kaygılı bir durumda, hükümet bunalımının olabildiğince hızla giderilmesini ve ulusal emelleri hakkıyla karşılayabilecek saygıdeğer bir bakanlar kurulunun kurulmasını beklemektedir. Milli Meclisin çoğunluk grubunda yoğunlaşan ulusal emel ve eğilimlerin sizce korunacağına, bütün uyruklarınız gibi Kurulumuz da güvenmektedir. Ancak içteki ve dıştaki bin türlü hırsın kabarmasıyla dinginliği ve esenliği tehdit altında bulunan memleketimizin vicdana güven veremiyecek bir başbakana bir dakika bile katlanamıyacağım ve Allah korusun böyle bir durum ortaya çıkarsa Osmanlı Devletinin tarihinde görülmemiş acı olaylara yol açacağmı siz yüce padişahımızın bilgilerine sunmayı yurtseverlik ödevi sayarız bu hususta da her husus- ta olduğu gibi emir padişahındır.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci

Kurulu adına Mustafa Kemal

Bu teigrafın bir örneğini bilgi için Meb'uslar Meclisi Başkanlığına ve kolordu komutanlarına vermekle birlikte, bunun bir örneğini çıkararak Istanbul gazetelerine ve Basın Derneğine vermesini de İstanbul telgrafhanesine emrettik. Bundan başka Efendiler; komutanlara, valilere, mutasarrıflara ve Hakları Savunma Merkez Kurullarına, aynca şu genelgeyi de gönderdik:

4 Mart 1920

Itildf Devletlerinin dayanılmaz bir durum alan karışmalarından ve baskılarından hükümet, 3 Mart dünkü gün çekilmiştir. Aldığımız sağlam haberlere göre hükümetin düşürülmesi Ferit Paşanın veya benzerlerinden birinin işbaşına getirilmesi ve Istanbulda yabancıların emellerine hizmet eden, bir halifelik danışma kurulu oluşturulması yolunda dış düşmanlar tarafından yönetilen ve karşıt partilerin, aracılığı ile oluşmuş bir komitenin çalışmaları sonucudur. Yani komitenin çalışmasına yol açmak için Itilğf Devletleri, önce hükümeti çekilmek zorunda bırakacak baskılar yapmışlardır. Durumun bu ağırlığı karşısında, Mebuslar Meclisinin, elbette gereken etkin girişimleri sürmektedir. Ancak bu girişimlerin etkin olarak güçlendirilmesi için, ulusal emelleri ivedi olarak karşılayamıyacak bir hükümet başkanına, milletin, katlanamayacağını çok sert bir dille padişaha, Meb uslar Meclisi başkanlığına ve basına bildirmek gerekir. Bu telgraf alındığında, dakika kaybedilmiyerek bu yolda telgraflar hazırlanması ve bu gece kesinlikle çekilmesi hazırlıklarının tamamlanması ve buraya da yarın sabaha kadar bilgi verilmesini önemle rica ederiz.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği

Temsilci Kurulu adına Mustafa **Kemal**

Efendiler, verdiğimiz direktif gereğince, memleketin her tarafından, milletin her yönetim katından
415 Mart gecesinden başlayan telgraf fırtınası, ayın beşinci

ve altıncı günleri, padişah ve Meb'uslar Meclisi saraylarında istenilen etkiyi yaptı.
Sonunda, 6 Mart günü, kim ve ne olduğunu anlayamadığım bir kişi şu ha- ***Salih Paşa***
beri verdi: ***Başbakan***
Temsilci Kurula İstanbul, 6 Mart 1920 ***oluyor***
Başbakanlığın, Denizişleri Bakanı Salih Paşaya verildiği bilginize sunulur.
Hakları Savunma Derneği Genel Sekreter Vekili Halit
Bu telgrafı, şu telgraf izledi:
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Meb'uslar Meclisi, 6 Mart 1920 En kutlu Halife hazretleri, şimdi Meb'uslar Meclisi Başkanım kabul ederek başbakanlık görevini Senatodan Eski Denizişleri Bakanı Salih Paşaya verdiklerini bildirmiş ve Salih Paşa da hükümeti kurmakla uğraştığından bunalımın yarın akşama kadar büsbütün ortadan kalkacağı bildirilir.
Meb'uslar Meclisi Başkanı CelMettin Arif
Efendiler, Rauf Beyin de o gün fakat, daha hükümet başkanı belli olmadan verdiği bilgiler vardır. Dikkate değer olduğu için bu bilgileri içeren telgrafını, olduğu gibi bilginize sunuyorum:
Kişiye özel .Çok ivedidir. Harbiye, 6 Mart 1920
Dakika geciktirilemez. Ankarada K.O. 20 Komutanlığına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
1- Dün gece Izzet ve Salih Paşalarla görüştüm. Her ikisine de başbakanlık teklifi edilmemiştir. Vekillik eden hükümet de, kimin olacağım bilmiyor. Eski İçişleri Bakanı Reşit
Beyin saray ile Fransa ve İngiltere elçilikleri arasında gidip gelmekte olduğu sağlam yerlerden öğreniliyor. Bir söylentiye göre, onun başbakanlığa getirileceği sanılıyor. Evvelki gece padişah Tevfik Paşayı kabul etti. Daha sonra Ferit Paşayı kabul ile saat beşten on sonraya kadar görüştü. Dünkü Cuma günü Baltalimanında Ali Kemal ve eski İçişleri Bakanlarından Mehmet Alinin de katıldığı, uzun görüşmeler oldu. Sonra Rahip Frew'un katılmasıyla Ali Kemalin evinde görüşmeler sürdü. Celğlettin Arif Bey, dün, öğleden sonra dörtte padişah tarafından kabul olundu ve şimdiki bunalımın sürmesine dayanılamıyacağından ve memleketin ve mebusların güvendiği bir hükümetin bir an önce iş başına getirilmesi için yaptığı birçok başvurularına, padişah, durumun nftzik olduğunu kendisinin de kavradığını ve Ulusal Güçlerin varolması gereğini ileri sürdükten sonra, içeride ve dışarıda güven sahibi olabilecek birinin atanması konusu, pek ivedi olarak sağlanamıyacağı ve Pazara kadar düşünmek gerektiği yolunda yanıt vermişler. Daha önce bilginize sunduğum olayların bende yarattığı kişisel görüş, padişahın İngilizlerle görüşmekte ve haberleşmekde olduğu ve Londradan karşılık beklemekte olduğudur. Her halde durum pek bunalımlıdır. Ingilizlerden umutlu olurlar ise, hatta Ferit Paşanın bile işbaşına getirilmesi uzak görülemez. Kısaca, şimdiye kadar padişah doğrudan doğruya Tevfik ve Ferit Paşalardan başka kimseyi kabul etmemiş ve Ferit Paşa ile görüşmesi de gizli olmuştur. Saraydan olup, güvendiğinizi bildiğim birisi, Perşembe günü padişahın pek yakınları adına beni özel olarak gördü ve ne düşündüğümü sordu. Karşılık olarak durumu, padişahlık, devlet ve millet yararına uygun olarak çözebilecek kişinin, siz olabileceğinizi ve fakat şu sırada işgal altında bulunan Istanbula dönmeniz olası bulunmadığından Izzet Paşanın işbaşına gelmesi gereğini açık bir dille söyledim. Salih Paşa, Meclisin kapatılabileceğini de sezdiriyor. Birinci Başkan Vekili Hüseyin Kazım Beyin de, saray ve Ingilizler ile meclis adına dolap çevirdiği anlaşılıyor. Bilginize sunulur.
Celğlettin Arif Bey, bugün saraya gidecek. Durumu apaçık padişaha anlatacak. Karşıtları işbaşına getirirse Anadolu örgütlerinin sarsılması ve bu yoldan doğudaki, kendisi için sonuçta zararlı olacak prensiplerin, memleketimize gireceğini ve halifeliğin Müslümanların gözünde uğrayacağı durumu açıklayacak ve Anadoludan, ulusal örgütler merkezlerinden bu konuda gelmiş olan bütün telgrafları gösterecek ve bu konuya değinen yazılı bir rapor da sunacaktır. Rapor, birlikte yazılmıştır. Orneğini sonra sunarız. (Rauf)

2- Bu telgraf, *6/3,1920* öğleden sonra saat 17.45 de Harbiye telgraflıanesine verilmiştir.
Savaşişleri **Bakanlığı Başyaveri Salih**
Efendiler, Rauf Beyin, başbakan bulmak sözkonusu olurken benden söz etmesi elbette

gereksizdi. Aramızda böyle bir şey hiç konuşulmuş değildi. Ben aslında, Istanbul hükümetinin yaşayacağından umutlu değildim. Osmanlı Devletinin hayatını tamamladığına ise, çoktan inanmıştım. Osmanlı Devletinin, başbakanı olmak gibi çürlik ve anlamsız bir düşüncenin benim kafamda elbette yeri olamazdı. Ben, olup bitenleri, devrimin doğal olan evrelerini dinginlikle izlerken, ileriye ilişkin önlemlerden başka bir şey düşünmüyordum.
Rauf Bey, sözünü ettiği CelMettin Arif Beyin raporunun örneğini de gönderdi (Belge 245). Hükümet kurulduktan sonra da şu bilgileri verdi:
K.O. 20 K.V. Harbiye, ***81311920***
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
1- Hükümet şöyle kurulmuştur: Başbakan Salih Paşa, Seyhislam değişmedi, İçişleri değişmedi, Dışişleri Safa Bey değişmedi, Savaşişleri değişmedi, Denizişleri Salih Paşa vekil olarak, Bayındırlık Tevfik Bey asil olarak, Maliye Tevfik Bey vekil olarak, Danıştay Abdurrahman Şeref Bey vekil olarak, Eğitim ve Oğretim Abdurrahman Şeref Bey asil olarak, Vakıflar Eski Şeyhislmlarından Ömer Hulusi Efendi, Adalet Celal Bey, Ticaret Tapu Kadastro Başkanı Ziya Bey.
2- CeiftI Beyin tutumunu bilmiyoruz. Bu kuruluş, Damat Ferit Paşaya zaman kazandırmak için sarayın yaptığı bir düzendir. Salih Paşa, bir bunalımı önleyerek vatana yararlı bir hizmet yaptığı kanısındadır. Bizim düşündüğümüz bu hükümete güven oyu vermemektir ve bunu, sağlamak için grupta çalışıyoruz. Ferit Paşa tehlikesi şimdi de vardır. Buna göre durumun sağlama alınması emrinize sunulur.
3- Dikkate değer olarak şunu da hilginize sunalım ki, Salih Paşaca Meh'uslar Meclisi içinden bakan alınamıyacağı anlaşıldıktan sonra, dışarıdan alacakları kişilerin belirlenmesi için grubun ne düşündüğünü soracaktı. Oysa, sonraları bundan da cayarak isimleri sunulan hükümeti kendiliğinden kurmuştur Efendim. (Rauf)
Savaşişleri Başyaveri Salih
Efendiler, Istanbul bunalımı üzerine yaptığım açıklamalar epeyce uzadı. Istanbulda, aslına bakılırsa, ötedenberi varolan ve belirgin bulunan durumda,
daha çok olaylara tanık olacağız.
Izin verirseniz, yeniden, Istanbula dönmek üzere, biraz da Edirne dolay- ***Trakywla*** larındaki duruma göz atalım. Şimdiye kadar genel nitelikli olarak söyledikle- ***Cafer Tayrim*** arasında, yeri geldikçe Trakyayı da örgütlerimizden ve tasarılarımızdan
hiç dışlamamış olduğumuzu anlattığımı umarım. Edirne ile ilişkilerimiz ve haberleşmelerimiz, memleketin heryerile olduğu gibi korunmakta ve sürdürül- *tutum* mekte idi.
Yapılan haberleşmelei-imizde, dikkate değer, bazı noktaları açıklayarak yüce topluluğunuzun bilgisine sunmak uygun olur.
Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey, 31 Aralık 1919 tarihli çok uzun ve ayrıntılı bir raporunda, Trakya ve özellikle Batı Trakyadaki Yunan girişimlerini ve çalışmalarını pek güzel anlatıyordu. Kendisinin bu olağanüstü çabalarına karşın gereği gibi önlem alamadığından yakınması vardı.
"Kolordusunun bu durum ve ileride ortaya çıkması olası olaylar karşısında kuvvetlerini görevini yapabilecek bir duruma sokmasına General Milnenin olur demediğinin yazışma sonucu anlaşıldığını" haber veriyordu (Belge 246).

General Milne'nin, önlem almaımza olur demiyeceğine elbette kuşku yoktu. Bu açık gerçeği, yazışma yoluyla soruşturmaya bilmem nasıl bir düşünce ve mantıkla kalkışılmıştı?
Cafer Tayyar Beye, 3 Ocak 1920 de verdiğim direktifle, gönderdiğimiz gizli direktifler uyarınca silahlı birliklerin kurulmasını yeniden hatırlattım. "Kuvvetinin konumlarını değiştirmek yoluyla elde edilmeyen yararların bu yoldan karşılanması gerekir.' dedim (Belge 247).
Savaşişleri Bakanı bulunan Cemal Paşaya da, aynı tarihte, durumdan söz ederek Yunanlıların, Doğu Trakyada olsun, hazırlıklarına engel olmasmı yazdım (Belge

248).
Trakya-Paşaeli Derneğinin gönderdiği raporlarda, gereği gibi örgütlenilmemekte olduğundan söz ediyorlar ve birtakım üst düzey sivil görevlilerden yakınıyorlardı (Belge 249). Bu gibi görevlilere öteden beri, bazı hatırlatmalar yapıyordum (Belge 250).
Sızıltının önemlisi, Cafer Tayyar Beyden olmaya başladı. Orneğin; bu konuda okuyacağım şu mektup, bir fikir verebilir sanırım.

26 Ocak 1920

Muhterem Paşam;
Arif Beyin Trakyalılar hakkında söylediklerini doğrularım. Trakya Derneği, etkin güçlerle kuvvetlendirilmemiştir. Yazık ki, Cafer Tayyar hepimizi aldatmış en küçük bir örgüt kurmamış, bir tek tüfekle olsun silhlandırma işine girişmemiştir. Caferi kendini düşünmekle suçlarım. Bulgaristan olaylarından da tümüyle habersiz, tam aymazlık durumdadır.
Son günlerde, Caferin tümenlerine yazdığı bir emir, rastlantı sonucu elimize geçti. Yunanhların yaptıklarından, düşüncelerinden söz ettikten sonra, bu durum karşısında artık Hakları Savunma direktifi uyarınca ulusal örgütlenmeye başlamak gerekli ise komutanlarm bu yolda subaylar aracılığıyla halka yardım edip etmemek konusunda ne düşündüklerini soruyor, düşününüz artık... Allah ulusal işlerde aldatanları yok etsin. Fakat, yazık aldanmış olanlara.
Sonuç; Bulgar askeri Batı Trakyayı boşaltıp gittiği, beş on memurla 150, 200 jandarmadan başka kuvveti bulunmadığı halde bile, kendisinden ayaklanma ve savaşla vatanı korumasını beklediğimiz Trakya bir şey yapamadı. Cafer bu durumda bir acı duydu mu bilmem. Bunun için artık Topçu İhsam, Veteriner Rasimi (zeki, canlı, ılımlı, çok güvenilir bir arkadaş) örgüt kurmak üzere Trakyaya göndereceğiz. Buradan silğh da göndereceğiz. Kör olası Cafer yalnız bunları rahat bıraksın. Gölge etmesin başka bağış istemeyiz.
Edirne hattını, Ingilizler, kendi soylarından Ingiliz askerlerile teslim alıyor. Yunanlılar Hadımköy, Çorlu, Lüleburgazda toplanıyor. Bulgaristan kaynaşıyor. Yunan eşkiyahğından çok, halkın sızlanması karşısında vali elini oğuşturmakta, Cafer güçsüzlüğünü göstermekte. Trakyada, bolşevizme karşı yığınak -yabancı- yapılacağı, Bulgarların, saldırısına uğrayacağı beklenmektedir. Orada kuvvetli bir pençe ve kafa gerek. Cafer de vali de bu işde yeterli ve özverili değillerdir. Işte gidiş ve durum budur. Ben bunlarla çok uğraşıyorum. Geçen gün bir şifrenizi almış, pek üzülmüş ve şifre ile açıklama istemiştim, Karşılık alamadım, Paşam; kişisel bir yol izlediğimi mi sanıyorsunuz. Yoksa amacı kavramıyacak, durumu anlamıyacak ahmaklardan olduğumu mu kestiriyorsunuz? Her iki hali de protesto ederim. İnancım ve imanım birdir. Doğru yolda yürüyorum. Yalnız başka bir şey düşünüyor ve bana söylemek istemiyorsanız ona bir şey demem. Açıkça bildirmenizi rica ederim. Sert ve azarlayıcı sözlere çok üzülürüm. Bu, beni çalışmaktan alıkoymaz. Beni karşıtlığa sürüklemez. Fakat, arada sen ben konusu doğabilir. Buna dikkatinizi çeker ve bir gerçek belirmeden ve benim neler çektiğimi anlamadan, girişimlerde bulunmamanız, durumunuzdan beklenen ve hiç savsaklanmıyacak olan naziklik ve soğukkanlılık gereği olduğunu, şuracıkta söylememe izin veririz. Saygılar sunar ve başarılar dilerim Paşam.
Vasıf

Efendiler, Edirneden gelen yazılardan, raporlardan bence, yanlış bir siyasal görüş izlenildiği anlaşılıyordu. Şimdi okunan mektupta da, bu yanlış görüşün uygun bulunduğunu gösteren cümleler vardır. Bu yanlış prensibi düzeltmek için, ötedenberi ileri sürdüğümüz düşüncelerimizi, 3 Şubat 1920 tarihinde bir defa daha Cafer Tayyar Paşaya ve İstanbulda Rauf Beye yineledim.
Yinelediğim düşünce şuydu:
Doğu ve Batı Trakyanrn tek bir ulusal birlik halinde düşüniilmesi ve böyle belirtilmesi doğru bir siyaset değildir. Doğu Trakya yadsınamaz ve tartışılamaz bir şekilde yurdumuzun bir parçasıdır. Batı Trakya ise, bir antlaşma ile, daha önce bırakılmış bir toprak parçasıdır.
Olsa olsa, Doğu Trakya, Batı Trakyanın kurtarılmasına çalışanların bir toplanma ve yönetim yeri olabilir.
Doğu ve Batı Trakyanın birliğini istemekte direnmek, Doğu Trakyanın üzerinde de birtakım istekler ileri sürülmesi sonucunu verebilir.

Bulgarların da, Ege Denizinde ekonomik bir çıkış yeri istemelerinin de, düşünülmesi gerekir. Bulgaristanda bu bakımdan çalışılmalıdır. (Belge *25fl.*

Cafer Tayyar Paşa da, memurlardan, ileri gelenlerden, halktan yakınıyordu. *7/8* Mart 1920 tarihli bir şifresinde, Bizde halk her işi hükümetten beklemekte; üstdüzey sivil görevlilerin tarafsız tutumları yüzünden ulusal örgütler isteklerimize uygun şekilde oluşamamaktadır. İlde sık sık yapmakta olduğum teftişlerde özellikle köylülerle sıkı ilişki kuruyorum...

Ancak, her köye gidemiyorum. ·, ... işin, köklü ve yaygın olması hepimizce istenmekte olup bunun da bildirilen sakıncaların kaldırılmasına çalışılmakla sağlanabileceği bilginize sunulur." diyordu (Belge *252).*

Efendiler, Cafer Tayyar Paşaya, General Milne askeri düzeni değiştirtmiyor. Vali ve mutasarrıflar tarafsız kalıyor ve her işi hükümetten bekliyen halka, ulusal örgütler yönünde yardımcılık ve öncülük etmiyor. Bu sakıncalar kalkmadıkça, işin, köklü ve yaygın olamıyacağı kanısında bulunuluyor.

Efendiler, sırası gelmişken bir Karakol Derneğinden ve onun çalışmala- ***Karakol***
rını önlemek girişimlerimizden söz etmiştim. Bu derneğin, İstanbulda, örgü- ***Derneği 1s*** tünü yaymağa

çalışmayı sürdürdüğü anlaşılıyordu. Yeniden şöyle bir uyarıda r'

bulunmak gerekli oldu: ***genişletme-***

Yazı ile 12 Mart 1920 ***ye çalışıyor***

Çanakkale Müstahkem Mevki K.Albay Şevket Beyefendiye

İstanbuldaki örgütlerimizin, amaca ulaşmaya yetmez olduğu anlaşılmaktadır. Çeşitli zamanlarda ve özellikle bugünlerde Ankaraya gelen ve durumu bilen bazılarının verdiği bilgiye göre, bundaki başarısızlığın nedeninin, Anadolu ve Rumeli Hakan Savunma Derneği örgütü adı kullanılarak Karakol tüzüğünün uygulanmasma çalışılmakta olduğu anlaşılmıştır.

Karakol tüzüğü, birçoklarını örgütle temas kurmaktan ürkütmüştür. Bu nedenle Hakları Savunma Orgütleri Tüzüğü prensiplerine göre örgütlenmek, İstanbul için özellikle yeter. Çünkü İstanbulda ana gücü; düşünce akımlarını birleştirmekte aramalıdır. İstanbulda edimli davranışlar ve özel girişimler için bile kurulacak silahlı örgütlerde Hakları Savunma Tüzüğü ekinin uygulanması yeter. İstanbul merkez kurulu ve ona bağlı bölümlerdeki yönetim kurullarının açığa vurulmasında sakınca olabileceği düşünülüyorsa, bu kurulları oluşturacak olan kişiler, kişiliklerini gizli tutabilirler. Bu yolda kurulmuş ve kurulacak olan örgütlerin ve merkez kurulu ve yönetim kurullarında bulunanların isimlerinin, güvenilir araçlarla gönderilmesi pek çok rica olunur Efendim.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Şimdi isterseniz, yeniden Istanbula dönelim. 11 Mart 1920 tarihli bir teig- ***Istanbu!darafta***
Rauf Bey şu bilgiyi veriyordu: 10 Mart 1920 günü öğleden sonra, İtilf
Devletleri temsilcileri toplanmışlar, Londradan gelen ve Istanbuldaki Ulusal
Güçler ileri gelenlerinin tutuklanması emrini içeren bir konuyu görüşmtişler ***jutu klan-*** ve emri uygulamaya karar vermişler. Bu bilgi, güvenilir birisine sağlam kay- *ması* ***için*** naktan gizlice verilmiş ve bu gibilerin bir an önce Istanbuldan uzaklaşmalan ***Londradan*** gerekliliği bildirilmiş. Bu konuyu, çeşitli olasılıklar açısından dllşllndükten ***en emir*** sonra, işin sonuna kadar Istanbulda kalarak namus ödevini yapmaya karar
vermişler. Başbakan Salih Paşa, bu duruma bilerek neden olmakta imiş. Onun için, hükümeti düşünneye çalışacaklarmış. Başarılı olacaklanna da güveniyorlarmış (Belge *253).*

Rauf Beyin; bu telgrafını, aynı tarihte izleyen kısa bir telgrafında, "Son bildirdiklerimize karşı hükümetin durumu üzerine hiçbir düşünce bildirmediğinizden, bildirdiklerimizin elinize geçmemiş olmasından ve sağlığınızdan haklı olarak kaygılıyım. Yanıtınızı beklemekteyiz" denilmekte idi.

Rauf Beye, ve bilgi için On Beşinci ve Uçüncü Kolordulara 11 Mart tarihinde şu bilgiyi vermiştim:

11 Mart 1920

Dün akşam, yani 10/11 Mart 1920 Ankarada Fransız Temsilcisi Yüzbaşı Boizeaunun

tercümanı olup bize ötedenberi gizli bilgiler veren birisi Ankarada İngiliz Temsilcisi WhitaII'ın aldığı bir telgraf üzerine bütün eşyası ve ağırlıkları ve emrindekilerle birlikte bugün Ankaradan ayrılarak İstanbula doğru yola çıkacağmı ve bu trenden sonra demiryolu ulaşımının İngilizlerce durdurulacağını haber verdi. Adı geçen Whitall, gerçekten bugün bildirildiği gibi yaptı. Bu nedenle, tren ulaşımının kesilmesi de kesinlikle beklenmektedir. Olayların, İli- 1M Devletleri tarafından İstanbulda alınan önlemlerle ilgili bulunduğunda kuşku yoktur.

Mustafa **Kemal**

Rauf Beyin son yazısına da şu karşılığı vermiştim:

Hükümete güvensizlik oyu vermek yoluyla sizin bir atılım yapmanız o kadar kuvvetli bir nedene dayandırılamıyacaktır. Grubun, dayanışma ve direnme gücü ile birlikte davranmakdaki kesin kararlılığına ilişkin açık düşünce ve kanı elde etmedikçe, Salih Paşanın grup yönetim kuruluyla görüşmeksizin hareket etmesini, bir meşrutiyet sorunu yapmak yolundaki karar hakkında hiçbir düşünce bildiremem, Ingilizlerin tutuklama kararına karşı Meclisin sonuna kadar yiğitçe görevini sürdürmesi, pek yararlı ve parlaktır. Ancak sizinle birlikte varlıkları ilerideki girişim ve davranışlarımız için çok gerekli olan arkadaşların sonunda, bize katılma yolunun ne olursa olsun güven altında açık bulundurulması şarttır. Yoksa, grubun birlik ve kararlılıkla davranmasını düzenleyebilecek kişilerin şimdiden görevlendirilmelen ve sizlerin hemen buraya gelmeniz çok gereklidir. Buraya gelecek kişiler arasında memleketi temsil nitelikleri olanlarla gerektiğinde hükümet kurmak ve yönetmek yeteneklenine sahip olanlar bulunması önemlidir. ItiMf Devletlerinin zorlama tedbirlerine baş vuracakları kuşku götürmez.. v.b. Mustafa Kemal (Belge *254).*

Efendiler, Rauf Beyi ve öbür kişileri tam zamanında çağırmış olduğumuz, olaylarla hem de, üç dört gün geçmeden belli oldu. Ama ne yazık ki bu çağınmız, gerektirdiği önem ve ciddiyetle dikkate alınmadı.

Rauf Bey, Vasıf Bey gibi kişiler, en sonunda büyük bir uysallıkla Maltaya gittiler. Bunu biliyorsunuz.

Son dakikaya kadar Anadoluya geçmek ve Ankaraya gelmek olanak ve önlemlerinin bazı arkadaşlar tarafından hazırlanıp sağlanmış olduğu bana anlatılmıştır. Eğer böyle idiyse, bunlann Ankaraya gelmeyi kabul etmeyip Ingilizlere teslim olmayı ve Maltaya gitmeyi yeğlemelerinin neden ve özürü, gerçekten in-

celemeye değer görülür. Doğrusu, Türkiyenin durumunun ve geleceğinin kuşkulu, karanlık, ölümcül görüldüğü var sayısına göre bu karanlık tehlike içine atılanların korkunç ve ürkütücü bir gelecekle karşılaşmaları kuruntusu, etkisi altında en sonunda herhangi bir zindanda bir süre kalmak üzere düşmana kendiliklerinden teslim olmayı yeğleyebilecekleri olmaz sayılamaz. Bununla birlikte, ben burada böyle ağır bir yargıya varmaktan çekinirim. Bu düşünceyledir ki, bunları Malta zindanlarından kurtarmak için her fırsattan yararlanarak elden gelen girişimlerde bulunmaktan geri durmadım.

Efendiler, Istanbulda Onuncu Tümen Komutanından Ankarada Yirminci Kolordu Komutanlığına 9 Mart 1920 tarih ve *465* sayılı şifre olarak 14 Mart 1920 günü bir yazı geldi. Açılmışı şu idi:

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Ingilizler tarafından Türkocağı binasının işgali üzerine Ulusal Eğitim ve Oğretim binasına taşınan Ocağın bu yeni taşındığı bina, dün öğleyin Ingilizler tarafından yeniden işgal edilmiştir Efendim. 9 Mart 1920 (Hamdi).

Efendiler, 1920 senesi Martının 16 ncı günü öğleden evvel, saat onda, makina başında şöyle bir telgraf verildi:

Ankarada: Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Istanbul, 16/311920

Bu sabah, Şehzadehaşındaki Muzıka Karakolunu, Ingilizler basıp oradaki askerlerle Ingilizler çarpışarak sonunda şimdi Istanbulu işgal altına alıyorlar. Bilgilerinize sunulur.

Manastırh Hamdi

Ben, bu telgrafın altına kurşun kalemile "Tezelden kolordulara benim inızamla M.Kemal işaretini koyduktan sonra bu telgrafı verenden sormaya başladım. Manastırlı Hamdi Efendi durmadan bilgi vermeyi sürdürdü.

Bizim en güvenilir bir arkadaşımız var ki yalnız o değil, herkes, yani her gelen söylüyor. Şimdi de Harbiyenin işgalini haber aldık. Hatta Beyoğlu telgrafhanesinin önünde Ingiliz askeri olduğunu fakat telgrafhaneyi işgal edip etmiyeceği bilinmiyor.
Bu sırada Efendiler; Harbiye telgrafhanesinde, memur Ali bilgi vermeye başladı:
Sabah Ingilizler basarak altı kişi şehit ve on beş kadar da yaralı var. Şimdi, Ingiliz askerleri dolaşıyor. Şimdi, işte, Ingiliz askerleri bakanlığa giriyorlar. Işte içeri giriyorlar. Nizamiye Kapısına. Teli kes Ingilizler buradadır.
Yeniden Manastırlı Hamdi Efendi bizi buldu.
Paşa Hazretleri.
Harbiye telgrafhanesini de Ingiliz deniz askeri işgal edip teli kestiği gibi bir taraftan Tophaneyi işgal ediyorlar. Bir taraftan zırhlılardan asker çıkarıyorlar. Durum çok ağırlaşıyor Efendim. Sabahki çarpışmada 6 şehit, 15 yaralı vardır. Paşa Hazretleri. Yüksek emirlerinizi bekliyorum. 16 Mart 1920 Hamdi
Hamdi Efendi devam etti:
Sabahki, bizim asker uykuda iken, Ingiliz deniz erleri karakola gelip işgal etmekte iken, askerimiz uykudan şaşkın kalkınca çarpışmaya başlanılıyor. Sonunda bizden altı şehit, on beş yaralı olup bunun üzerine önceden kötülüğü tasarlanmış ki hemen zırhlıları rıhtıma yanaştırıp Beyoğlu bölgesini ve Tophaneyi işgal edip bir taraftan Savaşişleri Bakanlığını işgal etmişler, hatta şimdi ne Tophane ve ne de Harbiye telgrafhanesi bile bulunamıyor. Şimdi de haber almış olduğuma göre Derinceye kadar yayılıyormuş Efendim.
Işte Beyoğlu telgrafhanesi de yok. Orasını da işgal ettiler galiba. Allah korusun. Burasım işgal etmesinler. Işte Beyoğlu telgraf memurları, müdürleri geldiler. Koymuşlar.
Bir saate kadar burası da işgal olunacaktır. Şimdi haber aldım Efendim.

Hayati Bey merhum, benim, ilk haber teigrafı üzerine yaptığım işarete uyarak verilen bilgileri özetlemiş. Rumeli ve Anadoludaki bütün komutanların adreslerine çektiriyordu. Bir an önce Istanbul üzerinden Edirneye çektirilmesini söylemiştim (Belge *255).* Hamdi Efendi:
Yüksek emirleriniz yerine getiriliyor. Edirneye yazıyorum ve bütün merkezleri hazır ettirdik, Hamdi Efendiden:
Meb'uslar için bir haber aldınız mı? Mebuslar telgrafhanesi haberleşme yapıyor mu? diye sordum. Hamdi Efendi:
Evet yapıyor. 14 üncü Kolordu Komutanı burada. Paşa istiyordu verelim mi?
Efendiler, bundan sonra artık Hamdi Efendinin sözünü işitemedik. Istanbul merkezinin de işgal edilmiş olduğu kanısına vardık.
Bu vatansever ve yiğit kişi, Manastırlı Hamdi Efendi olmasaydı, İstanbul- ***Manastır!:***
da geçen acı olaylardan haber almak için kim bilir ne kadar beklemek zorunda kalacaktık. Istanbulda bulunan bakan, meb us, komutandan. örgütlerimiz- şşhıt dekiler içinden bir kişi çıkıp zamanında bize haber vermeyi düşünememiş olduğu anlaşılıyor. Demek ki tümünü şaşkınlık ve korku kaplamıştı. Bir ucu Ankarada bulunan telin Istanbulda bulunan ucuna yanaşamayacak kadar şaşkın bir hale gelmiş oldukları yargısına varmak bilmem ki doğru olur mu? Telgraf memuru Hamdi Efendi sonradan kendisi Ankaraya gelerek kararghımız telgraf memurluğunu yapmıştır. Kendisine borçlu olduğum teşekkürü burada herkesin önünde belirtmeyi milli ve vatani ödevlerimden sayarım.
Efendiler, bu durum üzerine her şeyden önce olabilecek bir fenalığın önüne geçmek için şu emri verdim:
Bütün Vali ve Mutasarrıflara
Sıvasta K.O. 3, Bandırmada K.O. 14, Ankarada, K.O. 20, Erzurumda K.O. 15, Konya- da K,O. 12, Diyarbakırda K.O. 13 Komutanlıklarına
İzmir Cephesinde Refet Beyefendiye, Balıkesirde 61 inci Tümen Komutanlığına
Bütün Müdafaai Hukuk Merkez Kurullarıyla Yönetim kurullarına
Telgraf- **İvedidir Ankara: 16 Mart** 1920
Bugünkü duruma göre, milletimiz, uygar dünyanın insanca duygular taşıyan vicdanlarına ve

bütün Islğm dünyasının ruh birliğine güvenmekle birlikte, bir süre için dost olsun, düşman olsun, bütün resmi dış dünya ile geçici olarak ilişki kuramıyaeaktır.
Bugünlerde vatanımızda yaşayan Hıristiyan halk hakkında göstereceğimiz insanca davranışın değeri pek büyük olduğu gibi hiçbir yabancı hükümetten, gerçek olsun veya görünüşten ibaret bulunsun, koruma görmeyen Hıristiyan halkın tam rahatlık ve dinginlikle hayatlarını sürdürmeleri, soyumuzun yaradılıştan sahip bulunduğu uygarlık yeteneğine en kesin bir kanıt olacaktır. Ülke çıkarlanna aykırı davranışları görülenler ve ülkenin rahatını ve içdüzenini bozanlar hakkında, din ve milliyet bağlarına bakılmıyarak, yasa hükümlerinin herkese eş olarak ve sertlikle uygulanması ve yerel yönetimlerin emirlerine uymaktan ve uyrukluk görevlerini yapmakdan geri kalmayanların da korunup esirgenmesini, özel önem- le bildirir ve bunların bütün ilgililere hızla bildirilmesini ve bütün ulusa uygun araçlarla duyurulmasını rica ederiz Efendim.
Hakları Savunma Temsilci Kurulu adına Mustafa Kemal
Efendiler, Itilaf Devletleri Kuvvetleri, Istanbul telgraf merkezlerini işgal *Itilöfkuvettikten* sonra, memlekete teigrafla resmi bir bildiri yayımlamak istediler. Yap- ***yerlerinin*** tığımız uyarı ve hatırlatma üzerine -bazı merkezler dışmda- hiçbir yerden bu ***reigrafla*** resmi bildiri alınmadı. Alanlar ve karşılık verenlerden bellibaşlıları şunlardır: yayta ***isİzmit*** Mutasarrıfı Suat Bey (Belge *256),* Konya Valisi Suphi Bey (Belge 257). ***tedikleri***
resmi bildiri

Resmi bildiri:
Beş buçuk sene evvel Osmanlı ülkelerinin kaderini her nasılsa ele geçirmiş olan Ittihat ve Terakki Derneğinin haşındakiler, Almanların söylediklerine kapılarak Osmanlı devlet ve milletini Genel Savaşa soktular. Bu haksız ve uğursuz siyasetin sonucu bilinmektedir. Osmanlı devlet ve milleti bin türlü felftket geçirdikten sonra öyle bir yenilgiye uğradı ki Ittihat ve Terakki Derneğinin başındakiler bile bir ateşkes anlaşması yaparak kaçmaktan başka bir çıkar yol bulamadılar. Ateşkes anlaşması yapıldıktan sonra İtilftf Devletlerine bir görev düştü. Bu görev eski Osmanlı ülkelerinin bütün halkının soy ve inanç farkına bakmaksızın ilerideki mutluluklarını, gelişmelerini, toplumsal ve iktisadi hayatlarını güven altına alacak bir barışın temellerini atmaktan ibaret idi. Barış Konferansı, bu görevi yapmaya uğraşırken Ittihat ve Terakkinin kaçak başlarından yana olan bazı kişiler, Ulusal Örgütler takma adı altında bir düzen kurarak, padişah ve Istanbul Hükümetinin emirlerini hiçe sayarak savaşın acı sonuçlarmdan büsbütün tükenmiş olan halkı askere almak, çeşitli unsurlar arasında geçimsizlik yaratmak, ulusal yardım diye halkı soymak gibi işlere yeltendiler ve böylece barış değil, sanki yeni bu savaş dönemini açmaya giriştiler. Bu özendirme ve kışkırtmalar yapıldığı halde, Banş Konferansı, görevini sürdürdü ve sonunda Istanbulun Türk yönetiminde kalmasına karar vermiştir. Bu karar Osmanlıların gönlünü rahatlatacaktır. Ancak, bunu Istanbul hükümetine bildirdikleri zaman, uygulanmasmın ne gibi koşullara bağlı olduğunu da hatırlattılar. Bu koşullar; Osmanlı illerinde bulunan Hıristiyanların hayatlarını tehlikeyle karşı karşıya bırakmamak ve bugün Itilf Devletleri ile müttefiklerinin askeri güçlerine karşı durmadan yapılmakta olan saldırılara son vermekten ibaret idi. Istanbul hükümeti, bu hatırlatmaya karşı, bir dereceye kadar iyi niyet göstermiş ise de, Ulusal Güçler takma adı altında hareket eden kişiler, ne yazık ki özendirme ve kışkırtmalardan vazgeçmek istemediler. Tersine, hükümeti kendi güçleriyle işbirliği yaptırmaya çaliştılar. Herkesin sonsuz bir istekle beklediği barış için büyük bir tehlike oluşturan bu davranışa karşı, Itilf Devletleri, yakında kararlaştırılacak barış hükümlerinin uygulanmasını sağlama alabilmek için, gerekli önlemleri almayı düşünmek zorunda kaldılar. Bunun için, bir tek çıkar yol buldular. Bu da, Istanbulu geçici olarak işgal etmek idi, Bu karar, bugün uygulanmış olduğundan, kamu oyunu aydınlatmak için aşağıdaki noktalar açıklanır:
t- Işgal geçicidir. 2- Itilflf Devletlerinin düşüncesi, padişahhğın erkini kırmak değil, tersine, Osmanh yönetiminde kalacak ülkelerde o erki destekleme ve kuvvetlendirmektir. 3- Itilğf Devletlerinin düşündüğü, Türkleri Istanbuldan yoksun bırakmamaktır, Ama Allah korusun taşrada genel karışıklık veya kırım gibi olaylar çıkarsa, bu karar değiştirilebilir. 4- Bu kritik zamanda, müslim olsun, gayrimüslim olsun herkesin görevi, kendi işine gücüne bakmak, iç düzenin korunmasına çalışmak,

Osmanlı Devletinin yıkıntılarından yeni bir Türkiye yaratmak için son bir umudu delilikleri yüzünden yok etmek isteyenlerin aldatmalarına kapılmamak ve şimdi padişahlık başkenti olarak kalan Istanbuldan verilecek emirlere uymaktır.
Yukarıda bildirilen kışkırtmalara katılanlardan bazıları, Istanbulda ele geçirilmişlerdi, elbette kendi yaptıklarından ve ayrıca o yaptıklarının sonucu çıkabilecek olaylardan soruml tutulacaklardır. -

İşgal **Kuvvetleri** Bu bildiri **üzerine hemen şu genelgeyi yayımladım:**

Bütün Vali ve Kornutanlarla Hakları Savunma Kurullarına 16 Mart 1920

Istanbulun işgali, Itilf Devletleri tarafından, çarpışma sonucu zor kullanılarak gerçekleşmiştir. Bu suikastten yararlanarak haince amaç güden bir çokları milleti aldatmaya kalkışabilirler. Nitekim resmi bildiri şeklinde imzasız bazı bildiriler yayımlanmak istenildiğini öğreniyoruz. Yanlış davranışlara yer vermemek ve durumun gerçeklerine aykın tepkiler yaratılmamak üzere bu gibi söylentilere hiç önem verilmemesi gereklidir. Gerçek durumu izleyen Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği, milleti aydınlatacaktır.

Mustafa Kemal

Efendiler, aynı günde değişik araçlarla şu protestoyu gönderdim: ***Yabancı***

..Protesto **16/3/1920**

Istanbulda İngiliz, Fransız, İtalya Temsilcilerine, Amerika Siyasi Temsikisiıe *ğim protesTarafsız* Devletler Dışişleri Bakanlarına ve Fransa, İngiltere, İtalya Meb'uslar (0 **Meclislerine verilmek üzere Antalyada İtaiyan Temsilciliğine**

Istanbulda bütün resmi daireler, ulusal bağımstzlığımızı temsil eden Meb uslar Meclisi ile birlikte, Itilaf Devletlerinin askeri güçleri tarafından, resmi olarak ve zor kullamlarak işgal edilmiş ve ulusal emeller doğrultusunda davranan, birçok yurtseverin tutuklanmasına da girişilmiştir. Osmanlı ulusunun egemenliğine ve siyasal özgürlüğüne indirilen bu son yumruk, hayat ve varlığımızı, ne bahasına olursa olsun, savunmaya kararlı olan biz Osmanlılardan çok, yirminci uygarlık ve insanlık yüzyılının kutsal saydığı bütün ilkelere, özgürlük, milliyet, vatan duyguları gibi bugünün insan topluluklarına temel olan bütün ilkelere ve bu ilkeleri ortaya koyan insanlığın genel vicdanına indirilmiş demektir.
Biz, haklarımızı ve bağımsızlığımızı savunmak için giriştiğimiz savaşımın kutsallığına ve hiçbir kuvvetin bir milleti yaşamak hakkından yoksun edemiyeceğine inanıyoruz. Tarihin bugüne kadar yazmadığı nitelikte bir suikast olan ve Wilson prensiplerine dayanan bir ateşkesin, milleti savunma araçlarından yoksun etmesinden doğan bir hileyle yapılmış olmak nedenile ilgili milletlerin onur ve haysiyetile de bağdaşmayan bu davranış üzerine bir yargıya varmayı resmi Avrupa ve Amerikanın değil, bilını, kültür ve uygarlık Avrupa ve **Amerikasırnn* vicdanına** bırakmakla yetinir ve bu olaydan doğacak büyük tarihsel sorumluluğa son defa bir daha kamunun dikkatini çekeriz. Davamızın meşruluğu ve kutsallığı, bu zor zamanlarda, Allahtan sonra en büyük desteğimizdir.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Temsilci Kurulu
Mustafa Kemal

Aynı günün gecesi bu direktifi genelge olarak verdim:

Şifre Bütün Vali ve Komutanlara 16/17,3/1920

Istanbulun ve resmi dairelerin, özellikle Meb'uslar Meclisinin, Itilğf Devletleri tarafından açıkça ve zor kullanılarak işgal edilmiş olmasından ve bu işin, ateşkes anlaşmasıyla milletin silahı alındıktan sonra yapılmasından söz edilerek İtilf Devletleri temsilcilerine ve bütün tarafsız devletlerin dışişleri bakanlıklarıyla İtilf Devletlerinin mebuslar meclislerinin başkanlıklarına protesto telgrafları çekilmek üzere mitingler yapılması gerekli görülmektedir. Protesto telgraflarında özellikle yapılan saldırının Osmanlı egemenliğinden çok, yirmi yüzyıllık bir uygarlık ve insanlığın doğurduğu özgürlük, milliyet ve yurtseverlik ilkelerini vurmak olacağı ve Osmanlı milletinin varlığı ve bağımsızlığı konusundaki kararlılık ve imanına, bu olayın hiçbir etki yapamıyacağı, ancak uygar milletlerin bu saldırıyı kabullenmekle; büyük bir tarihsel sorumluluk altına girmiş olacakları belirtilmelidir, tarafsız devletlerin dışişleri bakanlıklarıyla Meb'uslar Meclisleri başkanlıklarına çekilecek telgraflar, İstanbulda ilgili yerlere verilmekle birlikte Antalyada İtalyan Temsilcisi aracılığıyla da verilmelidir. Protesto telgraflarının birer örneğinin de buraya gönderilmesini rica ederiz.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

* Amerikaya, bold yazılan kısım yazılmamıştır. Yalnız "Amerikanın" denilmiştir

Şifre Albay Refet Beye *1613/1920*
Son olay dolayısıyla, her tarafta yapılan mitingler sonunda çekilecek protesto telgraflarının birer örneğini de İtilf Devletlerinin toplantı halinde bulunan Meb'uslar Meclisleri haşkanlıklarma ve tarafsız devletlerin de dışişleri hakanlıklarına iletilmesini yararlı sayıyoruz. Antalyadaki Italyan Temsilcisinin bu işe yardımcı olmasını sağlamanızı rica ederiz.
Temsilci **Kurul adına Mustafa Kemal**
Efendiler, aynı günde millete şu bildirgeyi yayımladım: ***Mi!!eı'eyaBildirg yımladığım***
Bütün Komutanlara, Vali ve Mutasarrıtlara ve Haklan Savunma Derneklerine, *bi!dirge*
Belediye Başkanlıklarına, Basın Derneğine
İtilf Devletlerinin şimdiye kadar memleketimizi bölüşmeye yol bulmak için başvurdukları çeşitli girişimler biliniyor. 11km; Ferit Paşa ile anlaşarak milleti savunmasız bir durumda yabancı yönetime tutsak etmek ve memleketin çeşitli önemli bölümlerini galip devletlerin sömürgelerine eklemek düşünülmüştü. Ulusal Güçlerin bütün milletin desteğiyle bağımsızlığını savunmak yolunda gösterdiği kararlılık ve direniş, bu düşünceyi altüst etti. İkincisi; Ulusal Güçleri aldatmak ve onun izni ile doğuda bir öncelik siyaseti izlemek için Temsilci Kurula başvuruldu. Kurul, ulusun bağımsızlığını ve ülkenin bütünlüğünü sağlamadıkça ve özellikle işgal alanlarının boşaltılmasına girişilmedikçe, hiçbir türden görüşmeye yanaşamadı. Uçüncüsü; Ulusal Güçlerle işbirliği yapan hükümetlerin yaptıklarına karışmak suretile ulusal birliği sarsmak ve haince karşıtlikları özendirmek ve ciiretlerini arttırmak yolu tutuldu. Ulusal birliğin oluşturduğu direnç ve dayanışın karşısında bu saldırılar da eridj. Dördüncüsü; ülke kaderi üzerinde kaygı verici kararlar verildiğinden sözetmek yoluyla kamu oyuna baskı yapılmaya başlandı. Namusunu ve memleketi savunmak için her özveriyi göze almış olan Osmanlı milletinin kararlılığı ve iradesi önünde, bu gözdağları da yaramadı. Sonunda bugün İstanbul zor kullanarak işgal edilip, Osmanlı Devletinin yedi yüz yıllık hayat ve egemenliğine son verildi. Yani, bugün Türk milleti, uygarlik yeteneğinin, hayat hakkının ve bağımsızlığının ve bütün geleceğinin savunulmasına çağırıldı. İnsanlık dünyasının beğeni bakışları ve İslam dünyasının kurtuluş emellerinin, halifeliğin yabancı etkisinden kurtarılmasına ve ulusal bağımsızlığımızın geçmişteki büyüklüğümüze yaraşır bir inançla savunulup güven altına alınmasına bağlıdır. Giriştiğimiz bağımsızlık ve vatan savaşında Büyük Allanın yardım ve koruyuculuğu bizimledir.
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci
Kurulu adına Mustafa Kemal
Efendiler, aynı zamanda bütün Is1m dünyasına da dönUp yapılan saldırı bir bildirgede ayrıntılarile anlatılarak çeşitli araçlarla bütün Islam dünyasına da duyuruldu.
Efendiler, olaylar hakkında başkaca bilgi gelmesini beklemeksizin, telgrafçı, Manastırlı Hamdi Efendinin verdiği bilgilerden ve bu bilgileri doğrulayan, işgal kuvvetleri bildirisi içeriğinden, durumun niteliğini anlayarak gerekli ve ivedi gördüğüm önlemleri, açıklandığı gibi hemen işgal günü aldım ve uyguladım. Istanbulun işgal şekli ve yapılan tutuklamalar hakkında değişik kaynaklardan birbirini tutmaz ve abartılmış bilgiler gelmeye başladı. Biz de, çeşitli araçlarla soruşturmalar yapmayı sürdürdük. Yasama görevini yapma olanağı bulamıyarak dağılan meb'uslann ve bazı kişilerin İstanbuldan kaçarak Ankaraya yöneldikleri anlaşıldı. Yolculuklarını kolaylaştırmak için geçecekleri yerlerde gerekenlere gereken emirleri verdim.
Efendiler, 16 Martta İstanbulun işgali gerçekleşir gerçekleşmez, aldığım önlemler arasında, daha birtakım önlemler vardır ki onları Büyük Millet Meclisinin ilk açılışında bildirmiş olduğumdan burada yeniden anlatmadım. Omeğin; Eskişehir ve Afyondaki yabancı birliklerin silhlannın alınması ya da oradan

uzaklaştırılmaları ve Geyve, Ulukışla yakınlarında demiryolu hatlarının bo- ***Olağanüstü*** zulması ve Anadoluda bulunan yabancı subaylarının tutuklanması v.b. gibi *yet1 bır* önlemlere ilişkin aynntılı bilgileri, Büyük Millet Meclisinin ilk tutanağında Jla okuınuşsunuzdur. Bu önlemler arasında en önemlisi; olağan üstü yetkide bir ***toplanması*** meclisin Ankarada toplanmasını sağlamak yolundaki millet ve vatan görevi- ***kararı***
mize ilişkin karar ve bu kararın uygulanmasıdır.
Efendiler, bu konudaki kararımızı ve bu kararın uygulama şeklini gösteren bir bildiriyi 19 Mart 1920 de yani Istanbul işgalinden üç gün sonra yayımladım.
Efendiler, bu konu üzerinde iki gün kadar komutanlarla makina başında görüşerek düşüncelerini

öğrendim. Ben, ilk yazdığım müsveddede "kurucu meclis" deyimini kullanmıştım. Amacım da toplanacak meclisin 'rejimi değiştirmek yetkisine ilk anda sahip bulunmasını sağlamaktı. Fakat bu deyimin kullanılmasındaki amacı gerektiği gibi anlatamadığımdan ya da açıklamak istemediğim için halkın alışık olmadığı bir deyimdir, diye, Erzurum ve Sıvastan uyarıldım. Bunun üzerine "olağan üstü yetki sahibi bir meclis' deyimini kullanmakla yetindim.

Illere ve Bağımsız Sancaklara ve Kolordu Komutanlarına

Devlet Başkentinin de, Itilfif Devletleri tarafından resmi olarak işgali, yasama ve yargı ve yürütme gücünden ibaret olan devletin ulusal erkini kırmış ve bu durum karşısında Mebuslar Meclisi görev yapmaya olanak bulamadığını hükümete resmi olarak bildirerek, dağılmıştır. Duruma göre, devlet başkentinin dokunulmazlığını, bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasım sağlayacak önlemleri düşünüp uygulamak üzere millet tarafından, olağanüstü yetkiye sahip bir meclisin, Ankarada toplantıya çağırılması ve dağılmış olan meb uslardan An- karaya gelebileceklerin de bu meclise alınması zorunlu görülmüştür. Bunun için, aşağıda bildirilen direktif uyarınca, seçimlerin yapılması, yurtseverliğinizden anlayışlılığınızdan beklenir:

1 . Ankarada, olağanüstü yetkiye sahip bir meclis, ulus işlerini yürütmek ve denetlemek üzere toplanacaktır.

2- Bu meclise üye seçilecekler, meb uslar hakkındaki yasa hükümlerine uyacaklardır.

3 . Seçimlerde sancaklar seçim bölgesi olacaktır.

4 . Her sancaktan, beş üye seçilecektir.

5 . Her sancak ilçelerinden getirteceği ikinci seçmenlerden ve sancak merkezi ikinci seçmenlerinden ve sancak yönetim ve belediye meclislerile sancak Hakları Savunma Yönetim Kurullarının ve illerde il merkezi merkez kurullarından ve il genel meclisiyle il merkezi belediye meclisinden ve il merkezi ile merkez ilçesi ve merkeze bağlı ilçe ikinci seçmenlerinden oluşan bir kurul tarafından aynı günde ve aynı toplantıda yapılacaktır.

6- Bu kurul üyeliğine, her parti, topluluk ve dernek tarafından aday gösterilebileceği gibi her kişinin de bu kutsal savaşa edimli olarak katılmak için bağımsız olarak adaylığını istediği yerde ilğna hakkı vardır.

7- Seçimlere, her yerin en büyük sivil memuru başkanhk edecek ve seçimin doğru ve yolunda yapılmasından sorumlu olacaktır.

8- Seçim, gizli oy ve salt çoğunlukla yapılacak ve oyları, kurulun kendi içinden seçeceği iki kişi, kurul önünde sayacaktır.

9- Seçim sonunda, bütün üyelerin imza edeceği ya da kendi mühürlerini basacakları üç nüsha tutanak düzenlenecek. Bunların biri yerinde alıkonularak diğer ikisinden biri seçilene verilecek ve öteki de meclise gönderilecektir.

10- Meclise seçilenlere verilecek ödenekler, sonradan meclis tarafından kararlaştırılacaktır. Ancak geliş yollukları seçim kurullarınm zorunlu gider olarak hesaplayıp uygun göreceği mıktar üzerinden, o yerlerin hükümetlerince sağlanacaktır.

Vi- Seçimler, en çok on beş gün içinde çoğunlukla Ankarada toplanmayı sağlayabilmek üzere tamamlanacak seçilenler yola çıkarılıp ve sonuçlar seçilenlerin isimlerile birlikte derhal bildirilecektir.

12- Telgrafın alındığı saat hildirilecektir.

Çıkma: Kolordu Komutanlarına, illere, bağımsız sancaklara bildirilmiştir.

Temsilci **Kurul adına Mustafa Kemal**

Efendiler, bir hafta içinde, çeşitli yönlerden Ankaraya gelmekte olan meb uslarla, telgraf haberleşmelerile ilişki kuruldu. Kendilerine, acılarını azaltmaya, morallerini yükseltmeye yarayacak bilgiler verildi. İstanbulda görüşümüzü savunacak kimse kalmamıştı. Aylarca ve çeşitli şekil ve yönlerde yaptığımız uyanlara karşın bizim dediğimiz gibi örgüt kurmayıp, Karakol Derneğinhı doğmasına çalışanların ileri gelenleri, Maltaya gitmiş ve Istanbul- da, üyelerinin varlıklarından ve çalışmalarından iz kalmamıştı. Orada yeniden örgüt kurmak için çok sıkıntılı çalışmalar yapmak ve o zamanki durumumuza göre gücümüzün üstünde para harcamak zorunda kaldım.

Muhterem Efendiler, genel konular üzerinde konuşurken bir iki noktadan, benim İstanbuldaki

Mebuslar Meciisine başkan seçilmem ile ilgili sorundan ve bununla güdülen amaçlardan söz etmiştim. Bunun sağlanamamış olmasından, küçük bir zorlukla karşılaştığımı da bildirmiştim. Gerçekten, Istanbulda Meclis saldırıya uğrayıp dağılınca meb'usları toplamaya ve özellikle anlattığım gibi bir meclis kurmaya girişebilmek için bir an duraksadım. Mebuslar Meclisi Başkanı bulunan CelMettin Arif Beyin Ankaraya gelip gelmiyeceğini elbette bilemiyordum. Gelirse, onu bekleyip ve çağırıyı ona yaptırmayı düşündüm. Ama durum pek çabuk ve acele davranmayı gerektiriyordu. Bilinmeyen bir olasılığı bekleyerek zaman kaybetmeyi uygun bulmadım. Ama vereceğim kararın uygulanmasını sağlamak için de, bir iki gün telgraf başındaki bütün komutanların düşüncelerini dinlemek ile yakıt geçirmeye zorunluk duydum. Celalettin Arif Beyle Martın *27/28* inci gecesi Düzceye gelişinde ilişki kurulmuştu. Kendisine şu telgrafı yazdım:

34 Ankara, *27/28, 3/1920*

Düzcede Meb'uslar Medisinin **Sayın** Başkanı Celilettin Arif Beyefendiye

Istanbulun resmt ve edimli olarak Ingilizler tarafından işgalile devlet gücünün baskı ve tutsaklık altına alınması ve Mebuslar Meclisine saldırılarak milletin bağımsızlığına ve ulusun namusuna sataşılmış olması ve bu yüzden millet vekillerinin memleket kaderi konusundaki görevlerini yapmayı başaramayacakları kanısıyla ulusun bağrına sığınmak zorunda kalmaları, devlet ve milletin bütün güçlerini egemenliği ve denetimi altında bulunduracak olağan üstü bir meclise çok gereksinme olduğundan olağanüstü yetkiyle Ankarada bir meclis toplamaya Temsilci Kurulun karar verdiğini ve gerekenin yapılmasının genelgeyle bildirildiğini bilirsiniz. Bu konudaki *19/3/1920* tarihli genelgeyi okuduktan sonra, içerdiği hükümleri pekiştirerek ve seçimlerin çabuklaştırılmasıyla toplantının bir an evvel gerçekleşmesi için bu görüşümüzün sizin tarafınızdan da, kısa bir bildiri halinde kamu oyuna şimdiden duyurulup iMn edilmesini yararlı sayıyoruz. Yüksek yanıtınızı bekliyorum Efendim.

Mustafa Kemal

Celalettin Arif Beyin verdiği yanıt şudur:

Ankarada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Düzce, *27/311920*

Haber verdiğiniz *19/3/1920* tarihli bildiriyi görmedim. Olağanüstü meclisin toplanması ne

Cewetan

kadar yerinde ise de böyle bir meclisin elden geldiği kadar kanuna dayanması gereklidir. Bizim ***ArŞ' Bey ile*** Anayasamızda böyle olağanüstü bir meclisin toplanabilmesile ilgili bir işaret yoksa da başka ana- *görüş* ***ayrı-*** yasalarda bulunan genel kurallardan yararlanılabilir. Orneğin; Fransız Anayasasına göre, meclis, ***!ığı***

kanuna aykırı bir yoldan dağıtılır veya bir saldırıya uğrarsa saldırıya uğrayan meclis üyelerinden kurtulabilenler, iller ve sancaktar yönetim kurullarınca seçilecek ikişer üye ile birlikte uygun bir yerde toplanırlar ve meclisin yeniden açılması veya saldırının kaldırılması için kararlar alırlar. Bu meclisin kararlarına uyulmak zorunludur. Ve bu meclisin kararlarını dinlemiyenler vatan hainhiği ile suçlanırlar. Ben de bu yolu düşünmekte idim. *19/3/1920* tarihli bildirinin ne gibi ilkelere dayandığı anlaşıldıktan sonra Ankaraya geldiğimde danışarak bir bildiri yazmayı düşünmekteyim. Yine görüşürüz. Makina başında birlikte bulunan İsmail Fazıl Paşa ile Manisa Mebusu Reşit Bey saygılar sunuyor ve kendisinin de Boluda bulunduğunun Keskindeki babasına haber bildirilmesini rica ediyor Efendim.

CeIiIettin Arif

Bu cevabi telgrafda yazılanlara dikkatle bakılırsa. Celiilettin Arif Beyle görüşlerimiz arasında büyük aynlık olduğu kolayca anlaşılır. Ben, olağanüstü yetkiye sahip bir meclisin, Ankarada toplanmasına karar verirken bizim Anayasamızda böyle bir meclisin toplanabilmesine ilişkin bir işaret olmadığını elbette bilirdim. Ama kararımı verebilmek için böyle bir işaretin var olup olmadığını düşünmek, hiç aklıma gelmedi. Bundan başka saldrnya uğrayan meclis üyelerinden kurtulabilenler ile il ve sancak yönetim kurullarından seçilecek ikişer üye ile

birlikte mebuslar meciisinin, eski şekil ve nitelikte toplanmasını sağlamak için çalışmasını hiç aklıma getirmedim. Tersine büsbütün başka nitelikte ve yetkilerle, devamlı bir meclis oluşturmayı ve bu meciisle tasarladığım devrim evrelerini birlikte geçirmeyi düşündüm. Buna göre, uyuşmazlığından kuşku etmediğim görüşlerimizin, danışma yoluyla birleştirilmesine olanak bulunacağından umutsuzdum. Bununla birlikte, 19 Mart 1920 tarihli bildirimi teigrafla CeUilettin Arif Beye verdirdim. Ertesi gün aldığım karşılık şu idi:
Ankarada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Düzce, 28 Mart 1920 Yüksek Temsilci **Kurulun** *19/311920* tarihli bildirisi incelendi. İçinde yazılı olanlar benim düşündüğüm ilkelere genellikle uygundur. Buna göre Ankaraya geldikten sonra damşarak ayrıca bir bildirinin yayımlanacağı doğaldır. Yarın zorunlu olarak Boluda kalmarak 29 Mart 1920 de Ankaraya doğru yola çıkılacağı saygılarla bilginize sunulur.
Mebuslar Meclisi Başkanı CeIlettin Arif
Celalettin Arif Bey, bildirgemizi inceledikten sonra, içinde yazılı olanla- *Cekdeain* rın kendi düşündüğü ilkelere genelde uygun olduğunu söylemekle birlikte *Arif* ***Bey*** bunları perçinleyecek şekilde hemen bir bildirge yazıp ilan etmiyor. Bunu An- karaya geldikten ve danıştıktan sonraya erteliyor. *BaşkanhğlEfendiler;* Celalettin Arif Bey, Ankaraya geldikten sonra kendisile ve ka- ***nı bırakanundan*** anlayan başka bazı kimselerle bu konu üzerinde, oldukça uzun süren ***mıyor*** görüşme ve tartışmalar oldu. Fakat aldanmıyorsam Celalettin Arif Bey, hiçbir yakıt benim Büyük Millet Meclisinin nitelik ve yetkisi konusundaki görüşüme katılmamıştır. 0, hep, toplanmış olan kurulun ana görevinin, İstanbul Meb uslar Meciisinin toplanmasını sağlamaktan ibaret ve kendisini daima İstanbul Mebuslar Meclisinin başkanı saymıştır. Bunu doğrulayan ufak bir anımı izin verirseniz bilginize sunayım:

Ben, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve kendisi ikinci başkan bulunduğu sırada, bir gün, Başkanlık Divanı toplantısında, Ce1lettin Arif Beyin ödenekler konusundan sözettiğini ve kendisinin Meb'uslar Meciisinin Başkanı olması nedenile o göreve özgü ödeneği istediğini o tarihte Meclis Genel Sekreteri bulunan Recep Bey söyledi. Bilirsiniz ki, o zaman meclis başkanı ve ikinci başkanı ve öteki başkanlar ile meclis üyelerinin ödenekleri arasında fark yoktu. Celdettin Arif Bey, yalnız kendisini Meb'uslar Meclisi Başkanı kimliğiyle ayrı tutarak daha çok ödenek almak yolunda yasal hakkı olduğunu söylüyordu. Ben, bu sorunu çözmeye Başkanlık Divanının yetkili olmadığını ve isteğinde direnirse konuyu Meclis genel kuruluna sunarak alınacak karara göre davranılacağını ileri sürdüm. CeUilettin Arif Bey, Meclisin önüne çıkmayı uygun görmiyerek isteğinden vazgeçti.
Muhterem Efendiler, 19 Mart 1920 tarihli direktif gereğince memleketin ***Seçimler sıher*** tarafında seçimler, hızla ve dürüst olarak yapılmaya başlandı. Yalnız bazı *ba* yerlerde duraksamalar ve engellemeler görüldü ve bunlardan bazıları kısa, bazıları uzunca süre duraksama ve direnmelerini sürdürdüler. Sonunda, ay- ***hükümet*** rıntısız, bütün seçim bölgelerinin mebuslan, Büyük Millet Meclisinde bütün ***memurları-*** milletin, memleketin temsilcisi olarak hazır bulundular. Duraksama ve engel- ***ıı çıkardıklar guçlem*** gorulen yerler şunlardı: ***lükler***
Dersim, Malatya, Elazığ, Konya, Diyarbakır, Trabzon...; Efendiler, gerçek durumu söylemiş olmak için şunu da açıklamalıyım ki, duraksayan, direnen, bu bölgeler halkı değildir, belki o tarihte o dairelerde bulunan üst düzey sivil görevlilerdir. Halk, gerçeği anlar anlamaz, ortak ulusal isteğe hemen katılmakta hiç duraksamamıştır.
Şimdi Efendiler, yeniden devrimin doğal gereklerinden olan olaylardan bazılarına değinelim: 29 Mart 1920 tarihli olup Uçüncü Kolordu Komutanı Salhattin Beyden *Samsundaaldığım* bir şifrede, "Samsunda bulunan On Beşinci Tümenin moralinin bo- " *subaylar* zuk olduğundan ve sözde, subaylar arasında padişaha aşırı bağlılık duygula- rı buinnduğundan" söz ediliyordu. "Subaylar, padişaha karşı olarak verile- ***şaha taparcek*** emirleri yapmayız diye üstlerine başvurmuşlar. Baskı yapılırsa görevle- ***lık duygurinden*** ayrılacakları hissediliyor imiş.

İstanbuldan gelen yolculardan ve ga- ***ları*** *varmış* zetelerden, işgalin ikinci günü işgal edilen binalann tümüyle boşaltıldığı ve Salih Paşa Hükümetinin görevi başında olduğu, Senatonun görev yaptığı, son Cuma selamlığında savaşişleri ve denizişleri bakanı bulunarak eskiden olduğu gibi gerekli tören yapıldığı anlaşılmış...", "Şu duruma göre Istanbul- da bir hükümet varken hükümetin bilgisi olmaksızın yapılan işler nedir?" diyorlannış. Subayların bu düşünce ve davranışlarını duyuran On Beşinci Tü- men Komutanı şu yolda bir düşünce ileri sürüyordu: Burada bir subayı tutuklamanın olağanüstü bir durum yaratması akla gelmez, ancak bundan yararlanarak Anadolu üzerine yürümek gibi olaylar ortaya çıkacaktır. Izmir cephesinde Ulusal Güçlerin nasıl çalıştırıldığını bilemiyorum. Sanırım bunlar parayla çalıştınlmış. Bir savaş çıktığında, bütün halka maaş verilemiyeceği açık bir gerçek olduğundan Ulusal Güçler adı altında var olan güçlerden, savaşın ikinci günü meydanda hiçbir kuvvet kalmayacağına kuşkum yoktur. Ordu birliklerine gelince, şimdiden kaçmalar başlamıştır. Parasızlık böyle

sürdükçe ve İstanbulda hllkfimet bulundukça subaylardan bile kuşkum vardır. Bundan başka Uçllncü Kolordu Komutanı Salahattin Bey, vermiş olduğumuz direktif uyarınca, Amasyaya gelen Kontrol Memuru Forbes adında bir yiizbaşıyı tutuklamış. Samsuna bir Ingiliz temsilcisi yüzbaşı gelmiş. SaUthattin Beye Yüzbaşı Forbesin bir dakika geciktirilmeden Samsuna gönderilmesini yazmış ve yoksa Salhattin Beyin sorumlu olacağını eklemiş. Konunun sorulması üzerine Sahthattin Beye vereceği yanıt için şu öğütlemede bulundum:
"Forbesi tutuklayan ben değilim, başkentleri, ateşkese ve insanlığa aykırı olarak işgal olunan millettir. Bunun için salıveri]mesini de ancak millet yapabilecektir." Bununla birlikte bu Forbes memleketten çıkarılmakla yetinilmiş, tutuklanmamıştır.
Bolu Mutasarrıfi Haydar Beyin 9 Nisan 1920 tarihli kısa bir şifresinden Adapazarı ile Hendek arasındaki Çatalköprü adındaki yerde bulunan köprülerin ve Mudurnu Suyu köprüsünün Ulusal Güçlere karşı olanlarca yıkıldığı anlaşıldı.
Bolu ve Çevresi Komutanı Mahmud Nedim Beyin, Düzceden yazdığı 9 Nisan 1920 tarihli şifresinden de, 8 Nisanda Adapazarında Ulusal Güçlere karşı gösteriler yapıldığı, Hendek ile Adapazarı arasında telgraf ve telefon hatlarının kesildiği ve Diizce Abazalarından tarafsız kalanların da karşı olanlara katılmak için yola çıktıkları anlaşıldı. Hendek ile Adapazarı arasında, Mudurnu Suyu üzerindeki büyük köprü yıkıldığından gidiş gelişin kesildiği de anlaşıhyordu. Bu haber üzerine, Geyvede bulunan Yirmi dördüncü Tü- men Komutanı Mahmut Beyin dikkati çekildi. Nevşehirde de, Nevşehir Kaymakamı Nedim Beyin başkanlığında İslam Yükselme Derneğinin bir şubesi kurulmuş, verilen raporda, derneğin en karıştırıcı üyelerinden sekiz kişinin Niğdeye getirtildiği bildiriliyordu. Bu derneğin üyeleri, padişahtan başka hiçbir kuvvet tanımayız, Ulusal Güçleri dağıtmak için malca, bedence bütün güciimüzü harcamaya yemin ettik diyorlarmış. Her gece toplanıyorlarmış, ileri gelenleri, Niğdedeki Tümen Komutanının gönderdiği bir birlik tarafından tutuklanmış.
Efendiler, bu türden olaylara bundan sonra çok rastlayacağız. Büyük ***Türkiye***
Millet Meclisinin toplanmasını ve açılmasını sağlamak için çalıştığımız günler- ***Mi1*** de, bizi en çok uğraştıran Düzce, Hendek, Gerede gibi Bolu bölgesi içindeki ***tlay***
yerlerden başlayıp, Nallıhan, Beypazarı üzerlerinden Ankaraya yaklaşacak gibi görünen gericilik ve ayaklanma dalgaları olmuştur. Ben, bir yandan bu dalgaları durdurmaya çalışırken, bir yandan da, Ankarada toplanmakta olan ve genel durumu daha gerektiği gibi bilmeyen meb uslan, korkulacak görünümler karşısında bırakmamak ve bu gibi olaylar yüzünden Meclisin toplanmayı başaramamasi gibi uğursuz durumlan önlemenin yollarını arıyordum. Bunun için, Meclisin açılması işinde çok ivedi davranıyordum. Sonunda, gelebilmiş olan mebuslarla yetinerek Meclisin, Nisanın 23 üncü Cuma günü açılmasına karar verdik. Bu karar üzerine 21 Nisan 1920 tarihinde genelge olarak yayımladığım bildiride yazılanlan, o günün duygu ve düşüncelerine ne denli uymak zorunluluğunda bulunulduğunu gösterir bir belge olması bakımından, olduğu gibi bilginize sunmayı uygun görüyorum.

Tel: Çok ivedidir Ankara, 2114/1920
Ankaraya ivedi yazı
Kolordulara (K.O, 14 Komutan Vekilliğine)
Tümen 61 Komutanlığına, Refet Beyefendiye,
Bütün illere, Bağımsız Sancaklara, Hakları Savunma Merkez Kurullarına,
Belediye Başkanlıklarına
1- Yüce Allahın yardımıyla Nisanın 23 üncü Cuma günü, Cuma namazından sonra Ankarada Büyük Millet Meclisi açılacaktır.
2- Vatanın bağımsızlığı, yüce halifelik *ve* padişahlığın kurtarılması gibi en önemli ve ölüm kalımla ilgili görevleri yapacak olan bu Büyük Millet Meclisinin açılış gününü Cuma- ya rastlatmakla o günün kutsallığından yararlanacak ve bütün sayın mebus hazretleri ile kutsal Hacıbayram Veli camiinde Cuma namazı kılınarak Kuranın ve namazın nurlarından ışık alınacaktır. Namazdan sonra Peygamberimizin kutlu sakalı ve kutsal sancak alınarak özel toplantı yerine gidilecektir. Ozel yere (Meclise) girmeden bir dua okunacak kurbanlar kesilecektir. Bu törende kutsal camiden meclise kadar Kolordu Komutanlığınca askeri birliklerle özel düzen alınacaktır.
3- 0 günün kutsallığını pekiştirmek için bugündün itibaren il merkezinde vali Beyefendi hazretlerinin düzenliyeceği gibi hatim indirmeye kutsal buhari okunmayla başlanacak ve kutsal hatmin son bölümleri uğurlu olsun diye Cuma günü namazdan sonra meclis önünde okunup bitirilecektir.
4- Kutsal ve yaralı vatanımızın her köşesinde yukarıda belirtildiği gibi bugünden başlamak üzere buhari okumaya ve kutsal hatim indirmeye başlanarak Cuma günü ezandan önce minarelerde salfivat verilecek ve hutbe okunurken halifemiz ve padişahımız efendimiz hazretlerinin kutsal yüce adı anılırken ulu padişahımızın kendisi ve ülkelerile bütün uyruklarının bir an önce kurtulması ve mutluluğa kavuşmaları için ayrıca dua edilecek ve Cuma namazı kılındıktan sonra da hatim indirilmesi tamamlanarak yüce halifeliğin ve padişahlığın ve bütün ülke bölümlerinin kurtulması amacıyla yapılan ulusal çalışmaların önemi ve kutsallığı ve her yurtdaşın kendi vekillerinden oluşan bu Büyük Millet Meclisinin vereceği yurt görevlerini yapmaya zorunlu bulunduğu hakkında vaazlar okunacaktır. Daha sonra halife ve padişahımızın, din ve devletimizin, vatan ve milletimizin kurtuluşu, esenliği ve bağımsızlığı için dua edilecektir. Bu dinsel ve yurtsal tören yapıldıktan ve camilerden çıkıldıktan sonra Osmanlı ülkelerinin her yerinde, hükümet konağına gelinerek Meclisin açılışından dolayı resmi kutlamalarda bulunulacaktır. Her tarafta Cuma namazından önce uygun şekilde kutsal mevlid okunacaktır.
5- Bu bildirinin hemen yayımlanıp dağıtılması için her araca başvurulacak ve hızla en uzak köylere, en küçük askeri birliklere, memleketin bütün örgüt ve kurumlarına bildirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca, büyük levhalar halinde her tarafa asılacak ve yapılabilen yerlerde bastırılıp çoğaltılarak para karşılığı olmadan dağıtılacaktır.
6- Tam başarı için büyük Allaha yakarılacaktır.
Temsilci Kurul adına Mustafa **Kemal**
22 Nisan 1920 tarihinde de şu küçük bildiriyi yaydım:
Telgraf Dakika geciktirilmiyecektir ***221411920***
Bütün İllerle Bağımsız Sancaklara
Kolordulara, Nazillide Albay Refet Beyefendiye,
Bursada K.O. 20 **Komutanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine,**
Bursada 56 ncı Tümen Komutanı Albay Bekir Saını Beyefendiye,
Balıkesirdc 61 inci Tümen Komutanı Albay Kazım Beyefendiye
Yüce Allahın yardımıyla Nisanın 23 üncü Cuma günü Büyük Millet Meclisi açılarak göreve başlayacağından o günden sonra bütün sivil ve askeri makamların ve bütün milletin bağlı olacağı yer o meclis olacaktır, duyurulur.
Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal
Muhterem Efendiler;
Şimdiye kadar, bilginize sunduklanm, kişisel olarak ve Temsilci Kurul adına, değindiğim olaylarm ve dunımlann açıklanmasma yönelik idi. Bundan sonra

söyleyeceklerim, Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan ve yöntemince hükümet kurulduktan bugüne kadarki, durumlarla olayları ve devrimleri kapsayacaktır. Bu

söyleyeceklerim, aslında herkesçe açıkça bilinen ya da kolaylıkla öğrenilebilecek olan olayların evrelerine ilişkindir. Gerçekten, Meclis tutanaklarında, bakanlıkların dosyalarında, basın koleksiyoıılarında, bu olay ve durumların belgeleri saptanmış ve saklanmış bulunmaktadır. Bunun için, ben, bütün bu olayların sadece genel yönlerini gösterip saptamakla yetineceğim. Amacım, devrimimizin incelenmesinde, tarihe kolaylık sağlamaktır. Bütün bu olaylar olurken, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Başkanı, Başkomutan ve Cumhurbaşkanı olmaktan çok, örgütümüzün genel başkanı olarak bu görevi yapmayı kendim için zorunlu sayarım.

Efendiler, Meclisin açıldığı ilk günlerde; Meclise, içinde bulunduğumuz ***Türk Milledurum*** ve koşulları açıklayıp izlenilmesini ve uygulanmasını doğru bulduğum ***tinin izledüşüncelerimi*** bildirdim. Bu düşüncelerimin başlıcası, Tllrkiyenin, Türk mil- ***mesı gere:ke*** *sıyası* letının ızlemesı gereken sıyası ılkeyle ılgılıydı. ***ilke: Ulusal***

Bilirsiniz ki, Osmanlılar zamanında, çeşitli siyasi yöntemler izlenmiş ve *siyaSet* izleniyordu. Ben, bu siyasi yöntemlerden hiçbirinin, yeni Türkiye topluluğunun siyasi yöntemi olamıyacağı kanısına varmıştım. Bunu, Meclise anlatmaya çalıştım. Bu nokta üzerinde, sonra da çalışmalar sürdiirülmüştür. Bu konuda, er geç, söylediklerimin ana noktalarmı, burada hep beraber anımsamayı yararlı buluruın.

Efendiler, bilirsiniz ki, hayat demek, uğraşma, çatışma demektir. Hayatta başarı, kesinlikle uğraşmada başarı ile olabilir. Bu da, tinsel ve nesnel kuvvete, güce dayanır bir şeydir. Bir de; insanların uğraştığı bütün sorunlar, karşılaştığı tüm tehlikeler, elde ettiği başarılar, toplumsal, genel bir uğraşımın dalgaları içinden doğagelmiştir. Doğu kavimlerinin, batı kavimlerine saldırı ve akınları, tarihin bellibaşlı bir evresidir. Doğu kavimleri arasında, Türklerin başta gelen güçlü unsur olduğu bilinir. Gerçekten Türkler, müslürnanliktan evvel ve müslümanhktan sonra, Avrupa içerisine girmişler, saldırılar, akınlar yapmışlardır. Batıya saldıran ve yayılmalarını Ispanyada Fransa sınırlarına vardıran Araplar da vardır. Fakat Efendiler, her saldırıya karşı, her zaman, karşısaldırı düşünmek gerekir. Karşısaldırı olasılığını düşünmeden ve ona karşı güvenilir önlem bulmadan saldırıya geçenlerin sonu, yenilgidir, bozgundur, yok olmaktır.

Batının, Araplara karşısaldırısı, Endülüste acı ve ders almaya değer bir tarihsel yıkım ile başladı. Ama, orada bitmedi. Kovalama, Afrikanın kuzeyinde sürüp gitti.

Attilnın, Fransa ve Batı Roma topraklarına kadar yayılmış olan imparatorluğunu anımsadıktan sonra, Selçuk Devleti yıkıntıları üzerinde kurulmuş olan Osmanlı Devletinin, Istanbulda Doğu Roma İmparatorluğunun taç ve taktına sahip olduğu çağlara bakalım. Osmanlı padişahları içinde, Almanyayı, Batı Romayı ele geçirerek kocaman bir imparatorluk kurmak girişiminde bulunmuş olanı vardı. Yine, bu hükümdarlardan biri, bütün müslüman dünyasmı bir merkeze bağlayarak yönetmeyi ve yürütmeyi düşündü. Bu amaçtan yola çıkarak Suriyeyi, Mısırı ele geçirdi. Halifeliği üstlendi. Başka bir sultan da, hem Avru

payı almak, hem İslam dünyasını egemenliği ve yönetimi altına almak amacını güttü. Batının sürüp giden karşısaldırısı, İslam dünyasının tedirginliği ve ayaklanması ve böyle dünyayı ele geçirme düşünce ve emellerinin aynı sınırlar içine aldığı değişik unsurların bağdaşmazlığı, sonuçta Osmanlı İmparatorluğunu da, benzerleri gibi tarihin bağrına gömdü.

Efendiler, dış siyasetin, en çok ilgili bulunduğu ve dayandığı şey, devletin iç örgütleridir. Dış siyaset, iç örgütle uyarlı olmak gerekir. Batıda ve doğuda başka, başka yaradıhşta ve değişik kültürde değişik emelleri olan dağınık unsurlan bir araya getiren devletin iç örgütü, elbette temelsiz ve çürük olur. Bu durumda dış siyaseti de köklü ve dayanıklı olamaz. Böyle bir devletin iç örgütü, özellikle ulusal olmaktan uzak olduğu gibi, siyasi yöntemi de ulusal olamaz. Buna göre, Osmanlı Devletinin siyaseti ulusal değil, fakat, kişisel, belirsiz ve kararsızdı.

Değişik milletleri, ortak ve genel bir ad altında toplamak ve bu değişik unsur topluluklarını

aynı haklar ve koşullar altında bulundurarak güçlü bir devlet kurmak parlak ve çekici bir siyasi düşüncedir. Ama aldatıcıdır. Hatta, hiçbir sınır tanımayarak, dünyada var olan bütün Türkleri de bir devlet halinde birleştirmek, ulaşılamaz bir hedeftir. Bu, yüzyıllarrn ve yüzyıllarca yaşamakta olan insanların çok acı, çok kanlı olaylarla ortaya koyduğu bir gerçektir.
Pan-islamizm.. pan-turanizm politikasının başarılı olduğuna ve dünyayı uygulaına alanı yapabildiğine tarihte rastlanamayacaktır. Irk farkı gözetmeksizin, bütün insanları kapsayan, bir tek dünya devleti kurmak hırslarının sonuçları da tarihte yazılıdır. Yayılmacı olmak hevesleri, konumuzun dışındadır. İnsanlara her türlü özel duygu ve bağlılıklarını unutturup, onları tam kardeşlik ve tam eşitlik içinde birleştirerek, insani bir devlet kurmak kuramının da kendine özgü koşulları vardır.
Bizim aydınlık ve uygulanabilir gördüğümüz siyasi yöntem, ulusal siyasettir. Dünyanın bugünkü genel koşulları ve yüzyıllann kafalarda ve karakterlerde yerleştirdiği gerçekler karşısında hayalci olmak kadar büyük yanılgı olamaz. Tarihin dediği budur, bilim, akıl, mantık da böyle söyler.
MiI]etimizin, güçlü, mutlu ve karar]ı bir düzen içinde yaşayabilmesi için, devletin tümüyle ulusal bir siyaset izlemesi ve bu siyasetin, iç örgütümüzle tam uygunluk halinde olması ve buna dayanınası gerekir. Milli siyaset dediğim zaman, anlatmak istediğim, şudur: ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden evvel kendi kuvvetimize dayanarak varlığımızı koruyarak millet ve memlekeÜn gerçek mutluluk ve bayındırlığına çalışmak.. Gelişigüzel uzun emeller ardında milleti uğraştırmamak ve zarara sokmamak.. Uygar dünyadan, uygarca ve insanca davranışlar ve karşılıklı dostluk beklemektir.
Efendiler, Meclise önerdiğim önemli bir konu da, hükümet kurma işiydi. ***Hükümet*** Bu işin ve bunu önermenin, o zaman dönem için nekadar önemli olduğunu *kurma*
anlarsınız.
Yapılacak gerçekçi iş, Osmanlı saltanatının ve halifeliğin çökmüş ve ortadan kalkmış olduğunu düşünerek yeni temellere dayalı, yeni bir devlet kurmaktan ibaret idi. Ama durumu olduğu gibi söylemek, amacın büsbütün yitirilmesine yol açabilirdi.

Çünkü genel düşünce ve eğilimler, henüz, padişah ve halifenin özürlü (hoş görülmesi gereken), durumda bulunduğu yolunda idi. Dahası Mecliste, ilk önce halife ve padişah makamı ile bağlantı kurmak ve Istanbul hükümeti ile uzlaşma aramak akımı baş göstermişti, Istanbuldaki koşulların halife ve padişah ile, ne açıktan açığa ve ne de özel ve gizli görüşmelere elverişli olmadığını anlatmaya çalıştım. Böyle bir ilişki kurmaktan ne anlamak istediğimizi sordum ve milletin; bağımsızlığını ve ülkenin bütünlüğünü sağlamak için çalışmakta olduğunu haber vermek için ise, buna gerek yoktur. Çünkü padişah, halife olan kişinin de bundan başka bir şey dllşllnmesine ve istemesine olanak var mıdır? Bunun aksini ağzından işitsem inanmam, mutlaka bunun zor ve baskı altında söyletildiğini kabul ederim dedim. Bize karşı çıkarılmış olan fetvanın uydurma olduğunu ve Istanbul hükümetinin emirlerile bildirimlerinin de doğru yorumlanması gerektiğini söyliyerek, birtakım yüreği ve kafası güçsüz insanların açmak istedikleri aşın dikkatli davranma yoluna gerek görmediğimizi anlattım,
Şunu bilginize sunmak istiyorum ki, hükümet kurmakla ilgili öneride bu- ***Ulusal Egelunmadan*** evvel, duygu ve görüşleri göz önünde bulundurmak zorunluğu var- ***me,!ik ildı.*** Bu zorunluğa uymakla birlikte amacı saklı tutan önerimi yazılı olarak ver- *kes,ue* üdim. Kısa bir tartışma ile ve birtakım karşı çıkmalara karşın kabul edildi. ***Hkm:***
Bu öneri yazısını, bugün gözden geçirecek olursak, orada temel ilkelerin ***Cumhuriyet*** saptanmış ve belirtilmiş olduğunu görürüz.
Bu ilkeleri, izin verirseniz, burada belirterek sayacağım:
1) Hükümet kurmak zorunludur.

2) Geçici olarak bir hükümet başkanı tanımak ya da bir padişah vekili ortaya çıkarmak uygun görülemez.
3) Mecliste yoğun olarak belirmiş olan milli iradeyi, yurdun kaderine doğrudan doğruya el koymuş olarak tanımak temel ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meciisinin üstünde bir güç yoktur.
4) Türkiye Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır. Meclisten seçilecek ve vekil olarak görevlendirilecek bir kurul hükümet işlerine bakar. Meclis başkanı, bu kurulun da başkanıdır.
Not: Padişah ve halife, baskı ve zordan kurtarıldığı zaman, Meclisin koyacağı yasal kurallar uyarınca durumunu alır.
Efendiler, bu ilkelere dayalı bulunan bir hükümetin niteliği, kolayca anlaşılabilir. Böyle bir hükümet, ulusal egemenlik temeine dayalı halk hükümetidir. Cumhuriyettir.
Böyle bir hükümetin kuruluşunda ilke, kuvvetler birliği kuramıdır. Za- ***Türkiye***
man geçtikçe, bu ilkelerin kapsadığı kavramlar anlaşılmaya başladı. İşte o za- *1'Y1*< ***1*** man
ard arda tartışmalar ve olaylar sökün etti. ***başkanlığı'-***
Muhterem Efendiler, açık ve gizli oturumlarda bir, iki gün süren açıkla- ,ı ***seçma*** ve
sözlerimden ve belirttiğim ilkeleri içeren öneriyi yaptıktan sonra, yük- ***tl***
sek Meclis, beni başkanlığa seçmekle hakkımda genel güvenini gösterdi.
Burada, ufak bir noktayı da açıklamalıyım:
Anımsarsınız ki, oluşmaya başlayan ulusal birliği, milletin coşup uyanışına yormaktan çok kişisel çaba sonucu olarak görüyorlardı. Bu arada benim girişimlerimin önlenmesini önemli sayıyorlardı: Beni millete, hükümete istenmez ve

lanetlenmiş saydırmaktan yarar umuyorlardı. Yapılan propagandada, ben istenmez kılınır ve lanetlenirsem, millet ve devlete karşı hiçbir şey yapılamıyacak.. bütün fenalığın nedeni benim kişiliğimdir. Bir adam için, bir milletin birçok tehlikeleri göze alması akla yakın değildir yolunda idi. Hükümet ve düşmanlar, beni, millete karşı bir silah gibi kullanıyordu, bunun için, 24 Nisan 1920 günü gizli bir oturumda, Meclise işin bu yönünü anlattım. Başkanlık seçiminde, bunun da bir sakınca olarak göz önünde bulundurulmasını ve yalnız millet ve memleketin esenliği düşünülerek oy ve kararlarının uygun ve doğru olarak verilmesini rica ettim.
*
* *
Efendiler, Büyük Millet Meclisi İcra Bakanlarının seçimi hakkında 2 Ma- ***Hükümetin*** yıs 1920 tarihli kanun ile Genelkurmay Başkanlığı da içinde olmak üzere Bü- *kunduşu*
yük Millet Meclisinde, 11 bakandan oluşan bir Bakanlar Kurulu oluşturuldu.
Görülüyor ki, Meclisin açılış tarihi olan 23 Nisandanberi bir hafta kadar zaman geçmiş bulunuyor. Bu süre içinde, elbette memleket ve millet işleri ve özellikle olumsuz akımlar ve çalışmalara karşı önlem almak çalışmalan bir an bile duramazdı ve durmamıştır. Yalnız, Bakanların seçimine ilişkin olan kanun çıktığı zaman Meclisçe bakan seçilenlerden bir kısmı daha önce göreve başlamışlar ve bana yardım ediyorlardı. Bu arada Ismet Paşa Hazretleri de, Genelkurmay işlerini üstüne almış bulunuyordu.
Efendiler, bununla ilgili olarak bir noktayı bildirmeyi gerekli görüyorum:

O günlerde, orada bulunan arkadaşların ne yoldan görevlendirilmelerinin uygun olacağı düşünülürken, Genelkurmay Başkanlığı için Ismet Paşayı yeğlemiştim. Ankarada bulunan Refet Paşa, beni özel olarak görerek bilgi istedi. Anlamak istediği, Genelkurmay Başkanlığının en büyük askeri makam olup olmadığı noktası idi. Benden, sözü edilen makamın en büyük askeri makam olduğu ve ondan daha büyük makamın Millet Meclisi olacağı cevabını alınca buna karşı çıktı. İsmet Paşanın, Başkomutanlık demek olan bu durumunu kabul edemiyeceğini söyledi. Görevin çok önemli ve ağır olduğunu ve benim bütün

arkadaşlar hakkındaki bilgime ve tarafsızlığıma güvenmenin uygun olacağını söyledim. Kendisinin böyle bir iddiada bulunmasının uygun olmadığını da ekledim.
Efendiler, daha sonra Batı Cephesi karargahında görüştüğüm Fuat Paşa da, İsmet Paşanın Genelkurmay Başkanlığına kesinlikle karşı çıktı. Fuat Paşayı da, durumun gerektirdiği en uygun çözüm yolunun kabulünün zorunlu olduğuna inandırmaya çalıştım. Refet ve Fuat Paşalann kendilerine özgü bir takım düşüncelerine ekledikleri şu idi: Kendileri daha önce Anadoluda benimle işbirliği yapmışlar ve İsmet Paşa ise daha sonra katılmış. Oysa bundan önceki sözlerim arasında sırası ve yeri geldiği için söylemiştim ki, Ismet Paşa, ben İstanbuldan ayrılmadan evvel benimle işbirliği yapmıştı. Daha sonra Anadoluya gelip beraber çalışmıştı. Fakat, Fevzi Paşa Hazretleri Savaşişleri Bakanlığına gelince bazı önemli düşünceler üzerine özel bir görevle yeniden Istanbula gönderilmişti. Bunun için, görüş ve işbirliğinde öncelik sözkonusu olamazdı.

Genelkurmay görevini illdn İsmet Paşaya vermek yerinde olmasaydı, bu konuda Fevzi Paşa Hazretlerinin de beni uyarmaları vatani ödevi niteliğinde idi. Oysa Paşa Hazretleri, tam aksine bu görevlendirmeyi pek uygun bulmuş ve kendileri önerilen Milli Savunma Bakanlığını büyük içtenlikle hemen kabul etmiştir. Ismet Paşanın, gerek Genel Kurmay Başkanlığında ve gerek sonraki Cephe Komutanlığında gösterdiği yararlılığı ve üstün çabaları kendisine görev vermekle yanılmadığımı yaptıklarıyla kanıtlamış bulunduğu için millete karşı, orduya karşı ve tarihe karşı içim adamakıllı rahattır.
Efendiler, Meclis, 29 Nisan 1920 tarihinde Hıyaneti Vataniye Kanunu ve ***Vatan Ha-*** sonraki aylarda İstiklal Mahkemeleri Kanunlarını da çıkarmakla devrimin do- ***inliği Kağa*** gereklerini yerine getirmiş oldu. ***nunu ve üEfendiler*** İstanbulun işgalinden sonra başlayan birtakım yıkıcı akımlara,
olaylara, ayaklanmalara değinmiştik. Bunlar, hızla memleketin her tarafında ***kum!mı*** ortaya çıktı ve sürdü gitti.
Istanbulda Damat Ferit Paşa, hemen yeniden işbaşına getirildi. Damat Ferit Paşa Hükümeti ve Istanbulda bütün yıkıcı ve hain örgütlerin oluşturduğu blok ve bu blokun Anadolu içindeki bütün ayaklanma örgütleriyle tüm düşmanlar ve Yunan ordusu, elbirliği halinde bize karşı çalışmaya başladılar. Bu ortaklaşa saldırı politikasının direktifi de, padişah ve halifenin, düşman uçaklan da dahil, her türlü araçlarla memlekete yağdırdığı "padişaha karşı ayaklanma fetvası idi.
Bu genel, çeşitli ve hainee saldırılara karşı, biz de, daha Meclis açılmadan evvel, Afyon Karahisarında, Eskişehirde ve demiryolu boyunda bulunan bütün yabancı asker hirliklerini Anadoludan çıkarniakla Geyve, Lefke, Cerablus köprülerini yıkarak ve Meclis toplanır toplanmaz Anadolunun yüksek din bilginlerinden fetvalar alarak karşı önlemlere başvurduk.
Efendiler, 1919 senesi içinde, ulusal girişimlerimize karşı başlayan iç ***İç ayaklanayaklanmalar,*** hızla memleketin her tarafına yayıldı. ***malar***
Bandırma, Gönen, Susurluk, Mustafa Kemal Paşa, Karacabey, Biga ve dolaylarında; Izmit, Adapazarı, Düzce, Hendek, Bolu, Gerede, Nallıhan, Bey- pazarı dolaylarında; Bozkırda; Konya, Ilgın, Kadınhan, Karaman, Çivril, Seydişehir, Beyşehir, Koçhisar dolaylannda; Yozgat, Yenihan, Boğazlıyan, Zile, Erbaa, Çorum dolaylarında; Umraniye, Refahiye, Zara, Hafik dolaylarında; Viranşehir dolaylarında alevlenen kargaşa ateşleri bütün memleketi yakıyor, hainlik, cahillik, km ve bağnazlık dumanları, bütün yurt göklerini yoğun karanlıklar içinde bırakıyordu. Ayaklanma dalgaları, Ankarada karargahımızın duvarlarına kadar çarptı. Karargahımızla şehir arasındaki telefon ve telgraf hatlarını kesmeye kadar varan kudurmuşçasına saldırılar karşısında kaldık. Izmirden sonra, Batı Anadolunun, önemli bölgeleri de, Yunan ordusunun saldınlarıyla çiğnenmeye başladı.
Dikkate değer ki, sekiz ay önce, millet Temsilci Kurul etrafında toplanarak, Damat Ferit Hükümetile ilişki ve haberleşmelerini kesmiş iken, Ali Galip girişimi gibi tek tük olaylardan

başka böyle genel bir ayaklamna olmamış idi. Bu seferki yaygın ve genel ayaklanmalar, sekiz ay içinde, memleket içinde çok hazırhk yapıldığını gösteriyordu. Damat Feritten sonra iş başına gelen hükümetlerle milli şuurun korunup güçlendirilmesine yönelik savaşımlarımızın, nekadar

* Vatan Hainhiği

haklı nedenlere dayandığı acı olarak bir daha anlaşılmış oluyordu. Ulusal savaşıma güç katmak için, cephelerle ve ordu ile ilgilenmekte, İstanbuldaki hükümetlerin gösterdiği başka türden savsalciamaların, acı sonuçları da aynca görülecektir.

Efendiler, önce, iç ayaklanmalar hakkında açık bir fikir edinmek için izin ***Anzavur*** verirseniz bu ayaklanma olaylarında yeri ve zamanı geldikçe değinilen evrelerini özetle bilginize sunayım:

21 Eylül 1919 senesinde Balıkesirin kuzey bölgesinde başlayan birinci Anzavur ayaklanması; 16 Şubat 1920 de yine o bölgede ikinci kez yinelendi. Bu iki ayaklanma ordu birliklerimiz ve ulusal birliklerimizle bastırıldı. 13 Nisan 1920 tarihlerinde Bolu, Düzce dolaylan da isyan etti. Bu ayaklanma, 19 Nisan 1920 tarihinde Beypazarına kadar yayıldı. Bu sırada Anzavur, 11 Mayıs 1920 tarihlerinde top ve ağır makinalı ttifeklerle donatılmış beş yüz kişilik bir kuvvetle, üçüncü defa olarak Adapazarı ve Geyve dolaylarında güçsüz bir milli birliklerimize saldırarak gene ortaya çıktı. Anzavur, gönderdiğimiz ulusal birliklerimize, ordu birliklerimize durmadan saldırdı. 20 Mayıs 1920 tarihinde Geyve Boğazı yakınlarında yenildi ve kaçmak zorunda kaldı. Duzce dolaylanndaki ayaklanma olayı önemli idi. Abaza ve Çerkezlerden oluşan dört bin kişilik bir insan kalabalığı, Düzceyi basarak hapishaneleri boşalttılar ve çatışarak oradaki atlı birliğimizin silihlarını aldılar. Hükümet memurlarile subayları tutukladılar. Ayaklananlar üzerine her taraftan, kuvvet gönderdik. Bu arada, Geyvede bulunan Yirmi Dördüncü Tümen de, Komutan Yarbay Mahmut Bey başta olarak Düzceye doğru yola çıktı. Mahmut Bey, Meclisin açıldığı gün yani 23 Nisan 1920 de Hendekten Düzceye geçerken, Hendek de ayaklandı. Ada- pazarı da ayaklananlar tarafından elde edildi. Mahmut Bey, 25 Nisan 1920 de Hendek-Düzce yolu üzerinde ayaklananlar tarafmdan aldatılarak pusuya düşürülmüş ve ilk ateşte şehit edilmiştir. Kurmayı Sami Bey, yaveri ve daha birkaç subay da aynı zamanda şehit düştüler. Bunun üzerine, Yirmi Dördüncü Tiimen savaşmaksızm tümüyle ayaklananlar tarafından tutsak edildi. Tekmil tüfekleri, topları alındı. Ağırlıkları yağma edildi. Bu sırada, Istanbuldan Izmit Mutasarrıfı Çerkez İbrahim Adapazarına geldi. Halka padişahın selimını bi]dirdi ve yüz elli lira aylıkla gönüllü yazmaya başladı. Toplanan asi kuvvetler, bütün o dolaylara egemen olduktan sonra Geyve Boğazındaki kuvvetlerimize saldırmaya başladılar.

Bizim, bu ayaklanma alanına gönderdiğimiz kuvvetler şunlardı:

1- Salihli ve Balıkesir Ulusal Güçlerinden kurulu Çerkez Etem Bey birliği;

2- İki tabur piyade, dört dağ topu ve beş makinalı tüfek ve Uç yüz atlı efeden oluşan Binbaşı Nazım Bey birliği;

3- İki tabur piyade, sekiz makinalı tüfek, iki sahra ve iki dağ topundan oluşan Yarbay Arif Bey birliği;

4- Üç yüz kişilik milli kuvvet ve iki makinalı ve iki bomba topundan ibaret Binbaşı Ibrahim Bey birliği (Çolak Ibrahim Bey).

Komutan olarak da Ali Fuat Paşa Geyve Boğazı yakınlarından Adapazarı

doğrultusunda ve Refet Paşa da Ankaradan Beypazarı üzerinden Bolu doğrultusunda görevlendirildiler.

Efendiler, Izmitte de Süleyman Şefik Paşa komutasında, halifelik ordusu ***Ha!e1ik*** adını taşıyan bir hain kuvvet yığınak yapıyordu. Bunun bir kısım kuvveti de, *oıdusu*
Bolu yakınlarında Kurmay Binbaşısı Hayri Bey komutasında asileri desteklemişti. Bu kuvvetle birlikte İstanbuldan gönderilmiş birçok subaylar da vardı.
Halifelik ordusunun, Süleyman Şefik Paşadan sonra, bellibaşlı komutanları atlı Tuğgeneral Suphi Paşa ve Topçu Yarbaylarından Senai Beydi. İstanbulda da özel olarak oluşturulmuş bir kurmay kurulu vardı. Bu kurulun bellibaşlı başları da, Kurmay Albay Refik ve Kurmay Yarbay Hayrettin Beylerdi.
Suphi Paşa ile ilgili küçük bir anımı söyleyeyim: Suphi Paşayı Selanikten tanırdım. Ben önyüzbaşı, o daha o zaman tuğgeneral ve atlı tümeni komutanı idi. Aradaki rütbe farkına karşın çok yakın arkadaşlığımız vardı. Meşrutiyetin ilanında, ilk defa Iştip dolaylarında Cumalı adında bir yerde atlı manevraları yaptırmıştı. Birtakım başka kurmaylar arasında beni de uygulamalara ve manevraya katılmak için çağırmıştı. Kendisi Almanyada okumuş, çok becerikli bir binici idi. Fakat askerlik sanatını anlamış bir komutan değildi. Manevra- nın sonunda, ben, yetkim ve rütbem uygun olmamasına karşın, Paşayı, bütün subayların önünde acı bir şekilde eleştirmiş ve daha sonra da Cumalı Ordugahı" isminde küçük bir yapıt da yazmıştım. Suphi Paşa, gerek açık eleştirilerime ve gerek yayımlanan bu yapıtıma çok üzüldü. Kendi kabullenip söylediği gibi morali bozuldu. Ama, bana gücenmedi. Arkadaşlığımız devam etti. Işte halifelik ordusuna buldukları komutan bu Suphi Paşadır. Paşa, sonradan Ankaraya geldi. Yolculuğa çıkıyordum. Istasyonda çok kalabalık içinde biribirimize rastladık. Kendisine ilk sorum şu oldu: "Paşam, niçin halifelik ordusu komutanlığını kabul ettin? Suphi Paşa bir an duraksamaksızın: Size yenilmek için. yanıtını verdi.
Bu yanıtıyla, görevi bilerek isteyerek üstlendiğini anlatmak istiyordu. Suphi Paşanın böyle bir duygusu olabilir. Ama gerçekte komutayı üstlendiği zaman kuvvetleri zaten yenilmiş bulunuyordu.
Bolu, Düzce, Adapazarı ve Izmit dolaylarındaki bu ayaklanma, bu defa 4 Haziran 1920 tarihine kadar üç aydan fazla sürdü. Ama bundan sonra, 29 Temmuzda yeniden bir ayaklanma daha oldu. Bundan sonra da, bu dolaylarda bütünüyle dingin kalınmış değildir. Bununla beraber, ayaklananlar, sonunda, tümden bozguna uğramış ve başları, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanunlarına göre cezalandırılmıştır. Halifelik ordusunun, Bolu yakınlannda bulunarı bölümü de çökertildi. Komutanı Binbaşı Hayri ve subayları Yüzbaşı Ali, Usteğmen Şerafettin, Usteğmen Hayrettin, Makinalı Tüfek Subayı Mehmet Hayri, Tabur Katibi Hasan Lütfi, Cerrah Ibrahim Etem Efendiler için ayaklananların öbür başları gibi işlem yapıldı. Halifelik ordusu da, Izmitten Istanbula kaçmak zorunda bırakıldı.
Efendiler, memleketin kuzeybatı bölgesinde asilerle uğraşırken, memle- ***Yenihan,*** ketin ortasında Yenihan, Yozgat ve Boğazlıyan dolaylannda da ayaklanmalar **Yozgat *ve*** başlıyor. Bu ayaklanma olayları da anlatılmaya değer. *B0f1Yhh1*
14 Mayıs 1920 tarihinde Postacı Nizım ve Çerkez Kara Mustafa adında birtakım adamlar, otuz, kırk kişi ile Yenihana bağlı Kaman köyünde ayaklandılar. Bu ayaklanma, artan bir sertlikle yayıldı. Ayaklananlar, 27/28 Mayıs 1920

gecesi Çamlıbelde bulunan bir birliğimizi basarak tutsak ettiler. 28 Mayıs 1920 de başka bir bölüm asiler de Tokat yakmiarında yürüyüş halinde bulunan bir taburumuza saldırarak dağıttılar ve bir bölümünü tutsak ettiler. Asiler ataklarını artırarak, 6/7 Haziran 1920 gecesi Zileyi ele geçirdiler. Oralardaki askerlerimiz Zile kalesine çekilerek savunma yaptılar. Askerin erzak ve cepanesi tükendikten üç gün sonra asilere teslim oldular. Asiler 23/24 Hazirai 1920 de de Boğazlıyana baskın yaptılar. Orada bulunan bir birliğimizi dağıttılar.

Amasyada bulunan Beşinci Kafkas Tümeni, başında Cemil Cahit Bey olarak, asiler üzerine gönderildi. Gaziantep bölgesinde bulunan Kılıç Ali Bey de, bir milli birlik ile bu dolaylara getirildi. Erzurumdan Ankaraya gelmekte olan bir Erzurum milli birliği de, o dolaylarda ahkonuldu. 1920 senesi Temmuzunun ortalarına kadar, bu asilerin kovalanması ve yok edilmesi ile uğraşıldı. Yeni- han ayaklanması, Orta Anadolunun öbür yerlerindeki kışkırtıcılann da başkaklırmalarına yol açtı. Çapanoğullarrndan Celal, Edip, Salih, Halit Beyler; Aynacıoğullan ve Deli Omer çeteleri gibi birtakım eşkıyayı başlarına toplayarak 13 Haziranda Yozgat yakınlarında Köhne bucak merkezini ele geçirerek ayaklandılar ve 14 Haziranda da Yozgat şehrini ele geçirerek büyük bir bölgeye egemen oldular. Merkezi Sıvasta olan Uçüncü Kolordu kuvvetleri ve o bölgede bıraktığımız milli kuvvetler yetmedi. Eskişehirden Etem Bey birliği ve Bolu dolaylarından İbrahim Bey birliği de Yozgat bölgesine gönderildi.

Yozgat ve dolaylanndaki ayaklananlar yok edildikten sonra, oraya gönderilen birliklere, öbür bölgelerde görev verildi. Ama bu dolaylarda genellikle dinginlik oluşamadı.

7 Eylül 1920 de Küçük Ağa, Deli Hacı, Aynacıoğulları denilen birtakım serseriler, Zile yakınlarında; Kara Nizım, Çopur Yusuf adında birtakım adamlar da, Erbaa yönlerinde yeniden ayaklanmaya kalkıştılar. Bunlardan Aynacıoğuliarı üç yüz atlı kadar kuvvet topiayabilmişlerdi. Bu durum üzerine Ikinci Gezginci Güçler adı alan İbrahim Bey birliği, bulunduğu Eskişehir bölgesinden yeniden Yozgada giderek oradaki ulusal birlikler ve jandarma kuvvetlerile ortaklaşa Maden, Alaca, Karamağara, Mecidözü bölgelerinde, değişik gruplar halinde, karıştırıcılık ve soygunculuk yapan asileri kovaladı ve yok etti. Ibrahim Bey, asileri tepelemeyi ancak üç aydan uzun bir sürede başarabildi.

Efendiler, bu tarihlerde güney bölgelerimizde de bizi esaslı bir şekilde ***Güney sıuğraştıra*** önemli ayaklanmalar oldu: ***nırlarımızMill*** Aşireti başkanları Mahmut, İsmail, HaliL Bahur, AbdUrrahman ***olavBeyler,*** güneyde düşmanlarla gizli ilişki ve bağlantı kurduktan sonra, Siirtten, Dersim dolaylarına kadar, bütün aşiretlerin başkanı adını takınarak o bölgeye egemen ve baş olmaya kalkıştılar.

Fransızlar, 1920 senesi Haziranının başlarında, Urfayı ikinci kez ele geçirmek amacıyla, yürüyüşe geçtikleri zaman Milli Aşireti de Siverek yönünde ilerledi. Buna karşı, o çevrede bulunan Beşinci Tümenimiz görevlendirildi. Bu Tümen, oralardaki ulusal güçlerimizle de desteklendi. 19 Haziran 1920 tarihinde, birliklerimizin kovalaması altmda güneydoğu yönünde düşman bölgesine kaçmak zorunda bırakıldı. Bu aşiret, bir süre düşman bölgesinde hazırlandıktan

sonra, 24 Ağustos 1920 de üç bin atlı ve develi ve bin kadar piyadeden oluşan bir kuvvetle yeniden topraklarımıza geçti. Viranşehir yakınlarına geldi. Ayaklananlar, aman dilemek için geldiklerini söyliyerek oradaki komutanlarımızı aldattılar tedbirsiz davrandırdılar. Bu sırada, o taraflarda dağınık bulunan birliklerimize saldırarak, onları yendiler ve 26 Ağustos 1920 de Viranşehri aldılar. Haberleşme ve bağlantılanmızı engellemek için de, o bölgedeki bütün telgraf hatlannı kestiler.

Ancak, on beş gün sonra, Beşinci Tümenin Siverek, Urfa, Resülayn ve Diyarbakırda bulunan birliklerden gönderilen kuvvetler ve bize bağlı aşiret güçleri, ayaklananları yenebilmişlerdir. Kovalanan Milli Aşireti yeniden güneye, çöle kaçtı.

Efendiler, güneyde Milli Aşireti ayaklanmasını bastırmaya çalışırken, ***Konya***
Afyon bölgesinde Çopur Musa adında bir adam da, başına topladığı kuvvetle ***ayaklanaskerleri***
kaçmaya özendiriyor ve millete askere gitmemek düşüncesini aşılı- *masi*
yor. Çopur Musa 21 Haziran 1920 tarihinde Çivrili bastı. Gönderilen kuvvetler karşısında kaçtı ve Yunan ordusuna katıldı.

Efendiler, Çopur Musa olayından önce bir karışıklık çıkartma girişimi de Konyada oldu. *5* Mayıs 1920 tarihinde, Konyada karışıklık çıkartma amacıyla kurulmuş bir dernek ortaya

çıkarıldı. Bu dernek üyelerinin ileri gelenlerinin tutuklanmasına başlandı. Bir gün sonra, tutuklanmakta olan bu ileri gelenler, halkı da kışkırtarak Konya içinde silahlı bir toplantı yapmaya giriştiler. Bir kısım halk da silahlı olarak dışarıdan gelerek hep birlikte ayaklandılar. Konya- da bulunan komutan, elindeki kuvvetlerle yürekli davranarak ayaklananlan dağıtmayı ve önayak olanları tutuklamayı ve kovalamayı başardı.

* *

Efendiler, Meclisin açıldığı ilk günlerde, değişik cephelerin ne durumda *Savaş* olduklarını da hep birlikte bir defa daha anımsayalım: ***cephe! er***

1) İzmir Yunan cephesi: *durumu*

Biliyorsunuz ki, Yunanhlar kmire çıktıkları zaman, orada, On Yedinci Kolordu Komutanı olarak, Karargahile Nadir Paşa bulunuyordu. Kuvvet olarak, Kaymakam Hürrem Bey komutasında Ellialtıncı Tümenin iki alayı vardı. Bu kuvvet, özellikle, Kolordu Komutanının emrile, karşı koydurulmaksızın, büyük aşağılamalar altında, Yunanlılara teslim edilmiştir. Bu tümenin bir alayı (172 nci Alay) Ayvalıkta bulunuyordu. Komutanı Yarbay Ali Bey idi (Afyon Mebusu Albay Ali Beydir).

Yunan ordusu elindeki bölgeyi genişletirken, Ayvalığa da asker çıkardı. Ali Bey, bu Yunan kuvvetine karşı, 28 Mayıs 1919 da savaşa girişti. Bu tarihe kadar, Yunan birlikleri hiçbir yerde ateşle karşılaşmamıştı. Aksine, bazı şehir ve kasabaların halkı, korkutulmuş, İstanbul hükümetinin emirlerine uyarak, üstdüzey görevliler başta olmak üzere, Yunan birliklerini özel heyetlcrle karşılamışlardı. Ali Beyin, Ayvalık bölgesinde savaş cephesi açması üzerine, yavaş yavaş Somada, Akhisarda, Salihlide milli cepheler oluşmaya başlamıştı.

5 Haziran 1919 senesi başlarından sonra, Albay Kazım Bey (Meclis Başkanı Kazım Paşa Hazretleri), Balıkesirdeki Altmış Birinci Tümenin komutasını,

vekil olarak üstlenmişti. Daha sonra Ayvalık, Soma, Akhisar bölümlerinden oluşan Kuzey Cephesi Komutanlığı yapmıştı. Fuat Paşanın, Batı Cephesi Komutanlığına atanmasından sonra Kazım Beye, Kuzey Kolordusu Komutanlığı görev ve yetkisi verildi. Aydın dolaylarında, Izmirin Yunanlıların eline geçmesinden sonra, asker ve halktan birtakım yurtseverler, Yunanlılara karşı savunmak ve halkı özendirmek ve silahlı ulusal örgütler kurmak için çalışıyorlardı. Bu arada, adını ve kimliğini değiştirerek, Izmirden o dolaylara gitmiş olan Celal Beyin (Izmir Mebusu Celal Beydir), çaba ve özverisi anılmaya değer. 15/16 Haziran 1919 gecesi, Ali Beyin Ayvalıktan gönderdiği kuvvetler, Bergamadaki Yunan işgalci kuvvetlerini bir baskınla ortadan kaldırmışlardı. Bu baskına, Balıkesir ve Bandırmadan gönderilen kuvvetler de, az çok katılmıştı. Bu olay üzerine, Yunanlılar, dağınık ve güçsüz birliklerini geri çekip toplamak gereğini duydular. Bu arada Nazilliyi de boşaittılar. Bu nedenle, Aydında da hazırlık yaparken, etraftan toplanan halk kuvvetleri bunları bastırmaya başladı. Yunanlılarla halk arasında sert bir çatışma oldu. Sonunda, Yunanlılar, Aydını da boşaltıp çekildiler.

Böylece, 1919 senesi Haziran ortalarında, Aydın cephesi de kuruldu. Bu bölgede bulunan Elli Yedinci Tümenin Komutanı Albay Mehmet Şefik Bey ve Tümen Topçu Komutanı Binbaşı Hakkı Bey, Alay Komutanlarından Binbaşı Hacı Şükrü Bey ve ulusal güçlerin başında Yürük Ali Efe, Demirci Mehmet Efe vardı. Sonunda, Demirci Mehmet Efe, üstünlük sağlayarak Aydın Cephesi Komutanlığını ele geçirdi. yeri gelınişken söylemiştim ki, sonradan oraya gönderdiğim Albay Refet Bey (Refet Paşa) de, Demirci Mehmet Efe- nin komutanlığını kabul etmiştir.

Efendiler, Izmirin çeşitli cephelerinde oluşan ve yavaş yavaş subaylar ve askeri birliklerle güçlendirilmeye çalışılan, ulusal cephelerin beslenmeleri, esaslı olarak

doğrudan doğruya o bölgeler halkı tarafından sağlanıyordu. Bunun için de, geri bölgelerde, ulusal örgütler kurulmuştu. Bu görevin, halkdan hükümete geçmesi, Büyük Millet Meclisi Hükümetinin kurulmasından sonra sağlanabilmiştir.

2) Güney Fransız **cephesi:**

a) Doğrudan doğruya Adana bölgesinde, Fransız birliklerine karşı, Mersin, Tarsus, Islahiye bölgelerinde ve Silifke dolaylarında ulusal güçler oluşmuş ve çok yiğitçe eylemlere başlamışlardı. Doğu Adana bölgesinde, Tufan Bey adıyla çalışan Yüzbaşı Osman Beyin kahramanlıkları anlatılmaya değer. Ulusal Birlikler; Mersin, Tarsus, Adana şehirlerinin kapılanna kadar egemenlik kurdular. Pozantıda Fransızları kuşattılar ve çekilmek zorunda bıraktılar.

b) Maraşta, Gaziantepte, Urfada önemli savaşlar ve çatışmalar oldu. Sonunda işgal kuvvetleri, buralardan çekilmek zorunda kaldılar. Bu başarılann sağlanmasında başlıca etmen olan Kıhç Ali ve Ali Saip Beylerin isimlerini anmayı görev sayarım.

Fransız işgal bölge ve cephelerinde ulusal güçler, hergün daha sağlam olarak örgütleşiyordu. Ulusal güçler, ordu birlikleriyle de kuvvetlendirilmeye başlanmıştı. Işgal kuvvetleri, her taraftan sıkı ve sert bir şekilde bastırılıyordu.

Efendiler, bu durum üzerine Fransızlar, Mayıs 1920 başlarında bizimle ilişki kurma ve görüşme yolları aradılar. Once; Ankaraya Istanbuldan bir binbaşı ile bir sivil geldi. Bunlar İstanbuldan önce Beyruta gitmişler; eski Van Mebusu Haydar Bey bunlara yol gösteriyordu. Bu buluşma ve görüşmelerimizden önemli bir sonuç çıkmadı. Ama, Mayıs sonlarına doğru, Suriye Olağanüstü Komiseri adına hareket eden Mösyö Duquest adında birinin başkanlığında, bir Fransız heyeti Ankaraya geldi. Bu heyetle yirmi günlük bir ateşkes anlaşması yaptık. Çatışmaların böyle geçici olarak durdurulmasıyla, biz, Adana bölgesinin boşaltılmasına bir başlangıç hazırlamak amacını güdüyorduk.

Efendiler, bu Fransız heyetile yaptığım yirmi günlük ateşkese, Büyük Millet Meclisinde kimileri karşı çıktı. Oysa, benim, bu ateşkesi kabul etmekle sağlamak istediğim noktalar şunlardı:

Once, Adana bölge ve cephelerinde bulunan ve az çok askerle de güçlendirilen milli kuvvetleri, dinginlikle bir düzene sokmak istiyordum. Ulusal güçlerin bu ateşkes sırasında dağılmaları olasılığını da dikkate alarak çarpışmaların durdurulması emrini de, bazı önlemler alınmasını istemekle birlikte verdim. Bundan başka, Efendiler; önemli saydığım siyasi bir yararı da elde etmek istiyordum. Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti, daha Itilf Devletlerince elbette onanmamıştı. Tersine, memleket ve milletin kaderine ilişkin konularda, Istanbulda Ferit Paşa hükümetile görüşüp yazışmakta idiler. Bundan dolayı, Fransızların Istanbul hükümetini bir tarafa bırakıp Ankarada bizimle görüşmeleri ve herhangi bir konuda anlaşma yapmaları, o gün için elde edilmesi önemli siyasi bir nokta idi. Bu ateşkes görüşmelerinde, ulusal srnırlarımız içinde olup Fransızlar tarafından işgal altında bulunan bölgelerin, bütünüyle boşaltılmasmı açık ve kesin olarak istedim. Fransız delegeler, bu konuda yetki almak için Parise gitmek zorunluğunu ileri sürdüler. Yirmi günlük ateşkes, bir bakıma daha köklü bir anlaşma yapmak için yetki almaya zaman bırakmak gibi sayıldı. Efendiler, bu görüşme ve konuşmaların bıraktığı izlenim, Fransızların Adana ve dolaylarını boşaltacakları yolunda idi. Bu düşünce ve kanımı, Meclise söylemiştim. Fransızlar, ateşkes süresi bitmeden Zonguldağı işgal etmek yoluyla anlaşmanın yalnız Adana bölgesine ilişkin olduğunu göstermek istemişlerse de, biz, bu davranışı ateşkesin bozulmasını gerektirir saydık. Fransızlarla anlaşmamız bir süre gecikti.

Muhterem Efendiler,

9 Mayıs 1920 günü Mecliste gizli oturumda açıklama yaparken ve Fransız görevlileriyle heyetlerinin ilişki ve bağlantı aradıklarını söylerken, mebuslardan biri, (hatıramda

yarnimıyorsam Çorum Mebusu merhum Fuat Bey) bir- ***ve bu i!işkaç*** gündenberi sözde Istanbul, bizim ile anlaşmak istiyormuş, bu konuda bilgi ***kiyi*** *Nuretveri* misiniz? diye bir soru yöneltti. ***Un Paşa***

Gerçekten, o tarihten dört beş gün evvel, İstanbulda, Leon adında birisi Çanakkale üzerinden bizi aramıştı. Ankarayı bulduktan ve bizim burada bulunduğumuzu anladıktan sonra dediler ki, Söyliyeceğimiz şeyler çok önemlidir. Onun için geceye bırakalım. Ordu merkezleri de aradan çekilsinler." 0 gece görüşmediler. Ama, bir iki gece sonra tekrar aradılar. Bu defa karşımıza çıkan kimse, Eski Izmir Valisi Nurettin Paşa imzasile bir telgraf verdi. Bu telgrafda yazılanlar şöyle idi: Ben, iki arkadaşımla beraber, Istanbulun sizinle anlaşmasına aracılık etmeyi yurt yaranna sayarını. Buradaki hükümet ve Ingilizler buna

olur dediler. Sizin de olur yanıtınızı bekleriz. Nurettin Paşa, telgrafını Temsilci Kurul Başkanlığına yöneltiyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin kurulmuş ve çalışmaya başlamış olduğundan ve Büyük Millet Meclisinin varlığını ve meşru olduğunu perçinleyen Hıyaneti Vataniye Kanunundan habersiz görünüyordu. Nurettin Paşanın telgrafını, Milli Savunma Bakanı bulunan Fevzi Paşa Hazretlerine gönderdim. 0 da, Nurettin Paşaya karşılık verdi. Karşılığında dedi ki, "Telgrafınızı Temsilci Kurul Başkanlığına çekmekle gerçek durumu hl anlayamamış olduğunuz anlaşılıyor.1 Ve durumu anlattıktan sonra "Istanbulda hangi yetkili, Ankarada hangi yetkiliyle görüşmek istiyor.' dedi. Bu telgrafa imzasız gelen yanıtta "Telgrafı yazanlar şimdi burada değildir. Bunu bıraktılar, gittiler, yarın saat onda size bilgi veririz. 1' deniliyordu. Bundan sonra, Nurettin Paşa, ikinci defa olarak gene başvurdu. Bu defa, Telgraf haberleşmeleriyle anlaşamayacağımızdan siz yetkili bir heyeti İstanbula gönderin, görüşelim ve anlaşalim" diyordu.

Efendiler, biz de karşılık olarak dedik ki 'Pek doğrudur, gerçekten telgrafla anlaşılamaz, ama siz Mudanyaya geliniz ve ne yakıt gelebileceğinizi de bildiriniz. Bizim tarafımızdan da orada yetkili kişiler hazır bulunur. Bursaya da gerekli direktifler verildi." Ondan sonra, bir daha başvuru olmadı. Hoca Müfit Efendi (Kırşehir), "Acaba gerçekten Nurettin Paşa mı idi" diye sordu. Ben de, "Evet gerçekten Nurettin Paşa" karşılığını verdim.

Efendiler, İstanbulun Nurettin Paşa aracılığıyla yaptığı bu başvurusunun, ***Nurettin*** Anzavurun Balıkesir bölgesinde yenildiği ve Boluda başarılı olmaya başladı- 7d ğımız günlere rastladığını da belirtmeliyim.

Efendiler, Nurettin Paşadan bir daha telgraf almadık. Fakat kendisi, Diyarbakırlı Kazım Paşa ile birlikte, 1920 senesi Haziranı ortalarında Ankaraya geldi. Bizimle işbirliği yapmadan önce birtakım sorunlara ilişkin görüşlerimizi öğrenmek istediğini söyledi. Bunlar şunlardı:

Birincisi, halifelik ve padişahlık konusunda düşündüklerimiz ve görüşümüz;
İkincisi, bolşeviklik konusunda görüşümüz;
Uçüncüsü, İtilaf Devletleriyle, özellikle İngilizlere karşı bile, savaşmaya karar verip vermediğimiz sorunu idi.

Görüşme, Tanm Mektebindeki karargahımızın bir odasında gece yapıldı. Bu görüşmede, Nurettin Paşa ile birlikte gelen Kazım Paşadan başka, Fevzi ve Ismet paşalar da bulunuyorlardı. Nurettin Paşa, birinci, ikinci konularda aldığı karşılıkları pek doyurucu bulmadı. Ama özellikle üçüncü sorunun yanıtı, uzun ve ateşli tartışmalara yol açtı. Çünkü biz demiştik ki, amacımız, ulusal sınırlarımız içinde ülkemizin bütünlüğünü ve ulusun tam bağımsızlığını sağlamaktır. Bunu önlemek için

karşımıza çıkacak olan kuvvet, kim ve ne olursa olsun, duraksamadan çarpışınz ve başarılı oluruz. Bu konudaki karar ve inancımız, kesindir. Işte Nurettin Paşa, bir türlü buna inanamıyor ve bunu kabul edemiyordu. Kendisine dedik ki, bu düşünce alışverişini kabul etmekle yeni inançlar edinmek ve yeni kararlar almak sözkonusu değildir. Sen, bugüne kadar milletin billürlaşmış, gözle görülür elle tutulur hale gelmiş inançlarına uyacaksın! Ondan sonra, kendisine verebileceğimiz uygun bir görev söz konusu oldu. Kendisinin, Konya

Valisi ve Konya Dolayları Komutanı adıyla Yunan cephesinin güneyindeki bölgenin komutanı olmasını uygun bulduk. Asıl batı cephesi için, komutan olarak Ali Fuat Paşayı, 18 Haziran 1920 de görevlendirdik.

Efendiler, o günlerde, Yunan cephesinde düşmanın bazı hazırlıkları sezildiğinden cephenin önemi arttı. Bu yüzden, Nurettin Paşanın atanmasını sonuçlandıramadan ve kendisini görev yerine gönderemeden ivedi olarak batı cephesine gitmem gerekti. Nurettin Paşanın görevlendirilmesi işlemleri- nin bitirilmesini, Genelkurmay Başkanı bulunan Ismet Paşaya bıraktım. Gerçekten düşman, bütün cephe üzerinde saldırıya geçmişti. Bizim birliklerimiz çekiliyorlardı. Nurettin Paşa, cephedeki elverişsiz durumu anlayınca Ismet Paşaya görev kabul edebilmek için birtakım koşulların, hükümetçe kararlaştırılması gereğinden söz etmiş; o koşullara göre, hükümet memleketin yönetiminde ve önemli konularda temelli ve kesin karar almadan önce Nurettin Paşanın düşünce ve olurunu almak zorunda olacaktır. Çünkü, Büyük Millet Meclisi Hükümetini oluşturanlar Tevfik Paşa ve benzerleri gibi olgun yaşta denenmiş kişiler olmayıp genç birtakım kimseler imiş, Ismet Paşa, yadırgadığı bu düşünce ve öneriyi, hemen şifre ile bana bildirdi. Ben de Nurettin Paşanın kendisine görev önerdiğim zaman söylemediği bu düşünceyi, durumun bunalımlaşması üzerine ortaya atmasını anlamlı buldum ve Ismet Paşaya verdiğim karşılıkta kendisine görev verilmemesini emrettim. Nurettin Paşanın, Yunan saldırısı başladıktan iki gün sonra bana gönderdiği bir yazıdakileri dikkate değer bulmuştum. Isterseniz, bu yazıyı olduğu gibi yüksek topluluğunuza okuyayım:

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına Ankara İstasyonu, 24 Haziran 1920 Efendim Hazretleri;

Atanmış olduğum komutanlıktan ve valilikten alınmamı ve bunun bildiriliş şeklini beni aşağılayıcı saydım. Bir devlet adamı tarafından ileri sürülen yurt işlerile ilgili bir düşünce ve görüşün tartışılmasına değil, dinlenmesine bile istek gösterilmemesini ve ilgili Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin oylarını alıncaya kadar bile beklemeye katlanılmayarak ya da belki buna gerek görülmiyerek iki veya üç kişi gibi az sayıda üyenin düşünce ve isteklerile bu yolda işlem yapılmasında sakınca görülmemesini ve sonunda memleketin, eğer yanılmıyorsam, bu anlayışla yönetilmesini, millet ve vatan için tehlikeli durumlardan saydığımı bilginize sunmaya izin vermenizi yüksek başkanlığınızdan rica ederim.

Bu koşullar içinde, görev üstlenmeyi sakıncalı ve işbirliği yapmayı yararsız gördüğüm için memleketim olan Bursada oturmak üzere ilk tren ile Ankaradan ayrılacağımı bilgi vermek ve vedalaşmak için bilginize sunarım Efendim Hazretleri.

Nurettin ibrahim

Efendiler, benim bu yazıya verdiğim karşılık da, olduğu gibi, şu idi:

Tuğgeneral Nurettin Paşaya 25 **Haziran 1920**

24 Haziran 1920 yüksek yazıları karşılığıdır:

Sözünü ettiğiniz komutanlık ve valilik görevi, daha Milli Savunma ve Içişleri Bakanlıklarınca resmi olarak size verilmemiş ve bildirilmemişti. Bundan dolayı, ne atamanız ne işten alınmanız olmamıştır. Sadece, size görev verilmesi tasarlanmış ve bu konuda ne düşündüğünüz ve kabul edip etmiyeceğiniz sorulmuştu. Atanmanız daha karara bağlanmadan, Genelkurmay kanalile öğrenilen düşünce ve kanılarınızdaki kararsızlık üzerine, Bakanlar Kurulunca atanmanızdan yaz geçilmesi kararlaştırıldı. Böyle bir karar almak için sandığınız gibi Büyük Millet Meclisinin genel kuruluna durumu bildirmek, yasalarımız gereğinden değildir. Bursaya gidip orada oturmak konusuna gelince; içinde bulımduğunuz askerlik mesleği dolayısile bu konuda Yüksek Milli Savunma Bakanlığına usulünce başvurmanız zorunluğu bildirilir Efendim,

Büyük Millet Meclisi **Başkanı Mustafa Kemal**

Nurettin Paşa Bursaya değil, ama Taşköprüye gitmiş ve uzun süre orada kalmıştır. Bundan sonra da kendisine, yeniden birkaç durumda değineceğiz. 0 durumları da sırasında gereğince açıklayacağım.
Efendiler, kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin, dış işler *Türkiye*
hakkında ilk verdiği karar, Moskovaya bir heyet göndermek olmuştur. *Büyük MilHey* et
Dışişleri Bakanı Bekir Sami Beyin başkanlığında idi. Ekonomi Baka- nı Yusuf Kemal Bey
üye bulunuyordu. 11 Mayıs 1920 de Ankaradan yola çı- , kan heyetin temel görevi, Rusya ile
ilişki kurmaktı. Rusyanın, hükümetimiz- *hakkında* le yapacağı antlaşmanın bazı ilkeleri, 24
Ağustos 1920 de parafe edilmiş ol- *ilk verdiği* makla beraber, durum gereği anlaşmaya
varılmayan bazı noktalardan dolayı *karar: Mosgecikmiştir.* Moskova Antlaşması diye bilinen
resmi belge, ancak 16 Mart *kur Jgön.*
1921 de imzalanabilmiştir. *derilmesi*
Muhterem Efendiler, memleket içinde yer yer beliren iç ayaklanmaları izlemekte gecikmiyen
ilk Yunan genel saldırısı, bakışlarımızı yeniden batıya çevirtecektir.
Yunanlılar, 22 Haziran 1920 de Milen hattından genel saldınya geçtiler. *İlk Yunan* Kuvvetleri
altı tümene yükselmiş bulunuyordu. Uç tümenle iki koldan Akhi- *Genel*
sar Soma doğrultusunda; iki tümen ile Salihli doğrultusunda; bir tümen ile de *Saldırısı* Aydın
cephesinden saldırdılar. Düşmanın kuzey kolu, 30 Haziran 1920 de, Balıkesire girdi ve atlıları
2 Temmuz 1920 de Mustafa Kemal Paşa ve Karacabeyi aldı. Bu düşman karşısında bulunan
Altmışbir ve Ellialtıncı Tümenlerimiz, Uluabat köprüsünü yıkarak Bursa doğrultusunda
çekildi. Düşman, birliklerimizi izleyerek Bursayı da aldı ve ileri hatlarını Dimboz-Aksu
hattına kadar sürdü. Bunun karşısındaki kuvvetlerimiz çok sarsıklı. Eskişehire kadar çekildi.
Bu olaylar sırasında İngilizler, 25 Haziran 1920 Mudanyaya ve 2 Temmuz 1920 de de,
Bandırmaya birer askeri birlik çıkardılar.
Salihli doğrultusunda doğuya ilerliyen iki Yunan tümeni de, 24 Haziranda Alaşehire girdi. Ve
sonra da ilerliyerek 29 Ağustosta Uşağı ele geçirdi ve Dumlupınar sırtlan elimizde kalmak
Üzere bu bölgeye kadar ilerledi. Bu düşman karşısında bulunan Yirmiüçüncü Tümen ve
ulusal güçlerimiz, çok kayıp verdi ve çok güç yitirdi. Aydından ilerliyen bir Yunan kolu da,
Nazilliye kadar geldi.
Bu sırada, tümenlerimizin salt kadro halinde olduklarını ve savaş gereçlerinden yoksun
olduklarını ve daha güçlendirilememiş olduklannı bilirsiniz.
Efendiler, ben kendim Eskişehre ve oradan ileri bölgelere gittim. Gerek orada ve gerek öteki
bölgelerde bulunan kuvvetlerimizin derlenip düzenlenmesini emrettim. Yeniden, düşman
karşısında, düzenli komutaya bağh cephe- ler kurulmasını sağladım.
Efendiler, Yunan saldırısı ve ulusal cephelerin bozulması, Mecliste bü- *Yunan salyük*
bunalım ve sert sataşma ve eleştirilere yoi açtı. *dırısı karşı- sında uluBuyu* Mıllet Mechsının 13 Temmuz
1920 gunu, 41 ıncı toplantısında, ku- *sa! cephelesurları* ve idaresizlikleri nedenile Bursa
Komutanı Bekir Sami ve Valisi Ha- *rin bozu!cim* Muhittin Beyler ve Alaşehir Komutanı Aşir
Bey ne için bir askeri mah- *mas, üzerikemeye* verilmediler diye Genelkurmay Başkanlığına ve
Içişleri Bakanlığına *ftC Mecliste*
Sert Sataşsor onergeleri yoneltıldı. *ma ve eleşB* önerge sahıbı, Afyon Mebusu Mehmet Şükrü
Beydı. Sınop Mebusu *tirıler* Hakkı Hami Beyin de, hızla cezalandırılmaları isteğinde
direnmesi bravo ses-

lerile karşılanıyordu. Önerge sahibi olan Mehmet Şükrü Beyin; Biz sorumlu tutulduğunu görmek istiyoruz' diye bağırması üzerine soru önergesi kabul ediliyor. Soru günü olarak saptanan 14 Ağustos 1920 de, Genelkurmay Başkanı yanıt verdi. Ama bir türlü inanılmıyor ve kaynaşma yatışmıyordu. Afyon meb' usu Şükrü Bey anket istiyor. Başka bir konuşmacı, bir kısım subay ve komutanlann cezalandırılması doğal olduğundan sözederek birçok örnekler sayıyor, başka bir konuşmacı, asker

çekilirken bir komutanın otuzaltı deve yükü eşya götürmüş olduğunu söylüyor, başka bir konuşmacı da, Yunan ordusunun kısa bir sürede Akhisardan Marmara kıyılanna vanncaya kadar, bütün şehirleri ve köyleri yıldırım hızıyla ele geçirdiğinden sözederek, Bursa bozgunu dolayısile uğramış olduğumuz korkunç zarar, bütün dünyada Anadoluda savunma denilen şeyin bir göz korkuluğu olduğu yolunda genel kanı uyandırmıştır diyor ve büyük bozgunun sorumlularının cezalandırılmasmı istiyordu.

Efendiler, uzun süren ve ateşli tartışmalara, benim de kanşmam gerekti. Ortaya çıkan bu acıklı duruma, Meclisin üzülmesinin ve bununla ilgilenmesinin yerinde olduğunu söyledikten sonra, düşünceleri hisleri yatıştırmak amacıyla konuştum ve açıklamalar yaptım. Benim sözlerime karşı yapılan bazı ufaktefek sataşmalara da karşılık verdikten sonra, genel açıklama yeter görüldü.

Efendiler, ayrıntılarmı tutanak dergilerinde okuduğunuz bu ateşli görüşmeden önce, 26 Temmuz 1920 günü de gizli bir oturumda, buna benzer bir görüşme olmuştu. Orada da, uzun açıklamalar yapmak zorunda kalmıştım. Çünkü, üzüntü ve acı duyma sonucu olarak yapılmakta olan eleştiri ve önerilerde, bu yenilginin gerçek neden ve etmenleri, sanki unutulmuş gibi idi. Başa gelen bu acıklı durumdan, kurulup sorumluluk yüklendi daha iki ay geçmemiş olan Bakanlar Kurulunu suçlu tutmak amacı güdülüyordu. Bir seneden fazla bir süredir, Yunan ordusunun Izmir bölgesinde yerleşmiş ve durmadan hazırlanmakta bulunmuş olduğu ve buna karşı Istanbul hükümetlerinin ordumuzu durmadan hareketsiz bırakacak etmenler hazırlamaya çalıştığı ve milletin kendiliğinden oluşturabildiği ulusal güçleri çökertip yok etmeye çalışmaktan başka bir şey yapmadığı hiç düşünülmüyordu. Eğer, bu bir sene içinde Yunan kuvvetleri karşısında, az, çok bir varlık gösterilmiş idiyse bunun da, beş on özverilinin kendi kararlılık ve çabaları ürünü olduğunu insaf gözüyle görmek istemiyorlardı. Askerlikle ilgili işleri, gerçek durumu bilerek askerlik gereklerini dikkate alarak inceleyip düşünen yoktu. Söylenilen sözler, ya yurtseverlik coşku- suyla ya da yufka yüreklilikle inilti ve çığlık biçiminde oluyordu. Söz söyliyenler içinde, pek az olmakla birlikte, ulusal inançları ve yurda bağlılıkları su götürür olanlar bile vardı.

Söz konusu ettiğimiz bu gizli oturumda, uzun sözlerim arasında özellikle demiştim ki: ‘Felaket başa gelmeden önce, onu önleme ve ona karşı savunma yollan düşünülmek gerekir. Geldikten sonra yanıp yakınmanın yararı yoktur. Yunan saldırısı başlamadan önce, saldırının olacağı, çok olası idi. Eğer, bunu önleyici önlemler alınmamış ise, bunun sorumluluğu, Türkiye Büyük Millet Meclisinde ve onun Hükümetinde olamaz. Büyük Millet Meclisi Hükümetinin sorumlu duruma geldiğindenberi almaya başladığı önlemler, bir sene evvelindenberi Istanbul hükümetleri tarafından, bütün milletle birlikte ve ciddi olarak alinmaya başlanmak gerekirdi. Bazı kuvvetlerin cepheden ahnıp iç ayaklanmala

rın bastırılmasıyla görevlendirilmesi, Yunan kuvvetleri karşısında bulundurulmasındaki yarardan daha önemli ve zorunlu idi ve şimdi de öyledir. Gerçi Bursada bulundurulması zorunlu olan bir tümen, Adapazarı ayaklanma bölgesine gönderilen iki tümen, Hendekte dağılan bir tümen, yani dört tümen; Zile, Yenihan bölgesinde ayaklananlarla uğraşan bir tümen ve bütün bu ordu kuvvetlerine yardım eden milis birlikler, cephede bulundurulabilseydiler, belki düşman saldınsı bu denli ilerliyemezdi. Ama memleketin dinginliği, milletin kurtuluş emeli konusunda, birlik ve dayanışma sağlanmadıça, bir dış düşmamn ilerlemesini durdurmaya çalışılamıyacağı gibi bundan köklü bir yarar ve sonuç

beklenemez. Ancak memleket ve milletçe, dediğim durum korunursa, düşmanın herhangi bir zamandaki başarısı ve bunun sonucu olarak çok toprak ele geçirmesi, geçici olmaktan kurtulamaz. Birlik ve emelde kararlı davranan ve direnen millet, kibirli ve saldırgan her düşmanı, eninde sonunda kibir ve saldırısında pişman edebilir. Onun için, iç ayaklanmaları bastırmak, Yunan saldırısını durdurmaktan elbette daha önemlidir. Aslında, cepheden iç ayaklanmalara karşı kuvvet ayrılmamış olsaydı bile, sonunun başka türlü olabileceğini düşünebilmek zordur. Orneğin; düşman, kuzey cephesine üç tümenle saldırdı. Bizim orada, cephe ile orantıh kuvvetimiz yoktu. Filan noktada, filin derede, filin köydeki kuvvetimiz veya oradaki subay veya komutanımtz, düşmanın geçmesine engel olsaydı, bu felaket başımıza gelmezdi yollu çığlık koparmak anlamsızdır. Tarihte yarılmamış ve yarılmayan cephe yoktur. Ozellikle, söz konusu olan dar bir cephe olmayıp da böyle yüzlerce kilometre uzunluğunda olursa, bu cephenin şurasında ve burasında bulunan güçsüz bir kuvvetin sonsuzadek savunmasını beklemek bütün tasarım ve yargıları yanılgıya götürür. Cepheler delinebilir, buna karşı önlem, delinen kısmı hemen kapamaktan ibarettir. Bu ise, cephe üzerindeki kuvvetlerden başka, geride, yedekte, kuvvetli aşamalar bulundurmakla olabilir. Oysa, Yunan ordusu karşısındaki ulusal cephemiz bu durum ve bu güçte miydi? Bütün Batı Anadolu illerimiz, Ankara ve dolayları ile birlikte, daha doğrusu bütün memlekette, kuvvet denilecek bir askeri birlik bırakılmış mıydı?

Savaş hatlarına yakın köyler halkının yapabileceği savunmadan, düşsel ***Sağlam ör-*** sonuçlar beklemek akıllı bir iş olmaz. Memleketin bütün kuvvet kaynaklann- git *kurabilmek ve* dan yararlanma olanak ve yetkısine sahıp olduktan sonra bıle, sagiam bır as- *bunda* ***bakeri*** örgüt kurabilmek ve bunda başarı olasılığı sağlayabilmek, zaman ister. ***şanlı olaBursada*** Bekir Sami Beyin emrine verilen kuvvetin çekirdeği, Izmirde tüfek ***bilmek*** zaattırılmaksızın Yunanlılara tutsak olarak verilen ve Yunan gemilerile Mudan- ***man ister*** yaya çıkarılan iki alay kadrosu değil miydi? Bu kuvvetin moralini düzeltmek için Istanbul hükümetleri herhangi bir önlem almışlar mıydı? Istanbul hükümetleri değil miydi ki; Balıkesirde, savunmaya çalışan kuvvetlerimizin Yunan saldırısından önce, Anzavur arkalarına saldırdı. Yine Istanbul hükümeti ve halife ve padişah değil miydi ki, Yunan cephesinde kullanılacak oldukça kuvvetli bir tümeni, Yirmi Dördüncü Tümeni Hendek Düzce yolunda halife ordusu ve ayaklananlar grupları tarafından horlatarak dağıttırmış ve komutanlarını şehit ettirmişti.

Memleket kaderinin sorumluluğunu yeni üstlenmiş olan Bakanlar Kurulu, bu tarihteki duruma göre seferberlik yapabilmeyi acaba düşünebilir miydi? Memleketin hemen hemen baştan başa halifenin fetvasınm uygulamaya sürükle

nip zorlandığı bir sırada, milleti askere almak uygun görülebilir ve olabilir miydi? Bundan başka, bütün milleti silah altına çağırmadan önce, silah sayısını ve eldeki silahı, çalışır durumda tutabilmek için cephane ve para tutarları, kaynakları düşünülmek zorunlu değil miydi? Durumu incelerken ve önlem düşünürken, acı olsa da gerçeği görmekten hiç yaz geçmemek gerekir. Kendimizi ve biribirimizi aldatmak için gerek ve zorunluk yoktur. Biz, durum ve cephelerin gereksinimlerini bilmez değiliz. Her taraftan, bana sonsuz telgraf- lar gelmektedir: Çok büyük düzenli kuvvetler gönderiniz"; kadar cephane gönderiniz" gelmezse burada yenik düşeriz" denilmekte ve tehlike ve ateş içinde bulunmaktan oluşan duyarlılıkla acı dille durum anlatılmaktadır. Bizim görev ve durumumuz, onların üzüntü ve duygularına katılarak herkesin moralini bozmak değildir, tam tersine onlara dayanma gücü ve umut verecek yolda davranmaktır.

Bundan sonra, elbette durumlar değişecek bütün memleket ve millete gerçekten umut ve güven verecek önlemler uygulanacaktır. Artık, buna engel kalmamıştır. Bakanlar Kurulu, bir kısım doğumluları daha askere alabilecektir.

*

* *

Muhterem Efendiler,
Bazı belirsiz sorunların kolaylıkla anlatılmasına yarayacağını sandığım
için yüksek topluluğunuza, bir "Yeşilordu" dan söz edeceğim: ***Yeşilordu*** Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin kuruluşundan sonra
Ankarada "Yeşilordu" adı altında, bir dernek kuruldu. Bu derneğin, ilk kurucuları, pek yakın ve bilinen arkadaşlardı. Kuruluş amacını açıklamak için, ayaklanmaları ve bu ayaklanmalara karşı gönderilen ordu kuvvetlerinin ve milli milis birliklerinin gösterdikleri bazı durum ve görünümleri anımsamak gerekir. Ayaklananlann, ordu erlerine, halifenin fetvasından, padişahın askerliği kaldırdığından, Ankaradaki hükümetin meşru olmadığından sözederek onları kolayca aldattıkları çok görüldü. Gerçekten, birçok yerlerde, bir takım ordu erleri, asilerle çatışmaksızın tersine silahlarmı bırakarak köylerine, memleketlerine savuşuyorlardı. Milis birliklerinin devrim amacını daha kolay anladıkları ve asilerin aldatmalarına kapılmadıklan anlaşılmıştı. Bu nedenle Osmanlı ordusunun kalıntısı denilebilecek olan o tarihlerdeki yorgun ve bezgin ve yeni devrim ülküsüne göre yetiştirilmemiş birlikler ile devrimi başarmaktaki zorluk, hissedilir kertede idi. Orduyu, yeni anlayışa göre, bilinçli bir duruma getirmenin, o günlerin koşulları içinde pek zor olacağı sanılıyordu. Onun için gerekli nitelikte, bilinçli insanlardan seçkin ve devrime dayanak olabilecek örgütler kurmak düşüncesi, bazı kişilerin kafasında yer etmeye başladı. Birbirini izleyen, kanlı ve öldürücü durumlar gösteren iç kargaşalar karşısında, bildirdiğim bu düşünce ve eylem kuvvetlendi. Sonunda, bazıları, böyle bir örgüt kurmak için işe giriştiler. Ben, bir yandan ordumuzu canlandırıp güçlendirmeye çalışırken, öbür yandan kurulmuş bulunan milis birliklerinden de, her türlü sakıncalanna karşm, heryerde ister istemez olabildiğince yararlanmaya çalışmakta idim. Ama sağlam bir düzen bağı isteyen ve emirlere koşulsuz ve duraksamastz uyulmasını gerektiren önemli askerlik görevlerinin, ancak düzenli ordu ile mümkün olduğu gerçeğini unutmaya elbette yer

yoktu. Milis birliklerinden yararlanmak, zaman kazanmak amacına dayalı olabilirdi. Kuşkusuz kullanılmaları zorunlu olan milis birliklerinin, seçkin ve bilinçli kimselerden kurulabilmesi istenen bir şeydi.
Yeşilordu örgütünün ilk girişimcileri arasında bulunan yakın arkadaşlar, salt bana yardım amacıyla ve beni aynca yormamak düşüncesile, kendileri insiyatif alarak, çalışmayı uygun görmüşler. Bana, sadece, yararlı bir iş yapacaklarını söyliyerek, bu girişimlerinden kısaca söz etmişlerdi. Ben, gerçekten çok işim olduğu için, arkadaşların bu girişimiyle uzunca bir süre ilgilenmedim. Yeşilordu Orgütü, bir türden gizli bir örgüt niteliğinde kurulmuş ve oldukça genişlemiş. Genel Sekreteri Hakkı Behiç Bey ve Ankaradaki yönetim kurulu, önemli ve köklü çalışmalar yapmışlar. Basılı tüzükleri ve görevli adamları her tarafa gönderilmiş. Yalnız bir noktayı cIa belirtmeliyim ki, Yeşilordu örgütüyle uğraşanlar, işin benim bilgim ve olurum ve isteğimle olduğunu söylediklerinden, her tarafta, benim adıma örgütü genişletip güçlendirmeye çalışanlar çoğalmış. Kurulmakta olan örgüt sadece ulusal milisler meydana getirmek gibi sınırlı bir alandaıı çıkmış, çok genel bir amaca yönelmiş.
Orgütüıı kurucuları arasına, mebus bulunan Çerkez Reşit Bey ve Ankara üzerinden Yozgada gidip gelirken olacak, Çerkez Etem ve kardeşi Teyfik Beyler girmişler. Bundan başka Etem ve Teyfik Bey birliklerinin bütün erleri, Yeşilordunun sanki temeli olmuşlar.
Efendiler, bu girişten sonra, Çerkez Etem Bey ve kardeşlerinin, ilk kez ***Çerkez***
dikkate değer görülmeye başlayan birtakım tutum ve davranışları hakkında ***Etem Bey***
yüksek topluluğunuzu aydınlatmak isterim. ***ve kard.eşleÇerke*** Etem Bey, bir milis birliğiyle önce Anzavuru kovalamada ve ***kkate*** sonra da Düzce ayaklanmasrnda, başarılı bazı hizmetler yapmış olduğundan ***dergöYozgada*** gitmek üzere Ankaraya getirildiği zaman, hemen herkes tarafından ***rülmeye*** beğenildi ve övüldü. Kendisini abartmalı bir şekilde göklere çıkaranlar da ***başlayan*** kuşku yok bulunmuştur. Etem Bey ve kardeşlerinin, sonraki davranışların- dan,

kendilerine yapılan övmelerden kibirlendikleri ve dahası bazı hayallere ***davranışkapıldıkları*** anlaşılıyor. Etem Bey ve kardeşlerinden Teyfik Bey, Yozgat ***!arı*** ayaklanmasını yatıştırmakla Yozgatta uğraştığı sırada, kendine yakın, uzak nekadar ordu birlikleri ve milis komutanlarımız varsa bunların rütbe ve görevlerine bakmaksızın hepsine birer birer aşağılayıcı ve saldırgan tutum almakta hiç sakınca görmemeye başladı. Çoğu Etem Beyin kişiliğini, niteliğini ve değerini tanımayan komutanlar, memleketin ateş içinde bulunduğunu ve Etem Beyin abartmalı olarak işittikleri hizmetini düşünerek elden geldiğince kendisile çekişmekten çekinmişlerdi. Bundan şımaran Etem ve kardeşi Teyfik Beyler, Türk ordusunda değerli hiçbir subay ve komutan bulunmadığını ve kendilerini herkesin üstünde birer kahraman olduklarını sanmışlar ve bu sanılarını açıktan açığa, korkusuzca herkese söylemekten çekinmemeye başlamışlardı. Doğrudan doğruya valilere ve herkese emirler veriyorlar ve emirleri yapılmazsa asılacakları yollu gözdağı da ekliyorlardı. Etem Bey Ankara ve Ankaradaki hükümet üzerinde de etki yapmayı denemiştir. Sözde Yozgat ayaklanması, Yozgadın bağlı bulunduğu Ankara valisinin kötü yönetiminden çıkmış, bundan dolayı öbür ayaklandırıcılar hakkında uyguladığı cezayı, ki o ceza asarak öldürmekti, Ankara Valisi hakkında da olay yerinde kendisi uygulamaya karar vermişti. Yozgada gönderilmesini istediği An-

kara Valisi, ulusal girişimlerde olağanüstü yararhlık ve özveri göstermiş ve göstermekte bulunan Yahya Galip Bey idi. Yahya Galip Beyin, özellikle bizce, yaptıkları beğenilmiş ve varlığı çok gerekli ve yararlı bir kişi olduğu bilinmekte idi. İşte böyle birini, kendi eline, idam sehpasına vermeye bizi zorlamakla en büyük erk ve etkiyi kazanabileceğini düşünmüştü. Elbette Yahya Galip Beyi veremezdik ve vermedik. Etem ve kardeşleri bu konu üzerinde fazla direnmediler. Ama, Yozgatta, özellikle meb'uslara; "Ankaraya döndüğümde Büyük Millet Meclisi Başkanını Meclis önünde asacağım." yollu münasebetsiz sözleri duyulmuştur. Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey de bu münasebetsiz lafları işitenlerdendir." Biz, bütün duyup bildiklerimize karşın, bu kardeşleri" hep yararlanılabilir bir durumda bulundurmak yolunu yeğledik. Bu nedenle, kendilerini idare ettik. Yozgattan sonra Ankara üzerinden Kütahya dolaylarına gönderdik. Bu konuya yeniden dönmek üzere sözü asıl konumuz olan Yeşilorduya getireceğim.

Bilginize sunmuştum ki, heryerde, Yeşilordu örgütlerini, benim adıma kuruyorlardı. Kendisini tanıdığım kişilerden biri, Erzurumlu Nazım Nazmi Beyin görevli bulunduğu Malatyadan gönderdiği bir mektupta; Yeşilordu örgütünün beni sevindirecek şekilde genişletilmesine çalışıldığı bildiriliyordu. Bu haber beni uyandırdı, bu gizli dernek hakkında incelemeler yaptım. Bu derneğin, zararlı bir biçim ve nitelik aldığı kanısına yardım. Hemen kapatılmasını düşündüm. Tanıdığım arkadaşları aydınlattım. Görüşümü söyledim, gereğini yaptılar. Ama, Genel Sekreter olan Hakkı Behiç Bey, derneğin kapatılması hakkındaki önerimin yerine getirilemez ve uygulanamaz olduğunu söyledi. Ben, kapattırınm, dedim. Bunun da yapılamıyacağını ve çünkü derneğin durumunun sanıldığından daha büyük ve daha kuvvetli olduğunu ve bu derneği kuranların sonuna kadar, amaçlarından ayrılmayacakları hakkında birbirlerine söz vermiş olduklannı, özel bir durum takınarak söyledi. Olaylar gösterdi ki, biz bu gizli derneğin kapatılmasına çalıştıksa da tastamam başaramadık. Dernek ileri gelen]erinin bir kısmı ki, Reşit, Etem, Teyfik kardeşler başta bulunuyorlardı; çalışmalarını, ve bu kez elbette, tamamiyle olumsuz ve bize karşı bir şekilde sürdürmüşlerdir. Eskişehirde çıkarttıkları Yeni Dünya gazetesi ile de, düşünce ve amaçlarını saldırgan bir dille yayımlatıyorlardı.

Muhterem Efendiler, izlemeyi düşündüğüm sıraya göre, yüksek toplulu- ***Ceidlettisı*** ğunuzu biraz doğu cephemizle meşgul edeceğim. Ama, değineceğim durum- *AfHuse* dan evvel gelen bir evre vardır ki, önce onu açıklamak gerekiyor.

Birinci Büyük Millet Meclisinde Ikinci Başkan olan Erzurum Mebusu *Erzuruma* Celalettin Arif Bey 15 Ağustos 1920 tarihli bir dilekçeyle, Meclisten iki ay sü- ***gidişi ve*** reyle izin aldı. İleri sürdüğü özür, kafa yorgunluğu nedenile tutulduğu sürekl başağrısı idi. Aynı zamanda

çoktanberi görmediği seçim bölgesinde de ince- ***ları***
lemeler yapmak istiyordu. ***lar***
Celalettin Arif Bey, Erzurum Mebuslarından Hüseyin Avni Beyin, kendisiyle birlikte bulundurulmasını, özel olarak benden istedi. Hüseyin Avni Beyin, Meclisten izin isteyebilmesi için belirli bir özrü yoktu. Kendisini, ben, özel bir görevle gönderecektim. Bunu 18 Ağustos 1920 de Meclisten rica ettim. Uygun görüldü.

Celalettin Arif ve Hüseyin Avni Beylerin, Erzuruma varışlarmdan sonra, CeUflettin Arif Beyden 10 ve 15/16 ve 16 Eylül 1920 tarihlerinde üç şifre telgraf aldım. Bu teigraflara göre; Erzurum halkında duyarlılık ve kaynaşma varmış.. ama, CelMettin Arif Beyin Ankaradan Erzuruma gelmekte olduğunu öğrenince halk bekleyişe geçmiş.. kaynaşma nedenleri de, ordu ambarlarına, tüfek ve cephane yitirimi ve süt dağıtımına ilişkin imiş...
Celilettin Arif Bey, bir kısım memurların değiştirilmesi ve cezalandırılması gibi işlerde çabuk davranılmasmı istiyordu. Sözkonusu memurlann değiştirilmek ve cezalandırılmasında, Erzurum vali vekili olan Albay Kazım Bey (İzmir Valisi K'izım) başta bulunuyordu.
Cel1ettin Arif Bey halkla görüşerek, Eski Adana Valisi Nazım Beyin, Erzurum valiliğiyle görevlendirilmesinin kararlaştırılmış olduğundan ve Trabzon yoluyla bildirim yapdıklanndan ve NLzım Beyin vanşına kadar kamu oyuna baş vurarak bir vekil seçmekten sözettikten sonra, verilecek olur yanıtıyla halkın artan kaynaşması tezelden yatıştırılamazsa, ortaya çıkacak sonuçların ağırlığııdan ürkülmekte olduğunu bildiriyordu. Sonuncu telgrafda, 'iş, Ankara, yapılan yakınmalara önem vermediği için, Ankaraya güvenin yok olmasına dönüşebilecektir." denilmekte idi.
Efendiler, doğudaki kolordumuzda korkunç kötülükler ve yolsuzluklar vannış.. kötülük o denli yaygınlaşmış ki, halkın yurtseverliğine dokunmuş.. korkunç kaynaşmalara yol açmış. Fakat, bu kadar yaygın ve yatıştırılamaz nitelikdeki kaynaşmayı Erzurumda ne vali vekili, ne kolordu komutanı anlamış!.. Böyle bir kaynaşmayı, hiçbir ilgili fark edememiş, hükümete haber verecek kimse de çıkmamış. Bununla birlikte halk, Cek'ilettin Arif Beyin kafa yorgunluğu nedenile izinli, Hüseyin Avni Beyin de benim tarafımdan görevli olarak Erzuruma gelmekte oldukları haberini aldıklanndan, duyarlıklarını ve kaynaşmalarını frenlemişler.. Mebus beylerin gelmesile birlikte açığa vuruyorlar.
Doğrusu Efendiler; ben, bu bildirilenlere hiç inanamadım. Cellettin Arif ve Hüseyin Avni Beylerin birer yoldan Ankaradan Erzurunıa gitmeyi sağlamalannı anlamlı buldum ve şaştım. Ozellikle, kamu oyuyla vali atama önerisinin; hukuk profesörlüğü yapmış, kanun bilirliği ile tanınmış, Meb'uslar Meclisi Başkanlığından, Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanlığına gelmiş, Cellettin Arif Beyden çıktığını görmek şaşkınlığımı arttırdı.
Erzurumda, Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanına, 16/17 Eylül 1920 tarihinde "Telgraflarımn Bakanlar Kurulunda okunduğunu ve bu konuda Cephe Komutanlığıyla haberleşilmekte olduğunu" bildirdim. Doğu Cephesi Komutanlığına da, Celdettin Arif Beyin bildirdiklerini özetledikten sonra bilgi istedim ve ne düşündüğünü sordum.
Doğu Cephesi Komutanı Kazım Kara Bekir Paşanın da, 14 Eylül 1920 de ***Cekdeain*** benim telgrafımdan evvel yazılmış bir şifre telgrafını, 19 Eylülde aldım. Bu telg- ***Arif Beyin*** rafda, "CelMettin Arif Beyin, Rize, Trabzon, Erzurum, Erzincan, Van, Beyazıt illerini ve Yüksek Meclisce uygun bulunacak başka bölgeleri kapsayacak şekil- ***leri Valiliği*** de doğu illeri valiliğine atanmasını emrinize sunar ve öneririm." denildikten son- ***önerileri***
ra, şu düşünceler ekleniyordu: Bu öneri kabul edilir de uygulanırsa askerlik ve sivil yönetimle iki görevin gereken önem ve özenle yapılmasının yaranndan başka, gerektiğinde, önemle işleri görüşmek ve ivedi olarak gereğini yapmak için

millet vekili olarak bir kişi daha bulunmuş olur. Yukarıdaki dileğimizin Büyük Millet Meciisince gereken önemle dikkate alınarak kabul olunup onaylanacağmı umar ve bu konuda

yüksek kişiliğinizin aracılığını ve yardımlarınızı dilerim. Bu iş, ana çizgilerile, Celalettin Arif Beyefendi ile görüşülmüş ve onun tarafından da duruma uygun bulunmuş ise de bu konudaki kararın Millet Meciisinin kabul etmesine ve uygun bulmasına bağlı olduğu kuşkusuz- dur."
Efendiler, ordunun yolsuzluğundan, halkın kaynaşmasından, Erzuruma kamu oyu ile vali seçilmesinden ve ivedilikle olur yanıtı verilmezse Ankara- ya güvensizlik doğacağından söz eden Ce1lettin Arif Bey, ordunun komutanıyla görüşüyor ve kendisinin geniş sınırlı doğu illeri valiliğine getirilmesini önerttiriyor. Ordu Komutanı da Cellettin Arif Beyin, böylece kendisini kötüleyen yakınmalarından habersiz görünüyor. Bunları, özel amaçla dilzenlenmiş bir oyun ve aynı zamanda bir aymazlık görünümü saymamak zor idi.
Kım Kara Bekir Paşanın, 16/17 Eylül tarihli telgrafıma 18 Eylülde verdiği karşılıkta:
Celilettin Arif Beyin bildirdikleri, birkaç kişinin, salt Vali Vekili Albay Kazım Beyi, Erzurumdan uzaklaştırmak için yaptıkları dedikodu- ya dayanmaktadır. Halkın kaynaşması ve kamu oyu ile vali seçilmesi konuları, ne yazık ki Cellettin Arif Beyin yanlış bir yol tutmasından başka bir şey olduğunu sanmıyorum. Küçüklerinin, büyüklerinin, bütün doğunun pek çok saygı ve güvenini kazanan bana, sözü edilen bu yakınmaların yapılnıaması, iş çevirmek istiyenlerin başarı sağlıyamıyacaklarını bilmeleri sonucudur...
Cellettin Arif Bey, Albay Kazım Beyin, Vali Vekilliğinden ve Kolordu ***Ceh!etin*** Komutanlığı Vekilliğinden alınarak Erzurumdan uzaklaştırılmasını bana *Ar<f* ***Bey*** önerdi. Vali vekilliğinden almmasınm, İçişleri Bakanlığınm emri ile ve vali vekilliğinin kendisi tarafmdan, yani CeI1ettin Arif Bey tarafından, üstlenilme- *vı*
siyle olabileceğini bildirdim. ***Vekili olw.***
CeIlettin Arif Beyin, Erzurunıda, görevlendirilmemiş durumda bulun- ***yar*** masının, söz geçirme gücünü kırabileceğini sanırım. Gecikmeden Erzurum Vali Vekilliği görevini üstlenmesi, başladıkları işin dinginlikle ve başarıyla sonuçlandırılması açısından, çok gereklidir. Daha sonra uygun görülürse, doğu illeri müfettişliğine veya valiliğine atarsınız. Her halde sözünü ettikleri kaynaşma ve duyarlılığın, kendisi buraya geldikte bekleme durumuna geçtiğini kabul etmiyorum. Böyle bir sözü, önemle karşılandığını gören birinin, densizce bir sözü sayıyorum...
Kizım Kara Bekir Paşanın, 14 ve 16 Eylül tarihli telgraflanna, 20 Eylülde verdiğim karşılıkta Büyük Millet Meclisi üyeliği ile memurluğun bir kişi üzerinde aynı zamanda bulunamıyacağı hakkındaki *5* Eylül 1920 tarihli kanunun ilgili maddesini olduğu gibi yazdıktan sonra, Celalettin Arif Bey Erzurum Valiliğine atanamaz. Mebusluktan ayrılırsa, o valiliğe atanması Bakanlar Kuruluna önerilebilir. dedim.
Oysa, Efendiler; Kazım Kara Bekir Paşanın, son telgrafı tarihi olan 18 Eylül günü bizim, 20 Eylülde bildirdiğimiz kanunun hükmüne aykırı olan durum, Erzurumda alınmış imiş...

Kanuna aykırı bu davranışı, aynı zamanda yeni Türkiyenin Adalet Bakanı bulunan Celalettin Arif Beyin, 18 Eylülde yazılıp 21 Eylülde aldığım teigrafından öğrendim. Kendi kendine Erzurum Vali Vekili olan, Adalet Bakanının telgrafı şudur:

Erzurum, 18 Eylül 1920

Ankarada Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Kazım Paşa Hazretlerine sizden gelip ona onur veren yüksek telgraf üzerine kendisiyle biiginize sunulan konular hakkında enine boyuna görüştük. Paşa, durumun ağırlığını anlamak istemiyor ve emrinde bulunan kişiler, her yönden korunuyor. Kamudaki kaynaşmayı bir an önce yatıştırmak için silah ve cephane ve öteki gereçler ile kilisede olduğu söylenen yolsuzluklar önemle soruşturulmak ve buna cesaret edenleri kanuna teslim edebilmek için, kamunun saygısını kazanmış olan 9 uncu Tümen Komutanı Halit Beyin görevlendirilmesini dilerim, Ordu hesaplarının incelenmesi de gerektiğinden ivedilikle bir maliye müfettişinin gönderilmesi yüksek emirlerinize bağlıdır. Kazım Paşadan şimdi aldığım bir yazıda önceden vali vekilliğinden kayıtsız şartsız çekilmeye karar veren Albay Kazım Bey, düşüncesini değiştirerek vekilliği bana veya İçişleri Bakanlığınca atanacak bir vekile bırakacağını yazıyla bildirmiş ve onun vekilliğinin sürmesi de, sakıncalı ve tehlikeli görülmüş olduğundan şu bir iki

gün içinde durumun güçlüğü ve memlekette çıkması olası bulunan kargaşaya meydan verilmemek için istemiye istemiye içişlerinden gelecek emre kadar vali vekilliğini kendim kabul etmek zorunluğunda kaldım. Erzurum halkınca, vali vekili olması istenen arkadaşlardan Hüseyin Avni Beye vekalet verilmesini dilerim. Yaptığım bu öneriler sayesinde, kamu oyu yatıştırılabileceğinden gereğinin yapılması emirlerinize bağlıdır.

Adalet Bakanı Celiilettin Arif

Efendiler, Büyük Millet Meclisi Ikinci Başkanı ve Adalet Bakanı Celaletün Arif Beyin bu davranışı ve yazısı, bizim için anlaşılmaz bir bilmece oldu. Durum çok önemli ve tehlikeliydi. Bu önem ve tehlikenin nedeni bence, CeiMettin Arif Beyin ve beraber işbirliği yaptığı arkadaşlarının, gerçekleştirmeyi tasarladıklan gizli işler ve bu anıaçla takındıklan tavır ya da yaptıklarını sandıklan olup bitti değildi. Hayatının önemli bir bölümünü savaş alanlarında geçirmiş, ayaklanmalar ve devrimler içinde koşagelmiş insanların, bu gibi ufaktefek olaylann karşı önlemlerini bulup uygulamakta, kuşkulanıp ağır davranacağını sananların aklanacakları kuşku götürmez.

Gerçekten, durum çok önemli ve çok tehlikeli idi, çünkü o günlerde artık ***Doğu cep-*** doğu cephesinde Ermenistana saldırma kararı vermiştik. Bunun için hazırlan- ***hesinde Ermakta*** ve önlemler almakta idik. Doğu Cephesi Komutanına da gerekli emir- *mernstana* ***saldtrı kale*** ve dırektıfler verılmıştı. Doguya, ılerıye yonlendınımış olan ordunun arka- ***rarı verdisında,*** hükümetin Adalet Bakanı, sanki o ordunun hırsızlığını, orduda bulu- ***ğirniz sınanların*** yolsuzluk yapan kişilerden olduklarını ortaya çıkarmak için, ilin vali ***rada***

vekilliğine kanuna aykırı olarak bürünmeyi çıkar yol ve tek önlem sayıyor. Erzurumdan, cephede karargahına gitmiş bulunan cephe komutanı, en

sonunda 22 Eylül tarihinde diyor ki:

Celalettin Arif Beyefendinin Doğu İlleri Genel Valiliğine atanması hakkında, size daha önce yapılmış olan önerim bana kapalı bir şekilde söylenmiş ve benim de içtenlikle karşılamış olduğum bir düşuncenin sonucuydu. Celalettin Arif Beyin girişimi ve başvurusu uzerine, gerçek ortaya çıkmış bulunduğundan, kendisinin. Erzurum hakkında Genel Valiliğe atanması önerimden elbette caydığımı bilginize sunarım. Doğu Cephesi Komutanı Kazım Kara Bekir,

Erzurum Vali Vekilliğini üstlenen Büyük Millet Meclisi Ikinci başkanından ***Ce!ü!euin*** da aynı tarihli, yani *22* Eylül 1920 tarihli bir telgraf aldım. Bu telgrafta denili- *Arif* ***Beyin*** yordu ki: "Silah ve cephane ve yiyecek ve sahipsiz bırakılmış yapılan ***ultimatomu***

yolsuzluklar ve kanuna aykırı ve sınırsız vergiler alınması, kanunsuz baskı ve zorbalık, halkın hislerini büsbütün incitnıiştir. Erzurumun güvensiz ve umutsuz **bir** duruma düşerek artık kendi **elleriyle yönetilmeleri gereğini, tek esenlik ve** kurtuluş yolu saymış olduğu bir zamanda buraya geldik. Kara Bekir Paşanın da yaptıkları, ülke yararlarına uymadı. Bu nedenle, açıktan açığa yapılan kötülük- lere, hemen son vermek ve suçlulannı cezalandırmanın gerekliliğinde halk hep birlikte direndi. Güven verici önlemlerin ivedi olarak alınması isteği ve vali vekilliğini benim üstlenmekliğim, paşa ile birlikte halk tarafından rica edildi. Vali vekilliğinin Hüseyin Avni Beye verilmesi gerektiğini yazmıştım. Memleketin kendilerinden sayarak güven gösterdikleri Mebus Hüseyin Avni Beyin görevlendirildiğiniıı yirmi dört saate kadar bildirilmesi. Celalettin Arif (Belge 258).

Muhterem Efendiler; halkın kendi dile kendini yönetmesi ilkesini ortaya koyan bizdik. Ama bunda, her ilin ya da her bölgenin, ayrı ayrı birer yönetim birimi haline gelmesi, amacını hiç gütmedik. Amacımızı, Büyük Millet Meclisinin ilk günlerinde açıkça söyledik.

Meclisin de kabul ettiği amaç ve ereğimiz, ulus iradesinin belirdiği tek yer olan Millet Meclisinin, bütün yurdun kaderini elinde bulundurduğu biçiminde saptandı.

Bu Meclisin başkanlarından biri ve Bakanlar Kurulundaki bir vekili, üstelik Adalet Bakanı olan kişinin, orduda veya herhangi bir yerde kanuna aykırı bir davranışı ortaya çıkartmak ve buna neden olanlan kanuna teslim etmek için tutacağı yol birtakım beyinsizlere uyarak çok yakından tanıdığım gerçekten yurtsever olan Erzurum hemşerilerimin hiç doğru bulamayacakları bir ayaklanma durumu almak mı olacaktı?

Hüseyin Avni Beyin 24 saate kadar vali vekilliğine atanmasını istiyor. Bu ültimatomun anlamı var mıydı?
Celalettin Arif Bey, bu önerisini, Kazım Kara Bekir Paşaya da yapmış. Kazım Kara Bekir Paşa, ona demiş ki: Hüseyin Avni Bey, yedek teğmen olarak sahnelerde suhaylan eğlendiren.. hiçbir görevde bulunmamış orta kıratta bir adamdır. Bunu vali vekili yapmak hükümeti oyuncak yapmak istemek olur.
Efendiler, Celalettin Arif Beyin ültimatomuna kelimesi kelimesine şu karşılığı verdim:
Şifre Geciktirilemez Sayı 388 Ankara, 2319/1920
Erzuruında Adliye Bakanı Celülettiı Arif Beyefendiye
K: *22/9/1920* şifreye: Ilk teigrafınızı önemle dikkate almış ve bu konuda Doğu Cephesi Komutanlığı ile haberleşilmekte olduğunu yazmıştım. Elbette adı geçen komutanlıkça gereği yapılacaktı. Buna karşın, sürüp giden kanunsuz ve uygunsuz öneri ve girişimleriniz Bakanlar Kurulunca şaşırtıcı olarak karşılanmıştır. Içişleri ve Milli Savuıima Bakanlıklarınca ilgililere gerekli bildirimler yapılmıştır. Sizin, Bakanlar Kurulunun gerekli bulduğu açıklamaları yapmak ve gerekirse Meclise de açıklamada bulunmak üzere Ankaraya hemen dönmeniz gereklidir.
Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal
Efendiler, Kazım Kara Bekir Paşa, 22 Eylül 1920 tarihli bir şifresinde, şu bilgiyi veriyordu: Şimdi anlıyorum ki, Delalettin Arif Bey, daha Ankarada iken. kendisiyle bazı külfth kapmak istiyenler, güzel bir program yapmışlardır. Orneğin, Hüseyin Avni Bey, Erzurum valisi olacak. Celftlettin Arif Bey, doğu illerinin genel valisi olacak...

Cehilettin Arif Bey ya oyuncak olarak oynatılıyor ya da daha karar vermedim, pek akıllıdır, kendi bir iş yapmak istiyor. Çünkü, Halit Beyi bana önermeden yazması ve Hüseyin Avni Bey hakkında direnişinin başka anlamı yok. Halit Beyin Albay Kazım Beyle arası pek iyi olmadığından, Kizım Beye karşı kendisine bir karar verdirilebilir. Hüseyin Avni Bey de vali adı altında güzel bir oyuncak olur. Hüseyin Avni Beyin vali vekilliğine önerildiğini işitenler umutsuz oluyorlar ve iğreniyorlar. Özel olarak bilginize sunayım ki, Erzurum Meb usu Necati Beyin kardeşi olup son zamanlarda Milli Eğitim Müdürlüğüne atanan Mithat Bey, Bolşevikliği, memleketin iş beceremiyenlerin mevki kapması yolunda anladığını sanıyor. Bu kişi, çıkarına düşkün olduğundan halkın çoğunluğunca pek sevilmez. Halk hükümeti konusunda, beni elverişli bulamadığından Celalettin Arif ve Hüseyin Avni Beylerle haberleşerek işin daha önceden düzenlenip onaylandığını sanıyorum.
Efendiler, Celilettin Arif Beyi Ankaraya çağıran 23 Eylül tarihli teigrafima, 24 Eylül tarihli sert bir teigrafla karşılık verildi. Bu telgraf Meclis Başkanlığı makamına yazılmış idi. ‘Bakanlar Kurulunda ve Büyük Millet Meclisinde okunacaktır” diye hir uyarma da vardı (Belge 259). Benim telgrafimdaki iki kelimeyi, kanunsuz ve uygunsuz kelimelerini alarak, Celdettin Arif Bey Erzurumdaki girişim ve önerilerini birer birer bu iki kelime ile tartıyordu. Bu mu kanunsuzdur? bu mu uygunsuzdur? diyerek kendini savunuyordu. Yaptığı işlerin ne olduğu yeri geldiğinde verilen bilgilerden anlaşıldığı için hangisi- nin kanunsuz olmadığını ve hangisinin uygunsuz bulunmadığını, kavramak güç olmayacaktır. CelMettin Arif Bey, “kanunsuz ve uygunsuz önerinin benden gelmiyeceğine Bakanlar Kurulunun inanmış olmasını beklerdim.” dedikten sonra, aranızda iddialarımın değerini bilecek arkadaşlarım bulunacağına inanıyorum.” sözlerile, kendisinin değerini bilmemin ancak kendisinin eşi, arkadaşı olmak niteliğinde bulunmakla olabileceği gerçeğini ileri sürüyordu. Cehulettin Arif Bey, seçim bölgesini incelemeden, Ankaraya dönmeyeceğini de bildiriyordu.
Efendiler, ben de Istanbula dönemiyeceğimi Istanbul hükümetine Erzu- ***Kahraman*** rumda bildirmiştim. Eğer, çağırı yeri ve çağın sahibi aynı olsaydı, insanın, san- *Erzurum* ki, tuhaf bir benzetme yapılmakta olduğu kanısına varacağı gelebilirdi. Ama, ***halkının*** koşullar, bambaşka olduğuna göre, İstanbulun çağırışı karşısında bana vefa ve özveri sinesini açmış olan

kahraman Erzurum halkının, bu içtenlik sinesini kö- ***nesini kötütüy*** kullanabileceğini hiç olası görmemiştim. *Y kullanaDahası* Efendiler, 28 Eylül 1920 tarihinde Erzurum halkının delegeleri !e1m adı altında görevlilerden ve halktan elli imza ile aldığım telgraf bile, bu kanı- mı değiştirmedi. Gerçi telgraf, çok kaba ve karşı gelici idi. Ama, imzaların çoğunluğu, Celalettin Arif Beyin vali vekilliği ettiği il memurlarının idi. Ozellikle istinaf mahkemesi üyelerinden olup Celalettin Arif Bey tarafından polis müdür vekilliğine atanan kişinin imzası bu teigrafın, nasıl çirkin bir düşüncenin ürünü olabileceğine yeter kanıt sayilamaz, mıydı? Bu telgrafın, Eğitim Müdürü Mithat Beyin evinde toplanan birtakım kimseler tarafından düzenlendiğini anlanıamız gecikmedi.
Efendiler, Celiilettin Arif Bey, önerilerini bir yandan, Erzurum Merkez Kurulu Başkanı Tevfik imzasile Cehulettin Arif Beyefendinin bildirdiği yolda işlem yapılmasını kesinlikle isteriz." diye destekletirken bir yandan da, sözde, Ankara ile şifreli yazışmalarla birtakım işler yapılmak ve girişimin ne etki yaptığı anlaşılmak isteniyordu.

Ankara Eğitim ve Öğretim Bakanlığına Erzurum, 21122, ***9/1920*** Erzurum Mebusu Necati Beye:
Mümkünse, Sağlık İşleri Müdürlüğüne Merkez Tabibi Doktor Salim Beyin atanmasına çalışırsanız uygun olur. Bundan evvelki önerilerin ciddi olmadığı, ödeneğimizi kesinlikle alarak Ziraat Bankasından gönderiniz. Meclise yazılmıştır. (Hüseyin Avni)
Eğitim ve Oğretim Müdürü Mithat
Ve ardından:
Eğitim ve **Oğretim Bakanhğına Erzurum,** 221911920
Rıza Nur Beyefendiye:
Şimdiye kadar yazdığım işlerden ne sonuç çıktı. Bakanlar Kurulunda bu iş hakkında neler oldu? Lütfen bana bilgi vermenizi rica ile gözlerinizden öperim. (Celftlettin Arif)
Eğitim ve Oğretim Müdürü Mithat
Ve ardından:
Çok İvedidir Ankara Eğitim ve Oğretim Bakanlığına Erzurum, 25/9/1920
Rıza Nur ve Necati Beyler okuyacaktır:
Ermenileri yola getirmek amacıyla seferberlik ilftn olunarak binsekizyüzseksendokuz doğumlulara kadar askere alınmış dokuz bini savaşçı ve on üç bini savaşçı olmayan ki toplam yirmiikibin erle subay ailesinin beslenmesi hemen hemen Erzurunı ili halkına yüklenerek şu zamanda savaş vergisi yoluyla bir buçuk milyon liralık yiyecek ve hayvan ve taşıt aracı alınmıştır. Halk, amacıı ululuğunu bildiğinden bu kadar özveri yaptıktan sonra Çiçerinin bilinen mektubunun savaşı durdurması ve Ermenilerin bundan cesaret alarak Müslüman halkın canını yakarken ordunun Ermeni ve Bolşevik birleşmesini ileri sürerek cesaretsizlik göstermesi ve Kızıllar ile istenildiği kadar anlaşılamaması ve bunlarla birlikte Celğlettin Arif Beyin yazdığı yolsuzluklara meydan verilmesi çok kötü etki yaparak halkı ayaklanma- ya ve dinsizliğe itmiştir. Doğu işlerini yönetebilmek erki, Kazım Paşada olmadığından buranın siyasi ve askeri duruınlarının Ermenilere karşılık verebilecek anlayışta iyi yönetebilecek güçlü ve aynı zamanda olağanüstü yetkili bir kurulun varlığı çok gereklidir. Şimdiye kadar değerli zamanlar Ankarada dosyası bulunan anlamsız yazışmalarla geçmiş, belki de birçok fırsatlar yitirilmiştir. Öbür yandan Erzurumun mevsim bakımından zor zamanları geldi. Ordunun korunması zorunludur, oysa giyecek ve yiyecek bakımından çok sıkıntı çekilmektedir. Asker ve sivil görevliler dört aydanberi maaş almamakta ve askerlik giderleri için yeni vergiler almayı düşünüyorlarsa da halkın gücünü bilmiyorlar. Kesinlikle elverişli değildir. Merkezdeki hükümet pek ilgisiz ve yakın iller, özellikle Harput ili tümüyle ilgisiz, hiç ilgi göstermemektedir. Bu gibi işleri hükümetten gerekirse, benim adıma da Meclisinizden de sorunuz ve ordunun gereksinimini kesin olarak oradan sağladıktan sonra geliniz. Doğu illeri hakkındaki ajans haberine pek inanmadım. Imza Hüseyin Avni
Eğitim ve Oğretim Müdürü Mithat
Görülüyor ki, Celalettin Arif Beyin, Bakanlar Kurulu üyeleri arasından iddialarını anlayacağını sandığı ve mevkiinin şifresinden yararlanmaya kalkıştığı kişi de, kendisinin sırdaşı olmak istememiş ve Meclis Başkanlığına haber vermiştir.
Efendiler, kırk elli kişinin, bütün Erzurum halkı adına telgraf çekmesi yoluyla oynanmak istenen

oyunun niteliği, yine Erzurum halkı tarafından, halkın Büyük Millet Meclisi Hükümetine bağlılık ve özveri duygularıyla dolu olduğunu bildiren telgrafıyla anlaşıldı.
CelMettin Arif Bey, Ermenistan seferinden en sonunda Büyük Millet Meclisi Ordusunun zaferle çıktığını gözlerile gördükten sonra, yani geri dönmesi bildirisini aldıktan kırk yedi gün sonra Erzurumdan ayrılmaya karar vermek zorunluluğuna inanmıştı. Böyle iken yola çıktığını şu teigrafla Meclise müjdelettiriyordu:

Büyük **Millet Meclisi Başkanlığına Enurum,** 27 **Kasım** 1920 Büyük Millet Meclisi Ikinci Başkanı ve Adalet Bakan Vekili Sayın Meb'usumuz Cellettin Arif Beyefendi, Meb'usumuz Hüseyin Avni Beyle dünkü gün kışın sertliğine bakmaksızın Erzurum halkının büyük ve parlak uğurlama gösterisiyle Ankaraya doğru yola çıktıklarını bilginize sunar ve bu fırsattan yararlanarak Meclise karşı sonsuz saygılarımızı sunarrz.
Hakları Savunma Merkez Kurulu Başkanı Tevfik
Hüseyin Avni, Celalettin Arif Beylerin Erzurumdan döndükten sonra, Mecliste muhalefet yapmaları ve Kazım Kara Bekir Paşaya sataşma ve saldırmalanyla Meclisi çok uğraştırdıkları görülmllştür.
Muhterem Efendiler, doğu srnırlarımızda ivedi olarak yapılması gereken ***Doğu cep-*** işimiz; Celalettin Arif Beyin, Erzurumun devrim tarihinde bıraktığı yapıtını ***hem izde*** uzun uzun incelemeye ve irdelemeye elverişli değildir. İsterseniz aynı günler- ***Ermenılerle savaş*** *başlıd* dogu sınırlarımızdakı onemlı işlere gelelim: ***yor***
Bilirsiniz ki, Mondros Ateşkesinden beri, Ermeniler, gerek Ermenistan içinde, gerek sınıra yakın yerlerde, Türkleri toptan öldürmekten bir an bile geri durmuyorlardı. 1920 senesi sonbahannda Ermenilerin zulümleri dayanılmaz bir duruma geldi. Ermenistan seferine karar verdik. 9 Haziran 1920 tarihinde doğu bölgesinde geçici seferberlik ilan ettik. On Beşinci Kolordu Komutanı Kazım Kara Bekir Paşayı Doğu Cephesi Komutanı yaptık. 1920 Haziranında, Ermeniler, Oltuda kurulan Türk yerel yönetimi üzerine yürüyerek, o dolayları ele geçirdi. Dışişleri Bakanlığımız tarafından, Ermenilere 7 Temmuz 1920 de bir ültimatom verildi. Ermeniler bildiklerini okumayı sürdürdüler. Sonunda seferberlikten *3,5-4* ay kadar sonra, Kötek, Bardiz bölgelerinde toplanan kuvvetlerimize, Ermenilerin saldırmasıyla savaş başladı.
Ermeniler, 24 Eylül 1920 sabahı Bardiz cephesinden baskın şeklinde yaptıkları genel bir saldırıyla başarılı oldular. Efendiler; bu hoşa gitmiyen bilgiyi veren doğu cephesi raporunu okurken, Ermenilerin saldırdıkları gün olan 24 Eylülde yazılmış Celalettin Arif Beyin de bilinen ültimatomunu alıyordum (Belge *259).* Ermeniler püskürttildüler. Ordumuz, 28 Eylül sabahı ileri harekete geçti. Aynı günde, Erzurumun elli imzası da Ankaraya saldırıya geçiyor. Ne kötü rastlantı!.. Sanki, bu Efendiler, Ermenilerle bize karşı birleşmiş gibi!..
Ordu, 29 Eylülde Sarıkamışa girdi. 30 Eylülde Merdenek alındı. Ama, bazı nedenler ve düşüncelerle 28 Ekim 1920 tarihine kadar, bir ay, SarıkamışLaloğlu, hattında kaldı.
Bu nedenlerden birinin de, Erzurumda bulunan Celalettin Arif Bey ve arkadaşİannrn yarattıkları durum olduğunu kestirebilirsiniz. Gerçekten, Kazım Kara Bekir Paşanın, 29 Eylül 1920 tarihinde Sarıkamıştan çekilen telgrafında 30 Eylülde cepheyi gezip durumu saptadıktan sonra Erzuruma giderek orada olmakta olan işlerin sonuçlandırılacağı bilginize sunulur." deniliyordu.
Kazım Kara Bekir Paşa, 30 Eylül 1920 tarihinde, Sarıkamıştan Celalettin Arif Beye de yazdığı bir şifrede, Erzurum halkı adına kırk elli inıza ile çekilen açık telgraf, dış düşmanların milyonlar harcayarak elde edemiyecekleri bir belgedir. Olayın kendisinden daha önemli ve tehlikeli olan bu açık telgrafı dış düşman tehlike ve gözdağından daha yıkıcı ve doğurabileceği kötü sonuçları cephe umumundan daha önemli gördüğümden yarın Erzuruma geleceğimi bilginize sunanm." diyordu.

Celalettin Arif Bey, *5/6* Ekim 1920 tarihli teigrafile, özellikle yurtsever ordu içinde değerli ve halkın güvenine sahip olmuş pek çok subay ve komutan bulunduğundan yolsuzluk yakınmaları elbette ordunun direnme gücünü ve düzen ilkesini etkileyecek kadar büyümemiştir." bilgisini veriyordu.
Senelerce, vatanın çeşitli savaş alanlarında komuta ettiğim ordularımızın ***Ordularüstsubay*** ve subaylan hakkında öteden beri bildiğim bir gerçeği 180 inci defa ***mızın*** **üst-** olsa da işitmiş olmaktan elbette çok duygulaıımıştım.
Efendiler; savaş alanında, komut bekleyen Doğu Ordumuz, 28 Ekim ***hakkıaa*** 1920 günü Kars üzerine yürümeye başladı. Düşman karşı koymaksızın Karsı ***bilinen bir*** bıraktı. 30 Ekimde biz Karsı aldık. 7 Kasım tarihinde birliklerimiz, Arpa çayı- na kadar olan bölgeyi ve Gümrüyü aldı.
Ermeniler, 6 Kasımda savaşı durdurmak ve barış için baş vurmuşlardı. Biz de ateşkes hükümlerini, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla 8 Kasımda Ermeni ordusuna bildirdik. 26 Kasımda başlayan banş görüşmeleri 2 Aralıkda son buldu ve 2/3 Aralık gecesi Gümrü Antlaşması imza edildi.
Efendiler, Gümrü Antlaşması milli hükümetin yaptığı ilk antlaşmadır. ***Milli HüBu*** antlaşma ile düşmanlarımızın, Harşit vadisine kadar olan Türk ülkelerini *kümetin* kendisine bağışlamayı rüyalarında gördükleri Ermenistan, Osmanlı Devleti- nin 1877 Seferile kaybetmiş olduğu yerleri bize, milli hükümete bırakarak saf *Gümrü* dışı edilmiştir. Doğuda, durumlarda önemli değişiklik olması nedenile, bu ant- *Antlaşması* laşma yerine, sonradan yapılan 16 Mart 1921 tarihli Moskova ve 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşmalan geçmiştir.
Efendiler, genel bölge nedenile, ilişkide bulunduğumuz Gürcüstan ile günlük işler ve ilişkilerimiz üzerine de kısa bir bilgi vereyim.
1920 senesi Temmuzunda, Batumu, İngilizler tarafından boşaltılmca, Gürcüler hemen ele geçirdiler. Bu durum Brestlitovsk ve Trabzon Antlaşmalarına aykırı olduğundan, 25 Temmuz 1920 de tarafımızdan protesto edilmiş-
8 Şubat 1921 de Ankarada güven mektubu vermiş olan Gürcü elçisiyle de, Türkiye-Gürcüstan Antlaşması için görüşmeler başlamıştı. Sonunda 23 Şubat 1921 de verdiğimiz kesin bir ültimatom üzerine Ardahan, Artvin ve Batumun bize geçmesinde uyuşuldu. Batumun bize geçmesi bu tarihten on beş gün sonra olmuştur. Türkiyeye katılmasını sabırsızlıkla bekliyen halkın alkış- ları içinde bu yerlere girildi.
Daha sonra, Moskova Antlaşması gereğince Batum boşaltıldı ama ele geçirmiş olduğumuz öteki bölgelerin ana vatana bağlılığı pekiştirildi.
*
* *
Efendiler, içinde bulunduğumuz tarihlerde Trakyanın durumuna da hep ***Trakyadaki*** birlikte göz gezdirdim: *durum*
Doğu Trakyada, Anadolu ve Rumeli Haklan Savunma Derneği, Trakya-Paşadi Merkez Kurulu bir kongre yaptı ve bu kongre, Trakyanın yönetimini, Trakya-Paşaei Merkez Kuruluna verdi. Trakyada Kolordu Komutanı olarak bulunan Cafer Tayyar Bey (Cafer Tayyar Paşa) bu merkez kumlu içinde olmakla beraber

Edirne Mebusu olarak da Meclisimize üye seçilmişti. Trakya Merkez Kurulu ve Kolordu Komutanına verdiğimiz direktif, Trakyanın kaderinin bütün ülkenin kaderile birlikte çözümlenebileceği ilkesine dayalı idi. Savaşişleri açısından da verdiğimiz direktif şu idi:
Üstün kuvvetlerin saldırısıyla karşılaşılırsa sonuna kadar dayanılacak ve Trakya bütünüyle düşman eline geçse bile, önerilecek herhangi bir çözüm yolu, kendileri tarafından bize danışılmadan kabul edilmiyecektir. Esasında Trakyadaki komutanın da, kararının böyle olduğu söylenmekteydi. Ama son zamanlarda, Komutan Cafer Tayyar

Bey yabancılann verdiği güvence üzerine yapılan çağrıya uyarak İstanbula gitmiş, bize ancak dönüşünde durumdan haber vermişti. Anlaşıldığına göre Doğu Trakyanın tek başına yaşıyamıyacağından Batı Trakya ile birleşerek bir yabancı yönetimi gölgesinde yaşayabileceği yollu düşünceler aşılanılmış.. her halde iç gücünü kıracak bir takım propagandalar yapılmış....
Cafer Tayyar Bey Istanbulda iken Tümen Komutanlarından Muhittin Bey, Istanbuldan, Kolordu Komutanlığına atanmış.... Cafer Tayyar Beyin Trakyaya dönmesine izin verilmiş. Cafer Tayyar Bey, Istanbul çevrelerile görüştükten sonra, Muhittin Bey önerdiği halde, artık Kolordunun komutanlığını üstlenmemiş, Muhittin Beyin üzerinde bırakmış. Böylece, Trakyanın geleceği, İstanbulun siyasi çevrelerinin etkisine bırakılmış.
Efendiler, Büyük Millet Meclisi açıldığı zaman Trakyada Birinci Kolordunun yerleşimi şöyleydi:
Kolordu Karargdhı Edirnede;
Altmışıncı Tümen: Keşan, Edirne, Uzunköprü dolaylarında;
Ellibeşinci Tümen: Tekirdağ bölgesinde; Kırkdokuzuncu Tümen:
Kırklareli bölgesinde.
Yunan ordusu, Anadoluda, batı cephesinde yaptığı genel saldırıda başarılı olduktan sonra 20 Temmuz 1920 tarihinde Tekirdağına bir tümen çıkardı. Tekirdağ bölgesinde çok dağınık bir durumda bulunan Ellibeşinci Tümen toplanmaya vakit bulamadan Yunan tümeni, Edirne yönünde yürümeye başladı.
Batı Trakyadan, Merici geçerek, saldırmak istiyen Yunan kuvvetleri; o bölgedeki Altmışıncı Tümene Komuta eden Cemil Beyin (İçişleri Bakanı Cemil Beydir) ve 15 Hazirandan beri kuvvetlerile Edirneye gelmiş bulunan ve Edirne-Karaağaç istasyonu arasında esaslı savaşlara girişmiş olan Şükrü Naili Beyin (Şükrü Naili Paşa) dikkat ve dayanma gücü sayesinde durduruldu ***Trakyadaki***
Edirne doğrultusunda, serbestçe ilerlemekte bulunan düşman tümenine kar- ***kolardumuşı,*** bütün Birinci Kolordu kuvvetlerini toplayıp önlem alacak komutanın Kolordu *zwı asker*- Komutanı Muhittin Beyin, ne yaptığını bilmiyorum. Yalnız edindiğim bilgilere 2' *geregını* göre, Cafer Tayyar Bey, kendi kuvvetleriyle ilişki kuramadan Havza yakmların- *veİı'ik* ***na-*** da atla dolaşırken düşman tarafından tutsak edilmiştir. Ondan sonra güdüm ve *masamı* yönetimden yoksun, Birinci Kolordumuz, bütünüyle çöktü. Birliklerinin bir bölü- mü tutsak oldu ve bir bölümü de Bulgaristana sığındı. Sonunda, Trakya, bütüCafer ***Tay-***

nüyle Yunanhlann eline geçti. Yazık ki Birinci Kolordu Komutanından, milletin isteyip ve beklediği seziş, dikkat ve özveriyi göremedik.
Efendiler, Trakyanın özel ve zor durum ve koşul içinde bulunduğuna kuşku yoktu. Ama bu özellik ve zorluk, hiçbir vakit Trakyadaki Kolordunun askerlik gereklerini ve yurtseverlik namus gereğini yapmasına engel olamazdı. Eğer, bu, yapılamamış ise millet ve tarih gözünde bundan, tek sorumlu, Cafer Tayyar Paşadır. Tarihte bütün bir vatanı, çok üstün düşman kuvvetleri karşısında, son bir avuç toprağma kadar karış, karış kahramanca ve namusuyla savunmuş ve gene de varlığını koruyabilmiş ordular görülmüştür. Türk ordusu, o nitelikte bir ordudur. Yeter ki ona komuta edenlerde, komuta edebilmek niteliği bulunsun.
Efendiler, komutanlar, askerlik görev ve gereğini düşünürken ve uygularken, kafalarını siyaset düşüncelerinin etkisi altında bulundurmaktan sakınmalıdırlar. Işin siyaset yönünün

gereklerini düşünen başka görevliler olduğunu unutmamalıdırlar.
Komutanın, emrine verilen millet çocuklarını, memleket araçlarını, düşmana, ölüme yöneltirken, tek düşüneceği nokta; milletin kendisinden beklediği yurt görevini ateşle, süngü ile ve ölümle yapmak ve sonuçlandırmaktır. Askerlik görevi, ancak, bu düşünee ve anlayışla yapılabilir. Lafla, politika ile, düşmanın aldatıcı sözlerine kulak vermekle, askerlik görevi yapılamaz. Komutanlık görev ve sorumluluğunu yüklenecek kadar omuzlarında ve özellikle kafalarında kuvvet bulunınayanların acıklı sonuçlarla karşılaşması kaçınılmazdır.
Efendiler, bir komutanın tutsak olması da hoş görülebilir. 0 zaman ki, askerlik görev ve gereklerini yapıp uygulamaya elindeki kuvveti sonuna kadar, son süngü ve son nefese kadar kullandıktan sonra kanını akıtmak fırsatını bulamaksızın düşman eline düşerse...
Efendiler, bütün ordusu üstün düşman ordusu karşısında yenik düşmüş ve kendiliğinden çekilirken, kılıcmı çekip tek başına atını, düşman başkomutanının çadırına saldırarak ölüm arayan, Türk komutanları görülmüştür.
Bir Türk komutanının, ordusunu kullanmaksızın, herhangi bir kötü rastlantı ve şanssızlık sonucu bile olsa, düşmana tutsak düşmesini biz hoş görsek de, tarih, bunu hiç affetmez ve affetmeme]idir. Türk devrim tarihinin geleceğin kuşaklarına söylediği ve hatırlattığı işte budur...
* *
Muhterem Efendiler, Anadolu ortasmda yapılan iç ayaklanmaların Yu- ***İkinci*** nan ordusu karşısında bulunan kuvvetlerimiz ve düzenlemelerimiz üzerinde ***Konya*** yaptığı kötü etkiler, düşmanlarca umulan sonuçları vermedi. Savunma kuvvetlerimiz üzerinde doğrudan doğruya etken olarak, cephemizi yıkmaya yönelik davranışlarla birlikte, cepheye yakın bölgelerde de halkı ayaklandırmak, düşmanlann önem verdikleri bir işdi. Istanbul, bu konuda, ötedenberi çalışmakta idi. Zeynelbidin partisinin Konya ve dolaylannda neden olduğu ayaklanmalar, sonunda 1920 senesi Ekiminin başlannda ortaya çıktı.
Delibaş adında, bir haydut beş yüz kadar asker kaçağını başma topladı. 2/3 Ekim 1920 gecesi Çumrayı bastı. 3 Ekim sabahı da Konyaya girdi ve hükümeti ele geçirdi. Konya Valisi bulunan Haydar Bey ve Komutanı Avni Bey (Mebus

Avni Paşadır) Konyada bulunan az sayıda asker ve jandarma ile A1ettin tepesinde ayaklananlara karşı anılmaya değer bir kahramanlıkla savunma yaptılar. Ama ayaklananlann çokluğu ve her yönden saldırmalar karşısında ayaklananların eline düştüler.
Aynı günlerde Beyşehir ve Akşehir ilçelerinde de, görevli olarak dolaşan askeri heyetlerimiz oralardaki ayaklananlar tarafından görev yapmakdan önlendi. 11gm ilçesinin Çekil köyü yakınlarında toplanan üç yüz kadar haydut da, öğüt vermek için gidenlere ateş etti. Konya güneyinde Karaman ilçesinde de, ayaklananlar yığınak yapmaya başladı. Sultaniye, ayaklananların eline düştü.
Efendiler, bu ayaklanmalara karşı, Afyondan ve Kütahyadan gönderdiğimiz Derviş Bey (Kolordu Komutanı Derviş Paşadır) komutasındaki kuvvetler Konya kuzeyinde, Meydan Istasyonu yakınlarında asilerle karşılaştı. An- karadan da, bir atlı alayı ve bir dağ topu ile o zaman Içişleri Bakanı bulunan Refet Bey komutasında gönderilen kuvvet, Meydan Istasyonundan ilerliyen Derviş Bey kuvvetile birleşti. Adana cephesinden de bir kuvvet Karamana doğru yola çıkarıldı.
Konya üzerine yürüyen kuvvetler, ayaklananlarla birkaç çatışmadan sonra 6 Ekim 1920 de Konyayı asilerden kurtardı. Oradan kaçan ayaklananlar, Koçhisar, Akseki, Bozkır ve Manavgat yönlerine gittiler.
Başka bir takım ayaklananlar da Afyonla Konya arasında, Kadınhan ve Ilgını ele geçirdiler. Bu bölgeye de Batı Cephesinden Yarbay Osman Bey komutasında bir kuvvet gönderildi. Osman Bey birliği Ilgın, Kadınhan, Çekil ve Yalvacı bastırdı. Güneyden gelen kuvvetimiz, Karamanı kurtardı.
Ayaklanma bölgesinde, asileri tepelemeyi başaran kuvvetlerimiz, Bozkır, Seydişehri ve

Beyşehrini de ayaklananlardan temizledi. Her tarafta, ayaklananların dökllntülerinin bir bölümü bize sığındı, bir bölümü de Antalya ve Mersine doğru kaçtı. Delibaş, Mersin bölgesinde Fransızlara sığındı.
Muhterem Efendiler; Yeşilordu örgütünden sözederken, açıklamıştım ki, kuvvet kurma konusunda birbirine karşıt iki görüş çatışmaya başlamıştı. Bizim tuttuğumuz yol; düzenli ordu kurma görüşüne karşı, milis diyebileceğimiz bir türden örgüt kurma görlişüne, genel bir akım vermeye çalişılıyordu. Reşit, Etem ve Teyfik kardeşler, Kütahya yakınlarında, Kuvayi Seyyare* adı altında ellerinde bulunan kuvvete dayanarak, bu akımın başında ve çok ateşli bir şekilde çalışıyorlardı.
Batı Cephesinde, orduda ve halk arasında ve Mecliste bile, bu akım etra- ***«Orjuda,,*** fında yapılan propaganda, o kadar güçlü ve etkili bir duruma geldi ki, "Ordu- ***yarar yokdan*** yarar yoktur, dağılsın. Hepimiz Kuvayi Milliye** olalım." sözleri.. her *tıwzleri* yanda kulakları doldurmaya başladı.
Batı Cephesi birlikleri arasında, Ulusal Güç niteliğinde, bir bölge ve bir ***Komuu,,,cephesi*** bulunan Etem Bey birliğinin erleri, sanki, ayrıcalıklı ve ordu erlerine nın ***saldırı*** yeğlenir görülmeye, imrenilir sayılmaya başlandı. Etem Bey ve kardeşleri de, herkes üzerinde, bir türden sözgeçirmeye ve egemenlik kurmaya başladılar.
İşte, bu sıralarda idi ki, Batı Cephesi Komutanı, Genelkurmay Başkanhğına,

* Gezici Güçler
** Ulusal Güçler, Milis

Etem ve Teyfik kardeşlerin etkisi altında yapıldığı sanılan, bir öneride bulundu: "Yunan ordusunun Gediz yakmiarında ayrı olarak bulunan bir ttimenine saldırmak... Batı Cephesi Komutanı, düşman kuvvetlerinin uzun bir cephe üzerinde dağınık bulunduğunu ve Gediz yakınlarındaki kuvvetinin güçsüz ve ayrı bir durumda bırakıldığını düşünürken düşmanın moralinin zayıf olduğunu da kabul ediyordu.
0 tarihlerde, Yunan ordusu, üç tümen ile Bursa bölgesinde; bir tümen ile Aydm dolaylannda ve bir tiimen ile Uşakta ve bir tümen ile Gedizde bulunuyordu.
Batı Cephesi Komutanı iki piyade tümeni ile Etem Beyin Gezginci Güç- *Gediz* lerini Gedizdeki Yunan tümeninin üzerine gönderebilecekti. Bu savaştan par- *saJdrisi* lak bir sonuç almayı çok umuyordu.
Genelkurmay Başkanlığı, Batı Cephesi Komutanlığının bu önerisini kabul etmedi. Çünkü, düşman ordusu bizim ordumuzdan bütünüyle kuvvetli idi. Biz, daha, ordumuzu kurmuş ve düzenlemiş bir durumda bulunmuyorduk. Cephanemizin azlığı da ağırdan almayı gerektiriyordu. Düşmana karşı, Gedizde, bütün cephe kuvvetlerimizi toplayarak oldukça üstün bir kuvvet toplayarak ve hızlı bir başarı elde etmek belki olabilirdi. Ama, kuvvetimiz ve hazırlığımız, böyle bir başarıyı, genel ve sonuçlu bir başarıya çevinneye elveriş11 değildi. 0 halde, bütün işe yarayan kuvvetlerimizi, sınırlı ve geçici bir başarı elde etmek için kullanmış ve yıpratmış olacaktık. Durum böyle olunca düşman, bütün kuvvetleri ile karşı saldırıya geçerse, bizim için her yanda yenilgi kaçınılmaz olurdu. Bunun için cephenin ve hükftmetin şimdilik ana görevi, sadece ordu kuruluşunu genişletip arttırarak cepheyi güçlendirmek olması gerekiyordu. Memleketin ölüm ve kalımı sorunu olan Batı Cephesinde, özel ve sınırlı düşüncelere kapılmak uygun görülmüyordu.
Genelkurmay Başkanı, bu Gediz saldırısının yapılmamasında diretti. Batı Cephesi Komutanhığıyla, yazışma yoluyla anlaşamadı. Kendisi, Ankaradan, Eskişehirde Batı Cephesi Karargahına gitti. Genelkurmay Başkanı Ismet Paşa ile Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşanın bu buluşmalar sonunda Ali Fuat Paşa, durumu yerinde bir

daha inceledikten sonra karar vermek üzere, saldırıyı ertelemişti.
Ama, birkaç gün sonra, Cephe Komutanhığının yaptığı bildirimden, saldırıya karar verildiği anlaşılmıştır.
Efendiler, o günlerde, bu saldırıdan yana, her yanda ve Mecliste, ateşli bir propaganda yapılıyordu.
"Düşman tümeni Gedizde ayrı olarak bulunuyor. Biz, onu orada yokederiz. Parlak bir durum olur. Gerçekten Yunan ordusu kaçmaya hazırdır. sözlerile, Gediz saldırısmın gerekliliği, sanki genel bir kanı durumuna getirilmek isteniyordu.
Sonunda Batı Cephesi Komutanı Altmışbir ve Onbirinci Tümenler ve Gezginci Güçler ile 24 Ekim 1920 de Gedizdeki düşmana saldırdı.
Efendiler, dalgalı ve düzensiz ve emir ve komuta zinciri dışında yapılan bir takım çatışmalardan sonra, bildiğiniz gibi, Gedizde yenildik.
Yunan ordusu bu saldırımıza karşılık olmak üzere, 25 Ekim 1920 günü Bursa cephesinden saldırıya geçti. Yenişehri, İnegölü ele geçirdi. Uşaktan Dum

lupınar sırtlan ilerisinde bulunan birliklerimize saldırdı. Birliklerimiz, Dumlupınar sırtlarına kadar çekildi.
Böylece Efendiler; cephenin her yanında, yeniden genel bir yenilgiye uğradık.
Batı Cephesi Komutanının, saldırıya başladığından dört gün sonra Bakanlar Kurulunda şu telgrafı okundu:
Genelkurmay Başkanlığına Çavdarhisar, ***27/28,*** **10/1920**
1- Birliklerin savaşta yitirdiklerini hızla gidermek gerekmektedir. Gediz savaşı, üç yüz savaşçı erin **bir taburun** savaş görevine yetmediğini gösterdiğinden taburların er sayısını dörder yüz savaşçıya yükseltmek zorundayız. Bilinen savaşlar dolayısile bütün yedek birlikler de cepheye sürüldüğünden eğitilmiş, silğhlı ve donatılmış bin ikmal erinin yeniden hızla, özellikle Ankaradaki birliklerden, bu uygun değilse en yakın bir yerden, ivedilikle verilmesi.
2- Yürüyüşler ve savaşlar, giydirilebilen erlerin elbiselerini ayakkabılarını bile parçalamış, dündenberi kar yağan dağlarda asker çıplak ve yalınayak kalmıştır. (Cephe Komutanlığı Vekilliği) emrinde hiçbir şey olmadığından özellikle kaput, ayakkabı, pamuklu, elbise, yelek, kuşak, kısaca, havanın etkilerinden korumak için ne verilmek gerekiyorsa onbeş bin üzerinden hızla gönderilmesini önemle sunar ve rica ederim.
3- Milli Savunma Bakanlığına, Genelkurmay Başkanlığına ve bilgi için Cephe Komutan Vekilliğine yazılmıştır.
Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat
Efendiler, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşanın, daha Gediz savaşı olmaktayken okuduğumuz, bu telgrafında yazılı olanlar, özellikle sezilen anlam ve anlayışın çok dikkate değer görülmesi doğaldır sanırım. Askerin durumu, kuvvetimizin sayısı, hazırlığımızın ölçüsü, bütün memlekette her açıdan gereksindiğimiz kaynakların gücü ve yeteneği elbette bu telgraf tarihinden üç gün evvel Batı Cephesi Komutanlığınca biliniyordu. Her şey tamamdı da Gediz savaşının sürdüğü üç beş gün içinde mi yok olmuştu? Bilinen bütün gençeklere karşın Batı Cephesi, Genelkurmay tarafından mı saldırıya zorlanmıştı?
Sözkonusu telgraf, Bakanlar Kurulunda okunduktan sonra altına şu düşünce yazılmıştı:
Bakanlar Kurulunda okundu. İleri sürülen nedenler ve olaylar akla uygun bulunmadı. Elbette gerekli yardım yapılacaktır. Alay 3 ten düşünülen kuvvet gönderilecektir. İsmet
Efendiler, her başarısızlığın sonunda, birtakım dedikoduların ortaya çık- ***Çerkez*** ması beklenmelidir. Gediz savaşından sonra da, genel durum acıklı bir görü- ***Etem ve*** züm alınca, her yerde dedikodu ve haklı ve haksız eleştiriler başladı.
Kimileri ve özellikle Gezginci Güçlerden yana olanlar, Etem ve kardeş- ***ğI dedıkoleri,*** bütün suçu cephe komutanına ve ordu birliklerine yükleyerek kendileri- ***duhır***
nin zor durumda bırakılmış olduklannı propaganda ettiriyorlar ve ordu komutanı, yanlışları

örtmek için bizi suçlu olarak gösteriyor diyorlardı.
Ordu da Gezginci Güçlerin hiçbir iş yapmadığını ve yapmaya da gücü yetmediğini ve savaşta verilen emirlere uymadığını, hep tehlikeden uzak bulunduğunu söylüyor ve bunu kanıtlıyordu.
Efendiler, bıraktığım yerden yeniden, açıklamalan sürdürmek üzere küçük bir olayı burada belirtmeme izininizi rica edeceğim. Bilinir ki, Büyük Millet Meclisinin kuruluşunda kabul edilen ilkelere göre, Bakanlar Kurulu adı verilen

hükümetin üyeleri, doğrudan doğruya ve ayrı ayrı Meclis tarafından seçiliyordu. Bu sistem, 4 Kasım 1920 tarihine kadar uygulandı. Bu konudaki kanun, ancak bu tarihte, "Bakanlar, Büyük Millet Meclisi Başkanının, Meclis üyeleri arasından göstereceği adayları arasından, salt çoğunluk ile seçilir şeklinde değiştirildi.
Işte bilginize sunmak istediğim olay, bakanların seçilmesine ilişik kanunun değiştirilmesini gerektiren nedenlerden biridir.
Efendiler, 4 Eylül 1920 tarihinde Tokat Mebusu bulunan Nazım Bey, 89 ***Mecliste***
oya karşı 98 oyla Meclisce Içişleri Bakanı seçildi. Nazım Bey, dakika yitirmek- sizin büyük
ivedilikle Bakan odasına gidip görev yapmaya başladı. Sonra da, ,"fj$'
Başbakan da olmam dolayısile beni görmeye geldi. ***zım Beyin*** Ben, Nazım Beyi, kabul etmedim. Yüksek Mecisce, güvenilen ve seçilen ***İçişleri Babir*** bakanı kabul etmemekle, yaptığım işin niteliğini ve önemini elbette bili- ***kanlıgına*** yordum. Fakat, memleketin büyük yararı, beni bu yolda davranmaya zorunlu
kılıyordu. Elbette, yaptığımın nedenini açıklayıp kanıtlayacağıma ve açıklaya- ***davranışım*** cağım noktanın Yüksek Meclisce de önemli görüleceğine güveniyordum.
Efendiler, Meclis üyeleri arasından, aykırı birtakım prensiplere eyiim gösterenler çıkmaya başlamıştı. Bunlardan biri olmak üzere, Nazım Bey ile arkadaşları en çok dikkatimi çekmişti. Nazım Beyin, daha Sıvas Kongresi sıralarında, kendisinden aldığım safsatalarla dolu bazı mektuplarile ne anlayış- ta ve ne nitelikte olabileceğini anlamıştım. Nazım Bey, mebus olarak Ankaraya geldikten sonra, hergün yeni yeni siyasi çalışmalar yapıyordu. Kurulma- ya başlayan her siyasi grupla ilişki kurma fırsatını kaçırmıyordu.
Nazım Bey, doğrudan doğruya ve dolaylı olarak yabancı çevrelerden bazılarıyla ilişki kurmak yolunu bulmuş ve onlar tarafından özendirilmiş ve yardım sağlamıştı.
Bu kişinin, Halk Iştirakiyun* Partisi diye, ciddi olmayan, sırf çıkar sağlamak amacıyla bir parti kurma girişimi ve partinin başında ulus yaranna aykırı çalışma kuruntusunda bulunduğunu, elbette duymuşunuzdur.
Bu kişinin, yabancı çevrelere, casusluk ettiğine de hiç kuşkum yoktu. Nitekim, sonradan İstiklal Mahkemesi birçok gerçekleri ortaya koymuştu.
İşte, Efendiler, bu Nazım Bey, kendisinin ve arkadaşlarının aracılığıyla yaptığı sürekli propaganda sonucunda ve bize karşı çıkmaya hazırlananların, ulusun yüce yararlarını unutarak yaptıkları yardımlarla, Içişleri Bakanlığına geçirilmişti. Böylece Nazım Bey, hükümetin, bütün iç yönetim makinasının başında, memleket ve millete değil, fakat, paralı uşağı olduğu kimselerin isteklerine en çok yardımcı olabilecek duruma gelebilmişti.
Elbette, Efendiler; bunu hiçbir zaman kabul edemezdim. Onun için Içişleri Bakanı Nazım Beyi kabul etmedim ve görevden çekilmeye zorladım. Gerekli görüldüğünde de, Mecliste, gizli oturumda elimdeki bilgileri aktardım ve düşündüklerimi açıkça söyledim.
Muhterem Efendiler, pek güzel bilirsiniz ki, sultanlarla, halifelerle yönetilen ***Millet;, vememleketlerde*** vatan için, millet için en büyük tehlike, sultanlarm ve halifelerin ***killerini sedüşmanlar*** tarafından satın alınmalarıdır. Bu çoğu kez kolayca sağlanabilmiştir. Medislerle yönetilen memleketlerde de, en korkulacak konu, birtakım mebusla- ***kıskanç olmalıdır***

* İştırakıyun = Sosyalistler (sozluk)

rın yabancılar adına ve onlar hesabına çalınmış ve satmalınmış olmalandır. Millet meclislerine kadar, girebilmenin yolunu bulabilen vatansızlara rastlamanın beklenmedik birşey olmayacağına tarihin, bu konudaki örneklerile inanmak zorunludur. Bunun için millet, vekillerini seçerken, çok dikkatli ve kıskanç olmalıdır. Milletin yanlış yapmaktan korunması için tek çıkar yol, dilşüncesi ve yaptıklanyla milletin güvenini kazanmış, siyasi bir partinin seçimlerde millete yol göstermesidir. Genellikle ulus bireylerinin, adaylıklarını koyan her kişi hakkında karar vermeye yarayacak güvenilir bilgilere ve gerçeğe uygun görüşe sahip bulunacağını kabul etmek, teorik olarak düşünülse bile, bunun gerçeğin kendisi olmadığı, denemelerin deneyimiyle yadsınamaz bir gerçek durumuna gelmiştir.

*
* *

Efendiler, bıraktığmız noktaya, yani Batı Cephesine dönüyorum. Gediz savaşından ve onun nesnel ve tinsel açılardan can sıkıcı sonuçlarından sonra, Fuat Paşanın cephe üzerindeki komutanlık etki ve erki sarsılmış gibi görülüyordu. Kendisini koınutadan çekmeyi zorunlu saymaya başladım. Tam bu sırada idi ki, Fuat Paşa Ankaraya gelip görüşmek konusunu *5* Kasım 1920 tarihli şifre ile sordu. 6 Kasımda Ankaraya gelmesinin uygun olacağmı yanıt olarak bildirdim. Fuat Paşaya, karşı yapılan dedikodu ve Gezginci Güçlerin varlığının ordu düzensizliği üzerindeki kötü etkileri, okadar hissedilmeye başlamıştı ki, 7 Kasım tarihinde Ali Fuat Paşaya en çabuk yoldan Ankaraya gelmesini emretmeyi gerekli gördüm.

Efendiler, artık Ali Fuat Paşanın Batı Cephesine komuta edemiyeceğini ***Ali Fuat*** anlamıştım. 0 günlerde Moskovaya da bir elçilik heyeti göndermek gereği ***Paşaurn*** karşısında bulunuyorduk. 0 halde, Fuat Paşa büyük elçi olarak Moskovaya gi- ‘fŞ’, debilirdi. Batı Cephesi de çok esash ve özenli çalışma istediğinden bu cephe ***ç/tŞfle*** komutanlığını da gerçekten genel savaş işleriyle uğraşmakta bulunan Genel- *ataıması*
kurmay Başkanı Ismet Paşaya ek görev olarak vermek en çabuk ve uygun bir ***vecephenin*** önlem olacaktı. Bir yönden de hem iç ayaklanmalara ve emirdinlemezliklere ***ikiye ayrıl-*** karşı ve hem savaş işleri açısından kuvvetli atlı örgütlere gereksinim olduğu, *ması kararı* belli idi. Yalnız bu örgütü kurmak için de Içişleri Bakanı bulunan Refet Beye
(Refet Paşa) ek görev olarak bu görevi vererek kendisini Konya ve dolaylarına göndermeyi uygun buluyordum. Çünkü Refet Paşa, değişik zamanlarda değişik nedenlerle Konyaya, Denizliye gitmiş, Batı Cephesinin güney bölümüyle ilgilenmiş ve o bölümle ilişkili bölgeleri tanımış bulunuyordu. Böyle olunca sorunu şöyle çözümleyebilirdim: Cepheyi ikiye ayırmak; önemli bölümleri içeren alanı, Batı Cephesi diye adlandırarak, Ismet Paşanın komutasına vermek; güney bölümünü de, Konya dolaylarına göndereceğim Refet Paşaya vermek ve her iki cepheyi doğrudan doğruya Genelkurmay Başkanlığına bağlamak...

Genelkurmay Başkanlığına da Milli Savunma Bakanı olan Fevzi Paşa vekillik edebilirdi. Fuat paşa zamanında, cepheden Sıvasa kadar uzanan yerde, geri bölgesi vardı. Fuat Paşa bu bölgeyi yönetebilmek için de bir Komutanlığı Vekilliği görevi yaratmak zorunda kalmıştı. Bunun olağandışı olduğu ve uygulanamıyacağı besbelli idi. Bu nedenle, yeni düzenlemede bu geri bölgesinin de bir kısmını konaklama olarak cepheye bıraktıktan sonra Milli Savunma Bakanlığına bağlamak doğaldı. Ismet Paşanın bir süre için Genelkurmay Başkanlı

ğından ayrılmaması ordunun düzenlenip hazırlanmasının hız kazanması için yararlı görüldüğü gibi Refet Beyıı de İçişleri Bakanı sıfatını geçici olarak koruması özellikle bölgesi içinde güvenliği sağlamak ve halktan hayvan ve gereç toplamak yoluyla, oluşturmak zorunda bulunduğu atlı örgütünü bir an önce kurmak için gerekli idi.

Efendiler, 8 Kasım 1920 de, Fuat Paşa, Ankaraya geldi. Karşılamak için ***Hızla dil-*** ben kendim istasyonda bulunuyordum. Paşayı omzunda bir filinta olduğu hal- ***zenli ordu*** de Ulusal Güçler kıyafetinde gördüm. Batı Cephesi Komutanını bu kıyafete *vebıiyuk* özendiren düşünce ve kafanın bütün Batı Cephesi üzerinde nekadar çok etki

yapmış olduğunu anlamak için artık duraksamaya yer kalmamıştı. Onun için ***mak ve*** *dil-* Fuat Paşaya kısa bir gerekçe bildirdikten sonra, yeni alabileceği görevi söyle- *zensiz örgüt* dün. Sevinerek kabul etti. Aynı günün gecesi Ismet ve Refet Paşaları çağıra- ***duşunce ve*** rak yeni durum ve görevlerini kararlaştırdık. Kendilerine verdiğim kesin direktif: Hızla düzenli ordu ve büyük atlı topluluğu kurmaktan ibaret idi. ***rarı*** Böylece 1920 senesi Kasımının sekizinci günü düzensiz örgüt düşünce ve siyasetini yıkmak kararı" uygulama alanına konulmuş oldu.
* *
Muhterem Efendiler; burada, bir an durarak gözlerimizi İstanbula çevi- ***Dış*** *günürelim.* Damat Ferit Paşa hükümetinin, her türden düşmanlarla ortak olan "si- *ıüşte bize* lah ile sonuç almak planı , uygulamada başarılı olamamıştı. Iç ayaklanmala- *karşı ılımlı* ra dayandık ve karşılık verdik. Yunan saldırısı en sonunda bir çizgide durdu.
Yunanlılann ondan sonraki saldırılan da kısıtlı alanlarda kaldı (bölgesel ol- ***içeriden bidu).*** İç ayaklanmalara ve Yunan cephesine karşı, esaslı karşı önlemler almak- ***ü çökertme*** ta olduğumuz görülüyordu. İçten ve dıştan gelen silahlı saldınlann, özellikle ***gmrtşimı***
Ankaradaki ulusal hükümeti sarsmıyacağı anlaşılıyordu. Bundan dolayı, İstanbulun, silahlı olarak saldın politikası iflas etmiş bulunuyordu. Bunu değiştirmek, yeniden, dış görünüşe göre anlaşma politikasına geçmek yoluyla, içerden çökertmek politikasının daha yararlı olacağına inandıklan yargısına yarılabilirdi. Tıpkı, 1919 Eylülünde Damat Ferit Paşanın birinci çekilmesinden sonra, Ali Rıza Paşa Hükümetinin gelmesinde olduğu gibi, görünüşte bize karşı ılımlı sanılan bir politika ile, bizi içerden çökertmek girişimi yenilenmiş olacaktı. Bundan sonraki savaşımlarımızda, İstanbul aracılığı ile, iç ve dış girişimler ve bizi güçsüz bırakacak kışkırtmalarla, Yunan ordusu ile olduğu kadar, fakat anlaşılması ve anlatılması daha zor koşullar içinde, içteki bozgunculuklara karşı uğraştığımız görülecektir.
İstanbulda, Tevfik Paşa iş başına getirildi. İçişleri Bakanı olarak Ahmet İzzet ve Denizişleri Bakanı olarak Salih Paşalar hükümette bulunuyordu. Tevfik Paşa hükümeti, gecikmeden bizimle ilişki ve münasebet aradı. Bu görevi, en başta Ahmet İzzet Paşa üstlendi, saray kurmayında bulunan bir subay, Ahmet Izzet Paşa tarafından bazı notlar ile Ankaraya gönderildi. Bu notlarda, eskisine oranla daha uygun koşullarla, örneğin Osmanlı egemenliği altında tzmirde Yunanlılar tarafından özel bir yönetime razı olmak gibi koşullarla, bir banş yapmak umudunda bulundukları ve her şeyden önce Istanbul hükümetile, bir anlaşma sağlamanın önemli olduğu bildiriliyordu.

Ahmet İzzet Paşanın ve içinde bulunduğu hükümetin, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin nitelik ve yetkilerinden haberleri olmadığı, haUi İstanbulda bir hükümet yapmayı ve o yolda ulusun kaderini ve yurt sorunlarını çözümlemeyi düşündükleri görülüyordu.
Ahmet Izzet Paşayı ve Tevfik Paşa Hükümetini, durumdan haberli kilmak ve iyice aydınlatmak amacıyla, gereken bilgi ve düşünceleri uzun uzun yazdırıp Ankaraya gelen özel görevliyle, 8 Kasım 1920 tarihinde Inebolu yönünde yola çıkardık.
12 Kasım 1920 günü, Zonguldaktan Yüzbaşı Kemal imzalı kısa bir telgraf aklım. Bunda, şifreli bir telgrafı çekmek için Istanbuldan yola çıkanldırn, deniliyordu. Sözkonusu şifreli telgraf, Içişleri Bakanı Izzet Paşa ıuzalıydı. Istanbulda 9 Ekim 1920 tarihinde yazılmıştı.
Bu telgrafda, Istanbul ile Zonguldak arasında Fransız telsizile haberleş- ***İstanbulda*** meye Fransız temsilcisinin olurunun alındığından sözedildikten sonra, hükü- *başina* met ile anlaşma esası kabul olundu mu? kabul olunduysa, nerede buluşulabi- ***getihi***
Tevfik Paşa
lecegı ve oraya hangı yoldan gelmek uygun olacagı sorulmakta idi. *Hükümeti*
Istanbul Posta ve Telgraf Genel Müdürü Orhan Şemsettin inızalı 11 Ka- *Ankara ile* sım 1920 tarihli bir emir de, Kastamonu Posta ve Telgraf Başmüdürlüğüne ge- *ilişki olaliyordu.* Bu emir Ereğli Müdürlüğüne gönderilen resmi olmayan bir mektu- *nagı arıyor* bun zarfından çıkıyordu. Emir, olduğu gibi şudur:

Madde 1 - Anadolu ile başkent arasında telgraf haberleşmesinin bir an önce kurulması istenmektedir,
Madde 2 - Bu amacın gerçekleştirilmesi için bir yandan Sapanca ile Geyve arasındaki büyük yoi üzerinde onarılabilecek olan tellerin hızla düzeltilmesi ve öte yandan da önemli iş ve yapım gerektiren Izmit, Kandıra, Incili arayolunun yapım ve onarımına başlanılması uygun görülmektedir.
Madde 3 - Sözü edilen onarımı yapmakla görevli olan Istanbul Fen Müfettişi Bekir Bey yanında bir başçavuş ve yeter sayıda çavuşla İzmite gitmeye hazırdır.
Madde 4 - Ellerinde İçişleri Bakanlığının belgesi bulunan bu görevliler herhangi bir yerde çalışmayı gerekli görürlerse bunlara yetkililerle görüşerek yardımcı olunması yüksek işbiriiğinizden beklenmektedir. 11 Kasım 1920.
Bu telgraf üzerine, gerekenlere verdiğimiz emir, Istanbul ile ilişki kurmaktan sakınılması ve telgraf hatlannı onarma bahanesile gelen olursa tutuklanması gereği idi.
Efendiler, Izzet Paşanın aracı ile gönderdiği şifre telgrafına karşılık vermeyi, özel görevle gönderdiğirniz notların kendisince okunmuş olduğu haberinin gelmesine erteliyordum. Izzet Paşanın, tarafımızdan verilen bilgiyi Öğrendikten sonra da, düşllncesinde direnmekte olup olmadığını anlamak istiyordum. Bu husus anlaşıldıktan sonra, Izzet Paşaya aradaki vasıtalarla şu cevabı verdim:
Sizin ve Salih Paşa Hazretlerinin de içinde bulunmaları gerekli olan heyetle en kolay ve çabuk olarak Bilecikte buluşabiliriz, Istanbuldan ya Sapancaya kadar demiryolu ve oradan otomobille ya da denizden Bursaya ve gene oradan otomobille Bileciğe buyurulabilir. Sözü edilen yönler üzerinde şimdiden gerekenlere bildirim yapılmıştır. Ocağın ikisine kadar Bilecikte bulunmak üzere yolculuğun düzenlenmesini ve Istanbuldan ayrılacağırnz günün ve geleceğiniz yolun şimdiye kadar kullanılan araçlarla Zonguldağa bildirilmesini rica ederim. Yolculuğun olabildiğince gösterişsiz yapılmasını hatırlatma niteliğinde olmak üzere bilginize sunarım. *25/26* Kasım 1920.

Efendiler, İstanbulda, 23/24 Kasım 1920 tarihinde yazılıp İstanbula varmış olan özel görevlinin imzasile Ineboluya gönderilen ve oradan 27 Kasımda Ankaraya çekilen bir telgrafda, şu bilgiler veriliyordu:
Bugün 23/11/1920 de Izzet Paşanın yanında bulunduğum sırada, Dışişleri Bakanı, son siyasi durum hakkında aşağıdakileri söylemiştir:
Yeni gelen İngiliz elçisi, Ermenistan, Gürcistan ve bir süre sonra İzmir ile ilgili öneml sorunlarda Osmanlı Hükümeti yararına bir çözüm sağlanacağını söylemiş, bu elverişli durumdan yararlanarak memleketin geleceğini güven altına almak için çalışılmalı ve bu fırsat kaçırılmamalıdır. Eğer Ankara, zaman kazanmak isteğinde olsa bile, bir ilişki kurarak aşağıdaki kararlar birlikle alınmalıdır.
Dedikten sonra şu satırlar ekleniyor:
İzzet Paşa yukarıdaki sözlerine ek olarak, kendisine tarafımızdan gönderilen özetteki (şimdiye kadar olan savaşımlardan bugün elde edilmiş olan uygun durumdan yararlanmak görevimizdir) cümlesine dayanarak; eğer Anadolu, gönderilecek kurulu kabul etmezse, doğrudan benimle görüşerek amacımızı kendimiz kararlaştırmalıyız. Buna da olur demezlerse, söz konusu cümledeki görüşten vazgeçildiği anlaşılacağından artık hükümette kalmayarak çekileceğini ve istersek Istanbulun düşüneceğine bakmadan kendisinin de Anadolu- ya geleceğini söylemiş.
Efendiler, aynı telgrafda, Istanbul basmında Izzet Paşadan alındığı bildirilen şu demecin yayımlandığı yazılıydı:
Hükümetin Anadoluya özel bir görevli göndermekteki amacı Ankaradakilerle bir ilişki kurup kurulmayacağını anlamak içindi. Dönen görevli memur, bu ilişkinin kurulabileceğini anlattı

ve yazışmalar da sağlandı. Elbette gereğini yapmaya çalışacağız.
Böyle bir demecin, Anadolunun görlişüne uygun olamıyacağı ve yalanlanması gerektiği düşüncesine karşı bunu hükümet uygun bulmamış, bununla birlikte Izzet Paşa, Tercümanı Hakikat gazetesine şu demeci de vermiş:
Memleketin yüksek çıkarları, şimdilik bu konuda basının susmasını gerektiriyor. Bundan dolayı bir iki gün daha demeç veremiyeceğim.
Efendiler, Tevfik Paşa, Ahmet Izzet Paşa, Salih Paşa, zamanın büyük adamları gibi tanınmışlardı. Millet bunları akıllı, tedbirli, uzak görüşlü biliyordu. Bu nedenle, Damat Ferit Paşa çekilip yerine ileri gelenleri bu kişiler olan bir hükümet iş başına gelince, herkeste türlü türlü umutlar uyandı. Tevfik Paşa Hükümeti hemen Ankara ile ilişki arayınca, kamu oyunda iyi niyetini kabul etmemek için bir neden düşünülemedi. Herkes, Tevfik Paşa Hükümetinin iş başına gelmesini hayra yordu. Bu hükümetin, ülkenin ve ulusun en üstün çıkarlarını sağlama yol ve araçlannı bulmadan işbaşına gelmiş olmalarını kabul etmek ve ettirmek gerçekten zordu. Ozellikle kendileri de Istanbul çevrelerinde ve basmda kullandıkları dille kamunun yargısını destekleyecek bir durum almış bulunuyorlardı.
Biz gerçek durumun, herkesin sanısı ve inanışı gibi olmadığına iyice inanı- ***Bilecik buyorduk.*** Ama, İstanbulun, kurtuluş yolunu aramak için yaptığı anlaşma ve buluş- *!uşm as,* ***kama*** önerilerini kamu oyunu inandırmaya yarayacak koşulları hazırlamadan geri ***raflaşlyor*** çevirmeyi uygun bulmadık. Onun için, özellikle içinde Izzet ve Salih Paşaların da bulunacağı bir heyetle Bilecikte buluşmayı uygun gördük. Bu kişilerle görüştükten sonra, kamunun bütün sanı ve inanışının temelsiz olduğunun anlaşılacağına kuşkum yoktu. Bir de, herne olursa olsun, kamu oyunca, belirttiğim nitelikte olarak tanınmış bu kişilerin, Istanbulda hükümet kurmalarının ulusal amaç için ne- kadar zararlı olduğu meydanda idi. Onun için, buluşmadan sonra da, kendile

rinin İstanbula dönmelerine izin vermemenin gerekli olduğu bence doğaldı. İşte, bu düşüncelerle, İzzet Paşa heyetile Bilecikte buluşmamız kararlaştırıldı. Buluşma, 2 Aralıkda değil, ama *5* Aralıkda oldu.
Efendiler, bu buluşmayı beklerken, o güne kadar cephede ve Ankarada geçen olayları özet halinde bilginize sunayım:
Efendiler, hatırlarsınız ki, İzzet Paşanın özel görevlisinin İnebolu üzerinden Istanbula gönderildiği 8 Kasım 1920 günü, Fuat Paşanın Moskova Elçiliği, İsmet ve Refet Paşaların da Batı Cephesine görevlendirilmeleri kararlaştırılmıştı. Ismet Paşa, ertesi gün cepheye gitti. 10 Kasımda göreve başladı.
0 zamanlar Etem Beyin yakın arkadaşı bulunan bir kişinin, 13 Kasım
1920 tarihli, Eskişehirden bir şifre teigrafını aldım. Bu telgrafda deniliyordu ki:
Etem Beyin, Fuat Paşa Hazretlerile birlikte Rusyaya gideceği söylentisi cephe çevresinde ve geride bulunan halk tarafından bir kötü düşünceye yorulmaktadır. Bn gibilerin çevrenizdeıı uzaklaştırılması, sizin diktatörlük ilan edeceğiniz sanısını uyandırmıştır...
Efendiler, gerçekten Etem ve kardeşlerinin Türkiyeden uzaklaşmaları, Türkiyenin ve kendilerinin çıkan ve esenliği açısından uygundu. Bu nedenle, Fuat Paşaya, isterlerse, bunları da birlikte alıp uygun şekilde görevlendirebileceğini söylemiştim. Etem Beyin arkadaşı tarafından yazılan bu telgrafda bildirilenlerin, sadece arkadaşının düşüncesi olduğu ve gerçeğe uygun bulunduğu elbette kabul edilemezdi. Çünkü, ne cephenin ve ne de halkın, Etem Beyin Rusyaya göndenilip gönderilmiyeceği konusuyla ilgisi yoktu. Hele ben, diktatör olmak istiyorum; ama Etem ve benzerleri bunu önlüyor, onun için bu gibileri uzaklaştırıyorum, sanısından sözedilmesi büsbütün dikkatimi çekti.
İsmet Paşanın cephede çalışmaya başlaması üzerine, Etem Bey, rahatsız- ***Etem ve***
lığını ileri sürerek Ankaraya geldi ve burada uzun süre oturdu. Yokluğunda ***Teyfık kardeşlerrn*** kardeşi Yuzbaşı Teyfık Bey, Etem Beye vekıl olarak Gezgıncı Guçlerın başın- ***kt dud*** komutan

olarak bulunuyordu. *rum* ***alma-***
Durumu gereği gibi aydınlatabilmek için, bir olaylar dizisinin bazı önem- ***ları*** 11 noktalannı belirtmek uygun olur. Gezginci Güçler Komutanlığı, Karacaşehirde, kendine bağlı olmak üzere gizlice Karakeçili adında bir birlik oluşturmuştu. Bundan, Batı Cephesi Komutanlığının bilgisi yoktu. Bu birliğin varolduğu, 17 Kasım 1920 de rastlantı sonucu öğrenildi. Cephe Komutanlığının, bu birlik hakkında bilgi istemesi ve kıtanın teftişe sunulması emri, Etem Bey tarafından yerine getirilmedi. Cephe Komutanhığının, sivil yönetime ilişkin işlere, geri hizmetlere karışmamaları için verilen genel emre aykırı olarak, Gezginci Güçler Komutanlığı, tersine Kütahya dolaylarında, her şeye karışmayı ve zorbalığı arttırdı.
Cephe Komutanı, Etem Bey Gezginci Gücünün, öbür gezginci güçlerden ayırt edilmesi için Birinci Gezginci Güç adıyla anılmasını emrettiği halde, Etem Bey ve kardeşi bunu dikkate almak şöyle dursun, bu emre karşın kendi kendine Bütün Gezginci Güçler ve Kütahya Dolayları Komutanı biçiminde bir komutanlık ortaya çıkardı.
Görülüyor ki, Etem Bey ve kardeşi, emirleri altmdaki birlikleri teftiş ettirmiyorlar ve kendilerine verilmemiş olan yetki ve sanları kendi kendilerine takmıyorlardı.

Bütün Gezginci Güçler Komutan Vekili Teyfik" imzasile 21 Kasım 1920 de, Cephe Komutanlığına gelen bir raporda, "Onüçllncü düşman tümeninin Emfrfakıhlı, İlyasbey, Çardak, Umurbey üzerinden gelmekte olduğu" ve "kendi bölgesinde bulunan Gördeslilerin düşman askerini çağırdıklanna ilişkin bilgi vardı. Oysa ki, gerçekte, ne düşman tümeni ilerliyordu ve ne de Türk halkı düşmanı çağırmış idi. Bu bilginin, özel amaçlarla verildiği anlaşılacaktır. Müslüman halkın, düşmanı çağırması, bir tek nedene bağlanabilirdi ki, o da tarafımızdan baskı ve işkenceye uğrayacakları sanısına kapılmış olmalandır. İşte Cephe Komutanı, durumu bu yönden inceleyerek verdiği genel emirde demişti ki:
Savaş bunalımı sırasında kırgınhkların etkisiyle, zorbaca önlemler alınmasını kesinlikle önlemek gerekir. Hainhiği, ne denli gerçek olursa olsun, kesinlikle hiçbir köy yakılmıyacak, halktan hiçbir kimse, hiçbir birlik tarafından, hiçbir suçtan idam olunmıyacaktır. Casuslukları ve benzer hainlikleri anlaşılmış adamların gözaltında İstiklM Mahkemelerine gönderilmesi gerekir.
Bütün Gezginci Güçler Komutan Vekili Teyfik Bey bu emre de karşı çıktı. Efendiler, düşman, kuvvetlerini toplu bulundurmak amacıyla yaptığı düzenleme yüzünden, Gezginci Güçler Komutanlığı bölgesinde bazı yerleri boşaltmıştı. Buralarda, sivil yönetim kuruluncaya kadar halkın güvenlik içinde yönetilmesine yarayacak bir örgütün ivedilikle kurulması gerekiyordu. Bu nedenle, jandarmada bulunmuş erlerden ve iyi tanınmış kişilerden seçilerek yüz elli erlik bir sahra jandarma bölüğü kuruldu ve Simav ve Dolayları Komutanlığı adında bir komutanlık oluşturuldu. Bu komutan, sınırlanan bölge içinde, iç düzen işlerine bakacaktı. Yarbay İbrahim Bey adında birisine verilen bu komutanhığa, yönetim ve düzen açısından, bu yöredeki askerlik şubeleri de bağlı olacaktı. Ordu birlikleri veya gezginci güçler komutanları sadece savaş işlerinden sorumlu olacaklardı. Bu bölge komutanlığının kurulması üzerine o civarın halkına, Cephe Komutanlığı tarafından yazılan bildiride: Sizin her türden dertlerinizi dinlemek, adaletli yönetim oluşturmak görevile Simavda bir Bölge Komutanlığı kuruyorum." cümlesi vardı. Bu cümleyi; Gezginci Güçler Komutanlığı tarafından kötüye yorumlanacağmı göreceğiniz için, özellikle bildiriyorum.
Düşmandan kurtarılan bu ilçeler halkı, kurtuluş tarihinden başlayarak, iki ay süreyle askerlik ödevinden bağışlanmışlardı. Bütün Gezginci Güçler Komutan Vekili Teyfik Bey, birtakım neden ve düşüncelerle bu Bölge Komutanlığına da karşı çıktı.
Teyfik Bey, 23 Kasım 1920 tarihli bir raporunda: Bir düşman tümeninin saldırısı üzerine, kuvvetlerini Günan köyü kuzeyindeki sırtlara çektiğini bildiriyor ve sol yanında bulunan Cümbürdü yönünü güven altına alınız." diyor.
Düşmanm önemli bir saldınsı olmamıştır. Gezginci Güçler Komutanlığımn amacmm, ordu

birlikJerini cepheye sllrdürüp, kendi kuvvetlerini geride toplamak olduğu anlaşilmıştı. Cephe Komutanı İsmet Paşa, Teyfik Beyin verdiği bilgiyi doğru kabul ederek, gerekenlere gereği gibi emirler vermiş olmakla birlikte kendisinden de, "saldıran düşmanın aşağı yukan kaç top kullanmakta olduğunu" ve "Kuruköyden anayol boyunca Çamköye doğru bir düşman ilerlemesi olmuş mu-

dur diye sordu ve CümbürdU vadisinin İslam köyü doğrultusunda korunmasının, Güney Cephesinin işi olduğunu da bildirdi.
Teyfik Bey, 24 Kasım 1920 tarihinde Cephe Komutanlığına yazdığı telgrafta, birtakım sataşıcı sözlerden sonra, ben, kuzey ve güney cephelerinin her ikisi de aynı hükümetin emrinde olduğunu sanıyorum. Mademki değildir, beceriksizlik yüzünden, boşuboşuna, burada, vatan evlıtlannı kırdıramıyacağım. Yirmi dört saate kadar sol yanımız, kuvvetli bir şekilde korumaya alınmazsa Gezginci Güçleri... Efendi köprüsü yakınlarına çekeceğim. Bu işte sorumluluğun kime ait olduğunu hükümet bulsun Efendim." diyordu. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, Gezginci Güçler Komutanına karşılık verdi ve dedi ki: "Onikinci Kolordu, sol yanınızdan kırk kilometre uzaktadır. Bundan başka çekilmiş olan düşmanı kesin saldırıyla ve zorla yerinden atmak görevi birliklerimize verilmemiştir. Bu duruma göre Gezginci Güçler, düşmanı kovalayan bağımsız bir atlı tümeni durumundadır. Düşmanın, üstün kuvvetle saldırısına karşı yalnız başına önlem alır ve düşman, yerel ve önemli bir saldırıda bulundukça buna karşı kesin savaştan çekinir. Bu görevler, atlı tümenlerine verilir. Güney Cephesinde, güçlü atlı birliği olmadığından sizin cephenize atlı birlikleri verilerek genişletilemez. Gezginci Güçler ile Güney Cephesinin dış alandan, sadece karşılıklı ilişki ve bağlantıyı koruması olabilir ve gereklidir. Kısası, cephemiz iyi yönetilmektedir vb...
Efendiler, Batı Cephesi Komutanlığı, elbette ordusunun bütçesini düzenlemek istiyordu. Bu amaçla, 22/23 Kasım 1920 de bütün cephe birliklerinden düzenli bir sayım çizelgesi istendi. Cephe birliklerinin hepsinden karşılık geldi. Gezginci Güçler, istenilen sayım çizelgesini göndermedi. Bu konunun cepheden sorulması üzerine verilen karşılıkta, Teyfik Bey diyordu ki: "Gezginci Güçler ne bir tümen, ne de bir düzenli güç durumuna getirilemez... Bu serserilerin başına ne bir subay, ne de hesap memuru konulamıyacağı gibi kabul de ettirilemez. Çünkü subay gördüler mi, Azrail görmüşçesine ayaklanıyorlar. Bizim birliklerimiz; Pehlivan Ağa, Ahmet Onbaşı, Sarı Mehmet, Halil Efe, Topal İsmail gibi adamlar tarafından yönetilmektedir. Ve bölük emirleri de yazdığını okuyamaz ve okuduğunu yazamaz adamlardır ve sen yapamıyorsun diye bunlar değiştirilemez. Gezginci Güçlerin şimdiye kadar olduğu gibi gelişigüzel yönetilmesi zorunludur... Doğrusu Gezginci Güçlerin sıkı bir düzene sokulmak değil, bunun düşünlllmeye başlandığı sezildiği anda dağılır. Rica ederim, bu yazdığım şeyleri kötüye yorumlamayınız..
Efendiler, tam bu günlerde, düşmanın, Bursa cephesi ilerisinde, Iznik ***Teyfikcepyakınlannda*** bir kıpırdanışı sezildi. Cephe Komutanı, kendisi oraya giderek ***he komıUayakından*** önlem almak zorundaydı. Onun için 28 Kasım 1920 tarihinde, Gez- ***tanıginci*** Güçler Komutan Vekili Teyfik Beye karşılık verirken: Bugün Bileci- ***mıyor***
ğe gidiyorum. Dönüşte sizinle nerede yüzyüze görüşebiliriz." sorusunu yöneltmişti. Cephe Komutanına yanıt verilmemişti. Cephe Komutanı, Iznikteki duruma karşı önlem almak ve düzenlemeler yapmakla uğraştığı sırada, Gezginci Güçler Komutanlığından savaş raporları gelmemeye başlamış.. nedeni sorulmuş:
Raporlar gerektiği zaman Ankarada Büyük Millet Meclisi Başkanlığına yazılmıştır.
İmza: Yüzbaşı Tahsin teigrafı alınmış.

Efendiler, bir cephe komutanı için, cephesinin bir kısmında olup bitenlerden bilgi alamamak nekadar zor bir durumdur. Böyle belirsizlik içinde kalmak bütün cephenin yönetimini yanlış yöne sürükleyebilir. Giderilemez tehlikelere neden olabilir. Cephe Komutanı Ismet Paşa,

durumu Ankarada bulunan Gezginci Güçler Komutanı Etem Beye 29 Kasım 1920 tarihinde yazarak raporlar için vekilinin uyarılmasını istiyor.
Ismet Paşa, 29 Kasım 1920 de, bize de şu telgrafı gönderdi:
Ankarada Büyük Millet Meclisi Başkanlığına
Ankarada Genelkurmay Başkanlığına
1- Gezginci Güçler Komutanlığı, 27!11J1920 akşamındanberi Cephe Komutanlığına rapor vermemektir.
2- Bugün Etem Beyden, vekilini uyarmasını rica ettim. Düşmandan geri alınan yerlerin sivil yönetimi için kurulmuş olan Simav ve Yöresi Komutanlığından Teyfik Beyin üzülmüş olduğundan sözeden Etem Beyden bugün bir telgraf almış ve karşılık vermiş idim, Durumda dikkate değer bir olağanüstülük varsa da daha geniş bilgim yoktur. Orada olan bilgilerin bana iletilmesini dilerim.
Efendiler, Batı Cephesi Komutanlığıyla Gezginci Güçler Komutanlığı arasında geçen yazışmaları ve olup bitenleri nasıl öğrenip anladığımı izin verirseniz açıklayayım:
Gezginci Güçler Komutan Vekili Teyfik Bey tarafından Ismet Paşaya yazılan, asker kaçaklarının ve casusların Istikll Mahkemesine verilmesine karşı olduğu ve Gezginci Güçlerin sol yanı yirmidört saate kadar Onikinci Kolorduca korunmaya alınmayacak olursa kuvvetini Efendi köprüsüne çekeceği hakkındaki telgrafları, bana Ankarada bulunan Etem Bey verdi. Ben elbette bu teigraflan anlamlı buldum. Gezginci Güçlerin davranışlarında önlem almayı gerektiren önemli bir durum gördüm. Onun için, Ismet Paşaya, bu teigrafları Etem Beyden öğrendiğimi bildirdiğim 25 Kasım 1920 tarihli telgrafımda, Teyfik Beyin önem verdiğim bu başvurusuna ne şekilde karşılık verildiğinin ve ne gibi önlemler alınmış olduğunun bu gece bildirilmesini rica ederim" demiştim.
Ismet Paşa, yapılan yazışmalan olduğu gibi bildirdi.
Efendiler, bir yandan da, 28 Kasım 1920 tarihinden başlamak üzere, Gezginci Güçlerin sabah ve akşam raporları, bütün Gezginci Güçler Komutan Vekili Mehmet Teyfik inızasile doğrudan doğruya bana bildirilmeye başlandı. Teyfik Beye bu şifre teigrafı yazdım:
Ankara *29139* **Kasım 1920**
Birinci Gezginci Güçler Komutan Vekili Teyfik Beyefendiye
Iki üç gündenberi doğrudan doğruya bana göndermekte olduğunuz raporların son maddesinde, Batı Cephesi Ordu Komutanlığına verilmiş olduğunun yazılmadığı dikkatimi çekti. Bir yanlışlık mıdır, yoksa bir nedene mi dayanmaktadır? Bu konuda bilgi vermenizi rica ederim.
Türkiye Büyük Millet **Meclisi** Başkanı Mustaflı Kemal
Bu telgrafıma Teyfik Beyden karşılık alamadım. Ama, Ankarada bulunan Etem Beyden merhum Hayati Beye şöyle bir yazı gönderildi:
Hayati Bey Kardeşime ***3911111920***
Teyfik Beyle Ismet Beyefendi arasındaki anlaşmazlığın nedenleriyle bu konuda her ikisile yapılan yazışmalarımızı olduğu gibi gönderiyorum. Lütfen Paşa Hazretlerine okunup verilerek yanlış anlayışa meydan bırakılmamasını rica ederim Efendim.
Gezginci **Güçler ve Kütahya Dolayları Komutanı** Etem

Efendiler, bu yazıya ilişik yazışma belgelerinde dikkati çeken noktalar şunlardı: Teyfik Bey kardeşine diyor ki: "Simav ve Dolayları Komutanlığına kesinlikle hiç gerek yoktur. Bu dolayların komutanının Eskişehire dönmesi için şimdi emir verdim. Teyfik Bey, Ismet Paşanın halka yayımladığı bildirgeyi de, şöyle yorumluyordu:
Bu bildirge, bulunduğumuz yerlerde bizim adaletsiz, güvenilmez, namussuzcasına davrandığımızı ilan ediyor Gezginci Güçler, bunu hiç kabul etmez. Bu nokta çözümleninceye kadar, Gezginci Güçler Batı Cephesi Komutanlığını tanımıyacaktır,
Bunun üzerine, Etem Beyin; Ismet Paşaya yazdığı telgrafta, kardeşinin üzüntüsünden sözettikten sonra bu işlerin geri dönmesine değin ertelenmesini rica ediyor. Kardeşine de, Batı

Cephesi Komutanlığına yazdığından ve ılımlı ve saygılı davranılması ve öyle karşılık vermesi gereğinden sözediyor. Teyfik Bey 28 Kasım 1920 de Etem Beye yazdığı yanıt teigrafında: Namusumuzla oynayan Batı Cephesi Komutanını bundan böyle üst olarak tanımıyacağımı ve Simava gönderdiği komutanına bugün yarnndakiİerle birlikte Eskişehire dönmesi için emir verdiğimi yazmıştım. Dedikten sonra bu konuda başka şey düşünemem ve düşünülemez de Efendim diyordu.
Teyfik Beyin, kardeşine o gün yazdığı başka bir telgrafda da:
en ufak bir şey sezersem bu yeni kurulan komutanlıkta bulunanların tümünü gözetim altında, Batı Ordusuna geri göndereceğim. Batı Ordusu Komutanı Ismet Beyin bu cephe komutanlığını yönetemiyeceğini anhyorum denilmekte idi.
Efendiler, bundan sonra, Gezginci Güçlerin savaş raporları Ankarada Etem Beye geliyor ve Etem Bey tarafından Batı Cephesine gönderiliyormuş.
Bundan başka, Gezginci Güçler Komutanlığı, Batı Cephesi haberleşmelerine sansür koymuş. Telgraf ve telefon hatlarının Gezginci Güçler Komutanlığının haberleşmelerine ancak yettiğinden sözederek cephe ile haberleşme açıkça ve resmi olarak yasaklanmış. Aynı zamanda, Gezginci Güçlerin, Eskişehir yakınlarına saldırılarda bulunacağı söylentileri yayılmıştı.
Muhterem Efendiler, bu durumu hep birlikte incelemeye yarayacak kadar ***Etem,*** *Teybilgi* sunduğumu umarım. Kolaylıkla anlaşılmakta idi ki, Etem, Teyfik kardeş- ***fik*** *kardeş*- ler ve kendileri gibi düşünen kimi arkadaşları, milli hükümete karşı ayaklanma- kenya karar vermişlerdi. Bu kararlannı uygulamak için, cephede, Teyfik Bey uy- ***düşunn ki-*** durma nedenler arar ve cepheden ayniarak kuvvetlerini toplarken, Ankarada ***mi arka-*** Etem Bey ve mebus olan kardeşi Reşit Bey ve daha birtakımlan siyaset yönün- ***daşlannrn*** de çalışıyorlardı. Ayaklanma plınında başanlı olabilmek için, her şeyden evvel ***uhisal ku-*** buna engel sayılan Batı Cephesindeki ordunun başındaki komutanına, saygrn- ***kyaklık*** kaybettirerek ve görevinden düşürerek, orduya egemen olmak çok gerekli ***!anması***
idi. Ondan sonra da, Meclis çoğunluğunun görüşlerini tümüyle kendilerinden yana çevirerek komutan veya bakan veya hükümet düşürmede kolaylık sağlamak önemli idi. Işte bu amaçlarla çalışmakta olduklanndan kuşkumuz kalmamıştı. Etem Beyin, Ismet Paşaya ve kardeşi Teyfik Beye yazdığı telgraflarda kullandığı bazı ılımlı ve nazik kelimelerin, biraz daha zaman kazanmak amacına yönelik olduğuna ve sorunu Ismet Paşa ile Teyfik Bey arasında yanlış anlaşmadan doğan bir üzüntüden, en sonunda Teyfik beyin kızgınlığını yenemiyerek taşkınlık yapmış olmasından ibaret gösterip, kendilerinin çok yumuşak başlı ve alçak gönüllü olduklarım bir zaman için daha göstermeye çalıştıklan yargısına varmamak elden gelemezdi. Biz de, olan durumu önemli ve tehlikeli saydık. Siyaset ve askerlik açısından önlemlerimizi ona göre uygulamaya başladık.

Efendiler, şunu bilginize sunmaliyım ki, her açıdan gerek cephede ve gerek Ankarada gereken önlemleri aldırmıştım. Etem ve kardeşlerinin ayaklanmalanndan hiç çekinmiyordum. Ayaklanırlarsa, bastırılıp cezalandırılabileceklerine kuşkum yoktu. Onun için gayet serin kanlı ve geniş davranıyordum. Elden geldiğince kendilerini öğütle yola getirmeye çalışmayı, bunda başanlı olamazsam, kamu oyunda daha iyi anlaşılır hale gelecek olan saldırganca davranışlannın gereğini yapmayı yeğliyordum. Bu düşünceyle Ankarada bulunan Etem ve Reşit Beyleri ve bazı kişileri yanıma alarak kendim Eskişehire gitmeye ve orada Ismet Paşa ile de birleşerek yüzyüze konuşmaya ve anlaşmaya, 2/3 Aralık 1920 tarihinde karar verdim. Etem Beyin bu yolculukla bana katılmaktan kaçınacağını kestiriyordum. Oysaki, ne olursa olsun Etem Beyi yanımıza alıp götürmek bence gerekli idi. Bunun için istese de istemese de, Etem Beyi birlikte götürmek ya da bizimle gitmemekte direnirse ona göre davranılmak için gerekli

önlemlerin alınmasını da emretmiştim.
Gerçekten, ertesi günü, Etem Bey hastalığından sözederek birlikte yolculuk yapamayacağını bildirdi. Doktor Adnan Bey de Etem Beyin rahatstzlığının yolculuğu önleyici nitelikte olduğunu söyledi, direttim. Sonunda, 3 Aralık 1920 akşamı özel bir trenle Eskişehire doğru yola çıktık. Etem ve kardeşi Reşit Beylerden başka yanımızda bulunan arkadaşlardan başlıcaları şunlardı:
Kazım Paşa, Celal Bey, Kılıç Ali Bey, Eyüp Sabri Bey, Hakkı Behiç Bey, Hacı Şükrü Bey.
4 Aralık 1920 sabahı erkenden daha ben uykuda iken tren Eskişehire vardı. Onceden Ismet Paşanın o sırada Bilecikte bulunduğu anlaşılmış olduğundan Eskişehirde durmayıp Bilecik istasyonuna gitmeye karar vermiştik. Eskişehirde uyandığım zaman, trenin niçin durup yoluna devam etmediğini sordum. Yaverlerim, arkadaşların sabah kahvaltısı yapmak üzere istasyonun karşısındaki lokantaya gittiklerini ve şimdi gelmek üzere bulunduklarını söyledi. Çabuk gelmeleri için haber gönderilmesini buyurdum. Birkaç dakika sonra,hazınz denildi. Bütün arkadaşlar geldi mi? dedim. Bunun üzerine yapılan soruşturmada anlaşıldı ki, herkes hazırdır ama Etem Bey bir arkadaşile birlikte ortada yoktur. Hemen Etem Beyin kaçırtıldığı yargısına yardım. Ama bu yargıyı kimseye söylemedim. Sadece öyleyse, dedim, Etem Bey olmaksızın bizim Bileciğe gitmemizde bir yarar yoktur. Ismet Paşayı da buraya çağırınz.
Ismet Paşa da, telgraf başında özel görüşmelerden sonra Eskişehire doğru yola çıktı. Daha önce başbaşa ve özel olarak görüşmemiz gerekli olduğundan ben de, bir iki istasyon ileri giderek, buluştuk. Birlikte 4 Aralık 1920 akşamı Eskişehire geldik. Orada bekliyen arkadaşlarla hep birlikte bir lokantada yemek yedik. Etem Bey yoktu. Nerede olduğunu kardeşinden sordum. Rahatsızdır, yatıyor dedi. 0 gece Ismet Paşa karargahında Kazım Paşa, Celal Bey, Hakkı Behiç Beyin yanında Reşit ve Etem Beylerle konuşacaktık. Onun için Reşit Bey, Etem Beyin hasta olduğunu söylerken görüşmek üzere karargaha gelebileceğini de eklemişti. Yemekten sonra karargaha gittik ama, Etem Bey gelmemişti. Reşit Beye ne vakit geleceğini sordum. Verdiği karşılık şu idi:
Etem Bey bu dakikada kuvvetlerinin başındadır!
Bu habere karşın, soğukkanlı davranmayı ve görüşmeyi yeğledik.
Şu noktayı da açıklamalıyım ki, ben, Eskişehire resmi bir görevli olarak git-

memiştim. Bazı arkadaşların da yanında İsmet Paşa ile olan buluşmamızı ve görüşmelerimizi tarafsız bir arkadaş olarak yaptığımı söylemiştim. İsmet Paşa, durumu, yapılan yazışmalar, Gezginci Güçler Komutan Vekili olarak Teyfik Beyin kafa tutarcasına davranışını anlattı. Reşit Bey, kardeşleri ve kendi adına karşılık veriyordu. Reşit Bey. çok sert ve saldırganca konuşmaya başladı. Kardeşlerinin birer kahraman olduklarını, hiç kimsenin emri altına girmiyeceklerini ve herkesin bunu böylece kabul etmek zorunda olduğunu korkmadan söylüyordu. Onun üzerine, ben, dedim ki: “Bu dakikaya kadar sizinle eski bir arkadaşınız olarak ve sizden yana bir sonuç elde etmek yollu bir içtenlikle görüşüyordum. Bu dakikadan başlayarak arkadaşlık ve yakınlığa ilişkin tutumum son bulmuştur. Şimdi karşınızda, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin Başkanı bulunmaktadır. Devlet Başkanı olarak Batı Cephesi Komutanına durumun gereğini yapmak için yetkisini kullanmasını emrediyorum.”
Hemen Ismet Paşa da dedi ki: Emrimde bulunan komutanlardan herhangi biri benim emirlerimi dinlememiş olabilir. Ben, onu yola getirebilir, cezalandırabilirim. Bu konuda şimdiye dek kimseye karşı güçsilzlüğümü kabullenmiş ve hiç kimseden bana ait olan bu görevin yerine getirilmesini kolaylaştırmasını rica etmiş değilim. Ben durumun gereğini

yaparım.”
Benim ve Ismet Paşanın bu sıkı tutumumuz üzerine avazı çıktığı kadar bağırırcasına konuşan Reşit Bey, hemen sığınır gibi bir durum aldı ve ileri gitmekte acele edilmemesini ve kendisi kardeşlerinin yanına giderse bir çözüm yolu bulabileceğini söyledi. Bundan bir sonuç alınmayacağı, amacın kardeşlerini aydınlatmak ve zaman kazanmak olduğu besbelli idi. Buna karşın, Reşit Beyin bu önerisini kabul ettik. Ertesi günü İsmet Paşanın hazırlatacağı özel bir trenle Kütahyada kardeşlerinin yanına gitmesine izin verildi. Kazım Paşanın da Reşit Beyle birlikte gitmesi uygun bulundu. Yola çıktılar.
Muhterem Efendiler; izninizle bu öyküyü şimdilik burada bırakacağım. ***Bilecik***
Aynı günde, yani *5* Aralık 1920 de Bilecik istasyonunda bekliyen Ahmet İz- *buluşmast* zet Paşa heyetine değineceğim.
Anımsarsınız ki, Izzet Paşarnn isteği ve önerisi üzerine, kendilerile Bilecikte buluşmamız kararlaştınimıştı. Heyet, ayın dördündenberi beni Bilecik istasyonunda bekliyordu. Heyet, Izzet, Salih Paşalarla elçilerden Cevat, Tarım Bakanı Hüseyin Kazım, Hukuk Danışmanı Münür Beyler ve Hoca Fatin Efendiden oluşuyordu. Bilecik istasyon binasınm bir odasında birleştik. Ismet Paşa da beraberdi. Buluşma, şöyle oldu: Ben, ilk söz olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Başkanı diyerek kendimi tanıttıktan sonra, Kimlerle tanışıyorum” sorusunu yöneittim. Salih Paşa, benim amacımı kavramıyarak kendisinin Denizişleri ve Izzet Paşanın Içişleri Bakanı olduğunu anlatmaya kalkışırken ben, hemen Istanbulda bir hükümet ve kendilerini o hükümetin üyeleri olarak tanımadığımı ve eğer İstanbulda bir hükümetin bakanları olarak görüşmek istiyorlarsa kendilerile görüşemiyeceğimi söyledim. Ondan sonra, görev ve yetki sözkonusu yapılmaksızın düşünce alışverişinde bulunmak uygun görüldü. Konuşmanın kimi evrelerinde Ankaradan bizimle birlikte gelen bazı meb’us

arkadaşları da bulundurdum. Birkaç saat süren görüşmelerden, gelenlerin hiçbir esaslı bilgi ve düşünceleri olmadığı anlaşıldı. Sonunda, İstanbula dönmelerine izin vermiyeceğimi ve birlikte Ankaraya gideceğimizi bildirdim.
Beklemekte olan trenle yola çıkıldı. 6 Aralık 1920 de Ankaraya geldik. *İzzet ve* İstanbul heyetini, istekleri dışında alıkoymuştum. Ama, bunu herkese du- ***Salih***
yurmayı yararlı bulmadım. Çünkü, Izzet ve Salih Paşalardan ve öbür kişiler- den milli hükflmetin işlerinde yararlanmayı düşünerek onurlarını korumak
istedim. Bu amaçla, Ankaraya gelir gelmez basına verdiğim resmi ajans bildirisinde, söz konusu kişilerin, Büyük Millet Meclisi Hükümetile görüşmek gibi bir sudan nedenle Istanbuldan çıktıklarını ve memleketin hayri ve esenliği için daha verimli ve etkili şekilde çalışmak üzere bize katıldıklarını duyurdum.
Efendiler, biz, Izzet Paşa heyeti ile Bilecik-Ankara yolu üzerinde bulunduğumuz *5/6* Aralık 1920 tarihinde Reşit Beyden, Kütahyaya vardığını ve ertesi günü Teyfik Beyle görüşeceğini, Etem Beyin de oraya geldiğini bildiren ve ama tutarlı bir anlam taşımayan telgraf aldım. Dört gün sonra da Reşit Beyin dönerken Eskişehirden gönderdiği 9 Aralık tarihli bir telgrafda; “Teyfik ile olan sorun, iyi bir sonuca bağlanmıştır.” denildikten sonra, ama tanımak ve tanıtmak istediğimiz kişilerin yalın oldukları ve zamana yaraşır şekilde dilşünmediklerine ya da düşünemediklerine binbir işaret konmuştur. kelimeleri okunmakta idi. Reşit Bey tarafından Eskişehirde Batı Cephesi Komutanı Ismet Paşaya da, sorunun çözümlendiği ve haberleşmenin sağlandığı ve Simav Dolayları Komutanlığının yerine geri gönderileceği söylenmiş idi. 9 Aralık 1920 de Etem Beyden de aldığım bir şifre telgrafda; sorunun Ismet Paşa tarafından bilebile ve zamansız çıkarılmış olduğu anlatılmak isteniyordu. 0 zaman başyaverim bulunan Salih Beye de, sanki almakta olduğu önlem ve düzenlemelerden olduğu gibi bilgi verdikleri belirtiliyordu. Benim kuruntuya düşürüldüğürnü kanıtlarıyla birlikte öğrendiğini yazıyordu. Ondan sonra, birtakım man verici cümlelerle, Gezginci Güçlere bağlı olup katılmak üzere Madenden dönen ve Genelkurmayın emriyle Güney Cephesine gönderilen bir birliğinin,

kendine katılmasını ve Gezginci Güçlerin Fuat Paşa zamanında gezginci jandarma örgütü olarak bütçeye alındığından sözederek daha çok para sağlamak istediği görülüyordu.
Benim üç gün sonra buna verdiğim inandıncı karşılıkta; son günlerin edimli belirtilerinin, beni kuruntuya değil, ama duraksamaya götürdüğünü kabul ederim" dedikten başka "..kimsenin genel durumumuzun uyum ve düzenini bozmasını, hoşgörmemesini" yazdım.
Gerçekten sorun çözümlenmemişti. Yapacağım açıklamalardan anlaşılacak- *Etem ve* tır ki, Etem Bey ve kardeşleri, zaman kazanmak için bizi aldatmaya çalışıyorlar- ***kardeşleri*** dı. Anıaçları, olabildiğince yeniden kuvvet toplamak ve Düzcede bulunan Sarı Efe birliklerinin ve Lefkede bulunan Gök Bayrak taburunun kendilerine katil- ***için*** *bizi* almasını sağlamak olup Demirci Mehmet Efenin de kendisile birlikte ayaklanma- ***datmaya*** smı sağlamak, bir yandan da cephe komutanlanm düştirtmek ve ordu subay ve ***çalışıyorlar*** erlerinin kendilerine karşı koymamalan için propagandaya fırsat bulmak istiyorlardı.
Gerçekte, Simav ve Dolayları Komutanı, Simava gitmek üzere Kütahya-

dan geçerken, Etem ve Teyfik Beyler tarafından çağırtılarak kendi emirleri altında ve gösterecekleri yerde kullanılmak üzere Klltahyada kalması emrolunmuştur. Bu emirlerinin doğrulanması gereğini de 10 Aralık 1920 de Cephe Komutanlığından istemişlerdir. Görülüyor ki, her şey hallolundu, denildiği halde başlangıçtaki emir dinlemezlik, olduğu gibi sürdürülmekte idi.
Etem Bey, Konya, Ankara, Haymanayla birlikte, her tarafa ellerinde özel şifreler bulunan, bağlantı subayı adıyla birtakım görevliler göndererek yeniden silah ve hayvan toplamaya başladı. Bunlara verdikleri görev ve hukO.met görevlilerine yaptıkları bildirilerin niteliği anlaşılsın diye örneğin; 7 Aralık 1920 de Ankara kuzeyinde Kalecik kaymakamına yazdığı yazıyı olduğu gibi okuyayım:
Kalecik Kazası Kaymakamı Yüksek Katına Kütahya, 7 Aralık **1920** Gezginci Güçler birlik komutanlarından olup aşağıda kimliği yazılı Ismail Ağa ilçeniz
içinde Gezginci Güçlerden olan izinli izinsiz savaşçılar ile yeniden silah ve hayvan toplamakla, katılacak yurtseverleri alıp getirmekle görevlendirilerek Kaleciğe gönderilmiştir. Kendisine yurt gereksinimi olan her kolaylık ve yardımın yapılmasını rica ederim Efendim.
Bütün Gezginci Güçler **ve Kütahya Dolayları Komutanı Etem**
Batı Cephesi Komutanının, Gezginci Güçler Komutanlığından eldeki cephane tutarını ve son Gördes savaşında ne kadar topçu cephanesi harcandığrnı sorması üzerine, Gezginci Güçler Komutan Vekili Teyfik imzasile 11 Aralık 1920 de, .. Bu yazışınızdan bize güvenmediğinizi anlıyorum. Cephane ne yenir, ne içilir, ancak düşmana atılır. Bu güven sorunu akla geliyorsa, cephane göndermiyebilirsiniz." yolunda karşılık verilmekte idi.
Efendiler, burada ufak bir noktaya dikkatinizi çekeceğim. Görüyorsunuz ki, Etem Bey, cephede ve kuvvetinin başında olduğu halde Teyfik Bey yine vekil olarak haberleşiyor ve iş yapıyor. Aynı kuvvet üzerinde, aynı yetkide iki komutan...
Cephe Komutanı, 13 tarihinde sorulan soru ve alınan yanıt örneklerini bilgi için bana göndermişti. Hükümetçe, anahtarı olmayan şifreler ve özel şifreler kullanılması genellikle yasaklanmıştı. Oysaki, Etem Beyin özel görevlileriyle mebuslardan bazı arkadaşları, bu yasağa uymaksızın, şifreli haberleşmelen sürdürmekte idiler. Elbet bunlar engellendi. Bunun üzerine, Etem Bey, Ismet Paşaya 13/14 Aralık 1920 tarihli bir başvurusuyla Birtakım gereksinimlerimiz ve benzerleri hakkında Ankara ve Eskişehir Gezginci Kuvvetler bağlantı subaylarına verilen teigrafların durdurulduğu anlaşılmıştır. Haberleşmelerimizin önlenmesi ya da güçleştirilmesi yolunda yapılan işlerin lütfen kaldırılmasını rica ederim diyordu. Oysaki, bağlantı subaylarının açık haberleşmelen yasaklanmamıştı. Yasaklanan, özel şifre ile haberleşme idi. Ozellikle Etem Beyin söz konusu yaptığı Ankara ve Eskişehirdeki subayların hiçbir haberleşmeleni yasaklanmamış ve bu subaylar tarafından Etem Beye yakınma olmamıştı. 0 günlerde Eskişehirde çektirilmiyen bir özel şifre vardı. Ama o, komutan ve

mebus diye imza atan Etem Beyin bir arkadaşının şifresi idi. Onun için Ismet Paşa Etem Beye verdiği karşılıkta, bu işi kendisine duyuranın kim olduğunun bildirilmesini istemişti.
Efendiler, başhbaşına dikkati çeken bir uygulamayı da burada söyleyeyim. ***Çerkez***
Bu tarihlerde Kütahyada Mutasarrıf Vekili Kadı Ahmet Asım Efendi adında bi- *Etem* ***hükirisi***
bulunuyordu. Kütahyada Mevki komutanı sanı ile Etem Bey tarafından atan- ***metin***
kanunlarını
tanımıyor

mış, Abdullah Bey adında da biri vardı. Bu komutan, kaçak askerlerin ailelerinden bir kısmını sürülmek üzere Kütahya Mutasarrıf Vekili Ahmet Asım Efendiye gönderir. Mutasarrıf vekili, sürme işini son kanun gereğince, İstiklal Mahkemesinin yapabileceğini bildirerek ilgili kağıtları komutanlığa geri verir. Bunun üzerine, mevki komutanı, mutasarrıf vekilini, gece vakti, yanına getirtmeye kalkar. Mutasarrıf vekili, gece işi olduğundan sabahleyin görüşebileceğini bildirir. Komutanın gönderdiği erler, mutasarrıf vekilinin evinin harem kapısını kırarak zorla evine girerek çok aşağılayıcı bir biçimde ahrlar ve götürürler. Sorguya çekildikten sonra, aynı gece, silahlı kimseler tarafından ondört saat uzakta bulunan Gezginci Güçler Komutanlığına götürülür. Ondan sonra da Kütahyadan çıkarıp koyarlar. Kadı olması ve mutasarrıf vekili bulunması dolayısile, birkaç bakanlığın yüksek bir görevlisi olan bir kişinin uğradığı saldın ve kötü işler, elbette doğrudan doğruya hükümete yöıieltilmiş bulunuyordu. Bu olay üzerine Mecliste, hükümetten soru soruldu. İlgili bakanlıklar, Cephe Komutanlığmdan bu olayı yapmaya düret edenlerin Askeri Mahkemeye verilmesini istediler. Cephe Komutanının, Gezginci Güçler Komutanlığından soruşturulma yapılması ve sonucunun bildirilmesine ilişkin olarak yazılan teigrafına, 19 Aralık 1920 de Bütün Gezginci Güçler ve Kütahya Dolayları Komutan Vekili Mehmet Teyfik imzalı gelen karşılıkta: Abdullah Bey herne yapmış ise tarafımdan verilen kesin emir üzerine yapmış ve yapmaya zorunlu idi. Bu konunun gerekçesi gereken bakanlara sunulmuştu... Adı geçenin dönmesi için kesin emir verildiğini bildiriyorsunuz. Dönerse... ne yapıp yapıp asacağım...” deniliyordu.
Efendiler, ulusun vekilleriniıı emri ile yeniden görevine başlatılmak istenilen bir memurun, asılacağının bildirilmesi, elbette temel kurallar ve kanun hükümleriyle bağdaşamazdı. 13 Aralık 1920 günü Etem Bey, Ankarada kardeşi Reşit Beyle makina başında açık teigraflarla uzun uzadıya görüştü. Bu haberleşmenin özeti şu idi: Etem Bey, sorunu ne yapıp yapıp Mecliste görüşme konusu yaptırınız. Sarı Efe denilen Edihin birliğiyle beraber Gök Bayrak taburuna katılması içiıı haber gönderiniz. Meclis aracılığıyla komutanları çektiriniz. Meclis aracılığıyla olmazsa bir yolunu bulup gecikmeden yaptırınız diyor ve “patlatacağı bombaları ta İngilizlerin işiteceğini ve bunun patlamasının pek yakın olduğunu söylüyor. Reşit Beyin verdiği karşılıklar arasında da, dikkat çekici olarak şunlar vardı: “Gezginci Güçlerin düşmana karşı savunma yapmamasını, bunu tümenlere bırakmasını ve Ediple aracısız haberleşmesini, buna engel olunursa Cephe Komutanıyla yeniden ilişkiyi kesmesini” söylüyordu.
Reşit Bey, bu yazışmaları olduğu gibi bana gönderdi. Kendisi yanıma gelmedi. Aslında Eskişehirden Kütahyaya gidip döndükten sonra yanıma gelmemişti. Kendisini yanıma getirttim. Ne istediklerini sordum. Cephe Komutanlarını değiştiriniz dedi. Yerine koyacak adamlarımız yoktur dedim. “Beni atayınız, ben daha iyi yaparım dedi. Cephe komutanlarını değiştirmek önemli bir işdir. Genel durumumuzu güçsiizleştirir. Böyle bir öneriyi kabul etmek kolay ve uygun değildir. karşıhğını verdim.

Aynı günde, yani 13 Aralık 1920 de Etem Beye de yazdığım bir telgrafta; Reşit Beyle makina başındaki yazışmalannı okuduğumu söyledikten sonra, işin

Mecliste resmi olarak söz ve görüşme konusu yapılmasının uygun bulunmadığını, Edibin yerinden oynatılmasmın uygun olmadığını bildirdim. Aynı tarihte, Etem Bey verdiği karşılıkta; işin önemli olduğunu söyliyerek komutanlara karşı yakışıksız sözler söylüyordu. Efendiler, Etem ve kardeşleri cephede bulunan komutanları beğenmiyorlar ve onlann emirlerine uymuyorlar. Bakanlıkları ve hükümeti tanımıyor- lar. Sadece sanki benim emirlerime uyuyorlar ve Meclisi de, kendi isteklerine göre davrandıracaklarını umuyorlardı. Bana ve Meclise karşı saygılı görünerek büyük çaba ile hazırlıklarını tamamlamaya çalışıyorlardı. Etem Bey, 18/19 Aralık tarihli bir telgrafile de, yine Edibin birliğiyle kendisine katılmasını benden rica ediyordu. İsteğini haklı göstermek için de diyordu ki:
Anadoluda ayaklanmaların bastırılması sırasında durum gereği Biga dolaylarmda bıraktığım ve sonra da Düzceye geçici olarak gönderilen Birinci Gezginci Güçlere bağlı Edip Beyin, birliğin büyük çoğunluğunun Izmir ve dolayları gönüllülerinden olan 250 atlı, 200 piyade, bir dağ topçu takımı, iki makineli tüfek, 30 kişilik karargah atlı erlerinden oluşan birliğimizin, Izmir hududuna yakınlaşmamız dolayısile kendilerinden daha çok yararlanılabileceği doğal bulunmakla beraber, durmadan da başvuru yapılmakta olduğundan ve şimdi o bölgede içdüzen ve benzer durumların güvenilir bir derecede olduğu Edip Bey tarafından da bildirildiğinden başka uygun bir birlikle, o bölge teslim alınarak, adı geçen Edip Beyin birliği savaş araçlarıyla, Gezginci Güçlere katılmasının gereken yerlere emredilmesini rica ederim, Efendiler, bu telgrafda ileri sürülen düşüncelere, en deneyimsiz ve en düşüncesiz birinin bile inanacağı kabul olunabilir mi? Kütahyada bulunan birisi bana Izmir hududuna yaklaşmaktan sözediyor. Düzce ve dolaylarında dunımun güvenilir olduğunu benden daha iyi haber alıyor. Edip Bey birliğinin kuvvetini, aynntılarıyla saydıktan sonra bu birliğin savaş araçlanyla birlikte kendisine katılmasını kabul edebileceğimi sanıyor.
Bu telgraf üzerine, 19 Aralık 1920 de, özel olarak Düzcede Birlik Komutanı Edip Beye, Etem Beyin isteğinden ve kendisinin bunu istediğinin bildirildiğinden sözederek ve ama birliğinin o dolaylarda bulunmasına kesin gereksinim olduğunu da belirterek yazdım.
Edip, 19/20 Aralık 1920 de verdiği karşılıkta, birliğinin o bölgede kalmasının zorunlu olduğunu bildirdi. Buna, birliğinin; Gezginci Güçlerdeki adamlara eşit ödenekle çalıştırılmasının sağlanması dileğini eklemek fırsatını da kaçırmamıştı.
Efendiler, Etem ve arkadaşları, Ankara yakınlarında Haymanada aynca bir kuvvet toplamaya giriştiler. Hırsızlık suçundan Ankarada tutuklu iken sonradan salıverilen Van sığınmacılarından Musa Beyzade Abbas adında biri, elinde belge beş on kişi ile Haymana dolaylarında asker toplamaya başladı. Bu adam, 19 Aralıkta yakalanabilmiş ve Ankara Istikk.l Mahkemesine verilmişti. Bunu ele geçirmek ve adamlarını dağıtmak için özel ve hızlı önlemler almak gerekti. Bu amaçla, Haymanaya gönderilen özel bir kuvvet, şimdi mebus bulunan Recep Zühtü Bey komutasında yollanmıştı. Recep Zuhtü Bey, Abbası üç arkadaşıyla birlikte ele geçirdikten sonra önemli bir saldırıya uğrayacağını çok olası gördttğinden, tutukluları, yolunu değiştirerek Polatlı üzerinden trenle Ankaraya getirmek zorunda kalmıştı.

Efendiler, Demirci Efe, Etem Beyle haberleştikten sonra özel bir tavır ***Demirci*** takındı. Bu sezilir sezilmez, Güney Cephesinde bulunan Refet Beyin atlıları, ***Efe de işe kan*** *şıyor*
hemen uzerıne gonderıldı. 15/16 Aralık 1920 de Dinar yakınlarında Igdecık köyünde bir gece baskınla Efenin kuvvetleri dağıtılmış... kendisi beş on kişiyle kaçmış. Efe, çok sonra sığınarak bağışlanmıştır.
Efendiler, Reşit Bey, 20/21 Aralık gecesi evinde dört kişiyi, ordu subaylarını ve özellikle erleri, Gezginci Güçler ile bir çatışma olursa ayartmakla görevlendiriyordu. Bu dört kişi

şunlardı: Yeni Dünya gazetesinde Hayri, Arif Orucun kızkardeşinin oğlu Nizamettin, Mareşal Fuat Paşazade Hidayet ve arkadaşı Şükrü Beyler... Bunlar, 21 Aralıkta trenle Eskişehire doğru yola çıktılar. Beraberlerinde Etem Beyin kttibi olan birisi de vardı. Bunların içinden biri, trenin hareketinden evvel, gizlice istasyondaki konutuma gelip, bana olup bitenleri bildirdi. Bu kişi, propagandayı düzenleyip yönetmekle görevli imiş. Başkan Hidayet Bey imiş. Para harcama yetkisi de onda imiş. Haber veren kişi, yalnız olarak Kütahyaya gidecek, Etem Beyden direktif aldıktan sonra Eskişehire dönecekti. Otekiler Eskişehirde bekliyeceklerdi. Ben, buna; Biz Etem Bey ve kardeşlerini severiz. Onlar, boşuna temşlamyorlar. Bu girişimlerine üzüldüm. Ama Etem Beyin orduyu karıştırmak için vereceği direktifi bilmek isterim. dedim ve arkadaşlarile birlikte istediklerini yapmakta serbest bıraktım.
Eskişehirde Ismet Paşaya, Afyonda Fahrettin Paşaya bilgi verdim ve bu adamların izlenmesi gereğini bildirdim.
Haberi veren, doğru bilgi verdiğini sonradan yaptıklarıyla kanıtlamıştır.
Efendiler, Kizım Paşa, Reşit Beyle birlikte Kütahyada Etem ve Teyfik Beylerle buluşup görüştüğü zaman, Etem Beyin sözlerinden dikkat çekici noktaları bana şöylece özetlemişti:
1 .Ankaradaki hükümet, amacı gerçekleştirecek durumda ve güçte değildir. Bu hükümete karşı miskin davranmamız doğru olmaz.
2- Etkili girişimerimizin niteliğini, kötüye yoracaklardır. Ama sonunda başarılı olursam, herkes bana hak verecektir.
3- Refet Beyle aramızda onur sorunu olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Refet Beyin onurunu yeğliyor ve bizimkini kırıyor. Her halde Refet Beyi, önüme katarak Ankaraya kadar kovalamak isterim, ölürsem de bu yolda öleyim.
4- Biz, çoktan bu işi yapardık. Ama Reşidin, Ankarada Meclisteki durumu, bizi aldatmıştır. Meclisin ne önemi ne anlamı vardır.
Kizım Paşa, bu düşünceleri dinledikten sonra. Türkiyenin Batı Cephe- ***Reşit ordusinden*** başka doğuda, güneyde, merkezde de orduları vardır; bu orduların ba- ***yuyarnitşında*** ve içinde çok değerli ve güçlü komutanlar ve subaylar vardır, bütün
bunlarla birlikte bir millet vardır; diyerek kendilerini dingin ve ılımlı bir du- > ruma getirmeye çalışmıştı.
Efendiler, Reşit Bey, Mecliste ateşli sözler söylüyor ve girişimlerde bulunuyordu. Bir gün, Mecliste, kırk elli kadar mebus toplanmış, bunlar; cephe hakkında bazı kuşkular varmış, Bakanlar Kurulunu çağırarak, bunu, anlamak istiyormuş. Bolu Mebusu bulunan merhum Yusuf İzzet Paşa, bu durumu ve toplanan mebuslann isteğini bir mektupla bana bildirdi. Ben, toplantı halindeki Bakanlar Kurulunda bulunuyordum. Bakanlar Kurulu; böylece toplanan meb'usla

rın herhangi bir işi sormak için hükümeti çağırması prosedtire uygun değildir, kabul edemeyiz, dedi. Ben, bu kararı, yine Yusuf Izzet Paşa aracılığıyla bildirmekle birlikte kişisel düşüncem olarak ekledim ki: Siz meb'ussunuz, ben de başkanıntzım. Herhangi bir iş hakkında benimle görüşmek isterseniz sevinerek kabul ederim." Benim yanıtımı, Yusuf Izzet Paşa toplantı halinde bulunanlara bildirdiği yakıt, Reşit Bey ayağa kalkarak:
'Efendiler, bu cevap göğsünüzü kapayın! demektir. Bilirsiniz ki, askerlerin göğüslerinin kapalı bulunması askeri disiplin gereğidir."
Reşit Beyin, başkan bizi askeri disiplin altına almak istiyor, demek istediği anlaşılıyor. Sözkonusu toplantıyı düzenleyen, elbette Reşit Bey ve birtakım arkadaşları idi.
Reşit Bey, Ankarada Bulunan Izzet Paşa heyetile de yaptığı buluşma ve konuşmalara dayanarak; paşalann Izmiri, Istanbulu kurtararak barış yapılabileceğini söylemek üzere geldikleri halde, tutuklandıkları yolunda, bir akımı da uyandırmıştı.
22 Aralık 1920 günü, Reşit Beyi ve bakanlardan ve meb'uslardan on beş kadar arkadaşı hükümetteki odama çağırdım. Bu arkadaşlar arasında, CelM Bey, Ktzım Paşa, Eyüp Sabri

Bey, Adnan Bey, Vehbi Bey, Hasan Fehmi Bey, Ihsan Bey, Kılıç Ali Bey, Yusuf Izzet ve Emir Paşalar vardı. Fevzi Paşa Hazretleri de orada idi. Bu topluluğa; söz konusu sorunu, açıkça anlattım. Reşit Bey, söylediklerimin hiçbirini yadsımadı. Düşman saldırısına karşı tek kuvvetin, Etem Beyin kuvveti olduğunu ve bizim kurduğumuz tümenlerin çil yavrusu gibi dağılacaklarını söyleyerek ne yapıp yapıp Etem Bey kuvvetlerinin gücünü arttırmak ve desteklemek gerektiğini bildirdi. Karşılık olarak dedim ki:
'Etem Beyin kendi komutası altında kullanabileceği kuvvetin sayısı en çok binikiyüz, ikibin kişi olabilir. Bu arttırılırsa, düzensizlikten dağılıp yıkımına yol açar. Ne olursa olsun, memleketin kaderini, kişiye bağlı güçlere değil, ancak Büyük Millet Meclisinin kanunlarına bağlı düzenli birliklere vermek gerekir. Gezginci Güçler, belirli bir kadro içinde kalıp verilen emirlere uymak koşulu ile yararlı olabilir.
Reşit Bey, ileri sürülen gerçekleri uygun buluyormuş gibi bir durum aldı. Bunun üzerine, son bir deneme olarak, Reşit Beyin kimi arkadaşlarla birlikte kardeşlerinin yanına gidip öğüt vermesi kabul edildi.
Bundan sonra, işin çözüme bağlanması için şimdiye kadar yaptığım kişisel girişimlere de son vereceğimi, toplananlara bildirdim. Onlar; Gezginci Güçlere hükümetin son ve kesin istekleri olmak üzere şunları bildirecekti:
1- Gezginci Güçler, öbür birlikler gibi emir ve komuta zinciri altında bulunacak ve kanuıı dışı her türlü taşkınlıklardan kaçınacaktır.
2- Gezginci Güçler, gücünü arttırmak için kendiliğinden hiçbir yerde, hiçbir şekilde adam toplamıyacak ve bu amaçla gönderdiği adamların çalışmalarına hemen son verecektir. Er gereksinimi, öbür birlikler gibi, yapılacak başvuru üzerine cephe komutanlığınca karşılanacaktır.
3 Gezginci Güçler, kaçaklarını yakalatmak için doğrudan doğruya adamlar görevlendirip göndermeyecek, kaçakları, öbür birliklerindekiler gibi cephe komutanlığınca izletilecek ve yakalattırılacaktır.

4- Gezginci Güçlerin adamlarının ailelerine bakmak üzere bazı yerlerde bulundurduğu bağlantı subaylarının kimlikleri, hükümetçe bilinecek ve bu bağlantı subaylarının elinde bulunacak şifrenin bir örneği de bize verilecektir.
Bu koşullar yerine getirilirse, Gezginci Güçler, şimdiye kadar olduğu gibi belirli bir kadro içinde gene görevine devam edecektir. Reşit Beyle birlikte Celal, Kılıç Ali, Eyüp Sabri, Vehbi Beyler 23 Aralık öğleyin Ankaradan yola çıkarak, 24 Aralık öğleden sonra saat 4:45 te Kütühyaya vardılar.
Efendiler, Etem, Teyfik Beylerin Cephe Komutanının bilgisi ve onayı olmaksızın bölgelerinde bulunan ordu birliklerini cepheye dağıtarak, Gezginci Güçlerin ağırlıksız erlerini Gediz ve Pehlivan Ağa birliğini, Kütahyada toplamış olduğunu haber aldım. Bunun üzerine *25/26* Arahk 1920 de, Kütahyada Ce1M Bey ve arkadaşlarına yazdığım açık bir telgrafta; "Böyle bir davranışla ne yapılmak istendiğini kesin olarak bilmek isterim. Bu konudaki düşüncenizin bildirilmesini makina başında bekliyorum" dedim. Bu teigrafın örneğini, Ismet, Refet ve Fahrettin Paşalara şifre ile bildirerek dikkatlarını çektim. Hey'et, ortak imza ile şu kısa karşılığı verdi: "Uzülmeyiniz, yanlış yorumlamayı gerektirecek hiçbir amaç yoktur. Teyfik Bey yarın gelecek, hep birlikte görüşeceğiz. Sonucu ayrıntılı olarak bilginize sunarız."
Ben, bu karşılıktan, giden arkadaşların ya durum bildirilmeyerek aldatılmakta oldukları ya da tutuklanmış olup istendiği gibi yazı yazmaya zorlandıkları yargısına yardım. Onun için, gerçek durumu anlamamış ve kısa teigraflarile verdikleri güvence- ye inanmış gibi görünmek istedim. Bu nedenle, Teyfik Beyle de buluştuktan sonra, memleket ve milletin en yüksek çıkarlarını sağlayacak ilkeler üzerinde birleşeceklerine kuşkum olmadığını., bana gelen haberleri dedikodu sayarak hükümetçe önlem alınması gerekmediği yolundaki inancını (hükümete) anlatmayı başaracağımı, ancak içtenliği bozan durumlann bir an önce kalkmış

bulunduğu haberini beklediğimi, kalbimi kırmamalarını karşıhk olarak yazdım.
Heyetin, 26/27 Aralık 1920 de, ortak inıza ile çektiği uzun ve açık bir telgrafda önemli noktalar şunlardı:
1- Güvenlik önlemleri alındığına kuşku yoktur. Durumları tümüyle savunmaya yöneliktir. Kendilerine karşı yığılan ve çıkarılan kuvvetler ve yeni kurulan karakollar eski yerlerine çekilirse, bu önlemlerden de vazgeçeceklerdir,
2- Düşmanca davranışlarla karşılaşmadıkça, memleketin gelecekteki esenliği için ve size karşı besledikleri içten bağlılık dolayısile, her türlü etkin davranıştan sakınacaklarına en büyük yeminler etmişlerdir.
3- Gezginci Güçlerin, Konya ve Alacada bulunan erleri ile, Konyadan Teğmen Sadrettin Efendi komutasında gelmekte iken, Fahrettin Paşa tarafından alıkonulan seksen erin ve Gezginci Güçler Birlik Komutanlarından Kürt Ismail Ağanın, Kalecikten akrabasından dinsel savaşa katılmak üzere askerlik çağı dışında bulunanlardan toplananların katıİmalaıının engellenmemesi;
4- Gezginci Güçlere para verilmesi için Kütahya mutasarrıflığına emir verilmesi;
5- Güvenin etkin olarak oluşması ve sürdürülebilmesi için Fahrettin ve Refet Beylerin cepheden uzaklaştırılmaları.
Bunlardan çıkan anlam nedir Efendiler? Oraya giden arkadaşlarımızın hepsinin de bu anlamı kavrayamıyacakları düşünülebilir miydi? Oyleyse biraz evvel belirttiğim gibi Kütühyaya giden heyet, gerçekten tutuklanmıştı. Kendilerine, bu yazılan şeyler, dikte ettiriliyordu. Bunun böyle olacağını, heyet gitmeden biliyordum. Bu nedenleydi ki, Reşit Bey, Kfizım Paşayı birlikte götürmek için di

rettiği halde görüşme sırasında rastlantı sonucu solumda oturan Kazım Paşaya gitmemesi gerektiğini sezdirmiştim. Çünkü Kazım Paşayı geçici olarak değil temelli tutuklayarak, imzasını kullanmaktan çok yararlanabilirlerdi.
Aynı gece kendilerine şu karşılığı verdim. Telgrafınızı yarın Bakanlar Kurulunun bilgisine sunacağım.
Aynı zamanda, *26/27* gecesi Eskişehirdc Batı Cephesi Komutanı Ismet Beyefendiye de, şu şifre telgrafı yazdım:
Kütahyaya giden heyetin uzun teigrafını aşağıya olduğu gibi yazıyorum. Bunun temel noktalannı özetleyerek, makina başında Refet ve Fahrettin Beylere bildirmenizi rica ederim.
Kurula makina başında verdiğim karşılık da; Telgrafınızı, yarın Bakanlar Kurulunun bilgisine sunacağım idi. Yarın, Bakanlar Kurulu kararı ile hey'ete, görevlerinin bittiğini ve ivedilikle Ankaraya dönmelerini bildireceğim. Ondan sonra, sorunu bütün ayrıntılarıyla Meclise açıklamayı düşünüyorum. Gezginci Güçlere karşı, Ismet ve Refet Bey kuvvetlerinin, bulundukları yerlerde toplu ve uyanık bulunmalarını ve alınmış olan genel önlemlere daha çok önem verilmesini ve dikkat edilmesini rica ederim. Ne olursa olsun saldırıya, onlar başlamadan, şimdilik başlanmamasından yanayım.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal
Efendiler, ertesi günü Batı ve Güney Cephesine şu telgraf verildi:
Şifre ***27/12/1920***
Batı Cephesi Kurmay Kurulu Birinci Şube Müdürlüğüne
Güney Cephesi Kurmay Kurulu Birinci Şube Müdürlüğüne
Refet ve Ismet Beyefendilere özeldir. Kütahyaya giden heyetin gönderdiği ayrıntılı telgraf, Bakanlar Kurulunda incelenerek aşağıdaki kararlar alındı: Bu kararlar, bu akşam açık telgrafla Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığından doğruca Kütahyaya bildirilecek ve heyetin görevine son verilecektir. Buna göre gereken önlemlerin alınması ve düşüncelerinizin bildirilmesi rica olunur. (Genelkurmay Başkan Vekili Fevzi)
Hareküt Şubesi Müdürü Salih
Kararname 27 Aralık 1920
Vatanın gerçek esenliği ve kurtuluş için ordularda görüşbirliğiıiin ve emirlere yüzde- yüz uyulmasmın gerekli ve zorunlu olmasını her şeyden önemli sayan Bakanlar Kurulu, Büyük Millet Meclisi

üyelerinden Ce1l, Reşit, Eyüp Sabri, Vehbi ve Kılıç Ali Beylerin Kütahyadan *26/27* Aralık 1920 tarihli telgrafını ve bu sorunla ilgili olarak geçen olayları inceleyip görüştükten sonra aşağıdaki kararları almıştır:
1- Birinci Gezginci Güçler, bütün öteki ordu birlikleri gibi kayıtsız şartsız Büyük Millet Meclisinin kanunlarına ve hükümetin düzenlerine ve emirlerine uymak ve ona göre davranmakla yükümlü ve askerlik disipliniyle bağlıdır.
2- Birinci Gezginci Güçler Komutanlığının, askerlik işleri ve görevleri ile ilgili bütün öneri ve düşünceleri, ancak bağlı bulunduğu komutanhğa ve o komutanlık aracılığı ile gereken yerlere bildirilir.
3- Bu kararları Genelkurmay Başkanlığı yürütecektir.
Mustafa **Kemal**
İçişleri Bakanı Doktor Adnan Dışişleri **Bakanı** Ahmet **Muhtar**
Milli **Savunma** Bakanı Feyzi **Dinişleri Bakanı Fehmi**
Maliye **Bakanı** Ferit **Genelkurmay Başkanlığı** Vekili Feyzi
Kütahyada Büyük Millet Meclisi üyelerinden, Celal, Reşit, Eyüp Sabri, Vehbi ve Kılıç Ali Beylerin, *26/27* Aralık 1920 tarihli ayrıntılı telgraflarına 27 Aralıkta karşılık verdim. Bunda; Bakanlar Kurulu karannı olduğu gibi bildirdim ve dedim ki: Buna göre sizden rica ettiğim özel görev son bulmuş olmakla dönmeniz rica olunur.'

28 Aralik 1920 de kuruldan aldığım bir telgraf aynen şu idi:
Ankarada Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına Kütahya, 28/1211920
Bakanlar Kurulu kararını içeren emrinizi akşam aldık. Gerçekte her birimiz, yurt ve ulusun esenliği için emrinize içtenlikle uyarak buraya geldik. Eskişehirin ve buranın durum ve tutumunu gördük, uyuşmazlık konusunu tam bir tarafsızlık ve tam doğrulukla inceledik ve soruşturduk. Görüşmenin gidişini ve evrelerini olduğu gibi bilginize sunduk içten inançlarımıza dayanarak sorunun çözüm yolunu aklımız erdiği gibi yazdık. Sunularımız karşısında Bakanlar Kurulunun bildirilen kararının ne anlama geldiğini kavrayamadık. Tersine vatanın esenlik ve mutluluğuna yönelik sunularımızın iyi karşılanmadığını gördük. İşin sürüncemede bırakılamıyacağına inanmamzı dileriz.
Kılıç Ali Vehbi Eyüp Sabri Reşit Celal
Bu teigrafa şu karşılığı verdim:
Şifre makina başında Ankara, 28112/1920
Kütahyada Büyük Millet Meclisi Uyeleriıden Celal, Reşit,
Eyüp Sabri, Vehbi ve Kılıç Ali **Beylere**
K: *28/12,1920* şifreye: Memleket ve milletin esenliği için bana karşı beslediğiniz içten duygulara gerçekten teşekkür ederim. Sözkonusu sorunla ilgili olarak yola çıkmanızdan önce, bütün belgeleri göstererek yaptığım açıklamalar sonunda, konuyu resmi olarak hükümete verirken, sizlerin, ne yolda davranılması uygun olacağı konusunda oradaki arkadaşları aydınlatmak için yolculuk güçlüklerine katlarımanızı rica etmiştim. Sorunun çıkar yolu diye teİgrafırnzda gösterdiğiniz nokta, aslında burada da sözkonusu olmuş idi. Hükümetin genel önlem ve düzenlemelerinin, taraflardan birinin dikte etmesile olamıyacağını söylemiştim. Bakanlar Kurulu kararı, aslında uyulması normal ve bilinen noktaları resmi ve kesin olarak bir defa daha bildirmektedir. Sizin bildirdikleriniz, hiçbir şekilde kötüye yorulmuş değildir. Ancak, burada da belirttiğim gibi, benim bir buçuk aydan beridir kişisel ve özel aracılık ve girişimlerimle ve tam içtenlikle yaptığım işlerin değerinin, ne yazık anlaşılmadığını görüyorum ve elbette bunun sonucu olarak sorunun çözümlenmesi ve izlenmesini sorumlu ve ilgili olanlara hırakıyorum.
Türkiye **Büyük** Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal
Efendiler, Kütahyadaki heyetin, mecliste durumu anlatarak kendilerine daha çok yardımcı olabileceklerine Etem ve kardeşlerini inandırarak ellerinden kurtulabildikleri anlaşılmıştır. Elbette Reşit Bey orada kalmıştı.
Efendiler, Kütahyaya, Bakanlar Kurulu kararını ve kurulun dönmesi ge- ***Asi Etem***
reğini bildirdikten sonra cephe komutanlarına da ayaklanan Etem ve kardeş- 'f ***kardeŞlerın*** *karşı*
lerıne karşı eyleme geçmelerını emrettım. ***eyleme geEfendiler*** askerlik işlerini, çapulculuk ve devlet kurup ve yönetmeyi, şu- ***çilmesini*** nun bunun suçsuz çocuklarını kurtuimalık dilenmek için dağlara kaldırmak ***emreaim*** haydutluğu sanan, şarlatanlıklarıyla, yaygaralarıyla bütün bir Türk yurdunu

rahatsız eden ve Türk milletinin Büyük Meciisini kendilerile uğraştıran utanmaz, haddini bilmez, küstah ve herhangi bir düşmanın boğaztokluğuna casusluğunu, uşaklığını yapacak kadar alçak ve rezilin rezili yaradılışta bulunan bu kardeşleri, ellerindeki bütün kuvvet ve dayandıkları düşmanlarla birlikte, tepeleyip yola getirerek, devrim tarihimizde, bir etkili örnek oluşturmak, zorunlu görüldü. Onun için şu önlemleri alımştık: Bursada bulunan Yunan kuvvetlerine karşı, bir piyade tümeni bırakılarak, iki piyade tümenine ve bir atlı tugayına, Eskişehirin güney batısında ve Kütahya doğrultusunda yığınak yaptırılmıştı. Uşakta bulunan Yunan kuvvetlerine karşı da, sadece bir tabur cephede bırakılarak, iki piyade tümeni ve yedi atlı alayı, Dumlupınar yakınlarında ve Kütahya doğrultusunda yığınak edilmişti.

Kuvvetlerimiz, eylem emrini alır almaz, hemen Kütahyada bulunan asi Etem kuvvetleri ftzerine yürüyüşe geçtiler. 29 Aralık 1920 günü Kütahyaya girdiler. Uç gün sonra da batı ve güney cephelerinden yürüyüşe geçen bütün kuvvetlerimiz, Ktitahyanın 30, 40 kilometre ilerisinde ve Gediz doğrultusunda bir çizgide birleştiler. Asi Etem, kuvvetlerini hiçbir yerde durdurup direnmeye cesaret edemeden, Gediz üzerine çekilmişti.
Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meciisinin bilinçli ordusu kendisini ve Büyük Millet Meclisi ve Hükümetini küçllmseyecek kadar beyinsizlik gösteren ve kendini aptalca beğenen bu asilere, hakkettikleri haddini bildirme şamarını vurmak için, önüne geçilmez bir kızgınlık ve sertlikle davranıyordu. Nefes alamadan kaçan asi Etem, İstanbul Yüce Başbakanlığa diye şu telgrafı veriyordu:
Ankarada tutuklanan sayın arkadaşlarınızın İstanbula geri gönderilmeleri için Ankara Meclis Başkanhğrna çektiğim protesto teigrafı aşağıda bilginize sunulur. Şimdiki durumda Millet Meciisinin kararile saldırıya uğramış bulunuyorum. Gücüm savunmaya hem de saldırmaya bile yeterli olmakla birlikte cephe ve yanlarımda Yunanlılar bulunduğundan ne yol tutulacağı hakkında Yunan komutanlığile anlaşma yapılmış ise de sizin de uygun bulmanızrn eklenmesi her açıdan zorunlu görüldüğünden gereğinin yapılması ve bildiri ve emirlerinizin alınmasını sağlamak için, Gediz telgraf hattının onarilıp düzeltilmesini emretmenizi onayınıza sunarım.
Eski **Bütün** Gezginci **Güçler ve Kütahya Dolayları Komutanı ve Şimdi Bütün Ulusal Güçler Komutanı Etem**
Efendiler, bu telgrafda, protesto teigrafı denilen bir saçma sapan şey, gerçekten Meclis Başkanlığına çekilmiş ve bir gizli oturumda Meclise okunmuştu. Bunda kullanılan kelimeler ve terimler, o kadar çirkin ve o kadar utanmazca şeylerdir ki, bir kere okunduktan sonra, yeniden olduğu gibi okunmasına ve duyulmasına dayanılamamıştı. Bu kadar aşağılık bir zırva yazıyı, sizlere de sunmayı gerekli görmüyorum. Bu zırva yazı ile mebusların kişiliklerine sövülerek, Milli Meclisin meşruluğuna saldırarak, Izzet Paşa kurulunun Istanbula gitmekte serbest bırakılması isteniyordu.
Efendiler, kuvvetlerimiz Kütahyaya girerken, ben de, Mecliste bazı meb'uslar tarafından sorguya çekilmiş bulunuyordum. Ayaklanan Eteme karşı yürüyüp, ona saldırmamıza, onu izlememize karşı çıkılıyordu. Fuat Paşanın Etem ve kardeşini çekip çevirebildiği için, değiştirilmemesi uygun olurmuş. Bütün anlaşmazlıklara neden olan, yeni atadığımız komutanlarm deneyimsizlikleri ve duruma uygun davranmamalan imiş... Orduda ciddi olmanın ve disiplin aramanın zamanı. mı imiş, ya Allah korusun, Etem Bey orduyu dağıtırsa ne yapacakmışım? Bu kadar önemli bir olaya kim ve nasıl karar vermiş? Böyle bir karar Meclise haber verilmeksizin nasıl alınırmış gibi birçok sorular ve eleştirilerden sonra, ne olursa olsun Etem Bey ve kardeşleri, vurulmamalıdır, istekleri ileri sürüldü. 29 Aralık gününün bütün oturuınlannı ve 30 Aralık gününün birkaç gizli oturumunu açıklama yapmakla geçirdim. Durumun bütün evrelerini belgeleriyle, kanıtlanyla, gerçekleriyle anlatmaya çalıştım. Bütün bu açıklamalanma karşın, tartışmalar bir türlü son bulmuyordu. Herşeyden

vazgeçilse, bu haydutların aylardan- beri sürdürdükleri karşı gelici tutumlan ve milli hükümeti yıkmak, kendi akıllarınca başka türden bir hükümet kurmak düşüncelerini, uygulamaya yeltenmeleri dikkate alınmak istenmiyor, tersine bunlan, tepelenmekten, cezalandınl

maktan, kurtarmaya çalışılmak isteniyor gibi idi. Bunun nedenini kısaca açıklayayım.
Efendiler; mebuslarm bir kısmı, durumun kişisel ve duygusal kırgınlıklardan doğduğu sanısına, kapılmışlardı. Gerçekten bu alanda, sonsuz propaganda yapılmış ve kamu oyu bulandırılmak istenmişti. Yine güçlü ve abartmalı söylentilerden, Etem kuvvetlerinin çok ve yenilmesi zor olduğu sanısrnda bulunarak, ordu ile çatışırsa, ordunun çil yavrusu gibi dağılacağını ve o zaman, durumun gerçekten acıklı olabileceğini kafalarında kuruyorlar ve böyle bir çatışmayı önlemenin uygun olacağını düşünüyorlardı.
Efendiler, bu düşünceleri uygun bulup ona göre davranmanın sonucu, emir erliğinden gelen ve asla daha yüksek bir düşünce yeteneği bulunmayan Etemin, koskoca Türk vatanına diktatör olmasını kabul etmeye ve onaylama- ya varacağını anlamamak olur muydu?
Meclisin heyecan ve kuşkusunu giderecek, inandırıcı sözler söyleyerek, gizli oturumlardaki görüşmeleri, çarpışma sonuçlarını beklemek üzere kapattık.
Efendiler, Etem kuvvetlerini kovalayan birliklerimiz, 5 Ocak 1921 günü ***Etem ve***
Gedize girerek, o bölgede toplandılar. Etem ve kardeşleri de, kuvvetlerile bir- *kardeşleri,* likte düşmandan yana geçip kendilerine yaraşır duruma girdiler. Artık, Etem
olayı kalmamıştı. Ordumuzun içinde bulunan düşman, kovularak, gerçek ye- ***düşman***
rine sürülmüştü. Bundan sonra, yalnız, tek bir düşman cephesini ve bununla ***hatlarında*** ilgili olayları göreceğiz. Gerçekten, bir gün sonra, 6 Ocak 1921 tüm Yunan or- ***layık ol-. dukları dudusu*** butun cephe uzennde her noktadan saldırıya geçti. ***rumu aitti-*** Efendiler, bugünkü askeri durumu kolay anlaşılır bir biçimde açıklamak ***lar***
için şöyle diyeceğim:
tznikten, Gediz üzerinden Uşağa bir çizgi düşününüz, bu çizginin Gedi- zin kuzeyinde kalan bölümü, iki yüz kilometredir. Gedizden Uşağa kadar
olan bölümü de, otuz kilometre kadardır. Düşman, üç tümenle bu çizginin kuzey ucundan Eskişehir üzerine ilerlemeye başladı. Bizim Gedizde bulunan önemli kuvvetlerimiz, Eskişehir üzerinden bu düşman tümenlerini karşılamak zorunda idi. Karşıladı; yenilgiye uğrattı. Devrimimizin tarihine, Birinci Inönü Zaferini yazdı.
Güney Cephesine bağlı olan kuvvetler, eski yerlerine, Dumlupınara geri gönderildiler. Kütahyada sadece Altmışbirinci Tümen, iki alay kadar kuvvetile Izzettin Bey (Ordu Müfettişi Izzettin Paşadır) komutasında bırakılmıştı.
Efendiler, 8 Ocak 1921 Cumartesi günü Meclisin açık oturumunda, duru- ***Düşman-*** mu anlatıyordum. Artık herkes gerçeği görmüş ve anlamıştı. Etem ve kardeş- *larla işbirlerinden* yana ılımh davranmak düşüncesinde olanlar, bu kez onlara karşı pek coşkulu idiler. Ben konuşurken Etem, Teyfik ve Reşit Beylerin diyerek ko- ***Meb'usu*** nuştuğuma karşı çıkıldı. Yükselen bir ses Paşa Hazretleri, artık Bey demeyi- ***Reşit Beyin*** niz. Hain deyiniz" hatırlatmasında bulundu. Etem ve Teyfik hainleri diyece- ***meb'usluk*** ğim, ama hl Büyük Millet Meclisi üyesi kimliğini taşıyan Reşit Bey hakkın- ***'k'*** da da aynı şeyi kullanmak zorundayım. Yüce topluluğunuza saygım nedenile böyle diyemem. Once Reşit Beyi üyelikten çıkartmaya oy vermenizi rica ederim" dedim.
Başkan Ulus ve ülke çıkarlarına karşı silih kullanarak düşmanlarla işbirliği yapan Saruhan Meb usu Reşit Beyin mebusluktan çıkarılmasını kabul edenler el kaldırsın" dedi. Eller kalktı, kabul edildi.

Yunan ordusunun yaptığı bu saldırıda, Etem ve kardeşleri de, kendileri- ***Etem ve*** ne düşen görevi yapmaktan geri kalmadılar. Yeniden Kütahyaya yönelerek, orada bulunan güçsüz tümenimize saldırmaya başladılar. Izzettin Paşanın sağ- *Refet Paşa-* 1am karakteri ve bilgili

komutası ve emrindeki Türk subay ve erlerinin yüksek ***ya borçlukahramanlıkları*** Etem ve kardeşlerile saldıran hain kuvvetleri yenilgiye uğrat- *durlar* tı ve çekilmek zorunda bıraktı. Eğer, kendileri de başta olmak üzere büsbütün yok edilmekten kurtulabilmişlerse bunu da hiç sevmedikleri Refet Paşa- ya borçlu bulunduklarını söylemeliyim. Bu noktayı açıklayayım: Refet Paşa iki atlı tümeniyle, Dumlupınarm on kilometre kadar doğusunda Küçükköyde bulunuyordu. Kütahyada bulunan Altmışbirinci Tümene, batıdan saldıran Etem kuvvetlerini, hızla yenip yok etmesi için ilerlemesi emrolundu. Refet Paşa atlılarıyla Etem kuvvetlerinin yan ve arkasına gidecekti. Bulunduğu yerden kuzeye, Kutahyaya bakılacak olursa, bu görevin normal bir yürüyüşle ve pek etkin bir şekilde yapılabileceği meydanda idi. Oysa Refet Paşa, gereken yere gitmemiş, bunun tersi tarafına, Kütahyanın batısında değil, doğusunda olan, Alayunda gitmiş. Atlı kuvvetler, 12 Ocak 1921 öğlene doğru Alayunt bölgesine vardı.
Refet Paşa, tzzettin Paşa ile görüşmek için Kütahyaya gitti. İzzettin Paşa, atlı tümenlerinin Kütahya güneyinden Yellice dağı batısından, tümü atlı olan, Etem kuvvetlerinin gerilerine gönderilmesini önermiş.
Refet Paşa, iki tarafın savaş durumu hakkında tam bir bilgisi olmadığını ileri sürerek, böyle bir harekete yanaşmamış.. Refet Paşa, İzzettin Paşa kuvvetleri, doğuya, Porsuk suyu gerisine çekilirse, atlılarıyla Kütahya ovasından asilerin (Etem kuvvetlerinin yan ve gerilerine saldırmayı düşünüyormuş. Atlı asilerin hayvanlanndan inmiş, piyade tümenimiz karşısında yaya olarak savaştığı en güçsüz durumlarında üzerine yürümekte kararsız kalan komutan, piyade tümenimiz yenilip çekilirken atları üzerinde bulunacak, moralleri yükselmiş asilerin, hangi yanına ve nasıl saldırmayı düşündüğü, gerçekten her asker için düşünülecek bir sorundur. Böyle şey olamaz. Bu düşman athları, çekilmek zorunda bıraktığı piyadeyi bırakıp, Refet Paşanm üzerine atılmıyacak mıydı?
Efendiler, savaş alanına, top ve tüfek sesine gelen bir kuvvet, bir tek tüfek, savaşan kendine bağlı kuvvetin yenilmesini bekleyip ve ondan sonra iş görebileceği samsında bulunmak, yalnız asker olanların değil, en kısa görüşlü insanların bile, akla yakın bulacağı bir düşünce değildir. Görev ve özveri, savaşan bölümün yenilmeden, çekilmeden, başarısını sağlamaya çalışmakla yapılır.
Arkadaşı savaşırken ve yardım beklerken, seyirci kalmış komutanlar arkadaşının yenilgisine tanık olabilirlerse de, tarihin acımasız eleştirisinden, suçlamasından hiç kurtulamazlar.
Izzettin Paşa, 11 Ocak 1921 öğleninden 13 Ocak geceyarısına kadar süren sert ve bunalımli savaşlar sırasında, atlı gruplarmın da saldınya katılmaları zamanının geldiğini Genelkurmay Başkanlığının da bilgisine sunmuştu. Refet Paşa, Güney Cephesinden getirttiği Sekizinci Tümen yetişebilirse, 14 Ocakta saldırıya geçmek niyetinde olduğunu, birliklerine bildiriyordu.
Izzettin Paşa, 11, 12, 13 Ocak günlerinde yalnız başına düşmanla savaştıktan sonra, akşam güneş ba

tarken, yaptığı bir karşı saldırıyla asileri yendi ve kaçmak zorunda bıraktı. Refet Paşa, savaşa seyirci kalarak büyük bir fırsat kaçırdı ve Etemin ve kuvvetlerinin çekilmelerine uygun bir ortam yarattı. 14 üncü günü emrinde bulunan bütün atlı kuvvetlerini Atlı Tümen Komutanlarından Derviş Beyin (Kolordu Komutanı Derviş Paşadır), emrine vererek onu; Etemi kovalamakla görevlendirdi. Derviş Paşa; Afşarda, özellikle Gedizde Etem kuvvetlerinin gerilerine doğru, geceleri de yürüyerek vurduğu korkunç yumruklarla Etem, Teyfik, Reşit kardeşleri sersem etti. Kuvvetlerinin toplanmasına zaman bırakmadı. Derviş Bey, Etem ve kardeşlerini 14 Ocaktan 22 Ocağa kadar, dokuz gün nefes aldırmaksızm durmadan kovalamıştır. Sonunda, bütün Etem kuvvetleri tutsak edilmiş, yalnız Etem, Teyfik ve Reşit kardeşler yeni görev almak için, düşman ordusunun içine kaçabilmişlerdir.
Muhterem Efendiler, Ankarada bulunan İstanbullu konuklarımıza bir, ***İzzet ve Sa-*** bir buçuk aylık konukluklan sırasında çok şeyler gösterebildiğimizi sanıyo- ***lih Paşalar*** rum. Ayaklanan Etem ve kardeşlerinin kuvvetleri ortadan kaldırıldı. Yunan- ***Ankaradan*** lıları, üç günde

İnönünde yendik, Büyük Millet Meclisinin gönül rahatlığı ve
kıvanç duyacağı yeni. bir dönem açıldı. Ama, Izzet ve Salih Paşalar bunlann ***yor, ille***
khiçbirisinden kıvanç duymuş görünmüyorlar, sılaya tutulmuş gibi, ille başken- ***tanbula gitte***
gitmek istiyorlardı. İstanbuldaki arkadaşlarının da çok kaygı duymakta oldukları
anlaşılıyordu.
Ankaraya gelişlerinden on gün sonra, Fransız telsiz telgrafile Zonguldağa bir telgraf gelmişti.
Telgraf şudur:
16 Aralık 1920
Zonguldak mutasarnflığı aracılığıyla Izzet Paşa I{azretlerine
Sizlerden şimdiye dek bir bilgi alınamadığından yüksek heyetinizin yarış haberinin
beklenmekte olduğu.
Mustafa Arif
İki gün sonra Adapazarı üzerinden de şu telgraf geldi:
Içişleri Rakam Izzet Paşa Hazretleriue
Sizlerden şimdiye dek bir bilgi alınmadığından yüksek heyetinizin yarış haberinin
beklenilmekte olduğu hakkında birkaç gün evvel Zonguldak yoluyla yazılan telgrafın
karşılığının çabuklaştınlması rica olunur.
İçişleri Bakan Vekili Mustafa Arif

Teyfik Paşa hükümeti adına, Ziya Paşanın Ineboluya gönderdiği bir özel görevli, 10/11
Ocak 1921 de uzun bir şifre ile birtakım bilgiler veriyordu.
Izzet Paşa heyetinin, Anadoluya katıldığı haberi Istanbulca doğrulanmış.. Hükümet, İzzet
Paşadan bilgi istiyormuş.. Ziya Paşa, Safa, Mustafa Arif ve Raşit Beyler de demişler ki: "Ulke
çıkarı, heyetin Anadoluda kalmasını gerektiriyorsa, buna bir şey denilmez. Böyle olunca,
hükümetin düşeceği kesindir. Ancak, böyle olunca, biz de bu vatanın çocuklarıyız. Hiç
olmazsa bizlere de durumdan haber versinler.. bizi aydınlatsınlar, biz de ona göre davranalım..
Ziya **Paşa,** Paristen, Ahmet Rıza Beyden aldığı bir mektupta yazılanlardan ve İstanbulda
güvenilir bir kaynaktan elde ettiği bir bilgiden de sözediyordu.
Ahmet Rıza Bey diyormuş ki, eğer Ulusal Güçlerin asker kuvveti elverişli ise, Izmir sorunu,
iyi hazırlanmış bir saldırıyla oldu bitti yapmak yoluyla çö

zümlenmeli imiş.. aldığı bilgiler bunu doğruluyormuş. Kral Konstantini tutacaklarmış.
Ziya Paşanın özel olarak elde ettiği bilgiler de, son konferanstan evvel Yunanlıların kuvvetleri
arttırılarak büyük bir saldırı yaptırılacağı yolunda idi.
Damat Ferit Paşa, çok sıkı çalışmaya başlamış... Balta Limanında birçok hükümet listeleri
düzenlenmeye başlanmış..
Ineboluya gelmiş olan özel görevli aracılığıyla Ziya Paşaya ve arkadaşlarına ilettirdiğim
karşılıkta: "Verdikleri bilgilere teşekkür ettikten sonra, Izzet ve Salih Paşalar, ortak
amacımızın kesin gereği olarak Ankarada kalmışlardır." dedim. Kendilerinin İstanbulda
egemen durumda kalmaları uygun ise de, hükümet dtişmeden önce hepsinin, şimdiden hazır
bulunduracakları güvenilir ve hızlı araçla, hemen Anadoluya gelmelerinin ülkenin yüksek
çıkarları gereğinden olduğunu ve bu yolda yapacakları hizmet ve özveriye ulusun çok değer
vereceğini yazdım.
Ozel görevlinin, Istanbula döndükten sonra, Ineboluya gönderdiği ve oradan 19 Ocak 1921 de
çekilen şifrede; Ziya Paşa ve arkadaşlarının görüşüme uygun davranmaya karar verdikleri
bildirilmişti.
Efendiler, bu tarihten bir hafta kadar sonra, Kocaeli Komutanlığından ***Sadrazam***
şöyle bir mektup aldım: ***Tevfik Paşa***
Büyük Millet Meclisi Başkanlığına Geyve istasyonu, 26/111921 ***benırn!e***
Yurdun yüksek çıkarlarına ilişkin önemli bir konu üzerinde Başbakan Paşanın sizinle ***canyor***
makina başında görüşmek istedikleri İstanbul telgraf genel müdürünün 26/1/1921 ve saat

16:30 işaretli telgrafile bildirilmektedir. Bu konudaki yüksek emirleriniz nedir, bildiriniz.
Kocaeli Komutanlığına aynı günde makina başında verdiğim karşılıkta dedim ki:
Istanbul, Geyve ile doğrudan doğruya nasıl haberleşebilir? Istanbulda Tevfik Paşa ile veya herhangi biriyle, haberleşip ilişki kurabilmekliğim, Bakanlar Kurulunun ve belki Meclisin kararına bağlı olduğundan, bu konuda şimdiden bir şey diyemem. Tevfik Paşa ile telgraf memurunun bile, açıktan açığa haberleşebilmesi, İstanbula karşı olan durumumuzun yabancılarca karşılanış şeklini karıştıracağı için uygun değildir. Ancak Tevfik Paşanın, bana değil, ama Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine bir başvurusu varsa, bu başvuru elbet kabul edilir. Bunun resmi olmayan yoldan ve aynı araçla kendisine duyurulmasında sakınca yoktur.
İstanbuldan Adapazanna telgraf ve oradan Geyveye askerlerin gözetimi altında telefon hattı vardı. Tevfik Paşanın benimle kapalı olarak görüşmek istemesi üzerine, İstanbul teli Ankaraya bağlandı.
Tevfik Paşadan açık olarak şu telgrafı aldım:
İstanbul, 27/111921
Türkiye Büyük Millet Meclisi **Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine**
25 Ocak tarihinde Pariste toplanan heyet tarafından alınan kararlar gereğince doğu sorununun çözümlenmesine girişmek üzere 21 Şubat Londrada İtilftf Devletleri delegeleriyle Osmanlı ve Yunan Hükümetleri delegelerinden oluşacak bir konferans toplantıya çağırılacaktır. Yürürlükteki antlaşmada, olaylar dolayısile zorunlu görülecek değişiklikler yapılacaktır. Padişah hükümetine gönderilecek çağın Mustafa Kemal Paşanın ya da kendilerine gerekli izin verilmiş delegelerin Osmanlı delege heyeti arasında bulunmalarını şart koşmaktadır. Bu kararlar, İtilğf Devletlerinin İstanbul temsilcileri tarafından bildirildi. Atayacağınız delegeler, buradan seçeceğimiz kişilerle birleşerek yola çıkmak üzere karar ve yanıtınızı bekliyorum. Durumun önemi nede-

nile bu gibi bazı önemli bildirimler için hattın açık bulundurulmasını rica ederim. Makina başından hemen cevap verilebilirse telgraf başında beklemekteyim Efendim. Bir de Şifre var Efendim.
Tevfik
Şifrenin çözülmüşü de şu idi:
Saat: 8 Sonra **Mustafa** Kemal Paşa Hazretlerine İstanbul, 27 Ocak 1921
Londra Konferansında etkili olarak konuşmak için Yunanlıların bir kolorduyu İzmire göndermekte ve Trakyadaki kuvvetlerini de Anadoluya yollamakta olduğu ve on güne kadar bir saldırıya başlıyacakları inanılır kaynaklardan öğrenilmiştir.
Tevfik
Efendiler, Tevfik Paşaya karşılık olarak çektiğim telgraf, şu idi: ***Tevfik Piz:***
Tel İstanbulda Tevfik Paşa HazretİerineAnkara, 28f111921 Şf *yu* ***verdiK*** 27/1/1921. Ulusal iradeye dayanarak Türkiyenin kaderini ele almış olan tek meşru gün *resmi*
ve trel ya-
ve bağımsız egemen güç, Ankarada sürekli olarak toplantı halinde bulunan, Türkiye Büyük ***nırtir***
Millet Meclisidir. Türkiye ile ilgili bütün sorunların çözümlenmesiyle görevli ve her türlü dış ilişkilerde başvurulacak yer, ancak bu Meclisin hükümetidir. Istanbulda herhangi bir kurulun hiçbir yönden meşru ve yasal durumu yoktur. Bunun için, böyle bir kurulun kendine hükümet adı vermiş olması, milletin egemenlik hakkına açıkça aykırıdır ve bu ad altında memleket ve milletin hayatıyla ilgili işlerde dışa karşı kendini yetkili göstermesi uygun görülemez. Kurulunuza düşen vatan ödevi hemen gerçeğe ve duruma uyarak millet ve memleket adına meşru, yetkili hükümetin, Ankarada olduğunu kabul ve ilan etmektir, Millet ve memleketimiz adına meşru yetkinin sahibi Ankara hükümeti olduğunun Itilftf Devletlerince anlaşıldığına kuşku yokken, sözü edilen devletlerin bu düşüncelerini açıkça belirtmede gecikmeleri Istanbulda aracı bir kurulun bulunmasının işlerine yarayabileceğini sanmalarındandır.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti barış ve esenliği gerçek bir önem ve içtenlikle istediğini ve yalnız ulusal haklarının tanınmasını istemekten ibaret olan şartlarını çok kere duyurmuş ve bu hakları

tanınırsa, önerilecek görüşmelere katılmaya hazır olduğunu söylemiştir. İtilğf Devletleri, Londrada yapacakları konferansta, doğu sorununu hak ve adalete uygun olarak çözümlemeye karar vermişlerse, çağınlarını Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine doğrudan doğruya yapmalıdırlar. Yukarıdaki koşullara uygun olarak yapılacak çağırının Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından iyi karşılanacağını yeniden bildiririz.

Türkiye **Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Saat: Dakika 30 evvel**

Bunun arkasından da kendim özel olarak da şu teigrafı yazdım:

Tel İstanbulda Tevfik Paşa HazretİerineAnkara, 28 Ocak 1921

Sizin gibi yaşadığı bütün süre bu millet ve memlekete aralıksız değerli hizmetlerde bulunmuş bir sayın ergin kişi için, bütün geçmiş hizmetlerinizi tamamlayıp yüceltecek eşsiz ve tarihsel bir fırsat çıktığı kanısındayız. Biz, tam birlik içinde iş görmek istiyoruz. Aracı kanalıyla çağırılmış olduğumuz konferansta memleketi ayrı ayrı temsil edecek iki kurulun ne denli sakıncalar doğuracağını iyice anladığınıza inanıyoruz.

Milletin, salt egemenlik haklarını korumak uğrunda harcadığı emekler, akıttığı hesapsız kanlar iç ve dış birçok güçlüklere karşı gösterdiği dayanış ve direnç, bugün karşısında bulunduğumuz yeni elverişli durumu yarattı. Bir yandan da, dünya olayları, dayanış ve direncin temel amacı olan tam bağımsızlığımızı doğrulayacak şekilde gelişiyor. Bizi tutsaklığa ve yıkılmaya zorlamak istenıiş olan hükümetler karşısında, ulusal haklarımızı savunurken., nesnel ve tinsel bütün ulusal güçlerin birlikte davranmaları çok gereklidir. Bunun için padişahın, ulusal iradenin memlekette belirdiği tek yer olan Türkiye Büyük Millet Meclisini tamdığını resmT olarak duyurması artık gerekli olmuştur. Böylece İstanbulun memlekete arka arkaya verdiği zararlar kötü denemelerle anlaşılmış olan ve ancak yabancılar yararına sürdürülen olağandışı durumuna son verilebilir. Itilf Devletleri temsilcilerinin yaptığı bildirimler gösteriyor ki, İstanbuldan gidecek

bir delegeler kurulunun Londra Konferansına katılabilmesi ancak bu kurulun, Ankara Hükümeti tarafından tam yetki ile görevlendirilmiş temsilcilerin de bulunması koşuluna bağlıdır. Böylece Itilğf Devletleri, Türkiye adına, barış görüşmelerine katılacak delegelerin, ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından gönderilehileceğini yeter bir açıklıkla kabullenmiş oluyorlar. Pratikte ve hukuk açısından memlekette tek meşru hükümet olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin koyduğu ve yayımladığı ilkeleri kabul buyurmanızı ilkelerin düşmanlarımızca da kabulünü kolaylaştırmak için, bize katılarak durumunuzu düzelterek saptamanızı tarih ve millet karşısında yüklenmiş olduğumuz görev ve yetkiyle öneririz. Böylece savaşımımızı mutlu bir sonuca eriştirmek işi çabuklaştırılmış olur. Birlik olarak çalışmak ve ulusal emelleri olanca gücümüzle savunmak düşüncesile ve içtenlikle yaptığımız bu önerimiz, kabul olunmaz ve uygulanmazsa, saltanat ve hilafet makamında oturan padişahın durumunun sarsılmasından haklı olarak korkulur ve biz, ulusal iradenin vermiş olduğu etkin ve yasal tüm yetkilere sahip bir hükümet olarak, şimdiden bildirir ve belirtiriz ki, bundan doğacak sorumluluk önceden kestirilemiyecek olan bütün sonuçlarıyla doğrudan doğruya padişaha ait olacaktır. Sizin bu durum karşısında vicdan ve tarih ödevinizi tam olarak yapmanızı ve sonucu bize kesin ve açık olarak bildirmenizi bekliyoruz. Özel saygılarımızın kabulünü rica ederiz Efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal

Muhterem Efendiler, aslında tinsel ve nesnel etkisi kalmamış ve ama varlığını sürdürmesi çok zararlı duruma gelmiş olan Istanbul hükümetini, ortadan kaldırmak önemliydi. Buna, başlıca engel olanların başında, padişah ve halife, bulunuyordu. Bundan dolayı bu makama, Türkiye Büyük Millet Meclisini ve Hükümetini tanıtmak durumun açıklık alması için elbette ilk yapılacak iş olmak gerekirdi. Gerçekte elimiz altında ve yakınımızda olmayan bu makama karşı, başka bir işlem uygulamaya şimdilik kesinlikle olanak yoktu. Bunun için Tevfik Paşaya aynı günde şu üçüncü telgrafı da yazdım:

.Ankara, 28 Ocak 1921 **İstanbulda Tevfik Paşa Hazretlerine**

Resmi ve özel telgrafımızdaki düşünce ve önerilerimizi aşağıda özel olarak yeniler ve gereğinin tezelden yapılmasıyla sonucunun bildirilmesini rica ederiz:

t .Padişah Türkiye Büyük Millet Meclisini tanıdığını kısa bir buyrukla duyuracaktır. Bu huyruk halifelik ve padişahlık makamının dokunulmazlığını temel saymış olan Türkiye Büyük Millet Meclisini şimdiki biçim ve nitelik ve yetkisile tanıdığını içerecektir. Başka ayrıntıların eklenmesi, şimdilik karışıklığa yol açabilir.

2 - Birinci madde hükmü yerine getirildiğinde yanlız bizleri ilgilendiren iç durumumuzun düzenlenmesi şöyle olabilir:
Padişah eskisi gibi Istanbulda oturur. Yetkili ve sorumlu olup her türlü saldırıdan korunmalı ve her türlü bağımsızlık koşullarını özünde toplamış olan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükümeti şimdilik Ankarada bulunur. Elbette Istanbulda artık hükümet adına bir kurul kalmaz. Ancak, Istanbulun özel durumu nedenile padişahın yanında Büyük Millet Meclisinden görev ve yetki almış bir kurul bulundurulur.
3 - Istanbul şehri ve dolaylarının yönetim işlerinin düzenleme şekli sonra düşünülür ve uygulanır.
4 - Bildirilen koşulların kabul edilip uygulanmasıyla birlikte, Büyük Millet Meclisince onaylı bütçemizde, zaten var olan padişah ve ailesi ödenekleriyle birlikte, tüm gerekli görevlilerin ve öbür maaş bağlanmış kişilerin personel aylıklarını vermek için gereken paralar hükümet tarafından sağlanıp ödenecektir. Mali gücümüz bunu garanti eder.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal
Tevfik Paşanın bu uzunca teigrafımıza gece verdiği karşılık çok kısa oldu, Tevfik Paşanın yanıtı şu idi:

Tel 28/29/111921

Teigraflarınızı aldım. Yarın Kurulu toplayarak saat altıda bilgi sunarım Efendim.
Tevfik Paşa, kurulunu toplamış, yanıt verdi. Bunu da olduğu gibi bilginize sunacağım.
Ankarada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine İstanbul, 291111921
28 Ocak 1921 tarihli üç parça telgrafınıza karşılıktır: ***Tevfik Paşa***
Şimdiki hükümet, Istanbul ve Anadolunun birleşmesindeki yararlara ötedenberi de- ***ve*** *arkadaşğe*
verdiğinden bu amaçla iş başına gelmiş ve şimdiye kadar bu uğurda çalışmıştır. ***ları, Ana-***
Milletin egemenlik haklarını korumak için harcadığınız emeklerin ve verdiğiniz kur- ***doluyu***
Isbanların içinde bulunduğumuz elverişli durumu yarattığına, buna büyük ölçüde etki yaptığma inanınaktayız. Bundan ötürü bir ulusal yarar sağlayacak önerilerinizi kabule hazırız, ***bağlamaya***
Bu bakımdan bildirdikleriniz hakkındaki düşüncelerimizi aşağıda açıklıyorum: ***çalışıyor***
Konferansa dolaylı olarak çağırılmanız doğaldır. Çünkü Itilaf Hükümetlerinin temsilcileri buradadır. Bunun için Istanbulda bulunan ve sizinle işbirliği yapmaya çalışan bir hükümet aracılıyla bildirim yapılması, çok doğal görülmelidir. Şimdiye kadar Anadoluyu tanımaya bile gerek görmiyen Avrupa hükümetlerinin, özellikle Anadolu delegelerinin konferansta bulunmalarını koşul yapmaları sevindiricidir. Bu bakımdan, bir biçim sorunu düşünerek bu mutlu değişiklikten yararlanmamak, millete karşı yüklenmiş olduğunuz ödevle hiç bağdaşmaz. Doğrusu aranırsa aramızda birleştiğimiz duyurulduktan sonra delegelerimiz ayrı ayrı değil, hepbirlik sayılır. Delegeler kabul edilen ilkeler çerçevesinde konuşacaklarına göre bu konuda bir sakınca düşünülemez. Bundan ötürü devlet ve millete karşı yükümlü olduğumuz ödev, bu tarihsel zamanda bize uzatılan elden yararlanmayı kesinlikle emretmektedir. Bundan kaçınmanın, Yunan iddialarına karşı savunma yapılmamasına ve memleketimizin daha uzun süre savaş yıkıntıları içinde kalmasına neden olacağı düşünülmelidir. Aslında isteklerimizi konferansta ileri sürmek ve hakkımızı Avrupada duyurmak, söz gelişi, konferans sonuçsuz kalmış olsa bile, bir zarar getirmez. Sizin ve arkadaşlarınızın yurtseverlikleri bu fırsatı kaçırmamayı gerektirir. Şimdiye kadar eski hükümetler tarafından alınmış ve her iki taraf için kötü sonuç vermiş olan kararlar, elbette kaldırılacağından ayrılık ve gayrılık kalmamıştır. Ancak Istanbul işgal altında bulunduğundan burasının yürütme gücünden boş bırakılması hükümet işlerinin tümüyle ve bütünüyle Itililf Devletlerinin eline geçmesini ve bundan ötürü Istanbul ile ilgili olarak antlaşmada yazılı bağlayıcı hükümlerinin uygulamaya konulmasına neden verilmiş olacağı gibi savaşmakta bulunduğumuz Yunan askerinin şimdiki durumda Istanbul ve dolaylarında bulunması da, bu önerileri yürütülemez bir duruma getirmiştir. Kurulumuzca koltuk korumak istemenin bu düşüncelerimizde akla bile gelmediğini söylemeye gerek görmem. Bugün en çok ivedilikle çözümlenmesi gereken sorun, yaklaşmakta olan konferansa delegelerimizi yetiştirmekten başka bir şey olmadığından ve biz konferansa katılmazsak Yunanlılar katılarak konferansta gıyapta karar alınmasıyla karşılaşmak ve dğvamızı bundan ötürü de kaybetmek tehlikesinde kalacağımızdan bu konuda tarafımızdan sorumluluk kabul edilemiyeceğini bildirir ve konferansta toplantı gününden evvel bulunmak yararlı olacağından delegelerinizin ivedilikle buraya gönderilmesini rica ederim.
Başbakan Tevfik
Muhterem Efendiler, Tevfik Paşa ve hükümeti, İstanbul ve Anadolunun birleşmesi için çalışmış olduğunu söylüyor. Doğrudur. Biz de, aynı şey için çalışmakta idik; şu fark ile ki, Tevfik Paşa ve

arkadaşları, Anadoluyu eskisi gibi Istanbula bağlayıp tutsak etmek istiyordu. 0 İstanbula ki, düşman kuvvetlerinin işgali altmda bulunuyordu. Tevfik Paşa ve arkadaşlan, Anadoluyu Istanbul hükümetine bağlamaya çalışıyor. Oyle bir hükümete ki, dünyada, varlığına karşı çıkılmıyorsa, düşmanın emellerini kolaylaştırıcı nitelikte sayıldığı içindi. Tevfik Paşa ve arkadaşlarına göre elverişli durumun doğmasına Anadolu savaşımının büyük etkisi vardır. Ama bu durumu doğuran sadece Anadolu savaşımı değildir.

Belki bu ihtiyar diplomat, bir ermiş gibi kendisinin işbaşma gelmesinin bu durumu sağladığını hayal ediyordu.
Tevfik Paşaya şöyle karşılık verdim:

Istanbulda Tevfik Paşa Hazretlerine Ankara, *301111921*

27/1/1 921 ve 28/1/1921 tarihlerinde yazdığım üç teigrafla size gereken ve uygula- ***Anayasanıp*** benimsenmesi zorunlu olan bütün işleri açık ve kesin olarak bildirmiş olduğuma *nın* ***temel*** inanıyorum. Buna karşın 29 Ocak 1921 tarihli teigrafınızla durumun daha yeterince an- *maddelerilaşılmadığmı* ve doğru olarak düşünülememekte olduğunu gördüm. Durumun önemi ve *nı* ***Tevfik*** zamanın nezaketi, sizinle birlikte sayın arkadaşlarınızın ve özellikle padişahın her ba- *77Yt1* ***bilkımdan*** bir daha aydmlatılmasına çalışmamızı bir ödev kılıyor. Düşünce ve yargılarınız- ***ir ım*** dan doğru sonuçlar alınmasını kolaylaştırmak amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisince konulan ve uygulanan Anayasanın temel maddelerini aşağıda olduğu gibi bildiriyorum:

Anayasa Temel Maddeler

1 . Egemenlik sınırsız ve koşulsuz olarak ulusundur. Yönetim usulü, halkın kaderini kendisinin edimli olarak yönetmesi ilkesine dayanır.
2 . Yürütme erki ve yasama yetkisi, ulusun tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde belirir ve toplanır.
3 . Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından yürütülür ve hükümeti Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını taşır.
4 . Büyük Millet Meclisi seçimi, iki senede bir yapılır. Seçilen üyelerin üyelik süresi iki senedir ama üyeler yeniden seçilebilirler. Eski meclis, yeni meclis toplanana kadar göreve devam eder. Yeni seçim yapılamıyacağı anlaşılırsa toplantı dönemi sade bir sene uzatılabilir. Büyük Millet Meclisi üyelerinin herbiri, kendini seçen ilin vekili olmayıp bütün ulusun vekilidir.
6 . Büyük Millet Meclisinin genel kurulu, Kasım başında çağırılmadan toplanır.
7 . Şeriat kurallarının yerine getirilmesi, bütün kanunların konulması, değiştirilmesi kaldırılması ve antlaşma ve barış yapmak ülke savunması ilğnı (savaş kararı) gibi temel haklar Büyük Millet Meclisinindir. Kanunlar ve tüzükler düzenlenirken, halkın işine en uygun ve zamanın gereklerine en elverişli din ve hukuk kurallarıyla töreler ve tüzeler esas alınır. Bakanlar Kurulunun görev ve sorumluluğu kanunla belirlenir.
8 . Büyük Millet Meclisi, hükümetinin bölümleri, özel kanununa göre seçtiği bakanlar dile yürütür. Meclis, yürütme işleri için bakanlara yön verir ve gerektiğinde bunları değiştirir.
9 . Büyük Millet Meclisi genel kurulu tarafından seçilen başkan, bir seçim dönemi süresince Büyük Millet Meclisi Başkanıdır. Bu kimlikle Meclis adına imza atmaya ve Bakanlar Kurulu kararlarını onaylamaya yetkilidir. Bakanlar Kurulu içlerinden birini kendilerine başkan seçerler. Ancak Büyük Millet Meclisi Başkanı Bakanlar Kurulunun da doğal başkanıdır.
10 . Anayasanın* bu maddelerle çelişmeyen hükümleri olduğu gibi yürürlüktedir. Saydığım temel maddelere aykırı davranmayacağımız gibi buna yetkimiz de olmadığını dikkatinize önemle sunarım. Meclis Başkanlığıyla başlıyan yazışmalarınızın gerektirdiği işlerin yapılması Bakanlar Kuruluna verilmiştir Efendim.
Türkiye Büyük Millet Meclisi **Başkanı Mustafa Kemal**

Muhterem Efendiler, bu telgrafımda temel maddeleri bildirilen Anayasa; ***İlk Anayabu*** tarihten, daha on gün önce yani 20 Ocak 1921 tarihinde Meclisten çıkmıştı. ***stımızın ta-*** Meclisin ve milli hükümetin durum ve yetkisini ve biçim ve niteliğini saptayıp ***rt çesı***
belirten ilk kanundur. Meclis 23 Nisan 1920 de açıldığına göre, bu esas kanunun Meclisten çıkarılabilmesi için dokuz ay kadar bir zamanın geçmesi zorun Osmanlı anayasasının

lu olmuştu. Bu zorunluluğun nereden çıktığı konusunda biraz bilgi verebilmek için, izniniz olursa, kısa bir açıklama yapayım:

Bilirsiniz ki, Meclisin açılmasından sonra, çok gerekli olan ilkeler içeren bir önerge vermiştim. Meclis ve onun Bakanlar Kurulu, ü ilkeleri pratik olarak ilk günden uygulamaya başlamıştı. Bir yandan da, kurulmuş olan Temel Haklar Komüsyonu, bu önergede yazılanlar esas olmak üzere, bir yasa tasarısı hazırlamaya başladı. Dört ay kadar bir süre sonunda, bu Komüsyon Bilyük Millet Meclisiniıı Biçim ve Niteliğine İlişkin Kanun Maddeleri" başlıklı sekiz kanun maddesi Meclise getirdi. 18 Ağustos 1920 tarihinde ivedilik kararile görüşülmeye başlanan bu kanun maddelerinin, uzunca bir de gerekçesi vardır.
Komüsyon tutanağının, Büyük Millet Meclisinin tanımlanmasıyla ilgili satırları arasında, şu cümleler yazılı idi: "Halife ve padişahın tutsak oluşundan ve başka olayların da buna eklenmesinden doğan zorunluk üzerine kurulan Meciisimizin, sonsuza kadar bugünkü biçimde sürüp gideceğini kabul etmek, aşırı ve olağandışı durumlara doğal biçim vermek olduğuna ve oysa olağandışı biçimlerin kalıcı olamıyacağı kuralı gereğince saldırıya uğrayan halifelik ve saltanatın ve vatanın ve milletin bağımsızlığını elde edip kabullenmesine değin sürmesi ve ancak temel amaç olan bu kutsal ıımuların elde edilmesiyle Meclisin normal biçimini alması uygun görtilmüş ve onun için ikinci maddenin birinci fıkrası (amaç elde edilene değin) sözleriyle sınırlandırılmıştır. Gerçekten Meclisin toplanma süresi zamanla belirlenip sımrianmamıştı.
Bu nedenlere ve görüşe göre, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 1920 Ağustosunda, daha kalıcı durumu olmadığı ve niteliğinin doğal bulunmadığı düşüncesinin var olduğu anlaşılıyor. Kanun maddelerinin birincisi de: "Btiytik Millet Meclisi, yasama ve yürütme erkine sahip olup devletin yönetimi bağımsız olarak ve sadece onun elindedir. şeklinde idi. Bu madde ile Meclise verilen yetkinin de, gerekçeye göre geçici olması gerektiği doğal idi. Niteliği geçici olan bir kurumun yetkisi de, varlığı süresince olur.
Temel Haklar Komüsyonunun görüş ve düşüncesi, Mecliste de böyle belirdi. Dahası Meclis üyelerinden birçoklan, amacın açıklanmasında, Komüsyonun sözlerini yetersiz bularak, iyice açıklanmasını önerdiler. Dediler ki, birinci maddenin başına, "hilafet ve saltanatın ve ülke ve ulus bağımsızlığının sağlanmasına değin. açıklamasını eklemek gerekir. İkinci maddedeki amacin elde edilmesine değin sözleri yerine de, aynı açıklayıcı sözlerin konulması istendi. Bu konu çok tartışmalara yol açtı. Kimi mebuslar, yalnız hilafet kelimesini koyalım, bu saltanatı da kavrar, dediler.
Kimi hoca efendiler bunu kabul etmediler. Hilafet dinsel bir görevdir düşüncesinde bulundular. Hilafette, rahiplik yoktur, diye karşı çıkanlara, hoca efendiler, şu yolda karşılık verdiler: Saltanat egemenliğindeki ülkelerle ilgilidir. Halifelik yeryüzündeki bütün müslümanları kapsar.
Bu tartışmalar günler ve günlerce sürdü. Çarpışan görüşlerden biri açık idi:
Halife ve padişah vardır ve var olacaktır. 0 var olunca bugünkü durum, biçim, yetki geçicidir, halife ve padişah çalışma fırsatı bulunca, yasal ve anayasal kuru-

luşun ne olacağı bellidir, bilinmektedir. 0 bakış açısından yeni bir şey düşünmek sözkonusu değildir. Halifenin ve padişahın çalışmasını sağlayıncaya değin, Ankaraya toplanmış olan birtakım insanlar, geçici önlemlerle çalışacaklardır.
Buna karşıt olan düşüncede açıklık yoktu. Saltanat, millete geçmiştir; ***Halelik ve*** padişahlık kalmamıştır; halifelik de, padişahlık demektir; bu nedenle onun ***saltanat*** varlığının da bir anlamı yoktur diye apaçık konuşulamıyordu. Otuzyedi gün *runları* sonra, 25 Eylülde gizli bir oturumda Meclise bazı açıklamalar yapmayı yarar- ***Trke*** lı saydım. Ortada dolaşan düşünce ve duygulara doyurucu karşılıklar verdik- ***Büyük mil-*** ten sonra, şu düşünceleri ileri sürmüştüm: *kt* ***Mecli*** Türk milletinin ve onun tek temsilcisi olan Yüce Meclisin, vatan ve mil- *sında yaptıletin* bağımsızlığını, yaşamasını sağlamak için çalışırken; halifelikle ve padi- *gifl:çı* şahlıkla, halife ve padişahla bu kadar çok uğraşması sakıncalıdır. Şimdilik, bunlardan hiç

sözetmemek yüksek çıkarlarımız gereklerindendir. Eğer amaç bugünkü halife ve padişaha bağlılığın ve sadakatin korunduğunu söyleyip pekiştirmek ise, bu kişi haindir. Vatan ve millete karşı düşmanların maşasıdır. Buna halife ve padişah deyince millet, onun emirlerine uyarak düşmanların istediklerini yapmak zorunda kalır. Hain ya da makamının güç ve yetkisini kullanmaktan yasaklanmış olan kişi, aslında padişah ve halife olamaz. 0 halde, onu indirip yerine hemen bir başkasını seçeriz. Demek istiyorsanız, buna da bugünün durumu ve koşulları elverişli değildir. Çünkü indirilmesi gereken kişi: milletin yanında değil, düşmanların elindedir. Onun varlığını olmamış sayarak başka birine kulluk etmek düşünülüyorsa, bugünkü halife ve padişah haklarmdan yaz geçmeyerek İstanbuldaki hükümetiyle, bugün olduğu gibi makamını korumayı ve iş yapmayı sürdürebileceğine göre, millet ve yüce Meclis, asıl amacını unutup halifeler davasile mi uğraşacak? Ali ile Muaviye, dönemini mi yaşıyacağız? Kısası, bu sorun geniş: ince ve önemlidir. Çözümlenmesi, bugünün işlerinden değildir.
Sorunu kökünden çözünılemeye kalkışacak olursak, bugün içinden çıkamayız. Bunun da zamanı gelecektir.
Bugün koyacağımız kanun kuralları, varlığımızı ve bağımsızlığımızı kurtaracak olan Millet Meclisini ve milli hükümeti güçlendirmeye yönelik anlam ve yetkiyi içermeli ve dile getirmelidir."
Efendiler, bu açıklamalardan bir hafta evvel, ben de, Meclise bir proje vermiştim. 13 Eylül 1921 tarihli olup siyasal, toplumsal, yönetimsel, askeri görüş açılarını özetleyen ve yönetim örgütleri hakkındaki kararları içeren bu program, Meclisin 18 Eylül 1921 günkü toplantısında okundu. Işte, bu tarihten, daha dört ay geçtikten sonra kabul edilen ilk Anayasa, bu programdan *Lowira*
çıkmıştır. ***Konferansı-***
** **na katıla * cak delegele , doğru-***
Şimdi isterseniz yeniden Istanbul ile yapılan yazışmalara dönelim. Tevfik ***dan doğru-*** Paşa 27 Ocak tarihli teigrafında yazılanlarını 29 Ocak tarihli bir telgraf ile yi- *ya milli*
neledi. Bakanlar Kurulu Baskanhığmdan şu karşılık verildi: *ıradeyı*
temsil eden
IsanbuİIda Tevfik Paşa HazretİIerıne Ankara, 301111921 Bü ***ük i1-***
Itilaf Devletlerinin politikasında Türkiye yararına beliren son gelişme, milletin özve- let *Meclisi*
tarafindan

rili kararlılığınrn ürünüdür, Türkiye Büyük Millet Meclisiıin Sevr Antlaşmasını hiç kabul etmemesi üzerine ortaya çıkan şu durumlardan, ulusal çıkarlarımıza en uygun sonuçlar elde edilmesi Londra Konferansına katılacak delegelerin doğrudan doğruya millet iradesini temsil eden Büyük Millet Meclisi tarafından seçilip görevlendiritmesile olabilir. Uğursuz Sevr Antlaşmasını imzalamış bir kurulun özel mirasçısı olan kurulunuzun delegeleri, ülke ve ulusa yararlı koşullar elde edemezler. Bunun için, yurdun yüce çıkarları gereği bu barış görüşmelerine sizin aradan çıkarak Büyük Millet Meclisi delegelerini, ulusal birliği eksiksiz gösterir bir biçimde serbest bırakmanız gerekir. Bu nedenle, bir yandan önceki bildirimiz üzerinde yapılacak görüşmeleri izleyip yürütmeniz öbür yandan aşağıdaki kararları ivedilikle alıp uygulamanız rica olunur:
1 .Londra Konferansına katılacak Türkiye delege kurulu, yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından seçilip gönderilecektir.
2 .Bu delege kurulun yanına verilmesini gerekli gördüğümüz kimi uzman danışmanlarla gerekli kağıtlar ve belgeler sizce hazırlanıp kurula katılmak üzere gönderilecektir.
3 .Bizim göndereceğimiz bu delege kurulun, bütün Türkiye çıkarlarını temsil edecek tek kurul olduğunu da İtilaf Devletlerine bildireceksiniz.
4 .Vaktın darlığı yüzünden kesin ve değişmez olarak alınan bu kararlara uymazsanız ülke ve ulus esenliği açısından doğacak tarihsel sorumluluk baştan başa kurulunuzun olacaktır.
Bakanlar Kumlu Başkanı Fevzi

Efendiler, Tevfik Paşanın çahşma arkadaşı olup Ankarada bulunan Izzet Paşa tarafından da bir telgraf yazılması yararlı olur sandık. Izzet Paşanın teigrafı şu idi:

Şifre **Istanbulda Tevfik Paşa** Hazretlerine Ankara, ***301111921***

Şubat sonlarında Londrada toplanacak konferansla ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerile aranızda yapılan açık yazışmalar içeriğini öğrenmiş bulunuyoruz. Kurulumuzun uğradığı başarısızlıktan sonra yeniden düşünce bildirmeye kalkışmak utanç verici olmakta ise de sizleri gerçek durum ve burada egemen olan görüşler hakkında aydrnlatmaya yurtseverliğimizin itisiyle gerek duyuyoruz. İstanbulun işgal altında olması yüzünden oradaki bir hükümetin ulusun temel çıkarlarını koruyamıyacağı buraca doğal sayılmaktadır. Ayrı iki kurul olarak konferansa katılmaktan da, ileride Anadolu ile İstanbulun ayrılmasına yol açılacağı korkusuyla çekinilmektedir. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri de, telgraflarındaki görüşlerden vazgeçmeye aslında yetkili değildir. Anadoluda Allahın yardımıyla karşı koymalar ve ayaklanmalar kırılıp ortadan kaldırılmış ve çeteler dağıtılarak kuvvetli bir ordu ve hükümet kurulmuştur. Avrupayı, Sevr Antlaşmasını bizden yana değiştirmeye zorlayabilecek görüşmelerin kesilmesi- ne yer verilmiyecek şekilde yardımlarınızın esirgenmemesini bağlılığınıza dayanarak dileriz. Buradaki Türkiye Büyük Millet Meclisinin padişah tarafından tanınması yolundaki temel koşul değişmeden ayrıntılar ve görünüşle ilgili birtakım konular için düşünce alış verişi yapılabilir. Bu olanağın kaçırılmasına yol açmamak için görüşlerinizin bildirilmesin rica ederiz. .

Ahmet Izzet

Efendiler, sizi yormazsam Tevfik Paşanın bu teigrafa verdiği karşılığı da bilginize sunayım: .

Şifre Ankarada **Izzet** Paşa Hazretlerine Istanbul, 311111921

K: 30 Ocak 1921

Hepimizin hükümlerini korumaya ant içtiğimiz Anayasaya aykırı temel değişiklikler yapmanın ve bunu kabul etmenin kanunun açık hükümleriyle nasıl bağdaşabileceği düşünülmeğe değer. Bu konu, ancak Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin aracılığıyla gönderdiği telgrafda bildirilen ve bizce uygun bulunan değişikliklerin Itilkf Devletlerince kabul edilmesine özenle çalışılıp Allahın izniyle başarılabildikten sonra usulüne göre çözümlenebilecek iç sorunlardandır. Tersine tutum, dünkü telgrafımızla da açıklandığı gibi konferansa kabul edilmememize ve Istanbulun hemen

Osmanlı egemenliğinden çıkarılmasına ve Yunan istekleri karşısında savunmasız kalmasına ve belki de onların haklı görülmesine yol açacaktır. Telgraflardan bir noktanın anlaşılmadığını seziyoruz. Konferansa sizin ve bizim diye iki kurul gönderileceğinin nereden çıkarıldığı anlaşılamıyor. Dava birdir, savunma dayanakları da birdir; böylece bu konuda tam beraberlik oldukta, oraea atanacak delegeler, Itildf Devletlerinin tanımakta olduğu hükümetin katacağı delegelerle birlikte gidince, kurul, bir ve bütün olar ve gerekli yetkiye sahip olur ve çekinmeden birlikte milli davayı savunur, Bu gereğin oraca da anlaşıldığı, delegelerin bi1M Devletlerine tanıttınlmalarını bizden istemeleriyle kanıtlanmış bulunmaktadır. Verilen nota ve sizin sözleriniz açıkça göstermektedir ki, Itilaf Devletleri Londra Konferansına Anadolu delegelerini tek başlanna kabul etmemektedir. Bunlar, hükümet delegeleriyle birlikte bulunurlarsa kabul olunacaktır. Böyle ayrılık sürdürülecek olursa hiçbir tarafın delegelerinin kabul edilmemesi en büyük olasılıktır. Bu konuda yalnız buradan delege kabul edilmesi olası ise de Anadolu için bu olasılık da yoktur. Bundan ötürü pek büyük özverilerle elde edilmiş olan bu değişiklikten, bizim zararımıza sonuç çıkar. Çünkü Itilftf Devletleri çevrelerinde Yunan dostları çoktur ve kendilerine Türkler doğuda savaşın sürmesinden yanadırlar ve barışıp anlaşmak istemiyorlar diye propangada yaparak bizden yana olanları kendilerine çekerek, bizi haksız ve düşmanımızı haklı göstermek için tutanak verilmiş olur. Ortak delegelerden oluşan bir kurul gönderilirse isteklerimiz kabul olunmasa bile, bizden yana olan görüşleri tersine çevirmemiş ve belki bize karşı olanlann önemli bir bölümünü kazanmış oluruz. Vakıt pek dardır. Yazışma ile yitirilecek zaman kalmamıştır. Delegelerin hemen gönderilmesi yurt ve ulus çıkarları gereğidir. Sizinle sayın arkadaşlarınızm da Istanbula dönmeleri gerekir. Çünkü, oradaki görüşler üzerinde birinci elden edindiğiniz bilgilerden gereği gibi yararlanma zamanının geldiğine ve oradaki görüşlerin bizimkilere doğru çekilmesi gerektiğinde birleştiğimize inanıyoruz Efendim.

Başbakan Tevfik

Efendiler, Tevfik Paşanın Fevzi Paşa Hazretlerine olan yanıt teigrafını da ***Tevfik Paşa***

okuyalım: ***yerninle***
Sifre **Ankarada Mustaü** Fevzi Paşa Hazretlerine İstanbul, 112/1921 ***1thı oldw•*** git ***Osmanlı***
K: 30 Ocak 1921. Kral Konstantın'ın Atınaya donmesı uzerıne Itılaf Devletleri çevrelerinde ve kamu oyunda Yunanistan'a karşı oluşan değişiklik dolayısıyla Avrupada bizden ***na bağlılık-*** yana bir akım doğmuş olmakla birlikte, bu akıma karşı, Rumları destekleyen ve Sevr Ant- ***mu ayrıllaşmasını*** tümüyle ya da küçük değişikliklerle uygulayarak Türkiyeyi yok etmek düşünce- ***mıyor*** sinde direnen kimi politikacılar da bulunmasına, özellikle aldığımız güvenilir bilgilere göre, bu politikacıların Anadolu temsilcilerinin de konferansa çağırılmasını uygun görüp kabul etmeleri Anadolunun böyle bir çağırıya gitmiyeceğine inanmalarından ileri gelmiş ve bundan amaçladıkları da şu çağırıya gitmemek olayını öne sürerek ve bize karşı baskı önlemleri almayı haklı göstererek kamu oyunu politikalarına uymaya zorlamaktan başka bir şey olmaması nedenile konferansa bir an önce ve birlikte gidilerek hakkımızı almaya çalışmak çok gereklidir. Eğer orada meşru ve haklı olan isteklerimizin kabul edilmediğini görür de konferansdan ayrılmak zorunda kalırsak, bu durum düşmanlarımızın elinde bize karşı kullanılacak etkili bir silğh olamaz. Telgrafınızda bildirilen istekleriniz, önce de bildirilen nedenlerle ve Istanbulun özel durumuna göre kabul edilemez. Bunlarda direnme sonucu konferansa zamanında katılma fırsatı kaçırılırsa, birinci olarak birlik sağlanmamasından dolayı Istanbul ve Boğazların büsbütün Osmanlı egemenliğinden çıkması, ikinci olarak Itilğf Devletlerinin Yunanistana para ve asker yardımı yapmaya ve Anadoluda ortaklaşa bir saldırıya kalkışarak zaten birbirini kovalayan savaş yıkımları sonucu sayısı çok azalmış olan Türk halkı bir kat daha ezilir yok olur, üçüncü olarak büyük ölçüde özverilerde bulunmak yüzünden dış yardım gereksinimi zorunluğu doğarak sonunda son amacımız olan bağımsızlığımızın işe yaramaz hale gelmesi gibi ağır sonuçlar doğar. Delegelerinizin Istanbula gönderilmesinin çabuklaştırılması çok gereklidir Efendim.
Başbakan Tevfik

Muhterem Efendiler, Osmanlı başbakanının bir takım başka öneri ve bildirileri de vardır. İzin verirseniz onları da okuyalım:
Şifre Ankarada **Mustafa Kemal** Paşa Hazretleiine Istanbul, ***5/211921***
Londrada toplanacak olan konferansa Osmanlı Devletinin de çağırılmasından te1şa düşen Yunanlılar, bize karşı propagandalarını bir kat daha arttırmışlardır. Paristeki delegemizden aldığımız bilgilere göre Fransada kamu oyunu bize karşı çevirmek için sözde Anadoluda bir Alman askeri heyeti bulunduğunu ve işlerinizle politikanızın bu heyetin etkisinden doğduğunu Fransız çevrelerinde yaymakta oldukları gibi Türkiyedeki Hıristiyanlann kırıma uğratılmakta olduğundan söz ederek bunların kurtarılması için Papa tarafından bütün parlftmentolara başvurulduğunun duyulduğu o delege tarafından ayrıca bildirildiğinden olağanüstü kötü etkiler yapacak olan bu söylentilerin tezelden yalanlanmasını rica eder ve öğütlerim.
Başbakan Tevfik
Şifre Ankarada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Istanbul, ***8/2/1921***
Konferansı etkilemek amacıyla Şubatın yirmibirinde Yunanlıların 70-80 bin kişi ile saldırıya geçecekleri Dışişleri Bakanlığınca güvenilir kaynaklardan öğrenilmiştir. Saldırının Afyon-Eskişehir doğrultusunda olması olasıdır. Ankara delegelerinin yalnız olarak konferansa kabul edilemiyeceği temsilcilerin tümünce söylenmektedir.
Başbakan Tevfik
Bu teigrafın yazılmasından amaç, Yunanlıların saldıracağını birdirmek miydi; ya da, Ankara delegelerinin yalnız olarak kabul edilemiyeceğini söylemek mi idi, bunu anlamak zordur. Yoksa 70-80 bin kişilik düşman kuvveti saldıracak diye göz dağı vererek İstanbul delegelerinin de konferansa gitmesini sağlamak mı isteniyordu?
Delege göndermek işinde, bizim, ileri sürdüğümüz düşünceleri bildirimlerimize uyarak Tevfik Paşa Itilaf Devletleri temsilcilerine duyurmuş da, telgrafın son bölümünde, aldığı karşılığı mı bize duyuruyordu; bu da açık değildir.
Ankarada Mustafa **Kemal Paşa Hazretlerine Istanbul, 8/2/1921**
Fransız kamu oyunu incitmemek için Kilikyada saldırıdan sakınılması, kuşkusuz çok iyilik

sever nitelikte olan Fransız devlet adamlarının öğütleri üzerine Paris delegemizce büyük önemle bildirilmiştir.

Başbakan Tevfik

Efendiler, bu gibi öğütleri, İstanbul hükümetlerinden çok dinlemiştik. Bi- ***Osmanlı*** zim saldırıdan sakınmamızı öğütleyen adam, işittiğini bir gramofon plağı gibi ***Devlet*** bize ulaştınrken, iyilik sevene, bize de saldırmaktan sakınılmasmı gereken ki- ***adamlarını?, belirgin*** şilere ogutleyıp ogutlemedıgını sormuş mu acaba? Aldıgı karşılık, olumsuz ***nitelikleri*** idiyse, onun iyilikseverliğini nereden çıkarmıştı? Vatanımızı işgal edenlerin, kamu oyunu incitmeme öğüdünü verenlere, vatanı işgal olunan milleti, niçin incittiklerini ve etmekte devam eylediklerini sormamak, neden, bu Osmanlı devlet adamlarının belirgin niteliği durumuna gelmişti?

Kısacası, Muhterem Efendiler, görülüyor ki, Tevfik Paşa ve arkadaşlarile temelde, görüşte, anlayışta, uzlaşılamıyordu. Sonunda, iş, Meclise götürüldü.

Mecliste iki öneride bulundum. Birisi: memleketin ve milletin tutum ve amacını Istanbula açıkça bildirmek; ikincisi: ayrıca çağırı yapılırsa Londraya bağımsız bir heyet göndermekti. Her iki önerim kabul edildi.

Efendiler, Meclisin görüş ve kararını, Tevfik Paşaya duyuran telgraf, olduğu gibi, şöyle idi:

Londra konferansına çağrılmamız dolayısile Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ***Tevfik PaMustafa*** Kemal Paşa Hazretleri ve Başbakan Fevzi Paşa Hazretlerile İstanbulda Tevfik Pa- *Şam!?* ***öneşa*** Hazretleri arasında yapılan yazışmalar, genel kurulda okunarak Meclis bilgi edindi. Tev- *rıleri karşıfik* Paşa Hazretleri tarafından ileri sürülen düşünceler, memleketin bugünkü durumu hak- sta ***Bukında*** belirgin görüşe varmaktan pek uzak olduklarını bize üzüntüyle gösterdi. Istanbulda ateşkesten bu yana iki tür hükümet biribirini izlemiştir. Biri Damat Feridin başkanlığında, ***kararı*** değişik kişilerin katılmalarıyla kurulan hükümetler ki, herne pahasına olursa olsun, İtilf Devletlerine karşı kesin boyun eğme düşüncesini temsil etmiş ve memleketin kendi egemenlik haklarını korumak için yaptığı özverileri, düşmanlarla birlikte çalışmak yoluyla sonuçsuz bırakmayı özel bir iş edinmiştir. Bu düşüncede olanlar memleketin kötülüğe ve hainliğe yatkın nekadar iyilik bilmez adamı varsa, hepsini kışkırtıp sihihlandırarak, kendilerini ulusal savunmaya adamış yurtseverere karşı sürekli kullandılar. Din adına yayımlanan uydurma fetvalara sivil paşalık rütbesi verilip sevindirilen Anzavur aracılığıyla bağımsızlık ve savunma fikrine karşı, yaydıkları nesnel ve tiıısel zehirleyici ve karıştırıcı güçlere karşı, Anadolu aylarca çarpışmak zorunda kaldı. Onlar, düşmanların yararına cephelerimizi kaç defa arkadan vurdular. Müslümanlığın ilk yüzyılrndan beri, şeref ve hak, uğruna savaşan milletimiz, tarihimizin ilk günlerindenberi, devlet ve memleket ne vakit tehlikeye düşmüşse kanını bol bol akıtmaktan kaçınmadan milletimiz, bu kere koca vatandan arta kalan son parçada, son kaleye çekilmiş, en son savunmasını yaparken hükümet adını alan kurullar, düşmanlar yararına, düşmanların yanında kendi milletlerine karşı çalışıyorlardı. Bizansın son günlerinde, Fatihin teslim çağınsına karşı Allahın bana emanet olarak bıraktığı bu memleketi, ancak Allaha veririm diyen son Rum Kayserinin yerine geçmiş bir soydan gelen bugünkü halife ve padişahın hükümeti, tutsak olmamak isteyen milleti, kendi dile bağlıyarak düşmanlara teslim etmeye çalışıyordu. Bu birinci evre, o hükümetleri ve onlarla birlik olanların bozguıa uğramalarıyla son buldu. İkinci türden hükümet, Tevfik Paşanın başkanlık ettiği kuruldur ki, amaç bakımından Anadolu savunmasından yana Olduğunu söylemekle birlikte, yaptıkları işlerle, memleketin içtenlikle elde etmek istediği barışa uygun görülemiyecek aymazlık ve direnmeyle engel olmayı sürdürüyor. Padişahlık Danışma Kurulunda, İtilf Devletlerinin uzattığı tutsaklık belgesini ayağa kalkarak, saygı göstererek kabul ve imza eden devlet adamları ve ileri gelenler, bütün memlekette hiçbir hak ve yetkisi olmayan düşük bir kuvvet durumundadır. Anadolu ve İstanbul, bağımsızlık ile tutsaklığın, özgürlük ile tutukluluğun çatıştığı ve karşılaştığı iki ayrı bölüm durumunda kalmıştır.

Biz memleketin tutsak edilmiş, özerkliğini yitirmiş parçasını özerk ve bağımsız bölüme bağlamak istiyoruz. İstanbulun ileri gelenleri, bütünü oluşturan ve bütün bir düşman dünyasına karşı kendini şeref ve dirençle savunan Özgür bölümü, tutsak ve bağımlı parçaya uyruk kılmak bağlamak istiyorlar. Bütün Anadoluyu, özgürlük ve bağımsızlığına tutkun bütün yurt çocuklarını ve bugünkü zulme

uğramış IslLim ruhunu temsil eden Büyük Millet Meclisi, İstanbulun hasta ve özgürlükten yoksun bir kuruluna uymayı, hiçbir zaman kabul edemez.
Meclisimiz tarafından kabul ve ihin edilen ve bütün memlekette yürürlükte olan Anayasalarımız gereğince, egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir ve milletin yasama ve yürütme erki ise, onun gerçek ve tek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde belirir. Bu temel kurallar karşısında delegelerimizin İstanbula gitmesi ve oradan seçilecek bir kurula katılması ve oranın vereceği yetki mektubuyla dünyaya karşı milli davamızı üstlenmesine olanak yoktur, Eğer isterseniz edimli ve haklı olarak bağımsızlığı kesin olan, bütün yönetim örgütleriyle memleketi yöneten, orduları doğuda ve batıda düşmanlara hadlerini bildirerek memlekete barış yollarım açan Meclisimizin, delegelerini, memleketi tenısil edebilecek tek kurul olarak tanırsınız. Yoksa, biz kendi kurulumuzu, kendimiz göndermek kararını çoktan almış bulunuyoruz. Bu kararımıza verilecek karşılığın, birtakım sözler değil, edimli işler olmasını ister ve yeğleriz.
Efendiler, Dışişleri Bakanı bulunan Bekir Sami Beyin başkanlığında ay- ***Londra***
rı ve bağımsız bir delege kurulu düzenlendi. Kurul, Londra Konferansına özel ***Konferansı-*** olarak çağırıldığınuzda katılmak koşuluyla ve ama zamandan yararlanmak 1W ***katılma-*** amacıyla, Antalya üzerinden Romaya doğru yola çıkarıldı. *mız*

Delegelerimiz, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza aracılığıyla, konferansa resmi olarak çağırıldıklan kendilerine bildirildikten sonra Londraya gitmişlerdir.
Londra Konferansı, 27 Şubat 1921 den 12 Mart 1921 e kadar sürdü. Hiçbir olumlu sonuç vermedi.
İtilf Devletleri, İzmir ve Trakya halkiarıyla ilgili olarak kendileri tarafından yapılacak bir soruşturmanın sonucunu kabul edeceğimize, söz vermemizi istediler. Delege kurulumuz, önce, bunu kabul etmişti. Ankaradan yapılan uyarı üzerine, sonradan, soruşturmanın yapılmasının, Yunan yönetiminin çekilmesine dek ertelenmesini önerdi. Itilaf Devletlerinin Sevr Antlaşmasının öteki hükümlerinin, karşı çıkmaksızın tarafımızdan içtenlikle uygulanmasını sağlamak istediği anlaşılmıştı. Delegeler kurulumuz bu konudaki önerilerin, kabul edilmediği yolunda karşılık vermişti. Yunan delegeleri, soruşturma yapılması önerisini hiç kabul etmemişlerdi. Bunun üzerine, Itilf Devletleri delegeleri, Türk ve Yunan delege kurullarına, birtakım öneriler içeren bir taslak vererek, hükftmetlerinden bu taslaklarda yazılanlar hakkında alacakları yanıtlann, konferansa bildirilmesini istemişlerdi.
Bizim delege kurulumuza verilen taslakta, Sevr Antlaşması hükümlerinde yapılacak değişikliklerle ilgili şu noktalar vardı:
Bize bırakılan jandannaların ve özel birliklerin sayılarını birazcık arttırmak. Memleketimizde kalacak yabancı subaylann sayısını biraz azaltmak. Boğazlar bölgesini biraz ufaltmak. Blltçemiz üzerine konulan kısıtlamaları biraz hafifletmek. Bayındırlıkla ilgili ayrıcalık vermek hakkımız üzerine konulan sınırlamaları da, biraz hafifletmek. Bundan başka adalet işlerinde ki kapitiil isyon1ar, yabancı postaları, Kürdistan ile ilgili Sevr tasarısında değişiklik yapılacağmı umduracak birtakım belirsiz sözler..
Gene bu öneri tasarısında, Ermenistan sınırlarının belirlenmesi işi, Milletler Cemiyetinin göndereceği bir komüsyona bırakılmaktaydı. Izmir bölgesinde de özel bir yönetim kurulacaktı. Sözde, İzmir ili bize geri verilecekti. Ama Izmir şehrinde bir Yunan kuvveti hulundurulacak, Izmir sancağırnn iç düzeni İtilaf Devletleri subaylan tarafından yönetilecek, bu sancaktaki jandarma kuvveti, nüfusları oranlarına göre çeşitli unsurlardan oluşacak, ile Milletler Cemiyeti tarafından bir Hıristiyan vali atanacak, Izmir ili Türkiyeye gelirlerindeki artışla çoğalacak, senelik bir para, ödeyecek idi.
Izmir ili için önerilen bu çözüm ve düzenleme, beş sene sonra, iki taraftan birinin istemesi üzerine Milletler Cemiyetince değiştirilebilecektir.
Efendiler, Itilaf Devletleri, delege kurulumuz aracılığıyla yaptıkları öne- ***Delegeler***
rinin karşılığını almayı beklemeden, daha delegelerimiz yolda iken, Yunanlı- ***daha yolda*** lar, bütün ordusuyla, tüm cephelerimize karşı saldırıya geçtiler.
Görüyorsunuz ki Efendiler, Yunan saldırısı, konferans ve barış öyküsü- nü bize zorunlu

olarak bıraktırıyor. Şimdi izin verirseniz, bu saldırıyı ve sonu- ***saldtrsı*** cunu bilginize sunayım: Yunan ordusunun Bursa ve doğusunda önemli bir grubu; Uşak ve doğusunda başka bir grubu vardı. Bizim de kuvvetlerimiz, Eskişehir kuzeybatısında ve Dumlupınar ve doğusunda olmak üzere iki grup durumunda idi. Bundan başka, Yunanlılann, Izmitte bir ttimenleri, bizim de ona karşı Kocaeli Grubu bulunuyordu. Yunanlilann, Menderes boyundaki birliklerine karşı da birliklerimiz var-

dı. Yunan ordusunun Bursa ve Uşak grupları, 23 Mart 1921 günü ileri yürüyüşe geçtiler. Ismet Paşa komutasında bulunan Batı Cephesi birlikleri, bildirdiğim gibi, Eskişehir kuzeybatısında toplanmıştı. Kararımız, savaşı Inönü mevzilerinde kabul etmekti. Ona göre önlemler alınıyor ve düzenlemeler yapılıyordu. Düşman, 26 Mart akşamı, İsmet Paşanın işgal ettirdiği mevzilerin sağ kanadının ilerisine yanaştı. Ertesi günü, bütün cephede çatışmalar oldu. Düşman, 28 de sağ kanadımıza saldırıya geçti. 29 da her iki kanattan saldırdı. Düşman, sınırlı, önemli başarılar elde ediyordu. 30 Mart günü sert çarpışmalarla geçti. Bu çarpışmalar da düşman yaranna sonuç verdi.
Bundan sonra, sıra bize geliyordu. İsmet Paşa, 31 Mart günü karşı saldı- ***İkinci İnürıya*** geçti ve düşmanı yenerek, 31Mart/1 Nisan gecesi çekilmek zorunda bırak- *na* ***Zaferi*** tı. Böylece, devrim tarihimizin bir sayfası, İkinci İnönü zaferiyle yazıldı.
Efendiler, düşman çekilirken Batı Cephesi Komutanıyla 1 Nisan günü *Metristepeyaptığımız* yazışmalar, o günün duygulannı saptayan belgelerdir. 0 duyguları *den gördü*- canlandırmak için izin verirseniz o günkü yazışmalardan bazı telgrafları oldu- **g** *diuum* ğu gibi okuyacağım.
Metristepeden, 114/1921
Saat 6:30 sonrada Metristepeden gördüğüm durum: Gündüzbey kuzeyinde, sabahtan- beri dayanan ve artçı olduğu sanılan bir düşman birliği, sağ kanat grubunun saldırısı sonucu düzensiz olarak çekiliyor. Yakından kovalanıyor. Hamidiye doğrultusunda karşılaşma ve çatışma yok, Bozöyük yanıyor. Düşman, binlerce ölülerile doldurduğu savaş alanını silahlarımıza bırakmıştır.
Batı Cephesi **Komutanı Ismet**
Ankara, 114/1921
Inönü savaş alanında Metristepede Batı Cephesi Komutanı ve Genelkurmay Başkanı Ismet Paşaya
Bütün dünya tarihinde, sizin Inönü meydan savaşlarında yüklendiğiniz görev kadar ağır bir görev yüklenmiş komutanlar pek azdır. Milletimizin bağımsızlığı ve **varlığı, çok üstün** yönetiminiz altında şerefle görevlerini yapan komuta ve silah aıkadaşlarırnzın yürekliliğine ve yurtseverliğine büyük güvenle dayanıyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil milletin ters alın yazısını da yendiniz. Düşman çizmesi altındaki bahtsız topraklarımızla birlikte bütün vatan, bugün en köşede kaltmş yerlerine kadar zaferinizi kutluyor. Düşmanın istihi hırsı, kararlılığınızın ve yurtseverliğinizin yalçın kayalarına başım çarparak parça parça oldu.
Adınızı, tarihin övünç kitabına yazan ve bütün millette hakkınızda sonsuz borçluluk ve minettarlık yaratan büyük savaş ve zaferinizi kutlarken, üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölülerile dolu bir şeref alanı gösterdiği kadar milletimiz ve kendiniz için yükseliş parıltısı dolu bir geleceği de belirgin olarak gösterdiğini söylemek isterim.
Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal
Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Zalimlik ve zorbalık dünyasının en kıyasıya hücumlarına karşı, yalnız ve şaşkın kalan milletimizin nesnel ve tinsel tüm yetenek ve güçlerini ruhundaki ateşle toplayan ve harekete geçiren Büyük Millet Meciisinin Başkanı Mustafa Kemal Paşa!
Kahraman askerlerimiz, subaylarımız ve erlerimizle avcı hatlarında omuz omuza yuruşan tümen ve kolordu komutanları adına övgü ve kutlamalarınıza büyük bir övünçle teşekkür ederim.
Batı Cephesi Komutanı Ismet
Muhterem Efendiler, İnönü savaş **alanından,** ikinci kez yenik olarak aynlip ***Güney Cep-*** Bursa doğrultusunda eski mevzilerine çekilen düşmanın kovalanmasında, piyade
hesindeki
savaşlar

ve ath tümenlerimizin gösterdikleri övgüye değer kahramanlikları anlatmayacağım. Yalnız, askerlik bakımından genel durumun açıklamasını tamamlamak için izin verirseniz Güney Cephemiz bölgesinde yapılmış olan çarpışmaları özetleyeyim.

Güney Cephesi Komutanı Refet Paşanrn emrinde bulunan üç piyade tümeni, Dumlupınarda, hazırlanmış bir mevzide bulunuyorlardı. Bundan başka, bir atlı tümeni ve bir de atlı tugayı vardı. Bu mevziin sol kanadında bulunuyordu. Güney Cephesi Komutanmın aldığı görev, bu mevzide düşmanı durdurmaktı. Uşak doğusundaki mevzilerden ilerleyen üç piyade tümeni ve bir kısım atlı, Dumlupınar mevzilerine gelerek saldırdılar. 26 Martta birliklerimiz, mevzilerini bırakmak zorunda kaldı. Güney Cephesi Komutanı, bundan sonra önemli bir çizgide kuvvetlerini durdurarak yeniden düzenleme yapmayı başaramayarak ikiye bölündü. Bir kısmı ki, (Sekizinci ve Yirmiüçüncü Piyade Tümenlerile Ikinci Atlı Tümeninden oluşmakta idi) kendi emri altında, Altıntaş doğrultusunda çekildi. Obür kısmı ki, (Kolordu Komutanı Fahrettin Paşanın emri altında bulunuyordu. Elliyedinci Piyade Tümenile Dördüncü Atlı Tugayından ibaret idi). Düşman, bütün kuvvetile Fahrettin Paşa kuvvetlerine yönelerek doğuya yürüdü. Refet Paşanın kuvvetlerine karşı, Dumlupınarda, yalnız bir piyade alayı bıraktı. Refet Paşa, sonradan Yirmiüçüncü Tümeni Altıntaş üzerinden güneye, Fahrettin Paşa emrine geri gönderdi. Altın- taş doğrultusunda, düşmanın hiçbir kıpırdaması olmadığı anlaşılınca, Refet Paşa, yanında bulunan kuvvetlerle kuzeye getirildi.

Doğuya doğru ilerleyen düşmana karşı, Fahrettin Paşa kuvvetleri, çeşitli yerlerde çarpışarak Afyon doğusuna çekildi. Düşman, Afyonu ele geçirdikten sonra, Çay-Bolvadin çizgisine kadar ilerledi ve orada durdu. Bu düşman karşısında, Fahrettin Paşa, Elliyedinci, Yirmiüçüncü Tümenlerle birlikte, güneyden Adana bölgesinden gelen Kırkbirinci Tümeni de alarak, düşmana karşı bir cephe oluşturdu.

Efendiler, orduları yönetme bilimiyle ilgili fazla bir şeyler söylemekten ***Yunan Orkaçınmaktan*** yana olmama karşın, Yunan ordusunun bu defaki genel saldırı ***dusunun*** planında, dikkati çok çeken bir yarnlgıyı göstermek isterim. Yunan ordusunun Uşak grubu, Dumlupınardan sonra, Eskişehir genel doğrultusunda yürümek ***dikkati çok*** gerekirdi. Afyon üzerinden Konya genel doğrultusuna yönelmesi, asıl kesin ***çeken bir*** sonuç alınabilecek alandan kuvvetlerini uzaklaştırarak, onları iş göremez ve ***yani1g*** tehlikeli bir durumda bırakmıştır. Inönünde, başarı bizim tarafta kaldıktan sonra, bu kuvvetlerin kendilerini tehlikeden kurtarmak için bir an evvel ve hızla çekilmelerini sağlamaktan başka bir şey düşünemiyeceklerine kuşku yoktu. Inönünde zafer kazanmış olan kuvvetlerimizin, Eskişehir, Altıntaş üzerinden Dumlupınara yönelerek, ve bu yolun önemli bir bölümünde demir- yolundan maksimum derecede yararlanabileceğine göre, Afyonun doğusunda bulunan Yunan grubunun çekilme hattını kesmesi ve böylece o grubu büyük bir bozguna uğratması pek kuvvetli bir olasılık idi. Nitekim., bu düşünceyi uygulamakta bir an gecikilmemiştir. Ilk serbest kalan tümenler hemen Güney Cephesi Komutanı Refet Paşanın emrine verilerek gönderilmiştir.

Yuıan ordusunun Uşak grubu, Inönü Meydan Savaşının sonucu üzerine hemen çekilmeye başladı. Refet Paşa, 7 Nisan 1921 tarihinde karargihile Çekürlerde, Dördüncü ve On Birinci Tümenler Altıntaş bölgesinde, Beşinci Kafkas Tü-

meni ve kuvvetli bir alay niteliğinde bulunan Meclis Koruyucu Taburu Çekürler güneyinde, Birinci ve İkinci Atlı Tümenleri Kütahya bölgesinde bulunuyorlardı. Fahrettin Paşa, Çay ve Afyondan çekilen düşmanı kovalayıp bastırırken, Refet Paşa da, düşmanın Aslıhanlar yakınlarında bulunan bir alayına, bu saydığımız kuvvetlerle, yani, üç piyade tümeni ve bir taburla, saldırdı. Bir taraftan da, kuzeyden iki tümen daha, Yirmidördüncü ve Sekizinci Tümenler, güneye gönderildi. Aslıhanlardaki Yunan alayı, Refet Paşanın saldırısını durdurdu. Çok zaman kazandı, bu arada geriden gelen birliklerle iki tümene kadar güçlendirildi. Bu kuvvetler, Afyondan çekilen kuvvetlerin kendilerine katılmasını sağladı.

12 Nisan 1921 günü Refet Paşanın emrinde kuzeyden güneye ve doğudan batıya saldıran kuvvetlerin toplanM şu idi:
Kuzeyden gelen 4, *5,* 11, 8 ve 24; doğudan ilerliyen 57, 23 ve 41 inci Tümenler ki toplam sekiz piyade tümeni bir piyade taburu.. Birinci ve İkinci Atlı Tümenleri çok uzaklardan dolaştırılarak ancak düşman yenilirse etkili olabilecek, fakat o günün çatışmasmda hiç te etkili olmayan, düşman gerisinde Banaz hedefine gönderilmişti. Refet Paşanm komutası altına verilen kuvvetler, saldırılarında başarılı olamadılar, tersine kayıp verildi. Düşman, Dumlupınar mevzilerine egemen olarak yerleşti ve orada kaldı. Refet Paşa kuvvetleri de, Dumlupınardan on kilometre, doğu kuzeyinde olmak üzere, Aydemir, Çalköy, Silkisaray çizgisine çekilip durdu. Aslıhanlar Savaşı diye anılan, bu çarpışma, böyle bitti.
Efendiler, savaş sırasında cephelerden kimi kısımların ileri geri dalga- ***Refe Paşa*** lanışı ve özellikle Afyon doğusunda bulunan düşman tümenlerinin, Dum- *keıdisiyelupınar* ilerisinde bıraktıkları bir alayın yenilgiye uğratılıp ortadan kaldırılmaması yüzünden, Dumlupınara kadar çekilebilmelerinden sonra Yunan ***yen ilmiş*** kuvvetlerinin kuvvetli bir cephe oluşturmak üzere hazırlanırken, ilerdeki *sayıyordu* parçalarının o cepheye ulaşmak için geri yürüyüşleri, Refet Paşanın savaş sonucunu yanlış anlamasma neden oldu. Gerçekten, Refet Paşa, kendisi yenildiği halde düşmanı yenilmiş ve çekilmekte saydı ve bunu beş gün süren Dumlupınar Meydan Savaşında düşmana son yumruğu vurmak olasılığı geldiğini bildiren, telgrafile bize de bildirdi. Biz de elbette sevinerek ivedilikle, onu çok övdük ve kutladık. Ama, durumu iyice anlamak için telgraf başında kendisine sorduğum sorulara aldığım yanıtlardan, durumun bildirildiği gibi olmadığı kuşkusuna düştük. Sonunda anlaşıldı ki, düşman, tümüyle amacına ve genel durumuna uygun olarak, Dumlupınarda savunması kolay, sağlam ve kuvvetli bir mevzi alıyordu. Refet Paşanın ise tersine, biraz geride, bütün kuvvetlerile Aydemir, Çalköy, Silkisaray cephesini tutması, gerekti.
Efendiler, durum durgunlaştıktan sonra Refet Paşanın komuta ettiği orduda, kendisine karşı güven kalmadığı anlaşıldı. Durumu yerinde incelemek için, Fevzi Paşa Hazretleri, Ankaradan ve İsmet Paşa da, Batı Cephesinden birlikte Refet Paşanın kararghma gittiler. Refet Paşanın bir süre daha komutada kalması yeğlenmekte olduğundan, bu sorunu ona göre çözümlemeye çalıştılar. Ama zaman geçmeden bu durumun sürdürülemiyeceği ve sürdürülmemesi gerektiği anlaşıldı.

Bu nedenle, ben, Fevzi ve İsmet Paşaları yanıma alarak Refet Paşanın yanma gittim. Durumu yakından inceledim ve hemen şu çözümü uyguladım. Komutasında bulunan Güney Cephesini, Batı Cephesine bağlayarak İsmet Paşanın komutasına verdim. Kendisine Ankarada bir görev verilmek üzere oraya dönmesi gerektiğini bildirdim.
Refet Paşa, Ankaraya döndüğünde şöyle bir çözüm yolu diişünmüştüm. *Refer Paşa,* Ismet Paşa artık Genelkurmay Başkanlığından ayrılarak, bütün zamanını ge- ***Türk ordunişletilmiş*** olan Batı Cephesi Komutanlığına verecek. Milli Savunma Bakanı uulı ***başkomutan***
bulunan Fevzi Paşa Hazretleri de vekil olarak yürütmekte olduğu Genelkur- ***olmak istimay***
Başkanlığını asil olarak üstlenecek. Ondan boşalacak Milli Savunma Ba- *yorcin*
kanlığı görevini de Refet Paşa yapacak.
Refet Paşa, aslında, yine askerlik görevi almaktan yanaydı. Ama, benim çözüm şeklimi beğenmedi. Diyordu ki, Milli Savunma Bakanı bulunan Fevzi Paşanın görevinden çekilmesine gerek yoktur. İsmet Paşanın Genelkurmay Başkanlığından çekilmesini zorunlu sayıyor ve bana da bu aralık bir görev vermeyi düşüntiyorsanız çözüm yolu ona göre düzenlenebilir.
Ben, birdenbire Refet Paşanın düşllncesinin içerdiği amacı nasılsa kavrayamadım. Çünkü biraz sonra anlar gibi olduğum görüş hiç aklıma gelmemişti. Anlar gibi olduğum görüşünü açıklaması için kendisine sordum. Dedim ki, yani siz mi Genelkurmay Başkanı olmak istiyorsunuz? Gerçekte açık bir yanıt vermedi ama, ben amacın tam bu olduğunu kabul ettim.

Bunun üzerine şu düşünceyi ileri sürdüm: Genelkurmay Başkanlığı, bizim örgütlerimize göre, bugün, edimli olarak Başkomutanhk görevidir. Siz, daha Türk ordusuna başkomutan olacak niteliklere sahip değilsiniz. Bunu şimdilik aklınızdan çıkanrnz.
Refet Paşa, verdiği karşılıkta dedi ki, öyle ise ben de Milli Savunma Bakanlığını kabul etmem.. 0 sizin bileceğiniz iştir, dedim. ve bıraktım.. Gerçekten de kabul etmedi ve aldığı izinle Kastamonu ormanlarında Ecevit denilen yerde bir süre dinlenmeye çekildi. Refet Paşanın Milli Savunma Bakanlığı bundan sonra ortaya çıkan başka bir durum üzerine olmuştur.
Muhterem Efendiler, İkinci İnönü zaferinden sonra, Londraya gitmiş ***Londra***
olan delege kurulumuz döndü. Konferansın olumlu bir sonuca varmadığı- ***Konferannı***
bilirsiniz. Ama Delege Kurul Başkanı ve Dışişleri Bakanı Bekir Sami *döBey;* kendiliğinden İngiltere, Fransa ve İtalya ileri gelenleriyle ilişki kurup görüşerek ayrı ayrı herbirile birtakım anlaşmalar imzalamış bulunu- ***Bekir Sami***
yordu. ***Beyin*** *ını•*
Bekir Sami Beyin, İngiltere ile imzaladığı bir anlaşma gereğince, elimiz- *z<c1g1*
anlaşmalar
de bulunan butun Ingılız tutsaklarım geri verecektık. Buna karşı Ingilizler de bize, tutsaklanmızı geri vereceklerdi. Yalnız Türk tutsakları arasında Ermenilere ve Ingiliz tutsaklara zulüm yapmış ya da kötü davranmış olduğu iddia edilenleri geri vermiyeceklerdi. Hükümetimiz, elbette böyle bir anlaşmayı uygun bulup onaylayamazdı. Çünkü böyle bir anlaşmayı uygun bulmak Türk uyruklarının, Türkiye içindeki davranışlan üzerinde, yabancı hükümetin bir türden yargı hakkını kabullenmek olurdu.

Bu anlaşmayı onaylamamakla birlikte, Ingilizler bazı Türk tutsaklan serbest bıraktıklarından biz de karşıhk olarak elimizde bulanan İngiliz tutsakların bir bölümünü serbest bıraktık.
Daha sonra 23 Ekim 1921 tarihinde, Kızılay İkinci Başkanı Hamit Beyle İstanbulda İngiliz komiseri arasında varılan anlaşma üzerine, Maltada bulunan bütün Türk tutuklulan ile bizde bulunan bütün İngiliz tutuklularının değiş tokuş edilmesini, kararlaştırdık. Bu anlaşma uygulanmıştır.
Efendiler, Bekir Sami Bey, resmi görüşmeler ve konuşmalar dışmda salt kişisel olarak da Lloyd George ile bir görüşme yapmış.. aralarında, söylenen sözler steno ile yazılmış., bu tutanak imza da edilmiş.. Bekir Sami Beyin elinde bulunan kopyada yazılanlardan bana bilgi verildiğini anımsamıyorum. Son zamanda Dışişleri Bakanlığı kanalıyla Bekir Sami Beyden bu kopyayı istedimse de bakanhğa gönderdiği bir mektupta, zamanında bu kopyanın çevirilerinin bana gösterildiğini. gerek aslının ve gerek çevirilerinin Dışişleri Bakanlığından ayrılırken ilgili dosyasında bırakıldığını bildirmiştir. Dosyalarda bu belge bulunamamıştır. Ve Dışişlerinde kimsenin bu belgeden ve içeriğinden bilgisi yoktur. Ben de söylediğim gibi hiçbir vakit bana bilgi verildiğini anımsamıyorum.
Efendiler, Bekir Sami Beyle Fransız Başvekili Mösyö Briand arasında da 11 Mart 1921 tarihli bir sözleşme imza edilmiştir. Bu sözleşmeye göre Fransa ile milli hükümet arasında çarpışmalara son verilecek. Fransızlar, silL ihlı çeteleri; biz de, savaşçılarımızı sikihtan arındıracağız.. Güvenlik kuvvetlerimize Fransız subayları alınacak.. Fransızlarca kurulmuş olan, güvenlik kuvvetleri görevlerinde ka1acaklar. Fransanın boşaltacağı yerlerle, Elazığ, Diyarbakır ve Sıvas illerinin ekonomik gelişmesi için yapılacak girişimlerde öncelik hakkı ve Ergani maden işletme hakkı da Fransızlara verilecek...vb.

HükLimetimizce bu sözleşmenin de kabul edilmemesinin nedenlerini saymaya gereklilik yoktur sanırım.
Bekir Sami Bey; İtalya Dışişleri Bakanı olan Kont Sforza ile de 12 Mart 1921 de bir sözleşme imza etmiş. Buna göre, İtalyanın Izmir ve Trakyanın bize geri verilmesi yolundaki isteğimizi konferansda desteklemesine karşı, biz de, İtalya Devletine Antalya, Burdur, Muğla, Isparta sancaklarile Afyon, Kütahya, Aydın ve Konya sancaklarının sonradan belirtilecek bölümlerinde ekonomik girişimler için İtalyanlara öncelik verecektik. Bundan başka, bu bölgelerde Türk hükümeti veya Türk sermayesi tarafından yapılmayacak olan ekonomik işlerin Italyan sermayesine verilmesi ve Ereğli madenlerinin bir Italyan-Türk şirketine devri kabul edilmekte idi.
Elbette bu sözleşmeyi de; hükümetimiz kabul edemezdi.
Efendiler, Itihif Devletlerinin, Londraya barış yapmak için gönderdiğimiz Delege Kurulumuz Başkanı Bekir Sami Beye imza ettirdikleri sözleşmelerin içerikleri, Sevr tasansından sonra aralarında yaptıkları Uçlü Anlaşma" denilen ve Anadoluyu etki bölgelerine bölen anlaşmayı, başka isimler altında, milli hükümetimize kabul ettirmek amacına yönelik olduğu açıkça bellidir. İtilf Devletleri idarecilerinin ileri gelenleri bu amaçlarını, Bekir Sami Beye kabul ettirmekte

başanlı da olmuşlardır. Bekir Sami Beyin Londrada konferans görüşmelerinden çok ayrı ayrı görüşmelerle uğraştırıldığı anlaşılıyor. Milli htik£tmetin ilkeleriyle, Dışişleri Bakanı olan kişinin tuttuğu yoi arasındaki fark, üzülerek söylemeliyim ki anlaşılamaz niteliktedir.
Bekir Sami Bey; bu anlaşmalarla, Ankaraya döndüğü zaman, durumun çok dikkatimi çektiğini ve beni şaşırttığını açıkça söylemeliyiin. Bekir Sami Bey, inıza koyduğu sözleşmelerde yazılı olanların ülkenin yüksek çıkarlarına uygun olduğu kanısını belirtiyor ve bunu Mecliste de savunup kanıtlıyabileceğini iddia ediyordu. Kanısının yerinde olmadığı, iddiasında mantık bulunmadığı kuşkusuzdu. Düşüncelerinin Meclisce benimsenmiyeceğinden başka Dışişleri Bakanlığından düşürüleceği de kesindi. Ama Meclisi, siyasi sorunların görüşülüp tartışılmasına boğmayı o günlerin durumuna uygun görmediğimden; Bekir Sami Beye yaptıklarındaki yersizliği kendim söyliyerek Dışişleri Bakanlığından çekilmesini önerdim. Bekir Sami Bey, bu önerimi kabul ederek çekilme yazısını verdi.
Ama, Bekir Sami Bey, Delege Kurul Başkanı göreviyle, Avrupadaki gezisi sırasında yaptığı çeşitli görüşmelerin kendisinde oluşturduğu izlenime göre, İtilaf Devletlerile ilkelerimize uygun olarak anlaşmak yolu bulunduğu kanısında direniyordu. Ve kendisinin bu anlaşmaları sağlayabileceğini ileri sürüyordu. Bunun üzerine kendisine şu özel mektubu yazdım:
Amasya **Meb'usu Bekir** Sami **Beyefendiye 1915/1921** Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin şimdiye kadar çeşitli elverişli durumlardan yararlanarak ve çeşitli araçlarla bütün dünyaya duyurulmuş olan ilkelerini bilirsiniz. Bu ilkelerin ana hatları şu kısa cümle ile anlatılabilir: Bilinen ulusal srnırlarımız içinde ülkemizin bütünlüğünü ve ulusun tam bağımsızlığını sağlamak." Delege Kurul Başkanı göreviyle yaptığınız son yolculuk ve görüşmelerin sizde bıraktığı etki ve izlenimlere göre İtilf Devletleri Hükümetlerinin saptanmış olan ilkelerimizi bozmaksızın memleketimizle anlaşmaya eğilimli oldukları kanısında bulunduğunuz anlaşılıyor. Türkiye Buyük Millet Meclisi, Itilf Devletlerinin bu eğilimlerini gösterecek güvenilir gerçek davranış ve belirtileri daha görememektedir. Bu konudaki sanılarınızın gerçekleşmesine yol açabilecek bir ortam bulabilirseniz, bu sonucun Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti tarafından sevinçle kabul edilebileceğine inanmanızı isterim Efendim.
Mustafa Kemal
Bekir Sami Bey, bundan sonra tekrar Avrupaya gitti. Bu gezisinden de bir yarar çıkmadı. Yalnız, Ankarada Mösyö Franclin Bouillion ile yapılan görüşmelerin, Bekir Sami Beyin

Pariste bir takım girişimleri yüzünden güçliiğe uğradığı anlaşılması üzerine, hükümetçe Bekir Sami Beyin, bir resmi görevi olmadığının, ajansla duyurulması zorunlu bulunmuştur.
Bekir Sami Bey, ikinci kez Avrupada bulunduğu sırada, bana bazı şeyler bildirdiği gibi dönüşünde de bir rapor vermişti. Gerek bana bildirdiklerinde ve gerek raporunda rastlanılan bazı düşünceler, Bekir Sami Beyin, yazık ki Türk milletinin gerçekleştirmeye çalıştığı emel ve ülküsünü, tam olarak kavramamış ve ona göre davraıımakta olmadığı yolundaki kuşkuları önleyecek nitelikte değildi.
Bekir Sami Bey, Avrupada aldığı etkiler ve izlenimlere göre düşünce yUrütüyordu.

12 Ağustos 1921 tarihli bir şifre telgrafında, bizim politikayı eleştirdikten sonra diyordu ki: Daha fırsat elde iken akıllıca bir siyaset gütmek, memleketi karşılaştığı büyük tehlikeden kurtarabilir. Olaylar bütünüyle incelenerek ülkenin esenliğine yarayacak bir yol izlemek zorunludur. Yoksa, tarih ve millet önünde sorumluluktan hiçbirimiz kurtulamayız.
Milletin mutluluğu ve Müslümanlığın esenliğini sağlayacak bir yol tutulmasını ve bir an önce bildirilmesini rica ederim.
Bekir Sami Bey, ne pahasma olursa olsun barış yapmaktan yana idi. Bu ***Bekir Sami*** görüşlerini, 24 Aralık 1921 tarihli raporunda şöylece açıklıyordu: ***Bey, nepasavaşın*** sürüp gitmesi bu memleketi, milletin varlığını tehlikeye koyacak kadar yı- *basına*
kıp yok edeceği ve katlanılan bütün özverilerin boşuna yapılmış olacağını kesinlikle düşün- mekteyim. Savaşın sürdürülmesi, dış ve iç düşmanlarımızın ekmeğine yağ süreceğine ve korktuğumuz beliları ve yıkımları kendi kendine milletin başına çekeceğine bütün varlı- ***yanlısı idi*** ğımla inanıyorum. Size düşen ödev dünyada hemen hiçbir politikacının sırtına yükletilmeyen en ağır bir yüktür. Tarihte beş, altı yüzyılda değil, belki on, onbeş yüzyılda bir kişiye ancak kısmet olabilen bir görevi üstlendiniz. Her türlü aşırılıktan sakınarak bugünkü yararlar uğruna, geleceğin gerçek çıkarlarını feda etmiyerek, Türklük ile birlikte bütün 1slm dünyasının geleceğini güven altına almak için, pek yakın bir zamanda fazlasıyla elde edilebilecek olan millet ve IslAmlık amacını kurtarmak ve güçlendirmek için, hatta geçici olarak bazı isteklerden yaz geçmek, yoluyla, dünya tarihinde ölüınsüz bir san kazanabilir ve Müslümantık yapısının yenileyicisi olahilirsiniz. Yoksa, Türk Milleti ve dolayısile bütün Islftm dünyasının tutsaklığa ve aşağılık bir duruma düşeceği bence kesindir. İsminizi kıyamet gününe kadar bütün Müslüman kuşaklar için Peygamberimizden sonra en kutsal bir san ve armağan olmak üzere bırakmak şerefini ve fırsatını yitirmemenizi, yurtseverlik ve Müslümanlık gereği bildirmeyi bir kutsal görev sayarım Efendim Hazretleri."
Bütün bu düşüncelerin özeti, yıkımdan, aşağılıktan tutsaklıktan kurtulmak için kendisinin Londrada yaptığı sözleşmeler sınırları içinde ulusal savaşıma son vermeyi öneriyordu.
Efendiler, Bekir Sami Beyin bu düşünceleri bende olumlu etki yapmamıştı. Ileri sürdüğü düşünceler ve düşünme şekli kendisile görüşüp tartışmayı bile gereksiz ve yararsız saydırmıştı. *
**
Efendiler, yüksek topluluğunuza biraz da Büyük Millet Meclisi içinde ***Mecüsw*** geçmekte olan olaylara ilişkin bilgi vermek istiyorum. Bilirsiniz ki, Birin- ***belirmeğe***
ci Büyük Millet Meclisine, milletçe üye seçilirken Anadolu ve Rumeli *başlayan* Hakları

Savunma Derneğinin kurulları da ikinci seçmenler arasındaydı. Z^o' *grup*

Buna göre, denilebilirdi ki Büyük Millet Meclisi, bütünüyle aynı zamanda Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneğinin siyasi bir grubu niteliğinde idi. Gerçekten, başlangıçta böyle davranılmıştı. Meclis genel kurulunun temel ilkesini, Derneğin temel ilkesi oluşturuyordu.
Bilinir ki, Erzurum ve Sıvas Kongrelerinde saptanan ilkeler, son Istanbul Meb'uslar Meclisince kabul edilip pekiştirilerek, Ulusal Ant* adı altında özetlenmişti. Bu ilkeler, Birinci Büyük Millet Meclisi tarafından da kabul edilerek, o çerçeve içinde memleketin bütünlüğünü

ve milletin bağımsızlığını sağlayacak barışın sağlanmasına çalışılıyordu. Ama, zaman geçtikçe, Mecliste
* Misakı Milli

birlik olarak çalışmanın sağlanıp düzenlenmesinde güçlükler çıkmaya başladı. En önemsiz konularda oylar dağılıyor, Meclisten iş çıkamıyordu. Bazı kişiler buna çıkar yol bulmak için 1920 senesi ortalarında birtakım örgütler kurmaya giriştiler. Bütün bu girişimler, Meclis görüşmelerinin düzenli yürümesini sağlamak ve ele alınan konular üzerinde oyları birleştirip, olumlu iş çıkarmak amacına yönelik bulunuyordu.
Yeri gelince söylemiştim ki, ilk Anayasanın kaynağı olan 13 Eylül 1920 tarihli bir programı, Meclise sunmuştum. Bu programın, Mecliste 18 Eylülde okunan bölümlerden başka, buna da esas olmak üzere, Büyük Millet Meclisi- nin temel niteliği ve yönetim yöntemi hakkındaki görüşleri saptayan ve Meclisin açılmasından sonra okunup kabul edilen önerimi de, bu bölümle birlikte halkçılık programı adı altında bastırıp yayımlatmıştım. Bildirdiğim örgütler, benim bu programımdan esinlenerek birtakım adlar takmmaya ve programlar saptamaya başladılar. Bir fikir vermiş olmak için bu örgütlerin bellibaşhlarının isimlerini sayayım:
a) Dayanışma Grubu
b) Bağımsızlık Grubu
c) Hakları Savunma Grubu
d) Halk Grubu
e) Reform Grubu
Bu gruplardan başka, isimsiz olarak, özel amaçlar etrafında bazı küçük örgütlerin de çalışmakta olduğu seziliyordu.
Efendiler, bu isimlerini saydığım hiziplerin hepsi de Meclis görüşmelerinde düzen ve oyların dağılmamasını sağlamak amacıyla kurulmuş oldukları halde varlıkları tersine sonuç veriyordu.
Gerçekten sayıları çok üyeleri az olan bu gruplar, biribirile yarışmaya kalkışmışlar ve birbirlerini dinlememek yüzünden hemen hemen Mecliste bir kargaşa çıkmasına neden olmaya başlamışlardı. Ozellikle Anayasa, Meclisten çıktıktan sonra, yani Ocak 1921 sonlarında, Meclis üyelerinin ve kurulan gruplarm, genel olarak görüşmelere katılmalarını ve birlikte çalışmalarını sağlamanın, bir kat daha zorlaşmaya başladığı görülüyordu. Çünkü, Ulusal Antın saptadığı ilkelerde, kayıtsız şartsız birlik olan düşünceler ve emeller, Anayasanın koyduğu prensiplere bütünüyle katılmış görünümü vermiyordu. Grupları birleştirmek ya da gruplardan birini güçlendirerek iş görmek için, dolaylı olarak çok çalıştım. Ama, bu yoldan elde edilen sonuçların uzun ömürlü olamadıkları görüldü. İşe benim karışmam zorunlu olmaya başladı. Sonunda. Anadolu ve Rumeli Haklan Savunma Grubu adıyla bir grup kurmaya karar verdim. Bu grup için yaptığım programın başına bir temel madde koydum. Bu maddenin ruhu, iki noktadan ibaretti: Birinci nokta; grup, Ulusal Ant ilkeleri içinde memleketin bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını sağlayacak barışı elde etmek için, milletin tüm nesnel ve tinsel güçlerini gereken hedeflere yöneltecek ve bu amaçla kullanacak ve memleketin resmi ve husust bütün örgüt ve kuruluşlarını bu temel amaca yararlı kılmaya çalışacaktır.
Ikinci nokta grup, devlet ve milletin örgütlerini, Anayasaya uygun olarak ***Anadolu ve*** şimdiden yavaş yavaş saptayıp hazırlamaya çalışacaktır. ***Rumeli***
Efendiler, bütün grupları ve Meclis üyelerinin çoğunu çağırarak bu iki ilke üzerinde birleşmelerini sağladım. Belirttiğim bu ana madde ve bundan sonra ***Gbunun kurulmast***

grubun iç ttizüğüyle ilgili olan maddeler, 10 Mayıs 1921 günü yapılan toplantıda kabul olundu. Grup genel kurulunca seçilerek, grubun başkanlığını da üzerime alnMştım.

Efendiler, memleket içinde Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği olduğu gibi, onun, Mecliste aynı ad altında ve bir de siyasi grubu kurulmuş oldu. İstanbul Meb'uslar Meclisinin yapmaktan çekindiği iş, ancak onların dağılmasından 14 ay sonra Aıikarada yapılmış oldu. Bu grup, Birinci Büyük Millet Meciisinin çalıştığı sürece, hükümetin iş görmesine yardımcı olabilmiştir. Ama, grup tüzüğünün ana maddesindeki ikinci noktadan kuşkulananlar oldu. Bu gibiler, özel düşüncelerini açığa vurmamakla birlikte, bu noktadaki anlam ve amacın gerçekleşmemesi için derhal işe girişmekte gecikmediler. Olumsuz çalışmalar diyebileceğimiz bu türden girişimler, ortaya iki yoldan çıkıyordu.
Birincisi; grubun içindeki düşünceleri karıştırma ve görüşülecek konulara karşı hazırlık yapma biçiminde oluyordu.
İkincisi; memleket içinde ve yine örgütümüz içinde., bunu açıklayan en belirgin örnek, Erzurum Meb'usu Hoca Raif Efendinin ve bazı arkadaşlarının, grubun kuruluşundan evvel Anayasanın çıkmasından sonra yaptıkları girişimlerdir. İsterseniz bu konuda biraz bilgi sunayım.
Hoca Raif Efendi ve arkadaşlan, Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma ***Hoca*** *Raf* Derneği Erzurum Heyeti Merkez Kurulunun adını değiştirdi. Kutsal Değer- ***Efendi***
leri Koruma Derneği" dedi. Eldeki dernek tüzüğünün başına da. halifeliğin ve ***Ktsa!***
Degeri eri
padışahlıgın ve devlet biçiminin dokunulmazlıgına degınen bırtakım ekler de ***Koruma***
yapılmış, bu girişimini öbür illere, özellikle doğu illerine de birtakım bildirge- *Derneği"* ler göndererek yaymaya kalkışmıştır. Ben, bunu öğrenir öğrenmez, Doğu *kuruyor*
Cephesi Komutanı Kazım Kara Bekir Paşanın dikkatini çektim. Hoca Raif Efendiyi ve arkadaşlarını uyarmasını ve bu tür girişimlerden yaz geçirtmesini rica ettim.
Sankamışta bulunan Kazım Kara Bekir Paşa ile Erzurumda bulunan Hoca Raif Efendi arasında, bazı yazışmalar olduktan sonra Raif Hoca, bizzat Paşanın karargahına gitmiş, orada kutsal değerleri korumak adının kullanılmasının nedenlerini açıklarken demiş ki, amaç, halifeliğin ve padişahlığın haklarını korumak ve memleket ve İsltm dünyasının bugünü ve geleceği için büyük uyuşmazlıklara ve sakıncalara yoi açan cumhuriyetten kesin olarak sakınmaktır. Hoca, Büyük Millet Meclisinde kurulan Hakları Savunma Grubunun amacının halifelik ve padişahlığın cumhuriyete dönüştürülmesini hedef aldığı ***Klızim Kasezilmektedir.*** düşüncesini belirttikten sonra, bu gibi girişimlere uyamıyacaklarını bildirmiş.
!e biçiminKazı Kara Bekir Paşanın bu bilgiyi veren 11 Temmuz 1921 tarihli şifre *dearihsel* telgrafında, K.zım Paşa da, ileri sürdüğü düşünceler arasında diyordu ki: HUkümet biçimiyle ilgili ilkeleri, Büyük Millet Meciisince kabul edilen Anayasa- ***rinde*** *asker* nın saptamış olduğu görülüyor. Oysa ben, bu kanun içeriğinin daha çok bir fır- ***ve sivil ileri*** ka programı niteliğinde kalmasını, uygulamaya kalkışıhrsa ortaya çıkacağını kestirdiğim güçlüklere karşı, daha yararlı buluyorum. Bu düşüncemi çok iyi ta- *görüşleri*
alınmalıdır

nıyabildiğim bölgemin düşünce ve duygularına göre özetle açıklamak isterim. Mecliste Anayasa yandaşlığıyla kurulan gruba girenlerin çoğu; yeni bir yönetim devriminde memleketin kaderinde rol almak hevesinde görünenlerdir. Halk arasında, ancak çok küçük bir azınlık yeni örgüt düşüncelerini uygun bulur. Meb usların Anayasadan yana olmaları, olsa olsa kişisel düşünceleri olabilir. Devlet biçiminin böyle büyük ve tarihsel nitelikte değiştirilmesi girişimlerinde, memleketin ölüm ve kalım kaderinde, sorumlu ve birlikte olan asker ve sivil ileri gelenlerden ve Hakları Savunma merkezlerinden gereği gibi ne düşündüklerinin sorulması ve olağanüstü bir mecliste incelenmesinden sonra konunun bir karara bağlanması gerekir kanısındayım.
Efendiler, kesin zaferden sonra da Ikinci Büyük Millet Meclisi, cumhuriyeti ilan ettiği

zaman bile, K'izım Kara Bekir Paşa İstanbul gazetecilerine verdiği demeçte, ötedenberi süren duygu ve yakınmalarını cumhuriyet ilnını bize sormadılar" diye özetlemekteydi.
Kazım Kara Bekir Paşa, düşünceleriyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi- nin, millet tarafından olağanüstü yetkilerle görevlendirilen üyelerden kurulu olağanüstü bir meclis olduğunu unutmuş gibi görünüyor. Böylece bir meclisin koyduğu kanuna, hem de Anayasaya, karşı olduğunu sezinletecek biçimde konuşuyor. Daha şaşılacak yönü, devletin örgütlerinin değiştirilmesinde etki11 olacak kararlar alabilmek için, asker ve sivillerin ileri gelenlerinin ve Hakları Savunma merkezlerinin görüşlerinin alınması gereğine inandığını söylüyor.
Kazım Kara Bekir Paşa, benim Hakları Savunma Grubuyla olan ilgime de karşı çıkarak Ben sizin böyle siyasi partilere katılmaktan uzak kalmanızı özellikle uygun görüyorum." dedikteıı sonra benim, yansız bir tutum sürdürmemi öğütlüyor.
Kazım Kara Bekir Paşanın bu telgrafına, 20 Temmuz 1921 de karşılık verdim. Biraz uzunca olan bu yanıtın bazı konuları aydınlatmaya yarayacak noktalarını tekrarlamakla yetineceğim. Yanıtımda demiştim ki: Hakları Savunma Grubu, memleketin tam bağımsızlığını sağlamak gibi kısa ve kesin bir amaçla kurulmuştur. Anayasanın uygulanması da, amacının içindedir. Anayasa, bütün yönetim kollarını ve Türkiye Hükfimetinin hukuki durumunu kapsayan ayrıntılı ve tam bir kanun olmayıp memleketin sivil yönetim örgütlerinde zamanın gerektirdiği halkçılık ilkesini ortaya koyan bir kuraldır. Bu kanunda, cumhuriyeti belirleyen bir şey yoktur. Raif Efendinin padişahlığın cumhuriyetçiliğe dönüştürüleceğinin sezinlenmekte olduğu hakkındaki düşüncesi kuruntudur.
Yönetim merkezlerinde görevlendirilen kişiler arasında, kişilikleri ve geçmişleri yönünden eleştirilmesi gerekli olanların bulunduğu hakkındaki iddia ise, daha inandıncı sözlerle kanıtlanmak gerekir. Her işi, bütün yönetsel yetenekler ve kişisel erdemleri ile kusursuz yetişmiş adamlara vermek, pek değerli ve tath bir istek olmakla birlikte, yalnız bizim çevremiz için değil, hatta dünyanın en ileri milletleri için bile her çevre, her bölge, her meslek sahibi tarafından saygıdeğer sayılacak bu kadar çok adam bulmak olanak dışıdır. Hayal ürünü ve kanıtlanmamış düşünceler ve savlarla memleketin dayanağı olacak tek güç ve örgütü, yıpratacak yollara başvurmak, eğer cahilce bir delilik değilse, her halde bir

hainlik sayılmalıdır. Siz de bilirsiniz ki, ilerlemek yolunda yapılacak her önemli girişimin, kendine göre önemli sakıncaları vardır. Bu sakıncaların olabildiğince azaltılması için zamanında önlem almak ve girişimde bulunmaktan geri kalınmamalıdır.
Bundan sonra Efendiler; Anayasa yapılırken, sivil ve askerden ileri gelenlerin ve Hakları Savunma örgütlerinin görüşünü almak konusundaki düşüncemi şöyle açıkladım: "Bildiğiniz gibi bir hükümetle yaşıyoruz ve onun büttin kavramlarına uymak zorundayız. Kanunun Meclis Komüsyonlarından sonra genel kuruldaki tartışmalarda belirecek biçimi üzerine, uzaktan alınacak düşüncelerle etki yapılamıyacağını elbette kabul edersiniz.
Kazım Kara Bekir Paşa, Anayasanın yapılmasındaki acelenin ve bunun uygulanmasındaki güçlüklerin ve halifelik ve padişahlık konusundaki görüşün de açıklanmasını istemişti. Bu noktalarla ilgili olarak verdiğim karşılıkta demiştim ki: Anayasanın yapılmasında acele saydığımız davranışın nedeni; bütün dünyada ve memleketimizde sezinlenen halkçılık akımmı sağlam bir biçim üzerinde saptayarak bu konuda başka kanşımlara yer vermemek ve aynı zamanda yüzyıllardan beri durmadan yeteneksizler elinde kötüye kullanılan ulusal haklarımızı korumak için, bu hakların gerçek sahibi olan millete söz hakkı vermek ve bu yüksek

düşüncenin gelişmesi için bugünkü olağanüstü şartlardan yararlanmaktır.
Kanunun ne derecede uygulanabilir olduğunu anlamak için de bu işler üzerinde çalışmak fırsatı bulacakların kararlılıklarını ve irade yeteneklerini hesaba katmak gerekir.
Halifelik ve padişahlık sorunu, diye önemli bir sorun yoktur. Sözkonusu olan sorun, hüküm sahibi olanın hakları olup onun belirlenip sınırlanması için son birkaç yüzyılın deneyimleri ve devlet kavramındaki millet haklannın gerçek anlamı etken olmalıdır. Bu konu üzerinde şimdilik saptanmış kesin bir ilkemiz yoktur.'
Kazım Kara Bekir Paşanın, grup başkanı olmayıp yansız kalnıaklığım yolundaki önerisine de verdiğim yanıtta, şu düşünceleri ileri sürmüştüm:
"Mebuslar Meclisi niteliğinde bir meclisin başkanı değilim. Böyle olsa bile bir partinin üyesi olmak doğaldır. Oysa Büyük Millet Meclisinin yürütme yetkisi de bulunduğundan bir bakıma hükümet niteliğinde olan bir meclisin başkanıyım. Yürütücü bir başkan için bir çoğunluk partisinin üyesi olmak çok gereklidir. Buna göre ayrıntılı bir programla ortaya atılmış siyasi bir partinin de başkanı olabilir. Bütün benliğimle karışmış bulunduğum dernekten ayrılamayacağım gibi o dernekten doğan grup içinde bulunmaklığım da zorunludur. Gerçekte grup, hemen hemen Meclis topluluğun tümüne yakın büyük bir çoğunluktadır. Dışarda kalanlar Erzurum Mebuslarından Celalettin Arif Bey ve Hüseyin Avni Efendi ile birkaç benzerleri ve tutumlarında serbest kalmak istiyen birkaç kişidir..."
*
* *
Efendiler, Ankarada bulunan tzzet ve Salih Paşalar bir türlü Ankaraya ısınamadılar. Istanbulda ailelerine gönderilmeleri için doğrudan doğruya ve dolaylı olarak durmadan rica ediyorlar ve Istanbula döndüklerinde hiçbir siyasi görev

almıyacaklarına ilişkin güvence veriyorlardı. 1921 senesi Mart başlarında, İs- *İzzet ve Samet* Paşanın bazı işler için Ankaraya gelmiş bulunduğu bir sırada, paşalar ri- *lıh Ç7a7a* calarını yinelediler. Bir gün Ismet Paşanın katıldığı Bakanlar Kurulu toplan- *siyatıda* iken Ahmet Izzet Paşa daireye gelerek haber göndermiş ve Ismet Paşa *st görev alkendisile* görüşmüştür. Izzet Paşa, bizim önerimiz üzerine Istanbulda siyasi *mıyacaklagörev* almıyacağına uzunuzadıya açıklamalarla söz vererek, Istanbulda ailesi- *rına söz*
ne gönderilmesi için rica etmiş. Salih Paşanın da aynı biçimde söz vererek ser- *erneleröz azerıne Isbes* bırakılması rıcasında bulundugunu eklemış. *tanbula*
Ismet Paşa, bu açıklamaları ve ricayı Bakanlar Kuruluna iletti. Gerçekte *dönmeleri*- burada bulunmalannın ulusal çalışmalarımızda yararlanabilecek bir niteliği *ne izin ve*- olmadığı, tersine, Ankarada bir yük, bir ağırlık oluşturmakta bulundukları, *rıldi*
üstelik birtakım olumsuz akımlara da neden olduklan anlaşılmış bulunduğundan Bakanlar Kurulu, bu paşaların Istanbula dönmelerinde bir sakınca görmedi. Ama, ben, Ahmet Izzet Paşa ve arkadaşının verdikleri sözde ciddilik ve içtenlik olmadığını, Istanbula döndüklerinde yüzdeyüz Istanbul hükümetinde görev alarak başımızı ağrıtmayı sürdüreceklerine inandığımı söyledim. Namusları üzerine söz veriyor dendi. Ağızdan verdikleri sözü, yazılı olarak imzalarıyla verirlerse izin vermek uygun olacağını söyledim. Ismet Paşa, bu önerimi yanımızdaki odada bekleyen Izzet Paşaya iletti. Izzet Paşa, hemen bir kalem, kağıt alarak hükümetten çekileceklerini, bir yüklenim belgesi olarak yazmış ve imza etmiş ve yanlış anımsamıyorsam Salih Paşaya da imza ettirmişti.
Ben, söz verme belgesini yeter saymadım, ağızdan söylediği gibi kapsamlı anlamda değildi ve hemen bunun bir düzen olduğuna arkadaşların dikkatini çekerek, Ismet Paşaya ağızdan söylediklerini yazarak imza etsin dedim. Izzet Paşanın da sözlü olarak bu kadar açıklama yapıp güvence verdikten sonra, başka amaçla bir yüklenim belgesi yazmış olacağı düşünülmedi ve bu kısa belgenin yeterli görülmesinden yana çıkıldı. Işte Izzet ve Salih Paşalar böyle hileli bir sözverrneyle Istanbula gitmek yolunu sağlamışlardır.
Gerçekten, Izzet ve Salih Paşalar Istanbula vardıktan sonra görevden çe- *İzzet ve Sakildiler.*

Ama pek kısa bir süre sonra, aynı hükümette, başka bakanlıklara gel- *Ilk Paşalar* diler ve bunu bize telgrafla bildirdiler. Istanbul hükümetinin dışişleri bakanlı- *sözlerinde* ğını üstlenmiş olan Izzet Paşa, millet ve memlekete yönelik büyük bir kötülü- *durmadılar* ğün önüne geçmek için, hükümete geldiğini söyliyerek, bize de birtakım öğütler veriyordu. İzzet Paşaya şu cevabı verdim:
Istanbulda Ahmet **Izzet Paşa Hazretlerine 29** Haziran **1921**
Telgrafınızı Zonguldak Haber Alma Müdürü aracılığıyla aldım. Tutumunuzu, Salih Paşa Hazretlerile birlikte vermiş olduğunuz söze aykırı buldum. Yalnız bir nokta, beni sizden yana duraksattı. 0 da şudur: görev almakla gerçekten millet ve memlekete yönelik büyük bir kötülüğün önüne geçmiş olmanız olasılığıdır. Çünkü Ankaraya gelmenizden önce iyi niyetle ve memlekete yararlı olabileceğirliz umusuyla görev üstlenmiş olmanızı dayandırdığınrz nedenlerin nekadar zayıf olduğunu ilk buluşmamızda anlamış ve teslim etmiştiniz. Telgrafınızda yazılanlar, sizi bu yeni tutuma iten nedenleri yeterli bir açıklıkla göstermiyor, öğütlediğiniz şeylerden, millet ve memleket çıkarlarına ve yaptığımız andlaşmalara kısaca Ulusal Andımıza uygun (ilanları, gerçekten dikkate alınmakta ve gereği yapılmaktadır. Bunun için, genel duruma ve size telkin edilmiş olan düşüncelere göre evvelce olduğu gibi bu kez de aldatılmış olmaktan korkuyorum Bu seziş ve düşüncemizi yersiz kılacak açıklama alır ve olayların ona göre olumlu yönde geliştiğine tanık olursak mutlu olacağımızı bilginize sunarım Efendim.
Mustafa Kemal

tzzet Paşa, bu bildirdiklerimize 6 Temmuz tarihli bir şifre telgrafla şu karşılığı verdi:
Ankarada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Salih Paşa ile birlikte verdiğimiz söz, İstanbula geldikten sonra görevimizden ayrılmaktı. Onu da yerine getirdik. Ömürboyu devlet hizmeti kabul etmemek ve özellikle İtilftf Devletlerinin Yunanistana edimli yardımları, İstanbulun hareket üssü olarak Yunanlılara birakılması olasılığı bulunan kara bir günde önerilen özveriden çekinmek, bizim elimizden gelmeli ve sizce de uygun görülmeli midir, bilmem?.. Bilecik ve Ankarada tanımadığım kişilerin yanında yapılan tartışmayı uzatmakta sakınca gördüğümden, tartışmayı bırakarak sizlere hak verir gibi görünmüş, dahası dönüşümüzde verdiğimiz demeçte olayların sorumluluğunu bütünüyle üstümüze almak medeni cesaretini de göstermiş idim. İlk görüşmelerimizde orada bulunanlardan birinin, sonradan belli olan durumu, çekinmekte haklı olduğumu kanıtlamıştır. Ama, hiçbir yakıt hiçbir kimse tarafından aldatıldığımı kabullenmedim. Beni yanımza götüren anlaşma düşüncesinden sapmadım. Bakanlar Kurulu ile yaptığım görüşmeler ve kendilerine verdiğim not bunu kanıtlar. Bana yakıştırdığınızın tersine aymazlığı kabullenmem şöyle dursun, şimdiki gibi siyasi olayları kılı kırk yararcasına değerlendirmiş olduğumu görmekle kendime ve düşünce ve görüşlerime güvenim artmıştır. Bu aralarda görev üstlenmemizin yararlı olup olmayacağını söylemek, bana düşmez. Yalnız görev almaklığımızda sizce ne sakınca görüldüğü açıklanırsa çok sevinirim, Bura hükümetinin, hukuki durumuna ve ilgili devletlerin elçilerinin burada bulunduklarına göre değerinin hiçe indirilmesi ne uygundur ve ne de buna olanak vardır, Şimdiki hükümet, üyelerinin büyük çoğunluğu bugüne ve yarına ilişkin hiçbir kişisel çıkar arkasında olmayıp düşündüklerinin ve dilediklerinin yurdun esenliği olduğu da bilinmelidir. Bu amaçla akla yatkın ve uygun bir yolda Ankara ileri gelenleriyle görüş ve işbirliği yapmayı yürekten dilemektedirler ve bu içtenlik sizce iyi karşılanırsa yararlı işler ve yardımlar yapılabilir. Bu dilek kabul edilmezse anlaşmazlıktan doğabilecek yanılgıların tinsel sorumluluğunun kendisinde olmayacağını bilginize sunarım Efendim:
Ahmet Izzet
Bu telgraflann altına kurşun kalemile şu satırları yazmıştım:
Uygun zamanda gereği yapılmak üzere ilgili belgeler arasında saklanması Bakanlar Kurulu kararı gereğidir. Mustafa Kemal
Efendiler, Ahmet Izzet Paşa, ekmeği ve azığıyla yetiştiği Türk milletinin ***Ahmet İz-*** içinde kalarak, ona en acı ve kara günlerinde hizmet etmeyi, Vahdettine hiz- *zet* ***Paşa*** met etmekten üstün sayamamıştı. Dürrüzade Esseyit Abdullahın fetvasına
bağlı kalıp, padişah emri dışına çıkıp, suçlanmaktan dinsel taşlamalara uğra- ***etmeyi,*** maktan çekindi.

Ahmet İzzet Paşanın daha başka marifetleri de olmuştur. ***Vahd etti ne***
Onlardan da bilgi vereyim, ***hizmet et-*** ***mekten üsButu*** savaşlar surerken ve mılletm nesnel ve tınsel güçlerını duşman ***saymakarşısına*** toplamaya çalıştığımız günlerde, kaygı ve uyuşukluk verici karam- ***dı***
sarlıklarını, Türk milletinin büyük kuvvetleri eline verilmiş kişilere de, özel mektuplarile bildirip duyuruyordu. Benim, düşman ordusunu yüzdeyüz yeneceğiz, yurdu, yüzdeyüz kurtaracağız sözlerimle alay ederek, İkinci İnönünden sonra tekrar doğuya Sakaryaya kadar yürümekte olan Yunan ordusunun ilerleyişini gözdağı verircesine belirterek akıl ve anlayış dersi vermekten geri kalmıyordu.
Efendiler, ne tuhaftır ki, kendisini dev aynasında gören bu kafanın izlediğim yolun yıkımla sonuçlanacağını bidiren bir mektubu, Sakaryada düşmana karşısaldırı yaparak çekilmek zorunda bıraktığımız gün görev gereği bana gösterilmişti. Bu mektuba pek şaşırmıştık.
Ahmet tzzet Paşa, Yunan ordusunun Sakaryadan ve en sonunda tzmir kör-

fezinden çekildiğini gördükten ve Lozan Barış Antlaşmasını okuduktan sonra, acaba bana yazdığı 6 Temmuz 1921 tarihli telgrafındaki şu cümleyi:
Bana yakıştırdığınızın tersine, aymazlığı kahullenmem şöyle dursun, şimdiki gibi siyasi olayları kılıkırk yararcasına değerlendirmiş olduğumu görmekle kendime ve düşünce ve görüşlerime güvenim artmıştır." terennüm etmiş midir?
Ben, bunu da yapmış olabileceğine inanırım.
Efendiler, Izzet ve Salih Paşalar aylarca Ankarada oturdular. Milli prensiplerimizi benimsemeleri koşuluyla, kendilerine ulusal görev vermeye hazırdık. Yanaşmadılar. Bir defa olsun Milli Meclisin kapısından içeri ayak basmadılar. Ama her halde Türkiye Büyük Millet Meclisinin koyduğu kanunlardan haberleri vardı. Bu kanunlann hükümlerini ve Millet Meclisinin ve Hükümetinin Istanbula karşı belirmiş olan tutumunu, çok iyi biliyorlardı. Bu kanunlara ve bilinen duruma karşın, Istanbulda tekrar iş başına geçip ulusal varlığımızın ve girişimimizin değerini ve erkini yok etmek; düşmanların elinde oyuncak olan Vahdettinin egemenliğini sürdürmeye, bütün varlıklarıyla çalışmalarına, verilecek gerçek anlamın ne olduğunu ben söylemiyeceğim. Onu, Türk milletine ve Türk milletinin yeni ve gelecek kuşaklarına bırakırım.
Efendiler, şimdi sırası gelmişken saygıdeğer ulusuma şunu öğütlerim ki: ***Saygıdeğer*** bağrında yetiştirerek başının üstüne kadar çıkaracağı adamların kanındaki,
vicdarnndaki öz mayayı, çok iyi iıcelemekten, hiçbir zaman yaz geçmesin.
Muhterem Efendiler, olayları Sakarya Meydan Savaşına değindirmek is- ***Sakarya*** tiyorum. Ama, bunun için, izin verirseniz, ufak bir başlangıç yapacağım. 1km- ***Meydan*** ci Inönü savaşından sonra, üç ay kadar bir zaman geçti. Ondan sonra 10 Tem- ***Savaşı***
muz 1921 tarihinde, Yunan ordusu yeniden cephemize karşı genel saldırıya geçti. Iki tarafın bu tarihten hemen evvelki günlerdeki durumu şöyle idi:
Bizim ordumuz, başlıca Eskişehir ve kuzeybatısında Inönü mevzilerinde ve Kütahya-Altıntaş dolaylarında yığınak yapmıştı. Afyon dolaylarında iki tümenimiz vardı. Geyvede ve Menderes dolaylarında birer tümenimiz bulunuyordu.
Yunan ordusu da; Bursada bir ve Uşak doğusunda iki kolordusunu toplu bulunduruyordu. Mendereste de bir tümeni vardı.
Yunanhların bu saldırısı üzerine yapılan ve Kütahya-Eskişehir Savaşlan adıyla anılan bir çatışmalar dizisi vardır. Onbeş gün sürmüştür. Ordumuz, 25 Temmuz 1921 akşamı büyük bölümüyle Sakarya doğusuna çekilmişti. Ordumuzun çekilmesini zorunlu kılan nedenlerin dayanaklarını belirteyim:
Ikinci Inönü savaşından sonra, genel seferberlik yapmış olan Yunan ordusu, insan, tüfek, makina]ı tüfek ve top sayısınca ordumuza çok üstündü. Temmuzda Yunan ordusu saldırıya geçtiği zaman, milli hükümetin ve ulusal savaşımın gelişimi, bizim genel seferberlik yapmamıza ve böylece milletin bütün kaynak ve araçlarını, başka hiçbir düşünceye bağh olmaksızın, düşman karşısına toplamaya, daha, elverişli ve uygun görülmemişti. Iki ordu

arasındaki güç, araç ve koşul oransızlığının görünür başlıca nedeni budur. Bunun sonucu olarak biz, daha tümenlerimizin, özellikle taşıt araçlarını sağlayıp tamamlayamadığımızdan bunlarm hareket yetenekleri yok idi. Yunan milletinin bütün gücüyle yaptığı bu saldın karşısında, bizim askerlikle ilgili bulunan ana ödevimiz, ulusal savaşımın

* Terennüm = zevkle anımsayıp alçak sesle şarkı söylemek, ırlamak (sözlük)

başından beri izlediğimiz ödev idi ki, ***0;*** her Yunan saldınsı karşısında kaldıkça, bu saldırıyı direnerek ve uygun devinimler yaparak durdurmak boşa çıkartmak ve yeni orduyu kurmak için zaman kazanmak diye özetlenebilir. Son düşman saldırısı karşısında da, bu ana ödevi, gözden uzak tutmamak çok gerekli idi. Bu düşünce ile 18 Temmuz 1921 günü İsmet Paşanın Eskişehir güneybatısında, Karacahisarda bulunan karargihına giderek, durumu yakından inceledikten sonra, Ismet Paşaya genel olarak şu direktifi vermiş idim; "Orduyu, Eskişehir kuzey ve güneyinde topladıktan sonra, düşman ordusile aramızda büyük bir mesafe bırakmak gerekir ki, ordunun düzenlenmesi ve güçlendirilmesi başarılabilsin. Bunun için Sakarya doğusuna kadar çekilinebiir. Düşman, hiç durmadan ilerlerse, hareket üssünden uzaklaşacak ve yeniden destek hatları kurmak zorunda kalacak; her halde beklemediği birçok zorluklarla karşılaşacak; buna karşılık bizim ordumuz toplu bulunacak ve daha elverişli koşullar içinde olacaktır. Böyle yapmamızın en önemli sakıncası, Eskişehir gibi önemli yerleri ve geniş topraklarımızı düşmana bırakmaktan dolayı kamu oyunda meydana gelebilecek moral bozukluğudur. Ama kısa zamanda, elde edebileceğimiz başarıh sonuçlarla, bu sakıncalar kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Askeriiğin gereğini duraksamadan uygulayalım. Başka türden sakrncalara dayamrız.

Efendiler, düşündüğüm tinsel sakrncalar gerçekten hemen belirdi. İlk ***Ordunun*** üzüntülü duyarlıklar, Mecliste belirdi. Ozellikle bize karşı olanlar karamsar ***başına*** nutuklarla yaygaraya başladılar: Ordu nereye gidiyor; millet nereye götürü- lüyor? Bu gidişin elbette bir sorumlusu vardır; o nerededir? Onu göremiyoruz. Bugünkü acıklı durumun korkunç gidişin gerçek yaratıcısını ordunun başında görmek isterdik." diyorlardı.

Bu anlamda söz söyleyenlerin dolaylı olarak anlatmak istediklerinin, ben olduğum kuşku götürmez.

En sonunda Mersin Mebusu Salhattin Bey, kürsüden benim adımı söyleyerek ordunun başına geçsin dedi. Bu öneriye katılanlar çoğaldı. Buna karşı çıkanlar da vardı.

Efendiler, bu görüş ayrılıklarının nedenleri hakkmda biraz açıklama yapmak uygun olur. Bir kere, benim, edimli olarak ordunun başına geçmem önerisinde bulunanların, düşünce ve amaçlarını, ikiye ayırabiliriz. Benim ve benimle birlikte birçoklarının o zaman anladığımıza göre, bir kısım kişiler, artık ordunun tamamen yenildiğine, durumun düzeltilemiyeceğine, böylece amacın, güttüğümüz ulusal amacın yitirildiği yargısına varmışlardı. Bu nedenlerle duydukları kızgınlığı ve öfkeyi, benim üzerimde yatıştırmak istiyorlardı. İstiyorlardı ki, kendi düşüncelerine göre bozulmuş ve bozgunluğu sürecek olan ordunun başında benim de kişiliğim bozulsun gitsin. Oteki bir kısım kişiler, diyebilirim ki çoğunluk, bana olan güvenlerinden ötürü, içtenlikle, edimli olarak ordunun başına geçmemi istiyorlardı.

Şimdilik edimli olarak komutanlığı üstlenmemi sakıncalı bulanlann da düşüncesi şuydu: Ordunun, bundan sonraki herhangi bir savaşta başanlı olamaması, yeniden geri çekilmesi uzak bir olasılık değildir. Bu durumlarda ben, edimli olarak ordunun başında bulunursam, genel kanıya göre son ümidin de yitirilmiş olduğu gibi bir inanış doğabilir. Oysa genel durum, daha son önleme, son çareye başvurulma

sını son kuvvetlerin gözden çıkarılmasını gerektirecek nitelikte değildir. Bundan dolayı, kamu oyunda son ümidin kalabilmesi için benim doğrudan doğruya savaşı yönetmem zamanı gelmemiştir.

Ben, konuşmalar ve tartışmalarla beliren bu görüşleri, gereğince düşü- ***Bakomunüp***

inceliyordum. Son görüşü savunanlar mantığa dayanan sağlam nedenler ***taflhlğZ kaileri*** sürüyorlardı. Yapmacık isteklerde bulunanların yaygaraları, komutayı '>'° üstlenmemi içtenlikle önerenlerde, derin ve kaygı verici etkiler yapmaya başladı. Benim edimli olarak komutayı ele almam, bütün Mecliste son çare ve son önlem olarak görüldü. Meclisin bu görüşü, hızla, Meclis dışına da yayıldı. Sanki benim susmam komutayı edimli olarak ele almaya yanaşmadığım, yıkıntının kesin ve yakın olduğu düşünce ve görüşünü, çok yaygınlaştırdı. Bunu, anlar anlamaz, hemen kürsüye çıktım.
Efendiler, bu anlattığım durum, 4 Ağustos 1921 günü bir gizli oturumda belirdi. Uyelerin, bana gösterdikleri yakınlık ve güvene teşekkür ettikten sonra başkanlığa şöyle bir önerge verdim:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Meclisin sayın üyelerinin genel olarak beliren dilek ve istekleri üzerine Başkomutanlığı kabul ediyorum. Bu görevi; kendi üzerime almaktan doğacak yararları, en kısa zamanda elde edebilmek ve ordunun nesnel ve tinsel gücünü en kısa zamanda artınp tainamlamak ve yönetimini bir kat daha kuvvetlendirmek için, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkisini, edimli olarak kullanmak koşulu ile yükleniyorum. Yaşadığım sürece, ulusal egemenliğin en sadık bir emekçisi olduğumu ulusa bir defa daha göstermek için bu yetkinin üç ay gibi kısa bir süreyle sınırlanmasını da ayrıca dilerim.

4 Ağustos 1921

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal

Efendiler; bu önergem doğruluktan yanaymış gibi görünerek önerilerde ***Başkomubulunanların*** gizli düşüncelerini, açığa vurmalarına yol açtı. Hemen karşı çı- kışlar başladı. Bir defa; Başkomutanlık sanını veremeyiz dediler. 0, Büyük iş Millet Meclisinin özündedir. Başkomutan vekili, denilmelidir.
Ikinci olarak; Meclisin yetkisini kullanmak gibi bir ayncalık verilmesi hiç söz konusu olamaz, düşüncesini ileri sürdüler.
Ben, padişah ve halifeler tarafından verilegelmiş köhne bir sanı takınamıyacağımı; yapacağım görev, edimli olarak başkomutanlık olduktan sora bu sa- nı olduğu gibi vermekten kaçınmanm yeri olmadığını ileri sürerek, görüşümde direıidim. Durumun, Meclisin anladığı ve belirttiği gibi olağanüstü olduğuna göre benim de alacağım kararlar ve yapacağım işler, olağanüstü olmak gerekeceğinde, kuşku yoktu. Düşünce ve kararlanmı, çabuk ve sert olarak yürütüp uygulamaya koymak zorunluğu vardı. Bakanlar Kurulundan, Meclisten izin istemekle, gecikmeler oluşturmaya, durum elverişli olmıyabilirdi. Bütün memleketi ve memleketin bütün kaynaklarını kapsaması gereken emirlerim ve bildirilerim için, her işin bakanmdan ya da Bakanlar Kurulundan onay ve izin almak, benim yapacağım Başkomutanlıktan umulan yararları, sağlayamazdı. Onun için kayıtsız ve şartsız emir verebilmeli idim. Bunun için de, Büyük Millet Meclisinin yetkisi, bana verilmeli idi. Bunu, başarı için zorunlu görüyordum. Onun için bu noktada direndim.

Salhattin Bey, Hulusi Bey gibi birtakım meb'uslar, Meclis; yetkisini bir kişiye vermekle işlemez duruma düşeceğinden, milletden aldığı vek.leti, başkasına aktarmaya yetkili bulunmadığından ve aslına bakılırsa orduya komuta edecek kişiye, Meclis yetkisinin verilmesi sözkonusu olamıyacağından ve buna gerek bulunmadığından söz ettiler. Meclisin yetkisini kullanabilecek birisine, meb'uslann kişisel olarak güvenememeleri olasılığından da söz edenler oldu.
Ben, bu düşüncelerin hiçbirine karşı çıkmadım. Hepsini doğru bulduğu- mu söyledim. Meclisin bu konuyu çok dikkatle ve önemle düşünüp incelemesini söyledim. Yalnız, kendi başlarından korkanların kaygılarına yer olmadığını, belirttim. 4 Ağustosta konu üzerinde bir karara varılamadı. Görüşme, *5* Ağustos 1921 günü de sürdü. Bu gün, bazı mebusların, duraksamalarının iki noktada yoğunlaştığı anlaşıldı. Birincisi: Meclisin varlığının herhangi bir

biçim ve yolda iş göremez hale getirilmesi; ikincisi: üyelerden herhangi biri için keyfe göre, yasa dışı işlem yapılması....
Bu kuşku ve duraksamalan giderecek açıklamalarda bulunduktan sonra, yapılacak kanunda da bu konularla ilgili bağ1aycı gerekli hükümler konulmasımn uygun olduğunu ileri sürdüm ve vermiş olduğum öneriyi buna uygun maddeler biçimine koyarak, bir tasarı niteliğinde Meclise sundum. İşte, bu tasarı maddeleri üzerinde yapılan görüşmeler sonunda, 5 Ağustos 1921 tarihli, bana Başkomutanlık verilmesiyle ilgili kanun çıktı. Bu kanunun ikinci maddesine göre bana verilmiş olan yetki şu idi:
Başkomutan; ordunun nesnel ve tinsel gücünü olabildiğince arttırmak ve yönetimini bir kat daha sağlamlaştırmak işinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu konuyla ilgili yetkisini Meclis adına edimli olarak kullanabilir.
Bu maddeye göre benim vereceğim emirler kanun olacaktı.
Efendiler, bu görevin verilmesi dolayısıyla, Meclisin bana gösterdiği man ve güvene yaraşır olduğumu az zamanda göstermeyi başaracağım dedikten sonra, Meclisten bazı dileklerde bulundum: örneğin; Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı görevlerinde bulunan Fevzi Paşa Hazretlerinin yanlız Genel Kurmay işlerile uğraşabilmesi için Içişleri Bakanı olan Refet Paşanın Milli Savunma Bakanlığına getirilmesi ve yerine başka birinin seçilmesi.
Ozellikle, Meclisin ve Bakanlar Kurulunun içeriye ve dışarıya karşı dingin ve çok kuvvetli durum ve görünümünün korunmasının önemli olduğunu ve ufaktefek nedenlerle Bakanlar Kurulunu sarsmanın uygun olmadığını belirttim. Kanun önerisi, aynı günde açık oturumda okundu. İvedilikle görüşüldü ve ad okunarak oya sunuldu. Oybirliğiyle kabul olundu.
Bunun üzerine yaptığım kısa bir konuşmanın bir iki cümlesini yinelememe izin vermenizi rica ederim. 0 cümleler şunlardı:
Efendiler, zavallı milletimizi tutsak etmek istiyen düşmanları yüzdeyiiz yeneceğimize olan man ve güvenim, bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada, bu tam inancımı, yüksek kurulunuza karşı, bütün millete karşı ve bütün
dünyaya karşı ilin ederim. ***B k***
Muhterem Efendiler, Başkomutanlığı, edimli olarak üzerime aldıktan *taiğı*
sonra birkaç gün Ankarada çalıştım. ***edimli olara üstlen***

Genelkurmay Başkanlığı ile Milli Savunma Bakanlığının tümü ile Başkomutanlık Karargahını kurdum. Bu iki görev yerinin ortak işlerini Başkomutanlıkta toplayıp dengelemek için ve bir de, orduyu ilgilendiren ve öbür bakanlıkların Başkomutanlıktan alacaklan direktiflere göre yürütülmesi gereken işleri yürütmek için de yanımda küçük bir yazıişleri örgütü kurdum. Ankaradaki çalışmalarım sadece, ordunun insan ve taşıt araçları mevcudunu arttırmak ve ordunun beslenme ve giydirilmesini sağlayıp yoluna koyacak önlemleri almak ve düzenlemeleri yapmakla geçti.
Sözünü ettiğim bu şeyleri sağlamak için, iki gün içinde, 7, 8 Ağustos 1921 ***Tekü(fi***
tarihlerinde, tekalifi milliye* emri adı altında yaptığım genelgelerden herbiri- *milliye* nin içeriğinden, kısaca sözedeyim. Bir savaşın kazanılması için ne denli küçük ***emir eri*** şeylerin bile dikkate alınması gerektiğini anlatabilmek için, bu içerikleri bilginize sunulmaya değer görürüm:
"1 emrimle, her ilçede birer vergi komüsyonu" kurdum Bu komüsyonlarca toplanacak şeylerin, ordunun türlü bölümlerine dağıtımını düzenledim.
"2 numaralı emrime göre vatanda her ev birer kat çamaşır; birer çift çorap ve çarık hazırlayıp ulusal vergi komüsyonuna verecekti.
"3 numaralı emrimle, tüccar ve halk elinde bulunan çamaşırlık bez, amerikan, patiska, pamuk, yıkanmış ve yıkanmamış yün ve tiftik, erkek giysisi yapmaya yarar her türden kışlık ve yazlık kumaş, kalın bez, kösele, vaketa, taban astarlığı, sarı ve siyah meşin, sahtiyan, dikilmiş ve

dikilmemiş çarık, fotin, demir kundura çivisi, tel çivi, kundura ve saraç ipliği, nallık demir ve mamul nal, mıh, yem torbası, yular, belleme, kolan, kaşağı, gebre, semer ve urgan stoklarından yüzde kırkına, parası sonra ödenmek üzere el koydum.
"4 numaralı emrimle, eldeki buğday, saman, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut, mercimek, kasaplık hayvanlar, şeker, gaz, pirinç, sabun, yağ, tuz, zeytinyağı, çay, mum stoklarından da yüzde kırkına, parası sonra ödenmek üzere el koydum.
"5 numaralı" emrimle, ordu gereksinimi için alınan taşıt araçlarından başka, halkın elinde kalan taşıt araçlarıyla ayda bir kere yftz kilometrelik bir uzakhğa kadar ücretsiz olarak, askerlikle ilgili taşıma işleri yapılmasını zorunlu kıldım.
"6 numaralı emrimle, ordunun giydirilip beslenmesine yarayan bütün bırakılmış mallara el koydum.
7 numaralı emrimle, halkın elinde bulunan savaşa elverişli bütün silahlarla cephanenin üç gün içinde hükümete verilmesini istedim.
"8 numaralı emirle, benzin, vakum, gres, makina, don, saatçi ve taban yağları, vazelin, otomobil, kamyon lastiği, solüsyon, buji, soğuk tutkal, Fransız tutkalı, telefon makinası, kablo, pil, çıplak tel, yalıtkan ve bunlara benzer gereçlerle, asit sülfürik stoklarınm yüzde kırkına el koydum.
9 numarah emirle, demirci, marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç, ara- bacı esnaflan ve atölyeleriyle bu esnafın ve atölyelerin kapasiteleri ve kasatura, kılıç, mızrak ve eyer yapabilecek ustaların isimleri belirtilerek sayı ve durumlarının saptanmasını sağladım.
* Ulusal vergiler, salmalar

"10 numaralı emirle, halkın elinde bulunan dört tekerlekli yaylı araba, dört tekerlekli at ve öküz arabalarile kağnı arabalarının bütün donatımı ve hayvanlarile birlikte ve binek ve topçeker hayvanlar, katır ve yük hayvanları- nın, deve ve eşeklerin yüzde yirmisine el koydurdum.
Efendiler, emirlerimin ve bildirilerimin yerine getirilmesini sağlamak için, kurduğum İstiklal Mahkemelerini Kastamonu, Samsun, Konya, Eskişehir bölgelerine gönderdim. Ankarada da bir mahkeme bulundurdum.
Ondan sonra Efendiler, 12 Ağustos 1921 günü, Genelkurmay Başkanı ***Cephe kaFevzi*** Paşa Hazretlerile birlikte Polatlıda cephe karargahına gittim. ***rargöhına***
Düşman ordusunun cephemize kadar ilerleyerek sol kanadımızdan kuşata- ***gıdış*** cağı yargısına varmıştık. Bu görüşe dayanarak hiç çekinmeden gerekli önlemlei aldırdım düzenlemeleri yaptırdım. Olaylar, görüşümüzün yerinde olduğunu gösterdi. Düşman ordusu, 23 Ağustos 1921 de ciddi olarak cephemize doğru ilerleyip saldırmaya başladı. Birçok kanlı ve bunalımh evreler ve dalgalar oldu. Düşman ordusunun üstün grupları, savunma çizgimizin birçok parçalarını kırdı- lar. Böylece ilerliyen düşman bölümlerinin karşısına, kuvvetlerimizi yetiştirdik.
Meydan savaşı, 100 kilometrelik cephe üzerinde oluyordu. Sol kanadımız, Ankaranın elli kilometre güneyine kadar çekilmişti. Ordumuzun yönü, batıya iken güneye döndü, arkası Ankaraya iken kuzeye verildi. Yön değiştirilmiş oldu. Bunda hiç sakınca görmedik. Savunma hattımız (çizgimiz), kısım kısım kırılıyordu. Ama kırılan her bölüm hemen, en yakın uzaklıkta yeniden kuruluyordu. Savunma hattına çok umut bağlamak ve onun kırılmasile. ordunun büyüklüğü ile, orantılı, uzaklıkta geriye çekilmek kuramını kırmak için memleket savunmasını başka türlü anlatmayı ve bunda kesinlikle direnmeyi ve sert davranmayı yararlı ve etkili buldum. Dedim ki: "Savunma çizgisi yoktur, savunma
alanı vardır. 0 alan, bütün vatandır. Vatanın, her karış toprağı, vatandaşın ka- ***Savunma*** nile ıslanmadıkça, düşmana bırakılamaz. Onun için küçük, büyük her birlik, ***çiü yok-*** bulunduğu mevziden atılabilir. Ama küçük, büyük her birlik, ilk durabildiği ***tuı,***
ma alanı

noktada, yenıden duşmana karşı cephe kurup savaşmaya devam eder. Yanm- ***vardır***
daki birliğin çekilmek zorunda olduğunu gören birlikler, ona bağlı olamaz. Bulunduğu mevzide sonuna kadar direnip dayanmak zorundadır."
İşte ordumuzun her bireyi, bu kurala uyarak, her adımda en büyük özveriyi göstererek, düşmanın üstün kuvvetlerini yok ederek, yıpratarak sonunda onu, saldırısını sürdürmek yetenek ve gücünden yoksun bir duruma getirdi.
Savaş durumunun bu evresini sezinler sezinlemez, hemen özellikle sağ kanadımızla Sakarya nehri doğusunda, düşman ordusunun sol kanadına ve sonra da cephenin önemli bölümlerinde karşı saldırıya geçtik. Yunan ordusu yenildi ve çekilmek zorunda kaldı. 13 Eylül 1921 günü Sakarya nehrinin doğusunda düşman ordusundan iz kalmadı. Böylece 23 Ağustos gününden 13 Eylül gününe kadar, bugünler de içinde olmak üzere, yirmi iki gün ve yirmi iki gece aralıksız süren, Sakarya Melhamei Kübrası,* yeni Türk Devletinin tarihine; dünya tarihinde benzeri az bulunan büyük bir meydan savaşı örneğini yazdı.
Muhterem Efendiler, Başkomutanlık görevini edimli olarak üzerime aldığım zaman, Meclise ve miflete yüzdeyüz başarılı olacağımız yolundaki kesin mancımı bildirip ilan etmekle ve bu inancımı bütün onurumu ortaya atarak pekiştir Melhame-i Kübr: Çok büyük ve kanlı savaş

mekle, ilk tinsel ödevimi yapmış olduğumu sanırım. Ondan sonra nesnel, tinsel önemli ödevlerim de vardı. Onlardan biri, savaş ve çarpışmalar karşısında millete aldırmak zorunda olduğum durumdu.
Bilirsiniz ki, savaş ve savaşma demek; iki milletin, yalnız iki ordunun ***Bütün Türk*** değil, iki milletin bütün varlıklarıyla ve bütün mallarıyla, bütün nesnel ve ***milletini,*** tinsel güçleriyle birbiriyle karşı karşıya gelmesi ve biribirile vuruşması de- *7pu1e* ***bumektir.*** Bunun için, bütün Türk milletini, cephede bulunan ordu kadar dü— şüncesi ve duygusuyla ve edimli olarak savaşla ilgilendirmeliydim. Millet bi ***şünce ile*** reyleri, yalnız düşman karşısında bulunanlar değil, köyde, evinde, tarlasın- ***duyguyla ve*** da bulunan herkes, silahla vuruşan savaşçı gibi, kendini görevli bilerek, bü- ***ettim!, olatün*** varlığını savaşa verecekti. Bütün nesnel ve tinsel gücünü, yurt savunma- sina vermekte gevşek davranan ve yersiz hoşgörü gösteren milletler, savaşı ***meliydim*** ve savaşmayı gerçekten göze almış ve başarabileceklerine inanmış sayılamazlar.
Gelecekte savaşların tek başarı koşulu da, en çok bu söylediklerimin içindedir. Daha şimdiden Avrupanın askerlikçe büyük milletleri, bu tutumu kanun haline getirmeye başlamışlardır. Biz, Başkomutan olduğumuz zaman, Meclisten bir ülke savunması yasası istemedik. Ama Meclisten aldığımız yetkiyle, aynı amacı sağlamak için, kanun niteliğinde olan belirli emirlerle amacı gerçekleştirmeye çalıştık. Millet, bundan sonra, bugüne kadar olan deneyimleri de, gözden geçirip inceleyerek aziz vatanı, saldırılamaz duruma getirecek önlem ve koşulları, daha geniş ve daha açık ve daha kesin olarak saptar.
Efendiler, başka bir göreyim de, ordu içinde, savaşan birlikler arasında ***Büyük*** kendim çarpışmalara katılmam ve savaşı kendim yönetmem idi. Bunu da gü- *Millet Meccüm* yettiğince, dahası bir kaza sonucu olarak sol kaburga kemiklerimden biri kırılmış olmasına bakmadan, iyi yapmaya bütün varlığımla çalıştığımı sanı- ***riabesile*** rım. Sakarya savaşının sonuna kadar, bir askeri rütbem yoktu. Ondan sonra, Gazi ***san,*** Büyük Millet Meciisince Mareşal. rütbesile Gazi sanı verildi. Osmanlı Devle- ***verilmesi*** tinin rütbesinin, yine o devlet tarafından alınmış olduğunu bilirsiniz.
Efendiler, Sakaryada zafer kazandıktan sonra, batı ile olan olumlu ve ve- ***Fransa 1111-*** rimli buluşma ve görüşmelerimiz, Ankara Anlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu ***kiimeti ile*** Anlaşma, Ankarada, 20 Ekim 1921 de imza edilmiştir. Bu konuda özet olarak
bilgi vermek için, kısa bir açıklama yapayım. *Ankara*
Bekir Sami Bey başkanlığındaki Delege Kurulun katıldığı Londra Kon- *Anlaşması* feraıısından sonra, bildiğiniz gibi Ikinci Inönü zaferile sonuçlanan Yunan saldınsı kırılmıştı. Bir zaman

için, çatışmalarda dinginlik oldu. Rusya ile Moskova Antlaşması yapılmış ve doğudaki durumumuz açıklığa kavuşmuştu. İtilif Devletlerinden de ulusal ilkelerimizi kabul edebileceklerle, anlaşmanın yararlı olacağı düşünülmekte idi. Ozellikle, Adana, Gaziantep ve dolaylarını yabancı işgalinden kurtarmak bizce önemli sayılmakta idi.
Türlü nedenlerden ötürü, Suriyeden başka bu sözünü ettiğim illerimizi de işgal altında bulunduran Fransızların da, bizimle anlaşmaya eğilimli olduklan, anlaşılmakta idi. Gerçi, Bekir Sami Beyin Mösyö Briandla yaptığı, milli hükümetimizce uyun görülmeyip kabul edilmeyen anlaşma, benimsenmemiş idiyse de, ne Fransızlar ve ne de biz, savaşı sürdürmeye istekli değildik. Bu nedenle iki

taraf, birbiriyle ilişki kurma yolları aramaya başladı. Fransa Hükümeti, Eski Bakanlardan Mösyö Franclin Bouillon'u ilkin özel olarak, Ankaraya göndermişti. 9 Haziran 1921 tarihinde Ankaraya gelen Mösyö Franclin Bouillon ile Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ve Fevzi Paşa Hazretlerinin de bulunduğu ve iki hafta kadar süren görüşmeler yaptım.
Biribirimizi tanımakla geçen özel bir buluşmadan sonra, 13 Haziran 1921 Pazartesi günü Ankara istasyonundaki özel konutumda yaptığımız ilk toplantıda, görüşmelerimize bir başlangıç noktası belirlemek gereğinden söz ederek düşünce alış verişine başladık. Ben, bizim için temel noktanın, Ulusal Antın içeriği olduğu prensibini koydum.
Mösyö Franclin Bouillon, prensipler üzerinde tartışmanın güçlüğünü ileri sürerek, Sevr Antlaşmasının bir olup bitti olarak var olduğunu söyledikten sonra Londrada Bekir Sami Beyle Mösyö Briandın yaptıkları anlaşmayı esas almak ve bu anlaşma içeriklerinin, Ulusal Anta aykırı olan noktaları üzerinde, tartışmak uygun olur diye düşündüğünü söyledi. Bu önerisinde haklı olduğunu vurgulamak için, Londraya giden delegelerimizin Ulusal Anttan sözetmediklerini ve Ulusal Antın ve ulusal savaşımın, değil Avrupada, h'iki istanbulda bile değerlendirilmemiş olduğunu belirtti.
Ben, verdiğim karşılıkta dedim ki: Eski Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir Türkiye Devleti doğmuştur. Bunu tanımak gerekir. Bu yeni Türkiye, her bağımsız millet gibi haklannı tanıtacaktır. Sevr Antlaşması, Türk milleti için o kadar uğursuz bir idam kararıdır ki, onun bir dost ağzından çıkmamasını isteriz. Bu görüşmelerimiz sırasında da Sevr Antlaşmasını ağıza almak istemem. Sevr Antlaşmasını, aklmdan çıkarmayan milletlerle, güven üzerine kurulu ilişkilere girişemeyiz. Bizim açımızdan böyle bir antlaşma yoktur. Londraya giden Delege Kurulumuzun Başkanı, bundan sözetmemiş ise verdiğimiz direktif ve yetkiye uygun davranmamış demektir. Yanlış iş görmüştür. Bu yanlışlık yüzünden, Avrupa ve özellikle Fransa kamu oyunda ters izlenimler belirdiği görülüyor. Bekir Sami Beyin gittiği yoldan gidersek, biz de onun gibi yanlış iş yapmış oluruz. Avrupanın Ulusal Antı bilmemesi olanak dışıdır. Avrupa, Ulusal Ant deyimini öğrenmemiş olabilir. Ama, senelerden beri kan döktüğümüzü gören Avrupa ve bütün dünya, şu kanlı çarpışmaların neden ileri geldiğini elbette düşünmektedirler. Ulusal Ant ve ulusal savaşımdan Istanbulun haberi olmadığı yollu sözler, doğru değildir. İstanbul halkı, bütün Türk milleti gibi, ulusal savaşımı bilir ve ondan yanadır. Onu bilmez ve ona karşı görünenler ve onlara bağlı olanlar, azdır ve bunlarm kimler olduğu milletçe bilinmektedir.
Franclin Bouillon, Bekir Sami Beyin direktif ve yetkisi dışında iş görmüş olduğu yolundaki sözlerim üzerine dedi ki, bunu açığa vurabilir miyim? Sözlerimi istediği yerlere bildirip anlatabileceğini söyledim. Mösyö Franclin Bouillon, Bekir Sami Bey

anlaşmasından ayrılmamak için bahaneler ileri sürerken, Bekir Sami Beyin bir Ulusal Antın varlığından ve onun sınırları dışma çıkamıyacağından sözetmediğini ve eğer sözetseydi o zaman ona göre görüşülüp gereği gibi davranılabileceğini, ama şimdi işin güç olduğunu yineledi. Kamu oyunda; bu Türkler, delegeleri ağzından neden, bundan, hiç sözetmemişler, şimdi, yeni yeni sorunlar çıkarıyorlar denecektir.

Sonunda, uzun görüşme ve tartışmalardan sonra, Mösyö Franclin Bouilbn, önce Ulusal Anti okuyup anladıktan sonra yeniden görüşmek üzere, görüşmelerin ertelenmesini önerdi. Ardından Ulusal Ant'ın maddeleri baştan sona kadar teker teker okunarak görüşme ve tartışmalar sürdürüldü. Uzerinde en çok durulan nokta; kapitülasyonlann kaldırılmasını, tam bağımsızlığımızı isteyen madde oldu. Mösyö Franclin Bouilbon, bu işin incelenip düşünülmeye değer olduğunu söyledi. Ben, buna karşılık verdim. Söylediklerim özetle, şu idi: Tam bağımsızlık, bizim bugün, üzerimize aldığımız görevin özüdür. Bu görev, bütün millete ve tarihe karşı üstlenilmiştir. Bu görevi, üstlenirken, uygulanıp uygulanamıyacağı konusunda kuşkusuz çok düşündük. Ama sonunda vardığımız kanı ve inanç, bunu, başarabileceğimiz yolunda idi. Biz, böyle işe başlamış adamlanz. Bizden evvelkilerin yaptıkları yanlış işler yüzünden, milletimiz, sözde bağımsızdı ama gerçekte bağımlı idi. Şimdiye kadar Türkiyeyi, uygar dünyaya kötü gösteren neler akla gelirse, hep bu yanlış işten ve hep bu yanılgıya boyun eymekten doğmuştur. Bu yanılgıyı sürdürmenin sonucu; kesinlikle, memleket ve milletin bütün onurundan ve bütün yaşama yeteneğiıden ayrılıp uzaklaşmasına varır. Biz; yaşamak istiyen onuruyla ve şerefile yaşamak istiyen bir milletiz. Bir yanılgıya bağlı kalmak yüzünden bu nitelikten yoksun kalmaya katlanamayız. Okumuş, okumamış, bütün ulus bireyleri, belki de hepsi işin içindeki güçlükleri iyice kavramaksızın, bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. 0 nokta; tam bağımsızlığıınızın sağlanması ve sürdürülmesidir.

Tam bağımsızlık, denildiği zaman, elbette siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, kültürel vb... her alanda tam bağımsızlık ve tam serbestlik demektir. Bu saydıklanmın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksun olmak, millet ve memleketin, gerçek anlamıyla bağımsızlığından büsbütün yoksun olması demektir.

Biz, bunu sağlayıp elde etmeden barış ve esenliğe erişeceğimiz kanısında değiliz. Görünüş ve yöntem bakımından barış yapabiliriz. Anlaşma yapabiliriz. Ama tam bağımsızlığımızı sağlamayacak olan bu gibi barışlar ve anlaşmalarla milletimiz hiçbir vakit hayata ve esenliğe kavuşamayacaktır. Belki, edimbi savaşımını bırakarak yıkma sürüklenmeye yol açmış olacaktır. Eğer, milletimiz, bunu kabul etseydi, bunu kabul edecek eğilimde bulunsaydı, iki senedenberi savaşmaya hiç de gerek yoktu. Daha ateşkes yapılır yapılmaz dinginliğe geçilebilirdi.

Mösyö Franclin Bouillon; bu sözlerim karşısında, ciddi ve içtenlikle konuşarak düşünceler ileri sürdü. Ve en sonunda sorunun zamanla çözümlenebileceği kanısında bulunduğunu açıkladı.

Efendiler, Mösyö Franclin Bouillon ile önemli ve ikinci derecedeki konular üzerinde günlerce ve günlerce düşünce alış verişi yaptık. Sonuç olarak biribirimizi düşünceleriyle, duygulanyla ve tutumlarıyla anlayabildiic samrım. Ama, Fransa Hükümetile ulusal Türk Hükümeti arasında, kesin anlaşma noktalan saptayabilmek için biraz daha beklemek zorunlu oldu. Ne bekleniyordu? Belki, Türk ulusal varlığmın

Birinci ve Ikinci Inönüden sonra daha büyük bir başarı ile pekiştirilmiş olmasını... Gerçekten, Mösyö Franclin Bouilbon'un kesin yetki ahp im

zaladığı Ankara Anlaşması, Sakarya Meydan Savaşından 37 gün sonra, açıkladığım gibi, 20 Ekim 1921 de oluşmuş bir belgedir.
Bu anlaşma ile, siyasi, iktisadi, askeri vb... hiçbir konuda bağımsızlığımızdan hiçbir ödün vermeksizin vatanımızın değerli parçalarını işgalden kurtarmış olduk. Bu anlaşma ile ulusal emellerimiz, ilk defa olarak batı devletlerinden biri tarafmdan, kabul edilmiş ve onaylanmış oldu.
Mösyö Franclin Bouillon; bundan sonra da birkaç kere Türkiyeye gelmiş, Ankarada ilk günlerde aramızda kurulan dostluk duygularını belirtme yolları aramıştır.
*
* *
Muhterem Efendiler, genel konulara ilişkin anlattıklanmın baş tarafla- ***Pontus*** rında, bir Pontus sorununun sözetmiştim. Bu sorun, belgeleriyle herkesçe ***sorunu*** öğrenilmiştir. Ancak bizi de çok uğraştırdığından burada ilgisi bulunan bazı
noktalanna değineceğim.
1840 senesindenberi; yani üç çeyrek yüzyıldan beri, Rizeden İstanbul Boğazına kadar Anadolunun Karadeniz bölgesinde, eski Yunanlılığın diriltilmesi için çalışan bir Rum topluluğu vardı. Amerika Rum göçmenlerinden Rahip Klematios adında biri, ilk Pontus toplantı ocağını İneboluda, şimdi halkın Manastır dediği bir tepede, kurmuştu. Bu örgüt üyeleri zaman zaman ayn ayrı eşkıya çeteleri kurarak, çalışıyorlardı. Genel Savaş sırasında, dışarıdan gönderilip dağıtılan silah, cephane, bomba ve makinalı tüfeklerle Samsun, Çarşamba, Bafra ve Erbaa Rum köyleri sanki birer silah deposu durumuna gelmişti. Ateşkesten sonra, bütün Rumlar, ulusal Yunanlılık emelleriyle her tarafta şımardığı gibi Etniki Eterya Derneği propagandacıları ve Merzifondaki Amerikan kurumlarınca tinsel açıdan yetiştirilen ve yabancı hükümetlerin silahlarile nesnel olarak güçlendirilip yüreklendirilen, bu bölgedeki Rum topluluğu da, bağımsız bir Pontus hükümeti kurmak emeline düştü. Bu amaçla genel bir ayaklanma hazırladılar. Dağlara çekildiler ve Amasya, Samsun ve dolayları Rum Metropolidi Yermanos'un yönetiminde, düzenli bir programla çalışmaya başladılar. Samsundaki Rum komitecilerinin başı Reji Fabrikası Müdürü Tokomanidis bir yandan da Orta Anadolu ile haberleşme sağlamaya çalışıyordu. Bazı yabancı hükümetler, Pontusun kurulmasına yardım edeceklerine sözverdiler ve Samsun ve dolaylarındaki Rumların sayısını arttırmak için de, Rusyadaki Rum ve Ermenileri Batumda topladılar. Onları, Türk Kafkas ordulanndan alınıp Batumda depo edilen silahlarla donatarak, kıyılanmıza çıkarmaya başladılar. Çetecilik etmek üzere, kıyılarımıza çıkarılabilecek birkaç bin Rumu Sohumda, Haralambos adında bir adamın başına, topladılar. Batumda toplananların da Haralambosun yanında toplananlara katılmaları sağlanıyordu. Memleketimiz içinde, Samsunda bazı yabancıların temsilcileri tarafından korunuyor ve silahlandırılıyordu. Kıyılarımıza çıkan bu çeteciler, göçmen beslenmesi maskesi altında, yabancı hükümetler tarafından beslenip giydiriliyordu. Yabancı kızılhaçlarıyla gelen subayların da, örgüt kurmak, askerlik eğitimi vermek, geleceğin Pontus hükümetinin temelini atmakla, görevli oldukları anlaşılıyordu.

4 Mart 1919 tarihinde, İstanbulda Pontus adıyla yayıma giren bir gazetenin başyazısında Trabzon ilinde Rum cumhuriyetinin kurulması için çalışmak amacıyla yayımlandığı" duyurulmuştu.
Yunanistanın kurtuluş gününe rastlayan 7 Nisan 1919 günü, her tarafta ve özellikle Samsunda gösteriler düzenlendi. Yermanosun küstahça davranışları, Rumların düşünce ve isteklerini, açığa vurdu. Bafra ve Çarşamba dolaylarındaki yerli Rumlar, durmadan kiliselerde toplanıyor, örgütlerini ve donanımlarını giiçlendiriyorlardı. 23 Ekim 1919 tarihinde, Doğu Trakya ve Pontus için merkez olarak, İstanbul kabul edilmiş idi. Venizelos İstanbul sorununun

ertelenmesiyle, bunun yerine Pontus hükümetinin kurulması gerektiği konusunu açıklamıştı ve bu yönde Istanbul Patrikhanesine direktif vermişti. Bir yandan da, İstanbulda gizli Yunan polis örgütü kurmakla görevlendirilen Albay Aleksandros Zimbarakakis tarafından Pontus jandarmasını düzene sokmak için Eyfel Yunan torpidosu ile, bir subay grubu gönderilmişti. Türkiyede bu işler olurken Batumda da 18 Aralık 1919 da Pontus Rum Hükümeti adında bir hükümet kurulmuş ve örgüt yapmaya başlamıştı. 19 Temmuz 1921 de de Batumda; Karadeniz, Kafkas, Güney Rusya Rumları tarafından, Pontus sorunu konulu bir de kongre toplandı. Bu kongrenin bildirisi, üyelerden biri eliyle Istanbulda Rum Patrikliğine gönderildi. Pontusçular, 1920 senesi sonlarına doğru çalışmalarını büsbütün arttırarak bayağı ortaya çıktılar. Bizi, kesin önlem almak zorunda bıraktılar.
Dağlarda, kurulan Pontus örgütleri şöyle idi:
a) Birtakım elebaşılara bağlı silihlı ve savaşçı birlikler;
b) Bunların beslenmelerini sağlayan üretimci Pontus halkı;
c) Yönetim ve güvenlik kuruluşları ve şehirlerden ve köylerden yiyecek sağlamakla görevli ulaştırma kolları.
Çetelerin, çalışma bölgeleri ayrılmıştı. Pontus eşkıyasının gücü ilk başta 6,000-7,000 si1ihlı idi. Sonradan her taraftan katılanlarla 25,000 i buldu. Bu kuvvet küçük birliklere bölünerek, değişik yerlerde, barrnyordu. Pontus çetecilerinin işi gücü; Müslüman köylerini yakmak, Müslüman halka karşı akla hayale gelmez yolsuzluklar yapmak ve adam öldürmek gibi, kana susamış bir sürünün yapacaklarından başka bir şey değildi.
Biz, Anadoluya çıkar çıkmaz, Türk halkının dikkatini çektik, uyanık olmalarını söyledik. Akla gelen tehlikelere karşı önlem almaya başladık.
Merkezi Sıvasta bulunan Uçüncü Kolordunun, bütün işi değişik bölgelerde ortaya çıkan çeteleri kovalayıp yok etmek oldu. Trabzon bölgesinde dolaşan Köroğlu adındaki Rum çetesile, Eftelidi çetesi ve öbür çeteler, merkezi Erzurumda bulunan Onbeşinci Kolordu tarafından kovalanıp tepeleniyordu. Bir yandan da Pontus eşkiyasının dolaştıklan yerlerde, halkı silhlandırarak, ulusal örgütler kuruldu.
Efendiler, Sıvas kuzeyinde ve Yozgatta yapılan sizin de bildiğiniz iç ayaklan- ***Anadolu*** ma olaylarından başka, 1921 senesi sonlarında yeniden Anadolu ortasında, Zile *ortasında* yöresinde, Küçük Ağa, Deli Hacı, Aynacı Oğulları ve Erbaa yakınlarında Kara N'izım, Çopur Yusuf ve başka taraflarda Deli Hasan, Küçük Hasan gibi birta- ***kim*** iç kim serseriler ve Yozgat, Çayözü Çerkezlerinden kurulu çeteler ve 1921 senesi *ayaklanmalar*

başlarında da Koçkiri Aşireti Başlarından Haydar Bey, İstanbulda Seyit Ahdülkadirden aldığı direktif üzeriıe Alişah ve akrabasından Naki, Alişer vb ile ayaklanmaya başlamışlardı. Birçok kuvvetlerimiz, bir taraftan Pontusçuları, öbür taraftan bu ayaklananları kovalayıp tepelemekle uğraşıyordu.
Efendiler, anımsarsınız ki, Nurettin Paşa, Yunan ordusunun ilk saldırı ***Merkez az'.*** görünüşü karşısında, birtakım boş ve akla uymaz düşünceler ileri sürdüğü *dhutsuuuuuuuj*
için, kendisine görev verilmemiş olduğundan bizimle işbirliği yapamıyacağını bir mektupla bildirerek izinli olarak Taşköprüye gitmişti. 0 tarihten beş ay ***Pcşanın***
sonra, Nurettin Paşa tarafından bazı kişiler, gerek Fevzi Paşa Hazretlerine ve ***kamutanlıgerek*** bana, kendisine bir görev verilirse Nurettin Paşanın bu görevi özenle ve ***ga atan-*** içtenlikle yapacağını söyleyerek aracılık yapıldı. Biz de, Anadolu merkezinde- ki içgüvenlik sorununu çözmekle görevli kuvvetlerimizi büyük bir komuta altında birleştirmekte yarar olacağını düşündüğümüzden 9 Aralık 1920 de Sıvastaki Uçüncü Kolorduyu kaldırıp onun görevini yeni kurduğumuz Merkez Ordusuna verdik. Bu orduya da Nurettin Paşayı komutan yaptık.
Nurettin Paşa, merkez bölgesinde bir seneye yakın görev yaptı. Ama, yetkisi dışında, halkın bir kısmının haklarına el uzatıyor diye mebuslarrn yaptığı yakınmalar ve İçişleri Bakanlığına soru yöneltmeleri ve Bakanlığın da yakınmaları haklı görmesi üzerine, Meclisin istemiyle

Kasım 1921 başında işden alındı. Meclis, Nurettin Paşanın mahkemede yargılanmasına karar verdi. Bu konu, benimle Bakanlar Kurulu arasında da bir sorun çıkardı. Ben, Nurettin Paşa için uygulanması istenen işleme katılmadım. Fevzi Paşa Hazretleri de benim görüşüme katıldı. Ikimizle Bakanlar Kurulu arasında çıkan anlaşmazlık Meclisçe çözüldü. Mecliste, Nurettin Paşayı savundum. Kendisine karşı ağır işlem yapılmasını önledim.
Nurettin Paşayı, bundan sekiz ay kadar sonra, Birinci Ordu Komutanlığınd göreceğiz. *
* *
Muhterem Efendiler, Sakarya savaşmdan sonra, Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı, Ankarada görev yapıyordu. Ben, aynı zamanda öbür görevlerimle de uğraşıyordum. Uç, dört ay geçmemişti ki, Mecliste Sakarya zaferini unutanlar, bize karşı olmak, ileri gitmek istiyenler, kendilerini göstermeye başladılar. Sakarya savaşından önce başlayıp birer ikişer gelmiş olan Malta tutululanndan bir bölümünün, bu karşı akımlarda özendirici rolü oynadığı anlaşılmıştı. Bu noktayı izninizle biraz açıklayayım.
Rauf Bey, 15 Kasım 1921 de Ankaraya gelmişti.
Rauf Beyi, 17 Kasım 1921 de boşalan Bayındırlık Bakanlığına seçtirttik. ***Maltadan***
Rauf Beyden sonra gelen Kara Vasıf Beyi de, Anadolu ve Rumeli Hak- ***yeni dönen*** ları Savunma Grubu Yönetim Kurul üyeliğine seçdirdim. Bu iki kişiden birin- ***Baj'ındırlık*** ***BakanıRade*** hukumette; oburunden grupta, yararlanmanın ıyı olacagını duşunmuş- ***uf ve Kara*** tüm. Çok geçmedi, bir gün Rauf Beyin Bakanlar Kurulunda bir konunun ***Vasq Bey-*** açıklanmasını istediği haber verildi. Aynı günde, Kara Vasıf Beyin de, grup *izlenen* yönetim kurulunda aynı konunun açıklanmasını istediği bildirildi. Bu iki kişi- ***az***
nin önceden aralannda kararlaştırdıkları anlaşılan ve sözkonusu olan konu ***renmek ise!şuydu yanardı***

Askerlik açısından güdtilen politika nedir?
Bu sorudan çıkarılabilecek anlam ne olabilirdi? Neyi anlamak istiyorlardı? Bizim siyasette ve askerlikte tuttuğumuz yol bilinmekteydi. Tam bağımsızlığımız sağlanıncaya kadar, düşmanlarla vuruşmak ve onları yenik düşüreceğimize olan kesin kanımızla, savaşmayı sürdürmek. İşte sözkonusu olan soru ile demek isteniliyordu ki, ne olursa olsun savaşı sürdürmekle olumlu sonuç alınabilir mi? Olmayabilir diye düşünerek, daha şimdiden başka önlem ve çıkar yollan ki anlatmak istediklerine göre siyasi yollar bulup içinde bulunduğumuz tehlikeli duruma son vermek uygun olmaz mı?
Elbette, ne Bakanlar Kurulunda ve ne de grup yönetim kurulunda böyle bir işin görüşme ve tartışma konusu olmasına izin vermedim. Bunun üzerine, Rauf Bey Bakanlıktan, Kara Vasıf Bey de Grup Yönetim Kurulundan çekildiler. Rauf Beyin çekilmesi, 13 Ocak 1922 tarihinde Mecliste okunurken, aynı tarihli bir çekilme yazısı daha okunmuştu. Bu çekilme yazısı, Milli Savunma Bakanı Refet Paşanın idi.
Efendiler, Refet Paşanın da çekilme nedeni hakkında birkaç kelime ile bilgi sunayım: 4 Ocak 1922 günü, Meclisin bir gizli oturumunda, şöyle bir konu tartışılmıştı. Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı Ankaracla otunıyormuş. Cepheden uzak bulunuyormuş. Bundan anlaşılmış ki, benim hem Başkomutan ve hem de Meclis Başkanı olmamda güçlük varmış. Ordu işleri iyi gitmiyormuş. Meclis bir savaş komüsyonu kurarak ordunun durumunu incelemeli imiş. Genelkurmay Başkanı, aynı zamanda Bakanlar Kurulu Başkanı olduğundan Genelkurmay işleri de iyi gitmiyormuş. Fevzi Paşa Hazretleri, yalnız Bakanlar Kurulu Başkanlığında kalsın. Genelkurmay Başkanlığıyla Milli Savunma Bakanlığı birleştirilsin imiş. Milli Savunma Bakanı olan Refet Paşa, kendisi kürsüden bu görüşü savunuyordu. Bu görüşlere şu yolda karşılık verdim:
Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı, pek yerinde olarak, Anka- ***Benim şahrayı*** karargah yapmıştır. Görevini en iyi buradan yapmaktadır. Gerektiğinde ***san Ankane*** zaman, nereye gideceğini kendisi kestirir. Cephede doğrudan doğruya ça- *radan* lışan cephe komutanı vardır. Gereksiz yere, benim, Ankaradan uzaklaşmamı ***m 7teni-*** istemenin anlamı yoktur.

Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakan- *yordu* lığı, Başkomutanın emri altında, Başkomutanlık Karargahını oluşturmaktadır. Ayrı, ayrı değildir. Genelkurmay Başkanı olan Fevzi Paşa Hazretlerinin, Ankarada bulundukça Bakanlar Kurulu Başkanlığını da yapması bugün için zorunlu olan durumlardandır. Çünkü onun yokluğunda, Refet Paşa, onun vekili olarak, Bakanlar Kurulu Başkanlığı görevini yapmıştı. Başarılı olamamıştı. Bakanlar Kurulunda, düzensizlik oldu. Bakanlar, toplanmaz oldu. Fevzi Paşa Hazretlerinin Ankaraya dönmesi, bakanların yakınmaları üzerine oldu. Orduyla ilgili olarak yaptığımız işleri kontrol için, Meclisin bir komüsyon kurmasında bir sakınca görmem. Ama bu komüsyon benim başkanlığım altında bulunur.
Gerçekten, bu komüsyon, dediğim biçimde kuruldu. Eski Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa da üye seçildi. Obür konularda, Refet Paşa ve benzerlerinin görüşleri, uygun bulunmamıştı. Işte bu nedenle çekilmeye hazırlanan Refet Paşa, çekilme yazısını Rauf Beyinki ile aynı günde vermiş oluyor.

Efendiler, sırası geldiğinde bilginize sunmuştum ki, Mecliste kurduğu- ***İkinci*** *Grup* muz Hakları Savunma Grubu, Meclis görüşmelerinin iyi olarak yapılmasını ***kuruluyor*** sağlamaya ve Bakanlar Kurulunun çalışmalannın duraksamasını önlemeye sonuna kadar yardımcı oldu. Ama, bir taraftan da, karşıt duygu ve düşüncede olanlar, her gün, biraz daha yandaş buldukça, Grubun çalışmalarını güçlüğe uğratmaya başladılar. Karşı çıkmak dtişüncesinin ana kaynağı, Hakları Savunma Grubu tüzüğünün temel maddesindeki, ikinci nokta idi. Yani hükümet kuruluşunun, Anayasaya göre yapılması işi...
Programın ilk maddesinin son bölümü, düşünce ve duygularda tam uygunluk sağlanmasına sürekli bir engel olarak kaldı. Bu nedenle, grup içinde de görüş ayrılığı ve düzensizlik baş gösterdi. Birtakım kişiler, Gruptan aynldı. Bu çıkanlar, dışarıda bulunanlarla birleşerek Grubu yıkmaya çok çalıştılar, alınan önlemler bunu engelledi. Sonunda İkinci Grup adıyla bir grup kuruldu. Bu grubu kuranlar, memlekette var olan Anadolu ve Rumeli Haklan Savunma Derneği'ndeki üyeliklerinin sürdüğünü ve onun kongrelerinde saptanan amaçların takipcisi, bulunduklarını iddia ediyorlardı. İkinci Grubun önayak olanları olarak; Salahattin, Hüseyin Avni Beyler görünüyordu. En çok çalışan ve kışkırtanların ise, Rauf ve Kara Vasıf Beyler olduğu anlaşılıyordu.
Bu grubun, çalışkan ve direngen üyelerinden olan Samsun Meb'usu Emin Bey, son zamanlarda, bir ara Ankaraya gelmişti. Bütün gerçekleri anlamış, kışkırtıcı ve karıştırıcı olanları lanetliyordu. Emin Bey, bana şunu anlattı: Rauf Bey; İkinci Grubu, aşırı davranışlarla sürüklüyor ve kışkırtıyormuş... Emin Bey, Rauf Beye demiş ki: "Bizi içine soktuğunuz bu iş, insanı asılmaya kadar görürür... o zaman bizimle beraber bulunacak mısınız?" Rauf Bey şu karşılığı vermiş: "Beraber bulunmazsam alçağım.."
Efendiler, bilirsiniz, o zamanki kanuna göre, bakan seçimi için, ben, Meclise aday gösterirdim. Meb'uslar, gösterdiğim adaya olumlu veya olumsuz oy verirler ya da çekimser kalırlar. İkinci Grup, benim adaylanmı dikkate almayıp, kendi grupları adına, ortaya attıklan adaylara, kanuna aykırı olarak oy verip, hükümet kurulmasını, engellemeye, başladılar.
Efendiler, Mecliste, orduya karşı da bir akım yaratılmıştı. Diyorlar ki, Sakarya savaşından sonra aylar geçtiği halde, ordu ne için saldırmıyor? Ne olursa olsun saldırmalıdır. Hiç olmazsa dar, belirli bir cephede bir saldırı yapılmalıdır ki, ordumuzun saldırma yeteneği olup olmadığı anlaşılsın. Bu akım karşısında dayandık. Amacımız, bütün hazırlığımızı iyice tamamlayarak genel ve sonuç alıcı bir saldırı yapmak olduğu için, kısıtlı saldırı yapma görüşünü kabul edemezdik, bunda bir yarar yoktu.
Bize karşı olanların kanısı, ordumuzun saidırma yeteneği kazanamayacağı noktasında toplanıyordu. Bunun üzerine ordunun saldırıya geçirilmesi akıımnı durdurdular. Eleştiri biçimini değiştirerek, başka bir kavram ortaya attılar. Bu defa, dediler ki, bizim asil düşmanımız Yunanlılar, Yunan ordusu değildir.

Aslında Yunan ordusunu tümüyle yenik kılsak bile, bununla iş bitmez. Itihif Devletlerini, özellikle İngiizleri edimli olarak yenmek gerekir. Bunun için, Yunan ordusuna karşı bir perde niteliğinde az bir kuvvet bırakmak, asıl orduya İrak kuzey sınırmda yığınak yaptınp, İngiizlere saldırmak gerekir. Amacıınıza savaşla erişmek isteniyorsa yapılacak iş budur...
Efendiler, böylesine anlamsız ve mantıksız görüşlere, değer vermedik.
Onun üzerine, karşıtlarımızın başında bulunaıılar, yeni bir propaganda çıkardı- ***ıç,1<1ı*** lar: Nereye gidiyoruz? Bizi kim, nereye sürüklüyor? karanlıklara..? Koskoca bir millet; belirsiz, karanlık hedeflere serserice sürüklenir mi? ***kinler*** Bu propaganda, Meclis binasından, Ankara çevrelerinden ordu içine kadar yayılırdı. Orduya, her araçla bu kanştırıcı düşünce, aşılanmaya çalışılıyordu.
Rauf Bey, sık sık, gizlice, hiç olmazsa gerçek durumun ne olduğunu bana söyle diyordu. Ordu ne durumdadır. Saldırmayacak mıdır?
4 Mart 1922 günü akşamı, cepheyi denetlemek için, Ankaradan ayrılmaya karar vermiştim. Dolayısıyla o gün Mecliste, gizli oturumda, birtakım açıklamalar yaptım ve ricalarda bulundum. Anlattım ki, Sakarya Meydan Savaşından sonra, düşman ordusunu Eskişehir-Seyitgazi-Afyon çizgisine kadar kovalayan kuvvetlerimiz, bütün ordu olmayıp, sadece atlılanmız ve atlı birliklerimize dayanak noktası olmak için ileri sürülen bazı tümenlerimizdi. Ordumuzun kararı, saldırıya geçmektir. Ama, bunu erteliyoruz. Nedeni, ha- ***Ordumuzun*** zırlığımızı iyice taniamlamak için biraz daha zaman gerekiyor. Yarım hazırlıkla, yanm önlemle, yapılacak saldırı, hiç saldırıya geçmemekten çok daha fenadır.
Durmamızı, saldırıya geçmek kararından vazgeçtiğimiz ya da saldın gücünü kazanmaktan umut kesmiş olduğumuz yolunda anlamak ve yorumlamak yersizdir.
Bundan sonra şunları söyledim: Osmanlılar, göze aklıklan savaşın genişliğiyle orantılı olarak hazırlıklı ve tedbirli davranmadıkları için, daha çok, duygu ve hırsiarının etkisi altında davrandıklarrndan, Viyanaya kadar gittikleri halde, çekilmek zorunda kalmışlardır. Ondan sonra, Budapaştede de durmadılar, çekildiler, Belgratta da yenildiler ve çekilmeye zorlandılar. Balkanları elden çıkardılar. Rumeliden çıkartıldılar. Bize, içinde hl düşman bulunan bu vatanı, miras bıraktılar. Bu son vatan parçasını kurtarırken olsun hırsianmızdan, duygulanmızdan yaz geçerek akıllıca davranahm. Kurtuluş için.. Bağımsızlık için eninde sonunda düşmanla bütün varlığımızla vuruşarak onu yenmekten başka karar ve çare yoktur ve olamaz.
Sinir gevşetici sözlere, öğütlere, önem verilmemeli ve bel bağlanmamalıdır. Osmanlı yönetim ve siyasetinin yarattığı bu tür anlayış kötü görülmelidir. Orduyla, savaşla, direnmekle bu işin içinden çıkılmaz yolundaki, kaynağı dışanda bulunan öğütlere uymakla; bir vatan, bir milletin bağımsızlığı kurtulamaz. Tarih, böyle bir olay yazmamıştır. Bunun tersini düşünerek davranacaklann, acılı sonuçlarla, karşılaşacaklanna, kuşku yoktur. Türkiye, işte, böyle yanhş görüşlere.. yanlış anlayışlara, sahip olanlar yüzünden, her yüzyıl, her gün, her saat biraz daha gerilemiş, biraz daha çökmüştür. Bu çöküş, yalnız nesnel olsaydı; hiçbir önemi yoktu. Ne yazık ki, çöküş, ahkfld ve tinsel değerleri de sarmış görünüyor. Hiç kuşku yok ki, bu büyük memleketi, bu koca milleti dağılıp yok olma uçurumuna sürükleyen, başlıca etmen, bu olmuştur.

Efendiler, bilirsiniz ki, Mecliste bu anlattığım dönemde, en çok olumsuz ve karamsar rol yapanlar, vaktile, Türk milletinin kendi kendine bağımsızlık sağlayamayacağı kanısını ortaya atmış olan kimseler idi. Şunun, bunun, mandasmı istemekte direnenlerdi. Onun için düşüncelerime şunları da ekledim: dedim ki, Efendiler; nesnel ve özellikle tinsel çöküntü, korku ile.. güçsllzlükle başlar.
Güçsüz ve korkak insanlar, herhangi bir yıkım karşısında milletin de bir şey yapamaz ve çekingen bir duruma gelmesine yol açarlar. Güçsüzlük ve duraksamada, o kadar ileri giderler ki, sanki kendi kendilerini alçaltırlar. Derler ki, biz adam değiliz ve olamayız. Kendi kendimize adam olamayız. Biz kayıtsız şartsız, varlığımızı bir yabancının eline bırakalım.

Balkan savaşından sonra milletin, özellikle ordunun başında bulunanlar da, başka biçimde ama gene bu anlayışla iş görmüşlerdir.
Türkiyeyi, böyle yanlış yollarda dağılma ve yok olma uçurumuna sürükleyenlerin elinden kurtarmak gerekir. Bunun için, bulunmuş bir gerçek vardır, ona uyacağız. 0 gerçek şudur:
Türkiye'nin düşünen kafalarını, büsbütün yeni bir **inançla donatmak.. Bütün milete sağlam bir moral vermek..**
Şimdi Efendiler, düşmana saldırmak için verilmiş olan kesin kararımızı uy- ***Yeterince*** gulamaya başlamadan evvel, hazırlayıp tamamlamak zorunda bulunduğumuz ***hazr!anmış*** savaş araçlarımızın ne olduğunu söyleyeyim: Tam üç aracın yeterince hazır ol- *oliageduğunu* görmek gereğini, duyuyorum. Onlardan, birincisi ve en önemlisi ve te- *araç,* ***iç ve*** mel niteliğinde olanı doğrudan doğruya milletin kendisidir. Milletin, varlığı ve ***dış cephelebağımsızlığı*** için yüreğinde... vicdanında belirmiş, ortaya çıkmış, istek ve emel- ***rimiz*** lerin sağlamlığıdır. Millet bu içten isteğini ne kadar kuvvetle belli ederse, bu istek ve emelinin gerçekleşmesi için ne kadar çok kararlılık ve inanç gösterirse, düşmanlara karşı başarı için o kadar güçlü bir araca sahip olduğumuza inanınm.
Ikinci araç; milleti temsil eden Meclisin ulusal isteği belirtmekte ve bunun gereklerini inanarak uygulamakta göstereceği kararlılık ve yiğitliktir. Meclis ne kadar çok dayanışma ve birlik içinde ulusal isteği belirtirse düşmana karşı o kadar güçlü üstünlük araçlarına sahip oluruz.
Uçüncü araç; milletin silahlı çocuklarından oluşan ve düşman karşısına çıkarılmış bulunan ordumuzdur.
Efendiler, dedim. **Bu** uç tür araç veya gücün düşmana karşı kurduğu cepheler, iki nitelikte düşünülebilir. Kolay anlaşılmak için şöyle diyeyim; iç cephe, dış cephe.. Temel olan iç cephedir. Bu cephe bütün memleketin, bütün milletin oluşturduğu cephedir. Dış cephe, doğrudan doğruya ordunun düşman karşısındaki silahlı cephesidir. Bu cephe; sarsılabilir, değişebilir; yenilebilir. Ama, bu durum, hiçbir zaman bir memleketi, bir milleti yok edemez. Onemii olan, memleketi temelinden yıkan, milleti tutsak ettiren iç cephenin çökmesidir. Bu gerçeği bizden iyi bilen düşmanlar, bu cephemizi yıkmak için yüzyıllarca çalışmışlar ve çalışmaktadırlar. Bugüne kadar başarılı da olmuşlardır. Gerçekte "kaleyi içinden almak" dışından zorlamaktan çok kolaydır. Bu amaçla içimize girebilen arabozucu mikropların, araçların bulunduğu söylenebilir.
Meclisin düşünüşü, yaptıklan, tutumu, düşmana umut verici olmadıkça iç ve dış cephelerimiz yerinden oynatılamaz. Mecliste, bir veya birkaç üyenin ka

ramsarlık aşılamak isteyen sözlerinden bile bize karşı yararlanma yolları aranılmakta olduğuna kuşku edilmemelidir. Dışişleri Bakanlığınm dosyaları bununla ilgili belgelerle doludur. Kesinlikle bildiririm ki, istemeyerek olsa bile düşmanlan umutlandıracak en küçük bir belirti gösterildiği sürece ulusal amaca ulaşmamız gecikir.
Efendiler, bu düşünceleri bildirdikten sonra, cephede bulunacağım sıralarda, ordunun duygularında ve düşünceleri üzerinde umutsuzluk yaratacak açık tartışmalardan yaz geçilmesini, Meclisten özellikle rica ettim. Bu sözlerimden sonra, bize karşıt olanları dinledim. Bize karşıt olanlardan biri, düşünce ve ricalarımı, emir veriyorum gibi yorumladı. Başka biri, Meclisin duygularının temiz olduğuna güvenmediğimi ileri sürdü. Bir başkası uygulanamıyacak bir şey, yapılamaz. Orduyu bozguna sürüklersin Efendim dedi.
Muhterem Efendiler, bize karşı olanların sözleri ile yüce topluluğunuzun ***Doğu Cepvaktini*** almak istemem. Çünkü, bu sözler birkaç kişinin şaşkın ve cahil beyin- *hesi* ***Kornalerinin*** yansımalarından başka bir şey değildi. Genel kurul sözlerimi iyi karşı- tilhiflifi *bır* lamıştı. Yalnız Doğu Cephesi Komutanının bir görüşüne, beş on günden beri ***duşuncesı***
veremediğim karşıhğı, cepheye gitmeden evvel, bugün, yani 4 Mart 1922'de yazmıştım. Onu bilginize sunacağım. Karşılığın anlaşılması için izin verirseniz önce gelmiş olan düşünceyi okuyahm:
Kişiye özel **Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine**

Yönetim işlerimizin yürütülüşü ile **ilgili** tartışmalar bize yeni yeni ulaşmaktadır. Barış gerçekleştikten sonraki seçimlerde, birçok güçlü kişi yerine birtakım tutucuların toplanmasına karşı şimdiden alınacak önlemi en önemli sayarım. Milli Meclis, değerli kişilerden kurulmazsa, iki büyük sakınca memleketi bugünkü viranlığmdan kurtaramayacaktır. Birincisi, yenileşme düşüncesi olmıyacak. İkincisi, en önemli tasarılan herhangi bir duyguya kapılarak görüşmeye bile gerek görmeden geri çevirecelderdir. Böyle bir meclise karşı üyeleri büyük uzmanlardan oluşan, ikinci bir meclis bulunmasını yararlı görüyorum ve Milli Meclise yön vereceği ve onu ilerleteceği gibi memleketin varlığı ile ilgili kararlar, Meb'uslar Meclisinde coşkuyla geri çevrilse ya da hatta kabul edilse bile, bu meclisin uyansı ve doğru yolu göstermesiyle değiştirilebilir ve zarar önlenebilir. Bu meclise ayan diyerek eskinin çürük hayatını hatırlamamak için büyük uzmanlar meclisi ya da daha uygun bir isim verebilir. Uyelerini birtakım sınırlamalar ve koşullar altında tıpkı meb'uslar gibi millet seçebilir. Herhangi bir mesleğin en yüksek tahsilini görmek ve Türkiye Hükümetinin bakanlığını, valiliğini veya ordu komutanlığım yapmış olmak gibi önemli koşullar ayrıntılarıyla saptanabilir. işin ayrıntılan, iş başındaki hükümetlerin de incelemeleriyle hiç sakıncasız biçimde saptanabilir, büyük Uzmanlar meclisi uygun görülürse, her bakanlığın danışmanları da bunlardan seçilir. Orneğin, askerlik danışmanları, bayındırlık danışmanlan vb. gibi iki meclisin onayından geçerek bir süre için uygulanması kabul edilecek olan herhangi bir programımızdan ayrılmamak ve bu programın uygulama yollarında, güdülen amaç ve hedefi değiştirmemek için, bu danışma kurullarmın varlığım çok gerekli sayıyorum. Böyle olmazsa bakanlıklarda bakanlar değiştikçe, program ve bunu yürütecek kişiler de az çok değişmekten kurtulamıyacaktır. Bundan başka kabul edilen herhangi bir şey, işin uzmanlarınca uygun bulunmazsa eleştiriye yol açar. Millet buna gereği gibi sarılrnalı, Millet Meclisinin, millet adına bir şeyi geri çevirmek veya kabul etmek ve denetlemek hakkı vardır. Ama bu başka, uznıanların yapacağı ve bundan sonra kabul edilecek şey de başka olur. Normal duruma dönüldükten sonrasıyla ilgili kaygı ve düşüncelerimi sunuyorum. Yüksek düşüncelerinizin bildirilmesini rica ederim.

***18119,* 2/1338 ve numarasızdır. Doğu Cephesi Komutanı Kazım Kara Bekir**

Ozeldir 414/1922

Doğu Cephesi Komutanı Kazım Kara Bekir Paşa Hazretlerine

K: t8/19-2-1922 tarih ve numarasız şifreye.

Memleketin genel yönetimini elinde bulunduran tek yüce güç olan Büyük Millet Meclisinin

* Senato

alacağı kararların uzmanlardan kurulu başka bir topluluk tarafından incelenmemesinden doğacak sakıncalarla ilgili yüksek görüşleriniz ilke olarak çok yerindedir.

Ama, adı ve sanı Ayan almasa bile, milletin bütün hak ve yetkilerini kullanmak üzere seçilmiş ve seçilecek olan Büyük Millet Meciisinin temel kararlarını başka bir topluluğun kararına bağlamak genel yönetimde izlediğimiz ilkelerin özüyle bağdaşamayacaktır. Bu uzmanlar meclisi de, yüksek düşüneeleriniz üzere millet tarafından meb'uslar gibi seçilince tek kaynaktan tek yetki almış iki büyük gücün ulusun genel yönetimine etken olması hukuk açısından olduğu gibi uygulama alanında da karışıklığa yol açacak, bir ikilik doğuracak ve bu durumun yaratacağı dengesizliği düzeltmek için milletin varlığına ve hukukuna etki yapacak üçüncü bir gücün bulunmasını kabul etmek gerekecektir. Düşünceme göre aklınızdan geçirdiğiniz sakıncaJarı gidermenin tek yolu Millet Meclisinin değerli ve uzman kişilerden oluşacak şekilde seçilmesini sağlamak ve meclisin iç örgütünde, komüsyonların seçiminde, Bakanlar Kurulunun ayrılıp seçilmesinde bilim ve ızmantık konusuna olağanüstü önem vermekten başka bir şey değildir. Geçirdiğimiz acı deneyimlerin sonuçlarından esinlenerek bulunan ve milletlerin yönetiminde en doğru bir yol olduğu gibi temel haklar açısından da en beğenilen nitelikleri olan bugünkü yönetimimizi perçinleyip güçlendirmekle seçim konusunda da dikkatli davranmak sayesinde bugün için olduğu gibi gelecekteki yenilikler ve gelişmeler içinde en çok başarılı bir yönetim makinesi kurulmuş olacağını bilginize sunarım.

Türkiye **Büyük Millet Medsi Başkanı Mustafa Kemal**

Muhterem Efendiler, 1921 senesi içinde, çeşitli devletlerle resmi ve özel *Değişik* birtakım görüşmeler yapılıyordu. Türk-Rus görüşme ve ilişkileri olumlu bir doğrultuda gelişiyordu. Fransızlardan başka, İtalyanlar ve İngilizlerle de görüşmeler yapılmıştır. 1921 senesi Haziranında yanlış anlaşılmış olan bir konu- *birtakım* yu anlatacağım. 13 Haziran 1921 de İtilaf Kuvvetleri Başkomutanı General *goruşmeler* Harringtonun yakınlarından olduğunu söyleyen Binbaşı

Henry ve Shurton adında iki subay motörle İneboluya geldi. Bu subaylar; General Harrington ağzından şunu söylediler: ben, bir torpito ile İneboludan Istanbulda Boğaziçinde Harringtonun yalısına gideyim. Orada General ile barış ilkeleri üzerinde anlaşayım. İngilterenin tam bağımsızlığımızı kabul ettiğini ve Yunanlıların topraklarımızdan çıkarılacaklarını ve öbür işler üzerinde tartışılabileceğini söylemişler. Bu subaylara verilen karşılıkta, benim Istanbula gitmiyeceğim ve General Harringtonun İneboluya gelip o sırada orada bulunan Refet Paşa ile görüşmesinin uygun olacağı bildirilmişti.
18 Haziran 1921 tarihli bir telgraf da, İstanbulda Hamit Beyden geldi. Bu telgrafta başlıca şunlar yazılıydı: Burada resmi görevi olan bir İngiliz, İngilterenin İstanbulda en büyük görevlisi adına bugün bana baş vurarak tezelden banş yapmak için görüşmeye hazır bulunduklarından Mustafa Kemal Paşa ile hemen ilişki kurmak istediklerinin ve ivedi olarak karşılık beklediklerinin bilginize sunulmasına aracı olmamı rica etti.
Hamit beye verilen karşılıkta; görüşmelere hazır olduğumuz bildirilmişti.
5 Temmuz 1921 de Zonguldağa gelen bir Ingiliz torpitosu General Harringtondan bana bir mektup getirmişti. Çevirisi Ankaraya telgrafla bildirilen bu mektup şu idi:
Komutan Henry aracılığıyla aldığım habere göre siz bana bir askerin bir askerle görüşmesi yolunda kimi düşünceler bildirmek isteğinde bulunuyorsunuz. Durum böyle ise sizce uygun gö

rülecek bir günde İneboluda ya da Izmitte sizinle buluşmak üzere Ajaks zırhlısı ile gitmem için Britanya Hükümeti tarafından görevli kılrnmış bulunuyorum ve durum hakkında isterseniz çok açık ve serbest olarak düşünce alışverişinde bulunmaya hazırım. Düşüncelerinizi dinlemek ve bunları incelenmek üzere Ingiltere Hükümetine bildirmekle görevliyim. Ingiltere Hükümeti adına ne görüşmek, ne de konuşmak için hiçbir resmi göreyim yoktur. Buluşmanrn Ingiliz zırhlısında olması gereklidir, Zırhlıda size yaraşır bir biçimde karşılanacaksınız. Karaya dönünceye kadar tam özgürlük içinde bulunacaksınız. Bu şekil sizce kabul edilirse uygun bulacağınız tarih ve saatlerin belirtilmesini rica ederim.
Bu mektupta yazılanlara göre General Harringtonla ilişki arayan ve onunla görüşmek isteğini belirten ben olduğum anlaşılıyor. Oysa ki gerçek, böyle değildi. Onun için General Harringtona şu karşılığı verdim:
Zonguldağa göndermiş olduğunuz mektubun çevirisini bugün Ankaraya bildirdiler. Aramızda yapılacak buluşmanın bir yanlış anlamaya dayanmaması için aşağıdaki noktaya dikkatinizi çekmek zorundayım. 13 Haziran tarihinde Binbaşı Henry ve arkadaşları Inebolu'ya gelerek sizin, Binbaşı Henry tarafından Refet Paşaya önerilmiş olan ilkeler üzerinde benimle görüşmek istediğinizi söylemişlerdi. Nitekim bu noktalar Binbaşı Henry tarafından size yazılıp bir örneği, tarafından imzalı olarak bize bırakılmış olan mektupta bildirilmiştir. Aramızda başlayan doğrudan doğruya yazışmalar böyle başlamıştır. Siz milletçe ne istediğimizi bilirsiniz. Milli topraklarımızın düşmanlardan baştan başa kurtarılması, ulusal sınırlarımız içinde siyasi, mali, iktisadi, askeri, adli, kültürel tam bağımsızlığımız ilke olarak kabul edilirse görüşmelere başlamaya hazır olduğumuzu bildiririm. Binbaşı Henry'nin size anlattığı nedenlerden ötürü, görüşmelerin sizin çok iyi ağırlanabileceğiniz İnebolu ilçesinde ve karada yapılması bizce uygun görülmüştür. Bu noktalarda, aramızda görüş birliği olup Olmadığını belirtecek yanıtınızı bekliyorum. Yüksek dileğiniz, sadece durum üzerinde görüş alışverişinde bulunmak ise, bunun için arkadaşlarımızdan birini görevlendirebiliriz.
Bu mektuba bir yanıt gelmedi. Ancak Temmuzun yedinci günü, Istanbul- da Htmit Beyi gören İngiliz Maslahatgüzarı Mösyö Rantigan, bir tüccar kimliğiyle Anadoluya gelen Binbaşı Henry'den General Harrington oradaki İngiliz tutsaklannm yerlerini ve sağlıklarını öğrenmeye çalışmasmı ve yolunu bulursa milli orduların İstanbula doğru ilerlemeyi sllrdürllp sürdllremeyeceklerinin Mustafa Kemal Paşadan sormasını, önemle istediğinden, Binbaşı Henry'nin bundan başka girişimlere hiç yetkisi olmadığını bildirmiş.
Efendiler, 1922 senesi Ağustosuna kadar batı devletleri ile olumlu anlamda gerçek ilişkiler kurulmadı. Memleketimizde bulunan düşmanları silah kuvveti ile çıkarmadıkça, çıkarabilecek ulusal varlık ve gücümüzü edimli olarak kanıtlamadıkça, diplomasi alanında umuda kapılmanın yeri olmadığı yolundaki inancımız kesin ve sürekli idi. En doğru inancın bu olduğunu, bu olacağını, doğal olarak kabul etmek uygun olur. Gerçekten bugünün hayat şartları içinde birey için olduğu gibi, bir millet için de gücünü ve yeteneğini, yaptıklarıyla ortaya koyup kanıtlamadıkça kendisine değer ve önem verilmesini beklemek boşunadır. Güç ve yetenekten yoksun olanlara yüz verilmez. **İnsanlık,**

adalet, iyilik gereklerini, bütün bu niteliklerin kendilerinde bulunduğunu gösterenler isteyebilir. Efendiler, dünya, sınav alanıdır. Türk milleti, bunca yüzyıllardan sonra ***Dünyaya*** yine bir sınav, hem bu kez en Çetin bir sınav karşısında, bulunduruluyordu. Sı- ***Vereceğimiz*** navda başanlı olmadan, başkalarının aşırı iyilikle davranmalarını beklemek bizim için doğru olabilir miydi?

Biz, büyük önemle dünya önünde vereceğimiz sınava hazırlanırken, bir yandan da bizi gözetlemekte olanların da durumlarını, ruhsal ve düşünsel durumlarını, gözden uzak tutmamayı herzaman yararlı buluyorduk. Bu amaçla, bildiğiniz gibi, önce, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Beyi ve sonra da İçişleri Bakanı Fethi Beyi Avrupaya göndermiştik. İstanbul üzerinden Avrupaya gidecek olan Yusuf Kemal Beye İstanbulla ilgili bir takım özel görevler de verilmişti. Yusuf Kemal Bey, Izzet Paşa ve arkadaşlarıyla ve gerçek bir dilek ve istek olursa Vahdettin ile de görüşecekti. Vahdettinin, Meclisi tanımasmı ve Izzet Paşa ve arkadaşlarının, bizim saptadığımız ereğe doğru yürilmelerini önerecekti. Yusuf Kemal Bey, İstanbulda, aldığı direktife göre davrandı. Ama, ne yazık ki Izzet Paşa ve arkadaşlan, kendisini oyalayıp aldatarak padişaha bir başvurucu imiş gibi götürdüler. İzzet Paşa ve arkadaşlan bununla da yetinmeyerek, Yusuf Kemal Beyin Avrupadaki girişimlerini karıştırmak ve güçleştirmek üzere Izzet Paşayı, Yunan işgali altında bulunan yerlerden geçirerek Yusuf Kemal Beyden önce Parise ve Londraya gönderdiler. Izzet Paşa, bu yolculuğunu son dakikaya kadar gizlemiştir.

Yusuf Kemal Beyin Paris ve Londra'da yaptığı görüşmelerden bir sonuç alınmadı. Yahuz, şu anlaşıldı ki, İtilf Devletlerinin dışişleri bakanları yakmda toplanacaklar, bize barış önerileri yapacaklarmış. Anadolunun boşaltılması ilke olarak kabul edilmiş ise de konferans görüşmeleri sırasında savaş yeniden başlarsa barış girişimleri yarıda kalacağından Yunanlılarla bir ateşkes anlaşması yapmamız gerekli imiş. Bunu, Yusuf Kemal Beye söyleyen Lord Gurzon'a; Yusuf Kemal Bey, konferansın önce Anadolunun boşaltılmasına karar verip iki tarafa bildirmesinin ateşkesten daha etkili olacağını söylemiş. Lord Gurzon, ateşkesde, direnmiş ve bunun hükümete (bize) bildirerek yanıtımızın kendisine verilmesini istemiş. Yusuf Kemal Bey daha dönmeden, Itilf Devletleri Dışişleri Bakanları *22 Mart* Konferansı 22 Mart 1922 tarihinde, Türkiye ve Yunan Hükümetlerine ateşkes ***1922*** *tarih* önerdi. *ii* ***barış***

Bu sırada ben, cephede bulunuyordum. Ateşkes önerisini Dışişleri Ba- ***one ısı*** kan Vekili Celal Beyden öğrendim. Barış önerisinin ana hatları şunlardı: Iki taraf birlikleri arasında, on kilometrelik askerden arındırılmış bir alan oluşturulacak. Birlikler, insan ve gereçler bakımından güçlendirilmiyecek.. askeri konumlarda değişiklik yapılmıyacak... Gereçler de bir yerden bir yere göttirülmiyecek... Ordumuz ve askeri durumumuz, ItiUif Devletlerinin askeri komtisyonlannca denetlenip teftiş edilecek.. Bu komüsyonların yargıcılığını, gönül hoşluğuyla kabul edeceğiz.. Çatışmalar, üç ay süreyle durdurulacak ve barış için ön görüşmeler yapılması iki tarafça kabul edilinceye kadar, üçer aylık sürelerle kendiliğinden yenilecek. İki taraftan biri yeniden savaşa başlamak isterse, ateşkes süresinin bitmesinden en az on beş gün önce öteki tarafa ve Itilaf Devletleri temsilcilerine durumu bildirecek..

Efendiler, Yunanlılar, bu ateşkes önerisini hemen kabul ettiler. Yunan ordusu Sakarya'da nesnel ve tinsel olarak yenilmişti. Bu ordunun yeniden geniş çapta harekete geçip saldırarak bir daha talihini denemeye kalkışması güç idi. Bunu, bu gerçeği herkes, kesinlikle anlayabilmişti. Yunan ordusu yeniden kesin sonuç alınacak savaşlara suru klenemeyeceğine göre bizim de bir seneye yakm bir sü

redir hazırlamaya çalıştığımız ordumuzu uyuşukluğa düşürmek, milli hükümetimize umutlar vererek, beklentiler içinde bırakmak ve böylece geçecek zaman içinde, milli hükümetimizi ve ordumuzu gevşetmek gerçekten önemli bir önlemdi. Bunun için İtilaf Dev]etierinin, Anadoluyu boşaltmak ve

yakın doğu sorununu çözümlemek amacına yönelik bulunduğunu söyledikleri ateşkes koşullarını iyice inceledilc
Once, Ankarada bulunan Bakanlar Kurulu ile, makina başında, konuşup görüştük. İstanbuldaki görevlimiz aracılığıyla Dışişleri Bakanlığından İtilM Devletleri temsilcilerine verilmesini uygun gördüğümüz ilk karşılık şu idi:
Ateşkes önerisini içeren notayı *23/24* Mart 1922 tarihli teigrafınıza ek olarak bugün 24 Mart 1922 saat te aldım. İçeriği, ordunun durumunu ilgilendirmesi nedenile Bakanlar Kurulunda ve gerekirse Mecliste, görüşmeye açılmadan önce, cephede bulunan Başkomutanın ne düşündüğünü bildirmesi için ona yazdım. Durumu, Temsilcilerin istedikleri gibi olabildiğince kısa bir zamanda, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin konuyla ilgili yanıtını ileteceğimi temsilcilere bildiriniz Efendim.
24 Mart 1922 tarihinde Bakanlar Kurulu Başkanlığına şu düşünceyi bildirdim:
Itililf Devletleri Dışişleri Bakanlarının ortaklaşa yaptıkları ateşkes önerisini, kabul etmemek ya da herhangi bir biçimde eğitim gösterilmiyor güvenilmiyormuş gibi karşılamak, ilke olarak doğru değildir. Tersine ateşkes önerisini iyi karşılamak gerekir. Bu nedenle, vereceğimiz karşıhk olumsuz değil, olumlu olacaktır. ltilfif Devletlerinde iyi niyet yok ise, en sonunda olumsuz davranış onlardan gelmelidir. Biz, sadece, onların önerdiği koşulları kabul edemiyeceğimiz için karşı koşullar ileri süreceğiz.
Etesi gün ajans ve telgraflar da notadan söz ederek şu haberi yayımlıyorlardı:
Yakın doğuyu barışa kavuşturmak ve yeniden can ve mal yitirmeden, Küçük Asyayı" boşaltmak amacı güttüğü sanılan bu önerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetince iyi karşılandığı ve ltildf Devletlerinin iyi niyetine ve yansız tutumuna güvenerek, hükümet tarafından olumlu karşılık verilmesinin kuvvetle umulduğu, hükümet çevrelerince söylenmektedir. Sözü geçen önerinin akla yakın ve uygulanabilir koşullar içermesini ve kısa sürede yeniden barışa kavuşulmasım sağlayacak nitelikte olmasını dileriz.
Bakanlar Kurulunun, verilecek karşılığın Avrupada bulunan Dışişleri Bakanımızın dönüşüne kadar bekletilmesi düşüncesine verdiğim karşılıkta böyle bir beklemeye gerek olmadığını bildirmekle birlikte karşılık hakkındaki genel karanmı da şöylece özetledim:
Ateşkes önerisini ilke olarak kabul ediyoruz. Ancak ordunun eksikliklerini ve hazırlıklarını tamamlamasından bir an geri kalınmıyacaktır. Ordumuzun içine, yabana denetim kurullan, sokmıyacağız. Ateşkesi, boşaltılmanın yapılması için kabul etmekle birlikte uygulanabilecek koşullar ileri süreceğiz. Ateşkesle birlikte boşaltmanın başlaması en önemli koşul olacaktır.
Martın 24'üncü günü makina başında, ben, notaya verilecek olan karşılığı, Bakanlar Kuruluna bildirdim. Bakanlar Kurulu da Ankara'da hazırladıkları karşılığın bir örneğini bana bildirmişti. İki karşılıkta kimi ayrılıklar görüldü. Sonunda *24/25* Mart gecesi Bakanlar Kuruluyla Sivrihisarda buluşarak. karşı notamızı görüşüp saptamayı kararlaştırdık.
Efendiler, İstanbuldaki özel görevlimizin, Dışişleri Bakanlığına çektiği 25 Mart tarihli şifre telgrafına göre, özel görevlimiz Tevfik Paşa ile görüşmüş.. Tevfik Paşa; temsilcilerin, padişahın hükümetine verdikleri aynı notayı Ankaraya tebliğ ederek alınacak karşılığın kendilerine bildirilmesini rica ettiklerini söy Anadolu

lemiş. Görevlimiz Tevfik Paşaya söz hakkının sırf ateşkes önerisi konusunda mı yoksa bütün işlerde mi Ankaranın olduğunu sormuş, Tevfik Paşa buna yanıt vermemiş. Görevlimizin, Izzet Paşadan ne gibi haberler aldığı sorusuna, Tevfik Paşa şu karşılığı vermiş: İzzet Paşa yakında konferansın toplanacağını ve ne olursa olsun aşırılıktan sakınılmasını bildiriyor.
Efendiler, Sivrihisarda ateşkes önerisiyle ilgili olan notanın karşılığını ka- ***Ateşkes*** rarlaştırdıktan sonra Bakanlar Kurulu Ankaraya döndü. Ama bu karşılığı ***önerisine*** vermeye yakıt kalmadan Paris'te toplanan Bakanlar Konferansının 26 Mart ***kadık*** ...*vermeye*
1922 tarıhlı ıkıncı bır notası alındı. Bu nota, Itılaf Devletlennın, barış ılkelen ***hazırlanırhakkındaki*** önerilerini, içeriyordu. Bu önerilerin ana hatları şunlardı: ***ken*** *alınan*
"Gerek Türkiyede, gerek Yunanistanda azınlıkların haklarının korunma- ***barış önerisına*** ve bu konuda konulacak kuralların uygulanmasına Milletler Cemiyetinin ‘
de katılması; doğuda bir Ermeni yurdunun kurulması, ve bu işe de gene Milletler Cemiyetinin katılması;

Boğazların serbestliğini sağlamak için Gelibolu yarımadasında ve Boğazlar yöresinde askerden arrnmış bir bölge kurulması;
Trakya sınırının Tekirdağını bize ve Kırklareli, Babaeski ve Edirneyi Yunanhılara bırakacak biçimde saptanması;
Bizde kalacak olan İzmirin Rumlarına ve Yunanlılarda kalacak olan Edirnenin Türklerine, bu şehirlerin yönetiminde adalete uygun bir biçimde katılabilme olanağı vermek amacıyla uygun bir yöntem kararlaştınıması;
Barıştan sonra İstanbulun İtilf Devletleri tarafından boşaltılması;
Sevr projesi ile elli bin kişiden kurulacak olan Türk silahlı kuvvetlerinin seksen beş bine çıkaniması ve Sevr projesinde olduğu gibi askerlerimizin paralı asker olması;
Sevr projesindeki maliye komüsyonu kaldırılmakla birlikte İtilif Devletlerinin ekonomik çıkarlarını, kamu borçlarının ve bize yüklenilecek savaş tazminatının ödenmesini sağlama bağlamak konusunda Türk bağımsızlığıyla bağdaşır bir yöntem saptanması;
Adalet ve ekonomiyle ilgili kapitülasyonlarda değişiklikler yapmak üzere birer komüsyon kurulması."

Efendiler, İtilaf Devletlerinin ateşkes önerisiyle ilgili ilk notalarının içeriği incelendikten ve ikinci ayrıntılı notalannın içerdiği koşullar görüldükten sonra İstanbul hükflmeti de birlik olarak bize karşı yok edici girişim ve çalışmalarla yeni bir evre açtıkları yargısına varmak doğaldı. Buna karşı durumun çok ağır olduğunu düşünerek köklü büyük bir savaşıma hazırlanmak gerekiyordu.
Once, bize önerilen koşulların niteliğini, millete ve dünya kamu oyuna, açıklamak uygun idi. Bunlarla ilgili görtişlerimi Bakanlar Kuruluna duyurdum.
Her iki notaya, *5* Nisan 1922 tarihinde verdiğimiz karşılığın temel noktalarını, hatırlatayım: Ateşkesi ilke olarak kabul ettik. Ama temel koşul olarak ateşkesle birlikte boşaltma işlemine hemen başlanmasını, çok gerekli saydık. Ateşkes sürecinin Anadolunun boşaltılması süresi gibi dört ay olmasmı önerip boşaltma bittiğinde barışın ilk görüşmeleri sonuçlanmamış olursa, ateşkesin kendiliğinden üç ay daha uzatılmasını uygun bulduk.

Boşaltmanın nasıl yapılacağı konusundaki önerimiz şu idi:
Ateşkesin ilk gününden başlayarak ilk onbeş gün içinde Eskişehir-KUtahya -Afyon kesimi ve ateşkesin ilk gününden başlayarak dört ay içinde Izmir de içinde olmak üzere, işgal altındaki, bütün topraklar boşaltılacaktır.
Ateşkesle ilgili önerilerimiz, Itilf Devletlerince kabul edilirse, banş önerilerini incelemek için, üç hafta içinde delegelerimizi, kararlaştırılacak şehire, göndermeye hazır olduğumuzu bildirdik.
Bu notamıza, 15 Nisan 1922 de karşılık verdiler. Elbette olumsuzdu. Biz de 22 Nisanda buna karşılık verdik. Bu karşılığımızın son bölümünde, ateşkes sorununda uyuşma olmasa bile, banş görüşmelerini ertelemenin uygun olmıyacağını bildirdik. Izmitte bir konferans toplanmasını önerdik. Bu yazışmalar da sonuçsuz kaldı. Beykozda ya da Venedikte bir konferansın toplanması birkaç kere sözkonusu oldu. **Ama kesin sonuç veren** zaferimizin **gerçekleştiği ana kadar,** buılarm **hiçbiri gerçekleşmedi.**
Muhterem Efendiler, bizim Başkomutanhığımızla ilgili 5 Ağustos 1921 ta- ***Başkomurihui*** kanunun kendine özgü kısa bir tarihi vardır. İsterseniz, bu konuda yük- ***tanlıkKase*** topluluğunuzu biraz aydınlatayım. *kısa tarihi*
Başkomutanlık Kanunu, birinci kez 31 Ekim 1921 de; ikinci kez 4 Şubat 1922 de; üçüncü kez 6 Mayıs 1922 de uzatıldı. Her keresinde bize karşı olanların türlü türlü eleştirileri ve iğneli sözleriyle karşılaşıldı. Ozellikle üçüncü uzatma, önemlice bir olay gibi oldu.
6 Mayıs 1922 nin hemen öncesinde, vakti geldiği için kanunun uzatılması, Mecliste sözkonusu olmuş, ben; rahatsızlığım nedeniyle Mecliste bulunamamıştım. *5* Mayıs günü

akşamı konutuma gelen Bakanlar Kurulu, durumu şöyle anlattı: Mecliste bize karşı olanlar, benim; Başkomutanlıkta kalmamı istemiyorlar. Birçok tartışmalı görüşmelerden sonra konu, oylanmış, gereken çoğunluk sağianmamış yani Başkomutanlık Kanununun uzatılması kabul edilmemiş. Bakanlar Kurulu özellikle Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı . ki askerlikle ilgili durunılan yakından izleyen yerlerdir .pek çok üzülmüşler. Meclisin bu tutumu karşısında kendilerinin de görevi sürdürmelerinde bir yarar olmıyacağım ileri sürerek, çekilmeye kalkıştılar.
Ordu; Meclisin oyu belli olduğu dakikadan başlayarak, komutanstz kal- ***Memleketin*** mıştı. Genelkurmay Başkanı ve Bakanlar Kurulu da, çekilirse memleketin ge- ***yanel*** yönetiminde düşündürücü ağır bir bunalım oluşması kaçınılmazdı. Onun
için gerek Genelkurmay Başkanından ve gerek Bakanlar Kurulundan yirmi ***tanlıi< göre-*** dört saat daha güçlüğe katlanmalarını ve beklemelerini rica ettim. Memleke- ***vini yaptin*** ve genel amacın yüksek yararı adına, **ben de, Başkomutanlık görevini yap- mayı sürdürmeye karar verdim** ve bunu Bakanlar Kuruluna da bildirdim. ***karar terErtesi*** günü, yani *6* Mayıs 1922 de bir gizli oturumda, Meclise açıklama ***dim***
yapacağımı bildirdim. Açıklama yapmadan önce, Başkomutanlığa karşı söz söylemiş olanlann düşüncelerini, Meclis tutanaklannı getirterek, birer birer incelemiş bulunuyordum.
Efendiler, sizleri çok yormamak için sözünü ettiğim gizli oturumda söylediklerimi özetlemekle yetineceğim:

Efendiler, dedim, Başkomutanlık ve Başkomutanlık Kanunu konusunda, başlangıçta olduğu gibi, bugün de, kanunun, gereksizliğinden ya da değiştirilmesi gerektiğinden söz eden ve Başkomutanhığın varlığından şikayetçi olan, kişiler vardır. Bu şikiyetçilerin, hep aynı kimseler olduğu görülmektedir. Ben, lüzumsuz bir görevin, bir makamın ne olursa olsun sürdürülmesiııden yana değilim. Herhangi bir görevin, sorumsuz yetkilerine sahip olmasını, sağlayacak kanunlardan da yana değilim. Ancak, Başkomutanlık görevi ve bu göreve yetki veren kanunun gerekliliği ve gereksizliğine karar verebilmek için genel durumun, askerlik durumunun, iyice incelenip gözden geçirilmesi gerekir. Bu noktayla ilgili düşüncelerimi bilginize sunmadan önce Başkomutanlığın ve Kanunun gereksizliği üzerinde söz söylemiş olanların, kimi sözlerini hep birlikte gözden geçirelim.
Orneğin; Salih Efendi (Erzurum Mebusu), benim, Meclisin hakkını zorla aldığımı, zorla almak istediğimi söyliyerek açık hakkımızı vermeyiz diye yaygara koparmış. Efendiler, açık konuşacağım, beni bağışlayınız; herbirinizin olağanüstü yetkilerle seçilmesine ve olağanüstü yetkiye sahip bir Meclisin kurulmasına ve bu Meclisin, memleketin kaderini elinde tutacak bir nitelik kazanmasına çalışan, benim. Bunda başarılı olmak için en yakın arkadaşlarımla düşünce savaşımı yaptım. Bütün hayatımı, varhğımı, bütün onur ve haysiyetimi tehlikelere attım. Demek ki bu, benim eserimdir. Ben eserimi alçaltmakla değil, yüceltmekle görevliyim. Salih Efendiden hiç olmazsa, beni de kendisi kadar olsun, bu Meclisin haklarıyla ilgilenir saymasını rica ederim. Daha çoğunu istemem. Bunları söyledikten sonra Meclisin hakkını zorla almak sözünü, olduğu gibi Salih Efendiye ret ve iade ederim. Böyle bir şey sözkonusu değildir ve olamaz.
Efendiler, Başkomutanlik sorununun gizli oturumda görüşülmesinin uygun olacağı yolunda bir önerge verilmiş. Bu da birçok yönden kötü yorumlara uğramış. Konunun açık oturumda görüşülmesi istenmiş. Afyon Mebusu Mehmet Şükrü Bey, gizli oturumlarla, milletten gerçeği gizlemek istenildiğini söylemiş.
Bir defa, Türkiye Büyük Millet Meclisi, sadece yasama görevi yapan bir Meb uslar

Meclisi değildir. Yürütme yetkisi de vardır. Böyle olmasa bile; menıleketin, devletin, her türlü işleriyle ilgili kararları, vaktindan evvel açık oturumlarda konuşmak, açığa vurmak, dünyanın neresinde görülmüştür. Ozellikle söz konusu olan iş, düşman karşısında bulunan bir ordunun Başkomutanıyla ilgili olursa, bunu açık oturumda görüşerek ondan yana olduğu gibi ona karşı da söylenilen sözleri düşmana işittirmekte, yarar var mıdır? Başkomutanın ordu üzerinde, özellikle düşman üzerinde etkisi, nüfuzu, çok büyük olmak gerekir. Hatta Hüseyin Avni Beyin, burada sözünü ettiği rahatsızhğımın bile, düşman tarafından işitilmesi sakıncahdır. Buna, ne gerek vardı. Görüyorsunuz ki, konunun gizli oturumda görüşülmesinden amaç, Mehmet Şükrü Beyin dediği gibi, hiçbir zaman gerçekleri milletten gizlemek düşüncesine yönelik değildir. Keşke, açık oturumda görüşülmesinin sakmcası olmasaydı da Mehmet Şükrü Bey kürsüden istediklerini bağıra bağıra söyleseydi. Ben de Mehmet Şükrü Beyin sözleriıideki anlamı, gizli anlamı, millete açıklayıp yorumlasaydım. Şükrü Efendi bilsin ki, millet onun gibi düşünmüyor. Şükrü Efendi bilsin ki onun dediği gibi komedi

oynamıyoruz. Biz, buraya komedi oynatmak için toplanmadık. Efendiler, komedi oynayan ve oynatan Şükrü Efendinin kendisidir. Ama iyi bilsin ki, biz o komediye kapılmayacağız. Şükrü Efendinin oynamak ve oynatmak istediği komedi sonunda, **yakalandığı kanun pençesinden, nekadar büyük bir alçalma** ile **kurtulduğunu, unutacak kadar çok zaman geçmemiştir.**

Efendiler, Hüseyin Avni Bey, Başkomutanlık Kanununa karşı konuşurken, birtakım sözler harcamış. Yüksek Meclise, bu davranışlanyla milleti rezil edeceksiniz demiş. Miskinler sözünü kullanmış. Görevler kişilerle olmaz; kişi yoktur, millet vardır yollu kurallar ileri sürmüş.

Gerçi, temel olan millettir, toplumdur. Onun da genel iradesi, Mecliste belirir; bu heryerde böyledir. **Ama, bireyler de vardır.** Meclis, memleket ve devlet işlerini bireylerle, kişilerle, yapmaktadır. Her devletin işlerini çeviren kişi ve kişiler ortadadır. Gerçeği, anlamsız kuramlarla yadsımanın yeri yoktur.

Efendiler, Hüseyin Avni Bey, ikide birde, birtakım anlamsız lflarla sözlerimi kesiyordu. Kendisini ağır sözlerle uyardım. Meclisin, mahalle kahvesi olmadığını söyledim. Milletin kabesi olan kürsüye, saygı göstermesini ve ona uymasını istedim.

Efendiler, söz söyliyen birisi de SaUıhattin Beydir. Sali'ıhattin Bey, bize saldırıp saldıramıyacağımızı sormuş.. biz de saldıracağız demişiz.. kendisi de saldıramıyacaksınız! demiş.. ve en sonunda saldıramamışız! kendi dediği olmuş.. Oysa, saldırının ertelenış nedenlerini yeri geldikçe gereği kadar açıkladığımı sanıyorum. Tekrar edeyim ki saldıracağız. Düşmanı vatanımızdan çıkarıp kovacağız. Bu kararımızda direniyoruz. Kararsızlık gerektirecek hiçbir neden, düşünülemez.

Bundan başka Salahattin Bey demiş ki, ordu güçlenebileceği kadar güçlenmiştir. Evet, ordumuzun durumu çok iyidir, ama, en yüksek gücüne varmamıştır. Kendisi gibi bir asker arkadaşın, yüce topluluğunuza böyle söz söyleyebilmesi için ordunun içyüzünü bilmesi gerekir. Oysa, Salhattin Bey, bundan çok uzaktır. Ordu ile yakından ilgili olanların sözü, yalnız benim sözüm değil, bütün komutanlarm sözü, kendisini yalanlamaktadır. Ama kuşkusuz, ordumuzu en yüksek güce ulaştıracağız. SaUihattin Beyin önemli sözlerinden biri de, bizim en önemli görevimiz, politika yapmaktır yolundaki düşüncesidir. **Hayır Efendiler, bizim önemli ve ana görevimiz, politika yapmak değildir. Bizim ve bütün memleket ve milletin bugün, tek görevi,**

topraklarımızda bulunan düşmanı süngülerimizle koyup atmaktır. Bunu yapmadıkça, politika anlamsız bir kelime olarak kalır. Bununla birlikte, bir dakika için, Sa1ihattin Beyin sözlerini kabul edelim. Buna, ben engel miyim? Başkomutan engel midir? Bu sözün Başkomutanlık Kanunile ne ilgisi vardır? Anlaşılıyor ki bir engelleme ve bir karşı olma durumu düşünülmektedir. Ben, milli amacın sağlanması için tek çarenin, savaş ve savaşta başarı olduğunu söylüyorum. Bütün gücümüzü, bütün kaynaklarımızı, bütün varlığımız orduya vereceğiz. Gücümüzü, dünyaya tanıtacağız ve ancak ondan sonra, milleti, insan gibi yaşatmak mümkün olacaktır diyorum.

Salahattin Bey, işte bu anlayışı, aklınca siyaset yapmaya engel sanıyor ve işlerin siyasetle bir çözüme bağlanabileceği kuruntusuna kapılıyor. Bir de Sak hattin Bey diyor ki, bugünkü askerlik durumunun kaç paraya patladığını incelemek için, Başkomutanlığın varlığı bir engeldir.
Efendiler, bu doğru değildir. Başkomutan, Meclisin; mali kaynaklarının incelenmesini ne vakit önlemiştir? Gelir kaynaklarımızla ne yapabileceğimiz, belki herkesten çok beni endişelendirmektedir. Yalnız, **ben, ordumuzun varhğııı ve gücünü, paramızla orantılı bulundurmak kuramını kabul edenlerden değilim; "paramız vardır, ordu yaparız; paramız bitti, ordu dağİsın..".** benim için böyle bir sorun yoktur.
Efendiler, para vardır veya yoktur, ister olsun ister olmasın ordu vardır ve olacaktır. Bu noktada bir anımı da canlandırayım; ben ilk defa bu işe başladığım zaman, çok akıllı ve düşünür geçinen birtakım kişiler bana sordular: Paramız var mıdır? Silihımız var mıdır? Yoktur, dedim. O zaman, öyleyse ne yapacaksın? dediler. Para olacak; ordu olacak ve bu millet bağımsızlığını kurtaracaktır dedim. Görüyorsunuz ki hepsi oldu ve olacaktır.
Birtakım Efendiler de; Başkomutan, millete angarya yaptırıyor demişler, oysa kanunun memlekette angaryayı yasakladığından sözetmişler. Bu doğrudur Efendiler; fakat gereksinim, tehlike, bize her şeyi meşru göstermektedir. Ordunun gereksinimleri, millete angarya yaptırmayı gerektiriyorsa, bunu yapıyoruz, ve en doğru kanun, budur. Milletin ve ordunun yenik düşmemesi için, kanun buna engeldir diye, gerekli gördüğüm önlemi almakta duraksamayacağım.
Efendiler, Kara Vasıf Bey de demişler ki, heryerde başkomutan vardır. Ama başkomutanlık için ayrıca bir kanun yoktur. Eldeki askerlik kanunları, her komutanın olduğu gibi başkomutanın da görev ve yetkisini belirtir ve sınırlar ve bunu, bilim belirtir ve saptar.
Bilinir ki, devletler, çeşitli biçimlerdeki hükiimetlerle yönetilir. Biçimlerine göre, başlarında krallar, imparatorlar, padişahlar bulunur. Kimilerinin başlarında cumhurbaşkanlan vardır. Böyle memleketlerde, başkomutan, devletin başında bulunan kişi olur. Bu kişi, başkomutanlık görevini, ya kendisi yapar, ya da birini vekil eder. Bizim bugünkü hükümet biçimimize göre, başkomutanlık, Meclisin özünde belirir. Bunun için, Meclis fiktn veya filan kişiyi başkomutan seçtiğini söyleyince buna kanun derler. Kral, padişah, imparatorun sözüne irade dendiği gibi Meclisten çıkan ulusal buyruntulara, kanun adı verilir. Demek ki kanun vardır. Bir meclisin, olağantistü bir zamanda, kendisine olağanüstü görev verdiği başkomutan; Kara Vasıf Beyin, komutanlann görev ve yetkilerini belirleyip sınırladığım söylediği Askeri Ceza Kanunile, İç Hizmet Tüztiğüyle bağlı kalması gereken, bir komutan değildir. Kara

Vasıf Beyin, bilim belirtir ve sınırlar, dediği şey, büsbütün başkadır. Askerlik bilim ve tekniği; askerliğin ne olduğunu ve başkomutan olacak kişide bulunması gereken nitelikleri anlatır, açıklar ve öğretir. Yoksa, insanları başkomutanlığa, yönetilecek ordunun gerçek sahibi ya da kanuni vekilleri atar. Bende başkomutanlık nitelikleri vardır diyen her adamın o göreve kendiliğinden gelebilmesinin anlamı ise büsbütün başkadır.

Kara Vasıf Bey, bir de demiş ki, Başkomutan, cephenin gerisindeki işlerle uğraşmasın. Bu düşünce, yanhştır. Cephenin insan sayısıyla, bunlann yiyeceği, giyeceği, silahı ve cephanesile vb. ilgili bulunan başkomutan, elbette bütün bunların geride bulunan kaynaklarıyla da ilgilenir. Kara Vasıf Bey, ileri sürdüğü bu düşünceyi, hangi kitapta, hangi alanda, hangi yerde görmüş. Gerçi, hem cephe ile hem de geride birçok işlerle uğraşmak güçtür. Bir adam, hem cepheye komuta edecek, savaş yönetecek, hem de aynı zamanda geri bölgelerde birçok şeylerin yapılmasını sağlayacak. Bunu bir adam nasıl yapabilir? Kuşkusuz yapar. Ama yapar dediğim zaman Başkomutan şimdi, cepheye komuta eder. Sonra oradan kalkar filan yere gider, beslenme işini yürütür; filan yere gider ordunun eksiklerini tamamlama işini yapar demek değildir. **Büyük işler yüklenmemiş insanların, bu konudaki duraksamalarını, hoş görmelidir. Bakınız** size bir örnek vereyim: Ben, çok acemi komutanlar gördüm. Orneğin, bir alay komutanı, yeni tümen komutanı olmuş; ya da bir tümen komutanı yeni kolordu komutanı olmuş; biraz da deneyimsiz. Daha deneyim edinmeye zaman bulamadan güç durumlar karşısında kalmış, bir tümene alışmış iken, düşman karşısında iki veya üç tümene birden komuta etmek zorunda kalınca, duraksaması ve güçlük çekmesi doğaldır. Bir tümene komuta ettiği zaman mümkün olduğu kadar, bütün tümenin birliklerini olabildiğince gözü altında birleştirip yönetebilen bir acemi komutan, iki üç tümenin, gözünden uzak yerlerde, savaşını yönetmek zorunda olduğu zaman, kendi kendine, ben hangi tümenin yanında bulunayım, onun mu, bunun mu? orada mı, burada mı? diye sorar...
Hayır. Ne orada bulunacaksın, ne de burada. Oyle bir yerde bulunacaksın ki, hepsini yöneteceksin. 0 zaman ben hiçbirini gereği gibi göremem der. Elbette göremezsin, elbette gözlerinle göremezsin. Aklınla ve anlayışınla görmek gerekir.
Vasıf Bey, bir konuşmasında demiş ki, biz Sakarya savaşından sonra, işte ***Ordunun*** hala kıpırdayamadık, kıpırdayamıyoruz. Bu söz, bazılannın bravo seslerile ve ***kıpırdanaalkışlarile*** karşılanmış.
Efendiler, **bundan çok üzüntü ve acı duydum. Çok utanç duydum. Ordu-** ***bir aymazı*** nun kıpırdamamasını ve kıpırdamıyacağını ileri süren bir aymazın sözlerini al-***alkışlayankışlamak,*** gerçekten çok tuhaftır. Rica ederim, bunu burada gömelim, kimse ***lar*** işitmesin.
Işte Efendiler, Başkomutanlığın gerekli olmadığını kanıtlamak için söylenen sözlerin, bellibaşlıları bunlardır. Benim de bu sözlere verebileceğim karşılıklar işitildi. Bundan sonra düşünüp karar vermek Meclisin işidir. Yalnız, bir gerçeği göz önüne sermek zorundayım. Yüce Meclisin, Başkomutanlığın gerektiğine inandığında kuşku olmamakla birlikte, muhalefetin, hiçbir temele dayanmayan davranışlan, Meclis kararmın, istenmiyen bir biçimde alınmasına yol açtı. Bunun sonucu ne oldu, Efendiler; biliyor musunuz? Başkomutanlık iki gündür, ne olacağı belirsiz bir durumda askıda bulunuyor. Bu dakikada ordu, komutansızdır. Eğer ben, orduya komuta etmeyi sürdürüyorsam kanuna aykırı olarak komuta ediyorum. Mecliste beliren oya göre, komutadan hemen el çekmek isterdim. Başkomutanlığımın son bulduğunu hükümete bildirdim de. Ama giderilemez bir kötülüğe yol açmamak zorunluğu karşısında kaldım. Düşman karşısında bulunan ordumuz, başsız bırakılamnazdı. **Bunun için, bırakmadım, bırakamam ve bırakamıyacağım."**

Muhterem Efendiler, bu gizli oturumda, muhaliflerin, hükümeti ve orduyu yıkmak için ötedenberi kurcaladıkları daha birtakım işler üzerinde, hemen hemen çarpışmayı andıran tartışmalar oldu. Sonunda gereği gibi aydınlanan Yüce Meclis, oyunu şu yolda belirledi: 11 red, 15 çekimsere karşı 177 oyla Başkomutanlık Kanununun süresini uzattı.
Efendiler, üç ay sonra, yani 20 Temmuz 1922 tarihinde, tekrar Başkomu- ***Ordumuzun*** tanlık Kanunu, gerektiği için yeniden görüşme konusu oldu. Bu kez, Mecliste ***mali ve*** yaptığım konuşmadan bir parçayı olduğu gibi bilginize sunmama izin vermenizi rica ederim. Demiştim ki: Artık ordumuzun tinsel ve nesnel gücü, olağa- ***eneneri*** nüstü hiçbir önleme gereksinim duymaksızın, ulusal emelleri tam güvenle el- ***tam güvende*** edebilecek aşamaya gelmiştir. Bu nedenle olağanüstü yetkilerin sürdürül- *le* ***elde edemesin*** gereklilik kalmadığı kanısındayım. *bıkcekaşaBugün* ortadan kaiktığını görmekle sevindiğimiz bu gereksinimin, bun- ***miştir*** dan sonra da ortaya çıktığını görmemekle mutlu olacağız. Başkomutanlık görevi, olsa olsa Ulusal Andımtzın özüne uygun kesin sonuca ulaşacağımız güne kadar sürer. Mutlu sonuca güvenle ulaşacağımıza, kuşku yoktur. 0 gün; değerli Izmirimiz, güzel Bursamız, Istanbulumuz, Trakyamız ana vatana katılmış olacaktır. 0 mutlu gün gelince, bütün milletle birlikte, en büyük mutluluklara erişmekle onur kazanacağız. **Benim başkaca, ikinci bir mutluluğum** olacaktır ki o **da, kutsal üvamıza başiadığımız gün, bulunduğum yere dönebilmekliğimdir. Ulusun bağrında Özgür bir birey olmak gibi, dünyada mutluluk var mıdır? Gerçekleri bilen, gönlünde ve özünde tinsel ve kutsal tatlardan başka tat taşımayan insanlar için, nekadar yüksek olursa olsun, nesnel makamların hiçbir değeri yoktur."**
Efendiler, bu görüşmelerin sonunda, başkomutanlığın bana süresiz olarak verilmesi kararlaştırıldı. *
* *
Muhterem Efendiler, muhalif grubun Meclisteki çalışmaları, bizi biraz ***Muhalif*** daha kendisile uğraştıracaktır. Ikinci Grup adını takınan muhalifler, olumsuz ruhun direnmelerini, uzun süre denediler. Bakanların seçilme yöntemini gösteren 8 Temmuz 1922 tarihli kanunla Bakanların ve Bakanlar Kurulu Başkanının doğrudan doğruya Meclis tarafından ve gizli oyla seçilmeleri sağlandı. Böylelikle, Bakanlar Kurulu Başkanlığından, uzaklaştırılmış olduğum gibi, bakanların da benim göstereceğim adaylar arasından seçilmesiyle ilgili kural da kaldırılmış oldu.
Muhalif grup, bundan sonra saldınya geçti. Rauf Beyi Bakanlar Kurulu ***Rauf Bey*** Başkanlığına getirmeye girişti. Bunda başarılı da oldu. Muhaliflerin art niyetle- *l<7* rini anlıyordum. Bununla birlikte, Rauf Beyi yanıma çağırdım. Meclis çoğunlu- ***baZanı olğunun*** kendisini Bakanlar Kurulu Başkanı, seçmek eğiliminde olduğunu, bunun ***da*** bence de uygun görüldüğünü söyledim. Rauf Bey, duraksar bir tavır aldı. Bakanlar Kurulu Başkanlığının bir görevi yoktur, dedi. Rauf Bey demek istiyordu ki, Büyük Millet Meciisinin Başkanı, Bakanlar Kurulunun da doğal başkanıdır. Bakanlar Kurulu kararlan, onun tarafından onanmadıkça yuru rlüğe girmez. Buna göre, Bakanlar Kurulu Başkanının bir yetkisi ve özgürlüğü yoktur. Gerçekten, Anayasa gereğince öyle idi. Böyle olmakla birlikte, sonunda Bakanlar Ku-

rulu Başkanlığını kabul etti. Rauf Bey, 12 Temmuz 1992 tarihinden 4 Ağustos 1923 tarihine kadar bu görevde kaldı.
Efendiler, bir nokta, dikkatinizi çekmiştir. Kara Vasıf Beyle Rauf Bey, muhalefetin kurulmasında, güçlendirilip yönetiminde, daha ilk günden, birlikte oluyorlar ve yöneticilik yapıyorlar. Ama Rauf Bey, açıktan açığa İkinci Gruba geçmiyerek, bizim içimizde kalmak durumunu yeğliyor. Bu durum, üç sene sürdü. Rauf Bey, sonunda kendi deyimile bizimle "birlikmiş gibi görünme olanağı kalmadığı ayrı olduğunu açığa vurmak zorunda kaldı.
Efendiler, muhaliflerin, Mecliste orduya karşı açtıkları akım, sürüyordu. Durmadan ve ateşli ateşli, ordunun saldırı yeteneği olmadığından ve artık sorunun politik önlemlerle çözümlenip

sonuçlandırılmasının zorunlu olduğundan vurgulaya vurgulaya sözediyorlardı.
Gerçekte ordumuz, gereksinim ve eksiklerini tamamlamak üzere idi. ***Saldırma*** Ben, daha Haziran ortalarında saldırmaya karar vermiştim. Bu karanmı, Cep- ***kararı***
he Komutanı ile Genelkurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı, yalnız, bunlar biliyorlardı.
0 tarihlerde, İzmit, Adapazarı doğrultusunda bir geziye gidiyor gibi yola çıktığım zaman, Ankarada, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretlerile görüştükten sonra, o zaman Milli Savunma Bakanı olan Kazım Paşa Hazretlerini Sarıköy istasyonuna kadar birlikte götürerek oraya çağırdığım Cephe Komutanı Ismet Paşa Hazretlerile birlikte saldırı için hazırlıklann hızla tamamlanması ile ilgili kararlar aldık.
Efendiler, artık büyük saldırıdan sözetmek zamanı geldi. Bilirsiniz ki, Sakarya meydan savaşından sonra, düşman ordusu, büyük ve kuvvetli bir grup- la Afyon-Dumlupınar arasında bulunuyordu. Bir başka kuvvetli grubuyla da Eskişehir bölgesinde idi. Bu iki grup arasında, yedekleri vardı. Sağ kanadını, Menderes dolaylarında bulundurduğu kuvvetlerle; ve sol kanadrnı da Iznik gölü kuzey ve güneyindeki kuvvetlerile koruyordu. Denilebilir ki, düşman cephesi, Marmaradan Menderese kadar uzuyordu.
Düşman ordusu kuruluşu; üç kolordu ve birtakım bağımsız birliklerden oluşuyordu. Uç kolordusuıda oniki tümen vardı ve bağımsız birlikler de üç tümen kadar tutuyordu. Biz, Batı Cephesindeki kuvvetlerimizi, iki ordu olarak örgütlemiş ve düzenlemiştik. Bundan başka, doğrudan doğruya cepheye bağlı örgütlerimiz de vardı. Bizim bütün birliklerimiz onsekiz tümendi. Bundan başka üç tümenli bir atlı kolordumuz ve aynca er sayılan daha az iki atlı tümenimiz vardı. Başka başka kuruluştaki iki düşman ordu karşılaştırılırsa, iki tarafın insan ve tüfek güçleri, aşağı yukarı birbirine denk bulunuyordu. Yalnız Yunan ordusunun makinalı tüfek, top, uçak, taşıt aracı cephane ve teknik gereçler bakımından, dünyanın özgür ve çok büyük endüstrisine dayanmak nedenile, hissedilir üstünlüğü vardı. Obür yandan, bizim ordumuz atlı sayısı bakımından üstündü.
Burada, sırası gelmişken bir noktayı beirtmeliyim. Ordularımızdan birinin, ***Birinci OrIkinci*** Ordunun Komutanı şimdi Askeri Danışma Kurulu üyelerinden Şevki Paşa ***da Kamu:*** Hazretleri idi. Birinci Ordumuzun komutasını Maltadan gelmiş olan İhsan Paşa- ***tanı Alı 1k-*** ya vermiş idik. Ihsan Paşanm, kendisini Askeri Mahkemeye kadar götüren yersiz
ğf durumlar

işleri ve davranışlarından dolayı Ordu Komutanlığından uzaklaştırılması gerekti. Gerçekte, Ali Ihsan Paşa, ordunun düzenini ve genel yönetimini çıkmaza sokacak davranışlarda bulundu. Orneğin; ordusunda ast komutanları, üst komutanların emirlerini dinlememeye sürükleyecek durumlar yarattı.
Söz gelişi; ambarlarında bulunan şeyleri, günlerce bildirmiyerek ve bildirtmiyerek, genel yiyecek sıkıntısı çekildiği bir sırada birdenbire ambarlarında yiyecek kalmadığını ve açlık tehlikesi bulunduğunu bildirdi.
Ast komutanları emir dinlememeye ve görev yapmamaya kışkırtmak ve böyle davrananları tutmak yoluyla, ordunun emre uyma ve görev duygusuyla oynayacak kadar dalavereye yatkın olduğu kanısını uyandırdı.
Ali Ihsan Paşanm kendisini başkalarından ayırdeden kendine özgü niteliklerinin başlıcaları şunlardı:
En küçük birliklere kadar bütün ordusuna, önemli önemsiz her işin ve her kararın ancak kendi tarafından verilebileceği kanısını aşılayarak, bütün ordusunda, yalnız kendisinin erk sahibi olduğu sanısını uyandırmak. Ustlerinden daha üstün olduğunu herkese kanıtlama kaygısında bulunmak. Büyüklerinin hem resmi iş ve hem de özel davranışları bakımından saygınlıklannın düşkün olmasını araştırmak. Savaşta önlemlerinin yerindeliği ve sinir sağlaınlığı yönlerinde kendisini denemeye fırsat bulunmamış ise de bu alanda anlaşılan karakteri şu idi: Herhangi bir başarısızlığın ne olursa olsun, hep, astlarına veya üstlerine yüklemenin yolunu araması. Ihsan

Paşa, astlanna tatlı ve yumuşak davranmaktan çok, sert ve resmi davranışlarla görev yaptırmayı gerekli sayar.
Ali ihsan Paşanın huyu ve ahlakı konusunda, Kurmay Başkanı olup görevden çekilmek zorunluğu duyan Yarbay Halit Beyin (sonradan Kastamonu Meb'usu olmuştur) Batı Cephesi Komutanlığına verdiği 20 Ocak 1922 tarihli resmi bir raporunun kimi parçalarını olduğu gibi bilginize sunacağım. Halit Bey, Dünya Savaşında, Irakta da Ali Ihsan Paşa ile beraber bulunmuştu. Sözünü ettiğim raporda şu cümleler vardır:
Komutanım Ali Ihsan Paşa Hazretlerinin geldiği gündenberi ast komutanların onurunu ve görev yapma isteğini kıracak davranışlarda bulunması ve yapılan yazışmalardan anlaşılmış olacağı gibi cephe komutanlığına karşı astlara sezdirecek ölçüde akıl almaz bir yazışma kapısı açması, benlik kokusu sezilen düşünce yarışına girişmesi, bütün dünyanın değer verip saygı gösterdiği cephe karargahının etkisini azaltmak istediğini anlatır yollu bir tutum izlemesi, beni gerçekten düşündürdü ve üzdü, Davranışlarını elden geldiğince yumuşatmaya çalıştım. Ama yine büyük bir değişiklik göremedim.
Benliğine sinmiş yükselme kuruntusu, ün alma tutkusu, aşın kıskançlık, sonsuz bir beıiciflik etkisiyle baş olmak istediği, davranışlarından ve alt komutanlar yanında harcadığı arabozucu sözlerinden anlaşılıyordu. 11 inci Tümen Komutanı görevden çekildiğimi işittikten sonra bana gizlice (Ali Ihsan Paşanın Maltada iken kurtarılması için Ferit Paşaya mektuplar yazdığım ve açıktan açığa Ingiliz Mandasım kabul için saatlerce kendi yanında konuşmalar ve tartışmalar yaptığını) söyledi. Bu sözleri Ali Ihsan Paşanın davranışları açısından dikkat çekici buldum.
asttan gelen kimi yazıları cepheye, cepheden geleni asta olduğu gibi bildirerek karşılıklı güven duygularını zedeleyen davranışları da, ayrıca dikkat çekicidir. Orneğin, Şeyhelvan dağımn düşman eline düşmesi ile ilgili cephe yazılannı olduğu gibi Beşinci Kolorduya ve Beşinci Kolordudan yazılan kimi raporların olduğu gibi cepheye yazılması gibi, buna karşın sözü geçen olayın sorumluluğunu Beşinci Kolordu Komutanına yüklemesi ve ondan cepheye yakınmalarda bulunması üst olma niteliği ile bağdaşmaı Tevlıidiefkftr gazetesinde yavımlattığı öyküleri arasında

ateşkes tarihinden bir gün evvel Musul güneyinde Sarkatta tutsak düşen Dicle Grubunun tutsakhk sorumluluğunu da yalnız o zaman grup komutanı olan (Şimdiki Doğu Cephesinde Tümen Komutanı imiş) Yarbay Ismail Hakkı Beye yüklemesi de bu karakterine işarettir. Dicle Grubu, (7, 9, 43, 18, 22 nci alaylarla avcı alayrndan) kurulmuştur. Bunlardan başka, ayrıca Beşinci Tümenden 13 ve 14 üncü alaylar da lokma lokma tutsak verildi. Ateşkesten bir gün evvel 13,000 kişinin tutsak verilmesi, *50* kadar topun yitirilmesi, gerçekte kendisinin olaylara ve duruma uygun olmayan bir emrinden doğmuştur. İşte **bu durum, Musul iinin yitinilmesiyle sonuçlandı.** Oysa, ateşkes yapılacağı biliniyordu. Gruba Keyare mevziine çekilmek için direktif verilseydi, Ingilizler grubu tutsak etmek şöyle dursun, yenemezdi bile. Beşinci Tümen de katılabilirdi. Ateşkes yapıldığı zaman tutsak olan sekiz piyade alayı elde bulunur ve Musul **da** bize kalırdı. Ama **alçak** bir düşünce, **mantığı** yenmiştir.
Oykülerinde, Dicle boyuıdaki bütün başarılar ve Townshendin tutsak edilmesi şerefi, yanlız kendine maledilmiştir Her başarıyı kendine malederek yayın yaptırmakta amacı, kamuoyunu aldatarak ün ve orun kazanmaktır. Ünlülerin öykülerini yaymak, millette övünç duygularını sürdürür ve gereklidir. Ama tarihin sorumlu tutacağı kişilerin yaptıklarını övünülecek şeyler arasında saymak, tarihi lekeler ve gelecek kuşakları yanlış kanılara sürükler.
General Ivlarshall'ın Yarın öğleye kadar Musuldan çıkınız, yoksa savaş tutsağısınız emrini aldığı zaman e pek kurumlu paşa hazretleri Sincar çölünü geçerek Nusaybine gitmek için General Marshalldan bir resmi belge ile koruyucu olarak iki zırhlı otomobil istedi ve Aşir Beyle (Şimdi Milli Savunma Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Aşir Paşadır) beni Musul- da bırakarak bunların koruyuculuğunda Nusaybine gitti. Hükümetin aşiretler üzerindeki moral gücünü de kırdı ve bu durumu görenlerin içi sızladı. Korumasız olarak Zaho yoluyla gidebilirdi, ya da atlı alarak çölden gidebilirdi. Halepte Ingiliz Generalinden kendisi için özel tren istedi ve yolda aşağılanmaya uğramaması için trene koruyucu konmasını istemeyi de unutmadı. Gerektiğinde canını ve rahatını korumak için ulusal onuru unutan paşa hazretlerinin, karakterine örnek olmak üzere yukarıdaki

olayları yazdım.
Eski komutanıma hoş görünmedim. Çünkü sonsuz isteklerini yerine getirmedim ona meddahlık etmedim Milletin; Milli orduyu kuran ve zaferler kazanan büyük komutanlar gibi yüce ruhlu, iyi niyetli kılavuzlara, komutanlara gereksinimi vardır. Orduda birliğin ve düzenin bozulmasına, görev yapma isteğinin azalmasına çalışanlar, büyük bilginler olsalar bile, zararlı kişilerdir. Ben, çekilen emekleri bildiğim girişilen savaşta başarı istediğim için namusuma ve kutsal bildiğim değerler üzerine and içerek km ve çıkar etkisi altında olmadan bunları bildirmekten çekinmedim. İranda, Kafkasyada uzun süre yaverliğini yapan (şimdi Birinci Ordu Harekat Şubesi Müdürü) Binbaşı Cemil Bey, son günlerde bana (İyi ki Ali Ihsan Paşa Ulusal Savaşımın başında Anadoluda bulunmadı. Maltada bulunduğu iyi oldu. Yoksa kuşkusuz aykırı bir yol tutardı) dedi.
Karakterini pek iyi bilen Cemil Bey, pek doğru söylemiştir Soğuktan donmuş yılana Tanrım güneş göstermesin diye Allaha yalvarırım.
Efendiler, Ali Ihsan Paşa, Meclisteki muhalif grubun başlarıyla, bağlantı kurmuş ve yazışmalarda bulunuyordu. Kendisinin komutanlığına son verilerek hakkında yasal işlemler yllrlltlllmek üzere Milli Savunma Bakanlığı emri— ne verilmesini onayladığım 18 Haziran 1922 gununun ertesinde yani 19 Haziran tarihinde, o zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanı olan Rauf Beyden Ihsan Paşa ile ilgisini gösterir makina başında bir şifre telgraf almıştım. Bir sırası gelmiş bilginize sunmuştum. Bu tarihlerde Adapazarı, Izmit doğrultusunda yolda bulunuyordum. Rauf Bey, teigrafında .diyordu ki: Birinci Ordu Komutanı Ali Ihsan Paşanın görevden alınarak Askeri Mahkemeye verilmek üzere Konyaya gönderildiği konusunda Meclis çevrelerinde dedikodulara yoi açan bir söylenti vardır...”
Efendiler, bir komutanın görevden çikaniması ve atanması ya da askeri mah

kemeye verilmesi işleminin üzerinden bir gün geçmeden Meclisçe dedikodu olabilecek bir söylenti durumuna girmesi ve Meclis Ikinci Başkanının bunu benden açıklamamı isteyecek kadar ilgilenmesi dikkat çekici değil midir? Rauf Beye tarafımdan gereken karşılık verildi.
Birinci Ordu Komutanlığı bir süre vekaletle yönetildi. Ama, asil olarak birinin atanması gerekti. Moskova Elçiliğinden dönmüş olan Fuat Paşanın Birinci Ordu Komutanlığını kabul edip etmiyeceği konusunda görüşünü sordum. Anladım ki, cephe komutanlığı yapmış olduğundan cephe komutanı emrine girmeye eğilimli değildir. Milli Savunma Bakanı Kazım. Paşa aracılığıyla Birinci Ordu Komutanlığını, Refet Paşaya önerttim. Kabul etmemiş. Sonunda o tarihlerde kayıtsız şartsız cephe emrine girerek görev yapacağını söyleyen, açıkta bulunan Nurettin Paşayı Birinci Ordu Komutanlığına atadık. *
* *
Efendiler, düşman ordusunun cephe ve örgütlerinden ve ona karşı Batı ***Saldırı***
Cephesindeki kuvvetlerimizin esas olarak iki ordu olarak örgütlenmiş ve dü- ***ptüuımızın***
zenlenmiş olduğundan söz etmiştim. Ötedenberi tasarladığımız saldırı planı- ***aua hatları*** mızın
ana çizgilerini de bilginize sunayım:
Düşündüğümüz, ordularımızın çoğunu düşman cephesinin bir kanadında ve elden geldiğince dış kanadında toplayarak, kesin sonuçlu bir meydan savaşı yapmaktı. Bunun için uygun gördüğümüz durum büyük kuvvetlerimizi düşmanın Afyon yakınlarında bulunan sağ kanat grubu güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar karşısına kadar olan alanda, toplamaktı. Düşmanın en duyarlı ve önemli noktası orası idi. Çabuk ve kesin sonuç almak, düşmanı bu kanadından vurmakla olabilirdi.
Batı Cephesi Komutanı Ismet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, bu bakımdan, kendileri, gerektiği gibi. incelemeler yapmışlardı. Savaş ve saldın planımız çok önceden saptanmıştı.
Konyaya gelmiş olan General Townsend’in istemesi üzerine, kendisile görüşmek bahanesiyle Ankaradan aynlarak 23 Temmuz 1922 akşamı Batı Cephesi Karargahının bulunduğu Akşehire gittim. Savaş planı üzerinde görüşürken Genelkurmay Başkanının da bulunmasını uygun gördük. Ben, 24 Temmuzda Konyaya gittim. 27 de tekrar Akşehire döndüm. Fevzi Paşa Hazretleri de, 25 Temmuzda Akşehire gelmişti. *27/28* Temmuz gecesi birlikte yaptığımız görüşme sonunda, saptanmış plan uyarınca, saldırı için, 15 Ağustosa kadar bütün hazırlıkların

tamamlanmasına çalışmayı kararlaştırdık.
28 Temmuz 1922 günü öğleden sonra yaptırılan bir futbol maçını izlemelerini ileri sürerek ordu komutanları ve kimi kolordu komutanları Akşehire çağırıldı. 28/29 Temmuz gecesi komutanlarla genel olarak saldırı üzerine görüştüm. 30 Temmuz 1922 günü Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanıyla tekrar görüşerek saldırının nasıl yapılacağını ayrıntılarıyla saptadık. Ankaradan çağırdığımız Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa da, 1 Ağustos 1922 öğleden sonra Akşehire geldi. Ordu hazırlığmın tamamlanmasında Milli Savunma Bakanlığına düşen işler saptandı.

Ordunun hazırlıklarınm tamamlanmasıyla saldınnın çabuklaştırılmasını ***Saldırıya*** emrettikten sonra tekrar Ankaraya döndüm. Batı Cephesi Komutanı 6 Ağus- *hazırlık* tos 1922 de ordulanna gizli olarak saldırıya hazırlık emri verdi, *emri*
Genelkurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı Paşalar da Ankaraya döndüler.
Efendiler, saldırı için tekrar cepheye gitmeden evvel, Ankarada saptanması gereken bazı konular vardı. Daha, saldırı emri verdiğimi Bakanlar Kunıluna tümüyle bildirmemiştim. Artık bunu onlara resmi olarak bildirmek zamanı gelmişti. Yapflğımız bir toplantıda, iç ve dış olayları ve ordu durumunu görüşüp tartıştıktan sonra, saldırı konusunda Bakanlar Kuruluyla görüş birliğine vardık.
Başka bir sorun da önemliydi. Muhalifler, ordunun yozlaştığmdan, kıpırdayacak durumda olmadığından, böyle karanlık ve belirsizlik içinde beklemesinin yıkımla sonuçlanacağı yolundaki propagandalarını iyice kızıştırmışlardı. Gerçi bu görüş akımının Mecliste yaptığı yankılar, düşmanlardan benim çok gizlemek istediğim saldırı plLnı açısından yararlıydı. Ama bu olumsuz propaganda, en yakın ve en inanmış insanlar üzerinde bile kötü etki yapmaya başlamış, onlarda da duraksamalar uyandırmıştı. Onları da yakında yapacağım saldırı hakkında ve altı yedi günde düşmanın ana kuvvetlerini yeneceğime olan güvenim üzerinde, aydınlatıp yatıştırmayı uygun gördüm. **Bunu** da yaptıktan sonra Ankaradan ayrıldım.
Genelkurmay Başkanı benden evvel 13 Ağustos 1922 de cepheye gitmişti.
Ben, birkaç gün sonra yola çıktım. Gittiğimi belirli birkaç kişiden başka bütün Ankaradan gizledim. Benim ayrılacağımı bilenler burada imişim gibi davranacaklardı. Dahası benim, Çankayada, çay ziyafeti verdiğimi de gazetelerle duyuracaklardı. Bunu elbette o zamanlar işitmişsinizdir. Trenle gitmedim. Bir gece otomobil ile Tuz Çölü üzerinden Konyaya gittim. Konyaya gidişimi orada kimseye teigrafla bildirmediğim gibi Konyaya varır varmaz teigrafhaneyi kontrol altına a]dırarak Konyada bulunduğumun da hiçbir tarafa bildirilmemesini sağladım.
20 Ağustos 1922 günü öğleden sonra saat dörtte Batı Cephesi Kararghmda yani Akşehirde bulunuyordum. Kısa bir görüşmeden sonra 26 Ağustos 1922 sabahı düşmana saldırmak için Cephe Komutanına emir verdim.
20/21 Ağustos 1922 gecesi Birinci ve Ikinci Ordu Komutanlarını da **26** *Ağustos* Cephe Karargahına çağırdım. Genelkurmay Başkanı ve Cephe Komutanının yanında saldırının nasıl yapılması gerektiği görüşünü, harita üzerinde kısa bir harp oyunu biçiminde açıkladıktan sonra Cephe Komutanına, o gün vermiş olduğum emri tekrarladım. Komutanlar, işe koyuldular. Saldırımız, hem strateji hem taktik açısından bir baskın biçiminde, yapılacaktı. Bunun yapılabilmesi için yığınakın düzenlemelerin gizli kalmasına, önem vermek gerekiyordu. Bu nedenle, bütün yürüyüşler, gece yapılacak, birlikler gündüzleri köylerde ve ağaçlıklar altında dinleneceklerdi. Saldırı bölgesinde yolların düzeltilmesi ve benzeri çalışmalarla düşmarnn dikkatini çekmemek için, bazı başka bölgelerde de benzeri düzmece çalışmalar yapılacaktı.

24 Ağustos 1922 de karargdhlarımızı Akşehirden, saldırı cephesi gerisindeki Şuhut kasabasına getirttik. 25 Ağustos 1922 sabahı da Şuhuttan savaşı yöneteceğimiz Kocatepenin

güney batısında çadırlı ordugaha gittik. 26 Ağustos sabahı Kocatepede hazır bulunuyorduk. Sabah saat *5.30* da topçu ateşimizle saldırı başladı.
Efendiler, 26, 27 Ağustos günlerinde yani iki gün içinde düşmanın Afyo- ***Başkomunun*** güneyinde 50 ve doğusunda 20, 30 kilometre uzunluğunda koruganlı cep- *nın Savaşı* helerini, düşürdük. Yenilen düşman ordusunun, büyük kuvvetlerini, 30 Ağustosa kadar Aslıhanlar yakınlannda kuşattık. 30 Ağustosta yaptığımız savaş sonunda (buna Başkomutan Savaşı adı verilmiştir) düşmanın ana kuvvetlerini yok ettik ve tutsak aldık. Düşman ordusunun Başkomutanlığını yapan General Trikopis de, tutsaklar arasındaydı. Demek ki, tasarladığımtz kesin sonuç, beş günde alınmış oldu.
31 Ağustos 1922 günü ordulanmız ana kuvvetleriyle kmire doğru ilerlerken, başka bölümleriyle de düşmanın Eskişehir ve kuzeyinde bulunan kuvvetlerini yenmek üzere, ilerliyorlardı.
Efendiler, Başkomutan Savaşının sonuna kadar hergün büyük başarılarla *Ateşkes* gelişen saldırımızı resm? bildirilerde çok önemsiz şeylermiş gibi gösteriyorduk. *önerisi* Amacımız, durumu olabildiğince dünyadan gizlemekti. Çünkü, düşman ordusunu tümüyle yok edeceğimize güvenimiz vardı. Bunu anlayıp, düşman ordusunu yıkıntıdan kurtarmak istiyeceklerin yeni girişimlerine meydan vermemeyi uygun görmüş idik. Gerçekten, bizim tuturnumuzu sezdikleri zaman ve saldırımızdan hemen sonra başvurular olmuştur. Orneğin; saldırıda bulunduğumuz sırada Bakanlar Kurulu Başkanı olan Rauf Beyden, Istanbuldan ateşkesle ilgili yazı geldiği yolunda 4 Eylül 1922 tarihli bir telgraf almıştım. Verdiğim yanıt şudur:
Tel Başbakana özeldir Bakanlar Kurulu Yüksek Başkanlığına *51911922*
K: Anadoludaki Yunan ordusu kesin olarak yenilmiştir. Yunan ordusunun artık yeniden ciddi bir direnmede bulunması beklenemez. Anadolu **için** herhangi bir görüşmeye gerek kalmamıştır. Ateşkes, ancak Trakya için sözkonusu olabilir. Bunun için Eylülün onuna kadar Yunan hükümeti doğrudan doğruya ya da İngiltere aracılığıyla, hükümetimize resmi olarak başvurursa aşağıdaki koşullar ileri sürülerek karşılık verilmelidir. Bu tarihten, yani Eylülün onundan sonra yapılacak başvurunun karşılığı başka olabilir. Böyle olursa durum bana ayrıca bildirilmelidir:
t) Ateşkesin tarihinden on beş gün içinde Trakya 1914* sınırlarına kadar kayıtsız şartsız Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin sivil görevlilerine ve askeri güçlerine bırakılmış olacaktır.
2) Yunanistandaki tutsaklarımız on beş gün içinde İzmir, Bandırma ve İzmit limanlarında bize verilecektir.
3) Yunan ordusunun üç buçuk senedenberi Anadoluda yaptığı ve yapmakta bulunduğu zararları gidermeyi şimdiden üstlenecektir.
Büyük Millet Meclisi **Başkanı Başkomutan** Mustafa **Kemal**
Doğrudan doğruya bana çekilen bir telgrafta da, Izmirdeki Itilaf Devletle- *Ordulararıri* konsoloslanna benimle görüşmelerde bulunmak yetkisi verdiklerinden, han- *mız Izmir* gi gün ve nerede görüşebileceğim soruluyordu. Buna verdiğim yanıtta da, 9 Ey- *ttm7dba.. ı veri—* lul 1922 de Nıf te buluşabılecegımızı bıldırmıştım. Gerçekten dedıgım gunde *ğim hedefe* ben Nifte bulundum. Ama buluşmak istiyenler orada değildi. **Çünkü orduları-** *AMenize* **mu** Izmir rıhtımında ilk verdiğim **hedefe, Akdenize** varmış bulunuyorlardı. *vardılar*
* Birinci Dünya Savaşının başladığı yıl
** Nif: Kemalpaşa Kasabası

Muhterem Efendiler, Afyon-Dumlupınar Meydan Savaşı ve ondan sonra düşman ordusunu bütünüyle yok eden ya da tutsak alan ve kılıçartıklarını Akdenize, Marmaraya döken savaşlarımızı açıklamak ve nitelemek için söz söylemeyi gerekli bulmam.
Her evresiyle düşünülmüş, hazırlanmış, yönetilmiş ve zaferle sonuçlandırılmış

olan bu savaş, Türk ordusunun, Türk subay ve komutanlanmn, yüksek güçlerini ve kahramanlığını tarihte bir daha saptayan ulu bir yapıttır.
Bu eser, Türk milletinin özgürlük ve bağımsızlık düşüncesinin ölümsüz arntıdır.
Bu yapıtı yaratan bir milletin çocuğu, bir ordunun Başkomutanı olduğumdan, sonsuza değin mutluyum.

Efendiler, işte şimdi, siyaset alanına geçebiliriz. Gerçi askeri zaferimizden umutsuz olup daha önce diplomasi yoluyla sorunu çözümleme kanı ve iddiasında bulunanları, dediklerini yapmak hususunda biraz çokça bekletmiş oldum. Bununla birlikte benim de diplomasi alanında ciddi olarak çalışmakta olduğumu görerek sevinmeleri gerekirdi. Böyle olup olmadığını göreceğiz.
Ordulanımz, Izmir ve Bursayı geri aldıktan sonra, Trakyayı da Yunan ordusundan kurtarmak için, İstanbul ve Çanakkale doğrultularında yürüyüşlerine devam ederken o zaman Ingiltere Başbakanı bulunan Lloyd George, etkin olarak savaşmaya karar vermiş bir davranışıyla, dominyonlara. yardımcı birlikler istemek için başvurmuş; ondan sonraki olaylara bakılırsa Lloyd George'un isteğinin yerine getirilmediğini kabul etmek gerekir.
Bu sıralarda, Istanbulda Fransız Olağanüstü Komiseri bulunan General *İtilüf 13ev-* Pelle benimle görüşmek üzere İzmire geldi. Yansız bölge dediği bir alana, or- *letkriniii* dularımızm girmemesinin uygun olacağını öğütledi. Milli Hükümetimizin
böyle bir bölge tanımadığını, Trakyayı da kurtarmadıkça ordularımızın dur- ***k ateşkes*** durulamıyacağını söyledim. General Pelle, Mösyö Franclin Bouillonun be- *önerisi*
nimle görüşmek üzere gelmek istediği yolunda almış olduğu özel bir telgrafı gösterdi. Kendisini İzmirde kabul edeceğimi söyledim. Mösyö Franclin Boui]bn bir Fransız savaş gemisiyle İzmire geldi. Fransa Hükümeti tarafından ve İngiltere ve İtalya Hükümetlerinin de onaylarım alarak benimle görüşmeye geldiğini söyledi. Biz Franclin Bouillonla görüşürken, 23 Eylül 1922 tarihli İtilaf Devletleri Dışişleri Bakanları imzasile bir nota geldi. Bu nota, önemli olarak iki konu içeriyordu. Biri, savaşın durdurulmasıyla; öbürü, konferansla, barışla ilgili idi.
Biz, Rumelide ulusal sınırlarımıza kadar Doğu Trakyayı baştanbaşa almadıkça, savaştan vazgeçemezdik. Ancak, vatanımızın bu kısmından düşman birlikleri çıkarılırsa savaşa kendiliğinden gerek kalmayacaktı. Bu notada, Venedik veya başka bir şehirde toplanacak olan İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve Yunanistanın çağırılacağı bir konferansa delegelerimizi göndermeyi kabul edip etmiyeceğimiz sorulmakla birlikte, görüşmeler sırasında Boğazlardaki yansız bölgelere tarafımızdan asker gönderilmemesi koşuluyla, Edirne ile birlikte Merice kadar Trakyanın bize geri verilmesi hakkındaki isteğimizin iyi karşılanacağı bildiriliyordu.

Notada Boğazlardan, azmhklardan, Milletler Cemiyetine girmemizden de sözediliyordu. Konferansın toplanmasından önce, Yunan birliklerinin, Itilf Devletleri komutanlarının çizecekleri bir çizginin gerisine çekilmesi için, İtilM Devletlerinin baskı yapacağına söz verilmekte ve bu konuda görüşülmek üzere Mudanya veya Izmitte bir toplantı yapılması önerilmekte idi.
29 Eylül 1922 tarihinde, bu notaya verdiğim kısa bir karşılıkta, Mudanya ***Mwlanya*** Konferansını kabul ettiğimi bildirdim. Ama, Meriç nehrine kadar, Trakyanın ***Konferansı*** derhal bize geri verilmesini istedim. 3 Ekimde toplanması uygun olacağını söylediğim Mudanya Konferansına, Başkomutanlık adına olağanüstü yetki ile Batı Cephesi Orduları Komutanı Ismet Paşayı, delege atadığımı bildirdim. Bu notaya hükümetçe de 4 Ekim 1922 tarihli ayrıntılı uzun bir karşılık verildi. Bu karşılıkta, konferans yeri olarak Izmir önerildi. Boğazlar sorunu dolayısile; Rusya, Ukrayna ve Gürcüstan Cumhuriyetlerinin de çağınlması istendi ve başka sorunlara ilişkin görüşlerimiz de özet halinde bildirildi.
Mudanyada, İsmet Paşanın başkanlığı altında, İngiltere Delegesi General Harrington, Fransa Delegesi General Charpy, Italya Delegesi General Monbellinin katıldığı konferans toplandı.

Bir hafta kadar tartışmalı görüşmelerden sonra, 11 Ekimde Mudanya Ateşkes Anlaşması imzalandı. Böylece Trakya, ana vatana katıldı.
Efendiler, zaferden sonra, Izmirde yaptığımız siyasi girişimler üzerine, Ankarada Bakanlar Kurulunun, daha doğrusu bazı bakanların, telşlı bir durum aldıkları sezildi.
Asker olarak görevimin son bulmuş olduğunu, bundan sonraki siyasi işlerin Bakanlar Kurulunun işi olduğunu sezdirecek biçimde, beni, Ankaraya çağırdılar. Oysa ne asker olarak göreyim son bulmuştu ve ne de siyasi ve diplomatik sorunlarla ilgilenmeyip uğraşmaktan vazgeçebilirdim. Bundan dolayı, İzmirden ordunun başından ve başladığım politik görüşmelerden uzaklaşamazdım. Bu nedenle benimle görüşmek isteğinde olup bunda direndiklerine göre Bakanlar Kurulunun ya da ilgilenen bakanların, İzmire yanıma gelmelerini önerdim. Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Beyle Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey geldiler. Rauf Bey, Izmirde bana bir takım özel dileklerini de bildirdi. Orneğin; Ali Fuat Paşa ile Refet Paşanın, zafer dolayısıyla rütbelerinin yükseltilmesini ve kendilerine uygun birer görev verilerek gönüllülerinin hoş edilmesini, rica etti. Bilginize sunmuştum ki, savaştan evvel Ali Fuat ve Refet Paşaların savaşa katılmalarını sağlamak için birer yoldan girişimlerde bulunmuştum. Başarılı olamadım. Zaferden dolayı, savaşa katılıp bilfiil hizmet ederek haketmiş olan komutanlar ve subaylar rütbeleri yükseltilmek ve beğenildikleri belirtilmek yoluyla elbette ödüllendirilmişlerdi. S avaşlara katılmaktan kaçınanların da, bizzat orada bulunanlarla birlikte ödtillendirilmeleri, kuşkusuz kötü etki yapabilirdi. Kısacası, Rauf Beye, isteklerini yerine getiremiyeceğimi söyledim. Ama Ali Fuat Paşa, Meclis Ikinci Başkanı bulunduğuna göre konumu ve görevi kendisini sevindirebilecek kadar yüksekti. Yalnız açıkta bulunan Refet Paşaya uygun bir görev bulmaya çalışacağıma söz verdim. Kendisini Izmire çağırmasını söyledim. Refet

Paşa İzmire gelmişti. Ama tam benim Ankaraya döneceğim geceye rastladığı için kendisile orada buluşamadık.
Refet Paşanın görevlendirilmesi, sonradan Ankaradan Bursaya yolculuğum sırasında oldu.
Efendiler, Izmirden Ankaraya döndüğümde, başlıca Mudanya Konferan- ***Banş Kansı*** görüşmeleriyle uğraşıldı. Bir yandan da Bakanlar Kurulunda, Mecliste, ko- *feransına* müsyonlarda, barış konferansına gönderilebilecek delege kurul, söz konusu *tr* ***gıntız dek-***
oluyordu. Bakanlar Kurul Başkanı Rauf Bey, Dışışleri Bakanı Yusuf Kemal ***geler*** Bey ve Sağlık Bakanı Rıza Nur Bey gidecek delege kurulun, doğal üyeleri gibi görülüyordu. Ben, daha bu konuda kesin düşünce ve kararımı saptamamış11m. Ancak Rauf Beyin başkanlığı altında bulunacak kurulun bizim için ölüm kalım niteliği taşıyan bu işde başarılı olacağına güvenemiyordum. Rauf Beyin de kendini yetersiz görmekte olduğunu seziyordum. Danışman olarak Ismet Paşanın kendisine katılmasını önerdi. Bu öneriye verdiğim karşılıkta, Ismet Paşadan danışman olarak sınırlı yararlanılabilir. Ismet Paşa başkan olursa, en- çok yarar sağlanacağına ben de inanırım dedim. Bu nokta üzerinde fazla görüşülmedi. Ondan sonra, Rauf Bey, delege kurul konusunda başladıkları türlü düzenlemeleri sürdürdüler. Ben, buna önem verir görünmedim. Mudanya Konferansı sona ermişti. Ismet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Bursada bulunuyorlardı. Kendilerile görüşmek üzere Bursaya gittim. Berabe- ***İsmet Paşarimde*** Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa vardı. Doğuda, kendisine karşı dü- ***nın Dışişleşünsel*** ve eylemli olarak yapılan gösterilerden dolayı, görev yapma olanağı *Bakanlfr* bulunmadığı için Ankaraya gelmek zorunda kalan Kazım Kara Bekir Paşayı ve Istanbulda kendisine görev vermek üzere de Refet Paşayı birlikte götür- ***Bkanhığıdüm.***
Bursada kaldığım günler içinde, Refet Paşayı bilindiği gibi Istanbula ***na seçilgönderdim.*** Ismet Paşanın da, delege kurul başkanlığını yapıp yapamayacağı- ***mesi*** nı, eldeki bunca bilgilere karşın bir daha inceledim. Mudanya Konferansını nasıl yönettiğini ayrıntılarıyla anlamaya çalıştım. Ismet Paşanın kendisine, tasarladıklarımla ilgili hiçbir kelime söylemiyordum.

Sonunda olumlu olarak karanmı verdim. Ismet Paşanın Delege Kurul Başkanı olması için daha önce Dışişleri Bakanı olmasını uygun gördüm. Bunu sağlamak için doğrudan doğruya Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Beye özel ve gizli olarak yazdığım bir şifre telgrafda kendisinin Dışişleri Bakanlığından çekilmesini ve yerine Ismet Paşanın seçilmesine kendisinin aracılık etmesini rica ettim.
Ankaradan ayrılmadan evvel Yusuf Kemal Bey, bana Delege Kurul Başkanlığını en iyi Ismet Paşanın yapabileceğini söylemişti. Yusuf Kemal Beyden kendisine yaptığım bildiriyi iyi karşılayarak gereğini yapmaya giriştiğini bildiren karşılık aldım.
Işte, ondan sonra idi ki, Ismet Paşaya, olup bitti gibi Dışişleri Bakanı ola- ***Lozan*** Bacağını ve ondan sonra da barış konferansına Delege Kurul Başkanı olarak gi- ***rış Konfedeceğini*** söyledim. Paşa, birdenbire şaşırdı. Asker olduğundan sözederek, özür *rınt na da*- diledi. En sonunda, önerimi bir emir sayarak başeğdi. Yeniden, Ankaraya dön- *e* düm. Bu arada 28 Ekim 1922 de, Itilaf Devletleri tarafından Lozanda toplanacak olan barış görüşmelerine çağırıldık. Itilaf Devletleri, hMa Istanbulda bir hükümet tanımak istiyor ve onu da bizimle birlikte konferansa çağınyordu.
*
* *

Böylece birlikte çağınhış, padişahlığın kaldırılması işini, kesin olarak so- ***Sa!tanatrn*** nuçlandırdı. Gerçekten 1 Kasım 1922 tarihli kanun gereğince, halifehik ile pa- ***kaldırddişahlık*** biribirinden ayrıldı. İki buçuk yılı aşan bir zamandanberi edimli olarak erkini yürüten ulusal egemenlik pekiştirildi. Halifelik, belirli bir hakka sahip olmaksızın bir süre daha bırakıldı.
Efendiler, bu konuyla ilgili gereği kadar sağlam bilgiler vardır. Sorunun özelliklerine ilişkin yönler, belki yüce topluluğunuzu ilgilendirir düşüncesiyle, bazı bilgiler sunacağım:
Bilirsiniz ki, padişahlık ve halifelik makamları ayrı ayrı ve birleşik olarak önemli işlerden sayılmakta idi. Bunu doğrulayan bir anımı anlatayım: 1 Kasım 1922 tarihinden önce Meclis çevrelerinde muhalifler, benim padişahlığı kaldıracağım yolunda, tellişlı ve gerginlik yaratıcı propaganda yapıyorlardı.
Rauf, Bey, bir gün Meclisteki odama gelerek benimle önemli bazı konularda görüşmek istediğini ve akşam, Keçiörende Refet Paşanın evine gidersem daha güzel konuşabileceğimizi söyledi. Rauf Beyin önerisini kabul ettim. Fuat Paşanın da bulunmasını uygun bulup bulmadığımı sordu. Onu da uygun gördüm. Refet Paşarnn evinde dört kişi toplandık. Refet Beyden dinlediklerimm özeti şu idi: Meclis, padişahlığın ve belki halifeliğin ortadan kaldırılmak istenmekte olmasından kaygılı ve üzgündür. Sizden ve sizin ileride alacağınız durumdan, kuşku duymaktadır. Bunun için Meclise ve dolayısile ulus kamu oyununa, güvence vermeniz gereğine inanıyorum.
Rauf Beyden, padişahlık ve halifelik konusunda ne düşündüğünü sor- ***Rauf Beyin*** dum. Verdiği yanıtta; şu açıklamada bulundu: Ben, dedi, padişahlığa ve halifeliğe vicdanımla ve duygularımla bağlıyım. Çünkü benim babam, padişahın ***konusunda*** ekmeğiyle yetişmiş, Osmanlı Devletinin ileri gelen adamları arasına geçmiştir. ***düşüncesi*** Benim de kanımda o ekmekten parçalar vardır. Ben nankör değilim ve olamam. Padişaha bağlı kalmak borcumdur. Halifeye bağhhğım ise eğitimim gereğidir. Bunlardan başka, genel görüşlerim de vardır. Bizde birliği korumak güçtür. Bunu ancak, herkesin erişemiyeceği kadar yüksek görülmeye alışılmış bir makam sağlayabilir. 0 da, sultanlık ve halifelik konumudur. Bu konumu kaldırmak, onun yerine başka nitelikte bir varlık koymaya çalışmak, yıkım ve büyük acı doğurur. Hiç uygun olamaz.
Rauf Beyden sonra, karşımda oturan Refet Paşadan düşüncesini sordum. Refet Paşa şu karşılığı verdi: Tamamen Rauf Beyin bütün düşünce ve görüşlerine katılırım. Gerçekten, bizde padişahlıktan, halifelikten başka bir yönetim biçimi söz konusu olamaz.
Ondan sonra, Fuat Paşanın düşüncesini öğrenmek istedim. Paşa, yeni Moskovadan geldiğinden, durumu, kamunun düşünce ve duygularını gereğince incelemeye daha vakit

bulmadığından söz ederek görüşülen konu hakkında kesin bir düşünce ve kanı ileri süremiyeceğini bildirdi.
Ben, karşımdakilere, kısaca, şu karşılığı verdim: Sözkonusu ettiğiniz sorun, bugünün sorunu değildir. Mecliste bazılarının telşlanıp tedirgin olmalarına da yer yoktur.
Rauf Bey, bu yanıtıma sevinmiş göründü. Ama şu veya bu biçimde, sözkonusu iş üzerinde, görüşmeler sürdürüldü. Akşam üzeri başlayan görüşmelerimiz,

bütün gece, sabaha kadar uzadı. Rauf Beyin bir şeyi sağlamak istediğini sezinledim. Halifelik ve sultanlık ve benim ileride alabileceğim durum hakkında, kendilerine söylediğim ve inandırıcı buldukları sözleri bana kürsüden kendi ağzımdan Meclise söyletmek...
Kendilerine söylediğim sözleri olduğu gibi Meclise söylemekte sakınca görmediğimi bildirdim. Fazla olarak bu sözleri kurşunkalemile bir kağıt parçasına yazdım ve ertesi günü Mecliste bir sırası gelince söyleyeceğime söz verdim. Bu sözümü de, tuttum. Benim bu sözlerim, muhaliflerce Rauf Beyin bir başansı sayılmış ve kendisini övmüşler...
Efendiler, belki Rauf Bey, birtakım kişilere göre üstlendiği görevi yap- ***Sahhğın*** mıştı. Ben de genel ve tarihsel görevimin o güne ilişkin evresini açıkladığım ***kaldırilmagibi*** yapmıştım. Ama genel görevimin, emrettiği temel işi yapma ve uygulama *sıMeclisfr* gerektiği zaman da hiç duraksamadım. Tevfik Paşanın telgrafları dolayısıyla sultanlığı halifelikten ayırmaya ve önce sultanlığı kaldırmaya karar verdiğim ***Beye verdi-*** zaman, ilk yaptığım işlerden biri de, derhal, Rauf Beyi, Meclisteki odama ça- ***ğim rol***
ğırmak oldu. Rauf Beyin, Refet Paşanın evinde sabahlara kadar dinlediğim görüş ve düşüncelerini hiç bilmiyormuşum gibi ayakta, kendisinden şu istekte bulundum: Halifelikle saltanatı biribirinden ayırarak saltanatı kaldıracağız. Bunun uygun olduğunu ktirsüden söyleyeceksiniz. Rauf Bey ile bundan başka hiç bir şey konuşmadık. Rauf Bey, odamdan çıkmadan evvel, aynı amaçla çağırmış olduğum Kazım Kara Bekir Paşa geldi. Ondan da bu yolda konuşmasını rica ettim.
Efendiler, o tarihle ilgili tutanaklarda görüldüğü gibi Rauf Bey kürsüden bir iki defa konuştu ve üstelik saltanatın kaldırıldığı günün bayram kabul edilmesini de önerdi. Burada, bir nokta, kafalarda düğümlenip kalabilir. Bana, padişaha bağlı kalmayı borç bildiğinden, sultanlık yerine başka nitelikte bir varlığın konmasına çalışmanın yıkıntı ve büyük acı doğuracağını söylemiş olan Rauf Bey; benim, **yeni kararımı öğrendikten sonra ve özellikle kararımdan** yana ve saltanatın kaldınıması yönünde konuşmasını önermem karşısmda, hiçbir şey söylemeksizin başeğmiştir. Bu tutum ve davranış nasıl yorumlanabilir? Rauf Bey, eski kanılarını değiştirmiş miydi? Yoksa kanılarında aslında içtenlikli değil miydi? Bu iki noktayı biribirinden ayırmak ve biri üzerinde tam inanla yargıya varmak güçtür.
Efendiler, böyle kuşkulu bir yargıya girişmektense: durumun anlaşılmasını kolaylaştıracak kimi evreleri, işlemleri ve tartışmaları, yüksek topluluğunuza hatırlatmayı yeğlerim.
Bilginize sunmuştum ki, saltanatın kaldırılması, Lozan Konferansına Is- ***Lozan Batanbuldan*** da bir delege kurul çağırılması ve Istanbulun yani Vahdettin ve ***rış KonfeTevfik*** Paşa ve arkadaşlarının da böyle bir çağırıyı, Türk milletinin büyük ***aşa*** emeklerle, özverilerle elde ettiği yararları küçültmek, belki de anlamsız kıl- ***arkadaşmak*** pahasına olsa da; kabul etmesi yüzünden ileri gelmişti, ***ları da kaTevfik*** Paşa, önce bana özel bir telgraf çekti. 17 Ekim 1922 tarihli olan bu *tdıı? istitelgrafda;* Tevfik Paşa, kazanılan bu zaferin, bundan böyle, Istanbul ve Ankara >‘
arasında anlaşmazlık ve ikiliği kaldırmış ve ulusça birliğimizi sağlamış olduğunu yazıyordu. Yani, Tevfik Paşa demek istiyordu ki, memlekette düşman kalmadı, bundan dolayı padişah yerinde, hükıtmet onun yanında; millete düşen bunla

rın vereceği emirlere uymaktır. Böyle olunca birliği engelleyen bir şey kalmamış olur. Yalnız, Ankaradan biraz daha yardım istemek akıllılığını gösteriyordu. 0 da, barış konferansına

İstanbul ve Ankara birlikte çağırılacaklarına göre daha önce benim tarafımdan verilecek çok gizli direktiflerle bir kişinin elden gelen çabuklukla İstanbula gönderilmesini sağlamak idi (Belge
260).
Tevfik Paşaya iletilmek üzere, İstanbulda Hamit Beye yazdığım telgraf ile "Tevfik Paşa ve arkadaşlarının, devletin politikasını kanştırmaktan yazgeçmemelerinin, ne denli büyük sorumluluk doğuracağının apaçık belli olduğunu" bildirdim (Belge 261).
Ne yazık ki Htmit Bey, bu telgrafın olduğu gibi Tevfik Paşaya bildirilmesi gerektiğinde kararsız kalmış, bunu kendine özgü direktif saymış; bununla birlikte bu telgrafımda bildirdiklerime uygun olarak Tevfik Paşaya üç gün içinde beş kere bildirim yapmış; dahası Tevfik Paşa ve çalışma arkadaşlarının, konferansa delege göndermemeleri için gazetelere, ajanslara, verilmesi gereken bir demeç taslağını da göndermiş (Belge 262).
Bütün çıkarlarını kirli bir tahtın, çürümüş, çökmüş ayaklarına sarılmak- ***Çıkarlarını*** ta, yalnız bunda gören, Tevfik Paşa ve benzeri paşalardan oluşan Vahdettin
hükümetinin gizli amaçlarını, ne olursa olsun kabul ettirmekten başka hiçbir ***riimiiş,*** şeyle uğraşmadıkları anlaşılıyordu. Tevfik Paşanın bana çektiği telgrafın, al- ***müş ayakmadığını*** söylediği yanıtından sonra, doğrudan doğruya 10 Ekim 1922 tarihli telgrafıyla ve başbakan sanını kullanarak Meclis Başkanlığına başvurdu (Bel- ***bulanlar*** ge 263).
Bu başvuru yazısının içeriği, Osmanlı çağının Tevfik Paşalarına özgü bir biçimde idi. Tevfik Paşa ve arkadaşları bu teigraflarıyla, kazanılan başarıların oluşmasına yardım ettiklerinden sözedecek kadar ileri gidebilmişlerdir.
Efendiler, Osmanlı Devletinin, meşru olmayarak, hükümeti adını taşımak aymazlığında bulunan, Tevfik Paşa, Ahmet İzzet Paşa ve benzerlerinden kurulu son Osmanlı hükümeti üzerinde daha çok durmak yararsızdır. Sözümü Meclis görüşmelerine getireceğim.
Sözkonusu iş dolayısile, Mecliste 30 Ekim 1922 günü görüşmeler başladı. Çok konuşmacılar, çok sözler söylediler. İstanbuldaki Osmanlı hükümetlerini, Ferit Paşa evresinden sonra, Tevfik Paşa perdesinin açıldığını ve bu perdeyi açanların anlayışsız, vicdansız, birtakım insanlar olduğunu söyliyerek, bu adamlar hakkında gereken yasal işlemlerin yapılmasını istediler.
"Böyle bir anlayışta olan; yani, bize bukadar ahmakça önerilerde bulunan kişiler ..gerçekten Istanbul hükümetinin, tarihsel kimliğine imza koyan ve her şeyden çok oraya bağlı olan kişilerdir... dediler.
İstanbulda, hükümet adını ve kişiliğini takınan adamların; Vatan Hainliği Kanunu uyannca; cezalandırılmaları ile ilgili önergeler okundu.
Efendiler, Osmanlı İmparatorluğunun yıkıldığını, yeni bir Türkiye Devletinin doğduğunu, Anayasayla, egemenlik hakkınm, milletin olduğunu belirten bir

önerge hazırlandı. Sekseni aşkın arkadaşa imza ettirildi. Bu önergede benim de imjzam vardır. Bu önerge; okunduktan sonra, sert biçimde karşı çıkanların başmda iki kişi göründü. Bunlardan biri, Mersin Mebusu bulunan Albay Sa1ihattin Beydir. İkincisi, İzmirde asılan Ziya Hurşittir. Bunlar, sultanhığın kaldırılmaması kanısında bulunduklarını; açıkça belirttiler.
Efendiler, 31 Ekim 1922 günü Meclis toplanmadı. Bugün Hakları Savun- ***Osmanlı*** ma Grubu toplantısı oldu. Bu toplantıda, Osmanlı egemenliğinin kaldırılma- ***egemenliğisının*** zorunlu olduğu üzerinde konuştum, 1 Kasım 1922 günü Meclis toplantı- ***kaldırdması kasında*** bu konu, uzerınde yıne uzun tartışmalar oldu. Meclıste de ayrıntılı bır ***,ar(fl(fl*** *ve-*
konuşma yapmak gereğini duydum (Belge 264). Islam ve Türk tarihinden sö- ***rildiği gün*** zederek halifelikle sultanlığın ayniabileceğini, ulusal egemenlik makamının *anayasa,* Türkiye Büyük Millet Meclisi olabileceğini, tarihsel olaylara dayanarak, an- *dl* lattım. Hu1agnun, Halife Mutasımı asıp yer yüzünde, edimli olarak halifeliğe ***1tomi-*** son verdiğini ve eğer 1517 de Mısırı ele geçiren Yavuz; orada sanı halife olan ***yonlarının*** bir sığıntıya önem vermeseydi;

halifelik sanının. zamanımıza kadar miras kal- ***ortak topmı*** bulunmayacağını, aniattım. ***lantısı*** Bundan sonra; konuyla ilgili önergeler, üç komüsyona: Anayasa, Diyanetişleri ve Adalet Komüsyonlarına gönderildi. Bu üç komüsyon üyelerinin bir araya gelip; bizim, güttüğümüz amaca göre, sorunu çöziimleyerek sonuçlandırması elbette, güçtü. Durumu yakından ve kendim izlemem gerekti.
Uç komüsyon, bir odada toplandı. Başkanlığa Hoca Müfit Efendiyi seçti. ***Karma koSorunu*** görüşmeye başladılar. Diyanetişleri Encümeni üyesi hoca efendiler; ***müsyoua*** halifeliğin sultanlıktan aynimıyacağını, bilinen safsatalara (kof sözlere) daya- narak savundular. Bu savları çürütmek ve bozmak yolunda özgürce konuşan- ***g ç*** lar, ortaya çıkar görünmediler. Biz çok kalabalık olan bu odanın bir köşesinde tartışmayı dinliyorduk. Bu biçim, görüşmelerin istenilen sonuca varmasını beklemek, boşunaydı. Bunu anladık. Sonunda; karma komttsyon başkanından söz aldım. Önümdeki sıramn üstüne çıktım. Yüksek sesle, şunları söyledim: Efendim, dedim. Egemenlik hiç kimse tarafından hiç kimseye, bilim gereğidir diye; görüşmeyle, tartışmayla verilmez. Egemenlik, güçle, kuvvetle ve zorla alınır. Osmanoğullan, zorla Türk milletinin egemenliğini, ele geçirmişlerdi; bu sarkıntılıklarını altı yüzyıldan bu yana sürdürmüşlerdi. Şimdi de, Türk milleti bu saldırganlara artık yeter diyerek, egemenliğini, ayaklanarak kendi eline, edimli olarak, almış bulunuyor. Bu bir olup bittidir. Sözkonusu olan; millete egemenliğini, bırakacak mıyız, bırakmıyacak mıyız? sorunu değildir. Sorun zaten olup bitti durumuna gelmiş gerçeği açıklamaktan başka birşey değildir. Bu, ne olursa olsun, yapılacaktır. Burada toplananlar, Meclis ve herkes bunu doğal karşılarsa, bence uygun olur. Yoksa, gerçek yine yöntemine göre saptanacaktır. Ama belki bir takım kafalar kesilecektir. İşin din bilimi yönüne gelince; hoca efendiler hiç kaygılanıp üzülmesinler. Bu konuda bilimsel açıklama yapayım dedim ve uzunuzadıya birtakım açıklamalar yaptım. Bunun üzerine Ankara Meb'uslanndan, Hoca Mustafa Efendi, affedersiniz Efendim; dedi biz konuyu başka görüş açısından ele alıyorduk; açıklamalarınız bizi aydınlattı. Karma Komüsyonca sorun çözümlenmişti.

Çabucak kanun önergesi, yazıldı. 0 gün Meclisin ikinci birleşiminde ***Osman!,*** okundu. Ad okuyarak oya konulması, önerisi üzerine, kürsüye çıktım. Dedim *5a1u1t:*
ki, buna gerek yoktur, memleket ve milletin bağımsızlığını sonsuza kadar koruyacak ilkeleri yüce Meclisin, oy birliğiyle kabul edeceğini sanırım (Oya ko- ***nın son evnulsun*** sesleri) yükseldi. Sonunda, başkan, oya koydu; ve oybirliğiyle kabul ***resi*** edilmiştir, dedi. Yalnız bir karşı ses işitildi; ben muhalifim.. Bu ses söz yok" sesleriyle boğuldu. Işte Efendiler; Osmanlı saltanatının çöküp yıkılması- nın son evresi böyle olmuştur.
17 Kasım 1922 tarihli resmi bir teigrafın ilk cümlesi şu idi: Vahdettin ***Hain VahEfendi*** bu gece saraydan kaybolmuştur. Bu telgrafın bir iki cümlesini daha ***4tnui bir***
ugı iz ***sa-***
18 Kasım 1922 tarihli Meclis tutanak dergisinde okumuşsunuzdur. Ama, telg- ***emisirafin*** aslında, ortadan kayboluşun kimlerin aracılıgıyla yapılmış olabılecegın- ***le İstanbulden*** ve Peygamberden kalan kutsal emanetlerin korunmasından ve başka şey- ***dan kaçıyor*** lerden de sözeden alt tarafı da vardır.
Aynı günkü tutanakta okunmuş olan bir mektubun örneği ile, ona ilişik bulunan, -aj anslarla yayımlanmış bir bildiri örneğini de tekrar okuyalım:
Mektup Orneği
Bir örneğini iliştirdiğim resmi bildiride söylendiği gibi Padişah İngilterenin koruyuculuğuna sığınarak bir İngiliz savaş gemisile İstanbuldan ayrılmıştır...
17 Kasım 1922. **Imza:** Hrrington
Ilişikteki bildiri örneği
Resmi olarak bildirilir ki, padişah bugünkü durum karşısında özgürlüğünü ve canını tehlikede gördüğünden, bütün Müslümanların halifesi kimliğiyle hem Ingiliz koruyuculuğunu ve hem

de İstanbuldan başka bir yere götürülmesini istemiştir. Padişahın isteği bu sabah yerine getirilmiştir. Türkiyedeki İngiliz kuvvetlerinin Başkomutanı General Sir Charles Harrington padişahı almaya giderek bir İngiliz savaş gemisine kadar kendisine eşlik etmiş ve padişah vapurda Akdeniz filosu Genel Komutanı Amiral Sir de Brook tarafından karşılanmıştır. Ingiltere Olağanüstü Komiser Vekili Sir Nevil Handerson padişahı gemide görmeye giderek Kral Beşinci George'a bildirmek üzere isteklerini sormuştur.
General Harrigtonun Ulviye Sultan adında bir kadma gönderdiği Fransızca bir mektup da vardır. Bu mektup, "hiçbir karşılık verilmemiştir notu konmuş olarak olduğu gibi, Refet Paşaya gönderilmiş. 0 da bize, 25 Kasım 1922 tarihinde örneğini göndermişti. Fransızca mektubun gönderilen Türkçe örneği şudur:
Sultan Hanımefendi Hazretleri, şimdi Maltaya yaklaşmakta bulunan padişah hazretlerinden, ailesinin durumu hakkında bilgi isteyen bir telsiz aldım, Bu konuda, geçen Cumartesi Yıldızdan bilgi almış ve kadınefendi hazretlerinin sağlıklarının tam neşelerinin yerinde olduğunu öğrenmiş ve hemen padişaha bilgi sunmuştum. Eğer padişahın ailesiyle ilgili bilgi verebilirseniz onu hemen padişaha iletmekten mutlu olurum. Padişahın karşı karşıya bulunduğu güçlükler dolayısile en içten dileklerimin size ve padişah ailesine iletilmesine izin vermenizi ve en derin saygılarımla ulalamalarımın kabulünü rica ederim. Imza: Harrington
Efendiler, bu son mektup üzerinde durulmaya değer nitelikte değildir. Bundan başka, General Harrigton, Istanbuldaki askeri görevlimize yazdığı mektubunda ve onun ekinde yazılanlar hakkında da görüş bildirmeyi gereksiz bulurum.
Kamu oyunu, gerçek durumla karşı karşıya bırakmayı yeğlerim. **Yanlış** ***Soy!u bir*** **bir soydan** **geçme yönteminin sonucu olarak büyük** bir **makam, tantaıaİı bir** ***ulusu*** **san kazanabilmiş bir atçağın, onuru çok** yüksek, **soylu bir milleti nasıl utançlı bir duruma düşürebileceği, o zaman, daha doğru anlaşılır.** ***şüren alçak***

Gerçekten, hangi nedenle ve nasıl olursa olsun, Vahdettin gibi özgürlüğünü ve canını milleti içinde, tehlikede görebilecek kadar, aşağılık bir yaratığın, bir dakika bile olsa, bir milletin başında bulunduğunu düşünmek ne acıklıdır. Şükürler olsun ki, bu alçak, soydan geçen makamından, millet tarafından indirildikten sonra, alçaklığını tamamlamış bulunuyor. Türk milletinin böylece daha önceden davranmış olması elbette, övülmeye değer.
Güçsüz, bayağı, duygu ve anlayıştan yoksun bir yaratık; kabul eden, herhangi bir yabancının korumnasına girebilir; **ama, böyle bir yaratığın, bütün Müslümanların halifesi kimliğini taşıdığını söylemek elbette uygun değildir. Böyle bir görüşüıı doğru olabilmesi, herşeyden önce, bütün Müslüman toplumlarının tutsak olmaları koşuluna bağlıdır. Oysa dünyadaki gerçek, böyle midir? Biz, Türkler, bütün tarihimiz boyunca özgürlük ve bağımsızlığa bayrak olmuş bir milletiz. Değersiz hayatlarını iki buçuk** gün **daha, alçakça sürükliye.. bilmek için, her türlü horianmayı sakıncasız bulan halifeler oyununu da sahneden kaldırabildiğimizi gösterdik. Böylece devletlerin, milletlerin, birbirileriyle olan ilişkilerinde kişilerin, özellikle kendi devlet ve milletin zaranna da olsa, kişisel durumlarından ve canlarından başka bir şey düşünemiyecek aşağılık kişilerin önemi olamıyacağı yolundaki bilinen gerçeği bir daha doğruladık.**
Uluslararası ilişkilerde, mankenlerden yararlanma yöntemini beğenme dönemine son vermek, uygar dünyanın içten dileği olmalıdır.
Muhterem Efendiler, kaçan halife, Türkiye Büyük Millet Meclisince ha- *Abdülmecit* lifelikten çıkarıldı. Yerine, sonuncu halife olan Abdülmecit Efendi seçildi. *Efendinin*
Medisçe, yeni halife seçilmeden önce, seçilecek kişinin de padişahlık tutkusuna kapılarak

herhangi bir yabancı devlete sığrnması olasılığını ortadan *since hallfe* kaldırmak gerekti. Bunun için, Istanbulda bulunan görevlimiz Refet Paşaya, *seçilmesi* Abdülmecit Efendi ile görüşerek ve elinden Türkiye Büyük Millet Meclisinin halifelik ve saltanat konusunda aldığı kararı tümüyle kabul ettiğini bildirir, bir de, senet alarak göndermesini yazdım. Bu yazdıklarım yapılmıştır.
18 Kasım 1922 günü İstanbulda Refet Paşaya yazdığım bir şifre telgrafla da verdiğim direktifle, başlıca şu noktaları yazmıştım: Abdülmecit Efendi, Müslümanların Halifesi sanını kullanacaktır. **Bu** sana, başka san ve kelime eklenmiyecektir. Müslümanlık dünyasına duyurulmak üzere hazırlayacağı bir bildiriyi sizin aracılığınızla, önce bize, şifre olarak bildirecektir. Uygun bulunduktan sonra yine şifre ile ve sizin aracılığınızla kendisine bildirilecek, ondan sonra yayımlanacaktır. Bu bildiride başlıca şu noktalar bulunacaktır:
a) Türkiye Büyük Millet Meciisinin kendisini halifeliğe seçmesine sevindiğini açıkça söyleyecektir.
b) Vahdettin Efendinin davranışı ayrıntılarıyla, birbir sayılarak kınanacaktır.
c) Anayasanın onuncu maddesine kadar olan maddelerinde yazılı olanlar uygun bir biçimde ve önemli anlam ve kavramı olduğu gibi belirtilerek Türkiye Devletinin ve Büyük Millet Meclisinin ve Htikftmetinin özel niteliği ve yönetim yönteminin Türkiye halkı ve bütün Müslüman dünyası için en yararlı ve en uygun olduğu belirtilip saptanacaktır.
d) Türkiye milli halk hüktımetinin yaptığı iyi işler ve değerli çalışmalardan övücü bir dille sözedecektir.

e) Bildiride yukarıda belirtilenlerden başka, siyast sayılabilecek hiç bir görüş ve düşünce ileri sürülmiyecektir.
19 Kasım 1922 tarihli açık bir telgrafla da Abdülmecit Efendiye: 'Türkiye Devletinin egemenliğini kayıtsız şartsız milletin elinde bulunduran Anayasa uyarınca yürütme erki ve yasama yetkisi kendisinde belirmiş ve toplanmış bulunan milletin tek ve gerçek temsilcilerinden kurulu Türkiye Büyük Millet Meclisinin 1 Kasım 1922 tarihinde oybirliğiyle kabul ettiği gerekçe ve ilkelere göre Yüksek Meclisçe 18 Kasım 1922 tarihinde yapılan oturumda halifeliğe seçilmiş olduğunu" bildirdim (Belge *265).*
19 Kasım 1922 tarihli bir şifre telgrafla Refet Paşa, yazdığımız telgraflara karşılık veriyordu; Abdülmecit Efendi, imza üstünde Müslümanların halifesi ve hüdiniüİharemeyn* sanmın bulunması ve Cuma selmlığmda hilat ve Fatilıinki gibi bir sarık takınabileceğim ve bunun uygun **olacağını** düşündüğünü söylemiş. Müslümanhk dünyasına yayımlayacağı bildiride bulunacak noktalar üzerinde belirttiği düşüncesinde ise, Vahdettin Efendi hakkında bir şey söylemek istemediğini bildirmiş ve bildirinin Istanbul gazetelerinde yayımlanmasında Türkçesile birlikte bir de Arapça örneğinin yayımlanmasını düşündüğünü söylemiş (Belge 266).
Refet Paşaya makina başında 20 Kasım 1922 günü verdiğim karşılıkta; Müslümanların halifesi sanıyla birlikte "Hdimülharemeynişşerifeyn" deyiminin kullanılmasını uygun buldum. Cuma töreninde Fatihin kılığına girmesini anormal buldum. Redingot ya da istanbulin*** giyebileceğini; askert üniformanın elbette söz konusu olamıyacağını bildirdim. Yayımlanacak bildiride Vahdettinin adı anılmaksızın eski halifenin tinsel kişiliğinden ve zamanında düşülen kötü durumlardan sözedilmesi gerekli olduğunu bildirdini.
Refet Paşadan, 20 Kasım 1922 de aldığım şifre telgrafın birinci maddesin- ***Abdülmecit*** de, Refet Paşa diyordu ki, Abdülmecit Efendinin 29 Rebiülevvel**** tarihli ya- ***Efendi, bnzısının*** altmda (Peygamberin Halifesi ve Mekke ve Medineye hizmet eden de- *basının adı* yiminin altında Abdülaziz Han oğlu Abdülmecit) diye imza atılmıştır.
Efendiler, yaptığımız uyarıyı iyi karşılamış olduğunu söylemiş olan Ab- ***«Hatı» sadülmecit*** Efendi (Müslümanlann Halifesi) yerine (Peygamberin yerine geçen ***nındaıı Yaz-*** kimse) ve babasının ismi dolayısıyla (han) sanı kullanmaktan kendini alıkoya- ***geçmiyor***

mamıştır. Birtakım düşünceler ileri sürdükten sonra da Vahdettin'den sözetmekten vazgeçtiğini ve çünkü "başkalannın kötü işlerini sözkonusu yapmak yoluyla bile olsa, bu gibi sözlerin kendi tutum ve karakterine ağır geleceğinin bilindiğini" yazılı idi. Telgrafın üçüncü maddesini, benim, Meclis Başkanı olarak kendisine, halifeliğe seçildiğini bildiren telgrafıma verdiği karşılık oluşturuyordu. Bu karşılığın başlığı "Ankarada Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" diye doğrudan doğruya bana yönelikti. Dördüncü maddede, Müslümanlık dünyasına yayımlayacağı bildirinin örneği vardı. Bu bildirinin yazıldığı Istanbulun; "Yüce Halifelik Yurdu" olduğu da özenle yazılmış bulunuyordu.
21 Kasım 1922 tarihli bir telgrafta; (Peygamber halifesi) yerine önce bildirdiğimiz gibi (Müslümanların halifesi) denilecektir dedik. Kendisine, halifeliği bildiren_telgrafımıza vereceği karşılığın bana değil, Türkiye Büyük Millet Mec Mekke ve Medineye hizmet eden
- Özel biçimde bir kaftan
0 döneme özgü resmi sivil giysiler
**** 29 Kasım

lisi Başkanlığına gönderilmesi konusunda uyardık. Yazdıklarında, politik ve genel konuları içeren kelimeler olduğundan ve bunlardan sakınması gerektiğinden söz ettik.
Efendiler, kolaylıkla önemsiz ayrıntılar sayılabilecek bu açıklamalarımla belirtmek istediğim temel nokta şudur: Ben, kişisel egemenliğin kaldırılmasından sonra; başka sanla eş nitelikte bir makamdan başka birşey olmaması gereken halifeliğin kaldırılmış olduğunu kabul ediyordum. Bunun, söylenmesi için uygun zaman ve fırsatı beklemeyi doğal sayıyordum. Halife seçilen Abdülmecit Efendinin, bu gerçeği hiç anlamadığı ileri sürülemez. Ozellikle, kendisinin halife sanıyla padişahlık yapması için gerekli ortam ve koşulları hazırlayıp sağlayabileceklerini hayal edenlerin bulunduğu düşünülürse; onun ve doğal yandaşlarının saf ve gafil olduklannı sanmak hiç de doğru olamazdı.
Şimdi isterseniz, halife seçimi dolayısıyla 18 Kasım 1922 Meclisin günü ***Hal Ve ola-*** gizli oturumlarındaki görüşmeler hakkında kısa bir bilgi vereyim. ***etik kişinin***
Mecliste işi çok ciddi ve önemli sayanlar vardı ve özellikle hoca efendiler
kendi uzmanlıklarıyla ilgili bir konu bulduklanndan çok dikkatli ve uyanık ***olacaktır*** idiler. Bir halife kaçmış.. onu halifelikten çıkarmak, yenisini seçmek... Sonra
yenisini İstanbulda bırakmayıp Ankaraya getirmek.. milletin ve devletin yakından başına geçirmek.. Kısacası; halifenin kaçması yüzünden Türkiyede, bütün Müslümanlık dünyasında kargaşa çıkmış ya da çıkacakmış.. onun için önlemler ahnmalı imiş.. yollu düşünceler, kaygılar ileri sürülüyordu.
Kimi konuşmacılar da, halife olacak kişinin niteliğinin, yetkisinin ne olacağının saptanması gereğinden sözediyorlardı.
Ben de, görüşme ve tartışmaya katıldım. Sözlerimin çoğu, ileri sürülen düşüncelere, karşılık niteliğinde idi. Söylediklerimin ana çizgileri şu cümleler- de toplanıyordu:
Sözkonusu sorun çok tartışılabilir ve çok irdelenebilir. Ama, tartışmalarla ve irdelemelerle gecikmelere uğrarız. Yalnız şu noktaya dikkati çekerim; bu Meclis, Türkiye halkının Meclisidir. Bu Meclisin niteliği ve yetkisi yalnız ve ancak Türkiye halkının ve Türk vatanının hayatını ve kaderini içerebilir ve kapsayabilir. Meclisimiz, kendi kendine bütün Müslümanlık dünyasını kapsayan bir güç elde edemez Efendiler!. Türk milleti ve onun temsilcilerinden kurulu olan Meclisimiz, kendi varlığını, halife sanını taşıyan veya taşıyacak olan bir kişinin eline veremez ve vermeyecektir Efendiler!. Bundan dolayı Müslümanlık dünyasında kargaşa varmış ya da olacakmış. Bunlann hepsi anlamsız ve yalan sözlerdir. Kim söylemişse yalan söylemiştir, yalan söylüyor.
Bu sözümü kabul etmeyen bir kişiye karşılık verdim, açıktan açığa dedim ki:
- Sen yalan söyliyebilirsin, yaradılıştan yatkınsın buna..

Efendiler, gürültü patırtıya yer olmadığını açıkladıktan sonra dedim ki, bizim, dünya karşısındaki en büyük gücümüz ve erkimiz, yeni biçim ve niteliğimizdir. Halifelik makamı tutsaklık altında olabilir. Halife adını taşıyanlar yabancılara sığınabilirler. Düşmanlar ve halifeler birlik olabilirler ve her şeyi yapmaya girişebilirler. **Ama, yeni Türkiyenin yönetim biçimini, politikasını,** gücünü hiç mi hiç sarsamaziar.

Türkiye halkınm kayıtsız şartsız egemenliğine sahip olduğunu bir defa da- ***Türkiye*** ha ve kesinlikle tekrar ediyorum. Egemenlik, hiçbir anlamda, hiçbir biçimde ve ***halkı kayıt-*** hiçbir renkte ve belirtide ortaklık kabul etmez. Sanı halife olsun, ne olursa olsun hiç kimse bu milletin kaderinde ona ortak olamaz. Millet, buna kesinlikle ***ne sahiptir*** izin veremez. Bunu önerecek hiçbir millet vekili bulunamaz. Bunun için kaçak halifeyi halifelikten çıkarmak, yenisini seçmek ve bu konuyla ilgili bütün işlemlerde söylediğim ilkelere uymak zorunludur. Başka türlü hiçbir şey yapılamaz.
Muhterem Efendiler, biraz tartışmalı ve gürültülü olmakla birlikte Meclisin çoğunluğuyla, yapılacak işlemler üzerinde görüş birliğine varıldı. Ondan sonraki, sonucu da biliyorsunuz. Saltanatın kaldırılması üzerine istanbulda hükümet adını taşıyan Tevfik ve İzzet Paşalar ve arkadaşlannın görevden çekilme yazılannı saraya nasıl verdiklerinden; Istanbulun yönetimini düzenlemek için verdiğimiz emirler ve direktiflerden de sözederek yüksek topluluğunuzu yormayı yararlı bulmuyorum.
Lozan Konferansı genel toplantısı 21 Kasım 1922 tarihinde yapılmıştır. ***Lozım BaBu*** konferansta Türkiye Devletini İsmet Paşa Hazretleri temsil etti. Trabzon ***rış KonfeMebusu*** Hasan Bey ve Sinop Meb'usu Rıza Nur Bey, Ismet Paşanın başkan- ***ransı*** lığındaki Delege Kurulu oluşturuyordu.
Delege kurulumuz, Kasım 1922 başlarında, Lozana gitmek üzere Ankaradan ayrıldı.
Efendiler, iki dönemli olup sekiz ay süren Lozan Konferansı ve sonucu dünyaca bilinmektedir.
Bir süre, Ankarada, Lozan Konferansı görüşmelerini izledim. Görüşmeler, ateşli, tartışmalı geçiyordu. Türk haklarını tanıyan olumlu sonuçlar görülmüyordu. Ben, bunu, pek doğal buluyordum. Çünkü, Lozan banş masasında sözkonusu edilen sorunlar yalnız, üç, dört senelik yakın geçmişe bağlı ve bununla sınırlı kalmıyordu. Yüzyıllık hesaplar görülüyordu. Bu kadar eski, bu- kadar karışık, bukadar bulaşık hesapların içinden çıkmak, elbette, okadar engelsiz ve kolay olmıyacaktı.
Efendiler, bilinir ki, yeni Türk Devletinin yerini aldığı Osmanlı Devleti eski antlaşmalar adı altında birtakım kapitülasyonların tutsağı idi. Hıristiyan unsurların birçok ayrıcalıklan ve öncelikleri vardı. Osmanlı Devleti, Osmanlı memleketlerinde bulunan yabancılara yargılama yetkisini uygulayamazdı; Osmanlı uyruklarından aldığı vergiyi yabancılardan almaktan yasaklanmış bulunuyordu; devletin canını kemiren, kendi içindeki unsurlara karşı önlemler almaktan yasaklanırdı.
Osmanlı Devleti, kendisini kuran, temel öğenin Türk milletinin insanca yaşamasını sağlayacak yollara başvurmaktan da yasaklanmıştı; memleketi bayındırlaştıramaz, demiryolu yaptıramaz, okul yaptırmakta bile özgür değildi; bu gibi durumlarda hemen yabancılar işe karışırdı.
Osmanlı padişahları ve yakınları, büyük görkemler içinde yaşamlarını sağlamak için memleket ve milletin bütün varlık kaynaklarını kuruttuktan başka, milletin her türlü gelirini karşılık göstererek ve devletin haysiyet ve onurunu ayaklar altına alarak birçok borçlanma anlaşmaları yapmışlardı. Okadar ki, devlet bu borçların faizlerini ödiyemiyecek duruma düşmüş, dünya gözünde iflas etmiş sayılmıştı.

Efendiler, mirasçısı olduğumuz Osmanlı Devletinin dünya gözünde hiç- ***Osman!,*** bir değeri, erdemi ve onuru kalmamıştı; uluslararası haklardan dışlanmış, sandunya ***goki*** ona başkalan

sahip çıkmış ve onu vesayet altına almış bır nitelikte sayıh- *üuıe* ***hiçyordu bir*** *değeri*
Geçmişteki yersiz hoşgörüleri, yanılgıları yapan biz olmadığımız halde, ***kalmamıştı*** aslında yüzyillarıı birikmiş hesapları bizden sorulmamak gerekirken bu konuda da, dünya ile karşı karşıya gelmek bize düşmüştü. Millet ve memleketi gerçek bağımsızlık ve egemenliğe kavuşturmak için bu güçlüklere ve özveri- lere de katlanmak bizim üzerimize yüklenmişti..
Ben, sonucun yüzdeyüz bizden yana olacağına güveniyordum. Türk milletinin varlığı için, bağımsızliği için, egemenliği için ne olursa olsun elde edip sağlamak zorunda olduğu ilkelerin, dünyaca tanınacağından hiç kuşkum yoktu. Çünkü, gerçekte, bu ilkeler, güçle ve hakedilişle edimli olarak ztten elde edilmiş idi. Konferans masasında istediğimiz, gerçekte elde edilmiş olan konuların yöntemine göre yazılıp onanmasından başka bir şey değildi, istediklerimiz, açık ve doğal haklarımızdı. Bundan başka, haklarımızı koruyup sağlama almak için gücümüz de vardı; kuvvetimiz de yeterli idi. En büyük kuvvetimiz, en güvenilir dayanağımız, milli egemenliğimize kavuşmuş ve onu edimli olarak halkın eline vermiş ve hal-
km elinde tutabileceğimizi uygulamalarla kanıtlamış olmamız idi.
İşte, bu düşüncelerle, Konferansın gidişini dinginlikle izliyor ve beliren tersiiklere gereğinden çok önem vermiyordum.
Efendiler, saltanatın kaldınlması, halifelik makamının yetkisiz kalışı üze- ***Halk*** *ile* rine, halk ile yakından görüşmek, ruhsal durumlannı ve eğilimlerini bir daha *yakından*
incelemek önemli idi. *goruşrnel4*
morahnı ve
Bundan başka, Meclis son senesıne gırmış bulunuyordu. Yeni seçım do- *eğilimlerini* layısıyla, Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneğini siyasi bir partiye ***bir daha*** dönüştürmeye karar vermiştim. Barış sağlanacak olursa, dernek örgütlerirni- *incelemek* zin, siyasi partiye dönüşmesini gerekli görüyordum. Bu konuda da halk ile yüzyüze konuşmayı uygun ve yararlı buluyorclum. Zaferden sonra, eğitimle uğraşmaya başlamış olan ordumuzu da yakından görmek istiyordum. İşte, bu amaçlarla, Batı Anadoluda bir yolculuk yapmak üzere 14 Ocak 1923 tarihinde Ankaradan yola çıktım.
Eskişehirden başlıyarak, İzmit, Bursa, Balikesirde halkı elverişli yerlerde toplayarak uzun uzun görüştüm. Halkın, bana istedikleri gibi serbestçe sorular yöneltmesini istedim. Sorulan sorulara, karşılık olarak, altı saat, yedi saat süren konferanslar verdim.
Muhterem Efendiler, hemen heryerde halkın anlamak istediği konulardan dikkati çeken noktalar şunlardı:
Lozan Konferansı ve sonucu, milli egemenlik ve halifelik makamı ve bunların durumları ve ilişkileri ve bir de kurmak istediğim öğrenilen siyasi parti...
Lozan Konferansı görüşmelerini, olduğu gibi, heryerde, özetliyordum. Sonucun olumlu olacağı yolundaki kanımı bildirerek milletin kaygılanmamasina çalışıyordum.
Milli Egemenlik ve halifelik konumunun durumlan ve ilişkilerinin ne olduğu

konusunda, halk merak ve kaygı duymakta haklı idi. Çünkü, Meclis 1 Kasım ***Milli Ege-*** 1922 tarihli kararile, kişisel egemenhiğe dayanan hükümet biçiminin 16 Mart *meuhkve*
1920 tarihinden başlamak üzere ve sonsuza dek tarihe gömüldüğünü duyur- duktan sonra, birtakım Şükrü Hocalar Müslümanların kamu oyu kuşkulara ***dummiarı*** ve sıkıntılara düşmüştür" diyerek birşeyler yapmaya koyuldular. Halifelik ***ve ilişkileri*** demek hükümet demektir. Halifeliğin hak ve görevlerini ortadan kaldırmak
hiç kimsenin, hiçbir meclisin elinde değildir savını ortaya atmışlardı. Meclisin, milletin kaldırdığı kişisel egemenliği halifelik makamında sürdürmek ve padişah yerine halifeyi koymak tutkusuna kapılmışlardı.
Gerçekten, genci bir grup, Afyon Meb'usu Hoca Şükrü imzasile "Islam Halifeliği ve Büyük Millet Meclisi adıyla bir broşür yayımladı. Ankarada, 15 Ocak 1923 tarihinde yayımlanan ve bütün Meclis üyelerine dağıtılan bu broşürü, Izmitte haber verdiler. Broşürün üzerinde, sadece

1339 senesi yazılmıştı. Ama broşürün daha, ben, Ankarada iken hazırlanıp basıldığı ve benim An- karadan ayrıldığım tarih olan 14 Ocak 1923 gününün hemen ertesinde ortaya çıkarıldığı anlaşılmış idi.
Şükrü Efendi Hoca ve yoldaşlan (halife Meclisin, Meclis halifenindir) gibi saçma bir sözle Millet Meclisini halifenin danışma kurulu ve halifeyi Meclisin ve dolayısile devletin başkanı gibi göstermek ve kabul ettirmek istemişlerdir.
Efendiler, halife bulunan kişiyi, umuda düşürecek bazı içten bağlılık göste- ***Ha!fe olan*** rileri de dikkati çekiyordu. Gizli olarak yapılan içten bağlılık gösteriil arka çık- ***kişiyi ilmimalar*** ise bizim görünüşe göre anlayabildiklerimizden çok fazla imiş. Bu konuda ***de düşüre'.*** bir fikir vermiş olmak için o sıralarda, Istanbul ve Trakyada görevlimiz ve temsilcimiz olan Refet Paşanm o tarihlerde halifeye Konya adlı bir at sunması vesi- ***gr!eri*** lesile kendi kardeşi hem de yaveri olan Rifat Beye yazdığı bir şifre ile halifenin, birinci başyaveri aracılığı ile verdiği karşılığı olduğu gibi bilginize sunacağım:
Şifre
Rifat Beye:
Konyayı Halife Hazretlerine sunmak için getirtmiştim. Yalnız şimdi ne durumda olduğunu görmedim. Çekiniyorum. İstanbulda iyi bir hayvan bulunmıyacağım anladığım için Halife Hazretlerinin başyaverlerinden de hayvan edinmek konusunda acele davranmamalarını bunun için rica etmiştim, **Hayvanın Halife** Hazretlerince beğenhlmesini **Aflahın** bir kayrası sayıyorum. Büyük bir ataklık olacağını bilmekle birlikte Kurtuluş Savaşının tarihsel bir anısı olduğu gibi kendilerine içten bağlı eski bir askerin savaş anma armağanı olarak sunduğu Konyanın Halife Hazretleri tarafından lütfen kabul edilmesini ve Halife Hazretlerinin en içten kulluk duygularıyla ellerini öptüğümün kendisine duyurulmasma aracılık etmelerini Başyaver Sekip Beyden rica ederim. Konyayı ve bu şifreyi Başyaver Sekip Beye hemen veriniz.
Refet
Trakya Olağanüstü Temsilcisi Refet Paşa Hazretlerine 51111923
Saygıyla sunulur.
Değerli kardeşiniz Rifat Beyin verdiği teigrafınızı Halife Hazretleri efendimize sundum ve gösterdim. Peygamberin Yüksek Vekili hazretleri gerek yeniden bildirilen **içten** bağlılık **duygularından** ve gerek sunulan Konya adındaki hayvaıdan çok hoşlandılar ve bunu beğendikleri bir iyilik saydılar, ayrıca sevgili yurdumuzun bağımsızlığmı korumak gibi pek kutsal ve yüce bir amacın elde edilmesine çalışan büyükler arasında seçkinleşmiş olan yüce kişiliğiıiizin de yiğitlik ve özveri gösterdikleri er meydanlarından birinin adını taşıyan bu sevimli ve güzel ata sahip olmakla övünç duydular. Yüce Cebrail,* Hazreti Fahri K(inata (S.A.M.)** Allahın elçisi oluşunu bildirdiği gibi yüksek kişiliğniz de Halife Hazretlerine Paygamberin vekili olduğunu bildirdiğiniz için yüksek varlığınız yaşadığı günlerin en mutlu ve kutlu bir olayını hep anımsatacaktır.
Tanrının habercisi
Peygamber Hazretleri (Ona Selam Olsun)

Yüce kişiliğiniz bu değerli anıya karışmış olması dolayısıyla sık sık ve büyük sevgiyle anılacağınız besbelli iken bir de her gün alışkanlık gereği bu sabah rüzgarı gibi yürüyen ata binildikçe sizin değerli anınız yinelenecek ve yenilenecektir. Şu satırlar ile Halife Hazretleri efendimizin değerbilir öz ve gerçek duygularını da ne ölçüde anlatabildiğimi kestiremem. Bunda başarılı olamadıysam eksiğimi yüce kişiliğinize Halifenin kendisinin gösterdiği babaca sevgi ve okşayışlar önceden kapamıştır kanısıyla avunmaktayım. Bundan yararlanarak ve sonuç olarak Allanın gölgesinin özel seİmını ve Peygamber vekili hazretlerinin hayır dualarını size bildirmekten onur duyar, üstün saygılarımı, bir iyilik yapıp, kabul etmenizi rica ederim Efendim Hazretleri,
7 Ocak 1339 Başyaver Şekip Hakkı

(Bu yazışmaları ve karşılıklı sevgi gösterilerini, biz ancak halifeliğin kaldınimasından ve halife soyundan olanların memleketten çıkarılmasından sonra bir rastlantıyla öğrenebildik.)
Şunu bilginize sunmalıyım ki, Şükrü Efendi Hoca ve onu ve inızasını ile- ***Din oyunu*** ri süren politikacılar, sultan veya padişah sanını taşıyan bir devlet başkanı ye- ***aktörleri*** rine sanı halife olan bir devlet başkanı koyarak konuşmuşlar ve savlarda bu- bulunmuşlardı.
Şu fark ile ki, herhangi bir memleket ve milletin devlet başkanı yerine dünyanın dört bucağında, yığınlar halinde yaşayan, çeşitli soydan UÇ ***egemen*** yüz milyonluk bir topluluğa sözü geçecek bir devlet başkanından ve onun gö- ***devlet baş-*** rey ve yetkilerinden sözetmişlerdi. Bütün Müslümanlara egemen olacak bu ***kanı yapmak ıstıdevlet*** başkanının elıne, kuvvet olarak, uç yuz mılyon Muhammet ummetın- ***yadardı*** den, sadece, on, on beş milyon Türk halkını vermişlerdi. Halife adındaki devlet başkanı, bütün Müslümanların işlerini yönetecek ve dünya işleri ile ilgili kurallardan, çıkarlarına en çok uyanı uygulayacak idi. Bütün Müslümanların haklarını koruyacak, bütün işlerine etkisi bir kararlılıkla el atacaktı.
Halife adındaki devlet başkanı; dünya yüzündeki üç yüz milyon Müslüman arasında adaleti sürdürecek, kamu haklannı gözetecek, güveni ve düzeni bozacak olaylan önleyecek, Müslümanlara başka dinden olanlann yapabilecekleri saldrnlara engel olacaktı. Müslüman topluluğun iyileşmesini sağlamaya yarayacak uygarlık ve bayındırlık koşullannı hazırlamakla yükümlü bulunacaktı.
Muhterem Efendiler, bukadar cahilin cahili ve dünyanm durum ve gerçeklerinden bu kadar habersiz olan Şükrü Hoca ve benzerlerinin milletimizi aldatmak için, Müslümanlık kuralları, diye yayımladıklan saçma sapan uydurmalann gerçekte yinelenecek değeri yoktur. Ama, bunca yüzyıllarda olduğu gibi, bugün de, kavimlerin cehaletiıiden ve bağnazlığından yararlanarak bin bir türlü politik ve kişisel amaç ve çıkar sağlamak için dini araç ve aracı olarak kullanmaya kalkışanların, içeride ve dışarda bulunuşu karşısında, ne yazık biz şimdilik bu alanda konuşmamazlık edemeyiz. İnsanlarda, din konusundaki duygu ve bilgi, her türlü boş inanlardan sıynlarak, gerçek bilim ve teknik ışıklanyla arınıp ve olgunlaşıncaya kadar, din oyunu aktörlerine, heryerde rastlanacaktır.
Şükrü Hocalann nekadar anlamsız, mantıksız ve uygulanabilmek niteliğinden yoksun düşünce ve kuramlar savurduklarını anlamamak için gerçekten, Hoca Efendi gibi Allahlık denilen yaratıklardan olmak gerekir.
Halife ve halifelik sultasının, onlann dediği gibi, bütün dünya Müslümanları üzerinde geçerli olması gerekince, bütün varlığını ve güç kaynaklarını halifenin buyruklarına bağlamakla Türkiye halkının omuzlarına yüklenecek yükün nekadar ağır olacağını biraz olsun acıyarak düşünmek gerekmez miydi?
Onların ileri sürdükleri gerekçe ve kuramlara göre, halife denilen devlet başka-

nı; Çin, Hint, Afgan, İran, İrak, Suriye, Filistin, Hicaz, Yemen, Asir, Mısır, Trablus, Tunus, Cezayir, Fas, Sudan, kısacası dünyanın her yerindeki Müslümanların ve Müslüman memleketlerinin işlerinde dediğim dedik durumda olacaktı.
Bu riiyanın, hiçbir zaman gerçekleşmediği bilinir. Müslüman topluluklarının, biribirinden büsbütün başka amaçlarla ayrıldıkları; Emevilerin Endülüste, Alevilerin Mağrıpta, Fatımilerin Mısırda, Abbasilerin Bağdatta, birer halifelik yani kişisel egemenlik kurdukları ve dahası, Endülüste her bin kişilik bir topluluğun ‘bir halifesi ile bir mimberi” olduğu Hoca Şükrü imzalı broşürde de yazılıdır.
Bu tarihsel gerçeği bilmezlikten gelerek, hemen hepsi yabancı devletlerin uyruğu olan ya da bağımsız olan Müslüman milletlere veya devletlere halife adı altında bir devlet başkanı atamak akılla gerçekle bağdaştırılabilir miydi? Ozellikle, böyle bir devlet başkanının makamını korumak için, bir avuç Türkiye halkını bu işe bağlamak, onu, yok etmek yolunda uygulanagelen önlemlerin en etkilisi olmaz mıydı? “Halifenin görevi dinsel değildir,

“halifeliğin temeli nesnel güç ve egemenlik erkidir.” diyenlerin, halifeliğin devlet, halifenin devlet başkanı olduğunu söyleyip kanıtladıkları ve amaçlarının halife sanını taşıyan birini, Türkiye Devletinin başkanlığına geçirmek olduğu kolayca anlaşılabilirdi.
Muhterem Efendiler, Şükrü Hoca Efendinin ve politikacı arkadaşlarının, politik amaçlarını açıktan açığa belli etmeyip, bunu, bütün Müslüman dünyasının amacı gibi göstermeleri, dini bir sorunmuş gibi söz konusu etmeleri; halifelik oyuncağının, ortadan kaldırılmasını çabuklaştırmaktan başka bir sonuç vermemiştir.
Halifelik konusunda, halkın kuşku ve kaygısını gidermek için, heryerde ***Ha!ıyem<***
gereği kadar konuştum ve açıklamalar yaptım. Kesin olarak dedim ki, “Mille- ***konusunda***
timizin kurduğu yeni devletin kaderine, işlerine, bağımsızlığına, sanı ne olursa olsun hiç kimseyi karıştırtamayız. Milletin kendisi, kurduğu devleti ve onun
bağımsızlığını koruyor ve sonsuzadek koruyacaktır.” ***dermek*** içiıı
Millete anlattım ki, bütün Müslümanları içine alan bir devlet kurmakla ***yaptığım*** görevli imiş gibi sanılan bir halifenin görevini yapabilmesi için, Türkiye Devleti ve onun bir avuç insanı, halifenin emri altına sokulamaz. Millet, bunu kabul edemez. Türkiye halkı bu kadar büyük bir sorumluluğu, bu kadar mantıksız bir görevi üstlenemez.
Milletimiz, yüzyıllarca, bu boş görüşlere oyuncak edildi. Ama ne oldu? **Her** gittiği yerde milyonlarca insan bıraktı. Yemen çöllerinde kavrulup yok olan Anadolu çocuklarının sayısını biliyor musunuz? dedim. Suriyeyi, İrak korumak için, Mısırda bannabilmek için, Afrikada tutunabihnek için nekadar insan öldü, bunu biliyor musunuz? Ve sonuç ne oldu görüyor musunuz? dedim.
Halifeyi, dünyaya meydan okutmak ve onu bütün Müslümanların işleri üzerinde tek söz sahibi kılmak düşüncesinde olanlar, bu görevi yalnız Anadolu halkından değil, onun sekiz on katı insandan oluşan büyük Müslüman topluluklarından istemelidir. Yeni Türkiyenin ve yeni Türkiye halkının, artık, kendi canından ve mutluluğundan başka düşünecek bir şeyi yoktur.. başkalarına verebilecek en küçük bir şeyi kalmamıştır! dedim.
* Kuzey Atrikada Mısırın batı sınırından Atlas Okyanusuna kadar olan Akdeniz kıyısı ilkeler

Başka bir noktayı da, halkın gözünde canlandırmak için şunları söyledim: Tutalım ki, dedim; Türkiye, sözkonusu olan görevi kabul etsin.. Bütün Müslüman dünyayı bir noktada birleştirerek yönetmeye yönelsin ve başanlı da olsun. Pek iyi ama, uyrukluğumuza ve yönetimimiz altına almak istediğimiz, milletler, derlerse ki, bize, büyük hizmetler ve yardımlar yaptınız, teşekkür ederiz. Ama, biz bağımsız kalmak istiyoruz. Bağımsızlığımıza ve egemenliğimize kimsenin karışmasını uygun görmeyiz. Biz kendi kendimizi yönete-. biliriz.
0 halde, Türkiye halkının bütün çabaları ve özverileri, yalnız bir teşekkür ve dua almak için mi üstlenilmiş olunacaktır?
Görülüyordu ki, boş bir istek için, bir **kuruntu ve** düş için, Türkiye **halkını yoketmek** istiyorlardı. Halifelik ve halifeye görev ve yetki vermek düşüncesinin niteliği bundan başka bir şey değildi.
Efendiler, halka, sordum; bir Müslüman devleti olan Iran veya Afganistan, halifenin herhangi bir yetkisini tanır mı? tanıyabilir mi? Haklı olarak ta— nıyamaz. Çünkü devletinin bağımsızlığı, milletinin egemenliğini ortadan kaldırır.
Millete, şunu da hatırlattım ki, kendimizi, dünyaya egemen sanmak aymazlığı, artık sürmemelidir. Gerçek koıuumumuzu, dünyanın durumunu tanımamaktaki aymazlıkla, aymazlara uymakla milletimizi sürüklediğimiz yıkıntılar yetişir. Bile bile aynı acıklı durumu sürdüremeyiz.
Efendiler, İngiliz tarihçilerinden Wells, iki sene evvel yayımlanan, bir tarih yazdı.

Yapıtının son sahifeleri dünya tarihinin gelecekteki evresi başlığı altmda birtakım düşünceler içeriyor.
Bu düşüncelerde güdülen konu;
Federal bir dünya devleti dir.
Welis, bu bölümde, birleşik bir dünya devletinin nasıl kurulabileceği ve böyle bir devletin önemli ayırıcı niteliklerinin neler olacağı üzerindeki düşüncelerini, ortaya atıyor ve adaletin ve tek bir kanunun egemenliği altında dünyamızın alacağı durumu canlandırmaya çalışıyor.
Welis, bütün egemenlikler, tek, bir egemenlik içinde eritilmezse, milliyetlerin üstünde bir güç yaratilmazsa dünya yok olacaktır diyor ve gerçek devlet, çağdaş hayat koşullarının bir zorunluk haline getirdiği dünya birleşik devletlerinden başka bir şey olamaz."; "kuşku yoktur ki insanlar, kendi ortaya çıkardıkları şeyler altında ezilmek istemezlerse er geç birleşmek zorunda kalacaklardır.' diyor.
Insanlığm dayanışması ile ilgili, büyük düşün sonunda gerçekleşebilmesi için ne yapmak ve nenin önüne geçmek gerekeceği doğru olarak bilinmediği ve saldırgan bir dış politika geleneği olan devletlerin, bir dünya birleşik devleti tarafından güçlükle özümlenebileceği" de ileri sürülüyor. Weilsin Avrupa ve Asyadaki yıkımlar ve ortak gereksinimler, belki dünyanın bu iki parçasındaki milletlerin bir ölçüde birleşmesine yardımcı olacaktır.", "olabilir ki, bir dizi bölgesel birleşmeler, dünya birliğinden önce gerçekleşir." yollu düşüncesini de burada belirteyim.
Efendiler, bütün insanlığın, deneyim, bilgi ve düşünüşte yükselip olgunlaşması; hıristiyanliktan, müslümanlıktan, budizmden vazgeçerek yalınlaştırılmış ve

herkes için anlaşılacak duruma getirilmiş katıksız ve lekesiz bir dünya dininin oluşması ve insanların şimdiye kadar kavgalar, pislikler, kaba istek ve eğilimler arasında bir yoksullar evinde yaşamakta olduklarını kabul ederek bütün varlık ve kafaları zehirleyen iltihap tohumlarını ortadan kaldırmaya karar vermesi gibi koşulların oluşmasını gerçekleştirecek olan bir birleşik dünya devleti düşünün tatlı birşey olduğunu yadsıyacak değiliz.
Buna biraz yakın bir düş, hilafetçilerin ve Müslüman birliği kurmak isteyenlerin Türkiyeye tebelleş olmamaları koşulu ile gönllllerini hoş etmek için bizde de ortaya atılmıştı.
Ortaya atılan kuram şu idi: Avrupada, Asyada, Afrikada ve başka anakaralarda yaşıyan Müslüman toplumları, gelecekte, herhangi bir gün, irade ve isteklerini kullanıp uygulama gücünü ve özgürlüğünü kazanırlarsa; o zaman gerekli ve yararlı görürlerse, çağın koşullarma uygun nitelikte birtakım uzlaşma ve birleşme ilkeleri bulabilirler. Elbette, her devletin, her toplumun, biribirinden alacağı ve sağlayacağı gereksinimleri vardır. Karşılıklı çıkarları vardır. Tasarlanan bu bağımsız Müslüman devletlerin yetkili delegeleri bir araya gelip bir kongre yaparlar ve falan ve falan ve falan Müslüman devletler arasında şu veya bu ilişkiler kurulmuş olur. Bu ortak ilişkileri korumak ve ilişkilerin gerektirdiği koşullar içinde birlikte iş görmeyi sağlamak için bütün Müslüman devletlerin delegelerinden oluşan bir meclis kurulur. Birlik kuran Müslüman devletler bu meclisin başkanı tarafından temsil olunacaktır derlerse, işte o zaman, isterlerse, o Birleşik Müslüman devletine halifelik ve ortak meclisin başkanlığına seçilecek kişiye de halife sanı verirler. Yoksa, herhangi bir Müslüman devletinin, bir kişiye, bütün Müslüman dünyasının işlerini yönetip yürütme yetkisi vermesi akıl ve mantığm hiçbir yakıt kabul edemiyeceği bir şeydir.
Efendiler, halifelik ve din sorunlarıyla uğraşıldığı sıralarda, halkın ve *Anayasada* özellikle aydınlann kafasında, Anayasadaki bir konunun düğlimlenip kaldığı- *çoernış* nı öğrendik. Cumhuriyet i1n edildikten sonra da, kanunda, bu düğüm kaldıktan başka, düğüm olacak ikinci bir noktanın daha, konulduğunu görenler, şaşırdıklarını gizlememişlerdi ve bugün de

gizlememektedirler.
Bu noktaları açıklayayım; 20 Ocak 1921 tarihli Anayasanın 7 nci ve 21 Nisan 1924 tarihli Anayasanın 26 ncı maddesi Büyük Millet Meciisinin görevlerini saptar.
Maddenin başında, Meclisin ilk görevi olarak, "şer'i kuralların yürtititimesi vardır. İşte, bunun nasıl bir görev olduğunu ve şer'i kurallar teriminin kavramının ne olduğunu anlamakta duraksayanlar vardır. Çünkü Büyük Millet Meciisinin, sözü geçen maddede, yasaları yapmak, değiştirmek, yorumlamak, kaldırmak vb. gibi belirtilip sayılan görevleri o kadar geniş ve açıktır ki, şer'i kuralların yürütülmesi diye bir klişenin ayrıca bulunması gereksiz görülmektedir. Çünkü, şer' demek kanun demektir. Şer' kurallar demek, kanun hükümleri demekten başka bir şey değildir ve olamaz. Başka türlüsü, çağdaş hukuk anlayışıyla bağdaşamaz. Bu böyle olunca, "şer' kurallar deyimiyle anlatılmak istenen anlam ve kavramın büsbütün başka bir şey olması gerekir.

Efendiler, ilk Anayasayı hazırlayanlara ben kendim başkanlık ediyordum. Yapmakta olduğumuz kanunla, "şer'i kurallar" deyiminin bir ilişkisi olmadığını anlatmaya çok çalışıldı. Ama, bu deyimde, kendi sanılarınca, bambaşka anlam var sananları inandıramadık.
Ikinci nokta, Efendiler, yeni Anayasanın ikinci maddesinin başındaki "Türkiye Devletinin dini, Islam dinidir. cümlesidir.
Bu cümle daha, Anayasa Meclisten geçmeden çok önce, Izmitte, Istanbul ve Izmit gazetecileriyle yaptığımız uzun bir görüşme ve konuşmamız sırasında, gazetecilerden birinin, şu sorusu ile karşılaştım: Yeni devletin dini olacak mı?'
Açıkça söyleyeyim ki, bu soruyla karşılaşmayı hiç de istemiyordum. Bunun nedeni, pek kısa olması gereken yanıtın o günkü koşullara göre ağzımdan çıkmasını daha istemiyordum. Çünkü, uyrukları arasında değişik dinlerden insanlar bulunan ve her dinden olanlara adaletle ve yansızca davranmaya ve mahkemelerinde kendi uyrukları ve yabancılar hakkında eşitlikle adalet uygulamakla yükümlü olan bir devletin, düşünce ve vicdan özgürlüğüne saygı göstermesi zorunludur. Devletin; bu doğal niteliğinin, işkillendirici anlam çıkarılmasına yol açacak nitelemelerle sınırlandırılması elbette doğru değildir.
"Türkiye Devletinin resmi dili Türkçedir." dediğimiz zaman bunu herkes anlar. Hükümetle yapılacak resmi işlerde, Türk dilinin kullanılması gereğini herkes doğal sayar. Ama, "Türkiye Devletinin dini, İslam dinidir." cümlesi böyle mi anlaşılıp kabul edilecektir? Bunun, elbette, açıklanması ve yorumlanması gerekir.
Efendiler, karşımdaki gazetecinin sorusuna; hükümetin dini olamaz diyemedim. Tersini söyledim.
.Vardır Efendim; İslam dinidir, dedim. Ama, hemen ardından "İslam dininde düşünce özgürlüğü vardır. cümlesile yanıtımı açıklamak ve yorumlamak gereğini duydum.
Demek istedim ki, Devlet düşünce ve inançlara saygı göstermekle bağımii ve yükümlüdür.
Karşımdaki, verdiğim yanıtı, kuşkusuz, akla yakın bulmadı ki sorusunu şu biçimde yineledi: Yani Devlet bir dine bağlı olacak mı?
.Olacak mı; olmayacak mı bilmem dedim. İşi kapatmak istedim. Ama, kapatamadım. Oyleyse, denildi; herhangi bir sorun üzerinde inanç ve düşüncelerin doğrultusunda bir görüş ortaya atmamı devlet yasaklayacak ya da bunun için beni cezalandıracaktır. Oysa herkes, kendi içinden gelen sesi susturabilecek midir? 0 zaman, iki şey düşündüm. Biri; yeni Türkiye Devletinde her ergin kişi dinini seçmekte Özgür olmayacak mıdır? Obürti; Hoca Şükrü Efendinin:
Yüksek din bilgini kimi arkadaşlarımızla birlikte dllşündüklerimizi, dini kurallar içeren kitaplarda yer alan, belirli ve değişmez Müslümanlık kurallannı yayarak... ne yazık ki yanıltıldığı görülen Islam kamu oyunu aydınlatmayı kaçınılmaz bir görev saydık." girişinden sonra gelen şu sözleri Islamda halifelik, din gereklerini savunup korumakta Peygamberin yerine geçmektir; dini kurallar koymak konusunda Tannnın Elçisi Efendimiz tarafından

vekalet edilmesidir.
Oysa, Hocanın dediklerini yapmaya kalkışmak, ulusal egemenliği, inanç özgürlüğünü kaldırmaya çalışmaktı. Bundan başka, hocanın bilgi dağarcığında bulunanlar, Yezitler zamanında yazdırılmış ve zorbalıkla yönetim yöntemine özgü formüller değil miydi?

0 halde anlam ve kavramı, artık herkesçe iyiden iyiye anlaşılmış olan devlet ve hükümet terimlerini ve millet meclislerinin görevlerini, din ve din kuralları kılığına sokarak kim ve ne için aldatılacaktır?
Gerçek bundan başka birşey olmamakla birlikte, o gün, İzmitte, gazetecilerle bu konuda, daha çok konuşmayı uygun bulmadım.
Cumhuriyetin ilanından sonra da, yeni Anayasa yapılırken, lıik devlet deyiminden dinsizlik anlamı çıkarmaya eğilimli olanlara ve bundan yararlanmak istiyenlere, fırsat vermemek amacıyla, kanunun ikinci maddesini anlamsız kılan bir terimin konulmasına göz yumulmuştur.
Kanunun, gerek 2 nci ve gerek 26 ncı maddelerinde, gereksiz görünen ve yeni Türkiye Devletinin ve cumhuriyet yönetiminin çağdaş niteiğiyle bağdaşmayan terimler, devrim ve cumhuriyetin o zaman için sakınca görmediği ödünlerdir.
Millet, Anayasamızdan, bu gereksiz terimleri ilk elverişli zamanda kaldırmalıdır.
Muhterem Efendiler, heryerde siyasi parti kurma konusunda da halk ile ***Halk Partiuzu*** uzun konuştum. *sini kurma*
gırışım
7 Aralık 1922 tarıhında, Ankara basını aracıhgıyla halkçılık ilkesine dayalı ve Halk Fırkası adında siyasi bir parti kurmak istediğimi söyleyerek bu partinin nasıl bir program izlemesi gerekeceği konusunda bütün yurtseverlerle, bilginlerin yardım etmeleri ve bu çalışmalara katılmalarını istemiştim.
Gerek kimi kişilerin yazılı olarak bildirdikleri düşüncelerden ve gerek ***Dokuz ilke,*** halkla yaptığım düşünce alışverişinden çok yararlandıın. Sonunda 8 Nisan ***Partimizin*** 1923 tarihinde, görüşlerimizi dokuz ilkede saptadım. Ikinci Büyük Millet *ılk* ***prograMeciisinin*** seçimi sırasında yayımlayıp duyurduğum bu program, partimizin
kuruluşuna temel olmuştur.
Bu program, bugüne kadar, yaptığımız ve sonuçlandırdığımız bütün önemli işleri içeriyordu. Bununla birlikte, programa alınmamış, önemli bazı sorunlar da vardı. Orneğin, cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması, Dinişteri Bakanlığının kaldırılması, medreseler ve tekkelerin kaldırılması, şapka giyilmesi gibi...
Bu sorunları programa alarak, vaktinden evvel, cahillerin ve gericilerin, bütün milleti yarnitmaya olanak bulmalarını uygun görmedim. Çünkü, sorunların, elverişli zaman gelince, çözümlenebileceğine ve milletin sonuçtan kıvanç duyacağına kesinlikle güveniyordum.
Yayımladığım programı, bir siyasi parti için yetersiz, kısa bulanlar oldu. Halk Partisinin programı yoktur dediler. Gerçekte ilkeler diye bilinen programımız, karşı çıkanlann gördükleri ve bildikleri biçimde, bir kitap, değildi. Ama, önemli ve pratik idi. Biz de, uygulanamıyacak olan düşünceler, kuramsat birtakım ayrıntıları yaldızlıyarak, bir kitap yazabilirdik. Oyle yapmadık. **Milletin, nesnel ve tinsel yönlerden yenilenip gelişmesi için çalışırken** iş **yapmaya, sözlerle kuramlardan önce yer vermeyi yeğledik. Bununla birlikte, "egemenlik milletindir', "Türkiye Büyük Millet Medilsinin dışında hiçbir makam, ulusun kaderine egemen olamaz.", "bütün kanuniann düzenlenmesinde, her türden örgütlenmede, yönetimin bütün ayrıntılarında, genel eğitimde, ekonomide ulusal egemenlik ilkelerine uyulacaktır.", "padişahlığın kaldırılmasıyla ilgili karar değişmez yasadır." gibi** bilinmesi gereken önemli ko

nular ve mahkemelerin düzeltileceği ve bütün kanunlarımızın hukuk bilimi verilerine göre yeni baştan düzeltilip tamamlanacağı; aşar* sisteminin değiştirilmesine, milli bankaların sermaye arttırmalarına, gerekli olan demiryollannın yapılmasına, öğretimi birleştirmeye hemen girişileceği ve askerlik görevi süresinin kısaltılacağı, memleketin bayındırlığına çalışılacağı vb... gibi önemli ve ivedi gereksinimler, ilkeler dışında kalmamıştı. Banş konusundaki görüşümüzün de: "maliyede, ekonomide, yönetimde bağımsızlığımızı yüzdeyüz sağlamak koşuluyla, barışın yeniden kurulmasma çalışmak olduğunu" söyledik. Halifelik makamının, bütün müslümanlara özgü bir makam olabileceğini de belirttik.
İlkeler, 'Halk Partisi'nin kuruluşuna ve çalışmasına yetti. Partiye; ismi- ne, sonradan, "Cumhuriyet" kelimesi de eklenerek, bilindiği gibi "Cumhuriyet Halk Partisi" ismi verildi.
Efendiler, yeniden Lozan Konferansına değineceğim. Konferans, 4 Şubat ***Lozan*** 1923 tarihinde kesildi. Iki aya yakın süren görüşmelerin özeti şudur:
Itilaf Devletlerinin delege kurulları, delege kurulumuza, bir banş tasarısı CSt 1 verdiler. Bu tasarıda anlam ve öz bakımından bağımsızlığımızı zedeleyici koşullar vardı. Ozellikle adalet, maliye ve ekonomi ile ilgili maddeler katlanılamıyacak kadar ağır idi. Bunun için, bu tasarıyı, kabul etmememiz kesinlikle zorunlu idi. Delege Kurulumuz, bu tasarıya karşı, bir mektup verdi. Bu mektup şu anlamda idi: "Anlaştığımız noktaları imza ederek barış yapalım."
Gerçekte, Konferansa görüşme konusu olan birçok sorunlardan, bizce kabul edilebilecek olanlar vardı. Mektupta: "İkinci üçüncü nitelikte olan sorunları ayrıca inceleriz. Itilaf Devletleri, bu önerimizi kabul etmiyecek olurlarsa, önerilerimiz, hiç yapılmamış sayılacaktır" denilmişti. Delege Kurulumuzun önerisi dikkate almmadı. Yalnız, kesilmenin, görüşmelerin ertelenmesi sayılması kabul edildi. Her devletin delege kurulu memleketine gittiği gibi, bizim Delege Kurulumuz da geldi. Ben de, Batı Anadoluda yapmakta olduğum geziden dönüyordum.
18 Şubat 1923 tarihinde, İsmet Paşa ile Eskişehirde birleşerek Ankaraya ***Lozan*** birlikte geldik. ***Konferansı***
Efendiler, İsmet Paşa Ankaraya dönerken, benim de, geziden dönmekte ***0!mdm*** olduğum anlaşılınca, Ankarada, tuhaf ve anlaşılmaz bir düşünce uyanmış.. Is- 5Ş met Paşanın Ankaraya gelip, hükümetle ve Meclisie ilişki kurmadan önce, be- ***ateşli turnimle*** buluşması, benimle görüşmesi sakıncalı görülmüş.. Böyle bir buluşma- ***tışmalar*** yı kötüye yoranlar olurmuş.. Bunu, bana yazan Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Bey idi. Elbette, bu yazıya önem vermedim. Tersine, bir an evvel, Ismet Paşa ile görüşebilmek için yolculuklarımızı Eskişehirde buluşabilecek biçimde düzenlettirdim. Ankaraya varmamızdan sonra, Ismet Paşa, Bakanlar kurulunda durumu açıkladı ve yeni direktif istedi.
Meclisin görüşünü öğrenmek gerekli görüldü. Sorun Meclise geldi. Bu konuda, Mecliste günlerce ve günlerce görüşmeler ve tartışmalar oldu.
Anlaşıldığına göre, muhalifler, Delege Kurulumuza, Ismet Paşaya can düşmanı kesilmişlerdi. Sözde, banş olmuş iken, İsmet Paşa yapmamış, geri gelmiş.. Delege Kurul, Bakanlar Kurulunun direktifine aykırı davranmış..
27 Şubat 1923 gizli oturumunda başlayan saldırılar, 6 Mart 1923 gününe kadar ateşli, sinirli bir hava içinde sürdü. Tartışmalara, ben de başından, sonuna

* Toprak ürünlerinden onda hesabile para değil mal olarak alınan vergi (B,Y.)

kadar katılmak zorunda kaldım. Muhalifler; sanki, ne istediklerini bilmez bir durumda idi. Meclisin, olumlu ya da olumsuz bir karar vermesi olanak dışı duruma geldi. Bizim, açıkça anladığımız şu idi ki, muhalifler, barış sorununu, Mecliste, kendi çıkar tutkuları için araç edinmek istiyorlardı. Efendiler, bir kısım basın da, bu çıkar tutkularını, şaşılacak ve ateşli bir biçimde, candan körüklüyordu. Bu ruh durumu içinde bulunan Meclis ile barış işini sonuçlandırmak güç olacağını görmek doğal, ama üzüntü verici idi.

Mecliste yaptığım genel açıklamada, durumun her noktasını söyledim. Bütün olasılıklardan söz ettim. İtilaf Devletleri delege kurullarından kimileri- nin memleketlerine döndüklerinde söylediklerini gerçek ve temel sayarak, Delege Kurulumuza saldırmanın beğenilecek bir tutum olmadığını söyledim. Delege Kurulumuzu dinlemek ve onun açıklamalarına inanmak ve ona göre durumu değerlendirmek gerektiğini bildirdim.
Delege Kurulumuzun, Bakanlar Kurulunun vermiş olduğu direktife aykırı iş yapmış olup olmadığını söylemek yetkisinin, Mecliste hazır bulunan Bakanlar Kurulunda olduğunu ileri sürdüm.
Sonunda, dedim ki, Delege Kurul Bakanlar Kuruluna karşı sorumludur. Meclise karşı sorumlu olan Bakanlar Kunıludur. Meclis Bakanlar Kuruluna, yeni bir yön vermek zorundadır. Bu yön doğrultusunda kalarak, Bakanlar Kurulu, Delege Kurula özel direktif verir. Meclisin ayrıntılarla uğraşmasma yer yoktur uğraşamaz da.
Yeni yön konusunda düşündüklerimi de şöyle belirttim:
Musul sorununun geçici olarak ertelenmesinden sözetmeden yönetim, politika, maliye, ekonomi ve başka işlerle ilgili sorunlarda millet ve memleketin haklarını ve bağımsızlığını tam ve sağlam olarak elde etmek ve kurtardığımız yerlerin kesin olarak boşaltılmasını istemek temel koşul sayılmalıdır."
Söylediklerime şunları da ekledim: Delege Kurulumuz, kendine verilen görevi tam ve en iyi bir biçimde yapmıştır. Milletimizin ve Meclisimizin onurunu korumuştur. Eğer barış sorununu iyi bir sonuca bağlamak istiyorsak, Meclis tarafından da, Delege Kurula, moral verilerek çalışmalarının sürdürülmesini sağlamak gerekir. Böyle davranırsanız, bir barış evresine girilebileceğini umabiliriz.
Meclisin, konu üzerindeki tartışmaları durdu. Ama muhalifler, saldırmak için nedenler yaratmaktan, kendilerini bir türlü almıyorlardı.
Meclisteki muhaliflerin çeşitli biçimlerde, başka başka alanlarda saldırı ***Mecnteki*** hazırlıklarmda bulundukları yeni değildi. Geziye çıktığım tarihten bir gün ***muhalWesonra,*** Müslüman Halifeliği ve Büyük Millet Meclisi" başlıklı broşürtin orta- ***rin çeşitli*** ya atıldığını; bütün Meclisin ve milletin bize karşı kışkırtılmak istenildiğini bil- ***sa*** ﬁ▪ı ***arı*** ginize sunmuştum.
Bundan önce yapılan bir manevra da vardır ki daha ondan
sözetmedim. Nedeni, Aralık 1922 başında oynanmak istenen oyun, sonuçlan açısından, gezim sırasında da sürmüştü. İzin verirseniz, bu sorunla ilgili olarak burada anılarını canlandırmaya yarayacak birkaç söz söyliyeyim:
Muhterem Efendiler, üç mebus, mebus seçimi kanun tasarısının değiştirilmesiyle ilgili bir önerge hazırlamışlar.. içeriğini öğrenmiştim.

2 Aralık 1922 günü, Ikinci Başkan Doktor Adnan Bey başkanlığında, yapılan oturumda; başkanın şunları söylediği duyuldu: "Efendim Meb'usların Seçimi Kanununun değiştirilmesi ile ilgili önergenin görüşülebileceği yolunda Tasarı Komüsyonunun bir yazısı var. Bu sözler, "okunsun" sesleri ile karşılandı. Iki mebus "Onemi vardır. Okunmasını öneriyoruz." diyerek, gürültülerin anlamını açıkladılar.
Başkan .Efendim bu kanun tasansının okunmadan komüsyona gönderilmesi gelenektir, dedi. Efendiler, işin ne olduğu ve Mecliste yapılan görüşme o günkü tutanak- ***Beni vatandan*** okunabilir. Ama, yüce topluluğunuzu, bu zahmetten kurtarmak için izin *düşük hak* verirseniz benim o oturumda, yaptığım konuşmanın bir bölümünü olduğu gi-
bi bilginize sunayım: ***mek, öneri-***
Kanun önergesini okutmadan komüsyona göndermek istiyen başkandan ***ü üzerine*** söz alarak şunları söyledim: "Efendim bu kanun önergesinde bir özel amaç ***Mecliste yaptigım***
güdülüyor ve bu özel amaç doğrudan doğruya beni ilgilendirdiğinden, izin ve- ***konuşma***
rirseniz, birkaç kelime ile düşüncemi sunmak istiyorum. Erzurum Meb usu Süleyman Necati

ve Mersin Meb usu Salahattin ve Samsun Meb usu Emin Beyefendiler tarafından verilen kanun önergesi, doğrudan doğruya, beni vatandaşlık haklarından yoksun etmeye yöneliktir. 14 üncü maddede yazılı olan satırları gözden geçirecek olursanız, orada, şöyle denildiğini görürsünüz: (Büyük Millet Meclisine üye seçilebilmek için Türkiyenin bugünkü sınırları içindeki yerler halkından olmak ya da kendi seçim bölgesinde yerleşmiş olmak gerekir. Ondan sonra göçmen olarak gelenlerden Türk ve Kürtler yerleştirildikleri tarihten başlamak üzere beş sene geçmiş ise seçilebilirler)
Ne yazık ki, doğum yerim, bugünkü sınırlar dışında kalmış bulunuyor. İkincisi; herhangi bir seçim bölgesinde beş senedir yerleşmiş de değilim. Doğum yerim, bugünkü ulusal sınıriarımızın dışında kalmıştır. Ama, bu, böyle ise, bunu ben istemiş değilim ve bunda benim suçum yoktur. Bunun nedeni, bütün memleketimizi, milletimizi, dağıtıp yok etmek istiyen düşmanların bu işteki başarılarının biraz olsun önlenemeyişinden ileri gelmiştir. Eğer düşmaıılar, amaçlarını elde etmekte tümüyle başarılı olmuş olsalardı, Allah korusun, buraya imza atan efendilerin de doğum yerleri sınır dışında kalabilirdi.
Bundan başka, bu maddenin aradığı koşul bende yoksa, yani, beş sene ***Önerilen***
arasız olarak bir seçim bölgesinde oturmamış isem, o da, bu vatana yaptığım 7"Ş" hizmet yüzündendir. Eğer, bu maddenin, aradığı niteliği kazanmaya çalışsay- ***bede niçin*** dım, Istanbulu, kazandınnaktan başka bir şey olmayan Arıburnu ve Anafar- ***yok?***
talardaki savunmalarımı yapmamam gerekirdi. Eğer ben, bir yerde beş sene oturmak zorunda olsaydım, Bitlis ve Muşu aldıktan sonra Diyarbakır doğrultusunda yayılan düşmanın karşısına çıkmamam, Bitlis ve Muşu kurtarmaktan başka bir şey olmayan bu vatan görevimi yapmamam gerekirdi. Bu efendilerin, aradıkları nitelikleri kazanmak isteseydim, Suriyeyi boşaltan orduların yıkıntılarından, Halepte bir ordu kurarak düşmana karşı savunmamam ve bugün ulusal sınırlarımız dediğimiz sınırları edimli olarak saptamamam gerekirdi.

Sanıyorum ki; ondan sonraki çalışmalarımı herkes bilir. Hiçbir yerde, beş sene oturamıyacak ölçüde çalışmış bulunuyorum. Ben sanıyordum ki, bu lizmetlerimle milletimin sevgisini ve yakınhığını kazandım. Belki bütün MUsİUmanlık dünyasının sevgisini ve yakınhığını kazanmış bulunuyorum. Müslüman dünyasının gösterdiği bu yakınlığa karşı, kendi ülkemde yurttaşlık haklanmdan yoksun bırakılmakla karşılaşacağımı hiç aklıma getirmezdim. Sanıyorum ve sanıyordum ki; dış düşmanlar, bana, canıma kıyarak da memleketimdeki görevimden beni ayırmaya çalışacaklardır. Ama, hiçbir zaman aklıma ve hayalime getirmezdim ki, Yüce Mecliste, iki üç kişi olsa bile, aynı düşüncede bulunabilsin. Bunun için, ben, anlamak istiyorum, bu efendiler; seçim bölgeleri halkının düşünce ve duygularını gerçekten yansıtıyorlar mı?
Yine bu efendilere söylüyorum; mebus olmak bakımından bütün milletin vekili niteliğinde bulunuyorlar. Böyle olunca, millet bu efendilerle aynı düşüncede midir?
Efendiler, beni vatandaşlık haklarımdan yoksun etmek yetkisi bu efendi- lere nereden verilmiştir? Bu kürsüde, resmi olarak, bütün millete soruyorum ve açık yanıt istiyorum."
Bu sözlerim ajansta ve basında yayımlandı. Millet, konuşmamı ve sorumu ***Milletin,***
öğrendi. Hemen memleketin, istisnasız, bütün seçim bölgelerinin gerçek seçmen- ***bana besleleri*** tarafından, halk tarafından Meclis Başkanlığına protesto yazıları yağdı. Ka- ***dıgı sevgi veguvenı***
nun onergesıne ımza atan meb us efendilenn de seçım bolgelen halkı onları ve *göstermesi*
onlarla eş düştinüşte olanları kınamakta, gecikmediler. Milletin, benim için gösterdiği sevgi ve güveni içtenlikle belirtmek bakımından değerli birer anı olarak saklamakta olduğum bu telgraflar, büyük bir dosya tutmaktadır. Dosyadaki yazılar, zamanında basında da yayımlanmıştı. Ben, burada yalnız, bir seçim bölgesinin, Rizenin bana çektiği bir teigrafı olduğu gibi bilginize sunmakla yetineceğim:

Uç meb us beyin, Seçim Kanunuyla ilgili bilinen önergesine, sancağımız meb uslarının katılmayacağı kanısıyla bir şey yazmaya gerek görmemiştik. Şimdi, Mebus Osmaıı Efendiden aldığımız mektupta, kendisinin o önergeyle ilgili ve muhalif grupdan Olduğunu övünerek bildirmesi üzerine şunları bilginize sunmamız zorunlu olmuştur:
1- (İçten gelen övücü sözlerden sonra) Size ve sayın değerli çalışma arkadaşlarınıza karşı, sancağımız adına söz söyliyen ve aykırı görüş besliyen ve bizce hiçbir değeri ve önemi olmayan mebusu lnetleriz. Onun, sancağımızı temsil hakkı da olamaz.
2- Şu zamanda, vatansızların bile katılmayacağı muhalefet ve karıştırıcılığı bize öneren mebus efendinin düşüncesine katılacak, sancağımızda tek kişinin bile olmadığını Tanrıya şükrederek ve üstün saygılanmızla bilginize sunarız Efendim.

İmzalar

Muhterem Efendiler, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin, olaylarını ***Yeniden seanlattığımız*** tarihteki, karışık ruh durumu, gerçekten düşünülmeye değer bir ***çim yapı!nitelik*** aldı. Bütün millette, Meclisin görev yapamayacak bir duruma geldiği ***mas, kararı*** kaygısı sezilmeye başlandı. Mecliste, durumu, soğukkanlılıkla ve sağgörü ile düşünüp inceleyen üyeler bile üzüntülerini açığa vurmaktan kendilerini alamıyorlardı. Artık kararsızlığın yeri yoktu, Meclis yenilenmedikçe, millet ve memleketin ağır ve sorumluluk gerektiren işlerini yürütemiyecektir. Bu zorunluluğa ben de inandım. Bir gece, Başbakan Rauf Beye oturmakta olduğu istasyon binasında Bakanlar Kurulunu toplantıya çağırmasını, benim de toplantıya katılacağımı telefonla bildirdim.

Rauf Beyin konutunda toplanan Bakanlar Kuruluna, Meclisin yenilenmesini, Meclise önermesi gerektiğinden sözettim. Kısa bir tartışmadan sonra, Bakanlar Kurulu ile görüşbirliğine vardık. Aynı gecede Meclisteki, Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Grubu Yönetim Kurulunu da Bakanlar Kurulu toplantısına çağırdım. Bu yönetim kurulu içinde önerimi yersiz bulup şaşanlar oldu. Görüşme ve tartışmalar ertesi güne kadar sürdü. Böyle olmakla birlikte, bu kurulla da anlaştık. Ondan sonra hemen grup genel kurulunu topladım. Orada memleketin genel durumunu, ivedilikle yapılması gereken millet işlerini açıkladım ve Meclisin artık bu görevi yapacak yeteneği kalmadığını söyleyip kanıtlayarak Meclisten seçimi yenileme kararı vermesini istemek gerektiğini bildirdim. Grup genel kurulu, söylediklerimi ve açıklamalarımı iyi karşıladı. Bunun üzerine konu, yine o gün, 1 Nisan 1923 te Meclise götürüldü. Yüz yirmi kadar üye, bir önergeyle, Meclise; seçimin yenilenmesi için bir kanun önerisi verdi. Meclis oy birliğiyle Yeniden seçim yapılması kararlaştırıldı" diyen kanunu çıkardı.
Meclisin, bu kararı vermesi devrim tarihimizde önemli bir noktadır. Çünkü, bu kararı vermekle, Meclis, kendinde beliren hastalığı kabullendiğini ve bundan dolayı, milletin duyduğu üzüntüyü anlamış olduğunu gösterdi.
Efendiler, Lozan Konferansı 23 Nisan 1923 te yeniden toplandı. Delege ***Lozan*** Kurulumuz Lozanda barışı sağlamaya çalışırken, ben de, yeni seçimle uğraşı- *Konferansıyorduın* ***evresı ve***
Yenı seçime, bilinen, ılkelerımızı duyurarak katıldık. Goruşlerımızı kabul ***yeni seçim-*** edip mebus olmak istiyen kişiler, önce, ilkeleri kabul ettiklerini ve görüşleri- ***de milletin*** mize katıldıklannı bana bildiriyorlardı. Parti adına, adayları saptayıp zama- *gterğj* ***uyanıklık***
rnnda ben, ilan edecektim.
Bu yolu seçmiştim. Çünkü yapılacak seçimlerde, milleti aldatarak, çeşitli emellerle mebus olmaya çalışacakların çok olduğunu biliyordum. Memleketin her tarafında, sözlerim ve aydınlatmalanm tam içtenlik ve güvenle karşılandı.
Bütün millet, ilan ettiğim ilkeleri, tamamen benimsedi ve ilkelere ve hatta bana karşı çikacakların, millet tarafından meb'usluğa seçilme olanağı kalmadığı anlaşıldı.

Doğrudur, bazı seçim bölgelerinde, kendiliğinden girişimde bulunanlar ***Nurettin*** başarılı olamadılar. Bu arada, o zaman, daha Birinci Ordumuzun Komutanı *Paşanın* olan Nurettin Paşa da meb us olmak girişiminde bulunmuştu. Olamadı. Nurettin Paşa, bu isteğini sonradan, bir ara seçimde, Bursada elde etti. ***olmak giriPaşanın,*** kendiliğinden ve bağımsız olarak mebusluğunu sağlamak için, ***şimi veyaher*** zaman, kendi yönteminde, gereği gibi propaganda da yaptırmaktan geri kalmadığı anlaşılmıştı. Bu yoldaki girişimler ve yayımlardan özellikle herke- ‘ou sin dikkatini çekmiş olan biyografisidir.
Nurettin Paşa, 1923 yeni seçim senesi, Abit Süreyya Bey adında bir kişiye AS.” işaretiyle bir biyografi yayımlattı.
Abit Süreyya Bey, Abdülhamidin başkitiplerinden merhum Süreyya Paşanın oğludur. Meşrutiyetten evvel, Nurettin Paşa gibi ve onunla birlikte onursal padişah yaveri idi. Genel Savaşta Izmirde ve bağımsızlık seferinin sonunda Nu

rettin Paşa karargahının bulunduğu İzmitte ordu müteahhitliği yaptı. İçinde Nurettin Paşanın biyografisi bulunan broşürü yazan Abit Süreyya Bey değildir. Broşür yazılı olarak kendisine verilmiştir. Ondan, isminin ilk harflerini koyması ve ortağı olduğu Osmanlı Matb aası adındaki basım evinde bastırması Nurettin Paşa tarafından rica olunmuştur.
Bu broşürün kabında, şu yazılar okunur:
Izmir Fatihi, Afyon ve Dumlupınar Savaşları Galibi Gazi Nurettin Paşa Hazretlerinin Biyografisidir.”
Efendiler, on dokuz sahife tutan bu biyografi broştirünün kaç kişi tarafından okunduğunu bilmiyorum. Ben, bu biyografinin, memleketin bütün aydın- ları tarafından okunmasını çok yararlı ve eğitici buluyorum. Yalnız, bu broşürü okumuş ya da okuyacak olanların, broşürde değinilen olaylar ve hadiseler- le ilgili olarak başka ve inanılır kaynaklardan da bilgi edinerek, yazılanlarla gerçeği karşılaştınp yargıya varmaları gerekir.
Bu broşürün niteliği ve bunda görülen düşümüş tarzı hakkında bir fikir edinmek için, bazı noktalarını hep beraber okuyalım:
Broşürün kabındaki yazılardan sonra, yazının başlığında da şu sözler vardır: “Kütülemareyi kuşatan, Bağdatı savunan, Yemen, Selmanipak, Batı Anadolu, Afyon, Dumlupınar, Izmir savaşlarını kazanan ve Izmiri fetheden.
Nurettin Paşanın kendi kendine takındığı kuşatan’, ‘savaş kazanan”, fetheden’ sanlarıyla ilgili olarak, düşünce belirtmeyi, erteleyerek, broşürde yazılanlara girdim.
Paşa Konyar adındaki Türk aşiretinden merhum Müşür Ibrahim Paşanın oğlu ve Peygamber Hazretlerinin soyundan senato üyesi Bakanların en büyüğü Bursalı Rıza Efendi merhumun erkek torunlarından imiş.. Bu bilgilere ve söyleyiş biçimine göre Mehmet Nurettin Paşa hem Türk hem de Araptır. Babası ve büyükbabalarile de övünür. Burada, babasının büyük adam olmasile övünen Bizans İmparatoru Teodosa, babası ve anası Türk olan Attilanın Ben de, büyük ve soylu bir milletin çocuğuyum” dediğini hatırlatmadan geçemiyeceğim.
“Okullarda okuduktan başka özel eğitim görmüş olan Nurettin Paşa 1893 te Harb Okulunu bitirerek Padişah Ordusu Kurmayına atanmış..
Nurettin Paşa, kurmaylık eğitimi görmemiş ve o sınıfa girmemiştir. Bu nedenle, ordu kurmayına atanamaz. Olsa olsa, bir birliğe gönderilmeyip ordu kurmay kurulunda mülhaklık** veya buna benzer bir görevle kıtaya çıkmaktan korunmuş olabilir. Elbette, genç bir teğmen için, askerlik hayatına, böyle bir işle başlamak övünülecek bir başlangıç değildir. Kıta görevine atanmak ve orada askerlik hayatının önemine ve güçlüklerine alışmak temeldir.
Nurettin Paşa 1887 de Yunan savaşına gönüllü olarak katılmış ve başkomutanlığa atanan Gazi Osman Paşanın yaverliğine ve Istanbula dönünce padişah yaverliğine ve konuk ağırlayıcıhkiara.. atanmış..
Bilindiği, gibi, Gazi Osman Paşa, istanbuldan Selaniğe kadar gitmiş ve savaş alanına gitmeden, Selanikten geri dönmüştür. Edimli olarak görev yapmamış bir komutanın

yaverliğine ve ondan sonra da Sultan Hamidin yaverliğine ve

* Basım evinin adındaki kelimenin Osmanlı Devleti veya soyu ile bir ilgisi yoktur. Esas mal sahibinin adı "Osman" olduğundan bu adı taşır idi. (B.Y.)

** Mülhak: Bir asker karargrihında subay yardımcısı (Türk Dil Kurumu Sözlüğü)

birtakım konuk ağırlayıcılıklara atanmış olmak bilmem ki, ne denli belirtilecek ve övünülecek bir şey olabilir!

Nurettin Paşa sırasıyla yarbaylığa ve albaylığa yükselmiş ve 1908 senesi başlarında Selanikte Uçündü Ordu Kurmay Kurulu Ozel Şube Müdürlüğüne atanmış Nurettin Paşanın hangi sıra ile albaylığa kadar yükselmiş olduğu, meşrutiyet ilnından sonra rütbesinin yeniden binbaşılığa indirilmiş olmasıyla anlaşılıyorsa da, Sehinikte Uçuncü Ordu Kurmay Kurulu Ozel Şube Müdürlüğüne atanmasını anlamak güçtür. Çünkü, benim de Kurmay Kurulunda bulunduğum o orduda, denildiği gibi bir özel şube yoktu. Belki, ordu komutanı olan babası, oğlu için, özel ve gizli işlerle ilgili, özel bir şube kurmuş olacak..

Nurettin Paşa, Uçüncü Ordu Komutanı bulunan babası Mareşal Ibrahim Paşa ile birlikte meşrutiyet devriminin yapılmasına ve ayaklanmanın ılımlı ve engelsiz olarak yürütülmesine yardımcı ve yol gösterici olmuşlar..

Biyografi broşüründe, Nurettin Paşanın, iki kere Sultan Hamit tarafından tutuklanıp sorguya çekildiği ve bir kere sürgüne gönderildiği ve bir kere de askerlikten kovulup hapsine karar verildiği, halde babasının araya girip yalvarmasıyla kurtulduğu anlatıldıktan sonra..

"İstanbuldan bir yolunu bulup yeniden Rumeliye geçerek 1908 meşrutiyet devriminin hazırlanıp gerçekleştirilmesine başka arkadaşlarıyla birlikte hizmet etmiştir" diye yazılıdır.

Nurettin Paşanın çektiği eziyetleri özetle belirtmek gerekirse, diyebiliriz ki, Sultan Hamit, Nurettin Beye özgürlükçü düşünceleri nedeniyle kızdıkça, onu yarbaylığa, alb aylığa yükselterek sırmasını arttırır sevip okşasın diye babasına bırakırmış...

Mareşal İbrahim Paşanın Uçüncü Ordu Komutanlığı ve oğlu Nurettin ***Nurettin***

Beyin babasının yaverliği ve meşrutiyet devrimine katılmalarıyla ilgili biraz- ***Paşantn ve*** cık bilgi vermek isterim. Bunun için, geçmişle ilgili kısa bir anımı anlatmama izninizi rica edeceğim. *Jm Paşa-*

Efendiler, elbette çeşitli ilişkilerle duymuşsunuzdur ki, ben, kurmay yüz- ***nın*** *meşrubaşısı* olur olmaz, Sultan Hamit tarafından, Suriyeye sürüldüm. Orada üç se- *tıyet* devrine kaldıktan sonra, o zaman Üçüncü Ordu bölgesi olan Makedonyaya gönde- rildim. Ordu Merkezi Manastır idi. Ordu karargahı orada bulunuyordu. Sel- ***ilgili*** *anınikte* başkaca "Uçüncü Ordu Mareşalliği" adında bir komutanlık makamı ***larım*** vardı. Uçüncü Ordu Komutanı Selfinikte otururdu.

Orada da "Mareşallik Kurmayı" diye bir kurmay kurulu vardı. Ben, 1908 senesinde, önyüzbaşı ve bu kurmay kurulunda görevli idim. Ozgürlük elde etmeye çalışan, gizli dernekle pek yakından ilişkim vardı. Yanyalı Esat Paşa Uçüncü Ordu Komutanı idi.

Süleyman Paşaoğlu Ali Rıza Paşa Kurmay başkanımızdı. Binbaşı olan merhum Cemal Paşa ve binbaşı olan Fethi Bey (şimdi Paris Elçisi) ve ben Mareşallik kurmay kurulunu oluşturuyorduk.

Her Uçümüz, derneğin üyesi idik. Çalışmalarımız, derneğin başarı sağlamasına yönelik idi.

O tarihlerde, Uçüncü Ordu bölgesi içinde Serezdeki tümenin ve Serez bölgesinin komutanı, bir Mareşaldi. Bu kişiye, Sultan Hamit çok güvenirdi. Rütbe-

sinin Mareşal olmasına, Esat Paşanın kendinden ast rütbede bulunmasma karşın Istanbul ile Makedonya arasında güvenli bir bölge kurmak amacıyla Serezden uzaklaştınimazdı. İşte, bu önemli komutan, Mareşal İbrahim Paşa idi. Mahmut Nurettin Bey (Nurettin Paşa) de babasının yanında bulunurdu. Meşrutiyetin ilnından önceki günlerde, Mareşal İbrahim Paşanın bölgesinde, bir binbaşı, zorba yönetime

karşı sözler söylemiş... Bir casus bunu jurnal etmiş.. Olayı yerinde incelemek işiyle o zaman Selfiıiikte Merkez Komutanı olan, Yarbay Nizım Bey Istanbuldan emirle görevlendirildi.
Dernek, görevi yapmasını önlemek için Nazım Beyi vurdurdu. Yaralanan Nazım Bey İstanbula çağırıldı. Olayın soruşturulmasına, İstanbuldan değil, ancak ordu tarafından atanacak bir görevlinin gidebileceği düşüncesi aşılandı. Bu görevli ben oldum. Elbette göreyim, zorba idareye karşı çıkmış olan binbaşıyı kurtarmak idi.
Once, Sereze gittim. Mareşal İbrahim Paşa ile görüştüm. Görüşme sırasında anladım ki, Paşanın büyük bir kaygısı vardır. Ibrahim Paşa, kendi bölgesi içinde Sultan Hamit ve zorba yönetime karşı hiç kimsenin bulunmadığını ve bulunamıyacağını padişaha garanti etmişti. Buna karşın, sözkonusu binbaşı ile ilgili jurnal, Sultan Hamidin Mareşal İbrahim Paşaya olan güvenini sarsacak nitelikte idi. Bu jurnalda yazılanlar doğru çıkarsa, Ibrahim Paşanın durumu kötü olacaktı. Bunu istemiyordu. Ben, hemen Paşanın kaygısını anladım ve dedim ki: Paşa Hazretleri, sizin bölgenizde padişah hazretleri için kötü hisler besleyecek birinin bulunabileceği düşünülemez. Verilmiş olan jurnalda bildirilenlerin yerinde soruşturulması, yüksek kişiliğinizce konulmuş olan düzen ve aşılanmış olan bağlılık duygularını kolayca ortaya çıkaracaktır. İsterseniz, yapacağım soruşturma ile ilgili raporun, bir örneğini size de göndereyim.
İbrahim Paşa, bu söylediklerimden çok rahatladı. Beni beğendi ve oğlu Nurettin Beyi çağırtıp beni ağırlayıp bana ikramda bulunulmasını ve olay yerine yapacağım yolculuk için kolaylık sağlanmasını emretti.
Soruşturmalarımın sonucu, binbaşıyı kurtardı. Jurnal vereni iftiracılık cezasına çarptırdı. Mareşal İbrahim Paşa da, padişaha kendi bölgesinde, padişaha karşı çıkacak birinin bulunamıyacağını kanıtlayarak kendine olan man ve güvenini perçinledi. Mareşal İbrahim Paşanın, kendisine beslenen güveni böylece pekiştirmesi, çok geçmeden, kendisinin bütün Makedonyayı, zorba yönetime karşı olanlardan temizlemekle görevlendirilmesine yoi açtı.
Bu noktayı biraz açıklayayım. Dernek, bütün Makedonyada, örgütlerini ve çalışmalarını arttırdı. Artık, hemen açıktan açığa ve korkusuzca çalışılmaya başlandı. SeUinikte, ordu Mareşalliğinde bulunan Esat Paşaya güven kalmadı. Kurmay Başkanımız olan Ali Rıza Paşaya karşı kuşkuya düşüldü. Bunlar birer, birer Sultan Hamit tarafından sorguya çekilmek için İstanbula çağırıldı. Ordu Mareşalliğine, her bakımdan inanılan ve güvenilen Mareşal İbrahim Paşa atanıp gönderildi.
İbrahim Paşanın Selniğe gelmekte olduğu duyulunca, Cemal Bey (merhum Cemal Paşa) her olasılığa karşı sudan bir nedenle merkezden uzaklaştı. Arkada-

şım Fethi Bey, daha evvel Jandarma Mektebi Komutanlığına geçmişti. Merkezde ordu komutanı ve kurmay başkanı yerine yalnız ben bulunuyordum. Yeni gelen komutana Uçüncü Ordu Komutanlığının devir teslim işini ben yapacaktım. Gerçekte öyle oldu. Ibrahim Paşa, yanında oğlu Nurettin Beyle, trenle geç vakit Sehiniğe geldi. Doğruca komutanlık binasına geldi. Orada, kendisine durum üzerinde bilgi verdim. Gece olmasına karşın ordu kurmayında görevli bütün başkanlan birer, birer görmek istedi. Herkes gelip kendini tanıtıyordu. Mareşal Paşa, her yeni tanıdığına, kendisinin nekadar sert olduğunu, insanı yok edebilecek güçte olduğunu anlatmaya çalışır birtakım davranışlarda bulunarak, hiç de yeri olmayan sözler söyliyerek, arasıra, çizmeli ayaklarını yere vurarak, ilk andan başlayarak korkutma politikası uygulamaya başladı.

Gece evime gittim. Ertesi gün erkenden, atlı bir er, bir binek atı getirdi ve Mareşal Paşanın beni istediğini söyledi. Komutanlık binasına geldiğim zaman, anladım ki, yeni komutan benim görevimde kalabileceğim emrini vermiş..
Şimdi, Efendiler; gelelim ayaklanma ve devrim evresine...
İbrahim Paşanın, korkutma politikasına, ayaklanma komitesince göz dağı yolunda karşılık verildi. Paşa kızgınlığını ve sertliğini bir tarafa bırakmak zorunluğunu duydu. Kimi arkadaşlar, bu arada en çok Cemal Bey (Cemal Paşa) aracılığıyla ayaklanma derneğinin ne kadar kuvvetli ve girişiminde ne kadar kararlı olduğu İbrahim Paşanın oğluna bildirildi. Babasının derneğe karşı davranmaması yolunda uyarı yapıldı ve Paşadan güvence istendi. Orneğin, Komutan Cuma namazını falan camide kılacak ve ikinci sırada yer alacaktır, gibi birtakım istekler yapıldı. İşte Nurettin Bey bu gibi bildirileri babasına duyurma aracı olarak kullanılıyordu. Ama önemli işlerde daha çok görevlendirilen ve çalıştırılan babasının yaveri Nurettin Bey değil, derneğin üyesi ve güvendiği insan ve komutanlık makamı yaveri Yüzbaşı K'izım Nami Beydi (şimdi yazar ve öğretmendir).
İbrahim Paşa, derneğin uyarılarına uymak zorunda bırakıldı. Ama, derneğin örgütleri, girişimleri, kararları ve yaptıkları hiçbir yakıt kendisine bildirilmemiştir.
Ozgiirlük ve meşrutiyet devriminin ne zaman yapılacağını da, ne Ibrahim Paşa ve ne de oğlu Nurettin Bey, önceden, hiç duymamışlar ve hiç bilmemişlerdir. Meşrutiyet ihını konusunun bütünüyle içinde bulunduğum ve bütün ayrıntı ve evreleriyle ilgili bulunduğum için, bu konudaki anılanm olduğu gibi aklımciadır.
Ozgurlük ve meşrutiyet ihin edileceğinin açığa vurulmasında acele ettiği sanılan Usküpteki düzenlemeleri, Selnikte ve başka yerlerde alınacak önlemlerle uygun bir yola koymak için Üskübe gitmiştim. Oradan dönüşümde ve artık heryerde gösteriler gerçekten başladıktan sonra, Mareşal Ibrahim Paşa beni çağırdı ve şunlan söyledi: "Beni, ordu komutanhğında bırakacak mısınız; bırakmıyacak mısınız? Bırakılmayacaksam saldırıya ve hakarete uğramadan hemen Istanbula gideyim." Hatta Paşa, bürosu üstünde duran yazı hokkasını eline alarak olduğu gibi anımsadığım şu kelimeleri de ekledi: Burada, benim, yalnız bir hokkam var, onu alır, giderim.

Gerekenlerle görüştükten sonra yanıt verebileceğimi söyledim. Dernek adına yetkili olan öbür arkadaşlarla, İbrahim Paşanın komutanlığı sorununu görüştük. Bir zaman için, kalmasında sakınca görmedik. Komutanlıkta kalacağı ile ilgili dernek karannı kendisine ben bildirdim. Ama, bir, iki gün sonra, dağa çıkmış olan subaylardan bir teğmen efendi, İbrahim Paşaya, bulunduğu yerden hakaretlerle dolu bir telgraf çekmiş.. İbrahim Paşa, hemen beni çağırttı ve telgrafı uzatarak dedi ki: Beni komutan olarak burada bırakacağınızı bildirmiştiniz. Bu hakaret nedir?
Komutan Paşaya, dernekçe kendisiyle ilgi]i olarak aldığımız kararı, tüm örgütlere duyuracak kadar zaman geçmediğini, özellikle dağ başında bulunan subaylarımızın herhangi bir telgraf merkezinden bu gibi telgrafları çektirmelerini önlemenin, bugünlerde güç olacağını anlamasını söyliyerek, kendisini yatıştırmaya çalıştım.
Ama, aradan çok geçmeden, o zaman Yunanistan Sınırları Komutanı Muhlis Paşa, derneğin Manastırdaki merkez kurulu tarafından Manastıra çağırılmış .. Muhlis Paşa, Ordu Komutanı Ibrahim Paşadan izin almadan Manastıra gitmiş.. Bundan üzüntü duyan İbrahim Paşa Muhlis Paşaya paylarcasına yazı yazmış..
Bunun üzerine, Muhlis Paşayı çağıran, merkez kurulu, Ibrahim Paşaya uzun bir telgraf çekmiş. Bu defa da, Mareşal Paşa beni çağırarak telgrafı gösterdi ve: Ya bu ne? dedi.
Teigrafı baştan sonuna kadar okudum. Bu telgrafta Konyar aşiretinden olan Mareşal Ibrahim

Paşanın bütün hayatı, geçmişi, niteliği anlatıldıktan sonra, ağır ve aşağılayıcı kelimelerle zorbalık çağının, Sultan Hamit kulluğunun pek az rastlanır bir örneği olan İbrahim Paşanın özgürlük için çalışan bir çevrede, özgürlük için çalışanlara komutanlık etmeye yeltenmesine şaşıldığı ve hemen komutanlıktan ayrı1mas bildiriliyor ve isteniyordu.
Efendiler, bundan sonra, İbrahim Paşa, Selanikte duramadı. Dediği gibi hokkasını alıp gitti. Bunları öğrendikten sonra, Nurettin Paşanın Üçüncü Ordu Komutanı olan babası Mareşal İbrahim Paşa ile meşrutiyet devriminin yapılmasına ve ayaklanmanın ılımlı ve engelsiz olarak yürütülmesine, ne yolda yardımcı ve yoi gösterici olduklarını anlamak kolaylaşmıştır sanırım. Denildiği gibi, ayaklanmanın ılımlı yürütülmesine bile etkili olamamışlardır. En büyük ılımsızlık onlann kendilerine karşı yapılmış olan davranışlarla kanıtlanmaktadır.
Biyografi broşürünün 4 üncü sahifesinde, Nurettin Paşanın, Rumeliden ***Biyografi*** İstanbula yürüyen Hareket Ordusuna katılarak vatani görevini yaptığından *broşürirne* sözedilmektedir. 31 Mart Olayı üzerine Rumeliden İstanbula gönderilen kuv- ***gore Nuretvetlerin*** komutanı, merhum Hüsnü Paşa idi. Ben, bu kuvvetlerin kurmay baş-
kanı idim. Bu kuvvetlere Hareket Ordusu adını veren, Hareket Ordusunun ***elde edilİstaıbula*** kadar gidişini düzenleyip yöneten bendim. Nurettin Beyin bu kuv- ***dikten sonvetlere*** katılarak görev aldığını bilmiyorum. Nurettin Paşa, birçokları gibi, Hareket Ordusu İstanbula yaklaştığı zaman, Yeşilköye ya da Bakırköye gelmiş olabilir..

Nurettin Paşa 'Yemen ilinin kurtarılması ve ayaklananların cezalandırılması için yapılan savaşlarda birtakım tümenlere ya da birliklere komuta etmiş..
Her tümen komutanı, her savaşta aynı durumda bulunur. Sonra, 'San'a kurtarıldıktan sonra orada yığınak yapmış olan kuvvetlere komuta etmiş..
Efendiler, asker olanlar, çok iyi bilirler ki, bir yerde çeşitli ordu birlikleri toplandığı zaman, orada bir merkez komutanlığı ya da mevki komutanlığı, bir ordugh komutanlığı kurulur..
Nurettin Paşanın San'adaki komutanlığı bundan başka bir şey miydi?
Nurettin Paşa "İmam Yahya ile uzlaşma yapılmasında Ahmet İzzet Paşa- ya yardım etmiş.."
Ahmet İzzet Paşaya sormadım, ama, İzzet Paşa ile birlikte bulunup, çalışmalara yakından katılmış olan yetkili kişilerin söylediğine göre, İmam Yahya ile uzlaşma görüşmeleriyle, Nurettin Paşa hiç bir bakımdan ilgilendirilmemiştir.
Nurettin Paşa "Balkan savaşlarına katılmak isteğini belirterek Yemeni kuzeyinden güneyine kadar geçip Aden-Mısır-Suriye-Konya-İstanbul yoluyla Çatalca yakınlarında bulunan komutanlık karargahına katılmış ve boş tümen bulunmamasından dolayı kendi isteğiyle gönüllü olarak Dokuzuncu Alayın komutasını' üstlenmiş..
Nurettin Paşanın Yemenden, İstanbula gelmek için geçtiği yoi, Yemenden Istanbula gelen bütün asker ve sivillerin kısası herkesin geçtiği yoldu. Yol o idi. Nitekim, o tarihte, biz de Afrikada bulunuyorduk. İstanbula gelmek için Afrika çöllerini batıdan doğuya, Mısıra kadar deve ile geçtikten sonra İskenderiye ile Tiryeste arasında bütün Akdenizi ve Adriyatik denizini güneyden kuzeye ve Tiryesteden Bükreşe kadar Avrupayı ve ondan sonra Karadenizi geçerek aynı karargha varmıştık. Yol bu idi.
Nurettin Paşa, bu noktada asıl söylenmesi gereken konudan sözetmiyor. Nurettin Paşa, albaylıktan binbaşılığa indirildikten sonra, Yemen birliklerinde görevlendirilmek üzere yarbaylığa yükselmiştir. Bu yükselmenin gereği olarak yarbay rütbesiyle Yemende iki sene kalmak gerekirken zamanından evvel Istanbula gelerek o görevden kurtulmak yolunu bulmuştur.
Biyografi broşürünün 6 ncı ve 7 nci sahifelerinde Nurettin Paşanrn, İrak Komutanlığından sözediliyor ve yerli araçları kullanarak yeniden ordu kurarak dost ve düşmarnn umduğunun ve beklediğinin tersine yenilgiden zafer çıkarmak harikasını gösterdiği belirtiliyor.
Efendiler, İrak seferinde; Nurettin Paşa zamanındaki durumun gerçek ***İrak***
yüzü şundan başka birşey değildir: *Seferinde*

İlk İrak Komutanı olan Süleyman Askeri Beyin yenilgisi ve canına kıy- masından sonra, Iraka, Kafkasyadan yeni birlikler gelinceye kadar, savaşlar, Ingilizlerin isteklerine ve yürüyüş hızına bağlı kalmıştır. Nurettin Paşa Kütülemarede İngilizlere yenildikten sonra gece, gündüz ve hiç direnmeden yürüyerek Selmanipake kadar darma dağın çekildi.
Ingilizler, Nurettin Paşayı kovalıyarak Selmanipake kadar ilerledi. Orada Kafkasyadan gönderilmiş olan birlikler, İngiliz birliklerini karşıladı. Uç gün savaştan sonra Nurettin Paşa yenilgiyi kabul ederek çekilme emri verdi. Birlikler Diyale nehrine kadar kuzeye çekildi. Atlı artçısı çıkarılarak İngilizlere bağlantı

kurmak yolu bile aranmadı. Oysa, aynı zamanda, Ingilizler de çekilmişlerdi. Bu bilgiyi verenler Çöl Arapları oldu. Ondan sonra, Nurettin Paşa, kendini toplayıp yeniden Selmanipak-Kütülemare doğrultusunda ilerledi.
Kütülemare kuzeyinde, gece İngiliz birlikleriyle karşılaşıldı. Onlemsizlik, düzensizlik ve yönetimsizlik yüzünden, tan yeri ağarırken birliklerimiz düşmanın ateş baskınına uğratıldı. Erler ve subaylardan, komutanlardan birçok yitik verildi. Birliklerde panik oldu, kendiliğinden geri çekilme başladı. Ingilizlerin de çekilmesi üzerine, dinginlik sağlandı.
Irakta, yeni birlikler ve yeni araçlarla büyük ve kanlı savaşlar, bundan sonra başlar ki, Nurettin Paşanın bunlarla ilişkisi yoktur.
Broşürün gene o sayfasında, Nurettin Paşa "İngilizlerle savaşırken ele geçirdiği Ingiliz uçaklarıyla bir uçak filosu kurarak büyük başan kazanmıştır deniliyor.
Bu sayın çok cahilce olduğunu söylemek zorundayım. Uçağın ve uçak filosunun ne olduğunu bilenler böyle bir sayın nekadar gülünç olduğunu elbette anlarlar.
Broşürün sekizinci sayfasında, Nurettin Paşanın dürbünle bakarken alın- ***Büyük mimış*** bir resmi vardır. Bu resmin altında şunlar yazılıdır: ***drı sava"26*** Ağustos 1922 saldırısı günü Kocatepe gözetleme yerinde Afyon mey-
dan savaşını yönetirken alınan fotoğraflarıdır." *savaş* ***ala2*** Ağustosta, hepimiz o tepede idik. Dürbünle bakanlar çoktu. Ozellikle *nına* ***dürdürbünle*** en çok bakanlar gözetleme görevlisi subaylardı. Gerçekten Nurettin ***bunle bakPaşanın*** da savaş alanına dürbünle bakmayı yeğlediği benim de dikkatimi çekmişti.
Afyon-Dumlupınar Meydan Savaşı olurken, Başkomutan Savaşı günü, Nurettin Paşayı bir aralık, Kolordu Komutanı Kemalettin Paşanın (şimdi Berlin Elçisi) gözleme noktasında, duruma dürbünle bakarken buldum. Birliklerimiz, düşmanı yakından sıkıştırmış, zorlu ve önemli bir durum oluşmuştu. "Dürbünle bakmayı bırakımz. Savaşı yakından ve oradan kendimiz yönetmek için, ileri ateş mevzilerine gideceğiz, dedim.
Nurettin Paşa, bu kadar yaklaşmanın doğru olmadığını söyliyerek gitmek istemedi. Canım sıkıldı. Siz burada kalabilirsiniz" dedim. Kemalettin Sami Paşaya: "Siz benimle geliniz" dedim ve otomobilime yürüdüm. Kemalettin Paşa: "Emredersiniz" dedi ve benimle birlikte yürüdü. Bu davranış üzerine, dürbünün başında yalnız bırakılan Nurettin Paşanın da arkamızdan geldiğini gördük. Dediğim yere gittik. Yunan ordusunun tutsaklığıyla sonuçlanan o savaşı, tüm ayrıntılanyla, ben kendim yönetiyor ve gereken emirleri, doğrudan doğruya kolordu komutanlanna ve başka komutanlara kendim veriyordum.
Emirlerime göre önlemler alınır ve gerekli işler yapılırken Ordu Komutanı Nurettin Paşa, yanımda duruyor ve olup bitenlere bakıyordu. Bir aralık, kolordu komutanını, benim yanımdan uzaklaştırarak bir takım emirler vermeye kalkışmış.. Kolordu komutanı, bu emirleri yerine getirilemez nitelikte bulmuş, ordu komutanı ile kolordu komutanı arasmda, saygı dışı çekişmelere beıızer birşeyler olmuş.. Kemalettin Sami Paşa, Nurettin Paşarnn yanından biraz sertçe davranarak ayrılmış. bu durumu anladım. Kemalettin Sami Paşayı yanıma çağırıp,

sakin olmasını ve düzeni koruması gerektiğini söyledim. Sonra da, yalnız olarak Nurettin Paşayı çağırttım. Genel nitelikte, kimi sorular sordum ve anlatmak istedim ki, gerçekten

kolordu komutanına verdiği emir yerine getirilemeyecek niteliktedir. Komutanlar, emir vermiş olmak için emir vermezler. Gerekli olan ve yapılabilecek şeyleri emrederler ve emir verirken, kendini, o, emri uygulayacak olanın yerine koymak ve emrin nasıl yerine getirilip uygulanacağını düşünmek ve bilmek gerekir.
Biyografi broşürünün 9 uncu sayfasında, Iralctan sonra 'Kafkas cephesine gitmiş olan Nurettin Paşanın, Uçündü Ordu Bölgeleri Komutanlığında ve ordu komutanlığı vekilliğinde bir" bulunduğu yazılıdır. Bu görevlerin niteliğini ve bu sürenin kaç gün olduğunu sormak gerekir.
Nurettin Paşa, Kafkas cephesinden, İstanbula dönüşünde Aydın, Muğla ve Antalya Yöreleri" sanı ile Izmire gitmiş ve bulduğu birkaç darmadağın müstahfız* birliğini çarçabuk düzene sokup yeni tümenler kurarak Yirmibirinci Kolorduyu meydana getirmiş..'
Efendiler, kolordu kurmak, son zamanda, Dünya Savaşının köksüz ve moda işleri arasına geçmişti. Ozellikle, karşısında düşman bulunmayan, hareketsiz bölgelerde, askerlik şubeleri ve başkanlıkları kurmak kadar kolaylıkla kolordu komutanlıkları kurulur ve gerekli yetkiler verilirdi. Gerçekten, bütün savaş cepheleri — diye bağırırken Yirmi birinci Kolordu önemsenecek bir varlık olsaydı, Aydın bölgesinde yüzüstü bırakılmazdı.
Broşürün 16 ncı sayfasında Nurettin Paşanın "Anadoluda Mustafa Ke- ***Biyografi*** mal Paşa ve arkadaşlarının girişimleriyle başlıyan ulusal ayaklanmanın baş- ***broşür/lue*** larıyla da ilişki kurarak.. Istanbulda birtakım önemli işler yaptığından ve >· ***Nuretsonunda*** "Ingilizlerin kendisini izlemeye başladıklarından" ve 'Mustafa Ke- ***İstaubtıda*** mal Paşadan aldığı çağın yazılarında, artık Istanbuldan çok Anadoluda gö- ***ve Anadorey*** yapabileceğinin bildirilmesi.." üzerine ve başka nedenlerle Anadoluya ***luda yaptıgeçmiş..***
Efendiler, Nurettin Paşanın, İstanbulda, Ingiizlerle ve Damat Ferit Paşa jj Kabinesile anlaştığını ve Ankarada kurulan, Türkiye Büyük Millet Meclisini
ve onun Hükümetini bilmiyormuş gibi davranarak, bizi, Istanbul ile uyuşturmaya çalıştığını ve bununla ilgi]i olarak arada geçen telgraf yazışmalarını ve zorunlu olarak, Ankaraya geldikten sonraki davranışlarını yeri geldiğinde anlatmıştım. Bunları bir daha anlatınayacağım.
18 inci sayfada, "Yukarıdaki vatan görevlerini başanyla yapmış olan Nurettin Paşa ile Büyük Millet Meclisi arasında, birtakım resmi işlerden dolayı anlaşmazlık çıkması üzerine, kendisi hemen Ankaraya gelmiş ve bu anlaşmazlık iyi bir biçimde çözümlenip giderilmiştir" cümlesine rastlanmaktadır.
Nurettin Paşanın, hükümet tarafından Merkez Ordusu Komutanlığından nasıl çıkanlıp askeri mahkemeye verilmek üzere Ankaraya getirildiğini ve Meclisin kendine karşı olan kızgınhğı kendisinin idamını isteyecek kadar ileri gitmiş iken Başkomutan olarak benim Meclis kürsüsünden, Nurettin Paşayı savunarak nasıl kurtardığımı da açıklamıştım. Burada, sırası gelmişken yalnız bir noktaya dikkati çekmek isterim. Bu okuduğumuz cümleye göre, bir Türkiye Büyük Millet Meclisi vardır, bir de Nurettin Paşa.. Bunlar karşı karşıya gelmişler, anlaş Çoğu kırk yaşını geçmiş erlerden kurulu birlikler

mazlık giderilmiş.. Bilindiğine göre, Meciisle karşı karşıya gelebilen, yalnız hükümettir. Meclisin karşısındaki hükümettir. Bir ordu komutanı, bir vali, herhangi bir görevli Meclisin karşısında bulunamaz.
Broşürün 18 inci sayfasının son satırları, Nurettin Paşanın, "Allahın yardımıyla vatanı tehlikeden kurtaran büyük zaferin başarıcısı ve etmeni olduğu ve milli tarihe bu kez de çok önemli ve benzeri hiç görülmemiş bir onur ve övünç sayfası eklemeyi sağlamış.." olduğunu açıklamaya ayrılmıştır.
Efendiler, bu kadar, atmasyon bir say karşısında şaşmamak ve bunu yadırgamamak elden gelmez. Gerçekten, Nurettin Paşa, genel saldırımız sırasında Birinci Ordu Komutanlığında bulundu. Obiir bütün komutanlarla birlikte kendisine, emrettiğimiz görevleri yapmaya çalıştı.

Bu durum, bütün Türk ordusuna ve ordumuzun büyük, küçük bütün komutanlarmı, subaylarını ve her bir erini kapsaması doğal olan başarı ve onuru, Nurettin Paşanın kendisine özgü kılmak kadar anlamsız, temelsiz, ayıp bir şey olamaz. Nurettin Paşayı, başarmın etmeni gibi göstermek, olsa olsa. kendisile alay etmek amacına yönelik olabilir. Yoksa Nurettin Paşa, büyük zaferin onuruna katılmaya en az hakkı olanlardan biridir.
Efendiler, büyük saldırımızda, Nurettin Paşayı, ancak saldırının ikinci gü- ***Nurettin*** nü Kocatepede yalnız bırakmıştım. Çünkü, düşmanın yenildiğini ve çekilece- *Paşa,* zafeğifli anladık. Yenilgisini bozguna dönüştürmek ve çekilme yolunu keserek ***n Onuruna*** düşman ordusunu tutsak almak için, artık Kocatepede değil, durumu daha genel olarak gözden geçirecek ve ona göre genel nitelikte önlemler alacak yer- ***olanlardan*** de bulunmamız gerekli idi. 0 gün de, Cephe Komutanı Ismet Paşanın, uygun ***biridir*** bulup benim imzamla yazdığı özendirici kısa bir yazıyı telefonda okuyarak Nurettin Paşanın moralini korumak için önlem almak gerekli görülmüştü.
Ondan sonra, Nurettin Paşanın işine kanşmayı ve ordusunu kendim yö-. ***Nurettin*** netmeyi zorunlu buldum. Böyle yapmasaydım, Nurettin Paşanın, yaptığı yan- ***Paşanın*** lışları gidermek güç olurdu. Dumlupınarda, Kurmay Başkanı Emin Paşanın hazırladıgı ileriye yuruyuş emrınrn kapsammı anlamayan ama, anlamamış de- ***dusunu***
ğil daha iyisini düşünmek ve yapmak istiyormuş gibi davranan Nurettin Paşa- ***kendim yünın*** duraksaması üzerine, duraksamayla geçirilecek zaman olmadığını sertçe ***netmeyi*** **zOsöyleyerek,** gereken görüşü kabule kendim zorladığım zaman, Nurettin Paşa *7nlU* ***bul-*** buna demişti ki: "Paşam, siz, bizi, yalnız ve serbest bırakmıyorsunuz" Buna, orada bulunan Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretleri, şu yolda ve sert bir karşılık verdi: Paşa, Paşa, dedi. Bu ordu, bizim, bütün memleketin gözbebeğidir. Onun yönetimini rastlantıya bırakamayız.
Dumlupmardan Uşağa giderken, yolda Nurettin Paşamn aldığı enlemlerdeki eksikliği anlayıp, Nurettin Paşanm tümenlerine kendim emir vererek, önlem aldırmasaydım Trikopisin tutsaklığı gerçekleşmiyebilirdi. Uşakta kötü bir durumla karşflaşabiirdik. Lzmire vardıktan ve hükümet konağına girdikten sonra, gtineyden gelen top ve tüfek seslerini kendi kulağımla işitip, Nurettin Paşamn tedbirsiziiğini ve aymazlığını anlayıp hemen kendim emir vererek önlem aldırmasaydım, Izmire girmiş ve Izmir sokaklarında halka karışmış birliklerimizin, biz de içinde olmak üzere, paniğe kapılarak darmadağın olması olmayacak şey değildi.
Işbilirlik ve akıllılık taslayan, Nurettin Paşanın Izmirde yabancıların resmi görevlileriyle yaptığı yazıya dökülmüş görüşmelerini ben kendim düzeltmesey

dim İzmire girmekten doğan yaygın sevinci yarıda bıraktıracak durumlardan belki de kaçınılamıyacaktı.
Efendiler, bu söylediklerim, bütün ordu ileri gelenlerinin bildiği gerçeklerdir. Bu gerçeklerin, yalnız bir kişinin farkında olmadığı anlaşılıyor. 0 da Nurettin Paşadır. Kuşatan, yenen, fetheden, gazi sanlarıyla kendini andırmak gibi çocukça bir tutkuya kapılan Nurettin Paşanın, Kütülemare Kuşatıcısı Nurettin Paşa diye bir kartvizitini görmüştüm. Bu kartı, Nurettin Paşa Taş- köprüde otururken Kastamonu Bölgesi Valisi ve Bölge Komutanı olan Muhittin Paşaya (şimdi Kahire Elçisi) göndermiş ve kartın boş yerlerine, yazdığı yazılarda, karttaki sana dikkati çeken, bunu da benden kimse alamaz ya" diye bir cümlecik de vardı. Muhittin Paşa, bu kartı ve karttaki yazıyı, akıl ve akıllılıkla, bağdaşır görememiş ve dikkate değer bulmuş olduğundan, olduğu gibi bana göndermişti. Evet, onu, ondan kimse alamaz. Ama, onu ona veren de yoktur. Her başarılı savaşa katılan kişinin, hakkı yokken kendisini tek etmen ve yenici ilan etmesi, örnek tutulmaya değer ahlak kuralı olamaz. Ulke çocuklarına böyle gerçeğe uymayan yollar tutmak ve davranışlarda bulunmak alışkanhğrnı veremeyiz; gelecek kuşaklara böyle havadan yenen, fetheden olunabileceği gibi yanlış bir düşünceyi kalıt olarak bırakamayız.
Biyografi broşürtinün kabındaki "gazi sanının kullanılmasına gelince, bu San ***ver-*** sam,

Nurettin Paşaya AS. harfleri verebilir. Ama, gerçek ve kanun bununla ***mekte mil-*** yalnız ve sadece alay eder. Gerçi, savaşa ya şehit veya gazi olmak için" gidilir. 5 v ***(an-*** .Genel olarak, yiğitlik alanında ölenlerin hepsine, şehit derlerse de sağ kalanlann ***d-*** hepsine gazi sanı verilmez. Bu sanı ancak kanun verir. Uygar bir ulusun, yüksek *değildir* çıkarları gereği, yapmak zorunda kaldığı savaşlar, Arap aşiretlerinin bir biriyle çatışmaları değildir. Oyle olsa bile, bu gibi çatışmalardan sağ ve esen çıkanlara belki, yalnız, analan, babaları beğenilerini bildirerek, benim gazi oğlum diyerek övünürler. Ama, san vermekte, milletin ve tarihin eli o kadar açık değildir.
Biyografi broşürünün, son sayfasından da bir cümle alarak bu öyküyü bitirelim:
Nurettin Paşa "Irak cephesinde iken ora halkı tarafından kendisine verilmiş olan, Peygamber Hazretlerinin Kerbelada yatan torunu imam Hüseyin Hazretlerinin kutsal kılıcını taşımakla onur duyniaktadır."
Efendiler, bu ne laftır?
Kerbela, Peygamber torunu, imam, kutsal kılıç, onur duymak; böyle beylik **lüflarla milleti aldatmak yolunu tutanlar, artık insaf etsinler... Millet de uyamkhğını ve sağgörüsünü arttırsm...**
*
* *
Efendiler, kendi başlanna davranmakla başanlı olunamayacağını anlayan ***Lozan Bakimileri*** de, türlü iki yüzlülüklerle içimize girmek yolunu bulabilmişlerdir. Bun- ***rış Antlaşlann*** nitelikleri Ikinci Meclis toplanıp göreve başladıktan sonra görülecektir. *ması*
Türkiye Büyük Millet Meclisinin, ikinci seçim dönemi, yeni Türkiye Devletinin tarihinde, mutlu bir geçiş evresine rastladı. Gerçekten, dört senelik bağımsızlık savaşımız, milletimizin şanına yaraşır bir banşla sonuçlanmış bulunuyordu.
24 Temmuz 1923 de, Lozanda imzalanan antlaşma, 24 Ağustos 1923 de Mecliste onandı.

Efendiler, Mondros Ateşkesinden sonra düşman devletler Ttirkiyeye ***Mondros*** dört defa barış koşulları önermişlerdir. Bunlann birincisi, Sevr tasansıdır. Bu proje, hiçbir görüşmenin ürünü olmayıp, İtilaf Devletleri tarafından Yunan Başbakanı Mösyö Venizelosun da katılmasıyla düzenlenmiş ve Vahdettinin *yapılan* hükümeti tarafından 10 Ağustos 1920 de imzalanmıştır. ***Şrt barış***
Bu tasarı, Türkiye Büyük Millet Meclisince bir görüşme konusu niteliğin-
de bile sayılmamıştır. *karşdaşnrIkinc* banş önerisi, Birinci Inönü savaşının ardından toplanan Londra Kon- ***mü*** feransının sonunda 12 Mart 1921 tarihinde yapılmıştır. Bu öneriler, Sevr Antlaşmasında birtakım değişiklikler içermekte ise de değinilmemiş sorunlarda Sevr tasansı maddelerinin tümünün olduğu gibi bırakıldığını kabul etmek gerekir.
Bu tasarı, bizce tartışma konusu olmadan İkinci İnönü savaşının başlamasıyla sonuçsuz kalmıştır.
Uçüncü barış önerisi, 22 Mart 1922 de, yani Sakarya zaferinden ve Fransızlarla yapılan Ankara Anlaşmasından sonra ve yakında saldırmamız beklendiği sıralarda, Pariste toplanan İtilaf Devletleri Dışişleri Bakanları tarafından yapılmıştır. Bu öneride, Seyri temel alarak işe başlamak ilkesi bırakılmışsa da, ana çizgileriyle ulusal amaçlarımızı karşılamaktan uzaktı.
Dördüncü öneri, Lozan Antlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanan görüşmelerde yapılmıştır.
Itilaf Devletlerinin Türkiyeye uygulamayı düşündükleri temel kurallar ile, milli harektımızla ulaşılabilen sonucu açık olarak anlaşılabilsin diye bu dört türden öneri

arasında en önemli konularla sınırlı kalmak üzere kısa bir karşılaştırma yapmayı yararlı sayarım.

1. Sınırlar

a) Trakya sınırı:

Sevrde: Çatalca çizgisinden biraz ilerde bulunan Podima-Kalikratya çizgisi.

Mart 1921 önerisinde: Sözkonusu edilmemişti.

Mart 1922 önerisinde: Tekirdağı bize, Bahaeski, Kırklareli. ve Edirneyi Yunana bırakan bir çizgi.

Lozanda: Karaağaç da bizde olmak üzere Meriç çizgisi.

b) İzmir bölgesi:

Sevr tasarısında: Bu bölgenin sınırları Kuşadası, Odemiş, Salihli, Akhisar ve Kemer İskelesine az çok yakın yerlerden geçmektedir.

Bu bölge, Türk egemenliğinde kalacak, ama Türkiye, bu egemenliğini kullanma hakkını Yunanistana aktaracak, Türk egemenliğinin sürdüğünün belirtisi olarak Izmir şehrinin dış istihkamlarından birinde Türk bayrağı bulunacak. Yerel bir meclis toplanacak ve beş sene sonra bu meclis, bu bölgenin sonsuz olarak Yunanistana katılmasına karar verebilecek idi.

Mart 1921 önerisinde: İzmir bölgesi, Türk egemenliğinde kalacak, Izmir şehrinde bir Yunan kuvveti bulunacak ve Izmir bölgesinin geri kalan yerlerinde çeşitli unsurların sayıları oranlarmda kurulacak bir jandarma birliği bulunacak ve buna Itilaf Devletlerinin subayları komuta edecek.

Yönetim işlerinde de aynı sayılar oranına uyulacak ve bölgenin Milletler Cemiyetince atanacak Hıristiyan bir valisi olacak ve bunun yanında seçilmiş bir meclis ve bir danışma kurulu bulunacak. Valilik tarafından Türkiyeye gelirlere

göre artan bir vergi verilecek ve bu anlaşma beş sene yürürlükte kalıp iki taraftan birinin istemesi üzerine Milletler Cemiyeti tarafından değiştirilebilecek.

Mart 1922 önerisinde: Bütün Anadolu ve dolayısile Izmir de bize geri verilecek yollu aldatıcı bir sözverme var. Izmir Rumlarının yönetime, adalete uyar bir biçimde kattınlması için ve tıpkısı bir hakkın Yunanistanda kalacak Edirne Türklerine verilmek koşuluyla bir yöntem belirlemek konusunda Itilaf Devletleri Türkiye ve Yunanistanla anlaşacaklardır.

Lozanda: Elbette bu gibi sorunlar sözkonusu bile olmamıştır.

c) Suriye sınırı:

Sevrde: Kıyıda, yaklaşık Karataş Burnundan başlıyarak Osmaniye, Bahçe, Gaziantep, Birecik, Urfa, Mardin ve Nusaybini oldukça güneyde ve Suriye topraklannda bırakan bir sınır.

Mart 1921 de: Yaklaşık şimdiki sınır olmak üzere Fransızlarla ayrıca bir anlaşma imzalanmıştır.

Lozanda: 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşmasındaki sınırlar olduğu gibi bırakılmıştır.

d) Irak sınırı:

Sevrde: İmadiye, bizde kalmak koşuluyla, Musul ilinin kuzey sınırı. **Mart 1921** önerisinde: Sözkonusu edilmemiştir.

Mart 1922 önerisinde: Sözkonusu edilmemiştir.

Lozanda: Çözümlenmesi ertelenmiştir.

e) Kafkas sınırı:

Sevrde: Türk-Ermeni sınırının saptanması Amerika Cumhurbaşkanı Wilsona bırakılmıştır. 0 da sınır olarak Karadeniz kıyısında Giresunun doğusundan başlıyan, Erzincanın batı ve güneyinden, Elmalı, Bitlis ve Van gölünün güneyinden geçen ve birçok noktalarda Dünya Savaşındaki Türk-Rus cephesini izleyen bir çizgiyi göstermiştir.

Mart 1921 önerisinde: Milletler Cemiyeti bir Ermeni yurdu kurmak için doğu illerinden Ermenistana aktarılacak toprakların saptanması için bir komüsyon atayacak ve Türkiye bu komüsyonun kararını kabul edecek.
Mart 1922 önerisinde: Bir Ermeni yurdu kurulması için Milletler Cemiyetinden yardım isteneceğinden sözedilmektedir.
Lozanda: Bu konu ortadan kaldırılmıştır.
f) Boğazlar bölgesi:
Sevrde: Rumelinin Türkiyede kalan parçasının tümü.
Anadolunun Ege Denizi üzerinde yaklaşık Izmir bölgesinin başladığı yerden başlıyarak Manyas gölünün güneyine ve Bursanın ve İzniğin biraz kuzeyinden ve Sapanca gölünün batı ucundan Ahabadr* deresinin denize aktığı yere varan çizgiyle sınırlandınlmış bir bölge. Bu, bölgelerde asker bulundurmak ve askerlikle ilgili işler yapmak hakkı yanlız Itilaf Devletlerinindir. Aynca o bölgelerdeki Türk jandarması İtilaf Devletlerinin komutasma bağlı olacaktır.
Itilaf Devletleri, bu bölge içinde askeri amaçla kullanılabilecek yol ve demiryolu yapılmasını yasaklayabileceği gibi şimdi bulunanlar arasında bu amaçla kulanılabilecek olanlan bozdurabilecektir.
* Ağva Deresi olsa gerek (B.Y.)

Mart **1921** önerisinde: Çanakkale güneyinde Bozcaada nın karşısından Karabigaya giden çizginin kuzeyi ile Boğaziçinin iki yanında 20 ila *25* kilometrelik bir bölge. Çanakkale Boğazının kilidi sayılabilecek her iki yanmdaki adalar.
Itilaf Devletleri, yalnız Yunanistana kalacak olan Gelibolu ve bize kalacak olan Çanakkalede asker bulunduracak, böylece Istanbul ve İzmit yarımadalarını boşaltacak ve Türkiyenin Istanbulda asker bulundurmasına ve Anadoludan Rumeliye veya Rumeliden Anadoluya asker geçirmesine izin verecektir.
Mart 1922 **önerisinde:** Çanakkalenin güneyinde Erdek yarımadası dışta kalmak üzere Çanakkale sancağı. Boğaziçinin güneyinde o zaman yansız sayılan bölge, yani yaklaşık Izmit yarımadası askerden arınmış bölge olacaktır.
Yurdumuzda, İtilaf Devletlerinin işgal kuvveti kalmıyacaktır.
Lozanda: Gelibolu yarımadasıyla Kumbağı. Bakla Burnu çizgisinin güneydoğusu, Çanakkale bölgesinde kıyıdan yirmi kilometrelik bir bölge ve Boğaziçinin iki yanında kıyıdan onbeş kilometrelik birer bölge ve Marmarada da İmralı Adasından başka adalar ve İmroz Adası ve Bozcaada, askerden annmış bir bölge durumuna getirilecektir.
Hiçbir yerde Itilaf Devletlerinin kuvvetleri kalmıyacaktır.
2. **Kürdistan**
Sevrde: Fıratın doğusunda ve Ermenistan, İrak ve Suriye arasında kalan bölge için Itilaf Devletleri delegelerinden kurulu bir komüsyon bölgesel özerk yönetimi hazırlayacaktır.
Antlaşma yapıldıktan bir sene sonra bu bölgenin Kürt halkı Milletler Cemiyeti Kuruluna başvurarak Kürtlerin çoğunluğunun Türkiyeden bağımsız olmak istediğini kanıtlarsa ve Kurul bunu kabul ederse Türkiye buralardaki her türlü haklarından vazgeçecektir.
Mart 1921 önerisinde: Itilaf Devletleri, o günlerin durumunu gözönünde bulundurarak bu konuda Sevr tasarısında değişiklik yapmayı düşünmek eğilimindedir. Ancak bölgesel özerklikler ve Kürt ve Asuri-Keldan çıkarlarınrn yeterince korunması için

bizim tarafımızdan kolaylık gösterilecektir.
Mart 1922 önerisinde: Sözkonusu edilmemiştir.
Lozanda: Elbette sözkonusu ettinilmemiştir.

3. **Ekonomik etki bölgeleri**

Sevr Antlaşmasırnn ardından İtilaf Devletlerinin aralarında imzaladıkları üçlü anlaşmada:
a) Fransız etki bölgeleri:
Suriye sınırıyla yaklaşık olarak Adana ilinin batı ve kuzey sınırları ve Kayseri ile Sıvasın kuzeyinden geçen ve Muş dışta kalmak üzere bu kasabaya yaklaştıktan sonra Cizreye giden bir çizginin içinde kalan bölge.
b) Italyan etki bölgesi:
Izmit yarımadasından çıktıktan sonra Afyona kadar Anadolu demiryolumı ve oradan Kayseri yakınlarında Erciyes Dağı yakınına kadar giden çizgi İzmir bölgesi Ege Denizi, Akdeniz ve Fransız bölgesi arasında kalan bölge.

Mart 1921 de: Bekir Sami Bey ile Fransız ve Italyan dışişleri bakanları arasında imzalanıp hükümetimiz tarafından kabul edilmeyen anlaşmalara göre,
a) Fransız etki bölgesi:
0 sırada Fransız işgali altında bulunan yerlerle Sıvas, EMzığ ve Diyarbakır illeri.
b) Italyan etki bölgesi:
Antalya, Burdur, Muğla, Isparta sancaklarile Afyon, Kütahya, Aydın ve Konya sancaklarının sonradan saptanacak bölümleri.
Mart 1922 önerisinde: Sözkonusu edilmemiştir.
Lozanda: Sözkonusu olmamıştır.

4. İstanbul

Sevrde: Antlaşma içtenlikle uygulanmazsa Istanbul da bizden almacaktır.
Mart 1921 önerisinde: Bu gözdağının kalkacağı ve Türkiyenin Istanbulda asker bulundurabileceği ve Boğaziçinin etrafındaki askerden arındırılmış bölgelerden asker geçmesine izin verilebileceği yazıhdır.
Mart 1922 önerisinde: Istanbuldan çıkanlmamız yolundaki gözdağının kaldırılacağına ve Istanbulda bulundurulabilecek Türk kuvvetinin arttırılmasına söz verilmektedir.
Lozanda: Sözkonusu olmamıştır.

5. Uyrukluk

Sevrde: Hem Müttefik Devletlerden (Yunanistan da içinde olmak üzere) hem yeni kurulan devletlerden birinin (Ermenistan v.b.) uyrukluğuna girmek isteyen Türk uyruklularından hiç kimseye Türk Hükümetince engel olunmayacak ve bunların yeni uyrukluğu kabul edilecektir.
Mart 1921 önerisinde: Sözkonusu edilmemiştir.
Mart 1922 önerisinde: Sözkonusu edilmemiştir.
Lozan Antlaşmasında: Sözkonusu edilmemiştir.
Ancak görüşmeler sırasında İtilaf Devletleri bir adamın uyrukluğunun saptanması konusunda Türkiyedeki yabancı elçilik ve konsoloslukların verecekleri belgelerin yeter sayılmasını istemişlerdi. Bu öneri, Sevr tasarısının yu- karda sözkonusu edilmiş olan 128 inci maddesinin yeni bir şekli idi. Elbette tarafımızdan kabul edilmemiştir.

6. Adalet işlerinde kapitülasyonlar

Sevrde: İngiltere, Fransa, Italya ve Japonyanın temsil edildikleri dört üyeden kurulu

bir komüsyon kapitülasyonlardan yararlanan öbür devletlerin uzmanlarıyla birlikte yeni bir yöntem düzenleyecek ve Osmanh Hükümetile danıştıktan sonra bu yöntemi önerebilecek.
Osmanlı Hükümeti bu yöntemi kabul etmeye şimdiden kesin söz verecek.
Mart 1921 önerisinde: Bu komüsyonda Türkiyenin de temsil edilmesini Itilaf Devletleri kabul etmektedir.
Mart 1922 önerisinde: 1921 önerisi gibi.
Lozanda: Kapitülasyon niteliğinde hiçbir şey yoktur. Danışma niteliğinde olmak üzere birkaç yabancı uzmanı beş sene için hizmetimize almayı kabul ettik.
7. Azınlıkların korunması
Sevrde: 1918 ateşkeslerinden sonra yapılan bütün antlaşmalarda bulunan

hükümlerden başka Türkiyeye ayrıca aşağıdaki yüklenimler kabul ettirilmek istenilmiştir:
a) Yerlerinden ayrılmış olan ve Türk olmayan herkesin eski yerine gönderilmesi. Başkanları Milletler Cemiyeti tarafından atanacak olan hakem komüsyonları eliyle bunların haklarının geri verilmesi ve bu arada bu komüsyonlar isterse Türk olmayanlann yıkılmış olan mülklerinin onarılması için ücretleri hükümetimizce ödenmek üzere işçi sağlanması, göçettirme ve buna benzer işlerde parmağı bulunduğu adı geçen komüsyonlar tarafından ileri sürülen herkesin sürgün edilmesi v.b.
b) Türk Hükümeti, azınlıklann parlamentoda sayılarıyla orantılı olarak bulunmalarını sağlayan bir seçim kanun tasarısını iki sene içerisinde Müttefik Devletlere sunacaktır.
c) Patrikhanelere ve bunlara benzer kurumlara tanınmış olan bütün ayrıcalıklar pekiştirilip çoğaltılmakta ve bunların yönettikleri okul, öksüzler yurdu v.b. konularında o tarihe kadar hükümetin elinde bulundurduğu kısıtlı bir deneme hakkı bile kaldırılmaktadır.
d) ItilM Devletleri, Milletler Cemiyeti kuruluna danışarak bu kararların uygulanmasını sağlamak için alınması gereken önlemleri saptayacaktır. Türkiye bu konuda sonradan almacak her önlemi kabul edeceğine de şimdiden kesin söz verecektir.
Mart 1921 önerisinde: Azınlıklardan sözedilmemektedir. Bu öneri Sevrde yapılacak değişikliklerden sözettiği için bundan sözüedilen anlaşmanın azınlıklarla ilgili bölümünün değiştirilmeyeceği anlamı çıkarılabilir.
Mart 1922 önerisinde: Türkiye ve Yunanistandaki azınlıklarla ilgili bir dizi önlem önerileceği ve bunların uygulanmasını denetlemek için Milletler Cemiyeti tarafından komiserler atanacağı yazılıdır.
Onlemler zincirinin ne olacağı belirtilmemiştir.
Lozanda: Ulusal Andımızda kabul etmiş olduğumuz gibi ve yalnız Müslüman olmayanlara özgü olmak üzere Dünya Savaşından sonra yapılan bütün uluslararası antlaşmalarda bulunan hükümler.
8. Askerlikle ilgili hiikiimler
Sevrde:
a) Türkiyenin silahlı kuvvetleri şu sayıları aşmayacaktır.
Padişahı koruma birliği 700 kişi
Jandarma 35,000 kişi
Jandarmayı desteklemek için özel birlikler 15,000 kişi
50,700 kişi

Harp Akademisi ve Askeri Okullar öğrencileri, depo birliklerinde ve çeşitli işlerde görevli erler ve subaylar bu sayının içindedir.
Ozel birliklerin 15 batarya dağ topu bulunabilecek ve sahra veya ağır topu olmıyacaktır.
Memleket, çeşitli bölgelere ayrılacak ve her bölgede bir jandarma birliği (legion) bulunacaktır.
!ndaanın topu ve teknik araçları olmayacaktır.
Ozel birlikler kendi bölgeleri dışında kullanılamıyacaktır.
Jandarma subaylan arasında 1,500 ü geçmemek üzere yabancı subaylar bulunacaktır.
Her bölgedeki yabancı subaylar aynı ulustan olacaktır.

Sonradan saptanacak olan bu bölgelerin sayısı belirtilmemekle birlikte bunun İtilaf Devletlerinin düşüncesine göre en az dört olacağı anlaşmanm kimi hükümlerinde ve bu arada bir legionun kuvvetinin bütün legionlar kuvvetinin dörtte birini aşmayacağı yolundaki hükümden çıkarılabilir. Böylece Ingiltere, Fransa ve İtalyan subaylarının bulunacağı birer bölge olacağı gibi belki Yunanistana ve belki de ilerde Ermenistana birer bölge verilmesi düşünülmüştür.
Ozel birlikler erleriyle jandarmalar hep paralı olup bunlar en az on iki sene askerlik görevi yapacak ve zorunlu askerlik ödevi kalkacaktır.
Her bölgedeki legiona alınacak erler ve subaylar o bölge halkından olacak ve legionda her unsurdan adam bulundurulmasına elden gelebildiğince önem verilecektir.
Deniz kuvvetlerimiz yedi tane sloop ve altı torpitoyu aşmayacak ve hiçbir uçak ve güdümlü balonumuz olmıyacaktır.
Itilaf Devletlerinin kara, deniz ve hava kontrol komüsyonlarının memleketimizde her türlü denetleme yapmaya hakları vardır. Kara komüsyonu özellikle;
Türkiyenin kullanabileceği, polis, gümrükçü, orman bekçisi v.b. gibi görevlilerin sayısını belirlemek,
Arta kalacak silahlarımızı almak,
Memleketiniizi bölgelere bölmek, her bölgede bulunacak jandarma ve özel birlikler sayısını belirlemek, bunların görevlendirilme ve kullanılma biçimini denetlemek, yabancı subayların sayı ve oranını belirtmek ve hükümetle birlikte yeni silahlı kuvvetlerimizi düzenlemek v.b görevli olacaktır.
Mart 1921 önerisinde:
Jandarma sayısı 45,000e,
Ozel birliklerin asker sayısı 30,000 e yükseltilmiştir.
Jandarma dağıtımı, İtilaf Devletlerinin yukarda belirtilen kontrol komüsyonuyla hükümet arasında anlaşarak yapılacaktır.
Jandarma subay ve ast subaylarının oranı yükseltilecektir. Yabancı subay sayısı azaltılacak ve bunların bölgelere dağıtımı, kontrol komüsyonu ve hükümet arasında anlaşmayla kararlaştırılacaktır. (Bununla belki de her bölgede bulunacak yabancı subayların aynı ulustan olmayacağı anlatılmak istenmiştir.)
Mart 1922 önerisinde:
Paralı asker kullanma yöntemleri olduğu gibi bırakılmış
Jandarma *45,000e*
Ozel birliklerde bulunabilecek asker sayısı 40,000e
yükseltilmiştir.
Jandarmada yabancı subay kullanılması Türkiyeye önerilmekle birlikte, bu koşul olarak ileri sürülmiyecektir.
Lozaıda: Trakya ve Boğazlarda askerden arındırılmış bölgelerle ilgili kısıtlamalardan başka

hiçbir bağlayıcı şey yoktur. Dahası Boğaziçinin iki yanındaki askerlerden arındınlmış bölgede, 12,000 asker bulundurabilmek hakkını korumuşuzdur.
Bu bölgeler için bile hiçbir denetleme kabul edilmemiştir.
* Küçük tonajda bir tür savaş gemisi **(B.Y.)**

Sevr tasansmda: Türkiye, savaş sırasında savaş kurallarına aykırı davranışlarda bulunmuş ya da Türkiye içinde kıyımlar yapmış ve zorla göç ettirme v.b. işlere karışmış olan kişileri, istemeleri üzerine Müttefik Devletlere (bu arada Yunanistana) ve Türkiyeden toprak almış olan devletlere (Ermenistan v.b.) teslim edecektir. Bu kimseler kendilerini istemiş olan devletin askeri mahkemeleri tarafından yargılanacak ve cezalandınlacaktır.
Mart 1921 önerisinde: İtilğf Devletlerinin önerisinde bundan sözedilmemiştir.
Ancak Bekir Sami Beyin İngilizlerle imza etmiş olduğu azınlıklar ve yabancılarla ilgili değiştirim antlaşmasında elimizdeki bütün İngilizleri serbest bırakarak bir kısım Türkleri suçlu sayarak İngilizlerin elinde bırakmayı kabul etmiş olması Sevr tasarısında bulunan eski hükümlerin daha yumuşatılmasmdan başka bir şey değildir.
Mart 1922 de: Bu konudan sözedilmemiştir.
Lozanda: Sözedilmemiştir.

10. Maliye ile ilgili hükümler

Sevrde: Itilaf Devletleri Türkiyeye yardım için Ingiliz, Fransız ve Italyan delegelerinden oluşan maliye komüsyonu kuracaklar ve bu komüsyonda danışman niteliğinde bir Türk komiseri bulunacaktır.
Bu komüsyonun görev ve yetkileri şöyle olacaktır:
a) Türkiyenin gelirlerini korumak ve artırmak için her türlü önlemleri alabilecektir.
b) Türk Meb'uslar Meclisine sunulacak olan bütçe önceden maliye komüsyonuna sunulacak ve kabul ettiği biçimde Meclise gönderilecektir. Meclisin yapacağı değişiklikler ancak komüsyonca onanırsa uygulanabilecektir.
c) Komüsyon, doğrudan doğruya kendisine bağlı ve üyeleri kendi oluru ile atanacak olan Türk maliye teftiş kurulu tarafından bütçenin ve mali kanun ve tüzüklerin uygulanmasını denetleyecektir.
d) Kamu Borçları Yönetimi ve Osmanlı Bankasile anlaşarak Ttirkiyenin para basma sistemi düzenleyip iyileştirilecektir.
e) Kamu Borçlarına aynlan gelirler dışında Türkiyenin tüm gelirleri, bu maliye komüsyonunun emrine verilecektir. Komüsyon bunlarla;
11km:
Kendisine ve Türkiyede kalacak olan İtilaf Devletleri işgal kuvvetleriyle ilgili giderleri ödedikten sonra 30 Ekim 1918 tarihinden bu yana İtilaf Devletleri ordulannın hem bugünkü Türkiyede hem Osmanlı İmparatorluğunun değişik bölümlerindeki giderlerini ödeyecektir.
Ikinci olarak:
Türkiye yüzünden zarar görmüş olan bütün İtilğf Devletleri uyruklulannın kayıplarını Türkiye ödeyecektir.
Türkiyenin gereksinimleri bundan sonra düşünülecektir.
f) Hükümetçe verilecek her ayrıcalık teker teker maliye komüsyonunun onamasına bağlı olacaktır.

g) Kamu Borçları Yönetimi tarafından kimi vergilerin doğrudan doğruya alınmasına ilişkin bugünkü sistem komüsyonun onayıyla olabildiğince genişletilecek ve bütün Türkiyede uygulanacak şekilde yaygınlaştınlacaktır.
Gümrükler, maliye komüsyonu tarafından atanıp işten çıkarılabilecek ve kendisine karşı sorumlu bulunacak olan bir genel müdürün yönetiminde bulunacaktır v.b.
Mart 1921 önerisinde: Yukarıda adı geçen komüsyonda Türk Maliye Bakanı onursal başkan olacaktır. Komüsyonda bir Türk delege bulunacak ve bunun Türk maliyesiyle ilgili konularda oyu olacaktır. Itilf Devletlerinin parasal çıkarlarıyla ilgili konularda ise Türk delegenin yetkisi sadece danışma niteliğinde olacaktır.
Türk ParUimentosu, Türk Maliye Bakanıyla maliye komüsyonu tarafından birlikte hazırlanacak olan bütçede değişiklik yapabilecektir. Ama bu değişiklikler bütçedeki kalemleri aşacak biçimde ise bütçe onanmak üzere yeniden maliye komüsyonuna gönderilecektir.
Türk Hükftmeti ayrıcalıklar vermek hakkına yeniden sahip olacaktır. Ancak, Türk Maliye Bakanı, bu konudaki anlaşmaların Türk hazinesinin çıkarma uygun olup olmadığını maliye komüsyonile birlikte inceleyecek ve bu konuda birlikte bir karar alınacaktır.
Mart 1922 önerisinde: Maliye komüsyonu kurmaktan vazgeçilmektedir. Ama Itilif Devletlerine olan harpten önceki borçların ve ölçülü bir tazminatın ödenmesi için gereken denetimin Türk egemenliği ilkesiyle bağdaştırılmasina çalışılacaktır.
Savaştan önceki kamu borçlan komüsyonu olduğu gibi kalacak ve yukanda yazılı iş için İti1tf Devletleri tarafından hesap temizleme komüsyonu kurulacaktır.
Lozanda: Bu gibi bağlayıcı hükümlerin hepsi kaldırılmıştır.

11. Ekonomi ile ilgili hükümler

Sevrde: Kapitülasyonlardan yararlanma hakkı savaştan önce bunlardan yararlanan Itilf Devletleri uyruklarına geri verilecek ve bunlardan önceden yararlanmayan İtilif Devletleri (Yunanistan ve Ernıenistan v.b) uyruklarına da yeniden verilecektir.
(Bu haklar arasında birçok vergiden bağışıklık bulunduğu ve uyrukluk konusunda görüldüğü gibi her Türk uyruklunun Itilİf Devletlerinden birinin uyrukluğuna girmesine engel olma hakkının bizden alındığı dikkate alınırsa bu hükmün kapsamı daha iyi anlaşılır.)
Gümrük tarifeleri için 1907 tarifesi (% 8) yeniden yürürlüğe konulmaktadır. Türkiye, Itilif Devletleri gemilerine enaz Türk gemileri kadar haklar tanıyacaktır.
Yabancı postaları yeniden kurulacaktır.
Mart 1921 önerisinde: Yalnız yabancı postaların birtakım koşullar altında kaldırılmasının düşünüleceği söylenilmekte olduğuna göre öbür hükümler olduğu gibi bırakılmaktadır.
Mart 1922 önerisinde: Ingiltere, Fransa, Italya, Japonya ve Türkiyenin delegelerinden ve kapitülasyonlardan yararlanan öbür devletlerin uzmanlarından kurulu bir komüsyon barışın yürürlüğe girdiği tarihi izleyen üç ay içinde Istanbulda toplanıp kapitülasyon sisteminin değiştirilmesi için öneriler hazırlayacaktır.

Maliye ile ilgili konularda bu öneri ile yabancı uyrukluların Türklerle eşit vergi vermesi sağlanacaktır. Aynca bu öneriler gümrük resminde gerekli görülecek değişiklikleri yapmaya yönelik olacaktır.

Lozanda: Kapitülasyonların her türü bütünüyle ve sonsuza dek kaldırılmıştır.

12. Boğazlar komüsyonu

Sevrde: Kendine özgü bayrağı, bütçesi ve kolluk kuvvetleri olan bu komüsyon gemilerin Boğazlardan geçmesi, fenerler, kılavuzluk v.b... gibi işlerle uğraşacak ve daha önce yüksek Sağlık Kurulunun yaptığı görevlerle kurtarma işleri artık komüsyonun gözetimi altında ve onun direktiflerine göre yürütülecek ve komüsyon Boğazların özgürlüğünü tehlikede görürse İtilM Devletlerine başvurabilecektir.
Komüsyonda Amerika, İngiltere Fransa, İtalya, Japonya ve Rusyanın delegelerinin ikişer oyu olacaktır.
Amerika istediği zaman ve Rusya Birleşmiş Milletlere girerse o zaman komüsyona katılabileceklerdir.
Komüsyon üyeleri diplomatik bağışıklıktan yararlanacaklardır. Komüsyona dönüşümlü olarak ve ikişer sene süreyle iki oyu olan devletlerin delegeleri başkanlık yapacaktır.
Mart 1921 önerisinde: Türk delegesinin de iki oyu olacak ve Boğazlar Komüsyonuna başkanlık edecektir.
Mart 1922 önerisinde: Yine Türk delegesi komüsyona başkanlık edecektir. Boğazlarla ilgili bütün devletler komüsyonda temsil edileceklerdir.
Lozanda: Komüsyonun başkanlığı bize verilmiştir. Komüsyonun görevi gemilerin Boğazlardan geçişinin Boğazlar Anlaşması hükümlerine uygun olmasını sağlamaktan ibarettir. Komüsyon her sene Milletler Cemiyetine rapor verecektir.
Yine bu antlaşma ile İstanbuldaki uluslararası sağlık kurulu kaldırılmış, sağlık işleri Türkiye Hükümetine bırakılmıştır.
Muhterem Efendiler, Lozan Barış Antlaşmasındaki ana hükümleri, öbür barış önerilerle daha çok karşılaştırmanın yersiz olacağını düşünmekteyim. Bu antlaşma, Türk milletine karşı, yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşmasıyla tamamlandığı samlırnş büyük bir suikastin yıkılışını bildirir bir belgedir. Osmanlı dönemi tarihinde eşi görülmemiş bir politik zafer yapıtıdır.
* *
Efendiler, Lozan barış görüşmeleri sırasında, oluşan ve barış yapıldıktan ***Delege Ku-*** sonra, dile getirilip yayılan sorunu, burada, sözkonusu yaparak kamu oyunu en! ***Başkanı*** aydınlatmak isterim. Dile getirilip yayılan sorun, Delege Kurul Başkanı İsmet
Paşa ile Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Bey arasında çıkan anlaşmazhktır. *!aKumlu* Bu anlaşmazlığı, ilgili belgeleri inceleyerek köklü ve sağlam nedenlere *Başkanı*
bağlamak güçtür. Bu bakımdan, anlaşmazlığı, daha çok tinsel ve duygusal nedenleriyl incelemek gerektiğini düşünmekteyim. *çıkan* ***anlaşmazlık***

Birkaç kere yeri gelmiş de, bildirniiştim ki, Lozan Konferansı sözkonusu olduğu zaman, Delege Kurul Başkanlığını Rauf Beyin yapmasını isteyenler vardı. Gerçekte, Rauf Bey, Delege Kurul Başkanı olmak istiyordu. Ismet Paşanın, askerlik danışmanı olarak, kendisile birlikte gönderilmesini de benden rica etmişti. Ben, Rauf Beye; Ismet Paşadan ancak onu başkan olarak göndermekle yararlanılabileceği yanıtını verdim. Sonra bilindiği gibi, Rauf Beyi göndermedik. Ismet Paşa ordunun başından alındı. Dışişleri Bakanı seçildi ve Delege Kurul Başkanlığına atandı.
Lozan Konferansının birinci döneminden sonra, Ismet Paşanın, uğradığı sataşmaları, eleştirileri anlatmıştım. Böyle olmakla birlikte, ikinci defa Lozana gönderilen, yine Ismet Paşa oldu. Ismet Paşa, Lozan görüşmelerini büyük bir anlayış ve kavrayışla yürütüyordu. Görüşmelerde olup bitenleri, düzenli olarak Bakanlar Kuruluna bildiriyordu. Kimi önemli konularda, Bakanlar Kurulunun ne düşündüğünü soruyor ya da direktif verilmesini istiyordu. Çözümlenmesi gereken sorunlar, önemli, tartışmalar sert ve üzücü idi. Rauf Bey- de, Ismet Paşanın, görüşmeleri yürütüşünü beğenmezlik duygusu uyanmıştı. Bu duygusunu, Bakanlar Kurulundaki arkadaşlanna aşılamak isteğine kapılmıştı. Bakanlar kurulunda, Ismet Paşanın raporlan okundukça, zaman zaman Ismet Paşa bu işi başaramayacak demeğe başlanmış dahası, bir aralık, Ismet Paşayı geriye çağırmak önerisi ortaya atılmış.. Rauf Bey, derhal bu

öneriyi, hemen oylamaya kalkışmış. Milli Savunma Bakanı olarak Bakanlar Kurulunda bulunan Kzırn Paşanın karşı çıkmasıyla vazgeçilmiş...
Obür yanda, Ismet Paşada da, Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Beye kar- ***İsmet Paşaşı,*** güvensizlik duygusu uyanımş.. Rauf Beyin imzasile bildirilen görüşlerden, ***dut, Bakan*** Rauf Beyin, bana bilgi vermeden direktif vermekte olduğu kaygısına düşmüş.. Ç ***tlut***
Sonunda, Ismet Paşa, görüşmelerin güç ve tehlikeli evrelere girdiğinden, **RatfBeye** sözederek, benim, durumu yakından izlememi yazdı. Gerçi, bana, Ismet Paşa- *karşı* **günın** raporlarından ve Bakanlar Kurulu kararlarıyla ilgili bilgi veriliyordu. ***vensizlik*** Ama, Rauf Beyin kararları bildiren yazılarınııı ne biçimde yazıldığını kontrol
etmiyordum. Ismet Paşanın, dikkatimi çekmesi üzerine, Lozan görüşmelerini, Bakanlar Kuruluna katılarak kendim izlemeyi ve kimi zaman Bakanlar Kurulu kararlarını kendim yazmayı gerekli buldum.
Sözkonusu ettiğimiz sorun üzerine, açık ve kesin bir fikir verebilmek için Ismet Paşa ile Rauf Bey arasında değişik sorunlarla ilgili olmak üzere yapılan yazışmalardan, yalnız bir, iki sorunla ilgili kimi yazışmalan önünüzde inceleyeceğim.
Yunan savaş onarımlarından dolayı, Yunanistan gergin bir tutum aldı. ***Yunan ona-*** Ismet Paşa ile Venizelos arasında bu sorunla ilgili görüşme ve tartışma kesil- *?tlhldUhi ışındndoı ...* ***!ayı Ismet***
Itılaf Devletleri, Ismet Paşaya; Karaagacın bize bırakılmasını ve bızım de ***Paşa ile*** onarım isteğinden vazgeçerek Yunan onarımlan sorununun çözümlenmeshıi ***Bakanlar*** önerirler. Ismet Paşa, Karaağacrn, haklı olarak istediğimiz onarımlara bir karşılık *Kurulu*
olamayacağmı ve bir yandan da ItilM Devletleriyle aramızda bulunan ve daha ön- 7< ce çözümlenmiş olan onarmılar sorununun bu konferansta yeniden görüşülüp ***fiş aynlığı*** saptanmadığını, her iki sorunu hükümete bildirmek zorunda olduğunu bildirir. Is- ***ve gerginlik*** met Paşa, bu durumu 19 Mayıs 1923 tarihli şifrei teigrafıyla, Bakanlar Kurulu

Başkanlığma bildiriyor ve hükümetin kararının ivedilikle bildirilmesini saygıyla dilerim. diyor.
İsmet Paşa bu yazısına, üç gün geçtiği halde karşılık alamaz.. 22 Mayıs 1923 tarihinde, Bakanlar Kurulu Başkanlığına, ivedi olarak şu şifreli telgrafı da çeker:
Yunan onarımlarına karşılık, Türkiyeye Karaağaç ve yöresinin bırakılması ile ilgili olarak, Itilf Devletlerince yapılan öneri ile ilgili hükümet görüşünün bildirilmesini 19 Mayıs 1923 tarih ve 117 sayıh telgrafla dilemiştim. Yüksek emirlerinizin çabuklaştırılmasını saygıyla dilerim.
Rauf Bey, İsmet Paşanın iki teigrafına, 23 Mayıs 1923 tarihinde karşılık veriyor. Karşılığın birinci maddesi şudur: Karaağaca karşılık onarım parasından vazgeçemeyiz." Karşılığın üçüncü maddesinde, birtakım düşüncelerden sonra "Yunanlıların bunu veremiyeceklerini, Itiltf Devletlerinin söylemesi şaşılacak şeydir ve kabul edilemez. deniliyor.
Karşılığın beşinci maddesinde, yine birtakım düşüncelerden sonra, şu görüş ileri sürülüyor: Bu sorunun Itilaf Devletleriyle barış yapılmasını engellememesi için, bizi Yunanlılarla bir çözüm yolu bulmakta serbest bırakarak kendilerinin barış yapmaları seçeneği yeğ görülmüştür.
Ismet Paşa, 24 Mayıs 1923 tarihinde Rauf Beye yazdığı sonraki dört raporunda, şu bilgileri veriyor ve şu düşünceleri ileri sürüyor: Madde 1 .Bugün General Pelle geldi. Yunan Delege Kurulunun iki gün sonra, yani Cumartesi günü onarım işini resmi olarak sözkonusu etmeyi önerdiğini ve o zamana kadar tarafımızdan karşılık verilmezse Cumartesi günü Konferanstan çekileceklerini bildirdiklerini söyledi. Ben, onanmla ilgili karşılığınızı daha almamış idim. Hükümetimden karşılık gelmedikçe yapılacak bir şey olmadığını ve bu bildirimden

etkilenmediğimi söylemekle yetindim."
"Durumun son evreye geldiği kanısındayım. Sızan genel söylentiler ve gazete haberleri genellikle kötümserdir." Madde 2 .Çeşitli sorunlarla ilgili Yüksek Başkanlığınızca verilen karşılıklan aldım. Dikkate değer ki onanmlar işinde Ankaranın öneriyi kabul etmediği yollu karşılık daha önce yaygın olarak duyulmuştur. Bizim çevrelerden sızmış olamaz. Çünkü öneriyi ve verilen karşılığı daha kimse bilmiyor...
İsmet Paşa, Yunan onarımları sorunuyla ilgili görüşlerini şöyle bildiriyor. Karaağacı ve yöresini içeren öneriyi kabul edip Yunan onarımları sorununu aradan çıkarmayı uygun bulmak zorunludur. Yunanhlara para ödetmek İtikif Devletlerince olamaz sayıldığı gibi bütün İtilf Devletleri aradan çekilse bile çıkabilecek savaşı kazandıktan sonra da para almak için ödetme aracı olmadığından, ödenmesinde direnmek, çıkmaz bir yoldur ve her memlekette denenmiş ve saptanmıştır, v.b..."
Ismet Paşa, bu görüşünü pek akla yakın ve uzak görüşlü düşüncelerle açıkladıktan sonra, Konferansın şimdiki durumuna göre ekonomi, ticaret ve yerleşme işleriyle ilgili ve bütün öteki maddeler, büyük çoğunluğuyla iyi bir biçimde çözümlenmiştir ve çözümlenmektedir..."
"Boşaltma işi daha saptanmadı. Ama, isteğimize uygun olarak saptanacağı umulmaktadır ve öyle olması da gerekir." diyor ve öteki sorunlann vardığı ve

varabileceği sonuçları da bildiriyor ve ondan sonra şunları yazıyor: "Düşüncelerimin özeti şudur ki, hükümet bize verilen direktiflerdeki temel maddelerin içinde kalır ve Yunan onarımları konusu önerimi uygun olarak sonuçlandırılırsa, barışı elde etmek umudu gerçekten kuvvetlidir. Yok, hükümet, Yunan onarımları nedenile görüşmelerin kesilmesini göze alırsa ve bize verilen direktiflerde bulunmayan maddelerin biçimlerine göre değişmez görüşler ileri sürmekte direnirse barış olması şüphelidir. 'Kabotajrn kayıtsız şartsız kaldırılmasmı ya da konunun barışdan sonraya ertelenmesini uygun görüp istedik; ama, belirli koşullar içinde, iki senelik özel bir anlaşma ile sorunu çözümleyebildik. Oysa bu konuyla bile ilgili olarak yeniden değişmez şeyler emrediyorsunuz." Ondan sonra, Ismet Paşa şunu yazıyor:
Kararımın özeti şudur: Çıkarlarımıza uygun ve elde edebileceğimiz en iyi koşullar içeren bir barış antlaşması hazırlanmaktadır. Hem Yunan onanmları ve hem başka konularda daha çok çıkar sağlanacağını görmekte ve görüşmelerin kesilmesini göze almakta hükümet direnmekte ise ben bu görüşe katılmıyorum. Bu noktayı açıkça ve hemen bana bildirmesini hükümet başkanından istiyorum. Aramızda uyuşma olmazsa ödevim, Delege kurulu burada bırakarak memleketime dönmek ve bakanlar kuruluna ağızdan da durumu bir daha anlattıktan sonra, savaş ve barış konusunda, sorumluluğumu sona erdirmektir.
İsmet Paşanın, telgraflarının son maddesi şudur: "Görüşlerimin **olduğu gibi, Büyük Millet Meclisi Başkanına (yani bana) ulaştırılmasını dilerim."**
Efendiler, bu verdiğim bilgilerden, ortaya çıkan şudur: İsmet Paşa, Karaağaca karşılık Yunan onarımları sorununu sonuçlandırmayı uygun görüyor ve hazırlanmakta olan antlaşmanın elde edilebilecek en iyi koşulları içerdiği kanısında bulunuyor.
Rauf Bey de, Karaağaca karşılık onarımlar parasından vazgeçemeyiz diyor.
Ben, Rauf Bey ile Ismet Paşa arasında, yapılan bütün yazışmaları incele- ***Ben, İsmet*** dikten sonra, genel olarak Ismet Paşanın görüşünü uygun buldum. Ama, hem ***Paşarnn*** Rauf Bey hem İsmet Paşa görüşlerinde direnir durumdalar ve görüşlerini belirtmekte her ikisi pek keskin kelimeler kullanmış bulunuyorlardı. Rauf Bey, ' Meclisçe ve ulus kamu oyunca iyi karşılanabilecek ve parlak sözlü bir propaganda yolunda idi.

Yurdumuzu yakıp yıkmış olan Yunanlılardan, yüce zaferimize karşın, onarım parası istemekten vazgeçemeyiz. Itilf Devletleri, Yunanlıları bizimle karşı karşıya serbest bıraksınlar. Biz, onunla hesabımızı görürüz görüşünün savunucusu oluyor.
Barış sorununu bütünüyle ve büyük barış ilkelerini gözönünde tutan Ismet Paşa ise Bakanlar Kurulu Başkanıyla bu anlaşmazlığı sırasında Yunanlılara karşı özveri önennek durumunda bulunuyordu. Bu görüşün yerinde ve benimsenmesi zorunlu olduğunu kamu oyuna anlatmak elbette okadar kolay değildi.
Sorunu, o yolda çözümlemek gerekti ki, hem İsmet Paşanın önerisi benimsenerek barış olsun ve hem de Rauf Bey ve başkanı bulunduğu Bakanlar Kurulu yerinde kalıp barış imzalanıncaya kadar çalışmasını sürdürsün.

Genelde iki tarafa karşı aldığım tutum yumuşak olmadı. Bir tarafa hak *Sorunu* **çüvererek** öbür tarafı susturmak sistemini uygulamadım. Durumu nasıl inceledi- *5u.m!be7ıek* ğimi ve görüşümü nasıl ortaya koyduğumu açıklamak için, 25 Mayıs 1923 gü- % nü yapılan Bakanlar Kurulu toplantısından sonra, Ismet Paşaya yapılmış olan *vererek ötebildirimler* olduğu gibi bilginize sunacağım. *ki tarafi*
Ismet Paşaya iki şifre telgraf yazıldı. Biri, Bakanlar Kurulu kararı olarak
Rauf beyin imzasile çekildi. Bu telgrafı ben, Kğzım Paşaya dikte ettim. Ote- *uygulakini* ben kendim yazdım ve kendi imzamla gönderdim. Rauf Beyin imzasile *madım* çekilen telgraf şudur:
Ismet Paşa Hazretleıine 251511923
24 Mayıs 141 den 144e kadar sayılı teigraflarınız üzerine Gazi Paşa Hazretleri başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunun kararı aşağıda bilginize sunulur:
Barışa engel olan önemli ve askıda kalmış olan sorunlar bizce bir bütün oluşturmaktadır. Bu sorunlardan herhangi biri gergin bir durum aldığı zaman ödünde bulunmamız istenir ve bu ödünü zorunlu sayacak olursak geri kalan sorunların da böylece zararımıza çözümlenmesi olasılığını çok kuvvetlendirmiş oluruz.
Yunan onarımları konusunda ödün verilecek olursa bu ödün hiç olmazsa şimdi askıda bulunan ve bizce elde edilmesi çok gerekli olan sorunların bizden yana sonuçlanması yoluyla barışa yardımcı olmalıdır.
Bundan dolayı kamu borçlarının faizleri ve yurdun kısa zamanda düşmandan boşaltılması ve adalet işlerinin çözüm yöntemi ve şirketler tazminatı sorunu Yunan onarımları sorunuyla birlikte ele alınır ve yararımıza çözümlenmesi üstlenilip sağlanırsa ancak o zaman bu ödünün verilmesi uygun olabilir.
Böylece en çok çıkar sağlayacak olan bir barış elde edilebileceği ve bunun dışında uzun görüşmelerin hayırlı bir barış getirmiyeceği kanısında olan Bakanlar Kurulu, konferansa son ve kesin öneriler yapıp karşılık beklemenizi rica etmektedir.
Hüseyin Rauf
Benim yazdığım telgraf da budur:
Ismet Paşa Hazretleriıe
24 Mayıs ve 141'den 144'e kadar sayılı telgraflarınızda yazılanlar Bakanlar Kurulu ile birlikte incelenip görüşüldü. Bakanlar Kurulunca alınan karar Bakanlar Kurulu Başkanlığından bildirildi.
Benim düşündüklerim:
1 .Üzerinde durup direnmeyi gerektiren sorun Yunan onarımları işinde Türkiyenin vereceği ödün değildir. Belki bu ödüne yanaşmak istenilmesi barışın yapılmasına engel olan köklü ve önemli sorunlann daha çözümlenmemiş ve umulduğu biçimde çözümlenebileceğine inandıracak kanıtlar bulunmamış olmasındandır. Gerçekte çözümlendiği ya da çözümlenebileceği kestirilen ekonomi ile ilgili işler Ankarada toplanmakta olan şirketlerle yapılacak görüşmelerin sonucuna bağlıdır. Bu şirketlerin ise aşırı isteklerde bulundukları şimdiden anlaşılmıştır.
2 .Ekonomi ve maliye ile ilgili sorunlar İtildf Devletlerinin görüşüne göre yani bizim çıkarlarımıza aykırı olarak çözümleninceye kadar Istanbulun boşaltılmasını geciktirmekte direnmelerinden duyulan kaygı büyüktür ve önemlidir, Dahası bu gecikmenin Musul sorunu İngilterenin çıkarına çözümleninceye kadar sürmesi akla çok yakın gelmektedir.

3 - Borçlarımızın hangi çeşit para ile ödeneceği sorununda Muharrem Kararnamesinin yürürlükte olduğunu belirten bir bildirgede direnildikçe bizim yararımıza çözünılenemiyeceği görülüyor.
4 - Adalet işlerinin çözüm yöntemi Itilaf Devletlerinin önerisi üzerine kabul edilmiş olmasına karşın sonra vazgeçmeleri ve bunda direnmeleri dikkat çekicidir.
5 - Bundan dolayı Yunan onanmları sorununda bizi ödün vermeye zorlamaya kalkışmalarının nedenini şöyle düşünüyorum:
Yunanlılar uzun süre ordularını sildh altında tutmak ve yıpratmak istemiyorlar. Türkiye ile aralannda çözümlenmesi gereken onarımlar sorununu kendi isteklerine uygun olarak çözümleye

rek güvenli ve dingin bir duruma geçmek zorundadırlar. İtilf Devletleri ise bizim çok önemli saydığımız sorunları bizden yana çözümlemek kararında olmayıp görüşmeleri olabildiğince uzatarak ve her sorun üzerinde bizi yıpratarak en sonunda kendi yararlarına ödün vermeye zorlamak kararındadırlar. Yunanlıların amaçlarını savaşla elde etmelerini de istemediklerinden, bize baskı yaparak Yunanlıları sevindirip diıigin bir duruma getirmek istiyorlar. Biz, bu direniş karşısında ödün vererek barışın sağlanmasına yardım etmiş olacağımızı sanmıyorum. Tersine yine zaman geçecek ve barışın oluşması için sonuna kadar ödün vermek zorunda bırakılacağız. İzmirin kurtarılışından bugüne kadar dokuz ay geçti. Böylelikle dokuz ay daha geçebilir.
Önemle gözönünde tutmak gerekir ki, belirsiz bir süre beklemeyi kabul edemeyiz. 6 - Çıkarımıza olmayan sorunlarda ödün vermek ve yararımıza çözümlenmesi zorunlu olan sorunları öbürleriyle birlikte çözümlememek bizi güçsüz kılar ve zor duruma sokar. Bunun için barışın temelini oluşturacak sorunların hepsini bir bütün olarak dikkate almak ve bunu açık ve kesin olarak konferansın gözü önüne serip kabulünü üsteleyerek istemek ve bu konuda inanca elde etmedikçe ödün vermeyi gerektiren sorunların kesin çözümünü kabul etmekten kesinlikle kaçınmak zamanı gelmiştir.
7 - 24 Mayıs 144 sayılı teigrafınızla bildirilen özet kararmızı uygulamakta acele etmemenizi dilerim. Meclisin görüşüne dayamlarak verilen direktifteki önenıli noktalar yani maliye ve ekonomi ve adalet ve yönetimle ilgili sorunlarda yaşama ve bağımsızlık haklarımızı tam ve güvenli olarak daha elde edemediğimize göre ödün verme konusu üzerinde fazla durmaymız.
8 - İtilaf Devletleri bize, varlığımızı ve bağımsızlığımızı ilgilendiren sorunlarda ne yapıp yapıp bizim zararımıza önemli koşullar kabul ettirmeye karar vermedikçe onarımlar konusunda takınacağınız sert durum üzerine Yunan ordusunun savaşmaya başlamasına ve böylelikle hepsinin birden savaşa girmelerine izin veremezler. Eğer olumsuz görüşte direnmekteki kararları kesinse Yunan onarımları sorununda değilse İstanbulun boşaltılması ya da borçların ödeneceği para ya da adalet sorunları ki, bütün dünyayı ilgilendirir, o sorunlarda daha elverişli bir ortam içinde bize karşı çıkarlar. Ama böyle olunca da biz daha güçsüz duruma düşebiliriz.
9 - Yunanlıların Cumartesi günü konferanstan çekilmelerini önleyebilmek için isteklerini kabul etmek yararımıza değildir ve böyle bir çekilmenin İtilf Devletleri de onlarla birlikte çekilmedikçe hiçbir anlam ve etkisi olamaz. Eğer konferanstan çekileceklerini bildirmenin anlamı, edimli olarak savaşmaya başlayacaklarını duyurmak ise bu konuda İtilf Devletlerinden haklı olarak sorulacak noktalar vardır.
10 - Kısaca; böyle çabuk ve ansızıı verilen gözdağı karşısında tek başına bir sorunda ödün vermeyi kabul ettiğimizi söylemek, barışı uzaklaştırmak niteliğinde sayılabilir. Tekrar ediyorum İtiUif Devletlerini ana sorunları çözümlemeye çağınnız Efendim.

25/5/1923 **Mustafa Kemal**

Bunlardan başka, Ismet Paşaya, kişiye özel olarak da şu kısa şifre telgrafı çektim:
Şifre - kişiye özeldir. İsmet Paşa Hazretlerine 25 Mayıs 1923
Bakanlar Kurulu Başkanlığı ile Delege Kurulun bütün yazışmalarını bir dafa daha karşılaştırarak incelemeyi gerekli buldum. Kimi telgraflarda, kullanılan sözlerden, arada yanlış anlaşılma var gibi bir anlam çıkardım. Onarımları kabul etmekte ve etmemekte direnme yoktur. Bunu açıklamak için durum ve düşüncelerim üzerindeki görüşlerimi ayrıca bilginize sundum. Özlemle gözlerinden öperim kardeşim.

Mustafa Kemal

Bu teigraflarda yazılanlara göre, Karaağaca karşı Yunan onarımlarından vazgeçmeyi genel olarak

kabul ettiğimiz açıkça anlaşılmaktadır. Ancak ana sorunlarda çok gerekli ve ölüm kalım işi saydığımız konulann sağlanmasına da, İsmet Paşamn dikkati çekilmiştir.

İsmet Paşanın da bu bildirilerden çıkardığı anlam ve amaç böyle olmuştur. Ismet Paşa, dtişündüklerinin olduğu gibi bana ulaştırılmasını Rauf Beyden istediği 24 Mayıs 1923 tarihinde, doğrudan doğruya bana da bir telgraf çekmiş.. 24 Mayısta çekilmiş olan bu telgrafı, ben, 26 Mayısta aldım. Telgraf Dışişleri Bakanlığı şifresile gelmiş ve Rauf Bey tarafından görüldükten sonra bana gönderilmişti. Oysa bu telgrafda, bir bakıma Rauf Beyden yakınılıyordu. Ismet Paşanın telgrafı şudur:
Lozan 24 Mayıs 1923 çekilişi 26 Mayıs 1923 gelişi
Sayı 145 Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleriıie
Durumla ilgili olarak Bakanlar Kurulu Başkanlığına ayrıntılı rapor verdim. Hükümetle aramızda köklü anlaşmazlık vardır. Uzlaşma olmazsa dönmek zorunda ve kararındayım. Raporumun Yüksek Başkanlığınıza ulaştırılmasını açık olarak istedim. Konferans son günlerindedir ve durum geciktirmeye elverişli değildir. Kanıma göre barış ileri sürdüğüm görüş çerçevesi içinde sağlanabilir. Yüksek Başkanlığınızın bu olağanüstü zamanda genel durumu yakından izleminizi saygı ile dilerim.
Ismet
Otekilerinden bir gün gecikmeyle gelen bu telgraf olduğu gibi Gazi Paşa Hazretlerine sunulacaktır.
261511923 Hüseyin Rauf
Telgraf elime geçtiği gün Ismet Paşaya şu karşılığı verdim:
Şifre: Makine başında **Ismet Paşa** Hazretlerine Ankara, *261511923*
24 Mayıs 145 sayılı şifreyi 26da aldım, Ondan evvel kısa ve uzun iki şifre yazdım. Durumu izliyorum. Geri dönme nedeni onarımlar sorununda ödün vermek olduğuna göre doğru değildir. Bildirdiklerime göre girişimlerinizi sürdürürseniz daha elverişli evreye geçeceğinizi umarım. Bakanlar Kurulu ile aranızda sezilen görüş ayrılığı ortadan kaldınlır. Gözlerinizden öperim efendim.
Gazi Mustafa Kemal
Ismet Paşa, 26 Mayıs 1923 tarihinde, Bakanlar Kurulu Başkanlığına yazdığı raporlarda, Bakanlar Kurulu Başkanlığının direktiflerini ve benim telgraflarımın içeriğini ve Delege Kurula verilmiş olan ana direktifi göz önünde bulundurduğunu ve ona göre iş yaptığını anlattıktan sonra 26 Mayıs günü öğleden sonra Itilaf Devletleri delegelerinin, Yunan onanmlarına karşı Kara- ağacın kabul edilmesi konusundaki önerisini uygun bulduğunu söylemiş ve öteki sorunları birkaç gün içinde sonuçlandırabileceğini bildirmiş..
Rauf Bey, bu raporlan bana 27 Mayıs 1923 tarihinde şu yazıya ilişik olarak gönderdi.
1541155 Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına 27 Mayıs 1923
Ismet Paşa Hazretlerinden gelen 26 Mayıs 1923 tarihli telgrafın örneği ilişik olarak yüksek konumunuza sunuldu Efendim.
Dışişleri Bakan Vekili Hüseyin Rauf
Rauf Bey, gene o tarihte Ismet Paşaya da şu bildirimi yapmış:
Ismet Paşa Hazretlerine *271511923*
26 Mayıs. 151 sayıyle:
Delege Kurulun Yunan onarımları konusundaki tutumu Bakanlar Kurulunun direktiflerine açıkça aykırı görülmüştür. Güç durumda kalan Bakanlar Kurulu ulus çıkarlarını düşünerek bildirdiğiniz gibi önemil sorunların üç dört gün içinde sonuçlandırılmasıyla ilgili kanının gerçekleşmesini beklerken görüşünü ve düşüncesini değiştirmiyecektir. Onceki telgrafta yazılı öbür ana sorunlarda ödün vermenin kesinlikle sözkonusu olamıyacağı doğaldır Efendim.
Hüseyin Rauf

İsmet Paşanın, Karaağaca karşılık onarımlardan vazgeçtiğini bildiren raporlarını gördükten sonra, 25 Mayıs 1923 tarihli ve Rauf Bey imzalı direktif te yazıii olanları açıklayarak kendisine şu telgrafı yazdım:
Ismet Paşa Hazretlerine *271511923*
Bakanlar Kurulu kararında üç ana nokta vardı. Birincisi; onarımlar konusunda ödün verme *işi* ancak askıdaki önemli sorunların yararımıza sonuçlanmasına karşılık olarak yapılmakladır, Ikincisi, Kamu borçlarının faizleri ve kısa zamanda ülkeyi boşaltmaları ve adalet işleriyle ilgili yöntem ve şirketler tazminatı sorunu yani oniki milyon liranın kişileri ve uyrukları ne olursa olsun tekmil şirketlerin

olduğu kabul edilerek başkaca tazminatın sözkonusu edilmemesi sorunların onarımlar sorunuyla birlikte ele alınması ve ancak bu dört sorunun yararımıza çözümlenmesi sağlanırsa onarımlar konusunda ödün vermek uygun olabilir. Uçüncüsü; son ve kesin olarak konferansa öneride bulunup karşılığını beklemek.
Delege Kurulun anlayış tutumunda Bakanlar Kurulunun düşünce ve bildirimlerine uymayan noktalar şunlardır:
. Delege Kurul, yalnız askıdaki ana sorunları bir bütün saymış ve onarımları bunların dışında tutmuştur.
2 . Görüşmelerin, kesilmesinin Yunanlıların konferanstan çekilmesiyle kesilmesi ve Mudanya anlaşmasının bozulması, Yunan ordusunun saldırısı sonucu olmasında sakınca görerek, öteki sorunlarda anlaşılamazsa, görüşmelerin bizim tarafımızdan kesilmesi yeğlenmiştir. Bu nokta düşünülmeye değer.
3 . Yunan onarımları sorununda ödün vermeyi kabul ettikten sonra öteki sorunları birkaç gün içinde sonuçlandırmak yolunun tutulması da önemlidir. Bakanlar kurulu daha böyle bir kanıya varmış değildir. Gerçekten önemli sorunlar yararımıza olarak üç, dört gün içinde sonuçlandırılabilirse onarımlar konusunun öne alınmasında düşünülen sakıncalar giderilmiş olur. Ancak umut bağladığınız sorunlardan sonra Muharrem Kararnamesinin yürürlükte olduğunun belirtilmesi işinin büyük önemini korumakta olduğunu bildirmektesiniz.
4 . Konferansın, kuponların ödenmesi sorunu yüzünden kesilmesinin içeriye ve dışarıya karşı bizi daha kuvvetli bulunduracağı düşüncesi de derinine incelenmeye değer.
Bu konuda bütün yabancılar bize karşıdır. İşin içyüzünü içeride anlatmak onarımlar konusu kadar kolay değildir. Onarımlar konusunda yabancıların da bizi haklı bulmaları için nedenler vardır.
5 . Onemli konularda konferansın kesilmesine bizim yol açmamız, karşı davranışlarla koşut olmadıkça Itilğf Devletlerinin isteğine uygun olur. Bu nedenle kesilme olacaksa bunun Yunanlıların saldırısı ile olması bizi haklı durumda gösterirdi düşüncesi vardır.
6 . Kısacası Bakanlar Kurulu ile Delege Kurul arasındaki anlaşmazlık noktaları önemlidir. Bakanlar Kurulunda oldu bittiler karşısında bırakılmak kaygısı doğmuştur. Bunun için onarımlar sorununu öne almakta düşünülen sakıncaları önemli sorunların, bildirdiğiniz gibi birkaç gün içinde sonuçlandırılmasına kesinlikle önem vererek, giderildiğini göstermek gerekir ve daha şimdiden bu ödün vermenin öteki sorunların hızla ve yararımıza olarak çözümleneceği için söz verilmesi karşılığında yapıldığını kesin olarak gerekenlere söylemek ve en sonunda kesilme kaçınılmaz olursa onları suçlu ve saldırgan gösterecek biçimde olmasını sağlamak gerekir.
7 . Bugünlerde meydana gelecek en küçük değişiklikleri ve özellikle ödünden sonra Itihil Devletlerinde beliren düşünceyi bildiriniz. Çünkü bize gözdağı vererek başarılı olmaktan doğacak yeni umutlarından haklı olarak kaygı duyuluyor Efendim.
Gazi **Mustafa Kemal**
Ismet Paşa, 28 Mayıs 1923 tarihinde, Rauf Beye yazdığı telgrafta, diyor ki, yöntemde, yani bir sorunu önce ya da sonra sözkonusu etmek gibi ana direktif üzerinde değil de uygulama biçimiyle ilgili olarak aramızda aynlık belirmiştir. Yunan onarımları sorunu daha kesin olarak onaylanmadığı gibi öbür ana sorun— lar da bundan sonra görüşüleceği için Cuma ve Cumartesiye kadar bütün sorun-

larda konferasın kesin tutumunun anlaşılacağı sanılmaktadır. Yunan onarımları konusundaki ödünleri, bizi ilgilendiren maliye ve ekonomi sorunlarında da yararımıza davranılacağı koşulu ile verdiğimizi söylemiştim. Bu duruma göre o sorunlarda anlaşamaz isek Yunan onanmları da vereceğimiz genel karara bağlı olur.
Eğer ana direktiflere uymakla birlikte, beklenmedik direktiflere ve bir de çeşitli işlerin yönetilip uygulanması biçimleri konusunda saptanacak kesin tutumlara, önemli direktiflere bütünüyle ve harfi harfi uyamadığımız düşünülüyorsa bu istemediğimizden değil anıa gerçekten, uyma yolu bulunamadığındandır.
Ben, aramızdaki bu görüş ayrılığını yakıt ve zamanında görmüş ve açıkça ortaya konmasını rica etmiş idim. Daha hiçbir şey imza edilmemiş, hiçbir yüklenim alınmamıştır. Eğer bu davranışımızı yanlış sayıyorsanız bunun görüşünüze uygun biçimde düzeltilmesi olasıdır.
Kısacası barış sorununun yüzde doksan beşi çözümlenmiştir. Benden sonra görevi üzerine alacak olan kişi için güçlükler az ve iş kolaydır.

Ote yandan, banş yapılamaz da, görüşmeler kesilirse bizim tutumumaz bu kesilmeyi daha elverişsiz kılmayacaktır. Her durumda emir ve karar verecek olan Bakanlar Kurulumuz ve Yüksek Başkanlığmızdır.'
İsmet Paşa o gün bana da karşılık verdi. Olduğu gibi bilginize sunayım.
1/1016 Lozan 28/5/1923 çekilişi 29/5/1923 gelişi
Bakanlar Kurulu Başkanlığına
Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine.
Durumu Bakanlar Kuruluna verdiğim raporumdan öğrenmişsinizdir. Hergün birer sorun olmak üzere ana sorunları önümüzdeki günlerde görüşeceğiz. Elbette Yunan onarımlarını askıda bulunan bütün sorunların çözümlenmesinde hep bir silfih olarak kullanacağız. Bu olanağı elde tuttuk. Yunan onarımları sorununu çözümledikten sonra öbürlerinde bize gözdağı vererek bir sonuç alma umuduna kapılanlar çıkmadı; tersine bir gözdağı verme aracı ortadan kalktı. Durum yatıştı. Eğer eninde sonunda görüşmeler kesilirse Yunan ordusu kendisi özel bir neden olmadığı için saldırıya geçmeyecek ya da öbürleriyle birlikte ve onların istekleri uğruna saldırıya geçtiğini belirtip kanıtlayacağız. Her iki durum da, nesnel ve tinsel açıdan, Yunan ordusile onarımlar işi yüzünden çarpışmaya başlamaktan üstün ve yeğ görülmüştür. Bakanlar Kurulunu olup bittiler karşısında bırakmak kaygısı yersiz olup tutumumuz genel duruma göre düşünülürse anlaşmazlığın uygulama yönteminden çıktığı kanısına yarılabilir. Bununla beraber bu anlaşmazlığı da daha önce bilginize sunmuştum. Bütün ana sorunların birkaç güne kadar görüşülebileceğini bilginize sunarım,
Ismet
Ismet Paşaya şu karşılığı verdim:
Ismet Paşa Hazretlerine ***291511923***
Barış sorununun büyük ölçüde çözümlenmiş olduğu yolundaki yüksek bildiriminiz sevindiricidir. Birkaç gün içinde kestirdiğiniz gibi durumu aydınlatmayı başarırsanız içimiz çok rahatlıyacak. Başarılı olmanızı dilerim. Fevzi Paşa Hazretleri de Ankaradadır. Durum aydınlanana kadar burada bulunacaktır. Gözlerinizden öperim.
Mustafa **Kemal**
Ismet Paşa, bu telgrafımdan sonra görevinden ayrılmadı. Rauf Beyin ve Bakanlar Kurulunun da, bu konu üzerinde daha çok durmalarmı önledim.
Bir aya yakm bir süre iki taraf yatışmış göründü. Bu süre içinde Ismet Paşa çeşitli sorunlar üzerine Bakanlar Kurulu başkanlığından, görüş soruyordu.

Kuponlar ve ayrıcalıklara ilişkin olarak aralarında geçen bir yazışma iki ***Kuponlar*** tarafı yeniden sinirlendirmiş.. ***ve ayrıca-***
Ismet Paşamn 26 Haziran 1923 tarihinde Rauf Beyin bir bildirimine verdığ karşılıkta şu cümleler vardı: ***malar iki***
Kuponlar sorunu çözümlenmeden ayrıcaiıklar sorunlarını efe almayacağız. Gerçekten *zarafi* ***yenisorumuzd*** istediğimiz, kuponlar sorunu çözümlendikten sonra tutumumuzun ne olacağı ***den sinir-*** konusunda direktif almaktı. Hükümet bu konuda susuyor. Konferans görüşmelerinde De- ***lendirdi***
lege Kurulun ana direktiflerin getirdiği sınırlamalardan başka bir de bütün davranışlarını en ince ayrıntılara kadar Ankaradan yönetme istek ve eğilimi, görüşmelerin ülke için en yararlı bir biçimde yürütmesini ve mutlu barışa varabilmesini önlemektedir. Hükümetçe yeğ görülen bu tutumun 93 seferinin* saraydan yönetilmesinden aynlığı yoktur.
Bize karşı güvensizlik ve yetersizliğimiz üzerine olan ve arkası kesilmeyen tekrarlanan inanç sürdükçe bizim aracılığınuzla barış yapmak olanak dışıdır.
Hükümetin görüşlerini olduğu gibi İtilğf Devletlerine kabul ettirmek düşüncesinde olan bir kurulun ve doğal olarak yüksek kişiliğiniz ile ilgisinden ötürü Maliye Bakanı Beyefendinin sorumluluğu kendiniz yüklenerek konferansa gelmenizi rica ediyoruz.

Maliye Bakanı, Hasan Fehmi Bey idi. Bu telgrafı okudum ve Rauf Bey tarafından karşılık verdirdim. Ismet Paşaya da bunu yazdım:
Kişiye **özeldir** Ismet Paşa Hazretlerine 26/611923
26/6/1923 karşılık telgrafınızı okudum. Çok sinirli olarak yazılmıştır. Bunu gerektirecek hiçbir duygu, düşünce ve işlem yoktur. Sizi haksız buldum. İçinde bulunduğunuz güçlükler ve sıkıntılar bilinmektedir. Bundan sonra belki daha da artacaktır. Bu kızgınlığı yaratanlar Ankarada değil orada hergün bir hile yapanlardır. Yılmadan ve çok soğukkanlılıkla işinizi mutluca sonuçlandırma büyüklüğünü gösteriniz. Arada yanlış anlamayı gerektiren hiçbir şey görmüyorum. Çalışma alanınız sınırlı değildir. Ama çalışma çevresi sınırlı olduğu ve yalnız ve önemli sorunlar için doğal olarak durum sıkıntılı olmuştur. Gözlerinizden öperim.
Gazi Mustafa **Kemal**
Muhterem Efendiler, görülüyor ki, Ismet Paşa ile olan yazışmalarımda, ***Rauf Beyin*** onu incitebilecek sözler de vardır. Sonuna kadar da buna benzer sert bildirim- ***aradaki gülerim*** olmuştur. Ismet Paşanın da, bana böyle yazdığı olmuştur. ***t14 ayrıhğfr***
Bakanlar Kurulu kararlannın benim de görüşlerimi kapsadığım, Ismet Paşaya, gerektikçe bildiriyordum. Buna göre, Ismet Paşanın Bakanlar Kuru- ***Pa aralu*** Başkanlığına karşı yapılmış olan kimi yakınmaları, yalnız Rauf Beyin ken- ***sında başlıdisi*** ile ilgili sayılaınazdı. Bütün bakanlarla ilgili ve dahası bana da dokunuyor- ***başına bir*** du. ***sorun say-***

Rauf Beyin, bu görüş aynhğını, kendisi ile Ismet Paşa arasında başlıbaşı- 7''' na bir sorun sayması ve saydırtmaya kalkışması doğru değildir. Her durumda, her sorunda direktif verenle o direktifi, uzakta ve özellikle direktifi verenin yakından bilmediği koşullar içinde uygulayan arasında görüş ayrılığı olabilir. Temel amaç saklı kalmak koşuluyla iş, duruma ve gereğine göre yürütülür.
Ismet Paşanın, durumun izlenmesi konusunda benim dikkatimi çekmesi de haklı görülmek gereklidir. Çünkü sorun gerçekten önemli ve ölüm kalım sorunu niteliğindeydi.
En sonunda, Efendiler, Temmuz ortalarında konferans sona erdi. Ismet Paşa, barış antlaşmasını imzalamadan önce Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Beye, konferansın sona erdiğini ve sorunlann nasıl çözüme bağlandığını bildirmiş.. Rauf Bey olumlu ya da olumsuz hiçbir karşılık vermemiş Ismet Paşa, beklemekle geçirdiği bugünlerde çok üzülmüş Hükümetin hiçbir karşılık vermeyi-

* 1877 Osmanlı-Rus Savaşı (B.Y.)

şini, Ankaranın kararsızlık içinde olmasına yormuş Rauf Beye yazdığından *Rauf **Bey,*** üç gün sonra 18 Temmuz 1923 tarihinde bana da durumu bildirdi. Telgrafın- *goruşmeleri* da hükümeti kararsızlığa düşürebileceğini kestirdiği noktaları birer, birer sayıp açıkladıktan sonra, sözlerini şöyle bitiriyordu; *yan İsmet*
Eğer hükümet kabul ettiğimiz şeyi kesinlikle geri çevirmekte direniyorsa, bunu biz ya- ***Paşanın sopamayız.*** Düşüne, düşüne benim bulduğum yol imza yetkisini bizden almak ve İstanbulda- *İÇin* ki komiserlere, bildirmektir. Bu durum da, bizim için dünyada görülmemiş bir skandal olur- ***hukurnetın*** sa da vatanın yüksek yararları kişisel düşüncelere üstün olduğundan Ulusal Hükümet işi tŞf'kendi görüşüne göre yürütür. Hükümetten teşekkür beklemiyoruz, Yaptıklarımızı ölçüp
biçmek millete ve tarihe bırakılmıştır. *fina karşıEfendiler* İsmet Paşanın yürütüp sonuçlandırdığı işin nekadar önemli ol- *lık* duğunu aynca açıklamak gerekmez. Bu işin bitirildiği, son günün, imza günü- ***mişti*** nün geldiğini bildiren telgrafa sevinçle hemen bir karşılık verileceğini beklemek doğaldır. Ankara ile Lozan arasında, bir günde, iki günde haberleşilebilirdi. Uç gün geçtiği halde, hiçbir karşılık verilmemiş olması, en yalın anlayışa göre, Bakanlar Kurulu Başkanının işi savsaklamayla ve ilgisizlikle karşıladığını gösterir.

Yapıkm işin hükümetçe yetersiz görülerek kabul edilmemek istendiği ve bundaki duraksama nedeniyle karşılık verilememekte olduğu da sanılabilir. Böyle bir durumda işi bitirmek için, büyük ve tarihsel sorumluluk altında imza kullanacak olan kişinin, karşılaşacağı durumun nekadar zor olacağı düşünülürse, İsmet Paşanın üzüntü ve acı duymasını haklı görmek gerekir. ***İsmet Paşa-***
Ismet Paşanın telgrafına, hemen şu karşılığı verdim: ***ya barış***
Ismet Paşa Hazretleriue **Ankara, 191711923** *antlaşması1* Temmuz 1923 tarihli telgrafınızı aldım. Hiç kimse kararsız değildir. Elde ettiğiniz ***nı imzalabaşarıyı*** en sıcak ve içten duygulanmızla kutlamak için yöntem uyarınca imzalandığımn bil- *masını* bildirilmesin beklemekteyiz kardeşim. ***dırdım***
Türkiye **Büyük Millet Meclisi Başkanı Başkomutan** Gazi Mustafa **Kemal**
İsmet Paşa, bu telgrafıma karşılık verdi. ***İsmet PaşaİsmetPaşanın*** ne kadar üzüntü çektiğini gösteren bu karşılığı, onun temiz ***nın çektiği***
yürekliliği ve içtenliğini ve özellikle alçak gönüllülüğünü de gösteren değerli üzüntü bir belge olduğu için olduğu gibi bilginize sunuyorum:
Sayı 338 Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Lozan, 20 Temmuz 1923
Her dar **zamanımda Hızır** gibi yetişirsin. Dört beş gündür çektiğim sıkıntıyı bir düşün. **Büyük** işler yapmış ve yaptırmış adamsın. Sana bağlılığım bir kat daha artmıştır. Gözlerinden öperim pek sevgili kardeşim, aziz Şefim.
Ismet
Efendiler, Ismet Paşa 24 Temmuz 1923 günü antlaşmayı imzaladı. Kendi- *Lozan* ***Busini*** kutlama zamanı gelmişti. 0 gün şu telgrafı yazdım:
Lozanda Delege Kurul **Başkanı Dışişleri Bakanı Ismet Paşa Hazretlerine** ***zırlayan ve*** Millet ve hükümetin yüksek kişiliğinize vermiş olduğu yeni görevi başarıyla tamamla- *imzalayandınız.* Memlekete bir dizi yararlı hizmetler içeren ömrünüzü bu kez de tarihsel bir başarıy- ***lara teşekla*** yücelttiniz. Uzun savaşımlardan sonra vatanımızın barış ve bağımsızlığa kavuştuğu bu- ***kür ve kut-*** günde parlak hizmetiniz dolayısile sizi, sayın arkadaşlarımız Rıza Nur ve Hasan Beyleri ve ***!ama*** çahşmalarınızda size yardım eden bütün Delege Kurul üyelerini kutlar teşekkürler sunarım.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Başkomutan Gazi Mustafa Kemal
Efendiler, Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Beyin kutlamadığını anladım. ***Rauf Bey***
Kendisine, bunun gerekli olduğunu **anlattım. Rauf Beyi,** başka kimi arkadaş- lar da bu konuda uyarmışlar..

Sonradan öğrendim ki, Rauf Bey, Ismet Paşayı kutlamaya ve ona yaptığı önemli ve tarihsel görevden dolayı teşekküre gerek duymuyormuş. Yapılan uyarılar üzerine Kazım Paşaya bir mektup yazarak ondan, kendi adına, Ismet Paşaya bir kutlama teigrafı yazmasını rica etmiş. Bunun anlamı nedir?!
Kazım Paşa, bu mektubu Ihsan Beyin (Denizişleri Bakanı) evinde bulunduğu bir zamanda almış.. Maliye Bakanı Hasan Fehmi Bey de orada imiş.
Hep birlikte, Ismet Paşayı Rauf Beyin ağzından kutlamak ve ona teşek- ***Rauf Beyin*** kür etmek içii bir telgraf taslağı yazmışlar. Bu taslağı bir zarfa koyup Rauf *yazdtğı veBeye* göndermişler. Ama Rauf Bey, bu taslağı beğenmemiş, Ismet Paşaya "1" başka bir telgraf yazmış ya da yazdırmış. Rauf Bey, Kazım Paşayı gördüğü za- *ıgı* fr *graf* man demiş ki: Sizin yaptığınız taslakda her işi yapan Ismet Paşa imiş gibi gösteriliyor. Biz, burada, bir şey yapmadık mı?
Efendiler, Rauf Beyin yazdığı veya yazdırdığı telgrafta yazılanlar, kendisinin, duygu ve düşüncelerini gizlememektedir. İsterseniz, o telgrafı da olduğu gibi bilginize sunayım:
Şifre **Lozanda Delege Kurul Başkanlığına 271711923**
K.20 ve 24 Temmuz. 347, 348 sayılara:
Büyük Savaşın sonsuz acılarından kurtulmak ve milletimizin dünyayı barışa kavuşturmakta

ne büyük bir etmen olduğunu edimli olarak kanıtlamak amacıyla imzaladığımız Mondros Ateşkes Antlaşmasına karşın uğradığımız en acıklı ve yürek parçalayıcı saldırıları, yaşama hakkımızı ve bağımsızlığımızı ayaklar altına alan Sevr antlaşması izlemişti. Yüzyıllar boyu Özgür ve bağımsız yaşamış olan aziz Türkiyenin soylu halkı uğradığı haksız ve acıklı saldırılar karşısında bütün bilinci ve bütün varlığıyla yaşama hakkını ve bağımsızlığını kurtarmak için ayaklanarak kurduğu yılmaz ve yenilmez milli ordusile Büyük Başkan ve Başkomutanımızın ve gözüpek Komutanlarımızın yönetiminde zaferden zafere yürüdü. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümetinin milletten aldığı erk ve güç ve orduları- nın hiç eşi olmayan savaş yeteneğiyle elde ettiği bu başarı ve zaferin, Lozanda, aylardanberi süren barış görüşmeleri sonunda uluslararası bir belge ile onanması milletimize yeni bir çalışma ve dinginlik dönemi hazırlamıştır. Bakanlar Kurulu, kararlı ve Özverili milletimizin yaşama hakkım ve bağımsızlığını güven altına alan bir anrlaşmanm yapılmasındaki çalışmalardan dolayı başta Yüksek kişiliğiniz olmak üzere delegelerimiz Rıza Nur ve Hasan Beyefendileri ve Damşmanlar Kurulumuzu kutlar Efendim.
Bakanlar **Kurulu** Başkam Hüseyin Rauf
Efendiler, Rauf Bey, Lozan Antlaşmasını yapan ve altına imzasını atan ***Rauf Bey*** Ismet Paşayı kutlama bahanesile, kendisinin yaptığı ve imzaladığı, Mondros ***Lozan AntAteşkes***
Anlaşmasından sözetmeyi ve onu ne önemli ve yüksek amaçlarla im- *!aşm şut*
*..**yapan kz*** ettıgını söylıyerek kendısını savunmayı gereklı görüyor. ***met Paşayı*** Mondros
Ateşkesi, Osmanlı Devletinin bağlaşıklarıyla birlikte uğradığı ***kutlama***
acı yenilginin yüz kızartacak bir sonucudur. Türk topraklarını, yabancıların iş- ***bahanesile***
galine açan o ateşkesin hükümleridir. Sevr Antlaşmasının hükümlerini de ko- ***Moudros .***
ıl teşkesını
layca kabul ettirilebileceği düşüncesini yabancılara mümkün olabilir ve akla ***yapan ken-*** yakın gösteren, ateşkes anlaşmasında, kabul edilen maddelerdir. ***disini sa-***
Rauf Bey, o ateşkes anlaşmasını milletimizin dünyayı banşa kavuştur- ***vunmaya*** makta ne büyük bir etmen olduğunu edimli olarak kanıtlamak amacıyla im- ***ça ışıyor*** zaladığını söylüyorsa da, bu fantastik* cümle ile, kendinden başka kimseyi kandırıp avutamaz. Çünkü böyle bir amaç yoktu.
* Hayal ürünü, tuhaf, gerçekten uzak (B.Y.)

Rauf Beyin teigrafına, Mondros Ateşkes Anlaşmasıyla başladığına bakılırsa, bu ateşkesin, Lozan Konferansının başlangıcı olduğunu ve Lozan barışı- nın, Rauf Beyin yaptığı Mondros Ateşkesinin sonucu olduğunu söylemek eğiliminde de olduğu yargısına varılabilir.
Rauf Bey, telgrafında, Sevr Antlaşmasının, Türk milletini uğrattığı saldırı- ***Rauf Bey*** ları ve buna karşı milletin nasıl ayaklandığını ve nasıl yılmaz ve yenilmez ordu kurduğunu ve gözüpek komutanlarımızın yönetiminde zaferden zafere yürü- ***başın-*** düğünü anlatıyor. Rauf bey, bu öyküyü İsmet Paşaya, zaferi kazanmış olan o ***dan Lozana*** ordunun başından Lozana gitmiş olan kişiye anlatıyor. Rauf Bey, bu başarılar- ***gjılen*** *kişi-* la zaferleri, hükümetin elde ettiğini söyleyebilmek için de parlak bir cümle bulmuştur. Lozan barış görüşmelerinin aylardanberi sürdüğünü de belirterek işin ***yen ordu-*** uzatıldığını dolaylı olarak söylemekten kendini alamamıştır. Rauf Bey, "antlaş- ***nun öykümanın*** yapılmasındaki çalışmalardan dolayı Delege Kurulu kutlarken, Mond- *umntmuht* ros Ateşkes Anlaşmasından başlıyarak, bütün devrimlerimizin bir özetini yaparak Delege Kurula, yaptıkları antlaşmanm nasıl ve ne olduğunu da anlatmak çabasına girmiştir. İçinde bir tek teşekkür kelimesi bulunmayan, bu yazıların anlamını kavramak, dıkkath ve ıncehyıcı olanlar ıçın elbette guç değildir
*
* *
Efendiler, Delege Kurulumuz görevini tamamladıktan sonra, Ankaraya ***?auf Bey*** dönmek üzere, yolda bulunuyordu. Herkes Delege Kurulu yakından alkışla- ***mt Paşa*** mak için can atıyordu. 0 günlerde idi, Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Bey, ***ğge..*** Meclis Ikinci Başkanı Ali

Fuat Paşa ile birlikte, Çankayada yanıma geldiler. ***,emeı,***
Rauf Bey; ben, dedi, İsmet Paşa ile karşı karşıya gelemem. Onun karşı- ***onun karşılanmasında*** bulunamam, izin verirseniz, gelişinde, Ankarada bulunmamak, *mcnu,thtı* seçim bölgesinde dolaşmak üzere, Sıvas doğrultusunda yolculuğa çıkayım. ***naZ'yor***
Rauf Beye, böyle davranmasını gerektiren bir neden olmadığını, burada bulunmak, İsmet Paşayı, bir Hükümet Başkanına yaraşır biçimde kabul etmek ve görevini, iyi tamamladığı için onu sözle de alkışlamak ve kutlamanın uygun olacağını söyledim.
Rauf Bey, kendimi tutamıyorum; yapamıyacağım dedi ve geziye çıkmak konusunda direndi. Bakanlar Kurulu Başkanlığından çekilmek koşuluyla geziye çıkmasını kabul ettim.
Ondan sonra, Rauf Beyle aramızda şu konuşma oldu: Rauf Bey _Bakan- ***Rauf Bey*** lar Kurulu Başkanlığından çekilirken, sizden çok rica ederim, dedi, devlet *Devlet* ***Baş-*** başkanlığı makammı güçlendiriniz. Rauf Beye; dediğinizi, yapacağıma kesin- ***k***
likle güveniniz karşılığını verdim. ***güçlendirilRau*** Beyin ne demek istediğini, ben, pek güzel, anlamıştım. Rauf Bey, ***nes1ni öne-*** devlet başkanlığı makamı olarak, halifeliği düşünüyor ve o makama güc ve ***rırkenne***
. ***duşunuyoryetk*** saglanmasını benden rıca edıyordu. ***du***
Rauf Beyin, benim olumlu yanıtımn ne anlama geldiğini kavrayıp kavramadığı belli değildir. Sonradan, cumhuriyet ilanından sonra, kendisile Ankarada yapılan bir görüşmemizde, ne için yapılana karşı çıktığmı, yapılmış olan şeyin, Ankaradan aynhrken, benden yapılmasını rica ettiği ve benim söz verdiğim işten başka bir şey olmadığını söylediğim zaman, ben, demişti, devlet başkanlığı makammı güçlendiriniz derken, cumhuriyet ilanını hiç akhma getirmemiş ve istememiştim.

Oysa, Efendiler, benim verdiğim karşılığın anlamı tamamiyle o idi. Gerçekte, bence devlet başkanlığı makamıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi makamını birleşik bulundurmak, milli hükümetimizin niteliği, cumhuriyet hükümeti olmasına karşın, bunu kesinlikle söylememek ve duyurmamak bir güçsüzlük yaratıyordu. Ilk fırsatta resmi olarak cumhuriyet ilan etmek ve devlet başkanlığını, cumhurbaşkanlığında simgeleyerek güçlü bir durum yaratmak çok gerekli idi. Rauf Beye bunu yapacağıma kesinlikle söz vermiştim. Eğer ne demek istediğimi anlayamamış ise, sanırım, eksiklik, bende değildir.
Ali Fuat Paşa ile de kısa bir görüşme yapıldı. Fuat Paşa, bana, şöyle bir ***Memlekete*** soru yöneltti: Senin, şimdi, (apotr)* ların kimlerdir; bunu anlıyabilir miyiz? ***ve mil!ete*** Ben, bu sorudan bir şey anlıyamadığımı söyledim. ***kimler hizme ederse***
Paşa, ne demek ıstedıgını açıkladı. 0 zaman, ben de, şoyle dedım: «n'ti°' ***onBenim*** (apotr) larım yoktur. Memleket ve millete kimler hizmet eder ve ***larder*** hizmet etmeye yaraşırlığını ve gücünü gösterir ise, (apotr) onlardır.
* *
Rauf Bey, Bakanlar Kurulu Başkanlığından çekildi. İçişleri Bakanı olan, ***Rauf Beyin*** Ali Fethi Bey, aynı zamanda Bakanlar Kurulu Başkanlığına seçildi (13 Ağus- ***Bakanlar***
tos 1923). ***Kumlu***
BaşkanlıAl Fuat Paşa da, bır sure sonra, 24 Ekım 1923 tarıhında, Meclıs Ikıncı ***ğından, Ali*** Başkanlığından çekilerek ordu müfettişliğine atanmasını rica etti. Fuat Paşaya, ***Fuat Paşasanı*** ikinci başkan olmasına karşın durum ve görevinin çok önemli olan Meclis ***nın Büyük*** Başkanlığı olduğunu, söyliyerek görevinden ayrılmamasını önerdim. Fuat Paşa, politikadan hoşlanmadığını, hayatını askerliğe bağlamak istediğini ileri sü- ***Bu.şkanlırerek*** isteğinin yerine getirilmesini ricada direndi. Fuat Paşanın, riitbesi tuğge- *ğından çeneral* idi. Komuta edeceği orduda tümgeneral rütbesinde kolordu komutanla- ***kilmeleri*** rı vardı. Geçmiş hizmetlerini göz önüne alarak kendisini tümgeneralliğe yükselttik ve karargahı Konyada bulunun Ikinci Ordu Müfettişliğine atadık.
Kazım Kara Bekir Paşa da, daha önce eş düşüncelerle, Meclisten ayrılmış ve ordu müfettişi olarak, Birinci Ordunun başına geçmiş bulunuyordu.

* *
Efendiler, Lozan Antlaşmasmın eklerinden olan boşaltma protokolü uy- ***Yeni Türkigulandıktan*** sonra, yabancıların işgalinden tamamen kurtulan Türkiyenin, bü- ***ye Devletitünlüğü*** edimli olarak gerçekleşmişti. Artık yeni Türkiye Devletinin başkenti- ni, kanunla saptamak gerekiyordu. Bütün düşünceler, yeni Türkiyenin başken- ***kara*** tinin Anadoluda ve Ankara şehrinde olması gerektiği noktasında birleşiyordu.
Coğrafya açısından strateji durumunun can alıcı önemi vardı. Devletin, baş- kentini bir an önce saptayarak, içte ve dıştaki duraksamalara son vermek çok gerekliydi. Gerçekte, bilindiği gibi, başkentin Istanbul olarak kalacağı ya da An- karaya getirileceği sorunu üzerinde, öteden beri içerde ve dışarda kararsızlıklar görünüyor, basında demeçlere ve tartışmalara rastlanıyordu. Bu arada, yeni İstanbul mebuslanndan kimileri; Refet Paşa başta olmak üzere; Istanbulun payitaht kalması gerektiğini, kimi örneklere dayanarak, kanıtlamaya çalışıyorlardı.
* Fransızcada "gönderilmiş peyganıber" anlamına geldiği gibi "Hazret-i İsa'nın öğrencisi" anlamında da kullanılır. (B.Y.)

Ankaranın, hem iklimi, ulaşım araçları ve gelişme olanağı ve hem elde bulunan kuruluş ve örgütler açısından; hiç te uygun ve elverişli olmadığını söylüyorlar ve Istanbulun payitaht olması gereklidir ve öyle de olacaktır diyorlardı. Bu sözlere dikkat edilirse, bizim başkent deyiminden çıkarılmasını istediğimiz anlam ile, bu deyimlerde payitaht* deyimini kullananların görüşleri arasında bir ayrılık görmemek olanaksızdır. Bundan dolayı, bu konuda daha önceden kararlaştırılmış olan görüşümüzü resmi olarak ve kanunla saptatmak, "payitaht" deyiminin de yeni Türkiye Devletinde anlam ve yeri kalmadığını göstermek gerekti. Dışişleri Bakanı Ismet Paşa; 9 Ekim 1923 tarihli bir kanun maddesini Meclise önerdi. Onergenin altında daha on dört kadar kişinin imzası bulunan bu önerge 13 Ekim 1923 tarihinde uzun görüşme ve tartışmalardan sonra çok büyük çoğunlukla kabul edildi. Kanun maddesi şudur: Türkiye Devletinin yönetim yeri Ankara şehridir."
*
* *
Efendiler, çok geçmeden, Mecliste, Fethi Beyin Başkanlığındaki Bakan- ***Mecliste***
lar Kuruluna ve özellikle, Fethi Beyin kendisine karşı sataşmalar ve eleştiriler *Fethi Beyin*
başladı. Anlaşıldığına göre kimi mebuslarda bakan olmak istek ve dileği çoğalmıştı. Iş başında bulunan bakanları beğenmiyorlardı.
Yeni seçimde, Partimiz adına mebuslukları sağlanmış olan birtakımlan *Kumluna,* da Bakanlar Kuruluna karşı akımları körükliyerek kendi amaçlarına göre ya- *Fetiü Beyin* rarlanma yollarını hazırlamaya çalışıyorlardı. Muhalefete geçecekleri sezilen *kendisine* millet vekillerinin amaçlarının, genel kurulu aldatarak, hükümete ve Meclise *sataşmalar*
egemen bir durum almak olduğu anlaşılıyordu. *ve eleşür,Feth* Bey, dikkatini ve çalışma gücünü, Bakanlar Kurulu Başkanlığı gö- *ler başladı* revinde yoğunlaştırabilmek için Içişleri Bakanlığından çekildi. Yine o gün,
Meclis Ikinci Başkanlığı da Ali Fuat Paşadan boşaldı (24 Ekim 1923).
Bizimle görüşte ve çalışmada uzlaşıp birleşmeyi gerekli görmeksizin, bağımsız ve gizli olarak çalışan bir grup belirdi. Bu grup temiz yürekli ve haktan yana görünerek bütün partililere kendi görüşlerini benimsetmekte başarılı olmaya başladı. Orneğin; bir parti toplantısında Içişleri Bakanlığına, Erzincan Millet Vekili, Sabit Beyin ve Meclis Ikinci Başkanlığına da Istanbulda bulunan Rauf Beyin, Meclisçe seçilmesini sağladı (25 Ekim 1923).
Oysa, ben, Sabit Beyin Içişleri Bakanı olmasını uygun bulmamıştım. Sabit Beyin kimi illerde vali olarak çalıştırılmış olmasını yeni Türkiyenin içişlerini yeni koşullarla yönetebileceğine yeter kanıt saymıyordum.
Rauf Beyin de, Meclis Ikinci Başkanlığına seçilmesini doğru bulmuyordum. Çünkü, Rauf Bey, daha dün, Bakanlar Kurulu Başkanı idi. Ne gibi duyguların etkisi altında davrandığı için ,o makamı bırakmaya zorlandığı duyulmuştu. Buna karşın onu, Meclisin Ikinci Başkanlığına

getirtmekle, bütün Meclisin onunla görüş birliğinde olduğunu, yani, bütün Meclisin, Lozan Banş Antlaşmasını yapan ve Bakanlar Kurulunda Dışişleri Bakanı olarak bulunan Ismet Paşaya karşı olduğunu göstermek amacı güdülüyordu.
Efendiler, yeni Meclis; ilk evresinde, gizli muhalefet yapan çok küçük bir grubun aldatmalanna kanmak durumuyla karşılaştı. Fethi Bey ve arkadaşları, işlerini rahat yürütemiyecek bir duruma getirildi. Fethi Bey, bu durumdan, bana, bir çok kez yakındı ve Bakanlar Kurulundan çekilmek istedi. Obür bakanlar da onun gibi yakınıyorlardı.
* Padişahlık tahtrnrn ayağı (B.Y,)

Kötülük, hükümetin, Mecliste seçimle* iş başına getirilmesiydi. Bu gerçeği çoktan görmüştüm.
Ben, Mecliste, gizli ve muhalif bir grup bulunduğunu sezdikten, Meclisin ***Uygulamak*** çalışmalarında duyguların egemen olduğunu ve bakanlar kurulunun çalışma- *için* ***elverişlarının*** hergün, temelsiz birtakım nedenlerle çığırından çıkarılmakta olduğu- j7Z7m nu iyice anladıktan sonra, uygulamak için elverişli zamanı beklemekte bulun- ***bir düşünduğum*** bir düşüncenin uygulanması zamanının geldiği yargısına varmıştım. ***ceyi uyguBunu,*** itiraf etmeliyim. Buna göre şimdi vereceğim bilgileri ve açıklamaları ***lama*** zaman ***gel-***
anlamak daha kolay olacaktır. mişti
Efendıler, Halk Partısının, Rauf Beyı onun bulunmadıgı bır toplantıda İkinci Başkanlığa ve Sabit Beyi İçişleri Bakanlığına aday seçtiği tarih 25 Ekim 1923 Perşembe günüdür. 0 gün ve ertesi Cuma günü Bakanlar Kurulu Çankayada benim yanımda toplandı.
Hem Bakanlar Kurulu Başkanı Fethi Beyin hem de öbür bakanların çekilmeleri zamanının geldiğini ve bunun gerekli olduğunu ileri sürdüm. Meclis Bakanlar Kurulunu seçerken, bugünkü kabinede bulunan bakanlardan yeniden seçilen olursa onlar, bu seçimden sonra da çekilerek yeni Bakanlar Kuruluna girmiyeceklerdir, ilkesini de kabul ettik. Yalnız o tarihlerde bakanlar gibi seçilen ve Bakanlar Kurulunda üye bulunan Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa bu karann dışında bırakıldı. Çünkü, ordunun yönetim ve komutasının rastgele bir kişiye bırakılması doğru görülmedi.
Efendiler, bu karann ve böyle davranışın içyüzü incelenirse şu sonuç çıkar:
İktidar tutkunu grubu, hükümet kurmakta büsbütün serbest bırakıyoruz. Şınıdiki kurulda bulunan bakanlardan hiçbiri katılmaksızın hepsi de istedikleri kişilerden olmak üzere, istedikleri gibi bir Bakanlar Kurulu kurarak memleket kaderini yönetmelerinde bir sakınca görmüyoruz. Ama, ne hükümet kurmaya ve ne de kursalar bile, memleketi yönetmeye güçleri yeteceğine inanıyoruz.
Meclisi aldatmaya çalışan iktidar tutkunu grup, şu veya bu yolda bir hükümet kurmayı başarabilirse, bu hükümetin, yönetim biçimini ve yönetmedeki becerisini bir süre izlemenin ve dahası ona yardım etmenin uygun olacağı kanısına vardık. Ama, bu yoldan kurulacak, hükümet, memleket yönetimiiıde ve yeni amaçlarımtza doğru yürütmekte güçsüzlük ve sapma gösterirse, bunu Mecliste belirterek Meclisi aydınlatmayı yeğ gördük. Hükümet kurmayı başaramazlarsa, ortaya çıkacak düzensizliğin sürmesi uygun görülemiyeceğinden, işte o zaman, ben kendim işe karışarak, tasarladığım şeyi ortaya koyarak sorunu kökünden çözümleyebileceğimi düşünmüştüm.
Bakanlar Kurulu ile, Çankayada, yaptığımız toplantı sonunda, yazıp, bir- ***Fethi Beyin*** likte imzalayarak bana verdikleri çekilme yazısı şu idi: ***BaşkanlıYükse*** **Başkanlığa** *ğrndaki*
Türkiye Devletinin, karşısında bulunan iç ve dış önemli ve güç işleri kolaylıkla sonuç- ***Bakanlar*** landırabilmesi için çok güçlü ve Meclisin tam güvenini kazanmış bir Bakanlar Kuruluna ke- ***çe5m*** gereksinim bulunduğu kanısındayız. Bunun için Yüksek Meclisin her bakımdan güven
ve yardımına dayalı bir Bakanlar Kurulunun kurulmasına yardım etmek amacıyla

çekildiğimizi üstün saygıyla bilginize sunarız.
Efendiler, bu istifa yazısı, 27 Ekim 1923 Cumartesi günü öğleden sonra
* Bakanların teker teker ve doğrudan doğruya meclis tarafından seçilmesi (B.Y.)

saat birde başkanhığımda toplanan Parti genel kuruluna bildirildikten sonra saat beşe doğru açılan Mecliste resmi olarak okunmuştur.
Bakanlar Kurulunun çekilmesi, gerçekleştiği dakikadan başlamak üzere, ***Bakanlar*** Meclis üyeleri, Meclis odalarmda, evlerinde, grup grup toplanarak yeni Ba- ***Kurulu*** kanlar Kurulu listeleri düzenlemeye başladılar. Bu durum, Ekimin 28 inci günü geç vakta kadar sürdü. Hiçbir grup, bütün Mecisçe kabul olunabilecek ve ***kanlar Ku-*** ulus kamu oyunca iyi karşılanabilecek isimlerden oluşan bir aday listesi sap- *rulu Baştayamıyordu.* Ozellikle bakan adayları düşünülürken, o kadar çok hevesli ve ***kanlıgına*** isteklilerle karşı karşıya kalıyorlardı ki, herhangi birini öbürlerine yeğleyerek saptanacak listeyi kabul ettirmekteki güçlük, liste düzenlemekle uğraşanlan ***şiler*** umutsuzluğa ve kaygıya düşürdü. Bununla beraber Istanbulun kimi gazeteleri kimi kişilerin resimlerini basarak Bakanlar Kurulu Başkanlığına seçileceği umulan sayın kişi ler diyerek dikkati çekmekten geri kalmadılar. Birde kimi gayretli gazeteciler 28 Ekim günü erkenden, "Istanbulun yüzünü örten sabah sisinin ördüğü peçe yeni sıyrılırken, deniz gökten, kıyılardan yansıyan renklerle boyanmış, hareketsiz duruyorken"; Marmaranın dingin bağrını yararak ilerliyen Seyrisefainin* vapurile Kalamış iskelesine çıkıyor.. Yolda, Rauf Beye rastlıyor.. ondan sonra 'büyük bir bahçenin içinde, güzel Kalamış köşkünün, kusursuz döşenmiş ve süslenmiş salonuna" giriyor ve köşkte oturanın, çeşitli konularla ilgili düşüncesini alıyor, özellikle "ulusal egemenliğimizi her şeye ve her şeye (!) karşı koruyalım..." öğüdünü yayımlayarak kamu oyunu aydınlatmaktan üşenmiyor ama, bu uyarı ve aydınlatmalar Ankaraya etkili olamıyordu.

Efendiler, her şeye ve her şeye (!) karşı ulusal egemenliğin korunmasını *Ulusal Ege-* öneren kişi halifenin okşayıcı sözlerini "Allahın Kayrası" sayan kişidir. ***meidiğimizi***
Kimi gazetelerin, Konyada görevli Fuat Paşanın, 28 de İstanbula gelişin- ***ve*** de, onun, Rauf Bey, Refet Paşa, Adnan Bey ve başka birçok kişiler tarafından ***ka$ Lrukarşılandığını*** duyuran telgrafları ve Rauf Beyle Kazım Kara Bekir Paşanın *yahm diyen* resimlerini basarak Mondros Ateşkesini, Karsın düşman eline geçişini anını- *kişi* satmak için yazdıkları yazıları da yeterince dikkati çekmeye yaramadı.
28 Ekim günü geç vakıtta, toplantıda bulunan Parti Yönetim Kurulu ***Parti Yöne-*** tarafından çağırıldım. Parti Yönetim Kurulu Başkanı Fethi Bey idi. Fethi ***tim Kurulu*** Bey; Parti adına Yönetim Kurulu tarafından bir aday listesi düzenlendiğin- den ve bu konuda Parti Genel Başkanı olduğum için benim de görüşümün ***Kumlu lisöğrenilmesi*** uygun bulunduğu için toplantılanna çağırdıklarını bildirdi. ***tesi hazır-*** Düzenlenen listeye göz gezdirdim. Bence uygun olduğunu ama bu listede *layamadı* isimleri bulunanların da ne düşündüklerini öğrenmek ve onaylarını almak gerektiğini söyledim. Bu önerim uygun görüldü. Orneğin, Dışişleri Bakanlığı için ismi geçen Yusuf Kemal Beyi çağırdık. Yusuf Kemal Bey, bu listeye giremiyeceğini bildirdi. Bundan ve buna benzer kimi durumlardan anladım ki Parti Yönetim Kurulu bile kabul edilebilecek kesin aday listesi düzenleyememektedir. Yönetim Kurul üyelerine, gerekenlerle daha çok görüşerek kesin bir liste saptamalarını önerdikten sonra yanlarından ayrıldım. Gece olmuştu. Çankayaya gitmek üzere Meclis binasından ayrılır-
* Devlet Deniz Yollarının o zamanki adı (B.Y.)

ken koridorlarda beni beklemekte olan, Kemalettin Sami ve Halit Paşalara rastladım. Ali Fuat Paşa, Ankaradan aynlırken bunların Ankaraya geldiklerini o günkü gazetede "bir uğurlama ve bir karşılama" başlığı altında okumuştum. Daha kendilerile görüşmemiştim. Benimle görüşmek için geç saatlere kadar orada beklediklerini anlayınca akşam yemeğine gelmelerini

Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa aracılığıyla bildirdim. İsmet Paşa ile Kazım Paşaya ve Fethi Beye de Çankayaya benimle birlikte gelmelerini söyledim. Çankayaya gittiğim zaman orada, beni görmek üzere gelmiş Rize Meb'usu Fuat, Afyon Meb usu Ruşen Eşref Beylere rastladım. Onları da yemeğe alı- koydum.
Yemek sırasında; **'Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz!"** dedim. Orada bu- ***Cumhuriyelunan*** arkadaşlar, hemen bu düşünceme katıldılar. Yemeği bıraktık. 0 daki- *tıfl ihiU*
kararii tı
ka, yapılacak işler ıçin, kısa bır program saptayıp arkadaşları gorevlendır- ***nerede ve***
dim. ***kimlere***
Saptadığım programın ve verdiğim direktifin uygulanışını göreceksiniz, ***söyledim*** Efendiler, görüyorsunuz ki, cumhuriyet ilnına karar vermek için Ankarada bulunan bütün arkadaşlarımı çağırmaya ve onlarla görüşüp tartışmaya hiç gerek görmedim. Çünkü, onların elbette benimle bu konuda eşdüşüncede olduklanna kuşkum yoktu. Oysa o sırada Ankarada bulunmayan kimi kişiler, yetkileri olmadığı halde, kendilerine haber verilmeden ve düşünce ve onayları alınmadan, cumhuriyetin ilan edilmiş olmasını gücenme ve kırılma nedeni saydılar.
0 gece birlikte bu]unduğumuz arkadaşlar, erkenden benden ayrıldılar. ***İsmet Paşa*** Yalnız Ismet Paşa, Çankayada konuk idi. Onunla yalnız kaldıktan sonra bir ***ile Cumhukanun*** tasarısı taslağı hazırladık. Bu taslakta 20 Ocak 1921 tarihli Anayasanın devletin biçimini saptayan maddelerini şöylece değiştirmiştim: Birinci madde- ***ilgili*** **yasa** nin sonuna "Türkiye Devletinin yönetim biçimi cumhuriyettir' cümlesini ek- *tasarısı* ***haledim.*** Üçüncü maddeyi şu yolda değiştirdim: "Türkiye Devleti Büyük Millet ***zırladık***
Meclisi tarafından yönetilir. Meclis, hükümetin içerdiği yönetim kollarını Bakanlar aracılığı ile yönetir."
Bundan başka Anayasanın temel maddelerinden olan sekiz ve dokuzuncu maddeleri de değiştirilip açıklığa kavuşturularak şu maddeler yazıldı:
"Madde: . Türkiye cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulu tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Başkanlık görevi, yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar sürer. Eski başkan yeniden seçilebilir."
"Madde: . Türkiye cumhurbaşkanı devletin başkanıdır. Bu kimliği ile gerekli gördükçe Meclise ve Bakanlar Kuruluna başkanlık eder."
'Madde: . Başbakan, cumhurbaşkanı tarafından ve Meclis üyeleri arasından seçilir. Obür bakanlar başbakan tarafından yine Meclis üyeleri arasından seçildikten sonra hepsini cumhurbaşkanı Meclisin onayına sunar. Meclis toplantıda değilse, onaylama işi Meclisin toplanmasına ertelenir."
Bu maddelere, komüsyonda ve Mecliste, din ve dille ilgili bildiğiniz bir madde de eklenmiştir.

Muhterem Efendiler, şimdi, isterseniz sizlere 29 Ekim 1923 Pazartesi gü- ***29 Ekim*** nü Ankarada geçen olayı kısaca anlatmaya çalışacağım.
Pazartesi günü, öğlenden evvel saat onda, Halk Partisi Grubu, Grup Yö- ***si*** *grubunda* netim Kurulu Başkanı Fethi Beyin başkanlığında toplandı. Bakanlar Kurulu *yapılan göseçim* görüşmelerine başlandı. ***ruşmekr***
Başkan . Yönetim Kurulu, hazırlık niteliğinde, genel kurula sunulmak tizere bir Bakanlar Kurulu listesi saptadı. Yönetim Kurulu, kesin bir şey saptamış değildir. Karar, sayın topluluğunuzundur. Kabul ederseniz okunsun; diyerek genel kurula, başkanlığında Fuat Paşa bulunan bir liste sunar. Okunan bu listede Ekonomi Bakanlığına aday gösterilen Celal Bey (İzmir) söz alarak; Bakanlar Kurulunun öneminden sözetmiş ve kendisinin seçilmemesini önermiş. Özellikle bu listede isimleri görülenler çekilenlerden daha güçlü değildir. Bizden refah ve yenilik istiyen millet vardır. Her halde yeniler eskilerden güçlü olmalıdır. Seçimde acele etmiyelim. Ozellikle Bakanlar Kurulu Başkanı seçimi için düşünelim." demiş..
Saip Bey (Kozan) – Meclis Başkanlığına Fethi Bey, Bakanlar Kurul Başkanlığına İsmet Paşa

seçilmelidir, demiş.
Ekrem Bey (Rize) –Yeni kurul, eski kurulun boşluğunu doldurabilecek mi? Bu konudaki düşüncelerini Reis Paşa Hazretleri, uygun görülürse, bildirsinler. Aydınlanalım. Demiş. (Ben, o sırada daha Meclise gelmemiştim.)
Zülfü Bey (Diyarbakır) Vazife, Parti Başkanlık Divanınrndır. Bu hak, grup yönetim kurulunun değildir. Divan toplansın.. dileğinde bulunmuş.
Mehmet Efendi (Bolu) –Seçilecek Bakanlar Kurulu ancak bir ay görevde kalabilir. Seçimlerin böyle sık sık yinelenmesi, memleket ve milleti kötü ve güç bir duruma sokar. Bakanlar Kurulu çekilme nedenini açıkça anlatmazsa herhangi bir Bakanlar Kurulu seçimine katılmam. Nedeni anlıyahm. Sonra seçelim.
Faik Bey (Tekirdağ) Listede gösterilen isimler evvelkilerden güçlü değildir. Başkanlık Divanı toplanıp bu sorunu çözümlesin.
Vasıf Bey (Manisa) –(İsmet Paşanın hizmetlerinden söz ettikten sonra) memleketi, milleti ne için bırakıyor. Liderlerimiz bizi aydınlatmamıştır. Sayın Başkanımız (beni söylemek istemiş olacak) bizi niçin aydınlatmıyor, demiş ve uzun bir konuşma yapmış.
Necati Bey (Izmir) –Memleketin dayandığı kimselerin bizi bırakıp ayrılmalarını kabul edemeyiz. Sayın Başkanımız, aydınlatsın ve uyarsm. İçeriye ve dışanya karşı güçlü Bakanlar Kuruluna kesin gereksinimimiz vardır.
Başkan Fethi Bey –Yönetim Kurulunun yaptığı bu liste, ne Paşanın ve ne de Yönetim Kurulunundur, diye açıklama yapmayı gerekli görmüş.
Doktor Fikret Bey (Bilecik) –Vasıf ve Necati Beylerin düşüncelerine katılırım. Memleket sütliman değildir. İşi gelişigüzel yapılacak bir seçime bırakmak olmaz. Güçlü kişiler içeren bir kurul seçilmelidir.
Recep Bey (Kütahya) –Arkadaşlar sözlerini tamamlasınlar, sonra Gazi Paşa Hazretleri söylesinler. (Daha toplantıda değildim).

İlyas Sami Bey (Muş) –Sayın Başkanımız Gazi Paşa Hazretleri düşüncelerini bildirsinler. Bunalımın, doğduğu gün çözümlenmesi daha yararlıdır. Erteleme, buhranı şiddetlendirir. Bir Bakanlar Kurulu Başkanı seçelim. Yirmi dört saat süre verelim. Arkadaşlarını bulsun, güçlü bir hükümet oluşsun.
Abdurrahman Şeref Bey (merhum İstanbul Mebusu) –Kimi arkadaşlar kaygıya kapılıyorlar. Bu her memlekette olagelen bir şeydir. Hepimizin amacı, yurdun mutluluğudur. Bir makina kurup tıkır tıkır işletemiyoruz. Bu da doğru. Güçlü bir hükümeti nasıl bulmalı, derdi nasıl anlamalı? Anayasamrzı göz önünde tutalım. Hükümetin görevini belli edelim. Meclisde görüşler belirsin. Ondan sonra Başkan Paşamız da görüşlerini söylesinler. Bir sonuç çıkaralım. Herkes bir işe yarar. Herkesi yaradığı işte kullanmalı. Kişilerden sözetmiyelim. Yüksek amaçta birliğiz. Başkan Paşa Hazretleri düşündüklerini söylesinler.
Eyüp Sabri Efendi (Konya) –Ne olursa olsun bir seçim karşısındayız. Eski Bakanlar Kurulu seçilse bile yine kabul etmiyeceklerine karar verdiklerini işitiyoruz. Bu kararı Yüksek Meclis bozmalıdır.
Recep Bey (Kütahya) –Uç ana noktadan sözedeceğim. Birincisi biçim, ikincisi çalışma eksikliği, üçüncüsü duygusal bağlarımızda beliren kopukluklardır. Biçimlerde eksiklik olursa iyi sonuç vermez. Eldeki listedeki değerli arkadaşlar hangi zamanda hangi koşullar altında çalışacaklardır, bilinmiyor. Güçlü birinin kendi arkadaşlarını bularak güçlü bir hükümet kurması gerekir.
Recep Bey özellikle bu son düşünce üzerinde uzun uzun konuşmuş..
Talat Bey (Artvin) –Recep ve Abdurrahman Şeref Beyler pek güzel açıkladılar. Bakanlar Kurulu Başkanının görevi nedir? Görev ve Sorumluluk Kanununu hl çıkarmadık. Gazi Paşa Hazretleri bizi aydınlatsınlar, demiş.
Başkan, bundan sonra görüşmenin yeterliliğini oya koymuş. Görüşme ***Ben, Gene!*** yeterli

görüldükten sonra birtakım önergeler okunmuş. Bu önergeler arasın- *I?k* dan Sami Paşanın önergesi kabul olunmuş. Bu önergeye göre, ben, genel baş- kan olarak sorunun çözümlenmesine genel kurul tarafından vekil yapılıyor ve ***züm!enmegörevlendiriliyorum siyle görev-***
Görüşmeler yapılırken Çankayada konutumda bulunuyordum. Kemalet- ***!endrn!dım*** tin Sami Paşanın önergesi kabul edilince toplantıya çağrıldım. Toplantı salonuna girer girmez doğru kürsüye çıktım ve şu kısa görüş ve öneriyi yaptım.
Efendiler dedim, Bakanlar Kurulu seçiminde görüş ayrılığına düşüldüğü anlaşılmıştır. Bana bir saat kadar izin verin. Bulacağım çözüm yolunu bilginize sunarım.
Reis Fathi Bey, öneriyi oya koydu. Kabul olundu.
Efendiler, bu bir saat içinde gerekenleri Meclisteki odama çağırarak onlara *28/29* Ekim gecesi hazırladığım kanun tasarısı taslağını gösterdim ve kendileriyle görüştüm.

Öğleden sonra saat bir buçukta Parti Genel Kurulu yeniden Fethi Beyin ***28/29***
başkanlığında toplandı. Ilk söz bende idi. Kürsüye çıktım ve şunlan söyledim: Sayın arkadaşlar, çözümlenmesinde güçlüğe uğradığırnz sorunun nede- ***ğım kanun***
filin ve etmeninin, bütün arkadaşlarca anlaşılmış olduğu kanısındayım. Ek- ***tasarısı tassiklik,***
sakınca, uygulamakta olduğumuz yöntem ve biçimdedir. Gerçekten, ***lağıuı Öner-*** yürürlükteki Anayasamız uyarınca bir Bakanlar Kurulu kurmaya giriştiğimiz ***dgm***
zaman bütün arkadaşlardan herbiri bakanlar ve Bakanlar Kurulunu seçmek zorunda bulunuyor. Hepinizin birden Bakanlar Kurulu seçmek zorunda olmanızda görülen güçlüğün giderilmesi zamanı gelmiştir. Geçen dönemde de, böyle güçlüklere rastlanıyordu. Görülüyor ki bu yöntem kimi zaman birçok karışıklıklara yol açıyor. Yüksek topluluğunuz bu güçlüğün giderilmesiyle beni görevlendirdi. Ben de bilginize sunduğum bu görüşten esinlenerek düşündüğüm biçimi saptadım. Onu önereceğim. Onerim kabul edilirse güçlü ve dayanışık bir hükimet kurulabilecektir. Devletimizin biçimini ve niteliğini saptayan ve hepimiz için amaç olan Anayasanızın kimi yerlerini açıklamak gerekir. Onerim şudur dedikten sonra bildiğiniz taslağı okutmak üzere katip beylerden birine uzatarak kürsüden ayrıklım..
Onerimin niteliği anlaşılınca tartışmalar başladı.
Sabit Bey (Erzincan) –Kabine yönteminden yanayım. Ancak Anayasanın değiştirilmesini önermekle bugünkü bunalım giderilemez. Biz, şimdi, bir Bakanlar Kurulu başkanı seçelim. Anayasanın değiştirilmesini sonra düşünürüz, dedi.
Hazım Bey (Niğde) –Şöyle konuştu: Anayasayı biz yapabilir miyiz? Sanırsam yapamayız. Yetkimiz varsa bu, Partide olmaz. Partide görüşüldükten sonra açık oturumda kimse söz söyliyemiyor. Milletin varlığı ile ilgili kanunlara burada kesin biçim verilmesinden yana değilim. Bu gibi kanunlar açık oturumda ve serbestçe görüşülmeli ve her şeyden önce kabine bunalımını giderdim.
Yusuf Nadi Bey, Hazım Beye şu yolda karşılık verdi: Hangi memleket ilk kez anayasa yaparsa bu iş için kurucu meclis yapmışlardır. Bizde ise bu gibi işlerde aynca kurucu meclis kurulacağı açıkça belirtilmemiştir. Bizde herzaman bu gibi değişiklikler olmuştur. Bizden önceki Türkiye Büyük Millet Meclisi de bu yolda yürümüştür. Buna yetkimiz vardır. Duraksamayalım. Şimdi, biz, kabine bunalımının giderilmesini, Başkan Paşa Hazretlerine bıraktık. 0 da bize, bu öneriyi getirdi. Bu öneride gösterilen yöntemi, bütün arkadaşlar ayrı ayrı düşünmüştür. Şimdi, bunu, saptamak gerekir. Onerilen biçim eskiden beri vardır. Bunu, açıklayıp daha belirli olarak saptayacağız.
Vehbi Bey (Balıkesir) –Bizim, şimdiye kadar görüşüldüğü işitilen Ana- yasadan bir bilgimiz yoktur. Gerçekten gazetelerde gördük. Bu, yeter mi? Onun için biz, herşeyden önce, bunu bir bütün olarak görüşmek üzere ileriye bırakıp bunalımı giderdim.
Halil Bey –Anayasayı değiştirmeye ve yeniden yapılmasına yetkimiz vardır. Ama, bu değişiklikler, gerçekten vatan ve milletimizin mutluluğunu Sağlar mı, bunu, söylemek gerekir.

Bunu, hukukçu, hukuk bilgini olan arkadaşlarımız gelsinler, açıklasınlar. Açıklama yapılmadıkça, bunun, hemen, çözümebağlanmasından yana değilim.
Uyeden biri – Anayasa öyle gelişigiizel değiştirilemez.

Hamdullah Suphi Bey (Istanbul) – Dört sene önce ayrı ayrı seçimlerin sakmcalarını söylemiştim. Bugün de, gene o durum baş gösterdi. Gazi Paşanın önerisine gelince, bu, yeni değildir. Dört sene önce yapılan bir kanuna, daha açık bir biçim verilmesidir. Durum bu olduğuna göre buna karşı, söz söyliyecekler gelsin, düşündüklerini söylesinler, ama, uzun uzadıya düşünmeye yaktimiz yoktur.
Ragıp Bey (Kütahya) – Kanunların en iyisi olaylardan ve gereksinimlerden doğanıdır. Gereksinim ise ortadadır. Anayasanın tamamlanması gerekmektedir. Açıklanmalıdır. Hemen önerinin görüşülmesine geçelim.
Adalet Bakanı rahmetli Seyit Bey – Onerilen biçim, yeni bir şey değildir. Yürürlükteki Anayasanın, açıklanıp belirtilmesidir. Kanunları gereksinim yapar. Kuramlar yapmaz. Zaman, olaylar, her şeye etkendir. Gelişim kanunu, değişmez kesin bir kuraldır. Onerilen biçimde bir yenilik yoktur. Yürürlükteki biçimi, daha açık ve kolay anlaşılır olarak belirtirsek millet ve memleketimizin yararına elbet daha uygun bir iş yapmış oluruz.
Rahmetli Seyit Beyin sözlerine Abidin Bey (Manisa) şu karşılığı verdi: ***Ne olursa***
Once hükümet bunalırnını giderdim, *olsun IJÜEyü* Sabri Efendi (Konya) nin düşüncesi şu idi: Biz, Gazi Paşa Hazretlerini hakem yaptık. Bizim, Anayasayı değiştirmek yetkimiz yok demek, gayrimeş- ***cam hıriye*** ru olduğumuzu kabul etmek demektir. Meclisin, apaçık Anayasayı değiştirme ***alacaktır*** yetkisi vardır. Ne olursa olsun Hükümetimizin biçimi, cumhuriyet olacaktır...
Bundan sonra Ismet Paşa söz alarak şu yolda konuştu:
Parti Başkanının önerisini, kabule, kesin gereksinim var. Dünya, bizim, bir hükümet biçimi üzerinde görüştüğümüzü biliyor. Bu görüşmelerimizi bir sonuca bağlayıp bunu belirtmemek, güçsüzlüğü ve düzensizliği sürdürmekten başka bir şey değildir. Daha önce olmuş bir olay anlatayım. Avrupa diplomatları, bu konuda, beni, uyardılar. Devletin başkanı, yoktur dediler. Şimdiki başkan, Meclis Başkanıdır. Demek ki, siz, bir başka başkan bekliyorsunuz. Avrupa işte böyle düşünüyor. Oysa, biz, böyle düşünmüyoruz. Millet, egemenliğine, kaderine, kendisi el koymuştur. Oyleyse, bunu, hukuk diliyle söylemekten neden çekiniyoruz? Cumhurbaşkanı olmadan, başbakan seçilmesi önerisi, kanunsuz olur. Bunda kuşkuya yer yoktur. Başbakanı kanuna uygun olarak seçebilmek için, Gazi Paşa Hazretlerinin, önerisinin, kanunlaşması gerektir. Yaygın gtiçsüzlüğti sürdürmek anlamsızdır. Partinin, bütün millete karşı, yüklendiği sorumluluğun, gereğine uygun davranmak zorunludur.
İsmet Paşadan sonra Abdurrahmam Şeref Bey merhumun söyledikleri arasında şu sözler vardı:
Hükümet biçimlerini birer birer saymak gereksizdir. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir; dedikten sonra kime sorarsanız sorunuz, bu, cumhuriyettir. Doğan çocuğun adıdır. Ama, bu ad, bazılarına hoş gelmezmiş, varsın gelmesin."
Bundan sonra Yusuf Kemal Bey, önerinin kabul edilmesi gerektiği ile ilgili olarak uzun uzun konuştu ve bilgiler verdi ve önerinin hemen yasalaşması için, gerekli işlemlerin hemen tamamlanmasını öneririm, dedi.
Abdullah Azmi Efendinin İşin önemi açıkça bellidir. Görüşmeler sürsün. diye bağırmasına karşın görüşmelerin yeterliliği kabul edildi. Ondan sonra önerimin tümü ve sonra da maddeleri birer birer okunarak görüşülüp kabul edildi.

Efendiler, Parti toplantısına son verildi ve hemen Meclis toplantısı açıl- ***Önerim***
dı. Saat öğleden sonra altı idi. Kanun tasarısı, Anayasa Komüsyonunca yön- ***Partıce ve hemen artem*** geregı ıncelenerek, rapor hazırlanırken, Meclıs, başka ışlerle ugraştı. ***kasından***

Sonunda, başkanlık kürsüsünde bulunan Başkan Vekili İsmet Bey, Meclise, ***Mecliste*** şu bilgiyi verdi: Anayasa Komüsyonu, Anayasanın değiştirilmesiyle ilgili ***görfjşülüp ... ve Yaşasin*** tasannın ıvedılıkle ve hemen goruşulmesını onerıyor. (Kabul seslen) uze- ***Cumhuririne,*** rapor okundu. Onerildiği gibi görüşüldü. Sonunda, kanun, birçok ko- ***yer" sesleri*** nuşmacıların Yaşasın Cumhuriyet' diye alkışlanan konuşmalarıyla kabul ***arasında***
edildi, ***kabul edil-***
Ondan sonra, Cumhurbaşkanı seçimi için Meclisin oyuna baş vuruldu.
Toplanan oyların sonucunu, başkanlık kürsüsünde bulunan, İsmet Bey, genel ***Türkiye*** kurula şöyle bildirdi: ***CumhurıyeTürkiy*** Cumhuriyeti Başkanlığı için yapılan seçim oylamasına

yüz elli g,, ***Tür-*** sekiz kişi katılmış ve cumhuriyet başkanlığına yüz elli sekiz üye oybirliğiyle ***kiye Büyük*** Ankara Mebusu Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini seçmiştir." ***Millet MecEfendiler*** bundan hemen sonra Meclise yapmış olduğum sunularımı tu- ***lsjoy bırlı ıle beni***
tanak dergilerinde okumuşsunuzdur. Ancak tarihsel bir anıyı canlandırmak ***seçti*** için, izin verirseniz, o konuşmamı burada da olduğu gibi yineleyim:
Muhterem Arkadaşlar, önemli ve dünya çapında olağan üstü olaylar karşısında saygıdeğer milletimizin gerçek uyanıklığı ve tetikliğinin değerli bir belgesi olan Anayasamızın kimi maddelerini açıklamak için özel komüsyonca yüksek kurulunuza önerilen kanun tasarısının kabul edilmesi dolayısıyla Türkiye Devletinin; öteden beri dünyaca bilinen, bilinmesi gereken niteliği, uluslararası belli adıyla adlandırıldı. Bunun doğal gereği olmak üzere; bugüne kadar doğrudan doğruya Meclis başkanlığında bulundurduğunuz arkadaşınıza yaptırdığınız görevi cumhurbaşkanı sanıyla yine o arkadaşınıza, bana bu arkadaşınıza veriyorsunuz. Bundan dolayı, şimdiye kadar bana gösterdiğiniz sevgi ve yakınlık ve güveni bir kez daha göstermekle yüksek değerbilirliğinizi kanıtlamış oluyorsunuz. Bundan dolayı yüksek kurulunuza gönlümün bütün içtenliğiyle teşekkürlerimi sunarım.
"Efendiler, yüzyıllardan beri doğuda kıyım ve haksızlık görmüş olan milletimiz; Türk milleti, gerçekte yaradılıştan sahip olduğu niteliklerden yoksun sayıhyordu.
"Son senelerde milletimizin edimli olarak gösterdiği beceri, yetenek, yatkınlık ve anlayış kendisi için kötü sanılarda bulunanlann ne denli aymaz ve ne denli irdelemeden uzak görünüşe tapan insanlar olduğunu pek güzel kanıtladı. Milletimiz kendisinde bulunan nitelik ve değerini hükümetinin yeni adıyla, uygarlık dünyasına çok daha kolaylıkla gösterebilecektir. Türkiye Cumhuriyeti, dünyadaki yerine yaraşır olduğunu yapacaklarıyla kanıtlayacaktır.
"Arkadaşlar, bu yüce meclisi meydana getiren Türk milletinin son dört sene içinde kazandığı zafer, bundan sonra da birkaç katı olmak üzere sonuçlarını verecektir. Ben gördüğüm bu güvene ve mana yaraşır olabilmem için pek önemli bulduğum bir noktadaki gereksinimimi size bildirmek zorundayım. 0 gereksinim, yüce kurulunuzun bana olan sevgisini ve güvenini ve yardımını sürdürme-

sidir. Ancak böylelikle ve Allahın yardımıyla bana verdiğiniz ve vereceğiniz görevleri iyi bir biçimde yerine getirmeyi başarabileceğimi umarım.
Her zaman, saygıdeğer arkadaşlarımın ellerine çok içtenlikle ve sıkıca yapışarak onlann varlıklarından kendimi bir an bile soyutlanmış görmiyerek çalışacağım. Her zaman milletin sevgisini dayanak noktası tutup hep birlikte ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mutlu, başarılı olacak ve zaferler kazanacaktır."
Efendiler, Meclis 29/30 Ekim 1923 gecesi saat 8:30da cumhuriyete karar verdi. On beş dakika sonra, yani *8:45'te* cumhurbaşkanı seçildi. Durum o gece bütün memlekete bildirildi ve her yerde geceyansından sonra, yüz bir kez top atılarak duyuruldu.
Ilk hükümeti, Ismet Paşa'nın kurduğu ve Meclis Başkanlığına Fethi Beyin seçildiği bilinir.

*
* *
Efendiler, cumhuriyet ilan edilmesi, bütün milleti sevindirdi. Her yerde ***Cumhuriyeparlak*** sevinç gösterileri yapıldı. Yalnız, İstanbulda, iki, üç gazete ve yalnız İs- ***ün ilünıntanbulda*** toplanan kimi kişiler, milletin genel ve içten sevincine katılmakta du- "*mılle* raksadı; kaygılandı; cumhuriyet ilnına önayak olanlan eleştirmeye başladı.

Değindiğim gazetelerin ve kişilerin cumhuriyet ilanını nasıl karşıladıkla- **1,** *sewnrını* anımsatmak için, o günlerdeki yayınları sadece gözden geçirmek yeter. ***ce karı!Orneğin***

"Yaşasın Cumhuriyet't başlığı altındaki yazılar bile cumhuriye- t7 *Çetin* saptanış ve ilan ediliş biçiminin tuhaf olduğunu, bunda sıkboğaza getiril- miş gibi bir durum" bulunduğunu duyuruyordu. Bu yazıların sahibi şu düşünceleri ileri sürüyordu: Şöyle olacağı böyle olacağı söylenip dururken öte yandan birdenbire, birkaç saat içinde, Anayasa değişikliği yapılıvermesi en yumuşak deyimle olağandışı bir davranıştır.

Bizim bu davranışıımz "uygarlık dünyasını anlamış, okumuş, irdelemiş, devlet yönetiminde yeterlik kazanmış kafalardan çıkacak bir düşünce sonucu" değilmiş..

Cumhuriyet ilanını Meclisin alkışlarla kabul etmesi, milletin toplarla kutlaması yeriliyor. Deniyordu ki: "Cumhuriyet alkış ile, dua ile, şenlik ve şehrayin* ile yaşamaz.", "Cumhuriyetin gizli bir gücü yoktur. Millet Meclisinde bir büyü yapıldı. Bundan sonra her iş kendiliğinden düzelecek, her derdin çaresi kendiliğinden bulunacak değildir."

Ben cumhuriyetçiyim diyenlerin, cumhuriyetin ilanı günü kaleminden çıkacak sözler bunlar mı olmalıydı? En iyi yönetim biçiminin cumhuriyetten başka bir şey olamıyacağı kanısında olduklarını ileri sürenlerin cumhuriyet sözcüğüne "bir put gibi tapmam" demesindeki anlam ve amaç ne idi?

Meclis toplantı halinde bulunmadığı zaman, onun güven oyunu almış bir hükümetin düşürülebileceği gibi kuruntuyu, kamu oyunda canlandırıp böyle bir hak "padişahlara bile verilmemişti. Şimdi o hak, cumhurbaşkanına mı veriliyor?" sorusu kime ve ne amaçla yöneltiliyordu?!

Bu yazıların sahibinin amacı, cumhuriyeti, halka sevdirmek mi? yoksa, bunun put gibi tapılacak bir şey olmadığını anlatmak mı idi? "Cumhuriyet, bize yönetim biçimi değişikliğiyle birlikte kafa değişikliği de getiriyor mu? Bakanlar

* Işıklı gösteriler (B.Y.)

Kuruluna gireceklere birer devlet adamı kafası armağan ediyor mu? sözleri- le daha ilk anda cumhuriyetin değerini ve önemini, azaltmaya kalkışmak cumhuriyetçiyim diyenlerden beklenebilir miydi?

En küçük bir esintiden bile korunması gereken yavrunun, onu beslediğini söyliyenler tarafından, böyle hırpalanması doğru muydu?

Bu düşüncelerin yazıldığı, gazetenin, başka bir sayfasında Türkiye Cumhuriyetinin Ili'ını başlığı altında yazılan birçok sözler arasında Bu yeni aşamaya gelen Türk milleti acaba burada uzunca bir süre dirlik içinde dinlenebilecek, burası onun için bir canlılık ve güç, bir rahat ve mutluluk kaynağı olabilecek mi? Bu aşamanın onun toplumsal yapısını kırıp döknıeden kucaklıyabilecek bir çerçeve sağlamlığı var mıdır? Cumhuriyet, acaba olayların zorlaması önünde çaresizlikten kaçıp sığındığı bir saçak altı mı.. olacak gibi kaygı ve umutsuzluk veren sözlerin zamanı mıydı?

Cumhuriyetin umut, rahat ve mutluluk getireceğinde kuşku ve kaygısı olan kişi; umut, rahat ve mutluluğu nereden, hangi kaynaktan bekliyordu? Cumhuriyetin milletimizin toplumsal yapısını kırıp dökebileceği düşüncesi, cumhuriyetten yana olanların kafasında nasıl yer bulabiliyordu?

Başka bir gazeteci de, Efendiler, acele davranıyorsunuz" diye bağırmaya başladı.

Bu gazeteci efendi, millete şu yolda jurnal veriyordu: Bunalım, hiçbir özelliği olmayan yeni

bir Bakanlar Kurulu seçmekle çözümlenecek yerde, tersine son günlerin bütün gürültülerine karşın, kimsenin yakında olabileceğine inanmadığı cumhuriyet sorununun yine pek kanıtlı, pek kesin ve pek ivedi olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.
Cumhuriyetin yakın bir zamanda kurulacağını olabilir saymayan yalnız kamu oyu değildi. Belki Ankarada en önemli ve en yetkili makamlarda bulunan kimi kişiler de böyle bir olasılığı akıllarına bile getirmiyoriardı.
Bu sözlerle, açıkça ortaya konulmaktadır ki, son günlerin bütün gürültüleri, cumhuriyetin ilnına engel olmak içinmiş.. Bu amacı güdenlerin karar almakta acele davranış görmeleri olağandır. Ama, ülke kamu oyunun da bu görüşte kendilerile birlikte olduğunu" sanmaları yanlıştı.
Gazetesini balonu uçurdular ama, galiba ucunu kaçırıyorlar ve sular baskın çıkınca dolaplar döndüler ama... ne yönde? gibi çirkin, bayağı saçma sapan sözlerle dolduran gazeteci efendi şu yolda sesleniş ve paylayışını sürdürüyordu: "Efendiler, devletin adını taktınız, işleri de diizeltebilecek misiniz? Bu seslenişle başlıyan yazılar, şu satırlarla son buluyordu: Biricik dileğimiz.. "yurda ve millete yararlı işlere başlanılmasından başka bir şey değildir. Eğer dün i1n edilen cumhuriyetin ileri gelenleri ve cumhuriyetçiler bunu yapabileceklerine güveniyorlarsa biz de kendilerine öyle ise cumhuriyetiniz kutlu olsun Efendiler! -deriz.
Bizi, alay eder gibi kutlayan bu son cümle ile yazar, cumhuriyeti benimsemiyor, onunla ilgisi olmadığını bildiriyor.
Başka bir gazeteci yazar da, cumhuriyet ilanı dolayısıyla yaptığı irdeleme ve eleştiride: Bizi üzen nokta; ulusal önderimizin kendisiyle ilgilidir. En büyük ruhlu adamlar bile, kişisel güç elde etmenin çekiciliğine karşı koyamamışlardır."

diyor ve bu görüşünü, benim nutuklarımdan aldığı sözlerle destekledikten sonra, Amerikanın bağımsızlığını sağlayan Washington'un, nasıl, çiftliğine çekildiğini ve meclisin, hiçbir kimseyi düşünmeyerek yalnız kamu yararını düşünerek, altı senede anayasa yaptığını ve ondan sonra nasıl Washingtona başkanlık verilmiş olduğunu anlatıyor ve Anayasamızın, böyle değiştirilmesine benim önayak oluşumu hoş görmüyor..
Bu yazarın ve benzerlerinin, cumhuriyet ikini kararının alınış biçiminde, cumhuriyet ilkelerine ilişkin kanunlarda gördükleri yanhşlık ve eksiklikleri eleştirmelerini içtenlikle yapılmış bir şey sayabilmek için çok saf olmak gerekir. Eğer, bu yazarlar, cumhuriyet ilan edildiği gün yaygaralı saldırılara başlamayıp, önce, cumhuriyet ilanını iyi karşılasalar, içten karşılasalardı.. kamu oyunu kuşkuya ve düzensizliğe sürükleyecek yerde, cumhuriyetin iyi ve onun ilanının pek yerinde olduğunu kamu oyuna aşılayacak yazılar yazsalardı ondan sonra yapacakları her türlü eleştiri ve yorumların içtenlikle yapılmış olduğunu ileri sürmeye hakları olabilirdi. Ama, gördüğümüz davranış böyle olmamıştır..
Efendiler, Rauf Bey de bu konuda, gazetecilerle konuşmuştu. Rauf Be- ***Rauf Beyin*** yin cumhuriyetle ilgili düşüncesini ve ulusal egemenlikten ne anladığını belir- ***Cumhuriyet*** ten konuşmasını 1 Kasım 1923 tarihli Vatan gazetesinde okumuştum. Vatan
ve Tevhit gazetelerinin sahipleri ve başyazarlarıyla Rauf Beyin başbaşa vere- ***İstanbul*** rek düzenledikleri soru ve yanıtlardan birkaçını, yeniden, birlikte gözden ge- ***gazetesi ile*** çirelim. ***yaptıgı söyCumhuriye*** konusunda, kamu oyunda, beklenmedik olay karşısında kal- mış olmak duygusu varmış.. Şimdiye kadar yüksek görevlerde bulunmuş biri
olarak ve Istanbul mebusu kimliğiyle Rauf Beyin ne düşündüğünü seçmenlerinin sorup öğrenmek haklan imiş..
Efendiler, bu soruyu düzenleyenlere biz de bir soru yöneltelim!
Birincisi, kamu oyunu ne yoldan öğrenmişler.. Ikincisi, Istanbul seçmenleri, yalnız, iki gazeteci mi idi; yoksa, bütün seçmenler, iki gazeteciye meb uslarının düşüncelerini sormak için vekalet mi vermişlerdi? Yoksa Rauf Beye seçmenlerin bu hakkını büyük bir saygıyla kabul edenlerden ve onu seçerken gösterdikleri yüksek güven için teşekkür borcu olduğundan

bu güvene yaraşır olmaya çalışacağını, verdikleri emaneti herzaman ve her yerde korumak ve iyiye kullanmak için güç ve yeteneğinin son kertesine dek çalışacağı- na inanabileceklerini" söylemeye yol açmak için mi idi? Gerçi, bir mebusun seçmenleri için bu yolda konuşması çok uygundur. Ancak, yerinde ve zamanında ve içtenlikle olursa! Yoksa, cumhuriyet ilnında, kamu oyunun, beklenmedik bir olay karşısında bırakılmış olduğu gibi düzme bir soruya seçmenlerin verdikleri emaneti herzaman ve yerde koruyacağı ve iyiye kullanacağı" yolunda güvence vermeye kalkışmanın anlamı nedir?
Oysa Efendiler, 29/30 gecesi İstanbulda geçmiş olan bir olayı açıklarsam bütün millet gibi İstanbul halkının da gerçek duygusunun ne olduğunu kolay anlarsınız. Cumhuriyet ilanı gecesi Istanbul Komutanı Şükrü Naili Paşa, Istanbul halkının temsilcileri tarafmdan Fatih Belediye Binasında düzenlenen bir şölene çağırılmıştı. Paşa, şölen sırasmda Ankaradan bir resmi bildirim aldı ve onu uygu

lamadan önce saygı değer İstanbul halkmın sayın temsilcilerine okudu. Bildirilen şuydu: Türkiye Büyük Millet Meclisi cumhuriyet ilanını kararlaştırdı. Bunu yüz bir kez top atarak duyurunuz!
Istanbul halkının temsilcileri bu müjdeli bildirimi büyük sevinç gösterile- ***İstanbul*** ri ve alkışlarla karşıladılar ve hemen bütün Istanbul halkı adına Komutan Pa- ***halkının*** şayı ve biribirlerini kutladılar. Bu duruma göre Istanbulun saygı değer halkı *temsilcileri* adına İstanbulun gerçek duygularını başka türlü göstererek demeç vermenin gösteri yapmanın ne denli küstahça bir davranış olduğu apaçıktır. *nasıl karşı*- Rauf Bey, "Bence, sorunu cumhuriyet Sözcüğü üzerinde incelemek doğ- *!amışlardı* ru değildir.' sözlerile cumhuriyetten sözetmek bile istemiyor.
Rauf Beyin görüşü: Milletimizin refah ve bağımsızlığının dokunulmazlığını ve aziz vatanımızın bütünlüğünü güvence altına alan biçimin, en uygun biçim olacağı yolundadır."
Efendiler, bu sözler, düzenledikleri sorunun yanıtı mıdır? Rauf beye sorulduğu yazılan: Hangi hükümet biçimi en uygundur? sorusu mudur? Soru; dediğim gibi olsaydı, o zaman, Rauf Beyin bu sözleri uygun bir yanıt olabilirdi. Ama, ondan sonra da, Rauf Beye şöyle bir soru yöneltmek gerekirdi: Tasarladığınız biçimin adı yok mudur? Cumhuriyet biçimi, milletin refah ve bağımsızlığını, vatanın bütünlüğünü güvence altına alan en uygun biçim değil midir? Eğer öyle ise uzun sözleri bir tarafa bırakarak "En uygun biçimin, cumhuriyet olduğu kanısındayım." deyiver de yanıltmalardan kurtulahm. Çünkü sözkonusu olan, Millet Meclisinde kanunlaştırılan ve ilan olunan cumhuriyettir. Amacınız, bu ilan olunandan daha uygun bir biçim olduğunu dolaylı olarak söylemek ise, onu da söyleyiniz. Yeğlediğiniz o biçim ne olabilir?
Rauf Bey, görüşünü açıkça söylemekten kaçınıyor, bilinen birtakım kuramlardan sözederek, hükümetlerin birbirlerinden aynian yalnız iki ilkeye göre iş gördüklerine inanınm ve bu iki ilkeden biri mutlakıyetle* yönetme yöntemidir, diyor ve şöyle bir mantık yürütüyor; sözde hükümdar, hak ve yetkisini Tanrıdan alır ve buna dayanarak hüküm sürermiş. Bu yönetme yönteminin sakıncalan olduğundan milletler ayaklanarak hükümdarlarm yetkilerini kısmışlar ve koşullara bağlamışlar.. Son senelerde milletimiz de meşrutiyet için yaptığı uğraşlarla işe başlayarak kendi işini kendi bilerek, kendi görerek, kendi karar vererek başarmak amacına doğru yürümüş; Ittihat ve Terakki, Meclis zorbalığından kurtulmak için "Beşinci Sultan Mehmet "e Meclisi dağıtma hakkmı verdirmiş; Vahdettin, bu haktan yararlanarak Meclisi dağıtmış; bilinen yıkımlar olmuş; bundan dolayı mutlakıyetle yönetim ve tek kişi saltanatı yandaşı olmak doğru değilmiş.
Rauf Bey: "Millet, kaderini kendisinden başka bir kimseye bırakmayı kendisi için alçaklık saydı" dedikten sonra milletin, ulusal egemenliği kayıtsız şartsız olarak yürüten Büyük Millet Meclisini kurucu meclis gibi seçtiğini ve bu biçimin sözünü ettiği biçimlerin ikincisi ve kendisine göre en iyi ve doğru bir yönetim yöntemi olduğunu söylüyor.. Daha sonra, Rauf

Bey; şu düşünceleri ileri sürüyor:
'Ad değişikliğinin, amacı ve ereği bozacağını veya değiştireceğini sanmam. Bundan başka önceki bir hükümet biçiminin yerini alan yeni biçimin beğenilip kalabilmesi bir koşula bağhdır. 0 da, gideni arattırmayacak biçimde halkın büyük çoğunluğunun isteklerine uygun, mutluluğunu sağlar olduğunu, ülkenin say-
* Bir tek kişinin keyfiyetine bağlı yönetim yöntemi (B.Y,)

gınlık ve bağımsızlığının güven altında bulundurduğunu göstermek ve kanıtlamaktır. Yoksa ad değiştirmekle ya da üst tabakada biçim değiştirmekle gerçek gereksinimlerin sağlanmış olacağını sanmak özellikle en yakın bir geçmişte gördüğümüz en acı deneyimlerden sonra büyük yanılgı olur.
Efendiler, Rauf Beyin düşünce ve görüşlerini açıklayıp saptayan bu sözleri üzerinde biraz durmak isterim; Rauf Bey, kayıtlı ve şartlı olmıyan ve Millet Meciisini dağıtabilen tek kişi egemenliğinden yana değildir; Rauf Bey, öyle bir hükümet biçiminden yanadır ki, o biçimde Millet Meclisi kurucu meclis niteliğinde olsun ve ulusal egemenliği hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmadan yürütsün; bu biçimi biraz daha açalım; Rauf Bey demek istiyor ki cumhuriyet ilınından önceki biçim en uygun hükümet biçimidir; gerçekten, Rauf Beyin uzun sözlerle anlatmaya çalıştığı 20 Ocak 1921 tarihli Anayasanın üçüncü maddesinde yazılı olandır; o madde şudur: "Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilir ve hükümeti Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını taşır.
Bilinir ki bu Anayasaya göre Meclis Başkanı Meclis adına imza atmaya ve ***CumhuriyeBakanlar*** Kurulu kararlannı onaylamaya yetkilidir ve Bakanlar Kurulunun, do- ***un ilini!e*** ğal başkanı olmakla birlikte devletin baskanı olduğunu gösterir bir hüküm ve ***boşa çıkan umutlar***
açık bır kanun kuralı yoktur. Bu anayasanın yapılclıgı gunlerdekı genel koşullar ve görüşler düşünülürse kanunun önemli ve köklü bir noktayı Anayasada belirsiz bırakmış olmasındaki zorunluk kendiliğinden anlaşılır. Bu belirsizlik, Meclis ve Meclis hükümeti bulunmakla birlikte devlet başkanlığının, tek kişi saltanatı kaldırıldıktan sonra halifelikte belirdiği düşünce ve kanısında olanları, cumhuriyet ikını gününe kadar umut içinde yaşattı; buna göre Rauf Beyin en doğru olduğunu ileri sürdüğü hükümet biçiminde, halifeyi devlet başkanı gördüğüne kuşku yoktur; işte cumhuriyet ilanı üzerine Rauf Beyi ve kendisi gibi düşünenleri kaygılandıran ve tasalandıran gerçek neden, devlet başkanlığına, cumhurbaşkanının geçmiş olmasıdır. Gerçekten, "cumhurbaşkanı devletin başkanıdır" dendikten sonra halifeye verilecek kimliği ve yetkiyi sağlamakla uğraşan ve onun yakınlığını ve okşayıcı sözlerini Tanrı Kayrası sayıp sevinenlerin düş kırıklığına uğrayarak üzülüp, kaygılanmalarını olağan görmek gerekir. Rauf Beyin, cumhuriyete karşı olduğunu açıkça söylememekle birlikte cumhuriyet ilan edilmiş olduğu günde onun beğenilip ve kalımh olabilmesi için, birtakım koşullann gerçekleşmiş olduğunu kanıtlamak gerekliliğinden sözetmesi, cumhuriyetin, milletin mutluluğunu sağlayacağına güvenmediğini açıkça göstermiyor mu?
Rauf Bey, yapılan işin sadece bir adı değiştirmek ve üst tabakada biçim değiştirmek olduğunu söyliyerek cumhuriyet ilanı olayını, çocukça ve aceleci bir davranış sonucu olduğunu anlatmaya çalışırken; cumhuriyet yönetimiyle gerçek gereksinimlerin sağlanmış olacağını sanmak.. büyük yanılgı olur demekle cumhuriyet yönetim yöntemiyle ne denli ilgisiz ve ondan nekadar uzak olduğunu kanıtlamıyor mu? Rauf Bey son kanısını pekiştirmek için en yakın bir geçmişte gördüğümüz en acı deneyimleri hatırlatıyor. Efendiler bu uyarıyla kamu oyuna ne anlatılmak isteniyor? Millet neden sakındırılmak isteniyor? Bunu anlamak zor değildir sanırım. Rauf Bey akhnca devlet başkanlığına, o makam- da halifenin oturması sağlanıncaya kadar başka sanla başka birinin getirilmemesi ama getirilmiş olduğuna göre yapılan işten dönüş sağlamak için kamu

oyunu gericiliğe özendiriyor. Cumhuriyet yönetim biçiminin kabulünde, büyük yanılgı olabileceğini ileri süren kişiye göre yanılgının neresinden dönülürse kır sayılmak doğaldır. Rauf Bey cumhuriyet biçiminin kararlaştırılıp ilan edilmesi noktasına değindiği zaman şu yolda konuşuyor: Görüşleri dağıttılar. Sonra da cumhuriyet biçimini bir günde kararlaştırarak ilirn edilmesi halkta sorumsuz kişilerce düzenlenmiş bir yönetim biçiminin oldu bittiye getirildiği düşünce ve kaygısını doğurdu. Bu kaygı pek doğal görülmelidir. Ve bundan halkımızın geçmiş deneyimlerden ders alarak uyandığını anlıyarak kıvanç duyulmalıdır. Ben kendim kıvanç duyuyorum." Efendiler, cumhuriyet biçimini bir günde kanrnılaştırıp ilan eden, Rauf Beyin de pek güzel anlatıp belirlediği gibi Kurtuluş savaşımızın tek temeltaşı olan ve ulusal egemenliği kayıtsız şartsız yürütmekte yüksek güç ve yetenek gösterdiği, elde edilen olumlu sonuçla kanıtlanmış olan, Büyük Millet Meclisi idi. Sözkonusu yaptığı sorumsuz kişiden söylemek istediği Meclisin oyunu cumhuriyet ilanına yönelten ve Meclise bu konuda önerilerde bulunan ise, o, ben. idim ve onun ben olduğumu, herkesten daha iyi Rauf beyin anlayabileceğini kabul etmek yanlış olmaz. Eğer bunda bir yanlış varsa, "senelerden beri aramızda arkadaşlık ve kardeşlik duygularından başka karşıhkli güven olduğunu ve bana karşı yüksek saygı hisleri beslediğini" söyleyen Rauf Beyin beni hiç tanımamış olduğu yargısma varmak gerekir.

Benim girişimlerimi ve yaptığım işleri, halkta kaygı uyandıracak nitelikte saymak ve sevinç gösterileri yapan halk adına gereksiz olarak, tersini söylemek, halka bu kaygıları yapay olarak aşılamaya kalkışmaktır. "Halkın geçmiş deneyimlerden ders aldığını ve uyandığını anlıyarak kıvanç duyulmalıdır; ben kendim kıvanç duyuyorum. diyen Rauf Beye, bundan yararlanarak bir noktayı hatırlatabilirim. Halkta, tetikte ve uyanık bulunma duygularını geliştirmeye ömrünü adamış bir adama karşı böyle konuşulmaz ve halkta bu duyguların doğduğunu görmekle kendisinin benden çok kıvanç duyduğunu söylemeye ne hakkı ve ne de yetkisi vardı. Rauf Bey, bütün vatanı düşmanlara işgal alanı yapabilecek Mondros Ateşkes Anlaşmasının, strateji ile ilgili maddesini olup bitti biçiminde kabul ettiği zaman, milletin nasıl kan ağladığını ve ne denli kaygılandığını anladı mı? Son zamana kadar; cumhuriyet ilnının ertesi günü bile, resminin altına "Mondros Ateşkesini imzalayan, ama Lozan Antlaşmasıyla da öcünü alan Rauf Bey klişesile yandaşlarının sürekli propagandasını yaptıkları bu adam, Türk milletinin gerçek isteklerini, duygularını bizden çok anladığını, bizden çok o istekler ve duygularla ilgilendiğini söylemekte direnecek kadar ileri varmamalıdır.

Rauf Bey, sözlerinin bir tarafında diyor ki: Sorumlu devlet adamları bu gerçekleri (yani cumhuriyet ilinının nedenlerini) en yetkili görüşme ve karar yeri olan Yüce Meclis aracılığıyla milleti aydmlatacak kafalardaki kaygıyı giderecektir; kamu oyunun bunu bilmesi doğal bir hakkıdır. Efendiler bu sözler akla yatkm değildir. Hele Rauf Bey de demiyor mu ki ulusal egemenliği kayıtsız şartsız yürüten Meclistir; öyleyse hangi sorumlu devlet adamları, Millet Meclisini pek yerinde ve doğru bir karar almış ve onu gerçekleriyle birlikte yayımlayıp, duyurmuş olmasından dolayı sorguya çekecektir? Bir memlekette, bir toplumda, bir devrim yapıldığı zaman elbette onun gerekçeleri vardır. Ancak o devrimi yapanlar, inanmak istemiyen inatçı düşmanlarmı inandırmak zorunda

mıdır? Elbette Cumhuriyetten yana olanlar ve olmayanlar vardı; ondan yana olanlar, ne için ve ne gibi inançlarla ve ne gibi düşüncelerle cumhuriyet ilan ettiklerini, ona karşıt olanlara açıklayıp ve inançlarının ve yaptıkları işin yerinde olduğunu kanıtlamak isteseler de, onların, bilerek yaptıklan bu direnmeyi kırabilecekleri düşünülebilir mi? Elbette cumhuriyetten yana olanlar ellerinden gelirse ülkülerini herhangi bir yoldan; ayaklanmayla, devrimle ya da kamuca beğenilecek yollardan uygularlar; bu ülkü devrimcilerin ödevidir. Buna karşı çıkmalar, yaygaralar ve genci girişimler de, onu istemeyenlerin yapmaktan geri durmıyacakiarı davranışlardır. Cumhuriyet yönetimimizin ilanında Rauf Bey ve benzerlerinin

yaptıkları gibi.
Efendiler, o günlerde, İstanbulda bulunan ordu mtifettişlerimiz de, gaze- ***Cumhuriyetelere*** demeçler vererek, çeşitli olanaklardan yararlanarak düzenlenen şölen- ***tin ildnı*** lerde, nutuklar çekerek duygularını belirtiyorlardı. Cumhuriyetin ilanı üzeri- *uzerrne* hane İstanbulda kimi kişiler ve kimi gazeteciler. halifeye de, bir rol yaptırmak

Z'Zhevesine düştüler. Halifenin çekildiği ya da çekileceği üzerinde, gazetelerde ***tenen rol ve*** söylentiler, yalanlamalar yayımlandı. *halife için*
Sonra dendi ki: Haber aldığımıza göre sorun bir söylenti olmadığı gibi, bir yalanlamayla çözümlenecek kadar önemsiz de değildir. Kesin bir gerçek vardır ki, o da cumhuriyet ilanının yeniden bir halifelik sorunu ortaya çıkarmış olmasıdır.

Halife, yazı masalarının başına oturup (!) Vatan gazetesi yazarına demeç vermiştir; diyerek, halifenin en uzak köşelerine varıncaya kadar islam dünyasından binlerce mektup ve telgraf aldığı ve birçok yerlerden heyetler geldiği yolunda sözlerle halifeliğin kolay kolay sarsılır bir konum olmadığını anlatmaya çalıştıktan sonra, Müslümanlar istemeyiz demedikçe halifenin çekilmiyeceği duyuruluyordu. Bir de hükümet birçok iç işleri düzenlemekle uğraşmakta olduğundan şimdiye kadar, halifelik görevini saptayamamıştır. Hükümetin iç işlerle çok uğraştığını İslam dünyası da elbette bilir ve şimdiye kadar halifelik görevi işini ele alamamasını doğal sayar cümleleriyle halifelik görevlerini saptamaya çağırırken, şimdiye kadar, bunu yapmadığımızı haklı bulan İslam dünyasının, bundan sonra haklı bulmayacağını da bildirerek, sanki, bize gözdağı veriliyordu. Bir yandan da, Islam dünyasının bu konuda, bize etki yapması için dikkati çekilmek isteniyordu. Vatan gazetesinin 9 Kasım 1923 tarihli sayısında okuduğumuz bu yazıları, 10 Kasım 1923 günkü, Tanin gazetesinde, halifeye yazılan bir açık mektup izledi. Lütfi Fikri Beyin olan bu mektupta, halifenin çekilmesiyle ilgili haberlerden, milletin nekadar üzüntü ve acı duyduğunu kanıtlamak için bir vapur öyküsü uydurulmuştu. Vapurda oturanlarrn, halifenin çekildiğini Öğrenince yüzlerine üzüntü ve kaygı çökmüş.. Biribirlerini tanımıyanlar içtenlikle konuşmaya ve çok konuşmaya başlamışlar.. ortak kaygı bunları bir dakikada dost etmiş..
Lütfi Fikri Bey gönül istiyor ki bu çekilme sözü sonsuz olarak gömülsün kalsın." diyor, çünkü dünya için bu uğursuz bir yıkıntı olurmuş..
Lütfi Fikri Bey, millete şunu da aşılıyordu: Şaşarak ve üzülerek görülmelidir ki bugün şu tinsel hazineye (yani halifeliğe) saldırmak istiyenler, dışardan

kimseler, Müslümanlardan Türkü çekemiyenler değildir. Kendimiz, biz, Türkler kendi elimizle bu hazinenin elimizden sonsuza dek çıkarılmasıyla sonuçlanabilecek girişimlerde bulunuyoruz.
Efendiler, yabancılar, halifeliğe saldırmıyorlardı. Ama, Türk milleti saldırıdan kurtulmuyordu. Halifeliğe saldıranlar, Islüm **milletlerinden, Türkü çekemiyenler değildi. Ama, Çanakkalede, Suriyede, Irakta, Ingiliz ve Fransız bayraklan altında Türklerle vuruşan Islüm milletleri idi. Türk milletine kolaylıkla** saldırmak için korunması yeğlenen halifeiğin, ortadan kaldırılmasını "Türklük için bir intihardır." diye nitelemeleri; halifeliği ortadan kaldırmak için, biz, Türkler girişimlerde bulunuyoruz sözlerile cumhuriyetin ereğini belirtip duyurmak elbette, etkisiz kalmadı.
Lütfi Fikri Beyin Taninde çıkan açık mektubundaki görüşü, ertesi günü Tanin yazarı destekledi.
11 Kasım 1923 tarihli Taninin şimdi de halifelik adlı başyazısı okununca, cumhuriyetin ilanına engel olamıyanların, halifeliği, ne olursa olsun, tutabilmek için çaba göstermeye ve çalışmaya başladıkları anlaşılır. Bu yazıda, şehzade* mektuplarını yayımlayarak, kamu

oyunu, padişah soyundan olanları sevdirmeye çalışan Taninin, padişah soyunun haklarına karşı çirkin saldırı yapılmış ve bunu yapanın, Partimizin en seçkin takımından olduğu ve cumhuriyet hükümetini millete kötü göstermek için, ne söylemek gerekse onlar; yazıldıktan sonra, halifenin çekilmesi söylentisine değinilerek arkadan arkaya verilmiş bir karar karşısındayız." deniyor ve Millet Meclisinin bu kadar kayıt altında kaldığını, dışarıda verilen kararları deftere geçirmek durumuna düşürüldüğünü görmek gerçekten acı oluyor. sözlerile, Meclis, bize karşı kışkırtılıyor.. Cumhuriyet ilanını kabul eden Meclisin hiç olmazsa halifeliğin kaldırılmasını, olup bitti yapmamasını sağlamaya çalışılıyordu.
Tanin yazarı, halifelikle ilgili görüş ve düşüncesini şu satırlarla saptıyordu: "Halifelik bizden giderse, beş on milyonluk Türkiye Devletinin, IsMm dünyası içinde hiç önemi kalmıyacağını, Avrupa politikası karşısında da, en küçük ve değersiz bir hükümet durumuna düşeceğimizi anlıyabilmek için büyük bir yetenek gerekmez. Ulusseverlik bu mudur? Gönlünde gerçek ulusçuluk duygusu olan her Türk halifeliğe dört el ile sanlmak zorundadır.
Efendiler, halifelikle ilgili dtişüncelerimi, bundan evvel, açıkladığım için, bu sözleri, burada, irdelemeye gerek görmüyorum. Ancak, halifeliğe dört el ile sanlmak zorunda bulunan bir idare biçiminin, bir cumhuriyet biçimi olamıyacağını anlıyabilmek için de, büyük bir yeteneğin gerekli olmadığını söylemekle yetineceğim.
Taninin incelemeye başladığımız başyazısının bir iki noktasına daha dikkati çekeceğim. Osmanlı soyunca kabul edilmiş ve bu nedenle ve sonuna kadar Türkiyede kalması sağlanmış olan haifeliği elden kaçırmak tehlikesini yaratmak, akıl ve yurtseverlikle, milliyetçilikle hiç ama hiç bağdaşmazmış (!..)
Tanin başyazarı, kendisinin cumhuriyetçi olduğunu ilan etmişti. Ama öyle bir cumhuriyetçi ki, cumhuriyet yönetiminin başında halife olarak Osmanlı soyu
* Padişah oğlu (B.Y,)

bulunacaktır. Yoksa, yapılan iş akıl ve yurtseverlikle, milliyetçilikle hiç ama hiç bağdaşmazmış.. Halifeliği, elimizden gitmesine hiç ama hiç olanak kalmıyacak biçimde korumakla görevli imişiz.. Gizlice yapıldığı ortaya çıkan düzenlemeler sonuçsuz kalsın imiş..
Efendiler, bu yazıların anlamı ve bu düşüncelerin amacının ne olduğu bugün kolaylıkla anlaşılmaktadır. Yarın, daha açık bir biçimde anlaşılacaktır. Gelecek kuşakların, Türkiyede cumhuriyetin ilünı günü, ona en acımasızca saldıranların başında, cumhuriyetçiyim diyenlerin yer almış olduğunu görerek şaşıp kalacağını hiç sanmayınız. Tersine Türkiyenin aydın ve cumhuriyetçi çocukları, böyle cumhuriyetçi geçinmiş olanların gerçek inanışlarını irdeleyip saptamakta hiç de duraksamayacaklardır.
Onlar, kolayca anhyacaklardır ki, çürümüş bir padişah soyunun, halife sanıyla başının üstünden hiç mi hiç uzaklaşmasına olanak kalmıyacak biçimde korunmasını zorunlu kılan bir biçimdeki devlette, cumhuriyet yönetimi ilün olunsa bile, onu yaşatmak olanak dışıdır.
Efendiler, o günlerin yayımlarında, iki nokta daha vardı. Biri benim hasta oluşum.. Obürü de rahmetli Enver Paşanın, Türkistandaki çalışmaları ve yaşamakta olduğu. Enver Paşa, memleket dışında kaldığı zaman, İs1am birliği için çalışıyormuş ve "halifenin damadı sanını kullanırmış.. Dahası Türkistanda kazdırdığı bir mührün bir tarafına bu sanını da kazdırmış idi.
Bu iki noktadan da durmadan sözetmek elbette boşuna değildi.
Efendiler, gazetelerin bu yayımları ve birtakım kişilerin tutum ve davranışları özet olarak şöyle anlatılabilir: Temel olan ulusal egemenliktir. Ulusal egemenlik

cumhuriyetin gelişmiş şeklidir. Türk milleti ulusal egemenliği elde etti, cumhuriyetin ilanı gereksizdir; yanlıştır. Türkiyeye en uygun yöntem, ulusal egemenlik ilkesini korumakla birlikte, cumhuriyet yönetimi ilan etmeyip, devlet başkanlığında halife sanında Osmanlı soyundan birini bulunduran meşrutiyet yöntemidir. Nasıl ki, Ingilterede, ulusal egemenlik var olmakla birlikte devlet başkanlığında bir kral vardır ve o kral aynı zamanda Hindistan imparatorudur.
Efendiler, böyle bir ilkede birleşmiş olan kişiler kendilerini, sözlerile, tutumlanyla, yazılarıyla göstermiş gibi idi. Bu grubun başına Rauf Beyin seçildiği yargısına varılabilirdi. Değişik soydan olan ve değişik yol tutmuş olanlardan oluşan bu grup, Rauf Beyi amaçlarını açıklayıp savunmak için en uygun bir kişi saymışlardı. Ondan çok şeyler beklenebileceği sanısma düşmüşlerdi. Ondan sonradır ki, Rauf Bey Ankaraya doğru yola çıktı. Vatan gazetesinin yazdığı söylentilere göre, büyük bir kalabalık, Rauf beyi Ankaraya uğurlamak için toplandı. Kazım Kara Bekir Paşa, Refet Paşa, Ali Fuat Paşa, Adnan Bey bu büyük kalabalığın başında gösteriliyordu. Vatan gazetesi bu uğurlamadan sözederken, Rauf Beyin Ankarada, Mecliste izleyeceği politikayı da millete duyuruyordu. Rauf Beyin Meclisteki çalışmalarının yıkıcı ve kişisel olmıyacağı; Rauf Beyin çalışmalarının, memleketin iyiliğini ve esenliğini ve kanunlann üstünlüğünü sağlamaya yönelik bir çaba olacağı.. Rauf Beyin Büyük Millet Meclisinde, bir iyilik ve düzen etmeni olacağı ve yararlı ilkeleri savunacağı açıklanıyordu.

Vatan gazetesi, sahibinin, kendiliğinden bu açıklamaları yapmaya ve bu güvenceyi vermeye yetkili olduğu elbette kabul edilemezdi. Oysa, Rauf Bey, Partimiz adına millet vekili olmuştu. Partimizin programına uyması gerekirdi. Partiden, çıkmaksızın, bağımsız bir politika izlenmemesi gerekirdi. Rauf Bey, daha Partiden ayrıldığını duyurmamıştı. Bunu düşünmemekte olduğunu, sonradan Partiden ayrılınamakta gösterdiği direnmeyle de yinelemişti. Bunun için, hem Partide kalmak ve hem de Parti disiplinini bozmak demek olan, kendine özgü, bir politikayı bağımsız olarak uygulamak anlaşılır şey değildir.
Efendiler, böyle davranmakla, varılmak istenilen sonucu bulabilmek geç ve güç olmadı. İsterseniz bu noktanın aydınlanmasına yarayacak, birşeyler söyleyeyim.
Rauf Bey, Ankaraya geldikten sonra, Parti üyeleriyle, yakından ve arka- ***Rauf Beyin*** daşça görüşmelere başladı; ama, bütün görüşme ve konuşmalarında tek bir ***Ankaraya*** amaç gllttüğü anlaşılıyordu. *gelerek* ***bır***
Rauf Bey; cumhuriyet ilanında acele edilmiştir. Bu aceleye neden olan- ***paganfi'a*** lar sorumsuz kişilerdir. Bu davranışın iç yüzünü anlamak gerekir. Meclis, ulu- ***larla arkasal*** egemenliği gereği gibi koruyabilmelidir. Gizli amaçlarla yönetilmeye ses ***daşlari,*** ***Partiyi bize*** çıkarılmazsa nereye varılacagı bılınemez. Cumhuriyetin ılanını zorunlu kılan ***karşı kış-*** etmen ne imiş? Cumhuriyetin gerçekten, bizim için yararlı ve gerekli olduğu ***kırtmaya*** kanıtlanmalıdır. gibi birtakım propagandalarla, arkadaşları, Partiyi, bize kar- ***koyulması*** şı kışkırtmaya koyuldu.
Rauf Bey, İstanbuldaki demecinin sonunda, demişti ki: Bu acelenin akla yakın ve meşru bir nedeni bulunduğunu, Meclis ve hükümet, millete gösterip kanıtlamalıdır ve gösterip kanıtlayacaktır.
Böylece pek güzel anlaşılıyordu ki, Rauf Beyin geceli, gündüzlü sürdürdüğü görüşme ve konuşmalardan amacı, Parti ve Meclis üyelerine, bu görüşünü benimsetmekti. Bunu başardıktan sonra, cumhuriyet ilanı işini, yeniden, Mecliste sözkonusu ettirmek istiyordu. Bununla güttüğü amaç da, Meclis ve hükümeti, ivedilikle cumhuriyetin ilanında akla yakın ve meşru bir etmen olup olmadığını kanıtlamaya zorlamaktı. Kendi akimca ve yandaşlarının

inanışma göre, akla yakın ve meşru bir etmen gösterip kanıtlamak zordu. Akla yakın ve meşru bir etmene dayanmayan cumhuriyetin ilanında acele davranıldığı ve yanılgıya düşüldüğü ortaya çıkacak ve sözde, yanılgı düzeltilecek.
Efendiler, Rauf Beyin, çalışmalarının ereğinin ve amacının niteliğini an- ***Rauf Beyin*** lamak için, bir haftalık bir süre yetti. Elbette, kimin tarafından yapılırsa ya- ***oynatmak*** pılsın, cumhuriyetçiler, bu yolda bir çalışmaya daha çok izin veremezdi. Rauf Beyin oynatmak istediği oyunu anlayanlar; bir Parti toplantısında, Rauf Beyi, sınava çekmeğe karar verdiler. Bu toplantıyı anımsarsırnz. Bu toplantı- ***tarafından*** da yapılan görüşmeler de, olduğu gibi yayımlanmıştı. Onu da okumuşsunuz- ***bır*** *parti* dur. Ben, burada, o toplantının ayrıntılarına girecek değilim. Yalnız, o görüş- "7" melerin sonucunu gerçek anlam ve kavramıyla belirtmeye yarayacak bazı ir- ***Beyin Sinadelemeler*** yapmayı, kamu oyunun aydınlanması için gerekli ve yararlı görü- ***ya çeki!yorum mesı***
Önce, şunu açıkça söylemeliyim ki, Rauf Bey, daha saldın için hazırlığını ta-

mamlamaya uğraşırken, saldınya uğramıştır. Gerçi, birtakım gazetelerle yapılan olumsuz yayımlar, halifeye ve bir şehzadeye aldınlan tutumlar, Rauf, Adnan Beylerin ve kimi komutanların halifeyi görmeye gitmeleri, halife ve şehzade hakkında söz söyliyenlere, yazı yazanlara karşı kimi yerlerden yaptırılan onur kırıcı saldınlar, memlekette duraksamalar, kafalarda karışıklıklar uyandırmaktan geri kalmamıştı. Ama, mecliste saldınya geçmek için, bu yeter sayılmamış, Ankarada Meclis üyeleri üzerinde de, çalışmak gerekli görülmüş olduğu anlaşılıyordu. Işte, bu son hazırlıklar yapılırken, Rauf Beyden önce davranılmıştır.
Parti Grubu Başkanlığına bir önerge verdirildi. Parti Grubu Başkanı Ismet Paşa idi. Bu önergede Rauf Beyin Istanbul gazetelerindeki cumhuriyetin ilanına karşı çıkar yollu demecinin cumhuriyeti güçsüzleştirdiği ve bu demeç sahibinin etrafında bir muhalif parti oluştuğu kanısınm"ileri sürülerek durumun Parti Grubunda görüşmeye açılması öneriliyordu.
Partinin toplandığı 22 Kasım 1923 günü, ben de toplantıdan önce, toplantı salonuna bitişik odada bulunuyordum. Rauf Bey yanıma geldi. Benden, görüşmelere karışmamaklığımı rica etti. Çünkü bana karşı söz söyliyemiyeceğini bildirdi. Görüşmelere, hiç karışmayacağımı ve hiçbir söz söylemek niyetinde olmadığımı ama, Parti Başkanı olarak görüşmelerin gidişini görmek için, görüşmenin yapılacağı salona gireeeğimi bildirdim. Görüşme salonunda da bulunmamaklığımı rica etti. Bunu kabul etmedim.
Rauf Beyin, benim görüşmeler sırasında orada bulunınamı ve görüşmelere karışmamı önlemek istemekteki gerçek amacı ne idi? Benim bulunduğum yerde ya da bana karşı konuşmasma ve isteklerde bulunmasına engel olan gerçekten, bana olan saygısı mıydı? Buna, inanmak doğru olamaz. Benim anladığıma göre, Rauf Bey, karşısına, Ismet Paşayı almak istiyordu. Ben bulunmaz- sam Parti üyeleri arasından kendisini tutanlar çıkabileceğini sanıyordu.
Parti Grubu, İsmet Paşanın başkanhğında toplandı. Ismet Paşa, başkan- tık kürsüsünden, görüşme konusunu açıklayıp önemini belirttikten sonra "Bugünkü toplantıda, benim de, kürsüde söz almam gerekebilir. diyerek başkanlığı başkasına bıraktı.
Onerge sahibinin açıklamalarından sonra, söz alan Rauf Bey uzun uzun konuştu. Rauf Bey, İstanbuldaki demeci dolayısıyla bir yanlış anlama olduğunu ve bunu

gidermek için arkadaşlarla konuştuğunu söyledikten sonra ‘bizhn eğer eleştirmek istediğimiz **bir nokta varsa o da yapılan eserdir” dedi.**
Çok iyi ditekle başlanıp uğrunda canlar verilmiş olan, çok sağlam ilkelerin, uygulamada düşülen yanılgılar yüzünden, sakatlandığını da; sanırım ki, hiçbirimiz düşünüp taşmmadan yadsıyamayız. sözlerini de olduğu gibi aktanyorum.
Şimdi, bu iki cümle üzerinde, biraz duralım; Rauf Beyin eleştirmek istediği eser, hangi eserdir? Cumhuriyet mi? yoksa, cumhuriyetin ilan edilişi mi?
Eser olan cumhuriyettir. Ilan biçimi şöyle ya da böyle olabilir.
Rauf Beyin, ‘sağlam ilke” dediği cumhuriyet ilkesi midir, uygulanmasında düşülen yanılgılar yüzünden sakatlanmasından korktuğu cumhuriyet midir?
Efendiler, sözkonusu olan cumhuriyetin kendisi ve onun memlekette ilanıdır.

Cumhuriyet yönetiminin uygulama evrelerinin yanlış olduğunu ileri sürecek kadar zaman geçmemişti. Daha Rauf Beyin kaygısı cumhuriyet ilnının ertesi günü başlıyor ve iki uç gün geçmeden demeç veriyor.
Rauf Bey, demecinin anlamını ve kapsadığı kavram ve düşünceleri birer ***Kazım Payolla*** evirip çevirip dedi ki: “Duygularım, cumhuriyet yönetiminden başka ***şaya*** hiçbir yönetimi tutmadığım yolundadır. Rauf Beyin, bunu açıkça söylemesi üyeleri sevindirdi ve (bravo sesleri) ile karşılandı, ***engelle-***
Rauf Bey, aziz duygularım , kutsal duygularım diye söyledikleri, iç- ***yebilirsen*** tenlikle söylenmiş ciddi sözler miydi? Ben, hiç duraksamadan, hayır; diyorum, ***memlekete*** Efendiler. Çünkü Ankaradan ayrılışında kendisine cumhuriyetten sözeden ***buyuk hızmetetmı***
Kazım Paşaya (Meclis Başkanı): Bunu önliyebilirsen memlekete büyük hiz- ***olursun”*** met etmiş olursun diyenin Rauf Bey olduğunu biliyorum, ***diyen Rauf***
Rauf Bey; cumhuriyeti düzenleyip ilan eden sorumsuzlar demekle, birta- ***Bey hiçbir*** kım danışman ve uzmanların anlaşılmasını istediğini de söyliyerek bunda da, yanlış anlama olduğunu anlatmak istedi ve böyle olunca benim kullandığım ***yanlısı olasözlerden*** şu ya da bu kişi sorumsuzdur; anlaşılmasın, bunu benden beklemek ***maz*** yanlış olur. dedi.
Rauf Bey, lMı böyle çevirmeye kalkışmasıyla da bugünkü, Parti toplantısında, Partiyi kışkırtmaksızın, amaçlarını, söyleyebilmek için gereken noktalarda ıvırıp kıvırma yolunu tutmuştu.
Bununla birlikte, gerçek görüşünden vazgeçmiş değildir. Orneğin şu sözlere dikkat buyurunuz: Türkiye Hükümetinin şekli nedir? diye sorulan suallere karşı anımsarsınız ki, Büyük Başkanımız, bu kürsüden kanıtlı bir yanıt olarak şöyle söylediler, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti biçimidir. Hangi yönetime benziyor dediler. Bize benziyor. Çünkü biz, bize benzeriz. Bize özgü yönetimdir, dediler. Bu, beni içten inandıran en yüksek bir sözdü ve buna karşı çıkmak çok zordur ve sanmam ki haktanırlıkla karşı çıkacak dışarıda ve içeride adam bulunsun. Bu inandırıcı ve büyük sözlerden sonra, bunun böyle; kahine bunalımı yüzünden yürütülemez bir biçim olarak gösterilip de ad ayrılığından başka birşey olmayan cumhuriyet kelimesinin konmasını, eskisine bu denli gilvendiğimiz ve halkın güvendiği bir biçimin işe yaramaz olduğu bir bunalım zamanında anlaşıldı ve yeni bir yönetim geldi. “Bu duygunun etkisi altında olanların genci olduklannı sanmayacağınıza güvenerek söylüyorum, acaba bu da eksik görülür de bunu tamamlayacak bir biçim var mıdır? diyenler duraksadılar ve kaygılandilar.
Bir halk ki cumhuriyeti tutuyor, bir halk ki ulusal egemenlik kayıtsız şartsız millette oldukça cumhuriyetten başka bir şey yoktur, bunu istiyor, istiyor ama uygulayamayız da başka yönetim biçimine değiştirmek zorunda kalırız diye üzülür ve kaygılanırsa... üzülmek mi gerekir, sevinmek mi gerekir.
Efendiler, padişahhktan, cumhuriyete geçebilmek için, herkesin bildiği gibi, ***Saltanattan*** bir

geçiş dönemi yaşadık. Bu dönemde, iki düşünce ve inanış, biribirile durmak- ***Cumhuriyesızın*** çatıştı. 0 düşüncelerden biri, saltanatın sürdürülmesi idi. Bu düşünceyi benimseyenler belli idi. Oteki düşünce, saltanat yönetimine son vererek cumhuri- ***düşünce ve*** yet yönetimini kurmaktı. Bu bizim düşüncemizdi. Biz düşündüklerimizi, açıkça ***inanışın*** süsöylemekte sakınca görüyorduk. Ancak düşüncemizin uygulanabilirliğini saklı ***rekh çauştutup*** elverişli bir zamanda uygulayabilmek için, saltanat yanlılannın düşüncele- ***ması***

ruh uygulama alanından uzaklaştırmak zorundaydık. Yeni kanunlar yapıldıkça, özellikle Anayasa yapılırken, saltanat yanlıları, padişah ve halifenin hak ve yetkisinin belirlenmesi için dayatırlardı. Biz, bunun zamanı gelmediğini ya da gereği olmadığını söyleyerek o konuyu kapalı geçiştirmekte yarar görüyorduk.
Devletin yönetimini, cumhuriyetten sözetıneksizin, ulusal egemenlik ilkelerine uygun olarak, hep cumhuriyete doğru yürüyen biçimde toparlamaya çalışıyorduk.
Büyük Millet Meciisinden daha büyük makam olmadığını durmadan aşılayarak saltanat ve halifelik olmaksızın, devletin yönetilebileceğini kanıtlamak gerekli idi.
Devlet Başkanlığından sözetmeksizin, onun görevini edimli olarak Meclis Başkanına gördürüyorduk.
Pratikte, Meclisin Başkanlığını, ikinci başkan yürütüyordu. Hükümet vardı. Ama Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını taşırdı. Kabine sistemine geçmekten çekiniyorduk; çünkü saltanatçılar hemen, padişahın yetkisini kullanması gereğini ortaya atacaklardı.
İşte, geçiş döneminin, bu uğraşma evrelerinde, bizim, kabul ettirmek zorunda bulunduğumuz, orta biçimi, Büyük Millet Meclisi Hükümeti sistemini, haklı olarak eksik bulan, meşrutiyet biçiminin açıkça belirtilmesini sağlamaya çalışan karşımızdakiler, bize itiraz ediyorlar, diyorlardı ki, bu yapmak istediğiniz hükümet biçimi neye, hangi yönetime benzer? Amaç ve ereğimizi söyletmek için yöneltilen bu türden sorulara, biz de, zamanın gereğince yanıtlar vererek saltanatçıları susturmak zorundaydık.
Böylece verdiğimiz bir yanıtı, Rauf Bey içten inandırıcı yadsınamaz ve karşı çıkılamaz nitelikte bulduğunu söylüyor ve bütün inanç ve görüşünü benim o sözlerime dayıyor. Bu inandırıcı ve büyük sözlerden sonra, Büyük Millet Meclisi Hükümeti biçiminin yararsız olacağını kabul etmek istemiyor, bu yararsızsa, bu yararsız biçimi, daha önce, bize kabul ettirenlerin bu defa kabul ettirdikleri cumhuriyet biçiminin de, bir gün eksik görülüp, başka bir biçimi ortaya atmalarından kaygılanmak gerekeceği yolunda, bir mantık yürütüyor. Bu mantığın nekadar çürük boş sözler olduğu apaçık bellidir. Kutsal duygulan, cumhuriyet yönetiminden başka hiçbir yönetimi tutmadığı yolunda olan birinin, geçiş dönemi için zorunlu olduğunu pek iyi bildiği Büyük Millet Meclisi Hükümeti biçimine saplanıp kalarak, cumhuriyet biçiminin de eksik görüleceği ve başka bir biçim araştırılacağı kaygısına düşmesine yer var mıdır? Rauf Beyin, burada, cumhuriyetten sonra, başka şekil diye söylemek istediğinin anlamı vardır. Rauf Bey demek istiyor ki, cumhuriyeti ilan edenler, böylelikle Osmanlı soyunu padişahlıktan uzaklaştırdıktan sonra, acaba, cumhuriyetten yeni baştan padişahlık dönemine geçerek, padişah olmayacaklar mı? Bunun tarihte örnekleri yok mu? diyenler duraksadılar ve kaygilandılar.
Rauf Bey, olduğu gibi aldığımız sözlerinin sonunda, halkın cumhuriyeti istediğini söylerken, istiyor ama uygulayamayız da... yolundaki şaşılacak sözleriyle, benim belirttiğim noktayı pek güzel açıklamaktadır.

Efendiler, Rauf Beyle karşılaşan ve yararlı düşünceler ileri süren konuş- ***İsmet*** macılar çoktu.

Bu arada, İsmet Paşa da uzun ve değerli bir konuşma yaptı. İs- Z7Z met Paşanın, herzaman okunması yararlı olan bazı sözlerini de aktaracağım. ***Rauf Beye***

İsmet Paşa, Köklü bir devlet biçimi sözkonusu olduğu zaman düşünce- ***verdiği*** lerimiz ve duygularımız gizli kalmaz. Gözetleyen bütün bir dünya vardır. de- *karşılıklar* dikten biraz sonra, Cumhuriyet ilanı, bir milletin kutsal bir ülküsü, bir ateşi, gibi ortalığı sarar. Cumhuriyet ilan olunduğu zaman, o milletin bütün ateşini gösteren her türden belirtiler ortaya çıkar. Eğer bir memlekette cumhuriyetin ilan olunduğu günlerin üçüncüsünde, beşincisinde hakları alınmış şehzade ortaya çıkar, karşı durum alırsa... dünya, dünya düşünürleri bu cumhuriyetin gücünden kuşku duyar." sözlerile, başlıyarak cumhuriyetin ilanı üzerine, Istanbulun davranışınm sakıncasını açıkladı.

Ismet Paşa, Rauf Beyin sözlerini irdelerken ulusal egemenlik temel ilkedir derken kullandıkları sözcüklerden ve bu sözcüklerin anlamından duraksadıkları ve kaygılandıklan sonucuna varamayız." dedi. Ondan sonra, Ismet Paşa, Rauf Beye seslenerek "Rauf Bey politika yapıyoruz. Yanlışlan bir bir, göstermeliyiz. Dahası normal bir iş adamı gördünüz mi ki, başlarken sermayesini tehlikeye koyduğu kanısındadır ve başarılı olmıyacağım diye sermayesini tehlikeye atmıştır. Bir işe başlayan adam, herzaman sonunun iyi olmasını güven altına alır, işe böyle başlar. Hele böyle devrim zamanlannda hükümet ileri gelenleri, bir devlet adamı hiç kuşkuya düşemez. Yanlıştır. Yanıldınız Rauf Beyefendi" dedi. Bundan sonra, İsmet Paşa, Rauf Beyin Ust tabakada biçim değiştirerek devletin yarannı sağlamayı, genel gereksinimleri karşılamayı düşünmek büyük yanılgıdır." yolundaki sözlerine karşıhk verirken 'Büyük yanılgı olan, bu denli duyarlı günlerde bir nokta üzerinde toplanması gereken moral gücü, devrim gücünü şu noktada veya bu noktada kararsızlığa düşürmektir. Bilerek veya bilmiyerek, istiyerek veya istemiyerek, büyük yanılgı budur." dedi.

İsmet Paşa, Rauf Beyden şunu da sordu: Devlet başkanlığı sorununu çözümlemek istiyordunuz. Nasıl çözümleyecektiniz. Kaç tane çözüm yolu vardı?"

Ismet Paşa, acelecilik savına verdiği karşılıkta: "Arkadaşlar dedi doğal sayılan bir sonuç için acele davranıldığı söylenemez, yanılgı sayılabilecek noktalarda acele edilmiş olmak sözkonusu olur."

"Cumhuriyet acele olarak ilan edildi demekle o gün ilan edilmeyip de altı ay sonraya kalsaydı belki başka bir biçim oluşurdu, anlamına yol açılıyor ve ancak o anlamda acele davranılmıştır."

Rauf Bey, konuşmasında, bizim cumhuriyet ilanmdaki davranışımızı, eski genel merkez* işleri gibi göstermek istedi.

İsmet Paşa, bu noktaya karşılık verirken, dedi ki: "Genel Merkez günlerini, bu memlekette yaşatmış ve senelerce savunmuş temsilciler ve gazeteler de, onun görüşünü savunuyorlar. Rauf Beyin görüşünü, ellerinde silah olarak kullanıyorlar. **Bu, kara bahtlıIıktır!"**

Rauf Bey, daha sonraki konuşmasında bu sözlere şu yolda karşılık verdi:

"Genel Merkez sözleriyle yaptığım anıştırmalarımı, Tanin silah gibi kullanmıştır; vallahi Efendiler, Tanin kullanmış, Tevhidiefkar kullanmış, ben bilmiyorum."

* Ittihat **ve Terakki Partisinin genel merkezi (B.Y.)**

İsmet Paşa, Rauf Bey ve arkadaşlarının gidip halifeyi görmelerine değinirken şunları söyledi:

"Halifeyi gidip görmek işi, halifelik sorunudur.

Devlet adamı olarak, hiçbir zaman aklımızdan çıkaramayız ki halifenin orduları bu memleketi baştanbaşa yıkıntıya çevirmişlerdir. Halife ordulan kurulması olasılığını hiç gözden uzak tutmıyacağız....Türk milleti en büyük acılarını halife ordusundan

çekmiştir. Bir daha çekmiyecektir.”
Bir halife fetvasının bizi, Dünya Savaşı uçurumuna attığını hiçbir zaman unutmıyacağız. Bir halife fetvasının millet ayağa kalkmak istediği zaman, ona düşmanlardan daha alçakcasına saldırdığını unutmıyacağız.”
“Tarihin herhangi bir döneminde, bir halife, bu ülkenin kaderine kanşmayı aklından geçirirse, hiç kuşku olmasın, o kafayı koparacağız!”
Ismet Paşa, bravo sesleri ve alkışlarla karşılanan bu sözlerine, şunları da ekledi:
“Herhangi bir halife, geleneğe uyarak ya da düşünceleriyle ve biçimsel olarak, yönteme uyarak, kapalı ve açık olarak, Türkiyenin kaderinde ilgisi varmış gibi durum almak isterse, Türkiyedeki devlet adamlarını değerli bulurmuş, okşarmış gibi bir düşünce taşırsa, bunlan memleketin hayatıyla ve varlığıyla tam karşıt sayacağız; yaptıklarını vatan hainliği sayacağız.”
Ismet Paşa, sözlerinin sonunda, şu noktayı sözkonusu yaptı: “Rauf Bey, konuşmalannda geçen ve bizim tam karşıt olarak gördüğümüz sözlerini geri alarak bu Parti içinde yürümek kararmda mıdırlar? Yoksa, politika konusundaki sözlerinde, bizimle tam karşıt olan düşünceleri bırakmıyarak Partimizin dışında ve Mecliste, bizimle karşı karşıya çalışmak kararı mı verecekler? Karar kendilerinindir.”
Rauf Bey, yeniden uzun uzadıya, kendini savundu ve ayrılık çıkarmayacağını, Partiden aynimayacağını, söyledikten sonra, genel kurulun acıma ve bağışlama duygularını uyandıracak çok aşağıdan alıcı konuşmasıyla sözlerine son vererek, görüşme salonundan ayrıldı.
Konuşmacıların karşısında kimse kalmadı. Rauf Bey; yanıldığını açıklamış ve cumhuriyetçi olduğunu söylemiş olduğundan görüşmeler yeter sayıldı ve gazetelerde başkalarının kafalarında uyandırılmış kuşkuları giderecek bildirimler yapılması ve aynca görüşme tutanağının da bastınlıp yayımlanması karanyla yetinildi.
Şimdi Efendiler, bu karar, ne anlam taşır?
Rauf Beyin kanşık ve iki anlamlı sözleri, gerçekten, onun cumhuriyetçi olduğuna Partiyi inandırdı mı? Rauf Beyin Parti içinde, bizimle duygu ve görüş birliği içinde çalışabileceği kanısı doğdu mu?
Partinin, bu kararı, görüşmenin gerçek sonucunun gerektirdiği karar mıydı? elbette hayır..
Oyleyse, bu eksik kararla, yetinmeye yol açan etmen ne idi?
Bu noktayı, birkaç sözle, açıklayayım. Rauf Bey, sözlerinin başından sonuna kadar, takındığı tutum ve kullandığı konuşma biçimiyle, Parti üyelerinin, bağışlama duygusuna ve sevgisine sığınmış gibi idi; bundan başka, Rauf Bey, konuşmasmda, okadar, yanıltmalar yapıyor ve boş lflar söylüyordu ki, sözlerinin doğru ve içten olup olmadığını hemen anlamak herkes için kolay değildi. Bu etmenlerden daha etkili ve en önemli tinsel etmen, açıkça söylenmeli ki, “sorumsuz”, “olup bitti”, “Cumhuriyetten sonraki biçim” sözcükleri kullanılarak ya-

pılmış olan olumsuz propagandanın düşünce ve duyguları duraksatmış ve gevşetmiş olmasıydı. Durumu, cumhuriyet sorunu değil de, Ismet Paşa ve Rauf Bey çekişmesi gibi görenlerin düşünüşlerinin de, anlamsız bir kararla yetinilmesine yol açtığı kuşku götürmez bir gerçektir.
Efendiler, bu karar yüzünden, Rauf Bey ve arkadaşlarına, bir süre daha, Partinin içinde, Partiyi yıkmak için, çalışmak fırsatı verilmiş oldu.
Istanbuldaki kimi gazetelerin memleketin ve cumhuriyetin yüksek çıkarlarını bozucu nitelikte sürüp giden yayımları da, orada öyle bir hava yarattı ki, Meclis, Istanbula bir Istikll Mahkeinesi göndermeyi zorunlu saydı.

Muhterem Efendiler, her sorunda ve her yürütüm evresinde, kendinden *Ua1fe1iğin* sözettirmiş olan halifeye ve halifeliğe bir kez daha değineceğim. ***kaldırılma1924*** yılı başında, büyük çapta, bir ordu savaş oyunu yapmak kararlaştı-
rılmıştı. Bu savaş oyununu Izmirde yapacaktık. Bunun için 1924 senesi Ocak
mişti ayı başında, Izmire gittim. Orada iki ay kadar kaldım.
Halifeliği kaldırmanın zamanının geldiği yargısına orada iken varmıştım. Bu işin, oluşuşunu, olduğu gibi özetlemeye çalışacağım.
Başbakan Ismet Paşadan 22 Ocak 1924 tarihli bir şifre aldım. Onu olduğu gibi bilginize sunayım:
Şifre **Yüksek Türkiye Cumhurbaşkanlığına**
Bir süredir gazetelerde halifeliğin durumu ve Halifenin kendisi hakkında yanlış anlamalara yol açabilecek yayımlara rastlanmakta olduğundan ve yersizce saygısızlıklar içeren yayımlardan ve özellikle arasıra Istanbula giden hükümet ileri gelenlerinin ve resmi heyetlerin kendisile ilişki kurmaktan uzak durup kaçınmalarından Halifenin büyük bir üzüntü duyduğu için başmabeyincisinin Ankaraya gönderilmesini ya da güvenilir birinin İstanbula kendi ya. nına gönderilmesini rica yoluyla duygu ve isteklerini bildirmeyi düşünmüş ise de kötü yorumlanabilir diye bundan da vazgeçtiğini söylediği başktip bey tarafından bildirilmekte ve ödenek sorunu uzun uzun anlatılarak halifelik hazinesinin gücü üstünde ve yükümlülükleri dışındaki harcamalar için devlet hazinesi tarafından yardım yapılacağı ile ilgili olarak hükümetin 15 Nisan [923 tarihinde yaptığı bildirimi inceleyip gereğinin yapılması isteği eklenmektedir. Durum Bakanlar Kurulunda görüşülecektir. Sonucu ayrıca bilginize sunarım Efendim.
Ismet
Bu teigrafa cevap olarak makina başında yazdığım telgrafname aynen şudur:
Makine **başında Ankarada Başbakan Ismet Paşa Hazretlerine** Izmir
K. *22/1/1924* şifreye:
Halifelik makamı ve halife ile ilgili yanlış anlamalar ve kötü yorumlar, halifenin kendi tutum ve davranışlarından doğmaktadır. Halife, iç ve özellikle dış yaşayışıyla ataları olan padişahların yolunu izler görünmektedir, Cuma alayları, yabancı temsilcilere görevliler gönderilerek kurulan ilişkiler, çok gösterişli gezintiler, saray hayatı, sarayında yedek subaylara varıncaya kadar kabul etmek ve onların yakınmalarını dinlemek ve onlarla birlikte ağlamak gibi davranışlar bu türdendir, Halife, Türkiye Cumhuriyeti ve Türkiye halkı karşısındaki durumunu düşündüğü zaman, İngiltere Krallığı ile Hindistan Müslüman halkı ya da Afgan Devleti ile Afgan halkı karşısında, halifeliğin ve halifenin durumunu ölçü olarak kullanmalıdır. Halife ve bütün dünya, kesin olarak bilmelidir ki, var olan ve korunmakta olan halifenin ve halife makamının, gerçekte, ne din açısından ve ne de politika açısından hiçbir anlam ve varlık nedeni yoktur, Türkiye Cumhuriyeti boş sözlerle varlığını, bağımsızlığını tehlikeye sokamaz, Halifelik makamının, bize göre olsa olsa tarihten bir anı olmaktan öteye bir önemi olamaz. Türkiye Cumhuriyeti ileri gelenlerinin ya da resmi hey'etlerin,
* Meclis tarafından seçilen üçer millet vekilinden oluşan ve verdiği kararlar kesin olan özel devrim mahkemeleri (B.Y.)

kendisile ilişki kurınalannı istemesi de Cumhuriyetin bağımsızlığına açık saldırıdır, Başmabeyincisini Ankaraya göndermek yoluyla ya da güvenilir birini kendi yanına gönderterek; hükümete duygu ve isteklerini iletmek isteminde bulunması da Cumhuriyet Hükümetine karşı tavır takınması demektir. Buna da yetkili değildir. Kendisile Cumhuriyet Hükümeti arasındaki yazışmalarda başktibi aracı kılması da yersizdir. Başktip beyin böyle saygısızhktan kaçınması gerektiği kendisine bildirilmelidir. Halifenin dirliği ve geçimi için Türkiye Cumhurbaşkanı ödeneğinden az olması zorunlu olan bir ödenek yeter. Halifeye ödenek vermekteki amaç yaldızlı ve gösterişli değil insanca yaşamak ve geçim sağlamaktır. Halifelik hazinesi demekte ne demek istendiğini anlıyamadım, Halifeliğin hazinesi yoktur ve olamaz. Böyle bir hazine kendisine atalarından kalmışsa resmi ve açık olarak bilgi alınmasını ve bana bilgi verilmesini rica ederim. Halifenin aJdığı ödenekle karşılanamayan yükümlülükler nelermiş ve 15 Nisan 1923 tarihinde hükümet ne söylemiş neye söz vermiştir? Bunu da lütfen bana bildiriniz. Halifenin konutunu belirtip saptamak, hükümetin şimdiye kadar yapmış olması gereken bir ödev idi. Istanbulda, milletin boğazından kesilmiş paralarla yapılma birçok saraylar ve bu sarayların içindeki birçok kıymetli eşya ve gereçler, hükümetin durumu sapranıanıası yüzünden yok olup gidiyor. Halifenin yakınları, saraylarm en değerli gereçlerini Beyoğlunda, şurada, burada satıyorlar diye

söylentiler vardır. Hükümet bunlara bir an evvel el koymalıdır. Satılmak gerekirse hükümet satmalıdır. Halifelik kadrosu iyice incelenip düzene sokulmalıdır ki, başmabeyincilerin, başktiplerin varlığı artık bugün halifeyi padişahlık düşü ile uyutmasın. Fransızlar kral, kral soyu ve yakınlarını Fransaya sokmakta, bağımsızlık ve egemenliği için yüz sene sonra, bugün bile sakınca görüp dururken, hergün ufuktan padişahlık güneşinin doğmasına duacı olan bir padişah soyu ve yakınlarıyla ilgili işlerimizde, Türkiye Cunıhuriyetini, yersizce nazik olmalara ve boş laflara kurban edemeyiz. Halife, kendinin ve makamının ne olduğunu açıkça bilmeli ve bununla yetinmelidir. Hükümetin kesin ve temelli önlemler alıp bana bildirilmesini rica ederim Efendim.

Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal

Bu yazışmadan sonra savaş oyunu için İsmet Paşa ve Milli Savunma Ba- ***Ha!e1iğin,*** kanı Kazım Paşa da Izmire gelmişlerdi. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa da ***Diyanet İş..*** daha önceden orada bulunuyordu. Halifeliğin kaldırılması gerektiğinde, eş ***!er, veVagöriişteydik.*** Bunun yanında Diyanetişleri ve Vakıflar Bakanlığını da kaldır- ***kİlğln***
mak ve öğretimi birleştirmek karanıda idik. 1924 senesi Martının birinci gü- ***ka!dı„ak***
nü Meclisi açmam gerekiyordu. ***öğretimi***
23 Şubat 1924 günü Ankaraya dönmüştük. Orada da gerekenlere, kara- ***birleştirmek kararı***
rımı bıldırdım.

Mecliste, bütçe görüşmeleri yapılıyordu. Padişah soyu ödenekleri ve Diyanetişleri ve Vakıflar Bakanlığı btitçeleri üzerinde, durulmak gerekiyordu. Arkadaşlar, bu amaca yönelik konuşmalara ve eleştirilere başladılar; görüşme ve tartışma sürdürüldü, 1 Mart günü, Büyük Millet Meciisinin beşinci çalışma yılı dolayısıyla verdiğim nutukta, şu üç noktayı özellikle belirttim:

1 .Millet, cumhuriyetin şimdi ve ileride bütün saldırılardan kesin olarak ve sonsuzadek korunmasını istemektedir. Milletin isteği, cumhuriyetin hiç vakit geçirilmeksizin. denenmiş ve kanıtlanmış bütün ilkelere tümüyle uydurulması olarak deyimlenebilir.

2.. Ulus kamu oyunda saptanmış olan eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin hiç vakit geçirmeden uygulamaya geçilmesinin gerekli bulunduğu görülüyor.

3 .. Islam dinini, yüzyıllardır yapılageldiği üzere, bir politika aracı olarak kullanılmaktan kurtarmanın ve yüceltmenin gerekli olduğu gerçeğini de görüyoruz.

2 Mart günü, Parti Grubu toplandı. Belirttiğim bu üç sorun, ortaya atıldı ve

görüşüldü. Ilkeler üzerinde anlaşıldı. 3 Mart günü, Meclisin birinci oturumunda, gelen yazılar arasında şu önergeler okundu;

1 .Halifeliğin kaldırılmasına ve Osmanlı padişah soyunun Türkiye dışına çıkarılmasına ilişkin Şeyh Saffet Efendi ile elli arkadaşının kanun önerisi.

2 .Dinişleri ve Vakıflar ile, Genel Kurmay Başkanlığının kaldırılmasına ilişkin Siirt Mebusu Halil Hulki Efendi ve elli arkadaşının kanun önerisi.

3 .Öğretimin birleştirilmesine ilişkin Saruhan Mebusu Vasıf Bey ve elli arkadaşının önergeleri alınmıştır.

Başkan kürsüsünde bulunan Fethi Bey _Efendim birçok imzalarla gelen bu kanun önerilerinin, hemen görüşülmesiyle ilgili öneriler vardır. Yüksek oyunuza sunacağım, dedi ve komüsyonlara gitmeden, hemen görüşülmesini oyladı ve kabul edildiğini bildirdi.

İlk karşı çıkışı, Kastamonu Mebusu Halit Bey yaptı. Görüşmeler sırasında, Halit Beye bir iki kişi daha katıldı. Onerileri destekleyen uzun konuşmalar yapan birçok değerli konuşmacı kürsüye çıktı. Onerge sahiplerinden başka, merhum Seyit Beyin ve Ismet Paşanın bilimsel ve inandırıcı sözleri herzaman için okunmaya değer. Görüşme ve tartışma beş saat kadar sürdü.

Saat *6:45* de görüşme sona erdiği zaman, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 429,430 ve 431 inci kanunlannı çıkarmış bulunuyordu.

Bu kanunlarla Türkiye Cumhuriyetinde, halkla ilgili kuralları koymaya ve yürütmeye yanlız Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun kurduğu hükümetin yetkili olduğu ve "Dinişleri ve Vakıflar Bakanlığının kaldırılmış olduğu saptandı.

Türkiye içindeki bütün bilim ve öğretim kurumlan.. bütün medreseler Milli Eğitim Bakanlığına aktarılıp bağlandı.

Halife indirildi ve halifelik kaldırıldı ve indirilen halife ve Osmanlı padişahları soyundan olan herkese, Türkiye Cumhuriyeti ülkesinde oturmak süresiz olarak yasaklandı.
Efendiler, halifeliğin korunmasında, dinsel ve politik yarar ve zorunluluk ***Ha1feliğin*** bulunduğunu sanan birtakım kişiler, bilginize sunduğum kararların alınmakta *kanrnmasıolduğu,* son dakikalarda, halifeliği, benim üzerime almamı önerdiler.
Bu gibilere hemen, gereken ret yanıtı vermiştim. ***yararlan ve*** Yeri gelmişken, başka bir noktayı da bilginize sunayım. Büyük Millet ***buna*** zoMeclisi. halifeliği kaldırdığı zaman, Antalya Mebusu, din bilginlerinden *rwdu* ***bulundugunu***
Rasıh Efendı, Kızılay adına, Hındıstanda bulunan bır heyetın başkanıy- *sananlara* dı. Rasih Efendi. Mısıra uğrayarak Ankaraya döndü. Görüşmemizi istedi ***verdiğim*** ve şunları söyledi: Dolaştığı ülkelerdeki Müslümanlar benim halife ol- *karşilık* mami istiyormuş.. Yetkili Müslüman toplulukları, Rasih Efendiyi, bana *1air* bunu bildirmek için vekil etmişler.. Rasif Efendiye verdiğim karşılıkta, *ıqe* ***korku-*** Müslümanların bana olan güven ve sevgilerine teşekkür ettikten sonra, de- ***luğu ile*** *ığdim* ki: Siz din bilginlerindensiniz! Halifenin devlet başkanı olduğunu bi- ***ra.rırıp***
. ***kandirmalırsınız*** Başlarında, kralları, ımparatorları bulunan uyruk haiklarını, bana ***ya çabalaulaştırdığınız*** dilek ve önerilerini ben, nasıl kabul edebilirim. Kabul ettim ***yanlar*** desem, buna, o uyrukların başındakiler bunu isterler mi? Halifenin emir ***özellikle***
Türkiyenin
ve yasakları yerine getirilir. Beni halife yapmak ıstıyenler, emırlerımı yeri- ***düşmanlarıdır***

ne getirebilirler mi? Bu duruma göre yapacak işi, anlamı olmayan gölgemsi bir kişiliği takınmak gülünç olmaz mı?
Efendiler, açık ve kesin söylemeliyim ki, Müslümanları bir halife korkuluğu ile uğraştınp kandırmaya çabalayanlar, yalnız ve ancak Müslümanlann ve özellikle Türkiyenin düşmanlarıdır. Böyle bir oyuna kapılmak da, ancak ve ancak cahillik ve aymazlık belirtisi olabilir.
Rauf Beylerin, Vehip Paşaların, Çerkez Etem ve Reşitlerin bütün yüz elliliklerin, kaldırılmış olan halifenin padişahların soyundan olanların, bütün Türkiye düşmanlarının, elde vererek bize karşı ateşli ateşli çabalamaları, din çabası mıdır? Sınırlanmıza, bitişik, yerlerde bugün bile Türkiyeyi yok etmek için Mukaddes ihtilal* adı altında haydut çeteleri, suikast düzenleyerek çılgınca bize karşı çalışanlann amaçları gerçekten kutsal mıdır? Buna inanmak için hepten, kara cahil ve koyu aymaz olmak gerekir.
Müslümanları ve Türk milletini bu kerteye düşmüş saymak ve Müslümanlık dünyasının vicdan temizliğinden, yaradılış inceliğinden alçakça ve canice amaçlar için yararlanmak yolunda yürümek artık, okadar kolay olmıyacaktır. Saygısızhğın da bir ölçüsü vardır.
*
**
Şimdi, muhterem Efendiler, isterseniz, size, büyük bir flkomplo**fl ile il- ***Yarım***
gili bilgi vereyim. ...
1924 Ekımının 26 ncı gunu, geç yakıt, Bırıncı Ordu Mufettışının, Mufet- ***kampla*** tişlik görevinden çekildiğini bana bildirdiler. Müfettiş Paşanın, Genelkurmay Başkanlığına verdiği, çekilme yazısı şudur:
Genelkurmay Başkanlığına
Bir senelik ordu müfettişliğim zamanında teftişlerim sonunda verdiğim raporlarımın hem de ordumuzun yükselmesi ve güçlendirilmesi için sunduğum tasanların dikkate alınmadığmı görmekten pekçok üzüntü duyuyor ve kaygılanıyordum. Üzerime düşen görevimi milletvekili olarak daha çok gönül rahatlığı ile yapacağıma tam inancım oluştuğundan ordu müfettişliğinden çekildiğimi bilginize sunarım Efendim.
Milli Savunma Bakanlığına da sunulmuştur.
26 **Ekim 1924**

Küzım Kara Bekir

Bu çekilme yazısının altında, renkli kalemle, şunlar yazılıdır: Çekilmesini uygun bulmadığımı bildirdim. Düşüncesinde direndi. Yarın yasama görevine döneceğini bildirdi. Bu satırların altında, imza yoktur. Ama, Genelkurmay Başkanı tarafından yazıldığı anlaşılıyor. Bu satırların altında da, kırmızı mürekkeple yazılmış, şu notlar vardır: Verilen rapor ve tasarıların tümünü göreyim. Bunların hangi maddelerile ilgili olarak neler yapılmış ve hangi maddeleri yapılmamış, onları da, ilgili dosyalarıyla birlikte göreyim. Bu not- ların altındaki tarih 28 Ekimdir.

Efendiler, Kazım Kara Bekir Paşanın raporlan ve tasarilan Genelkurmayda ilgili şubeler tarafından incelenmiş, bunlarda yazılı olanlardan kabul edilebilecek ve uygulanabilecek olanlar, dikkate alınmış ve uygulanmış idi. Ancak uygulanması, devletin gücü dışında bulunan ya da bir bilimsel değeri olmayıp hayal

* Kutsal Ayaklanma

** Bir kimseye, ya da kuruluşa karşı toplu olarak alınan zarar verici gizli karar (Fransızca)

ürünü olan ve sade kendi görüşüne dayanan önerileri elbette dikkate alınmaımştı. Kazım Kara Bekir Paşaya raporlar ve tasarılar verdiği için bir takdirname verilmesi de gerekli görülmemişti.

30 Ekim günü de, İkinci Ordu Müfettişi Ali Fuat Paşanın, Konyadan geldiği bildirildi. Kendisini, akşam yemeğine, Çankayaya çağırdım. Geç vakte kadar, bekledimse de, Paşa gelmedi. Kendisini, aratırken, öğrendim ki, Fuat Paşayı Ankaraya gelişinde Rauf Bey istasyonda karşılamış, Milli Savunma Bakanlığına ve kimi arkadaşlarla kısaca konuştuktan sonra, Genelkurmay Başkanlığma gitmiş, bir süre Fevzi Paşa ile görüşmüş, çıkarken, Fevzi Paşanın yaverine, şu kağıdı bırakmış:

Genelkurmay Yüksek **Başkanlığına 3011011924**

Mebusluk yasama görevine başlıyacağımdan Ikinci Ordu Müfettişliğinden çekiimeme izin verilmesini saygıyla rica ederim Efendim.

Ankara Meb'usu Ali Fuat

Efendiler, milletvekilliğinden çekildiğini, Meclis Başkanlığına bildirmiş olan, Refet Paşanın çekilme yazısının da Rauf Bey tarafından geri aldınldığını öğrenmiştim.

Dumlupmar töreninden sonra, Bursa ve Karadeniz kıyıları ile Erzurum dolaylarında bir buçuk ay süren geziden sonra Ekimin 18 inci günü Ankaraya dönmüştüm. Birçok milletvekili arkadaşlar ve başkaları tarafından karşılanmıştım. Bu arada Ankarada bulunan Rauf, Adnan Beyleri görmemiştim. Oysa, pekala kırgmlık gösterisi sayılabilecek böyle bir davranış beklemiyordum.

Efendiler, bir komplo, karşısında bulunduğumuz kanısına varmakta hiç duraksamadım.

Bu durum ve görünüm, şöyle incelenip irdelenebilirdi: Bir yıldan beri yani, Rauf Beyin Bakanlar Kurulu Başkanlığından çekildiğinden beri, Rauf Bey, Kazım Kara Bekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Refet Paşa ve başkaları arasında bir düzen düşünülmüştür. Bunda başarılı olabilmek için orduyu ele almak gerekli görülmüştür. Bu amaçla, Kazım Kara Bekir Paşa Birinci Ordu Müfettişliğine atandıktan sonra, eski komutanlık bölgesi olan, doğu illerinde dolaşırken, Ali Fuat Paşa da politikadan hoşlanmadığını ve hayatı boyunca asker olarak kalmak istediğini ileri sürerek rütbesi yükseltilerek Ikinci Ordu Müfettişliğine gitti. Uçüncü Ordu Müfettişi olan Cevat Paşanın ve bu müfettişlik içindeki kolordunun komutanı olan Cafer Tayyar Paşanın da o düzene girebileceğini umdular. Bir sene, ordular üzerinde, kendi görüşlerine göre çalıştılar ve orduları kendilerine kazandıklarını sandılar. Görevlerinden çekilmeden önce, kimi komutanları kendilerile birlikte olmaya kandırmaya çahştılar.. Bu bir yıl içinde, cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması gibi yaptığımız işlerimiz, ortaklaşa düzen kuranları biribirine daha çok yakınlaştırarak birlikte çalışmalarına yol açtı. İşe, politikadan başlayacaklardı. Bunun için, elverişli zaman ve fırsat bekliyorlardı. Politik alanda

ve orduda hazırlıklarını yeterli sayıyorlardı. Gerçekten, Rauf Bey ve benzerleri, Parti içinde korumayı başardıkları durumlarıyla Meclisin dinlenme dönemine rastlayan aylarda, milletvekilleri üzerinde ve yeni seçimde başarılı olamayan, ikinci gruptan kimseler aracılığıyla, bütün memlekette, milleti bize karşı kışkırtmak

* Yapılan işin beğenildiğini bildirir belge (B.Y.)

için çalışmak fırsatını buldular. Ülke içinde birtakım gizli örgütler kurmaya ve girişimlerde bulunmaya kalkıştılar. Istanbulda, Vatan, Tanin, Tevhidiefkr ve Sonteigraf ve Adanada Abdülkadir Kemali Bey tarafından çıkarılan Toksöz gibi gazetelerle birleştiler. Bu gazetelerde imzasız yazılarla bize saldırdılar. Memlekette genel bir düşünce kargaşası yarattılar. Hakkari bölgesinde, ordumuzla Nesturi* ayaklanmasmı bastırmaya çalıştığımız bir sırada, Ingiltere de hükümete bir ültimatom verdi. Meclisi olağanüstü toplantıya çağırdım.

Ingilterenin, ültimatomuna, bilindiği gibi karşılık verdik. Savaşı bile göze aldık. Işte, sözettiğimiz kişiler, bu çetin günlerde, bir yabancı devletin bize saldırabileceği zamanda, kendilerinin de, bize, saldırarak ereklerine kolayca varabileceklerini hayal ettiler. Savaşa hazır bulundurmak zorunda oldukları ordularını başsız bırakıp, daha önce beğenmediklerini söyledikleri, politika alanına koştular.

Toplanmış olan Mecliste, ortaya atılan bir sorun da, bu koşuşlarını çabuklaştıracak nitelikte idi. Gerçekten, milletvekillerinden Hoca Esat Efendi, 20 Ekim 1924 tarihli önergesiyle, göçmenlerin değişimi ve yerleştirilmeleriyle ilgili ve yatılı okullara kaç parasız öğrenci alındığına ve nerelerde ilkokullar açıldığına ilişkin birtakım sorulan ilgili bakanlardan soruyordu. Bu soruların, kapsadığı konular, milleti çok ilgilendiren işler idi. Bu sorunlar, bakanları eleştirmeye çok elverişli idi. Ozellikle, göçmenlerin değişimi, yerleştirilmeleri herkesi uğraştıran noktalar belirgin idi. Ben kendim de gezim sırasındaki gördüklerime göre, göçmen değişimi ve yerleştirilmesi işlerinin gidişinden yakınmış ve Ankaraya döndüğümde bu bakanlığın kaldırılarak, bütün hükümet olanaklarının bu konuyla ilgilenmeerini ve bu yolda çalışmalarını sağlayacak bir yolu, hükümete önermiş idim; bu önerimi hükümet de kabul etmişti. Bu durum bile, saldırıya geçeceklerin bu alanda, çok yandaş kazanmaları olasılığını kuvvetlendirmekte idi.

Efendiler, komployu sezinleyince, önlemini bulmak zor olmadı. Bıraktığımız noktadan başlayarak durumu evre evre bilginize sunayım.

Hoca Esat Efendinin, soru önergesi 27 de yani Kara Bekir Paşanın görev- ***Kompioya*** den çekilişinin ertesi günü gensoruya çevrilmişti. Fuat Paşanın görevden çeki!- *karşı davme* yazısının tarihi olan 30 Ekim günü Mecliste gensoru görüşmeleri başlamıştı. *ramşımız*

Bu günün akşamı, yemeğe beklediğim Fuat Paşa gelmedi. Ama, Başbakan Ismet ve Milli Savunma Bakanı Kazım Paşalar geldi.

Çok kısa bir görüş alışverişinden sonra komploya karşı nasıl davranılacağı kararlaştırıldı. Hemen telefonla, milletvekili de olan, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretlerinden, milletvekilliğinden çekildiğini, Meclis Başkanlığına bildirmesini rica ettim. Bu düşüncesini daha önce Milli Savunma Bakanına bildirdiğini öğrenmiş bulunduğum Paşa, ricamı hemen yerine getirdi. Milletvekili komutanlara da şu şifre teigrafı çektim:

Uçüncü Ordu Müfettişi Cevat Paşa Hazretlerine
K.O. 1 K. Lzzettin Paşa Hazretlerine
K.O. 2 K. Ali Hikmet Paşa Hazretlerine
K.O. 3 K. Şükrü Naili Paşa Hazretlerine
K.O. 5 **Fahrettin Paşa Hazretleıine**
K.O. 7 Cafer Tayyar Paşa Hazretlerine

* Süryani papazlarrndan Nastorius'un kurduğu mezhepten olanlar. Eski Suriye halkrndan ve onlann dininden olanlara Süryani denir. (B.Y.)

Şifre makine başındadır,
1 .Bana olan güven ve sevginize dayanarak gördüğüm önemli gerekseme üzerine hemen milletvekilliğinden çekildiğinizi, telgrafla Meclis Başkanlığına bildirmenizi öneririm. Önemli olan askerlik görevinize kayıtsız şartsız bütün varlığınızla bağlanmak istemenizi belirtmeniz yerinde olur.
2 .Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Paşa Hazretleri de bu gereksemeye dayanarak önerim üzerine çekilme yazısını vermiştir.
3 .Üçüncü Ordu Müfettişi Cevat, K.O, 1 Izzettin, KO. 2 Ali Hikmet, K.O. 3 Şükrü Naili, K.O. *5* Fahrettin, K.O. 7 Cafer Tayyar Paşalar hazeratına* yazılmıştır.
4 .Telgraf başında durumu bildirmenizi bekliyorum.
3011011924 **Cumhurbaşkanı Gazi M.Kemal**
Efendiler, *30/31* Ekim sabahına kadar, Birinci Kolordu Komutanı Izzettin Paşadan Izmirden; Ikinci Kolordu Komutanı Ali Hikmet Paşadan Balıkesirden; Uçüncü Kolordu Komutanı Şükrü Naili Paşadan Pangaltıdan; Beşinci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşadan Adanadan; makina başında aldığım yanıtlarda, önerimin harfi harfine ve hemen uygulandığı bildirildi.
Efendiler, bu seçkin komutanların, bu önerim dolayısıyla da, bana karşı gösterdikleri büyük man ve güvene burada teşekkür etmeyi bir ödev sayanm.
Uçüncü Ordu Müfettişi ile, Yedinci Kolordu Komutanının Diyarbakırdan verdikleri karşıhklar şöyleydi:
Müfettiş Paşanın yanıtı:
Ankarada Cumhurbaşkanı Gazi Paşa Hazre(Ierine Diyarbakır, 3011011924
Yüksek kişiliğinize olan güvenime ve sevgime inanmanızı saygı ile dilerim ve ancak böyle bir vatani görevimden ivedilikle çekilerek milletimin ve seçim bölgemin gözünde sorumlu ve suçlu tutulmamaklığım için emir buyurulan görevden çekilmeyi gerektiren nedenlerin açıklanmasına izin vermenizi saygıyla dilerim.
Uçüncü Ordu Müfettişi Cevat
Kolordu komutanının yanıtı:
Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Diyarbakır, 3011011924
1 .Siz yüce Cumhurbaşkanıma beslediğim saygı ve sevgiye güvenmenizi rica ederim.
2 .Bu dakikada seçim bölgeme hiç danışmadan yüksek önerinizi kabul etmem beni milletin gözünde suçlu durıına düşürebilir.
3 .Vatanın ve milletin yararları milletvekilliğinden hemen çekilmemi gerektiriyorsa kesin karar verebilmem için durum hakkında aydınlatılmamı saygı ile dilerim Efendim.
K.O. 7 Komutanı Cafer Tayyar
Her iki telgrafta, bana olan güven ve sevgi üzerine inanç verildikten sonra, seçim bölgeleri karşısındaki durumlarından sözedilmekte ve önerimin gerekçesi sorulmaktadır.
Verdiğim karşılığı olduğu gibi bilginize sunayım:
Makine başında şifre: 31110/1924
Uçüncü Ordu Müfettişi Cevat Paşa Hazretlerine
K.ft. 7 K, Cafer Tayyar Paşa Hazretleriıe
Komutanların milletvekili de olmaları orduda ve komuta işlerinde beklenilen düzen bağı ile bağdaşmadığı kanısına varılmıştır. Birinci ve Ikinci Ordu Müfettişlerinin görevlerinden çekilip meclise dönmüş olmalarının orduları elverişsiz bir zamanda başsız bırakmış
* Saygı gösterisi olarak bir kişiye "hazret" sözcüğünün Türkçe kurallarına göre çoğullaştırılması olan "hazretleri", birden çok kişi sözkonusu ise aynı sözcüğün Arapça kurallarına göre çoğullaştırılmış olan "Hazeratı" denir (B.Y.)

olması bu görüşü doğrulamıştır. Seçim bölgenizin halkı düzen bağının esenliği için vereceğiniz karardan elbette kıvanç duyar, önceki yazıma göre kararınızın bildirilmesini rica ederim.
Cumhurbaşkanı Gazi **M.Kemal**
Bu telgrafıma Cevat Paşanın verdiği karşılık şudur:
Makine başında Diyarbakır, 31110/1924
Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa **Hazretlerine**
Komut ve komuta işlerinde beklenilen düzen bağı ile bağdaşamaz olduğundan komutanların

milletvekili olmamaları yolundaki yüksek görüşünüze bütün kalbimle katılırım ve seçim sırasında bu görevden bağışlanmamı yüksek kişiliğinizden dilemekliğimin de bu inançtan ileri geldiğini bilginize sunarım. Ancak bugün yüksek makamınızdan verilen bir emir ile milletvekilliğinden çekilmemin sizin de kestirebileceğiniz gibi milletçe ve seçim bölgemce iyi görülmiyeceğine inanıyorum ve bu inançla hiç de elverişli bulmadığım şu önemli zamanda ordudan ayrılmak zorunda kalacağımı düşünerek üzüntü duyduğumu bilginize sunarım.

Uçüncü Ordu Müfettişi Cevat

Cevat Paşa, Ankaraya geldikten sonra, durumu anlamış ve önerime uyulmak gerektiği kanısına vararak, hemen, milletvekilliğinden çekilmiştir. Cevat Paşanın, yaratılmak istenilen durumlarla hiçbir ilişki ve ilgisi olmadığı bizce de kesin olarak anlaşılmıştır. Gerçi, Kızım Kara Bekir Paşa, görevden çekildiğini filan gün ve filan saatte gibi belirlemelerle birçok komutanlara ve bu arada Cevat Paşaya da bildirmiş ise de. bu bildiri Diyarbakırda iken önerimin gerçek nedenini anlamakta duraksamaya yol açmaktan başka bir etki yapmarnıştır. Cafer Tayyar Paşa da bu yanıtı verdi:

Makine başında Diyarbakır, 31110/1924

Ankarada: Cumhurbaşkanı Gazi **Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine**

Milletvekilliği ve komutanlık görevlerinden birinden alınmamızı gerekli buluyorsanız ulusal görevlerin en saygıdeğeri saydığım yasama görevimi yapmayı yeğlemekte olduğumu saygılarımla bilginize sunarım Efendim.

K.O. 7 Komutanı Tuğgeneral Cafer Tayyar

Efendiler, milletvekili de olan Genelkurmay Başkanı ve komutanlar, or- ***Komplo*** duda politikayla uğraşan kimselerin bulunmasındaki sakıncayı anlayıp, bu *düzenleyen-* yoldaki önerimi iyi karşıladıktan ve bana gtivenlerini edimli olarak gösterdik- ***lerin rneclıten*** sonra Cevat ve Cafer Tayyar Paşaların müfettişlik ve komutanlıkta kal- maları uygun görülemezdi. Bunun için askerlik görevlerine hemen son veril- *oıTIu aracıdi.* Yerlerine gerekenler atandı ve durum Milli Savunma Bakanlığı tarafından *!lğıyla* ***yap-*** bütün orduya genelgeyle bildirildi. Kazım Kara Bekir ve Ali Fuat Paşalara, Milli Savunma Bakanhğı tarafın- *ortaya çıdan* bir emir verilerek, yerlerine atanan kimselere aserlik görevlerini yönte- *kanItI,* mine göre teslim edip sonucu bildirdikten sonra Meclise girip yasama görevlerini yapabilecekleri bildirildi. Bu durum Başbakan tarafından Meclis Başkanlığına da resmi olarak bildirildi.

Meclise girmiş olan, Kazım Kara Bekir ve Fuat Paşalar, Meclisten çıkarıldı. Fuat Paşa askerlik görevini sona erdirmek üzere, yeniden Konyaya gitti. Kazım Kara Bekir Paşa, yerine atanan ve Sarıkamıştan gelecek olan komutanı beklemek için Meclis dışında kalmak zorunda bırakıldı. Milletvekilliğinde kalmak istiyen iki komutanın ordu ile ilişkisi kesildi. Böylece komplo düzenleyenlerin Meclise ve kamu oyuna karşı, orduyu kullanarak yapmak istedikleri, blöf, ortaya çıkarıldı.

Efendiler, 1 Kasım 1924 günü Meclisin ikinci yıldönümü idi.

Bundan dolayı oturumu, ben açtım. Yöntem gereği nutkumu verdim. Ben, başkanlık kürsüsünden ayrıldıktan sonra; Fevzi, Fahrettin, İzzettin, Ali Hikmet, Şükrü Naili Paşaların görevden çekilmeleri ve Başbakan Paşanın, orduda komuta değişikliği ile ilgili 31/10/1924 tarihli yazısı sıra ile okundu. Meclis, *5* Kasım günü toplanmak üzere, oturuma son verildi.

Efendiler, Kazım Kara Bekir Paşa, 1 Kasım 1924 tarihli bir yazıyla Meclis Başkanlığma başvurarak, Milli Savunma Bakanlığının, kendisinin Meclise katılmasını yasakladığından yakındı. *5* Kasım günü, Mecliste okunan bu yazıda, Kazım Kara Bekir Paşa, diyordu ki:

"Görevden çekilmemden beş gün sonra (30/10/1924 Cuma günü akşamı geceleyin) Milli Savunma Bakanının benim görevime Sarıkamıştan atanan ve gelecek olan kişi gelene kadar benim Meclise katılmamı yasaklamak istiyen bir bildirisini aldım. Yazı şu cümle ile son buluyordu: Bununla birlikte bu konuda, yetkili olan Yüce Meclisin kararını beklediğimi bilginize sunarım.

Kazım Kara Bekir Paşa, Milli Savunma Bakanlığına da yine o tarihte bir yazı yazarak, devir ve teslim gibi uydurma bir nedenle belirsiz bir süre için yasama görevimi yapmamaklığım bildiriliyor. "görevden çekildiğim gün, yerimi alacak olanı beklemem konusu ileri sürülmemişti". Beş gün sonra bilmem neden böyle bir uydurma neden ortaya çıkarıldı. , Meclise katıldıktan sonra geçici olarak olsa bile yeniden bir görevi kabul etmek, hem kendi isteğime, hem de Büyük Millet Meciisinin karanna bağlı olduğundan durumu o Meclisin Başkanlığına yazdığımı bilginize sunarım..
Efendiler, "ordumuzun yükselmesi ve güçlendirilmesi için" kanun önerileri sunmuş olduğundan sözeden ve onlar dikkate alınmadığı için üzüntüm ve kaygım çok büyüktür" diyen, eski müfettiş paşa, memleketin üçte birini kapsayan koskoca bir orduyu, keyfinin istediği anda, beş satırlık bir kğıt1a başsız bırakmanın ne denli hafif ve ordunun yükselmesi ve güçlendirilmesi bakımından temel olan düzen bağını ne denli bozucu bir davranış olduğunu kavramış görünmüyor. Dikkate alınmadığını ileri sürdüğü raporlan ve kanun önerileriyle yapamadığı işi devletin bir ültimatom aldığı ve ondan dolayı olağanüstü olarak toplanan Mecliste yapmaya kalkıştığını ileri süren müfettiş paşa, kendisi gibi davranan arkadaşlarile birlikte pek elverişli bir zamanda, orduya ne kötü bir anarşi örneği verdiğini anlamak istemiyor..
Ordumuzun, yükselmesi için, düşünce ve görüşlerinin yüz bulmamasına gücenen kişi; askerlik görevinin devir tesliminin yasal bir ödev olduğunu, ordunun esenlikle yönetilmesi ve düzeni için onu yapmak zorunda bulunduğunu bilmez gibi görünüyor..
Ustündeki askerlik görevinin son bulduğunu, Meclise resmi olarak bildirecek makamın, ona askerlik görevi vermiş olan makam olmak doğal bulunduğunu dikkate almıyor...
Efendiler, Kazım Kara Bekir Paşanın Meclis Başkanlığma gönderdiği yazıdan sonra Başbakanın bir yazısı ve iki eki de okundu.
Başbakan Paşa; Kara Bekir Paşanın, Milli Savunma Bakanlığına yaptığı başvurusunu ve Bakanlığın ona verdiği karşılığı olduğu gibi Meclisin bilgisine sunuyordu.
Milli Savunma Bakanı, Kazım Kara Bekir Paşanm, bütün ileri sürdüklerinin

yanlış olduğunu açikladıktan sonra ona ordu müfettişliği ile ilgili görev ve gizli belgeleri yerine atanan komutanın kendisine devir ve teslim etmesini ve sonuçlandırmasmı yeniden istiyor ve bunu emrediyordu.
Acaba, bu son uyarıdan sonra, eski müfettiş paşa, anlamış mıdır ki, vatanın savunulması için ordusuyla ilgili önemli görevi, gizli belgeleri devlet onun kendisine güvenip vermiştir. Onları, devlete, karşı sorumlu olacak yeni komutan gösterilmeden, kendiliğinden, istediğine bırakıp vermesi büyük bir yanılgıdır; ağır yasal cezayı gerektirir. Bunları anlamış mıdır?
Efendiler, Kazım Kara Bekir Paşayı, Meclise, bir an önce kattırmak iÇin, ***Kıım Ka*** acele edenler, yaptığımız işlemi bozdurmaya çalışmaktan geri kalmadılar. Fe- ***ra Bekir***
ridun Fikri Bey (Tunceli Milletvekili) ilk olarak ortaya atıldı. Vehbi Bey (Ba- 7" ***bir*** lıkesir
Milletvekili): Meclise katılan bir arkadaşı, bir üyeyi görüşmelere ka- ***an önce***
tılmaktan, herhangi bir kuvvet alıkoyabilir mi? Böyle şey olur mu?" diye yay- *katrırınakgaray*
başladı. ***ta acele***
Sayın meb'us, ülkü arkadaşını bir an önce Mecliste çalışmaya başlatabil- mek için, kanun kuvvetini, onun ezici gücünü ve o kuvvet ve gücü kullanmak *işlemi boz-*
için, Yüce Meclisin ve milletin man ve güvenini kazanmış insanların kararlı ve *durmaya* **kararlarmda ne denli kesin olduklarını unutmuş gibi görünüyordu.**
Ismet Paşanın konuşması, bu yaygaraları susturdu. Bu **konu üzerindeki** görüşme **kapandı. Paşalara;** verilen emirler harfi harfine uygulatıldı.
Meclis, genel görüşmeye geçti. Sözkonusu sorun (Değişim, Bayındırlık, ***Hükumet*** Yerleştirme Bakanlığından) bilgi isteyen gensoru önergesi idi. *açıktan ve*

Başbakan Ismet Paşa, kürsüye çıkarak şu öneride bulundu: "Birçok konuşmacıların bayındırlık ve yerleştirme işleri üzerinde konuşmaktan çok, tür- ***mayı kabul*** lü ilişkilerde çeşitli bakanlıkların işlerine değindiklerini gördüm. Dahası bir *etti* kısım konuşmacılar, Başbakanın, devletin iç ve dış politikası üzerinde enine boyuna ayrıntılı bilgi vermesini istemişlerdi. Bu isteklerin hepsini seve seve benimsiyorum. Değişim İşleri Bakanı, Yüce Meclisin uygun bulmasıyla Başkan Vekilliğine seçilmiştir. Ama bundan dolayı gensorunun önem ve kapsamının hiçbir bakımdan kısılmamasını öneririm. Ben, güzel (taktik)i severim."
Böylece, hükümet, sahnenin perdesini kaldırdı ve oyun hazırlığı yapanların oyunlarını oynamalannı çabuklaştırdı. Hükümet, açıktan ve cepheden çatışmayı kabul etmiş bulunuyordu.
Efendiler, olumlu ve olumsuz olmak üzere otuz kadar konuşmacı söz söyledi. Adalet ve Milli Eğitim Bakanlan da konuştular. Tartışma, bir sonuç alınmadan beş saat sürdü. Gensoru görüşmesi ertesi güne bırakıldı.
Ertesi günü, öğlenden sonra saat 2:30 da görüşmeler başladı. İlk, kürsüye çıkan, İçişleri Bakanı ve Değişim, Bayındırlık ve Yerleşim Bakan Vekili Recep Bey oldu. Uzun bir açıklama yaptı ve uzun konuştu. Muhalifler, yerlerinden, Recep Beye kısa kısa sataşıyorlardı. Recep Bey, bu görüşmelerin bir yerinde, dedi ki: "Kimi gazeteler ve kimi kişiler, diyorlar ki Ankarada bir hükümet varmış, Meclisin bütün dinlenme döneminde, memleketi, nekadar kanunsuzluklar, nekadar usulsüzlükler varsa, hep bunlarla yönetmiş.. Söylentiye göre, kimi arkadaşlann birtakım gizli defterleri

de varmış, orada bakanlann kanunsuz işleri yazılı imiş.. bir gün gelecekmiş; Meclis toplanacak ve orada hükümeti hesaba çekeceklermiş. 0 zaman o gizli defterlerde yazılanlar milletin önünde hükümetten sorulacakmış. işte; o gün gelmiştir. 0 defterlerde yazılanları, milletin önüne döksünler.11
Feridun Fikri Bey, arkadaşları adına çoğul takısı kullanarak karşılık verdi: "dökeceğiz" dedi. Recep Bey karşılık verdi: "Dökünüz Efendim; bekliyoruz. Hükümet, millet önünde, sorumluluk bağrı hep açık olarak karşınızdadır dedi ve şu sözleri ekledi: 'Memleket gizliliğe, kapalılığa, belirsizliğe, kararsızlığa dayanamıyacak durumdadır. Açıktan açığa eleştirme görevi yapılmaksızın, gök yüzünde, birtakım kuşku bulutlarının, hergün dolaştığını, fısıldayarak, Türkiye Cumhuriyetinin, bu körpe varlığın, yapısında zararlı karışıklıklar varmış gibi göstermek, bu memlekete hainlik etmektir." "Herkesin köşede, bucakta, koridorlarda, şurada, burada, birtakım boş kuruntularla kafaları bulandırmaktansa, herkese eşit olarak açık olan bu millet kürsüsünde gelip gerçeği söylemesi gerekir. Gerçek söylenmez ve yine bu boş kuruntular sürdürülürse, bu memleketin geleceği ile sağlam ve içten bir ilişkileri olmadığı yargısına yaracağım. Ben kendim bu yargıya varacağım ve sanınm, millet de böyle bir yargıya varacaktır. Bu kürsüye çağırıyorum... Gelin konuşun ki millet bilsin; gerçek ne yandadır. Sanı, kuruntu, lekeleme, suçlama ne yandadır."
Recep Beyden sonra, karşıt konuşan birtakım kişiler dinlendi. Onlara da Ticaret Bakanı Hasan Bey (Trabzon Milletvekili) ve Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa yanıt verdiler.
Hükümete karşı söz alanlar arasında Rauf Bey de vardı. Ona da söz sırası geldi.
Rauf Bey, Bayındırlık Yerleştirme Bakanlığıyla ilgili soru ve gensorunun, hükümetin tümünü kapsayacak biçimde genişletilmesini uygun bulmamakla birlikte, Başbakan Paşanın bu davranışını yiğitçe buldu ve sözlerinin başında "Meclis, bir art niyet karşısında bulunan hükümete saldınya geçmiştir." dedi.
Yunus Nadi Bey; "anlamadık" dedi. Rauf Bey açıkladı; dedi ki: "Eleştiriciler, hükümete karşı konuşurken, art niyetle hazırlanmış bir iş yapmışlar ve ona saldırıyorlar gibi görüyorum."
Rauf Bey, konuşmacıların, ağır sözler kullanmamaları, hükümeti küçük düşürecek biçimde konuşulmaması gibi öğüt verircesine ve yumuşak bir tutum takındıktan sonra Feridun Fikri Beyin önerisine değindi ve onu savundu. Dersim Milletvekilinin önerisi, bir "anket

parlamanter*" idi; bir "Meclis soruşturması" kurulu kurulması için ivedilikle karar alınması isteniyordu. Feridun Fikri Beyin bununla ilgili bir önergesi ve bu önergenin ad okunarak oylanması için de Feridun Fikri Beyle birlikte daha 16 arkadaşının başka bir önergesi vardı.
Rauf Bey dedi ki: "inceleme kurulu diye anladığım bir kuruldan sözedildi." Sözeden Feridun Fikri Beydir _Rauf Bey sözünü şöyle sürdürdü:
Bakanlar böyle bir kurulun kabulünü, şimdiye değiıı saygın olan ülke ve vatan duygularına karşı bir lekeleme ve bir aşağılama saydılar."
Yunus Nadi Bey, Rauf Beyin sözünü kesti. "Biraz öyle" dedi. Rauf Bey konuşmasını sürdürdü. "Hepimizin yanılmaz olmadığımızı kabul ederek söylü Meclis soruşturması

yorum ve bunun gerekli olduğunu, (...) ben de ilgili olduğum için herkesten önce, ben istiyorum. dedi.
Rauf Bey, söz söylerken, Meclise karşı çok saygılı olduğunu göstermek ***"Cumhuriiçin*** de fırsat aramaya önem veriyordu. Bir ilişki yaratarak dedi ki: Bu Yüce Yet" ***SÜZÜfIÜ*** Meclisin koyduğu kanunlara, kimi adlar yakıştırılmıştır. (Koridor Kanunları)
denilmiştir." ***dili*** *varım-*
Rauf Bey, Yüce Meclise saygı gösterilmesini istiyordu. *yordu*
Rauf Bey, Yüce Meclisin Cumhuriyet ilfin eden kanunu karşısında takındığı saygısız durumun unutulduğunu sanmış olacak.
Mazhar Müfit Beyin (Denizli Milletvekili): Onu ilk önce, sayın arkadaşınız Muhtar Beyefendi söylemiştir. dedi. Bu söz, Rauf Beye konuşma yönünü değiştirtti. Ama, Muhtar Bey alındı.
Saip Bey (Kozan) söze karıştı. Sonunda, başkanlığm işe kanşması ve uyarması üzerine Rauf Bey sözünü sürdürmesi sağlandı.
Rauf Bey, döndü dolaştı, sonunda, ilke sorununa dayandı. "Tutıımumuz, yolumuz, kayıtsız şartsız, ulusal egemenlik ilkesidir." dedi.
Yunus Nadi Beyin sesi işitildi. Cumhuriyet...
Rauf Bey karşılık vermedi. Başladığı dümleyi şöylece bitirdi: Ulusal egemenliğin, belirdiği tek yer olan Büyük Millet Meclisidir.
(Cumhuriyet sesleri) bütün Meclis salonunu doldurdu:
Ali Saip Bey (Kozan): Cumhuriyet... dedi.
Rauf Bey, Ali Saip Beyle konuşmaya başladı. Ihsan Bey işe karıştı: Sözleriniz açık değildir Rauf Beyefendi. dedi.
Rauf Bey: "Açıktır. Çok rica ederim Ihsan Beyefendi. Ihsan Bey: "Okadar açık değildir. Uzun süredenberi sizinle anlaşamadık!" Rauf Bey, Ihsan Beyin yüksek adalet duygusu bulunduğundan, yargıçlık etmiş olduğundan sözederek ona dedi ki: Suçsuzluk temel ilkedir. Tersini kanıtlayamadıkça, taraflardan birini sanık gibi görmek ve onu sanık diye adlandırmak doğru değildir. Ihsan Bey karşılık verdi: Gerçeği söylemeyen sanıktan işgillenmekte yargıç haklıdır. dedi.
Rauf Beyle, Ihsan Bey arasındaki bu karşılıklı konuşma biraz uzadı. Başkan işe karıştı. Rauf Bey konuşmasını sürdürdü ve: "Anayasada, bakanlann görev ve yetkileriyle ilgili bir kanun yapmak sözkonusu idi. Bu kanun yapıldı mı? Bunu soruyorum. dedi.
Efendiler, kanunların Meclis tarafından yapılması doğal bulunduğuna göre, Rauf Bey, hükümete değil, kendisinin de üye olarak içinde bulunduğu Meclise soru yöneltiyordu.
Rauf Bey, Danıştay kuruluşuna değirıdikten sonra, "Haydutluğun Onlenmesi Kanunu uygulanmış mıdır? Köy Kanunu uygulanmış mıdır?" diye, İçişleri Bakanından başlıvarak, Bayındırlık, Ticaret, Tarım, Milli Savunma, Adalet, Milli Eğitim Bakanlarına bir çok sorular yöneitti. Bütün bu sorularla, Rauf Beyin; millet ve ordunun dikkatini çekmek istediği anlaşılıyordu. Orneğin, Karadere ormanları ile ilgili bir işlem olduğunu basında görmüş; o iş nasıl olmuş? ve Ozverili ve kahraman ordumuzun, Kurtuluş Savaşından sonra, sefer durumundan, barış durumuna geçişinde, büyük bir düzenlilik ve olgunluk gösterdiğini

işittik ve övündük. Ama ondan sonra giydirme, besleme açısından, durumun yine o kadar düzenli olduğunu kabul edebilir miyiz? Bu yönden bizi aydınlatmalarını rica ederiz. dedi.
Rauf Beyin, bu sorusunun, ortak bir soru olduğu, kendi sözünden anlaşılıyor rica ederiz diyor.
Gerçekten, bu sorunun, o güne kadar, orduların başında bulunan, iki ordu müfettişinin de katılmasıyla düzenlenmiş olduğu yargısına varmamak için bir neden yoktur.
Rauf Bey, adliye örgütlerinin değişmesi dolayısiyle yapılan işin, adaleti sağlamak için en uygun biçim ve yol olup olmadığını öğrenmek istiyordu.
Milli Eğitim Bakanından da, ilk öğretim süresinin kanuna aykırı olarak niçin azaltıldığının açıklanmasını istedi.
Rauf Bey, İstanbul valisinin gece manevrasından, İstanbulun "eminlik* dile yönetilmesinin, halkın haklarını çiğnediğinden de sözettikten sonra;
Milli Eğitim Bakanı Vasıf Bey ile basın arasında çıkan bir olaydan ve bu ilişki ile öğretmenlerden sözederek dedi ki: Oğretmen ordusunun, aydın ordunun şu ya da bu yanı tutar, destekler biçiminde yayım yapmaları, doğru mudur?
Rauf Bey, bunun doğru olmadığını söyliyerek nutkunu şu cümle ile bitirdi: **"Allah vafammı, milletimi ve hepimizi korusun."**
Bu cümlenin, karşılandığı, alkışlardan sonra, İçişleri Bakanı kürsüye çıktı. Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey daha önce konuşması gerektiğini ileri sürdü. Vehbi Bey: Efendim bu iş bakanların Meclisi sorguya çekmesi biçimine girdi. dedi. Başkanlık, bakanların konuşma hakkıyla ilgili, içtüzüğü hatırlattı. Recep Bey de, çok geniş bir gensoruyla karşılaşan bakanların, tüzükle perçinlenmiş olan, söz söylemek haklarını kullanmalarına izin verilmezse, gerçeğin belirlenmesine yardım edilmemiş olacağını söyledikten sonra, yöneltilen sorulardan kendisiyle ilgili bulunanlanna birer, birer yanıt verdi. Sözleri arasında:
Rauf Beyin kürsüye öğüt verir gibi çıktığını belirterek; bu Meclis, hiçbir zaman tam bir dinginlikle davranmaya zorunlu ne bir okul ve ne de bir bilim akademisidir." dedi. Rauf Beyin kürsüde, bugün bile açık konuşmadığma, "anket" sözünü söylemiyerek Feridun Fikri Beyin bir senelik çalışmayla ilgili ve üç bakanlığı kapsayan anlamsız, haksız, mantıksız ve kanunsuz ve hükümetin dengesini yıkan bir biçimde "anket parlamenter önerisini istediğine, genel kurulun dikkatini çekti. Feridun Fikri Bey yerinden, Recep Beyin "mantıksızdır" dediğine karşı çıktı. Bu sözü geriye almasını istedi. Recep Bey: "Geriye almıyorum Efendim; mantıksızdır, gerçek olduğu gibi söylenir; dedi." Feridun Fikri Beyin "Mantıksız sözünü kabul etmiyorum" sözüne, Recep Bey karşılık verdi: Feridun Fikri Bey .dedi .siz daha ağır şeyleri kabul etmeye alışkınsınız..
Daha ağır şeyler, ona Adalet Bakanı Necati Bey tarafından yöneltilmiş.. Feridun Fikri Bey, Adalet Bakanı sözlerini geri aldılar" dedi. Necati Bey, yerinden fırlayarak: "sözlerimi geri almadım.. dedi. Biraz gürültü oldu. Sonunda, başkaıı: Rica ederim gürültüyü keselim" dedi.
Recep Bey, sürdürdüğü açıklamalarında: .. ..Birçok kişilerde, defterler varmış, demiştim. Şimdi Rauf Beyin sözlerine göre hazırlanmış sorulardan on, onbeş tanesinin, düşülmesi fırsatını bulacağız. Işte, Efendiler, .dedi .defterlerin yavaş yavaş arkası geliyor.
* Bugüne göre değişik yetki ve görevleri olan büyük şehir belediye başkanı. Bu tür yönetimde belediyeye "şehremaneti" denir. (B.Y.)

Recep Bey, Rauf Beyin sözlerinde kullandığı (Taktik) e dikkati çekerek, dedi ki, Rauf Bey hem bütün bu soruları soruyorlar ve hem de: Hiç bir zaman bakanlan suçlamak ya da düşürmek gibi bir amaç gütmüyorum. diyorlar. Bir gensoru günü, millet kürsüsüne çıkan kişi, ya hükümetten yanadır ya da hükümete karşıdır. Hükümetten yana ise hükümetin tutulmasmı ister. Hükümete karşı ise dflşürülmesini ve bunu açıkça söylemek gerekir. "Yoksa Rauf Beyefendinin sözleri boş hflardan başka bir şey değildir.
Recep Beyin bu cümlesi, Rauf Beyle aralarında karşılıklı kısa bir konuşmaya yol açtı; ama saldırıyorsunuz"; "siz de sözlerimi kesiyorsunuz.." gibi sözler karşılıklı olarak söylendi. En

sonu Recep Bey, konuşmasını sürdürerek dedi ki: Muhterem Efendiler, birtakım sorular soruyorlar.. Ahmet gelmiş midir? Kanun uygulanmış mıdır?"
Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsü - böyle gensoru görüşülürken - amaç güdülmeden sorulacak ve söylenecek şeylerin yeri olamaz." Buraya çıkıyorlar, söylüyorlar, söylüyorlar, sonunda söylüyorum, söylüyorum ama bir şey yoktur diyorlar. Böyle olunca söylenenler boş laflardır ve amaçsızdır. Durumun tanımı budur." Recep Bey sözlerini şöyle sürdürdü: Çok dikkat ettim, Rauf Bey, buraya çıktılar, sırası geldi, gerekti, başka bir tanım yaptılar, cumhuriyet sözcüğünil ağza alamadılar." "Muhterem, arkadaşlar - dedi - şaka değil. Büyük bir devrimden çıktık, aydın bir geleceğe gidiyoruz. Bütün gerekenleri, bütün koşullan, bütün açıklılığı ile bir amaca doğru yürüyoruz." Rauf Bey de:
"Nedir bu küskünlllk ki, sırası gelmiş ve dolayısıyla arkadaşlar fırsat vermişken, bu kutsal adı, telaffuz söylememekte dayatıp direnmişlerdir." Ama şurası dikkate değer, bu kişi, Istanbulda, demediğini bırakmadı. Elinden gelen her şeyi yaptı." ve "karşınıza çıktığı zaman da, bütün yaptıklarından döndü ve and ederek dedi ki, ben cumhuriyetçiyim." Bugün kendisine kuşku duyuyorum.
Bu kanının yanlış olduğuna. beni inandırmayı, kendileri için, gerekli görürlerse, çıksınlar, kürsüden ya da başka bir yerden söylesinler ki böyle bir kuşkuya yer yoktur. Böyle yapmazsa Rauf Beyin cumhuriyete olan bağlılığından, kuşkum vardır ve bu kuşkum sürecektir. Gerçek budur.
Recep Bey, açıklamasını bitirirken: Muhterem arkadaşlar - dedi - bugüne değin boğazımıza kadar kan içinde yoğrularak güttüğümüz bu işi - bu kutsal yurdun yllkselişini, kesinlikle sağlayacak olan - bu davayı bugünkü aşamasına kadar getirdik. Bugünden sonra en büyük yanılgı, kararsızlıktır, kuşku- dur ve açık olmamaktır. Bunların nereye vardıklarını kimse bilemez.
Recep Bey kllrsllden inerken, başkanlık, isteği üzerine kendini savunmak için Rauf Beye söz verdi.
Rauf Bey - Sizin istediğiniz herzaman ve her kuşkulandığınız zaman ben yeniden and içmek zorunda mıyım? dedi. (Zorundasın) sesleri yükseldi. Rauf Bey bu seslere: Hayır Efendiler, kimsenin kimseden kuşkulanmaya hakkı yoktur." dümlesile karşılık verdi.
Buna, Afyon Meb usu Ali Bey, yerinden karşılık verdi: "Sen de o zaman, bu toprakta oturamazsın. Atalarının, babanın ve dedenin geldiği yere gidersin. Bu toprak bunu istiyor." dedi.
Bunun üzerine. Rauf Bey karşı olduğu noktayı açıklar yollu konuşarak dedi ki: Kayıtsız şartsız ulusal egemenlik ilkesine dayanan bir yönetimi, demokrasi denilen halk yönetimi ilkelerini oturtmak için ve bu ilkelere dayanarak millet

bizi vekil etti'. 'Birtakım arkadaşlarımız milletin bu hakkını Meclisten alıp şu veya bu makama, Meclisi kapatmak ve kanunları tanımamak hakkmı vermek düşünce ve eğilimini gösterdiler. Işte ben buna karşıyım.
Recep Bey, bu sözlere karşılık verdi ve anlattı, Rauf Bey karşı çıkıp muhalefet yaptığı zaman daha Anayasa ve böyle birtakım hakların kimseye verilmesi veya verilmemesi sözkonusu bile değildi. Bu işlerden, ancak aylarca sonra sözedildi. Recep Bey: "Efendiler, bu yanıltmacadır" dedi.
Rauf Bey, karşı çıkmasının nedenini iyi anlatabilmek için, şöyle bir açıklama yapmayı gerekli gördü; dedi ki: "Efendiler, değil halifeci ve sultancı, bu makamın haklannı alabilecek olan, herhangi bir makama karşıyım."
Rauf Bey, halifeci ve sultancı olmadığını söylerken cumhurbaşkanlığı konumuna, cumhurbaşkanına karşı olduğunu açıkliyor ve duyuruyordu. Daha önce, yeri gelip söylediğim gibi, Rauf Bey, "Türkiye Büyük Millet Meclisi" hükümeti biçiminde direniyordu. Ad değiştirilmiş, yani cumhuriyet denilmiş olmakla birlikte örgütün o niteliğinin korunmasını

sağlamak istiyordu.
Ne için? Çünkü; cumhurbaşkanı halifenin ve padişahın haklarını alabilirmiş..
Efendiler, görüş diye ortaya atılan bu sözler, Recep Beyin dediği gibi "boş sözler" değil de nedir? Bu gibi sözlerle kurulan mantık "yanıltmaca" değil de nedir?
Bu görüşün ve bu mantığın anlamını ve özünü, Rauf Beyin bugünkü çalışma ve çabaları pek güzel göstermektedir. Ama, biz bunu anlamak için, **bugünlere** kadar, beklemek aymazhğında kalamazdık. Bundan dolayı bizi bağışlasrnlar.
Efendiler, bugün de gensoru sonuçlanmadı. Görüşme ertesi güne bırakıl- ***Mecliste*** dı. Sözü 8 Kasım günü yapılacak görüşmelere getirmeden, biraz da, o günler- ***yapılan gödeki*** kimi yayımları gözden geçirelim.
Vatan gazetesinin *5* Kasım 1924 tarihli sayısındaki, başyazıda, hükümeti ***şımlakl*** eleştirenler ve muhalif duruma geçenler göklere çıkarılmakta ve hükümet ***yankısı*** yanlılar kınanmaktadır. Başyazar daha ağzını açmayan, eleştirici adaylarma
karşı, hergün kulaktan kulağa yeni bir saldırgan söz fısıldanıyor. Hükümetçi gruptan kime rastlarsanız o gün verilen gizli emirde bulunan sözleri olduğu gibi işitirsiniz." dedikten sonra sözlerini doğrulamak için birtakım örnekler sayıyor ve: "Körükörüne emre uymayan, gerçeği gören ve söylemek istiyen kişileri, başlangıçta susturmak için her araca başvuruyorlar" ve: "Keyfe göre yönetim, doğal ve kararlı durumun üstünde bir etmen niteliğini sürdürüp gidecektir. · diyor.
Efendiler, yazar "gizli emir" ve "keyfe göre yönetim" deyimleriyle, millete neyi haber vermek istiyordu? Gizli emirler veren, keyfine göre yönetim yürüten kimdi? Bu kapalı deyimleri kullanan yazı sahibi, en sonu, bize, "iki yanı, yan tutmadan, bir hakem gibi çağırıp dinlemek, cumhurbaşkanlığının en ince ve önemli görevidir" öğüdünü veriyor. Bu görevin hemen yerine getirilmesini istiyor ve çünkü "yarın pek geç olabilir" diye gözdağı veriyor.
Bir gün sonra, benim yıl başı nutkumdan sözeden bu yazar, "eleştiri eğilimi gösteren en özgür düşünceli vatandaşlan, zaman, zaman, susturmaya çahşan te

kelci bir politik yöntem, gelişip ilerlemek için, ezici, bir cehennem durumundadır. cümlesile izlediğimiz yöntem için, pek haksız ve kıyıcı bir karalamada bulunuyor ve uğursuz gidişin belirli bir noktada durdurulması, yeni bir çığır açılması gerekir diyerek, bize, bir daha görevimizi hatırlatıyordu.
Vatan yazarı, bir gün sonra yazdığı Sokaktaki Adam başlıklı başyazısını İnşallah iyi olur; demekten başka yapacak şey kalmamış gibi görünüyor. cümlesile bitiriyordu.
8 Kasım 1924 tarihli Vatan gazetesinde yayımlanan, bir Ankara telgrafmda; "Meclis, yüksek görevlerde bulunanlar uygun bulmadıkça, hükümeti düşüremiyecektir" biçiminde, büyük harflerle dizilmiş izlenimler ve Rauf Bey, dünkü nutkunda, gensoru dışında önemsiz şeylerden sözetmekle, gensorudan yana olanlarm durumunu ve gensorunun etkisini azalttığı söylenmektedir" gibi haberler vardır.
Vatan gazetesinin, gensoru işini izlemek için özel olarak gönderdiği habercisi, izlenimlerinde olayları pek doğru yansılamıyorsa da, gensorunun etkisinin, azalması nedeniyle ilgili olarak verdiği haberde aldanmış görünmüyordu.
Efendiler, Tevhidiefkrın başyazan da, bir sürü başyazılarla, muhalefeti destekliyor ve özeıidiriyor ve kendini savunan hükümetin ve hükümeti tutan mebusların, kendini savunmalarını ve söz söylemelerini bile istemiyordu. Bu başyazar diyordu ki:
Mecliste, hükümeti tutan böyle, her önemli işi, gürültü- ye boğmak eğlencisini sürdürerek eleştiricileri susturdukça, İsmet Paşa hükümeti hiç kuşkusuz güven oyu alacaktır. Ama bu güven oyunun gerçek niteliği, olsa olsa küçük bir sandığın içine çok sayıda beyaz kağıt atılmış olmasmdan ibaret olarak kalacaktır."

Bu boş sözler üzerinde, durmaya gerek yoktur. Biraz da, Tanin gazetesine bakalım. Taninin, Politik Mayalanmalar" başlıklı bir başyazısında Kurtuluş savaşında büyük yararlılıklarıyla sivrilmiş saygı değer ve güvenilir kimi kişiler arasında bir işbirliği başlangıcı oluştuğu haber airndığrndan ve Halk Partisiyle ve hükümetle yakın ilişkisi olan basının bu haberleri pek hoş olmayan bir biçimde karşılamalarından ve yorumlamalarından ve daha şimdiden gelecekteki partiyi gözden düşürecek yolda düşünceler ileri sürmeye kalkışılmasından sözedilmektedir. Yazıda, program işine değinilerek, Halk Partisinin programı olmadığı belirtildikten sonra Biz Halk Partisini hiç beğenmiyoruz. Ama Halk Partisinin ilkeleri adına söylenen ve görülen şeyleri tümüyle benimsiyoruz. deniliyor ve Halk Partisi ilkelerinden ne anlaşıldığı açıklanıyor Ama, acaba, gerçekte de böyle midir? sorusu ortaya atılıyor. Yazar, bu soruya olumsuz yanıt veriyor ve Karşımızda böyle bir yenileştirme ve düzeltme partisi görmeyi gönlümüz istediği için, Halk Partisini bu dediğimiz biçimde hayal ediyoruz. diyor. Ondan sonra, yazar, şunları söylüyor:
Halk Partisinin programı ve sözleri başkadır, tuttuğu yol başkadır. Halk Partisinin, demokrathğı dudaklarmdadır.
Bu düşüncenin sahibi, birinci cümlesile, demek istiyorsa, ki Halk Partisi, cumhuriyet ilan edeceğini, halifeliği kaldıracağını programına yazıp duyurmadı ve söylemedi; ama yaptı: doğrudur. Ancak, ikinci cümle ile Halk Partisi için söylediği doğru değildir.

Yazar, hükümete karşı olanların, iktidara geçmek istemelerinin uygunluğunu kanıtlamak için, kullandığı birçok sözlere şunu da ekliyor: . Vatan yararına çalışmak, yalnız iktidardaki kişilere . Tanrının . tekel biçiminde bağışladığı bir erdem midir?
Tanin başyazarı 4 Kasım 1924 tarihinde, yazdığı Ordu ve Politika başlıklı bir başyazıda, şu düşünceleri ileri sürüyor: Hükümet biçimi cumhuriyettir. Ama, hükümetin yalnız adını değiştirmek hiçbir yarar sağlamaz. Asıl değiştirilmesi gereken nokta işin öztidür, ilkeleridir. Bugün Amerika Birleşik Devletleri dışında Amerikada yirmi kadar memleket vardır ki hepsinin de adı cumhuriyettir. Dahası hep zencilerden oluşan Haiti bile bir cumhuriyet idi. Ama buralarda cumhuriyetin zorbalar hükümetinden farkı pek azdır. Soydan gelen bir devlet başkanı yerine, zorla Cumhurbaşkanlığına çıkmış bir zorba görürüz. Işte bu kadar. Cumhurbaşkanı sanını taşıyan zorba, egemenliğini dilediği gibi yürütür. Bir saitçı devlet başkanı gibi kendi istek ve dileğinden başka bir kanun tanımaz.
Tanin başyazarı, bu Amerika cumhuriyetlerinden Şiliyi bir yana bırakarak öbürleri için diyor ki: "Hiçbirisi, bugün, gerçek cumhuriyet adını taşıyacak nitelikte değildir. Çünkü demokrasiye.. dayannuyorlar."; "Cumhuriyet adı altında saltçı hükümetin, egemenlik sürmesi, başkanlarının asker olması yüzündendir.
Burada, biraz durmak isterim. Efendiler, bu yazı, milletvekili olan komutanların, milletvekilliğinden çekilmeleri üzerine ve o ilişkiyle yazılıyor. Ama, öyle bir zamanda yazılıyor ki, ordularımızın müfettişleri, orduları bırakıp hükümeti düşürmek için Meclise gelmişlerdir ve bu yazar, onların iktidara geçmek istemelerinin uygunluğunu kanıtlamak için, daha bir gün önce, sütunlarca yazı yazmıştır. Cumhuriyetin saltçı hükümetten farksız olabileceğine örnekler veren ve buna, demokrasiye dayanmamanın neden olduğunu söyliyen yazar, "hükümet partisinin demokratlığı dudaklarındadır. diyen kişidir. Bunun böyle olması "başkanların asker o'ması yüzündendir." diyen kişi, Türkiye Cumhurbaşkanının da bir asker olduğunu bilen kişidir. Bu kişidir ki, bazı askerleri; asker olan Türk Cumhurbaşkanı ve asker olan Türk Başbakanı ile karşı karşıya getirmek için büyük çaba harcıyor ve sonra sevmediği tarafın yıkılmasını, millete gerekli gösterebilmek için, sözde, incelenip ders almaya yarar örnekler veriyor ve "hangi General yanına daha çok haydut toplayabilirse, cumhurbaşkanlığına o geçer" ve ordu komutanları, haydut başları binbirlerile çarpışarak,

cumhurbaşkanlığmı zorla ele geçiriyorlar. diyor.
Efendiler, bu ve buna benzer sözlerin, ne amaçla ve ne duyguyla yazıldığını, kavramamak ve bu tür yayımların Meclis üyelerinde ve kamu oyunda bırakacağı olumsuz ve zararlı etkileri anlamamak, olamaz. Gerçekten, bu karıştırıcı bozucu etkiler üzülerek söylüyorum, edimli olarak yansımıştır.
Refet, Kazım Kara Bekir ve Ali Fuat Paşaların, Milli Savunma Komüsyonuna seçilmemiş olduklanna üzülen o cumhuriyetçi yazar, bu defa da, ordu komutanlarının, ordulara etki yapabilecek bir kurula seçilmerniş olmasını iyi bulmuyor. Bu noktada, pek sevdiğini anlatmak istediği demokrasiyi örnek tutmaktan bile vazgeçiyor. Bu düşünceleri içeren cümleleri, hep birlikte okuyalım.
"Politika İşleri" başlığı altında yazılmış yazılar arasında "Milli Savunma

Komüsyonu, Millet Meciisinin hemen hemen en az siyasi olan, dahası politika işleriyle hiç ilgisi bulunmayan bir çalışma alanıdır." cümlesi okunur. Yazar, bu cümle ile, Meclise giren, ordu müfettişlerinin, politika ile ilgisi bulunmayan alanda çalışmalarına neden ve ne için meydan verilmedi; demek istiyor. Buna, şu yolda, yanıt verilebilir. Çünkü, gerçekten, Milli Savunma Komüsyonu politika işleriyle ilgisi bulunmamak gereken, bir çalışma alanı ise, oraya, salt, politika işleriyle uğraşmak amacıyla meclise gelmiş olanları sokmakta sakınca olduğu için.
Yazar, bu cümleden sonra yazısını sürdürerek diyor ki: Burada, vatanın namus ve bağımsızlığını savunacak orduyu, yönetmeye, iyileştirmeye, düzenlemeye ve daha ileri bir duruma getirmeye yarayacak kanunlar yapılacaktır. Politikacılık tutkusuna kendilerini kaptırmayıp da, yalnız vatanı düşünenler için bu görev, askerlerin en ileri gelenlerinden, en yetenekli olanlara verilmek bir yurtseverlik borcudur.
Bu cümleler üzerinde de biraz duracağım.
Ordunun, yönetilmesi, iyileştirilmesi, düzenlenmesi ve onun daha ileri bir duruma getirilmesi işi çok önemlidir. Bu işle görevlendirilmiş ve uğraşmakta olan makam Genelkurmay dır. Burada yazarın da dediği gibi en seçkin komutanlarımız bulunmaktadır. Ordunun yönetimi, iyileştirilmesi, dılzenlenmesi işini üzerine alan bu genelkurmay, bu konularda, gerekli gördükçe hükümete öneriler yapar.
Genelkurınayın ve hükümetin bir kolu olan Milli Savunma Bakanlığının eline boyuna düşünüp saptadıklan sorunlar, her sene, toplanan Yüksek Askeii Şüra "tarafından incelenip görüşülür. Yüksek Askeri Şürayı, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma ve Denizişleri Bakanlan ve ordu müfettişleri oluşturur. Yüksek Askeri Şüranın, incelemesinden geçen ve uygulanması kabul edilen işlerden gerekenler, hükümete önerilir. Bu önerilerden, uygulanması için, kanunlaşması gerekenler varsa, işte onlar Meclise suıulur. Mecliste, yöntemi uyannca Milli Savunma Konıüsyonundan ve ilişkisi olursa başka komüsyonlardan da geçtikten sonra, Meclis genel kurulunda görüşülür ve kanunlaştınlır.
Milli Savunma Komüsyonundaki üyelerin askerlikten anlaması gereklidir. Ama, yalnız askerlikten anlaması yeterli değildir. Devletin maliyesinden, politikasmdan ve daha başka şeylerden de anlaması gereklidir. Yalnız askerlikten anlamak, orduya ilişkin kanun tasarıları hazırlamak için yeterli olsaydı, Genelkurmayın saptaması ve Yüksek Askeri Şüranın da onaylamasından sonra aynca bir ya da birkaç komüsyonda incelenmesi gerekmezdi. Çünkü, politika ile uğraşan kişiler, askerlikten gelmiş olsalar bile, hayatını bilim ve teknik ve askerlik alanındaki ilerlemeleri günü gününe izleyip uygulamakla geçirenlerden daha uzman ve daha yetkili olamaz.

Ordunun yönetimi, iyileştirilmesi ve düzenlenmesi için en uygun düşünceleri ve büyük deneyimleri olduğunu sanan ve Yüksek Askeri Şürada kanun gereği üye bulunan ordu müfettişleri için en uygun çalışma alanı ordularm başında ve Yüksek Askeri Şüra içindeki yerleri idi. (Ağır başhlılc istiyen bu yerin değer ve önemini kavramayıp, hükümeti, Milli Savunma Bakanlığım, Genelkurmayı beğenmeyip; onları, kendilerinin askerlikle ilgili düşünce tasanlarını değerlendirebilmek yeteneğinden yoksun görerek, politika alanında çalışmayı yeğleyen ko

mutanların, Milli Savunma komüsyonuna girmelerini sağlamaya çalışmak, onların; hükümetten Meclise gelen, orduya ilişkin, her çeşit önerilerinin sonuçlandırılmasını engellemek ve bunlardan yararlanarak hükümeti düşürmek ve Genelkurmay Başkanını değiştirmek gibi kötü heveslerini gerçekleştirmek amacına yönelik olabilir.) Tanin yazarının da, bundan başka birşey için çalıştığını sanmak boştur.

Amacının, gerçekleşmemesinden "kaygılı ve üzgün" olan yazar, eski Atina Cumhuriyetinde demokrasi ilkelerine o denli abartılı olarak bağlı idiler ki yönetim kollarının hiçbirinde bilgi ve uzmanlık yönünden olsun bir sivrilme kurah kabul edememişlerdi." Demokrasideki bu abartmaya karşın "Atina demokrasisinde Generallere bu kural uygulanmazdı."

Halk Partisinin demokratlığının dudaklarında olduğunu, cumhuriyetin mutlakiyetle eşit olduğunu millete anlatmaya çalışan birinin, bu boş sözlerini gazetesinde yeni okunmakta bulunduğu günlerde, iktidara geçirmek çabasında bulunduğu Generallere, demokrasi kurallarının bile uygulanamayacağı düşüncesini ileri sürmesi, sanırım, özll sözü doğru olan insanlardan beklenebilecek işlerden değildir.

Efendiler, öç alma duygusu ve politik tutku, bir insanın kafasını ve göıılünü **kararttığı zaman nasıl konuşur, buna bir örnek ister misiniz?**

İşte, buyurunuz, aynı yazarın, şu sözlerini dinleyiniz:

Partisinin, Ismet Paşa Hükümetinin, memlekete gösterdiği çirkin yüz. Kişisel tutkularına bu denli tutsak kalan önderler, ulusal bir parti kurma ya, milleti temsil etmeye kalkışamazlar.1'

· günlere bağladıkiarı umutla kaynayıp coşaıı gençler, taze ve temiz canlarını: memleketi kurtarmak için **bağışiadılar. Memleketi; kendilerinden ve tutkularından başka bir şey düşünmeyen politikacılar elinde oyuncak yapmak için değiL"**

Gerçeğin tam tersini söyleyen bu yanıltmacı bu kof yazının yazarı, kurduğumuz partiyi ve bizim hükümet kurmakla görevlendirdiğimiz Ismet Paşamn ve hükümetinin, yüzünü çirkin görüyor ve gösteriyor.

Efendiler, bizim yüzümüz, herzaman, ak ve temizdi ve herzaman ak ve temiz kalacaktır. Yüzü çirkin, olanlar vicdanlan çirkinliklerle dolu olanlar, bizim yurtsever, vicdanlı ve namuslu davranışlarımızı, bayağı ve çirkin tutkuları yüzünden, çirkin göstermeğe kalkışanlardır.

Efendiler, 8 Kasım günü, Mecliste, gene gensoru görüşmeleri yapıldı. ***Mecliste***

Feridun Fikri Beyin meclis soruşturmasının kabul edilmesi için yaptığı *geuuihhhht* uzun konuşma, birçok konuşmacıların, sözlerile karışarak epeyce sürdü. On- ***Son gunu***

dan sonra, Yunus Nadi Bey kürsüye çıkarak: "Efendiler – dedi – memleketin rejimi sözkonusudur. Cumhuriyet rejimi sözkonusudur. Her şeyden önce, bu işi görüşmek gerekir.

Yunus Nadi Bey, Rauf Beyin bir gün önceki sözlerine değinerek, ulusal egemenlik mi cumhuriyetin gelişmiş biçimidir; cumhuriyet mi ulusal egemenliğin gelişmiş biçimidir? gibi bir kuramın tartışma konusu yapılmasına yer olmadığını açıkladı.

Rauf Beyin, halife, padişah; şöyle dursun bu makamın haklannı alabilecek olan, herhangi bir

makamın bile karşısındayım; yolundaki sözlerini, Yunus Nadi Bey şöyle açıkladı: "Bu makamın Rauf Beye göre haklan vardır; açıkça söyle-

miştir; saklı hakları vardır. Sakın kimse almasın. Günün birinde belki gerekecektir." Oysa Anayasa kabul edilmiştir. Bütün makamlar saptanmıştır. BUtttn durumlar kanunla belirtilmiştir. Ama gene de masaldan, boş şeylerden söz eder.
Bundan sonra, Yunus Nadi Bey, şu sözleri söyledi: .. Cumhuriyeti beğenmiyen adamlar vardır. Açıkça söylemedikleri şeyi içlerinde besliyen yaratıklar vardır ve içimizdedirler." .. Oyle adamların kafası ezilir, Efendiler.
Yunus Nadi Bey, Rauf Bey ve arkadaşlarının, gösterişli durumlar takmmalanndan, müfettiş paşaların görevden çekilmelerinden ve Meclisin içinde oyun oynanılamıyacağından söz ettikten sonra dedi ki: "Ozel ve gizli düzenlerle kimi amaçları elde ederiz kuruntusunda bulunmak ve Türkiye Büyük Millet Meciisinin köşesinde oturarak bunları yapmak saygısızlıktır. Kabul edemeyiz Efendim.
Yunus Nadi Bey, Refet Paşaya ilişerek şunları söyledi: "Refet Paşa Hazretleri, bildiğiniz gibi, altı, yedi ay önce gösterişli ve anlamsız.. kimi yayımlar ve demeçlerle milletvekilliğinden çekilmişlerdir. Şaşılacak bir olaydır. Gerekçe olarak da eklernişlerdi ki, milletvekilliğinden çekilmesinin nedeni, karanlık odada, yakın arkadaşlar arasında bir ulusal ant mı? ne, bir şey varmış. Orada toplanan arkadaşları iş başına getirecekmiş. Efendim, çok ilgi duydum bu işe. Afyon Meb usu Ali Bey, yerinden söze karıştı ve: Yani Generaller hükümeti." dedi. Yunus Nadi Bey: "Çok ilgi duydum bu işe konuşmasını sürdürdü ve dedi ki: .. Anayasa vardır. Cumhuriyet kurulmuştur. Hükümet nasıl kurulacaktır, orada, yazılıdır. Bütün bunları yöneten bir Türkiye Büyük Millet Meclisi vardır. Hayır, bunlar yeterli değildir; isterler ki Refet Paşa milletvekilliğinden çekilsin ve gitsin hükümet kursun, yakın arkadaşlar toplansın, ne kafadır bu?
Efendim dağ başında mıyız? Demirci Efeyi alıp gelip te, hükümet mi kuracaktı. Meclis yok mudur? Anayasa yok mudur? Bu, ne mantıksızca davranıştır.
Refet Paşa, Yunus Nadi Beye karşılık vermek için, kürsüye çıktı. Kendini savunmaya çalışırken, Rauf Beyle aralarmda bulunan düşünce birliğinden ve Rauf Beyin söylediği her şeyin kendisi tarafından da söylenmiş sayılması gerekeceğinden söz ettikten sonra: İki asker milletvekilinin Meclise dönmesini istemişsem, acaba Çinde olduğu gibi bir cumhuriyet mi yapmak istemiş olurum?" dedi. Refet Paşanın sözlerine, birçok kişi, yerlerinden, kısa karşılıklar vermeye başladı, iş tartışmalı konuşmalara dönüştü. En son, kürsü başka bir muhalif koıuşmacıya bırakıldı. Bundan sonra kürsüye çıkan Mahmut Esat Bey (Izmir):". .. Günlerdenberi sürmekte olan tartışmalara ve hl sonu gelmiyen görüşmelere, ne devrim ve ne de millet dayanabilir." dedikten sonra, durumun devrim adına, devrimi ileri götürmek adına hükümeti düşürmek ten ibaret olmadığını açıkladı.
Mahmut Esat Bey, her şeyden önce gidilecek yolları belirtmek gerektiğini ve bu yapıhrsa daha içtenlikle ve daha kesin yürünebileceğini söyledi ve Rauf Beyin görflşüne değinerek, şu irdelemeyi yaptı: "Ulusal egemenlik başka bir şeydir. Cumhuriyet, meşrutiyet, mutlakıyet, zorba yönetim, bunlar da başka şeylerdir. Kimisi hükümet biçimidir. Kimisi milli iradenin yürütülmesi ve uygulanmasıdır. Bu dört yöntem içinde, değişik biçimde, ulusal egemenliğin, uygulandı-

ğını görmekteyiz. Dahası zorba yönetimde bile bir parça vardır. Meşrutiyette biraz daha çok, cumhuriyette daha çok, öyle olunca bu bakımdan bu iki şeyi karıştırmamak gereklidir. Ulusal egemenlik cumhuriyetin gelişmiş biçimi demek değildir. Çünkü ulusal egemenlik biçim değildir. Oz ve ilke işidir.
Mahmut Esat Bey, Rauf Beyin kişisel görüş diye ortaya attığı sözler üzerinde gereği kadar durduktan sonra: Türk devrimi yükseliyor Ancak, bu devrimi, amacına, milletçe beklenilen

amacına tezelden ulaştırmak için, gerçek durumun tezelden açıklanması gereklidir. Tllrk milleti, ortada, demokrasi adına çekilmiş, bir kılıç gibi, bunu beklemektedir." sözlerile konuşmasına son verdi.
Bundan sonra Adalet Bakanı Necati ve Milil Eğitim Bakanı Vasıf Beyler, muhalif konuşmacıların sorularına uzun konuşmalarla yanıt verdiler.
Maliye Bakanı Mustafa Abdülhalik Bey, açıklamalarına başlamadan ön- ***Rıza Nur*** ce, Rıza Nur Beyin, tutanaklardaki kimi sözlerinin açıklanmasını istedi. Rıza ***Beyin ArNur*** Bey, Yanyalılann Türklüğünü şüpheli gösterecek biçimde sözler söyle- mişti. Abdlllhalik Bey, Rıza Nur Beyin, yanlış sanısını şöyle düzeltti: Doktor ***kanı aakbey,*** Altı yüz yıl önce, Arnavutluğun bir parçası olan Yanyaya giden ataları- ***ianmaa***
mızın orada bıraktıkları torunlarmı başka bir soydanmış gibi gösteriyor. Hem ***kışkırrankim?*** Uzülerek söylüyorum öyle saygıdeğer bir arkadaşım ki, altı yıldır bağ-
naz bir milliyetçi olmuştur. Daha önceleri değildi. Kendileri daha iyi bilirler. ***laşılı*** Ben, o Yanyalı dedikleri adam, Türklük için silahla savaşırken, kendileri tersine (Türklüğe karşı) ayaklanmaya kışkırtmıştır."
Gerçekten Rıza Nur Beyin politik hayatında, birçok savaşımlara katıldığı biliniyordu. Bu katılışları, ulussever biri olarak Büyük Millet Meclisi döneminde ona çalışma alanları tanınmasına, engel sayılmamıştı. Ama, Türklerin Rumeliden çıkaniması gibi, her Türkün kalbinde sonsuz ve onulmaz bir acı yaşatan büyük yıkım olayında aşırı ulussever Rıza Nur Beyin ayaklanan Arnavutlarla birlikte, Türklere karşı, çalıştığını bilmiyorduk. Bu öğrenilince, Büyük Millet Meciisini, gerçek bir şaşkınlık kapladı.
Bundan sonra Maliye Bakanı, öbür açıklamalannı yaptı. Onu Tarım Bakanı Şükrü Kaya Bey izledi. Şükrü Kaya Bey, özellikle Tarım Bakanlığını eleştiren bir konuşmacıya karşılık verdi ve tarım işlerinin güzel cümleler, güzel sözler, güzel mantıklarla gizlenecek bir şey olmadığını açıkladıktan sonra:
"Bu toprağa yazılan bir yapıttır. Onun sahifeleri açıkdır ve herkes tarafından okunmaktadır" dedi ve ekledi: 'Kalkıp da Yüce meclisin önünde, şöyle yapıldı, böyle yapıldı gibi yanıltmacalar yapılabilir mi? Bu kendisini bilmezliktir'
Ticaret Bakanı Hasan Bey ve Bayındırlık Bakanı rahmetli Süleyman Sırrı Beyden sonra açıklama yapmak sırası Dışişleri Bakanlığına ve Başbakanlığa geldi.
Efendiler, Başbakan Ismet Paşa, soruşturmanın genel olmasını önerdiği günden sonra, görüşmelere katılamayacak kadar hastalanmış yatıyordu. Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa, Ismet Paşa adma kürsüye çıkarak gerektiği gibi konuştu ve açıklamalar yaptı.
Artık gensoru görüşmelerine son vermek zamanı gelmişti. Görüşmeler yeterli sayıldıktan sonra, Feridun Fikri Beyin "Meclis soruşturması önergesi oylandı ve kabul edilmedi.

19 oya karşı 148 oyla Ismet Paşa Hükümetine güven bildirildi. Bir oy da ***Büyük*** *Milçekimser* kalmıştı.
Efendiler, Mecliste yenilgiye uğrayanlann, gazeteci arkadaşlan, bu sonu- *Pcışa* ***Hücu,*** elbette, hiç beğenmediler. Daha küskün ve inatçı bir biçimde saldınya geç- ***kümedne***
tiler. *güven ıyu*
9 Kasım tarihli Vatan gazetesinin başyazısı: 'Bugünkü yönetim biçimi, 7,Çka sözde, ulusal egemenliğin en yüksek aşaması olmuştur. Ama, hükümetçilerin ***1cm sahipanlayışlan,*** biraz deşilse, hemen hiç değişmemiş olduğu görülür." ve: *lerine daha*
10 Kasım tarihli Vatanın "Meydan Savaşının Sonucu başlıklı başyazısı, ***17y*** Timurlengin fil öyküsünü anlattıktan sonra hükümeti düşürmeye çalışanların, ***ir*** iyi iş göremediklerinden yakınan, şu düşünceleri içeriyordu: "Ankarada soruşturma ilk başladığı zaman, ortada eleştirici, kararlı bir çoğunluk vardı." "Eleştiriciler işi iyi yürütemediler. Orgütlenmemiş bireyler gibi, teker teker eleştiriler yaptılar." "Teker teker yapılan eleştiriler bile, sağlam olarak sürdürülemedi. Gensoru genelleşince, dinlenme günlerindeki not defterlerini açan

olmadı. En keskin eleştiriciler bile, dillerinin altındakini söylemekten çekindiler."
Yazar duruma, politikacılık açısından bakarak, diyor ki: "Hükümetçilerin çok iyi bir yönetimle başından sonuna kadar düşünülmüş bir planla çalıştıklan görülür."
Burada; insanın yazara, şöyle bir soru yönelteceği geliyor.
Milletin, kaderine ilişkin sorumluluğu, üzerine almalarını istediğiniz kişiler, aylarca ve aylarca hazırlandıktan ve Istanbuldaki arkadaşlarıyla da uzun- boylu görüştükten sonra, sizin de açıkladığınız gibi, dillerinin altındakini söylemekten cekinecek kadar, kendilerine güvenemezlerse, topu topu, on dokuz buçuk kişinin, Mecliste çalışmalarını birleştirmeye güçleri yetmezse, bu kişilerin, devletin başına geçmek yeterliğinde olduklan düşünülebilir mi?
Efendiler, Taninin "Mirsadı sütunundan da birkaç cümle okuyacağım. Bu sütunu dolduran yazar, bütün memlekete Meclisin genel görünümünü gösteriyor ve ona: "Eyvah! Bu da ötekiler gibi çıktı." dedirtiyor.
Pusuya yatan, bu yazar, kulağına şu sözlerin fısıldandığını da işitiyor:
Eski yıkıntılarla yapılan bir binadan ne umarsın ki..."
Acaba, bu yazıları yazmış olan kişi, gerçekten o gün, böyle mi düşünüyordu? Yoksa bu anlamsız sözleri, milleti bize karşı kışkırtmak için bile bile mi yazıyordu? Ister öyle ve ister böyle olsun, her ikisi de doğru değildi. Bu türden, yazarlar, cumhuriyete kötülük etmişlerdir.
Efendiler, Tevhidiefknn da, alışkanlığı üzere "yararsız ve değersiz bir zafer" diye yararsız ve değersiz yazıları sürüp gidiyordu.
Muhterem Efendiler, "komplo" konusunu açıklarken ve komplonun *TerakkiperMeclis* içindeki evresini anlatırken, önemsiz sanılabilecek kimi ayrıntılara de- ***ver Cumhuğindim*** Bunda beni haklı bulacağınızı umarım. ***riyet Partisi***
Akla gelir ki, her hükümet, herzaman gensoruya çekilebiir; bir gensoruya bu kadar önem vermek doğru mudur? Şunu bilginize sunmalıyım ki, sözkonusu olan ***ürünü olan*** gensoru, olağan bir gensoru değildi. Komplonun özel bir evresi idi. Bu genso- ***programı*** ru oyunundan sonradır ki, muhalifler maskelerini atmak zorunda bırakıldılar.
* İbret almak için kullanılacak gözetleme yeri (B.Y.)

Bilindiği gibi "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* diye bir parti kurdular. Bu partinin, gizli eller tarafından, çizilen programını da ortaya attılar.
Cumhuriyet kelimesini ağıza almaktan bile kaçmanlarm, cumhuriyeti, doğduğu gün, boğmak istiyenlerin, kurduldan partiye cumhuriyet ve hem de "ilerici cumhuriyet adını vermeleri, inanılır ve içten gelme bir davranış sayılabilir mi?
Rauf Bey ve arkadaşlannın kurdukları partiye, tutucu" adı verilmiş olsaydı, belki anlamı olurdu. Ama, bizden daha çok cumhuriyetçi ve bizden daha çok ilerici olduklarını söylemeye kalkışmaları, elbette doğru değildi.
Parti dinsel düşünce ve inançlara saygılıdır. kuralını bayrak olarak eline alan kişilerden, iyi niyet beklenebilir miydi? Bu bayrak, yüzyıllardanberi, cahil ve bağnazları, kafaları boş şeylere saplanmış olanları aldatarak özel amaçlar sağlamaya kalkışmış olanlann taşıdıkları bayrak değil miydi? Türk milleti, yüzyıllardanberi, sonsuz yıkımlara, içinden çıkabilmek için, büyük özveriler gerektiren, pis bataklıklara, hep bu bayrak gösterilerek sürüklenmemiş miydi?
Kendilerini cumhuriyetçi ve ilerici olarak yutturmak istiyenlerin; gene o bayrakla ortaya atılmaları, dinsel bağnazlığı coşturarak, milleti, cumhuriyetin, ilerlemenin ve yenilenmenin tam tersine kışkırtmak değil miydi? Yeni parti, dinsel düşünce ve inançlara saygılı olmak perdesi altında; biz halifeliği yeniden isteriz; biz yeni kanunlar istemeyiz; bizce mece1le* yeterlidir; medreseler, tekkeler, cahil softalar, şeyhler, müritler, biz sizi koruyacağız; bizimle birlik olunuz. Çünkü Mustafa Kemalin partisi halifeliği kaldırdı. Müslümanlığı zedeliyor. Sizi gavur yapacak, size şapka giydirecektir diye bağırmıyor muydu? Yeni partinin kullandığı formül, bu genci çığlıklarla dolu değildir denilebilir mi?
Bakınız Efendiler, bu formülden yana olanlardan birinin çok daha önce (10 Mart 1923

tarihinde) asılarak idam edilen Cebranlı Kürt Halit Beye yazdığı mektupdaki şu cümlelere: "Miislümanhk dünyasının kalmasmı sağlayan ilkelere saldırıyorlar". "Bu konudaki açımlamalarınızı arkadaşlara da okudum. Hepsinin çabalarını arttırdı." [..] Batılılaşmak, tarihimizi, uygarlığımızı yitirmemiz i zorunlu kılar. "...Halifeliği yıkmak, din işlerine karışmayan bir hükftmet kurmayı düşünmek, bunlar hep Müslümanlığın geleceğini tehlikeye atacak etmenleri yaratmaktan başka bir sonuç veremez.
Efendiler, olup bitenler de gösterdi ve kanıtladı ki, [..] Ilerici Cumhuriyet Partisi"nin programı en hain kafaların ürünüdür; bu parti, memlekette suikastçilerin; gericilerin sığınağı, umut dayanağı oldu; dış düşmanlann, yeni Türk Devletini, körpe Türk Cumhuriyetini yok etmeye yönelik planlarının kolaylıkla uygulanabilmesine yardım etmeye çalıştı. Tarih; 'gizli amaçlarla düzenlenmiş, genel, ve genci" olan Doğu Ayaklanmasının, nedenlenini arayıp incelediği zaman, onun önemli ve açıkça görünen nedenleri arasında "Ilerici Cumhuriyet Partisi'nin dinsel konularda verdiği sözleri ve doğuya gönderdikleri sorumlu yazmanlannın kurduğu örgütleri ve yaptıkları kışkırtmaları bulacaktır.
Anı defterini "nafile ve teheccUt namazlanmnb** hayırh olduğunu anlatan hadislerle*** dolduran, bu sorumlu yazman, doğu ilerimizde dinsel kışkırtmalar yaparken, partisinin programını uygulamıyor muydu? Temiz yürekli suçsuz halka, beş

* Ilerici Cumhuriyet Partisi
Din kuralları biliminin muameleyle ilgili bölümü üzerine Tanzimattan sonra yazılmış ünlü yapıt
Nafile namazı: Farz değilken kılınan namaz, Tecehhüt namazı: Geceliyin uyunup kılınan namaz
****peygamberimizin kutsal sözleri

vakit namazdan başka, geceleri de fazla namaz kılmayı vaaz edip öğütlemek, belki de ömründe namaz kılmamış olan bir politikacı tarafından yapılmış olursa, böyle davranışın amacı anlaşılmaz, olur mu?
Efendiler, yaptığımız devrimin genişliği ve büyüklüğü karşısında, eski boş inanç ve kurumların birer birer yıkıldığını gören bağnaz ve genci kimseler, dinsel düşünce ve inançlara saygılı" olduğunu duyuran bir partiye ve özellikle bu partinin içinde isimleri ün yapmış kişilere dört el ile sanlmaz mı? Yeni parti kuranlar bu gerçeği anlamış değil midirler? Oyleyse, ellerine aldıkları, din bayrağı ile, millet ve memleketi nereye götürmek istiyorlardı? Böyle bir soruya verilmesi gereken yanıtta, iyiniyet, aymazlık, umursamazlık gibi sözler; memleketi ilerleteceğim diye ortaya atılan bir partinin ileri gelenleni için özür sayılamaz.
Efendiler, yeni parti, adındaki ileri" ve cumhuriyet sözdüklerinin tam karşıtı olan kavramlarla gelişmiştir. Bu partinin başındakiler, gericilere gerçekten umut ve güç vermiştir. Buna örnek vereyim; Erganide, başkaldıranların valisi olmayı kabul eden asılarak idam edilen Kadri, Şeyh Saide yazdığı bir mektupta: Millet Meclisinde, Kazım Kara Bekir Paşanın partisi, din kurallarına saygılı ve dinseverdir. Bize yardım edeceklerinde kuşkum yoktur. Şeyh Eyipin* yanında bulunan sorumlu yazmanları, partinin tüzüğünü getirmiştir.." diyor. Şeyh Eyip de, duruşmasında: Dini kurtaracak tek parti, Kazım Kara Bekir Paşanın kurduğu parti olup, dinsel kurallara saygı gösterileceği- nin, partinin tüzüğlinde ilin edildiğini söylemiştir.
Efendiler, "ilerici" ve cumhuriyet kelimelerini kullanarak, bize ve ulusun aydınlarına karşı din bayrağını gizlemek önlemini alanların, memlekette genel bir gerilemeye ve başkaldırıya yol açmak için, içte ve dışta, düzen ve kışkırtmalarla uğraşanların bulunduğunu bilmedikleri düşünülebilir mi? Yeni partiye girenlerin, tümü değilse bile, dinsel konularda verdikleri sözleri, başarı için yararlı etmen sayan ve bununla ilgili formülü tüzllklerine alan kişilerin, memlekete karşı, bize karşı suikastlerden habersiz oldukları kabul edilemez.
Varsayalım ki ayaklanmanın başlamasından aylarca önce, memleketin şurasında burasında, yapılan gizli toplantılardan ve Cemiyeti Hafiyei Islimiye" örgütünden, Istanbulda nakşıbend

şeyhlerinin yaptığı toplantıda, ayaklanmaya yardım sözü verildiğinden ve en sonu milli sımrlarımızın dışında bulunup, Doğu Ayaklanmasını kışkırtanların bildirilerinde Kazım Kara Bekir Paşanın partisinden umutla söz edildiğinden** haberleri yoktur. Ama, Fethi Bey hükflmeti zamanında, ve gericiliği kışkırtıcı tutum ve nitelikte olduğu Fethi Beyin kendisi tarafından bildirildiği zaman olsun, gerçeği görüp anlama- ları gerekmez miydi? Hükftmetin ve benim, çok temiz yürekli uyarılanmızdan sonra olsun gerçeği anlamaları ve ona göre davranmaları gerekirdi. Onlar, tersine, bu defa da dinsel düşünce ve inançlara saygılıyız klişesini, büsbütün ters anlamda yorumlamaya kalkıştılar. Sanki, bilinen bu sözlerle, onlara göre, her dinin ve türlü dinden olanların düşünce ve inançlarına saygılı olduğunu söylemek.. geniş özgürlükten yana olduklarını anlatmak istiyorlarmış.. Efendiler, bu davranışa doğru ve içtenlikli denemez.

* Başkaldıraııların elebaşlarrndan olup idam edilmişti

. Gizli Müslüman Derneği

Hale.pte bastırılarak, doğu illerimizde dağıtılan Şahinpaşa oğuİlarınm bildirisi

Politika dünyasında, birçok oyunlar görülür. Ama, kutsal bir ülkünün, simgesi olan cumhuriyet yönetimine, çağdaşlaşmaya karşı cahillik ve bağnazlık ve her türden düşmanlık ayağa kaiktığı zaman özellikle ilerici ve cumhuriyetçi olanların yeri, gerçek ilerici ve cumhuriyetçi olanların yanıdır; yoksa gericilerin umut ve çalışma kaynağı olan cephe değil... Ne oldu Efendiler? Hükümet ve Meclis, olağanüstü önlemler almayı gerekli gördü. Takriri Sükün Kanununu çıkardı. İstiklal Mahkemelerini çalıştırdı. Ordunun savaşa hazır sekiz, dokuz, tümenini, uzun süre ayaklananları yola getirme işine bağladı. Ilerici Cumhuriyet Partisi denilen zararlı politik
kuruluşu kapattı. *
* *
Sonunda elbette, cumhuriyet başarı kazandı. Ayaklananlar yok edildi. ***Cumhuriyet*** Ama, cumhuriyet düşmanları, büyük komplonun evrelerinin son bulduğunu ***duşmanla*** kabul etmediler. Alçakça, son bir girişim yaptılar. Bu girişim İzmir suikastidir.
Cumhuriyet mahkemelerinin ezici pençesi, bu defa da, cumhuriyeti, suikastçi- ***rişimleri*** lerin elinden kurtarmakta başarıh oldu.
* *
Muhterem Efendiler, ağır gereksinimler olup da, hükümet tarafından ***Memlekete*** olağanüstü önlemler alınması gerektiği yolundaki görüşümüzü ilk belirttiği- *4linginlik* ***ve***
miz zaman, bunu iyi karşılamayanlar vardı. ***ıçguven sagiamak***
Takrırı Sukun Kanunu ve Istıklal Mahkemelerını, zorbalık aracı olarak ***uygukullanacağımız*** düşüncesini ortaya atanlar ve bu düşünceyi aşılamaya çalışan- ***lanan*** olala oldu. *gün listü* ***on-***
Kuşkusuz, zaman ve olaylar, bu tiksindirici düşünceyi aşılamaya çalışan- 7.," ları, elbette utançlı duruma düşürmüştür.
Biz, olağanüstü ama kanuna uygun olarak aldığımız önlemleri hiçbir zaman ve hiçbir biçimde, kanun dışına çıkmak için, araç olarak kullanmadık; tersine, memlekette dinginlik ve düzen kurmak için uyguladık; devletin varlığını ve bağımsızhğını, sağlamak için kullandık. Biz, o önlemleri, milletin uygarca ve sosyal gelişmesine yararlı kıldık.
Efendiler, aldığımız olağanüstü önlemlerin uygulanmasına gereksinim kalmadığı görüldükçe, onların uygulanmasından vazgeçilmekte, duraksanmamıştır. Nitekim, İstiklal Mahkemeleri, işleri bitince kaldırıldığı gibi, Takriri Sükün Kanunu da, yürürlük süresi sonunda, yeniden Büyük Millet Meclisinin incelemesine sunuldu. Meclis, kanunun bir süre daha yürürlükte kalmasını gerekli görmüş ise, elbette, bu; millet ve cumhuriyetin yüksek çıkarları gereği olduğundandır; Yüce Meclisin bu karannın, bize zorbalık aracı vermek amacına yönelik olduğu düşünülebilir mi?
Efendiler, Takriri Sükün Kanununun yürürlükte ve İstiklal Mahkemelerinin çalışmakta olduğu

süre içinde, yapılan işleri, göz önüne getirecek olursanız; Meclisin ve milletin man ve güveninin, tam yerinde kullanıldığı kendiliğinden anlaşılır.
Memlekette girişilen, büyük ayaklanma ve suikastler ortadan kaldırılarak, sağlanan dirlik ve düzenlik, elbette, herkesi sevindirmiştir.

Efendiler, milletimizin başında, cehalet, aymazlık ve bağnazlığın ve ilerleme ve uygarlaşma düşmanlığının, simgesi olan fesi atarak onun yerine bütün uygar dünyaca başlık olarak kullanılan şapkayı giymek ve böylece, Türk milletinin, uygar toplumlardan, anlayış yönünden de, hiçbir farkı olmadığını göstermesi gerekiyordu. Bunu, Takriri Sükün Kanunu, yürürlükte olduğu sırada yaptık. Bu kanun yürürlükte olmasaydı, yine yapacaktık. Ama, bunda, kanunun yürürlükte oluşu, kolaylık sağladı denirse, bu, çok doğrudur. Gerçekten, Takriri Sükün Kanununun yürürlükte bulunuşu, kimi gericilerin, milleti geniş ölçüde zehirlemelerine olanak bırakmamıştır. Gerçi, bir Bursa mebusu, bütün yasama hayatı boyunca, hiçbir yakıt kürsüye çıkmamış ve hiçbir yakıt mecliste, millet ve cumhuriyet çıkarlarını savunmak için, bir tek kelime bile söylememiş olan Bursa Meb usu, Nurettin Paşa, yalnız şapka giyilmesine karşı çıkan, uzun bir önerge vermiş ve bu önergeyi savunmak için kürsüye çıkmıştır. Şapka giymenin "Temel haklara ve ulusal egemenliğe ve kişinin dokunulmazlığına aykırı iş' olduğunu ileri sürmüş ve bunun ohalka* uygulanmamasını sağlamaya" çalışmıştır. Ama, Nurettin Paşanın, Millet kürsüsünden alevlendirebildiği bağnazlık ve gericilik duygulan, en sonu birkaç yerde, yalnız birkaç gencinin, İstiklal Mahkemelerinde, hesap vermelerile söndü.
Efendiler, tekke ve zaviyelerle, türbelerin kapatılması ve bütün tarikatlarla şeyhlik, dervişlik, müritlik, çelebilik, falcılık, büyücülük ve türbe bekçitiği ve vb. gibi birtakım sanların yasaklanıp kaldınlması da Takriri Sükün Kanunu döneminde yapılmıştır. Bu konudaki yürütüm ve uygulamaların, toplumumuzun, boş inanlara bağlı, ilkel bir halktan oluşmadığını göstermek bakımından, ne denli gerekli olduğunu çok iyi bilirsiniz.
Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyitlerin,** çelebilerin,** babaların, emirlerin arkasından sürüklenen, kaderlerini ve canlannı falcıların, büyücülerin, üfürükçülerin, nüshacıların eline bırakan insanlardan oluşan bir topluluğa, uygar bir millet denebilir mi? Milletimizin gerçek niteliğini, yanhş bir yolda gösterebilen ve yüzyıllar boyunca göstermiş olan bu gibi adamların ve kurumların, Yeni Türkiye Devletinde, Türk Cumhuriyetinde çalışmalarına göz yumulmalı mıydı? Buna önem vermemek, ilerleme ve yenileşme adına, en büyük ve giderilemez yanılgı olmaz mıydı? Işte, biz, Takriri Sükün Kanununun yürürlükte oluşundan yararlandılcsa, bu tarihsel yanılgıya düşmemek için, milletimizin alnını olduğu gibi açık ve temiz göstermek için; milletimizin bağnaz ve Orta Çağlara yaraşır kafada olmadığını kanıtlamak için yararlandık.
Efendiler, milletimizin, sosyal, ekonomik, kısacası bütün uygarca iş ve ilişkilerinde ulaşmış olduğu verimli aşamaların güvencesi olan yeni kanunlanmız da.. Kadın özgürlüğünü güvence altına alan ve aileyi sağlamlaştıran Medent Kanun da sözünü ettiğimiz bu zaman içinde yapılmıştır. **Bundan dolayı,** biz **her araçtan, yalnız ve ancak, bir bakımdan yararlanırız. Bu bakış açımız şudur: Türk milletini, uygarlık dünyasında, kendisine yaraşan konuma yük seltmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, hergün, daha çok güçlendirmek.. ve bunun için de, zorbalık düşüncesini öldürmek..**

*
* *
* Önceleri şapka giyilmesi, sadece belirli görevlerde bulunanlar için zorunlu kılınmıştı. (B.Y.)
** Seyid: Peygamber soyundan olanlar. Çelebi: a- Mevlana soyundan olan b- Bektaşi büyugu

Muhterem Efendiler, sizi, günlerce işlerinizden alıkoyan, uzun ve ayrın- ***Türk*** *gençtılı* sözlerim, en sonunda, tarihe mal olmuş bir çağın öyküsüdür. Bunda, mil- *!igrnebı*

letim için ve yarınki çocuklarımız için dikkat ve uyanıklık sağlayabilecek, ki- mi noktaları, belirtebilmişsem, kendimi mutlu sayacağım. *net*
Efendiler, bu sözlerimle, ulusal varlığı sona ermiş sanılan büyük bir milletin; bağımsızlığını nasıl kazandığını ve bilim ve tekniğin en son verilerine dayanan, milli ve çağdaş bir devleti, nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım.
Bugün ulaştığımız sonuç, yüzyıllardanberi çekilen ulusal yıkımların yarattığı uyanıklığın ve bu aziz vatanın, her köşesini sulayan kanlarm karşılığıdır.
Ey Türk gençliği. Birinci ödevin, Türk bağımsızlığını, Türk cumhuriyetini, sonsuzadek, korumak ve savunmaktır.
Varlığının ve geleceğinin tek temeli budur. Bu temel, senin, en değerli hazinendir. Gelecekte de, seni bu hazineden yoksun etmek istiyecek, iç ve dış, düşmanların olacaktır. Bir gün, bağımsızlığını ve cumhuriyetini savunmak zorunda kalırsan, ödeve atılmak için, içinde bulunacağın durumun olanak ve koşullarını düşünmiyeceksin. Bu olanak ve koşullar, çok elverişsiz olabilir. Bağımsızlığına ve cumhuriyetine kıymak isteyecek dttşmanlar, bütün dünyada benzeri görülmedik bir zaferin temsilcisi olabilirler. Zorla ve aldatıcı düzenlerle aziz vatanın, bütün kaleleri alınmış, bütün tersanelerine girilmiş, bütün ordulan dağıtılmış ve memleketin her köşesi edimli olarak işgal edilmiş olabilir. Bütün bu koşullardan daha acı ve daha korkunç olmak üzere, yurdun içinde, iktidarda bulunanlar aymazlık, sapkınlık ve hatta hainlik içinde bile bulunabilirler. Ustelik bu iktidar sahipleri kişisel çıkarlarını, yurduna girip yayılmış olanların politik emelleriyle birleştirebilirler bile. Millet, yoksulluk içinde ezgin ve bitkin düşmüş olabilir.
Ey Türk geleceğinin gençliği. İşte; bu durumda ve bu koşullarda bile, ödevin; Türk bağımsızlığmı ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Bunun için sana gereken gücü, damarlanndaki soylu kanda, bulacaksın!

BELGELER

BELGE, 1.
Çok gizli tutulacaktır Erzurum, 22/8/1919
GENELGE
Pek güvenilir kaynaklardan **elde edilen bilgilere göre** İstanbul Rum Patrikhanesinde Mavri Mira adında bir **kurul** kurulmuştur. Bunun başkanı Patrik Vekili Droteos, üyeleri:
Atinegora, Inoz Metropolidi, Yunan Kaymakamı Giritli Katehakis, Katelopolos, Dipasimas, Ayinpa, Polimitis, Siyari ismindeki kişilerdir.
Kurul doğrudan doğruya Venizelos'dan direktif alıyor. Rumlarm ve Yunan Hükümetinin para yardımıyla pek büyük bir sermayesi vardır.
Görevi, Osmanlı illerinde çeteler kurup yönetmek, nıitingler ve progaganda yapmaktır. Yunan Kızılhaçı da bu gibi insancıl bir perde altında çete örgütü kurmak, ayaklanma önlemlerini hazırlamaktadır. Böylece ilaç ve sağlık gereçleri adı altında silrıli cephane ve donanımları Osmanlı ülkelerine sokmaktır. Dahası resmi göçmenler komüsyonu da Mavri Mira kurulunun emrindedir, İstanbul Patrikhanesi ve Yunan Konsolosluğu silah ve cephane deposu halini almıştır ve dahası kiliseler tapınaktan çok askert ambarlar gibi kullanılmaktadır.
Ermeni Patriği Zaven Efendi de Mavri Mira kurulu tarafından satın alınmıştır.
Rum mekteplerinin önce bizim yapıp da tam şimdi sırası iken ne yazık ki bıraktığımız izci örgütleri tümüyle Mavri Mira kurulu tarafından yönetilmektedir. İstanbul, Bursa, Bandırma, Balıkesir, Tekirdağ ve bunlara bağlı yerlerdeki izci örgütleri tamamlanmıştır. İzciler yalnız çocuklar değildir. Yirmi yaşını aşkın gençler de vardır içlerinde. Anadoluda Samsun ve Trabzon cephane dağıtım yeridir. Elverişli bir durumda bir yelkenli Yunan teknesi istasyon olarak cephane ve silahlarla yüklü olarak bu yerlerde

bulundurulacaktır. Ermeni hazırlığı da tümüyle Rum hazırlığı gibidir.
Mustafa Kemal

BELGE, 2.

Çözülmüş şifre Kastamonu, 24/2/1920

ORNEK

Trabzondan sayı 182 adi mektup (Kastamonuda Göçmenler Komüsyonuna)
Size rica ederiz ki Pontus Derneğimizle ilgili ne dilekleriniz varsa bize başvurmalısınız. Bize bağlı oluyorsunuz. Aylık ödentinizi bize göndereceksiniz. Biz de size alındı göndereceğiz ve gereksinimlerinizi göndermek üzere derneğimizin merkezine bu yolda bilgi verdik. Eski Mebus Başkan Kokidis, Uye Anderyadis, Katip (okı.ınmuyor)

OTEKİ ORNEK

Taahhütlüdür. Sayı 190 (İneboluda Rum Göçmen Derneğine)
Efendiler,
30 Aralık 1919 tarihli mektubunuzu aldık. Bölgeler doğrudan doğruya Istanbuldaki
Genel Ivlerkeze bağlıdır. Genel Merkezden bize böyle bildirildi. Size öneririz. Hemen Genel Merkeze başvurunuz. Onlar zorunlu işler için size... bulunacaklardır. Gereken paralar için de bilgi vereceklerdir, Bunlar için bugün Merkez Kuruluna yazdık ve bir de yazdık ki size gerekli olan direktifleri versinler. Bize gönderdiğiniz mektubun bir örneğini de Merkeze gönderdik.
Başkan, Uye, Kütip

Ankarada K.O.. 20 Komutanlığına

Temsilci Kurula

1 . Trabzon Pontus Derneği tarafından İnebolu ve Kastamonu şubelerine yazılan mektupların Türkçe çevirileri yukarıya çıkartıldı.
2 . Mektupların aslının İnebolu postanesinden doğrudan doğruya Kastamonuya gönderilmesini Vali Beyin emrettiği bilgi olarak sunulur.
Bölge Komutanı

Osman

BELGE, 3.

Haber alma 1 Haziran 1919

Sayı

44

Şifre

Diyarbakır, Erzurum, **Van, Bitlis, Elazığ, Sıvas** lllerıne

Erzincan, Kayseri Bağımsız Mutasarrıflıklanna

Doğu İlleri Hakları Savunma Derneğinin il merkezlerile sancaklarında ve bunlara bağlı yerlerde örgütleri var mıdır? Bellibaşlı kurucu ve temsilcileri kimlerdir? Komşu illerdeki örgütleriyle bağlantı ve haberleşme sağlanmış mıdır? Başka dernekler var mıdır? Araştırılarak bildirilmesine yardımımzı rica ederim.
Mustafa **Kemal**

BELGE, 4.

27321187 Elazığdan, 181611919

Gelişi 20

Uçüncü Ordu Müfettişliğine

K: 1 Haziran 1919, Haber alma 44

Doğu İlleri Hakları Savunma Derneğinin burada bir şubesi olup bu yerin ileri gelen ve hatırı sayılı kişiler de bu (B maiyet zara) sıra Erzurum, Sıvas, Diyarbakır ile haberleşmektedir. Bundan başka İtilftf ve Hürriyet, Sulh ve Selilmet Partileriyle Kürdistan Yükselme Derneğinin birer şubeleri ve Oğretmenler Derneği adıyla da ayrıca kurulmuş bir dernek bulunduğu bilginize sunulur.
Elazığ **Vali** Vekili
Hulüsi

BELGE, 5.

Haber alma 1 Haziran 1919
Sayı
44
Şifre
Yüksek Trabzon Valiliğine
1 . Trabzonda kurulmuş Merkezden Bağımsızlık Derneğinin kuruluş tarihi ve programı nedir? Hükümetin iznini almış mıdır? Kurucuları kimlerdir? Şimdiye kadar hükümetçe saptanmış olan davranış ve tutumları nedir?
2 . Doğu İlleri Hakları Savunma Derneğinin Trabzondaki merkez üyeleriyle temsilcileri kimlerdir?
3 . Her iki derneğin il merkezinde ve bağlı yerlerdeki örgütlenmesi ne aşamadadır? Bu iki dernekten başka dernekler var mıdır? Tezelden bildirilmesini rica ederim
Mustafa **Kemal**
BELGE, 6.
434 Trabzon, ***91611919***
Gelişi **10**
Havzada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
K: 1 Haziran 1919 ve 44 şifreye:
Trabzonda Merkezden Bağımsızlık Derneği yoktur. İstanbulda kurulmuş Trabzon ve Yöresi Merkezden Bağımsızlık Derneği tarafından birkaç ay önce gelip, geçenlerde geri dönen Nazmi Nuri Efendi adında bir delegenin girişimi üzerine Of kazasile Rize sancağı içinde Merkezden Bağımsızlık şubeleri açılmıştır. Trabzon Ulusal Hakları Savunma Derneği memleketin ileri gelen ve hatırı sayılır kişiler arasından seçilmiş ve Murat Hanzade Ziya ve Nemlizade Sabri ve Çulhazade Kadri ve Hacı Ali Hafızzade Mehmet Salih ve Kazazzade Hüseyin ve Abanoszade Hüseyin ve Hatipzade Emin Efendilerden oluşmaktadır ve bu kurulun çalışmaları, Osmanlı birliğinin koruma-

sı gibi bir yurtseverlik duygusundan esinlenmektedir. Bu derneğin ile bağlı tüm yerlerde birer şubesi bulunuyor. Bundan başka Trabzonda bir de Yedek Subaylar Derneği olduğunu bilginize suıarım,
Vali
Mehmet Galip
BELGE, **7.**
İstanbul, 19 Mart 1919
Erzurumda Doğu İlleri Hakları Savunma Derneği Şube Başkanlığına
Derneğimizin kuruluş amacı ve çalışma ereği daha önce ayrıntılı olarak bildirilmişti. Belirli bir kararlılıkla bu amacı güden derneğimiz çalışmalannı daha verimli bir biçime sokarak Müslüman halkın haklarını savunmak için Le Pays adında Fransızca günlük bir gazete yayımlanmaya başlanmış olduğu gibi Hdisat gazetesinin imtiyazını da kendi üstüne almıştır. Doğu illerinin Osmanlı yönetiminde kalması ve birtakım karaçahnalarla Müslüman halkın haklarının yok edilmesine olanak bırakılmaması için yansız olan bu iki günlük gazeteyle yayımlar yapan dernek öbür yandan da Istanbuldaki Itililf Devletleri temsilcilerine ve ltilğf Devletleri haşbakanlıklarına bir örneği gönderilecek olan protestoyu vermiş ve ulusal haklarımızın savunulması için Avrupaya bir delege kurul gönderilmesini de karar altına..
BELGE, **8.**
Diyarbakırdan, 81611919
Gelişi 14
Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine
K: 1/16/1919 ve 44 şifreye:
Burada Doğu illeri Hakları Savunma Derneği kurulmamıştır. Ancak bu yakınlarda Erzurum ve Trabzondan il belediyesine çekilen Kürdistan konusundaki gerginlik yaratıcı telgraflardan telftşa düşen hıristiyan halkın? Bu konuda bazı girişimlerde bulundukları görülmektedir. Bununla birlikte bu konuda valilik tarafından aydınlatıcı ve yol gösterici yazı yazılmıştır. Diyarbakırda bazı gençlerden oluşan Kürt Derneği Ingiliz koruyuculuğunda bir Kürdistan bağımsızlığı amacını güden propaganda yapması üzerine buraya gelen Süleymaniye politik yöneticisi Mister Nowil in kışkırtmalarına kapılarak yapılanlara halk tarafından sertçe karşı çıkıldığından bu girişimlerin Dernekler Kanununa uymaması nedenile sözü edilen dernek kapatılmış ve valilik tarafından kanunİ kovuşturmalar

yapılmakta bulunmuştur. Şimdi Diyarbakırda Itililf ve Hürriyet Partisi bulunmakta olup bundan başka dernek yoktur Efendim.

Vali Vekili
Mustafa

BELGE, 9.
Haber alma Amasya, 15f1i1919
Şifre
Diyarbakır Vali Vekilliğine
K: 8/6/1919

Bütün milletin varlığını ve bağımsızlığını kurtarmak için birleştiği şu tarihsel günlerde bir yabancı devletin koruyuculuğuna sığınarak aşağılık durumda ve tutsak olarak yaşamayı yeğ tutan her türlü düşünce ve görüşün, memleketi kargaşaya düşürecek her türden derneklerin dağıtılması pek vatanseverce ve zorunlu bir ödev olduğundan Kürt Klübüne ilişkin tutum ve davranışınız bence de çok uygun görülmüştür. Şukadar ki, ItilAf Devletlerinin haksız davramşlan İzmirin Yunanlılara işgal ettirilmesinin etkisiyle memleketin en uzak köşesinde bile doğan büyük uyanışlar her türlü politik tutku ve çıkar amacından arınmış olarak Ulusal Hakları Savunma ve Merkezden Bağımsızlık derneklerini doğurmuş, ve bu derneklere hangi politik zümreden olursa olsun her Türk, her Müslüman katılmış ve ulusal vicdanın edimli olarak böylece açıklanması bütün dünyaya duyurulmakta bulunmuştur. Şu halde Diyarbakır ili ve ona bağlı yerlerde de Ulusal Hakları Savunma ve Merkezden Bağımsızlık derneklerinin kurulup oluşmasına yardımcı olmanızı önemle öneririm. Ve özellikle Kürt Klübünün üyeleriyle bugünkü telgrafın çerçevesinde görüşerek uzlaşmak uygundur Efendim.

Uçüncü Ordu Müfettişi
Onursal Padişah Yaveri
Tuğgeneral
Mustafa Kemal

BELGE, 10.
Şifre 21 Mayıs 1919
Kişiye özeldir
Erzurumda On Beşinci Kolordu Komutanı Paşa Hazretlerine

Genel durumumuzun almakta olduğu tehlikeli durumdan çok acı ve üzüntü duyuyorum. Millet ve memlekete borçlu olduğumuz en son vicdan ödevini yakından ve birlikte çalışarak en iyi yerine getirme olanağı bulunacağı inancıyla bu son görevi kabul ettim. Bir an evvel sizinle buluşmak istiyorum. Ancak Samsun ve yöresinin durumu içdüzensizlik yüzünden kötü bir sonuca uğrayabilecek niteliktedir. Bu nedenle burada birkaç gün kalmak zorunluğu vardır. Beni şimdiden aydınlatmaya yarayacak noktalar varsa bildirilmesini rica eder ve gözlerinizden öperim kardeşim.

Mustafa **Kemal**

BELGE, 11.

Şube **1 Ankaradan,** ***261511919***
1327
Çok ivedidir
Havzada Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine
K: *23/5/1919* tarih ve 105/3 sayılı şifreyedir.

Çok uğraşıldığı halde İzmirden düzenli bilgi alamıyoruz. Oradaki komutanlıkla daha bağlantı sağlanamadı. 25 Mayısta Manisanın da işgal edildiği ve haberleşmenin kesildiği telgraf memurlarından haber alındı, Bununla birlikte Manisa doğrultusunda bir bağlantı subayı gönderdik. Daha bilgi gelmedi. Kolordunun Ereğlide bulunan birliklerinin demiryoluyla taşınmasında tam başarılı olamadık. Karadan yürüşe başladılar. Yolun uzaklığında ne yakıt varabilecekleri bilinmiyor. Burada elimize geçen erleri Afyonda Yirmi Üçüncü Tümene gönderiyoruz. Çünkü bu tümendeki erlerin sayısı çok azdır Ve Kastamonu illeriyle Kayseri Sancağından iç güvenliği bozucu kimi olaylarla ilgili bilgi verilmeye başlanmıştır. Şu ara nitelikleri araştırılmaktadır. Yüksek emrinize uygun olarak sürekli bilgi vereceğim.

26/5/1919 tarih ve 1 Şube 1327 sayılı olup saat 6:25 sonrada Ankara telgrafhanesine verilmiştir.

K.O. 20 **Komutanı**

Tuğgeneral

Ali Fuat

BELGE, 12.

Haber **alma** Şifre Havza, 2715/1919

Ankarada Yirminci Kolordu Komutanı Fuat Paşa Hazretlerine

K: 26/5/1919 şifre.

Afyondaki Yirmi Üçüncü Tümenin bugünkü mevcudu nedir? Bunu güçlendirmek için hangi kaynaktan yararlanılmaklardır? Bugünkü genel durumumuza göre o tümene ne gibi bir görev vermeyi düşünüyorsunuz? Konyada kulağımıza geldiği gibi bir vatan ordusu gerçekten kurulmuş mudur? Vali ile tanıştınız mı? Gözlerinizden öperim.

Mustafa Kemal

BELGE, 13.

Haber **alma** Havzadan, *271511919*

Şifre

Konyada Yıldırım Birlikleri Müfettişliğine

İtilğf Devletleri kuvvetlerinin Manisayı işgal ettikleri haber alınmıştır. Bu konudaki bilginizi rica ederim.

Afyonda bulunan ttimenin gücü arttırılabilecek inidir? Bu tümene bugünkü durumlar karşısında nasıl bir görev verilebileceği; Konyada bir vatan ordusu kurulmakta olduğuna ilişkin bazı

haberler yayıldığından bunun gerçek niteliği ve kuruluş düzeni hakkında aydınlatılmaklığımı özellikle rica ederim.

Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişi

Mustafa Kemal

BELGE, 14.

Ankara, ***2815/1919***

Ankaradan: Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine

Gelen *547* sayılı şifredir

K: *27/7/19W* şifreye:

Yirmi Üçüncü Tümenin er sayısı ancak dokuz yüze yükseltilebildi. Ankara birliği oraya ayrılmıştır. Yerinden de hazırlık yapılması için girişimlerde bulundum. Daha bir karşılık alamadım. Yirmi Üçüncü Tümen Tarsusta sizce bilinen tümendir. Yeni emrine girmiştir. Yetenekli bir duruma girmesine çalışılmaktadır. Burdur ve Isparta ve Kasabada bir taburu vardır. Kuvvetlerinin geri kalanı Afyondadır. Bir işgal durumu karşısında birliklerinde kuvvet çoğalıncaya kadar yerlerini bırakmayacak ve saldırıya uğrayacak olursa ora halkından alacakları destekçi güçlerle bulundukları yerleri savunacaklardır. Konyada vatan ordusunun kuruluşundan haberim yok. Vali ile tanışmaya çalışıyorum. Yazık ki Yunan askeri Manisayı da işgal etmiş. Halk işgale karşı çıkmak için bir miting yapmış. Saygı sunarım.

K.O.. 20 Komutanı

Tuğgeneral

Ali Fuat

BELGE, ***15.***

Yüksek kişiye özeldir Konya, 30/511919

259

Havzada Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine

K: 27 ve 29 Mayıs 1919 tarihli şifreye:

1 . Yunan ordusu Manisa ve Aydın yörelerini işgal etmiş ve Afyondaki tümenin o yöreden güçlendirilmesine çalışılıyor. Rum olan mutasarrıfını değiştirebildik. Tümen oradaki düzeni korumakla birlikte her türlü işgal olayına her türlü araçla dayanacaktır. Bu araçlar hazırlanıyor. Konyada orduya yardımcı olabilecek bir kuvvet hazırlamaya çalışıyoruz. Ancak bunun belirli bir adı ve sanı yoktur.

2 . Izmir Ulusal Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Derneği Denizlide bulunmaktadır Efendim.

Yıldırım Birlikleri Müfettişi
Cemal

BELGE, 16.

Kişiye özeldir Havza, 116/1919
Şifre
Sayı
38 özel
Erzurumda On Beşinci Kolordu Komutanlığına
Samsunda Üçüncü Kolordu Komutanlığına
Diyarbakırda On Uçüncü Kolordu Komutanlığına
1 . Yunan ordusu Manisa ve Aydın yörelerini de işgal etmiştir.
2 . Afyondaki Fransız birliğinden bir Müslüman çavuş Afyon ve yöresinin Italyanlar tarafından işgal edileceğini, bunun ardından Fransız birliğinin oradan çekileceğini söylemiş. Afyondan on saat uzaklıkta bulunan bir demiryolu köprüsünün Fransız askeri tarafından korunmakta olunduğu, Afyon içinde ve ordu merkezinde bulunan cephaneliklerimizin yabancı askerlerinin sürekli olarak gözetimi altında bulunduğu Yirmi Üçüncü Tümenin raporuna dayamlarak Yirminci Kolordu Komutanlığından bildirilmiştir.

3 . Afyondaki tümenimizin güçlendirilmesine çalışıldığı, her türlü işgal olayına karşı direnmeye hazırlanıldığı ve Konyada orduya yardımcı olabilecek milli bir kuvvet hazırlamaya uğraşıldı. Izmir Ulusal Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Derneği merkezinin Denizlide bulunduğu Yıldırım Birlikleri Müfettişliğinden bildirilmiştir. Bilginize sunarım.
Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişi
Padişahıı Onursal Yaveri Tuğgeneral
Mustafa Kemal

BELGE, 17.

Ivedidir 16/6/1919
Şifre kişiye özel
Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa Hazretlerine
Şimdi Edirnede kolordu komutanının kim olduğunu ve Cafer Tayyar Beyin bugün nerede bulunduğunu bildirmek iyiliğinde bulunmanızı rica ederim.
Mustafa Kemal

BELGE, 18.

597 17/6/1919
Oçüncü Ordu Müfettişliğine
K: *161611919* **dur.**
Cafer Tayyar Bey Birinci Kolordu Komutam olarak Edirnededir Efendim.
Genelkurmay Başkanı
Cevat

BELGE, 19.

Ivedi şifredir Amasyadan, 18/6/1919
Edirnede Birinci Kolordu Komutanı
Cafer Tayyar Beyefendiye
Ulusal bağımsızlığırnızı boğan ve ülkenin bölünmesi tehlikelerini hazırlayan Itilğf Devletlerinin yaptıklarını Istanbul hükümetinin tutsak ve güçsüz durumunu bilirsiniz, Milletin kaderini bu nitelikte bir hükümete bırakmak Allah esirgesin batışa boyun eymek demektir. Tüm Anadolu halkı ulusal bağımsızlığı kurtarmak için baştan aşağı tek beden duruma getirilmiş ve ayrıksız tüm komuta kuralları ve arkadaşlarımız yüksek bir özveriyle birlikte karar almışlardır.
Vali ve mutasarrıfların hemen hepsi de bu halkanın içine alınmıştır. Bu yüce erek için Ulusal Haklaıı Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Derneğiniıı kapsamlı sanı kabul edilmiştir. Anadoludaki örgütler ilçe ve bucaklara kadar yayılıyor. Ingiliz korumacılığında bağımsız bir Kürdistan kurulması konusundaki Ingiliz propagandası ve bunun yandaşları da ortadan kaldırıldı. Kürtler de Türklerle birleşti.

Trakya Derneği ve Edirne İli Ulusal Hakları Savunma Derneği ile de elde vermek ve bütün Anadolu ve Trakya Ulusal Hakları Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Derneklerini birleştimıek ve Anadolu ve Rumelinin tüm illerinin delegelerinden oluşan kuvvetli bir merkez kurul kurmak kararlaştırıldı. Bu kurulun Istanbulun denetiminden ve yabancı devletlerinin sızma ve etkisinden tümüyle uzak kalacak ve milletin sesini gür bir biçimde dünyaya duyuracak yolda Anadolunun merkezinde ve en elverişli olarak Sıvasta toplanması uygun görülmüştür. Gerekirse Istanbulda yetkili olmamak üzere bir temsilci kurul bulundurulabilir. Ben Istanbulda iken Trakya Derneği üyeleriyle görüş alış verişinde bulunmuştum. Şimdi zamanı geldi, gerekenlerle gizlice görüşerek hemen örgütlenilmesini ve buraya değerli bir iki kişinin delege olarak ve ama kimliklerini gizliyerek Samsun üzerinden veya demiryoluyla yola çıkarılmasını ve onlar gelinceye kadar da Edirne ilinin Anadolu vekil ve savunucusu olmak üzere bana vekftlet verdiklerini bildirir imzaları altında bir belgenin sizin imzanızla ve şifreli telgrafla bildirilmesini rica ederim.
Bu bağımsızlık amacı elde edilinceye kadar bütün milletle birlikte özveriyle çalışacağıma kutsal inançlarım üzerine and içtim ve bunu gördüğüm ulusal istek üzerine her yana genelge ile bildirdim, Artık benim için Anadoludan hiçbir yere gitmemek kesindir. Bu karar tüm arkadaşlarımızın karar ve kanılarına dayanmaktadır. Gözlerinizden öperim. Telgrafın geldiğinin de tez bildirilmesini beklemekteyim.

Uçüncü Ordu Müfettişi
Padişahın Onursal Yaveri
Tuğgeneral
Mustafa Kemal

BELGE, 20.

Kişiye özeldir. **Bursa,** 27 Haziran 1919
Sıvas (Vailisi) Eliyle Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine
1 .On Yedinci Kolordu Komutanlık Vekilliğinin benden alınarak aynı zamanda komutanı olduğum Elli Altıncı Tümenin Izmirden Mudanya yoluyla Bursaya taşınmış olan kılıçartıklarmın örgütlenip düzenlenmesi için emir aldığım andan ençok yirmi dört saat sonra bulunduğum yerden yola çıkmak için açık olarak yazılan telgraf üzerine ulusal amaçları gerçekleştirecek yeterli araçlar hulamadığımdan tümenimi düzene sokmayı başarırsam daha iyi görev yapabileceğimi gördüğümden *21/6/1919* sabahı Kuladan Bursa doğrultusunda yola çıkmak zorunda kaldım. Bununla birlikte Istanbul hükümetinin birbiri ardınca gelen emirlerini alan ve uygulamaya çalışan sivil görevlilerin aykırı tutumlanna ve çalışmalarına engel olan tüm karşı durumlara karşın tüm Aydın ilinin değişik yerlerinde bir ulusal davranışın başlangıcını sağlamayı, donmuş ve sönmüş ruhların ulusal coşku ile kıpırdanması memleketin kurtarılması için çok gerekli olduğu düşüncesini her tarafa yaymayı başardım.
2 .22 Haziran 1919 tarihli iki emir yazınızı bugünkü 27 Haziran 1919 günü Bursaya geldikte aldım. Yüksek düşüncelerinizi ve yaptıklarınızı vatan ve milletin kuvvet alması için tek yol olduğuna sağlam güvenim olduğunu elbette siz de bilirsiniz. Bundan dolayı bu konuda gecikmeden girişimlere başladım. Sonucunu bilginize sunacağım. Aynı zamanda bu konuda doğruca benim yazmamla birlikte sizin de Çinede Elli Yedinci Tümene emir vermenizi uygun bulurum.
3 .Kısa zamanda tümenimi gösterilen her türlü resmi engellere karşın tamamlamaya çalışarak ulusal amaçların elde edilmesi için buraca yapılabilecek işleri yapmaya çalışacağım.
4 .Din ve milletimizin kurtanlması yolunda attığınız büyük adımlarda başarıh olacağınıza kesin olarak inanıyorum. Yüksek emirlerinizin sürdürülmesini rica ederim.

Tümen 56 **Komutanı**
Albay
Bekir Sami

BELGE, 21.

Sayı Erzuruından, ***91611919***
663 **Gelişi 13**
Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine
Izmirin işgali ile ilgili alınan ilk bilgiler üzerine protesto etmek için kimi kişiler ‹toplanmıştır. İleri gelenlerle etkin kimseler ve gazete temsilcileri hükümet binasında toplanmışlar ve birçok görüşmeler yapıldıktan sonra tüm millet adına protesto telgrafı yazılmasına karar verilmişken mitingin Rumların belki uygunsuz davranışlarına uğraması ve hiç yoktan başka bir olay çıkar düşüncesi nedeniyle kararlarının uygulanmadığı ve girişimlerin ›gerektiğinde yapılmak üzere ›gizli hazırlıktan ibaret olduğu, toplantıda bulunan Istirati Polidinin Rumlar tarafından hiçbir yolda gösteri yapılmasına izin verilmeyeceğini söylediği, halkın son kertede ateşli, özellikle

Trabzon hakkında böyle bir girişim olursa son damlaya kadar savunma kararında oldukları, Rumlarla Müslümanların arasının gergin bulunduğu, iç düzeni bozucu bir olay olmadığı Uçüncü Tümen Komutanı Vekilliğinden bildirilmektedir.
K.O 15 Komutanı
Küzım Kara Bekir
BELGE, 22.
Ivedidir Sıvastan, 3/6/1919
Gelişi 5
Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine
K: 3 Haziran 1919 şifreye:
Il içinde hiçbir yerde kaygı yaratacak durum yoktur ve Ermenileri ürkütecek olay da olmamıştır. Yalnız son Izmir olayı nedenile yapılan gösterilere üzülerek ve bunu kendi ereklerinin elde edilmesine bir engel sayarak dikkati çekmek ve yabancı askeri getirmek için bilerek girişimlerde bulundukları ve gerçek olmayan haberler yaydıkları kesindir Bunların tümünün asılsız olduğunu bilginize sunarım Efendim.
Vali Vekili
Hasbi

BELGE, 23.
Çok ivedidir Sıvas, ***31611919***
560
Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine
K: *31611919* ve 12, 15 şifreye:
Sıvas ve yöresinde daha önce bulunan Ermenileri ve sonradan sığınanları ürkütecek bir olay olmamıştır. Ne Sıvasta ve ne de o yakınlarda kaygı yaratacak hiçbir durum yoktur. Herkesin sessizce iş ve güçlerile uğraşmakta olduğu ve İzmirin işgal edildiğine ilişkin acı haber alınınca Müslüman halk tarafından yapılan ve hıristiyanlara karşı hiçbir düşmanca düşünce içermeyen toplantılardan korkmuş olmaları hatıra gelmektedir.
ILO. 3 Vekili
Fikri
BELGE, 24.
Sıvas, 2/611919
Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine
Bugün Adanadan Albay Demange imzasile alınan telgrafda (Aziziyede Izmirin işgali üzerine hıristiyanların öldürülmekle tehdit edildiği ve bu ise uygun olmayıp size durumdan haber veriyorum ki" bu davranışlar müttefik askerleri tarafından ilinizin işgaline neden olur.') yollu bildirimlerde bulunulmaktadır. Bu konunun Savaşişleri Bakanlığına sorularak gereken yanıtların verildiği ve yalnız çok sayıda Müslüman halkın toplanmasından sözde hıristiyanların ürkerek telaşlandıklan ve kırıma kesinlikle meydan verilmiyeceği gibi yöntemince de (...) olmak gerekenlere bir kaç kere yazıldığı gibi sert uyanlarda bulunulmuştur. Ancak yabancıların işe kanşmasını sağlamak için hıristiyanlar tarafından yayıldığı Haçinden Aziziyeye gelen Ermeni jandarmaları yöreye saldırılarda bulunduklarından (...) üzerine (....) olmasına ya da değiştirilmeleri konusunun Adana valiliğine yazıldığı (....) olduğu bilginize sunulur.
Vali Vekili
Hasbi
BELGE, 25.
Haber alma Havzadaıı, 11611919
305 Tel.
GENELGE
Trabzon, Erzurum, Sıvas, Van, Diyarbakır, Bitlis, Elazığ, Ankara,
Kastamonu illerine,
Erzincan, Samsun, Kayseri, Maraş mutasarrıfhklarına,
Erzurumda **ILO. 15 Komutanlığına**
Sait Molla imzasile belediye başkanlıklarına çekilmiş olan bilinen telgrafın kamu oyunu, düzensiz ve birbirinden ayrı politik doğrultulara yöneltmesindeki sakıncayı ve ulusal ve politik bağımsızlığımızın

kurtarılması ancak milletin tek beden olarak savunmasıyla olabileceğini *261511919* tarihinde bildirıniş ve genelgeyle duyurmuştum.
İstanbuldan gelen *27/5/1919* tarihli Türkiye-Havas-Reuter ajansı padişahın Yıldız sarayında topladıkları Padişahlık Danışma Kurulunda herkesin düşüncesinin, Türkiyenin ülke bütünlüğünün korunması koşuluyla büyük devletlerden birinin yardımını sağlamak doğrultusunda olduğunu bildiriyordu. 27 Mayıs 1919 tarihli Istanbul gazeteleri ise Padişahlık Danışma Kurulunun görüşmelerini bölüm bölüm ve Itilaf Hükümetlerinin sansörünce bazı maddelerin silinmesine karşın yeter açıklıkla yayımlıyor. Bu yayımlar o ajanslann haberlerinin tümüyle gerçeğe aykırı ve değiştirilmiş olarak verildiğini gösteriyor. Bu yayımlara göre Padişahlık Danışma Kurulunda bakanlar, senatörler, elçiler ve türlü parti ve ulusal dernekler ve basın kurulları adına söz alan yirmi beş kadar kişinin hemen tümünün sözleri tam bağımsızlık ve tezden millet bireylerinden oluşacak bir danışma kurulu kurularak millet kaderinin bu olağanüstü danışma kuruluna bırakılması doğrultusunda olup yalnız bir kişinin okunan sözlerinde İngiliz korumacılığı önerilmektedir. Bu yayımlarla ajans haberleri arasındaki tutarsızlık nedenlerini İstanbul Hükümetinden sordum, Bilginize sunulur.
Mustafa **Kemal**

BELGE, 26.
Şifre **216/1919**
194
GENELGE
t . Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir. Istanbul Hükümeti İtilğf Devletlerinin etki ve denetimi altında kalmış bulunduğundan yüklendiği sorumluluğun gereklerini yapamamaktadır. Bu durum milletimizi yok olmuş, gibi gösteriyor. Milletin bağımsızlığını gene milletin kararlılığı kurtaracaktır. Milletin durumunu görüşmek ve hakkının sesini dünyaya duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak bir ulusal kurumun varlığı zorunludur. Bunun için yapılan haberleşmeler sonucu her taraftan yapılan öneri ve ulusal istek üzerine Anadolunun her bakımdan en güvenilir yeri olan Sıvasta milli bir kongrenin tezelden toplanması kararlaştınlmıştır. Bunun için bütün Osmanlı illerinin her sancağından ve parti farklılıklarına bakılmaksızın yetenekli ve milletin güvenini kazanmış üç kadar kişinin olabildiğince çabuk yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gerekmektedir. Her olasılığa karşı bunun bir ulusal giz olarak saklanması ve telşa meydan verilmemesi ve gerekli görülen yerlerde yolculuğun kimlikler değiştirilerek yapılması gereklidir.
2 . Doğu illerimizin adına on Temmuzda Erzurumda toplanması kararlaştırılmış olan kongre için sözü geçen illerin Ulusal Hakları Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Derneklerinden seçilmiş üyeler önceden Erzuruma doğru yola çıkarılmışlardı. 0 vakta kadar öteki illerimizin delegeleri de Sıvasa erişebileceklerinden Erzurum Kongresinin üyeleri de uygun bulacaklan zamanda genel toplantıya katılmak üzere Sıvasa hareket edecektir.
3 . Bu maddelere göre delegelerin Ulusal Hakları Savunma Dernekleri ve belediye başkanlıkları ve başka yolllarla seçilmesiyle yola çıkarılmaları konusundaki değerli yurtsever yardımlarınız ve delegelerin adlarıyla yola çıkış tarihlerinin bildirilmesini saygıyla dilerim.
4 . Bu telgrafın alındığının gecikmeden bildirilmesi rica olunur.
Mustafa Kemal

BELGE, 27.
2116/1919
İstanbulda bazı kimselere özel mektup
Vatanın parçalanması tehlikesini açıkça gösteren şu evredeki kanlı işler, milli vicdanı bir kurtuluş emeli etrafında ve Ulusal Hakları Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Orgütü adı altında hızla toplamaya başlamıştır. Yalnız mitingler ve benzerleri gibi gösterilerle, büyük ereklere hiçbir zaman varılamaz ve ancak doğrudan doğruya milletin bağrından doğan birleşik güce dayanırsa kurtarıcı olur, Ama kuşku götürmiyen bir gerçektir ki, bu acı evreyi bu kadar tehlikeli bir biçimde hazırlayan en etkin etmen yazık ki Başkentimizdeki yıkıcı akımlar ve Anadolunun temiz ve kutsal ulusal emellerini zararlı bir biçimde yalnızlığa uğratan politik ve bize yabancı propagandalardır. Ulusal güçleri bugün için böyle yanlış yollara sürerek dağıtmanın cezasını vatanımızın zararına olarak bol bol çekmekteyiz. Bu nedenle Istanbulun yıkıcı akımları artık Anadoluya ve ulusal emel ve duygulara egemen değil ona bağlı olmak vatan zorunluğudur. Ve Başkent Itilf Devletleri tarafından boşaltılıncaya kadar bu zorunluğun kesin olduğu kanısındayım. Bu durum elbette sizce de kabul edilir, Mektubumda tanımlanan durum bugün genel nitelikli ulusal bir kongrenin tezelden toplanmasını zorunlu kılmaktadır: Bu çağırı her tarafa yapılıp yazılmıştır. Devletin bölünmesi sözkonusu olduğu bir sırada Ingiliz propagandasile başveren Kürdistan bağımsızlığı gibi akımlar da yazışmalarla yandaşlarını çağırılması ve halifelik ve padişahlık etrafındaki ortak ereğimize çağırmak ve bunda tam bir anlaşma meydana gelmek yoluyla Allaha şükür bizdenyana dönmüş kongereye çağırılmışlardır. Bu ulusal nitelik ve ölüm kalım sorunu için

Istanbulda yüksek kişiliğiniz* gibi yurtsever ve sözsahibi düşünürlere düşen özveri özellikle çok büyüktür. Bu ulusal amaç bu kurtuluş amacı elde edilinciye kadar ben Anadoludan ve milletin bağrından aynlamıyacağım ve bu noktada sonuna kadar ulusun bir bireyi olarak çalışacağımı millete karşı kutsal bildiğim değerler üzerine söz verdim ve hiçbir kuvvet bu ulusal kararlılığa engel olamıyacaktır. Bu kararımın bütün Anadoluda iş başında bulunan sorumlu ve değerli bütün arkadaşlarımın ortak görüş ve düşünüşlerine dayanmakta olduğunu da ekleyerek içten ve özel saygılarımı yinelerim Efendim Hazretleri.
Mustafa Kemal
* Burada "Ve sizin gibi temiz ve ulusun övüncü olmuş bulunan üstün konuşmacı hanımlara" vb. gibi mektubun gönderileceği kimselerin özel durumlarına uygun olarak kullanılabilecek değişik saygı terimleri gösterilmiştir

BELGE, 28.

Ali Kemal Beyin Başbakana Verdiği **Görevden Çekilme Yazısı**

Osmanlı beldelerinin türlü yerlerinde başgösteren ayaklanma ve karışıklıkları bastırıp söndürmek konusunda önlemler alarak sadece ve doğrudan doğruya benim göreyim olup, bundan doğacak sorumluluk yükü de benim bulunduğum makamın sırtına yüklenmiştir. Çok kısa süren Içişleri Bakanlığım sırasında yüce Halifelikle, milletim ve vatanım için yaptığım hizmetlerin ölçüsünü, gerçekleri iyi bilen Başbakanlıkta belgeleyip doğrulayacak nice kanıt vardır ki, bu konuda sözü uzatmayı gereksiz ve yararsız sayarım. Durum bu olunca, sırtımdaki ağır sorumluluk yükünü kaldırmanın, görevde bağımsız çalışmak ve buna karışılmamakla mümkün olabileceğine ve eğer böyle olmazsa kendi istek ve vicdanıma aykırı çahşmanın olanaksızlığı pek doğal ve böylece bakanlıktan çekilme zorunluğunun doğması da açık bulunduğuna göre, çekilme dilekçemi sunmaktaki zorunluğa anlayış gösterilerek yasal gereğinin yapılmasını rica ederim. Emir sizindir.

Perşembe, ***26/611919***

Ali Kemal Beyin saraya giderek sunduğu görevden çekilme **yazısı**

Yüce Padişalılığınıza bütün varlığı ile kendisini adayan ve en sadık duygularla dolu olan bu kulunuzun, siz Padişahımızın uğurlu sevgi ve beğenisini azıcık bile yitirmeyi kendi varlığı için ne büyük bir yıkım sayacağı, kutsal Padişahımıza açıklanması bile gerekli olmayan gerçeklerdendir. En sadık kulunuzun bu bağlılıkla sizden gördüğü güven ve sevgiyi çekemeyen kimi arkadaşlarım, başarısızlıklar oluşturup Padişahımızın sevgisinden yoksun kalmaklığım sonucunu doğuracak bazı olaylar yaratmak için bütün güçleriyle çabaladıklarını bilmekte ve bundan ne yolda yararlanacaklarını beklemekteyken, Anadolunun hzı yerlerinde başgösteren ayaklanma ateşinin gecikmeden ve olduğu yerde bastırılıp söndürülmesi ve yok edilmesi amacıyla önlem alınması gerekmekte ve bu işleri yapmak yalnız kulunuzun görevi içinde bulunmaktayken, bu konuda birçok boş ve keyfi nedenler ileri sürerek, ayaklanmanın çok genişlemesine meydan vermeleri ve böylece beni başarısızlığa uğratıp Padişahımızın sevgi ve beğenisinden uzak ve yoksun bırakılmam amacını gitmeleri ve söylediklerimi onaylamayıp görevime kanşmaya başlamaları, dolayısıyla kendi başıma önlem almaktan yoksunluğumun doğurduğu yıkıntıyı ve tinsel zararı görüp düşünerek bugün Başbakan Vekifliğine görevden kesin olarak çekildiğimi bildiren yazımı verdim.
Bana karşı olanların düşünce ve amaçlarını zaten bildiğimden, kendilerinin iç yüzlerini dışarıdan ve biraz uzaktan incelemek ve irdelemek ve böylece haddim olmayarak siz Padişahımrza yaptığım uyanları sürdürmek üzere resmi görevimden gecikmeden ayrılmaklığıma izin vermenizi, kulluk ve ayağınıza kapanmak duygularıyla dilemek cesaretinde bulunuyorum.

26 Haziran 1919, Perşembe

Ali Kemal Beyin yukarıdaki tarihte saraya gidip görevden çekildiğini bi!dirmesi ve orada söylediği sözler

Padişahım, bilirsiniz ki Içişleri Bakanlığını üzerine almaklığım salt yüce kişiliğinize hizmet amacıyla olmuştu. Bakanlar kurulunda olumsuz politika gütmelerini önlemeyi haşardım. Ama en sonunda bağlılıkla yaptığım hizmetleri sarsacak bazı olaylar meydana geldi. Bunların da üstesinden geleceğimi sezenler, alacağım önlemlere engel olabilecek her türden güçlüğü çıkarmaktan çekinmediler. Başarısız çalışmaktansa resmi görevden çeki!meyi yeğledim. Nesnel ve tinsel varlığımla size bağlı olmaktan ve hizmet sunmaktan çekinmiyeceğim. Yalnız birşey rica ederim, resmi görevden ayrılmamı fırsat sayacak olan tüm düşmanlarımın saldırılarından kulunuzu koruyunuz.

Karşılık

Devletin tarihsel anlar yaşadığı şu acıklı döneminde beni büsbütün yalnız bırakmayacağınıza inanıyorum. Bağlılığınız bana büyük umut ve teseili vermişti. Bağlılık ödevinizi yine yerine

getireceğiniz yolundaki sözlerinize sevindim. Saray herzaman ve kayıtsız şartsız size açıktır. Refik Beyle her ikinizin bağlılığına güvenerek aydınlatma ve yol göstermelerinizi sabırsızlıkla bekliyeceğim.

BELGE, 29.
Şifre **5/7/1919**
Sıvasta Uçüncü Kolordu Komutanlığına
İstanbul Hükümetinin baskı sonucunda milletin ve memleketin çıkarlarına aykırı olarak yapması olası bulunan bildirimleri kontrol etmek ya da alıkoymak için haberleşme kanalı olan önemli merkezlerde gerektiğinde uygulanmak üzere gecikmeden önlemler alınmalı ve düzenlemeler yapılmalıdır. Bu noktayı ne hükümete ve ne de telgraf memurlarına sezdirmek gerekir. Bu teigrafın ulaştığı bildirilecektir. Uçüncü Kolordu Yirminci Kolorduya ve bu da On Ikinci ve On Dördüncü Kolorduya ve o da Bekir Sami Beye, On Beşinci Kolordu On Uçüncü Kolorduya ulaştıracaktır. Bu telgrafın ulaştığı da aynı yöntem ve yolla bildirilecektir, İmza: Üçüncü Ordu Müfettişi Padişahın Onursal Yaveri Tuğgeneral Mustafa Kemal.

BELGE, 30.
Haber alma Erzurum, *5/711919*
Şifrc
Çok ivedidir
Konyada On İkinci Kolordu Komutanı
Albay Samhattin Beye
. Cemal Paşanın on gün süreyle Istanbula gitmesinin gerçek nedenini açıkça ve tez elden bildirmenizi.
2 . Sizin hiçbir neden ve yolla oradaki kuvvetlerin başından ayrılmanız uygun değildir. Bu konuda Fuat Paşa ile haberleşerek en kötü olasıhğa karşı önlem almanız çok gereklidir. Hergün durumunuz hakkında kısa bilgi vermenizi rica ederim.
Uçüncü Ordu Müfettişi
Padişahın Onursal Yaveri
Mustafa Kemal

BELGE, 31.
Haber alma Erzurum, *5/711919*
ŞWre
Çok ivedidir
Aıikarada **Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine** Salfthattin Beye yazdığım şifrenin örneği aşağıya olduğu gibi alınmıştır:
Uçüıicü Ordu Müfettişi
Padişahın Onursal **Yaveri**
Tuğgeneral
Mustafa Kemal
ÖRNEK
Çok ivedidir.
Konyada On Ikinci Kolordu Komutanı Albay Salhattin Beye:
1 . Cemal Paşanın on gün süreyle İstanbula gitmesinin gerçek nedenini açıkça ve tezelden bildirmenizi.
2 . Sizin hiçbir neden ve yolla oradaki kuvvetlerin başından ayrılmanız uygun değildir. Bu konuda Fuat Paşa ile de haberleşerek en kötü olasılığa karşı önlem almanız çok gereklidir. Hergün durumunuz hakkında kısa bilgi vermenizi rica ederim. Uçüncü Ordu Müfettişi , Padişahın Onursal Yaveri Mustafa Kemal.

BELGE, 32.
7/711919
K.O. 12 Komutanı Salühattin Beyefendiye
Cemal Paşa Hazretleri hakkındaki telgrafımın karşılığını makina başında bekliyorum.
Uçüncü Ordu Müfettişi
Padişahın Onursal Yaveri
Mustafa Kemal

BELGE, 33.
Ozel Konya, ***6-71711919***
150 Gelişi: 7-817/1919
Saat, öğleden evvel 1:10
Uçüncü Ordu Müfettişliğine
K: *5/7/1919* ve **33** şifreye:
1 .Cemal Paşa Istanbulda bazı kimselerle ilişki kurmak ve ailesile görüşmek üzere on gün süreyle ve kendi isteğiyle izinli olarak Istanbula gitmiştir.
2 .Fuat Paşa ile görüşmek üzere kendisine yazmıştım. Daha karşılık alamadım. Buluşma yerinin Eskişehir olacağını sanıyorum. Kolordu bölgesindeki durumla ilgili bilgi bundan böyle hergün sunulacaktır.
3 .Daha önce de bilginize sunmuş olduğum gibi burada temel görevler biraz güçlükle ve yavaş yapılmaktadır. Bununla birlikte az da olsa yararlı sonuçlar elde edilmektedir. Saygılar ve başarı dilekleri sunarım Efendim.
K.O. 12 **Komutanı**
Salhattin
BELGE, 34.
Şifre 15 Temmuz 1919
Şimdi çekilmelidir
Kişiye özel
106
Samsun Mutasarrıfı Hamit Beyefendiye
Kardeşim Hamit Bey, sizin yerinize Ibrahim Ethem Beyin atandığını öğrenerek Refete yazdım. Ve birleşerek beraberce içerilere doğru gelmenizi rica ettim. Bilmem hangi güvenlik düşüncesi size Istanbula gitmek fikrini aşılıyor. Refetin başına gelecek sizin de başınıza gelecektir. Yani gideceğiniz yerin Malta olduğu kesindir. Ustelik biz kıymetli arkadaşlarımızı Istanbuldan Anadoluya çekip çıkarmaya ve böylece gerçekten yurtseverleri çalışmaktan yoksun etmemeye çalışırken siz bu gidişinizle en azından kuşatılmış bir ortama giriyorsunuz. Biz hiç uygun görmedik. Salahattin Beyle programda anlaşma olmuştur. Refetle buluşmak üzere haberleşip Amasyaya doğru yola çıkmanızı oradan birlikte vereceğiniz karara göre ya Sıvas yöresinde birlikte kalırsınız, ya da rahatlıkla bizim yanımıza gelirsiniz. Kesin yanıt bekleriz.
Mustafa Kemal
BELGE, 35.
Güvenlikle ilgiidir Amasyadan, 19/711919
Sayı
71
Üçüncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanlığına
K: 18/7/1919 şifreye:
Salhattin Bey şimdi Samsundadır. Bugüne değin kendisile ilişki kuramadığım gibi hiçbir ciddt ve önemli haberleşme de olmamış bulunduğundan onun düşünce ve görüşünün ne olduğunu bilemiyorum. Ancak Refet Beyle burada görüştüğüm zaman bana Salhattin Beyin bizimle aynı düşüncede olduğunu ve ama gerektiğinde İngilizlere karşı koyacak kadar ileri gidemiyeceğini sezdirmişti. Bu nedenle Salfthattin Beyin Kazım Karabekir Paşaya vereceği yanıt hakkında ve şimdiye kadar sizinle yapılmış ve yapılacak olan haberleşmelerin önemli bölümlerinden zamanında bana bilgi vermenizi özellikle dilerim. Refet Bey ile Amasyada üç gün bulunduk, Dün 18 Temmuz 1919 da Sıvasa doğru yola çıktı. Görevden çekilme dileğinin kabul edildiğine ilişkin Savaşişleri Bakanlığından daha bir yanıt gelmemiştir. Unye ile Niksar arasında iki taburumuz yürüyüş halindedir. Gerektiğinde o yönün kapatılması için gerekli önlemlerin alınacağını bilginize sunarım, saygılarımla.
Beşinci Tümen Komutan Vekili
Mehmet Arif

BELGE, 36.
Sayı Erzurum, 10/711919
191
Sayın Savaşçı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Yönetim Kurulu Başkanı Raif Efendi
Yönetim Kurulu Üyelerinden Binbaşı Süleyman Bey
Yönetim Kurulu Üyelerinden Emekli Binbaşı Kazım **Bey**
Yönetim Kurulu Uyelerinden Albayrak Gazetesi Müdürü Necati Bey
Yönetim Kurulu Üyelerinden Dursun Beyzade Cevat Bey
Vatanı parçalamaktan, ulusal hakları ve padişahlık ve halifeliği çiğnenmekten kurtarmak amacıyla açılan ulusal savaşıma görevden çekilerek bir savaşçı birey olarak katıldığımızla ilgili olarak elimize geçen 9 Temmuz 19W tarih ve 346 sayılı yazınız herkesçe saygı ve coşkuyla karşılandı. Tarihimize değerli sayfalar ekleyen askerlik hayatınızdan çekilmek yolundaki özveriyi gönülden teşekkür duygularıyla karşıladık. Erzurumluların sizin yüce yurtsever kişiliğinize karşı beslemekte olduğu güven ve saygıyı bu vesile ile de bilginize sunma- yı bir ödev saydık. İçten saygılarımızı sunarken Derneğimizin başına geçerek vatanın esenliğinin sağlanmasına ulus ve padişahın haklannın korunmasına yönelik ulusal ereklerin elde edilmesine çalışmanızı herkesçe bilinen onurlu yurtseverliğinizden dileriz. İlişikte sunulan yönergede yazılı olduğu gibi çeşitli ülke görevleriyle yükümlü bulunan yürütme kurulu başkanlığının sizin ve ikinci başkanlığının sayın Rauf Beyefendi Hazretleri tarafınızdan kabul edilmesini ve yürütme kuruluna kurulumuzdan da isimleri yukarıda yazılı olan kişilerin seçilip atandığını bilginize sunar ve başarı dilemekle onur duyarız Efendim Hazretleri.
Erzurum Şubesi .**1919**
Doğu illeri Ulusal Hakları Savunma Derneği
Raif

BELGE, 37
Çok ivedidir
Şifre
162
Ankarada Yirminci Kolordu Komutanı Fuat **Paşa Hazretlerine**
1 .Hoca Raif Efendi Hazretlerinin bu telgrafını güvenilir bir yolla İstanbula çektirip ulaştırmanız ve aynı yolla bir ivedi yanıt getirtip almanız rica olunur.
2 .İstanbulda Doğu İlleri Ulusal Hakları Savunma Derneği Başkanlığına:
Posta ile yollanan raporun geldiğini bilginize sunmuştum. Doğu İlleri Ulusal Hakları Savunma Derneği adına toplanmasına girişilen Erzurum Kongresine özdeş ulusal amaçlarla kurulu ve fakat örneğin Trabzon Hakları Koruma Derneği gibi başka ad taşıyan dernekler de delegeler göndermiştir. Böylece kongrenin yalnız Doğu İlleri Ulusal Hakları Savunma Derneği kongresi olmayıp çeşitli ulusal dernekler adına da önerilmiş bir kongre olduğu ileri sürülmüştür. Bu durumda açılmak üzere olan kongre hem Derneğimizin ve hem de özdeş ulusal erek ve amaçlarla kurulmuş öteki bazı derneklerin katılmalarıyla daha genel bir nitelik almış oldu. Böylece İslam Halifeliği ve Osmanlı Saltanatının savunucusu ve buralardaki Müslüman haklarının gerçek koruyucusu olabilecek nitelik kazanmış olduğunu bilginize sunarım. Daha önce Üçüncü Ordu Müfettişliğine ve önemli bir yetkiyle buraların güvenliğinin korunmasına atammş olup görevini kolaylaştıracak yolda kendisine tam destek verilmesi ve yardım yapılması sizce de bildirilen Tuğgeneral Mustafa Kemal Paşa Hazretleri görevi uğrunda pekçok çalıştıktan sonra kutsal vatanı ve milleti parçalamak tehlikesinden kurtarmak ve Yunan ve Ermeni emellerine kurban etmemek için açılan ulusal savaşım uğrunda millet- le birlikte bağımsız olarak çalışmaya resmi ve askerlik görevi engel olmaya başladığından milletin bağrında bir savaşçı birey olarak çalışmak üzere yüksek askerlik mesleğinden ayrılıp çekildi. Millet ve vatan uğrunda böylece özveri gösteren bu yüksek kişiye karşı yine yük-

sek kurulunuzca yüce bir vatan görevine çağırıp haklarında yüce kurulunuzca açıklanan beğeniyi belirtip onu ululamak için Genel Merkez yüce kurulu adına da oy ve görüş bildirmek görev ve yetkisinin Paşanm kendisine verildiğinin telgrafla emrolunup bildirilmesinin çok yerinde olacağını bilginize sunar ve dilerim.

Doğu İlleri Hakları Savunma Derneği Erzurum Şube Başkanı: Raif
211711919 Uçüncü Ordu Müfettişiği Kurmay
Başkanı Albay
Kazım
BELGE, 38.
Erzurum, 23/7/1919, Çarşamba
"10 Temmuz, Rumi"
Erzurum Kongresinde okunan nutuk örneğidir.
Sayın Delege Efendiler.
Kongremiz Genel Kurulu, Başkanlığına beni seçerek gösterdiğiniz güven ve içten sevgiye özellikle teşekkür ederim. Bundan yararlanarak size bğzı şeyler söylemek isterim.
Efendiler!
Tarih ve olayların itmesiyle, edimli olarak içine düştüğümüz bugünkü kanlı ve kara tehlikeleri görmiyecek ve bundan heyecanlanıp üzüntüye kapılmayacak hiçbir yurtsever düşünülemez.
Dünya Savaşının sonlarına doğru, milliyetler temeline dayalı sözverilen Osmanlı Hükümetimiz de adaletli bir barışa kavuşmak emelile ateşkes istedi. Bağımsızlık uğrunda namusuyla kahramanca döğüşen milletimiz, 30 Ekim 1918 de imzalanan ateşkes anlaşmasıyla silğhını elinden bıraktı. Devletlerin tüzel kişilikleri ve imza atan delegelerin kişisel namuslarının garantisi altında bulunan bu ateşkes anlaşmasının hükümleri bir tarafa bırakılarak Itilaf Devletlerinin askeri kuvvetleri Yüce Saltanat ve halifelik merkezi olan Istanbulumuzu işgal etti. Gün geçtikçe artan bir sertlikle halifelik hukuku ve saltanat hakları, hükümetin haysiyeti, ulusal onurumuz saldırı ve kıyımlara uğradı. Osmanlı uyrukları olan Rum ve Ermeniler gördükleri özendirme ve yardımlar sonucu da ulusal onurumuzu yaralayacak taşkınlıklardan başlıyarak sonunda üzücü ve kanlı evrelere varıncaya dek küstahça saldırılara koyuldular. Ama, derin bir üzüntüyle kabul etmeliyiz ki, bu saldırganlıklar, sekiz aydanberi, bir biri ardından işbaşına geçen, ulusun denetiminden uzak Istanbul hükümetlerinin, birinin öbüründen daha kötü olarak gösterdiği uyuşukluk ve güçsüzlük ve Başkentte ve bazı basında görülen çok çirkin hırslar milli vicdanın yadsınması ve ulusal güçlere önem verilmemesi yüzünden genişlemiştir.
Bu söylediğim nedenler ve başkentin de kuşatılmış ve tümüyle denetim altına alınmış olması yüzünden artık bu vatanda kutsal değerlere ve vatanın kaderine sahip çıkacak ulusal bir güç ve iradenin bulunmadığı yollu yanlış sanı ortalığa egemen olmuş ve cansız bir vatana, kansız bir millete neler yaraşırsa çekinmeden onların uygulanmasına Itilfif Devletlerince başlanmıştır.
Ulkenin bölünmesi söz ve karar konusu olarak doğu illerimizde "Ermenistan', Adana ve Kozan yöresinde 'Kilikya' adlarında Ermenistan, Batı Anadolunun Izmir ve Aydın yöresinde Yunanistan, Trakyada Başkentimizin kapısına kadar yine Yunanistan; Karadeniz kıyılarımızda "Pontus" krallığı ve ondan sonra kalan vatan parçalarında da yabancı işgal ve korumacılığı gibi artık 650 senedenberi bağımsız olarak egemenliğini sürdürmüş ve tarihsel adalet ve yürekliliğini vaktile Hindistan sınırına, Afrikanm ortasına ve Macaristanın batısına kadar yürütmüş olan bu milletin tutsaklığa, kölelik düzeyine indirilmesi ve sonunda bu devletin tarih yaprağını kapatarak sonsuzluk mezarına gömmek gibi insanlık ve uygarlıkla ve özellikle milliyet ilkeleriyle bağdaşmayan istekler kabul edilip onanmış ve görülüyor ki uygulama dönemi de başlamıştır.
Bu uygulama şu anda gözümüzün önünde acıklı bir biçimde yürütülüyor. Izmir, Aydın, Bergama ve Manisa yöresinde şimdiye kadar binlerce anaların, babaların, kahramanların ve çocukların akan temiz kanı, Aydın gibi Anadolumuzun en seçkin bir şehrinin Yunanlıların kıyıcı ve yakıcı yıkımına kurban oluşu, ülkenin türlü bölümleri Italyan ve benzerlerince işgal altına alınışı ve içerilere doğru çok acıklı bir göç yapılması elbette Allahın gücüne ve milletin yurtseverliğine dokunmuştur.

Efendiler!
Bilinen gerçeklerdendir ki: tarih; bir milletin kanını, hakkını, varlığını hiçbir zaman yadsıyamaz. Bu nedenle böyle bir sakat düşünce perdesinin arkasından vatanımız ve milletimize karşı varılan yargı ve kanılar, kesinlikle yıkılmaya mahkftmdur. Ve işte bütün bu iğrenç kıyımlardan ve bu uğursuz güçsüzlüklerden, tarihimize karşı uygulanan haksızlıklardan etkilenen millet vicdanı sonunda uyanış feryadını yükseltmiş ve Ulusal Hakları Savunma ve Ulusal Hakları Koruma ve Vatanı Savunma ve Ulusal Hakları Savunma ve Katılmayı Kabul Etmeme gibi türlü adlar altında ve ama özdeş kutsal değerlerin korunmasını sağlamak için ortaya çıkan milli akım, bütün vatanımızda artık bir elektirk

şebekesi haline girmiş bulunuyor. İşte bu kararlı şebekenin doğurduğu yüreklilik ruhudur ki kutsal vatan ve milletin kutsal değerlerini kurtarıp korumaya dayanan son sözü söyliyecek ve kararını uygulattıracaktır.
Efendiler!
Genel ve özel durum üzerine hepinizce bilinen bazı noktaları burada tekrar hatırlatmayı yararsız bulmuyorum:
a) Dört aydanberi Mısırda ulusal bağınısızhğın sağlanması ve geri alınması için pek kanlı olaylar ve ayaklanmalar sürüyor. Sonunda Ingilizler tarafından tutuklanıp Maltaya götürülmüş olan delegeler salıverilmiş ve Paris Barış Konferansına girmelerine olur demek zorunda kalmışlardır.
h) Hindistanda bağımsızlık için yaygın ayaklanmalar oluyor. Ulusal amaçlarına varmak için bankalar, Avrupa kurumları, demiryolları bombalarla yıkıhyor.
c) Afganistan ordusu da Ingilizlerin milliyeti yok etme politikasına karşı savaşıyor. Ingilizlerin bel bağladıkları sınır kabilelerinin de Afganlılara katıldığını ve bu yüzden Ingiliz askerlerinin içerilere çekilmek zorunda kaldığını Ingiliz gazeteleri açıkça bildirmişlerdir.
d) Suriyede ve Irakta Ingilizlerin ve yabancıların zorbalık ve yönetiminden tüm Arabistan kaynaşma durumundadır, Arabistanın her yerinde yabancı boyunduruğuna karşı konuluyor. Yalnız ülkenin mutluluğu için yabancıların ekonomi, bayındırlık ve teknik araçlarından yararlanmayı kabul ediyorlar. Bağdat ve Şamda yapılan genel toplantılar her yana bu kararı yaymıştır.
e) Son zanıanlarda devletler arasında oluşan rekabet nedeniyle Ingilizlerin Kafkasyadan tümüyle çekilmesine karar verilmiş ve uygulama bir süredir başlamıştır. Italyan kuvvetlerinin Batum yoluyla Kafkasyaya gelmesi kararlaşmış ise de İtalyadaki ve Kafkasyadaki iç durumlar nedeniyle bu kararı uygulamaktan korkuyorlar.
f) Ulusal bağımsızlıklarmı tehlikede gören ve her yandan saldırıyla karşı karşıya kalan Rus milleti bu genel zorbalığa karşı bütün ulus bireylerinin ortak gücüyle çarpışıp herkesin bildiği gibi bu kuvvet kendi memleketleri içinde galip gelmiş ve kendilerine dadanan milletleri de yönetimi ve etkisi altına almıştır.
g) Kuzey Kafkas, Azerbaycan ve Gürcistan birleşerek, ulusal varhklarına karşı yürümek istiyen Denikin ordusunu savaşla sıkıştırıp Karadeniz kıyısına sürmüştür.
lı) Ermenistana gelince: Yayılma emeli güden Ermeniler, Nahcivandan Oltuya kadar tüm Müslüman halka baskı yapıyor ve bazı yerlerde soykırım ve yağmacılıkla uğraşıyorlar. Smırlarımıza kadar Müslümanları yok olmaya mahkim etmek ve göçe zorlamak yoluyla doğu illerimiz üzerindeki emellerine doğru güvenle yaklaşmak ve bir yandan da dörtyüz bin olduğunu ileri sürdükleri Osmanlı Ermenisini bir dayanak olsun diye memleketimize sürmek istiyorlar.
Karadenizin batı yanındaki olaylara gelince, Macar ve Bulgarlar memleketlerinin önemli bir bölümünü ele geçirmek istiyenlere karşı bütün ulusal varhklarıyla çarpışıyorlar.
Meriç nehri batısında yani Balkan Savaşından evvel devletimizin yurdu olan Batı Trakyarım Bulgarlardan alınarak Yunanhlara verilmesi İtilf Devletlerince kararlaştırılmış olduğundan bunun uygulanmasına başlanmış ve Yunan işgal kuvvetlerine karşı Bulgar milislerince güçlendirilen Bulgar kuvvetleri Batı Trakya bölgesi içinde yaptıkları çatışmalar sonunda birçok Yunan tümenini püskürtmüşlerdir.
Ozel durumumuza gelince: Daha İstanbuldan çıkmadan evvel vatan ve milletin kurtuluş yolu hakkında birçok sorumlu ve yetenekli devlet adamları ile görüşülmüştü. Başkentteki aydınların ve dine ve devlete hizmetleri geçmiş yüksek kişilerin çabaları değerli olmakla birlikte etki ve denetim altında kuşatılmış bir çevre; kendilerini her zaman tehdit etmekte ve birşey yapamamaktan

üzmektedir. Her halde kadere egemen bir ulusal iradenin başkalarının işe karışamayacakları bir biçimde ortaya çıkması ancak Anadoludan beklenmektedir. Buna dayanaraktır ki ulusal bir danışma kurulunun oluşmasını ve ancak gücünü ulusal iradeden alacak sorumlu bir hükümetin varlığını istemek özellikle son zamanlarda başkentin tüm düşünür katmanları için değişmez bir inanış durumuna gelmiştir.
Şurada acı bir gerçek olarak bildireyim ki, memleketimizde pek çok yabancı parası ve birçok propagandalar dolaşıyor. Bundaki amaç çok bellidir ki, ulusal ayaklanmayı sonuçsuz bırakmak, ulusun emellerini felce uğratmak, Yunan, Ermeni emellerini ve yurdun önemli bazı bölgelerini işgal etme ereklerini kolaylaştırmaktır. Bununla birlikte her çağda, her memlekette ve herzaman çıktığı gibi bizde de yüreği ve sinirleri zayıf, bilinçsiz insanlarla birlikte vatansız ve aynı zamanda kişisel refah ve

çıkarını vatan ve milletinin zararında arayan alçaklar da vardır. Doğu işlerini yönlendirme ve zayıf noktaları arayıp bulmakta pek usta olan düşmanlarımız memleketimizde bu işi düpedüz bir örgüt durumuna sokmuşlardır. Ama kutsal değerlerinin kurtulması düşüncesiyle çırpınan bütün millet bu sarsılmaz kararlılık ve savaşım yolunda her türden, engelleri kesinkes kırıp süpürecektir.
Bütün bu amaçları elde etmek için kendini adamış olan soylu ulusumuz içinde ulusun bir bireyi gibi çalışmaktan doğan zevk ve kıvancı burada teşekkürlerimle ve övünçle belirtirim.
En son olarak dileğim şudur ki, İstekleri Gerçekleştiren Yüce Allah Sevgili Peygamberi hürmetine bu kutsal vatanın sahip ve savunucusu ve yüce Müslüman Dininin kıyamet gününe dek en sddık bekçisi olan soylu milletimizi ve en yüce saltanat ve halifelik konumunu korumak ve kutsal değerlerimizi düşünmekle yükümlü olan kurulumuzu başarıh kılsın.... Amin.

BELGE, 39.

24 Temmuz 1919

Padişaha, Başbakana, belediye başkanlarına, derneklere,
üst düzey sivil **görevlilere, büyük komutanlara**

Dün yayımlanan 23 Temmuz 1919 tarihli ajansta yüksek kişiliğinizin Anadoluda karışıklık çıktığına ve Anayasaya aykırı olarak Meb'uslar Meclisi adı altında toplantılar yapıldığına ve padişahın haklarına ve yurdun yüce çıkarlarına aykırı olan bu davranışın sivil ve asker görevliler tarafından önlenmesi gerekeceğine ilişkin olarak illerle bağımsız sancaklara bildirilen demecinizi toplantı halinde bulunan Kongremizde şaşkınlık ve üzüntü içinde görüştük. Allahın özel bir iyiliği olarak soylu ulusumuzun işlerin sonucunun bilinci içinde olmasıyla en dingin zamanlarda bile benzerlerine rastlanamayacak derecede dinginlik ve güven içinde olan vatanımızın padişahın hükümetiyle İtilğf Devletleri arasında yapılan ateşkes anlaşmasının yirmi dördüncü maddesi hükümleri kapsamına alınmasını sanki sağlayacak ve kolaylaştıracak nitelikte olan demecinizin devlet ve memleketin tüm sorumluluğunu üstlenmiş bulunan yüce kişiliğinizin ağzından çıkmasının ulus karşısında bağışlanamaz ve giderilemez acı sonuçlar doğurabileceği kanısına vararak gerçeğe tümüyle aykırı bulunduğu yabancılarca da kabul edilen bu işin devletçe kesin bir dille yalanlanmasını rica ederiz. Yüce halifelik ve padişahlık makamına sonsuzadek bağlı olacağını her yoldan yineleyip pekiştiren ve kaderin korkunçluğu önünde ulusal duygu ve düşüncelerini göstermek üzere toplanan ve temsilcisi bulundukları Osmanlı illerinin düşüncelerini tam olarak temsil eden Kongreyi Meb'uslar Meclisi niteliğinde göstererek zaten bir seneye yakın bir süredenberi her defa Anayasanın ilgili maddesine aykırı davranan hükümetin milleti haksız yere suçlaması gerçeğin ne denli saptırılmış olduğunun belirgin bir örneğidir,
Sivil ve asker görevlilerin yurdun yüksek çıkarlannı korumaya hizmet eden kimselerden olmaları nedeni ile de aynı ereğe varmaya yönelik bulunan ulusal amaçlar için ellerinden gelen kolaylığı ve yardımı göstermeleri gerekirken onlara bunu zorla yasaklamaları sert biçimde uyarıda bulunulması insanın iyiye yoramıyacağı şeylerdendir.
Millet, her bakımdan hakları zedeleyici ve politik ve dikkatli davranmaya aykırı olan bu demecin düzeltilip yalanlanmasını ve hükümetin, durumdan Kongremize doyurucu bilgi vermesini ve ulusal hakların savunulmasında ileri görüşle ve dikkatle davranılmasını kamu oyunun isteğini karşılamak için Mebuslar Meclisinin yakıt kaybetmeden toplantıya çağırılmasını apaçık olan doğal hakkına dayanarak dilemekle sözbirliği etmiş durumdadır. Sevgili padişahımız.

Genel Kongre

BELGE, 40.
7 Ağustos 1919
Kongre Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından Kongrenin kapanışında okunan nutuktur

Muhterem Efendiler,
Milletimizin kurtuluş umuduyla çırpındığı en gerilimli bir zamanda özverili sayın kurulunuz her türlü zorluğa katlanarak burada, Erzurumda toplandı. Duygulu ve soylu bir ruh ve çok sağlam bir inançla vatan ve milletimizin kurtarılmasma ilişkin köklü kararlar aldı. Özellikle bütün dünyaya karşı milletimizin varlığını ve birliğini gösterdi. Tarih, bu Kongremizi kuşkusuz azbulunur ve büyük bir başarı olarak yazacaktır. Sayın kurulunuzun, değerli arkadaşlarımın hakkımdaki içten sevgi ve güven

gösterilerine buradan açıkça teşekkür etmeyi bir borç sayarım. Bu mutluluk verici toplantımız, sona ererken İstekleri Gerçekleştiren Ulu Tanrıdan yardım etmesini ve doğru yolu göstermesini ve Şerefli Peygamberimizin açıcı ruhundan bize ışık tutmasını ve bize ve vatana arka çıkmasını ve sonsuza dek yaşayacak devletimize mutlu yarınlar dilerim.

BELGE, 41.
24 Ağustos 1919
Erzurum Valiliğine

Efendim Hazretleri,
Doğu Anadoluda bulunup özdeş amaç ve erekle şimdiye kadar kurulmuş olan tüm milli dernekler Erzurunıda yaptıklarını bildiğiniz Kongrenin kararile Doğu Anadolu Hakları Savunma Derneği ortak adı altında anlaşmış ve birleşmişlerdir.
Derneğimizin merkezi şimdi Erzurumdur. Yönetim Kurulu demek olan 'Temsilci Kurulu'nun üyelerinin isimleri ile kimlikleri aşağıya yazılmış ve basılı ana tüzüğünden iki nüsha ilişik olarak sunulmuştur. Dernekler Yasası uyannca belgesinin tarafımıza verilmesi için bu bildirge yüksek makamınıza sunulur. Emir ve irade emir sahibinindir.

Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşa : Eski Üçüncü Ordu Müfettişi, askerlikten çekilme
Rauf Bey : Eski Denizişleri Bakanlarından
İzzet Bey : Eski Trabzon Meb'usu
Raif Efendi : Eski Erzurum Meb'usu
Servet Bey : Eski Trabzon Meb'usu
Şeyh Fevzi Efendi : Erzincanda Nakşi Şeyhi
Bekir Sami Bey : Eski Berut Valisi
Sadullah Efendi : Eski Bitlis Mebusu
Hacı Musa Bey : Mutki Aşiret Başkanı

BELGE, 42.
Sıvastan, 221711919 Gelişi 23

ILO. 15 Komutanlığına
K: *21/22,* 8, 1919 ve 2514 şifreye:
Tüzüğün bugün de bir bölümü gelmiş ve bazı kelimeler tam çözülememiştir. İki ve dördüncü maddelerin yayılmasının sakıncalı olduğunu düşündüğümü bilginize sunar ve basılmadan önce bu konuda bir kere daha inceleme yapılmasım rica ederim.

K.O. 3 Komutanı
Salhattin

BELGE, 43.

Şifre Erzurum, **21/8/1919**
Sayı
342
Sıvas Valisi Mustafa Reşit Paşa Hazretlerine
Sıvas Kongresi hakkında Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile yapılan haberleşmeleriniz doğrudan doğruya ulusal bir sorun olduğu için Temsilci Kurulda da tartışıldı. Bu kongrenin Doğu ve Batı Anadolu illeri tarafından yapılması kararlaştırılmış olmasına ve delegelerin büyük bir bölümünün Sıvasa varmakta olmasına göre bu konuda söz söylemeyi yetkimiz dışında sayarız. Ancak düşüncelerimizin sizin gibi yurtseverliğiyle tanınmış ünlü bir kimseye bildirilmesini bir ulusal borç saydık. Doğu illerimizin kongre toplama girişimleri- nin bu illerin ana vatandan ayrılarak bağımsızlık güttüğüne varıncaya kadar kirli iftiralara yayarak sonuçsuz bırakılmaya çalışıldığı, ne yazık ki hükümetimizin de yabancıların aleti olmaktan utanmadığını bilirsiniz. Ama milletin sarsılmaz kararlılığı Allahın lütfuyla Kongrenin toplanmasını başarıya ulaştırdığından tüzüğün yayımı üzerine İtilaf Devletleri, milletin bağımsızlığını ve varlığını kurtarmak meşru emelile toplandığını, hiçbir saldırı düşüncesi taşımadığını görerek Ingilizler bile kıvanç duygularını belirttiler. 0 kadar ki bu konuda ayrıntılı bilgiler vermek için Erzurum Temsilcisi Yarbay Rawlenson Londraya gitti ve yazdığı mektubunda harfi harfine şöyle demektedir. 'Bundan sonra yeniden gelmekliğim olasıdır. Bu durumda

daha mutlu koşullar altında görüşmekten kıvanç duyacağım." İstanbuldan aldığımız bilgide de tüm Itilğf Devletlerinin meşru ve akla yakın olan bu ulusal akımı pek doğal saydıkları, özellikle Amerikalıların milletin kamu oyunu anlamaya çok önem verdikleri, genel bir biçimde toplanacak olan Sıvas Kongresi kararlarının beklenmekte olduğu dahası dahası milletle doğrudan doğruya ilişki kurmak için Sıvasa Istanbuldaki kurullarından iki Amerikalı politik görevli göndermeye karar verdikleri bildirilmektedir. Bundan dolayı Sıvastaki bir Fransız binbaşısının sözlerini biz kişisel bir düşünce saymakta haklıyız. Çünkü özgürlük ve bağımsızlık uğrunda savaşım veren milletlerin öncüsü olan Fransa kamu oyunun ulusal akıma düşman olacağım akla getirmek olası değildir. Bununla birlikte milletimiz bağımsızlık ve varlığını ne bahaya olursa olsun kurtarmakta sarsılmazcasına kararlıdır. Bu akıma bağlanmayanlar yok olacak, bu akımı yıkmak isteyenlere karşı çıkılaeaktır Paşa Hazretleri.
İmza: Temsilci Kurul

BELGE, 44.

Şifre **Erzurum, 211811919**
Sayı
347
Sıvasta **Üçüncü Kolordu Kurmay Başkanlığına**
Kadı Hasbi Efendi Hazretlerine bu şifrenin çözülmüşünün okunması rica olunur:
Vali Paşa ile telgraf başında Sıvas Kongresi hakkında yapılan görüşmeyi bilirsiniz. Vali Paşanın açık olarak telgrafla böyle bir görüşme yapmalarını, Meb'us Rasim Beye de kongrenin Sıvasta olmaması hakkında telgraf çektirmelerini uygun bulmamaktayız. İstanbuldaki yabancıların milletin bu gibi gösterilerini çok doğal ve meşru bulduğu haber alındığı gibi, Erzurum Kongresinin İngiliz ve Amerikalılar üzerinde çok iyi bir etki yaptığı ve dahası Amerika kurulundan iki sorumlu delegenin Sıvasa gönderilmek üzere bulunduğu da ayrıca dikkate değer. Sıvas halkının boş yere kaygılanmasına neden olmak üzücü bir yanılgı olur. Milleti yanlış yolda bırakmamak gerekir. Bu nedenle sizin Sıvaslılan aydınlatıp onlara doğru yolu göstererek Sıvas Kongresinin millet ve vatan üzerinde yapacağı yararlı etkiyi anlatıp böylece halkın boş yere kuruntuya kapılmamalarını sağlamanın özellikle rica eder ve saygılar sunarız.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, *45.*

Şifre Erzuruıı, **211811919**
Sayı
340
Oçüncü Kolordu Komutanlığına
Vali Reşit Paşa Hazretleri ile Sıvas Kongresi hakkında telgraf başındaki görüşmelerimizi elbette bilirsiniz. Sıvas Kongresinde tüm vatanın kaderi üzerine karar ahnacağından bir Fransız binbaşısının sözüyle milletin bu kararlılığından geri dönmiyeceği açıkça bellidir. Sadece Doğu illerine özgü olan Erzurum Kongresi kararlarının Ingilizler üzerinde olumlu etki yaptığı, ulusun temel düşüncesini anlamaya çalışan Amerikalıların Istanbuldan yetkili iki politik görevliyi Sıvasa yollamaya karar verdikleri bir zamanda Sıvas Kongresine karşı lftf etmek için ya yüreği zayıf olmak ya da vatan ve milletle ilgili bulunmamak gerekir. Bundan dolayı Vali Paşa Hazretlerinin bu açık haberleşmelerinin, Sıvas halkı üzerinde kötü etki yapacağının düşünülmesi gerekir. Kongre çok doğal ve meşru olarak toplanacağından bu konuda çok sınırlı olsa bile birkaç kişinin isteksizlik göstermek yoluyla dosta düşmana karşı bir bölünme görüntüsü vermesi hiç de istenir birşey olmadığından siz kardeşimiz tarafından Vali Paşa Hazretlerile, bu sakat düşünceyi taşıyan başka kişiler varsa onlara da doğru yolu gösterip aydınlatmanız bugün için bir vatan ödevi olduğunu bilginize sunar, saygılar iletiriz.
Mustafa Kemal

BELGE, 46.

Sıvasta Meb'us Rasim Beye
Telgrafınızı aldım. İnşallah yakında buluşup karşı karşıya görüşmekten onur duyacağım. Sözkonusu yaptığınız sorun önemi oranında inceden inceye düşünülmüştür. Vatana ve millete herhangi bir yolda, zarar verecek olan davranışlardan elbette kaçınılır. Ancak aklımıza gelenler olmamıştır. Bu konuda Vali Paşa Hazretlerine de yanıt olarak bilgi verilmiştir. Her bakımdan içinizin rahatlamasını rica eder

ve gözlerinizden öperim.
Raif

BELGE, 47.
Erzurum, 10 Ağustos 1919
Mutkide Aşiret Başkanı Hacı Musa Beye

Muhterem Efendim,
Ikinci Ordu Komutanlığında bulunduğum sırada ve pek tehlikeli durumlar içinde aramızda oluşan yürekten bağların değerli anıları bende hep yaşamıştır. Sizin oldum olası devlet, millet ve vatan uğrunda özveriniz. seçkin hizmetleriniz, bütün yurtseverlerce beğenilip övülmektedir. Bu arada en son olarak Bitlisin kurtarılmasında orduya ediınli olarak yaptığınız yardımın değeri, Mutki bölgesinin düşmandan korunmasında gösterdiğiniz çaba ve gayretin önemi, herzaman heğeniyle ve teşekkürle anılmaktadır, Bu büyük özverilerimizin sonunda Tanrı öyle istediği için düşmanlarımızla yapmak zorunda kaldığımız ateşkesin hükümlerinin hiç olmazsa gereği gibi iyi uygulanmasıyla bağımsızlığımız ve ulusal geleceğimizin özgürlüğünü sağlayacağımızı umarken ne yazık ki düşmanlarımızın bugün devlet ve milletimize karşı pek haince bir durum alarak memleketimizi büsbütün parçalamak, Müslümanlık dünyası için yüzyıllardır kanlarını döken milletimizin egemenlik ve bağımsızlığını elinden alarak köle durumuna düşürmek için çalıştıkları, atalarımızın bıraktığı anavatanda Ermenistan yapmaya uğraştıkları pek açıkça görünüyor. Pek büyük acılarla karşılanacak alçakhklardan olarak milletin kuvvetine dayanmayı, davranışlanm milletin isteklerine uydurmayı yurt görevi ve gerçek ödev sayması gereken Istanbuldaki hükümet de baştanbaşa güçsüzlük ve miskinlik içinde yönetim dizginlerini etkileri karşısında baş eğdiği düşmanlarımıza bırakıyor. Senelerdenberi dünyaya özveri dersleri vermiş, harikalar yaratmış olan çok namuslu ve erdemli milletimizin başına, bu güçsüz ellerde ne kadar korkunç şeyler gelebileceğinin bilincine vararak gezdiğim yerlerde haklarının korunması, vatanlarının savunuiması yolunda ulusal savunma dernekleri kurarak gerçekten çalıştıklarını büyük bir övünç ve şükranla gördüm. Işte bu durum ve koşullar içinde asker niteliğiyle bağımlı olarak çalışmaktan çok ulusun bağrında yurttaşlarımla birlikte bir ulus bireyi olarak memleketimin mutluluğuna ve bağımsızlığına hizmet etmeyi, onuru

ve haysiyeti için ölünceye kadar çalışmayı daha yararlı sayarak tutkunu olduğum askerlikten çekildim. Elbette bu yurt işlerinde sizin gibi çok değerli yurttaşlarımın yardım edip işbirliği yapacaklarına tam bir güvenim vardır.
Sözünü ettiğim birçok savunma derneklerinin katılmasıyla milleti birleştirmek ve canımıza kıymak istiyen düşmanlarımıza karşı güçlü bulundurmak amacıyla Erzurumda bir Kongre toplanmıştır. Görüşme ve kararları hakkında Celal Bey kardeşimiz ayrıntılı bilgi vereceğinden bu konuda sözü uzatmayı yersiz buluyorum. Ancak şu kadarını söyleyeyim, milletimizin gerçek bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü yolunda elde edilen birliği dışarıya ve içeriye karşı temsil amacıyla Kongrece bir Temsilci Kurul seçilip kabul edildi, Siz de Kongre üyelerinin oy birliğiyle bu Temsilci Kurul üyeliğine seçildiniz. Aralarında ben de bulunduğum gibi eski Denizişleri Bakanlarından, Hamidiye kahramanı Rauf Beyefendi kardeşimiz de bizimle birliktedir. Vatammızın kurtuluşu ve mutluluğu için el ele vererek çalışılacak uygun ortam oluşmuş bulunmasından gerçekten çok büyük kıvanç duymaktayım. Celftl Bey Kardeşimizin size getireceği tüzük gereğince tarafınızdan hızla örgütlenmeye geçilerek hiçbir tarafın ve kimsenin işe karışmasına engel olmasına izin verilmemesini ve ulusun kutsal amacının sağlanması yolunda yardımcı olacağını umduğum ve beklediğim sivil ve askeri görevlilerin amaca aykın davranışları görülür ise milletin irade ve egemenliğinin onlara gösterilmesi gerektiğini sizden ayrıca rica ederim.
Burada olduğu gibi özdeş amaçla Sıvasta da bütün milletin temsilcilerinden oluşan genel bir kongre toplanmak üzeredir. Ben de birkaç güne kadar yeniden Erzuruma döneceğimden Erzurumda sizinle tanışırız. Bunun için uygun bir zamanda size telgrafla bilgi vererek ne olursa olsun gelmenizi rica edeceğim. Oradaki işlerinizin sizin burada uzun süre kalmanıza engel olacağını biliyorsam da, milletin bizlerden beklediği hizmetin önem ve yüceliği karşısında bunların bir ölçüde feda edileceğine de inanıyorum. Her halde bir defa görüştükten sonra bu sorunun da bir çözüm yolunu düşünür buluruz. İstekleri gerçekleştiren Yüce Tanrıdan vatan ve milletimiz için yararlı yarınlar diler ve sizlerin gözlerinizden öperim.
Mustafa Kemal

BELGE, 48.
13 Ağustos 1919
Bitlis Kefrevizade Şeyh Ahdülbaki
Efendi Hazretlerine
Erdemli Efendim,
Erdem dolu olan sizin Bitliste olduğunu sanıyorum. Bu kez aldığım bilgiyle bunun doğruluğu belgelendi. Yüce halifelik ve padişahlık makamının, vatan ve milletimizin içinde bulunduğu güç durumu bilirsiniz. Ben milletimizin bugünkü yıkım altından kalkacağı güne kadar milletle birlikte ve milletin içinde çalışmaya varlığımı adamaktan başka yurtseverlik yolu olamıyacağı kanısıyla hemen askerlikten çekildim. Çünkü resmi makam ve göreyim buna engel oluyordu.
Bugün için tek kurtuluş yolu milletin birliğini bütün dünyaya göstermek ve kutsal haklarımızı milletin meydana getireceği güçle kurtarmaktır.
Erzurum Kongresince kabul edilmiş olan ilkeleri sunuyorum. Bulunduğunuz yörede gerekli girişimler yapılarak düşmanlarımızın her türlü zararlı fikir aşılamalarının önüne geçmeniz herkesçe bilinen yurtseverliğinizden beklenir. Saygı ve sevgi sunarım Efendim Hazretleri.
Eski Uçüncü Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal
BELGE, 49.
Mektup 13 Ağustos 1919
Şirnaklı Abdürrahman Ağa **Hazretlerine**
LNrşulu Omer Ağa Hazretlerine
Muşarh Resul Ağa Hazretİerine
Yurtsever Efendim;
Sizin yüce halifelik ve padişahhk makamına olan bağlılığınızı ve kutsal vatammızın Ermeni ayakları altında çiğnenmesini kesinlikle kabul etmeyeceğinizi herkes bilir. Bugüne kadar yapmış

olduğunuz erdemli işleri yakından bildiğim için sizi vatan ve millet için çalışmaya adamış olan yurtseverlerin başında göreceğime güveniyorum. Erzurum Kongresince hazırlanan bildiri ve tüzüklerden gereği kadar gönderiyorum. Örgütün o yörece hızla ve kolaylıkla kurulması ve düşmanın zararlı telkinlerine kesinlikle engel olunması konularında bilinen yurtseverlik ve yılmazlığınızın meyvelerini tam güven içinde bekler ve gözlerinizden öperim Efendim.
Eski Üçüncü **Ordu Müfettişi**
Mustafa **Kemal**
BELGE, 50.
13 Ağustos 1919
Eski Meb'us Sadullah Efendi Hazretlerine
Muhterem Efendim;
Yüce halifeliğin ve padişahlığın uğradığı baskıyı, vatan ve milletimizin düşmanlarımız tarafından mahküm edilmek istenildiği acı sonucu bilirsiniz. Bütün bu kıyımlara karşı koyabilmenin tek yolunun milletimizin, haklarını ve kutsal değerlerini savunmak için tek beden olarak güç göstermesi olduğunu anlarsınız.
Doğu Anadolunun her tarafında bu acının sonucu olarak kurulmuş bulunan derneklerin Erzurum Kongresince Tanrıya şükür birleşmesi amacın elde edilmesi için bir güvence olmuştur.
Ulusal birliğimizin içe ve dışa karşı temsil edilmesi için kabul edilen Temsilci Kurula oy birliğiyle üye seçildiniz. Böylece vatan ve milletimiz için birlikte çalışacağımızdan dolayı çok mutluyum.
Kongrece hazırlanan bildiri ve tüzükler yeter sayıda sunulmuştur. 0 yörede örgütlerin kurulup güçlendirilmesini sağladıktan sonra Erzuruma gelmenizi dört gözle bekliyoruz.
Ben kulunuz, Temsilci Kurulumuzda bulunan Eski Denizişleri Bakanlarından Rauf Beyefendi ile Sıvasta toplanmak üzere bulunan kongreye gideceğimizden dönüşümüze kadar Raif Efendi yalnız kalıyorlar. Gelmeniz kendileri için büyük rahatlık yaratacaktır. Hepimi gözlerinizden öperiz Efendim. .
Eski Uçüncü Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal
BELGE, 51.
13 Ağustos 1919
Şeyh Mahmut Efendi Hazretlerine
Erdemli Efendim;

Yüce halifeliğe ve Osmanlı saltanatına olan gerçek bağlılığınız ve sevgili vatanımız **hakkındaki kesin ilginiz hepimizce bilinmektedir. Dünya Savaşının olumsuz sonucu düşmanlarımuza çok fırsatlar verdiğinden barışkesten bu yana devlet, millet ve vatanımıza uygulanan** saldırı ve kıyımlar dayanılamaz ve kabul edilemez kerteye varmıştır. Halifeliğin ve padişahlığın çökmesini ve vatanımızın Ermeni ayakları altında çiğnenmesini ve milletimizin Ermenilere tutsak olmasını kabul edecek hiçbir müslüman düşünülemez. Düşmanlarımızın her taraftaki girişimleri hep vatanın parçalanması ve milletimizin tutsak olması amacına yöneliktir. Milletten güç alamıyan ve tutsak durumda bulunan İstanbul hükümeti güçsüzlükten başka bir şey gösterememektedir.
Milletin tek beden olarak güç ve yeteneğini dünyaya göstermesinden başka kuıtuluş **yolu ve** medet umulacalc yer kalmanuştır. **Bu nedenle ben resmi makam ve görevimin engel olduğunu** gördüğümden hemen askerlik mesleğinden çekilerek vatan ve milletimizin tama kurtuluşuna **kadar** milletle birlikte ve milletin içinde çalışmaya karar verdinı Sizin gibi özverili, yurtsever dinkardeşlerimin benimle birlikte çalışacağımza inanıyorum. Bu kere Erzurum Kongresince kararlaştınbn **bildiri ve tüzülderden sunuyorum. 0 yörede örgütlerin yayılması** ve güçlendirilmesi için yoğun

çaba harcamanızı rica ederim, Yakında Sıvasta toplanacak olan genel bir kongre ile de daha yararlı ve kesin sonuçlar elde edileceği kuşkusuzdur. 0 yörede Ingilizlerin aldatıcı telkinlerinin önüne geçilmesi çok gereklidir. Ulu Tanrı hepimize başarılar versin. Gözlerinizden öperim Efendim.
Eski **Uçüncü Ordu Müfettişi**
Mustafa Kemal

BELGE, *52.*
13 Ağustos 1919
Nurşinli Büyük Şeyhlerden Şeyh Ziyaettin Efendi Hazretlerine
Erdemli Efendim;
Sizin Dünya Savaşı boyunca Osmanlı ordusuna yapmış olduğunuz seçkin hizmetleri ve yüce halifelik ve padişahlık makamına göstermiş olduğunuz yürekten bağlılığı yakından biliyorum. Bu nedenle size içten gelen pek büyük saygım vardır.
Bugün halifelik makamınca, Osmanlı saltanatına ve kutsal vatanımıza karşı düşmanlarımızca kıyasıya kötü davranılmakta ve doğu illerimizin Ermenilere armağan edilmesinde direnmekte olduğunu bilirsiniz. Millete dayanmayan İstanbuldaki hükümetin bütün bu düşman saldırganlıkları karşısında güçsüz ve cılız kalarak ulus ve ülke haklarını savunamamakta olduğu belli olmuştur. Bu nedenle milletimizin varlığını ve birliğini bütün dünyaya göstermek ve haklarımızm tek yönlü kişisel kararlarla yok edilmesine izin vermiyeceğimizi anlatmak amacıyla ben resmi makam ve görevimden ayrılıp milletin içinde ve milletle birlikte çalışmaktan başka çıkar yol göremedim ve hemen askerlikten çekildim.
Acı olayların etkisiyle her tarafta kurulan ulusal ve yurtsal derneklerin delegelerinden oluşmak üzere Erzurumda toplanan bir kongre ile Doğu Anadolu Hakları Savunma Derneği tt kuruldu ve ulusal birliğimizi iç ve dışa karşı temsil etmek için bir Temsilci Kurul seçildi. Bu konuyla ilgili bildiri ve tüzüklerden size sunuyorum. Siz derneğimizin en saygın üyelerinden bulunduğunuzdan kutsal amacı elde etmek için herkesçe bilinen yurtseverlik ve çabalarınızın örgütümüzün o yörede yayılmasına ve zararlı düşman telkinlerinin etkisiz kılınması için kullanılacağına inanıyorum. Birkaç güne kadar Batı Anadolu ve Rumelinin tüm illerinden gelmekte olan delegelerle de genel nitelikte bir kongre Sıvasta toplanacak- tır. Yüce Tanrının yardımı ve Şanlı Peygamberimizin desteğiyle bütün milletimizin bir amaçta birleşmiş olduğunu ve haklarını koruyup savunacak güçte bulunduğunu dünyaya göstereceğiz. Yakında Meb'uslar Meclisimiz açtırılacak ve millete dayalı güçlü bir hükümeti işbaşına geçirerek yurdun esenliği sağlanacaktır.
Sevgi ve saygılarımın kabulünü rica eder ve o yöredeki tüm yurttaşlarıma selftmlar sunarım Efendim Hazretleri.
Eski Uçüncü Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal

BELGE, 53.
13 Ağustos 1919
Garzanda Aşiret Başlarından Cemil Çeto Beye
Efendim;

0 yöreden gelenlerden aldığım bilgilerden sizin yüce halifeliğe ve sonsuza dek yaşayacak olan devletimize sağlam ve gerçek bağlılığınızın sonucundan olarak sevgili vatanımızın düşman isteklerine karşı korunması için göstermekte olduğunuz yurtseverlik ve özveriyi öğreniyorum. Buna çok seviniyor ve şükrediyorum.
Erzuruma gelmeden önce yapılan telgraf haberleşmelerimizde ilk fırsatta oralara gelmek istediğimi bildirmiştim. Ama durum ve olaylar şimdiye kadar buna izin vermedi.
Duymuş olduğunuz ve bundan sonra da duyacağınız gibi Ateşkesten sonra İtilftf Devletleri devlet ve milletimizin haklarına hiç uymayıp memleketimizi parçalamak ve doğu illerini Ermenilere vermek, batı illerinıizden Izmir gibi en baymdır yerleri Rumlara armağan etmek, Karadeniz

kıyılarında bir Pontus Rum hükümeti kurmak amaçlarını güttüler. Bir yandan da Ingilizler Diyarbakır ve yöresi halkını aldatarak türlü türlü biçimler vermeye kalkıştılar. Üçüncü Ordu Müfettişliğim sırasında, düşmanların bu haince kasıtlarına engel olmaya karar verdim. Ve bunun için gereken girişimleri yaptım. Istanbulda tutsak durumda bulunan hükümetin bazı ileri gelenleri, milletten kuvvet almakta gevşek davrandıklarrndan yabancıların gözünde etkisiz kaldılar. Benim ulusal ve yurtsal çalışmalarımdan elbette düşmanlarımız kıvanç duymadılar. Beni Anadoludan İstanbula çağırmak istediler. Ben ise sonuna kadar milletle birlikte ve ulusun bağrında çalışmaya karar verdiğimden gecikmeden askerlikten çekildim.
Bilirsiniz ki Anadolu ve Rumelinin tüm illerinde Hakları Savunma Dernekleri kurulmuştur. Doğu Anadolu illeriniı ve bağımsız sancaklarmın temsilcilerinden oluşmak üzere Erzurumda bir kongre toplandı. Bu sayede tüm Doğu Anadolu halkı birleşti. Iç ve dış politikasını saptayan köklü kararlar aldı ve bir de örgütler tüzüğü yaptı. Bunlardan size sunuyorum.
Birkaç güne kadar tüm Batı Anadolu ve Rumeli illeri delegelerinden oluşmak üzere Sıvasta genel nitelikli bir kongre toplanacaktır. Böylece de tüm ulus tek beden olarak haklarını savunacak duruma gelecektir. Milleti birlik içinde hem içe ve hem dışa karşı temsil etmek için bir Temsilci Kurul seçilip atanmıştır ki ben de bu kurulda bulunuyorum. Tanrının izniyle yakında Mebuslar Meclisi toplanacak ve her türlü ulus ve ülke haklarını savunmaya yeterli güçte bir hükümet iş başına geçecektir. Milletin gösterdiği bu birlik ve yetenek sayesinde tüm yabancı devletleri, Ingilizler, Amerikalılar, Fransızlar, Italyanlar kısaca hepsi vatan ve milletimize saygı duymaya başladılar. Tanrımn izniyle sonuç mutlu olacaktır.
Doğu Anadoludaki derneklerin birleşmesinden doğan Hakları Savunma Derneği nin kesin çalışmalarıyla devletimizin bağımsızlığını ve vatanımızın bütünlüğünü kurtaracağına hiç kuşku duymuyorum. Siz derneğimizin en önemli üyelerindensiniz. Yurtseverlik ve çabalarınızla o yörede az zamanda örgütün sunduğum tüzük hükümlerine uygun olarak kurulacağına ve Ingilizlerin milletimizi parçalamaya ve vatanımızı Ermeni ayakları altında Çiğnetmeye yönelik entrikalarına meydan verilmiyeceğine inanıyorum.
Sıvas Kongresinde bulunmak için geçici olarak Sıvasa gideceğim. Ondan sonra yeniden Erzuruma geleceğim. Gözlerinizden öper oradaki tüm vatandaşlarımıza özel selam ederim Efendim.

Eski Uçüncü Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal

BELGE, 54.

Sıvas Kongresinde Kongre Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretİeri tarafından okunan açış nutku

Muhterem Efendiler;
Vatan ve milletin kurtuluşunu amaçlayan zorunlu nedenler, sizleri bunca zahmet ve engellere karşın Sıvasta topladı. Sarsılmaz yiğit kararlılığınızı kutlar ve hoş geldiniz demek- le mutlu olduğumu bilginize sunarım.
Efendiler, saygıdeğer kurulunuz, iyilik getirici görüşmelerine başlamadan önce bazı şeyler söylememe izninizi rica ederim. Bilinir ki milliyetler ilkesine dayalı sözveriler üzerine 30 Ekim 1918 tarihinde Itilf Devletleriyle ateşkes anlaşması yapıldı. Milletimiz adaletli bir barışa kavuşacağını umdu. Oysa ateşkes anlaşması hükümleri vatan ve milletimiz zararına hergün bir yolda kötüye kullanılmak, saldırı ve zorlama yoluyla hıristiyanlar milletimizin onurunu kırıp zedeleyici nitelikte çılgınca işler yaptılar. Batı Anadoluda Müslümanların temiz bağrına giren Yunan kıyıcıları İtilf Devletlerinin hoşgörülü bakışları önünde canavarca kıyımlar yaptı.

Doğuda Ermeniler Kızılırmağa kadar genişleme hazırlıklarına ve şimdiden sınırlarımıza kadar dayanan soykırım politikasına başladı. Karadeniz kıyılarında Pontus Krallığı hayalinin gerçekleşmesine bile çalışıldı. Adana, Gaziantep, Maraş ve Konya yöresine kadar Antalya işgal edildi ve Trakya da işgal bölgesi içine alındı.
Başkente ise padişahın saraylarına kadar boğucu bir biçimde işgali yoluyla devletin canevinde yabancı tekel ve egemenliği kuruldu ve bütün bu haksız saldırılara karşı İstanbul hükümeti belki de tarihte bir benzeri hiç görülmemiş yolda boyun eğdi ve hep güçsüz ve cılız bir durumda

kaldı. Işte bu durumlar milletimizi sert biçimde uyandırdı. Artık milletimiz pek güzel anladı ki ItilLf Devletleri bu vatanda kutsal değerlerine ve kaderine egemen bir güç ve milli irade var olmadığı yolunda yanlış bir sanıya kapıldı. Ve bu sanı nden cansız bir vatana, kanunsuz bir millete neler yaraşırsa çekinmeden onları uygulanmaya koyuldu, buna karşı kadercilik ve başeğmenin tam bir batış faciasından başka bir sonuç vermiyeceği kanısı doğrulandı.
Efendiler, milletimizin sizler gibi aydınları ve yurtseverleri görünümün acı karanlıklarından umutsuzluğa düşmediler. Çünkü onlar bilirler ki tarih bir milletin varlığını, hakkını hiçbir zaman yadsıyamaz. Çünkü onlar güçlü bir iman ile bilirler ki, aldatıcı bir perdenin arkasından vatan ve milletimiz zararına verilen hükümler, ortaya sürülen kanılar kesinkes sonuçsuz kalacaktır.
Efendiler, Itilif Devletlerinin haksızlıkları ve Istanbul hükümetinin güçsüzlüğü ve cıIızhğı karşısında milletimizin varlığını kanıtlamak ve saldırılara karşı namus ve bağımsızlığını edimli olarak savunmak kararını vermek zorunda kaldı. Gerekli olduğu gibi: Doğuda geçen savaşın her türden zorluk ve acılarını görmüş ve özellikle Ermenilerin yabanilik ve kırıcılığına sahne olmuş kederli sınır illerimiz ulusal namus ve bağımsızlığı kurtarmak amacıyla Ulusal Hakları Savunma, Ulusal Hakları Koruma Dernekleri kurdular. Doğudan ve güneyden tehlike sezen Diyarbakır ilimizde de Vatanı Savunma Derneği kuruldu.
Batıda Yunanlıların saldırı olasılığına karşı kurulan Ulusal Hakları Savunma Derneği Yunanlıların sevgili topraklarımıza ayak basması üzerine buraların Yunanistana katılmasına karşı ayağa kalktı. Trakyada, Kilikyada ve her yanda milli dernekler kuruldu. Kısası milletin batıdan ve doğudan yükselen sesi Anadolunun en uzak köşesinde yankı buldu. Böylece ulusal dernekler düşmanların tutsaklık boyunduruğuna girmemek amacıyla milli vicdanın sarsılmaz kararlılığından doğmuş tek örgüt oldu. Bu sayede yüzyıllardanberi bağımsız olarak yaşayan milletimiz varlığını dünyaya göstermeye başladı.
Efendiler, millette kurtuluş yolunun ancak kendi ruhundan ve kendi örgütlenmesinden doğacağı kanısı yer edince; açık tehlike karşısında bulunan Doğu Anadolu illeri Erzurum Kongresi ni toplantıya çağırdı. Bu arada yapılan haberleşmeler ve neden olan olaylar ve zorunluklarla da tüm vatanın kurtulmasını hedefleyen Sıvas Kongresi, bugün saygıdeğer kurulunuzun oluşturduğu Genel Kongre, 21 Haziran 1919 tarihinde kararlaştırılmıştır.
Efendiler, burada büyük üzüntülerle yüksek kurulunuza bildireceğim ki, memleketin ve milletin kutsal değerlerini sağlamakta güçsüzlük ve miskinlikten başka bir güç gösterememiş olan Istanbul hükümeti milletin sesini boğmak, ulusun ortak bağlarını kırmak ve böylece milleti hep yenilmiş göstermek gibi sadece düşmanlarımızm yararına yazılan umut kırıcı ve bozguncu davranışlarla bütün yiğitliğini takındı. Bu durum ulusal tarihimizde elbette Istanbul hükümeti adına çok lekeli bir bölümdür.
Teşekkür olunur ki Efendiler, milletin ve ulusal gücün tam bir yardımcısı olan namuslu ordumuz, İstanbul hükümetini uyararak zararlı sonuçlar biraz ertelenmiştir. Bununla birlikte, bunun kötü sonuçları bir ölçüde gecikmeler doğurmuştur.
Anımsarsınız ki, Sıvas Genel Kongresine gelmeniz için 22 Haziranda yazılan çağında Erzurum Kongresinden sözedilerek, toplantının 10 Temmuzda toplanması düşünülmüştü. Batı Anadolu delegelerinin bu zamana kadar Sıvasa ulaşabilecekleri kestirilerek Erzurum Kongre kurulunun da Sıvasta genel toplantıya katılabileceği düşünülmüştü. Oysa Sıvas Kongresi ancak bugün toplanabildi. Aradan bir ayı aşkın zaman geçti. Bu uzun süre içinde Erzurum Kongresi kurulunun beklemesinden aslında bilinen ve ortak olan temel amaç ve temel noktalar üzerinden görüşmeler yapılması ve kararlar alınması uygun görüldü. Ve sonra da delegelerin seçim yerlerine dönerek kararların edimli olarak uygulanmasına başlama- ları yeğlendi. Ama kongre genel kurulu böylece Doğu Anadolu adına Sıvas Kongresinde hazır bulunmak üzere Temsilci Kuruldan bir heyetin vekMet etmesine karar verdi.
Erzurum Kongresinin bildiri ve tüzüğünde yazılı olanlardan başka gizli kalmış hiçbir karar yoktur. Yalnız Başbakan Fenit Paşamn Paris yolculuğundan dönüşünde Anadoluda kargaşa olduğuyla ilgili

olarak yapılan bir genelgesi Kongrece büyük t ntülerle okunmuş ve gerçeğe aykırı ve memleket ve millet yararına zararlı olan bu aymazca bildirinin hemen yalanlanması kendisin

den kesinlikle istenmiştir. Birde meb'usların seçiminin çabuklandırılması istenmiştir. Erzurum Kongresi yalnız Doğu Anadolu delegelerinden kurulmuş bulunduğu için yetkisini bu çerçeve içinde tutmak zorunluğu dikkate alınmıştır. Ancak Batı Anadolu ve Rumeli delegelerinin katılmasıyla belirebilecek geniş ve kapsamlı yetkinin kullanılmasım saygıdeğer kurulunuzun toplanması koşuluna bağlı görmüştür. Hatta bu nedenledir ki Doğu Anadoludaki ulusal derneklerin birleşmesinden oluşan topluluğa ad verirken Doğu Anadolu sınırlaması konuldu. Doğrudan doğruya 'Anadolu Hakları Savunma Derneği' ya da "Anadolu-Rumeli Hakları Savunma Derneği' genel adını kullanmak ve bütün milletin hakları adına kendi kendine yetki vermek doğru olamazdı. Böyle yapilsaydı Istanbulda yapıldığı gibi beş, on kişinin bir araya gelerek bütün milletin yetkili vekilleri imişcesine tek yönlü ve gerçek yetki sahibi olan milletle bağlantısız bir girişim niteliğinde olabilirdi.
Bununla birlikte Efendiler, Erzurum Kongresi bütün memleketin ve milletin anlaşıp birleşmesi konusunda Doğu Anadolu illerinin öbür illerle her bakımdan çalışma ortaklığı sağlaması konusundaki isteği kesindir ilkesini kabul etmiştir. Doğal olarak sizlerin katılmasıyla toplanan bu Sıvas Genel Kongremizde vatanımızın bir bütün, milletimizin tek beden olduğunu gereği gibi belirtip kanıtlayacak ilkeler konulur.
Efendiler, Millet Meclisinin toplanması için ötedenberi gösterilen ulusal istekler karşısında Istanbul hükümetinin baştanberi aldığı önemsemez ve sonraları kararsız ve Anayasaya tümüyle aykırı tutum son günlerde ulusal akımın etkisiyle uysal bir duruma girmiştir. Seçimler için emir verildiğini bilirsiniz. Bunun gerçekleşmesini Allahın izniyle sizin sarsılmaz kararlılığınız ve yiğitliğiniz sağlayacaktır. Ancak bundan önceki olaylar evresinde birkaç ya da bir tek yabancı devletin mandası altına girmek gibi doğrudan doğruya varlığımız ve bağımsızlığımızla ilgili bir sorun sözkonusu olmaktadır.
Meclisin daha toplanmamış olduğu bir sırada kuşatılmış ve ulusal bağımsızlığını yitirmiş olan Istanbul hükümetinin kendi başına ve yasaya aykırı bir kararı ya da ulusal istekle- re aykırı bir takım yabancı önerilere başeğmek gibi olup bittilerin olasılığı karşısında Erzurum ve Sıvas Kongrelerinin ulusal ruhun temsilcisi olarak ve biribiri ardından toplanması kesinlikle hayra ve esenliğe yorulacak birşeydir. Sözlerimi bitirirken vatan ve milletin mutluluk ve kurtuluşu amacına bağlı olan kurulumuzun hayırlı bir başarıya ulaşmasını Yüce Tanndan dilerim.

BELGE, *55.*
Sayı Sıvas, 1319/1919
95

Konyada K.O. 12, Diyarbakırda ILO. 13, Bahkesirde K.O. 14, Erzunımda K.O. 15, Ankarada K.O. 20, Bursada Tümeıı 17, Çinede Tümeıı 58, Bandırnıada Tümeıı 61, Niğdede Tümen 11 (61 inci Tümen aracıhğıyla Edirnede K.O. 1) Komutanlıklarına

Istanbul Hükümetinin izlediği gericilik politikası ve son zamanlarda aldığı zorbaca tutum varolan kaygı ve kuşkunun yoğuluşmasına neden olduğu gibi meh'usları seçiminin yapılmasındaki savsaklayıcı tutumu, barışın bizim zararımıza olan tüm hükümlerini kabul edip millete bir oldu bitti biçiminde sunacağını sezdirmektedir ve bu durumda Barış Konferansına verdiği nota gereğince Torosun ötesindeki illerimizin yitirilmesi ve Aydın ilinde kabul ettiği sınırın batı kıyısı bölümü ve memleketin işgal altındaki çeşitli bölgelerinin Allah korusun yitirilmesi tehlikesi bütün çıplaklığıyla sezinlenmekte olduğundan Meb 'uslar Meclisinin seçilmesiyle milletin kutsal haklarını kullanmasına ve iradesini ve gücünü göstermeye meydan kalmadan böyle korkunç bir durum karşısında önlemler alıp haklarını savunmak ve aynca halkı sililhlandırmak ve birbirine karşı kıyıma özendirmek gibi alçakça cinayetlere giriştiği elde edilmiş olan belgelerle söz götürmez bir biçimde kanıtlanan Istanbul hükümeti ile her türlü önlemlere karşın yerini koruduğu sürece ilişki kesilmek ve bu süre ve şu durum devam edecek olursa memleketin yönetimi ve aynı zamanda ortaya çıkması beklenen yeni durumlar karşısında ulusun kaderini belirtip saptamak için genel nitelikli bir kongrenin olağanüstü olarak toplanması gerekıiesi beklenir. Gerektiğinde bu olağanüstü kongrenin gecikmeden toplanmasını sağlamak için üyelerini şimdiden seçmek memleket çıkarları açısından gerekli görülmektedir. Batı Anadolunun delegeleri zaten Sıvasta toplu bir durumdadır.
Bu nedenle her sancaktan ilçelerinin sayısına göre gerekli delegelerin şimdiden seçilmesile yapılacak

ilk bildiride gösterilecek toplantı yerine hemen gelmek üzere her olasılığa karşı hazır bulunmalarının sağlanmasıyla isimlerinin şimdiden Sıvasta Temsilci Kurula bildirilmesi rica olunur.

Bu **şifrenin** örneğini bölgedeki Hakları Savunma Derneklerine bildirip gereğinin elbirliğiyle yerine getirilmesine yardımınız ve biran önce sonuçlandırmanız **rica** olunur.
Temsilci Kurul
Mustafa Kemal

BELGE, 56.

Erzurum Şifrenin çözülmüşüdür
529
Sıvasta Üçüncü Kolordu Komutanlığına
Bedirhant ailesinden Cemdet ve Kdmran ile Diyarbakırlı Cemil Paşa ailesinden ve kaçaklardan Ekrem adında üç kişi silfthlı Kürtler koruyuculuğunda ve eskiden Diyarbakır ilinde bize karşı propagandalar yapan Ingiliz Binbaşısı Nowil ile birlikte Elbistan ve Arga üzerinden Malatyaya geldiler. Mutasarnfla belediye başkanı tarafından karşılandılar; Binbaşı Nowil'in Türk, Kürt ve Ermeni nüfusunu incelemek üzere İstanbul hükümetinin izniyle dolaştıklarını söylediği ve fakat elinde belge bulunmadığı Malatyadaki atlı alayının mevcudunun azlığı dolayısile bunların yakalanmasını göze alamadığı bununla birlikte bunların gecikmeden tutuklanmaları için Istanbula baş vurulduğu On Üçüncü Kolordudan bildirilmiştir. Bu adamların ne amaçla ve ne görev için nereleri gezecekleri hakkındaki bildiklerini Harput valisinden sordum. *6/9/1919*

K.O. 15 Komutanı
Kazım

BELGE, 57.

Şifre
Kişiye özeldir ve bir **dakika bile** geciktirilmemelidir *71911919*
Diyarbakırda 13 üncü Kolordu Kurmay Başkanlığına
Memleket için pek zararlı işler yapmakta oldukları kesinlikle anlaşılan Vali Galip Bey, Malatya Mutasarrıfı ve Kğmran ve Celdet ve Ekrem Beylerle yanlarında bulunan Ingiliz binbaşısının ne olursa olsun tutuklanarak Sıvasa gönderilmeleri için doğrudan doğruya On Beşinci Alay Komutanı Ilyas Beyin emrinde altmış kadar atlı ve katırlının en geç olarak 9/9/1919 da Harputtan Malatyaya doğru yola çıkmaları gerekmiş ve işin çabuklaştırılması için doğrudan o alay komutanlığına da bildirim yapılmıştır.
Bu birliğin hızla yola çıkmasının sağlanmasını önemle rica ederim. Yardımcı olmak üzere yarın Sıvastan bir otomobil ile bazı subaylar da gönderilecek ve birlik için taşıt aracı bulmak yolunda yapılacak harcama da buraca karşılanacaktır. On beşinci alaya verilecek emir örneğinin ivedi olarak bildirilmesini de rica ederim. Bu konularda komutanınızın onayı olmasa bile bildirilenin yapılması zorunludur.

K.O. 3 Komutanı
Salühattin

BELGE, 58.

Kişiye özeldir Elazığdan, ***819/1919***
Çok ivedidir Dakika durmayacaktır
Sıvasta K.O. 3 K.
K: 8/9/1919 kişiye özel şifreye:
1 .Telgraf alınmış ve anlaşılmıştır.
2 .Malatya buraya üç gün uzaklıktadır. Orada atlı ve topçu alayları vardır. Yol hazırlığım tamamlanmış ve Kolordudan aldığım emir üzerine yola çıkmam ertelenmiştir. Kolordunun onayı olmadan buradan ayrılmam uygun olmıyacağından yola çıkma emrimin kolordudan bildirilmesine yardım etmenizi sabırsızlıkla bekliyorum. Bilginize sunulur. 11697 sayılıdır.
Alay 15 Komutanı
Binbaşı
İlyas

BELGE, *59.*

Malatyada Atlı Alay 12 Komutanı Cemal Beyle 7/8 Eylül 1919 gecesi makine başında yapılan yazışmadır. (Yazışmaya başlamadan önce kimliğini anlatması için yöneltilen soru üzerine şu bilgiyi verdi: Üç yüz on bir (1895) sonunda okulu bitirmiş. Kafkas ve Suriye cephelerinde, Atlı İkinci Tümende, Aşiret Yedek Tümeni özel olarak kurulmuş Atlı Alay Komutanlığında ve Iranda Atlı Ikinci Alay Komutanliğında bulunmuş. İstanbullu imiş).

Soru - Yazışmalarımızın hiçbir noktasının hiçbir kimseye söylenmiyeceği konusunda yanınızdaki telgraf müdür ve görevlisine yemin ettirmenizi rica ederim. Yazışmayı sürdüreceğiz.

Yanıt - Yemin ettiler kimse kalmadı. Yalnızız Efendim.

Soru - Oraya, bir İngiliz binbaşısı gelmiş, adını, yanında kimler olduğunu bildiriniz? Yanıt - Belgesinde, Cobertine Nowildir. Yanındakiler Bedirhanzade Kftmran ve CeIfidet Beylerle Diyarbakırh Cemil Paşazade Ekrem Bey ve Diyarbakırlı Hilmi Efendi ve birtakım Kürtlerden oluşmaktadır.

Soru - Kürtler dediğinizin sayısı nedir ve o binbaşı cinsinden ne kadar kuvvet vardır?

Yanıt - On beş yirmi kişi kadar vardır. Bir çavuş bir neferi var. Başka yok Efendim.

Soru - 5/6 gecesi Elazığ valisi otomobille oraya gitmiştir. Orada mıdır ve onlarla ilişki kurmuş mudur?

Yanıt - Buraya gelmiştir. Nowil ile görüşmüştür. Bugün de ziyaretine karşılık vermek üzere Nowil valinin konuk bulunduğu Fabrikatör Mehmet Efendinin evine gidecektir. Obürleriyle görüşüp görüşmediğini bilemiyorum.

Soru - Alayınızın el altında mevcudu nedir?

Yanıt - Alayın bölükleri ayrı ayrı yerlerdedir. Burada ancak bir kadro bölüğü vardır. Onun bir bölüm atları da izleme görevindedir.

Soru - Şimdi, bu anda eliniz altında kaç silflhlı er vardır?

Yanıt - On beş yirmi çıkarılabilir.

Soru - Vali Galip Beyi ve İngiliz binbaşısının, Kamuran, Celftdet ve Ekrem Beylerin tümünün akılhca alinacak önlemlerle bu gece tutuklanmasıyla Sıvasa gönderilmeleri çok gereklidir. Durumunuz bunu yapmaya elverişli midir? Size buradan ve Harputtan yardım yetiştirilecektir.

Yanıt - Valiyi de birlikte mi?

Soru - Ozellikle, evet.

Yanıt - Bildirdiğim gibi durum ve kuvvetim buna elverişsizdir. Kğmuran, Celğdet ve Ekrem Beylerin tutuklanmaları konusunda Kolordu 13 Komutanile yazışmalar oldu. Sonunda şimdilik durumun özelliği nedeniyle tutuklanmalarının uygun olamıyacağı yollu emir de gelmiştir.

Soru - Kendilerine sezdirmeksizin sıkı olarak gözetletiniz. Bütün yaptıklarından bize bilgi veriniz. Kolordu Komutanından emir gelecektir. Bir tarafa ayrılırlarsa gidiş yönleri ve otomobille mi gittikleri bildirilmelidir. Bu kişiler arasında Vali Bey de var, İlyas Beyle aranızda şifre var mıdır?

Yanıt - Vali Bey Elazığdan Amerikan otomobilile gelmiştir. Öbürlerinin otomobili yoktur. Tümü atlı olarak gelmiştir. İlyas Beyle şifremiz vardır.

Soru - Teşekkür ederim. İncelemelerinizin sonucunu her an bekleriz efendim. Bizimle haberleşmek için gereken şifre size bildirileccktir.

Yanıt - Her an yüksek ernrinizi beklerim ve hak etmediğim teşekkürlerin gönülden borçlusuyum. Gönderilecek şifrenizi beklemekte olduğumu bilginize sunarım.

Şifre 8 Eylül **1919**

Malatyada Alay 12 Ath Komutanı Cemal Beye

Bilinen kişiler daha orada mıdır ve bunlar için gözetleme önlemleriniz ne kertede güvenlidir. Öğle ve akşam olmak üzere günde iki kez bilgi vermeniz rica olunur. Mustafa Kemal

Ahmet Zeki

BELGE, 60.

Çok ivedidir Diyarbakırdan, 8/9/1919

360

Sıvasta: **K.O. 3 Komutanlığına**

K: *7194919* şifreye:

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: 15 inci Alay Komutanına yazılan şifre bilgi için aşağıdadır.

1 - Malatyadaki grubun memleketin esenliği açısından nekadar zararlı olduğu apaçık bellidir. Iki ay önce Diyarbakır ilinde hükümete karşı açıktan açığa propaganda yapan Mil11 aşiret başına bir buçuk aya kadar buralarda Osmanh Hükümetinin görevlileri kalmıyacaktır, diyen Musul ilinin bugünkü darmadığın ve (m r d n h) tek nedeni olan Nowil gibi ve (r h a e n k a h) amaca hizmet edeceği bellidir. Diyarbakırdan Ingiliz koruyuculuğunda Kürdistan kurmaya çalıştığı için (a 1 ş d g n d a d v z y y) kovuşturmaya uğradığından Halebe kaçan Cemil Paşazade Ekremin Ingilizlerle birlikte bulunması ötedenberi Osmanlı Hükümetine düşmanlıklarile ünlü Bedirhanilerden Kdmuran ve Celadetin de yanlarında bulunması ve bunların doğruca ötedenberi haince

amaçlar güttüğü bilinen Malatya Mutasarrıfının bölgesine gelmeleri pek çok dikkat çekicidir. Istanbulun, valinin ve mutasarrıfın işten uzaklaştırılması konusundaki birçok bildirilerimize karşın mutasarrıfı hAla korumaları kolorduların asa komutanlarla bile şifreli yazışmalarını yasaklayan emir veren İstanbul hükümetinin hainee amaçları kendilerince bilinen Nowil gibi bir propagandacıya şifre ile haberleşmek ve istediği adamlarla görüşmek, istediği yeri gezmek için izin içeren bir belge vermesi Kolorduca Savaşişleri Bakanlığına bu grubun geri aldırılması için yazılan gerekçeli şifrelere yanıt bile verilmemesi, valinin bölgesinde ulusal gösterilere karşı sert davranması ve yoğun olarak sürgün olayını izlemesi ve geldiği gündenberi aşiretler arasında dolaşarak gizli kapaklı bir politika izlemesi de dikkat çekici bir şeydir.
Istanbul Hükümetinin doğu illerinde ulusal girişime engel olmak amacıyla Ingilizlerle görüşerek Elazığ ili aşiretlerini parayla kandırıp elde etmek istemeleri bu yolda ulusal girişime karşı bir güç kurmak istemeleri çok olasıdır. Bunun vatan çıkarlarına ne kertede aykırı olacağı açıkça belli ise de tarihimizde Rusları Istanbula çağırmak gibi gerektiğinde düşmandan medet umulmuş olduğunun yazılı bulunduğu düşünülürse bu düşence olmayacak şey sayılmaz. Ozellikle tüm Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneklerinin programını çizmek için Sıvasta toplanmış bulunan Genel Kongrenin toplantıda olduğu bu sırada Elazığ ve Malatyada ulusun isteklerine aykırı bir davranış görülmesi vatanımızın geleceği açısından gerçekten çok zararlıdır. Bu durum karşısında ise ancak sizin gibi özverili vatan evladları çıkar yol bulacaktır.
2 .Üçüncü Kolordu ile Kongrenin sayın üyeleri de memleket için pek zararlı işler yaptıkları kesinlikle anlaşılan vali Galip, Mutasarrıf Halil, Bedirhanilerden Celftdet, Ekrem ve Binbaşı Nowil'in ne olursa olsun tutuklanarak koruma altında Sıvasa gönderilmelerini özellikle rica ediyorlar.
Bu amaçla kumandanız altında 60 kadar atlı ve katırlının en geç olarak 9 Eylülde Harputtan Malatyaya gönderilmesi gerektiğini ve yardım için bugün Sıvastan bir otomobil ile bazı subayların gönderileceğini bildiriyorlar.
3 .Gerçekte Malatyada atlı ve topçu alayı var, Fakat Alay komutanları beceriksizdir ve o kadar güvenilir değildirler. Vali postayı vuranları kendisi izlemek düşüncesile tüm atlı alayını istemiş, alay yalnız Hısnımansurdaki bölükle birlikte toplam 40 atlı vermiştir. Amaçlarını elde etmek için Malatyada kuvvet bulundurmak amacıyla bu da bir plan olabilir. Alaya hiç bir zaman daha çok kuvvet verilmemesini yazdım. Valinin, erleri kaçmaya özendirmek için düzen kurduğu yollu alınan haberler de bu düşünceyi doğrular. Buradaki taburunuz yarın Harputa doğru yola çıkıyor. Siverekteki atlı bölüğü de kestirme yoldan Malatyada alayına katılma emri aldı. Daha önce size gerektiğinde erleri hayvanlara bindirerek hızla Malatyadaki kuvveti güçlendirmek için kolordudan emir verilmişti. Malatya durumunun önem kazandığını (a s.. p a lı s) ettiğinizden (v h s. lı) yaptıklarınızı olabildiğince gizliyerek altmış kadar katırlı erle ve iki makineli tüfekle Malatyaya geçtiğinizi yazarsınız. Oradaki subaylar ve Sıvastan geleceklerle görüşerek ikinci maddedeki isteğe uyarak, gereğini yapmak dinsel hağlılığınız ve yurtsal gayretinizden beklenir. Vali gitmiş olursa Ingilizin yakalanmasında da büyük sakınca görürseniz öbürleri için gereken yapıhr. Sonuçta Kolorduya Sıvastan gönderilen birlik tarafından yapılmış olduğunu söylerseniz. Her halde bu

konuda çok ustaca ve yüreklilikle davranılmalı. Yola çıkışınızı ve varışınızı bana, Sıvasa bildirmenizi bu konuda çok sıkı ağızlı davramlmasını, duruma göre uygulamakta sakınca ve olanaksızlık görürseniz bildirmenizi özellikle rica ederim.
K.O. 13 Kurmay Başkanı
Halit

BELGE, 6L

Diyarbakır, 919/1919

Sıvasta K.O. 3 Komutanlığına

1 .(4114, 4224): İlyas Bey 52 katırlı ve 2 mitralyözle bu sabah Malatyaya doğru yola çıkmıştır. Yarın akşam Malatyadadır. İlyas Beye ve Malatyadaki Alay Komutanlarına yazdığım şifreler bilgi için Sıvasa yazılmıştır.
2 .İlyas Beyle aramızda kullanılan ve size bir örneği verilen "a 32 den başlayan şifre anahtarı Malatyadaki Topçu İkinci Alayda vardır. İki grup olarak kullanılmalı ve (menzil anahtarıyladır) sözlerinin eklenmesi ve adı geçen Alay Komutanı Binbaşı Erzurumlu Münir Beyin, Atlı alayı komutanının değiştirilmesi konusunda Kenan Beyle haberleşmekteyim. Bugün resmi olarak da tutuklanması için bir emir yazmıştım. Komutan emredemedi. Artık muhaliflerle dolu bir çevrede ve ilimizdeki güçlükleri anlarsınız, buna göre beni daha çok işler yapmamak konusunda haklı göreceğinizi umar ve saygı sunarım Efendim.
Kemal Beyin daha güvenilir olduğunu ve bu kanaldan haberleşilmesini dilerim. Şifre servis sayı *365.*

K.O. 13 Komutan Vekili

Cevdet

BELGE, 62.
Şifre Sıvas, 91911919
Sayı 23
Erzurumda On Beşinci Kolordu Komutanlığına
Ankarada Yirminci Kolordu Komutanlığına
Bağımsız Kürdistan kurulması propagandası yapmakta olan İngiliz Binbaşısı Mister Nowil, yanında Mevlanzade Rifat, Bedirhanilerden KAmuran, CeMdet ve Cemil Paşazade Ekrem Beyler adındaki kişilerle Malatyaya gelerek Elazığ Valisi Ali Galip Bey de kendilerine katılarak Bedirhanilerden olan sancak mutasırrıfı Halil Beyle ortaklaşa millet ve vatana karşı işler yapmaya kalkıştıkları ve sözde postayı vuranları izlemek amacıyla etraftan Kürtler getirmeye kalkıştıkları haber alındığından Harputtan 15 inci Alay Komutanı makineli tüfekle donatılmış bir askeri birlik, Aziziyeden iki atlı bölüğü, Siverekten Malatyadaki Atlı On İkinci Alaya Bağlı bölük Malatya üzerine gönderilerek adı geçenlerin tutuklanma- ları yoluna gidilmiştir. Sonuç ayrıca bildirilecektir.
Mustafa Kemal
BELGE, 63.
Şifre Sıvas, 91911919
Sayı 21
Diyarbakırda On Oçüncü Kolordu Kurmay Başkanlığına
Malatyada toplanan millet hainlerinin **bu** kez de sözde postayı vuranları izlemek amacıyla etraftan Kürtleri getirmeye kalkıştıkları duyuldu. Aziziyeden yola çıkan Üçüncü Kolordu atlı bölüklerine en kısa yoldan Malatyaya gitmeleri emredildi, Buna göre posta hırsızlarını izlemek için uzaklaştırılmış olan On İkinci Atlı Alay bölüğünün de gecikmeden Malatyaya gönderilmesi çok gereklidir. İşin ivediliği nedeniyle alay komutanına böyle salık verilmiştir. Kolordudan da doğrudan doğruya emir verilmesi rica olunur. Bugün ayrıca otomobil ile Malatyaya subaylar da gönderilmiştir.
Mustafa **Kemal**

BELGE, 64.
Şifre Sıvas, 919/1919
Sayı 18
Malatyada On İkinci Ath Alay Komutanlığına
Harput valisi ile Malatya mutasarrıfının Ingilizlerin aleti olarak vatan ve milete karşı girişimlerde bulundukları ve şu sırada Malatyada bağımsız Kürdistan kurma propagandası yapmak için gelmiş olan Ingiliz Binbaşısı Mister Nowil ve yardakçıları Kamuran, Celftdet ve Ekrem ve Mevlnzade Rifat Beylerle birleşerek, sözde postayı vuranları izlemek için mutasarrıfın yöreden silflhlı Kürtler istediği anlaşıldı bu konuda sizden de bilgi bekliyorduk. Doğrudan doğruya millet ve orduya karşı hainee bir davranış olan bu girişime karşı alayınız ne önlem almıştır. Çabuk bildirilmesini bekliyorum. Hısnımansurdaki bölüğünüzün izleme işinden alınarak gecikmeden Malatyaya getirilmesi gereklidir.
Mustafa Kemal
BELGE, *65.*
Şifre
Sıvas, 9/9/1919
Kemahta Eski Mebus Sağırzadelerden Halet Beyefendiye
Ingiliz koruyuculuğundan bağımsız bir Kürdistan kurulması anıacıyla propaganda yapmakta olan Ingiliz binbaşılanndan Mister Nowil'in din ve milletlerini satmış Kürt Beylerinden Ekrem, Kfimuran Ali, Celdetle Malatyaya geldiği ve İstanbul hükümetini tutan yani millet ve vatan hami olan Harput valisinin de bunlara katıldığı ve Bedirhanilerden Malatya Mutasarrıfı Halil Beyle birlikte sözde postayı vuran hırsızları izlemek uydurma amacıyla Kürtleri getirmeye giriştikleri haber alındı. Elbette yapacakları kötülükleri önlemek için askert ve idari önlemler alındı. Şu kadar ki, Kürtlerin kutsal halifelik makamına ve vatana sadık olduklarını ve ona bağlı bulunduklarını göstermek için bazı ağaların bir parça Kürt kuvvetile birlikte Malatya doğrultusunda yola çıkmak ve padişah ve millete karşı Ingilizlerle işbirliği yapmaya kalkışan ve o yörenin temiz yürekli Kürtlerini posta hırsızlarını izleme yalanı ile toplayarak boş yere asker tarafından öldürülmelerine ve padişaha, millete karşı isyan

etmiş bir duruma sokulmalarına neden verecek olan bu vatan hainlerinin alçaklıklarım sözünü ettiği Kürtlere çabuk yoldan bildirerek yapılan çağırıya uymamalarını sağlamaya bütün gücünüzle çalışmanız çok beklenir. Olabilirse gecikmeden işe koyularak sonucun bildirilmesini rica ederiz.
Mustafa **Kemal**

BELGE, 66.

Malatya, 16 Eylül 1919

Sıvasta K.O. 3 Komutanlığına

Ek 15/9/1919 şifre: Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Vali, mutasarrıf hakkında söylenilen sözleri dinlememiştir. Dahası ileri gelenlerin kendisine mutasarrıfa karşı söylediklerini ve yaptıklarını yakmmalan tümüyle mutasarrıfa haber vermiştir. Sonra da ileri gelenlerin bu konuda kendisine yönelttikleri sorulara karşı benim Istanbulda da sır saklıyamadığım herkesce bilinir. Ben sır küpü değilim. Fakat merak etmeyin ben mutasarrıfa başka tarzda anlattım demiştir. Sıvasta Malatya ve Harputta yapılan açık tel yazışmasını ve kendisini mutasarrıfı ve yeğenlerini ve öbürlerini yakalamak üzere Harputtan İlyas Beyin Sıvastan da birtakım subayların yola çıktığını bura telgraf müdürü hemen valiye haber vermesi üzerine valiyi pek büyük korku kaplamış ve bütün geceyi hükümet konağında geçirmiştir. Vali kendisi telefonla mutasarrıfı birçok kereler çağırmışsa da mutasarrıf gelmemiştir. Bütün gece odada dolaşarak uyuyamamıştır. Vali jandarma komutanına, savunmak üzere tüm jandarma ve polisi toplamasını emretmişse de mevcut kuvvetin az olduğunu ve böyle bir zamanda şehrin güvenliğine bakacak kimse kalmıyacağını, kendilerinin temel görevlerinin güvenliği sağlamaktan başka birşey olmadığını söyliyerek kabul etmemiştir. Bunun üzerine Hacı Kayaya adamlarile İlyas Beyi yolda pusuya düşürerek tutuklaması için başvurmuşsa da oradan olumlu bir yüz görmemiştir. Bunun üzerine kaçmaya karar vererek Hacı Bedir Ağayı da bu konuda kandırmıştır. Bunlara uyan Hacı Bedir

Ağanın kardeşi olup Hacı Bedir Ağanın kendisi dinine bağlı ve namuslu bir kişi olduğunda herkes birleşmektedir. 10 Eylül sabahı bunlann yola çıkmaları kararlaştırılmışken yanlarında birkaç jandarma ve siiğlılı Kürt olduğu halde birden hükümete gelmişlerdir. Bu sırada ath alap tarafından mutasamfin evinin telefon telleri kesilerek ve evi sarılarak basılmıştır. Bunu hükümette para almakla uğraşan vali ve mutasarnf haber alınca bunlar çok korkarak her şeyi unutmuş- lar ve yanlanndakilerle birlikte atlarına binip hızla kaçmışlardır. Mustafa Kemal ve yardakçılannın tepeleme giderlerine karşılık olmak üzere o konudaki emre uyularak altı bin lira alınmıştır, cüinlesi yazılı ve her ikisi tarafindan imzah belgeleri de olduğu gibi bırakmışlardır. Belge jandarma komutanındadır. Bu para alınmış ve unutulmuş olduğuna göre paranın alınarak ulusal savaşım için harcanması yüksek onaylarına bağlıdır. Sonraki olaylar bildirilecektir.

K.O. 3 Emir Subayı

Recep Zühtü

BELGE, 67.

Malatya, 1719/1919

Sıvas K.O. 3 Komutanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Ek *16/9/1919* şifreye:
Jandarma komutanının düşüncesine göre kaçakları Kürtler arasında ele geçirmek olası değildir. Yapılan girişimler etkisiyle Kürtler arasında da duramıyacaklarından Mutasarrıfın Urfaya Ingilizlere sığınması, valinin de Kayseriye, oradan da Istanbula geçmesi olasıdır. Valinin ailesi Elazığdadır. Mutasarrıfınki de burada Amerika yoksullar evine sığınmıştır. Vali ailesine çok bağlı ve tutkun olduğundan ailesini izleyerek kendisine ulaşılabilir. Bu konuya olabildiğince dikkat ediyorum. Elazığdan ayrıldığında izleyebilmek için bana da haber verilmesi için Elazığda gerekenlere emir verilmesini dilerim. Adı geçenleri izleyerek Kaysende ya da Bozanti-Eskişehir hattı üzerinde valiye ulaşmayı kesin görüyorum. Mutasarrıfın yeğenleni Celadet ve Kamuran, Nowil'in yanında imiş. Atlı alayı tarafından mutasarrıfın evinin yeterince önlem alınmadan ve gereken yerler tutulmadan basılması ve sık ağızlı olmaya gerektiği gibi önem verilmemesi vali ve mutasarrıfın yanlarındaki silahlı adamlarla karşı koyarak burada bulunan az sayıdaki askeri güçlere karşı kanlı bir saldırıda bulunmaları olasılığından çekinerek onları ürkütmek ve asıl amaçlarından olduğu gibi kaçmalarını kolaylaştırıp çabuklaştırarak buradan biran önce çekilip gitmeleri için bile bile yapıldığnı Jandarma Komutanı

Tevfik Bey sözleri arasında sezinletmek istemiştir.
Buradaki atlı ve topçu alayları komutanları da halk üzerinde iyi bir eki bırakamamışlardır , Hacı Kayanın üç bin silahlı çıkarabilecek bir aşiret başı olduğu ve aşiret bireyleri yakınlardaki Kürtlerin en temiz ve yüreklilerinden bulunduğu anlaşılıyor. Hacı Kaya ve Hacı Bedir Ağalardan delege olarak çağırılacak olursa aslında öbürlerine oranla yumuşak başlı ve ülkeye bağlı bu yöre Kürtlerinin pek çok memnun edilmiş olacağı bildirilir.

K.O. 3 Emir Subayı
Recep Zühtü
BELGE, 68.
Şifre Sıvas, 101311919
İvedidir
Sayı
32

Malatyada On Beşinci Alay Komutanı ilyas Beye

Vali ile mutasarrıfın kaçmaları, amaçlarındaki hainliğin en büyük kanıtıdır. Bu vatan hainleninin Ingiliz parası ile millet ve halifeliğe karşı Kürtlük ilkesi için çalıştıkları ve ne yazık ki Istanbuldaki hükümetin de bunların cinayet ortağı olduğu elde edilen şifrelerden anlaşıldı, sorun tümüyle vatan sorunudur, bu nedenle herşeyden önce bu alçakların çabuk yakalanmaları ve oralarda Kürtlük akımına elverişli ortam bırakılmaması kesinlikle gereklidir. Sıvastan katırlara bindirilmiş bir birlik evvelki akşam o tarafa gönderildiği gibi, Aziziyeden iki atlı bölüğü, Malatya doğrultusunda gönderilmiş ve ayrıca. Mamahatundaki atlı alayına, Harputa yürümesi emredilmiştir. Bundan başka Kemahta oturan eski meb'us Sağırzadelerden Halet Beye de birtakım Kürt ağalarıyla

birlikte kendisinin o taraflara inerek Kürtlerin, bu alçakların hilesine aldanmamaları için birşeyler yapılması salık verilmiştir. Malatyada mutasarrıflık görevinin jandarma komutanı tarafından üstlenilmiş olması çok yerindedir. Tıpkı bunun gibi namuslu ve yurtsever başka birinin de Harputta ivedilikle valiliği ele alması, Malatya ve Harputtaki hükümet güçlerini tümüyle ele alarak kökünden sökülüp atılması ve kaçak hainlerin İngiliz parasile Kürtleri aldatarak padişah ve askere karşı kışkırtmaya çalıştıkları; bunlara uyanların bağışlamadan ve acımadan yok edileceği her tarafa uygun yollarla duyurularak temiz ve namuslu halka gerçek durumu bildirmek gibi önlemlerin bir an önce alınması çok önemlidir.
Bu millet hainlerinin İngilizle işbirliği yapacağının da göz önüne alınarak gerektiğinde ulusal varlığımızı tehlikeye sokacak olan yabancı askerlerine de karşılık verileceğinin ön- görülmesi gereklidir.
İzlenip yakalanmaları için alınan önlemlerin bildirilmesini rica ediriz.
Mustafa **Kemal**

BELGE, 69.
Şifre Sıvas, 101911919
İvedidir
Sayı
125

Diyarbakırda On Oçüncü Kolordu Kurmay Başkanı Halit Beyefendiye

t .Malatya **durumunu** biliyorsunuz. Hainlerin izlenip yakalanmaları için Kolordunuzdan **amir** verilmiş olması **çok** yerindedir. Uçüncü Kolordu Aziziyedeki iki bölüklü atlı alayına en kestirme yoldan anayola çıkarak Malatyaya yürümek emrini verdi. On Beşinci Kolorduya Mamahatundaki atlı alayını Harputa göndermesini yazdık. Bildiğiniz gibi Sıvastan ayrıca katırlara bindirilmiş bir birlik evvelki akşam Malatyaya doğru yola çıkarıldı.
2 .İçişleri Bakanı ile Harput valisinin elde edilen şifreli haberleşmelerinden Ali Galip Beyle yardakçılarının önemli kuvvetler toplayarak Sıvas üzerine yürümek gibi bir vatan hainliği girişiminde bulunmak istedikleri kesinlikle anlaşılmış olduğu için o kuvvetlerin yetişmesini beklemeye gerek kalmadı. Bu alçakların ivedilikle izlenip yakalanmaları ve Kürtlük akımına elverişli durum oluşmasına olanak bırakılmaması için Kolordunuzca her türden önlemin alınması çok önemlidir.

Alınacak önlemlerle o bölgede başgösteren Kürtlük akımının büsbütün önlenmiş olacağı açıktır.
3 .Kaçan vali ve mutasarrıf yerine güvenilir namuslu iki kişinin hızla atanması çok gereklidir. Biz Malatyadaki jandarma komutanını da uygun bulmaktaysak da Diyarbakır mektupçusuna güvenmemekteyiz. Her halde bu iki göreve Kürtlük akımını kökünden sökecek, milli birlik uğrunda bilgili, canla başla çahşacak kimselerin ivedilikle atanması çok gereklidir. Son duruma göre bu konuda İstanbul hükümetinin oy ve onayını almak elbette sözkonusu olamaz. Bu konudaki düşüncenizi ve alınacak önlemlerin bildirilmesini beklemekteyiz.

Mustafa Kemal

BELGE, 69,
Şifre Sıvas, 101911919
Çok ivedidir
Sayı
33

Erzurwnda On Beşinci Kolordu Komutanlığına

Harput Valisi Adi **Galip** Beyle Malatya Mutasarrıfı ve İngiliz Binbaşısı Mister Nowil ve yardakçılan askerin Harputtan Malatyaya doğru yola çıktığını duyunca bu sabah Kfthta doğrultusunda kaçmışlardır. Bunların o yakınlardaki Bedir Ağanın yanına giderek Kürtleri toplayıp karşı saldırıya kalkışacakları ve belki Maraşta İngiliz kuvvetlerinden de yardım alacakları kesinlikle anlaşılmıştır. On Uçüncü Kolordu izlemelerini emretmiş ve Üçüncü Kolordu da kuvvetlerini ola-

bildiğince güneye doğru kaydırmıştır. Durumun tümüyle millet yararına olarak sonuçlandırılması ve bu hainlere kıpırdanacak bir fırsat verilmemesi için en büyük etkinliğin gösterilmesi gerekliliği doğal bulunduğundan Mamahatundaki atlı alayının Harputa doğru yola çıkarılmasının bizce uygun görülmekte olduğunu bildiririz.

Mustafa Kemal

BELGE, 70.
ÖRNEK 1
İçişleri Bakanı **Adil** Beyefendiye
Sizinle Elazığ Valisi Galip Bey arasında karşılıklı çekilen telgraflar Kongre kurulunun eline geçmekle oldukları gibi valiliğe verildi. Bu telgraflann örneklerini aşağıya yazıyorum. Verdiğiniz emir, Galip Beyin aldığı görev, doğrusu beni şaşırttı. Bir yandan benim görevden alındığımın doğru olmadığını bildirerek beni aldatıyor ve tehlikesi büyük bir duruma sokuyorsunuz. Obür yandan da müslümanları biribirine kırdırmak için cinayet düzenlen kuruyorsunuz. Sizi bu türden düzenlere iten nedir. Bir türlü anlayamıyorum. Burada padişahına karşı ayaklanmış bir kütle mi vardı ki eşkıyadan oluşan bir bastırıcı güç göndermeye gereksinim duyuyorsunuz. Ve böyle boş ve haince girişimlerin başarılı olabileceğine nasıl inanıyorsunuz. Ötedenberi söylediğim gibi ilde dinginliği ve iç güveni bozacak bir davranış bile yoktur. Amacınız Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Beyi yakalamak ve Kongreyi dağıtmak ise bunun yapılamıyacağını daha önce bildirmiştim. Şimdi yine bu iş için halk arasında birbirini öldürmeye yol açmaya, memleketi ateşe vermeye, büsbütün elden çıkarmaya neden olmak ve sonunda vatan ve millete karşı ihanet suçunu oluşturur. Ben öyle anlıyorum ki, siz koltuk tutkusu yüzünden gerçeği göremiyorsunuz ve gerçeği söyliyenleri sevmiyorsunuz. Onları susturmak, ezmek istiyorsunuz. Bilerek ya da bilmiyerek düşmanların ekmeği- ne yağ sürüyor ve memleketi yıkıntıya sürüklüyorsunuz. Bu durumda bulunan bir bakana artık güvenim kalmadı. Bugüne kadar her sorumluluğu kendim üstlenerek işleri yürütmeye çalıştım, fakat bu dakikadan sonra ben valilikte bulundukça Harput ve Malatya müslümanlarının Sıvas müslümanlarile ve buradaki müslüman olmayan halk ve yabancılar ile birbirlerini öldürmeleni gibi acıklı ve kanlı bir duruma katlanabilecek kadar vicdansız olmadığımdan buna izin veremiyeceğim. Bu konudaki sorumluluğun tümüyle size ait olduğunu bildiririm Efendim.
101911919
Sıvas Valisi
Reşit
ORNEK 2
İçişleri Bakanhğı

Eski Sıvas Valisi Reşit Paşa Hazretlerine
K: Kongrenin orada yapılacağını bildirdiğiniz toplantılardan Itilf Devletlerinde bundan öncekinde olduğu gibi doğacak büyük kötü etki ve bundan vatan ve millete gelebilecek ağır zarar kaygılandırıcı olduğundan bu konuda telgrafınıza karşılık olarak önceden dikkatinizi çekmiş ve bu girişimin uygun bir yoldan önlenmesini yetenek ve yurtseverliğinize bırakmıştım. Iki seçenek içeren yanıtınız üzerine Galip Beyin görevlendirilmesi konusunda Bakanlar Kurulu kararıyla Padişah buyruğu çıkarıldı. Vatan ve milletin karşı karşıya bulunduğu büyük tehlikeleri arttırmakta olan bu olaydan vazgeçilmesi konusunda ötedenberi yapılan bildirimleri ve bunları yineleyen yazıları dikkate almayarak politika gereklerine aykırı, vatan ve milletimiz için gerçekten tehlikeler doğurucu davranışlarda direnenler tarafından Galip Beye saldırmaya kalkışmaya kadar varılması düşüncesi üzerine salt böyle bir münasebetsizliğin önlenmesi için Galip Beyin gerektiği sayıda koruyucu ile birlikte gitmesi uygun görülmüştü ve birkaç koruyucu ile gitmek istiyen Galib Beye böyle bir saldırıya uğramamak için önlem olarak koruyueuların artırılarak sayılarını yüz, yüz elliye çıkarması salık verilmişti. Bu kadar az bir sayı amacı açıkça belirleyen bir kanıttır. Bu yorumlanıp saptırılamaz. Galip Beyden örneğini verdiğiniz yolda bir telgraf da alınmamıştır. Bu konuda sizinle karşılıklı yazıştığımız telgraflarla içindeki düşünceleri ve örneğini gönderdiğiniz telgrafım dik-

katle okunursa bu defa yazdığınız telgrafın ne denli yersiz ve kişisel tutumunu ve vicdanını pek iyi bildiğiniz eski bir ulus hizmetlisine karşı kullandığınız deyimlerin ne denli yakışıksız olduğunu elbette kavrar ve halife hazretlerinin yüksek emrine uymak gereğini anlarsınız. Hiç kimsenin tekelinde olmayan yurtseverlikteki benim payım Tanrıya şükür hiç kimseden aşağı değildir.
101911919
İçişleri Bakanı
Adil
ÖRNEK 3
İçişleri Bakanı Adil Beyefendiye
K: 10 Eylül 1919. Önce görevden alınmaklığıma ilişkin halife buyruğunun resmi olarak bildirilmesini rica ederim. İkincisi güvenilir kaynaklardan haber alındığına göre yeni vali Galip Beyin Sıvasa birlikte girmek üzere Malatyada birtakım eşkıya ve haydutları başına toplamak ihanetinde bulunduğu görülmesi üzerine orada yakalanmasına girişilmiş ise de yanında bulunan İngiliz Binbaşısı Nowil Malatya Mutasarrıfı Bedirhanilerden Halil ve kolaylık olsun diye kendilerine sizin belge verdiğiniz Kamuran ve Celdet ve Diyarbakırlı Cemil Paşazade Ekrem Beylerle birlikte Khta yönünde kaçmışlar ve şu anda izlenmektedirler. Bu duruma göre Galip Beyin buraya gelmesi zamana bağlı ve belki kuşkulu olduğundan bu gerçekleri padişaha sunduktan sonra işden çıkarılmam konusundaki padişah buyruğunun güvenilir bir bakan tarafından resmi olarak bildirilmesiyle birlikte bundan sonra kesinlikle sorumluluk kabul edemiyeceğimden halife buyruğuna boyun eğerek çekilmek için kime vekalet vereceğim gene o bakan tarafından bildirilmesine izin verilmesini dilerim Efendim.
Sıvas Valisi
Reşit
BELGE, 71.
Malatya
Kişiye **özel**
Sıvasta K.O. 3 K.
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinedir
Bilinen kaçakların 10/11, 9, 1919 gecesini Rakada geçirdikleri ve 11/12, 9, 1919 gecesini de Rakanın yarım saat yakınında bir köyde bir aşiret başının yanında geçirecekleri anlaşılmakla durum bildirilir.
1119/1919 Alay 15 K, Binbaşı
İlyas
BELGE, 72.
Ankarada K.O. 20 Komutan Vekilliğine
Erzurumda K.O. 15 Komutanı Küzım Paşa Hazretlerine
Diyarbakır'da K.O. 13 Komutanı Albay Cevdet Beye

Malatya **kaçaklarının** 10/11 Eylül gecesini **Malatya yakınında Raka 11/12** gecesini Rakaya yarım saatlik bir köyde bir aşiret başının yanında geçirdikleri Malatyadan haber alınmıştır.
12/9/1919 Mustafa Kemal

BELGE, 73.

Malatya, 111911919

Yüzbaşı Faruk Beyin dönmesinden önce validen ayrılan ve geç olarak merkeze gelenin (ismi yok) verdiği bilgi aşağıda sunulur. 'Vali Ali Galip ve Mutasarrıf Halil Beylerin yerlerine geri dönüp ailelerile birlikte istiyecekleri yöne gitmek üzere serbestçe memlekete girmelerine ve kendilerine hiçbir yolda kanşılmaması ve saldırılmaması için benden kesin güvence istemekte oldukları şimdi yanlarına gidip gelmiş olan birisi aracılığıyla haber gönderecekleri ve böylece ülke esenliği adına bunların bu yolda yaptıkları önerilerini kabul etmenin uygun olup olmadığı hakkındaki emrinizi beklemekte olduğumuz bilginize sunulur.
İlyas

BELGE, 74.

Malatyada İlyas Beyefendiye

Ali Galip ve Eski Mutasarrıf Halil ve yardakçılarırnn millete karşı hainlik ve alçaklıkları kesinlikle anlaşılması üzerine bu sorunu onlarla ilişkiye geçerek değil yalnız ve ancak padişahımıza doğrudan doğruya gerçekleri bildirmek yoluyla çözümlemek için bu dakikada bütün Anadoluda tüm valiler, mutasarrıflar, komutanlar ve millet telgraf başında bulunuyorlar ve İstanbul hükümetini Ali Galip ve yardakçılarıyla hainlik ortağı sayarak suçluyorlar. Böyle bir anda başka bir çözüm yolu düşünülemez. Bu konuda sizin çok sert ve ciddi davranacağınıza güveniyoruz. Mutasarrıf vekili Tevfik Beyden ve Topçu Alay Komutanı Münir Bey ve Atlı Alay Komutanı Cemal Bey akradaşlarımızın da tıpkı böyle davranmalarını bekleriz. Sivil ve askeri yönetimce en son alınmış olan önlemlerin açıklanmasını rica ederiz. Bu adamların ailelerine iyi davranılarak göz altında bulundurutmalıdırlar. Yandaşları duraksamadan ve gecikmeden tutuklanmalıdır, azıcık karşı koyan ve karıştırıcılığa kalkışanlar acımaksızın hemen idam olunmalıdırlar.
Halifeliğin ve padişahlığın korunması ve milletin hak ve kutsal değerleri bu yolda davranmayı zorunlu kılıyor.

Genel Kongre Kurulu

BELGE, 75.

121911919

Saat 1:40

Malatyada On Beşinci **Alay Komutanı ilyas Beye**

Şimdi yerinden verilen sağlam bilgiler şöyledir: Ingilizlerin bugün Urfada üç yüz, Gaziantepte üç yüz elli, Maraşta yüz erleri vardır. Böyle olduğuna göre size bir İngiliz tümeninden sözedenlerin lğfları, vatan ve millet hainlerinin yalanını aktararak moralinizi bozmak, alçaklıktır. Bu gerçeğin gerekenlere duyurulması uygun olur.

Mustafa Kemal

BELGE, 76.

Malatya, 11-12/911919

K tele: 1 .Koşul ileri süren Vali Galip, Mutasarrıf Halil Rami Beylerdir. **2** .Sıvastan gönderilen subaylar daha gelmemiştir. 3 .Hısnımansur ve Siverekten yola çıkan bölüklerden bilgi yoktur. 4 .Toplanmakta olduğu bildirilen atlı alayının olabildiğince hızla Malatyaya gönderimesi için emir verip yardımcı olmanızı dilerim. *5* .Bilinen kişilerin aşiretlerin yardımıyla Malatyaya saldırmaları durumunda sertlikle karşı koyulması kesin olarak kararlaştırılmıştır. 6 .Yarın 12/9/1919 da Bedir Ağaya buradan aşiret başlarından bir Kürt grubu gönderilecektir. Heyet, Bedir Ağayı sözdinler duruma getirmeye çalışacaktır. 7 .Eldeki kuvvet, Malatyayı uzun süre bir Kürt saldırısma karşı korumaya yeterli değildir. Bunun için olabildiğince hızla yardımcı kuvvetlerin gönderilmesine aracı olmanızı yeniden dilerim.
ilyas

BELGE, 77

.Onemli işleriniz olduğu için ayrılabilirsiniz. Kongre hğlğ toplantı durumunda olup haberleşmeyi sürdürdüğünden gerektiğinde bir şeyi bildirebilmek için telgrafhanede bir subay bırakmayı rica ederiz.
.Atlı Yaveri Cemil Bey emirlerinizi bekliyor.

Mustafa **Kemal**

BELGE, 78.

Tel Malatya, 141911919

İvedidir
748
300
Sıvas Kongresi Sayın Kuruluna

1 .Buraca alınan ivedi önlemler ve gerek Rakaya gönderilen öğüt grubunun toplanmış olan aşiretlere ve onların başındakilere yapmış oldukları telkinlerin iyi bir sonucu olmak üzere toplanmış olan bine yakın aşiret üyelerinin tümüyle dağıtılması başarılmıştır.

2 .Buradan kaçan, birtakım uydurma sözlerle aşiret başlarını elde etmeyi, Kürtleri başına toplamayı ve sonuç olarak isteğini gerçekleştiremiyen Ali Galip ve Halil Rami Beyler artık önlemler, öğütlemeler ve özendirmeler sonucu ülkeden ayrılmak zorunluğu karşısında bulunduklarından buradan gönderilen eski Pütürge Kaymakamı Ragıp Beyle Kğhta aşiretleri başı Hacı Bedir Ağanın koruyuculukları altında ve Kilhta yoluyla Urfaya gitmek üzere bugün Rakadan yola çıkmışlardır.
3 .Başına toplamış olduğu birtakım alçaklarla buraya gelerek Türk ve Kürt halk arasında arabozuculuk etmek istiyen İngiliz Binbaşısı Nowil, üstü olan Albay Bell'den aldığı emir ve direktif üzerine yarın sabah erkenden Gözene yoluyla ve yine jandarmalarımızın koruyuculuğu altında sancak merkezine uğratılmaksızın Gözene bucağı üzerinden rahatça Elbistana doğru yola çıkaeaklardır,
4 .Alındığı bildirilen olumlu önlemler sonucu olarak bütün olaylara doğallıkla son verildiği ve güvenlik yeniden kurularak memleketin her yanında tam bir dinginlik bulunduğu bilgi için sunulur.

Malatya Mutasarrıf Vekili
ve **Jandarma** K.
Binbaşı
Tevfik

BELGE, 79,

Tel Sıvas, 151911919
Sıvas Merkez Kuruluna (yazı)
15, 20, 13 öncü Kolordulara.
Niğdede 11 inci Tümene.
15, 5 inci Tümenlere.
Trabzon, Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Van, Kastamonu, Konya, Ankara valiliklerine.
Kayseri, Erzincan, Bolu, Samsun, Afyon, Kütahya, Yozgat, Kırşehir
Mutasarrıflıklanna
Kaçak Harput Valisi Ali Galip, Malatya Mutasarrıfı Halil ve avaneleri Bedirhanilerden Kğmuran, Celftdet ve Cemil Paşazade Diyarbakırlı Ekremin, İstanbul hükümetinin direktifiyle ulusun hakh isteklerini söndürınek, Sıvasta toplanan Genel Kongreyi dağıtmak haince amacıyla başlangıçta eşkıya yakalamak için yardım isteği sonra da kaçışları sırasında Malatya ve yöresinin Ermenistan olacağı ve dahası Harputtan yola çıkan askerimizin sözde Ermeni askerleri olduğu yolundaki kışkırtıcı, aldatıcı suçlu davranışları sonunda yörede toplanmış olan bir kısım Kürtlerin Malatyadan gönderilen öğüt grubu tarafından kendilerine gerçeğin anlatılması üzerine kaçaklara lanet ederek bütünüyle dağıldıkları ve vatan hainlikleri bütün millet tarafından anlaşılan kaçaklar artık aşiretlerin içinde barınamayacaklarmı anladıklarından İngilizlere sığınmak üzere Urfaya kaçtıkları, Kürtleri kutsal halifelikten ayırarak İngiliz tutsaklığına sokmak amacıyla propaganda yapmakta olup kaçaklarla birlikte Malatyadan kaçan bildiğiniz Ingiliz Binbaşı Mister Nowilin de jandarmalarımızın gözetimi altında Elbistana doğru gönderildiği yerinden bildirilmiş olup durum duyurulur.
Temsilci Kurul
BELGE, 80.
İlimiz Valisi kaçak Galip ve İngiliz Bişbaşısı Nowil ve hayırsız arkadaşlarının
Malatyadan kaçtıktan sonra dağ başlarında birbirleriyle haberleşmeleri
İngiliz Binbaşısı Nowil tarafından mektup
Beydağında Vali Galip Beye
Yanımda bulunanlarla Gaziantep üzerinden Halebe dönmek üzereyint Sıvas işi üzerine komşu illere bulaşan karışıklığı yatıştırmak ve bu konuda İstanbulla haberleşmek istemek kararında olduğunuzu biliyorum. Bu nedenle sizin İstanbulla yapilacak haberleşmelerinizi ben kendim sağlamak istemekteyim. Oysa sizin Urfadan İstanbulla haberleşmenize olanak yoktur. Çünkü Ur-

fadan İstanbula ve Osmanlı hükümetinin emrine uyan tek telgraf hattı Sıvastan geçmekte olup bununla haberleşemezsiniz. Istanbul ile haberleşmeye elverişli ikinci Halep telgraf hattı ise Ingilizlerin elindedir. Birlikte Gaziantepe gitmeyi ve Ingilizlerin aracılığıyla Istanhuta kadar hattı açık ve sizin emrinize hazır hulundurmayı ödev saydığımı bildirir, saygılar sunarım.
Binbaşı Nowil

Kühta Kaymakamhğma (Resmi Yazı)

Işledikleri cinayet suçları ve türlü kıyımlar sonucunda orduyu yenik, gözden düşmüş duruma getiren ittihat ve terakki ileri gelenleri bir süredir kendilerini kanun ve adaletin ezici pençesinden kurtarmak zorunluğuyla memleketi ayaklandırmaya, ortalığı karıştırmaya çalışıyorlardı. Erzurumda yurtseverce birtakım yalancı savlarla meydana atılıp kongre adı altında kararlar alan ittihatçılar bu kez de Sıvasta kongre yaparak ülke düzenini tehlikeye, yabancı kamuoyunu kuşkuya düşürmeye başlamaları üzerine Itililf Hükümetleri işgalci güçler göndermeden bu kongrenin önlenmesi ve onu düzenleyenlerin yakalanması gerekli görülmüş ve bu görev bana verilmişti. Padişahın buyruğu gereği bu önemli vatan ödevinin yapılmasına kesin karar vermiş iken Mustafa Kemalin yardakçıları emrinde bulunan aldatılmış bir kısım askerin ittihatçı subayların komutasında Malatyaya gelmekte olduğunu ve bizi tutuklamakla görevlendirildiğini öğrendim ve Mutasarrıf Beyle Hacı Bedir Ağayı yanıma alarak çekildim. Amacım padişahın iradesinin ulu hükümlerini yerine getirmek ve padişaha karşı ayaklanma suçunu işleyen asileri yakalayarak vatan ve milletin karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri gidermektir. Şanlı halifemize bağlı aşiretlerden gereği kadar kuvvet hazırlamaktayım. Başka durumu öğrenerek askeri birliklerin komutanlıklannda bulunan bu gibi asilerin girişimlerini engeltemek ve bana her konuda yardım edilmek gerektiğini bildiririm. Yukarıki gerçekler her yana duyurulup, halkın hainlerin aldatmalarına kapılmamasını sağlamak gerekli olduğundan buna aykırı davranmak ya da korkaklık göstermek cezalandırılmayı gerektirir.
Elazığ Valisi

Galip

Yüksek Huzurunuza
Büyük yurtseverimiz ulu ve saygıdeğer Paşamız Efendimiz; eski Elazığ valisi Kayserili kaçak Galip ve fesatçı arkadaşlarının Malatyadan kaçışları sonucu gerçekleşemeyen ha- ince girişimlerinin her müslümanda lğnet ve nefret uyandıran davranışlardan olduğunu söylemeye gerek yoktur. Elde edilip ilişikte sunduğum ve pek büyük bir alçaklık ve ihanet belgesi olan yazıların örnekleri uygun görürseniz sayın Iradei Milliye gazetesinde yayımlaması dileğiyle haddim olmayarak saygı ve bağlılık ve duygularımı sunarım Efendimiz Hazretleri.
23 **Ekim 1919** Elazığ ili

Ajans Muhabiri

(Okunmuyor)

BELGE, 81.

K.O. 3 Komutanlığına

Urfaya ilişkin olarak alınan bilgi özetle aşağıda olduğu gibidir:
1 .Eski Elazığ valisi Ali Galip Bey Urfada Ittihat ve Terakki üyelerinden Şeyh Müslim Efendinin evinde konuk olmuş ve görüşme sırasında Müslim Efendi Galip Beyin düşüncesini uygun bulmamıştır. Ertesi günü Galip Bey Ingiliz komutanına başvurarak Ingiliz politikasına karşı bulunduğundan söz edip Müslim Efendiyi tutuklatmış ve Halebe göndertmiştir. Bu kişi şimdi Halepte tutuklu imiş. Galip Bey üç gün Urfada kalmış, sonra Halebe gitmiş. Eski Malatya Mutasarrıfı Halil Rami de yaklaşık on gün önce Halebe gitmiş.
2 .Urfanın kuzeyinde belediye hastanesi yakımnda Ingilizler tarafından Ermeni ye- timler yurdu olarak yapılan bina bitmek üzere imiş.
Hareküt, 2605, 11/10/1919 K.O. 13 Komutanı

Cevdet

BELGE, 82.
Erzurum, 111911919
En kutsal başkomutaıımız yüce padişahımıza

Yüce Efendimiz

Bugün gerçek resmi belgelerle saptanıp her tarafa yayılarak büyük üzüntüyle öğrenildi ki, İçişleri Bakanı Adil Bey ve Savaşişleri Bakanı gizli bir plan altında Elazığ Valisi Galip Beyi bazı din ve vatan hami casuslarla birlikte öteden benden bir kısım silfthlı Kürtleri toplayarak çeteler kurdurtup başlarına geçirerek bunları Sıvasta toplanan ve her aılamıyla milli ve meşru ve bundan dolayı da padişahın ordularının güven ve desteğini kazanan Kongreyi çarpışmayla bastırarak müslümanlar arasmda kan dökmeye kalkışması ve ayrıca padişah ülkelerinin ayrılmaz bir parçası ve yüce padişahlık ve halifeliğinize sonsuz bir bağlılık duygusuyla bağlı olan Kürdistanı sözde ayaklandırarak vatanı parçalatmak gibi salt düşmanlara özgü bir planın uygulanmasını birçok para karşılığında üstlenmiş oldukları apaçık ortaya çıkmıştır. Şifreli yazışmaları elde etmek ve bu canice girişimleri, kovuşturma ve araştırmalar sonucu, öğrenen o yöredeki kolorduların gönderdiği karma askeri birlikleri Galip Bey hainin başkanlığındaki çeteyi Malatyada sıkıştırmış ve Malatyadan birşey yapamadan kaçmak zorunda bırakmıştır. Sıkıca izlenmeleri sürdürülüyor. Tanrıya şükürler bu mel'unluk belası yakıt geçmeden ortaya çıkarılmış ve kesin önlemler alınmıştır. Müslümanlar arasında kan akıtmak ve ülkede kargaşa çıkartmak yoluyla felAketler oluşturmaya çalışan bu hainler grubu kovuşturma sonucunda gereği yapılmak üzere kanunun ve yüce islAm şeriatının pençesine verilecektir. Düşman parasile ve vatansızlık duygusuyla düzenlenen bu ihaneti öğrenen Elazığın müslüman halkı pek derin bir tiksintiyle ayaklanıp casusları edimli olarak izlemeye koyulmuşlarsa da adaletin uygulanacağına söz verilmesi üzerine yatıştırılmışlardır.
Görkemli Efendimiz;
Yüce Osmanlı Devletinizin ve ünlü soyunuzun altı buçuk yüzyıllık kutlu tarihinde ve özellikle hayat ve ölüm arasında çırpınılan şu tarihsel döneminde devlet ve milletin can evine yöneltilmiş bu denli hainee davranışm benzerine rastlanamaz. Çok kutsal kişiliğinize en yüksek saygı ve kulluk duygularıyla bağlı olan tüm soylu milletinizle ordunuzun vatan ve milletin ve siz kutsal halifemizin mutlu kurtuluşu gibi bir kutsal amaç etrafında toplanmış oldukları bir sırada düşman tarafından satınalınmış bir ihanet grubunun askerlerinizle savaşmayı ve Müslümanlar arasında kan akması sonucu doğacak suikastler düzenleyip Içişleri ve Savaşişleri Bakanları tarafından bildirip uygulattıran Istanbul hükümetine artık güven ve inanı kalmamıştır. Ayrıca siz padişahımızla millet arasında zararlı bir engel olmak suçu da tarihin bağışlamayacağı bir cinayettir. Tüm milletin meşru olan emellerini, bir araya gelen kuvvetini yadsıyıp saptırmaya çalışıp da bunu ittihatçı manevrası gibi göstermek ve siz kutsal halifemizden gerçeği gizlemek kadar büyük bir günah ve sorumluluk olamaz. Sevgili padişahımız tüm milletin birleşmiş gücü politik etkilerden tamamen arınmıştır. Ordunuz ise bütünüyle politik akımların dışında olup ancak bütün vatan ve milletin ve siz kutsal padişahımızın dokunulmazlığına and içmiş ve bu yolda sarsılmazca kararlı bulunan millete destektir. Bu nedenle milletin meşru emellerine dayanacak; dinine, vatan ve milletine bağlı ve sizin kutsal kişiliğinize, yüce padişah ve halifeliğe gerçekten saygılı, namuslu kişilerden oluşacak ve meşrutiyete tümüyle bağlı yeni bir kabine kurarak soylu ulusunuzun ve ordunuzun huzura kavuşturulmasını ve ondan sonra vatan ve milletine ihanet etmekte olan casus şebekesi hakkında kovuşturma yapılarak adalet gereğinin tezelden yerine getirecek biçimde bir kabine kurulana kadar Istanbul hükümetiyle hiçbir yoldan haberleşme ve ilişkide bulunmamaya karar vermiş olan milletten ordunun aynlamayacağı, gerçek durumu bilen ve o yerlere yakın olan biz kolordular komutanları durumu yüce padişahımızın bilgisi- ne sunmak zorunda kaldık. 0 konuda ve her durumda siz görkemli padişahımız efendimiz ne emrederse o olur.

BELGE, 83.

Ankara, 11/911919

Başbakan Paşa Hazretleri

Çok kutsal Başkomutanımız efendimiz hazretlerine olan bildirimimizi doğrudan doğruya ona sunmayı üstünde önemle durarak istiyoruz. Engel olursanız padişahımıza, milletimize, vatanımıza ihanet ettiğiniz yargısına varılarak başka yoldan önlemler almak zorunda kalınacakır.

Bundan doğacak kötülüğün tüm sorumluğunun size düşeceğini bildiririz.
K.O. 20 **K.** Vekili Kurmay Başkanı
Mahmut Ömer Halis
Erzurum, **1119/1919**
Yüce Başbakanlığa
Şimdi çok kutsal başkomutanımız şanlı halifemiz efendimize doğrudan doğruya önemli

bildirimlerde bulunmak zorundayız. Engel olunmamasını rica ederiz. Tersi yapılır- sa doğacak tehlikeli sonuçların sorumluluğunun sade size düşeceğini bildiririz,
K.O. 15 Komutanı K.O. 13 Vekili
Kazım Cevdet
On Birinci Tümen Komutanı Mümtaz
Sıvas, 1119/1919
Başbakan Paşa Hazretlerine
Padişah hazretlerine doğrudan doğruya bildirimde bulunmak için yolu açık bulundurmak konusuna ilişkin dileğimizin kabulü geciktirilise bundan doğacak durumdan nesnel ve tinsel sorumluluğunuz iki kat artmaktadır. Vakıt geçirilmesinde hiçbir yarar olmadığını bildiririm.
K.O. 3 Komutanı
Salhattin
ÖRNEK
Olayları ve gerçekleri doğrudan doğruya çok kutsal başkomutanımız efendimize araeısız olarak sunmak isterim, bildirimlerimi sunmama engel olunmamasını dilerim.
SalMıattin
Ankara
Padişaha çekilecek telgrafın yöntemine göre çekilmesi ve yöntemine göre sunulacağı yolunda Başbakan Paşanın yanıtına karşı ne emriniz var.
Başbakanlığa yazılan telgrafı vermişler.
Bir de valilikten de İçişleri Bakanlığına yazılan üstleme yazısıdır Efendim. Başbakan ve İçişleri Bakanı bir arada imişler.
Başbakan konağında telgraf merkezi olmadığından yakın bir telgraf merkezine gitmelerini yazdık karşılık bekliyoruz.
Başmemur yardımcısı geldi. Başbakan Paşaya yazılanlar telefonla söylendi, alınan karşılıkta telgrafda yazılanlar Başbakan Paşa Hazretlerinin bilgisine sunuldu yapılacak bildirimler yöntemine göre telgrafla sunulmalıdır. Telgraflarınız da yöntemine göre sunulur. Buyurduklarını müdür bey söylüyor Efendim.
Alınacak karşılık gelince gecikmeden yazılacağı doğaldır. Boş durmamak için telgraf işliyebilir miyiz. Demin söyleneni Başbakan Paşa sunmuşlar alınacak yanıtın beklenildiğini söylüyorlar efendim.
11 Eylül **1919**
Şef yardımcısının dedikleridir.
Merkezimiz engel çıkarmıyor. Ancak görevimiz alınan emri geeikmeden ilgiliye sunmaktır , 0 da saniye geciktirilmeden yapılıyor. Başka ne yapabiliriz efendim peki şimdi Başbakana ulaştırırız efendim.
Telefonla Başbakan Paşaya bildirilip alınacak yanıtın beklendiğini başmemur söyledi efendim.

İstanbul haberleşme görevlisine
11112 Eylül 1919
Saat: 9:5
Bu yöntem Başbakanın yeni bir buluşu mudur milletin karşısına çıkmaktan utanan başbakanın yalan dolana başvurduğu kuşkusuzdur, ama sizin bu aşağılık davranışa alet olmamanız gerekir.
Başbakana söyleyiniz makine başında milletin ve ordunun uyarılarını kulakiarını açarak dikkatle dinlesin ve siz de yalan söylemekten vazgeçiniz.
Genel Kongre Kurulu
K: Emrinizi başmemura verdim efendim.
Sizin buraya yazılacak telgraflarınızı hemen telefondan makamlarına, telefondan yazdırılacağını başmemur söylüyor efendim. Başmemura verdim.
İstanbul ile haberleşme
11112 Eylül 1919
Saat: **9**
Sorayım. Şef Fahri
Başbakanın konağında telgraf ve telefon vardır.
Başbakan ya başbakanlıkta ya da padişahın yanındadır, kendisini buldurup hemen telgrafhaneye

gelmesini söyleyin sözkonusu olan sorun sandığınız gibi önemsiz değildir. Çok önemlidir sonra sizi sorumlu tutarız adınız ve kimliğiniz bizce bilinmektedir işi uzatma- yin çabuk karşılık veriniz.
-Işte başmemur diyorlar ki Başbakan konağındadır. Emrederlerse yazılacak telgrafi telefondan konağa yazarız diyorlar.
Ben emirlerinizin dışında ne yapabilirim ki...küçük bir maiyet memuru sorumlu sayılsın.
-Bizim size yazdıklarımızı telefon veya telgrafla hemen Başbakana bildiriniz. 0 sizin bileceğiniz bir iştir. Sonucunu hemen bildiriniz.
-Üçüncü Kolordu Komutanı Başbakanı telefonda ya da telgrafta bekliyor.
-Emrinizi yapmaya çalışıyorum. Biraz sabrediniz.
Başmemur Fahri Bey diyor ki Başbakan Paşa ve Içişleri Bakanı ile Savaşişleri Bakanının konaklarında telgraf yoktur bunlara yazılacak telgraflarınız doğruca İstanbula yazıp buradan da özel ulakla kendilerine gönderilir.

BELGE, 84.

Tel Sıvas, ***15/911919***

12/911919 tarihli direktife ektir.

Amaç, meşru bir kurul işbaşına geçinceye kadar Ferit Paşa Kabinesile ilişkileri kesmek olduğundan Istanbulla resmi haberleşmeler yapılmayacaktır. Özel ve ticari haberleşmeler tümüyle serbesttir. Yalnız Istanbulla yapılacak olan özel haberleşmelerin de denetim altında bulundurulması gereklidr.

Temsilci Kurul adına

Mustafa **Kemal**

Erzurum K.0. 15, Ankarada K.0. 20, Diyarbakır K,O. 13, Konyada K,O. 12, Niğdede Tömen 11 Komutanlıklarına.

Konya, Ankara, Kastamonu, Bursa, Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ valiliklerine, Erzincan, Samsun, Kayseri, Niğde, Malatya, Amasya, Bolu, Antalya, Eskişehir ve *Afyon* Mutasarrıflıklarına yazılmıştır.

BELGE, *85.*

Tel Sıvas, *161911919*

Aynı Görevlilere

111911919 tarihli direktife ektir:

1. -Vatan hami oldukları belgelere dayamlarak edimli olarak saptanmış bulunan Ferit Paşa Kabinesinin düşürülerek yerine ulusal emellere hizmet edecek meşru bir kurul atanması ve onun yerini alması dileklerinin çok kutsal padişah hazretlerine sunulup iletilmesine bugünkü kabine engel olmakta bulunduğundan Kongrece kararlaştırılıp uygulanması Temsilci Kurulumuza bırakılan önlemler, bu dileklerimiz padişaha duyurulup meşru bir kabine işbaşına geçinceye kadar Ferit Paşa Kabinesile yalnız resmi haberleşmelerin kesilmesidir.

2 -Açıkça belli olan bu meşru amacın elde edilmesinin çabuklaştırılması için sizce aklınıza gelen ve uygulanabilir başka etkili önlemler varsa bildirilmesi rica olunur.

Temsilci Kurul adına

Mustafa Kemal

BELGE, 86.

Tel 1319/1919

Bahkesirde K.O. 14 K., Konyada K.O, 12 K.,
Diyarbakırda K.O. 13 K., Erzurumda K.O. 15 K.,
Ankarada K.O. 20 K., Bursada Tümen 17, Çinede Tümen *58,*
Bandırmada Tümen 61 Komutanlıklarına ve 61
Tümen aracılığıyla Edirnede K.O. 1 K., Niğdede Tüınen
11 K., valiliklere, bağımsız **sancaklara, belediyeler,**
Hakları Savunma **Dernekleri Merkez Kunıllarına**

Istanbul hükümetinin aldığı ve sürdürdüğü genci tutuma ve yaşamakta olduğumuz günlerin büyük korku ve tehlikelerine karşı haklarımızı savunmak ve varlığımızı korumak için Milli Meclisin seçilip toplanmasını sağlayıp çabuklaştırmak bugünün en önemli ödevidir.

Istanbul hükümeti milleti aldatıp mebusların seçimini aylarca yaptırmamış olduğu gibi son zamanda

verdiği seçim emrini de türlü nedenlerle geciktirmekte ve geri bırakmaktadır. Ferit Paşanın Torosun ötesindeki illerimizden vazgeçtiği Barış Konferansına verdiği nota ile kanıtlanmış, Aydın ilinde Yunanlılarla aramızda sınır belirlemeye girişmesi oradaki Yunan işgalini olup bitti biçimde bir katılma olarak kabul ettiğinin kanıtı olmuştur. Ulkenin işgal altındaki öbür bölgeleri için de bunlara benzer aymazca ve haince politika güderek ülke ve milletin bölünmesine yol açması kuvvetle beklenir ve Milli Meclisin toplanmasından önce barış anlaşmasını imza ederek milleti bir oldu bitti karşısında bulundurmak istemekte olduğu sanılmakta olduğundan Genel Kongre orduyu ve milleti uyanmaya çağırarak aşağıdaki işlerin tez elden yapılmasını milletin ölüm kalım konusu saydığını bildirir.
Birincisi - Seçim hazırlıklarının yürürlükteki kanundaki en kısa süre içinde yapılıp tamamlanması için belediyeler ve Hakları Savunma Dernekleri bütün güçleriyle çalışmalıdır.
Ikincisi - Sancaklardan çıkarılacak mebusların, nüfusuna göre sayısı hemen saptanarak Temsilci Kurula şimdiden bildirilmelidir. Adaylar sorunu daha sonra haberleşme yoluyla çözümlenecektir.
Uçüncü - Hem seçim hazırlıklarının, hem seçimlerin yapılmasında gecikmeye yol açabilecek nedenleri şimdiden düşünülüp ortadan kaldırılarak gecikmeye meydan verilmiyerek en kısa süre içinde seçimler sonuçlandırılmalıdır.
Bu kararı bölgenizdeki tüm belediye ve Hakları Savumna Derneklerine bildirip gereğinin ivedilikle yapılmasına yardım etmeniz rica olunur.
Temsilci **Kurul**

BELGE, 87.

Erzincan, 1419/1919

Sıvasta Genel Kongre Temsilci Kuruluna

- Ulusal isteklere karşı davrandığı saptanan Istanbul Hükümeti ile ilişkilerin kesilmesini ve işlerin padişah adına yürütülmesine ilişkin olarak Kongrece alınıp Baki Beye çekilen 13 Eylül 1919 tarihli telgrafla bildirilen altı maddelik karar, sivil ve asker görevlilerin onayı alındıktan sonra yapılan genel toplantıda okundu ve oya sunuldu.

2 - Istanbul Hükümeti ile ilişkilerin kesilmesi kararlaştırıldıktan sonra padişah adına ve yürürlükteki kanunlar çerçevesinde işlerin yürütülmesi için bu altı maddede yazılanlar yeterli ve uygun görülmüş ve ancak o maddelerin olduğu gibi Kongre tarafından Istanbul Hükümetine bildirilip eski karar ve isteklerin yerine getirilmesi için kırk sekiz saat süre tanınarak uygun yanıt alınmazsa uygulanması yerinde olacağı oybirliğiyle kararlaştırılmıştır.
3 - Sancağa bağlı ilçe kurullarına da bildirilmiştir. Oralardan da alınacak yanıtlar bilgiıiize sunulacaktır efendim.

Doğu Anadolu illeri Erzincan
Merkez Kurulu Haklan
Savunma Derneği

Erzincan, 151911919

Sıvasta Genel Kongre Kurulu Başkanlığına

[4/9/1919 telgrafımıza ektir: Kemah ilçesi de merkezimizin düşüncesine katılarak Kongrenin kesinlikle alınmış kararlarım kabul etmiştir.

Erzincan Merkez Kurulu

BELGE, 88.
Çok önemli ve ivedidir Diyarbakırdan, 141911919
Dakika geciktirilemez
Sayı
2385
Sıvasta K.O. **3** Komutanlığına
Genel Kongre Temsilci Kuruluna:
Milletin güvendiği bir hükümet kurulana kadar Istanbul hükümeti ile ilişki kesilerek yazışma yerinin Genel Kongre Temsilci Kurulu olmasında, bölgemiz durum ve görüşü bakımından aşağıdaki sakıncalar bulunduğuna dikkati çekmeyi gerekli buldum.
Bitlis ilinin bir parçası dışında bölgem düşman işgali altında olmanın acısını duymamıştır. En çok bu nedenle ve başka birkaç etkenden ötürü gerekenlerin aydınlatılmasına karşın bölgemde Doğu Illerinin öbür yerleri gibi tek topluluk durumunda ulusal birlik ve düşünce beraberliği yoktur. Iki ay önce

Diyarbakırda yapilmak istenilen değişiklik ve son Malatya olayı buna kanıttır. Bunda Ingiliz propagandası ve Ingiliz parasile aldatılmış bazı Kürt gençlerinin de etkisi çoktur. Sürekli aydınlatmalara ve özendirmelere karşın Diyarbakır ve Elazığ illerinden Erzurum Kongresine kimsenin katılmaması ve Kongre kararları herbir yanda gerekenlere verildiği, amaç anlatıldığı halde htlğ istenilen örgütün kurulamaması ve böylece bölgemde daha Hakları Savunma Derneğinin kurulmaması yüzünden bütün ulus bireyleri gerçek amaçları bilmiyorlar. Bu nedenle bugün Istanbul hükümetiyle büsbütün ilişki kesilerek haberleşme yeri Kongre Temsilci Kurul olursa muhalifler, politik bir amaç güdenler, bu davranışı halka başka türlü yansıtacaklar, halifeliğe karşı ayaklanılmış gibi göstererek kafaları karıştıracaklar ve bu yoldan amaçlarını elde etmek için yandaşlarını artırmaya çalışacaklardır. Bölgemin Ingiliz etkinliği ve işgali altında bulunan yerlere yakın ve Arabistanla sınırdaş olması nedenile Ingilizler de bu noktadan propaganda yapacaklardır.
Kaçakların, Malatya sarıcağında aşiretleri telilşlandırmak için Malatyaya gelen kuvvetin Ermeni kuvveti olduğunu yaymaları, aşiretleri, Ermeniler Malatyaya saldıracak diye yersizce telaşlandırarak toplamaya çalışmaları, Ali Galip Beyin, halka Kongreye karşı bulundurmak amacıyla, Kongre toplantıda iken Erzurumun halifelikle ve Istanbul hükümeti- le ilişki kesmiş olduğunu duyurması ve doğrulamaya yeter kanıttır.
Daha Malatya sorunu yatışmamışken şimdi haberleşme yerini Kongre sayarak Istanbul hükümetiyle büsbütün ilişki kesildiğinin açığa vurulup duyurulmasını bu açıdan sakıncalı buluyorum, Ozellikle bölgemde Arap ve Kürt birçok aşiretler bulunduğundan bunları halifelik politikasıyla elde tuttuğumuzu dikkate almak gerekir. Erzurum Kongre kararlarının dördüncü maddesi uyarınca yabancı devletlerin baskısı altındaki bir hükümetin buraları önemsemeyip gözden çıkardığı kesinlikle anlaşılır ve bütün millet de buna inanırsa o zaman politik etki yapmak için kararlaştırılan koşullar altında geçici bir yönetimi bütün millet kabul eder. Ashnda Ermenistan kurulmasını kim-

se istemediğinden böyle bir zamanda hiçbir propaganda etkili olamaz. Aşağıdaki noktalara da dikkatinizi çekerim;
Subay ve sivil görevlilerden Anadoluda bulunanların ailelerile uzun süre haberleşmemesi moralleri üzerinde kötü etki yapar. Tüccarların, bankaların işleriyle ilgili telgraflarmın çekilmemesi yabancıların haberleşmelerinin durmasının da kötü etkileri olur. Bundan başka telgraf memurları, kazanılacak gelirlerle maaşlarını alacaklardır. Bugün Bitlis memurları beş aydır maaş alamadıklarından görevden çekildiklerini, bu durumun ilgili yetkililere bildirilmesini rica ettiler. Bunlar gibi Bitlis ilinde sivil görevlilerin de düzenli olarak maaş alamadıklarını haber aldım. Gerek şimdi gerek Kongre kararlarının dördüncü maddesinin uygulanması, zorunluğu doğunca ve geçici bir yönetim kurulunca memurların ve askerin maaşlarının, giderlerinin yerel kaynaklardan karşılanması olanak dışı bulunacağından özellikle bu durum uzun sürerse beslenme bunalımı düzeni bozup her türden kötülük doğuracağından bu konuda ne önlem düşünüldüğü ile ilgili olarak aydınlatılmamı isterim. Istanbul Hükümeti, Ingiliz etkisi altında olduğuna göre her türlü direnmeye ve çabaya karşın Ingilizlerin etkisi ve isteği dışında davranacak bir hükümet kurulamaz ve devletlerin yarışması da bunu sağlayamazsa, Ingilizler de hükümetin onayı ile geniş ölçüde bir işgal planı uygularsa yeni baştan Ingilizlerle savaşa girişmeyi Kongre kabul eder mi ve girişilirse başarıya ne kertede güvenmektedir ve bu direniş vatanın çıkarına uygun mudur? Bu konuda da aydınlatılmamı dilerim. Bugün için geçici yönetimin sakıncalı olduğunu söyledim. Ozel tüccar malı ve yabancılara ilişkin telgrafların denetimden geçirilerek çekilmesine kolorduların ve sivil yönetimin gereksinimlerine ve pek önemli işleriyle ilgili olan haberleşmelerin yapılmasından yanayım ve aslında bu bölgenin haberleşmeleri Sıvastan geçtiğinden oraca da kontrol edilebilir. Şimdilik Sıvas ve Diyarbakır merkezlerinde resmi haberleşmeleri tutmak, sürekli başvurular ve başka yollardan etki yapmaya çalışmak ile yetinilmesinden yana olduğumu bilginize sunarım.
Harekftt, 2385.
K.O. 13 Komutanı V.
Ahmet Cevdet
BELGE, 89.
Çok ivedklir Mülatya, ***1519/1919***
Hiç durmayacaktır
Sıvasta K.O. 3 Komutanlığına
K: *13/14,* 9, 1919 kararla ilgili şifreye:
1 .Kararların tüm maddelerine içten katılırım. Ancak Elazığ ve Malatya ve yörelerindeki ilçeler,

bucaklar ile köylerde daha Kongrenin amacı ve programı hemen genellikle bilinmediğinden Istanbul hükümeti ile ilişki kesilmesinin halifelikten ayrılmak, padişahı tanımamak gibi yanlış yorumlara cahil halk ve Kürtleri Kürtlük emeli besliyenler tarafından ayaklanmaya özendirilmeleri gibi birtakım münasehetsizliklere neden olacağını sanıyorum. Bu nedenle Elazığ ili halkına o Kongrenin amaç ve emeli hakkında bilgi verilerek hiç olmazsa biraz aydınlatılana değin bu konunun ertelenmesi kabul edilirse uygun olacağını bilginize sunarım.

Alay 15 **Komutanı**

Ilyas

BELGE, 90.

Sıvas, 16 Eylül 1919

Sıvasta toplanan Genel Kongre Temsilci Kuruluna

Kongrece alınması düşünülen önlemlerle ilgili maddelere karşı düşündüğümüz noktaları aşağıda sunuyoruz.

1 .Bildirilen maddelerin tümünden memlekette bir geçici yönetim ilğn edileceği anlaşılmaktadır.

2- Geçici yönetimin ilmnı gerektiren nedenler ve sorunlar Erzurum ve Sıvas Kongreleri kararlanyla saptanmıştır (Erzurum kararları madde 4, Sıvas Kongresi kararları madde 5) ve buna göre her iki kongrenin Istanbul hükümetinin memleketimizden bir parçasına önem vemıeyerek ona bırakmak zorunda kaldığı bir zamanda alınacak bir önlemin, şu dakikada alınması kararların

yedinci maddesindeki (ülke ve ulusun kaderini kesinlikle belirleyip saptayacak durumlarda bile son ve kesin kararı Kongre görüşerek verebilir) açıklaması uyarınca Genel Kongreye düşen bir hak olarak görülmekte ve memleketin, milletin kaderine ilişkin en ağır ve en çok sorumluluk doğuracak bir kararın alınması zamanında kararların öbür maddelerine dayanmak olanağı bulunmamakta olduğundan bu konuya dikkatinizi çekmeyi bir ödev sayarız. Ozellikle bugünkü durumun on, onbeş gün, hatta bir ay kadar daha sürdürülmesi olanağı vardır.

3 .Memleket, bugün tam bir dinginlik içinde bulunduğundan ve kamu oyunun tam anlamıyla desteklediği bu dinginliği bozacak en ufak bir haber ana vatanda anarşi doğurur. Ters propagandaların yankı bulmasına ve belki de kamu oyunun zehirlenmesine neden olabilir.

4 .Milletin isteklerini padişaha sunup iletebilecek yolları tam bir soğuk kanlılık ve içtenlikle ve tatlılıkla arayarak böyle büyük ve sorumluluk bir işi başvurulacak son yol olarak kabul etmek ve aceleye getirmemek daha uygun olur.

5 .Bu duruma göre ulusal amaç ve girişimlere hainlikle karşı durmak istiyen Istanbul hükümetini başka politika ve yönetim araçlarıyla düşürebilmek yollarını hazırlamakla birlikte bugünkü durumun on, onbeş gün daha sürdürülmesi yoluyla Istanbul hükümetine son ve kesin bir süre tanımak ve bu süre içinde durumu düzeltme olanağı bulunamazsa bütün sorumluluğu, Istanbul hükümetini yönetenlere yükleyerek ve Genel Kongreyi toplantıya çağırarak verilecek karar uyarınca önlemler almak gerekeceği kanısındayız.

6 .Bildirdiğimiz yolla Genel Kongre geçici yönetim kararını kabul ederse üçüncü ve dördünü maddelerle ilgili olarak şunları söylemek isteriz. Görevlilerin ulusal amaçlara ve akıma karşı etki yapabilecek bölümleri belirlidir. Bu, özellikle yönetim ve kolluk görevlilerine özgü kalabilir. Şu halde bu genel kararın küçük memurlar dışında - yalnız etkin olabilecek görevlilere uygulanması gerekeceğini sanıyoruz. Memurlara ve muhaliflere uygulanabilecek davranış biçiminin meşrutiyetin ilk günlerinde olduğu gibi bir kargaşa oluşturması olmaz şey değildir. Bu nedenle yönetim işleri konusunda alınacak kararların çok sağlam bir araştırma ve incelemeye dayanması ülkenin esenliği açısından çok gerekli bulunmaktadır. Bu fırsattan yararlanarak saygılarımızı yineleriz.

Hakları Savunma Derneği

Sıvas Merkez Kurulu

BELGE, 91.

Tel Trabzon, ***1519(1919***

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Esselmüaleyküm. Sıvas Kongresinin bildirisini ve sonra da şifre ile yapılan bildiriminizi aldık. Karşılık olarak bildirdiğimiz düşünceler Kğzım Paşa Hazretleri tarafından görülmek istenmiş ve görülmüştür. Paşa bazı düşünceler ileri sürerek yanıt veriyorlar Buna da karşılık olarak yanımdaki telgrafı kendilerine çekeceğim. Şimdi aynntıları yinelemek güç olacaktır. Olduğu gibi bildirilmesini Erzurumdan isteyiniz. Şu kadar ki özel bazı görüşleri bildireyim. Birincisi Sıvas Kongresinin genel kongre biçimi almış olduğu ve bir Temsilci Kurul oluşturduğu anlaşılıyor ki, bu nokta kararlarımıza aykırıdır. Bundan başka Sıvas Kongresi Temsilci Kurulumuza üye seçmeye yetkili olamıyacaktır. Bu konuları bilirsiniz. Istanbul hükümeti ile haberleşmeleri kesmek kararı temel kararlarımızın dördüncü maddesinin dışında bir oldu bitti oldu. Bunu tartışmaya durum elverişli değil.

Ancak şifre telgrafınızın altıncı maddesinde yetki ve yazışma yeri konusu kamu oyunda pek hoş olmayan etkiler yapacaktır. Bundan kesinlikle vazgeçilmelidir ve ulusal isteğe uygun bir kabine padişah tarafından kurulana dek tüm görevliler kanunlar çerçevesinde görev yapmalıdırlar. Bilirsiniz ki, Erzurumda aldığımız kararlar gereğince Sıvas Kongresi temel maddeleri olduğu gibi kabul ederse -ki etmiştir -tüzüğümüzü değiştirmeye yetkili olmadığı için bir yıl kadar Temsilci Kurulumuza bağlı olarak ve merkez kurulları niteliğinde haberleşmek zorunda olacak idi. işin gidişinden bu biçimin dışına çıkıldığı anlaşılıyor. Erzurum kararları hakkında kamu oyunun bir duraksama geçirdiği bugünlerde onun dışındaki hükümlere şüpheli gözlerle bakacağından kuşku duymayınız. Temel kararlarımızın dördüncü maddesine aykırı olarak oluşan olup bitti karşısmda memleket çıkarı için geçici bir süre için susuyoruz.

Bütün içtenlik ve saygıyla bildiririm ki, Erzurum Kongresinde alınan tüm kararlara uyacağız ve o uğurda herkesten çok özverili olacağız. Ama onun dışında yapılacak işleme katılamayacağız. Gerek sizin ve gerek sayın arkadaşlarınızm da birlikte aldığımız kararlara saygılı olacağınıza çok güvenim vardır.
Servet

BELGE, 92.

Erzurum, **15/9/1919**

Sıvasta Genel Kongre Temsilci Kuruluna

Servet ve Izzet Beylerin kongre sorusuna karşı verdikleri ve olduğu gibi öğrendiğim yanıtlarına karşı benim kendilerine yazdığım düşünceler olduğu gibi aşağıdadır. Aynı zamanda 14/9/1919 tarihli şifreli teigrafınızın karşılığı olduğunu bildiririm.

K.O. 15 Komutanı
Küzmı Karabekir

ÖRNEK

1 .Sıvas Kongresinin yönelttiği soruya karşılık olarak Trabzon kurulundan Servet, Izzet ve Zeki Beylerin vermek istedikleri yanıtı okudum, çok yakından tanıdığım bu kişilere pek çok güven ve saygım vardır. Onların görüşlerine neden olan temel düşünceyi anlıyorum ve buna katılıyorum. Yalnız ayrıntılar üzerindeki görüşmelerimiz aşağıdadır.

a) Tüzüğün sözkonusu olan dördüncü maddesinde yalnız bir dış baskı karşısında toprak bırakılması seçeneği dikkate alınmıştır. Gerçekten son olaylarda bu maddenin uygulanabileceği bir toprak bırakma durumu yoksa da kışkırtma ve yüreklendirmesiyle Içişleri ve Savaşişleri Bakanları tarafından düzenlenip ve Ali Galibc bildirilmiş olan ve örnekleri size de yazılan bir ihanet var ki, bu şimdiki tüzüğün düzenlenmesi sırasında akla gelebilen olasılıkların üstünde ve ivedi ve kesin önlemler alınmasını zorunlu kılmaktadır.

b) Erzurum Kongresi Doğu Anadolu illerinin haklarının korunması için toplanmış ve kararını Doğu Anadolu illeri adına vermişti. Sıvasta toplanan kongre ise tüm milleti temsil eden bir kongredir ki, bu kongrenin de ayrı bir temsilci kurulu ve bugünkü duruma göre kararları olması doğal ve mantıklı birşeydir. Sıvastaki Genel Ulusal Kongre ve Temsilci Kurulu Doğu Anadolu illeri temsilci kurulunu kaldırmış olmuyor ve bu temsilci kurul elbette her zaman vardır. Yalnız bu Temsilci Kuruldan olup da şimdi Sıvas Kongresi Temsilcisi Kuruluna girmiş bulunanlar varsa bunların Doğu Anadolu Illeri Temsilci Kurullarından çekilmelerini istemek doğru olabilir. 0 zaman Sıvas Kongresi tüm milletin çıkarlarını ve Doğu Anadolu Illeri Temsilci Kurulu da sadece Doğu Anadolu illerinin hak ve çıkarlarını koruyup savunma yetkisinde bulunmuş olurlar ve Genel Kongrenin Istanbul Hükümeti ile ilişki kesmesini ve resmi görevlileri haberleşmeleri kesmeye çağırmasını zorunlu bulurum. Çünkü Istanbul Hükümeti içinde milleti birbirini öldürmeye hem de resmi görevliler eliyle kışkırtan Içişleri ve Savaşişleri Bakanları var ki, sivil ve asker görevliler artık bu bakanlarla elbette haberleşemezler. Başbakana gelince bu da bu iki hain bakanı hftlft yerlerinde tutmakla bu bakanların görüşlerine ve amaçlarına katıldığını kanıtlamakla birlikte milletin ve kolorduların halife ve padişahımız efendimiz hazretlerine yaptıkları sunulara da engel olmakta direnmektedir, Şu halde Istanbul hükümetinin bu ihaneti konusunda padişahımızın ve herkesin dikkatini çekmek hak ve gücünü öğrenmek merakını uyandırmak için ülke içindekilerin Istanbulla haberleşmeyi kesmelerinden başka çıkar yol kalmamıştır. Gerçekte ilişki kesme ve ilişki deyimi de doğru değildir. Hükümet milletin man ve güvenini yitirmiş olduğu için Anayasa gereğince kendiliğinden düşmüş ve yok olmuştur.

Bundan başka çok önemli bir nedenle de yapılmış olan bir işe katılmamak şimdiye kadar pek içtenlikli

olarak korunmuş olan il valileri ile korunacağı kesin olan yönetim birliğini bozar. Yalnız kongre tarafından yazılan maddeler konusunda düşünce bildirilmesi ve evvelce yapılmış olan zorunlu işin onaylanması düşüncesindeyim.
e) Kongrenin altıncı maddesinde önerdiği haberleşme yeri ve yetki konusu sorunun özünü oluşturmaktadır ki, bu konunun şimdiden kuflamhnaması dtişüncesinde tamamen aynı düşüncedeyim. Genel Kongre güvenilir bir hükümet işbaşma gelinceye dek ancak bir damşma orgam niteliği ve gücü taşır. Ve Kongre Temsilci Kurulunun önerilerinden birden beşe kadar olan maddelerine

gelince bunların nitelikleri gereği Kongrece değil sorulmasını, hatta bildiri olarak ya da bir dilek biçiminde bile yayımlanmasını gereksiz bulurum. Çünkü bu maddeler zaten yapılmakta ve ortada bu maddeleri yazdıracak bir olay görülmemekte bulunduğu gibi içerdikleri ilkeler de yürürlükteki kanunların maddelerinden başka bir şey değildir.
Dediğim gibi oy alınması gereken yalnız altıncı maddedir ki bu konudaki düşüncem de yukarda yazılmıştır. İstanbul hükümetinin giriştiği ihanetli davranış unsurlar arasında anlaşmazlık ve çok acı olaylar çıkmasını ve sonunda memleketin işgal edilip bölünmesini doğuracak niteliktedir. Sıvas Kongresinin bu olay karşısında aldığı önlemler ve milletin Kongre kararlarına tam olarak katılıp arka çıkması yoluyla bir ulusal varlık gösterilmesi sayesindedir ki, İstanbul hükümetinin düzenlediği plftn başansızliğa uğratılmış ve memleketin işgaline neden olacak durumlar önlenmiştir. Dahası özellikle bu iş için 1319/1919 da Malatyaya gelen İngiliz Albayı Dell, alçaklarla birlikte bulunan Binbaşı Nowil'in yaptıklarından ve kışkırtmalarından Ingiliz Hükümetinin bilgisi olmadığını ve geri aldınlacağını söylemiş ve milletin sarsılmaz kararlılığı konuyu çevirip düzeltmek zorunda kalmıştır. Durumun padişaha bildirilip iletilmesi konusuna gelince bunun için özel bir kurulun İstanbula gönderilmesi gidecekler için tehlikeli olur ve amaç bu yoldan sağlanamaz. Bu iş başka yoldan sağlanmaktadır.
2 .İçişleri ve Savaşişleri Bakanlarının ortaklaşa imzaladıkları belge İstanbul hükümetinin nasıl bir ihanet planı düzenlemiş olduğunu açıkça göstermektedir. Bu belgeleri Trabzon Merkez Kurulu görmemiş ise bir örneğinin verilmesi ve bunun üzerine yazılacak karşıhkta değişiklik yapılıp yapılmadığının ve yapıldı ise değişmiş yanıt örneğinin bildirilmesi.

BELGE, 93.
Yüksek Kongre Başkanlığına
Albay Vasıf Bey Afyon
Hüsrev Sahi Bey Eskişehir
Hakkı Behiç Bey Bursa
Omer Mümtaz Bey Ankara
Mazhar Bey Denizli ve Aydın
Ratipzade Mustafa Efendi Niğde
Yukarıda adları yazılı saygıdeğer **kişilerin** temsilci **olarak** seçilmesini öneririz.
11 Eylül 1919
Afyon Bu da Eskişehir Bu da Bu da
Mehmet Şükrü **Salih Halil İbrahim Hüseyin Şükrü**
Denizli Bu da Bu da Niğde Bor
Yusuf Necip Ali Okunamadı Mustafa Halit Hami
Nevşehir Bursa Alaşehir Samsun Yozgat Ömer
Osman Asaf Naci Süleyman Bahri

BELGE, 94.
Sıvas, *161911919*
On Beşinci Kolordu Komutanı Küzım Karabekir
Paşa Hazretlerine
K: 15/9/1919
Servet ve İzzet Beylerin, Temsilci Kurulun Trabzon Merkez Kurulundan sorduğu konulara yanıt olarak çektikleri açık telgraf alındı, İçeriğinin açıklanması sakıncasız olmadığından bu düşünceleri Temsilci Kurul bütünüyle Servet ve Izzet Beylerin görüşleri olarak kabul eder, Temsilci Kurul genelgeyle istediği görüşleri ve Izzet ve Servet Beylerden değil Tüzük gereğince Trabzon Merkez Kurulundan istemiştir. Servet ve İzzet Beylerin görüşlerini içeren özel telgraf ile sizü

hem kendilerine ve hem de Temsilci Kurula yanıt olmak üzere ileri sürdüğünüz düşüncelerle ilgili olarak da aşağıdaki açıklamanın yapılması gerekli görülmüştür.
a) Once bu kişileri bildiğiniz görüşlere iten gerçek düşünce yazık ki Temsilci Kurulca anlaşılamamıştır.
b) Tüzüğün dördüncü maddesi içeriği geçici bir yönetim kurulması neden ve koşullarını açıklar. Oysa bilinen son ihanet olayları olan önlemler hiçbir zaman geçici yönetim kurmak amacına yönelik değildir. Şu halde bu konuyla dördüncü madde arasında ilişki aramağa gerek yoktur. Onlemler durumumuzu doğrudan doğruya padişaha sunmaya ve meşru bir kabinenin işbaşına getirilmesini dilemek amacına yöneliktir.
e) Sıvasta toplanan Kongre Batı Anadolu delegeleriyle Erzurum Kongresinin genel kurulu ve böylece tüm Doğu Anadolu illeri adına yetkili olmak üzere Kongrenin kararı uyarınca seçilen özel bir kurul bulundurmakla Sıvas Kongresi doğal olarak bütün Anadolu ve Rumeli adına ve bütün milleti temsil etmek üzere genel bir kongre niteliği kazanmıştır. Bu kongre Erzurum Kongresi kararlarını ve örgütlerini oldukları gibi ama doğal olarak daha kapsamlı bir biçimde kabul etmiş ve bunun sonucunda Doğu Anadolu Hakları Savunma Derneği Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği kapsamlı bir ad altında genişletilerek birleştirilmiştir. Tüzüğün üçüncü maddesi Kongrenin temel kararları aslında bu yüksek amacın sağlanmasını kesin emel olarak göstermiştir.
Sıvas Genel Kongresi, Erzurum Kongresinde Doğu Anadolu Hakları Savunma Derneği adına seçilen Temsilci Kurula tümüyle güvenimi belirterek (bunu) olduğu gibi Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği için Temsilci Kurul olarak kabul etmiştir. Buna göre Sıvas Genel Kongresinin kararları başka, Erzurum Kongresinin kararları başka ve Doğu Anadolu Hakları Savunma Derneğinin Temsilci Kurulu başka ve Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneğinin Temsilci Kurulu başka gibi başkalıklar ve ayrılıklar elbette sözkonusu olamaz ve bunun sözkonusu olması kuşku yok ki, çok içten olan birlik amacımız ve kutsal ereğimiz için çok zorunludur. Durum bu olunca biribirini ortadan kaldıran temsilci kurullar olmadığı gibi birine girince öbüründen çekilmesini istemek doğru olabilecek üyeler yoktur. Bugün tüm Anadolu ve Rumeliyi kapsayan derneğimizin Sıvas- ta bulunan tek Temsilci Kurulu Erzurum Kongresinde tüzüğün ilgili maddeleri uyarınca seçilmiş dokuz kişiden beşinin bir arada bulunması yoluyla görev yapmayı sürdürmektedir. Bunlar benimle Rauf ve Bekir Sami Beyefendiler ve Raif ve Şeyh Hacı Fevzi Efendiler Hazeratından oluşmaktadır. Bundan başka Samsun Sancağı da tüzük gereğince temsilci olarak Refet ve Süleyman Beyleri aday göstermiş, Temsilci Kurulun Toplantıda bulunan beş üyesi Refet Beyi yeğlemiş ve hazır bulunmayan üyeleri arasında Servet ve Izzet Beylerin de oylarını sormuştu. Onlar yanıt bile vermedikleri ve verecekleri yanıt olumsuz olsa bile çoğunluğun oyları dikkate alınmak doğal bulunduğundan Refet Beyefendi tüzük gereği Temsilci Kurul üyeliğini kazanarak göreve başlamıştır. Hukuk ve yetkisi ve çıkarları, Doğu Anadolu illerinden elbette ki hiçbir bakımdan az olmayan ve Sıvas Genel Kongresinde bulundurduğu aydın ve bölgelerini gerçekten temsil eden üyelerinin nitelik ve niceliği hiçbir zaman Erzurum Kongresinde hazır bulunan üyeden aşağı olmayan Batı Anadolunun haklı ve meşru olan düşünce ve önerilerini dikkate almayarak onları sadece bağımlı durumunda bulundurmaya kalkışmak bizim aklımızın bir türlü kabul edemediği noktalardandır. Her halde onların haklarını tanımak zorunludur. Işte hem bu zorunluluk yüzünden ve hem de görevi başında bulunamayan eksik üyelerimizin çalışmalarından yararlanılamamasından yardıma olan gereksinmeden dolayı yine tüzüğün sonlarındaki sekizinci maddenin Temsilci Kurula tanıdığı yetkiye dayanarak Genel Kongre kurulunun da Batı Anadolu için yetkili tanıdığı kişilerden altısı ile Temsilci Kurul güçlendirilmiştir. Bunlar şunlardır: Askerlikten çekilmiş Albay Vasıf Bey, Husrev Sami Bey, Eski Akk Mutasarrıflarından Hakkı Behiç Bey, Mazhar Bey, Eski Ankara Mebuslarından Omer Mümtaz Bey, Niğdeli Ktipzade Mustafa Efendi. Bu altı kişiden bugün üçü burada olup öbür Liçü gelmek üzeredir. Pek güzel söylediğiniz gibi anayasa gereğince kendiliğinden düşmüş ve yok olmuş olan milletin kaderine aykırı haince girişimleri belge ve eylemleriyle kanıtlanmış olan Ferit Paşa Kabinesini güvenilir saymamak ve bunun yerine ulusal emellere hizmet eden bir kabinenin işbaşına getirilmesi gereğini padişaha sunup duyurmak girişiminden başka birşey olmayan Sıvas Genel Kongresinin kararının tam yerinde olduğunu kav

ramak için derin bir inceleme gerekmez. Bundan vazgeçmeyi önermek bilmem ne kadar doğrudur.
d) Urküntü doğuran uygulanmasının doğru olup olmayacağını tüzük gereğince merkez kurulundan ve yetkili üyelerimizden sorduğumuz altı maddelik kararların içeriği ise, bunda telftşa düşmeye ve Sıvas Kongresinin genel olduğu yada olmadığından, Temsilci Kurulun şöyle veya böyle olmasından

sözetmeye hiç gerek yoktur. Yapılması gereken şey bu kararların uygulanmasına ya da uygulanmamasına ilişkin olmak üzere hangi yönde olursa olsun düşünce ve görüş bildirmekten başka bir şey değildir. Elbette Temsilci Kurul her yandan gelecek olan görüşleri dikkate alarak genel kurulca kabul edilip uygulanabilecek bir karar alır. Servet ve Izzet Beylerin mutlaka kendi düşünceleri benimsemezse Temsilci Kurul üyeliğinden çekilmiş sayılmalan yolundaki bildiriler elbette iyi etki yapmadı.
e) Temsilci Kurul tarafından Trabzon Merkez Kurulundan sorulan konular üzerinde bu kurulun düşüncesi anlaşılmadıkça, Temsilci Kurulca bir karara varmak olanaksız bulunduğundan Trabzon Merkez Kurulunun yanıtını kesinlikle beklemekte olduğumuzu bildiririz.
f) Soru konusu kararların altıncı maddesinden amaç, Istanbulda meşru bir kabine padişah tarafından iş başına getirilinceye dek Ferit Paşa Kabinesi ile haberleşmeleri kesilmiş olduğuna göre her ili ne yapacağını bilmez ve kararsız bir durumda bırakmayıp genel durumdan haberli kılabilmek için bir yazışma yeri gösterilmesi uygun görülmüş ve buna dayanılarak yazışma yerinin Sıvasta Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci Kurulu olabileceği bildirilmişti. Buradaki yer ve yetki, açıklandığından başka bir şey değildir. Temsilci Kurulun danışmanlık nitelik ve yetkisi ise Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği tüzüğünde açıkça belirtilmiş ölçüde örgüt içinde bulunan merkez kurulları ile yetkili üyeleri karşıdır. Yoksa bu kurulu geçici olarak bile olsun devleti yönetmeye karar vermiş bir kurulu gibi yorumlamaya kalkışmak haksızlık olur. Sıvas Genel Kongresi toplantı ve görüşmelerini sona erdirmiş olduğu halde, yeni durum gereği olarak Doğu Anadolu illeri- nin her yanından delegeler çağırarak yeniden ve olağanüstü toplanması gereği başta siz olduğunuz halde birçok değerli kimselerin hatırlatması üzerine düşünülmüş bir durumdur, Bu açıklamalarla kuşkuların giderilebileceği inancıyla saygılarımızı sunanz Efendim.

Anadolu ve Rumeli Temsilci Kurulu
Tel başında Sıvas, 16/911919
15 inci Kolorduya
Trabzon Merkez Kurulundan bir kişiye
Hakları Savunma **Derneği Trabzon Merkez Kuruluna**
Kazım Paşa Hazretlerine yanıt olarak **yazılan düşünceler bilgi için olduğu** gibi sunulur.
Temsilci Kurul

BELGE, *95.*
Trabzon, 20 **Eylül 1919**
Sıvas Hakları Savunma Merkez Kuruluna

Erzurumda toplanan Kongrede kabul edilip hiçbir noktasının işlerlikten kaldırılması ve değiştirilmesi istenemiyecek olan temel kararlarından bazılarının değiştirildiği ve tüzük hükümlerine aykırı işler yapıldığı şimdi Sıvasta bulunan ve tüm Anadolu ve Rumeli Temsilci Kurulu adına iş yapan kuruldan gelen telgraflardan anlaşılıyor. Merkez Kurulu, Doğu İlleri Kongresinin çizdiği sınırlar dışında hiçbir kararı kabul etmemiştir, sayın kurulunuzca benimsenen tutumu öğrenmeyi ödev bilir, ivedi yanıt bekleriz.

Hakları Savunma Kurulu
Trabzon Merkezi

BELGE, *96.*
Kişiye özeldir Erzurum, 17 Eylül 1919
K.O. 3 Komutanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine özeldir.
Size çok bağlı olan kalbim ve duygularım dolayısıyla, her şeyi açık söylemek düşüncesi

taşıyorum. Karşılıklı duygularımız da elbette ancak bunu gerektirir. Paşam Sıvastan gelen bildirim ve bildirgeler bazen Tei1d Kurul adına bazen de doğrudan doğruya sizin adınızadır. 10 Eylül 1919 tarihinde Istanbula doğrudan doğruya sizin tarafınızdan bildirileriniz ve uyarılarınız yapılmaktadır. Şuna inanıp güveniniz ki, böyle sizin irnzanızla yapılan bildirim- ler sizi en çok saygıyla sevenlerde bile büyük bir içtenlik ve doğru görüşle eleştiriliyor. Ancak görüş ufukları daha dar olan çevrelerde ve özellikle Anadoluda yapılanları başka biçim ve nitelikte göstermek amacında olanlar arasında, bunun ne denli etki ve tepki yaratacağını anlarsınız. Sizin dokunulmazlığınızın ve vatan ve millete çok

değerli bir varlık anısı taşıyan yurtseverce çalışmalarınızın herzaman istediğimiz parlaklığile sürdürülmesi aslında çok az özverili devlet adamının bulunduğu vatanımızın çıkarları gereğidir. Bu nedenle Temsilci Kurul ve Kongre kararlarının herzaman inızasız, sadece Temsilci Kurul diye yayımlanmasını rica ederim. Elbetteki aramızdaki şifreli haberleşmelerin gerektirdiği bildiğiniz biçimde- ki kişisel imzaları bu hiç kapsamaz.
Sizin ortada her halde tek olarak görülmemeniz ülke yararı gereğidir. Oybirliği ile sunulan bu ricalarımı iyi karşılayacağınıza güveniyorum. Ellerinizden öperim.

K,O. 15 Komutanı
Küzım Karabekir
BELGELER, 97.

14 Eylül 1919

Halifenin ayağının bastığı toprağa

Halife olan siz kutsal kişiye ve yüce saltanannıza sonsuz bir **kulluk** duygusuyla bağlı **olan** millet **adma** ve hiç sönmeyecek sonsuza dek sürecek olan sadıklığımıza dayanarak aşağıdaki dileklerimizi sunma cesaretini buluyoruz: Yüce saltanatınızın bugün karşı karşıya kalmış olduğu korkunç tehlikeler her şeyden önce tarihimizdeki en büyük yenilginin en doğal sonuçlarından olmakla birlikte, varlığımıza son verecek bir nitelik alan bu tehlikelerin sadece yenilgimizden doğmadığını da elbette bilirsiniz. Almanya ve Bulgaristan gibi Dünya Savaşmda bizimle birlikte aynı kaderi güdüp, aym sonuçlarla karşılaşan eski müttefiklerimizin bugünkü durumları, saltanatınızın hüküm giydiği koşullarla kıyaslanacak olursa, salt bir yenilginin bu kadar büyük bir ulusal yıkıntı oluşturmaya yetmeyeceği çok kolay belli olur. Ateşkes anlaşmasının yapıldığı zamanki genel durumumuzla bugünkü durumumuzun karşılaştırılması da **bu** yıkıntının ne büyük bir gerçek olduğunu gerektiğinden çok kanıtlayacağına inanıyoruz. Bugün milletin gözünde yıkıntımızın bu kerte genişlemesinde etkili olan en büyük etken, geçmişin bırakmış olduğu dış ve savaş nedenlerinden çok bugünlerin biriktirmekte bulunduğu iç etkilerde, yani ateşkesten yana birbiri ardından gelen hükümetlerin ve özellikle Başbakan Ferit Paşa kulunuzun başkanlığında bir dizi gelip giden kabinclerin saysaklamalarında yatmaktadır. Gerçek ateşkes anlaşmasının her türlü hükümlerine aykırı olarak ortaya çıkan bir Aydın faciası karşısında yeni başbakan bile artık birinci başbakanlığa son vermek veya görevden çekilerek neden olduğu politik cinayetten doğrudan doğruya sorumlu bulunduğunu kapalı olarak kabullenmiş ve bu davranış üzerine milletimiz bu sorumluluğun kesinlikle bir yüce divanda belirleneceğini ummaya başlamıştır. Ama Ferit Paşa kulunuz bu duruma karşın ikinci bir kabine daha kurmaktan çekinmedi. Onun Paris Kongresinden ulusal onurumuzu kıracak biçimde İstanbula geri gönderilmesi bu ikinci başbakanhğı sırasında oldu ve milletin güvenine dayanmayan bu hükümetin her türlü yetenekten de yoksun olduğu bütün dünyaca saptandı. Ama Ferit Paşa kulunuz ulusal varlığımıza verdiği bu ikinci zarardan da akıllanmayıp Paristen geri gönderilmesini gerektiren politik haberleşmelen salt görevini koruma kaygısıyla değiştirerek Türkçeye çevirerek size ve kamu oyumuza sundu. Böylece hem sizi, hem kaderiyle oynadığı suçsuz milleti aldatmış oluyordu: Çünkü bildirilen haberleşmelerin doğruları onun Istanbuldaki aldatıcı yayımlarından önce Avrupa basınında yayımlanmış ve Ferit Paşanın ulusal savaşımımızı ittihatçılık biçiminde göstererek yabancıları Anadolu işlerine karışmaya çağırdığı evrence öğrenilmişti. Oysa Izmir yöresinde namusuyla kutsal bildiği değerleri korumaktan başka bir şey yapamayan ve bunu yaparken de sizin buyruklarınıza dayanan vatan evlatları güttükleri kutsal amacı birçok kere yüce ayağınızın altındaki toprağa bildirmiş oldukları gibi bütün Anadolunun ulusal ayaklanmasındaki meşruluk da yüce saltanatınızın dört yönden karşılaştığı tehlikelerle kanıtlanmıştı. Ulusal iradesini Istanbulda belirtemeyen milletin acılarına tercüman olmak üzere Ana-

doluda toplanan Doğu Anadolu illeri Erzurum Kongresile bu kez Sıvasta toplanan Genel Kongremizin de meşru olmadığını yeni başbakan kulunuz halifeliğinizin başkentinde toplanan Ermeni ve Rum kongreleri kararlarının Istanbul basınıyla duyurulmasında hiçbir sakınca düşünemiyorlar aynı zamanda bir yandan haklılık ve kanuna uygunluk ilkelerine dayanmak isterken, öbür yandan Ulusal Meclisin dağıtılmasından bu yana yedi, sekiz ay geçtiği halde Anayasa hükümlerini uygulayıp seçimlere başlamak zorunluğunu da hftM duymuyorlar ve böyle davranışla birlikte ulusal gücümüzü de yabancılar gözünde hiç yokmuş gibi göstererek yabancıların amaçlarını kolaylaştırıyorlar. İhanet niteliğinde olan amaçlarında başarılı olmak için milletin rulıundan doğan ulusal örgütleri dağıtmak,

devletin yargı yetkisini yabancıların hırslarına oyuncak etmek, ordunun gücünü azaltmak için yetenekli üstsubaylarımızı görevden alıp düşmana vermek, şifreli askert yazışmaların çaldırılmasına Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğünü yetkili kılmak, birtakım düşman subaylarımn memleket içinde dolaşarak ülkemizin birliğini bozacak politik kışkırtmalarda bulunmalarına yardım etmek, memleketi ihtill içinde gösterip yabancıları işe karışmaya çağırmak ve ordunun şifre ile haberleşmesini yasaklatıp askerlik sırlarını açığa vurmaya kalkışmak gibi herbiri bellibaşlı bir ulusal cinayet olan kanunsuz davranışlara girişmekten de bir türlü var geçemiyorlar. Vatanı bu duruma getiren ve yenilgiden doğan yıkıntımızı bu denli yaygınlaştıran, en büyük etkenin şimdiki hükümetin yapageldiği bu ihanetler olduğunu her halde artık siz de anlamışsınızdır. Bu durumu göz önüne alan kurulumuz vatanı kurtaracak son bir çıkar yol olmak üzere hiçbir politik partiye bağlı olmayacak ve ulusal iradeyi bütünüyle belirtip millete dayanacak olan bir bakanlar kurulunun iş başına getirilmesini saygıyla diler ve böyle bir kabine kurulmazsa milletin zorunlu olarak yapacağı girişim ve savaşımların durdurulamıyacağını bilginize sunar. Gene de sevgili padişahımız ne emrederse o olur.

Sıvasta **toplanan Genel Kongre Kurulu**

Mustafa Kemal

BELGELER, 97.

2J10h1919

İstanbul Büyükşehir Belediyesine

Tüm basına **birer örneği verilecektir**

Istanbul halkına:

Ateşkes anlaşmasının imzasından buyana gittikçe daha korkunç bir kesinlikle varlığımızı tehdide ve sıra ile Istanbul, Musul, Adana ve İzmir gibi herbiri bir hayat merkezi önemindeki en önemli illerimizin işgalile gerçekleşmeye başlayan büyük tehlike, dışardan bakılınca yenilgiden ve dış nedenlerden doğmuş gibi görünebilirse de gerçekte her şeyden çok iç durumumuzdan ileri geldiği yadsınamaz; Almanya ve Bulgaristan gibi eski müttefiklerimiz de bizimle birlikte ve bizim kadar yenilgiye uğramış oldularsa da hiçbirinin varlığı ve hayatı tehlike altında kalmadı: Onların bugünkü durumlarıyla bizim şimdiki durumumuzun en yüzeysel bir bakışla karşılaştırılması, uğradığımız yıkıntının olaşmasına salt bir yenilginin yeter bir neden oluşturamayacağını bütün açıklığıyla kanıtlar. Bu farkın tek etkeni, onlarda hükümetle milletin birlik oluşu ve bizde ise hükümetin milletten tümüyle uzaklaşmış bulunmasıdır. Ard arda değişmelerle birbirini izlemiş olan Ferit Paşa kabinelerinin bugüne kadar gütmüş oldukları iç ve dış siyaset, gözönüne getirilecek olursa, yıkıntımızın neden bu kadar yaygın bir nitelik aldığı hemen anlaşılır: Şimdiki hükümetin dış politikada ulusal emellerimize tümüyle aykırı bir yol izlemekte olduğunun en büyük kanıtları İzmir gibi Yunanlılıkla hiçbir ilgisi olmayan bir ilimizdeki haksız ve eanilere yaraşır işgalin kaldırılmasına değil, buna bir sınır çizilmesine ve böylece Akdeniz kıyılarımızda belirli sınırı olan bir Yunan sömürgesinin kurulmasına neden olması; orada ırzı ile namusunu savunmak zorunda kalan Müslümanların bastırılmasını emrederek açıktan açığa Yunan çıkarlarına hizmet etmesi, Musul ve Adana gibi ülke ve coğrafya birliğimizin en ayrılmaz öğelerinden olan ülke parçalarının kaderine hiç önem vermeyip Paris Konferansına verdiği notada Toros sıradağlarını memleketimizin doğal sınırı olarak göstermesi ve özellikle hem Padişahlık Danışma Kurulunda hem Paris Konferansında Doğu Illerinde yaygın bir Ermenistan kurulmasına razı olmasını ve üstelik nedensiz yere bunu istemesi gibi birtakım hainlere yaraşır girişimlerdir ki, bunların tümü birlikte gözönüne alınırsa,

elimizde vatan adına Ankara ve Kastamonu illerinden başka bir şey kalmayacak demek olur. Şimdiki hükümetin bütün dış siyaseti ve vatan anlayışı bundan başka birşey değildir. Aslında en azgın dış düşmanlarımızın tasarladıkları yarının Türkiyesi de sonunda bundan başka bir şey değildir. Ferit Paşanın iç siyaseti genel çizgileriyle bütün milletçe bilinmekle birlikte genel durumumuzda en çok etki yapmış olanların yinelenmesi de yararsız değildir.

1 Ferit Paşa hem milleti, hem padişahı aldatarak şimdiye kadar yerinde kalabilmiştir; çünkü Paristen dönüşünde konferansa verdiği notaların acı içeriklerini değiştirip dilimize çevirerek padişaha ve millete sunmuş ve böylece yaptığı hainhiği gizlemeye çalışmıştı, ama Avrupa hasını bu belgelerinin gerçek metnini olduğu gibi yayımlamış olduğundan başhakamn oynadığı canilere yaraşır oyun bütün açıkhğıyla ortaya çıktı.

2 .Düşmanlarımızın bile değer verdikleri ulusal savaşımımızı kişisel tutku ve ittihatçı kışkırtmaları sayıp bastırılmasını emretmekle hem millete, hem padişaha karşı açıkça ve doğrudan doğruya karşı ve hatta düşman durum almıştır; örneğin padişahımız, son buyrultusunda Anadolu savaşının tümüyle ulusal nedenlerden

doğduğunu ve böylece meşru olduğunu ilan buyurduğu halde, başbakan Temps gazetesi muharririne bu yapılanların ittihatçı kışkırtması olduğunu ve yakında ortadan kaldırılacağını söylemekten çekinmedi; böylece bu hükümetin bu millete karşı olduğu artık kesinkes kanıtlanmıştır.
3 - Ferit Paşa Kabinesi milletin padişah ile de ilişki kurmasını önleyerek Anadolu halkının padişaha çektiği ve şimdi de çekmekte olduğu telgrafları saraya yollatmamakta ve bunları alıkoyup gizlemektedir.
4 - Bir yandan bu cinayeti işlemekle birlikte öbür yandan Sıvasta toplanan genel Anadolu ve Rumeli Kongresi üyelerini diri veya ölü olarak ele geçirmek için Harput Valisi Ali Galip adında bir haydutun, yanına Kürt aşiretleri alarak Sıvas üzerine yürümesini emrediyor. Böylece Müslüman unsurlar arasında birbirini öldürme durumu yaratmaya çalışılıyor. Ama hükümetin bu konudaki yazışmaları milletin eline geçtiğinden kan dökülmesine meydan verilmeksizin Ali Galip ve yardakçıları bastırılmıştır. İşte bütün bu ve bunlara benzer saymakla tükenmez cinayetler ve hainlikler yapmış ve yapmakta olan şimdiki hükümetin, devleti batışa sürüklediğini anlayan Anadolu halkı bu duruma artık bir son vermek zorunluğunu duymuş ve Allahın emrine ve Peygamberin hadisine uyarak zulme karşı gelmeye başlamış ve zalimlerle her türlü ilişkiyi kesmiştir. Büyük bir inançla ve en güçlü bir ulusal birlik içinde davranışlarını düzenleyip örgütlenmesini tamamlamış olan Anadolu halkı her türden ülke ve ulus haklarının her türden olasılığa karşı dokunmazlığını sağlayacak bir varlık düzeyine erişmiştir. Şimdiye kadar bütün kaderimizi başkent yönetiyordu. Ve millet ve memleketimizi kurtaracak girişimler Anadoludan değil, hemen herzaman İstanbuldan kaynaklanıyordu. Başkentin bugün karşı karşıya kaldığı tehlikeleri göz önünde bulunduran Anadolu, şimdiki koşullar altında Istanbuldan kurtuluş umudu beklenemiyeceğini gördüğünden genel varhğımızrn ve meşru haklarımızın savunulmasının kendisinin düştüğünü anlayarak görevini yapmaya başlamıştır. Bugün işte bu kimlik ve bu nitelikte başkente selim gönderen tüm Anadolu, aşağıdaki noktaları Istanbul halkının bilgisine sunmak görevini duymaktadır:
1 - Ulusal savaşım birlik içinde ve düzenli örgütlere bağlı olarak bütün Anadolu illerini içine almış ve ta başkent kapısına kadar dayanmıştır.
2 - Böylece dünya kamu oyu ve resmi çevreleri milletimizin yaşama hakkına sahip olduğunu ve hiçbir zaman tutsak edilemiyeceğini anlamış ve bu anlayışa dayanan kararının ulusal savaşımımız karşısında tümüyle tarafsız olacağına ve buna iyi gözle bakacağına güvence vermekle belirtmiştir.
3 - Anadoluda oturan ve her türlü meşru haklarının en kesin bir güvence altında bulunduğunu gören Müslüman olmayan tüm unsurlar da ulusal amaçlarımızın haklılığına tümüyle inanmışlardır.
4 - Anadoluda oturan ya da yolculuk yapan tüm yabancılar da aynı inanış içinde olup bağlı bulundukları devletleri bu yönde aydınlatmaktadırlar.
5 - Kısacası meşru olmadığı tüm dünya önünde kanıtlanmış olan Ferit Paşa Kahinesinin bu memlekette dayanacak hiçbir noktası kalmamıştır.
Bu gerçekleri başkent halkına bildirmekten mutlu olan Anadolu, bugün İstanbulun da bir ulusal ödevi bulunduğu kanısındadır. Ve bu görev de başkentin her yanında ulusal örgüt merkez-

leri oluşturarak nesnel ve tinsel olarak Anadolu ulusal savaşımına katılmak ve bir baykuş gibi o milletin kaderi üstünde durmakta olan şimdiki hükümeti artık bu milletin başından gitmeye her yoldan çağırmaktır.
Dünyada her milletin, yaptıklarına katıldığı bir hükümetin sorumluluğunda ortak sayılacağını Mösyö Clemenceau Ferit Paşaya verdiği yanıt notasında açıkça belirtmişti; düşük yönetimin kıyımlarına ancak savaş nedeniyle katlanmış olan bu millet, eğer şimdiki hükümetin sorumluluğuna ve cinayetine hiçbir zorlayıcı neden olmaksızın katılmak istemiyorsa, bu hükümete karşı olan duygularını artık belirtmelidir.
Eğer bu ödev bugün yapılmayacak olursa, yarın Ferit Paşa Kabinesinin kabul edebileceği ulusal emellerimize aykırı barış koşulları karşısında Avrupaya karşı hiçbir itiraz hakkımız kalmaz; o zaman bize dünya kamu oyu "vaktile bu itiraz hakkmızı niçin kendi hükümetinize karşı kullanmadrnız? ' diyecek ve bunu derken de her halde pek haklı bir söz söylemiş olacaktır.
Çünkü Peygamberimiz "kema tekünu yüvella aleyküm" yanı't siz ne nitelikte olursanız, sizi yönetenler de o nitelikte olur' buyurmuşlardır.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunnıa
Derneği Temsilci **Kurulu adına**
Mustafa Kemal

BELGE, **97.**
Bütün devletlerin İstanbul elçi ve temsilcilerine
bilgi vermek için gönderilen uyarı

Sekiz ay önce dağıtılmış olan Ulusal Meclisimizin Anayasa gereğince en geç dört ay içinde yeniden toplanması gerektiği halde barışkes yapıldıktan buyana birbirini izleyen hükümetler, seçimlerin

yapılmasını savsaklamış ve böylece Ulusal Meclis daha toplanamamıştır. Bu nedenle özellikle şimdiki hükümetin gütmekte olduğu iç siyaset, yönetimimizin biçimini mutlakıyetten ayırdedilmez bir duruma getirmiştir. Bu biçimde davranmakla, yaptıklarında hiçbir meşrutiyet düşüncesi kalmayan Ferit Paşa Kabinesi, kamu oyunun tiksintiyle yüz çevirmesi kıyım ve sertlikle ayakta kalabilmek politikasına saparak kendine karşı bulunan ulusal birliği bozmak için Müslüman unsurları birbirine öldürmeye yöneltmek istemişse de bu girişimle ilgili belgeler milletin eline geçerek memleketin genel güvenliği bozulmaktan kurtulmuştur. Bunun üzerine millet durumu padişaha bildirerek genel güvene dayalı bir kabine kurulmasını dilemiş ise de şimdiki hükümet milletle padişahın ilişki kurmasını önlemiş ve böylece millet için meşru bir hükümet kuruluncaya dek şimdiki kabine ile ilişkiyi kesmekten başka çıkar yol kalmamıştır: Çünkü böyle bir önlem alınmamış olsaydı Ferit Paşa Kabinesinin kışkırtmalarıyla Anadoluda iç güvenliğin bozulacağı kesindi. Istanbulda genel güvene dayalı bir kabine kurulana dek sürecek olan bu durumun meşru olduğunu ve özellikle bağlı bulunduğunuz hükümet açısından da gerekliliği apaçık bellidir kanısındayız; çünkü şimdiki hükümetin Versailles Konferansına gönderdiği delegeler kurulu salt ulusal amaçları temsil eden bir hükümet tarafından gönderilmiş olmadığından salt bir bilir kişi niteliğinde sayılmıştı. Şu halde barışın yapılması da ancak millete dayalı bir Osmanlı kabinesi kurulmakla olabilirdi.
Böylece Sıvasta toplanmış olan ve bütün Anadolu ve Rumeli delegelerinden oluşan Genel Kongre hem ulusumuzun hem de Avrupa ve Amerikanın gelecekteki çıkarlarına uymakta olan şimdiki durumumuzun güvenliği bozucu hiçbir düşünceye dayalı olmadığını ve genel güveni bozacak hiçbir olay çıkmayacağını ve tam anlamıyla barışçı bir yol izleyeceğini kesinlikle garanti etmekle onur duyar ve dünyaya adalet sözüveren büyük devletlerin tinsel desteğine inandığını da ayrıca bildirir.
11 Eylül 1919
Imza
Sıvasta toplanan Genel Kongre Kurulu
Ingiliz politik temsilcisine, Amerika politik temsilcisine, Fransa politik temsilcisine, İtalya politik temsilcisine, Sırbistan politik temsilcisine, Hollanda Elçiliğine, Isveç Elçiliğine, Danimarka Elçiliğine, Ispanya Elçiliğine.

BELGE, 98.

Padişah Bildirisinin Yüce **Örneği:**
Bugünlerde Anadoluda başgösteren durum ve davranışların evreleri, yerlerinden gelen teigraflarla kulağımıza ulaşmıştır. Bu üzüntü verici durum İzmir işgali ile onun arkasından gelen acı olayların ve Anadolu Doğu İllerinin kaderi konusunda yayılan söylentilerin kamuda yaptığı etkilerin sonucu olup bu olay ve söylentilerden bütün halkımızla birlikte bizim de yüreğimizde oluşan üzüntü çok derindir, devlet ve milletin haklarını korumak yolunda çok çaba harcamak hepimiz için çok doğal ise de şu önemli anda hükümet ve millete düşen görev akla yakın girişimler ve kamunun düşünce birliğiyle hakları korumaya çalışmaktan başka bir şey değildir. Hükümetimizin izlediği politika sonucunda İzmirdeki acı olaylar Avrupanın uygar devlet ve milletlerinin dikkat ve dostluğunu çekerek oraya özel bir kurul gönderip yansız bir soruşturmaya başlanmış ve hakkımız uygar dünyanın gözünde belirmekte bulunduğu ve Anadolu Doğu Illeriyle ilgili söylenti ve yayıntılara karşı da hükümetçe her türlü girişimden geri kalınmayıp zaten ortada ulusal birliğimizi bozacak hiçbir karar ve öneri olmadığı halde ülke içinde güvenlik ve düzeni kırıp hükümetin etkinliğini bozacak her türlü davranış ve ulusun bireyleri arasında bölünme ve ayrılık doğuracak her türlü girişim devletimizin temel ve yaşamsal çıkarlarıyla bağdaşamaz. Bazı kimseler tarafından memleketin özel durumu değiştirilip sanki halkla hükümet arasında muhalefet varmış gibi ilfin edilerek hakkımızda Avrupa kamu oyunun yanılgıya düşürülmesi ülkenin yüksek çıkarlarını kökünden yaralayacağı gibi her bakımdan çok üzücü olan bu durum yasal koşullar çerçevesinde bir an önce yapılmasını istediğimiz seçimleri de geciktirerek barışın yaklaşmakta olduğu bir sırada çok gerekli olan Mebuslar Meclisinin toplanmasını geri bıraktıracak ve bu yüzden hükümetin karşılaştığı güçlükleri artıracaktır. Bugün milletimizin tüm bireylerinden beklediğim, durumun önemini kavrayarak dinginlik ve ılımlılığı bozmamak ve kanun hükümleriyle hükümet emirlerine tamı tamına uyarak memleketin düzen ve güvenliğini bozacak davranışlardan kaçınmak ve böylece yakında barış görüşmelerine çağırılacak Osmanlı delegelerinin konferans karşısında milletle uyum için varlık gösterebilmeleridir. Altı buçuk yüz- yıldan bu yana Avrupa dengesinde önemli bir etken olan devletimizin birlik ve bütünlüğünü ve Osmanlı milletinin onurlu

yerini sağlayacak bir barışa yakında kavuşacağını Tanrının iyiliğinden ummaktayım. Büyük devletlerin insaflı duyguları ve gerçekten gittikçe durumu anlamakta olan Avrupa ve Amerika kamu oyunun ılımlılığı da bu umudu- mu pekiştirmektedir. Hükümetin her türlü iç güçlüklerden uzak tutulup güçlendirilmesi ve memleketimizin her yanında kanun hükümlerine kelimesi kelimesine uyulup her sınıftan uyruklarımızın haklarının korunması yürekten dileğimiz olup kabinemizin de bu konuda dileklerimizi tüm davranışlarında yol gösterici olarak kabul edeceğine güveniyorum. Şu yürekten düşünce ve dileklerimizin ülkelerimizin her yönüne yayımlanmasını ve tüm bireylere duyurulmasını buyururum.

24 Zilhicce* 1337, 20 Eylül 1919

Mehmet Vahdettin

Saray Genelsekreteri ve Ali fuat Beyefendi tarafından bugün Babıalide bana verilip genelgeyle resmi dairelere ve illere bildirilmiş olan padişah bildirisinin bu yüce örneği yukarıya çıkarılmış olup yüce valiliğiniz tarafından bucak ve köylere dek yayımlanıp duyurulması ve gereğinin padişah buyrultusu uyarınca halkın bütün kesim ve bireylerine anlatılıp duyurulması.

20 Eylül 1919

Başbakan

Damat Ferit

* Arabi ayların onikincisi

BELGE, 99.

Sıvas, *221911919*

Padişaha, bildirisi üzerine yazılan telgraf

Gerçekten bilmeye istekli ve sığmak olan halife hazretleninin ayaklarının altındaki toprağa

Yüce Padişahımız Efendimiz!

Kullarınızı ayağınızın altındaki kutlu toprağa yeniden durumu ve gerçeği bildirmemizin nedeni; şimdiki bakanlar kurulunun gerçekleri gizliyerek siz padişahların padişahma bildirip anlattığı gibi meşru olmayan bir dilek değil, milletin hak edilmiş istekleridir, Birçok kere yinelediğimiz dileklerimizin kabinenin hain eliyle yüce kişiliğinize sunulmasına engel olunması, memleketin ve sizin sftdık uyruklarınızın zararına, onarılamayacak bir durunı oluşturuyor. Bu kez Ferit Paşanın ek düşünceleriyle birlikte illere gönderilen kutlu bildirinizden da pek açıkça anlaşılıyor ki, milletin meşru istek ve amaçlaıı ile kabinenin edimli olarak belgelerle kanıtlanmış haince davranışları siz en kutsal kişiden gizli tutulmuştur. Ferit Paşanın siz yüce padişahımıza gerçeğe akın sunularda bulunmak yoluyla millet ve vatana ihanetini kat kat artırmaktan çekinmediği de büyük üzüntüyle görülmektedir. Tarihin hiçbir ihanet sayfasıyla kıyaslanamayacak bir hainlikle halkı birbirine karşı kışkırtan ve milleti yabancıların azgın isteklerine kurban eden bu kabinenin ulusal isteğe aykırı olarak görevinde kalması, pek büyük yıkıntılar hazırlayıp doğurmaktadır. Bütün dünya kutlu ülkenizde dinginlik ve güvenlik beklerken illere çekilen telgraflarla bir yandan uysal aşiretleri halka karşı kışkırtmakla birlikte ülkelerinizin kargaşa içinde ve yardıma muhtaç durumda olduğunu resmi ağızdan bildirerek yabancıları işterimize kanşmaya çağıran, öbür yandan Doğu İllerinde geniş bir Ermenistan kurulmasına ve Toros sıradağlarının güneyindeki yerleri bırakmaya hazır bulunduğunu söyleyerek iç ve dış düşmanlarımızın isteklerini yerine getirmek isteyen bir kabinenin iktidarda kalmasını sizin ve ülkenizin düşmanlarından başka hiç kimse istemez.

Paris Barış Konferansının, mebuslarımızın seçilmesinden ve meclisin toplanmasından önce Türkiye ile ilgili karar almaya başlaması olasıdır. Milletin güvenine dayanmadığı ltilftf Devletlerince de bilinen Ferit Paşa Kabinesinin bu durumda iş başında kalması delegelerimizin konferansa çağırılmaması yada kabul edilmemesi, kabul edilseler bile önceleri olduğu gibi bu dafa da kovulup geri gönderilmeleri zaranmıza olan kararın bildirilmesiyle yetinilmesi sonucunu doğuracaktır ki, bunun böyle bir sonucun meydana gelmesi doğal olan yıkımın milleti büsbütün umutsuzluğa düşüreceğini pek iyi kavrarsınız. Şu halde memleketi korumak için Ferit Paşa Kabinesinin gecikmeden düşürülmesiyle genel güven kazanmış kişilerden oluşan bir kabinenin kurulmasına bütün millet adına izninizi saygıyla diliyoruz; o konuda ve her durumda siz ne buyurursanız o olur.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma
Derneği Temsilci Kurulu

Ankara K.O. 20, Erzurumda K.O. 15, Diyarbakırda K.O. 13, Niğdede Tümen 11 K.Van,
Bitlis, Trabzon, Erzurum, Kastamonu, Ankara, Diyarbakır,
Elazığ, Bursa illerine ve merkez kurullanna.
Erzincan, Samsun, Kayseri, Niğde, Antalya, Afyon, Kütahya, Denizli, Bolu,
Urfa mutasarrıflıklarına ve merkez kurullarına.
Padişahın ayağının bastığı toprağa yapılan sununun örneği bilgi için gönderilmiştir.
(K.O. 3 ve Sıvas iline: ilişikte sunuldu)
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunnıa
Derneği Temsilci Kurulu

BELGE, 100.
Erzurumdan, 20/9/1919
K.O. 3 Komutanlığına

Temsilci Kurula: Özellikle İngilizlere karşı gizlenen ve bundan dolayı resmi ve açık bir memuriyetle daha görevlendirilemeyen Halit Beyin nasıl ateşli bir yaradılış ve özveri sahibi olduğunu bilirsiniz, Kendisi Trabzonda görevlendirilirse, yaradılışı gereği çıkarabileceği olaylar bu

önemli zamanda belki düzeltilemez, Bu nedenle Halil Beyin aşırı yurtseverliği ve olayların sürüklemesiyle bazı önlemler ve girişimler için bilgim olmadan size sunularda bulunsa bile isteğinin yerine getirilmemesini dilerim.

1(0.15 Komutanı
Kazım Karahekir

BELGE, 101.
Şifre Sıvas, 22/9/1919

Kişiye özeldir
Erzurum **On Beşinci Kolordu Komutanlığına**
K: *2019119t9*

Trabzonun durumunu size burada ayrıntılı olarak açıklamayı gereksiz sayarız. Genel uyumu bozacak zararlı girişimlerin yapılmasını elbette siz de istemezsiniz. Işte bu kaygıyladır ki biz Trabzonda örgütün özel düşünce ve görüşlere bağlı olmayan salt ulusal yararları kapsayan bir açıdan görebilecek durumda olan kişilerden oluşmasını istiyoruz. Bunu sağlamak için sarsılmaz kararlılığına ve namusuna güvendiğimiz Halit Beyin atanmasını rica etmiştik. Bildirdiğiniz sakıncalardan Ingiliz sakıncası bizlerce düşünülemez. Yalnız Halit Beyin sinirli olmasından dolayı, genel ulusal isteklere, kişisel amaç hırsları nedeniyle engel olan kişiler konusunda sert ve kesin davranacağı, Trabzon için sakıncalı görülüyorsa, aslında isteğinize aykırı bir karar almak da bizce hiç de istenen bir şey olmadığından Trabzondaki durumun düzeltilmesi neye ve ne gibi önlemlere bağlıysa onun doğrudan doğruya sizin tarafınızdan alınmasını istemekle yetiniriz Efendim. Temsilci Kurul adına: Mustafa Kemal.

BELGE, 102.

Çözühnüş şifre Erzurum, 27/9/1919

Sıvasta **1(0. 3 Komutanlığına**

Temsilci Kurula: Trabzon ortamını (y k k y m) gibi oradaki akımı da süreli izlemekteyim. Once de sırası gelip de bildirdiğim gibi ulusal akımı yönetmek ve sürdürmek konusunda benim tutumum önce, halkı aydınlatıp bilinçlendirmek, kafaca ve ruhça bu akıma inanış ve içtenlikle bağlamaktır. Bilinçlendirme ve inandırma görevini yaptıktan sonra yine direnenler görülürse o zaman bu gibilerin kötü bir amaç peşinde koşan lnetlenmiş kişiler olduğu iyice belirmiş olacağından onlara da onlara yaraşan işlemler uygulanır. Pek büyük deneyimlerle edinilmiş olan bu ilkeyi, olduğu gibi Trabzon çevresine de uyguladım. Geçici bir evre için ve gerektiğinde duruma egemen olmak üzere Dokuzuncu Tümen Komutanı Rüştü Beyi kurmaylarıyla birlikte ve Uçüncü Tümen Komutanlığı Vekili olarak Trabzona gönderdim. Iki senedenberi kendisini yakından tanıdığım ve soyluluğunu ve sağlam ahlflkını pek çok sevdiğim Yarbay Halit Beyi şu sıralarda Trabzon yöresi için uygun bulmadım. Çünkü Trabzonun genişliği ve Istanbulda çevrilen dolaplara yakınlığı dolayısile oralarda çok ölçülü ve öngörülü iş yapmak gerekir. Oysa Halit Beyin doğuştan sinirli olduğu herkesçe bilinir. Biz Halit Beyden ancak bir vuruşmada tam olarak yararlanabiliriz. Ingiliz konusuna gelince ben onlarla, olanak bulunduğu süre, açık ve eylemli bir düşmanlıktan kaçınmayı yeğleriın. **Şu** halde bu ve bu gibi

nedenlerle Halit Beyin o yörede şimdilik kullanılmaması gereğini bilginize sunarım.
K.O. 15 Komutanı
Küzım Karahekir

BELGE, 103.

Şitre
Kişiye özeldir
29/9/1919
K.O. 15 Komutanı Küzıın **Paşa Hazretlerine**
Tenısilci Kurula yönelik 27-9 tarihli şifre telgrafmız bugün akşam geldi. Trabzon iindeki kamu oyu üzerinde biz de iyice aydınlandık. Trabzon merkezi dışında bütün ilçe ve sancaklanyla haberleşilmektedir. Merkezdeki durum da valinin tutuklanıp uzaklaştınlmasından sonra ortadan kalkmıştır. Rüştü Beyin Uçüncü Tümen Komutan Vekili olarak Trabzona gönderilmesinde aklıma gelenleri bildireceğim. Birincisi valiyi tutuklayan Halit Beydir. Birkaç gün sonra böylece Rüştü Beyin gönderihnesi Halit Beyin davramşım oradaki kötü niyetliler karşısında eleştirmek gibi olabilir. Ikincisi Halit Bey önemli durumlarda tümeninin başına geçmeyi beklerken bugün geçimıek

te olduğumuz önemli ve tarihsel zamanda kendi yerine bir başkasının getirildiğini görmekten üzüntü duyabilir. Şu durumda bu düzenlemeden vazgeçilerek Rüştü Beyin uygun bir yoldan görevi başında alıkonulmasını yakınlığımıza güvenerek ve tanamile özel olarak rica ederim. Bununla birlikte kolordunuzun askerlikle ilgili düzenlemesine ve işlerine karışmak hiç aklımdan geçmediği için en sonunda askerlikle ilgili konularda istediğiniz ve uygun gördüğünüz gibi davranmanız doğaldır kardeşim Efendim.
Mustafa Kemal

BELGE, 104.

Çözülmüş şifre Erzurum, 2J10/1919
K.O. 3 Komutanlığına
K: *29/9/1919*
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Rüştü ve Halit Beylerin görevlendirilmeleri biçimi konusunda yanlış bir sanı olmasın diye size aşağıdaki açıklamalan sunuyorum. Trabzon bölgesinin birbiri ardından gelen evreleri önemle izlenmekte olduğundan son zamanlarda bu açıdan Halit Beyle haberleşilmiş, kendisinden yanıt olarak gelen telgrafda bu önemden sözetmekle birlikte tümen komutan vekili olan Atıf Beyin görevinin önemiyle oranlı bir yer doldurmadığı gibi Trabzon Mevki Komutanlığı da tümen komutan vekilliğine karşı arasıra taş- km bir durum aldığından daha sıkı bir disiplin ve düzen kurmak için eğer şimdi bilinen politika ve sakınganlık nedeniyle kendisi edimli olarak komutayı ele alamıyacaksa tümene yetenekli birinin vekil olarak komuta etmesini önerdi. Onun İngilizlere karşı düşmanca ve sert bir politika gütmekten kaçınmasını uygun bulduğumuzdan ve Halit Beyin ise Artvin ve Ahısha Ermeni ve Gürcü sorunlarından dolayı Ingilizlerin ve Savaşişleri Bakanlığının kovuşturmasına uğradığından Halit Beyin şimdiki durumda kalması zorunludur. Eyleme geçmeyi gerektiren olağanüstü olaylar çıkmadıkça elbette tümenin edimli olarak komutanlığına getirilemez. Ozellikle kuvayi milliye* komutanı imiş gibi valiyi kendisi tutuklamıştır. Rüştü Bey ise bundan sonra değil olaydan daha önce tümen karargMıma gelmiştir. Halit Beyin yeri daha sağlam ve uygundur. Herkes onu kuvayi milliye komutanı saydığından daha etkiildir. En büyük sakıncası da güvenilir bir kabine de eğer Ingilizlerin etkisi altında Halit Beyin çekilmesini isterse bu çok kötü bir düşüş olur ve dikkat etmiş olacaksınız ki, ben Trabzon çevresini her yerden duyarlı saydığımdan orada hep ordu ile kuvveti bağdaştıran bir politika izlemeyi yararlı gördüm. Ve şimdi de öyledir. Şimdiye kadar Halit Beyin ne kişiliğini ve ne de bir kuvvetini Trabzon üstünde göstermedim. Şimdi ise herkes gördü. Deniliyor ki tümeni dışında bulunan Halit Bey ulusal bir gücü temsil etme görevini yapmıştır. Durum böyle iken, şimdi Trabzon ilinin başında Halit Beyin resmi olarak tümen komutanlığını yönetmesi de artık doğru değildir. Bana göre Halit Beyin en uygun durum ve ondan hemen yararlanmayı olanaklı kılan şimdiki görev ve durumdur. Halit Bey bana da bu konuda baş vurdu. Kendi durumunu kendisine iyice anlatmak için Erzuruma çağırdım. Bildirdiğim nedenler ve olayların gidişi dolayısıyla da yanlış bir düşünce ve yoruma yer kalmamış ve kalmıyacaktır. Bu açıklamalanm ve yazdıklarımdan sonra sizde oluşan kanının bildirilmesini rica eder, saygılarımı sunarım.
K.O. 15 Komutanı

Kazım
Şifre
Kişiye özeldir Sıvas, 5/10/1919
On Beşinci Kolordu Komutanı Kzım Karahekir Paşa Hazretleriıe
K: 2/10/1919
Halit Bey hakkındaki yazdıklarım, onun onurunun kırılmaması görüşüne yönelik idi. Kendisinin başvurusu üzerine meydana geldiğini bildirdiğiniz son durum için düşüncelerinize tamamiyle katılırım Efendim.
Mustafa Kemal

BELGE, 105.

Çok gizlidir
Sıvasta; Başyaver Cevat Beye
Komutan Beyefendi, Paşa Hazretlerinin kendisinin haklarını savunup koruyacaklarına çok güveniyorlar. Kfizım Paşanın son tutumundan ntü duyan Komutan Bey, On Beşinci Kolordu Milis Kuvvetler

dan ayrılıp Kongreyi üst tanımaya karar vermiş ve bu düşüncesini Rüştü Beye bildirmişken Kolordunun (ş) verdiği güvenceden başka Albay Rüştü Beyin de salt Ingilizlerin işe karışmasından sakındığı Kftzım Paşanın ona resmT olarak komuta etmeye başlattırmadığını ve Halit Beyin Ingilizlerin bulunduğu Trabzona gidemiyeceği için birkaç günlüğüne kendisinin gönderildiğini ve KSzım Paşanın bütün komutanlardan çok Komutan Beye güveni olduğunu namusu üzerine Komutan Beye söz vermesi üzerine Halit Bey bekleme durumuna geçmişti. Son olarak Komutan Bey Uçüncü Tümenin şimdiki komutanlık durumunun değiştirilmesini kolordudan istedi. Kolordu bu öneriyi kabul edip uygulamazsa emir almadan edimli olarak komutaya başlayacağını ve eski karar uyarınca kolordudan ayrılarak doğrudan doğruya Kongreyi üst tanıyacağını bildiririm. Paşa Hazretlerini gereği gibi aydınlatınız Efendim.

Tümen 3 Emir Subayı
Teğmen
Tank

BELGE, 106.

Osman ve Ferit Beylerle makine başında yazışma
Kastaınonu

Teşekkürlerini sunuyorlar, iyiyiz Paşa Hazretleri; Kastamonuya Aıikaradan başka hiçbir yandan ulusal gösteriler konusunda halktan bir şeyler gelmiyor. Buralann durumu tuhaftır. Sanısun, Trabzon, Sıvas, Erzurum, Harput, Bitlis, Van, Diyarbakır v,d. illerin ileri gelen yetkilileri bizimle birlik değiller midir diye sorular karşısında kalıyoruz. Bu konunun burada olağanüstü önemi vardır, birlik olunduğunu bildiriniz. Burada şimdiki hükümetin yaptığı canice işlere karşı tüm din bilginleri, halkın ileri gelenleri, tüccarlar ve ruhani reisler ile hıristiyan topluluklar ve görevliler kısacası bütün halkın kararıyla yapılan toplantıda Itilftf Devletlerinin temsilcileri de içinde olduğu halde Istanbuldaki tüm yetkili görevlilere hepsinin imzasıyla gözdağı veren telgraflar yazılmıştır ve bu kararlar tüm illere ve sancaklara bildirilmiştir. Yalnız halk buna karşı diyor ki bu olağandışı durumlar ne zamana kadar sürecektir. Çünkü bu hain kabinenin bu telgrafları da ahkoyarak yerlerini korumaya çalışacakları kuşkusuz- dur, bunlar bir dakika daha yerlerinde kalsa o oranda daha çok zarar verirler. Bunlann ayak diremelerine karşı ne gibi önlem alındı. Lütfen bizi aydınlatınız Paşanı.

Sıvas

Ulusal gösteriler vatanın her köşesinde aynı sağlamlık ve ateşlilikle vardır. Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput, Erzincan, Dersim, Sıvas, Samsun, Malatya, Maraş, Gaziantep, Kayseri, Niğde, Ankara, Karaman, Afyon, Denizli ve v.d...en ufak köylerine kadar halk ve en ufak birliğine kadar bütün ordularımız tümüyle duyarlı ve tam birlik içinde aynı doğrultuya yönelik ve alınıp bildirilen kararları harfi harfine uygulayıp yerine getirmektedirler. Yalnız Konya şehri şimdilik hareketsiz durumdadır. Ancak Konyada On Ikinci Kolordu Komutanı önce görevden çekilmiş ve çekilmek için bizden izin rica etmişti. Bugün gelen telgrafta On İkinci Kolordunun tümüyle bildirilen kararları edimli olarak uygulamaya başlaması üzerine tek engel olan Vali Cemal Beyin şaşaladığı bildirilmekte ve baskıdan kurtulan Konya halkının da gereği gibi girişimlere başlayacağı konusunda

güvence verilmektedir.
Fuat Paşa Hazretleri yeter milis kuvvetlerle Eskişehire dört saat uzakta bulunan Cemşit mevkiine vararak her yandan şehri kuşatmış olduğundan bugün Eskişehirde bulunan Ingiliz kuvvetlerinin komutanı bir grup Ingilizle Paşanın yanına gelerek Ingilizlerin ulusal savaşıma karşı tam anlamıyla tarafsız bulunduklarını ve iç işlerimize kesinlikle karışmıyacakları konusunda güvence vermiş ve Fuat Paşadan kendilerine ilişilmemesini rica etmişlerdir. Paşa da Ingilizlere karşı hiç saldırı düşünülmediğini yalnız hainliği belli olan Ferit Paşa Kabinesinin düşürülmesi için zorunlu olursa her türlü eyleme başvuracağımız ve Ingilizler tarafından alınan Kaymakam Atıf Beyi istediğini bildirmiştir. Ingilizler yanıt olarak çok haklı olduğumuzu ve kendilerinin de bu haklı isteklerin yerine getirilmesine çalışacaklarını söyleyerek geri dönmüşlerdir. Ingilizler Merzifonda bulunan kuvvetlerinin geriye alınması durumunda memnun olup olmayacağımızı sormuşlar pek memnun olacağımızı bildirdiğimizden gecikmeden oradaki kuvvetlerini tüm ağırlıklarıyla birlikte Samsuna çekmişlerdir. Dün Istanbuldan Fransa elçiliğinden Eelong adında bir Fransız bizimle görüşmekle görevli olarak buraya gelmiştir; elinde ulusal savaşıınımıza karşı tam tarafsızlık içinde olduklarını ve hükümetin kesinlikle düşmek üzere olduğuna ve her türden isteklerimizin Fransızlar

tarafından kıvançla uygulanmaya hazır bulunduklarını ve direktif verilmesini beklediklerine ilişkin Franchet d'Espreyin yaverince yazılmış mektup vardır, Iki gün önce yanında iki general ve on beş kadar subaydan oluşan bir grupla Amerika Araştırma Kurulu Başkanı General Flarbord da Sıvasa gelerek ulusal savaşımın haklı olduğunu ve gerekli bulduğunu ve Istanbul hükümetinin güçsüz ve yasaya aykırı olduğunu bildirerek bütün amaçlarımızı ve güçlü olduğumuzu ve haklı olan isteklerimizi kabul etmekten başka çıkar yol olmadığını hemen Istanbula bildirmiş. Hem Amerikalılarla ve hem Fransızlarla olan bu görüşmelerin çok gizli tutulmasını savaşımımızın esenliği adına rica ederim. Istanbul hükümeti ile ilgili olarak Istanbuldaki Itilğf Devletlerinin Avrupaya verdikleri gizli bir ajans haberinde Ferit Paşa Kabinesinin yakında düşeceği bildirilmiştir. Bir de bugün Istanbul hükümeti Istanbul telgrafhanesinde kendi zamanlarında yapılmış olan şifre ve açık yazışmaları inceleyerek toplamakla meşgul olmuştur. Bu da kendilerinin çekilmeğe hazırlandıklarının bir belirtisidir. Kastamonuda yaptığınız gibi yukarda isimlerini saydığım bütün illerden de birçok imzayla Istanbula teigraflar çekilmiş ve şimdi de çekilmektedir. Bunlar birbirlerine bildirmeyi belki savsaklıyorlar. Kastamonu için bu konuda herkesin dikkatini çekeriz. Bu çekilen telgrafların kabine tarafından alıkonulmasının önemi yoktur. Yalnız bu telgrafları kabinenin okuması yeter, öbür yandan bütün güvenli ve hızlı araçlarla çekilmesi gereken teigraflar ki bütün milletin amaç ve isteklerini özetlemektedir. Istanbulda hem Itillif Devletleri temsilcilerine ve hem de padişaha iletilmektedir. Doğal olarak Istanbulca genel durumunuz bütün güç ve açıklığıyla yeni anlaşılmaya başlanmıştır. Bu daha önce de sağlanabilirdi, ama yazık ki Kastamonu ili gibi önemli bir haberleşme merkezi ancak Osman Beyefendinin özverisiyle tutulduktan sonra Çorumda doğrudan doğruya Savaşişleri Bakanının emrile bize karşı kuvvet hazırlayan Muhittin Paşanın dalaverası öğrenilmiş Istanbulun dayanak noktası kırılabilmiştir. Bugün acele eden Kastamonu halkı bu aceleciliğini Osman Beyefendinin gelişinden önce yapmış olsaydı belki bugüne kadar sonuç alınabilirdi. Işte halkın bu olağandışı durum, ne vakta kadar sürecektir sorusuna verilecek olan yanıt şudur: Ne yakıt ki Kastamonu halkı bu durumu olağandışı bulup kaygıya düşmek uyuşukluğundan kurtularak amacımızı elde edinceye kadar dayanmakta duraksamazsa işte o zaman bu olağandışı durum kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Kabinenin ayak diremesi doğaldır. Buna karşı başka önlem almaya kalkışmadan önce ilk önlemimizi gereğince ve her tarafta kesinlikle uygulama yollarını düşünelim. Orneğin Bolu durumu konusunda ne yapılmıştır, Bolu hizasına kadar bütün merkezlerin Istanbul ile resmi haberleşmelerin kesilmiş olduğuna güveniyor muyuz? Bununla ilgili olarak beklediğimiz bilgiler daha gelmedi.
Fuat Paşa Hazretleri birkaç güne kadar Eskişehiri denetimi altına alacaktır. Oradan Bilecik ve Bursadaki ulusal örgütlere aynı kararı uygulatacaktır, siz de Bolu ve hatta olabilirse daha ilerilere kadar durumunuzu yaymayı başarabilirseniz Istanbul hükümeti kendini boşlukta bulacaktır; öbür yandan da Ingilizler bile aralarında olmak üzere bütün Itilaf Devletleri kendilerinden yüz çevirdiklerini görünce ayak diremeye güçleri kalmayacağını sanırım. Bununla birlikte bundan sonra da cahilce ve aptalca bir direnme sürdürmek isterlerse herhalde daha etkili önlemler uygulanabilir. Çünkü asıl halkın üzerinde duraksayacağı konu Ingilizlerin Istanbul hükümetini tutarak birtakım edimli girişimlere kalkışması olasılığı idi, oysa yukarda açıkladığım gibi bugün için durum Allaha şükür bütünüyle milletten ya- nadir.

Amacımızın en büyük düşmanı, yaptıklarımızda en ufak bir güçsüzlük ve kaygı belirtisi göstermek olur,
Muhittin Paşanın Niğde, Dersim mutasarrıflarının Ulusal Güçler tarafından tutuklandıklarmı elbette işittiniz. Diyarbakır ve Sıvas illerinin eş anlamda Istanbula çektikleri teigrafların altındaki imzaları bilginiz olsun diye burada belirtiyorum. (Sözkonusu imzalar yazdırılmıştır) bunların metinlerini ve sonsuz denecek kadar çok öbür telgrafları yazmaya olanak yoktur, çünkü gerçekten hatları uzun süre alıkoyacak kadar çoktur.

Kastamonu

Paşa Hazretlerinin bizi eksiksiz olarak aydmlatan sevindirici haberlerle dolu açıklamalanna teşekkur ederiz. Bolu ve yöresinin Istanbul hükümetiyle haberleşmeleri dünden bu yana kesilmiştir. Yalnız buradan her tarafta olduğu gibi gereken yerlere ulusal gösterileri belirtmek için telgraf- lar yağdımıakta başarılı olunamamıştır. inşallah sizin yardımınızla bu da bir iki gün içinde sağlanacaktır. Ineboludan Istanbula geri gönderilen Kastamonu valisi Içişleri Bakanından Zonguldakta

aşağıdaki emri almıştır: Bolu ve yöresi serbesttir. Zonguldağa çıkınız, ilin gereken yerleriyle haberleşiniz yeni bir emre kadar orada bekleyiniz.. Emrini alan valinin Zonguldaktan Istanbul ile haberleşmek için gözdağı vermeye başladığını vali vekili ile bana haber verdiler, gece alaturka saat altıya kadar haberleşme yapıldı tutuklu olarak karadan Kastamonuya getirilmesi emri verildi ise de mutasarrıfın bazı görüşleri dolayısile bu yapılamadı, vali ve birlikte gelen mektupçunun dün sabah gece yapılan yazışmaları öğrenince orada barınamayarak Allahın yardımıyla görkemli bir biçimde Istanbula döndüklerini bilgi edinmeniz için sunanz Elendim.

Komutan, Albay Vali Vekili

Osman Ferit

Gösterilen istek üzerine şu ayrıntıları bildirdim:
Ermenistan Cumhuriyeti denmekle bilinen Erivan ve Nahcivan Ermenileri kendilerini gerçekten bir devlet olmuş sanarak bir takım kibirli tutumlar almaya kalkıştı. Doğudan Azerbaycan Müslümanları çoktan sınırları içine girmiş ve ufak ufak başarılı çatışmalarla ilerlemekte bulunmuştu. Son günlerde Nahcivan dolaylarında Azerbaycanın Müslüman kuvvetleriyle Ermenilerin tek tümeniyle karşı karşıya geldi, yapılan önemli bir savaşta Ermeniler tümüyle bozguna uğrayıp darmadağın oldular ve bunun sonucu olarak Nahcivanda Müslüman hükümeti kuruldu. Ermenistan Cumhuriyetinin gösterdiği yeteneksizlik Avrupa ve özellikle Amerikanın gözünde kesinlikle belli olmuştur.
Ermenilerin bağımsız bir hükümet olarak devlet yönetemiyecekleri kanısına varmışlardır. Belki Osmanlı devletinin bir ili ya da eyaleti olabilir. Denilmektedir. Hele Osmanlı ülkesinin sınırları içinde ötedenberi ileri sürülen Ermenistan özerkliği ve benzerleri gibi öneriler artık kesinlikle gücünü yitirmiştir. Adana yöresinde Fransızlara yaslanan Ermeniler de son günlede asık surat görmeye başladılar. Allaha hamdolsun sonumuz çok parlak olacaktır.
Gözlerinizden öperim, rahat uyuyunuz, yalnız sırası gelmişken önemli bir noktayı hatırlatmak isterim. Meb usları çabuk ve istenen kişilerden seçmek gereklidir.

BELGE, 107.

Konyada K.O, 12, Erzurumda K,O. 15, Ankarada K.O. 20, Diyarbakırda K.O. 13, Niğdedc Tümen il Komutanlıklarma,
Adana, Van, Erzurum, Trabzon, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Kastamonu, Ankara, Konya, Bursa illerine ve Hakları Savunma Derneği Merkez kurullarına.
Erzincan, Samsun, Kayseri, Maraş, Urfa, Niğde, Antalya, Isparta, Burdur, Denizli, Afyon, Balıkesir, Eskişehir, Bolu, Izmit mutasarrıflıklarile Hakları Savunma Merkez kurullarına.
Elazığ K.O. 11 askerlik şubesi Başkanı Vehbi Beyefendiye Giresun Yönetim Kuruluna, Belediye Başkanlığına
Sıvas, 26 Eylül 1919
Bildiri

Ferit **Paşa Kabinesinin** tertemiz **Anadoluda tek kirli dayanak noktası olan Konya Valisi Cemal** Beyin Konyada vatan ve **milletimize karşı** yabancılara dayanarak yapmış olduğu haince işler yurtseverlerin ve özellikle Konyanın saygıdeğer halkının yüreğini gerçekten çok yaralamaktaydı.

Bu dafa bu Cemal Beyin yaptıklarındaki kötülük orada bulunan yabancılarda bile nefret doğurmuş olduğundan kendisi milletle karşı karşıya bırakılmıştır. Cemal Beyin son umutsuz çare olmak ve kendisini bırakmış olan yabancıları işlerimize karış- maya zorlayabilmek boş hayaliyle hapishanede bulunan tüm tutuklu katilleri çıkarıp silahlandırmış ve kendisine cinayet aracı yapmak istemiştir. Artık bu kadar aşağılık ve alçakça davranışa kalkışan birinin görkemli Konya ilini daha çok lekelemesine katlanmak doğru olamıyacağını kavrayan halk yurtseverlik ve yüreklilik gereğini göstermeye girişmekte duraksamamıştır. Bunu sezen Cemal Bey bugün yardakçılarıyla birlikte Istanbula kaçmıştır. Kendisinin İstanbula varmadan ele geçirileceği umulmaktadır. Ferit Paşa ve Içişleri Bakanı Adil Beyin en etkili sandıkları bozguncu ajanslarının sonunu soylu milletimize dikkat etsin diye ve Ferit Paşa Kabinesine de ders alsınlar diye bildiririz.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 108.
Telgraf Urfa, 18/9/1919
Sıvas Kongresi Yüksek Başkanlığına

Temsilci Kurulun ve Kongrenin yaptıkları İngiliz hükümetince doğrudan doğruya **ililğf** Devletlerine karşı saldırı niteliğinde sayılmaktadır ve bu durumun sürmesine Türk hükümetinin neden olduğu bir durum anlamı verilerek tüm Osmanlı ülkesinin İtilftf Devletleri askerleri tarafından işgal altına alınmak ve Türk hükümetine son verilmek gibi bir amaca yönelteceğini buradaki görüşmelerden sezinlemekte olduğundan şimdiki durum ulusun mutluluğunu yok edecek davranıştan sakmılmasını gerektirdiğinden kabineyle uzlaşmaya varılması vatan ve milletin kurtuluşu noktasından beklenir ve rica oluıur.

Urfa Mutasarrıfı
Ali Rıza
Telgraf
Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Beyefendiye

İyiniyetli uyarı amacıyla çektiğiniz 18/9/1919 tarihli telgraf kurulumuzca dikkate alındı ve aşağıdaki noktaların bildirilmesi uygun görüldü.

1 . Temsilci Kurul ve Sıvasta toplanan Genel Kongrenin kararları ve yaptıkları hiçbir zaman İtililf Devletlerine karşı saldırı niteliğinde olmadığı Kongrenin tüm dünyaya duyurulan bildirisinde yazılanlarla belirtilmiş olduktan başka bu husus üstelik olaylarla da tümüyle kanıtlanmıştır. Bu kanıtlanış zamanla bütün açıklığı ile belirecektir. Bu nedenle İngiliz hükümetinin kapıldığını sandığınız görüşte çok büyük bir yanılgı vardır. Size bu düşünceyi aşılayanlar oradaki İngiliz işgalci kuvvetlerinden kimseler ise onların da kapıldığı temelsiz inanışı gidermek sizin için bir millet ve vicdan ödevidir. Bu gerçeği eksiksiz anlamışlar ve milletin meşru girişimlerinin haklı ve yerinde olduğunu kabul etmişlerdir.

2 . Milletimizin meşru hakkını istemek için aldığı tutum nedeniyle İtiMf Devletlerinin tüm Osmanlı anayurdunu askerle işgal altına almaya kalkışmaları akla gelemez bile. Çünkil milletimiz ItilM Devletlerinden adalet ve hakka aykırı davranışlar değil, bu yolda şimdiye kadar İstanbul hükümetinin güçsüzlük ve miskinliğniden dolayı yapılmış olan haksız işlerden yaz geçmelerini bekler.

3 . Milletin, vatanm yüksek çıkarlarını ayak altına alan milletin meşru haklarına karşı hainee ve canice yapılan ve alınan alçak girişim ve önlemlere edimli olarak kalkışması nedenile Anayasamız gereğince kendiliğinden düşmüş olan Ferit Paşa Kabinesile anlaşmasını önermeniz gerçek durumu daha öğıenmediğinize yorulmaktadır. Bu nedenle sizi ve Urfa- nın saygıdeğer halkını aydınlatmak amacıyla bu telgrafa ek olarak gerekli bilgi ve açıklama ve direktif verilecektir.

4 . Sizin gibi yurtsever kişilerin görevi ulusun işlerini ulusal istenç ve amaç çerçevesinde yönetmektir. Yüce halifeliğe ve saltanata olan içten bağlılığımız ancak böyle belirir. Bu nedenle Ferit Paşa Kabinesine güvenmenin doğru olmadığı konusunda oraların soylu halkının yapacağı başvurunun bir örneğinin bilgi edinilsin diye bize gönderilmesi Temsilci Kurul kararile bildirilir.

Anadolu **ve Rumeli Hakları** Savunma
Derneği Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal

BELGE, 109.
Kendi eliyle çözülecektir Ankara, 25/9/1919
Dakika gecikmesi soruşturulacak neden olanlar cezalandırılacaktır
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
1. -Bu gece Istanbul telgraflıanesinden Fuat Paşayı telgraf başına istediler. Israrları üzerine gizli olduğu bildirildi. Başlık ve imzası da İçişleri Bakanlığımn vilftyet şifresile yazdırılan bir şifre yazdırdılar. Bunun özeti: Padişalıımızın bildirisinde bilimsel olarak gösterilen doğru yoldan gitmekle vatamn kurtarılabileceğinden; ulusun soylu özverilerinin, kötülük isteyerek yayılan söylentilerle, uygarlık dünyasında güdülen anıaçlar gibi belirlenmesinden; hükümetle millet arasmda ay-

rılığın yabancıların işlerimize karışmasına yol açacağından ve konferaıis bizimle ilgili olarak karar verirken bu anlaşmazlığın kurtuluş yolu olmayacağrndan başka birşey değildir. Sonuç olarak savaşımı yönetenlerle görüşmek için bu yüksek kişilerle bildirilecek yerde buluşmak isteği bir olup bitti niteliğinde gösterilmekte ve vaktin darlığındarı yanıt heklenilmektedir. Ve yurdun esenliğiyle ilgili bu yakınlaşma her iki tarafça -gerektiği gibi -iyi niyetle karşılanırsa düşünce özgürlüğünün ve kişinin ve onun dokunulmazlığının korunacağı yapıcı bir açıdan ciddi olarak ve özenle belirtildiği bildirilmekte ve yanıt beklendiği eklenmektedir. Telgrafı yazan kişi Kurmay Tuğgenerallerinden Abdülkerim Paşadır. Kendisinin ağızdan verdiği bu telgrafa Ticaret ve Tarım Bakanı Hadi Paşa aracılığıyla ve aynı şifre ile yanıt beklemektedir. Kendisinin bu hileli yola başvurmasındaki amacın başvuruyu bizim yaptığımızı duyurup yaymak olduğu anlaşılıyor. Telgraf başında beklemekte oldukları için bir dakika önce kabul edilip edilmiyeceği ile ne yanıt verileceğinin bildirilmesi rica olunur.
20 K.O. KAh Fuat Paşa Hazretleriıie yazılmıştır.
K.O. 20 Komutan Vekili
Mahmut

BELGE, 110.

251911919
Saat: 7 sonra
Mahmut Beyefendiye
Tclgrafınızı okudum. Fuat Paşa Hazretlerinin şu anda bulunduğu yerden makine başında Istanbul ile görüşebileceğini sanmıyorum. Gerçekten durum böyle ise Kerim ve Hadi Paşalara Fuat Paşa Hazretlerinin Ankarada bulunmayıp işi olduğunu ama görüşmek isterlerse Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneğinin Sıvasta bulunan Temsilci Kuruluyla ve bunlar arasında Kerim Paşa Hazretlerine özel bir sevgisi olan Mustafa Kemal Paşa ile makine başında istedikleri biçimde görüşebileceklerini bildirirsiniz. Yalnız Fuat Paşa- nın Istanbulla görüşmek istediği hakkındaki sözleri doğru olamaz, bu nedenle onlar görüşmek istiyorlarsa koşulu üzerinde dikkatli bulunmak gerekir. Bunlar görüşmeye istekli iseler Sıvasla görüşmeleri her halde daha çabuk olur.
5 -Bu kişiler Istanbulda makine başında mıdırlar?
K -Hayır. Şimdi makine başında değillerdir. Dün gece makine başında idiler Efendim.
5 -Istanbula tclgrafı verdiniz mi?
K -Şimdi yazılmaya başlanmıştır.
5 -Telgrafı alan kişiye bunun gerekenlere şimdi iletilmesini hatırlatıp uyarsınlar.
K -Istanbuldaki Merkez Müdürü bekliyor. 0 alacaktır Beyim.
Mahmut Beyin İstanbula yanıtı
Yanıt Ankaradan, 251911919
2 Saat 19
Ankaradan:
-Fuat Paşanın olduğu yerden biz bile ara sıra aracıyla telgraf yazdırabiliyoruz. Yüksek emriniz şifte ile ama başlıksız olmak ve telgrafta önceki şifreyi yazdıran memur aracılığıyla ulaştıracağız. Yazacağımız metni şimdi size okuyacağım Efendim.
Sıvastan:
-Pek güzel!
-Hepsi şifre yapılacak. Kurmay Tuğgenerallerden Abdülkerim Paşa Hazretlerine:
Fuat Paşa Hazretleri Ankarada olmadığından telgrafınız iletilemiyor. Görüşmek isterseniz Rumeli ve Anadolu Haklan Savunma Derneğinin Sıvasta bulunan Temsilci Kuruluyla ve bunlar arasında özellikle Ahdülkerim Paşa Hazretlerine özel bir sevgisi olan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerile makine başında görüşebileceğinizi bilginize sunarım Efendim.'
K.O. 20 Koıuutan Vekili
Mahmut

Sıvastan:
- **Çok uygundur.** Istanbuldan verdikleri telgrafı **olduğu** gibi verir misiniz.

BELGE, 111.

251911919

Kerim Paşarnn telgraf "çözülmüş şifre" örneğidir

Memleketimizin geçirmekte olduğu büyük *sınavın* sonucunun uğurlu olması vatan çocuklarmın ortak amacıdır. Bu konuda padişahımız efendimiz hazretlerinin bildirisindeki bilimli yoi gösteriler hükümet ve milletimizin dayanacağı ek kurtuluş yolu olup devlet ve milletimizin yaşamayı sürdürmesinin ülke birliğimizin korunmasının padişahın tüm dediklerinin uygulanmasıyla sağlanacağı açıkça bellidir. Bunca soylu davranışlar ve özverilerle şu ana kadar sevgili (...) ülküsünün bekçisi kalan ....ın tüm uygar dünyada yüksek haklarını yaptıklarıyla sonsuza dek belirlemesi beklenirken bunun sonuçsuz bıraktırılması yolunda kötü düşüncelilerin her şeyden yararlanmasına yol açmış ve belki vatanı kurtarma kaygısından doğan davranışlar bile evrene çirkin ve iğrenç amaçlar olarak yansıtılmıştır. Ortamın elverişli bırakılrnası devlet ve milletin zararma ve ulu Tanrı korusun işlerimize geniş çapta kanşılmasına neden olacağı düşünülmektedir. Ivlillet ile hükümetin el ele yürümesi vatanın esenliği konusunda en büyük güvence ve iyi belirti ve bunun tersi ise dış tehlike ve karışmalar doğuracağından ağır bir tehlike yaratacaktır. Konferansta hakkımızda son karar verilmekte olduğu şu sırada hükümet ile millet arasında ayrıhk ve anlaşmazlık olmasının kesinlikle hayra yorulamayacağında da kuşku yoktur. Şimdi ben salt sizlerin eski ve temiz bir arkadaşı ve bu memleketin yine sizler gibi kurtuluşunu amaçlayan alçak gönüllü özverili bir üyesi olmak kimliğimle vatan kaygısıyla yaptırtmakta olduklarına kesin inanç ve güvenim olan bu girişimim yüce amaçlar uyarınca millet ve hükümetin fikir birliğine varmasını çok kolay buluyorum.

Tanrının gürlüğünden esinlenen bu girişimden olumlu bir sonuç alınması savaşımı yönetenlerle bu konuda anlaşmak üzere kendim sizinle buluşabileceğim gibi herkesin güven ve saygısını kazanmış yüce kişilerle birlikte Istanbuldan çıkıp belirtilecek bir yerde buluşup görüşme olasılığımn bulunduğunu da kesinlikle bildirebilirim, Kesindir ki bu memleketin kurtulması için iki tarafın da anlaşması ve birçok yapılacak veya kabul edilecek şeylerin hemen görüşülmesi en son kalmış bir çıkar yoldur. Pek olasıdır ki bunda güçlükleri giderici Allah bu boynu bükük millet ve memleketin şu çok güç düğümünü açıp çözer. Bir kere görüşülsün, Tanrının iyiliği ve gösterileceği kesin olan iyi niyetle gerçek görülür ve kurtuluşa kavuşulur ve çözüm yolu için de Ulu Tanrı en etkin olanakları sağlar ve milletin haklarını elde etmesini sağlar, zaman çok az olduğu için ve işin olağanüstü önemi nedeniyle kararınızın bana gecikmeden telgrafın çekildiği şifre ile bildirilmesini rica eder ve sevgi ve saygılanmı sunarım. Vatanın kurtuluşuyla ilgili olan bu yakınlaşmayı gerektiren girişimi en yüce makam büyük bir (...) ve iyi niyet ve saygısı dolayısıyla kişilik ve onurlarınıza ilişkin her türlü dokunmazlığı vardır. Ayrıca yanıt yazınız Içişleri Bakanlığı şifresile ve Ticaret ve Tarım Bakanı Hadi Paşa Hazretlerinin aracılığıyla bana çekilmesi.

BELGE, 112.

Sıvas, 27 Eylül 1919

Saat: **11** evvel

(Kerim Paşa ile telgraf başında görüşme)

- Mustafa Kemal Paşa telgraf başındadır. Kerim Paşaya söyleyiniz buyursunlar diyorlar.
- Yüce kişi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri misiniz. Ruhum.
- Evet. Sayın Kerim Paşa Hazretleri.

Sıvasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: (Paşaya söyleyiniz, anlar, birinci hazret karşmızdadır). Yüksek esenliğiniz yerindedir inşallah kardeşim.

Yurdun iyiliği için, büyük vatansever kardeşim ile yüksek Temsilci Kurul üyesi dostlarla görüş alışverişinde bulunmak isterim. Ayağınızın toprağına iletilmek üzere Ali Fuat Paşa aracılığıyla - bir telgraf göndermiştim. Yüce elinize geçmiş bulunan o telgraftaki ilkeler üzerine kurulu sevindirici bir çözüm buluruz inşallah. Memleketi içinde bulunduğu nazik ve çok önemli ve aldatıcı bu dönemi Allahın lütfu ile kolaylaştırıcı bir alana kavuşturunuz. Bunun için, Allahın lütfu ile kurtarıcı ereklerimizin yarattığı, kalbimize doğru yolu gösteren aydınlıkta bu işler üzerinde önemli şeyler konuşarak yurdumuzun amaçlarını birleştirelim, olmaz mı? Tedbirli davranan ve çok anlayışlı olan kardeşim. Ne dersiniz ruhum! Kötülük dileyen perişanların bu güzel ülkemize yaptıkları

iftiralar; açıktan açığa yaptıkları linetlikleri kıralım ve onları unıut pusularında kımıldayamaz ve cansız bırakalım ve sadece, hükümetle ulusun, sırf ülkenin esenhiğine yonelik olarak yaptıkları hizmetlerle işleri birbirleriyle uzlaştıralım, ne de olsa yüce erek esasında hep birdir. Vatan kaygısıyla ortaya konulan bunca temiz belirtilerin uygar dünya karşısında kutsal topraklarımızın korumasına yönelik en büyük yurtseverlik olduğunu bir çare bulmak için de, sevdiğimiz bu kardeşimizle düşünce alışverişine başlayalım, bekliyorum kardeşim. Bu girişimim konusunda hükümetin geniş bir iyi niyet gösterdiğini eklerim ruhum.
Kerim Paşa Hazretlerine, (kutbülaktap deyiniz anlar.) Şimdi cevap veriyorum.
Pek saygın ve temiz yürekli kardeşim Abdülkerim Paşa Hazretlerine:
Allaha hamdolsun sağlığım yerindedir. Büyük ve soylu milletimizin meşru haklarını anlamış ve onu koruyup savunmaya bütün varlığıyla girişmiş olduğunu görmekle pek mutluyum.Benimle ve Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneğinin Temsilci Kuruluyla düşünce alışverişi yapmak konusunda belirttiğiniz isteğe içten teşekkür ederiz. Temsilci Kurul üyelerinden Erzurum temsilcisi din bilginlerinden Raif Efendi Hazretleri ve Erzincan ve Dersim temsilcisi Şeyh Hacı Fevzi Efendi Hazretleri ve eski Denizişleri Bakanlarından sevdiğiniz kardeşlerden Rauf Beyefendi Hazretleri ve eski valilerden Sıvas ve Tokat ve yöreleri temsilcisi Bekir Sami Beyefendi Hazretlerile Bitlis ve yöresi temsilcisi Mazhar Müfit Beyefendi Hazretleri ve Istanbul aydınlarının özel delegeleri Washington Büyük Elçisi Ahmet Rüstem Beye.fendi Hazretleri ile pek çok sevdiğiniz Kara Vasıf Beyefendi ve Ismail Fazıl Paşa Hazretleri, Samsun ve yöresi temsilcisi eski Uçüncü Kolordu Komutanı Refet Beyefendi, Batı Anadolu temsilcilerinden Omer Mümtaz Bey, Husrev Sami Beyefendiler ve Diyarbakır yöresi temsilcisi Ihsan Hamit Bey, Van ve Muş yöreleri temsilcilerinden Mirza Beyzade Hacı Musa Bey bu anda yanımda bulunmaktadırlar, hepsi Fuat Paşa Hazretleri aracılığıyla çektiğiniz telgrafın içeriğini öğrenmiş bulunuyorlar.
Ve şimdi yapılmakta olan yazışmayı izliyorlar hepsi içtenlikle gözlerinizden öperler, Obür temsilci arkadaşlara da haber gönderdim. Burada bulunmayıp bazı özel görevler üzerinde çalışan temsilci arkadaşlarla da aralıksız makine başında ilişki ve bağlantımız var. Böyle olduğuna göre Temsilci Kurulumuzla istediğiniz gibi ve en çabuk yoldan düşünce alışverişi yapma olanağı vardır, Hepimizin önemle istediği vatan ve milletin esenlik ve mutluluğu için uygun bir çözüm yolu bulmak olduğu kuşkusuzdur. Ancak bu konuya esas tuttuğunuzu bildirdiğiniz telgrafta yazılı olanlar bilmem ne kadar sağlam bir dayanak olabilir. Güçlükleri yenmek istiyenler önce durumun gerçeklerine uyan noktadan yola çıkmahıdırlar. İzin verirseniz kardeşçe yazdığınız telgrafın içeriğinden sorulup açıklanması gereken bazı noktaları burada yineleyeyim. Saygıdeğer büyük padişahımız efendimiz hazretlerinin bildirilerindeki yol göstericiliğin hükümet ile milletimiz arasında tek bağlantı olacağı amacında hep birliğiz.
Soylu ulusumuzun ve hepimizin çok kutsal Halifenin kişiliğine olan saygı ve sadıklık bağlarımızın sarsılmaz olduğundan kimsenin kuşkuya düşmeye ve duraksamaya hiç hakkı yoktur, şanı yüce padişahımızın her türlü istek ve buyruklarına baş eğmek bizim için en büyük nimettir. Ben aylarca önce bu gerçeği sunmuştum. Bugün ve sonsuza dek bir kurtuluş noktasına bağlı kalacağım kesindir. Bütün çalışma arkadaşlarımın kesin duygu ve düşünceleri de böyledir. Büyük ve cömert ve vefalı milletimizin de tümüyle başka türlü bir duygu besleyebileceği düşünülemez. Kutsal halifemize ve şanı yüce padişahımıza bağlılık ve kulluk ve sonsuz saygılarımızın her ne olursa olsun her zaman sürdürüleceğini bütün kutsil değerlerimiz üzerine and içerek bir kere daha burada yineleriz.
Ancak padişahın dayanak olarak alınan bildirisi içeriğinin bizlere ve soylu millete değil, Ferit Paşa ve arkadaşlarına bir sesleniş ve uyarı olduğu en ufak bir düşünüş ve inceleme ile kanıtlanacak apaçık birşeydir. Gerçekte Padişahın kalbini derin üzüntülere uğratan durum ve davranışlar milletimiz tarafından değil, fakat Ferit Paşa, Içişleri Bakanı Adil Bey, Savaşişleri Bakanı Süleyman Şefik Paşa ve bunların iş arkadaşları bulunan Harput Valisi Ali Galip Bey, Ankara Valisi Muhittin Paşa, Trabzon Valisi Galip Bey, Kastamonu Valisi Ali Rıza Bey, Konya Valisi Cemal Bey tarafından yapılmıştır. Malatyadaki haince girişimi, Çorumdaki haince düzenlemeyi, Konyadaki çırpınır gibi girişimi, gerçek evreleriyle duymamış iseniz sizi de çözüme başlangıç olarak düşündüğünüz noktada yanılmanızdan dolayı özürlü sayarız.

Milletin bütün bu suikastlere karşı yapmak zorunda kaldığı ve dinginhiği ve yerel güvenliği hiç de bozmayan ve salt kötülüğü ortadan kaldırmaya yönelik bir amaç olan ilk işler, haince girişimleri

kırmak, bunları yapanları yakalayıp tutuklamaktan ya da kaçmak zorunda bırakmaktan başka birşey değildir. Bu gerçeği Istanbula kaçan Kastamonu Valisi Ali Rıza ve Konya Valisi Cemal Beyin ağzından da dinleyerek bir kez daha doğrulamak ve böylece sanı ve kuşkuları gidermek olanağı vardır. Padişahın bildirisinde memleketimizin ve milletimizin kaderi konusunda yabancıların görüşlerinin bizden yana değiştiğine ilişkin sözler gerçeğin ta kendisidir. Ancak bu büyük değişiklik hiçbir vakit Ferit Paşa hükümetinin izlediği politikamn sonucu değildir. Bu iyi sonuç milletimizin varlığını gösterip kanıtlamak yolunda kendisinin yaptığı azimli girişimin meyvasıdır. Işte karşılık beklemeden iyilik yapan padişahımız efendimiz hazretlerini bu konuda aldatıyorlar. Milletimizin gelişen her tür- ili girişimi, devletimizin temel ve hayati çıkarlarıyla hepten uyumludur ve kurtuluş çaresi ve yasama ilkesi ancak ve ancak Ulusal Güçlerin etken ve ulusal istemin padişahın istekleriyle birlikte egemen olmasrndadır.

Bu sağlam ve yasal temelden en ufak bir ayrılış Tanrı korusun devlet ve millet ve vatanımız için çok acı kayıp olur ve yüce halifeliğin ve padişahlığın dokunulmazlığını zedeler. Milletimizin soylu ayaklanmasını yanlış yorumlayıp yayımlamaktan geri kalmayan aşağılık kötücüllerin çok olduğu kuşkusuzdur. Ancak ne çok yazıktır ki, bu melanetli kötücüllerin başında sonsuz devletimizin başbakanı Ferit Paşa ve bakanlıklarda bulunan Adil Bey, Süleyman Şefik Paşa gibi devlet adamları bulunuyor. Memleketimize takım takım Bolşevikler girdiğini ve ulusal ayaklanmanın Bolşevik işi olduğunu, resmi ağızdan i1n eden ve yayan bu bahtsızlardır, Soylu ve temiz olan ulusal ayaklanmamızın ittihatçıların gözü kararmışcasına davranışları olduğunu ve ittihatçıların parasile yürütüldüğünü resmi olarak ve açıkça dünyaya, yabancı gazetecilere söyleyen bu aymazlardır. Anadoluda karışıklıklar olduğunu ajanlarla resmi ağızlardan duyuran ve ateşkes anlaşmasının ilgili maddesi uyarınca kutsal vatanımızı düşman işgaline açık bırakmak isteyen bu cahillerdir. Malatyanın Müslüman halkı ile Sıvasın Müslüman halkını birbirini öldürmeye yönlendirmek isteyen bu zavallılardır. Ulusal ayaklanmayı önleyeceğim diye Sıvasrn ve ulusal duygunun görüldüğü her yerin Ingilizler tarafındaıı işgalini isteyen bu hainlerdir. Bununla birlikte siz kardeşimizin düşündüğü gibi kötücüllerin bu güzel memleketin üzerindeki iftiralarını açıkça melunluk yapmalarını önlemek ve onları umutlarını pususunda kımıldayamaz ve cansız bırakmak ve sonsuz Osmanlı devleti ile koca Müslüman halkını salt yurdun esenliği noktasında buluşturmak bizim de en kutsal amacımızdır ve Allaha hamdolsun temiz köklü ve haklı olan bu amacın gerçekleşmesinde artık milletimiz her türlü kötücül davranışları kırmış ve bütün yiğitliğiyle sarsılmaz adımını atmıştır.

Bütün yabancı devletler Ferit Paşa ve arkadaşlarının güçsüz ve nadan olduğunu ve kendi millet ve vatanlarına karşı alçakça çalışmalarını kanıt belgelerile iyice öğrendi. Ve istisnasız olarak hepsi tam bir iyiniyetle kişisel olarak milletle ve bizlerle bağlantı ve ilişki kurdu. Amerikalılar, Fransızlar, Italyanlar ve en sonunda Ingilizler de milletimizin ne kerte haklı ve amacının da yerinde olduğunu ve yaygın gücünü ve sarsılmaz kararlılığını ve buna karşılık Istanbul hükümetinin ne denli köksüz ve millet ile ilgisiz güçsüz bir topluluk olduğunu iyice anladı. Bu aymaz ve güçsüz kabineye aldanarak milletimize karşı uyguladıkları haksız eylemleri için bir özür dileme niteliğinde olmak üzere Merzifonu boşalttılar ve Samsunu da boşaltacağını bildirdi ve bu boşaltma başladı.

Ingilizler özellikle devlet ve milletimizin içişlerine ve haklı amaç güttüğü kanıtlanan ulusal ayaklanmamıza hiç karışmıyacaklarıyla ilgili olarak Eskişehirden gönderdikleri özel bir grup ağzından söz verdiler. Milleti kaderine egemen olmak konusunda kabine ile karşı karşıya serbest bıraktılar. Işte ulusal girişimlerimizin bağımsızlık elde etmek yolunda başardığı ilk sonuç budur. Bu ulusal akım, ancak, kutsal padişahın yüce bildirilerinde gösterildiği gibi memleketimizin her yanında ve özellikle devletin can evi olan, Istanbulda anayasa hükümlerinin uygulanmasını sağlayacaktır. Hükümetin geniş bir iyiniyet sahibi olduğu sanısının yerinde olmadığını bildirmeme izin verminizi rica ederim.

Çünkü Ferit Paşa Kabinesine birçok kere yeri geldikçe ve özellikle Erzurum ve Sıvas Kongrelerile gerçek durumun açıklanmasından geri kalınmadığı gibi ben kendim de doğrudan doğruya Ferit Paşaya Erzurumdan Sıvasa dönüşüm sırasında özel olarak yazdığım ayrıntılı bir şifre telgrafta ulusun güç ve isteğine karşı çıkacak hiçbir kuvvet kalmadığını yazmış ve kendisine, karşı çıkma ve engel olma yolunda yürümeyi sürdürmemesi gereğini ve özellikle ulusun emellerile padişahın isteğini ve hükümetin tutumunu birleştirmek için elinde son bir uzlaştırma fırsatı bulunduğunu ve böylece soylu bir biçimde davranmakla yüce Osmanlı tarihine yeni bir altın yaprak eklenebileceğini tam içtenlikle bildirmiştim.

Bu aymaz adam buna yanıt vermediği gibi Anadoludaki ulusal, kutsal ve yaygın akımın, ittihatçıların ve birkaç kişinin kışkırtması sonucu olduğunu ilan etmekle yetindi ve çıkar hırsıyla ve cehalet ve aymazlığın verdiği körlükle iki tarafı idare ederek yerlerini koruyabilecekleri tutursuz sanında bulunan birkaç valisinin aldatıcı raporarını benim temiz ve yurtsever uyarılarıma yeğledi. Bugün her türlü kötülük ve hainlik ve güçsüzlük uyuşukluk içinde kaldıktan ve millet de durumun tüm gerçeklerini bütün açıklığıyla anladıktan sonra bize düşen ödev çok hızla davranıp kutsal padişahımızın kutsal bildirisinde buyurulduğu gibi yakında barış görüşmelerine çağırılacak olan Osmanlı delegelerinin konferans karşısında millette uyumlu olarak varlığını gösterebilecek, milletin saYgı ve güvenini kazanmış ve Ulusal Güçlere dayalı ve ulusun isteklerine uyacak çok yetenekli kişilerden olmasını bir an önce sağlamaktır.

Bu da düşünceme göre Ferit Paşanın hemen görevi bırakması ve kutsal padişahın güvendiği ama ulusal emellere tamamile uyacak birine başbakanlığın verilmesiyle olabilir. Fent Paşada azıcık yurt ve ulus sevgisi varsa görevinde bir dakika bile daha kalmasının millet ve memleket için zararı çoğaltmaktan ve imgelemiyecekleri çok büyük tehlikelere neden olmaktan başka bir sonuç doğuramıyacağını anlaması gerekir. Eğer kendi kişisel onurları ve hayatları hakkında her hangi bir kuşkuları varsa bugün için bu gibi şeylerle uğraşacak kadar kendilerini aşağılamarnn çok üstünde olan milletimiz adına kendisine istediği yolda söz ve güvence vermeyi de milletimizin çıkan gereği sayarız. Ama tuttukları yanlış yolda ayak direrne ve dire.nmeyi sürdürürlerse çıkacak sonuçların sorumluluğu kendilerinde olacaktır.

Işte kardeşçe teigrafınız ve yaptığınız iyilikçi girişim dolayısıyla bir defa daha ve son defa sizin soylu kişiliğiniz gibi kaihi gerçekten vatan ve millet sevgisiyle ve saygıdeğer padişahımıza sevgi, kulluk ve bağlılık duygularıyla dolu olan namus heykeli ve tam mert, eski arkadaşım ve kardeşlik anılarını lıerzaman saygıyla koruduğum kardeşim Abdülkerim Paşa Hazretleri aracılığıyla da iletmiş olmak bizim için her türlü vicdan rahatlığının pekişmesine yaramıştır.

2 .Ulusal ayaklanma bütün genişliği ile Istanbula ilerlemektedir. Elbette Ferit Paşa ve arkadaşları bunu her yönüyle biliyorlar. Siz de bu bilgileri isteyin ve aydınlanın. Şimdi gözlerimizin önünde duran en son teigraflarda Kütahyanın ulusal atlı birlikleri tarafından işgali ve Kütahyadaki Ingiliz grubunun oradaki Ulusal Güçlerin Komutanına Ingilizlerin Türklerle elli senelik bir barış ve dostluk geleneği olduğunu ve ulusal savaşıma karşı tam tarafsız kalacakları givencesi verdiğini ve istersek de yardım etmeye hazır bulunduklarını bildirdiği ve Izmit, Bolu, Zonguldak, Şiledeki Ulusal Güçlerimizin hareket için emir bekledikleri bildirilmektedir. Istanbulda hükümetin sizce hepsi bilinen bütün baskılarına karşın hazır durumda bulunan Ulusal Güçlerimiz dostça verdikleri güvence üzerine gecikmeden yürüyüşe geçebilirler. Konya valisinin kaçması üzerine Konyada genel ve büyük bir toplantı yapılarak ünlü din bilginleninden Hoca Vehbi Efendi Hazretleri halkın oy birliğiyle vali vekili seçiliyor.

Aziz kardeşim, artık bütün bu yapılanları durdurmak yalnız ve ancak bir şeye bağlıdır ki, o da padişah hazretlerine gerçekten bağlı ve ulusal ereklere bütün meşru anlamıyla uyacak birine kabine başkanlığının verilmesi ve onun da ulusal erekleni kavrayarak ona göre önlem alma yoluna girmesine bağlı bulunduğunu hilginize sunarım.

Bütün bu söylediklerimiz karşısında siz kardeşimizin bir diyeceğiniz varsa bildirmek iyiliğinde bulunmanızı rica ederim.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma
Derneği Temsilci Kunıhı **adına**
Mustafa Kemal

K .Once sizinle birlikte bulunan ve adları bildirilen saygın kişilerin tümüne selam ve saygılarımı bir iyilik olarak sunup iletmenizi rica ederim. Sevgili kardeşim, bugünkü durumun güçlüklerini gidermeye yararlı olur umuduyla başladığım kısa konuşmaların bütün evrelenini siz anlattınız. Iki yerde çözüm yönteminin yerinde olmadığını bildirerek mazur sayılacağımı ileri sürdünüz. Her ne kadar anlatılan tüm yerel durum ve olaylar bilinemeyince bir konuda hakemlik yapmak güçleşir ise de memleketle ilgili işin çözümlenmesinde nurlandırıcı ışık tertemiz vatan kaygısı olduğundan dayanılacak temel sağlam ve aydınlık olur. Bu kardeşiniz vatanın kaderi kararlaştırılacak olan şu sıralarda tek beden durumunda bir millet ve hükümetin göreceği işin ve Avrupa devletleri karşısında alacağı dayanıklı durumun ancak milletin yüce haklarını sağlamak olacağını ve ayrı olma durumunda ise sonsuz yalan dolan ve iftiralanın yaratacağı zararların da bu güzel

memleketin acımalı bağrına hiç sığışamayacak kertede yabancı olan dişli yaratıkların sağlamak istiyeceği çıkarların ölçüsünü göz önüne alarak bunun kolay çözüme ulaşmasım ve ülkede açacağı yaralar kesinlikle meydan bırakılmaması dileğimi bilginize sunmak isterdim. Çıkış noktası yaptığımı belirttiğiniz padişah bildirisini anlayış şeklinde olabilir ki ben yanılayım. Yalnız izin veriniz de asıl işin çözümlenmesinde en büyük bir dayanak sayılan bu yüksek bildirideki tüm yönleri açıklayarak padişah sözlerinin kavrayıcı genişliğini bildireyim. Ben sanıyorum ki padişahımız...

-Kerim Paşa Hazretleri; gerekenden çok açıklamalar iki tarafı ana amaçtan uzaklaştırabilir. Ve bir de padişah bildirisinin yorumlanmasıyla fazla uğraşmak yararsızdır. Rica ederim asıl konu üzerinde görüşelim!

-Asil konu üzerine görüşeceğiz. İzin veriniz devam edelim Efendim.

-Rica ederim en son söz ve öneri üzerinde anlaşalım.

-Evet oraya geleceğiz Efendim.

-Kerim Paşa Hazretleri; amaçlarımızın birlik olduğunda kuşkumuz yoktur. Her halde ülkemizin bütünlüğünü, milletimizin bağımsızlığını, varlığımızın karışma ve saldırılardan korunmasını sağlamak ve özellikle yüce saltanat ve halifelik makamına bağlılığımızı ölmez bağlılık duygularıyla koruma doğrultusundaki kutsal amaçlarla yapılmakta olan meşru çalışmalarımız ve ulusal coşkunun kötüye yorulmasına ve düzeltilmesi gerekli görülmesine ve özellikle bu düzeltme ve değiştirmeler için de cani ve hain oldukları kanıtlanmış olan bir kabine üyelerinin haksız savunmalarının temel alındığını görmeye bundan böyle katlanamayız. Biz, siz yüksek kardeşimizin temiz duygularına çok güvendiğimiz için son durumu anlatıp ulusun kesin isteğini bildirdik. Bilmem yinelenmesi gerekli midir? Siz milletin sonuçlandırılması zorunlu isteklerine karşı Ferit Paşa Kabinesinin devletin başbakanlığı makamını kirletmeyi sürdürmesine aracılık yapmak istiyorsanız, bu çalışmalarınızla hiçbir yararlı ürün alınamıyacağından başka siz Kardeşimiz hakkında beslediğimiz köklü dostluk duygularımızı da sarsacağından korkarım. Şimdi Ferit Paşa hiç gecikmeden yerini bir namuslu insana bırakacaksa ve buna siz inanıyorsanız çözülecek hiçbir zorluk kalmamıştır, Aksi halde iyilik isteyerek yapmakta olduğunuz aracılık, kalbinizin kırılmasından ve yararsız bir yorgunluktan başka bir sonuca varamıyacaktır ve Ferit Paşada yerine koruma hırsı devam ediyorsa, bunun memleket için ve millet için zarar vereceği açıkça belli bulunmasına karşı sonunda kendisinin millet tarafından acı bir akıbete uğratılacağından bir an bile kuşkuya düşülmesin. İşte kardeşim milletin ve millet adına kurulumuzun söyleyebileceği en son ve en kesin söz bundan başka bir şey değildir. Yapılmakta olan edimli girişimlerimiz de bu sarsılmaz gerçeği padişaha duyurmaya yöneliktir. Siz kardeşim ancak bu soylu ödevi yapmakla bugün vatan ve milletin sizin yüksek kişiliğinizden beklediği din ve millet ödevini yapmış olursunuz.

Mustafa Kemal

Mustafa **Kemal Paşa Hazretlerine**

Sözü uzatmamak elbette temel amaçtır. Ve gerçek amaç yurdun hayati çıkarlarma yöneliktir. Kardeşim ben sadece kendi inancımla ve sizlere olan yüksek dostluk ve yakınlık duygularıma dayanarak burada bir uzlaşma girişiminde bulunmak istedim. Hiçbir biçimde hükümetin bir etkinliğinin ya da isteğinin yerine getirilmesi doğrultusunda kendimi bağlı kılmadım. Onun için hükümeti savunmak benim yazılarımm dışında kalır, ben o bildiğiniz temiz ve arı can ve vicdanımla iyilik dileyen bir girişimde bulunayım dedim. Ulusal savaşımın amacına yönelik duruma aykırı ya da hükümetin göreviyle bağlantılı bir düşüncem olamaz. Ah ne olurdu bugün memleketimizin kaderi söz konusu olduğu şu sırada hükümet milletin isteklerinin aynası olsa ve aynı zamanda her ikisi gönül ve yön birliği etse diye kaygılanır ve belki soylu bir girişimle buna bir çıkar yol bulurum dedim ve gerçekten buralarda hiç kimsenin yanıp yakınmadığı böyle bir soylu arabuluculuk için adım atmak istedim. Siz beni sözlerinizle kırmazsınız çünkü saygıdeğer yurtsal amaçlarımızın birbirinden kıl kadar farkı olmadığını ve size belki dış tehlikelerimizi duyurabilirim diye kendiliğinden girişimde bulundum; hükümet ile şu ana kadar bir görüşme ve ilişkim olmayıp ilk kez bu büyük iş için olmuştur. Ah ruhum ben bu girişimden vazgeçeyim. Ama başka tek bir kişi bile bu yollarla durumu düzeltmek için düşünmek ve girişimde bulunmak sıkıntısına katlanmaz. Kesilen öbür telgrafımda biraz sözünü etmek istediğim şey padişahın o önemli bildirisinin kapsamlı olmasıdır. Işte o kuvvettir ki zorlukları sona erdirecek konumunu hakkıyla kazanmıştır. Ben

kulunuz da onu belirterek sorunun çözümlenmesini daha kolay görürdüm. Memleketimizin tam gücü ve bütünlüğüyle ayakta kalması elbette koruyucu Tanrı katında korunmuştur. Yoksa benim iyilikçi girişimim bu konuda çok önemsizdir. Hükümetin kesinlikle çekilmesine ilişkin kesin kararlar üzerine eksiği artığı olmayan yüksek bir sonucun elde edilmesi doğaldır ki hükümet dışında sırf benim gibi yalnız Allahına ve sağduyusuna ve iyilikçi kararlıhğına dayanan bir ulus bireyinin burada tek başına yapacağı bir girişim ya da iş değildir ancak benim girişimim veya eylemimle bu sonucu sağlama konusunda en yüksek hakem padişalıımız efendimiz hazretleri olduğundan bütün milletin tertemiz amacının ve yurdumuza ilişkin istek ve hizmetlerin düzenlenip yoluna konulması işi o kutsal görevliye düşer. Işte kardeşim salt kendiliğimden ve vatan sevgisiyle yaptığım şu girişim elbette Tanrı ve millet önünde bütün soyluluğuyla bezenmiş olarak kalır. Ve işin gerçek sahibi olan ve herşeye gücü yeten Tanrı millet ve vatanın kurtuluşunu sağlayacak olanakları bunu başaranlara böylece vererek tamamlar.

Zorlukları Ulu Allaha bırakıp herkese saygılarımı sunar ve sevgili gözlerinizden öperim.

Ahdülkerim

Saat: 4:5 sonrada

Kerim Paşa Hazretlerine

Bildirdiklerinizin temel noktalarına sırayla karşılık sunulacaktır. Siz yüksek kardeşimizi bana duyduğunuz dostça ilgiye dayanarak bu yararlı girişiminizden dolayı ne kerte haklı bulmakta isek bizce kendiliğinden düşmüş olan Ferit Paşa ve arkadaşlarının alçakça davranışları konusunda özellikle sunduğumuz açıklamadan sonra artık böyle bir kurulla ara bulmanın vatan ve milletimize zararlı olacağını anlamakta o kerte çabuk davrandacağına güvenmek isteriz. Şu önemli ve tarihsel günlerde hükümetin, milletin isteklerinin aynası olmasından ve aynı zamanda her ikisinin gönül ve yön birliği içinde bulunmamasına biz de tıpkı siz gibi çok üzülmekteyiz. Milletin bütün onurlu çalışmaları salt bu konunun sağlanmasına yöneliktir.

Bize, bir iyilik olarak duyurmayı hatırladığınız dış tehlikeler konusunda açık ve kesin güvenilir en son bilgiler elimizdedir.

Hükümet ile şu ana kadar hiçbir görüşme ve ilişkide bulunmayıp da bu kere ve hele hükümet artık, ne yazık ki her bakımdan milletin güvenini yitirdikten sonra görüşme ve ilişki aramaya kalkışmanız pek çok sevdiğimiz siz kardeşimiz için kötü bir rastlantı ve talihsizlikör. Padişahımız efendimiz hazretlerinin coşkulu ve yüksek duygularını yansıtan açıklamalarında milletimizin davranışını pek yüce amaç olarak nitelediğini, üstünde dura dura temiz yürekle yeniden bildirdiğiniz için özellikle teşekkür eder ve sırası gelmişken ünlü padişahımıza sonsuz saygı ve bağlılığımız yineleriz. Şimdiye kadar zorlukları yenici konumunu hakkıyla kazanmış olan padişaha sunu ve dileklerimizin iletilmesini önleyerek hainliğini artıran Ferit Paşa Kabinesine de lilnet etmekten kendimizi alıkoyamayız.

Gerçekten bu alçakça engelleme olmasaydı sorunun çözümünün düşündüğünüz gibi kolay olacağına kuşku yoktu.

Hükümetin kesinlikle çekileceğine ilişkin kesin kararlar üzerine eksiği artığı olmayan bir sonucun alındığı konusunda sevindirici haberi bekliyoruz. Bu yüksek sonucun sizinle benim gibi iki kişinin değil ulusun tümünün ricalarının sonucu olarak büyük padişahımız efendimiz hazretleri tarafından sağlanacağı doğaldır.

Bütün bu yazışmalarımızı somut bir sonucu bağlamış olmak için izin verirseniz siz kardeşimize şu soruyu yöneltelim:

Güttüğümüz amaç ve ereklerdeki birlik ve özellikle millet ile hükümetin gönül birliği içinde olmaları kesin istektir. Bugün iktidar koltuğunda kalmakta direnen Ferit paşa Kabinesinin güçsüzlüğü ve hainliği milletçe saptanmıştır. Buna göre bizim ve sizin gibi millet ve vatan sevgisi taşıyanların yapacağı girişimin amacı ne olmak gerekir. Yönetiminin her dakikasında millet için, gelecekteki kaderimiz için, yeni bir yıkıntı nedeni hazırlamaktan başka bir sonuç beklenmiyen Ferit Paşa ile milletin arasını bulmak olanaksızlığı ile uğraşmak mı yoksa bir ana önce meşru olmayan kabine yerine memleket ve milletin gereksinmeleriyle kaderine uygun yeni kabinenin devlet işlerini ele alması gerektiğini kutsal padişahımıza sunup iletmeye yol aramak mıdır? Bu iki noktadan biri için evet veya hayır yollu yanıt verirseniz Tanrı ve ulus önünde bütün soyluluğuyla bezenmiş kalacağına kuşku olmayan yüksek girişiminizin bizlerle ilgili bölümündeki evresini iyi tamamlamış olursunuz. Hepimiz tertemiz vicdanınızın aynası olan gözlerinizi öperiz kardeşim.

Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Son yanıta ilişkin düşüncem:

Padişah kapısı kesin çözüm yeri olup meşru bir devlette bu yüksek konum bütün ulus bireylerinin yöneleceği mihrabdır. Aynı zamanda Anadolunun tüm söylediklerinin padişaha duyurulduğu yolunda bana bilgi vermişlerdir. 0 halde kamu işlerinin kıblesi ve yüksek amaçların kabul yeri olan padişahımız efendimiz herşeyi biliyor demek ve belirgin yolların görünümü ya da izlenmesi padişahça kararlaştırılmıştır demek gerekecek. Padişah bildiriminin memleketin yönetimine ve evrelerine ilişkin olarak ele alınan öbür noktalarında ve bunlardan çıkarılan anlamlardaki görüş açıktır. Işte kardeşim bütün varlığımızla bu güzel vatanın kurtuluşu için bu yüce dayanak etrafındaki dışdaki alçakların aşağılık çıkarlarını geri çevirip çürüterek milletin isteklerini gerçekleştirme gücümüzü Tanrının izniyle koruruz. Bu büyük serüvenin en son girdiği evreler ortadan kaldırılmış olsaydı, ah bütün vatan diriliği

ile dışarıya karşı bir ağızdan haykıracaktı, bizim yurdumuzun hakkı aramızdaki ağız kavgalarıyla zedelenemez ve yüksek hakem durumunda olan padişah efendimizin yüce istekleri de yurdu, edimli olara kucaklayarak, kurtuluşa ulaştıracak ve yine Allahın ululuğu gereği yüce Tanrı nice büyük yollar yaratıp düşünceler aşılayarak bu karışık düğümü tümüyle çözecektir. Elbetteki Allahın emri güzeldir ve yakındır. °Allahın eli her elden üstündür tt. Geleceğimiz Allahın bağışlamasıyla ulusal haklarımız yüceliğinde kutlu ve esenlikli olacaktır. Işte bağışlayıcı ruh budur Aziz ruhum.

AbdüİkerimSaat 6:10 sonra

Büyük Hazret,

Ummetin ve milletin yüce mihrabı olarak bilmekteki kesin kanımız içindir ki, ulusun her türden sunu ve dileklerini padişaha iletip ulaştırma yolu bulmaya girişmekten geri durmadık. Ferit Paşa ve arkadaşlarının bu tertemiz isteği önlemeye çalışmalarma karşın biz yine aynı kulluk yolunda yürümekteyiz. Yalnız burada izin verirseniz siz yüce kardeşimizi büyük bir yanılgıdan kurtarmak amacıyla bildirelim ki, Anadolunun bütün dileklerinin halife- nin bilgisine sunulduğu yolunda verdiğiniz bilgiye milletin inanı şu anda kesin değildir. Çünkü millet emindir ki sevgili ve büyük başbuğları, haince yaptıkları işler ve davranışları kanıtlanmış olan birkaç kişiyi hiçbir zaman bütün yüreği vicdanı ve varlığıyla ve en derin kulluk duygularıyla padişah ve halifesine bağlı bulunan soylu koca milletine yeğlemez.

Bütün çalışmalarımız güzel vatanın kurtuluşu için yüce padişahın desteği çevresinde dayanıklı ve kavrayışlı bir kitle oluşturmaktır. Ulu Tanrının izniyle bugünkü durum da tam dinginlik içinde ve başarıyla geçecektir. Bütün vatan bütün diriliğiyle dıştan önce içeride ve tüm üzücü olaylara neden olan Ferit Paşa ve çalışma arkadaşlarına karşı bir ağızdan haykırmaktadır. Gücü herşeye yeten Allahın her türlü karışık düğümlerin çözülmesine çere yaratacağına güveniyoruz.

Tanrının iyi ve yakın olan kararı belirip mutsuz ve ezilmiş olan soylu milletimizin kurtuluş ve esenliğe kavuşmasıın Tanrının engin rahmetinden ve gücünden ve ufukları kahcı bir sisle sanlı olan Istanbuldaki bazı kişilerin gerçekleri görmek yolunda bayağıca direnmelerinin son bulmasını bekleriz, milletin soylu ruhu işte böyle bir duygu içindedir. Sayın kardeşim yalnız yinelememe izninizi rica ederim ki evet veya hayır yolunda yanıtlamanızı dilediğimiz sorular ne yazık ki yanıtsız bırakılmıştır. Azizini! Allahın eli her elden üstündür, ama bununla birlikte güçlükleri ve sorunları çözmeye çalışanların kararlaştırılmış bir ereği olmak gerektir. Siz kardeşim bilirsiniz ki yedi, sekiz saatten beri biribirimize bildirdiğimiz düşünce ve görüşler sanırız ki ne sizde ve ne de bizde hiçbir yeni izlenim doğmasına en küçük bir etki bile yapamamıştır. Millet Allahın büyüklüğüne ve halifenin gerçek emellerine dayanıp sığınarak amacına varacak ve istediğini elde edecektir. Bu konuda Tanrının buyruğunu yerine getirecektir. Ve söylediğiniz gibi ulusal haklarımız kutlu ve esenlikli olacaktır. İyilik sever dualarınızın eksik edilmemesini rica ederim, çalışmak bizden yardım ölümsüz Allahdandır.

Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Iki lftfım daha var ruhum: Ulusal isteklerin toprak bütünlüğüne ve yüksek haklara ilişkin ilkeleri yüceltip korumak koşulu ile bütün yazışmalarımızdan hem bugünkü gerçekler ve hem de temiz dilekler dile getirilmiştir. Sanırım ki şimdiki durumlarda bunların büyük önemleri vardır ve

yüce "yedullah ftyeti de iyilikle kabul buyurulmak için kullanılmıştır. İşte ruhum hepsi bu. Hepinizi sevgilerle kucaklarım. Allaha ısmarladık yine görüşeceğiz aziz kardeşim

Efendim.

Ahdülkerim

Teşekkür ederim kardeşim. Allahın izniyle yine görüşmekle onur duyarız. Temiz amaçlı düşünceleriniz çok büyük sevap kazandırır. Siz kardeşimin belleğinde kalsın diye son bir cümle söylüyorum. Ivlillet güçlü, kavrayışlı ve kesin kararlıdır. İşler hızla yürümektedir. Görkemli padişahın bir iyilik yapıp karar vermesi ve sorunu çözmesinin zamanıdır. Ve bu kararın ki, her türlü kararın üstünde ve kuşkusuz soylu milleti için padişahın özel iyiliğini içerecektir; verilmesi anında her şey tam bir düzene girmesi hiç gecikmeyecektir. Allaha emanet olunuz kardeşim.

Mustafa Kemal

- Allaha ısmarladık hepimiz gidiyoruz.
- Allah esenlik versin Efendim.

BELGE, 113.

Horhor, 8/1111919
Ulusal Savaşım İstanbul Delegesi Vasıf Beyefendiye
Değerli Efendim;
Geçen gün sizinle yaptığımız görüşmede memleketin yüksek esenliği ve milletin tam mutluluğu sözkonusu edilerek temel başarıyı zedeleyici en küçük engellerin bile kaldırılması yurt işlerinin bütün kapsamıyla kolaylaştınıması ve bunda güven verici davranışlarınızın Tann yardımının habercisi olacağı düşüncesi açıklanmıştı. Besbellidir ki milletin soylu amacı
-bu çok büyük savaşımda bütün büyüklüklerile gerçeğin ışıklarını saçarak -dünyada egemen bulunan soylu ulusal yasaların doğruluktan sapmaz bir ürünü olduğu ve bunun yok edilmesinin mantık açısından olanaksız bulunduğu elbette kanıtlanmış bir durum olarak kalacaktır.
Karşı çıkmalar, kötü hırslar ya da uygulamadaki bazı aksaklıklar nurdan yaradılmış bu ürünü hiçbir zaman boğamayacaktır. Millet yasama hakkını ve bu uğurdaki girişiminin yüce güçlerden, Tannnın soylu kısmetlerinden almaktadır Bunu bir dilek ya da bir düşünce olarak söylemiyorum. Bu söylediklerimin tümü, kesin yargıya bağlanan dava sonuçları gibi kanıtlanmış ve saptanmış işlerdendir. Yalnız bunun başarıyla elde edilmesi için: tam bir adalet sağlam bir insaflılık ve karşı çıkanlar önünde çürük düşüncenin geri çevrilmesi zorunludur. Bu başlangıçta burada yüksek bir giriş yaparak asıl bu büyük kargaşadaki önemsiz davranışıma lğfı getirip gerçeği açıklamak isterim. Bu davranış, başlı başına, bir olağanüstü davranıştan başka birşey olmamıştır.
0 zamanın baskılarına göre pek tarihsel olan bu girişimim uzun bir haberleşme sonunda Temsilci Kurul tarafından öğrenilmiş ise de birçok noktalan veya evreleri belli görüşler nedenile belki anlaşılamamış olduğundan ve yazışma- nin başlangıcında bazı bölümlerde duraksamalar görüldüğü için hundaki yanlış izlenimi silmek yazışma sırasında iki tarafın kapıldığı sinirliliklere karşın temizlik ve esenliklerle bezenmiş soylu bir amaç uğruna nasıl ortaya atıldığımı bir kere daha açıklığa kavuşturmak isterim. Bu açıklama benim için tinsel bir gereksinimdir. Çünkü çok zor yapılabilen bu davranışa o zaman İstanbulda tek bir kişi bile girişememişti; üstelik diyebilirim ki, değil girişen bunu tümüyle akla getiren bile yok gibiydi.
İşte memleketi tehlike girdabına* sürükleyenlerin ve pusuya yatmış güçlerin hileli baskılarına dayanarak Tanrı esirgesin içerde büyük çapta adam öldürmelere başlanacağı çok büyük kaygıyla sezinlenirken karanlık nedenlerle vatanımızın böylece tehlikeye düşmesi sonsuz tarihi kötülüklcrden sayılarak milletin kararlılığının ve soylu amacının salt vatanın geleceği kaygısından doğduğunu ilgililere açıkça bildirilmiştir. Yücelerin yücesi olan bu hakkın her halde yönetimle ilgili düşüncelere üstün gelmesindeki inanış aradaki görüşlerin her iki tarafa duyurulmasındaki zorlukları hafifletti ve üstelik Tanrının yardımıyla tüm zorlukları yok edip bu çok zor işde tek başıma beni girişimci olarak bırakmıştır.
Durunıun gelişmesi şöyle olda İşi ilk önce bakanlardan Hadi Paşaya açarak beni başbakan- la görüştürmesini rica ettim ve bu girişimden Tanrımn yardınuyla vatana yarar getirecek sonuç alınacağım ayrıca bildirdim. Konuşmamın ciddiliği ve sözlerimin temizliği bu yüksek kişi tarafmdan iyi karşılanmaklığınıa bir neden oldu. Kendileri başbakan paşaya telefonla başvurarak sonunda bu-
* Sulardaki anafor

luşup görüşme kararlaştırıldı. Ben başbakanın yanına Hadi Paşa ile gittim. Hadi Paşa beni kısaca tanıttıktan sonra söyliyeceklerim konusunda bir saat kadar görüş bildirdim ve bu savaşımm en yüce vatan kaygısıyla yapıldığını ve başka bir kaygı verici neden olamayacağını dilimin döndüğü kadar bildirdim ve en sonunda haberleşmeye benim başlamama ve uzlaşmaya olanak arayıp bunu kolaylaştırmaya onu razı ettim. Böylece razı oluş, işin iyi bir sonuca bağlanacağını gösterir gibiydi. Ondan sonra yazışma başladı. Once bir şiire yazdım buna bir harf bile eklemedi ve bu yazışmalardan padişahımız efendimize bilgi verildi ve yazılan şifrenin içeriği kendilerine sunuldu. Sonra uzun telgraf yazışmaları oldu. Ve bu bir gün sürdü. Bunun metni hem bende ve hem de Temsilci Kurulda vardır. Bu yazışmalarda hep yüksek kurula padişahımız efendimiz hazretlerinin bütün işlere sahip ve yardımcı olduğu ve durum veya buyruk ve eylemlerin padişah hazretlerince bilindiği açıklanmakla birlikte padişahımıza bütün dileklerin sunulup iletilmesine yol aramak yönündeki davranışımı sürdürmek gerekliliğine ilişkin olan telgrafdaki soruya karşı da hep yönelicek oranın mihrab° olduğunu tıpkısını aşağıya yazdığım cümlede ve fakat o konumu çok yüksek yönetim ilkeleri ve bulunan gerçeklerin beirdiği ve olayların yansıdığı yer olarak gördüğümü kuran yetlerine dayanarak saptavıp belirttim... Cümlelerim şunlardır: Padişah kapısı kesin çözüm yeri olup bu yükek konum bütün ulus bireylerinin yöneleceği mihrabdır. Aynı zamanda Anadolunun tüm söylediklerinin padişaha duyurulduğu yolunda bana bilgi vermişlerdir. 0 halde kamu işlerinin kıblesi ve yüksek amaçlann kabul yeri olan padişahımız efendimiz yolların görünümü ya da izlenmesi padişahça kararlaştırılmıştır demek gerekecek. Padişah bildirisinin memleketin yönetimine ve evrelerine ilişkin olarak ele alınan öbür noktalarında ve bunlardan çıkarılan anlanılardaki görüş açıktır. Işte kardeşim bütün varlığımızla bu güzel vatanın kurtuluşu için bu yüce dayanak etrafında dışdaki alçakların aşağılık çıkarlarını geri çevirip çürüterek milletin isteklerini gerçekleştirme gücümüzü Tanrının izniyle koruruz..... ve gene yüce Tanrı nice büyük yollar yaratıp düşünceler aşılayarak bu kanşık düğümü tümüyle çözecektir. Elbette ki Allahın emri güzeldir ve yakındırLGeleceğimiz Allahın bağışlamasıyla ulusal haklarımız yüceliğinde kutlu ve escnlikli olacaktır. Işte efendim bu cümleler gibi gerçekleri kapsayan ve soylu amacın gerçekleşmesine yol açacak ilkeleri

bildiren nice Tanrı kelmı hep yazışmalarımızı süslemiştir.
Bütün yazışmalarımızda ben tek başıma idim ve Temsilci Kurula, padişahımıza sürekli olarak başvurma gerekliliğiyle birlikte her şeyin bilgilerine sunulduğunun da bilinmesini ve bu yazışmamızın da verileceğini ve çözülmesi güç düğümün yakında çözüleceğini söylenebilecek açık cümlelerle bildirdim. Bu yazışmaların tümünü padişahımız olduğu gibi görerek istenilen sonucu yaratacak uygulamaya geçilerek çözümü güç düğümün çözümlenmesini uygun bulan fermanı en sonunda verdiler diyebilirim ki eski başbakan en son yazışma üzerine ve bunun pek sürekli etkisi ve önemli tartışılması sonunda artık çekilme gerekliliğine inanarak ve bütün dayanma gücünü yitirerek çekilme dilekçesini sundu. Işte sessiz, sadasız, vatan için çalışılan ve tek başına yapılan temiz duygulu önemsiz bir girişim ile haşarılan büyük olay budur.
Şurası göz önünde bulundurulmalıdır ki bu yazıları benim yazmamdan sonra ve eski başbakanla padişahımız efendimiz hazretlerinin bunun sonucunu öğrenip değerlendirmeleri üzerine yazılanların sağlam dayanaklarını görünce kararlarını vermişlerdir Teşebbüsün ve yazılan yazıların ne kerteye kadar yüksek noktaları içerdiği ve nasıl temiz bir vicdan ve keskin görüşle günün gerçeklerini kağıda döktüğü elbette Tanrının ve ulus tarihinin önünde soyluluk parıltısı olarak kalacaktır.
Beni bunları sayıp dökmeye iteleyen etkenler geçmiş olayların gerçeklerini saptamaktır. Bu başarıldıktan sonra asıl amaç konusunda başarıya ulaşmak da vatanın önemsiz bir kişisi olmama nedenile bir iki söz söylemek isterim. Vatanımızın kurtuluşu, bu amacı güden soylu ulusal savaşımımızın bu denli güç evrelerinden tökezletici pisliklerden uzak durarak ve ortamdan etkilenip yozlaşmadan geçilmiş olduğunu göstererek ve sırf vatanın kurtuluşu için çalışan türlü düşünce gruplarıyla uyum sağlayarak ve böylece Peygamberimizin yürekleri bir araya toplayan döneminde uygulanan politikayı seçerek, şu çok tehlikeli zamanda en az gürültüyle gerçekleştirilebilir, Bir de dış etkenlerin her türden uğursuz aldatma ve düzenlerinden sakınıp, büyük Itilf devletlerin ulusumuzun yüksek ve kutsal haklarını kabul etmeleri için yakınlık ve yardımlarını kazanmak ve düşmanların ileri sürdüğü gibi onlara karşı kuvvet gösterisine kalkışıldığı ya da ülkede huzur ve esenlik kalmamasına ulusal örgütlerin neden olduğu yolundaki boş suçlama ve iftiraları her türlü yüksek girişim ve iyiliklerle çürütmek yoluna da gidilmelidir. Bu da, en yüce ve sağlam düşünceler ortaya konulup, Tanrının yardımıyla, bu noktaların Ulusal Savaşım yürütenlerce istikrara kavuşturulmasındaki başarıyla eş değerdedir.

Sevgi sunar gözlerinizi özlemle öperim. Bu mektubumun bir örneğini Temsilci Kurula gönderme iyiliğini esirgemezseniz yüksek gerçeklerin tümüyle ve ortaklaşa yayılmasına yardım etmiş olursunuz değerli Efendim.

Kurmay Tuğgeneral
Ahdülkerim

BELGE, 114.

Telgraf Trabzon, 18/911919

Sıvasta Doğu Anadolu Kurulu Haklan Savunma Derneği Temsileisine

Hükümetimizin bizimle bağlantıyı kesmek zorunda kalması durumunda bile bizim hükümetimizden ilişkileri kesmememiz temeli üzerine düzenlenmiş olan Doğu Anadolu İlleri Hakları Savunma Derneği tüzüğünün dördüncü maddesinin açık hükmüne aykırı ve ulusal çıkarlara zararlı olan altı maddeyi kabul etmiyoruz. Sunacağımız düşüncelerin padişaha iletilmesi konusu ise bir kurul gönderilmesiyle sağlanabilir kanısındayız. Kiminle yazışılacağı sorunu için resmi yazışmaların eskisi gibi yapılmasının önlenmemesi yeterlidir. Konunun öbür yönleriyle ilgili olarak Izzet ve Servet Beylerin telgraflarını onayladığımızı saygılarla bilginize sunarız.

Hakları Savunma Derneği Başkanı
Rıza
Belediye Başkanı
Hüseyin Hamdi

BELGE, 115.

Erzurumda Kazım Paşa ile makine başında haberleşme

Telgraf Sıvas, 19 Eylül 1919

Ardasaya ne zaman geleceksiniz?
Once Trabzondan gelen son bir telgrafı olduğu gibi sunacağım. Ondan sonra görüşmeyi sürdürürüz,

ORNEK

Sıvasta Doğu Anadolu Kurulu Hakları Savunma Derneği temsilcisine: Hükıınetinıizin bizimle bağlantıyı kesmek zorunda kalması durumunda bile bizim hükümetimizden ilişki kesmememiz temeli üzerine düzenlenmiş olan Doğu Anadolu Illeri Hakları Savunma Derneği tüzüğünün dördüncü

maddesinin açık hükmüne aykırı ve ulusal çıkarlara zararlı olan altı maddeyi kabul etmiyoruz. Sunacağımız düşüncelerin padişaha iletilmesi konusu ise bir kurul gönderilmesiyle sağlanabilir kanısındayız. Kiminle yazışılacağı sorunu için resmi yazışma- ların eskisi gibi yapılmasının önlenmemesi yeterlidir. Konunun öbür yönleriyle ilgili olarak İzzet ve Servet Beylerin telgraflannı onayladığımızı saygıyla bilginize sunarız. 1819/1919, Belediye Başkanı Hüseyin Hamdi, Müdafaai Hukuk Derneği Başkanı Rıza.

K. Amerikalıların Erzurumdan gitmesinden sonraya bıraktım. Trabzon valisi ile dün gece makine başında görüştüm. Ozetini sunacağım. Burada makine başında Paşa Hazretleri, Kğzım, Rüştü, Ibrahim Tali, Saffet, Mustafa ve Fahri Beyler burdadır. Oradakilerin de bildirilmesi rica olunur,

Vali benimle görüşmek için giriş niteliğinde olarak dikkate değer başlangıçtan sonra asıl konuya girdi. Şu durumu düzeltmek için çıkar yollar aramak isteğini söyliyerek şu sorulan yöneltti.

1. Bu durum sürerse politik, mali, ekonomik ve yönetsel durumumuz ne olacaktır?

2. Istanbulun suskunluğu sürerse ne gibi etkin önlemler düşünülmektedir? Memlekeün ve milletin kurtulması ve mutluluğu düşünüldüğüne göre bu amaca ulaşmak yolunda ne gibi engeller çıkabileceğinin düşünüldüğü.

3. 1908 de Selğnikten bildirilenler ve Otuz bir Martta Hareket Ordusunun işlemleri- ne ve Mahmut Şevket Paşanm verdiği güvenceye karşın sonradan bir garip durumun doğması acaba şimdi de kuşku verecek birer örnek olmaz mı? Gerek ordu gerek iller yönünden kabineye güvensizlik sorunu daha başka yolda tutturulmuş olsaydı acaba daha etkili olmaz mıydı? Sultanlar içinde üstün bir yeri olan padişahımız efendimize daha başka yoldan alınacak önlemlerle bildiride bulunularak padişahın güveni sağlanamaz mıydı?

Bunlara karşı verdiğim yanıtlar:

1. Bu durum süre dursun. Once ulusun her bireyi ve hükümet namus ve vatanseverlik görevini yapmalı. Yani ihanet eden hu hükümeti çekilmeye çağırmalı ve buna zorlanmalı.

2. Istanbulun suskunluğu süremez. Çünkü padişahımız efendimiz hazretleri bu kabinenin hain olduğunu öğrenince bunları bir dakika yerlernide tutmayacak ve ulusun meşru isteklerine dayanan gerçekten aklı ve önlemi olan meşru bir kabineyi iş başına getirecek ve bunlar da politik, ekonomik ve öbür önlemleri alacaklardır. Padişah bu ihaneti öğrensin diye durum türlü yollardan padişahın ayaklarının bastığı toprağa bildirilmiştir.

3. Bugünkü durum 1908 ve 31 Ivlart durumlarıyla hiç mi hiç karşılaştırılamaz. Bugün millet meşru hakkını savunuyor ve kullanıyor. Amaç diktatörlük kuşkusunu sezinlendirmekse buna artık bu memlekette olanak düşünülemez. Padişahımız efendimiz hazretlerine karşı da kullluk ve bağlılığımız pek derin ve sonsuzdur ve bunun içindir ki ona karşı saygı ve kulluk borçlarımız uyarınca yakınmalarımızı Halife efendimize duyurduk. Bundan başka vali Istanbula açıkça başvurmaya çağırılmış ve Omer Fevzi yakalanması için gerekli önlemlerin alınması diyerek bu gibi hainlerin sokaklara bildiriler asmalarmın ve benzer yollarla yıkım zehri saçmalarının sağlanması istenmiştir. Vali, Istanbula bir kurul gönderilerek durumun padişahın ayağının bastığı toprağa sunulmanın ve kendisinin de bu kurulla birlikte gitmesini önermişse de bizim türlü yoldan durumu bildirmeye girişmiş olmamız nedenile bu düşünceden vazgeçmiştir. Böyle bir kurulun gitmesi ve buna sarayın durumunu bilen Gümüşhane delegesi Zeki Beyin de katılması önerilmektedir.

BELGE, 116.

Ozenle çekilecek ve alınacaktır Torul, 21/911919

Ivedidir.

Sıvasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Burada birkaç gündür karışıklık doğuran Trabzon delegelerinin ileri sürdükleri karşı görüşler Doğu İlleri Kongresi kararına aykırı olarak üç kişinin gitmesi gerekirken gideceklerinin sayısının arttırılması Sıvasta Temsilci Kurul oluşturulması ve bu kurula gerekli nitelikleri bulunmayan kimselerin atandığı ve Sıvas kongreye bağlı olacak iken kongre Sıvasa bağlı bir duruma getirilmesi ve Istanbulla ilişkilerin yeniden kurulması cümlelerile özetlenebilir. Bu gibi tarihi ve olağanüstü zamanlarda güçlerin birleştirilmesi ve milli isteklere seçilmiş kimselerin tercüman ve genel duruma yalnız bu gücün egemen olması zorunludur. Bu zorunluk biçiminde özellikle Doğu İllerinin kayıtsız şartsız Kongreye bağlı kalması ve ona uyması zorunluğu da vardır. Ulusal savaşımın beşiği olan doğu illerinin bir bölümünü temsil eden Trabzon delegeleriyle Kongre arasında pek küçük de olsa anlaşmazlık çıkmasını istemiyorum. Trabzon delegelerine güvence verip onları yatıştıracağım için herşeyden önce ileri sürülen iddialara karşı Kongre görüşünün bildirilmesini dilerim. Bir de çok kuşkulanan padişahı büsbütün Ingilizlerin ve Ferit Paşa Kabinesinin kucağına atmamak ve sonuçta vatanın dokunulmazlığını sağlamak için padişaha Kongrenin yüce anıacım kongre kurulmasını gerektiren nedenleri ve saltanat ile millet arasına kundak sokan Ferit Paşa Kabinesinin kötülüklerini anlatmak amacıyla Istanbula gizlice bir kurul gönderilmesinin uygun olacağını bu kurula delege Zeki ve Servet Beyler katılırsa kıvançla kabul edeceklerini

Zeki Beyin sözlerine dayanarak hildiririm. Kongreye en bağlı bir tümenin komutanı kimliğiyle tüm delegelere saygı sunarım Efendim.
Trabzon valisi görüşmek üzere *22/911919* da Ardasaya gelecektir. Sonucunu bilginize sunarım.
Yarbay
Halit
BELGE, 117.
Dakika geciktirilemez Torul, 242519/1919
Sıvasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
1 .21/9/1919 tarihli telgrafın Trabzonluların itirazlarını özetliyerek Kongreye bildirmek Kongrenin bu konudaki görüşünü anlayarak Trabzon delegelerini isteseler de istemeseler de yola getirmek düşüncesiyle yazılmıştır. Kendim ve bana uyarak tümenim de Kongreyi saygın bulur, duyguda ve istekde bir olan Kongrenin her emrini büyük bir övünçle yaparız. Bilmem bunun için güvence vermeye gerek var mıdır.
2 .Trabzon muhalefetinin merkezini oluşturan Trabzon Valisi Galip Beyi, kolordu ile Erzurum valisinin çağırısını kabul edip Erzuruma gitmediğinden ve zorunlu kalarak siMhlı kuvvetle göz altında olarak bu gece 24/25 Erzuruma gönderdim.

3 .Temsilci Kurul üyelerinin büyük çoğunluğunu tanıdığımdan hepsine yeniden saygı sunar ve hiç korkmadan ulusal görevlerini sürdürmelerini ve başarılı olmalarını dilerim Paşa Hazretleri.
Yarbay
Halit
BELGE, 118.
Şifre Sıvas, 28/9/1919
K.O. 15 Komutanı Kazım Kara Bekir Paşa Hazretlerine
K: 27/9/1919 tel:
Istanbul hükümetinin Abdülkerim Paşayı aracı yaparak bir uzlaşma yolu aramakta ve bir ekip göndermeyi rica etmekte olduğuna ilişkin olarak dün makine başında sekiz saat süren yazışmanın özetini siz kardeşime bugün sunduk. Bunu inceledikten sonra sözkonusu başvuruya gereklilik görülüp görülmiyeceğinin bildirilmesini rica ederiz. Gerekli görülürse Trabzon valisinin, Içişleri Bakanı Adil Beyden ulusal savaşımımıza karış çıkmak açısından hiçbir başkalığı olmadığından kendisinin soylu ulusal işlerimize karışmasına hiç olanak tanınmaması Temsilci Kurul kararile rica olunur.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, 119.
Çözülmüş şifre Erzurumdan, 30/911919
K.O. 3 Komutanlığına
Temsilci Kurula:
Abdülkerim Paşa ile yapılan görüşme geldi. Buna göre artık Erzurumca hiçbir girişime gerek kalmadı. Trabzon valisinin bu gibi işlere karıştırılmaması konusundaki yüksek düşüncenizin çok yerinde olduğunu bilginize sunarım.
K.O. 15 K,
Kazım
BELGE, 120.
Mutasarrıf Suat Beyefendiye
Size Temsilci Kurul kararile son günlerde yapılan bildirilerin hepsi alınmış ve gereği yapılmış mıdır. Lütfen bildirilmesini rica ederim.
.**Mustafa Kemal Izmit, *2011011919***
Mustafa Kemal Paşaya
K: Efendim. Bildirileri Izmitte aldım. Şu var ki Izmitin halkını tinsel ve **özel durumu** bakımından memlekette küçücük bir anlaşmazlık ve karışıklık olmaması hem memur ve hem vatandaş kimliğiyle vicdan göreyim olduğu için halkı serbest bırakıp dinlemeyi en doğru bir davranış saydım. Şu var ki kimisi ulusal örgütlerin büyük giderlerine katılıp günde asker beslemek için lira isteneceği, bir başkası gençler yeniden silğh altına alınarak Istanbul üzerine yürüneceği, bir üçüncüsü Ittihat ve Terakki partisinden menılekete zararlı olmuş ve yönetmeyi becerememiş olanlarının başdan işbaşına geleceği yolunda herbiri başka önemde ve sokaktaki adamların çekinmesine en etkili nedenler yazıldı.

Kimileri de Istanbulun çok yakın olması nedenile oradan kuvvet geleceğini yaydı. Bu nedenlerden doğan karışıklık ve düşünce ayrılığı dolayısıyla gerçekten Temsilci Kuruldan bu konularda açıklama istemek ve bu örgütün özellikle Ittihat ve Terakki hükümetini evvelki biçiminde yeniden canlandırmak demek olup olmadığını kesinlikle anlamak isteminde direndiler.
Ben en tarafsız bir adam olmak üzere dinginlik ve iç güvenliğin korunmasıyla en çok ilgili ve yükümlüyüm. Adapazarında karşılaştığım olup bitti karşısında en güçlü ve temiz duygularımı halka belirtmiştim. Çünkü inanıyorum ki onlar yukarıda belirttiğim soruları içten bir duyguyla sormamışlardı. Izmitin durumu bu ve başka nedenlerden ötürü pek güç ve değişkendir. Yatıştırılması gerekir. Ben her kim ve herne için olursa olsun sonucu bilinmeyen bir serüvene başkalarını sürüklemeyi doğru bulmam. Bu konuda hükmüm yalnız kendime geçer. Bu nedenle dikkatli ve tedbirli davranılmasından yana olduğumu tam bir deneyimim üzerine bildiririm. Yüksek görüşlerinizin bildirilmesini diliyorum Efendim.
Ali Suat

BELGE, 121.

Izmit, **2110/1919**
Mustafa Kemal Paşaya
K: Kulunuzu soğukkanlı dinleyiniz efendim. Ben iyi anlatamadım. Amacrnızın yücelik ve haklılığı zaten su götürmez. Bu tam olarak bilinmektedir. Buranın nesnel çıkarlarına düşkün ve belki de beden ve yürekçe zayıf bulunan şehir halkı askerlik gider ve sıkıntısını düşünmekten kendisini alamaz, Işte hep sorun budur efendimiz, Bu düşünceler hep birden evvelki gün ortaya çıktı. Dün çağırdıklarım savuştular. Ortada memurlar kaldı ki böyle davranış hiç doğru değildir.
Tarafsızlığım konusuna gelince: Görüşünüz doğrudur. Ama ben bunu kendim için düşünmüyorum. Başında bulunduğum şehrin gidişini iyi yönetmek için düşünüyorum. Bunda yararlı değilse ve işimde Ferit Paşa Kabinesinin vicdanıma uymayan bir emrini uygulamışsam yine efendimiz böyle düşünüyorsanız bunu Adapazarı sanırım ki serbestçe düzeltir. Ben görevimi bırakıp Istanbula gitmem. Çünkü bunu kendime büyük bir utandırıcı davranış sayarım. Halk ise o kadar serbest, o kadar düşünüş ve görüşüne sahiptir ki anlatamam. Yalnız benim için doğabilecek sonucun yaratıcısı ve sorumlusu gene ben olacağım yolundaki yüksek emrinizin açık olarak bildirilmesini dilerim. Çünkü sizi o kadar serbest vicdan sahibi olarak tanırım ki bunu hiçbir zaman hakaret veya gözdağı verme düzeyine indiremem. Duygularım bunu kesinlikle önler. Bir de asker olan ve güvenlik güçlerinden olan arkadaşlarımın kararsızlıklarnı gidermeyi bana mı yüklüyorsunuz. Yoksa siz mi yöneteceksiniz. Bunları çok içtenlikle ve açık olarak bildiriyorum. Bundan sonra bize yarınki Cuma namazı toplantısına kadar süre veriniz. Ferit Paşaya kim bilir kaç kere kalemle saldırmış olan beni, nekadar da kötü gözle görüyorsunuz Efendim.
Ali Suat
BELGE, 122
Suat Beye
K: Bütün söylediklerinizi tam bir soğukkanlılıkla dinledim. Genel amacın yüceliği ve haklılığı belirlenmiş ve kabul edilmiş olunca sonuç almak için güçlerin birleştirilmesi ve ortakça çalışmak doğal ve her türlü engellerin kaldırılıp giderilmesi kolay olur. Bütün Anadolunun tek beden ve beş kolordunun birlik olup devlet ve milletin yaşamasını sağlamak için birlikte başladıklan ve yararlı meyvaları almmakta bulunan bir yararlı işde Izmit gibi yurtseverler barınağı olan bir şehirde ne asker, ne memur ve ne de herhangi bir yurtseverin dışarıda kalmasını aslında hiç düşünmüyoruz, bu konuda başka soru ve açıklamalara gerek kalmadığı inancıyla yarınki Cuma namazı toplantısına kadar beklemeyi uygun görüyoruz. Size kötü gözle haktığım sanmanız doğru olmaz. Çünkü vicdanımız acı duymadan verebileceğimiz hükümler ancak edimli sonuçlara bağlıdır Efendim.
Mustafa Kemal

BELGE, 123.

Sıvas, 2110/1919
Tümen Komutanı Asım Beyefendiye
Beyefendi: Vatanımızın kurtuluşunun sağlanması için milletçe ve orduca başlanmış olduğunu bildiğiniz soylu işlerin tümüne yandaş bulunacağınıza kuşku duymadığım için size orada yapılması pek gerekli olan bazı işleri Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci Kurulu kararile

bildirmiş ve sonucu konusunda bilgi vermenizi rica etmiştim. Bu konuda bir yanıtınızı daha alamadım. Bundan başka, bazı kaynaklardan verilen bilgilerde belki de Istanbula yakınlık nedeniyle olacak kararsızlıklar gösterildiği bildirilmiştir. Kabinenin düşeceği ve belki de düşmüş olması kesindir. Buna göre milletin kesin kararlılığı ve iradesi her türlü kararsızlığın üzerinde ve sapasağlamdır. Avrupa devletleri bile bu yüce irade karşısında saygılı durum almıştır. Şimdi sizin kesin görüş ve kararınızı beklemekteyiz Efendim.
Mustafa Kemal
BELGE, 124.
336 23 Mart 1927
Süleyman Şefik Paşanın Savaşişleri Bakanı olduğu sıralarda Istanbulda Yirmi Beşinci Kotordu Komutanı Atli Albay Şevket Bey idi. Bu Şevket Bey öğrenimini Almanyada tamamlamıştır. Ve o tarihte Boğaziçinde oturuyordu. Hatta tuğgeneralliğe yükseltildiği bildirildiğinden tuğgeneral ünifonnası giydiği halde eıtesi günü böyle bir padişah buyruğunun çıkmadığı bildirilerek üzüntüye düşürülmüş olduğundan utancından hastalanmış ve evine kapanmıştı. 0 sırada Izmit Komutanı

olan Boşnak Kurmay Yarbay Asım Bey ki Trabzon Tümen Komutanı olduğu sırada Cuma namazını kıldıktan sonra camiden çıkarken bir redif teğmeni tarafından öldürülen Serezli Kurmay Korgeneral Hamdi Paşanın damadı idi. Onun Yirmi Beşinci Kolordu Komutanı Şevket Beye gönderdiği yazı kağıtlarım arasında çıktığından olduğu gibi sunuldu.
Hamdi**
Birinci Tümen Komutanlığı İzmit, 29-301911919
Ozel Sayı **1**
Istanbulda Yirmi Beşinci Kolordu Komutanlığına
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci Kurulu adına (Mustafa Kemal) imzasile ve *29130* Eylül 1919 tarihile Sıvastan çekilen telgrafın bir örneği aşağıda sunuldu. Vatanı kurtarma amacı güttüğünü bu telgrafda bildiren ve tümen bölgesini oluşturan Izmit sancağına yakın Düzce mevkiine ve sancak içindeki Adapazarı yakınına kadar örgütü genişletip o yörenin sivil ve asker yönetiminin katılmasını sağladığı haber alınan o Hakları Savunma derneğinin başlangıçtan beri kuruluş nedeni ve yöntemi bence hiç bilinmemekle birlikte telgrafda Itilaf Devletlerinin Anadoludaki politik görevlileri ile işgal kuvvetleri komutanlarının da tarafsız olmalarını sağladığı bildirilmiş ve tümene atanmam konusundaki yüksek emir *20/9/1919* günü akşam bildirildi ve *23/9/1919* günü akşamı da sizin tarafmızdan bildirilen bir yazılı emir ile Izmite gitmem emrolunarak gecikmeden ve en gerekli kişisel ve askeri eşyamı bile almaksızın *24/9/1919* günü trenle yola çıkarak ve Izmite varılıp işe başlayarak o günden bu yana buradaki birliğin, hastanenin, fırın, ambar ve benzerlerinin denetimi ve işlerinin düzenlenmesiyle uğraşılmakta olup buradaki komutan ve subaylar ile yerel hükümet görevlilerinin bu ulusal girişimi nasıl karşıladıklanna ve bu girişimi ne denli bildirikleri ve buna eğilimli olduklarına girişimin nedeni ve etkeni konusundaki eskiden ve şimdi ne kadar bilgi sahibi oldukları o dernek tarafından gerek dolaylı ve gerek doğrudan doğruya yapılacak öneri üzerine o dernekle işbirliği yapıp yapmayacaklarıyla ilgili inceleme yapıp karar verecek kadar -gelişimden bu yana -zaman geçmemiş ve bildirdiğim işlerin nedeniyle onlarla teker, teker görüşerek hepsinin düşünce ve görüşlerini öğrenmeye fırsat olmamış ve Izmite Birinci Tümen Komutanlığına atanmamla gitmeme ilişkin komutanlık emirleriyle bildirimleri arasından geçen üç gün içinde görevimle ilgili olacak bütün konularda bir komutanlık emir ve direktifi var ise onur saymak için hergün yüce katınıza başvurmuş isem de siz yüce komutanın evinizde rahatsız bulunduğunuz bildirilerek sizin adınıza işleri yürüten kimseler tarafından da bu girişimin başlangıcına ve sonuçlarına, neden ve etkenlerine ilişkin olarak aydınlatılmadığım gibi tümen bölgesine yavaş yavaş daha o zaman yaklaştığı bu kere anlaşılan bu girişimin tümen bölge ve merkezinde kendini göstermesi ve yörenin katılması halindeki durum için de herhangi bir bildiride bulunulmamıştır. Son günlerde gazetelerle ilfln edilen ve bir örneği de genelge olarak yayımlanmak üzere tümene gönderilmiş olan padişah bildirisinde gerek Izmir yöresindeki ve gerek Anadoludaki ulusal girişimin Izmirin işgalinden doğan durumun sonuçlarından olduğu ile ilgili padişah işaretine ve istisnasız bütün Müslüman ve Türklerin Izmirin işgalinden duydukları üzüntü ve acıyı bildirmeye gerek bile olmamasından bugün sancak yöresine ve yöreye yakın olan sancak içindeki bazı yerlere kadar ilerlemiş olan bu ulusal örgüt ve savaşımın sancak ve tümen merkezi olan Izmite ve daha batıya yani Istanbula doğru ilerlemesi durumunda siz yüksek komutanımızın bu konuda verecekleri ivedi emirlere çok gereksinim olduğu açık ve aslında sözü edilen telgraf metninde siz yüksek komutanıma durumun duyurulup bildirildiği de yazlı olup tümenin buradaki genel durumu da sizce yakından ve ayrıntılarıyla bilindiğinden bu konuda kapsamlı bilgi ve açıklama ve yanıt beklemekte olan sözü edilen derneğe verilecek yanıtın metni ve biçimi konusunda ayrıntılı emirleriniz ve askerlerin, halkın ulusal girişime eğilimli gösterilerine katılması, sivil yönetimin de halkın da katılma eğilimini iyi karşılaması ve kabullenmesi durumunda kalması halinde yazışmalara vakit olmadığı için, benim tarafımdan izlenecek yolun tezelden hildirilmesinin emredilmesine izin vermenizi önemi nedeniyle

onayınıza sunar ve rica ederim Efendim.
Birinci **Tümen Komutanına**
Yarbay
Mustafa Asım
* Redif: Hizmet süresi uzatılmış birlikler
** Şevket Beyden sonra o kolordunun komutanlığına atanan Kiraz Hamdi Paşadır. Asım Beyin başvurusuna ilişkin yazının aslını sonradan göndermiştir

Sıvas, *29130* Eylül 1919
Birinci Tümen Komutanı Asım Beyefendiye

Sizin pek önemli olan İzmitteki tümene komuta etmekte olduğunuzu kıvançla haber aldım. Vatan ve milletimizin içine düşürüldüğü perişanlığı açıklamaya gerek yoktur. Milletimizin açığa vurduğu ve edimli olarak kanıtladığı varlığı sayesinde kurtuluş umudumuzun güçlendiği elde edilen sonuçlarla saptanmaktadır. Milletimiz izlemeye karar verdiği yolda en üstün kararlılık ve kesinlikle yürümeyi sürdürürse kurtuluş kesindir. Birkaç ay önce ulusal savaşımımızı kötü biçimde yorumlamaya uğraşan kötülük isteyenler artık belli olmuştur. İtilU Devletleri ve Ingilizler de amaç ve savaşımırnızdaki haklılığı ve milletin kararlılığında- ki kesinliği kavrayıp en sonunda tarafsız kalacaklarını ve iç durumumuza karışmayacaklarını bildirmişlerdir. Ve üstelik milletimizi sevindirmek için Merzifonu boşalttıkları gibi Samsunu da boşaltmaya başlamışlardır. Yalnız Ferit Paşa Kabinesi haklı ulusal savaşıma karşı dış düşmanların bile yapmadıkları hainlikleri onaylamaktan geri durmadı. Bunun sonucunda milletin güvensizliğini kazandı. Millet el ve söz birliği ederek meşru bir kabinenin iş başına getirilmesini padişahtan diledi ve milletin isteği padişah tarafından yerine getirileceği zamana değin bütün Anadolu tüm iller, kolordular kabine ve meşru olmayan görevlilerle resmi haberleşmeyi kesti. Sizin milletçe verilmiş olan bu genel kararın dışında kalamıyacağınız ve böyle durumlar karşısında yaradılışmızdaki vatanseverliğin gereğini açıklayıp yapacağınız doğaldır. Şu halde sizden aşağıdaki noktaları rica ederiz:

t .Kolordunuz Komutanı olan kişiye, Savaşişleri Bakanı Süleyman Şefik Paşanın Elazığ Valisi Ali Galip Beye İçişleri Bakanı Adil Beyle birlikte Malatyanın Müslüman halkını Sıvasın müslüman halkına karşı birbirlerini öldürmeye ve vatan kurtarılmasmı amaçlayan ulusal savaşımı yok etmeye ilişkin direktif göndererek hainlik ve ihanet suçu işlediğinden kendisinin meşru olmadığını ve hiç gecikmeden bakanlıktan ayrılması gereği üzerine uyarıda bulunmasını bildirmek zorunludur. Eğer kolordu komutanınız bu mertçe ve yurtseverliğe yaraşır işi yapamıyacak veya yapmak istemiyecek bir kimse ise doğrudan doğruya siz yurtsever kişinin bu ulus görevini yapmanız beklenir.

2 .Bütün millet ve ordunun hükümeti düşürmekten başka bir şey olmayan haklı isteği padişah tarafından yerine getirilinceye kadar Izmitin sivil yönetimi ile birlikte komutanlık da Ferit Paşa Kabinesi ile resmi ilişkileri keserek milletin tutumuna katılacaktır.

3 .Ingilizlere karşı davranışınız tümüyle içişlerimizle ilgili olup kendilerine karşı hiçbir özel amacımız bulunmadığı anlatılacak ve hıristiyan unsurların hiçbir kararsızlık ve ürküntüye kapılmalarına yer verilmeyecek biçimde sivil yönetimle birlikte her türlü güvenlik önlemleri alınacaktır.

4 .Tümeninizin mevcudu, her yerde olduğu gibi, terhis edilmiş durumda bulunmadığından, herhangi bir kuşkuya meydan verilmiyerek ve seferberlik biçiminde olmayarak yerel milis kuvvetler kurarak güçlendirme yoluna gidilecektir. Tümeninizde kırk beş kadar komutan ve subay bulunduğu varsayımına göre o yörede çok sayıda milis birlikler kurulması kolay olur, Bu ulusal örgütlerin özellikle Izmit-Kandıra hattile bunun batısında Usküdara doğru genişletilmesi gerekir.

5 .Her olasılığa karşı Izmit yöresinde Birinci Tümenin ve bütün komutan ve subay arkadaşlarınızın bulunacakları durumda tedbirli ve dikkatli olması gereğini hatırlatırım. Ulusal savaşımımıza ve iç işlerimize edimli olarak karışacak olan yabancı güçlere karşı namus- luca ve mertçe karşılık vermekde hiç mi hiç duraksama gösterilmiyeeektir. Bu gibi durumlarda savunmanın ülke yararları için zararli olabileceği ve hiç mi hiç kulak verilmemelidir. Hakkını elinden kaptıranlara onurunu ve varlığını aşağılattıranlara hak ve onur verebilecek iyi yürekli hiçbir düşman yoktur.

6 .Istanbul ile türlü yollardan bağlantı kurup sağlamak gerekir. Böylece önce Usküdarda namuslu subaylarımız ve mert ordumuzun yardımıyla güçlü ulusal örgütler kurmak için sizinle Birinci Tümendeki bütün subay arkadaşlarımın çaba harcayacaklanna çok güveniyorum.

7- Eskişehir yöresinde Ulusal Güçler ile birlikte bulunan Batı Anadolu Genel Ulusal Güçler Komutanı Fuat Paşa Hazretlerine Ankarada Yirminci Kolordu Komutan Vekili Yarbay Mahnıut Beyle Kastamonu yöresi Komutanı Albay Osman Beyle ve Bursada Elli Altıncı Tümen Komutam Bekir Sami Beyle bağlantı kurup bu bağlantılan korumaıız uygun olur. Bursada Bekir Sami Bey-

le sık, sık haberleşerek ve ora durumu hakkında doğrudan doğruya bizi de aydınlatmanızı rica ederiz. Yukarıdaki ricalarımızın alınıp gereğini yapmaya başladığınızla ve sonuçlarıyla ilgili bilgi vermenizi rica eder sevgiyle gözlerinizden öperiz kardeşim.

Anadolu ve Rumeli Haklan Savunma Derneği
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 12£
Izmit, 211011919
Sıvasta Rumeli ve Anadolu Hakları Savunma Derneği Sayın Kuruluna

K: Bugün saat iki sonrada makine başına çağrıldığımda daha sadece altı gündenberi ilişki kurduğum buradaki tümen subaylarına ulusal girişimin yutsever davranışlarının nedenlerini ve kaynağını açıklaınakla uğraşıyordum. Sizden aldığım ilk emri hiç geciktirmeden özel bir görevliye İstanbuldaki Yirmi Beşinci Kolordu Komutanına bildirdim. Onu tammadığım gibi tümene atanmamla gönderilmem arasında geçen üç gün içinde de kendisinin hasta bulunmasından dolayı görüşememiştim. Bu nedenle emirlerinizi kendisine bildirmek ve yanıt almak zorunda idim. Istanbul hğlft yamt vermeyince şifreli telgrafla kolorduya yeniden bildirdim. Obür yandan mutasarrıf beyle müftüyü, din bilginlerini ve belediye meclisini ve halkın ileri gelenlerini belediyede toplayarak sizin bu konudaki bildirim ve aydınlatmalarınızın kurula bildirip verilmesini kararlaştırdık. Memurlar ve bazı yüksek rütbeli subaylar, birlikte olarak mutasarrıf beyle belirlenen zamanda belediyede toplanılmış ise de ne yazık ki halkı temsil edecek ve halkın birliğine simge olacak şehir ileri gelenleri bulunmadılar. Zorunlu olarak, toplantıya katılanların kararile yakınki Cuma günü öğle namazından sonra saat üçte Fevziye Camiinde birleşilmesi ve orada yerli halkın ileri gelenlerinin temsilcilerinin de bulundurulması çoğunlukla istendiğinden askerler ve memurlar da bildirilen zaman ve yerde bulunmaya karar verdiler. Bugün toplayıp aydınlattığım komutan ve subay arkadaşlarımızın içinde hepsi yarın camide yapılacağını bildirdiğim toplantıda sancağın ileri gelenlerine ve halkına karşı kendilerinin ve ailelerinin şimdiki geçimlerinin ölümleri durumunda kınısesiz ve yoksul kalacak aile bireylerinin geleceğinin şehrin ileri gelenleri ve halk tarafından güvence altına alınması konusunda onlara sağlam söz verilmesi ve bunun onlar tarafından yüklenilmesini ve bunlardan tarafsız ya da muhalif görülenlerin kişisel görüşlerinin kutsal olması nedeniyle eskisi gibi görevleri başından ayrılmamasını ileri sürdüler. Hem bu konuda toplanacak ulusal sancak kurulunu, hem de subayların bildirilen istekleri konusunda alınacak yanıtın aynca size bildirileceği doğaldır. Sayın kurulunuza bildirilmiş olan duraksama doğru değildir. Yerli halkın toplanmaları konusundaki bildirime karşm katılmaları ve subay ve tümen erlerinin bugünkü ve gelecekteki beslenmeleri konusunun herhangi bir yerden sağlanıp gösterilmemesi ve Istanbuldan olumlu bir yanıt gelmesi ve kuvvetle umulması dolayısıyla bir bekleyiştir. Izmirin işgalinden ve doğu illerinin Ermenilere bırakılmasına sözverilmesinden sonuç olarak yurdun yüce yararları için çalışıldığını açıklamaya ve kanıtlamaya uğraşan bu ulusal gösterilerin yurdun yüce çıkarlarına yardıma olmasmı ulu Allahtan diler ve hem sizin hem de Salhattin Bey kardeşimizin övücü yazılarındaki Rauf ve Mazhar Beylerin sevgi ve övülerine teşekkürler sunarım Efendim.

Tümen Komutanı
Asım

BELGE, 126.
Sıvas, 2 Ekim 1919
Tümen Komutanı Asım Beyefendiye

K: Açıklamalarınızdan gereği kadar aydınlamldı. Girişilecek **işin ve almacak önlemlerin ora halkınca biraz abartılmakta olduğunu sanıyorum. Amaç açık ve haklidır, bunda hiç** kimsenin **tarafsız** ve özellikle **muhalif kalmasım düşünmek** istemiyoruz. Çünkü **söz konusu olan sorun hiçbir zaman particiik gibi küçük bir ereğe yönelik değildir. Halkın suhaylara güvence vermesi de şimdilik gereksizdir. Anadolunun hiçbir yerinde hiç kimse böyle kayıt ve şartlara bağlı tutulmamış ve buna** gerekseme **duyulmamıştır. İstanbul halkına yönelik olarak yazılmış yeni bir bildiri vardır.** Onu **aynen şimdi** size **olduğu gibi verdireceğini İçeriği yarın toplantınızda yararlı olabilir. Ferit**

Paşanın yarına kadar çekilmesi çok olasıdır. Bu durumda yarınki toplantınızın sonunda padişaha atanmışsa yeni hükümet başkanına kabinenin ulusal isteklere tümüyle uygun tarafsız kimselerden kurulmasını dilemek konusunu ve bunun beklenmekte olduğunun bildirilmesini, sağlayım. Bir de vatanımızı ve ulusal bağımsızlığımızı kurtarmak için kurulacak yeni kabine ile elbirliği halinde daha

pek çok çalışmaya gereksinmemiz olduğundan tam dinginlik içinde ve Temsilci Kurul kararile bildirdiğim konular göz önünde bulundurarak örgütlenmeyi sürdürmenizi rica ederim kardeşim.

Mustafa Kemal

BELGE, 127.

GENELGE

Çok ivedidir 2/3 **Ekim 1919**

Bütün illerle bağımsız sancaklar Merkez Kurullarına

Belediye başkanlıklarına, Hakları Savunma Derneği başkanhklarına

Bilgi için Başbakanlığa

1. Vatan ve milletin kurtarılmasını sağlamak için hainliği kesin olarak anlaşılan Ferit Paşa Kabinesinin düşürülmesiyle yerine Ulusal Güçlere dayanan ve ulusal isteklere tümüyle uygun yetenekli kişilerden oluşacak bir kabinenin geçirilmesi konusunda milletin meşru örgütüne dayanarak yapılan kararli girişimler ve çok kutsal padişah hazretlerine sunulan sürekli dilekler sonucunda Ali Rıza Paşa Flazretlerinin başkanlığında bir kabine kurulmuştur.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci Kurulu tarafından yapılan başvuru üzerine Ali Rıza Paşa yarın öğleden sonra saat ikide Bakanlar Kurulu toplantısı sırasında kurulumuzla makine başında görüşeceklerine söz verdi. Erzurum ve Sıvas Kongrelerinde belirlenip saptanan örgütlere ve milletin haklı amaçlarına saygı gösterirlerse Ulusal Güçlerin yeni kabineyi destekliyeceği Ferit Paşanın neden olduğu anlaşmazlığın tümüyle giderileceğini bildirir ve Milli Meclis toplanıp da edimli olarak denetime başlayıncaya kadar milletin kaderiyle ilgili hiçbir bağlantıya girilmemesi ve barış konferansmda millet ve memleketin kaderini belirlemekle görevli olacak delegelerin eskiden olduğu gibi yeteneksiz kişilerden atanmayıp milletin isteklerini tam olarak bilen ve güvenini kazanmış olan bilgili ve yetenekli kimselerden seçilmesi ilkesinin kabul edilmesi rica edilecektir. Bu konuda başkaca düşünceler varsa yarın öğleye kadar tez elden bildirilmesini dileriz.

2 . Bu genelge illerle bağımsız sancaklar merkez kurullarına bildirilmiştir.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma

Derneği Temsilci Kurulu adına

Mustafa Kemal

BELGE, 128.

Yüce Başbakan, Devletlü Ali Rıza Paşa Hazretlerine

Millet şimdiye kadar iş başına geçenlerin Anayasaya ve milletin isteklerine aykırı olan ve herkesçe bilinen davranışlarından üzüntüye kapılarak meşru haklarını tartıtmaya ve kaderini güvenilir ve yetenekli ellerde görmeye kesin karar vermiş ve gereken kararlı girişimlere geçmiştir. Düzenli bir örgüte bağlı Ulusal Güçler milletin kesin meramını Tanrının yardımıyla tam olarak açıklamak ve kanıtlamak gücünü kazanmıştır. Millet gücünü ve iradesini hiçbir yakıt padişahın kutsal isteklerine aykırı ve memleketle milletin çıkarlarına ters düşen bir biçimde harcamak gibi akılsızca davranmayaeaktır. Millet çok kutsal padişah hazretlerinin man ve güvenini kazanmış olan yüce kişiliğinizle saygıdeğer arkadaşlarınızı zor durumda bırakmaktan kesinlikle kaçınmakta olup tersine sizlere tam destek olmaya bütün içtenliğiyle hazırdır. Ancak Bakanlar Kurulu üyeleri arasında Ferit Paşa ile işbirliği yapmış bakanların bulunması yüksek kurulunuzun görüşüyle ulusal emellerin ne kadar uyuşabileceği noktasını çok açık olarak anlamak zorunluğunu doğurmuştur. Milletçe tam bir güvene kavuşmadıkça atılmış olan kurtuluş adımının durdurulması ve yarım önlemler almakla yetinilmesi milletle yüce kurulunuz arasında da yanlış anlamalar doğurabileceğinden uygun görülmemektedir. Bu nedenle kurulumuz yüce başbakanhktan aşağıdaki konuların yeni hükümetçe uygun bulunup bulunmayacağını ve kabul edilip edilmiyeceğini kesin ve açık olarak saygıyla anlamayı borç hükümünde ödev sayar:

. Yeni hükümetin Erzurum ve Sıvas Kongrelerinde belirlenen ve saptanan örgüte ve milletin meşru amaçlarına sayması.

2 . Milli Meclisin toplanmasıyla edimli olarak denetim başlayıncaya kadar milletin kaderiyle ilgili hiçbir kesin ve resmi bağlantıya girilmemesi.

3 . Barış Konferansında millet ve memleketin kaderini belirlemekle görevli olacak delegelerin eskiden olduğu gibi yeteneksiz kişilerden atanmayıp milletin isteklerini tam olarak bilen ve güvenini kazanmış olan bilgili ve yetenekli kimselerden seçilmesi.

Bu ilkelerde tam anlaşma olursa milletin vicdanından doğmuş ve bütün Itilf Devletlerince meşru haklı ve güçlü olduğu tanınmış olan ulusal örgütümüzün hükümetin destekçisi olacağı ve böylece hükümetin millet ve memleketin kaderini sağlama almak konusunda barış konferansında yapacağı girişimlerinin daha sağlam ve etkili olacağı doğaldır.
Hele bu temel noktalarda birleşildiği anlaşılsın ondan sonra son olaylar nedeniyle ortaya çıkan olumsuz durumların giderilmesi amacıyla ikinci derecede bir takım noktaları bildirmemize izin verilmesi yüce başbakanlıktan rica edilecektir.

3 Ekim 1919
Anadolu ve Rumeli Hakları Savmıma
Derneği Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal

BELGE, 129.

Bütün illere ve **bağımsız mutasarrıflıklara, Hakları Savunma Derneği merkez kurul başkanlıklarıyla belediye başkanlıklarına, K,O,** 13, **K,O, 15, K,O, 20, Niğdede Tümen 11, İzmitte Tümen 1 Komutanlıklarına ve Torulda Tümen 3 Komutanı Halit Beye:**

Bugün Başbakan Ali Rıza Paşanm isteği üzerine kurulumuz tarafından önerilen noktalar aşağıda olduğu gibi yazılıdır. Yanıt olarak, and içmek için saraya gideceklerinden yanıtın yann verileceği bildirilmiştir.
Hükümet ile millet arasında görüş ve amaç birliğine varıldığı genelgeyle bildirilene kadar eskisi gibi resmi haberleşmelerin kesilmiş durumda bulundurulması gereği Temsilci Kurul kararile bildirilir.

Örnek: 128 sayılı belgedir. ***13/10/1919***
Anadolu ve Rumeli Hakları Savuıma
Derneği Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal

BELGE, 130.

Sıvas, 4/1011919
Yüce Başbakanlığa

Erzurum Kongresi kararları Sıvas Genel Kongresinde yaygınlaştırılarak olduğu gibi kabul edilmiştir. Bu kararlar ve örgüt 11 Eylül 1919 tarihli bildiri içeriğiyle 8 Eylül 1919 tarihinde basılıp yayımlanan Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği tüzüğü içeriğinden başka bir şey değildir. Her iki kongrede bildiri ve tüzüklerle ilan edilmiş kararlardan başka bir karar kesinlikle yoktur. Yerel hükümetlerce yöntemine ve kanuna göre onaylanmış bulunan bu bildiri ve tüzüğün yüksek kurulunuzca daha görülmediği anlaşılmakta olduğundan tüzüğün temel maddelerini içeren bildiriyi olduğu gibi ve tüzüğün örgütlere ilişkin temel noktalarını da özet olarak bildiriyoruz.

ÖRNEK
Sıvas, 11 Eylül 1919
Genel Kongre Bildirisidir

Bütün milletin bildiği **dış** ve **iç** tehlikelerin yarattığı milletçe uyanışın doğurduğu Kongremiz aşağıdaki kararları almıştır.
1 . Yüce Osmanlı Devleti ile İtiiM Devletleri arasında yapılmış olan ateşkes anlaşmasının imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlanmız içinde kalan ve her noktasında ezici Müslüman çoğunluğu oturan Osmanlı topraklarının bölümleri birbirinden ve Osmanlı topluluğundan ayrılamaz ve hiçbir nedenle koparılamaz bir bütün oluşturur; bu topraklarda yaşayan bütün Müslüman

unsurlar birbirine karşı karşılıklı saygı ve özveri duygularıyla dolu olduğu gibi etnik ve sosya! hak!arıy!a yöre koşullarına tam olarak saygılı öz, kardeştirler.
2 . Osmanlı toplumunun bütünlüğü ve ulusal bağımsızlığımızın sağlanması ve yüce halifelik ve saltanat makamının korunması için Kuvayi Milliyeyi etkin ve milli iradeyi egemen kılmak, kesin ilkedir.
3 . Osmanlı topraklarının bir parçasına karşı yapılacak el uzatmaya ve işgale ve özellikle vatanımız içinde bağımsız birer Rumluk ve Ermenilik kurulması amacına yönelik davranış!ara karşı Aydın, Manisa ve Balıkesir cephelerindeki ulusal savaşımlarda olduğu gibi elbirliğiyle savunma ve karşı koyma ilkesi kabul edilmiştir.
4 . Otedenberi aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız Müslüman olmayan tüm unsurların her türlü uyrukluk hakları bütünüyle saklı olduğundan, bu unsurlara siyasi egemenliğimizi ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilmesi kabul edilmiyecektir.

5 .Osmanlı hükümeti bir dış baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını gözden çıkarıp bırakmak zorunda kalırsa hilğfetle saltanatın ve vatanla milletin dokunmazlığını ve bütünlüğünü sağlayacak her türlü önlemler ve kararlar alınmıştır.
6 .İtilaf Devletlerince ateşkes anlaşmasının imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalıp bir Müslüman çoğunluğun oturduğu ve kültür ve uygarlık üstünlüğü Müslümanlarda bulunan ülke bütünlüğümüzün bölünmesi kuramından büsbütün vazgeçip bu topraklar üzerindeki tarihsel, etnik, dini ve coğrafi haklarımıza uyulmasını ve buna aykırı girişimlerin kaldırılmasını ve böylece hak ve adalete dayalı bir karar alınmasını bekleriz.
7 .Milletimiz insancı, çağdaş erekleri yüceltir ve teknik, endüstriyel ve ekonomik durum ve gereksinmemizin bilincindedir. Şu halde devlet ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak koşulu ile altıncı maddede belirtilen sınır içinde milliyet ilkelerine saygılı o!an ve mem!eketimize karşı saldırı ve yayılma amacı gütmeyen herhangi bir devletin teknik, endüstriyel ve ekonomik yardımından memnun oluruz. Ve bu adaletli ve insancı koşulları içeren bir barışın tezeldcn yapılması da insanlığın esenliği ve dünyanın dinginliği adına en büyük u!usal isteğimizdir.
8 .Mil!etlerin kendi kaderlerini kendileri belirlediği bu tarihi dönemde İstanbul hükümetinin de milletin iradesine bağlı olması zorunludur. Çünkü: milletin iradesine dayanmayan herhangi bir hükümetin keyfi ve kişisel kararlanna millet baş eğmedikten başka dışarıda da geçerli olmadığı ve olamayacağı şimdiye kadar geçen eylem ve sonuçlarla saptanmıştır. Şu halde milletin içinde bulunduğu sıkıntı ve kaygıdan kurtulmak yollarına doğrudan doğruya kendisinin başvurmasına gereklik kalmadan Istanbuldaki hükümetimizin hiç gecikmeden ve bir an bile yitirmeden milli meclisi toplanması ve böylece millet ve memleketin kaderiyle ilgili olarak alacağı bütün kararları milli meclisin denetimine sunması zorunludur.
9 .Vatan ve milletimizin karşı karşıya bulunduğu kıyım ve acılar ile hepsi aynı amaçla milletin vicdanından doğan yurtçu ve milliyetçi derneklerin birleşmesinden oluşan genel topluluk bu kere “Anado!u ve Rumeli Hakları Savunma Derneği adını almıştır. Bu dernek her türlü particilik akımlarından ve kişisel hırslardan tümüyle uzaktır. Bütün Müslüman vatandaş!arımız bu derneğin doğal üyesidir.
10 .Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneğinin 4 Eylül 1919 tarihinde Sıvas şehrinde toplanan Genel Kongresi tarafından kutsal amacı gütmek ve genel örgütü yönetmek için bir Temsilci Kurul’ seçilmiş ve köylerden il merkezlerine kadar bütün ulusal örgütler güçlendirilmiş ve birleştirilmiştir.

Genel **Kongre Kurulu**

BELGE, 131.

GENELGE

İvedidir Sıvas, 4 Ekim 1919

Kolordulara

Vali ve mutasarrıflara

Hakları Savunma Derneği (Afyon, Gümüşane, Rize, Giresun,

Ordu Hakları Savunma Derneği yönetimi kurullarına)

Bugün yeni kabine ile makine başında görüşme sürdürülınüştür. Kabine dünkü önerilerirniz ve bildiri ve tüzüğümüzün içeriği konularında bilgi istedi. Gereken bilgi verildi ve açıklama yapıl

di. Bakanlar Kurulunda görüşüklükten sonra bu gece yanıt verileceği bildirildi. Buna göre kesin sonuca kadar eskisi gibi hiçbir taraftan resmi haberleşmelere girişilmemesi gerekliliği Temsilci Kurul kararile genelge olarak bildirilir ve rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma

Derneği Temsilci Kurulu adına

Mustafa Kemal

BELGE, 131.

Sıvas, 411011919

Kastamonu, Ankara, Samsun, Sıvas, Izmit, Bolu, Elazığ, Trabzon,

Diyarbakır, Konya telgraf başmüdürlerine

Kurulumuz yeni kabine ile uzlaşmak ve amaç birliğine varmak üzere haberleşmektedir. Bu konu bir karara bağlanıp gerçekleşene kadar yeni bir bildirimiz olmadıkça eskisi gibi Istanbul ile olan resmi haberleşmeler kesinlikle bulundurulacaktır, Gerekenlerin önem- le dikkatlerinin çekilmesini öneririz,

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma

Derneği Temsilci Kurulu adına

Mustafa Kemal

BELGE, 131

Sıvas, ***511011919***
Yüce Başbakanlığa
4 Ekim 1919 tarihli yanıt telgrafınızda yazılanlara göre derneğimiz Temsilci Kurulunun yapmış olduğu sunu ve önerilerinin hepsinin onaylanıp kabul edilmiş olduğu teşekkürlerle anlışıldı. Ancak bizce üstlenilmesini istediğiniz noktalarla ilgili olarak aşağıdaki açıklamaları yapmamıza izin vermenizi rica ederiz:
Hükümetin davranışlarında yol gösterici olarak kanun hükümlerine harfi harfine uyulması doğal olup kurulumuz için de bunun gerçekleşmesini sağlamak tek amaçtır. Son zamanda ortaya çıkan olağan dışı ve yasa dışı durumların yaratıcısı ve nedeni Ferit Paşa Kabinesi idi. Bu husus o kabinenin düşmesi üzerine sizin kurulunuzca kanuna uygun olarak davranılır ve Ferit Paşa Kabinesi tarafından yapılmış eylem ve davranışların nedenleriyle sonuçlarının kaldırılması için gerekli olan kesin önlemler tarafınızdan alınırsa kendiliğinden ortadan kalkar ve bu yüzden doğabilecek sakıncalar ve sürebilecek davranışlara neden olmamış olunur. Derneğimizin şimdiki bakanlar kuruluna söz vermesi ve yardımda bulunabilmesi için önce hükümetin meşru ve yasal olan ulusal örgütlenmemizi iyi karşıladığını açık ve kesin bir dille söylemesi gerekir. Yoksa derneğimizle Istanbul hükümeti arasında karşılıklı güven ve içtenliğin oluştuğu kuşkulu kalacak ve bunun sonucu olarak karşıt davranış ve girişimlerin ortaya çıkması beklenir olacaktır.
Padişahla Anadolunun birbiriyle bozuşmasına bizim kurulumuz ve temsilcisi olduğumuz halk neden olmuş olmayıp tersine eski hükümet Paris Barış Konferansında doğu illeri- nin tümünü geniş bir özerklik sahibi Ermenistan olarak kabul etmesi ve Osmanlı sınırı olarak Toros gösterilerek iki üç ilin Osmanlı topluluğu dışında bırakılması ve başkent ve illerimizin çoğu yerlerinde ateşkes hükümlerine aykırı birçok işgallere ve devlet ve milletin haysiyetiyle bağımsızlığını yaralıyıcı durumlara seyirci kalması ve ulusal varlığımızı koruma yolundaki dinsel kararlılığıyla kutsal haklarını savunmaya kalkan Kongre üyelerini eşkıya çetesi gibi ezmek amacıyla Elazığ ilinden birtakım eşkıya toplanmasına girişilerek Sıvas ve Elazığ illeri halkı arasında birbirini öldürme nedenlerini hazırlama emrini veren eski hükümetin yasaya aykırı davranışları olmuştur. Osmanlı toprakları parçalarının işgal edilmesi tehlikesine gelince ulusal örgütler varlıklarını gösterdikleri gündenberi hiçbir işgal olmadığı gibi tersine Ferit Paşa Kabinesinin göz yumması ve kötülükleri sonucu olmak üzere ateşkes hükümlerine aykırı olarak işgal edilen Merzifon ve Samsun gibi yerlerimiz boşaltılmıştır. Şu halde ülkenin bütünlüğünü bizim kurul değil eski hükümetin bozduğunu söyleyip açıklamak bile gereksizdir. Tarafımızdan hiçbir resmi daire işgal edilmemiş olduğundan olmamış bir durumun düzeltilmesi söz konusu olamaz. Yabancılarla olan ilişkilerimiz resmi siyasi bir biçimde olmayıp Ulusal Güçlerimize karşı eski hükümetin yaptığı yayımların doğru olup olmadığını araştırmak için gelen ve başkentte milletin güvenini kazanmış Ulusal Güç-

lere dayalı meşru bir hükümet göremiyen İtilif Devletlerinin yanımıza gönderdikleri birtakmı politik görevlilerle yapılan görüşmelerden başka bir şey değildir, ve amacı ulusal istemleri ulusal örgütlerin yaygınlığını ve gücünü, milli iradenin geniş kapsam ve kesinhiğini onlara iyice belirtip göstermekle milletimize saygı ve güven sağlamakla sınırlı kalmıştır ki bunun da barış konferansında milletin kaderi için zararlı değil tersine birçok yararlı sonuç elde etmeye yarayacağı hiç kuşku götürmez. Meb'usların seçimi konusunda eski hükümetin verdiği sözde emirler uyarınca iş gören hükümet daireleri ana defterleri bile düzenlemeye henüz yeni başlamış olduklarından seçimlerde halkın özgürlüğüne tarafımızdan el uzatılması ve karışılması şimdiye kadar olanaksız olduğu gibi derneğimiz siyasi bir parti olmadığından siyasi hırslardan tümüyle uzak kalacağını ve seçimlerde halkın düşüncesine ve vicdan özgürlüğüne hiç mi hiç karışmayacağını yayımlanan bildirilerile zaten birçok kez duyurmuştur.
Hükümet işlemlerine getirilen kesiklik sadece resmi haberleşmelerin kesilmesidir ki bu da ulusun, şefkatli ve cömert babası olan padişahına bildiri ve dilekleriıi sunmasına engel olup padişah ve halk bireyleri arasında bir duvar oluşturan Ferit Paşa Kabinesinin meşru olmayan davranışlarının kaçınılmaz sonuçlarındandır.
Şu noktaya da bütün önem ve ciddiliğiyle siz sayın başbakanımızın dikkatini çekmek zorundayız ki demeçlerinizde memleketimizde meşrutiyet yöntemi gereği ulusal egemenlik bulunduğu biidirilmekte ise de dağıtılmasından bu yana Mebuslar Meclisinin dört ay içinde toplanması Anayasamızın açık hükmü gereği iken bugüne kadar seçim kütükleri bile düzenlenmemiştir. Açıklamaya bile gerek yoktur ki dört ay içinde toplanması yasal zorunluk olan Milli Meclisin şu ana kadar toplanmaması Ferit Paşa Kabinesinin açıktan açığa meşrutiyeti çiğneme ve Anayasaya kesin bir karşı koyma eylemini oluşturur ve Ceza Kanununun ilgili maddesi uyarınca bir suç sayılır ve bunu işleyenler hakkında yasa hükümlerinin tam olarak uygulanması ulusal egemenlik ilkesini kabul edecek ve kanun hükümlerinin uygulanmasını kendisi için bir yasa görevi sayacak her meşru hükümetin

ilk kutsal ödevidir,
Ferit Paşa Kabinesinin yaratmış olduğu bugünkü anormal durumun tekrarlanmaması için ilk yazımızda bildirilmesine izninizi istediğimiz aşağıdaki önerilerin iyi karşılanmasını ve uygulanmasını dileriz:
1 .Haklı ve yasal olan ulusal örgütlerimiz ve girişimlerimiz bazı kötücüller ve özellikle Ferit Paşa Kabinesi tarafından bolşeviklik ya da ittihatçılık niteliğinde kötüye yorumlanmış ve bu yüzden memleketimizde karışıklık olduğu genelge ile duyurulmuştur. Bugün millet arasında ayrılık ve ikilik olduğunun sanıldığı anlaşılmıştır. Bu söylentiler kesinlikle doğru değildir. Aksine memleketimizde herzamandan çok güvenlik ve huzur vardır ve millet de birleşmiş bir kitle durumundadır. Bu gerçekler bütün dünyaca saptanmıştır. Istanbul hükümeti için pek büyük bir moral güç ve bir dayanak noktası önemliliğinde bulunan bu duruma karşın Ferit Paşa Kabinesi ta son zamana kadar Anadolu durumunu karışık ve kaygılandırıcı göstererek milletin dünyanın gözünde kazanmaya başladığı uygar saygrnhğı yok etmeye çalışmaktan geri kalmadı. Bu duruma göre bugün tüm Anadolunun yeni hükümetten beklediği ilk iş milletin tek bir vücut halinde ve dinginlik içinde meşru haklarını savunmaya çalıştığını ve memleketin hiçbir tarafında güvenliği bozucu hiçbir durum ve davranış bulunmadığmı ve özellikle ulusal isteklerin bütünüyle haklı ve meşru olduğunu resmi bir bildiriyle dünya kamu oyuna ilğn etmektir. Böylece ulusun oluşturduğu genel birliğe hükümet de katılacak ve hiçbir politik gücümüz bu yüce akımın dışında kalmamış olacaktır,
2 .Düşük hükümetin haince kışkırtmalanna alet olmuş bulunan ve halkı silahlanmaya ve birbirini öldürmeye iteleyen birtakım üstdüzey memurların yetkili mahkemeye verilmesi ve milletin haklı davranışlarına engel olarak hainlik eden bazı eski valilerin de devlet hizmetinde kullanılmaması ve sırf milletin yasal haklarına destek oldukları için görevden alınanların da görevlerine geri gönderilmeleri yoluyla hak ve adaletin yerine getirilmesini ister ve rica ederiz.
3 .Ordunun morali üzerinde kötü etki yapan, Savaşişleri Bakanlığını işlemez ve güçsüz bir duruma getiren rütbelerinin geri verilmesi Milli Meclisçe onanmamış olan ve görevlendirilmelerindeki tek nedenin de birtakım politik etkenler ve sakat düşüncelerden başka birşey olmayan emeklilerin gecikmeden emeklilik durumuna döndürülmeleri önemli ve yüksek askerlik görevlerinin yetenekli ellere verilmesini ordunun ve devletin esenliği adına öneririz.
4 .Müslüman halkı biribirlerine öldümıeye iteleyip milletin meşru savaşımını güçleştirmek

için eski hükümetin vermiş olduğu yasa dışı haince emirleri ilgili kişilere bildiren, ordunun sınırlarını içeren şifreli askeri yazışmaları çaldırmak için önlemler almaktan ve özellikle posta telgraf genel müdürlüğünde bir hafiye ve casus örgütü kurmaktan çekinmiyen ve böylece resmi haberleşmelerin gizliliğini ve yasal kutsallığını bozan eski bakan Ali Kemal ve Adil Beylerle Süleyman Şefik Paşanın meclis açıldığında Yüce Divana verilmek üzere hiçbir yana kaçmalarına meydan verilmemesini ve özellikle Posta ve Telgraf Genel Müdürü Refik Halit Beyin hemen tutuklanarak ilgili mahkemeye verilmesini kanunun dokunulmazlığı ve ulusal hakların kutsalhğı adına isteriz.
5 .Gerek Istanbul gerek taşrada ulusun haklı savaşımına katılmış ya da bunu desteklemiş olanlara karşı düşük hükümet tarafından başlanılmış olan kovuşturma ve keyfi baskılara son verilmesini kanuna dayanarak ve bütün önemiyle ister ve rica ederiz.
6 .Başlangıçta Itilf Devletlerinin salt kendi askeri görüşleri açısından konulması önerilen ve Osmanlı hükümeti tarafından yerine getirilmesi üstlenilen İstanbul basın sansörünün birçok neden ve bahanelerle önce ItiUif denetimi ve ardından bu Itilf Devletleri tarafından basım öncesi sansöre katılmaları yolundaki karşımalarla hükümetin etkinliğinin yok olmasına ve eski kabinenin de bu yabancı güçten yasaya aykırı yolda yararlanması yüzünden bugün basın milletin meşru isteklerini açıklayamaz ve kutsal haklarını savunamaz acınacak bir duruma gelmiş ve bunun bütün nesnel ve tinsel sorumluluğu hükümetin sırtına yüklenmiştir, Bu nedenle Osmanlı Hükümetince Anayasaya aykırı olan bu duruma resmi olarak son verilmesini ve eğer ItiUtf Devletlerince kendi bakış açılarından askeri sansörü sürdürmekte direnilecek olursa bu sansörün Osmanlı hükümetinin basın genel müdürlüğünün kesin denetimi altında olmak üzere ana hatları belirli ve İstanbul basınınca bilinecek koşullar çerçevesinde Itilf Devletleri tarafından yapılmasına izin vererek Osmanlı hükümetinin ulus kamuoyu karşısında sansör sorumluluğundan kutarılmasını bildirir ve öneririz. Bu istek ve önerilerimize milleti rahatlatacak açık ve olumlu yanıt verilene dek milletin amacını sağlamak için milletçe alınmış olan edimli önlemleri eskisi gibi sürdürmek zorunda kalınacağını bütün iller ve bağımsız sancaklarla onlara bağlı yerlerden aldığımız kararlar üzerine tam bir kesinlikle bildiririz.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma
Derneği Temsilci Kunilu adına
Mustafa Kemal

BELGE, 133.

.**Yunus** Nadi Bey sizinle görüşmek istiyor Efendim.
.Harbiye telgrafhanesinde makine başında hazırım.
Yunus Nadi ve yanında Bakan Paşanın yaveri Cevat Rifat Bey vardır efendim. Bakan Paşayı mı istediler yoksa.

- Kendilerile şimdi görüşürüz. Yalnız beni telgrafa çağırdıkları zaman Bakan Paşa istiyor demişlerdi. Çağıran Bakan Paşa mıdır yoksa siz misiniz?
- Sizi Bakan Paşanın izniyle ve yaverinin aracılığıyla Harbiye merkezinden aradık yanlış anlama bundandır Efendim.
- Teşekkür ederim buyrun.

Yunus Nadi Bey ile görüşme

Ulusal isteğin ulusun egemenliğini etken kılmasının mutlu sonucu olarak meydana gelen değişiklik üzerine burada kurulan hükümetle ulusal örgütler arasında uyum oluşmasının gecikmiyeceği kanısına varmıştım. Soruşturmalarımın sonucu henüz bir iki noktada anlaşmazlık bulunduğunu anladım. Bu uyumun gecikmesi iç ve dış açısından iyi olmayacağından bazı şeyleri sizin bilginize sunmayı ödev saydım. Once: Bu hükümete girmiş bulunan bazı kimselerin salt düşük hükümete katılmış olmalarından dolayı kötü gözle görülmelerine yer yoktur. Düşük hükümetin asıl iş gören üyeleri başbakan, içişleri ve savaşişleri bakanlarından oluşuyor gibi idi. Obürlerinin çoğunlukla namuslarında ve yurtseverliklerinde kuşkuya yer olmayıp hatta düşük hükümetin içinde bulunmaları belki daha çok bizim işimize yaramakta idi. Nitekim Abuk Ahmet Paşa ile ben ilişki içinde idim. Kendisi ulusal örgüt ve savaşıma bütün varlığıyla bağlı olmaktan bir an bile uzak kalmamış ve hatta son defa kabinenin düşürülmesinde etkili bir etken rolü oynamıştır. Aslında benim görüşüme göre bu hükümet şimdiki biçimiyle olsa olsa hızla yapılması kendisince de

istenilen yasama meclisi seçimi bitene kadar sürebilecek bir geçiş dönemi hükümetidir. Bizim de asıl amacımız olan bu sonucun bir an önce sağlanmasına engel olacak bir sakınca çıkmazsa bizim de olanca uğraşı ve çabamızı o amacın sağlanmasına bağlamamız pek uygun olacaktır düşüncesindeyim. Dost ve düşman gözünde, bunalım sürüyor görünmemesi gereken bir zamanda yaşadığımız duygusu da, bu düşünceyi destekleyip güçlendirmektedir. Bugünkü hükümet şimdiki biçimiyle ulusal istek ve amaçların tümünü iyi karşılamak ve iyi sonuçlanmasına da çalışmak konusunda en ufak kuşkuya yer vermemektedir. Özellikle Cemal ve Abuk Paşalar gibi kimselerin hükümette ulusal örgütlerin birer delegesi ve güvencesi gibi sayılmalarında kuşkuya yer yoktur. Ikinci sorun da:
Kişilere ilişkin bölümdür ki, bunda bütün duygularımla sizlerle birlik olmakla beraber bende biraz ılımlılık önermeye cesaret edeceğim. Ulusal istemin sarsılmaz kararlılığının başansı genel ve pek derin etkiler yapmıştır. Bu etkilerin kimselerce öç alıcı davranışlar gibi sayılıp yorumlanabilecek işlerle ne kadar ufak olursa olsun lekelenmekten korunması bence belirsiz bir noktadır. Düşenler yalnız nesnel olarak değil tinsel olarak da düşmüşlerdir. Onların yeniden zarar yapamamaları sağlanmış bulunduruldukça layık oldukları cezalarını kanuna bırakmak ulusal örgütlerin memlekette eskilerinden değişik bir ağır başlılık ve adalet dönemi olduğu düşüncesini güçlendirerek yerleştirecektir. Millete hainlik edenlerin cezasız kalmaması konusunda birleşmeyecek kimse bulunamaz ve hainliğin cezasız kalmayacağına ben kendim de güvenirim sorun olanları da şimdilik kanunun gözdağı verici ve uslandırın yumruğuna bırakıyormuşuz gibi görünmekte iyilik ve yarar görüyorum. Üyeleriyle yaptığını görüşmelerde şimdiki bakanlar kurulunun ulusal örgütlerin isteklerini eksiksiz olarak yerine getirmekte kararlı olduğu anlaşılıyor. Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa bugün yayımlanacak bildiride bu durumun zaten yeterince açıklanmış olduğunu ve ancak bildiri resmi hükümet diliyle yazıldığından her yön göz önüne alınarak bildiriye konulan birkaç biçimsel kelimeye önem verilmemesi gerektiğini söyledi. Ve özellikle yeni başbakan hükümet kurulunun her türlü yanlış anlamayı giderecek bir durumun sürdürülmesini kesinlikle sağlamak için ulusal örgütler ileri gelenlerinin belirliyeceği bir ekiple doğrudan doğruya görüşmek yollu içten bir istek belirliyor. Kısaca, benim bu durumda en çok gerekli saydığım sorun bunalımın çözümlenmemiş ve kanşık bir durumda sürüp gitmesidir. Bu sorunu hızla çözümleyebilirsek pek uygun olacaktır. Yüksek görüşlerinizi bekleyerek saygılar sunarım.

611011919 Yunus Nadi

BELGE, 134.

GENELGE

Çok ivedidir 6 Ekim **1919**

Izmit, Adapazarı, Bilecik, Bursa, Eskişehir, Ankara, Kütahya, Çankırı, Afyon, Denizli, Antalya, Konya, Burdur, Kastamonu, Bolu, Sinop, Samsun, Trabzon, Giresun, Rize, Niğde, Kayseri, Harput, Diyarbakır, Bitlis, il sancak ve ilçelerine.

Bugün yeni kabine makine başında Temsilci Kurulumuzla aracı kanalıyla bazı yazışmalarda bulunmuştur. Kabinenin içeriğini bilmediğimiz bir bildiri yayımlayacağı anlaşılmıştır. Ulusun isteklerini onayladığını daha kesin olarak bildirmemiş olan kabinenin herne yolla olursa olsun bütün bildirimlerinin eskiden olduğu gibi yeni bildirimize değin telgraflıaneleree alınmaması konusudaki

önlemlerin önem ve dikkatle sürdürülmesi gerekliliği bildirilir.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma
Derneği Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal

BELGE, 135.
Sıvasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Bakan Paşa odası ***718*** Ekim 1919
K: Madde 1 .Yüksek kişiliğinize ve saygıdeğer arkadaşlara sıcak ve içden teşekkürlerimi sunmakla onur duyarım. Saygıdeğer kabine üyeleri bu saygı duygusuna tümüyle ortaktırlar ve Başbakan Paşa Hazretleri gözlerinizden öperler.
2 .Örgüt bakımından yapılacak servis biçimindeki yazışmalara kabine izin vermiştir.

3 .Halkı rahatlatmak için bildirinin yayımlanmasının çabuklaştırılması zorunlu olmuş ve gereken noktalara dikkat edilmiştir.
4 .Padişah hazretlerine yazılacak sunular ile bildirimin biçimine ilişkin kabine görüşünü almak verilen sözlerin yerine getirilmesine başlandığını gösterir, bu durum bana övünç verdi. Yeni Meb uslar Seçimi Kanunu seçim zamanını kısaltmak ve mebus sayısını azaltmamak ve seçim yöntemini kolaylaştırmak ilkelerine dayanmaktadır. Bu ilkelere göre seçim bu ay sonunda tamamlanacaktır. Yüksek kişiliğinize ve saygıdeğer arkadaşlara üstün saygılarımı sunmama izin vermenizi rica ederim.
Savaşişleri **Bakanı**
Cemal

BELGE, 136.
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
Şifrc 7/8 Ekim 1919
K:
1 .Iltifatlarınıza ben ve arkadaşlarım teşekkür ederiz. Ve karşılık olarak hem Başbakan Paşa Hazretlerine ve hem saygıdeğer kabine üyelerine saygılar sunarız.
2 .Hem temel yolumuzu oluşturan genel ulusal isteklere ve hem de kutsal amaca bir an önce ulaşmayı kolaylaştıracak gerekli ayrıntılar üzerinde hükümeti milletle tam uyumlu duruma getirmek konusundaki yurtsever yardım ve çahalarınızdan dolayı da size tüm arkadaşlar adına teşekkürler sunarım Efendim.
8/1011919 Mustafa Kemal

BELGE, 137.
BİLDİRİ
Dış ve iç felflketlerin tehdidi altında doğal hakları ile kutsal değerlerinin korunmasını sağlamak amacı etrafına toplanan büyük milletimiz, bugüne kadar ulusal egemenliği ayaklar altına alan birkaç kişinin hainee düşmanlığı karşısında kalmıştı. Millete dayanamadığı için gerçekte hiçbir gücü ve önemi olmayan bu kimselerin her nasılsa işbaşına gelmiş bir hükümet biçiminde bulunmaları, bu niteliğinden resmi bir önem alması sonucunu doğuruyordu. Bu nedenle şimdiye kadar milletin tinsel birliği eksiksiz olmakla birlikte, Istanbul hükümetinin bu milli birlik içine girmemiş olması dosta düşmana karşı milletin değil ama devletin genel birliğini eksik olarak gösteriyordu. Ama bugün Ulu Tanrıya ve kendi hakkına dayanan büyük milletimizin gösterdiği sarsılmaz inanç karşısında engeller yıkılıp en sonunda aynı kurtuluş amacı etrafında devletimizin de genel birliği tamam oldu. Bu ulusal başarı iki aşamada gerçekleşti: Bunların birincisi milletin haklı isteklerini öğrenen halifemiz efendimizin Ferit Paşa kabinesini hemen düşürmesi ve ikincisi de, Ali Rıza Paşa Hazretlerinin başkanlığında kurulan yeni bakanlar kurulu tarafından ulusal isteklerimizin haklılığı ve Ulusal Güçlerin egemenliği ilkeleri kabul edilerek milletle hükümet arasında tam bir anlaşma olmasıyla gerçekleşti. Bu anlaşmaya dayanılarak bugünden başlamak üzere tüm ulusal örgütler ve Temsilci Kurulumuz, her iki tarafça paylaşılan ve bütün milletçe özlenen görüşlerimizin gerçekleşmesi ve ulusal isteklerimizin elde edilmesi yolunda yeni bakanlar kuruluna destek ve yardımcı olacak ve resmi haberleşmeler üzerine konan yasak kaldırılacaktır. Bu görevin yerine getirilmesinde örgütlerimiz hiçbir yerde hiçbir kimse tarafından hükümetin görev ve yasal işlerine karşı hiçbir karışmaya kesinlikle meydan vermiyecek ve böylece ulusal örgütlerin bütün çalışma ve uğraşı ereği, vatanın kurtarılması işinde yoğunlaştırılmış kalacaktır. Kurtuluşun bu yoldan elde edilmesinde hükümetin resmi görevlerine karşılık milletin de pek büyük ve pek önemli ulusal görevleri olduğunu göz önüne alan derneğimiz, hükümetçe onaylanmış bulunan tüzüğünün hükümleri uyarınca genel örgütlenmesini tamamlayarak ulusal görevlerin düzen içinde yapılmasını sağlamayı çok gerekli saymaktadır ve gerçekte bu büyük ve milli amaçtan başka hiçbir amaç gütmeyen kurulumuz, her türden kişisel çıkar ve parti hırsı duygularından da uzak olduğundan, ilan etmiş olduğu ulusal ilkelerin hiçbir gerçek ve sözde nedenlerle hiçbir zaman sapmayacak ve çalışmalarının en büyük bölümünü Ulusal Güçlerin şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da tam bir güvenlik ve dinginlik içinde

düzenlenmesine ayıracaktır ve en korkunç tarihsel koşullar altında bile ulusal ağırbaşlılığından ve herkesin haklarına saygıh olmak yolundaki atadan gelme

üstün niteliklerinden hiç mi hiç ayrılmamış olan milletimizin bundan sonra da aynı yöntem ve davranışı sürdüreceğinde ve böylece bu kutsal topraklara sahip olmaktaki uygarca yeteneklerini bütün dünyaya kabul ettireceğinde kuşku yoktur.
7 Ekim 1919
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma
Derneği Tenısilci Kurulu adına
Mustafa Kemal

BELGE, 138.

7 Ekim 1919
Yüce Halifeye
Milletin sesini boğarak memleketin her tarafından yükselen genel haykırışın size ulaşmasını önleyerek hem milletini, hem padişahmı aldatmaktan çekinmemiş olan eski kabineyi ulusun başvurusu ve yakınması üzerine düşünerek yerine ulusal istekler çerçevesinde iş görecek bir bakanlar kurulu getirilmesi, milletin size karşı olan ve atadan kalma kulluk ve bağlılığını güçlendirmiş olmakla kamunun teşekkürlerini size bağlı bütün millet adına size ulaştırıyoruz. Her konuda siz ne buyurursanız o olur.
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma
Derneği Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal

BELGE, 139.

Babıali, 8 Ekim 1919
Anadolu ve Rumeli Haklan Savunma Derneği Temsilci Kuruluna
7 Ekim 1919 tarihile padişaha sunulan telgraf padişah tarafından görülerek kendisine ve makamına karşı sadık milleti adına perçinleştiren bağlılık duyguları padişahımızda sevinç yaratmış ve devlet ve milletin yakında kurtuluş ve mutluluğa kavuşması için dua etmiş olduğu bildirilir.
Başbakan
Ali Rıza

BELGE, 140.

Erzurum, ***8/1011919***
Sıvasta Üçüncü Kolordu Komutanlığına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Temsilci Kurul adına genelge olarak çekilen 6 Ekim 1919 tarihli telgrafda Temsilci Kurul üyelerinin kabineye ve yüksek makam ve görevlere girmesi konusundaki söylentiler reddedilmiş ve yalanlanmış olmakla birlikte kesinlike böyle bir istek ve çağırının kabul edilmiyeceği de bildiriliyor ki bunun her tarafta iyi etkileri görülecek ve kuşkusuz ki düşman ruhlu insanların bize karşı ilk önce kullanacağı silahlardan biri böylelikle kırılmış olacaktır.
Bu konuda özellikle övgülerimi sunarım. Ama bu güzel ve sarsılmaz kararın şimdiye kadar bizde görülmüş deneyim ve sonuçlarına göre daha kapsamlı olmasını da önem- le bildirir doğru bulurum. Burada da sizinle özel olarak görüşüldüğü ve kesinlikle kararlaştırıldığı gibi Temsilci Kuruldan sizinle Rauf Beyefendinin ve bu değerde olan etkin yüksek kişilerin mebus olduktan sonra da hiç bir surette hükümete karışmayarak hep Ulusal Meclisdeki grubun başında etkin ve hükümetin oluşturuluş şekli ve ileri gelenlerinin değeri ve kimlikleri ne olursa olsun hep ulusal meclis içinde etkin ve denetleyici durumda bulunmayı en önemli bir başarı olayı ve uyulması pek çok gerekli bir karar sayarım. Hükümet ancak bu yolla her zaman milletin denetimi altında kalarak hem hükümet hem senato ve saray dengesi karşısında milletin ruh ve istekleri her yandan hiç saptırılmamış ve tehlikeli aşırılıklara da meydan verilmemiş olur. Bir umunun ve bir grubun en

yüksek ve en yetenekli tanınmış ileri gelenleri kendi çevrelerinden çıkıp da hükümet işine karışınca Ulusal Meclis hep güçsüz kalmış ve türlü akımlar karşısında ya sürüklenmiş ya da parçalanmıştır. Vatan ve milletin tam kurtuluşunun önemle söz konusu olduğu bu dönemde bilginize sunduklarım konusunda aramızda sevgi ve elimizde kesin bir karar bulunmasını üstün saygılarla dilerim.
K.O. 15 K.

Kazım Kara Bekir
BELGE, 141.
Bahıall, 9/10/1919
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Bugün bazı gazetelerde bildiri örneğinin yayımlanmış olduğu görüldüğünden değişiklik **yapma olanağı** kalmadı. **Ek olarak önerilmesi düşünülmüş olan dört maddenin Temsilci** Kurul tarafından türlü yollardan genelge olarak yayımı kabinece çok gerekli görülmektedir.
1 .Ittihatçılıkla ilişki bulunmadığı.
2 .Osmanlı Devletinin Dünya Savaşına karışması doğru olmadığı ve buna neden olanlara karşı ad bildirerek bazı yayımlar yapılması ve haklarında kovuşturma yapılarak yasal cezanın uygulanması.
3 .Savaş sırasında yapılan türden cinayet işleyenlerin yasal cezadan kurtulmayacakları.
4 .Seçimlerin serbestlik içinde yapılacağı.
Bu maddelerin açıklanıp yayımlanması içte ve dışta yanlış anlamanın önüne geçeceğinden memleketin yüksek çıkarları gereği olarak iyi karşılanması rica olunur, saygılarımla Efendim.
Savaşişleri Bakanı
Cemal
BELGE, 141
Şifre Sıvaş, *1011011919*
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
K: 9/10/1919
Karşılık sunmadan önce Temsilci Kurulun, kabinenin saygıdeğer üyeleri hakkında saygı duyduğunu ve iyi düşünce taşıdığını düşünce ve görüş alışverişinde iki tarafm dürüst ve içten davranacağı kanısına varıldığını bildiririm ve türlü araçlarla yayılması gerekli görüldüğü bildirilen dört madde konusunda Temsilci Kurulun görüşü ve düşüncesi şöyledir:
1 .**Rum ve** Ermenilerle, Ingilizler başta olmak üzere Itilğf Devletlerinin ve bunların siyasetlerine alet olan düşük Ferit Paşa Kabinesinin ulusun birliği ve yurdun mutluluğuna yönelik her türden haklı ulusal girişim ve davranışları ille ittihatçılıkla suçlamayı bir ilke edinmiş olduklarını herkes bilir. Ulusal girişim ve örgütlerimizin ittihatçılıkla hiçbir ilgi ve ilişkisi olmadığı kötülük isteyenlerden başka hem milletçe ve hem de ilişkide bulunulan yabancılarca anlaşılmış olduğu halde salt belirttiğimiz yanlış anlama ve söylentileri gidermek amacıyla Sıvas Genel Kongresinin birinci oturumunda görüşmelere başlanmadan **önce** tüm delegeler Ittihat ve Terakki Derneğinin canlandırılmasına çalışılmayacağı konusunda açık açık ve teker teker and içmişlerdir ve bu andın örneği her tarafa yayılıp duyurulmuştur. Bundan başka sırası geldikçe ve özellikle yabancılarla ilişkide bulunuldukça bu noktaya özel önem vererek gerekli demeç ve açıklamalarda bulunulmaktadır, bununla birlikte önerildiği gibi bu konuda yine fırsat çıktıkça demeç vermekten ve yayım yapmaktan geri kalınmayacaktır. Yalnız bu sorun, dış görünüşü bir yana bırakılırsa, gerçek niteliği bakımından özel bir önem taşır. Bu nedenle salt kabinenin saygıdeğer üyeleriyle görüş alışverişinde bulunmak yüksek kurulunuzda bu noktada egemen olan inancı sorup öğrenmek amacıyla Temsilci Kurulun bu konudaki görüşünü sunmayı gerekli görmekteyiz. Biz Müslüman olmayan unsurlarla Itilftf Devletlerinin politik amaçlarla körükledikleri ille de ittihatçılık düşmanlığını gerçekte doğru bulmuyoruz. Ittihatçılardan kötü yönetim ve yolsuzluklarıyla memleketi yıkıma sürükliyenler çok küçük bir azınlıktır ki, işte milletin ve bizim görüşümüze göre asıl suçlu olanlar bunlardır. Yoksa Ittihat ve Terakki üyelerinden olup yansızlığını korumuş, kötülüğe alet olmamış namuslu kimselerin böyle bir suçluluk kuşkusu altında bırakılmasını ve özellikle her millette olduğu gibi iyiyi ve kötüyü yeterince ayırd edemiyen geniş halk kısmının suçlanmasını doğru görmedikten

başka memleketin güvenlik ve iç düzeni ve geleceği bakımından da bunu tehlikeli sayıyoruz. Bu nedenle kabinenin bu maddeden anladığı ana amacın ne olduğunu açıklamanızı özellikle rica ederiz.
2 .Ikinci madde içeriğine gelince, bu konu düşünülmeye değer ve türlü yönlerde tartışılmaya elverişlidir. Orneğin şöyle de düşünülebilir:
Onarılamaz yıkımlar ve giderilemez acı sonuçlar yarattığı için bugün millette hoşnutsuzluk doğuran Dünya Savaşına katılmamak elbette son derece istenir bir şeydi. Ama buna hiç olanak yoktu. Çünkü katılmama siiftlılı bir yansızlığı yani Boğazların kapalı bulundurulmasını gerektiriyordu. Oysa vatanımızın konumu Istanbulun stratejik durumu Rusların İtilaf Devletleri yanında yer almış olması bizim seyirci kalmamıza hiç elverişli değildi.

Bundan başka silfthlı bir yansızlık sürdürmek için paramız, siMhımız, endüstrimiz kısacası gerekli olan araçlarımız yoktu. Itilaf Devletlerinin özellikle Ingilizlerin para vermemesi şöyle dursun gemilerimize el koyup ve milletin dişinden tırnağından arttırarak biriktirdiği gemi yapımına ayrılmış yedi milyon liramızı da zorla almaları ve Itilaf Devletlerinin savaş ilanıyla birlikte bizim savaşa girmemizden daha dört ay önce Osmanlı Hükümetinin tam zararı- na bir Ermenistan cumhuriyeti kurmaya karar verdiklerini ilan eylemiş olmalan ve hatta Bolşeviklerin yayımladığı gizli antlaşmalardan anlaşıldığına göre Istanbulun Çarlık Rusyasına vadedilmiş olması savaşa, Itilaf Devletlerine karşı girmekliğin kaçınılmaz olduğunu gösterir açık kanıtlardır. Bir de Ingiltere ve Fransının kendisine Istanbulu vaad ettikleri Rusya dururken uğursuz Balkan Savaşından sonra askerlik açısından hiç değer vermedikleri ve ulusal varlık saymadıkları milletimizin kendilerine katılması düşünülse bile bunu yeğleyeceklerini sanmak elbette doğru olamaz, Savaşa girmekliğimizi bir cinayet suçu saymak ve koca bir milleti dört, beş kişinin oyuncağı olacak kertede aşağı görmek düşüncemize göre yararımıza bir sonuç doğurmak şöyle dursun, tersine düşük Ferit Paşanın Pariste Avrupadan merhamet dilenmek gibi sakat düşüncelerle verdiği alçakça demece Clemanceau mnun vermiş olduğu hakaret dolu yanıtın Allah korusun bir kere daha işitilmesine neden olabilir, Şu halde gerçeği yiğitçe söylemek ve kahramanea savaşan bu koca milletin yenilginin zorunlu sonuçlarına katlanmakla birlikte yaptıklarının cinayet sayılmasını ve bu yüzden suçlandırılıp cezalandırılmasını kabul etmemek en doğru ve en yerinde bir ilke olarak görülebilir.
Savaşa neden olanlarla ilgili noktaya gelince: Savaş ilftnı sorunısuz olan padişahın yetkisinde olduğuna ve o zamanki kabinenin savaş ilğnından dört ay sonra toplanan ulusal mecliste yaptığı açıklama alkışlarla güven almış bulunmasına göre sorun yüce divanın incelenmesinden geçmeden ille de şu ya da bunu suçlamaya kalkışmak doğru olmayabilir... Dünya Savaşına girip girmemek ya da girmek zorunluğu karşısında zamanını seçmek konusunda başka düşünceler de vardır. Buradaki düşünceler, düşman görüşlerine karşılık olmak üzere uygun bulunmuştur.
3 .Savaş sırasındaki kötü yönetimleri ortaya çıkarılıp cezalandırmak, vatanımızda sorumluluğun büyük ve küçüklere eşit yüklendiğini, kanun döneminin tam yansızlık, adalet ve hak düşüncesiyle başladığını görmek en içten dileğimizdir. Ama biz bunu birçok tartışmalara neden olacak olan kftğıt üzerinde reklftm biçiminde yayımlardan çok edimli uygulamalarıyla dosta düşmana gösterilmesini daha uygun ve yararlı görüyoruz.
4 .Seçimlerle ilgili görüşlerimizi örneği aşağıya alınan bildiri ile yayımlayıp ilan etmiştik. Bu konuda ileri sürülebilecek başka düşünceler varsa bildirmenizi rica ederiz.

Mustafa Kemal

BELGE, 143.

Basın Derneği Başkanı Velit Bey eliyle,

İstanbuida Tasviri Efl<ür, Vakit, Akşam, Türk Dünyası ve 1stiMl gazetelerine

K: 9 Ekim 1919

Sorduğunuz konulara ilişkin açıklamaları Temsilci Kurul adma aşağıda **bildiriyorum:**
1 .Amacımızın temel ilkelerinden olan üç nokta üzerinde hükümetle anlaştık ve bu noktalar hükümetin resmi bildirisinde de belirtilmiştir; birincisi Erzurum Kongresiyle Sıvasta toplanan Genel Kongrece ortaklaşa kabul edilen tüzük ile bildirinin içerdiği ilkelere uygun olarak ulusal isteklerin hükümetçe hareket noktası olarak alınması; ikincisi Ulusal Meclis toplanaıa kadar millet ve

memleketin kaderiyle ilgili hiçbir kesin yüklenime girişilmemesi ve üçüncüsü de barış konferansma gönderilecek delege kurulun milletin güvenini kazanmış, yetenekli ve güçlü kimselerden oluşması biçiminde olan bu üç ilkeyi hükümet tümüyle kabul etmiş ve öbür birtakım ayrıntılar üzerinde de anlaşma olmuştur. Bununla birlikte Kongrenin tüzüğü ile bildirisinde yazılı ilkeleri daha bilmiyorsanız, onları da bildirebiliriz.
2 .Temsilci Kurul ile hükümetin karşılıklı işlerinde devletin iki başlı bir görünümde olmasını gerçeğe uygun bir durum saymıyoruz: Ferit Paşa Kabinesi zamanında bile hükümet meşru olmadığından ve bu nedenle de yok sayılmak gerektiğinde, millet kendisine meşru ve kanuni bir baş sağlamaya çalışmış ve kesinlikle ikinci bir baş niteliği almamıştı; bugün ise bütün uğraşılarımız kanunun üstünlüğünü sağlamaya yönelik olduğundan, iki başlı gibi görünen durumun düzeltilmesini amaçlamaktadır ve bu nedenle de yanlış yorumlanmamalıdır.
3 .Hükümetin kesin bir yüklenim altına girmemesini istemekten amacımız, ülke ve ulus üzerinde verilecek kararlarda milletin haberi olmadan kötü etki yapacak zararlı girişimlerdir. Orneğin Ferit Paşa doğu illerinde yaygın Ermenistan kurulmasını kendi başına yüklenınek istemişti. Amacımız işte bu gibi ve bundan daha kötü ve onarılamaz zararların önünü almaktır. Yoksa hükümeti ulusal çıkarlar yararına girişimlerde bulunmaktan önlemek değildir. Hükümet büyük devletlerin bizimle ilgili olarak vermiş oldukları kararları bizden yana değiştirmek için istediği kadar girişim yapabilir. Yalnız Meb'uslar Meclisinin onayını almadan barış konferansı kararlarını imza edemez. Ivlebuslar Meclisinin toplanmasını çabuklaştırmakla ilgili olarak genelgeyle yayımlanan son seçim kararnamesi de bunu olanaklı kılmaktadır.
4 .Temsilci Kurul bir hükümet niteliğinde olmadığından elbette devletlerle resmi ilişkiler kuramaz. Bizim yapabileceğimiz ancak hükümetin ulusal isteklere uygun olan görüşlerini millet ve başka uluslar karşısında savunmak ve bunların kabulü için özel nitelikte resmi ilişkiler kuramaz. Bizim yapabileceğimiz ancak hükümetin

ulusal isteklere uygun olan görüşlerini millet ve başka uluslar karşısında savunmak ve bunların kabulü için özel nitelikte resmi olmayan girişimlerde bulunmak olabilir.

5 - Bugünkü hükümetin iç ve dış politikanıızı iyi yürütmeye yetenekli olup olmadığı konusunda şimdilik kesin bir şey söyliyemeyiz. Bunu yapılacak işler gösterecektir. Bizim amacımız önerdiğimiz ulusal ilkelerin hükümet tarafından kabulü idi. Bugünkü hükümet ile de aynen böyle oldu. Derneğimiz siyasi bir parti olmadığından bakanların ya da başbakanın birtakım yeğleme nedenleri ileri sürerek atanma ve seçilmelerinde etkili olmadık ve olamayız.

6 - Bu sorunları daha açık ve ayrıntılı olarak anlamak istiyorsanız Sıvasa bir iki kişi gönderilmesi çok uygun olur.

7 - Yeni bir kabine kurulmasıyla ilgili olarak Temsilci Kurul şimdilik hiçbir görüş ileri süremez.

8 - Iradei Milliye gazetesinde birtakım devletleri ilgilendirecek yazılar bulunması onlara karşı çıkmak amacından değil, olup bitenlerden halka bilgi vermek doğal zorunluğundandır. Nitekim onlara karşı gibi görünen yazılar olduğu gibi onlardan yana olan yazılar da vardır. Ustelik eğer tümüyle karşı sayılabilecek yazılar varsa bunlar da milletin haklarına yapılan bazı saldırılara karşı pek haklı bir meşru savunma niteliğindedir.

10 Ekim **1919**

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma
Derneği Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal

BELGE, 144.

Istanbul, 13110/1919

Sıvasta Mustafa Kemal **Paşa Hazretlerine**

Sayın Paşam; kaç gündür sizinle basın kurulu adına haberleşiyorduk. Bugün de Tasviri Efkftr adına rahatsız edeceğim. Aşağıda bazı sorular sunuyorum; amaç, Ulusal Güçlerin durumu ile ilgili olarak olabildiğince açık bilgi vermektir. Alınacak yanıtların ajans kanalıyla Avrupaya çektirilmesine çalışılacaktır. Bu sorulardan uygun görülenlere yarınki sayıya yetiştirilmek üzere olabildiğince çabuk yanıt vermenizi rica ederim.

t - Ulusal Güçlerin oluşmasının ilk nedenleri nedir?

2 - Ulusal örgütlenme ne vakit başladı?
3 - Bugün kaç il üzerinde egemendir?
4 - Ulusal örgütün ileri gelenlerinin başlıcaları kimlerdir?
5 - Temel amacı nedir?
6 Temel amacım elde etmek için başlıca girişimleri nedir?
7 - Seçimler konusundaki düşüncesi nedir?
8 - Anadoluda seçimler tam serbestlikle yapılabilecek midir?
9 - Nisbi seçim sistemi kabul olunur mu?
10 - Avrupaca kurulması düşünülen Ermenistan sınırlarıyla ilgili olarak ne düşünüyorsunuz?
11 - Sizce Ermenistanin sınırları ne olabilir?
12 - General Harboard ile buluştunuz mu?
13 - Ulusal Güçlerin ikinci, üçüncü derecede organları içinde bazı ittihatçılar vardır, deniliyor ne dereceye kadar doğrudur?
14 - Ittihatçılar Ulusal Güçleri etkileyebilirler mi?
15 - Seçimlerden sonra Ulusal Güçler ne biçimde kalacaktır?
16 - Gelecekteki sınırlarımız sizce ne olabilir?
17 - Özgeçmişinizi kısaca bildirir misiniz?
18 - Mebus seçiminde aday olacağınız söyleniyor doğru mudur? Nereden meb'us seçilmek istiyorsunuz?
19 - Arkadaşlarınız arasında başka kimler meb'us olmak istemektedir?
20 - Şehrinizde ItilM Devletleri temsilcileri var mı, onlarla ilişki durumunda mısınız size karşi tutumları nedir, ulusal savaşımla ilgili olarak ne düşünüyorlar?
21 - İstanbula temsilci atadığınız Vasıf Bey ne vakit gelecektir, ona ne direktif verilmiştir?

Tasviri Elkr Başyazarı
Velit
Velit Beyefendiye

Paşa Hazretlerinin telgrafınızda yazılanlara numara sırasıyla not ettirdiği yanıtları aşağıda sunuyorum.

Cevat

1 - Milletin karşılaştığı haksız işler.
2 - Ateşkesten hemen sonra ve vatanın her yanında hemen aynı zamanda.
3 - Bugün Anadolu ve Rumeli illerinde ulusal örgüt bulunmayan bir yer kalmamıştır. Sözü bütün yurtta geçer.
4 - Ulusal örgütlerin ileri gelenleri yürekleri vatanın dokunulmazlığı ve bağımsızlığı için çırpınan milletin tüm seçkin evlatlarıdır.

5 - Temel amaç vatanın bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını sağlamakdır.
6 - Ulusal Güçleri etkin ve ulusal isteği egemen kılmaya sarsılmaz kesin karar vermiş olan ve tüm millet bireylerini kapsayan örgütümüzdür. Tüzük ve bildirimizde bunlar olduğu gibi yazılıdır.
7 - Seçimlere haksız bir karışmada bulunmayıp milleti serbest bırakmaktır. Ancak derneğimiz, ilkelerini kabul edenlerin seçimde başarılı olmalarını diler.
8 - Evet yapılacaktır.
9 - Bu seçimin eldeki kanuna uygun olarak yapılması zorunludur. Gerçekten de bu yolda da başlanmıştır. Nisbi temsil sistemi ulusal meclisin çözüme bağlayacağı bir sorundur.
10, 11 - 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalan vatan parçalarından bir karış toprağın Ermenistan hükümetine katılmasını millet kesinlikle kabul etmez.

[3 - Derneğimizde ittihatçı olarak kimse yoktur, İttihatçılık tarihe karışmıştır. İstanbul hükümeti ve batmrn, politik yarnigısı onların yeniden canlanmasma neden olmazsa millet bunların yeniden canlandırılmasmı aklına bile getirmiyecektir. Temsilci Kurulun bununla ilgili yeni bir bildirisi bu gece Basın Derneği Başkanlığına teigrafla iletilecektir.
[4 - Ulusal Güçlerimize egemen olan etken ancak millet ve milletin yüce amaçiarıdır. Başka hiçbir kimse veya topluluk etken olamaz.
15 - Ulusal Güçlerin gelecekteki biçimi, ulusal meclis, güven içinde ve Özgür olarak yasama ve denetleme görevini yapmayı başardıktan sonra bir kongre ile belirlenecektir. Bu nokta tüzüğümüzün son maddesinde yazılıdır.
16 - Gelecekteki sınırlarımız bizce 30 Ekim 1918 tarihinde ateşkes anlaşması yapıldığı günde edimli olarak sahip kaldığımız sınırdır.
18 - Meb usluğa adaylığımı koymadım ve koymayacağım ama millet herhangi bir yerden beni mebusluğa seçerse övünerek kabul ederim.
19 - Arkadaşlarım da tıpkı benim gibi düşünmektedirler.
20 - Şehrimizde Itilaf Devletleri temsilcileri yoktur. Ancak geçici olarak gelip geçen tüm Avrupa ve Amerika devletlerine bağlı sivil ve asker görevlilerle yapılan özel görüşmelerde ulusal örgüt ve savaşımımızın haklılığını hepsi onamış ve kavramıştır.
[7 - Paşanın özgeçmişi özetle şöyledir:
Rumi 1296 (Miladi 1880) tarihinde Selanikte doğmuştur. Ilk ve orta öğrenimini Selanikte, liseyi Manastırda, Harp okulunu ve Kurmay öğrenimini İstanbulda tamamlamış ve 1904 senesinde Kurmay Yüzbaşı olarak me'zun olmuş ve 1907 serıesine kadar Suriyede ve Onyüzbaşı olduktan sonra 1911 senesine kadar Makedonyada bulunmuşlar bu süre içinde Ordu Kurmaylığında, Redif Tümeni Kurmaylığında, Ordu ve Kolordu Kurmaylığında ve Selanik Subay Eğitim Komutanlığında ve demir yolu müfettişliğinde görev yapmıştır. 31 Mart olayı üzerine Selanikten Istanbula giden kuvvetlerin Kurmay Başkanlığında ve 1910 da Arnavutlukta yapılan harekatta Savaşişleri Bakanı Mahmut Şevket Paşanın Kurmayı olarak bulunmuş ve 1910 da Pikardi manevralarmı izlemek için Fransaya gitmiştir. 1911 senesinde Genel Kurmay Başkanlığı Dairesinde görevlendirilmiş ve oradan Italya Savaşı dolayısıyla Libyaya giderek bu savaşın sonuna kadar Sirenaik bölgesinde Deme kuvvetleri Komutanlığını yapmış ve bu arada Balkan Savaşı başlamış ve Bulgarların Çatalca hattına geldikleri bir zamanda Istanbula dönerek Geliboluda Mürettep Kuvvetleri Kurmaylığı Harekat Şubesi Müdürü ve Bolayir Kolordusu Kurmay Başkanı olarak Balkan Savaşına katılıp Edirne üzerine bu kolorduyla birlikte yürümüş ve Dimetoka yöresinin geri alınmasında edimli olarak bulunmuşlardır. Balkan Savaşından sonra Sofya, Belgrat, Çetine Ataşemiliterliklerini yapmak üzere Sofyada görevlendirilmiş ve orada Yarbaylığa yükseltilmiştir. Geçen savaşın ilanrndan sonra Tekirdağında yeni kurulan On Dokuzuncu Tümen Komutanlığına atanmışlardır. Maydos ve Yöresi Bölge Komutanlığını yaptıktan sonra bu tümenle bu bölgede bulundukları sırada Arıburnu Kuvvetleri Komutanlığını üstlenmiş ve bunun sonucunda Albaylığa yükselmişlerdir. Daha sonra Anafartalar Grubu Komutanı olmuş ve Ingilizlerin çekilmeleri üzerine On Altıncı Kolordu Komutanı olarak Edirneye ve orada bir ay kadar kaldıktan sonra Diyarbakır, Bitlis, Muş yöresine yine On Altıncı Kolordu Komutanı olarak gitmiş ve bu cephede Tuğgeneralliğe yükseltilmişlerdir. Yığınak yapan Ikinci Ordu içinde Bitlis ve Muşu beş gün savaştan sonra Ruslardan geri almış ve bir süre sonra Ikinci Ordu Komutanlığı Vekilliğine ve az bir süre sonra Hicaz Seferi Kuvvetlerine ordu Komutanı olarak atanmış ise de Şama kadar gittikten ve Sina cephesini teftiş ettikten sonra Medineye gitmelerine gerek görülmediğinden Ikinci Ordu Komutanlığına asil olarak atanıp Diyarbakıra dönmüş 1917 senesinde Halepte yığınak yapan ve General Falkenhayn komutasında bulunan gruba giren Yedinci Ordu Komutanlığına atanmışlardır. Bu generalle aralarında savaş hareketleri konusunda görüş ayrılığı doğduğundan ve hükımet de kendisinin görüşünü kabul etmediğinden bu Ordu Komutanlığından çekilmiş ve sonradan atandığı İkinci Ordu Komutanlığını da kabul etmiyerek İstanbula dönmüştür. Bu süre veliaht bulunan kişinin yanında Almanya genel karargahına ve Alman batı cephesine gitmişlerdir. Veliahtın padişah olmaları üzerine padişah sözlü ve ısrarlı buyruğu ile Falkenhaynın yenik bıraktığı Nablus dolaylarındaki Yedinci Orduya yeniden gitmiş ve varışından on beş gün sonra yapılan Ingiliz genel saldırısında bu orduyu

Halebe kadar geri çektiği sırada padişaha Onursal Yaver olmuştur. Halep savaşından sonra Yedinci ve Adana yöresinde bulunan Ikinci Ordulardan oluşan Yıldırım Grubu Komutanlığını üstlenmiş ve ateşkesten sonra Istanbula dönmüşlerdir. Son zamanda bilindiği gibi Uçüncü Ordu Müfettişliğiyle Doğu Anadoluda bulundukları sırada 8 Temmuz 1919 da askerlik mesleğinden çekilmişlerdir.

BELGE, 145

Istanbul, 2J1t>11919

Sıvas Valiliğine

Padişah ve Halife efendimiz hazretlerinin yüksek güvenleriyle Içişleri Bakanlığına atanarak Tanrının yardımına dayanarak görev yapmaya başladım. Memleketin bugün içinde bulunduğu güçlükleri yenerek vatan ve milletin kurtuluşunu ve geleceğini sağlamak için tüm millet bireylerin tam bir birlik ve uyuşma içinde olması devletin gerçek çıkarları gereğinden olduğu halde, bir süredir memleket içinde anlaşmazlık ve bölünme görülmesi, güçlüğün bir kat daha artmasına neden olduğundan çok üzüntü yaratmaktadır. Yeni kabine ülkenin yüksek hak ve çıkarlarını savunup korumak için tüm gücüyle uğraşmak amacıyla gelmiştir. Ancak bu yolda başarı kazanılması birliğin ve hizmetin yeniden kurulması ile her yanda dinginliğin korunmasına çaba harcanması ve hükümetin isteklerini yerine getirip ülke çıkarlarına zararlı davranışlardan kaçınmakla gerçekleşebileceğinden hemen merkeze ve oraya bağlı yerlere bu yolda öğütler verilerek ve illerin durumundan sürekli bilgi verilmesine ve mebus seçimi işlerinin çabuklaştınimasıyla sonucunun hildirilmesi gayret edilmesi özellikle salık verilir.

Bakan **Mehmet** Şerif

BELGE, 146.

Bildiri

Vatan ve milletin bugün geçirmekte olduğu şu bunalımlı dönemde şimdiki hükümet Ulu Tanrının yardımına ve Peygamberimiz efendimiz hazretlerinin sürmekte olan yüce gücüne dayanarak padişahımız ve halife efendimiz hazretlerinin güvenine ve Osmanlı milletinin desteğine güvenerek sorumluluk yüklenip ülke ve ulusun mutluluğu ve esenliğini sağlamak için kesin kararlılıkla göreve başlamıştır. Şimdiki bakanlar kurulu bağdaşıktır (omojen) ve ana hatlar açısından eşdüşüncede olup hiçbir partiden olmadığı gibi çeşitli siyasi grupların hiçbirine de eğilimi yoktur. Ama vatan ve milletin mutluluk ve esenliğine yönelik olan amaçta hepsinden tinsel yardım bekliyor. Son günlerde Anadoluda ortaya çıkan durum Izmirin haksızca işgali ve onun ardından gelen acı olaylar ve doğu Anadolu illerinin kaderi ile ilgili olarak yayılan söylentilerin kamu oyunda yarattığı etkilerin sonucu olup amaç ise Osmanlı hak ve sınırlarının korunması olduğuna ve hükümet de bu duyguda ortak bulunduğuna göre ortaya çıkan yanlış anlamaların giderilmesini bu duygu ortaklığı sağlayacaktır. Milletin büyük küçük hiçbir kesiminde ve memleteketin hiçbir noktasında bu yüce amaca aykırı bir düşünce ve görüşün yeri olamayacağı açıkça hellidir. Ozellikle vatan duygusu ve iyi niyet ve içtenlik kılavuzluk edince yanlış anlamaların ortadan kalkmasına engel elbette ordan kalkar. Hükümetin tutumunda ilke herkesçe uyulması gereken Anayasa hükümleridir. Ulusal iradenin belirdiği yer olan Mebuslar Meclisi sorunun olabildiğince çabuk çözümlenmesi ilk görevimiz ve seçimlerin tam serbestçe ve doğru olarak yapılması ve memleket kaderi- nin millet vekilleri dile belirlenmesi en içtenlikli isteğimiz bulunduğundan seçimlerin en kısa yoldan yapılmasına girişilmiştir. Yurdun temel çıkarlarının sağlanması hükümetin tek be- denli bir kitle oluşturan millete dayanarak konferansa katılmasına bağlı olduğundan anlaşmazlığın dışta yaptığı zararlı etkilerin bütün vatandaşlarca kabul edileceğine hükümet güyenmektedir. Osmanlının onur ve haysiyeti memlekette adalet ve eşitlik duygusunun egemen olmasında bulunmakla cins ve mezhep ayrılığı gözetilmeksizin yasal olarak korunma altında bulunan kişisel ve siyasi haklarına herhangi bir saldırı yapılmamasına çaba harcanarak korunması çok gerekli görülen sosyal düzenin hiç bozulmamasına özen gösterilecektir. Hükümet kamu oyunun aynası olan basının memlekete büyük yardımları olabileceğine inanmakla ve her halde vatan çıkarlarını korumaya herzamandan çok özen göstermesini de beklemektedir. Devlet işlerinin iyi yürümesi yürürlükteki kanun ve tüzüklerin tam uygulanmasına bağlı olduğundan görevlilerin bu noktaya sürekli olarak uymaları gereklidir. Kanuna aykırı olaylar olmuşsa bunların da yine kanuna uygun olarak düzeltilmesi yoluna gidilecektir. Wilson prensiplerinden tam olarak yararlanarak Osmanlı Devletinin birlik içinde ve padişahının etrafında toplanmış bağımsız bir devlet olarak yaşamasının sağlanması

için hiçbir girişimden geri durulmayacaktır. Gerçekte büyük devletlerin insaflı duyguları ve gerçekten gittikçe belirmekte olan Avrupa ve Amerika kamu oyunun ılımlılığı da bu konuda güven vericidir. Barış anlaşmasınm yapılmasının bir an önce çabuklaştırılmasıyla kararsız duruma son verilmesi vatan çıkarları gereği olmakla bu konuda da gerekli girişimlere başlanacaktır.
Bir örneği olduğu gibi yukarıda yazılı bulunan resmi bildirinin merkez tarafından ilde ve bağlı yerlerde gecikmeden yayımlanıp yaygınlaştırılmasını dilerim.

7110/1919

İçişleri **Bakanı** Mehmet Şerif

BELGE, 147.

Şifre ivedidir Sıvas, **1111011919**

Balıkesirde **Tümen Komutanı** Kfizmı Beyefendiye

1. . Temsilci Kurul siz yüce kardeşimize saygı ve sevgi sunar. Cephe ve savaş bakımından ve oradaki örgütle ilgili bilgi vererek bizi aydınlatmanızı rica ederiz.
2 . Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği örgüt tüzüğünün Bursadan getirtilerek o bölgenin gerektirdiği duruma göre milli ve askeri örgütlerin birleştirilmesi konusunda kardeşçe gayret göstermenizi rica ederiz.
3 . Ulusal örgüt içinde bulunan kurul ve kişilerin türlü yolda İstanbul hükümetinden isteklerde bulunmaları Ulusal Güçlerin birlik ve uyumunu bozacağından gerekenlere bu yolda uygun öğütler vererek savaşa ve askerliğe ilişkin işler doğal olarak sizce ve kolorduca yürütüleceğinden örgüt merkez kurulunun bağlantıyı korumak bakımından şimdilik Sıvasta bulunan Temsilci Kurulla yazışması uygun olur.
4 . Mebusların mecliste ulusun istem ve amaçlarını sağlamaya çalışacak kimselerden seçilmesi çok önemlidir. Bunların Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği adına kişisel olarak adaylıklarını koymalarını ve sizin tarafınızdan korunmalarını rica ederim kardeşim.
5 . Bu telgrafın alındığının bildirilmesi rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği

Tenısilci **Kurulu adına**

Mustafa Kemal

BELGE, 148.

Şifre İvedidir . Sıvas, 11110/1919

Konyada On Ikinci **Kolordu Komutanlığı eliyle**

Temsilci Kurul üyelerinden Refet Beyefendiye

. Konya, Isparta, Burdur, Antalya ve Afyon, Denizli, Muğla sancaklarında tüzük gereğince ulusal örgütlerin çabuk kurulup oluşması çok önemlidir. Örgütün başvurulabilecek her yoldan Aydın, Manisa, İzmir sancaklarını kapsamasına çalışmak gerekir. Gerek bu bölgelerin ve gerek Eskişehir, Kütahya, Balıkesir, Çanakkale bağımsız sancaklarıyla Bursa ili- nin bağlantı kolaylığı bakımından örgütlenmesi konusundaki görüşlerinizin bildirilmesini rica ederiz.
2 . Mebusların ulusal amaçlara dayalı ilkeleri kabul eden kimseler arasından seçilmesi için her tarafta gerekli önlemler alınmalıdır. Temsilci Kurul kimsenin dernek adına adaylığını koymayacaktır. Ama istenilen niteliklere sahip olanlar kişisel olarak Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği adına adaylıklarını koymahdırlar. Böylece adaylıklarını koyanlar isimlerini bağlı oldukları sancak merkez kurulları eliyle doğrudan doğruya aynı zamanda isimlerini Temsilci Kurula bildireceklerdir. Hepimiz gözlerinizden öperiz.
3 . Orada gerek savaş konusunda gerek ulusal örgütlenme konusunda düşündüklerinizin bildirilmesi rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği

Tenısilci Kurulu adına

Mustafa Kemal

BELGE, 149

Şifre Sıvas, 1111011919

Çok ivedklir

Bursa Tünıen Komutanı Bekir Sami Beyefendiye

1 . Bursada tüzük gereğince güçlü ve güvenilir ve saygın kimselerden oluşan bir merkez kurulunun ve Bilecikte bir yönetim kurulunun kurulması ve Bilecik sancağının merkeze bağlanmasıyla tüm Bursa ilindeki bueaklara varıncaya kadar örgütün yaygınlaştırılması ve böylece ilin dayanıklı bir kitle durumuna çabuk getirilmesi pek çok gerekli ve yararlı görülmektedir. Bu konuda gerekenlerin özendirilip desteklenmesi ve sonucun bildirilmesini özellikle rica ederim.
2 . Meb'us seçiminde derneğimizin görüşü merkez kuruluna açık telgrafla yazılmıştır. İncelemeniz uygun olur.

Anadolu ve Rumeli Haklaıı Savunma Derneği
Temsilci **Kurulu adına**
Mustafa Kemal

BELGE, 150

Sıvas, 12J10/1919
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
Ikdam gazetesinin 23 **Eylül 1919 tarih ve 8123 sayılı nüshasında çıkan Askeri Nigehhan'**
Derneğinin bildirisi padişahın ordusunun komutan ve subaylarında çok haklı olarak nefret ve tedirginlik uyandırmış olduğu ve bu konuda üst komutanlar tarafından protesto ve şikayet mektupları gönderilmek ve bu ihanete bir an önce son verilmesini istemek gibi girişimlerde bulunulmak istendiği haber alınmaktadır, Gerçekten Ulu Tanrıya bin kere şükürler olsun padişahına bağlı, askeri kanunlara uyan her türlü politik akımlardan uzak olan Osmanlı ordusu bugün vatan ve milletin tek koruyucusu olduğunu düşünce birliği ve asked disiplini ile dünyaya göstermekle iç ve dış durumumuzu güvenceye bağlamaktadır. Devletin kanunlarına aykırı olarak, başkentte Savaşişleri Bakanının gözü önünde bir bozguncu askeri derneğin çalışması ve üstelik bildirilerinin gazete sayfalarına kadar geçmesi bütün ordunun öfkesinin artmasına ve zaman geçtikçe hiç kuşkusuz bakanlığınıza kadar usulsüz başvurulara ve belki de karşı önlemler almaya kalkışılarak vatan ve millet için onarılamıyacak yıkımlara neden olacaktır. Buradaki bilgilere göre bu kanuna aykırı bölücü derneğin başında Kiraz Hamdi Paşa, hırsızlığından dolayı askerlikten kovulma Kurmay Albay Refik Bey, eski HalilsUr Grubundan Binbaşı Kemal Bey, Bandırma eski Sevkiyat başkanı Topçu Binbaşılarından Hakkı Efendi ve bu dernekle ilişkisini kesip kesmediği daha bilinmeyen askerlikten kovulma Kurmay Binbaşılarından Nevres Bey gibi kimseler üyeleri de kötülükleri yüzünden ordudan kovulmuş ya da emekli edilmiş kimseler ile ahlksızlıklarıyla tanınmış **az sayıda kimselerden oluşmuş bulunmaktadır.**
Sizce de bilindiği gibi Cevat Paşa Hazretlerinin bakanlığı zamanında bu derneğe karşı Savaşişleri Bakanlığı kovuşturma başlatmış, ama sonra hükümetteki değişiklikler nedeniyle arkası bırakılmıştı. Durum böyle olunca bu bölücülük kaynağının hemen kökünden sökülüp atılmasını, üyelerinin başkalarına ibret olacak biçimde şiddetle cezalandınlmasını ve yapılan bu uygulama ve kovuşturmalardan orduya genelgelerle bilgi verilmesini özverili ve namuslu subay topluluğumuzun yatıştırılması, orduda disiplin sağlanması bakımından çok önemli ve ivedi bir iş saydığımızdan bakanlıktaki başarınız açısından bilginize sunmayı görev sayarız.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 15L

Çok ivedidir.. Harbiye, 1411011919
Sıvasta Temsilci Kurul Başkanı
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
K: 12/10/1919 tarihli Nigehban Derneği hakkındaki şifreye: Bu kesinlikle kararlaştırılmış tır.
Cemal
* **Nigehban: Koruyucu, bekçi, gözcü**

BELGE, 152.

Şifre Sıvas, *1511011919*
On Beşinci Kolordu Komutanlığına
Amasyada Beşinci Tümen Komutanlığına
Diyarbakırda On Uçüncü Kolordu Komutan Vekilliğine
Ankarada Yirminci Kolordu Komutan Vekilliğine
Konyada On Ikinci Kolordu Komutan Vekilliğine
Bahkesirde On Dördüncü Kolordu Komutan Vekilliğine
Edirnede Birinci Kolordu Komutanlığına
Birliklerden yapılan başvuru üzerine Nigehbanı Askeri adındaki bozguncu derneğin kapatılarak bozgunculuğa neden olanlar hakkında kovuşturma yapılması Savaşişleri Bakanı Paşa Hazretlerinden rica edilmişti. Alınan karşılıkta bunun kesin ve kararlaştırılmış olduğu bildirilmiş olmakla ordunun onuru ve haysiyeti adına çok önemli olan Bakanlığın bu kararı bilgilerinize sunulur.

Mustafa Kemal
BELGE, 153.
Şifre Sıvas, 13/10/1919
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine

Sıvas halkının, yüce kurulunuzun iktidara geçmesi onuruna ve **Ingilizlerin** Samsunu tümüyle boşaltmalarına sevinerek 4 Ekim gecesi yaptığı ulusal gösteri ve fener alayı konusunda "İradei Milliye" gazetesindeki ayrıntılı habere dayanarak İçişleri Bakanı Paşa Hazretlerinin Sıvas iline yaptıkları bildirimde, Sıvas halkının sevinç gösterisinde bulunmalarını pek doğal bulduklarını ve fakat kahrolsun işgal' tarzındaki yazılar hükümetin şimdiki politikasına ters düştüğü için gerekenlere öğüt verilmesi yazılı olduğu, il valisinin görüşümüzü sorup öğrenmek amacıyla Temsilci Kurulumuza yaptığı başvurusundan anlaşıldı. Kurulu- muz, ateşkes anlaşmasına aykırı olarak yapılmış bulunan yabancı işgalinin kalktığını gören, vatanın kimi bölümlerinin boşaltıldığı güne kavuşan milletin bu yoldan hatta daha belirli bir şekilde hislerini duyurmasını çok uygun ve akla yakın gördüğünden milletin gerçek duygularına dayanarak hükümetin bu haksız işgalleri resmi politika dili ile tanımadığı ateşkes hükümlerine aykırı olarak bugüne kadar yapılmış olan karışmaları protesto etmesini ve onarılmasmı istemesini beklemektedir. Halkın güvenini sarsıntıdan korumak amacıyla Içişleri Bakanlığının yaptığı bildirimin gizli tutulmasına ve halka açıklanmamasına karar verildiğini bildirir, bu vesile ile hükümetin izlediği siyasette Temsilci Kurulca henüz bilinmiyen yönler varsa bu konuda kurulun aydınlatılmasım rica ederim.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 154.
Harbiye, 18/10/1919
Sıvasta Uçüncü Kolordu K.

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

K: 13/10/1919 Hükümetin programında Temsilci Kurulca bilinmiyen hiçbir nokta yoktur. Yalnız ulusun umutları çerçevesinde işleri yürütme sorumluluğunu yüklenen İstanbul Hükümeti davranışlarında ve yaptıklarında politika gereklerini kollamak ve Sıvas Kongresi kararlarında pekiştirilmiş olduğu gibi* yabancılara karşı daha konukseverlikle ve yumuşak davranmak zorunda olduğu Temsilci Kurulca da kavranır umarım.

Milletin duygularını açıklaması ne kadar güzel ve Hükümetin politik girişimlerinde başanlı olmasına ne ölçüde yardımcı ise ülkenin kaderine karar verecek olan barış konferansında iyi ni- yedi yardımcılara gereksinmemiz de o ölçüde açıktır. Bu nedenle ulusal umutlarımızın elde edilmesi görevinde Istanbul hükümetinin daha ağırbaşlı davranmak zonında olduğu, özellikle ulusun girişimlerini kötüye yorma çabalarının daha güçten düşmediği şu zamanlarda belirttiğim ölçülü davranışın yersiz olmadığım onaylarsınız kanısmdayım. Yoksa haksız ve gereksiz işgallerin kaldırılması konusunda resmi olarak olmayarak grişinilerden bir an bile geri kalınmadığına inanınız.

* Böyle şey yoktur

Tannca da makbul sayılacak davranışlarıyla dünya kamu oyuna erginliğini kanıtlamış olan soylu ulusun güvenini kazanmış bulunan bugünkü hükümetin yaptığı işlerde serbest kaldıkça dışarıya karşı daha çok söz geçirilebileceği gerçeği karşısında Sayın Temsilci Kurulun hükümetin yaptıklarına daha çok destekleyici olmalarını rica ederim.

Savaşişleri **Bakanı**
Cemal

BELGE, 155.

Telgraf Bursa, 1211011919
Sıvasta Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Başkanı
Sayın Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

1 .Bekir Sami ve ulusal güçler komutanı Mehmet Ali Beyefendiler ile birlikte dünden beri göreve başlanılmış ve tüzük uyarınca örgütlenmeye girişilmiştir.

2 .Durumun önemli ve ivedili olması nedeniyle aşağıdan yukarıya seçim yapma olanağı bulunmadığından seçimleri yönetmek için tüzüğe uygun olarak memleketin tanınmış ve yurtsever kişilerinden oluşmak üzere Belediye Meclisi, Ticaret Odası, Oğretmenler Derneği, Türkiye Çiftçiler Derneği ve Avcılar Kulübü,

Müderrisler Derneği ve Dava Vekilleri Derneği gibi memlekette bulunan tüm ulusal kurumların oylanyla on kişilik bir merkez kurulu seçimi bugün tamamlanacak ve adları daha sonra sunulacaktır.
3 .Seçimlerin yapılması yöntemini bildiren telgrafınızın beş gün öncesine kadar ilgili yerlere iletilmemesi yüzünden içeriği öğrenilememiş ve yeni elde ettiğimiz 13 Eylül 1919 tarihli telgrafınız incelenerek hükümetin Kongredeki özel kurulumuz tarafından kabul edilen ilkelere uygun düşen bildirisi esas alınarak seçimlerin çabuk yapılmasına çalışmaktayız.
4 .Bursaya geldiğimizden beri Reddi lihak,*$ Karakol v.b. adlar altında aynı amaçla iş gören ve fakat değişik merkezlerden gelen birtakım örgütlere rastlıyorum. Hatta 10 Ekim 1919 tarihli Balıkesir Katılmayı Kabuletmeme Derneği Başkam Hacim imzasile gelen bir telgrafta ayın yirmisinde toplanacak büyük kongreye bir telgraf çekilmesi ve iki delege gönderilmesi ve örgüt adma başka önemli önlemler alınması bildiriliyor. Bu durum emirlerin değişik kaynaklardan verilmesi yüzünden birçok sakıncalar doğurduğu tüm Anadolu ve Rumeliyi kapsayan Kongremizin izlediği ilkeleri kabul eden her Müslüman derneğimizin üyet kuralına aykırı ve istenilen ulusal birliği bozucu olduğundan önemle dikkatinizi çekerim. Kararlaştırılacak başkaca konuları da ard arda bilginize sunacağımı bildirir Temsilci Kurulun sayın üyelerine derin saygılarımı yineler ve yüksek emirlerinizi beklerim Efendim.

Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma Derneği **Bursa** Delegesi
Osman Nuri

BELGE, 155.
Tel Sıvas, 14110/1919
Bursada Hakları Savunma Derneği Delegelerinden
Osman Nuri Beyefendiye

K: 11/10/1919 Tele.
1 .Orgütlenmenin çabuklaştırılması ve genişletilmesi konusunda harcadığınız yurtsever çabalar için teşekkürlerimizi sunarız.
2 .Katılmayı Kabuletmeme vb, gibi aynı kutsal amacın doğurduğu ulusal dernekler Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği adı altında birleşmiş olduğundan hepsinin temsilcisi ancak Temsilci Kurulumuzdur. Bu nedenle bu gibi ayrı ayrı bildirimlerin dikkate alınamıyacağı doğaldır. Pek olasıdır ki bu başvurular son değişiklikleri daha öğrenmemiş olan, örgütümüz gizli tutulduğu devrenin kalıntılarından bir takım bölümlerin girişimleridir. Şu halde kamuoyunun aydınlatılması ve ulusal birliğin sağlanması konusunda saygıdeğer arkadaşlarınızla birlikte çaba harcamanızı önemle rica ederiz.

Anadolu ve Rumeli **Hakları Savunma Derneği**
Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal

* **Yüksek** öğretim görevlileri
Topraklarımızın bir bölümünün yabancı topraklara katılmasını kabul etmemek

BELGE, 155
Şifre Sıvas, 14110/1919
K.O. 20 Komutanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine
Borsada Komutan Bekir Sami Beyefendiye
Balıkesirde Kolordu Komutanı Kazım Beyefendiye

Bursada delege Osman Nuri Beyden alınan telgrafda Katılmayı Kah uletmeme, Karakol v.b. adlarla türlü ulusal derneklerin örgütlenmeyi ve çalışmayı sürdürdükleri ve dahası Balıkesir Katılmayı Kabuletmeme Derneğinin Başkanı Hacim irnzasile ayın yirmisinde büyük bir kongreye delegeler gönderilmesi istendiği bildirilmektedir. Sıvas Genel Kongresi ile aynı ulusal amaç uğrunda çalışan tüm ulusal dernekler birleştirilmiş ve bu sayede milletin gösterdiği birlik ve kesin kararlılık sonucu olarak son mutlu durum elde edilmiştir. Daha kararları bilmedikleri anlaşılan bu gibi ulusal güçlerin Trakya ve Paşaeli Derneğinin de katılmış olduğu Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci Kuruluyla doğrudan doğruya ilişki kurmaları ve Sıvas Kongresi tüzüğü uyarınca örgütlerini değiştirip öneri ve isteklerini ancak Temsilci Kurulumuz aracılığıyla belirtmeleri vatanımızın bugün gereksinme duyduğu birlik ve iç düzen bakımından kesinlikle zorunlu bulunduğunun gerekenlere anlatılması ve bunun sağlanması İstanbul Hükümetinin ülke esenliğine yönelik ulusal çalışmalarının durdurulmaması için kongre v.b. gibi toplantılara bugün gereklilik bulunmadığının gerekenlere duyurulması ve sonucunun bildirilmesi çok önemli olarak rica olımur.

Fuat Paşa Hazretlerine, Balıkesirde K.O. 14 Komutanı Kazım Beyefendiye ve Bursa- da Bekir Sami Beyefendiye bildirilmiştir.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
Çok ivedidir Konak, 18/10/1919
K.O. 3 Komutanlığına
Aşağıdaki telgrafın Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine sunulmasını rica ederim.
Ulusal güç ve örgütlerin kapsam ve uyumunu bozacak ve yabancıların milletimizin birlik olduğu konusundaki düşüncelerinde kuşku uyandıracak girişimlerden sakınılması bildiriliyor. Hacim Beyin bu konuda söylediklerini yazdım. Temsilci Kurulun gerek seçimler ve gerek başka konulara ilişkin kararlarının uygulanması için Balıkesir merkez kurulunun içtenlikle etkinliğini kullanmakta olduğuna güvenilmesini bildirir saygılar sunarım.
K,O. 14 Komutanı
Kazım
BELGE, *156*
Şifre
Kişiye özeldir Sıvas, **14/1011919**
Çok ivedidir
Erzurumda On Beşinci Kolordu Komutanı Küzım Kara Bekir Paşa Hazretlerine
Diyarbakırda On Üçüncü K.O. Komutanı Cevdet Beyefendiye
Ankarada Yirminci K.O. Komutan Vekili Mahmut Beyefendiyc
Yirminci K.O. Komutanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine
Konyada Temsilci Kurul üyelerinden Refet Beyefendiye
Balıkesirde On Dördüncü K.O. Komutan Vekili Albay Kazım Beyefendiye
Denizişleri Bakanı Senato üyelerinden Salih Paşa Hazretleri Temsilci Kurulla düşünce alışverişinde bulunmak üzere 15-10 da İstanbuldan yola çıkarak Amasyayı onurlandıracaklardır. Kendisiyle yapılacak görüşmenin hükümetin dış politikasına ve iç yönetimine ve ordumuzun geleceğine ilişkin önemli temel konular içermesi büyük bir olasılık içinde bulunduğundan bu konudaki düşüncelerinizin ana hatlarını bildirmenizi rica ederiz,
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 156.
Kişiye özeldir Bozüyük, 1611011919
Dakika geciktirilemez
Amasyada: Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği
Temsilci Kuruluna
K: 16 Ekim 1919 şifreyedir:
1 .Mustafa Kemal Paşaya özeldir: Hükümetimizin dış politikası yüzyılı aşkın bir **zamandanberi** hükümetimizin başarılı olamayıp bir yıkıntıdan öbürüne düşmesi olup bu da durum ve koşullarımızın gereği olarak bütün yabancılarla ülkemizdeki hıristiyanları ve bunlara destek olan bazı hain müslüman politikacılarımız yüzündendir. Bu nedenle çok zayıf kaldık. Güçlenmedikçe bu yıkımlardan kurtulmak olanağı yoktur. Güçlenmek için ise dış ve iç işlerimizde namusluca destek olmaktan başka bir şey düşünmiyen güçlü ve zengin ve çağdaş bir dosta gereksinmemiz vardır. Bunun belirlenmesini yetkili olanlara bırakmak zorundayım. Iç yönetim alanında bu konuda ne ölçüde reform yapılırsa yapılsın işin başına padişaha, millet ve vatana bağlı, iyi niyet sahibi olanlar getirilmedikçe iç yönetimde elde edilecek başarı hainlik ve gericilikle yıkılabilir. Şimdiye kadar buna pek az dikkat edilmişti. Sivil ve askeri yönetim ile ve iç düzen ve güvenlikle uğraşan bazı görevliler bugün de haindirler. Bunlann hemen değiştirilmesi gereklidir. Uzun bir süredir vatan hainlerinden hiçbirinin cezalandırılmaması bunlann bolluğunu ve sayısını arttırmıştır. Bugün en önemli iş padişahı, millet ve vatanı hainlerden kurtarmak ve yabancı entrikalarını önlemektir. Bu konuda milis jandarma örgütü ve bunun kaynakları yetersiz ise tutumuna ve başka şeylere bakmaksızın yeteneklilerle hemen güçlendirilmesi gereklidir.

2 .Ordumuzun geleceği. Yenenler ellerinden gelirse yenilenleri ordusuz bırakmak istiyorlar. Iç işlerini uzun süre düzene sokamıyacak olan Osmanlı Devletinin öbür yenilenlere oranla daha büyük bir orduya gereksinimi olduğu yenenlerce de bilinmektedir. Bu girişimimiz sonucunda amaca yetecek bir ordunun alıkonması onaylanırsa örgütlenme için iki prensip daha akla gelmektedir. Biri, savaş durumunda büyük orduya çekirdek olacak büyük ve birçok karargfthlı bol teknik birlikleri öbürü ise iç güvenliği ve eğitim sağlayacak ölçüde oldukça az büyük karargahlı ve teknik birlikler olan, yani bugünkü örgütlenmeye göre üç müfettişlikten oluşan dokuz tümenli bir ordu kabul etmektir. Ben ikincisini yeğlerim. Jandarma, sınırlar, gümrük, izei, uçak telsiz .telgraf ve otomobil örgütleri ordunun dışında ama gizlice ordunun gözetim ve yönetiminde bulunmalıdır.
Yirminci Kolordu **Komutanı Tuğgeneral**
Ali **Fuat**

BELGE, 156.

Dakika geciktirilemez Diyarbakırdan, 16-17/1011919

Amasyada Temsilci Kurula

Salih Paşa Hazretlerile buluşunca İstanbul hükümetine aşağıdaki noktaların bildirilmesinin uygun olacağını düşünürüm;
a) Iç politika.
b) Ateşkes anlaşmasından bu yana on bir ay içinde kabineler geçit resmi yapar gibi sık, sık değişti. Savaşişleri Bakanlığına şimdiye kadar bir düzine bakan atandı. Bunun tek nedeni kabinelerin ulusun isteklerini önemsemiyerek hiçbir güce dayanmamasıdır. Bakanların politik etkilere kapılarak ve gölgelerinden korkarak çok korkakça bir politika izlemeleri ve düşmanlarımızın sözlerine göre davranmaları yüzünden millet ve ona destek olan ordu kuşku altında bırakıldı. Ateşkesin adı kaldı. Millet birçok yıkımlara uğradı. Böylece milletle hükümetin arası açıldı. Böyle zamanlarda her devlet milletin kesin kararlılığına dayanır. Orneğin Italyanlar ve Yunanlıların davranışları, yaygaraları ortada örnek olarak dururken hükümetimiz mitingleri bile yasakladı. Milleti hiç önemsemedi. Bundan sonra Istanbul hükümeti milletin kesin kararlılığına dayanarak cesur ve uzak görülü bir politika izlemelidir. Ve Millet Meclişinin açılması konusunda verilen söz tutulmalıdır.
c) Istanbul Itilf Deyletlerinin etkisi altmda bulundukça Millet Meclisinin Istanbulda toplanması sakıncasız değildir. Istanbulda kadınlarımızı bile Ingiliz Dostlan Derneğine sokan etkenler, meb uslarıımz üzerinde öneınli etki yapabilir. Güven verici bir yol tutulup sonuca vanncaya kadar

mebuslar yurdun iç taraflarında uygun bir yerde toplanmalıdır. Ve memlekette ve özellikle Istanbulda Kürt Yükselme Derneği gibi Osmanlı toplumunun parçalanmasına yardım eden üyelerin çalışmalarına ve vicdanlarını sattıkları kanıtlarla anlaşılan dernek ve partilerin bozgunculuğuna ve düşman parasile çıkan kışkırtıcı gazetelerin zararlı yayımlarına son verilmelidir. Malatya Mutasarrıfı Halil Rami Bey Kürt derneğinin ve Ermeni patrikanesinin yardım ve etkisiyle Malatyaya atandığını açıkça söylemiş ve Kürdistan bağımsızlığını hazırlamaya çalışmıştır. Kürtlerle birlikte Ingiliz binbaşısının Malatyaya geleceğini üç aydanberi söylemekte imiş. Bu örnekten ibret dersi alınarak atamalarda hiçbir etkiye kapılmamak ve yalnız vatanın esenliği düşünülerek seçim yapılmalıdır. Kürdistana barış anlaşması yapılana kadar yerli büyük memur gönderilmemelidir.
Faik Ali Bey, burada kendilerini Ingilizlerin atattırdığını övünerek söylüyor. Bu düşüncede olan valinin ne iş göreceği açıkça bellidir. Devlet işlerine ilişkin konularda düşman- ların görüşüne başvurmak batmamıza neden olur.
d) Refik Halit, Ali Kemal Beyler, Süleyman Şefik Paşa gibi sütü bozuk vicdansızları önemli görevlere getirecek başbakanlar iş başına gelirse yine (m s y a y b v n) veliaht hazretlerinin raporlarında önerdikleri gibi en kutsal padişahımız hazretlerinin, varlıkları bir hiçten ibaret bulunan partilere yüz vermemelerini ve partiler üstü bir denge sağlamaları (v k v n b a yI v n) en kutsal padişahımızın yakınlarının hiçbir politik etkiye kapılmıyacak yurtsever kişilerden seçilmesi milletin durumunu yakından görerek padişaha raporla bilgi sunmak üzere şehzadelerden asker olanların türlü bölgelerde orduda görev yapmaları çok gerekli görülmektedir ve basın sansürünün kaldırılması ya da kalması zorunlu ise hafifletilmesi.
e) Savaşişleri Bakanının Hıristiyanlann terhis edilmesini emretmesiyle Müslüman olmayanların ayrıcalıkları artmaya başladı. Bu gibi ayrıcahkların olabildiği ölçüde kaldırılması.
f) Ateşkes anlaşması yaptığımız sınırlar içindeki Osmanlı topraklarının Batı Trakya da içinde olmak üzere doğrudan doğruya en kutsal padişah haaretlerinin yönetiminde bağımsız bir biçimde kalması.
g) Halifeliğirı Osmanlı soyunda kalması.
h) Suriyedeki Arap toplumunun ne düşündüğünü bildirmiştim. Bugün Suriye hiçbir yabancı korumacılığı istemiyor. Ve tümüyle bağımsız kalmak istiyor. Yalnız tarafsız bir devletin destek olması isteniyor. Olanak varsa

Mısır da içinde olmak üzere tüm Arabistanın şeriC yönetiminde bağımsızlığı isteniyor. Fakat Arabistanın ruhsal durumunu ve halklarını huy ve tutumlarını bildiğim için bütün Arabistan bölümlerinin şerif yönetiminde bir hükümet kurabilmelerini olası göremem ve ulusal özgürlük ve eşitliklerinin sağlanması başarılabildiği ölçüde Osmanlı Devletine bağlanma düşüncesinin büyük çoğunlukla kabul edileceği kesindir. Buna göre Irakın, Suriyenin, Hicazın ve Arapyarımadası (1 y k r b s n a n) halklarının ayrı, ayrı birer Arap devleti kurup tümünün en kutsal halife hazretlerine uygun biçimlerde bağlanmasını sağlamak ve bir konfederasyan kurmak ve sonuç olarak Osmanlı Devletinin Araplarla her bakımdan uyuşması olabilir. Osmanlı bayrağına da Amerika bayrağındaki yıldızlar gibi devletlerin sayısınca hilğl konması (t m 1 h y) kutsal yerlere" halife adına görevliler ve bir mıktar Osmanlı askeri yerleştirilebilir.

i) Bir Ermenistan kurulması zorunludur. Kafkasyada hükümetimizce tanınmış Ermeni Cumhuriyeti bizim zararımıza genişletilemez. Barış konferansı direnirse ufak bir sınır düzeltmesi yoluyla ödün verilmesi zorunlu olur ve (a y r a k d n k 1 y z a s a r v n h k y r d v k n h) Kafkasya Ermenistansız kurulacağına göre Azerbaycan Islğm Devletinin gücü az olarak kurulmasına yardım etmek çıkarımız gereğidir. Bunun kuruluşunu ve ölçüsünü saptamak hükümete düşer. Yunanistanın hakkımızdaki zararlı politikasına karşı Bulgaristan ile iyi geçinmek gereklidir. Bulgarların da bunu isteyeceklerini sanırım.

j) Korumacılık bağınısızlığa ters düştüğünden hiçbir devletin korumacılığı kabul edilmemelidir. Yalnız tarım, endüstri ve öbür teknik ve yönetsel yardımı kabul olunabilir. Suriye Arap Hükümeti de bu düşüncededir ve yardımcılık bakımından Amerikaya eğilimlidir. Öğrenildiğine göre Suriyede işgal tehlikesine karşı seferberlik yapılması bu düşünceyi doğrular.

k) Barış konferansına kamunun güvenini kazanmış politikadan anlar yurtseverlerin seçilmesi.

Ordumuzun geleceği.

1) Müfettişlikler ve askeri şüra yeniden kurulmalı.

* Hazreti Hüseyin vasıtasıyla Peygamber soyundan olanlara "şerif" denirdi

** Mekke ve Medine

m) Emir ve komuta ve önemli görevler Dünya Savaşında deneyim kazanmış yetenekli namuslu komutanlara verilmeli.

n) Enver Paşanın politik bir amaçla kötülük ettiği yetenekli emekli üst subaylar ve komutanlar vardır. Bunların sayısı da çok azdır. Bunların rütbelerinin geri verilmesi ve görevlendirilmeleri uygun olur.

(h h d) Ordudan çıkarılacak kadro fazlası binlerce komutan ve subay varken yetenek- siz emeklilerin ordu görevine alınmaması.

o) Subayların parasal durumlarının iyileştirilmesi.

p) Düşmanlanmız yenilenlerin siMhlarını sınırlamaya çalışırken kendileri durmadan silğhlarını artırmakta olduklarından barış konferansında iç durumumuz da dikkate alınarak sınırlarımıza ve maliyemizin gücüne göre askeri örgütün yeter güçte tutulmasını çalışılması ve salt benim bölgemi güçsüz bırakarak kolayca ele geçirmek amacıyla General Allenby tarafından kolordumun kaldırılması istenmiş ve bu istek şimdiye kadar yerine getirilmemişse de bu düşüncenin var oluşu bile ordumun bütün işlerini etkilediğinden bu kolorduyu kaldırma konusunda olduğu gibi bütün ordunun kurmay kurullarının bize yardımcı olan bu devletin emri altına girmemesine ve etkisi altında kalmamasına dikkat edilmesi aklıma gelen bu bildirdiklerimden yerinde görülmeyenler konusunda aydınlatılmamı ve bu şifrenin alındığının bildirilmesini dilerim. Harekdt 2658 sayılıdır.

K.O. 13 Komutanı

Cevdet

BELGE, 156.

Çözülmüş şifre Ankara, ***17/10/1919***

Sayı

4690

Çok ivedidir. Kişiye özeldir

Amasyada Kongre Temsilci Kurulu Başkanı

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

. Dış politikamızda tam özgürlük istemek ve hiçbir devletin mandasını kabul etmemek, kapitülasyonların ve gümrük vergilerinin artırılması zorunluluğunun borçlarımızı ödeyememe mize neden olacağını gösterip kanıtlayarak bu eski bağlantıdan memleketi anlaşma ile ve edimli olarak kurtarmak.

2 . Memleketimizi ele geçirme tutkusu olmayan devletin ekonomik ve teknik yardım ve desteğini sağlamak, başka devletlerden de uzmanlar, danışmanlar, öğretmenler getirtebilmek ve özellikle organizasyonu bize benziyen ve pek küçülmesi nedeniyle değerli adamları işsiz kalan Avusturya-Macaristandan iç yönetim için uzmanlar getirtmek.

3 . Fransanın memleketimizdeki yüzlerce yıllık büyük çıkarları ve kültürü dolayısıyla her zaman bir dost durumunda hulundurulmasının ve böylece zaman zaman bize karşı kıştırtılacak dünya kamu oyuna karşı büyük

bir savunucu kazanmak ve kurmay öğrencilerinin Fransaya gönderilmesi ya da Fransadan öğretmen getirtmek konferansta ordumuzun yararına destek olabilir.
4 - Ingilterenin Bağdat-Iskenderun hattını alacağı anlaşılmaktadır. Anadoluda kalan öbür hatlann tümünü Türk üyeleri bulunan bir karma kurulun başkanlığmda ve denetiminde Fransız şirketlerine vermek ve net gelirini kamu borçlarına ayırmak uygun olur kanısmdayım.
5 - Yine Fransızlar tarafından daha şimdiden kendiliklerinden Adananın boşaltılması ile halkı Türk olan illerin Türklerde kalacağı edimli olarak gösterilirse memleketin her tarafında ve hatta Adanada Fransız askeri olmadan bile istemeden ekononık çıkarlar sağlanabileceği onlara bildirilmelidir. Ve böylece Fransızların Adanada kalmaları için hazırlanmakta ve Yunanın Aydın, Italyanın Antalya ve Ingilterenin Halep ve Musul şehirleri ile bu illerin kuzeyinde yerleşmek düşünce ve hazırlıkları önlenmiş olacaktır.
6 - Ozellikle ateşkesten bu yana izledikleri sakat politika ve uyruğu bulunduklan yüce padişah hazretlerine tören günlerinde gitmemeleri nedeniyle bağlılık ve uyruklukları kesilmiş olan patriklerin eski ayrıcalıktan söz etmeye hakları kalmamıştır. Gerçekte Rum halk Makedonyaya, Ermeni halk Erivandaki Ermeni Cumhuriyetine tebdil* edilmek yoluyla Ermeni ve Rumlarm ağırhk merkezi de memleketimizden kalkmış olacağından Rum ve Ermeni patriklerinin ve buna uyarak Bulgar eksarhının Istanbuldan kaldırılması ve barış anlaşmasında her halde zarara uğrayacak
Tebdil: Savaştan sonra ulusal sınırlar dışında kalan Müslüman Türklerin bazı hıristiyanlarla yer değiştirmesi, böyle bir değiş tokuş yapılması. Anadolu Rum'larının Yunanistana, Batı Trakya Türklerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi gibi

ve yer değiştirmeye zorlanacak olan Müslüman halka karşı patrikanelerin kötü kışkırtmaları ortadan kalkmış olacağından ülkede dinginliğin korunabileceği kuşkusuzdur. Ateşkes anlaşması Müslüman halkı bu kadar ezen ve aşağılayan bu şımarık Ermeni ve Rumların Bulgaristan ve Yunanistanda olduğu gibi herzaman dış özendirmelerle ileride bozgunculuk aracı olacakları çok olası bulımduğundan toprak ve halkların değiş tokuşu yoluyla bu sorunun çözümlenmesinin kan dökülmemek için tek çıkar yol olduğu konferansta açıkça belirtilmeidir.
7 - Devlet yönetiminde yanlız Müslüman ve Türk halk düşünülerek hükümet etmek zorunluğu vardır. Azın azı durumunda kalacak Müslüman olmayan unsurların adaletsizlik ve saldırıdan korunmuş olması can, mal ve hak dokunulmazlığı yeter. İçte dinginlik ve güvenliğin yerleştirilmesi (f v a m v n y 1 a 1 y) jandarmanın yetersizliği Anadoluyu acınacak bir durumda bırakmaktadır. Edimli olarak iyileştirilip tamamlanması için çalışmak zorunludur. Bu da askerliğini tamamlamış halktan gönüllü olanlardan ve ama ahlak ve tutumu denenmiş ve düzgün olanlardan seçilmek koşuluyla yapılmalıdır. Ozellikle subaylar iyi seçilerek çalışkan ve yurtsever bir topluluk kurulmalıdır. Alay komutanlıklarına değerli çahşkan komutanlar verilmelidir.
8 - Orduya gelince köklü bir ayıklamaya gereksinme olduğundan yasal koşullar içinde ve namuslu emekliler de aralarında olarak bir askeri şüra kurulmalı ve Genelkurmay Başkanlığı da kurulda yer almalıdır. Savaş deneyimlerine dayanan ve temelde Türk ve Müslüman ordusu olması gereken orduda tümenlere tarım uzman ve öğretmenleri konularak ordunun okul niteliğinde olması sağlanmalı ve gösterilmelidir.
9 - Her şeyden önce özlük işlerine deneyimli ve yetenekli olan ve denenmiş kimseler görevlendirilerek siciller incelettirilmeli ve buna göre görevdeki subaylar dinç ve yurtsever ve çalışkan bir duruma getirilmelidir. Son zamanlarda alınan emekliler yeniden emekli edilmeli. Karada yetersizliği denenmiş olan deniz subayları ya asıl sınıflarına ya da başka önemsiz küçük görevlere alınmalıdır. Kadro saptamnalı ve yeteneksiz, ahlaksız olanlar çıkanlmalıdır, daha önemlisi kusursuzların sadece yaşlılık nedeniyle kadrodan hemen çıkarılmaması uygundur..
10 - Kolordu, tümen ve alay komutanlıkları bugünkü savaşta bilgisi, ahlftkı, çalışkanlığı saptanmış ve denenmiş kişilere verilmeli ve askeri şüra kararlarının tam olarak uygulanmasına savaş yıllarında çıkan genç subaylar eğitim ve öğretim yoluyla yükseltmeli ve orduda disiplin ve ilerleme düşüncesinin çoğalmasına olanak sağlanmalıdır. Bütün alaylarda ve buna eşit kuruluşlarda haysiyet divanı kurulması zorunlu olmalıdır..
12 - Emekli edilmiş ve edilecek olan subaylardan bilim ve ahlük yönünden yüksek olmaları ve yurtsever bulunmalan nedeniyle istekli olanlar sınavla bucak müdürlüklerine, okul öğretmenliklerine ve benzeri birçok görevlere atamakla iki yönlü yarar sağlanabilir.
13 - Bugün birliklerdeki erler tümüyle birbirine karışmıştır ve silğh altında askerden...kaçak bulunan bütün kaçaklarla cezalan affedilmek üzere emsali silah altında bulunan bütün kaçaklarla mazereti kalmamış bakaya silah altına çağırılmalı ve bunların hemen birliklere yeniden yazıhp saptanması ve bundan böyle kaçağın kesinlikle kendi birliğine gönderilmesinin ilke olarak kabulü kesinlikle sağlanmalıdır.
14 - Eskisi gibi Osmanlı ülkesinin üç müfettişliğe bölünmesi ve tümen komutanlarının da bölgelerinde iç güvenliği sağlamakla görevlendirilmeleri ülkenin düzeni bakımından çok önemlidir.
[5 - Alındığının bildirilmesi.

K.O. 20 Komutan Vekili
Mahmut

BELGE, 156.

Çözülmüş şifre Erzurum, 17/10/1919
1457 T Gelişi, 19/10/1919
40
Amasyada **Tümen** 5 Komutanlığına
K: *14/19/1919* şifreye Temsilci Kurula:
İç politikamızla ilgili ilkeler kongrelerde hemen hemen olduğu gibi saptanmıştır. Erzurum ko

nusunda bir milis ordusu kesinlikle kabul edilmiyerek her halde sürekli bir ordu bırakılması ve bu ordunun mevcudu ne olursa olsun bugünkü kadroların azaltılmamasıdır. Komşu devletlerin sürekli orduları bulunması Jandarma ve gönüllü bir durum olursa memleketin genişliği ile orantılı mevcuda yükselememesi kesinlikle sürekli ordunun destekleyici güç olmasına gereksinme gösterir. Dundan başka her sene çok sayıda yirmi yaşındaki gencin oldukça öğrenim ve eğitim görmesi de genel eğitimimiz hesabına bir kazançtır. Bilginize sunarım.
K.O. 15 Komutanı
Küzım Kara Bekir
BELGE, 156.
1577 T Erzurum, 18/10/1919
30
Çözülmüş şifre Çok ivedidir
Amasyada Tümen 5 **Komutanhğına**
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Bugünkü Telgrafıma ektir.
1. İtilf Devletleri ya şimdi ya da barış konferansında doğu illerindeki ordunun ateşkes anlaşmasına göre silah teslim etmesini istemeleri olasıdır. Komşu devletlerden Gürcülerle özellikle kıyım sürdüren Emıenilerin sınırları gelecekteki durumları ve silah bırakmaları ayrıca karara bağlanıp saptanmadıkça hep tehdit karşısında bulunan halkımızın bir tek silah bile vermeye izin vermiyecekleri açıkça bellidir. Bu konunun önemle göz önünde bulundurulmasını dilerim.
2 Bundan başka kurtanlmış olan illerimizde çok Rus savaş araç ve gereci vardır. Bunların kıyılarda teslimi üstlenilmiş olduğu için haklı olarak istiyorlardı. Oysa örneğin Erzurumda bir ambarda bulunan Rus savaş araç ve gereçleri yirmi bin arabalıktır. Bu duruma göre bunların taşınmasına ne taşıt araçlarımız ve ne de paramız hiç yetmiyeceğinden bu konuda da dikkatli davramlması gerekir. İkincisi bunlar savaşarak alınmış silfthlar olup milletimizin hakkıdır.
3 Barış konferansına gidecek delegeleri Denizişleri Bakanı Paşa Hazretleri bileceğinden bu konuda aydınlatılmamı ve Salih Paşa Hazretlerine özel saygılarımın sunulmasına aracılık etmenizi rica ederim.
K.O. 15 Komutanı
Kazım
BELGE, 157.
Kastamonu, 18/1011919
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Yüksek selAm ve **ilginiz Salih Paşa Hazretlerine bildirildi.** Gösterdiğiniz değerli yakınlığa teşekkür etmiş ve kendisi için Ulusal Güçler tarafından yapılan görkemli karşılamadan memnun kaldığını yanıt olarak söylemiş oldukları bilginize sunulur.
Kastamonu Hakları Savunma Kurulu
Reşit
BELGE, *158.*
Şifre Sıvas, 1111/1919
Eızurunıda On Beşinci Kolordu Komutanı Küzıın **Kara Bekir Paşa Hazretlerine**
Ankarada Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine
Diyarbakırda On Üçüncü **Kolordu Komutanı Cevdet Beyefendiye**
Amasyada Denizişleri Bakanı Salih **Paşa** Hazretlerile yapılan görüşme sonunda temel kararlar ve eski, öneri ve düşünce özeti olarak kararlaştırılan maddeler olduğu gibi aşağıda sunulmuştur.

Barış konferansına gönderilecek kişilerin gerekli nitelikte olmalan koşuluyla seçilmesi işi hükümete bırakılmıştır.Hükümet tarafından gönderilmesi düşünülenlerin adları da eklenmiştir. Bu bilginin ilişkide

bulunduğunuz Hakları Savvunma Merkez Kuruluna bildirilmesini ve alındığının bildirilmesini rica ederiz.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
ÖRNEK
BELGE, 159.

İllşiktir (Belge 159-160)

Askerin politikayla uğraştığı düşüncesi uyandırılmamak hatta asker politikayla uğraşmamalı.

1. Ittihatçılığın, Ittihat ve Terakki düşüncesinin memlekette yeniden uyanması bir takım belirtilerin görülmesi politika açısından çok zararlıdır. Çünkü bütün İtilf Devletlerile Müslüman olmayan uyruklar bu ideoloji ve bu düşünceye karşıdırlar ve bu durumun vatan için yıkıma neden olacağını ve konferansa kötü etki yapacağını temsilciler birağızdan söylemektedirler. Ortam ve zaman kötü yorumlamaya ve yanlış anlamaya çok elverişli olduğundan en ufak bir eylem ve durumdan bile kaçınmak gereklidir.
2. Hükümetle ulusal örgütler arasında temel konularda anlaşma olmuş ve hiç çelişki ve anlaşmazlık kalmamıştır. Buna göre hükümetin durumuna ve gücüne zarar verecek en küçük bir karışmadan bile kaçınmak ülke esenliği bakımından çok gereklidir. Şu halde yürürlükteki kanunların kurallarına uymayı ilke edinmiş olan hükümete karşı filanın görevden alınması, filftnın atanması, filünın cezalandırılması gibi isteklerden vazgeçilmesi gerekir.
3. Oç alma politikası gütmemeye söz vermiş olunduğundan eskiden örgüte karşı çıkmak nedeniyle tutuklanmış kişiler varsa bunların salıverilmesi ve bunlar arasında yasak işler yapanlar hakkında savcılıkta yapılacak yasal kovuşturmaya karşı çıkılmaması gerekir.
4. Zorla göç ettirme dolayısile suç işlemiş olanların yasal olarak cezalandırılması adalet ve politika açısından çok gereklidir.
5. Savaşa katılmamızın yerinde olup olmadığı konusundaki inanışlara hükümet karışmaz. Fakat katılmanın yerinde olduğu yollu inanışların şimdilik gizli tutulması ülkenin esenliği gereğindendir. Çünkü yerinde bulduklarını duyuranlar Itibf Devletlerine düşman ve Almana dost sayılarak ürküntüye neden oluyorlar.
6. Meb'us seçimlerinin serbest yapılması, bize karşı yapılacak itirazların ve karışma- ların önlenmesi ve uyruklar arasında çıkması olası bulunan anlaşmazlıkları gidermek ve yurdun esenliği için çok gereklidir. Çünkü karışmalar olması dedikodu yaratmakla birlikte sözgelimi ünlü Ittihatçıların meb rus seçilmesi Itilftf Devletlerinin karşı çıkmalarına ve hatta karışmalarına yol açabileceğinden seçimlerin halkın oyuna bırakılması gereklidir. Uygun olan da budur. Gerçekte mebuslar meclisinde muhalif partilere de gereksinim vardır.
7. Coşkulu gösteri ve makalelerden yaz geçilmesi.
8. Iç güvenliği bozacak olaylara meydan verilmemesi ve evvelce köprüde adam vurmak şeklinde oluşmuş davranışların kendi onaylarıyla yapılmamış olduğunun duyurulması.
9. Hükümetten yana ya da ona karşı bir şey yazılmaması.

21 **Ekim 1919**
Denizişleri Bakanı
Salih Hülusi

BELGE, 160.

Toplanacak mebuslar arasında ittihatçılığm kötü işleriyle ilgili ve zorla göç ettirme ve adam öldürtme işleriyle ve millet ve memleketin gerçek çıkarlanna aykırı kötü işlerle lekelenmiş olanların bulunması doğru olmadığından bunu önlemek için olabilen yollara başvurulabilir. Bu yola gidiş kişisel hakları ve yasa kurularını çiğneyici nitelikte olmamalıdır. Güdülecek amaç temiz ve yansız kişilerin seçilmesini yeğlemek ve kötülük dileyenlerle yabancılarm herhangi bir itirazına ve karışmasına meydan vermemek için memleketimizdeki tüm siyasi partilerin ve Hıristiyanların seçime katılmasını sağlayarak toplanacak meclisin temsilcilik yetkisinin her bakımdan bütün mem

leketi kapsadığını kanıtlamaktadır.. Bu konudaki girişimlerde gecikilmiş olduğundan bundan sonra alınabilecek önlemlerle amacın tam olarak sağlanamayacağı akla gelmekle birlikte alınacak en iyi sonucun elde edilmesine çaba harcanacaktır.

22 **Ekim 1919**
Dcnizişleri **Bakanı**
Salih Hulüsi
BELGE, 16L

İvedidir.

Amasya Mutasarrıtlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine sunulacaktır:

Şeyh Recep ve arkadaşlarının telgrafhane sorunu oraya abartılarak yansıtıldığı için fazla önemsendiğini dünkü yazışmadan anladım. Durumu açıkça bilginize sunuyorum.

2. Bu adamlar Salih Paşa Hazretlerinin daha önceleri Sıvasta sürgün olarak bulunmasından yararlanarak,

Amasyaya kadar gelmişken buraya da çağırılması uygun olacağı düşüncesiyle bir takım saf kişileri aldatarak bir telgraf hazırlatıp imza ettirmişlerdir. İş önceden haber alınmış olduğu gibi sonradan kendileri de valiliğe gelerek böyle bir telgraf yazacaklarını söylemişlerdir. Durup dururken hiç bir neden yokken Salih paşa Flazretlerinin çağırılması elbette özel bir amaca yönelik olacağından memlekette dedikoduya yol açacak böyle girişinılerden vazgeçmenin elbette hayırlı olacağı sürekli olarak bir saat boyunca nedenleri ve kanıtlarıyla anlatıldı. Kendileri de söyleşilen sözlere inanmış gibi görünerek gittiler.

3 .Evvelki gece alafranga saat yirmidört sularında Şeyh Recep ile Ahmet Kemal ve Zaralızade Celğl adındaki iki arkadaşı telgrafhanede makine odasına girerek Salih Paşaya yazılan bu telgrafın çekilmiyeceğini anlamaları üzerine kendilerine yakınlığı olan bir telgraf memurunu aldatarak padişaha ve İstanbul telgraf başmemuruna orada yazdıkları bildiğiniz telgrafları çektirmişlerdir.

4 .Geceyarısı telgrafhanede geçen bu olaydan ne telgraf memurları ve ne de başka birisi tarafından hiçbir resmt görevliye bilgi verilmemiştir.

5 .Ancak ertesi sabah telgraf başmüdürü tarafından önce telefon ve ardından resmT yazıyla durumun valiliğe bildirilmesi üzerine hemen bu üç kişi yakalanarak polis tarafından ilk soruşturmaları yapılmış ve adliye memurları da geceyarısına kadar dairede alıkonularak evrakı kendilerine verilmiş ve kanun gereği olan tutuklama yazısı yazdırılmış ve bu kişiler de tutukevine gönderilmiştir.

6 .Bu olay yüzünden memlekette dinginlik ve düzenin bozulması gerçekten olası görülmemekle birlikte ne olur ne olmaz önlem alınmış ve devriye sayısı çoğaltılmıştır. Memleket bildiğiniz normal durumdadır.

7 .Sunulan ayrıntıh bilgilerden anlayacağınız gibi ilgili bazı memurların aldırmazlığı yüzünden ortaya çıkan bu olayın gerçekte önemi yok ise de sürmesi ve önemli ölçüde genişlemesi olası iken önüne geçilmiş ve alınan ivedi ve sert önlemler sayesinde buna benzer olayların bundan böyle çıkamayacağının açık olduğu özel saygılarımla bilginize sunulur.

20 **Ekim 1919**

Sıvas Valisi

Reşit

BELGE, 161

Çözülmüş şifre İzmit, *2011011919*

Çok ivedi

Sayı

1367

Sıvasta Üçüncü Kolordu Komutanhğına

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci Kurulu Başkanlığına:

Adapazarı ilçesinin Akyazı yöresinde Talüstan Bey ve Istanbuldan para ve direktifle gelerek atlı olacaklara otuz ve piyade yazılacaklara on beş lira vaad eden Bekir adında birisi ve Geyve altıncı daire tahsildarı Sapancanın Akçaş köyünden Beslğn adındaki adamların başlarına topladıkları atlı ve yaya kişilerle Adapazarı kasahasını basıp yağma edecekleri yerinden haber alınarak ilçe kayınakamı ve İzmitten gönderilen bir binbaşı ve Çerkez ve Abazadan yirmi, yirmi beş kadar atlı ile iki yüz bin ölçeğindeki haritada Lütfiye köyü yakınında Çarka köyünde buluştukları ve bu davranışlarının nedeni soruldukta padişahın yaşamakta ve halifelik konumunda olup olmadığını öğrenmek için Adapazarına makine başına gelmek istedikleri ve Mustafa Kemal Paşayı padişah olarak kabul edemiyeceklerini söylediklerini ilçe kaymakamı makine başında sancak mutasarrıfına bildirmiş ve bunların amacmın yönetimi devirmek olduğu direktiften İstanbulda önemlice kişilerle ilişkileri olduğu ve hatta bunların sanki bu yaptıklarından padişahın da bilgisi olduğunu söyledikleri bildirilmiştir. Durum hemen kolorduya bildirilerek kuvvet istenmekle birlikte ilçe kaymakamımn, Adapazarına gönderilmiş olduğu evvelce bildirilmiş olan birliği arabalarla Hendek doğrultusunda yola çıkarttığı ve kendisinin de dağılmaya başlayan bu kişileri Hendeğe doğru izlediği ve sözü geçen Bekirin toplanan kişilere Ingilizler bu iş için bir hafta süre tanıdılar, beş gün geçti iki günümüz kaldı işi çabuklaştıralım diye konuştuğu o kaymakam tarafından ek olarak bildirilmiştir. Işin genişlemesine meydan bırakmamak ve silğh patlamadan bu kişileri birbirinden ayırıp Bekir denilen mel'unu yakalamak için sancak mutasarrıfı ile birlikte Jandarma Binbaşılığından emekli Hafız ve o da Binbaşılıktan emekli ve çiftlik sahiplerinden ve Izmit Merkez Kurulu Ikinci Başkanı Çerkez Kızım ve Sap ancadan Zafer Beyleri o yere göndermeye karar verdik. Bu kişilerin girişiminden bir sonuç almacağı beklemnekte ise de kuvvet gösterisiyle baş eğdirmek de pek gerekli olup birliğin gidişinin sonucu ayrıca bildirilecektir. Bu sorunla ilgili olarak İstanbulda Hakları Savunma derneğinin temsilcisi ya da çok namuslu, vicdanlı, bildiğimiz muhafız ve tümenin bağlı olduğu Yirmibeşinci Kolordunun Komutanı ve yeni tutsaklıktan

dönen eski Yemen Kuvvetleri Komutanı Tuğgeneral Çerkez Ali Sait Paşadan bu işin nerelere ve kimlere kök saldığını sorup öğrenmek uygun gibi düşünülmektedir. Ali Fuat Paşa Hazretleri tarafından da Düzce taraflarına bir mıktar kuvvet gönderilmesi çok önemlidir. Durum bilginize sunulur Efendim.
Birinci **Tümen Komutanı**
Mustafa Asım
BELGE, 163.
Sayı Amasya, *2311011919*
36
Tel
Çok ivedidir
Adapazarı Kaymakamlığma
Talüstan, Bekir ve Besliln Beyler adında birtakım adamların bazı bozguncu işler yaptıkları öğrenilmiştir. Bunlara karşı sert ve çabuk önlemler uygulanmasında kesinlikle duraksama gösterilmiyerek zararlı eylemlerinin yok edilmesi ve sonucun bildirilmesi rica olunur.
Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma Derneği adına
Mustafa Kemal
BELGE, 164.
Çok ivedidir. Amasya, 2311011919
Şifre
Savaşişleri **Bakanı Cemal Paşa** Hazretleri
Adapazan ilçesinin Akyazı yörelerinde Itilfif ve Hürriyet Partisinden çeteci Bekir Bey ve arkadaşları Istanbuldan pek çok para ve direktille gelerek atlı olacaklara otuz ve piyade yazilacaklara on beş lira vaadederek birtakım adamları başına toplamaya kalkışmıştır. Ve kendisine rastlayanlara padişahın yaşamakta ve halifelik konumunda olup olmadığım öğrenmek için Adapazanna makine başına gelmek istediklerini bildirdikleri ve amaçlarının yönetimi devirmek olduğu ve elle-

* Bu ibarede "muhafız" kelimesinin ne anlamda kullanıldığı anlaşılmamıştır (B.Y.)

rindeki direktiften Istanbulda önemlice kişilerle ilişkileri bulunduğu ve hatta bunlann yaptıklarında sanki padişahın da bilgisi olduğunu söyledikleri ve sözü geçen Bekirin toplanan bazı kişilere Ingilizler bu iş için bir hafta süre tamdılar, beş gün geçti iki günümüz kaldı işi çabuklaştırahm diye konuştuğunun ve davranışlara karşı hemen zamanında etkin öniem alınmayıp iş ulusal örgütlere dokunursa en sert önlemlere girişmekte kendimizi haklı sayacağımızı bildiririz.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, 165.
Sayı 13 Adapazarı, 23/10/1919
Çok ivedidir
Geciktirilemez
Uçüıncü Kolordu Komutanı
20/10/1919 tarih ve 1/367 sayılı şifreye ektir:
Hakları Savunma Derneği Temsilci Kurul Yüksek Başkanlığına; Izmitte bulunan ve otuz beş erden oluşan askeri kuvvet ve Adapazarında Çerkez ileri gelenlerinin yardımıyla katılan atlılar ve mevcut jandarmalar ile sözü geçen adamlar üzerine gönderilen ilçe kaymakamı ve komutanlardan biri Tanrının inayetile tüfek patlatmaksızın önemli sayıda toplanmış ve toplanmakta bulunmuş olan eşkıyayı dağıtıp tahsildar Beslftn ve kardeşi Ihsan Çavuş yakalanarak Adapazarına getirilmiş ve subaylıktan kovulma Balıkesirli ve Istanbuldan para ve direktifle geldiği anlaşılan Bekir adındaki melun kaçmış ise de izlenmesi için askeri birlik çıkarılmış ve Istanbula savuşması olasılığı düşünülerek bazı önemlice istasyonlara da özel görevliler gönderilmiştir. Gerekti ayrıntıtarı sunarım. Sonuç olarak Istanbuldan önemlice ve fakat kimlikleri buraca daha bilinmiyen kişilerin yönetim ve kışkırtmasıyla çok elverişli olan bu yörede bir ayaklanma ve kargaşa çıkarmaya gönderilmiş olan Bekir adındaki yezidin alçakça girişimleri böylece Tanrının yardımıyla gelişememiştir. Mutasarrıf Beyle yarın Izmite dönüyoruz. Yalnız bu sancağın iç güvenliğini sağlamak için gezginci kuvvete

gereksinim olduğunu Mazhar ve Süreyya Beyefendiler iyi bilirler ve doğrulaılar. Elimdeki kuvveti önce de bildirmiştim. Istanbuldaki atlılardan hiç olmazsa üç bölüğüıı gönderilmesinin çabuklaştırılmasına yardım etmenizi önemle arz ve rica ederim.

Birinci Tümen Komutanı
Yarbay
Mustafa Asım

BELGE, 166.
Telgraf Adapazarı, 27/10/1919
Amasyada yahut Sıvasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
K: 23/10/1919

Yüksek emrinizi bugün aldım. Gerçekten bir hafta önce Istanbuldan özel olarak gelen Bekir Bey adındaki kişinin kışkırtmaları sonucu olarak Izmitin Derbent bucağından başlayıp Düzceye kadar Çerkez köylerinden silfthlı insanlar çağırılarak bir toplantı yapıp bozguncu işlere giriştikleri haber alınarak gecikmeden sancaktan getirtilen asker ve jandarma birlikleriyle kendim onları izlemeye çıktım. Tanrının ve vatanın gerçek çocukları olan öteki Çerkez ileri gelenlerinin yardımıyla, sonucu kötü olacağı anlaşılan bu topluluk tümüyle dağıtılmış, girişim başarısız kalmıştır. Sebeb olanlardan Beslğn ve bir arkadaşı yakalanarak merkeze getirilmiş ve tutuklamp adaletin pençesine tesim edilmiştir. Bu gibilere kanunun sertlikle uygulamasında hiç mi hiç göz yumulmayacağı kuşkusuzdur. İşin sancaktan size bildirileceğini sandığımdan size bilgi sunulamamıştır. Bununla birlikte arkası gelebileceği düşünülerek her türden olasılığa karşı hükümetin güçlü bulunması çok gereklidir. Gereken önlemlerin alınmasını diler ve yinelenmemesi için gereken çalışmalardan hiçbir zaman geri durulmayacağını bilginize sunarım.

Kaymakam
Tahir

BELGE, 167.

Tel Sıvas, **31/10/1919**
Adapazarı Kaymakamı Tahir Beyefendiye
K: *2740/1919*

Yabancı parası ve vatan hainlerinin kışkırtmalarıyla bozgunculuğa girişenlere karşı devlet gücünün gösterilmesi konusundaki yüksek çabanız övgüye değer. Tutuklananlar kimlerdir? Sorgulardan ne anlaşılmıştır? 0 taraflara ulusal örgütleri denetlemek amacıyla Istanbuldan gönderilen Kurmay Yüzbaşı Cemal Beyle ilişki kurulmuş mudur? Bildirilmesi rica olunur.

Anadolu ve Rumeli lhkları Savunma Derneği
Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal

BELGE, 168.

Adapazarı, 9/1111919
Sıvasta Temsilci Kurul adına Mustafa kemal Paşa Hazretlerine
K: 1/11/1919.

1 . Soruşturma tamamlanmış. Tutuklananlar Akçak köyünden Besln ve Ihsan Çavuş- tur. Kışkırtıcı ve düzenleyidiler arasında oldukları saptanarak askeri mahkemeye verilmişlerdir. Bunlardan başka Izmitteki Ingiliz Ibrahim denmekle bilinen kişinin düzenleyici olduğu da saptanarak onunla Talüstan Beyin yeğeni Kftmil ve Kayalardan Tahir için geçici tutuklama emri çıkarılmıştır. Ibrahimin yakalanmasını sancağı yazdım. Otekilerini de izliyoruı inşallah yakında onları da tutuklayıp adaletin pençesine teslim edeceğiz.

2 . Cemal Bey ile görüştük, birlikte Karasuya Rüştü Beyin yanına da gittik, saldırıların sonucunu şifre ile İstanbula yazmıştır.

3 . Yüksek emrinizi denetim için gittiğim bucaklardan döndüğümde bugün aldım. Yanıtının sunulmasının gecikmesi bundandır. Bağışlamnamı diler, değerli ilginize teşekkürlerimi sunarım.
Tahir

BELGE, 169.

Şifre Arnasya, 26110/1919

Ozeldir
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
Istanbuldan para ve direktifle Adapazarı yöresine gelip kafadarlarile birlikte kargaşa çıkarmaya çalıştığını bildirmiş olduğum çeteci Bekirin yerinde alınan önlemler sonunda girişiminin başarısız kaldığını ve kendisinin kaçtığını öğrenmişsinizdir. Bekirin yeniden Istanbula dönerek yeniden melunca girişimlerde bulunması büyük olasılık içinde olduğundan hakkında özel kovuşturma yapılması uygun görülmekle durum bilginize sunulur.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 170.

27 Ekim **1919**
Temsilci Kurul Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Bandırma Çerkezlerinden Bekir Sıtkı adında bir kötü kişinin emrinde iki subay kırk silğhlı arkadaşı olarakdan Adapazarı yakınındaki Abaza köylerine gelerek halkı ulusal savaşıma ve bugünkü hükümete karşı kışkırtmakta olduğu ve bu uğurda birçok para harcandığı ve işde bazı yabancı kışkırtmalar da sezildiği ve belki de kesin olduğu ve bu kışkırtmalara Çerkez, Abaza ve Lazlardan pek çok kimselerin katılmasının sürdüğü haber alınmıştır. Düzce ilçesinde bulunan Çerkez, Abaza ve Laz köylerinin öteden- beri bu gibi canice davranışlara kalkıştıkları deneyimlerle saptanmıştır. Bu gibi acı olayların meydana gelmesini önlemek ve buna kalkışanları bastırmak için tek araç jandarma kuvvetinden ibaret ise de bu kuvvetlerin şimdiki sayısı ve jandarma erlerinin çoğunlukla kötü kişi ve eşkıyadan olmaları ve jandarma subaylarının sivil idareyi hiçe saymak

yolunu tuttukları, başkaldırıcı alışkanlıkları her türlü önlem alma olanağını ortadan kaldırmakta ve sekiz aydanberi birçok vesilelerle yüce bakanlığa yaptığımız umutsuzca başvurularım kabul edilmemektedir. Vatanımızın yok edilmesine çalışan birçok yerli, yabancı unsurların varlığı açıktır ve işin başlangıcında ezilip yok edilmesine önem verilmezse ileride büyük bir yıkım olabilmesi doğal bulunduğundan durumu dikkatinize sunarım.
Bolu Mutasarrıfı
Ali Haydar

BELGE, 170.

Şifre Sıvas, 3111011919
İvedi
Bolu Mutasarrıfı Haydar Beyefendiye
K: 27/1O/1919
Bekir Sıtkının ve emrindekilerin izlenip ortadan kaldırılmaları ve yabancıların bu gibi girişimlerinin yapacağı zararların kesinlikle önlenmesi konusunda sizinle görüşerek ortaklaşa saptanacak bir plana göre davranılması ve edimli olarak yardım edilmesi gerekliliği büyük önem ve ivedilikle Izmit Mutasarrıflığma ve İzmitte bulunan Birinci Tümen Komutanlığına bildirilmiştir. Yapılan işlerin sonuçlarını sürekli olarak bildirmeniz rica olunur,
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, 170.
Şifre Sıvas, 3111011919
Ivedi .
Izmit Mutasarrıflığma
İzmitte Birinci Tümen Komutanlığına
Bandırma Çerkezlerinden Bekir Sıtkı adında birinin emrinde iki subay ve kırk silğhlı arkadaşı olaraktan Adapazarı yöresindeki Abaza köylerine gelerek halkı ulusal savaşıma ve bugünkü hükümete karşı kışkırttığı ve bu uğurda birçok pare harcamakta olduğu ve işin içinde yabancı parmağı bulunduğununu saptandığı ve Düzce ilçesinde bulunan Çerkez, Abaza ve Laz köylerinin bu kışkırtmalara eğilimli oldukları Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey tarafından yazılmakta ve eldeki jandarmanın nicelik ve nitelik bakımından amacı sağlamaya yeterli olmadığı bildirilmektedir. Kendisiyle gecikmeden ilişki kurularak sözü edilen kötü kişilerin zararlı eylemlerinin bir an önce önlenmesi ve millet hami yabancıların bu gibi girişimlerine kesinlikle engel olacak önlemlerin

alınması konusunda birlikte çalışarak edimli yardımda bulunulması ve yapılacak işlerden bilgi verilmesi önemle ve ivedilikle rica olunur.
Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma **Derneği Temsilci** Kurulu adına
Mustafa Kemal

BELGE, 17L

Pangaltı, **2011011919**
K.O. 3 Komutanlığına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine özeldir.
.Hürriyet ve Itilflf ile Nigehbancılar ve Ingiliz Muhipler Derneğinin oluşturdukları blok ve Ali Kemal ve Sait Molla gibi bazı kişiler, Müslüman olmayan unsurları sürekli olarak Ulusal Güçlere karşı kışkırtıyorlar. Rum ve Ermeni patrikleri bu konuda temsilcilere başvurmuşlardır. Adapazarında asılan Kazımın kardeşi Hikmet buradan aldığı direktif üzerine başına topladığı beş on silahlı adamla Ulusal Güçlere karşı eyleme geçmiştir. Yine bu yörede Değirmenderede para ile adam toplamaya başlamışlar ve Geyve Hükümetini basmaya karar vermişlerdir. Karacabeyde de bu gibi ufak tefek eylemler görülmüştür. Bursada Gümülcineli Ismailin düzenlediği çeteler bütün ilin iç güvenliğini bozmaya ve Ulusal Güçlere karşı eyleme başlamışlardır. Biz şimdilik zorla iş görmekten çok kötülüğe alet olanları elde etmeye çabalıyoruz. Bu kez Adapazarına giden görevli-

ye gerekli direktifi verdik. Hatta Adapazarı ve İzmit yöresinde dolaşan bazı çetelerin zorla göç nedenile dağlarda bulunduğunu anlayarak kendilerine güvence vereceğiz. Ancak bu işin hükümet tarafından kovuşturulmaması zorunludur. Aynı yoldan Adapazarındaki Hikmeti ve öbürlerini de elde etmeye çalışıyoruz. Bursanın ve Ankaranın nazan dikkatini çektik. Sizin tarafınızdan da girişimde bulunulmasını ve İzmit ve Adapazarında örgütün genişletilmesi için giden görevliye emredildiğinde bu yerlere de Ankaradan tüzüklerden gönderilmesi rica olunur. Giden görevlimiz Kurmay Yüzbaşı Cemal Efendidir. Barışçı yoldan buralarda sonuç alamaz ve zararlı kişiler amacımıza döndürülemezse gecikmeden şiddet kullanmak zorunlu olacaktır.
2 .Ulusal Güçlere karşı düzenlenen çetelerin eyleme başlaması buradaki muhalif blokun açık açık iş görmesi, Nigehbancılarnı bir günde hapisten çıkarılması, polis müdürlüğünün Ulusal Güçlerden yana olanlara geçmemesi önemli görevlerde hğM bize karşı olanların bulunması, Türkiye ajansındaki aldırışsızlık ve savsaklamalar bizim partinin yenilgisiyle sonuçlanacağı düşüncesini uyandırıyor. Hükümet çok ağır gidiyor. Henüz Kemal daha geri verilmediği gibi Kastamonu valisi olup ulusal savaşım nedenile tutuklanan İbrahim Bey bile yerine geri gönderilmedi. Arkadaşımız Kurmay Edip pek alft polis müdürlüğü görevini yapabilir. Kısacası hükümet bu ağıraksak davranışını sürdürürse bakanlardan bazılarının değiştirilmesi ve belki topunun düşmesi zorunlu olacaktır, sanıyoruz. Sizin ve Rauf Beyin hakkında Amerikan gazetelerinde çıkan yazı, İngiliz çevrelerinde kötü etki yapmış ve kuşkularını arttırmıştır.
Adam Blockun kesin ve içtenlikli olarak söylediğine göre Ingilizler Türkiyenin işgali için hiçbir karar vermemiş yalnız, parasal ve yönetsel denetim kesin imiş. Ingilizler subaylarına Türklerle ilişki kurmamayı emretmişlerdir. Nedeni sanki kandırılmak korkusu imiş Efendim.
Çanakkale Müstahkenı Mevki Komutanı
Albay Şevket
BELGE, 172.
Şifre Sıvas, 111111919
Bursada 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Beyefendiye
Bursa yöresinde Gümülcineli Ismail Beyin kurduğu çetelerin çalışmakta olduğu Istanbuldan bildiriliyor. Bunlar tümüyle yok edildi mi? İl içinde ulusal savaşıma karşı hiçbir bozgunculuk tohumu bırakılmaması bilinen yüksek anlayış ve yurtseverliğinizden beklenmektedir.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, 173.
Şifre Amasya, 2411W1919
Ivedidir
Ankarada Yirminci Kolordu Komutan Vekili Mahmut Beyefendiye

Savaşişleri Bakanının vali hakkındaki son direnmelerine de tarafImızdan aşağıdaki yanıt verilmiştir. Her halde sizin gibi sayn ve değerli bir arkadaşımızı üzmeyi istemeyiz. Ve bunun için elbette olabilecek her türden girişimde bulunuruz. Şimdiki hükümeti en çok zor durumda bırakan ve her hükümeti bırakabileeek olan ve aslında bizim de ulusal birliğimize aykırı düşen tutum, halkın hiçbir programa bağlı değilmiş gibi ayrı, ayrı hükümete karşı isteklerde bulunmasıdır. Çünkü hükümet bir kurulla anlaşmanın kolayını bulabilir. Fakat her ille ayn, ayrı anlaşmak olanaksızdır. Bu durumda çekilmekten başka çare bulamaz. Bugünkü hükümet ufak bir baskı karşısında çekilme eğilimlidir. Gelecek hükümetin kimlerden oluşacağı ve nasıl davranacağı bilinemez. Bu durumda amaca güvenle varılana dek gerekirse biraz da ödün vermek zorunludur.
Her halde Ankara durumun Cemal Paşadan alınacak son yanıta ve bildirdiğim görüşlere göre iyi yürütülmesi bilinen yetenek ve yurtseverliğinizinden beklenir Efendim.
Mustafa Kemal

BELGE, 174.
Kişiye özel Ankaradaıı, 2811011919
K.O, 3 K.

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Albay Şevket Beyden sizin adınıza gelen telgraf aşağıdadır:
Adapazarı yöresindeki olay hakkında şimdiye kadar elde edilen bilgiler aşağıda sunulur:
Bu olayla ilgili olarak Ulusal Güçlere karşı Adapazarı ve yöresinde isyan başlangıcı ile bundan ne yoldan yararlanılacağı konusunda Padişah, Ferit Paşa, Adil Bey ve Sait Molla ile Ali Kemalden oluşan grubun tasarımlarını içeren mektup kurye ile Sıvasa yol çıkıyor. ayrıca yola çıkarıldığını bildireceğiz. Adapazarı soruşturması sürüyor.
1 .Bundan iki ay önce Amasyadan Adapazarına gelen Çerkez Hikmet adında bir kişi Izmit ve yöresinde ve Adapazarı dolaylarında ötedenberi kendisine ve ailesine karşı olan Sait Bey ve başkalarının orada Ulusal Güçler örgütünü kabul edip uyguladıklarını ve bu bölge halkının tümünün Ulusal Güçlere katıldıklarına ilişkin telgraf çektiklerine haber alır, bu grup aynı zamanda Ulusal Güçler örgütüne dayanarak karşı olan tarafa biraz gösteri yaparlar. Hikmet Bey grubu kendisinin Amasyadan geldiğini ve Mustafa Kemal Paşayı tanıdığını, ancak kendisinin böyle bir örgüt yapmaya yetkili olduğunu ileri sürerek karşı çıkar. Hikmet Sıvasla haberleşmek ister. Karşı olan taraf bırakmaz. Ashnda Hikmet Mahmut Şevket Paşa olayı nedenile idama mahküm olduğundan ve karşısındakilerin de Ittihat ve Terakki zamanında görev ve servet sahibi olduklarını bildiğinden bir rekabet ve korku duygu- suyla Ulusal Güçlerden yana olanlara karşı bir tutum izlemeye başlar ve karşı örgüt kurar. Bunu sezen Sait Molla hemen Ingilizlere haber verir ve Hikmeti elde ederler. Hıristiyanlara karşı bir isyana kışkırtırlar. Bu konuya ilişkin belgeler elde edildi. Gecikmeden Fransa ve Amerika temsilcilerine verildi. Temsilciler bunu büyük önemle alıp Fransızlar derhal torpido ile Parise gönderdiler. Savaşişleri Bakanı Cemal Paşaya da verildi. Hükümet üyelerine güvenilmediğinden yalnız başbakana özel olarak söylendi. Hikmet de dün Istanbulda idi. Kendisi ile görüşüldü, Gerçeğin şöyle olduğu saptandı:
a) Hikmet Ulusal Güçleri kendisi kuramadığına üzgün.
b) Karşı olanların yaptığı bir örgüte girmeyi küçüklük sayıyor.
c) Ona karşı olanlar bu örgütten güç alarak kişisel birtakım yararlar sağlıyorlarmış ve zorbalığa başlamışlar.
d) Hikmete karşı olanlar veya Ulusal Güçleri temsil edenler ittihatçı imiş.
Karar;
Eğer Sıvas Adapazarma ve Izmite bir telgraf yazarak derse ki Ulusal Güçler Milli Örgütünden bazı kişilerin kişisel yararlarını sağlamaya ve başkalarına zorbalık etmeye başladıklarını haber aldık. Bu Kanunsuz davranışı kınarız ve kabul etmeyiz. Hikmet de bundan böyle muhalefet yapmıyacak para aldığını ve alet olduğunu kabul etmedi. Bu İngiliz düzeni lıerkesçe duyulduğu için artık uygulamaya geçilemiyeceğini sanıyoruz. Akdeniz Müstahkem Mevki Komutanı: Şevket
K.O. 20 K.
Tuğgeneral
Ali Fuat

BELGE, *175.*

GENELGE
Tel Sıvas, 31110/1919
Izmit, Adapazarı, Bursa, Konya, Balıkesir Merkez Kuruliarına
Ulusal Güçlerden olduklarını ileri süren bazı kimselerin kişisel yararlarını sağlamak amacıyla davrandıkları ve zorbalık etmeye giriştikleri işiti idi. Haksız ve kanunsuz davranışların ulusal örgütlerde yeri yoktur. Bu gibiler hakkında hükümetin kanunu uygulayacağı kesindir.
Anadolu ve Rumeli **Hakkın Savunma Derneği**
Temsilci Kurulu adına
Mustafa **Kemal**

BELGE, 176.
Şifre Sıvas, 211111919
Çok ivedidir
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
Istanbuldan aldığmıız güvenilir bilgilere göre padişahın Kiraz Hamdi Paşa ile danışarak Müşür Zeki Paşa başkanlığında bir kabine hazırladıkları ve Başbakan Paşaya çekilmesini önereceği bildirilmiştir. Bunu hiç olası görmemekle birlikte millet düşmam kimselerin iktidara gelmesi tüm Osmanlı ülkesinin Istanbul ile kesinlikle ilişki kesmesini zorunlu kılacaktır. Başbakan Paşa Hazretlerinin hiçbir gerçek ve uydurma nedenle görevlerini bırakmamaları konusundaki kesin zorunluğun uygun yoldan bildirilmesi rica olunur.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, 177.
Şifre Sıvas, 211111919
İvedidir
Kişiye özeldir
Ankarada K.O. 20 Komutanlığına
Erzurumda K,O. 15 Komutanı Kizım Kara Bekir Paşa Hz.
Diyarbakır K.O. 13 Komutanı Cevdet Beyefendiye (resmi yazı)
K.O. 3 Komutanı Salhaddln Beyefendiye
Konyada K.O. 12 Komutanı Fahrettin Beyefendiye
Amasyada Tümen 5 **Kafkas Komutanı Cemil Cahit Beyefendiye**
Torulda Yarbay Halit Beyefendiye Tümen 61 Komutanı Kazım Beyefendiye
Bursada Tümen 56 Komutanı Bekir Sami Beyefendiye
Edirnede Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beye
Mardinde Beşinci Tümen Komutanı Yarbay Kenan Beye
.Çok güvenilir bir kaynağa dayanılarak Istanbuldan bildirildiğine göre iki üç gündenberi emekli korgenerallerden Kiraz Hamdi Paşa padişaha gidip saatlerce padişahın yanında kaldığı ve aşağıdaki kararın ahndığı:
a) Ulusal örgütleri yok etmek amacıyla eski Dördüncü Ordu Komutanı Mareşal Zeki Paşa başkanlığında bir kabine kurulması, Kiraz Hamdi Paşa savaşişleri bakanı, Prens Sabahattin dışişleri, Tevfik Hamdi içişleri bakanı, Eşref ve Mahir Sait ve öbür kişilerin başka bakanlıklara atanması.
b) Padişahın şimdiki başbakana bugünlerde çekilmesini önermek isteğinde olduğu.
2 .Temsilci Kurul tarafından Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa aracılığıyla başbakana hiçbir gerek ve uydurma nedenle görevden çekilmemesi bildirilmiştir.
3 .Istanbulda Senato üyelerinden Mareşal Fuat Paşa politik işlere karışmaması konusunda padişaha ricada bulunacaktır.
4 .Ilişkide bulunduğunuz Hakları Savunma Derneği merkez kurullarına gereği gibi ve uygun yoldan bilgi verilmesi uygun olur.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 178.
Şifre Sıvas, 13110/1919
Kişiye **özeldir**
İstanbulda Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı
Albay Şevket Beye
Bir buçuk aya kadar meb usların seçimi sonuçlanıp inşallah meclis açılacaktır. Yasama gücüntin gerek yabancı ve gerekse iç düşmanlara karşı güven ve koruma altında görev yapması bugünün düşünülmeye değer ve çok önemli bir sorunudur. Istanbulda bu bakımdan iç durumu

nasıl görüyorsunuz? Itilfif Devletleri tarafından bir saldırı olasılığı var mıdır? Her iki olasılığa karşı gizli ve açık ne gibi korunma ve savunma önlemleri alınması düşünülmektedir? Güvenlik güçleri, jandarma ulusal ve gizli örgütler ve askert durumumuz bugün ne haldedir ve ne yapılmak tasarlanmaktadır? Bildirilmesini rica ederiz.
Temsilci **Kurul adına**
Mustafa Kemal
BELGE, 179.
Sayı Pangaltı, 20110/1919
108
Sıvas Üçüncü Kolordu K.
K: *13110,1919* şifreye:
1 .Mebusların toplanmasında hiçbir sakınca ve tehlike yoktur. Meb'uslar toplanınca, İhtilf Devletlerinin tüm meclise karşı herhangi gizli bir davranışı kamu oyunda hatta düşmanlarla uygarlık dünyasında bile kötü etki yapacağından, bunu yapmaları olası değildir. Ancak yasama meclisi bugünkü yetkisini genişletmesi sırasında, bize karşı olanların tehlikeli tavır takınmaları ve itihif Devletlerinin de bundan yararlanarak sizin gibi ünlü kişilere ve belli başh Ulusal Örgütlere saldırmaya kalkışmaları olasıdır.
Bu olasılık karşısında da, barış andlaşmasımn imzası için meclisin toplantıya çağırılmasının kararlaştırılması ve anayasa değişikliğinin böylece toplanacak meclise yaptırılması durumunda, Ulusal Güçlerden olan önemli kişilerin barış yapılana kadar ikinci ve dördüncü maddelerde belirtilen yolda davıanmalarının uygun olacağı düşünülmektedir.
2 .Yasama gücünün her türlü olasılığa göre iç ve dış düşmanlara karşı korunmasına barış yapılana hatta Mebuslar Meclisi görevini bitirene değin ancak Ulusal Güçlerin her kuvvetin üstünde olarakdan tam bir ululuk ve yurtseverlikle görevini sürdürmesi yeter düşüncesindeyiz.
3 .Istanbulda üç şubemiz vardır. Bunların üyeleri çoktur. Asker ve jandarma, sivillerin, memurların büyük çoğunluğu, askeri birliklerin hemen tümü elde edilmiş ulusal düşünce güçlendirilmiş ve ateşli yurtseverlerimizin kongredeki ulusal birlikleri gibi tüm ulusal gruplar ve namuslu ünlü kişiler ve aydınların amacımıza eğilimleri sağlanmıştı. Şimdiye kadar önemli konularda kendilerine sezindirmeden görüşleri alınmış, kısacası ulusal konuların çoğunda da buradaki gizli kurul taşradaki ulusal derneklerin açıkça eylem aracı durumuna getirilmiş ve yurtseverlik işlerinde de aynı yoldan görevlerini sürdürmüşlerdir. Eski hükümet zamanında örgütlenmesi bir ölçüde ilerletilen ve ayrımsız tüm müslümanlar içine alınan birliğin.., tamamlanmasına ve örgütünıüzün genişletilmesine ayrıca çalışılmakta ve Ulusal Güçler ilerledikçe açıktan örgüt kurulmakta ve düşünülmektedir. Fakat daha önce bildirilen düşüncelerden ötürü yukarıda belirtilen güçleri yönetecek kurulun gizli kalması ve Anadoluda sonuna kadar görevini sürdürecek olan Ulusal Güçlere dayanması ve ayrıca gizli örgüt kurmaya kalkışılmasının uygun olacağı düşüncesindeyiz. Bize karşı olanları da yavaş yavaş bu yöne çekmek de en büyük isteğimizdir.
4 .Kısacası her olasılığa karşı siz, Ali Fuat, Rauf, Refet Paşa ve Beyler gibi Ulusal Güçleri açıkça yönetenlerin barış yapılana kadar İstanbula ayak basmaları ve gazetelerde görülen meb'us olmak ve hatta orduya girmek isteklerini gecikmeden yalanlatarak her gücün üzerinde Ulusal Güçlerin büyük yurt görevinin yönetimini sürdürmelerinin çok gerekli olduğu konusunda olduğumuzu bildiririz.
Çanakkale Müstahkem Mevki K.
Şevket
BELGE, 180.

230 Pangaltı, 3011011919
Sıvasta **K.O. 3 K.**
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine özeldir.

- Ahmet İzzet Paşa, Başbakan, Savaşişleri Bakanı, Genelkurmay Başkanı, Bayındırlık Bakanı ve programlara tam bağlı ve yardımcı olan ama ne yazık ki bazı kardeşlerimizce kuşku ile karşılanan ve bağlılığıyla birlikte büyük bir gücü de bulunan Göz Doktoru Esat Paşa ile ayrıca Rauf Ahmet Bey ve öbür kimselerle kendileri istediği ve ilişki gereği görüş- tüm. Bütün düşüncelerin birleştiği noktalar şunlardır:
a) Mebuslar Meclisinin Istanbulda toplanması politik zorunluklar ve ülke kaderi bakımından gereklidir. Bei, de buna inandım. Yalnız Paşa,* Rauf, Bekir Sami Beyler Istanbula gelmemelidir. Çünkü düşük hükümet de daha önce Paşanın Istanbula getirilmesi durumunda kendisine kesinlikle ilişilmemesine söz vermesini Ingilizden istemişken söz vermediler. Son olaylar ise kinlerini arttırdı, Başbakan Paşa meclisin Istanbulda vicdan rahatlığı ile ve meşrutiyet kurallarma uygun karar alabileceğine yabancılardan söz alarak söz verdi. Fakat üç kişi için güvence alınamayacağındaı meb us olurlarsa izinli olarak dışarıda kalmaları ya da meb 'us olmayarak daha yüksek gönüllerin sevgilisi durumunda kalmaları, görevlerini sürdürmeleri.
b) Esasında hükümet yapılacak antlaşmada nisbi temsil yöntemini azınlıkların haklan açısından kabul etmek zorundadır. Şu durumda Ulusal Meclisin azınlıkların da yeniden katılmaları için dağıtılıp tekrar toplanması çevrelerce kesin sayılmaktadır.
c) Hükümeti devirmek, yeniden eski soydan getirmek için Ingiliz yardakçıları çok çalışıyor. Hükümet gerçekten iyi niyetlidir ve istekli değildir. Böyle olunca çekilirse muhaliflerin iktidara gelmesi kesindir.
2 - Seçimlerde en seçkin insanları seçtirmek, lekeli vcya tanınmış Ittihatçıları bir yana bırakmak, olabildiğince sosyalist, birkaç temiz Hürriyet ve Itilftlçı ve benzerlerini seçtirmek ve seçimlerde bunların gürültülerini haklı gösterecek baskılar yapmamak ve karışmamak,
3 - Hükümeti güç duruma düşürmemek,
4 - Bize zararı dokunacak olanları ne yoldan olursa olsun güvence vererek elde etmek istiyorum. Her taraf da bana bunu salık veriyor, Orneğin Refi Cevat ve sosyalistler gibi, saygı. Imza: Vasıf.

Çanakkale Müstahkem Mevki K.
Albay Sevket

BELGE, 181.

Şifre Sıvas, 111111919
Istanbul: Çanakkale Müstahkem Mevki Komutam
Albay Şevket Beyefendiye
K: 20/104919 tarih *108/812* numaraya.

1 - Meb'usların Istanbulda toplanması büsbütün tehlikeli ve sakıncalıdır. Çünkü millet ve memleketin kaderi hakkında söz söyliyecek mebusların tam güven içinde olan bir yerde toplanmaları zorunludur. Oysa halkına sıradan bir miting yapmak için bile izin verilmeyen, camilerine durumlarından Allaha yakarmak zorunda kalınan bir şehirde özellikle Ingilizlerin her türden etkisi altında olan Istanbulda bağımsız Mebuslar Meclisi toplanması olanaksız görülmektedir. Avrupalılar milletimizi meşrutiyete alışmış, ergin bir millet olarak tammış olsalardı o zaman Milli Meclise karşı bir saldırı ve el uzatma belki beklenmezdi. **Oysa Itilaf Devletleri milletimizi insan** yerine koymamakta, ateşkesten bu yana çeşitli haksızlıklarıyla, Türke karşı anlaşmalara ve verilen sözlere uyulmamasını bir namussuzluk saymadıklarını edimli olarak kanıtlamaktadırlar. Gerçi taşrada toplanılmasının birtakım propagandalara yol açacağı açıkça bellidir. Ama bunu yapacaklar, başta Venizelos olmak üzere, meb Fuslar meclisinin güvenli bir yerde kararlar almasınan tasaya düşen Itilftfçılar olacaktır. Buna karşılık millet, taşrada toplanmakla, halife ve padişahın bulunduğu yeri tehlikeli saydığını ve oradaki edimli işgali hiçbir zaman kabul etmediğini ve tanımadığını tüm dünya kamu oyuna ve islğm dünyasına edimli olarak göstermiş ve bunu protesto etmiş olacaktır. Bu konuda yapılan başvuru üzerine Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine kanıtlarıyla ve ayrıntılarıyla verdiğimiz yanıtın ana çizgileri özet olarak şöyledir:
a) Düşman donanmasının toplarının etkisinde, işgalci güçlerin ayakları altında, polis ve jandarmasımn ortaklaşa yaptığı karışmaları ve baskısı altında, basını düşmanların denetimi altında, kabine üyelerine varıncaya kadar giren çıkanlar düşman denetim ve teftiş ve engellemesi karşısında buluıan başkent bugün tam anlamıyla kuşatılmış durumdadır. Burada Osmanlı egemen-

* Mustafa Kemal Paşa

liği tinsel ve nesnel olarak geçersizdir. Buna Rum, Ermenilerin ayaklanmış durumlarını eklersek İstanbulda Millet Meclisinin güvenli olamayacağını, iş göremiyeceğini anlamakta duraksanamaz.
b) Birkaç kişiye yapılacak yabancı saldırısının, aynı ruh ve inancı taşıyan öteki mebuslara da yapılabileceği kesindir. Dahası bütün meclisin aynı akıbete uğramıyacağına dair bizi güvendirecek elimizde hiçbir şey yoktur. Bir şeyin iyi olduğunu sanmak tehlikenin yok edilmesine yetmez.

c) Bazı bakanların gidip gelmesi veya komiser* bırakması olabilir. Temelde kaderi bilinmeyen İstanbul, kaderi bilinen ve güvenli bir yerden kurtarılabilir. Venizelos'un Sehinikte hükümet bile kurması Atinayı kurtarmış ama hiçbir zaman başkentin başka yere taşınması anlamına gelmemiştir.
d) Padişahın halifelik yaptığı yer İstanbul'dur diye salt milleti temsil eden kurulun taşrada toplanmış bulunması ayrılık anlamına gelemez. Padişah isterse meclisi açmak için bir vekil atayabilir de.
e) Oteki siyasi partilerimizin bir bölümünün taşrayı istememeleri Ulusal Güçlerin etkisi altında kalmak kuşkusundan başka birşey değildir. Oysa milletin gerçek temsilcileri olan meb'usların büyük çoğunluğu da yabancı etkisinde kalmamak için taşrayı istemektedir. Büyük çoğunluk nerede ise yeter sayı oradadır. Aşkın kuşku ve duraksamaya kapılacak bu gibi meb'usların yurt ve ülke yararı için görevden çekilmeleri umulur ve beklenir.
2 .Meb uslar Meclisi varken ayrıca bir milli gücün edimli olarak iş görmesi memleket yararlarına zararlı olur, Meclisin Istanbulda toplandığı varsayımına göre etki altında kalacak mebusların ülke yararlarına aykırı bir kararı onaylamaları durumunda, taşradaki Ulusal Güçler bunu elbette tanımayacak ve böylece milletin kendi vekillerine karşı isyan etmiş bulunması gibi tuhaf ve mantıksız bir durum ortaya çıkacaktır. Vatanımızın kurtarılması ancak kanuni ve meşruti bir yöntemle olabilir. Bu ise salt milletin bağımsızlığım, vatanın bölünmezliğini amaç edinmiş kişilerin mebus olması ve çabasıyla olabilir. Bugün vatan ve millete yapılan en son ve büyük iyilik memleketi kurtarmaya kesin kararlı kişilerin güvenli bir yerde, yasal bir durumda ulusal meclise girmelerine çalışmaktır. Bunu özellikle İstanbulda bulunan sizler gibi yurtsever, aydın arkadaşlarımızdan bekleriz.
3 .Orgütünüzün genişletilmesi ve güçlendirilmesi konusunda güzel çahşmalannız övgü ve teşekküre değer. Durumun yarattığı fırsat çok büyüktür. Bundan yararlanarak sarsılmaz, yıkılmaz, güçlü temiz ulusal bir örgütün İstanbulda kökleşmesi yaşamsal bir işdir. Ulusal Savaşımı yönetenler ve bizler gibi kader güdüsüyle bunun başmda bulunmak tanrısal mutluluğuna erişmiş olanlar hakkındaki düşüncenize başlangıçta herkes katılmakta idi. Ancak, olayların yarattığı son durumlar Temsilci Kurulun bu kanısını haklı olarak büsbütün değiştirmiştir. Barış yapılana değin İstanbula ayak basmamak değil bizim için yukarda belirttiğimiz gibi bütün millet vekilleri için bile göz önünde bulundurulacak bir sorundur. Anıa bir millet bireyi olarak mebus olmak ve mecliste aynı ruh ve düşüncenin egemen olmasına çalışmak ulusal egemenlik ve yurdun bağımsızlığı yolunda sonuç alınacak bir zamanda çaba ve özverinin en yücesini harcamak bugün için Kurulumuzca vazgeçilmez bir görev sayılmaktadır. Bunda tek itici güç vatan kaygısı ve milletin geleceğidir. Temsilci Kurul yukarda belirttiğimiz gibi milli meclisin üstünde bir kuvvet tanımamakta ve bunu vatan için tehlikeli saymaktadır. Bu duruma göre benimle Rauf Beyefendi ve Refet Beyin ve daha kimler varsa bu kişilerin seyirci durumunda kalmamız kesinlikle isteniyorsa ve özellikle ulusun esenliği buna bağlı görülüyorsa gereği düşünülmek üzere gerekçeli olarak bildirilmesini özellikle rica ederiz.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 182.

Şifre .Sıvas, 411111919

İstanbul Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı
Albay Şevket Beyefendiye

K: 30/10/1919 tarih 230 sayılı şifre:

* **Temsilci**

1. .Vasıf Beyefendiye: a) Görüşüldüğü bildirilen kişilerden Rauf Ahmet ve Ferit Beylerin Istanbulun ancak İstanbuldan kurtulacağı düşüncesinde bulunduklarını samrız. Ahmet Izzet Paşa Hazretleri de aslmda ulusal savaşımın da Istanbulda kıyıma neden olabileceğini sanıyordu. Sözlerine uyulması herşeyden önce bu inanışının değişip değişmediğini bilmeye bağlıdır. Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine gelince, onun da kararsız olduğunu bilirsiniz. Abuk Paşa da ayın nitelik ve ruhsal durumdadır. Göz Doktoru Esat Paşa hakkında ise kesin bir görüşüm yoktur. Yanlız kendisini yakından tanıyan bir kısım arkadaşlanmız onu son derecede kısır düşünceli, pek fazla ün düşkünü gösteriyorlar. Kısacası kararlılıklarında ve düşüncelerinde oturmuşluk ve tutarlılık bulunmayan ve Istanbulda düşman baskısı altında düşünen bu devlet adamları ve kişilerin öğütleri incelenmek gerekir. Yine bildirelim ki, Meb'uslar Meclisinin her bakımdan güvcnli bir ycrde toplanması, ilk ve temel koşuldur. Istanbulda güven olmadığını ve olamıyacağını hem Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine hem de Ahmet Izzet Paşa Hazretlerine ayrıntılı olarak ve dahası Şevket Bey kardeşimize de özetliyerek açıkladık sanırız. Gerçi birçok sakınca bulunduğu yadsınamaz , Ama kesin zorunluk karşısında bunların ne ölçüde dikkate alınması ve hesaba katılması gerekeceğini sağduyunuza ve mantıklı düşüncenize bırakırız. Asıl şaşılacak şey isimleri bilinen üç kişinin güvenliğini sağlamaya gücünün yetmeyeceği belirlenen hükümetin öteki meb usları nasıl koruyabileceği sorunudur. Bizde yavaş, yavaş oluşmaya başlayan düşünce ve kanı ne yazık ki yabancıların değil belki onlardan çok şimdiki hükümet üyeleri ile, başka kişilerden bazılarının bildirilen üç kişiyi sakıncalı saymakta olmalarıdır. Hakkımızda eskiden yasaya aykırı ve haksız olarak alınmış olan kararların ve verilen emirlerin hAlft düzeltilmesine girişilmemiş olması da bu düşünce ve kanımızı güçlendirmektcdir. Bununla

birlikte meclisin toplantı yeri konusundaki görüşler Temsilci Kurulun düşüncesi olup bu konuda merkez kurulu aracılığıyla ulusun kamu oyu sorulmakta bulunduğundan oyların sonucuna ve bundan doğacak karara göre davranılması doğaldır. Siz de pek iyi biliyorsunuz ki bütün çaba ve çalışmalarımız bugünkü hükümeti yerinde tutmak, onu dışarıya ve içeriye karşı güçlü kılmaktır. Tersi aklımızdan geçmedi.
b) Nisbi temsilin kabulü zorunluluğu karşısında meclisin dağıtılmasını şimdiden düşünen bir çevrede ve olayların etkisi altında Mebuslar Meclisinin toplanmak istemiyeceğini de doğal saymak gerekir sanırız. Nisbi temsili bizim ilkelerimizin dördüncü maddesi kabul etmediğinden bizim ilkelerimizi savunacak meb'usların öncelikle dağıtılacağı bellidir.
c) Hükümetin iyi niyetinden kuşkulanmak istemeyiz. Ve dileriz ki yaptıklarıyla bizim bu isteğimizi pekiştirsin ve güçlendirsin. Fakat 'istekli değildir" sözlerinden bir şey anlayamadık, amaç birlikte ve elele bu vatana gerçekten hizmet etmek midir yoksa sıkışık zamanlarda bizi yalnız bırakmak mıdır? Bunun şimdiden aydınlanması gerekir. Karşı görüşlü olanların işbaşına geçmesinden korkınak yarar sağlamaz. Böyle olunca tutum ve gidiş değiştirilemez.
2 .Seçim konusundaki yansız tutumumuz, bizimle birlikte çalıştığınız için sizce bilinmektedir. Saygılar sunarız.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 183.
Çözülmüş şifre Harbiye, 6/1111919
[yedi ***193131***
Sıvasta K.O. **3** K.
Temsilci Kurula: Milli Meclisin taşrada toplanmasının sakıncalarını bilginize sunmuştum. Elbette o sakıncalar arasında toplanma olanağı da dikkatinize sunulmuştu. Bildiğiniz politik sakıncalar var. Ikinci olarak yönetim sakıncalan var. Uçüncü olarak da toplanma olanağı yoktur. Çünkü meb'uslann büyük bir kısmı bu düşünceden yana olsa da önemli bir kısmı da buna karşı olacak ve kanuna ve politik ve yönetsel sakıncalara dayanarak Istanbulda toplanmayı istemekte direnecektir.
Hükümet ve senato üyeleri de genellikle ayrıksız olarak bir düşüncededir. **0** halde taşrada kim ve nasıl toplanabilir? Bilirsiniz ki meclisin özgürlüğünü sağlama kaygısı da benim yüreğimi pek çok sızlatıyor. Ama zorunluk duyguya üstün oluyor. Çok rica ederim, bu konuda olumlu yanıtınızı ivedilikle kabineye bildiriniz. Japon Rıza Bey ile pek yakında iyi haberlerle yanınıza

geleceğim. Rauf Bey isterse Haşim Deyi de alayını, Sulh ve Selğmeti tümüyle kazandık demektir. Milli Türk* gibi bizim Milli Ahrarı yıkıyoruz. Milli Kongre yola gelecek herkese derin saygı. Vasıf 6/11/1919 tarih ve 73 sayılıdır.

Savaşişleri Bakanı
Cemal

BELGE, 184.

Pangaltı, 1911111919
Sıvasta ILO. 3 **Komutanlığına**
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Mebusların İstanbulda toplanmasında mebusların ileri süreceği düşünceler bakımından, hiçbir tehlike düşünülemez. Mebuslardan en aşırısı barış sorunu sözkonusu oldukta hükümeti Ermenistan kurulmasından, Arabistana bağımsızhk vermekten, Iraktan yaz geçmekten, Anadoluda söz geçirme bölgeleri aynlmasından dolayı sakındıracak diyelim. Ingiltere, Fransa, Italyayı gücendirecek bu düşünceler İstanbul gazetelerinin ve hükümetin yetkili, sorumlu ağızları tarafından yüzlerce defa söylenmiş ve söylenmekte bulunmuştur. Yazışma yapmadan varsayımlar ortasında kaldığıma düşmanlarımızın kimseyi düşünmediklerini söylemekten alıkoymayacakları tartışmaya bile değmez. Fakat yine bir varsayım olarak Arabistanın kesinlikle bizden ayrılması konferansça kararlaştırılırsa hükümetimize yapılacak böyle bir öneriyi hükümet ya kabul edecektir ya da buna karşı olmanın gerekçesini hazırlayarak geri çevirecektir. Padişah, Avrupaya karşı gelmek düşüncesini tutmayıp uyuşmak, yolunu yeğler ve meclis buna karşı durursa meclis ister burada, ister Anadoluda olsun Padişah onu dağıtır ve düşüncesine uygun bir kabineyi işbaşına getirir ve Ulusal Güçlerle aynı düşüncede olan meclis padişaha karşı düşmanlığını açığa vurursa Anadolu kimin arkasından gider. Barıştan yana olan halife şimdi kendisinin özveriye zorlayan Ulusal Güçlere mi bağlı olsun? Bunu iyice tartıp ona göre davranmak zorunlu olacağına ve işin değerlendirmesinden çıkacak sakıncalar yerinde olduğuna göre meclisi Anadoluda toplamak düşüncesinden vazgeçmek bir vatan borcudur düşüncesindeyiz. Saygı sunarız. Kara Vasıf

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı
Albay Şevket
BELGE, 185.
Şifre Sıvas, 29110/1919
Kişiye özeldir
Çok ivedidir
Erzurumda On Beşinci Kolordu Komutanı Küzım Kara Bekir Paşa Hazretlerine
Ankarada Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine
Diyarbakırda On Üçüncü Kolordu Komutanı Cevdet Beyefendiye
Konyada On İkinci Kolordu Komutanı Fahri Beyefendiye
Mebuslar Meclisinin toplanma yeri, toplantıdan sonra Temsilci **Kurulla Ulusal Örgütlerin alacağı biçim** ve çalışma yöntemi, Paris Barış Konferansının hakkımızda olumlu veya **olumsuz bir karar vermesi üzerine nasıl davranrfacağı gibi önemli kararlar konusunda** *15,13,* 12, **20** ve 3 **üncü Kolordu Komutanlarıyla düşünce ahşverişinde bulunulması görüşülmüştür.** Sizce bir sakınca görülmezse bölgenizi denetleme görüntüsü altında merkezden ayrılarak Kasımın yedisi ile onuncu günü arasında Sıvasta bulunmak üzere yola çıktığınızın bildirilmesini rica ederiz. (Yalnız Cevdet Beye; son durum nedeniyle Diyarbakırdan ayrılmak olanağı bulunmazsa Kurmay Başkanınızın gönderilmesi sizin kararınıza bağlıdır). Telgrafın vardığının bildirilmesi rica olunur.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
* **Parti**

BELGE, 186.
Şifre
K.O. 15 Komutanı Küzım Paşa Hazretlerine
Fuat Paşa geldi. Gözlerinizden öper. Yola çıktığınız haberini hasretle bekliyoruz. Yeni ve çok önemli bir durum karşısındayız. Hepimiz saygı sunarız.
Mustafa Kemal
Şifre
Edirıede Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beyefendiye
Bahkesirde Komutan Yusuf Izzet Paşa Hazretlerine
Bandırmada Tümen Komutanı Kazım Beyefendiye
Borsada Tümen Komutanı Bekir Sami Beyefendiye
Diyarbakırda K.O. 13 Komutanı Cevdet Beyefendiye
Halit Beyefendiye
Görüşmek üzere Ali Fuat Paşa Sıvasa geldi. Küzım Kara Bekir Paşa geliyor. Sizi yolun uzaklığından ve bölgenizin öneminden ötürü çağırmayı göze alamadık, görüşeeeğimiz konuları birer, birer size de bildirerek değerli düşüncelerinizi soracağız. Hepimiz saygı sunarız. Kardeşim.
Temsilci Kurul adına
Mustafa **Kemal**
BELGE, 187.
Kara **Hasan Oğlumuza**
Selğm eder gözlerinizden öperim. Millet ve devlet için en önemli görevin güvenlik olduğu herkesçe bilinmektedir. Çünkü nerede güvenlik tam olursa islğm adaleti oradadır. Senin ile Savaştepeyi çevirdiğim zaman Cuma namazı kılmayan Çerkezlerden birçoklarını gördük. Ne durumda gezdiğimi bil. Işte Koca Süleyman kuşağı bugün ayaklanan Müslümanlar Muhamediye Partisinden baka partilerin tümüne lanet ederek sevgili padişahımızın halifeliği çevresinde toplanarak ittihatçı ve farmason melunların on senedenberi bu yüce islam devletini çetecilik ve haydutlukla ne durumlara getirdiklerini en adaletli akıl sahibi anlar. Ve bunlara lanet eder. Hepinizi eşkıya diyerek ne kötü durumlara koydular. Size karşı kullandıkları kuvveti unutma. Şehit çocukları, kadmları ot, toprak

yedikleri yakıt, açlıkla şehit ettikleri yakıt onların evlerinde hükümet memurları ve şube hainleri helvalar, kuzu ziyafetleri ve halk üç yüz kuruşa bir arşın basma aldıkları yakıt kendilerinin evinde Musevi Nesim ve benzerlerinin rüşvet olarak aldıkları kumaş denkleri evleri için idi oğlum, bunları Yüce Tanrıya hesap verecek olan beş yakıt namazı kılanların yargılanmasıyla mahküm etmek isterim bunun için o koca,...Tanrıya secde etmeyen Suphi ve Kara Ibrahim ve Con Mehmetlerin ve öbürlerinin kötü düşüncelerine kapılmayarak bu katil, hain güruhundan hükümette ve başka yerde bulduklarına aman verme malları size helftldir. Müftüye başvur doğru fetvasını al bunlardan daha aşırı Müslümanlar için kimse yar olmamıştır. Rica ederim Müslümanların kıblesi olan yüce Kflbeden ve Tanrının elçisi Peygamberimiz efendimiz hazretlerinin huzurundan, dinimizin kutsal değerlerinden bizi yoksun eden Çanakkale Boğazından milletin Müslüman çocuklarını denize dökeni ve Kafkas dağlarında Arabistan çöllerinde Acemistanda ve Yanya ve Romanya dağlarında yere seren ve bugün İstanbulda yüz bin Islam kadınlarını ve kızlarını vesika verip fahişe yapan bu conlar farmason değildir de kimdir. Allah ve Peygamber aşkına Müslüman ve Muhammed dininden olan kardeşlerimiz Muhammedin kurtarıcı partisinden başka bir parti bizim için kesinlikle yasaktır. Islftm halifemiz etrafında toplanarak bu Müslüman şehrinden bu mel'unları koyalım. Adaletli olan şeriatimizin kurallarına göre kul ve hükümet sahibi olalım. Işte bunlar olmak için senin beş yakıt namaz kılan silhşor büyük Türklerin ve Müslümanların çabalarına bağlıdır. Bu hainlerin kırk günden- beri benim ve arkadaşların Müslümanların yok edilmesi için tam iki kolordunun topları ve makineli tüfekleri kırk dört saat sert savaştılar iki şehit ve iki yaralı var. Daha çok yapmayarak Tanrının iyilik ve yardımı peygamber hazretlerinin manevi desteği ve hayrağın duasile kendileri perişan olmuş ve yedi yüzü aşkın asker de ellerinden alınıp memleketlerine gönderilmiştir. Oralarda bu melunların zor kullanarak topladıklırı suçsuz askercikleri toplayarak memleketlerine gönderiniz hükümette bu mel'unlardan bırakmayın. Hele jandarma subaylarından kuyruğu kesik adaylar denilen kazları hemen gebertiniz bu yoldaki Müs

lümanların birleştiklerine ilişin halifeliğe telgraf yazdır gayretli Müslüman **çocuğu** Tanrı yardımcımız olsun. Amin.
30 Kasım 1919
Bunun tersini hiçbir zaman yapma oğlum sonra milletin karşısında hesap vereceksin. Eski Izmit Mutasarrıfı ve Muhamedi
Tümeni Komutanı
Ahmet Anzavıır
Öteki Mektup
Orada bazı Ittihatçı Çerkezler vardır. Bunların size söyliyeceği yalan sözlere hiçbir zaman kesinlikle kulak verme ve size yazdığım öteki uzun mektuptaki gerçeği anlatıp birbirinizinden ayrılmıyacağınıza ve bu din ve devlet ve padişahımız uğrunda can vermek için birleşerek bunlara sen başkanlık et ya da din bilginlerinden birini baş yap herhalde oradaki halkın huzur ve rahatına son derecede dikkat ediniz oğlum yaptıklarınıza ve başarınıza ilişkin telgraflarınızı Kirmasti ve Karacabey ve Bursa yörelerinde beklerim.
Ahmet Aıızavur

BELGE, GİZLİ, ÖNEMLİ, 188.
MÜDAFAAİ HUKUK DERNEĞİ

ÖRGÜT TÜZÜĞÜNE EKTİR (1)
Yalnız ilgililere özel ve gizlidir
.Bağımsızlıklarını koruma uğrunda kurulmuş ve örgütlenmiş olan ulusal güçler her türlü karışmaya ve saldırıya karşı korunmuştur. Devlet ve milletin kaderinde ulusun isteği etken ve egemendir. Ordu yüce halifelik makamının dokunulmazlığının da güvencesi olan bu ulusal isteğe bağlı ve onun hizmetindedir.
2 .Ordu bir saldırı olunca kendi planına göre işlerini yöneteceği için ayrı olarak aşağıdaki örgütler kurulur.
3 .Ulusal örgütlerimizle ordu arasındaki bağlantıyı Temsilci Kurul sağlar. Ancak bir tehlike anında her merkez yakınında bulunan birlik komutanlanyla da bağlantı kurar.

Ulusal Birlikler

4- Ulusal birlikler Hakları Savunma Derneğinin yönetim kurulları ve merkez kurulları tarafından oluşturulur. Bu konuda gereken yardımı askerlik şubeleri başkanları ve bölge komutanı yapar. Bu örgütlenmede aşağıdaki noktalar dikkate alınır:
a) Müslüman olmayan unsurların bolluğu;
b) Başkaldırma eylemlerinde etkisi duyulan güçler;
c) Salt soygunculuk ve öç almacılık yapan ve bu gibi başka nedenlerle cinayeti işleyen ve eşkiyalık yapan Müslüman ve Müslüman olmayan çetelerin azlığı ve çokluğu.

5 .Ulusal birlikler durucu ve gezginci olmak üzere iki türlüdür. Genellikle çatışmak ve güven ve düzen sağlayıp sürdürmek ve gerektiğinde ordunun işini kolaylaştırmak amacıyla gezginci birlikler kurulur. Bundan başka eşkıyanın saldırısından ve Müslüman olmayan unsurların başkaldırmalarından ve saldırılarından kasaba ve köyleri koruyup savunmak için mahalle, köy ve bölgelerde durucu birlikler oluşturulur.

6 .Gezginci birlikler silah altında görev yapan erlerden başka bütün milletin eli silflh tutan gençlerinden oluşturulur. Bir tehlike anında yapılacak çağın üzerine orduyu seferber duruma getirecek olanlar orduya katılır. Geri kalan güçler yerel tehlikelere karşı olup bunlara gerektiğinde makineli tüfek ve top da verilir. Erlerin savaş görmüş olması yeğlenir. Komutan disiplin kurmaya yetenekli ve becerikli olmalı birlikler eşkıyalık yapacak kuvvetler olmayıp hizmetini ve hayatını ülkenin ve ulusun esenliğine adamış azla yetinen, yurtsever kişilerden oluşmalıdır. Birliklerin kuruluş, emir ve komuta işleri ve yönetimi tıpkı askert manga, takım bölük gibidir. Ödüllendirme ve cezalandırma da tıpkı askerlikteki gibi olur.

7 .Birlikler sade kendi bölgelerinde değil gerektiğinde yakın bölge birliklerile işbirliği için öteki bölgelere de geçerler,

Bu görevler oranın yönetim kurullarının ve merkez kurullarının emrile yapılır. Ancak önemli durumlarda birlikler kendiliklerinden yardıma koşmakla yükümlüdürler. Ancak bu durumda bağlı bulundukları yönetim ve merkez kurullarına bilgi verirler. Onemli sayılan yerlere gerektiğinde yardımcı güç olarak bir ordu birliği dc gönderilir.

8 .Il merkez kurullarıyla Temsilci Kurul gerekli gördüğü bölgelerin birliklerini tehlike altında bulunan herhangi bir komşu bölgeye gönderip orada toplayarak görev yapmaya çağırabilir. Bu durumda bölgeler kendilerine bağlı birliklerin noksanlarını tamamlayıp göndermekle yükümlüdür.

9 .Durucu birlikler, gezginci birlikleri oluşturanların dışında kalanlardan kurulur ve bunlar tarafından gerekli görülen köylerde, bucaklarda; kasabalarda kasaba ve şehirlerin hcr mahallesinde savunma düzeni kurarak Hıristiyanlann kıyım yapmak ve iç güvenliği bozmak gibi melunca amaçlarına ve eşkıya çetelerinin saldırı ve cinayetlerine karşı önlemler alınır.

10 .Durucu ve gezginci ulusal birliklere gerekli çeşitli silfthların sağlanması önemlidir, eşkiyadan alınan silahlar, zenginler tarafından para ile elde edilebilecek olan tüfek, rovelver bomba silahlanmaya yardımcı olabilir. Bu konuda ordunun da yardımı istenir. Hayatlarını ve beslenmelerini sağlamak da aynı yoldan olur.

11 .Her türden fazla silahlarla cephaneli erle araç ve gereçler elverişli yerlerde depo edilir. Yabancıların eline, düşman eline geçmesi olasılığı bulunan depolar tehlikeli bölgelerden gizlice başka yere taşınır ya da zorunluk doğarsa, yağma biçiminde kaldırılıp güvenli yerlerde depo edilir ya da tehlikeli bölgelerde halka dağıtılır.

12 .Silfthlar herzaman milletin malı ve bunların yitirilmesi millet varlığının kaybı demek olduğundan silah dağıtımı askeri birliklerdeki yönteme göre yapılacağı gibi gezginci ve durucu birlikler dağıtımda kefillikle ve düzgün numara altında kayıtlarla birlik komutanlarının sorumluluğu altında yapılır.

[3 .Ulusal birlikleri oluşturacak herkese Yüce Kurana el bastırılarak yemin ettirilir. [4 .Birliklerin sağlık işleri için daha önce askerlikte ders görmüş olanlardan yararlanılmalıdır. Gereken silğh ve sargı takımları ordudan istenir.

15 .Bu ek de bir yönetmelik niteliğinde olup yerin gerekleri ve koşulları gözetilerek uygulanır.

BELGE, 189.

Şifre Sıvas, **511111919**

Başyaver Salih Bey tarafından açılacaktır

Savaşişleri Bakanı Cemla Paşa Hazretlerine

Aşağıdaki noktalar, salt sizin kabinede Temsilci Kurulumuzun delegesi bulunmanız dolayısıyla sunulup sorulmuştur. Ahmet Fevzi Paşa Başkanlığında Yargıtay üyelerinden Cafer Ilhami ve Fetva Emini Hasan Efendilerden oluşan bir kurulun Ankara, Sıvas, Erzurum illerine gönderilmiş olduklarına ilişkin Temsilci Kurula sizin tarafınızdan bilgi verilmemiştir. Bu kurulun gönderilmesindeki amaç özellikle Fetva Emini ile Kamil Paşa Kabinesi zamanında polis müdürü olan kişilerin böyle bir kurulda bulunmalarının anlamı anlaşılamamıştır. Bu gibi daha başka kurullar gönderilmiş ya da gönderilecek midir? Aydınlatılmaklığımızı rica ederiz.

Temsilci Kurul adına

Mustafa **Kemal**

BELGE, 190.

Çok ivedidir Babıali, 811111919

Sayı

8084

Sıvasta Üçüncü Kolordu Komutanhğına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

‘Içişleri Bakanının kuşku uyandırabilecek davranışlarına dikkatinizi çekmeyi gerekli görürüz sözleriyle ne

demek istendiği anlaşılamadı. Bu noktanın ivedi olarak açıkça bildirilmesi.
Savaşişleri Bakanı
Cemal

BELGE, 191.
Sayı 325 Harbiyeden, *911 111919*

Sıvasta K.O. 3 Komutanlığına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
1. .Seçimlerin iyi ve dürüst yapılması ve Mebuslar Meclisinin Istanbulda toplanması ve ulusal örgütler adına hükümet işlerine karışılmaması yolunda hükümetin size öteden beri yaptığı bildiriler kesindir. Nerelerde ne yolda karışmalar yapıldığı sorulmakta ise de yapılan karışmalar örnek göstermeyi gerektirmiyecek ölçüde açık ve birçok telgraflarımızda ileri sürülen isteklerin de aynı nitelikte olduğu bellidir. Hükümet belirtilip ilftn edilen tarafsızlıktan ayrılmıyacağı için ulusal örgütlere karşı görüşte olanlara baskı yapılması ve bunların cezalandırılması yönüne gidemez. Ama bunlar arasında birtakım kimselerin kanuna aykırı işler yapmaya kalkışacakları saptanırsa haklarında gereken yasal işlemi de duraksamadan uygular. Bununla birlikte ulusal örgütlere bağlı olanların işlere karışmalarına son yenimezse yalnız örgütlere karşı olanlarla uğraşmak hükümetin etki altında bulunduğunu göstereceğinden önce ulusal örgütlerin yapılmış anlaşma uyarınca kabineye tam güven göstermesi ve hükümetin yaptıklarına uyması zorunludur. Aslında bu amaç sağlanmadıkça ve memlekette yalnız tek bir hükümet bulunduğu inancı doğmadıkça Barış Konferansına çağırılmaklığımız olabilecek şeylerden değildir. Itilaf Devletlerinin temsilcilerinin demeçleri de bunun doğrulamaktadır. Şimdiki kurum birazcık daha sürecek olursa hükümetin çekileceği kesindir.
2 .Kabinenin görüşünü yukarıda belirttim Efendim.
Savaşişleri **Bakanı**
Cemal

BELGE, 192.
Şifre Sıvas, 12-1311111919
[yedi
Başyaver Salih Bey tarafından
Açılacaktır
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine

K: *911Tt11919* tarih ve *325* sayı.
Ulusal örgütlerin memleket ve millet için ölüm kalım sorunu olduğu pek haklı olarak yüksek hükümetçe de onaylanmış ve kabul edilmiş ve dahası Ulusal Meclisin toplanmasından sonra da kalıp sürmesi isteği ile vatan kaygısına yönelik milliyetçi duygular ve yerinde ve uzak gönülü düşünceler açıklanmıştır.
Seçim mücadelesi o kadar serbest yapılmaktadır ki en iyi ve uygar ülkelerde bile böyle karışmasız bir seçim yapılmamıştır sanırım. Hakları Savunma derneğinin ve Temsilci Kurulumuzun yasaya aykırı bir etki ve karışması olmamıştır ve olmayacaktır. Herkes adaylığını kendisi koymaktadır.
Mebuslar Meclisi ile ilgili görüşümüzü biiginize sunmuştuk. Bu görüşleri kabul edip etmemekte elbette hükümet tamamiyle serbesttir. Merkez kurulları aracılığıyla ulusun kamu oyunun soruşturulduğu ve sonucunun bilginize sunulacağı daha önce bildirilmişti. Bundan sonra da yüksek hükümetin kararında durup durmaması yine hükümeti ilgilendiren bir konudur.
Iç güvenlik ve disiplin sağlanmasına, ulusal birliği bozmaya ve ulusal örgütleri yok etmeye çalışan İngilizler ve Ingiliz Muhipleri Derneği, Nigehbancılar ve Hürriyet ve Itilnf gibi milletin yıkımına girişenlere ilişkin olarak kabinede delegemiz sizin aracılığınızla yapılmakta olan başvurulanmızın işe karışma niteliğinde sayılması her halde iyi niyetimizle bağdaşır görülmemektedir,
Ulusal örgütlere karşı görüşte bulunanlar ancak memleket ve millete düşman olanlardır. Yüce hükümetin bunların ülke yararlarına zarar veren düşüncelerini iyi karşılamaması çok doğal ve gereklidir. Kuşku yoktur ki bu düşünceler eylemlere dönüşmedikçe karışılamaz , Adapazarı, Karacabey, Bozkır olaylarının suç eylemi olduklarını açıklamaya değmez bile.
Hakları Savunma derneğine ve örgütlerine gelince; yüce hükümetle yaptığı anlaşmaya bağh ve hükümetin isteklerine her konuda destekçidir. Güvenilir saymadığı hükümet eylemlerinin önü-

nü almaya girişmesini hükümeti saymamak diye suçlamak büyük haksızlık olur. Örneğin halk tarafından Niğdeden kovulmuş olan Mutasarrıf Cavit Beyin Aydın Mutasarrıflığına atanmış olmasını doğru görmemek bu nedenle de bu pek sakat ve tehlikeli işlemin düzeltilmesini dilemek bu kişinin gittiği yerde halk tarafından kabul edilmemesi yüzünden doğacak acı durumu önleme kaygısından başka bir şey değildir.
Sözlerinizden anladığıma göre hükümet ulusal örgütlerin varlığını belki gereksiz görüyor. Gerçekten durum böyle olup, ulusal örgütlere gereksinim olmaksızın memleketi kurtarma gücüne sahip buluntıluyorsa ona göre gereği yapılmak üzere açıkça bildirilmesini arada her türlü yanlış anlamaların ortadan kaldırılmasını çok rica ederiz.

Temsilci **Kurul adına**
Mustafa Kemal

BELGE, 193.
Savaşişleri Bakanlığı
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine özeldir

Bilginize sunuyorum.
Bu ana kadar geçen yazışmalar ve ileri sürülen görüşlerin içeriği aşağıdaki noktalardan ibarettir:
1. -Meb'uslar Meclisi Istanbuldan başka bir yerde, toplamalı,
2 -Ulusal Güçler ruhu taşımayan görevliler değiştirilmeli,
3 -Hürriyet ve İtilğfa bağlı eski kabine üyelerinden hazdan ile öbür kişiler cezalandırılm alı.
a) Bu birinci sorun kabinenin birçok görüşme günlerini başdan başa doldurdu, Yabancı çevreler Paris Konferansının Rumeli ile Istanbul bölgesinin uluslararası bir duruma getirmeyi tasarladıklarını hatırlatarak tehlikeyi duyurdular. Muhaliflerin Istanbulda bile meclise katılmazken taşraya gitmiyecekleri gün gibi açık ve bu durum nelere bahane yapmaktan çekinmiyecekleri ise kuşkusuz görüldü.
Padişahın buna razı olmayacağı kesin olarak anlaşıldı.
Işgal kuvvetlerinin Meb'uslar Meclisine saldırmalarının belki de Osmanlı devleti için hayırlı sonuçlar verebileceğini Amerikalılar sezinlediler ve dahası açıkladılar. Ve böyle bir saldırıyı olasılık içinde görmediler.
b) Ulusal Güçler ruhu taşımayan görevlilerin kodamanları sanki işgal ordularına da- yanmış durumdadırlar. Bunlarla ilgili olarak yapılacak işlem hemen engelenmeye uğrayacak ve hükümet kötü bir duruma düşecekti. Zaten öç alma politikası bu vatanı senelerce ne duruma sokmuştu. Kişisel görüşlere saygılı olmakla birlikte işgüvenliği ilgilendirecek ölçüdeki davranışların önlenmesi kanıtlanyla birlikte olası ve yararlı olacaktı ve kabine bu konuda yavaş yavaş ve dizi biçiminde uygulamaya geçmeyi düşünmüş ve buna girişmiş idi.
Neye yarar ki birinci maddede bildirdiğim gibi Ulusal Güçler anlaşma ilkelerini kabul etmiş olmasına karşın Ankara valisini kabul etmemekle, Bozkır olayındaki başarıyı kendi vatandaşlarımıza karşı öç alıcı ve ezici bir başarı olarak duyurmasıyla, Antalya Mutasarrıfının -rahmetli Kemale karşı tanıklık etmek suçunu ele alarak - değiştirilmesinde direnmekle ve özellikle en önemli olarak Ulusal Meclisin Istanbulda toplanmaması düşüncesini sürdürmek- le kabineyi günlerce bu işlerin görüşülmesine zorladı ve işlerini ağırdan almaya yöneltti.
Temsilci Kurul taşradaki memurlar için resmi memurların şikayetlerini yöntem olarak kabul ederse hükümetin egemen olduğu ya da iki hükümet bulunduğu konusundaki görüşünü değiştirmiş olur. Ulusal Meclisin toplanacağı yer konusunda çabuk karar verirse destekleyeceğine sözverdiği kabineyi bütün güçlüklerden kurtarmış olur. Şimdi hükümet hiçbir güce dayanmamaktadır ve bu durumu herkes sezmiştir.
c) Eski kabine üyelerinin hemen cezalandırılmalarının değil yasal kanıtlar bularak kanuni yöntemler uyarınca işlem görmelerinin uygun olacağının zorunlu olduğunu bildirmiş- tim. Çünkü çoğu belli oldu. Aydın valisinin değiştirilmesi dorumunda yerine atanacak olamn kabul ettirilmesi gibi bir sorun karşısında kalınacağı anlaşıldı. Nitekim Adanada bu durum görüldü.
Zaten kabineyi güç duruma sokmak için yabancılar ve muhalifler yoğun olarak çalışmakta iken kabinenin Ulusal Güçler tarafından da zora sokulması başka bir şekilde sonuçlar veremezdi. Çünkü Itililf Devletlerinin temsilcileri de bunu böyle sezmiş ve kabul etmişlerdir ve dahası memleketi normal bir durumda görmedikçe banş görüşmelerine başlanamayacağını da sezdirdiler ve bu konuda uyardılar bile. Kabine polis müdürüne ilişkin bu güçlükleri, örneğin yamna bir yardım-

cı atamak, İstanbul muhafızlığının biçimin tam sıkı yönetim durumuna uygun bir biçime sokarak Istanbulun iç güvenlik işini tümüyle muhafızlık yönetimine vermek yollarıyla Istanbul güvenlik işlerini eline almak yollarını da düşündü. Ama söylediğim gibi köklü bir girişim için dayandığı gücün sağlamlığına hala inanamadı.
Orneğin Içişleri Bakanı bu güce gereksinim gösterenlerin başında desem abartma olmaz. Ancak bu kişide yöneticilik duygusu üstündür. Bu duygu okşanarak bu kişinin kesin kararlılığından, düşüncelerinden çok önemli yararlar sağlanabileceğine ben inanıyorum.
d) Anadoluya gönderilen Fevzi ve Hurşit Paşalar kurulları Bozkır olayı ve seçim gürültülerine ilişkin yakınmaları bile ileri sürerek soruşturma yapmaya kalkışan Itilftf Devletlerinin yaptıklarını

engellemek amacından doğmuştur.
Size ve saygıdeğer arkadaşlara içten bağlılık ve saygılarımı sunar ve Istanbul çevresindeki çalışmaların karşı karşıya bulunduğu güçlüğü gözönünde bulundurarak ona göre olabildiğince çok yardım ve desteğinizi rica ederim Efendim.

10 Kasım 1919 Savaşişleri Bakanı
Cemal

Ozet: Kabine düşerse gelecek kabinenin biçim ve rengi şimdiden saptanamaz. 0 da bizden önceki kabine biçim ve renginde olursa vatan kesinlikle zarar görür ve hep yıkıma sürüklenir ve bu durumu bekliyenler çoktur.
Vatanın barışın çabuk yapılmasına gerçekten gereksinimi vardır. Sürüp gitmesi en azından ekonomi açısından yıkım getirir. Dize göre ise barış Ulusal Güçlerin hükümetle tam anlaşmasıyla elde edilecektir. Ikinci olarak da seçimlerin yapılışı ve meb'usların kişilikleri memlekette dinginlik sağlayacaktır. Muhalifler ve yabancılar meclisin açılmasını engellemeye karar vermişlerdir. Temsilci Kurul da bu engellemeyi seçim yeri çekişmesiyle sürdürürse işimiz Allaha kalıyor demektir.
Hepinize saygım büyük içtenlikle sürmektedir Efendim.

10 Kasım 1919 Savaşişleri Bakanı
Cemal

BELGE, 194.
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Harbiye, 24/1111919

t .Devletin iç işleri ve siyaset işleri hiç ortaklık kabul etmez. Once ve sonra gelen telgraflarınızdan bu konuda karışmalar yapmadığınız bildirilmekte ise de hükümetçe atanan bazı memurların görev yerlerine gidememesi ve Muğla mutasarrıfı gibi kanun gereği muhakemeye verilmesi gerekenlerin görev yerlerinde alıkonmaları için direnmekle birlikte delege kimliğiyle Sıvasa gönderilmesi ve Antalya mutasarrıfının Nazilliye gitmeye zorlanması Aydın ilinden Dışişleri ve Içişleri Bakanlıklarına çekilecek şifre telgrafların telgrafhane tarafından kabul edilmemesi için Nazilli Ulusal Güçler komutanı tarafından emir verilmesi gibi olaylar hükümetin işlerine karışmaktan başka anlam taşıyamaz.
Bu olaylar verilen söz ve güvencelerin gereken yerlere bildirilmediğini ya da yapılan bildirinin o yerlerce yerine getirilmiyerek istenildiği gibi davranılmakta olduğunu göstereceğinden gerçek durum ne ise olabildiğince çabuk bildirilmesi.
2 .Kabinenin görüşü yukarıda belirtildiği gibidir. Yanlış anlamalan giderecek doyurucu yanıtınızı beklerim Efendim.

Savaşişleri Bakanı
Cemal

BELGE, 195.
Şifre Sıvas, 2711111919
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine

Kabinenin görüşünü belirten 24!11/19t9 tarihli telgraf Heyetimizce incelendi. Bugüne kadar arada geçmiş olan yazışmalara göre durumun bugünkü kabine tarafından iyice anlaşılmış ve Temsilci Kurulun tek isteğinin hükümetin etkisinin güçlendirilmesi ve bu yolda hareadığımız çabaların düşük hükümetten kalma düzensizliklerin düzeltilmesine yönelik bulunduğuna inanmış olduğunuz umusundaydık.
Vatan ve milletin kurtuluşu ve esenliği uğrunda hükümete bütün içtenliğimizle destek ve yardınıcı olnıak ilkemiz olduğundan her türlü yanlış anlamaların giderilmesi amacıyla verilen bu karşılığımızın yüksek kabineye sunulmasına aracılık etmenizi dileriz:

1. .Devletin iç işleri ve siyaset işlerinin hiç ortaklık kabul etmediği bir gerçek olmakla birlikte benzerine rastlanmamış bugünkü durumda, vatan ve milletin kaderini sağlama alacak olan ve hükümetin de varlığının gerekliliğini anlayıp sürmesi zorunluğunu kabul ettiği Ulusal Orgütleri bilerek bilmiyerek zayıflatacak ve ulusal birliği bozacak hiçbir işi milletin kabul edemiyeceği de çok haklı ve doğaldır.
2 .Otedenberi bildirildiği gibi hükümet işlerine kanşılmamaktadır. Görev yerine gidemiyen yalnız Ankara valisidir ki bunun da neden ve etkeni ....tarih ve ....sayılı şifre ile ayrıntıh olarak bildirilmişti.
Milletin, gerçekte kendisi ile aynı görüşte olduğunu ve dayanağınrn milletin kararlıhve iradesinden oluştuğunu

ilan eden bugünkü hükümetten her şeyden önce düşük
hükümet tarafından ulusun haklı davranışlarına karşı uygulanmış olan yasadışı işlemlerin düzeltilmesini bekler iken ona karşı olması nedenile genelgeyle teşhir edilen ve Niğdeden kovduğu Mutasarrıf Cavit Beyin...yere, Kayseride işden el çektirdiği Ali Ulvi Beyin atandığını görmesi kısacası bazı ikinci derecedeki memurların eski durumlarını koruyarak Ferit Paşa kafasının şimdi de yaşamakta olduğunu sezinlemesi Temsilci Kurulun aradaki tam uyum ve anlaşma olduğuna ilişkin arka arkaya bildirimlere karşın milleti üzmekte ve Temsilci Kurulumuzu zor bir duruma sokmaktadır. Bu yüzden yapılacak karışmalarla hükümetin etkisinin kırılmaması için her fırsatta ricalarda bulunulmuş, Içişleri Bakanlığının durumu anlayışla karşılayıp ona göre bir tutum saptamasını salt milletin ve vatanın esenliği kaygısıyla arka arkaya bildirmiştik.
Aym nedene bağlı olmak üzere Antalya mutasarrıfının kaldırılması gerekliliğini ....tarih...sayı ile rica etmiştik. Oysa bu kişi de hala koltuğunda tutuluyor, Sonraları Antalya ulusal kurulundan gelen raporla o mutasarrıfm melunluğu yüzünden Italyanların sonunda amaçlarına kavuşarak Antalyada "Banco di Roma şubesini açtıklan, ilgili daire tarafından tohumluk gereksinimi giderilmediğinden halkın büyük üzüntüsü ve yerel hükümetin aldırmazlığı yüzünden yirmi sene süreyle, faizle, kira ile Müslüman halkın topraklarını, işgalden önce Libyada olduğu gibi ellerinden almakta olduklan bildirilmektedir. Elbette bu durum böyle sürerse Antalya mutasarrıfını, ölüm ve kalımı için düşmanla pençeleşmekte bulunan Aydın Ulusal Güçleri çok haklı olarak Nazilliye getirtir ve buna Temsilci Kurul tarafından karşı çıkma olanağı da kalmaz.
3 .Demirci Mehmet Efe tarafından Sıvasa gönderilmiş olup geri dönen Hilmi Beyin hükümlülüğü ve eski görevi bizce bilinmektedir. Düşük hükümetin güçsüzlüğü ve hainliği yüzünden kendi ırz ve namuslarını edimli olarak ve kendi elleriyle savunmak zorunda kalan Aydın cephesi Ulusal Güçlerinin en kutsal halifelik makamına sftdık ve ulusal birliğe sıkı sıkıya bağlı olan özverili bir bölümünce gönderilen delegeye bilmediğimiz nedenlerden dolayı bir şey yapılamayacağı da açıkça bellidir. Onun kanun gereği yargılanması gerekiyorsa hükümet yapacağı işde ve davranışında doğal olarak serbesttir.
4 .Aydın ilinin şifreli telgraflarının kabul edilmemesine ilişkin bilgi yoktur. Araştırıyoruz. Sonuca göre davranacağız.
Ozet olarak bildirelim ki Kurulumuz imzası altındaki yüklenimleriyle yüzdeyüz bağlıdır. Ve bu yüklenimleri eksiksiz yerine getirmektedir. Şu da unutulmamalıdır ki yüklenimler karşılıklı olmak gerektir. Oysa hükümetiniz Salih Paşa Hazretlerinin imzası altındaki yüklenim ve notların halA hiçbirisini yerine getirmemiş ve varsa engelleyici nedenler bile bildirilmemiştir. Saygılar sunarız.
Temsilci **Kurul adına**
Mustafa **Kemal**

BELGE, 196.
Sıvas, 1711111919
Çürüksulu Mahmut Paşa Hazretlerine

31 Ekim 1919 tarihli Tasviri Efkftr gazetesinde "Bosphore' gazetesi yazarlarından birine verdiğiniz demeçte °Ermenilerin aşırı isteklerine hak vermeksizin sınırlarda bir **takım** düzeltmeler yapılmasına razı olunız denildiğini okuduk, Doğu Anadoluda Ermenistan yararına toprak bırakılacağına söz verme anlamına gelen bu cümlenin barış komüsyonu üyelerinden bir devlet büyüğü tarafından söylenmiş bulunmasının **Doğu Anadolu** halkını pek hakh olarak son derece kızdırdığım

ve üzdüğünü bildiririz. Erzurum ve Sıvas Kongreleri kararları uyarınca milletin Ermenistana bir karış toprak bile bırakmayacağını ve hükümet bu yolda acı bir zorunluğa boyun eğse bile milletin, kendi meşru haklarını kendi savunmaya kesin karar verdiğini ve bunun dünyaya ilğn edilmiş olduğunu milletin bu kesin kararlılığının herkesten önce Barış Hazırlıkları Komüsyonunun soylu üyelerince bilinmesi ve buna uymaları gerektiğini bildiririz.

Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma Derneği Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

31 Ekim 1919 tarih ve 2887 sayı
Çürüksulu Mahmut Paşanın demeti

Senato üyelerinden Çürüksulu Mahmut Paşa "Bosphore" gazetesi yazarlarından birine politik durumumuzla ilgili olarak aşağıdaki demeci vermiştir: Barış hazırlıkları:
-Şimdilik konferansın çağırmasmı bekliyoruz. Bu çağırının yakında yapılacağını umalım. Memleketin o kadar yürek çarpıntısıyla beklediği bu çağırının gekceği zamana kadar, aradaki vakıttan yararlanmaya çalışıyoruz. Barış komüsyonu tüm sorunları incelemektedir. Komüsyonda en iyi uzmanlar vardır ve çalışmasını kolaylaştırmak için altkomüsyonlar da kurmuştur.
Türkiyeye bırakılacak topraklar; -Türkiyeye bırakılacak toprakların neler olabileceğini düşünüyorsunuz?
-Bunu söylemek öyle bir varsayım olur ki, herzaman doğru çıkmaz. Yalnız Arap illerinin imparatorluktan

ayrılmasıyla ilgili olarak yabancı basının bize verdiği başlıca genel bilgiler var elimizde. Erivan başkent olmak üzere bağımsız bir Ermenistan ise artık kurulmuş- tur. Ermenilerin aşırı isteklerine hak vermeksizin sınırlarda birtakım düzeltmeler yapılmasına razı oluruz. Batum serbest liman oldukça, Ermenistan için denize iyi bir çıkış olur. Böylece Azerbaycan ve Gürcistan devletleri de yararlanır. Ilımlı yönetilecek bir çözüm yolu, bu memleketlerden bir birleşik cumruriyetler oluşturabilir.
Trakya ve Izmir sorunları:
Trakyaya gelince, Bulgarlardan alınan topraklar üzerinde bir tampon devlet oluşturulmuş olması hoşumuza gider. Trakya Türktür. Wilson ilkelerine göre de bugünkü gibi Türk kalması gereklidir.
Izmir ve Aydın illeri için haklarımız tartışılamaz. Izmire sahip olmak, memleketimiz için kesin bir gereksinimdir. Kesinlikle yabancılara karşı düşmanca davranış niteliği olmayan ulusal savaşımın Yunan işgalinin doğal sonucu olduğunu kesinlikle bildiririm.
Türkiyenin gelecekteki yönetimi;
- Türkiyenin gelecekteki siyasal yönetimi ile ilgili olarak ne düşünüyorsunuz?
- Amacımız, büyük devletler tarafından istenilen güvenceyi vermekle birlikte onların danışmanlıklarından ve yardımlarından yararlanmaktır. Konferans, kendiliğinden bir manda sorununun uygulanabilirliği konusunu düşündüğü için bunun ne ölçüde uygulanabileceğini inceledik. Fransa veya Ingiltere bu görevi yapamayacaklarından ya da istemediklerinden konferans, geriye kalan Amerikaya başvurmuştur. Bize göre Amerika mandası saptanacak bir takım koşullarla kabul edilebilir. Ama Washingtondaki Kongre bu konuda karar vermeden önce bir şey kestirilemez. Itilğf devletleri arasında ortaklaşa denetim konusuna gelince, gerek ekonomi açısından, gerek hukuk açısından bunun uygulanabilmesi güçtür.

BELGE, 197.

Pangaltı, **2011111919**

Sıvasta K.O. 3 K.

Izmit ve yöresine giden görevlimizin raporunun devamı: Gebze kaymakamı ötedenberi bize karşı olarak tanmıruıştır. Düşük kabine zamanında Gebzeye Ulusal Güçler gelince korkusuıdan kaçmış ve sonradan gelmiş ise de kaza kaymakam vekili ve eski müftünün de bir görev sahibi olmak istemeleri, kaymakamı şikayet etmelerine neden olmuştu, Sonradan kayrnakanım da şınranklığından dolayı türlü acı olaylara karışan Yahya Kaptanın kötülüklerini örtmeye ve daha önce

Gebzeye gelen ve Nigehbancılığı herkesçe bilinen ahlilksız Teğmen Hakkı Efendi ile işbirliği yapmaya ve Usküdar Mutasarrıflığı ile gizli haberleşmelere başlayarak Ulusal Güçlere leke sürmeye çalıştığı anlaşılmış olmakla değiştirilmesinin her bakımdan yararlı olacağı inancı vardır Efendim. (Kara Vasıf).

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı
Albay Şevket

BELGE, 198.

Şifre Sıvas, 2411111919
İstanbul Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı
Albay Şevket Beyefendiye
K: 20/11/1919
Gebze kaymakamı ile ilgili öneri bizce de çok uygun görülmektedir. Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretleri aracılığıyla gerekenlere anlatınız ve yerine namuslu ve güvenilir birinin atanıp gönderilmesini sağlayınız.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 199.

Önemli ve çok ivedidir Kuşçalı, 2411111919
Sıvasat Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Ben kulunuz size iki gün önce İzmitten salık verilen Yahya'yım. Emrettiğiniz için telgraf başında emirlerinizi almaya geldim. En geç yarın akşama kadar Kuşçalı telgraflıanesindeyim.
Yahya

BELGE, 200.

2411111919
İzmit nıerkezi aracılığıyla Kuşçalı telgraflıanesinde Yahya Efendiye
Bulunduğunuz bölgede güçlü bir örgüt oluşturunuz. Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey **kanalıyla**

bizimle bağlantı kurunuz. Şimdilik hazır bulununuz.
Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma Derneği Başkanı
Mustafa Kemal
BELGE, 20L
Çok ivedidir Kartal, 2411111919
Sıvasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Köy içinde suçsuz **adaınları öldürmek, bucak müdürünü herkesin gözü önünde dövmek,** köylerde zorla para ve mal almaktan ötürü Yahya Kaptanın hükümete teslim edilmesi zorunlu olmuştur. İçişleri Bakanlığı bu konuyu önemle izliyor. Hükümetin güç durumda kalmaması, Yahya Kaptanın teslimini gerektiriyor. Emrinizi makine başında bekliyorum.
Kartal Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma **Temsilci Kurulu Başkanı**
Binbaşı Ahmet Necati
BELGE, 201
Şifre Sıvas, W1211919
İvedidir
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
Kartal ve **Gebze yöresinde** ötedenberi süregelmekte **olan içgüven** yokluğu çok dikkat çekici görülmüş ve **durumun araştırılıp bildirilmesi özel olarak** Birinci **Tümen Komutam Rüştü Beyden rica edilmişti. Ondan** ahnan **karşılık** şifrede; **Maltepe** atış **okulunda muvazzaf bir görevli olduğu** halde Kartal Hakları Savumna Derneği Başkanı kimliğini takman **Binbaşı Necati Beyin Ulusal** Güçler adıyla başına topladığı Arnavut Küçük Aslan çetesile halkı soydurmakta olduğu ve Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail Efendinin de onun suç ortağı olduğuna kuşku kalmadığı; Danca Rum bekçilerinin öldürülmesi, İstilyanos adında bir zenginin dağa kaldırılması olaylarının tümüyle Aslan çetesinin işi olduğu halde hükümete bağlı ve Ulusal örgütlerin temiz bir üyesi olan Yahya

Kaptanın onlar tarafından bu canice olaylarla haksız olarak suçlanılmakta olmasının ve bu iki subayın hükümet için tehlikeli birer kişi olduğu ve Gebze kaymakamlığının bu konudaki resmi bildirisinin de bu düşünceyi doğruladığı bildirilmektedir. Necati Efendinin bir yerden arasıra para almakta olması Sait Molla aracılığı ve Ingilizlerin düzenlemesi ile ilgili olduğu izlenimi vermektedir. Bu duruma göre bu iki subayın bir an önce yerlerinden alınarak zarar veremiyecekleri yerlere atanmalarını önemle sunarım.
Temsilci **Kurul adına**
Mustafa Kemal
BELGE, 203.
Şifre Sıvas, 8/1211919
Kişiye özeldir
Istanbul Çanakkale Müstahkem Mevki **Komutanı Albay Şevket Beyefendiye**
Kartal ve Gebze yöresindeki içgüvenlik yokluğunun Maltepe atış okulunda görevli iken kendisine Kartal Hakları Savunma Derneği Başkanı niteliğini veren Binbaşı Necati Beyle, Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail Efendinin koruması ve yönetimi altındaki Arnavut Küçük Aslan çetesi tarafından yaratılmakta olduğu ve Binbaşı Necati Beyin Istanbul ile haberleştiği ve bir yerden para almakta bulunduğu inanılır kaynaklardan öğrenilmiştir. Durum Savaşişleri Bakanı Cemal Paşaya önemle bildirildi. Ve bu subayların hemen yerlerinden alınarak zarar veremiyecekleri bir yere atanmaları rica edildi. Tarafınızdan da durumun gizlice izlenmesi ve bunların Kartal ve Gebzeden alınmalarından sonra o yörede Ulusal Orgütün hukuka uygun ve temiz bir yoldan kurulup yayılması için gerekenin yapılmasına şimdiden başlanılması rica olunur,
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, 204.
Beşiktaş, ***27112/1919***

K.O. 20 Komutanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Kartal ve Gebze yöresindeki güvensizliğin başlıca yaratıcıları Gebzedeki Yahya Kap- tanla arkadaşı Kara Aslan ve Alemdağı yönünde dolaşan Sadık çeteleridir. Bizim şimdiye kadar yaptığımız soruşturma ve gönderdiğimiz en namuslu kişilerin raporları bunu doğrulamaktadır. Zaten önceleri yaptığı pek küçük hizmete karşılık şimdi Gebze yönetim kurulunu tanımayan ve hükümetin etkisini kötüye kullanarak halka zulüm yapmaya kalkan Yahyanın son zamanlarda gönderilen birçok kişinin öğütlerini dinlememesi ötedenberi Ulusal Güçlere karşı olmakla ün kazanan Usküdar mutasarrıfı ile pek sıkı ilişkisi olan Gebze kaymakamının kucağına atılması bizi artık bu haydutu kötülük yapamıyacak bir duruma getirmeye girişmek zorunda bırakmıştı. Son zamanlarda bunu işitmesi ve ötedenberi araları iyi olmayan Küçük Aslan çetesine güler yüz verilmesi kendisini türlü yollarla böylece kabahatlarını örtmeye yöneltmiştir. Yüzbaşı Nail Yahyaya karşıdır. Necati Beye gelince düşük hükümet zamanında Kartal ilçesine başkan seçilerek Ulusal Güçler adına Istanbulla ilişki kesmiş ve şimdiye kadar Kartal Gebze yöresinde ve Usküdarda birlikte Omerli ve Şile yöresinde Ulusal Orgütleri köklcştirmiş ve tüzüğe uymuştur. Yeniköy Rumlarının sarkıntılık yapmaları üzerien Küçük Aslan çetesini dolaştırmaya başlamış ve bunların da şimdiye kadar hiçbir fenalıkları duyulmamış ve dahası köylüye yük olmamaları için de Necati Beyin aracılığıyla tarafınızdan para da verilmiştir. Yanlız bu görevlileri, her uygun durumdan yararlanarak Ulusal Güçleri lekelemeye ve özverili ve çalışkan olan Usküdar Jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Remzi Beyi sözde nedenle görevden çıkarmaya çalışan Usküdar mutasarrıfı şimdiye kadar özverisi ve Rum eşkiyasına karşı özvesiri görülün ve son defa Usküdar köylerinde örgütte bulunan atış okulundaki Yüzbaşı Hulusi Efendiyi de Sadık çetesinin dağa kaldırıp para aldığı bir Ruınu öldürdü. Para aldı diye sözde bir nedenle lekelemek dolayısile örgütü büsbütün bozmak ve bölece her girişimi sonuçsuz bırakmak manevrasına başvurmaktadırlar.

Ozet:

. Usküdar sancağınca örgüt yasal ve dürüst bir yolda yapılmıştır. Binbaşı Necati biraz idaresiz ise de cezayı hak etmemiştir.

2 . Orgüt kurmaya çalışarak birer birer lekelenmemesi örgütümüzün verimli olması için

Nail, Necati, Hulusi Efendilere karşı verilen raporların incelenmeden dikkate alınmaması, hükümetçe yapılmaya başlanılan değiştirme ve tutuklama işinden vazgeçilmesinin sağlanması.

3 . Gebze kaymakamının, Üsküdar mutasarrıfının bir an önce görevden alınarak yalan dolana Rum ve yabancı entrikalarına son verilmesi.

4 . Yahya Kaptan ve arkadaşı Büyük Aslanın evvelce kendilerine verilmiş olan silahları geri vermek ve cepheye gitmek koşuluyla bağışlamaları ve kötülük yapamayacak bir duruma getirilmeleri söz dinlemezlerse uslandırılmaları ve Sadık'ın cezalandırılması gerekli ve uygundur düşüncesindeyiz Efendim. Sunulur. (Vasıf)

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı

Şevket

BELGE, 205.

Şifre Ankara, *21111920*

Kişiye özeldir

İzmit, Birinci Tümen Komutanı Rüştü Beyefendiye

Kartal Hakları Savunma Başkanı Binbaşı Necati Bey ile ilgili olarak İstanbul merkez kurulundan verilen bilgilerde Üsküdar sancağınca ulusal örgütün yasa ve tüzüğe uygun olarak kurulduğu, Binbaşı Necati Beyin biraz idaresizliği varsa da cezayı hiç hak etmediği, Necati Beyle Nail, Hulüsi Efendilerle ilgili olarak verilen raporların incelenmek gerektiği, Gebze kaymakamı ve Üsküdar mutasarrıfının kendilerinin zararlı oldukları, Yahya Kaptan ve Büyük Aslanın ve Sadıkın cezalandırılmayı hak ettikleri bildirimektedir. Bu konuda daha önce yöneltilen sorulara yanıt olarak Yahya Kaptan ve Necati Bey hakkında... tarihli şifrelerinizle verdiğiniz açıklamalarla yukarıda bildirilen bilgiler arasında çelişki görülmektedir. Durumu bir kere daha güvenilir kişiler aracılığıyla soruşturup inceleterek konunun tümü ile ilgili düşüncelerinizin açıkça bildirilmesini önemle ve ivedilikle rica ederiz.

Temsilci Kurul adına

Mustafa Kemal
BELGE, 206.
Şifre Ankara, 71111920
Makine başında
İzmitte Bu-inci tümen Komutanlığına
Yahya Kaptanın Tavşancılda kuşatma altına alındığı haberi ne ölçüde doğrudur. Durum gerçekten böyle ise oradaki İstanbuldan geldiği bildirilen birlik komutanına onun bizim adımımız olduğu ve eğer bir kusur ve suçu varsa tarafımızdan gereğinin yapılması doğal bulunduğu, hiçbir türlü Yahya Kaptanın kuşatılmasına ve tutuklanmasına razı olmadığımızın bildirmesini ve sonucun bize hızla iletilmesini rica ederiz.
Temsilci **Kurul adına**
Mustafa **Kemal**
BELGE, 207.
Çözülmüş Şifre Düzce, 71L/1920
Onemli ve ivedidir.
Geciktirilmesi sorumluluk doğurur
Ankara K.O. 20 Komutanhğına
Temsilci **Kurul** Başkanlığına:
Bu gece saat dokuzda iki bin kişilik bir kuvvetin Tavşancıla çıkarak Yahya Kaptanı kuşattıkları İzmitten Birinci Tümen Komutan Vekilince bildirilmektedir. Çıkan kuvvetin türü Izmitten sorulmuş ise de yanıt alınıp oraya bildirilmesi zaman alacağından gerekirse yapılacak iş için doğruca Izmitle haberleşilmesi rica olunur.
Birinci Tümen Bolu ve Yöresi Komutanı
Rüştü

BELGE, 208.
İzmit, 741111920
K.O.20K.
K: 7/1,1920 şifreye
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Birlik, Genel Jandarma Komutan Yardımcısı Hilmi Beyin Komutasındadır. Hernekadar kuvvetin iki hin olduğu bir köylüden öğrenilmiş ise de Hereke Birlik Komutanlığından aldığım raporda yaklaşık üç yüz olduğu bildirilmiştir. Yahya Kaptan daha ele geçmemiştir. Yeri bilinmediği gibi Tavşancılın kuşatmaya alındığı ve bu gece kendi emrindeki Ulusal Güçler ile birlik arasında bir çatışma olabileceği ve ona emrinize uygun olarak gerekli başvuruda bulunulacağı bilginize sunulur,
Tümen 1 Komutan Vekili
Yarbay Fevzi
BELGE, 209.
İvedidir Izmit, 9/111920
Ankarada ILO. 20 **Komutanlığına**
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Duyduğuma göre Tavşancılda dün Yahya Beyin emrindekilerle jandarmalar arasında çatışma olmuş ve iki ölü ve dört yaralı, beş de canlı olarak ele geçirilmiş ve gerek bura hükümetinde gerek Istanbulda önemli önlemler alınmış ve Yalıya Bey ve emrindeki erlerin tümüyle elegeçirilmesine çaba harcanmakta olduğu bilgi için sunulur.
Birinci Tümen **Komutan Vekili**
Fevzi
İzmit, 10/111920
ILO, 20 Komutanlığına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Birlikle yapılan iki çatışmadan sonra Yahya Kaptanın ölü olarak ele geçirildiği bilginize sunulur Efendim.
Tümen 1 Komutan Vekili

Fevzi
BELGE, 210.
Şifre Ankara, 111111920
K:9 ve 10/1/1920
Yahya Kaptanın ulusal savaşıma yardımcı olduğu daha önce Tümen Komutanı Rüştü Beyin soruşturmasıyla anlaşılmıştı. Bu kez ölü olarak ele geçirildiği bildirilmektedir. Kendisinin niçin izlenip kuşatıldığımn ve tarafınızdan izleme birliği komutanına bildirimde bulunup bulunulmadığını çabuk bildirmenizi rica ederiz.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, 211.
İzmit, 14/111920
ILO. 20 Komutanlığına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Yahya Kaptanın öldürülüş şekli ile ilgili olarak şimdiye kadar alınan rapor ve bilgilerin tümü birbiriyle çelişkilidir. Kendi yaptığım soruşturmadan Yahya Kaptanın zorunlu olarak teslim olmasından sonra köy dışında kesici illetle öldürüldüğü ve kafatasının olmamasının bunu doğrular olduğu anlaşılmış ise de bu konuda soruşturma derinleştirmekte bulunulduğundan alınacak sonuçlar bilginize sunulacaktır Efendim.
Tümen 1 **Komutan Vekili**
Yarbay
Fevzi

BELGE, 212.
Çözülmüş Şifre Düzce, 17-18/111920
K.O, 20 Komutanlığına
Temsilci Kurul Başkanlığına:
K: *[445,1/1920* şifreye
Gebze ve Hereke İstanbul iline bağlı olmakla birlikle Ulusal Örgütler bakımından da İstanbul merkez kurulu tarafından yönetilmektedir; örneğin oraya başvuran Doktor Enis Fahri imzasının sahibi de İstanbulca oraya konmuş bir kişi olabilir. Yahya Kaptana elden gelen yardım yapılmış ve öteki telgrafla bilginize sunulduğu üzere İstanbula karşı korunmak da istenilmiş ise de ne yazık ki sonuç alınamamıştır. En son İstanbuldan Yahya Kaptana yapılan bildiride de ora Ulusal Güçlerinin İstanbul merkez kuruluna bağlı olduğu bildirilmiş ve sanırım ki onun bu bildirime red cevabı vermesi haddinin bildirilmesini gerekli kılmıştır. Bu konular dikkate değer; bununla birlikte bir önlem olarak Enis Fahri Beyle ilişki kurup uğradığı güçlüklerin niteliğinin öğrenilmesi ve elden gelen yardımın yapılmasının İzmitteki vekilime bildirmiş olduğu bilginize sunulur.
Birinci Tümen **Bolu ve** yöresi
Komutanı
Rüştü
BELGE, 212.
Şifre **Ankara, 181111920**
İstanbulda Müstahkem Mevki **Komutanı**
Şevket Beyefendiye
Gebze ve Kartal yönetim kurulları daha önce İstanbul hükümeti ile ilişkiler kesildiği zamanlarda doğrudan doğruya Temsilci Kurula bağlannuştı. Son günlerde çıkan olaylar nedenile dikkati çeken yörenin İstanbul ili sınırları içinde bulunması dolayısile İstanbul merkez kurulu tarafından yönetilmeye başlandığı öğrenilmiştir. İlgili yerlere gerekli bildirimleün yapılması için bu konudaki kararların ve bazı güçlüklerle karşılaştığından söz ederek başvuruda bulunan Doktor Enis Fahri Bey adında bir kişinin İstanbul merkez kurulu tarafından bu yörede görevlendirilip görevlendirilmediğinin bildirilmesi rica olunur.
Temsilci Kurul adına
Mustafa **Kemal**

BELGE, 213.
17 Aralık 1919
GENELGE
Mebuslar Meelisinin İstanbulda toplanmasından önce ulusal bağımsızlığımızın ve ülkemizin bütünlüğünün sağlanması ilkeleri gibi önemli sorunların önemle görüşülmesi ve bu konuda gereken önlemlerin alınması Temsilci Kurul için en önemli ödevdir. Temsilci Kurul bu konuların görüşülmesini millet adına yetki sahibi sayın meb'uslar ile güçlendirildikten sonra yapmayı millet ve vatan yararı gereği sayar. Bu nedenle her sancağın mebusları ilgili yerin merkez kurulları veya yönetim kurullarıyla ortaklaşa olarak mebus arkadaşlarından birini örgüt tüzüğümüzün dokuzuncu maddesi uyarınca Temsilci Kurula üye olarak seçecek ve adını bildirecektir, Bu üyeler bir iki günlük kısa bir görüşme ve tartışmadan sonra İstanbula Milli Meclise gideceklerdir. Bu kişilerin Temsilci Kurulun bulunacağı yerde toplanmaları zamanı isim ve adresleri öğrenildikten sonra haberleşmeyle kararlaştırılacaktır. Temsilci Kurul yakında İstanbula yakm bir yere taşınacaktır.
Bu üyelerin hızla seçilmesi isim ve adreslerinin gecikmeden bildirilmesi rica olunur.
Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma Derneği Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal

BELGE, 214.
Şifre Ankara, 29112/1919
Çok ivedidir
1742/1919 tarihli olup sayısı yazılmayan şifreye ekdir:
1 . Bir örneğinin Hakları Savunma Derneği merkez kurullarma verilmesi rica olunur.
Ankara-Eskişehir hatlının işlemekte bulunması dolayısıyla kolaylık bakımından görüşme yeri olarak Ankara seçilmiştir. Bu nedenle Temsilci Kurul üyesi olarak seçilmiş olan sayın mebusların Ocağın beşinden başlamak üzere Ankaraya varmaları beklenir. Yola çıktıklarının Temsilci Kurula bildirilmesi rica olunur.
2 . Temsilci Kurul her sancaktan üye kimliğiyle gelecek meb uslarla yapacağı görüşmeye öteki sayın mebusların olabildiğince çok sayıda katılması son derecede istenmektedir. Bu konuda gerekenlere gerekli bildirinin yapılması rica olunur.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, *215.*
Şifre Ankara, 30/12/1919
İvedidir
İstanbul Çanakkale Müstalıkem Mevki Komutanı Şevket Beyefendiye
Aydın Meb'usu Hüseyin. Kftzım Beyin taşra mebuslarına telgraflar çekerek en çabuk yoldan İstanbula ulaşmalarını istediği yapılan başvurudan anlaşıldı. Bu kişiye Bekir Sami Beyde bulunan Temsilci Kurul genelgesinden bilgi verilmesini ve meclisin açılmasından önce sayın mebuslarla yapılacak görüşmelerde bulunmak istiyorlarsa lütfen ve çabucak An- karaya gelmeleri gereğinin kendilerine duyurulması rica olunur.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, 216. .
Savaşişleri Bakanlığı İstanbul, 31 Aralık 1919 Bakanlık şubesi Özel kalem
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Sunulur.
Ulusal Örgütlerin vatanı kurtarmaya yardımcı olmak yolunda varlığını sürdürmesine benim ne ölçüde çalıştığımı bilirsiniz sanırım. Bu konuyla benim de Temsilci Kurul kadar ilgili olduğumu ve yapılan işlerde bu amacın tam olarak sağlanmasını hiçbir zaman gözden ayırmamaya vicdamm ve göreyim gereği zorunlu bulunduğumu söylemeyi gerekli görmem. Buraca yapılan her işin yanlış olduğu ve doğru kararların ancak Temsilci Kuruldan çıkabileceği gibi bir anlam taşıyan yanıtınız bana karşı bir bakıma güvensizlik anlamı taşıyor. Böyle bir durum bu görevi üstlendiğim gündenberi arada doğan

anlaşmazlıkların çözümü için bin güçlükle harcadığım çabalarımı sonuçsuz bırakmakladır.
Nurettin Paşanın On İkinci Kolorduya atanması için İstanbula gelen tüm İzmir ve Aydınlılar sürekli olarak başvuruda bulundular. Aydın cephesinde pek karmakarışık bir durumda bulunan Ulusal Güçlerin düzene sokulması ve ileride karşılaşabileceğimiz olasılıklara göre köklü ve sağlam hazırlıklar yapılması çok gereklidir. Bunun için de bu işin başında Nurettin Paşa gibi birinin bulunmasını Genelkurmay ve ben uygun gördük.
Ahmet Fevzi Paşa ile ilgili düşüncemi de şimdiye kadar değişik zamanlarda söylemiştim. Ordunun önemli komuta yerlerinde son ulusal savaşımda açıkça çalışmış olanların doğrudan doğruya ve resmi olarak bulunmaları dışa ve özellikle yabancılara karşı orduya politikanın egemen olduğu görünümünü verir ve bu da her halde kötü etki yapıyor. Bakanlık da edimli olarak bu etkinin baskısı altındadır. Oysa ulusal savaşımla edimli olarak ilgili bulunanlar resmi olmayan yoldan daha yararlı ve daha sakıncasız bir biçimde görev yapabilirler.
Gerek Nurettin Paşa gerek Ahmet Fevzi Paşa ulusal çıkarları bilen ve onu zarardan korumaya kesin kararlı kimselerdir ve ulusal örgütlerle işbirliği yapacaklardır.

Durum böyle iken ve özellikle Fevzi Paşanın atanması padişah tarafından onanmış iken böyle temiz kimselerin kabul edilmemesinde direnilnıesi beni çok zor duruma sokuyor. Hiç olmazsa Mebuslar Meclisinin açılmasına kadar olsun kabinenin görevini sürdürmesi için göstermekte kusur etmediğim çabalarda bana bezginlik vermektedir. Onur sorunu durumu alan bu tutum düzeltilmez ve bu kişilerin atanmasını kabul etmezseniz meclisin açılmasını bile beklemeden hemen görevden çekilmek zorunda kalacağımı bildirir ve bu durumda artık Meb uslar Meclisinin toplanmasının erişilmez bir hayal olacağına ve bundan da vicdanımın sorumlu olamıyacağına dikkatinizi çeker ve bu vesile ile de saygı sunarım.
Savaşişleri **Hakanı**
Cemal
BELGE, 217
Resmi Yazı Ankara 4 Ocak 1920
Çok gizlidir
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
Başyaver Salih Bey eliyle gönderilen 3111211919 tarihli iki emir yazınız elime ulaştı. Salih Beyin de yanında okundu. Ana noktalara ilişkin görüşlerimiz aşağıda sunulmuştur.
1 .ItilAf Devletlerinin vatanımızı etki bölgelerine ayırmaları kurulumuzca o kadar kuvvetli bir olasılık içinde görülmemektedir. İlişkilerimizden ve genel durumdan anladığımıza göre bunlardan herbirisi tüm vatanda ençok çıkar sağlamak amacını güdüyor ve bunun için güvenilir bir başvuru ve dayanak noktası arıyor. Ingiliz politikasının tümüyle bize karşı olduğu kesindir. Ancak bunların açıktan açığa bize karşı görünmelerinin nedenlerini kabinenin yansız tutumu ile yabancılan desteklememekte olmasında aramalıdır.
2 .Yakında yayımlanması kararlanmış olan bildiri konusuna gelince bu ancak hükümetin her bakımdan Ulusal Güçlere dayandığı inancını verecek bir tutumun kabulü ve bunu herkese duyurup açıklaması yoluyla dış politikada hükümeti güçlü kıldıktan sonra ve barış delegelerinin yola çıkmalarından önce ve fakat Ulusal Meclis toplanıp ve mecliste ulusal ilkeleri kabul etmiş çoğunluğun yeni Hakları Savunma Derneği Grubunun' onayı ve tam katılmasıyla yapması uygun ve etkin olabilecektir. Çünkü Ulusal Meclisteki çoğunluğun düşüncesine dayanmadıkça bu bildiriye düşmanlarımızca değer verilmiyecek ve saygı gösterilmiyecektir. Bizim düşüncemize göre bu konuda işe önce kabul olunacak reformlardan değil belki milletin bağımsızlığmdan ve ülkenin bölünmezliğinden başlamak, ancak bunun sağlanması koşuluna bağlı olmak üzere yönetim işlerinin ana çizgilerini saptamak uygun olacaktır. Millete dayandığını ileri süren bugünkü hükümet için de bu bildiriye temel olacak şey Sıvas Genel kongresi bildiri ve tüzüğündeki önenili çizgilerdir ki bunlar da gelecekteki sınırlar, devlet ve milletin bağımsızlığı, azınlıkların hakları, yardımların millet tarafından nasıl karşılanacağı gibi konulardır. Bunun şimdiden hazırlanması çok gereklidir ve Ulusal Meclis açılınca da çoğunluk grubu ile görüşülerek duyurulması (ilan edilmesi) zorunlu sayılmaktadır.
3 .Içişleri Bakanının görevden çekilmesinin kabinede bir bunalım oluşmasına neden olabileceği anlaşılamamaktadır. Bundan olsa olsa herkesin başbakanlığın başbakan yerine Içişleri Bakanının kendisinde görmekte olması anlamı çıkarılabilir. Bilirsiniz ki bir kabinede bunalım ancak başbakanının görevden çekilmesinden doğar ki böyle bir durum istenmediğinden Ali Rıza Paşanın görevden çekilmemesini de yeri gelmiş rica etmiştik. Ama yaptığınız açıklamalardan öyle anlıyoruz ki, kabine Içişleri Bakanı Şerif Paşaya bağlı kalmakta ve o da düşük Damat Ferit Paşaya bağlı bulunmaktadır. Polis müdürünün hğl yerinde oturması, içişleri bakanlığı görevlilerinin atanış biçimleri bu bağlantının Izzet Paşa Hazretleri bu kabine iş başına geçtiği zaman eski kabineden kalma kişilerle ilgili kaygılarımız karşısında kesin güvence vermiş ve vicdan kefili olmuştunuz, Bu arada şunu da söyleyelim ki polis müdürü yerinde kaldıkça siz de tehlike altındasmız.
4 .Meclisin açılmasıyla içişleri ve dışişleri bakanlarının değiştirilmesinin kesin olduğu yolundaki işaretinizi iyice

anlayamadık. Böyle bir durumun gerçekleşmesi için bu iki baka- nın meclis önüne çıkmadan önce görevden çekileceklerine şimdiden söz vermiş olmaları ya da Başbakan paşanın padişahla bu konuda anlaşmış bulunması gerekir. Meclisin kabineye güven oyu vermesi durumuna karşın da bunların değiştirilmesi meclisin padişahla anlaşmasına bağlıdır.

5 - Düşmanların meclisi açtırmamak istiyecekleri ve her türlü yola başvuracakları doğaldır. Yalnız meclisin toplanmasını buyurmuş olan padişahın, bu toplantıyı yasaya aykırı sayması kendi buyruğunu kendi bozması olasılığı akla gelebilir mi? Padişah gerçekten Ulusal Meclisin yasadışı olduğu kanısındaysa o halde meclis, dağıtılmak ve milleti meclissiz bırakmak için mi Istanbıfida toplanıyor. Şu halde padişahın bu konudaki görüşlerinin Kurulumuz tarafından şimdiden kesin olarak bilinmesi gereklidir ki meb usları taşrada, güvenli bir yerde toplamak için girişimlerde bulunalım. Bu yapılmaz da meclis Istanbulda toplanmak yüzünden yukarıda belirtilen durumlara düşerse bunun sorumluluğu Istanbulda toplanması için direnenlere düşecektir.

6 - Mebusların Ankaraya gelmeleri memleketin kurtarılması uğrunda aynı kanıda olanların mecliste birlik halinde çalışmalarını sağlama amacına yöneliktir. Mecliste güçlü ulussever bir grubun oluşması zorunluğu vardır. Bu zorunluk da meclisin Istanbulda toplanması yüzünden doğmuştur. Gerçekte bunun için genel bir toplantı yapılacak değildir. Gelenlere düşünce alışverişi yapma yolu yeğlenmiş ve böylece zaman kaybına meydan verilmemesi kararlaştırılmıştır. Bu çoğunluk grubunun Ulusal Güçlerle yakından anlaşması ve ancak bu yoldan mecliste milleti temsil etmesi çok önemli bir noktadır. Bu olmazsa Mebuslar Meclisi yabancıların gözünde milleti temsil edemez. Allah korusun arada düşünce ayrılığı doğması vatan için çok büyük zarar doğurur. Şu halde düşmanların yalan ve dolanları, memleketin ölüm ve kahmıyla ilgili bu gibi konularda etkili ve değerli olamaz.

7 - Nurettin ve Ahmet Fevzi Paşalarla ilgili görüşlerinize gelince, daha önceki yanıtımızda her doğru şeyin Temsilci Kuruldan çıkacağını ileri sürmüş değiliz. Uygulanmasını bildirdiğiniz prensiple ilgili görüşümü sorduğunuz için bu konudaki görüşlerimizi bilginize sunmuştuk. Görüşlerimizin yerinde olduğuna ilişkin kanımızı yineleriz.

Temsilci Kurulumuz kabinenin iktidara geldiği tarihte düşük Damat Ferit Paşanın kötülük mirası olan Aydın cephesi ve bölgesinin oralardaki Ulusal Güçlerin bugününü ve geleceğini büyük ilgi ile göz önünde bulundurmuş, hükümetin dış politikasına uygun ve o bölgenin iç durum ve gereksinimine elverişli, gelecek için umut veren bir durumun sağlanmasını düşünmüş idi. Düşündüklerini karara bağlamadan önce yüksek bakanhığınızın ve genelkurmayının görüşlerini öğrenmeyi bir ödev sayarak tarih sayılı yazısı ile Ali Fuat Paşanın ulusal komutan olmasını önermiş ve Konyaya, Cemal Beyin bozgunculuğundan doğan durumu düzeltip oradaki kötülükleri giderebilecek ve cephe işlerini düzenleyecek bir komutan atanmasını rica ederek o arada Refet Beyin de görevlendirilmesinin uygun olacağını bildirmişti,... tarih.., sayılı yanıt buyurunuzda Fuat Paşayı Ankarada Kolordusu başında görmek isterim. Refet Beyin adını gizlemek koşuluyla Aydın cephesi Ulusal Güçler Komutanlığına atanması uygundur buyurmuştunuz. Albay Fahrettin Beyin herhalde, On Ikinci Kolordu Komutanlığına atanmasını sağlamak için yardımımız istenmişti ve ek olarak Fahrettin Beyin Aydın cephesinin gereksinimini görüşümüze uygun olarak sağlamak için her türlü önlemleri almaya sizden direktif almış bulunduğu da bildirilmiş idi. Şu halde sizin bildirdikleriniz Aydın cephesinin savunmasını sağlamak için kurulumuzca düzenlenen planın temelini tabanını oluşturmuştu. Buna dayanarak cephe ile ilgili bulunan resmi ve ulusal komutanlar ve uzmanlarla haberleşerek ve çeşitli cephelerden çağırılan bir kısım kişilerle görüşülerek, Aydın cephesi iel ilgili bir pUtn oluşturuldu. Bu plana göre Refet Bey Aydın ve Salihli cephelerinin ve bu cephelerle ilişkili olan geri bölgelerin, Konya da içinde olmak üzere, ulusal komutanlığını üzerine almış ve Fahrettin Beyde Konyada Kolordusu başında olarak aynı görüşe göre yararlı ve etkili yardım yapmakta ve çaba harcamakta bulunmuştur. Ali Fuat Paşa da emrinize uygun olarak kolordusu başında bulunmak üzere Ankaraya gelmişti. Bu düzenleme sonucunda bugünkü durum sevindirici bir hal almıştır. Şu halde başka bir komutana gereklilik olmadığı gibi Nurettin Paşanın atanması durumunda da namus ve hayatlarını ortaya koymuş iki kıymetli arkadaşımızın gönül kırıklığına uğramasına Temsilci Kurulun buyruklarına eksiksiz uyan, en kutsal hahifeye bağlı bulunan Demirci Efe- nin ve emrindekilerin memleket içiıı zararlı bir biçime girnıesine neden oluıımuş olacaktır.

Ahmet Fevzi Paşa sorununa gelince: Yirminci Kolordu bölgesi içinde bulunan Ulusal Güçlerin özel bir durumu vardır ki bütün ulusal örgütler üzerine etkili bulunmaktadır. Bu durumun ne sebep ve ne yoldan olursa olsun değiştirilmesine zaman ve ortam elverişli değildir. Bu durumun korunup

sürdürülmesini sağlamak içn bütün bu bölgede Ali Fuat Paşanın devlet önünde, kamu önünde, durumunun her türlü eleştiriden, sakmcadan aklanmış bulunduğu inancmın yerleşmesi

temel koşuldur. Bu nedenle onun herne biçimde ve her ne yoldan olursa olsun Yirminci Kolordunun başından ayrılması ulusal savaşım sırasında ileri atılmış, özverilerde bulunmuş olmasından ileri gelmiştir denilecektir ki, korunmasının güvence altında bulunması zorunlu olan düşünceye göre hiçbir surutte doğru değildir. Zaten hükümetin aklına gelen politik sakıncaları ortadan kaldırmak için yapılacak her şey yapılmıştır. Bu duruma göre Ali Fuat Paşanın bu bölgede ve bütün ordu önünde Yirminci Kolordu komutanı olarak bilinmesi ve kolordunun da edimli olarak bugün olduğu gibi yetenek ve bilgisi ve gerçek istek ve amaçlarıyla tam uyum içinde olduğu herkesçe bilinen 24 üncü Tümen Komutanı Yarbay Mahmut Beyin vekilliğinde kalması zaman ve durumun gereği yönünden zorunludur. Ahmet Fevzi Paşa ile ilgili olarak olumsuz bir görüş bildirmek istemeyiz, ama şunu da eklemek zorudayız ki, kendisinin düşündüğünüz açıdan işbirliği yapmak yeteneği yoktur. Onun daha ilk günlerde özel görevle gezdiği zamanlarda söylediği mantıksız sözleri
tarihli şifre ile bildirmiştik, sonra idi ki kendisinin doğrudan doğruya Rauf ve Bekir Sami Beyefendelere yazdığı yanıtsal şifrede ordu bugünkü anarşi durumunda kaldıkça memleket için yıkımın kesin bulunduğu yolundaki sözleri ile Ulusal Orgütlerin ve onun yardımcısı olan ordu ilişkisinin kendi görüşüne göre anarşi sayıldığı anlaşılmaktadır. Oysa bilirsiniz ki ordu, ulusal örgüt kadrosu dışında değil, belki onun ruh ve temelini oluşturmaktadır.
Son alınan raporlarda Fevzi Paşanın Gönende ilk iş olarak Anzavur olayından dolayı bin güçlükle ele geçirilebilen canilerin salıverilmesini istediği bildirilmektedir. Bu nedenle vatan ve milletin kurtulması söz konusu olduğu şu kavgada aynı amaç uğrunda özveriyle çalışan sizin yerel durum ve yetenekleri yakından bilen kurulumuzla danışmadan atadığınız iki kişinin kabul edilemiyeceği yolundaki zorunlu ve haklı görüşümüzü bir onur sorunu yapmak isteyeceğinizi, vatana olan sadakat, millete olan bağlılığınızla bağdaşamaz gördüğümüzü ve salt vatan ve milletin çıkarları düşüncesine yönelik bildirimlerimizi iyi karşılayacağınıza güvendiğimizi içtenlikle bildiririz.
Görevden çekilirseniz Mebuslar Meclisinin toplanmasmın gerçekleşemiyecek bir hayal olacağı konusundaki sözünüze göre Başbakan da içinde olaraktan kabinenin meşrutiyet yoluyla yönetime karşı olduğu anlaşılmaktadır. Çok önemli olan bu noktanın tam olarak açıklanmasını Kurulumuz sizden rica eder.
Temsilci **Kurul adına**
Mustafa Kemal
BELGE, 218.
(Zarfın üstü)
Savaşişleri Bakanlığı
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Mektup
Genelkurmay Dairesi
Şube
Sayı
24I12/1919 tarihile verilen ortak yazının geldiğini doğrularım. Ve bu konuda aşağıdaki açıklamaların yüce Ingiltere, Fransa, Italya Devletlerinin olağanüstü komiserlerinin adaletli gözleri önüne konulmasına izin vermenizi üstün saygı ile rica ederim:
Soylu bilginiz içindedir ki, Izmirin işgali başlangıçta orada Amiral Galtropun notasile başlamış ve bu notada işgalin Itilaf Devletleri birliklerince yapılacağı ve bunun da sadece Izmir şehriyle tahkimat hatlıyla sınırlı kalacağı bildirilmiş ve kısa bir aradan sonra da işgal işi salt Yunan birliklerine bırakılmıştı. Yunan birlikleri tarafından yapılan işgal ve bunu izleyen olaylar bizim bundan sürekli sızlanma ve yakınmalarımız sonunda karma bir komüsyonun Izmir yöresinde soruşturma yapmasını gerektirdi. Ancak bu gerekliliğin kabulüne ve gerçekleştirilmesine değin bilemiyeceğim nedenlerle doğmuş olan gecikme sırasında çok yürek parçalayıcı bir biçim ve yolda yürüyen Yunan yırtıcılığı karşısında aslında dağlara derelere çıplak ve perişan bir durumda dağılarak sığınmış olan halkı artık canını koruma ve namusunu savunma kaygısına düşürmüştü. Hükümet ve ordu her zaman soruşturma komüsyonunun adalet ve insaflığına güvenmekle birlikte bir yandan da hiç olmazsa bu boğuşmanın akıttığı kanları geçici bile olsa dindirmek için Savaşiş

leri Bakanlığımız. *23/8/1919* tarih ve 5037 sayılı yazıyla General Miineye (A) işaretli ilişik öneride bulunmuştu.
Ulusal Güçler ile Yunan birlikleri anısına Osmanlı birlikleri yerleştirmekten başka bir şey olmayan bu önerinin kabul edilmemesi üzerine yine Savaşişleri Bakanhığınca örnekleri ilişik 20 ve *27/8/1919* tarih ve 4963,5142 sayılı B,C öneriler yapılmış ve işgal bölgesinin Yunan birlikleri dışında Itiliif Devletleri birliklerince işgalini dileyen bu iki öneri de tümüyle karşılıksız bırakılmıştı.
Iyiniyetle yapılan her girişimin sonuçsuz kalmasıyla akan kan karşısında gerek hükümetin ve gerek ordunun uzun süre seyirci kaldığı bir sırada idi ki General Milne Savaşişleri Bakanlığına beklenen sınırları gösterir 3 Kasım 1919 tarih ve 23/4114 sayılı örneği ilişik yazıyı göndermiş ve oysa böyle bir bildirinin hükümlerini uygulamaya Savaşişleri Bakanı tekbaşına yetkili olmadığından yöntem gereği hükümete yaptığı başvuru üzerine hükümetçe de sizlere örneği ihişik tarih ve sayı nota ile durum bildirilmişti. Hernekadar bu olguları Savaşişleri Bakanımız ileride çıkabilecek bir tartışmayı önlemek için, örnekleri ilişik F, G 5 ve *15/11/1919* ve 6338, 6501 sayılı yazılarıyla General Milneye hiç gecikmeden ve tam olarak duyurmak ise de; fakat bu yazılar üzerine Generalden gerek yanıt olarak ve gerek doğrudan doğruya örnekleri ilişik H, 1 işaretli ve fakat birbiriyle çelişkili yazılar gelmiştir. Bu duruma göre örnekleri ilişik yazışmaların incelenmesi iyiliğinde bulunmanın ve gerek yukarıda verilmiş olan ayrıntılı bilginin insaf ve insanlığı bizce iyi bilinen sizi Savaşişleri Bakanlığımıza karşı en küçük yanlış anlamadan kurtaracağına kesinlikle inanıyorum. Bununla birlikte sadece Savaşişleri Bakanlığının hükümetçe yüksek meclis kararlarını uygulamakta kendi başına karar ve icra amiri bulunamaması konusundaki devlet hukukunun yarrattığı şu kaçınılmaz yanlış anlamadan dolayı ayrıca ve pek büyük üzüntülerimi bildirmekte hiç gecikmek istemem. Geçici sınır çizgisinin Yunanlılar tarafından tümüyle işgaline engel olan kuvvete gelince bu kuvvetin, gördüğü kıyım ve kırım karşısında korumasız kalmış ve kanına susanmış halk yığınlarından başka bir şey olmadığı sizce iyi bilinmektedir. **Hükümetin** ve ordunun bu boynu bükük halka karşı korumakta da karşı durmakta da güçsüz kaldığını göz önünde bulundurmanızı çok dilerim ve işte şimdiye kadar boşyere akmış ve akmakta bulunmuş olan bu kanın önünü olmak için durmadan size yardım dilekleri yağdırmış ve sorunun bir an önce adaletli bir çözüme bağlanması için yakarmıştır, Yeri gelmişken bu yakarıları özellikle yineler ve hem hükümetin ve hem de Savaşişleri Bakanlığının sanki yüksek meclis kararlarını uygulamıyor gbi bir suçlamadan artık kurtanlmasına iyi yürekle yardımcı olmanız konusundaki yakanlarımıza da üstün saygılarımı eklerim.

BELGE, 219.

Savaşişleri **Bakanlığı**
Bakanlık Şubesi
Ozel kalem
Ozel sunudur.

Fevzi ve Nurettin Paşalarla ilgili olarak öteki yazımla yaptığım açıklamalara ek olarak dış ve iç genel durumla ilgili olarak aşağıdaki bilgileri sunmayı gerekli buldum;
1 .Itilaf Devletleri bizimle ilgili olarak daha kesin bir karar vermedi. Fakat en çok korkulan nokta memleketimizi etki bölgelerine ayırmaları konusudur. İngilizler açıktan açığa bize karşı durumdadır. Fransızlar dış görünüşleriyle bir yaltaklık gösteriyorlarsa da Adana sorunu ortaya konunca hemen tutumlarını değiştiriyorlar. Dahası bir Fransız dostları derneği kurulması için Cellettin Arif Beye başvurdular. Adananın boşaltılması koşuluyla böyle bir girişimin onaylanacağı yanıtını aldılar. Ve bu sorun böylece askıda kaldı. Amerikalılar da bizim kendi memleketimiz için ne gibi isteklerimiz olduğunu soruyorlar.
Kısacası Itilğf Devletlerinden herbiri bizim ortaya atılmamızı bekliyor. Herhangi birisi- ne göstereceğimiz bir eğilime karşı öbürü bütün gücüyle karşı durmaya hazır bir durumdadır.
Barış Hazırlıkları Komüsyonu belgelere dayanarak birçok hazırlıklar yapıyor. Bizim her yönetim kolu için istediğimiz ve kabul edebileceğimiz reformları saptıyorlar. Osmanlı Birliği ve Wilson prensipleri ilkeleri içinde kabul edebileceğimiz reformları gösterir bir bildiri yayımlayacağız yakında.
2- Iç duruma gelince kabinede Içişleri Bakanı bir iki defa görevden ayrılmaya kalkıştı. Ama Ulusal Meclis açılincaya kadar bir bunalıma neden olmamak için bütün çaba harcanarak önüne

geçildi. Bu bakanlar kurulunun Meb'uslar Meclisi açılınca görevden alınacağı inancı kabine üyelerince hep bilinen bir durumdadır. Hele Içişleri ve Dışişleri Bakanlarının değişeceği kesindir.

Fakat Hürriyet ve Itilf partisi ve Ingilizler, Mebuslar Meclisini açtırmamak için bütün güçleriyle çalrşıyarlar. Dahası Ingiliz Muhipler Derneğinin padişaha başvurarak bu meclisin yasal olmadığını bildirip dağıtılmasını dileyecekleri öğrenildi.
Hükümetin bütün çabası Ocağın onuna doğru açılacak olan Mebuslar Meclisi toplanıncaya kadar bu gibi baskılara dayanmak ve meclisin açılmasını sağlamaktır. Bu duruma göre bu on gün için Hükümetin en güçlü bir durumda bulunması çok gereklidir.
3 .Mebusların seçiminde hiçbir yoldan karışma yapılmadığı inancı çok şükür heryerde oluşmuştur. Ancak taşra meb'uslarının Istanbula gelmezden önce Ankarada özel bir toplantı yapacaklan haberi seçimlerin her türlü karışmadan uzak kalınarak yapıldığı ile ilgili iyi inancı tümüyle yıkacak niteliktedir. Her yandan bu durum ileri sürülmekte ve arabozuculuk için alet olarak kullanılmaktadır. Mebusların böyle toplu bir görünümde olmamalarının sağlanmasını ve kendilerine verilecek bilgilerin dikkati çekmeyecek yoldan verilmesinin sağlanmasını özellikle rica ederim.
Siz ve saygıdeğer arkadaşlara ayrı, ayrı selam yollar ve saygı sunarım Efendim.

31 Aralık 1919
Savaşişleri Bakanı
Cemal

BELGE, 220.
Gazi Mustafa Kemal Paşa **Hazretlerinin**
Ankaraya ilk gelişlerinde şehrin ileri gelen ve
önemli kişilerine verdikleri nutkun örneğidir
Temsilci Kurul döneminde

Muhterem Efendiler!
Kurulumuzu Ankaraya gelişimiz günü tüm halkın erkek, kadın, çocuk tüm halkın içten ve yurtseverce ve olağanüstü gösterileriyle ödüllendirdiniz. Bugün de toplu olarak ziyaret ederek mutlu kıldınız. Bu nedenle de kurulumuzun derin saygı teşekkürlerini sunmakla onur duyuyorum.
Saygıdeğer vatandaşlarımızı böyle topluca seldmlamak bizim için değerli bir fırsattır. Izin verirseniz, bu fırsattan yararfanarak kısa bir söyleşide bulunmak isterim.
Efendiler! Hepiniz bilirsiniz ki... savaşın son döneminde Amerika Cumhurbaşkanı Wilson, on dört maddeden oluşan bir programla ortaya çıktı. Bu program milletlerin kendi kaderlerine egemen olmaları güvencesi veriyordu. Programın on ikinci maddesi ise sadece Türkiyeye, devletimize ve milletimize ilişkindir. Wilson bu madde ile Türkiyenin, milletimizin tam egemenliğe sahip olması gerekliliğini belirttikten sonra buna bir iki koşul da eklemiştir. 0 kayıtlar şunlardır: Aramızda yaşayan Müslüman olmayan unsurların güvenliklerini ve serbestçe gelişmelerini sağlamak... Bir de Boğazların açık bulundurulmasıdır. Tüm Itilftf Devletleri Wilsonun prensiplerim kendi çıkarları için uygun gördükleri gibi bizim devletimiz de bu on ikinci maddeyi kabulde hiç bir sakınca görmedi. Ve kabul etti. Gerçekten kabul edilebilecek bir prensiptir. Çünkü Mister Wilsonun istediği Müslüman olmayan unsurların can ve mal güvenliği ve her türlü hakları ve gelişme olanakları için gereken her şeye zaten ötedenberi devletimiz ve milletimiz tarafından saygı gösterilmiş idi. Gerçekten Müslüman olmayan unsurların Osmanlı Devleti ve milletinin bağrında edinmiş oldukları ayrıcalıklar üç yüz yılı aşkın bir süreden beri fazlasıyla vardır. Bu nedenle bu koşul bizim için yeni bir şey değildir.
Boğazların açık olması konusuna gelince:
Bu geçitte başkentimiz, devletimizin yüreği vardır. Bunun güvenliğini sağladıktan sonra herkesin ticaretine hazır olarak açılması da gerekli görülür. Işte devletimiz ancak bu ilkeler çerçevesinde savaşdan çıkmak ve ateşkes anlaşması yapmak kararını verdi. Bunun sonucu olarak İtilftf Devletlerile 30 Ekim 1918 de ateşkes anlaşması yaptı. (Ateşkes anlaşmasmı göstererek) bildiğiniz ateşkes anlaşması budur. Elbette hepiniz bunun içeriğini bilirsiniz. İçeriği ile uygulanması arasın

da ne denli büyük farklar olduğunu bir daha herkesin dikkatine sunmak isterim. Barış anlaşmasının bazı önemli maddelerini anımsatacağım:
Orneğin beşinci maddeye göre sınırların korunması ve iç güvenliğin sürdürıllmesi için gerekli görülecek askeri güçlerin dışındakiler terhis* olunacak.. Bu güçlerin sayısı ve durumları iki tarafın görüşmeleriyle saptanacak idi.
Çok önemli olan yedinci madde "Itiliif Devletlerinin herhangi stratejik noktayı işgal hakkına sahip olmalarını, Müttefiklerin* güvenliklerini tehdit edecek durum çıktığında" biçimindeki açık koşula bağlayarak saptamıştır
Onuncu madde yalnız Toros tünellerinin Müttefikler tarafından işgali ne vb. özgüdür. On ikinci madde hükümet

haberleşmeleri dışındaki telsiz telgraf ve kabloların kontrolüne vb... izin veriyor, yalnız ve ancak denetimi sözkonusudur. On altıncı maddede Kilikyadaki ordularımızdan oraların güvenliği için gereken kuvvetin orada bırakılması ve gerisinin beşinci madde uyarınca terhisi çok açık olarak belirtilmiştir. Ve bundan başka hiçbir bağlılık ve koşul yoktur.
Yirmi dördüncü madde yedi ilden herhangi bir bölümünün işgali hakkının Itilf Devletlerinde kalmasını tanıyan neden, bu illerde karışıklık çıkması durumu olacağı açıkça belirtilmiştir.
Işte Efendiler; ateşkes anlaşmasının en çok dikkat çeken noktaları bunlardır.
Bu maddelerin içerikleriyle uygunlanmaları arasında uyumluluk var mıdır?. Orneğin ateşkes anlaşmasının yapıldığı ilk zamanlarda Ingilizler Musulu işgal etti. Ateşkes anlaşması yapıldığı zaman bizim ordumuz Musulda, Ingilizler güneyde idi. Ateşkesten sonra oradaki komutanla aldatıcı ilşki kurarak askerlerini Musula soktular. Istanbulu kara ve deniz kuvvetlerile işgal ettiler. Bu konuda ataşkes anlaşmasında izin var mıdır? Adana yöresini, Urfayı, Gaziantep ve Maraşı önce Ingilizler ve sonra Fransızlar işgal ettiler, Bu konuda da ateşkeste bir madde yoktur. Kilikyada bizim askeri güçlerimizden beşinci madde gereğince oranın güvenliğini sağlayacak kadarı bırakıldıktan sonra fazlası terhis edilecekti, 0 halde ugulanmış olan bu biçim nedir? Italyanlar Antalyayı işgal ettiler, savaş durumunda bulunmadığımız Yunanlılar da Izmir ve yöresini işgal ettiler, kısacası ateşkes anlaşmasmı paramparça ettiler, bu saldırılara, bu hukuka aykırı eylemlere karşı Istanbuldaki hükumetler ne yazık ki güçsüz bir tutum takındılar. Dahası yapılan haksızlıkları protesto bile etmemişlerdir. Evet Istanbultın, Antalyanın, Kilikyanın haksız işgallerini protesto bile etmemişlerdir. Bunu yapmadıktan başka Istanbulda örneğin daha barış yapmadığımız bir milletten jandarmamıza komutan atadılar. Kömür sağlamaktaki güçlüğü yenememek güçsüzlüğü yüzünden Istanbulun tramvaylarını, su şirketini, bütün demiryollarımızı daha ateşkes durumunda bulunduğumuz Itilftf Devletlerinin yönetimine verdiler. Oysa biliyorsunuz, ateşkes anlaşmasında demiryolları için yalnız denetim sözkonusudur. Yoksa yönetimini barış yapamadığımız Itilf Devletlerine vermek akıl ve vicdanın kabul edemiyeceği ilerdeıidir. Dahası Efendiler! büyük bir üzüntüyle söylemek zorundayım ki, Babıalinin** korunmasını bile Ferit Paşa son zamanlarda yabancılara bırakmıştır. Memleketin iç güvenliğini, sınırlarını korumak ve güven altında bulundurmak için gereği kadar asker silah altında tutulacaktı. Ilk zamanlarda seksen bini aşkın bir kuvvet yeter görüldü. Sonradan Itilğf Devletleri kırk üç bine indirdiler, bir süre sonra da çeşitli yollardan bu sayının da altına indirildi. Bütün sihihlarımızın sürgü kollarını çıkararak sandıklarla gönderdiler. Milletimizi, memleketimizi büsbütün savunmasız bırakmak amacını güttüler.
Görülüyor ki Efendiler! Itihif Devletleri iki noktada yeminlerini bozup içinden çıkılamaz duruma düşüyorlar. Birincisi: Wilson prensiplerini Versailles Konferansında kabul ve ihin ettiler. Buna göre on ikinci maddeyi ve bunun içeriğine göre bizim haklarımızı kabul ettiler, Oysa yaptıklarıyla Wilson prensiplerini, Türkiyenin hayatının ve kaderinin güvencesi ve kefili olan on ikinci maddeyi gözden uzak tuttular. Ikincisi: Onur ve namusiarı üzerine imza etmiş oldukları ateşkes anlaşmasının hiçbir noktasına uymadıktan başka on ikinci maddenin hükümlerine aykırı olarak devletimizi manda altına almak ve daha büsbütün parçalamaya karar vermeye kadar ileri gittiler.
Efendiler bu durum elbette dikkate değer. ItilM Devletlerinde büyük bir düşünce değişikliği görülüyor, ateşkes anlaşması yapilırken özgür ve bağımsız yaşamaya yaraşır bir Osmanlı milleti

* Salıverilecek
** Bize karşı birleşmiş olanlar

kabul ettikleri halde aradan bir iki ay geçtikten sonra bu düşüncelerinden ayrılıyorlar. Başka renk ve anlamda kararlar alıyorlar. Bunun nedeni şöyle açıklanabilir: Yabancılar kendi ekonomik ve politik çıkarlarını sağlayabilmek için kendi buldukları iki görüşü bize karşı yürütmeye başladılar, bu görüşlerden birincisi sözde milletimizin Müslüman olmayan **unsurları** eşitlik ve adalet ilkesine uygun olarak yönetemiyecek olduğu.
Ikincisi de sözde milletimiz tümüyle yetenekten yoksun bulunduğundan bahçe durumunda bulunan yerlere girmiş ve oralarını yıkıntı yerine çevirmiş. Birincisi ile milleti kıyım yapmakla suçluyorlar. Ikincisi ile yeteneksizlik.. Eğer bu iki düşünce gerçekten yerinde olsa idi, miilletimizin bağımsız yaşamaya hakkı olduğu ileri sürülemezdi. Gerçekten yıkım uygarhkla bağdaşmaz, Yeteneksizlik de bağışlanır bir şey olamaz. Çünkü milletler ellerindeki toprakların gerçek sahibi olmakla birlikte o topraklarda insanlığın vekilleri olarak da bulunurlar. 0 toprakların zenginlik kaynaklarından hem kendileri yararlanır ve hem de dolaylı olarak tüm insanlığı yararlandırmakla yükünlüdürler. Bu kurala göre bunu yapamayan milletler yaşama ve bağımsızlık hakkına yaraşır olamamak gerekir.
Oysa bu görüşler bizim için kesinlikle sözkonusu olamaz. Her ikisi de su katılmamış iftiradır. Milletimizin yeteneksiz olmadığını tarih ve mantık kanıtlar. Bunun kanıtını yine yabancıların kendi yaptıklarında bulabiliriz. Avrupa devletleri ateşkesten önce ve ateşkes anlaşması yapılırken anlaşmayla

kendi ulusal sınırları içinde yaşamaya yaraşır Türkiye kabul etmişlerdir aradan bir sene geçmeden nasıl oluyor hakkından yoksun bırakılmak isteniliyor. Avrupa devletleri milletimizi önceleri bilmiyorlar mıydı?, Wilson prensiplerini kabul ve ateşkes anlaşmasını imzaladıkları zaman altı yüzyıllık bir milletin niteliği, yeteneği hakkındaki bilgileri eksikdi de bir iki ay içindemi tamamladılar?. Bize uygulayacakları kararları bilmiyorlardı da sonra mı akıllarına geldi?.
Oysa düşününüz Efendiler Milletimiz ufak bir aşiretten; anavatanda bağımsız bir devlet kurduktan başka batı dünyasına, düşman içine girdi ve orada büyük güçlükler içinde bir imparatorluk oluşturdu. Ve bunu, bu imparatorluğu altı yüz seneden beri parlaklık ve görkemiyle ayakta tuttu. Bunu başaran bir millet elbette siyasal ve yönetsel üstün yeteneklere sahiptir. Böyle bir durum yalnız kılıç gücüyle olamazdı, Dünya bilir ki Osmanlı Devleti çok geniş olan ülkesinde bir sınırından öbür sınırına ordusunu olağanüstü hızla ve tam donatılmış olarak taşırdı. Ve bu orduyu aylarca ve belki de senelerce iyi besler ve yönetirdi. Böyle bir durum yalnız ordu örgütünün değil, tüm yönetim kollarının olağanüstü ölçüde eksiksiz ve yetenekli olduğunu kanıtlar.
Milletimizin kıyımcı olması konusuna gelince, bu da salt iftiradan, tam bir yalandan başka birşey değildir.
Efendiler, hiçbir millet yabancı unsurların inanç ve törelerine milletimizden daha çok saygılı olmamıştır, Dahası, denilebilir ki başka dinden olanların dinine ve halkına saygılı olan tek millet bizim milletimizdir.
Fatih Istanbulda bulduğu dini ve milli örgütleri olduğu gibi bıraktı. Rum patriği, Bulgar eksarhı ve Ermeni kategigosu gibi baştaki hıristiyan din adamları ayrıcalıklı oldu. Kendilerine her türlü özgürlük tanındı.
Istanbulun alınmasından bu yana, Müslüman olmayanlara tanınan bu geniş ayrıcalıklar milletimizin din ve politika bakımından dünyanın en hoşgörülü ve cömert bir milleti olduğunu doğrulayan en açık kanıttır.
Milletimize bu yersiz suçlamada bulunan düşmanlar insaf etsinler de dünyanın en büyük ve uygar milleti olduğunu ileri sürenlerden, islam dinini resmi olarak tanımayan, Müslümanları Pazar gününü tatil günü ve kutsal gün olarak tammaya zorlayan ve Müslümanların özel günü olan Cuma gününü resmi olarak tanımayan milletler olduğunu unutmasınlar.
Memleketimizde yaşayan Müslüman olmayan unsurların başına ne gelmiş ise, kendilerinin yabancı entrikalarına kapılarak ve ayrıcalıklarını kötüye kullanarak vahşice güttükleri ayrılma politikasının sonucudur.
Her halde Türkiyede meydana gelen ve istenmeyen bazı olaylar birçok nedenlere ve özürlere dayanmaktadır. Bunu da kesin olarak söyleyebilirim ki bu olaylar, Avrupa devletlerinde özürsüz işlenmiş bunca kıyımdan çok daha düşük düzeydedir.
Rusyanın Polonyaya karşı bir buçuk yüzyıl süreyle izlediği kanlı politika, Kafkasyada Çerkezlere, ve pogrom adıyla Musevilere uyguladığı kıyım bu arada sayılacak örneklerdendir.

Yine söylüyorum, bize karşı ileri sürülen düşünceler yanlıştır. Bu gerçeği tarih ve mantık kanıtlamaktadır. Bunu yalnız batıya değil, vatandaşlarımıza bile önemle anımsatmak gereğini duyuyorum. Çünkü sayıları pek az olmakla birlikte üzüntüyle işitiyoruz ki, herhalde tarihini okumamış veya ulusal duygudan yoksun kalmış olduğunu sandığımız bazı kimseler, yabancıların bize karşı ileri sürdükleri suçlamaları reddetmedikten başka vatanlarını, milletlerini kabahatli göstermekten çekinmiyorlar. HiU bugün, Galatasaray Lisesinin salonlarını bize karşı konferans verdirmek için yabancılara açık bulunduranlar var, bu gibilere lanet...
Efendiler! Düşmanlarimız bizimle ilgili olarak uydurdukları iftiralarmi bir aralık Paris Konferansına da kabul ettirir gibi oldular. Belki bunun sonucu olarak daha savaş sırasında biribirile yaptıkları gizli antlaşmaların ve birbirine verdikleri sözlerin uygulanmasına başlanmış idi, Izmir, Antalya, Adana, Gaziantep, Urfa ve Maraşın işgallari hep bu karşılıklı yüklenimler sonucu olsa gerek... Oysa haktan, adaletten sözeden İtilf Devletlerinin bu gibi işler yapmamaları gerekirdi, uygarlıktan ve insanlıktan söz edeıılerden bu beklenmezdi.
Fakat Efendiler!., Her halde evrende bir hak vardır, Ve hak güce üstündür, Şu kadar ki milletin haklarının bilincinde olup bunu savunmak ve korumak yolunda her türden özveriye hazır olduğu konusunda herkesi inandırmak gerekir. Işte düşmanlarımızın bu davranışı milletimizi bu bilinç ve bu özveri duyusundan yoksun sanmalarından doğmuştur.
Ama doğrusunu söylemek gerekirse ateşkesten bu yana biribiri ardından gelen hükümetlerimizin

memleketin karşılaştığı haksızlıklara karşı kusurlu ve akılsızca davranmaları bize karşı olan yanlış düşünceleri pekiştirmeye yaramıştır. Orneğin Tevfik Paşa vatanımızın bir bölümünü Ermenistana eklemekte bir sakınca görmemekte idi. Ferit Paşa resmi demeçlerinde doğu illerinde geniş bir Ermenistan özerkliğinden sözettiği gibi Pariste de güney sınırımızın Toros olabileceğini söylemişti. Torosun güneyinde Arapça konuşulduğunu sanıyor. Ve Torostan ta Antakyaya kadar olan bölgede Türklerin oturduğunu ve buraların bin senedir Türk kanile yuğrulmuş olduğunu bilmiyordu. İşte bu gibi hükümetlerin tutum ve davranışlarıdır ki, milletimizin geçmişini unutmuş, milliyetin ve özellikle uygarlıkların verdiği haklardan habersiz, kansız, miskin bir millet olarak tanınmasına yol açılmıştı. Milletimizin kendisinin böyle tanımasında pek büyük bir kabahati vardı. Milletimizin o kabahati efendiler, Istanbul hükümetinin yaptıklarına ve Avrupanın namusuna aşırı güven göstermiş olmasıdır. Işte bu kabahati yüzünden kendi değerini, niteliğini, erdemlerini unutturmak düzeyine düşmüştür. İzmir feİketindan sonra idi ki, milletimiz gerçekten duyarlı oldu ve uyandı. Ve derin bir uçuruma sürüklendiğini kavradı. Ve ondan sonra haklarını kendisi savunmaya karar verdi, elbette bunu yapabilmek için bir biçim olmak, örgütlenmek gerekirdi. Zaten her yandan örgütler ve kuruluşlar daha önce başlamış idi. Ama önce Erzurum ve Sonra Sıvas Kongrelerinde genel birleşmemiz oluştu. Erzurum ve Sıvas Kongrelerinin bütün dünyaya karşı olan bildirisinin ve tüzüğünün içeriği önemlidir. Gerçekte hepiniz bu içeriği biliyorsunuz, Ama izin verirseniz her ikisinden bazı noktaları burada yeniden anımsatmak isterim:
Tüzüğün örgüte ilişkiıı sayfasında görülüyor ki amaç Osmanlı vatanının bütünlüğünü ve yüce halifelik ve saltanat makamının ve ulusal bağımsızlığın dokunulmazlığının sağlanması için Ulusal Güçleri egemen kılmaktır,'
Efendiler! Bir millet varlığı ve hakları için bütün gücüyle, bütün düşünsel ve nesnel gücüyle ilgilenmezse, bir millet kendi gücüne dayanarak varlığını ve bağımsızlığını sağlamazsa şunun, bunun oyuncağı olmaktan kurtulamaz. Ulusal hayatımız, tarihimiz ve son dönemdeki yönetim biçimimiz buna pek güzel kanıttır. Bu nedenle örgütlerimizde Ulusal Güçlerin etken ve ulusal iradenin egemen olması ilkesi kabul edilmiştir. Bugün, dünyanın bütün milletleri yalnız bir egemenlik tanırlar: ulusal egemenlik.. Orgütün öbür ayrıntılarına bakacak olursak işe köyden ve mahalleden ve mahalle halkından yeni bireylerden başliyoruz. Bireyler kafalarını kullanmadıkça, haklarının bilincine varmadıkça, kütleler herkes tarafından istenilen doğrultuya iyi veya kötü doğrultulara sürüklenebilirler. Kendini kurtarabilmek için her bireyin kaderiyle kendisinin ilgilenmesi gerekir. Aşağıdan yukarıya, temelden çatıya doğru yükselen böyle bir kurum elbette sağlam olur. Kuşku yok, her işin başlangıcında aşağıdan yukarıya doğru olmaktan çok yukardan aşağıya olması zorunluğu vardır.

Birincisinin gerçekleşmesinde bütün insanlık için amaca uluşma başarısı elde edilmiş olurdu. Böyle olmanın pratik ve nesnel olanağı daha bulunamadığından bazı girişimciler, milletlere verilmesi gereken doğrultuyu vermekte yardımcı oluyorlar. Böylece yukardan aşağıya bütünleşme sağlanabilir. Biz memleketimiz içindeki gezilerimizde elbette birinci yolda başlamış olan ulusal örgütlenmemizin gerçek başlangıç noktasına, bireye kadar indiğini ve oradan yeniden yukarıya doğru gerçek örgütleşmenin başladığını büyük şükranla gördük. Bununla birlikte eksiksiz bir duruma ulaşıldığını ileri süremeyiz. Bunun için özel olarak aşağıdan yukarıya yeniden bir örgütlenmenin oluşması amacına ulaşmak için özel çaba harcamanın bir ulus ve yurt görevi sayılmalıdır.
Tüzüğümüzün bazı noktalarından da yeniden sözetmek isterim. Osmanlı İmparatorluğunu savaştan önceki sınırlarını bilirsiniz Genel Savaşın sonucu devletimizi birtakım özverilerde bulunmaya zorluyor, buna göre devlet için yeni ulusal sıiıırlar kabul ettik. Bu sınırlar bildirimizin birinci maddesinde açıklanmıştır. Ayrrntıları bilmeyenler olabilir. Ve elbette bilmemekte haklıdırlar.
Bu sınırlar oluşurken işin içinde bulunduğumdan bunu da bildireceğim:
Ateşkes anlaşması yapıldığı gün ordularımız bu sınırlarda edimli olarak egemen bulunuyordu. Bu sınır Iskenderun körfezi güneyinden Antakyadan Halep ile Katma istasyonu arasında Cerablus köprüsü güneyinde Fırat nehrine kavuşur. Oradan Dirzora iner; daha sonra doğuya uzanarak Musul, Kerkük, Süleymaniyeyi içine alır. Bunun güney bölümlerinde Arapça konuşan dindaşlarımız vardır. Bu sınır içinde kalan ülkemiz bölümleri Osamanlı toplumundan ayrılmaz bir bütün olarak kabul edilmiştir.
Bildirimizin dördüncü maddesine bakalım!. Bu madde ile biz, bizimle birlikte yaşayan Müslüman olmayan unsurları aynı haklar ve aynı yetkilerle kabul ediyoruz. Hepimiz Müslüman olalım olmayalım bu devletin aynı anlamda uyruklarıyız. Ve bu bakımdan hapimizin hakları birdir. İçimizde yaşayan

Müslüman olmayan vatandaşlarımıza bizim siyasi egemenliğimizi ve sosyal dengemizi bozacak fazladan birtakım ayrıcalıklar tanıyamayız, Bu madde, iç politika konusundaki genel düşüncemizi açıklamaktadır. Yedinci madde: dış politika ile ilgili görüşümüzü bildirir. Her halde devlet ve milletimiz içte ve dışta bütün anlamıyla bağımsız kalacaktır, Bize başka bir yönetim biçimi uygulanamaz. Bu konuda birçok ve türlü türlü nedenlerin başında en büyük ve önemli neden şudur. Din bakımından da bağımsız olmak zorundayız. Yalnız geniş olan memleketimizi hızla bayındır duruma getirebilmek için ve milletimizin az zamanda bilim ve tekniğini çağdaşlığın gereklerine göre yükseltmek için gereksindiğimiz konuları biliriz. Ancak bu konuda bize yardım edebilecek devletin nasıl olabileceği yedinci maddede açıklanmıştır; Böyle bir devletin yardımını iyi karşılarız.
Işte Efendiler! Erzurum ve Sıvas Kongrelerinde saptanan ilkeler ve görüşler başlıca bunlardır. Bu ilkeler sayesinde bütün milletimiz birleşmiş bir duruma gelmiştir. Bu kutsal amacın sağlanmasına çalışıldığı bir sırada pek iyi anmısarsanız ki Ferit Paşa buna engel olmaya kalkıştı. Girişimi memleket içinde kötü yorumlamaya uğraştı, İttihatçılıktır dedi, Bu suçlama iç ve dış kamuoyunda başarılı olamadı. Bunu gördükten sonra yeni bir silah aradı. Bolşeviklik dedi. Resmi telgraflarında Bolşevikleriıı Karadenizden takım takım Samsun, Trabzon ve içeriye doğru yürüdüğünü, memleketi alt, üst ettiğini resmi olarak ortalığa yaydı. Bunlar da etkili olamadı. Ferit Paşa ve kabinesi daha ileriye gittiler. Bazı yerlerde Müslüman halkı aldatarak üzerimize sürmek, millet için, vatan için çalışanları yok etmek istediler, Elbette bunlarda da başarılı olamadılar. Ama sonunda millet Ferit Paşaya güvensizlik göstermek zorunda kaldı, Kabine düşürüldü. Ulusal birlik sağlamlaştı.
Ulusal örgütlerin oluşturduğu iç ve dış durum ile eski durum arasında olağanüstü farklar vardır. İçte güvenlik ve dirlik bakımından kıyaslanamıyacak değişiklikler vardır. Dışta yabancıların bizim için verdikleri ve verebilecekleri yok etme ve öldürme kararının çok yanlış olduğu artık bütün Itil1f Devletlerince anlaşılmış ve ulusal örgütlerin değer ve önemi yadsınamaz görülmüştür. Itilaf Devletlerinden belki kimisi özel çıkarlarını sağlamak için hl milletten başka bir yerde dayanak noktası arıyor. Millet birlik ve kararlılığında direndikçe bu gibilerin de gerçeği kabul edeceklerinde kuşku yoktur. Şimdi gerekli olan milletimizin sarsılmadan kararlılığını sürdürmesi ve İstanbulda yakında toplanacak meb'uslarımızın yasama görevlerini tam olarak yapabilmesidir. Her halde milletin hükümetin koruyucusu olması gerekir. Çünkü hükümetlerin yaptıkları olumsuz olur da millet karşı çıkmaz ve onu düşürmezse bütün kusur ve suçlara katılmış demektir. Ferit Paşa Parise gittiği zaman aldığı yanıtsal nota tam bildirdiğim anlamdadır. Gerçekten şunun bunun oyuncağı olabilen milletler haklarının bilincinde değillerdir demektir. Ve böyle bir millet denetim altında bulundurulmayı hak etmiş olur,

Millet Ferit Paşayı düşürdükten sonra yerine gelen Ali Kıza Paşa ulusal istekler çerçevesinde milletle ortaklaşa çalışmayı kabul etti. Ferit Paşanın düşmesiyle Ali Rıza Paşanın geçmesi konusunda milletin ilgisi doğal olarak birinciyi düşürmek olmuştur. Bundan başka bir şey yapamazdı. Başbakanı elbette padişah seçer. Ve Başbakan da arkadaşlarını... Bu yeni kabineye eski kabineden bazı kişiler girmişti. Bu nedenle Temsilci Kurulumuz duraksadı. Birtakım koşullar ileri sürmek zoruıda bulundu. Sonunda anlaşma oldu. Hükümetle yapılan anlaşma metninde üç noktaya dayanılıyordu. Ulusal Güçlerin yasal olduğunun onanması, Ulusal Meclis topianana kadar ulusun kaderiyle ilgili kesin ve dönülmez yüklenimlerde bulunulmaması, barış konferansında milletin kaderini savunacak olan delegelerin eskisi gibi millet ve memleket çıkarlarını kavramamış olanlardan seçilmemesi.. Hükümet bu üç noktayı kabul etti. Ve ayrıntılar üzerinde daha çok anlaşabilmek için Denizişleri Bakanı Salih Paşayı gönderdi. Denizişleri Bakanı Amasyada Temsilci Kurulla görüştü. Onunla yapılan görüşmede ben de bulundum. (Göstererek) Bu bildiri ve tüzüğümüzün her satırı birlikte okundu. Tam bir düşünce birliği doğdu. Bu görüşmeler sırasında önemli başka bir sorunun sözkonusu edilmesi gerekli görüldü. Ulusal Meclisin toplanma yeri!. Istanbulun bugün içinde bulunduğu acı koşullar altında Mebuslar Meclisinin, millet vekillerinin görevlerini tam serbestçe yapıp yapamıyacakları düşünülmeye değer görüldü. Bunun için meclisin taşrada toplanması düşünüldü. Salih Paşanın Istanbula dönmesinden sonra Istanbul bu düşünceye katılmadı. Elbette bütün sakıncalarına karşın İstanbulda toplanması gerekli oldu. Bununla birlikte Temsilci Kurul tarafından sakıncalara karşı gereken önlemler alınmıştır.
Efendiler! ulusal örgütlerimizin bugün güttüğü amaç vatanının bölünmekten ve milletin tutsaklıktan kurtarılmasına yöneliktir. İnşallah yakın zamanda ulusal örgütler bu amacı elde ederek üstüne aldığı vatan görevini yapmış olacaktır.
Ama görevini tamamlamış sayılacak mıdır? Bence bundan sonra da çok önemli vatan ve millet

görevimiz vardır. Bu arada iç durumumuzu iyileştirip uygar milletler arasında çahşkan bir uzuv olabileceğimizi edimli olarak kanıtlamak gerekir. Bu amaçda başarılı olmak için politik çalışmalardan çok sosyal çalışmalara gereksinim vardır. Ulusal örgütlerimizin böyle bir amaç için nasıl bir biçim alması gerekeceğini kuşkusuz milletimizin genel istekle- ü belirleyip saptayacaktır. Şimdilik Temsilci Kurul, mebusların tam güvenle görev yaptıklarının kesinlikle anlaşılacağı güne kadar eskisi gibi görevini sürdürecektir, işler iyi yönetilirse önceki sınırlar içindeki durumumuzdan daha iyi olur. Bu noktada bir düşünce açıklamak istiyorum: Kendi toplumumuz açısından çizdiğimiz sınırlar dışında kalan dindaşlarımızla, bu saygıdeğer kardeşlerimizle aynı sınırlar içinde yüzyıllardır vatandaşlık ettik bu kardeşlerimiz her tarafta, Suriyede, Irakta, Yemende doğuda kendi içlerinde varlıklarını korumak ve bağımsızlıklannı sağlamak için çaba harcıyorlar. Bütün bu islam parçalarının bağımsızlığa kavuşmaları Müslümanlık dünyası için ne büyük mutluluk olur. Bu gerçekleşince islilm dünyasının nekadar sağlam olacağını şimdiden düşünmekle pek büyük mutluluk duyuyorum. Uyanıklığa kavuştuğuna kuşku kalmayan islam dünyasının başarısını o kadar kesin görüyorum ki bu inançla duygularımı açıklamış olmakla duyduğum vicdani zevk büyüktür. Fazla rahatsız etmek istemem, beni dinlemek iyiliğinde hulunduğunuz için özellikle teşekkürlerimi sunarım.

BELGE, 221.

Kadıköy, *23-24/111920*

K.O. 20 K.

İvedidir

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine.

K: *22/1İ192O* Dün sunduğum uzunca şifrede gerekli ayrıntılı bilgiler verdim. Benim için bakanlıkta kalmak, kabinenin her türlü kişisel ve politik sakıncaları (m k c v m t a s y s d 1) kabul etmesile olurdu. Kabinenin çekilmesi Mebuslar Meclisi için de bir panik durumu yaratacaktı. Şimdi Mebuslar Meclisinin bu duruma karşı tutumunu beklemek zorunludur sanırım. Temsilci Kurulla ilişkimizi Başyaver Salih Bey sürdürecektir Efendim. (Cemal)

Savaşişleri Hakam Başyaveri

Salih

BELGE, 222.

221111920

Erzurum, Sıvas, Diyarbakır, Bandırma, Balıkesir, Konyada Kolordu Komutanhklarına Edirnede Müstahkem Mevki Komutanına

Refet Beye, Kenan Beye, Bursada Tümen 56 Komutanı Bekir Sami Beye

Ingilizler hükümete verdikleri bir notada Savaş işleri Bakanı Cemal Paşa ile Cevat Paşanın görevden çekilmesini istemişlerdir. Istanbula verdiğimiz karşılıkta çekilmek için acele etmemelerini ve Ingilizlerin notasını olduğu gibi bize yazmalarını bildirdik. Ingilizlerin bu isteği ya Mebuslar Meclisine baskı yaparak memleketi eskisi gibi kendilerine boyun eğen aracılarla yönetme olasılığının bulunup bulunmadığını yoklama niteliğindedir ya da memleket yönetimini ellerine almak için milletin olası direnişini kırmayı da göze aldırmanın yani kesin bir eylemin başlangıcıdır. Her iki durumda da Ingilizlerin isteğine uymak onların işini kolaylaştırmaktan başka sonuç vermez. Savaşişleri Bakanına çekilmemesini ve Ingilizlerin zorla uzaklaştırmalarını da göze almasını önermek düşüncesindeyiz. Daha kesin karar verecek kadar bilgi alınamadı. Hemen görüşünüzü bildirmenizi rica ederim.

Temsilci Kurul adına

Mustafa Kemal

BELGE, 223.

Şifre 22 Ocak 1920

Çok ivedidir

Kişiye özeldir

Onuncu Kafkas Tümeni Komutanlığına

Hemen Rauf Beyi bularak durumu birlikte ve güvenlik içinde izlemenizi rica ederiz. Ingilizlerin isteğini yerine getirmek kesinlikle doğru olmaz. Buraea o bakımdan ivedi önlemler alınmaya girişildi. Istanbuldaki telgraf haberleşmelerini güven altına almanız gereklidir.

Mustafa Kemal

BELGE, 224.
Şifre Ankara, 23 Ocak 1920
Kişiye özel ve **çok** ivedidir.
Onuncu Kafkas Tümeni Komutanlığına
Rauf Beye verilecektir:
Başbakan Paşa Hazretlerinden bugün iki telgraf aldık. Birincisinde görüşüldükten sonra bildirilecektir, ikincisinde Vasıf Bey çağırılarak nota gösterilmiştir. 0 da size açıklama yapacak denilmektedir. Olaydan yalnız bir devletin özel girişimi gibi ansızın haber alınca iletişimin kesilmesi olasılığına karşı dün doğrudan doğruya Babıali ile bağlantı kurmuştur. Bizim haşvurumuzun bir karışma sayılmasına karşı daha dün yeter açıklama yaptıksa da Meh'uslar Meclisinin başbakanlığa yeniden yanıt vererek haberleşmeyi sürdürmeden görüşlerimizi yalnız mebuslar grubuna iletiyoruz. Savaşişleri Bakanının ayrılması bir olup bitti olmakla birlikte olay önemini korumaktadır. Birinci nokta; üç devlet temsilcileri bir nota ile hükümetimizi istedikleri gibi oluşturmak yolunu tutmuş oluyorlar. Yarın meclisin güveneceği başka bir hükümete da aynı işlemi uygulamalarına örnek hazırlanmıştır. Ikinci nokta; Savaşişleri Bakanı Ulusal Güçlere yardım konusunda birtakım yüklenimler altına girmiş idi. Bu yüklenimlerin bugün ne biçime girmiş olduğu bilinmiyor. Bu ikinci noktanın çabuk çözülmesi gereklidir. Bununla birlikte birinci noktanın onarılması daha çok önem taşıyan bir sorundur. Bu olay bu biçimde öteki yenilmiş devletlere karşı uygulanmamıştır. Şu halde hükümet olayı öteki yenilmiş devletlere yapıldığı biçime sokuncaya kadar uğraşmakla ödevli idi ki bu ödevi yapmamış- tır. Paris Konferansına bilgi vererek bütün dünyamn bilgisi içinde bir girişim karşısında bulunmak gerekli idi. Devletlerin bir nota vererek ve bir direnişle karşılaşmayarak belki de gizlice bir girişimde bulunmaları ve hükümetin de millete ve basına bilgi vermiyerek ve bütün bir kabine sorunu yapmayan bir tutum içinde olmasını milletin bağımsızlığı bozucu nitelikte olduğu kanısındayız. Olup bitti değişmese de olayı kapatmıyarak bir daha yinelenmesine engel olacak ölçüde gürültü yapmak çok gereklidir. Meb'uslar Meclisinin de kabineyi çağı-

rıp ulusal bağımsızlığı koruyamadığı için açıkça düşürmesinin yeterli olup olmadığını dilşünmenizi ve bildirmenizi rica ederiz. Gerek buradaki arkadaşlar gerek taşradaki kolordu komutanları olayı öfke ve önemle karşılamakta olduklarını bildirmektedirler.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, 225.
Şifre *231111920*
Onuncu Kafkas Tümeni Komutanı Kemalettin Sami Beye
Rauf Beye:
Savaşişleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanının çekilmesi üzerine geçen yazışmaları görmüşsünüzdür. Cemal Paşa verdiği bilgide yalnız Ingilizlerin isteğinden sözetıniş iken Başbakan hazretleri ardı ardına ve üç devlet tarafından ortaklaşa ültimatom verildiğini bildirmişlerdir. Bu durumda da kabinenin isteğe başeğerek arkadaşlarını feda etmesinin ulusal onuru yaralama niteliğinde bulunuduğu açıkça billidir. Her ne kadar İtilğf Devletlerinin, örneğin Macaristanda hükümet düşürmeye, daha önce Almanyada hükümet üyelerini değiştirmeye yönelik girişimleri olmuşsa da bize karşı olan girişimin de bu yola dökülmesi gerekirdi. Yani hükünıet direnerek barış konferanısını ulusal girişimlerden dolayı Türk **Hükümetinin** düşürülmesine karar verdiğini bütün dünyaya duyurmaya zorlanmalıydı. Temsilcilerin veya devletlerinin aya ayrı ya da toplu olarak, ama gizli olarak bize karşı yapmıyacakları yoktur. Bizim işimiz ise bize yapacakları en ufak bir ilişmenin bütün dünyada en büyük gürültüleri doğuracağına onları inandırmaktır. Kabinenin açıkça belli olan bu noktaları hiç düşünmiyerek kendisinden öncekiler gibi ulusal bağımsızlıktan dinginliğe ödün vermesi kişisel sağlamlık yönünden güçsüzlüğünü kanıtlamıştır. Bu kadar karmaşık işleri doğuştan ve düşünce yapısı bu kertede zayıf olan kişilerle yönetmeye çalışmak artık olanaksızdır. Şu halde son olay Mebuslar Meclisinde bir sorun yapılarak güvensizlik oyu verilip kabinenin tümüyle düşürülmesi gereklidir. Yeni hükümeti milletin genel güvenine dayanarak Izzet Paşa kurabilir. Hakları Savunma Derneğinin barış ilkelerinin onun düşünceleriyle uyuşabileceği Ismet Beyle olşn görüşmelerimizden anlaşılmaktadır. Elbette Hakları Savunma Kurulu için Savaşişleri, Içişleri ve Dışişleri Bakanları çok önemlidir. Savaşişlerinde Cemal Paşanın kalması artık sözkonusu olamaz. Başka birisinin her halde tam güvenilir ve şimdiye kadar

olduğundan daha açık ve sağlam olması gereklidir. Daha yüksek rütbelilerden uygun biri bulunamazsa İsmet Beyin bakanlığını da sevinçle karşılarız. Izzet Paşa Hazretlerinin hükümeti kurması yolunda önemle, tam kararlılıkla çalışılmasını rica ederiz. Bütün kolordu komutanları durumu gerginlik içinde izliyorlar ve Savaşişleri Bakanının çekilmesini ulusun bağımsızlığını bozucu ve sertlikle karşılık vermeyi gerektirici nitelikte görüyorlar. Yanıtınızı bekliyoruz.
Temsilci Kurul **adına**
Mustafa Kemal
BELGE, 226.
Şifre Ankara, 22 Ocak 1920
Çok ivedi ve kişiye üzeldir
Konyada On ikinci Kolordu Komutanlığına
Sıvasta Uçüncü Kolordu Komutanhğına
Ingilizler Istanbulda saldırıları arttırarak bakan veya meb'uslardan bazılarını ve özellikle Rauf Beyi tutuklarlarsa karşılık olarrak Anadoluda bulunan Ingiliz subayları tutuklanacaktır. Buna göre gerektiğinde bölgenizdeki İngiliz subaylarını tutuklayabilmek için şimdiden önlem alınmasını rica ederim.
Mustafa Kemal
BELGE, 226.
Şifre Ankara, 22 **Ocak 1920**
Çok ivedi ve kişiye özeldir
15 inci Kolordu Komutanlığıma
Ingilizlerin Istanbulda saldırıyı arttırarak bakan veya meb'uslardan bazılarını ve özellikle Rauf Beyi tutuklarlarsa karşılık olarak Anadoluda bulunan Ingiliz subayları tutuklanacaktır.

Buna göre Erzurumda bulunan Rawlinsonu kaçırmamak için şimdiden önlem alınmasını rica ederim.
Mustafa Kemal
BELGE, 227.
Ivedidir Harbiye, 241111920
Ankara K,O, 20 **K.**
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Mecliste grup: Karar uyarınca olacaktır. Resmi olarak görüşmelere anacak dört beş güne kadar başlanacaktır. 0 zaman bugünkü sorun nedenile kabine çekilecektir. 0 süre içinde durumun esenliği için kabinenin işbaşında tutulması gereklidir. Şimdi öğrendiğimiz yazılarınız uygun olmakla birlikte buradan son durum bildirilmedikçe ilişki keserek eyleme başlanmaması gerektiğini sizin de kabul edeceğinize inanıyoruz. Bugün sizden karışma olmayacağına ilişkin yanıt alırsak, politika yapmanın yararlı olacağını söyliyen başbakanla görüşeceğiz. Kendisine kesin bir dille sorumluluğun derecesini ve tehlikeyi anlatacağız.. Böylece sizin bildirdiğinizi uygun bulmakla birlikte birkaç gün için kendisini oyalamaya çalışacağız. Ancak meclis resmi olarak açılmış ve Temsilci Kurul adına telgrafla işlerin kendilerine bırakılmış olduğu meb'uslara bildirilmiş olduğuna göre bundan böyle emirlerinizin iyice savunulacağına güvenmenizi rica eder saygılar sunarız. (Vasıf, Rauf, Bekir Sami).
Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı
Şevket
BELGE, 228.
Şifre 251111920
Rauf Beye
Savaşişleri Bakanı sorununda hükümete başvurulması yine Savaşişleri Bakanı tarafımdan verilen eksik bilgi üzerine ve meb'usların da ne durum alacakları bilinmeden yapılmış idi. Meb'uslar için güvenlik buluduğu anlaşılır anlaşılmaz Babıaliye başvurmaktan yazgeçilmiş ve durum size de bildirilmiştir. Bütün görüşlerimizin uygulanıp yerine getirilmesi- ne sizin yardım etmeniz doğaldır.
Temsilci **Kurul adına**
Mustafa **Kemal**
Kolordulara
Bilinen adreslere

Savaşişleri Bakanının ve Genelkurmay Başkanının çekilmesi sorununu mebuslar izlemeye başlamış olduklarından Kurulumuz tarafından artık girişimde bulunulmamaktadır. Bilgi aldıkça bildireceğiz.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 229.
Beşiktaş, 241111920
Ankarada KJJ. 20 K.

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Buradaki Italya siyasi temsilcisi çok namuslu ve doğru sözlü bir Türk dostudur. Bu kişi çok içten ve üzüntülü bir sesle aşağıdaki sözleri söyledi: 'Hükümete ortak bir nota verdik bu nota Itilftf Devletlerinin Anadolu Orduları Başkomutanı General Mil- nem ültimatomu üzerinedir. Eğer Savaşişleri Bakanı ile Cevat Paşa görevden çekilmemiş olsalardı Ingilizler Savaşişleri Bakanlığını işgal edeceklerdi. Fransızlar ile biz tuhaf bir durum karşısında kaldık. Ingilizler barış konferansı ile bir iş göremediklerini görünce Istanbulda bir iş görmek ve bir olup bitti yaratmak istiyorlar. Ulusal Güçlerin gösterdiği dinginlik ve dayanıklılık Ingilizleri çıldırtıyor. Siz hazırlık görebilirseniz belki büyük işler de görebilirsiniz. Fakat siz bu sonucu alıncaya kadar ezilirsiniz. Bana güve

niniz. Fransa hükümetleri çok açık bir durum alacaklardır. İngilizlere şu sırada hiçbir fırsat vermemek, bu kinci millete karşı yapacağımız en büyük şamardır. Aşağılamalar varsa, ondan siz değil aşağılayanlar utansın. Yaşamak kararlılığım ruhlarında taşıyanlar aşağılama altında taşarak intihar etmeyi değil elverişli zamanda düşmanına indireceği şamarı şiddetlendirmek için fırsat beklerler. Bunlar son bocalamalarıdır. Onlar sizin sabır ve dayanıklılığınızı yıkmak için belki daha başka delilik yapacaklardır. Eğer onlar daha başka bir şey yapmazlar ise sizler de on, on beş gün daha beklemekle bir şey kayıp etmezsiniz. Siz yine hazır olmaya çalışın. Fakat sakın ha delillik yapmayın. Şu sırada İngilizlere ters düşmeyin. ıBu sözlerin içtenliğinden kuşku duymuyoruz. Çünkü; ellerinde kesin bir direktif yok. Çabuk ve ısrarla direktif istediler. Bekliyorlar. Selğnikten beri birbirine büyük bir içtenlikle bağlı bulunan İtalya siyasi temsilcisi ile Yarbay Edip Bey arasındaki bu görüşmenin özeti önemi nedenile yukarıda bilginize sunuldu.

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı
Sevket

BELGE, 230.
Beşiktaş, 28/111920
K.O. 20 Komutanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Bugüne kadar mebuslarla yaptığımız görüşmelerden çıkan sonuç sizin her olasılığa karşı taşrada Ulusal Güçlerin başında kalmanız noktasında birleşiyor. Meb uslar Meclisinin başkanlığı konusunda yapılan propagandalarımızdan da anladığımıza göre Istanbula gelmek doğru görülmediğinden başkan olursanız olağan dışı bir durum doğacağı yollu sakıncalannı ileri sürüyorlar. Öyle anlıyoruz ki bizden yana olanlar da salt bu açıdan düşünerek oy vermekten çekineceklerdir. Böyle uğursuz bir sonucun ulusal birliğe yapacağı etkiyi açıklamak gerekmez. Bu nedenle biz çok büyük sakınca doğuracak olan bu noktayı ileri sürmekten vazgeçiyoruz. Bu konudaki buyruğunuzu rica ederiz. Alınan inamlır bilgilere göre eski başbakanlardan Tevfik Paşaya Ingilizler Meb'uslar Meclisini toplamamak idiniz demişlermiş. Aralarında anayasa gereğince buna zorunluk olduğunu bildirmiş, ama meclis Itilftf Devletlerine sert çıkarsa ne yaparsınız demişler. 0 da dağıtmak ve değiştirmek, padişahın haklarındandır demiştir. (Rauf)

Çanakkale Müstahkem Mevki **Komutanı**
Şevket

BELGE, 230
Çözülmüş şifre İstanbul, 112/1920
Ankara K.O. 20 K.

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Başkanlık divanı sorunu özel ve gizli bir toplantıda yeniden sözkonusu oldu. 0 zaman Şeref Bey sizin

seçilmenizin yararlarından sözetti. Görüşmeler sonunda genel kurulun size son derece saygılı olduğu ve şimdi bulunduğunuz yüksek göreve oranla meclis başkanlığı- nın bile önemsiz kalacağı kanısına vardıkları görüldü. Seçim konusunda görüş aynlığı yeniden kesinlikle anlaşıldığından milletin başında Meb uslar Meclisinin koruyucusu olarak kalmayı sizin de yeğlediğimiz tarafımızdan söylenerek sizin için alkışlarla içtenlikli gösteriler görüldü. Genel kurulda Reşat Hikmet Bey birinci başkan ve Hüseyin Kazım Bey birinci ve Hoca Aptülilziz Mecdi Efendi ikinci başkan vekili seçildi. (Rauf)

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı
Albay Şevket
BELGE, 231
29-30/111920
Rauf Reye:
Başkanlık konusunda beğendiklerini yapmak elbetteki **mebuslarm hakkıdır, Ayrıca,** benim başkanhğımı **sözkonusu yapıp da başarılı olamamak, Ulusal Güçlerin etkinsizliği anlamma gelebileceğinden, başarı garantilenmedikçe** hiç **girişimde bulunmamak en doğrusudur. İleri** sürülen **sa-**

kıncalar önceden enine boyuna düşünülmüş şeylerdir. Başkanın ilie İstanbulda bulunması gerekli görülürse seçildikten sonra benim başkanlıktan çekiimem olabilirdi. Benim başkanlığımı sözkonusu kılan nedenler, Ulusal Güçlerin millet tarafından benimsendiğini perçinlemek, meclis dağılırsa başkanlık ödevlerini güvenilir şekilde yapmak, varolmamızla bağdaşmayan bir barış önerisi karşısında ulusça ayaklanılırsa başkanlığın tutumuyla milletin nesnel ve tinsel bütün güçlerini savunmaya yöneltmek düşünceleri idi. Sözlerinizden savunmaya ilişkin bu nedenlerin bugün İstanbul çevresinde önemsiz sayıldığı anlaşılıyor. Oysa bakanların zor kullanarak düşürülmesi, meb'usların tutuklanması ve benzeri olaylarda Ulusal Güçlere düşmanlık görüyor, meclisin dağıtılması olasılığının ve ulusal savunmaya girişine zamanının yakın olduğunu sanıyoruz. Eğer doğru düşünmemckten ulusal savunmada bugün ve ileride aksaklıklar olursa sorumluluk yanlışhğı yapanlara düşer. Benim bu işi kişisel düşüncelerle istemediğim yolunda güvence vermeye gereklilik yoktur.

Mustafa **Kemal**
BELGE, 232.
Beşiktaş, 27/1/1920
K.O. 20 Komutanlığına
K: *274/1920* iki şifreye:
Temsilci Kurula: Olaya ilişkin görüşlerinizi tümüyle paylaşırız. Kabine önceleri toptan çekilmeyi düşünmüş ama mecliste bir çoğunluk grubu kurulup da bunun güvenine dayanan bir durum ortaya çıkmadan çekilmeyi memlekette anarşi olur korkusile yapmamıştır. Meclisin bugünkü durumu ise değil bu kadar kritik bir sorunla bir grup kurmak için bile insan üstü güçlük ve çaba ile çalışıyoruz. Geldiğimiz gündenberi bir ulusal ant toplantısı karşısında bulunduk. Buradaki meb'usların tutumu, Maraş çevresiyle ilgili olarak bütün milletin hepbirden Meclise çektiği telgrafların bile Genel Kurulda okunmasına elverişli değildir. Çünkü daha grup yoktur. Başkanlık divanı seçimi yapılmamıştır. Bizim ilkelerimizin olduğu gibi kabulünde çok azınlıkla bile olsa, bir bölümün karşı çıkacaklarını sczdiklcri için Mebuslar Meclisinin genel kurulunun kabul edebileceği ilkeleri yazmışlar ve bunu imzalayarak bir sözlcşim (pakt) biçimine sokmuşlardır. Toplanma konusunda genel olarak bizim formülü önerip işi yeniden komüsyona göndermek yoluyla ve bizim de katılmamızla isteklerimiz çerçevesinde bir formül yaptık. Bir yandan da grup için uğraşıyoruz. Savaşişleri Bakanı sorununu meclisçe ele alınmasını hükümet de uygun görüyor. (...) ler on Şubatta açılacak (...) lerin suyuna gitmemizi öğütlüyorlar. Bu yapılmazsa (...) hükümeti için olup bitti- nin bir onur ve haysiyet sorunu olacağı dolayısıyla parlamcntolarının onu kabulde zorunluk görebileceği tehlikesinin bulunduğunu söylüyorlar. Savaşişleri Bakanlığına Kavaklı Fevzi Paşanın atanması hükümetçe kararlaştırılmıştır. Yüklenimler sorununu onunla çözüme bağlayacağız. Toplanacak yer şöyle dursun daha başımızı sokacak bir dam altı bulamadığımızın ve İstanbuldaki durumun ve olanaksızlığın ve en bunalımlı bir zamanda göz önünde bulundurulmasını özellikle rica eder, ortak çalışmalarımızda Yüce Tanrının ulu yardımı için yakarırız. (Rauf)

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı

Şevket

BELGE, 233.

Çözülmüş şifre Beşiktaş, 6/2/1920

Çok ivedidir

Ankara K.O. 20 Komutan Vekili Mahmut Beyefendiye

1 .Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Dün akşam Salih Paşa ile görüştüm. Kabine hakkmda başkanlık odasmda gizlice yapılan görüşmeden kabinenin bilgisi olduğunu anladım. Yalnız size bildirdiğimiz isimleri de biliyorlar, içimizden birisinin söylediği anlaşıhyor. Salih Paşanrn bildirdiğine göre başbakan kabinesinde hiçbir değişiklik yapmadan meclis karşısına çıkacak ve kayıtsız şartsız güven isteyecektir. Birkaç kere yaptığımız ricalara rağmen Fevzi Paşanın Savaşişleri Bakanı yapılmaması bu düşünceyi doğrulamaktadır. Dün öğleden sonra eski Savaşişleri Bakanı Cemal

Paşa da başbakanın arkadaşlarına söz vermiş olduğu için güven oyu almadan değişiklik yapamıyacağını ve fakat güven aldıktan üç gün sonra görevden çekilerek yeni kabinesini kuracağını söylemişti. Kendisine Reşat Hikmet Beye söylemesini bildirdik ve ancak bu şekilde güven alacağını sezinlettik. Oysa Salih Paşa böyle bir değişikliğe de taraftar olmadığını yalnız vakıflar ve bayındırlık bakanlıklarında bir değişiklik yapabileceğini Içişleri Bakanının herhalde kabinede kalacağını söyledi. Bugün özel toplantı ile kabine hakkında görüşüleceğinden hem bunun sonucunu hem de başkanın düşünce ve görüşünü ayrıca bilginize sunacağız.

2 .Sizin hakkınızda yapılmış olan yasaya aykırı işlemlerin düzeltilmesine ilişkin girişim sonuçlanmıştır. Göreveden çekilmiş olmanızın kabulü ile askerlikten kovulma işleminin kanuna aykırı olduğundan düzeltilmesi yolunda padişah buyruğu çıkmıştır. Yalnız kabine bunu Takvimi Vekayi* ile yayımlamayı Ingilizlere karşı politikaya aykırı görüyormuş. Başbakan Paşa şifre ile size bu konuyu bildirecektir. Bunun şimdilik açıkça yayımlanmasından vazgeçilmesini sizden rica ediyorlar.

3 .Akbaştan alınan cephane de Denikin ordusu için Ingilizler tarafından toplanıp hazirlanmış olan cephane imiş. Tarafımızdan el konuiması Bolşeviklerle işbirliği yapmakta olduğumuz düşüncesini Ingilizlere vermiş. Bandırma yoluyla gönderileceğini haber aldıklanndan Bandırmaya bir askeri birlik göndemıişlerdir. Bu konudaki emrinizi Salih Paşaya söyledim. Ileride yapılacak işlere karşı bu işgalin sertlikle protesto edilmesi için kabinede aracılık yapacaktır.

4 .Yunanlıların Izmirdeki kuvvetlerini üç kolorduya çıkarmakta oldukları öğrenilmiştir Efendim. (Rauf)

Çanakkale Müstahkem Mevki **Komutanı**

Şevket

BELGE, 234.

7 Şubat 1920

K: *61211920* şifreye:

Rauf Beye:

Kabine konusunda gözlemlerimiz şöyledir. Itilfif Devletleri ile belli çevreler şimdiki hükümetin tutulmasından yanadırlar. Böyle kararsız, kuruntulu ve kamuoyunu korku ve kaygı içinde tutarak ulusal hazırlıklara sürekli olarak ve inatla karşı koyan bir hükümet Itiflf Devletlerinin gereksindikleri zamanı en iyi biçimde sağlar. Belli çevrelere gelinceye onlar ulusal direnişi içinden yıkacak bir yeteneği deneyimleriyle bu hükümette bulmuşlardır. Meb'uslar Istanbulun iç ve dış etkileriyle barışa yönelik olan amacı bir yana bırakıp dalkavukluk, mevki hırsı, çekememezlik, kuruntu v.b.. gibi etkenlerle birbirlerinden ayrı düşmüşlerdir. Bizim grubumuz bu güçlükler arasında olabildiğince çok sayıda meb'uslardan oluşan bir çoğunluk sağlayabilmek için kendi düşünce ve inamşiarından sürekli ödünler vermiş ve uysal olmak sevdasile hükümet ve belli çevreler üzerindeki etkisini tümüyle yitirmiştir. Cemal Paşa Içişleri Bakamnın görevden çekilmesini başbakandan birkaç kez sağlamış iken bugün bu konuyu sertçe reddeder bir tutuma girmeye cesaret etmişlerdir. Buna göre düzeni bozmamak kaygısıyla aynı yolda yürünürse bizim meb'uslar grubumuzun ulusal olmayan emellere ve türlü tutkulara aracı olmaktan başka bir etki yapamıyacağı ve ulusal sorunlar söz konusu olduğu zaman bile bu milli sorunlara zarar verecek kararlar alınmasını engelleyemiyeceği kesinlik kazanmıştır. Bu duruma karşı önlem şudur: Olabildiğince çok sayıda üye toplamak hevesinden hepten vazgeçip ilkelerimize tam anlamıyla bağh arkadaşlardan oluşan bir toplulukla yetinmek gereklidir. Bu topluluk azınlık durumunda kalırsa bunu da göze almalıyız. Çünkü sakıncası uysallıktan azdır. Böyle bir azınlığa dayanarak hiçbir değişikliği kabul etmeyerek hükümeti kayıtsız şartsız tümüyle düşürmek gerekir. Kesin savaşım durumu şimdi alınırsa karşı tarafın baş eğeceği kesindir, Uysallık sürdürülse sonradan karşı çıkılsa bile hiçbir etkisi olmayacağı kuşkusuzdur. Karannızı ivedilikle bildiriniz. Ayrıntı olarak şunu da söyliyelim ki Savaşişleri Bakanlığı için Fevzi Paşa elbette Çürüksuluya yeğlenir. Bizce Cemal Paşanın ayrılması bir sorun değildir. En iyi Fevzi Paşa ile çalışabileceğimize inanıyoruz.

Hükümet Bandırmanın işgaline karşı protestodan daha başka şeyleri de şimdiye kadar yapmış bulunmalı idi. Bu işin önemle izlenmesini rica ederiz.

Mustafa **Kemal**
* Resmi Gazete

BELGE, 235.

9 Şubat 1920

Değiştirilmiş Ali Rıza Paşa Kabinesinin bildirisi

Çalışma arkadaşlarımla birlikte hükümet sorumluluğunu üstlendiğim zaman memleketin ne durumda bulunduğunu hepimiz biliriz. 0 sıralarda hükümet hemen seçimlere girişerek Mebuslar Meclisinin çabuk toplanmasını sağlamak ve Istanbul hükümeti ile Anadolu arasında meydana gelip haberleşmelerin kesilmesine kadar varan anlaşmazlığın giderilmesi gibi ödevler karşısında bulunuyordu. Bu ödevlerin yapılmasına çaba harcanarak Istanbulla Anadolunun ulaşım ve haberleşmesi yeniden sağlandığı gibi Tanrıya şükür yüce Meclisimizin burada toplanması da başarılabilmiştir. Bundan böyle ulusal irade yüce meclisinizde belirmiş olduğundan artık meşrutiyet kurallarıyla bütünüyle uygun olarak davranmaya hiçbir engel düşünülemez. Hükümet tarafından daha önce yayımlanan bildiride açıklanan amaçlar ki, politik kliklere karşı yansızlıktan ayrılmamak, yürürlükteki kanunların kurallarına tümüyle uyarak cins ve mezhep ayrımı gözetmeksizin herkesin yasayla korunmuş plan haklarının dokunulmazlığını korumak, dinginlik ve iç güvenliği bozulmaktan korumaya ve yönetim düzenini olabildiğince sağlamaya gücümüz yettiğince çaba harcamak, sevgili vatanımızın mutluluğu ve esenliği çevresinde bütün ulusal duygu ve eğilimleri toplayabilmek yapılmasını beklediğimiz barışın koşullarını düzenleyecek olan mecliste saltanat ve millet ve hükümet gönül ve amaç birliği içinde temsil edilmektir. Işte Efendiler davaranışlanmızda ilke edinilmiş olan bu amaçlara hep bağlı kalınmıştır, bunca güçlükler içinde yaptığımız çalışmalardan doğan başarıların ölçüsünün değerlendirilmesini sizlere bırakırım.

Devlet yönetiminin düzeltilmek gerektiği herkesin üzerinde birleştiği bir gerçektir. Yüzyıla yakın bir süredenberi zaman zaman devletçe düşünülen reformlar tam olarak uygulanmamış ve meyvelerini tam olarak verememiştir, bunun iç ve dış birçok etken ve nedenleri vardır. Bu bakımdan hükümetçe uygulama ve yürütme yönteminin değiştirilmesi ve bu konuda yeni kural ve ilkeler kabul edilmek zorunlu bulunmuştur. Illerin yönetiminde geniş ölçüde yerinden yönetim yöntemi yeğlenmek ve yöntem gereğince genel meclislerin yetkilerini genişletmek ve yerel hizmetleri onlara bırakmak, bucak örgütlerini bir an önce uygulamaya koyarak yönetimin en küçük parçası olan bucağı uygar ülkelerde yürürlükte bulunan yöntemlere uygun olarak kendi içinde bir bütün şekline koyarak ona göre hukuksal ve yönetsel gereklerini saptamak, azınlıkların haklarını sağlamak için genel meclislerle belediye meclislerinde nisbi temsil yoluna gidilmek, yasalar ve tüzükler ne kadar eksiksiz olursa olsun tümüyle ve gereği gibi uygulanmadıkça umulan ve beklenen sonuçların elde edilmiyeceği kesinlikle anlaşılmış olduğundan adalet, maliye, bayındırhk ve güvenlik işlerinde ve dahası sivil yönetimde kanunların tam olarak uygulanmasını denetlemek ve sağlamak için yabancı uzmanlara başvurarak onlara denetim işlerinde yeterli yetki vermek işte amaçladığımız reformların ana çizgileri bunlardır. Bu ilkelerin uygulanmasına karar verilirse gerekli yasa önerilerinin yüce Ivleelisinize sunulacağı doğaldır.

Dışişlerine gelince: Tarafımızdan ve Itilf Devletleri tarafından imza olunan ateşkes anlaşmasının hükümleri her tarafça uyulması zorunlu uluslararası bir belge olduğundan içerdiği hükümlerden ayrılmamak hükümetimizce gerekli görülmekte ve fakat ateşkes günlerinin uzamasından doğan kararsızlık yurd içinde kuşkuları çoğaltmakta ve yürek rahatlığının ve normal durumun geri gelmesine engel olmaktadır. Izmirin ve yöresinin Yunanlılar tarafından ansızın işgali gibi acı olayların tepkileri memleketi baştanbaşa gerginleştirmekte ve yurtseverlik duygularını herekete geçirmekte. Bu kaynaşma ve karmaşaya ancak kesin barış son verecektir. Çağırılacağımız konferansda Wilson ilkeleri çerçevesinde açık ve yasal haklarımızın korunmasına gücümüz yettiğince çaba haracanacaktır. Umarız ki adalet kuralları bize karşı çiğnenmiyerek ulusal isteklerimiz yerine gelir.

Yıllardır süren mali sıkıntı, türlü nedenlerle ateşkesden bu yana her zamankinden çetin bir evreye girmiş ve bununla birlikte barışın yapılmasıyla mali sorunların çözüme bağlanması yolu belirlenip sürekli bir durum yerleşineeye kadar, her türden güçlüklere karşın, devletin zorunlu giderlerinin karşılanmasını sağlamak zorunlu bulunmuştur.

Buna göre bir yandan tutumlu olmaya ve verimsiz giderlerin olabildiğince azaltılmasına özen gösterilmekle birlikte öbür yandan durumun kaldırabileceği ve olanak vereceği ölçüde gelir arttırma

yolları, aramak da zorunludur.
Durumunuzun ağırlığı, karşılaştığımız güçlüklerin çokluğu ve sizlerin ve bizim ödevimizin

zorunluğunu açıklamaya gerek yoktur. Ancak kararlılık ve sağgörünün güçlüğü kolaylığa çevireceğine tam inanımız vardır. Adaletin değişmez kurallarına dayandıkça Tanrının bize yardım edeceğinden kuşkumuz yoktur.
BELGE, 236,
Harbiye, *191211920*
Ankarada **K.O. 20 K.**
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Bugün Başbakan, İçişleri Bakanı, Denizişleri Bakanı Felğhı Vatan Birliğinin toplantısına geldiler. Başbakan Ulusal Güçlerin ikinci bir hükümet gibi görünmemesinin, hükümetin işlerine karışmamasının ve Maraş taraflarındaki harekatın daha ilerlere uzatılmayarak durdurulmasının ve düzen ve iç güvenlik sağlama gereğinin politika bakımından iyilik getireceğini söyledi. Vali ve komutanın Ankaraya yeniden gönderileceğini ayrıca bildirdi. Ulusal Güçlerin durumu, hükümetten beklenilen tutum ve İçişleri Bakanlığının izlemesi gereken yol hakkında kendilerine ayrıntılı bilgi verildi. Ne yazık ki Başbakan durumu kavrayacak nitelikte görülmediği gibi İçişleri Bakanı da ruhça Ulusal örgütlerle birlikte olduğunu ve bu amaçla çahşacağını fakat istediği gibi çalışmasına karışılmamasını söylemekle birlikte polis müdürü ve jandarma komutanlarmın değiştirilmesi konusunda hiç güçleri olmadığı anlaşıldı. İçişleri Bakanı eskidenberi dostu olan Keşfi Beyi namusluluğundan söz edip savunduktan sonra onu Bursaya vali yaptığını da ekledi. Faik Ali Bey de İçişleri Müsteşarı olarak atanmış. Kısaca, sonuç olarak bu aymaz ve güçsüz topluluğun ulusal emellere uygun davranacağı hiç de umulmaz. Maraş ve yöresinde boşaltılan yerlere hükümet tarafından el koymayı Salih Paşa politika açısından olanaklı görmüyor. Bu tutum etkili olan Fransız basınını karşımıza koyar diyor. Bununla birlikte hükümet buraların yeniden işgal edilmesini önlemek için girişimde bulunuyormuş. Salih Paşanın söylediğine göre barış delegelerimizin bir an önce çağırılması son derece arzu edildiğinden bunun elde edilmesi için tam bir birlik gösterilmesi gerektiğini ileri sürüyor. Pek uzun ve sinirli olarak süren genel tartışmalardan anlaşıldığına göre İtilflf Devletlerince memur atanması ve değiştirilmesi ile ilgili olarak hükümete hiçbir etki yapılamıyacağı anlaşılmaktadır. Yani padişah hükümete Meclisten daha çok egemendir. Bu nedenle hükümet dürüst davranarak Ulusal Savaşımdan yana memur gönderir ve bunun tersine bir yol tutmazsa taşraca bir uygunsuzluk olmaz. Fakat ne yazık ki İçişleri Bakanı kendi bakanlık örgütünü yararli bir duruma getirmiyecektir. Kendi inancıma göre Ulusal Güçler genel politik durumu gözönünde bulundurarak bu koşullar altında hareket serbestliğini korumak durumuna göre de bu hükümeti düşürerek yerine gerekli nitelikte ulusal bir kabinenin iktidara getirilmesi olanak dışıdır. Saygılar sunarım Efendim. (Rauf)
Savaşişleri **Bakanı Başyaveri**
Salih
BELGE, 237.
20/211920
ILO. 15, K. 3 Komutanlıklarına
K.O. 12 Hayri ve Şemsettin Beylere
ILO. 13 Kurmay Başkanı Halit Beye
Tümen 5. Komutanı Kenan Beye
Tümen 9 K. Halit Beye
Tümen 61 Komutanı Kğzım Beye
K. 1 Komutanı Cafer Tayyar Beye
Tümen 56 Komutanı Bekir Sami Beye
Ankara Vali Vekili Yahya Galip Beye
İstanbuldan **Rauf** Bey ve **öteki** arkadaşların verdiği bilgiyi aşağıda sunuyorum:
119/24920 de Başbakan, İçişleri Bakam, Denizişleri Bakanı, Felğhı Vatan Grubu toplantısına geldiler. **Başbakan** Ulusal Güçlere karşı konuştu. Ulusal Savaşım sırasında atanıp Ankaraca

kabul edilmiyen kolordu komutanı ile valinin yeniden Ankaraya gönderileceğini ayrıca bildirdi. Ulusal Güçlerin durumu, hükümetten beklenilen tutum ve Içişleri Bakanlığının izlemesi gereken yol hakkındda kendilerine ayrıntılı bilgi verildi. Ne yazık ki Başbakan durumu kavrayacak nitelikte görülmediği gibi Içişleri Bakanının da Istanbul polis müdürü ile jandarma komutanının değiştirilmesine ve yabancı hükümetlerinin aleti olan bu makamların güvenilir ellere vermek konusunda hiç güçleri olmadığı anlaşıldı. Güçsüzlüğü ve miskinliği bilinen Müsteşar Keşfi Beyi Bursaya vali yaptığını ve ulusal savaşıma karşı olduğu için Diyarbakırdan alınan Faik Beyi de İçişleri Müsteşarı atadığını ekledi. Kısaca, sonuç olarak bu aymaz ve güçsüz topluluğun ulusal emellere uygun davranacağmı ummuyoruz. Maraş ve yöresindeki Ulusal Güçlerin özverileri sonucu Fransızlara boşalttırılan yerlere Fransız basınının bize karşı kalem kullanacağından ürküldüğü için hükümet tarafından el konamayacağını söylediler. Pek uzun ve sinirli olarak süren genel tartışmalardan anlaşıldığına göre Felhı Vatan Birliği Kurulunca namuslu memurların atanması ve namussuzların değiştirilmesi hakkında hükümete hiçbir etki yapılamıyacağı anlaşılmaktadır. Padişah hükümete Meclisten daha çok egemendir. Genel politik durum gözönünde bulundurularak Ulusal Güçleri bu koşullarda hareket serbestliğini korumak zorunda bulunmaktadır, Meclisin şu günlerdeki ruhsal durumuna göre bu hükümeti düşürerek yerine gerekli nitelikte ulusal bir kabinenin iktidara getirilmesi de olanak dışıdır.'

İşte Meclis ve hükümetin durumuyla ilgili olarak alınan bilgi yukarıya aktarılmıştır. Temsilci Kurul işgal altında ve çeşitli yabancı etkilerin baskısında bulunan Istanbulda daha milli ve özverili bir hükümetin işbaşına getirilmesindeki güçlükleri kavradığından Başbakan Paşanın bilinen bildirisine karşı 17/211920 tarihindeki genelge ile görüşünü bütün örgütlerine duyurmuştu. Ulusal birliği bozma düşüncesile yapılacak her girişim ve saldırıyı akla uygun ölçüler içinde sonuçsuz bırakmak gereklidir. Ulusal emellere uygun bir barış elde edilmedikçe Ulusal Güçlerin çalışmalarını bırakması olanağının bulunmayacağı konusunda ilgililerin yeniden dikkati çekilmekle birlikte ulusal birlik ve dayanışmanın güçlendirilip sürdürülmesinde her zamandan daha çok dikkatli ve uyanık bulunululmasını özellikle rica eder ve dileriz Efendim.

Temsilci **Kurul adına**

Mustafa **Kemal**

BELGE, 238.

Kişiye **özeldir Erzurum, 231211920**

Çok ivedidir

K.O. 20 K.

K: 22 Şubat 1920,

Temsilci Kurula: Istanbul hükümetinin durum ve gidişini ve buna karşı Temsilci Kurulun alması gereken tutumla ilgili görüşlerimi açık ve seçik olarak 23 Şubat 1920 tarihinde bilginize sunmuştum. Bu nedenle Istanbulda Mebuslar Meclisinde beliren tutuma karşı Temsilci Kurulun ve Ulusal Güçlerin ters ve baskıcı bir tutum takınmasını hiç uygun bulmuyorum. Yalnız Temsilci Kurulun bu işin içinden onuruyla çıkmasını ve işin sorumluluğunu ve durumun değerlendirilmesini Mebuslar Meclisinin namus ve yurtserverliğine bırakmasını düşünüyorum. Şöyle ki: Eğer daha önce belirttiğim biçimlerde Ulusal Güçlerin ve Temsilci Kurulun varlığını korumasına sonunda Mebuslar Meclisi yanaşmazsa o zaman kongrelerin kararları uyarınca Mebuslar Meclisinin tam bir güvenlik içinde yasal denetleme hakkına sahip ve egemen olduğundan Temsilci Kurulun da artık Meb uslar Meclisine karar alma işini bırakarak dağılmasını ve işbaşmdan çekilmesini yazar ve şimdiye kadar olan yurtsever çalışmaları için bir de teşekkür eder. Ama gerçekten Mebuslar Meclisi böyle bir sorumluluğu üstlenerek kendilerinin duruma ve geleceklerine güvendikleri yollu bir karar alıp bildirecekleri çok şüphelidir. Bununla birlikte Rauf Beyefendi bu öneriyi yapar. Ve artık hiçbir şekilde kongrenin toplanmasına hiç olasılık kalmadığı ve milletin seçmiş olduğu mebusların tümünün vereceği kararın Kongre kararı gibi sayılmasının en pratik ve akla yakın tutum olacağını dikkate olarak bu kararları alır da Temsilci Kurulun iş başından çekilmesini bildirirse o zaman Temsilci Kurul bunu memnunlukla kabul eder basına ve ülke içinde resmi genelgeyle duyurur. Ve artık çalışmalarına son verir. Şerefli ve onurlu yerini de yasal bir biçimde, yani kongrelerimizin ilkelerine uygun olarak Mebuslar Meelisinin çağırı isteği üzerine saklı tutar. Kuş-

ku yoktur ki, bir senedenberi ulusun üstlenmesi ile oluşmuş bulunan Aydın cephesi de dağılıp Yunanlılara kaderini teslim eder ve ne de bunları dağıtabilir. 0 kutsal savaşçılar kendiliklerinden ve eskisi gibi savaşı sürdürürler. Fakat savaş o yerlere sınırlı kalır. Ve kolordu komutanları kendi bölgelerinde bunu durumlara ve amaca göre iyi yolda idare eder. Ondan sonra da gelecekteki durum ve davranışlarımız olayların gelişmesine göre düzenlenir. Işte benim değersiz düşüncem budur. Bilginize sunulur.

K.O. 15 K.

Küzım Kara Bekir

BELGE, 239.

Bahkesir, *281111920*

Ankarada K.O. 20 Komutanlığına

Aşağıdaki şifrenin Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine sunulmasını rica ederim.

Rumeli kıyısında Gelibolu yakınlarında Akbaş denilen yerde Fransızların korumasındaki depolarda bulunan silfthlar ve cephane Itilf Devletleri tarafından Denikin ordusuna verilmiş, Rusyaya taşınmasına girişilmiş ve bu iş için dört gün önce bir Rus vapuru Geliboluya gelmişti. Balıkesir Merkez Kurulu üyelerinden ve özverili arkadaşlarımızından Köprülülü Hamdi Bey Ulusal Güçlerden bir birlikle Lftpsekiye ve oradan 26 *2711/1920* gecesi sallarla Rumeli kıyısına geçerek Akbaş depolarına el koymuş ve depo bekçileri olan Fransız- ları tutuklayarak haberleşme hatlarını kesdikten sonra silahların tümünü ve cephanenin bir bölümünü ve bekçi Fransız erlerini de gözetim altında Lapsekiye taşıtmış, silfthlarla cephaneyi içerilere gönderdikten sonra Fransız erlerini geri yollamıştır. Akbaşta, bana göre sekiz bin Rus tüfeği, kırk Rus ağır makineli tüfeği, yirmi bin sandık cephane kayıtlı idi. Eğer bir aydan beri Akbaş deposundan bir tarafa silah verilmemişse sekiz bin Rus tüfeği tümüyle elimize geçmiş demektir. Bu olay üzerine Itilftf Devletlerinin ne gibi bir girişimde bulunacakları daha bilinmemektedir. Istanbulun ve Kolordunun da daha bu olayı bilmediklerini bilginize sunarım.

Tümen **61 Komutanı**

Küzım

Şifre Ankara, 291111920 Bahkesirde Tümen 61 Komutanı Küzım **Beyefendiye**

K: 28/1/1920

Köprülülü Hamdi Beyin özverili ve yürekli davranışla elde ettiği imrendirici başarıdan doğan teşekkürlerimizin kendisine bildirilmesine aracı olmanızı rica eder böyle büyük bir başarıya fırsat veren siz kardeşimizi de kutlanz.

Temsilci Kurul adına

Mustafa Kemal

Şifre Ankara, 291111920

GENELGE

Bir örneğinin Merkez Kurullarma verilmesi rica olunur. Gelibolu yakınlarında Akbaş denilen yerde Fransızların korumasındaki depolarımızda bulunan silahlarla cephanenin bil ğf Devletleri tarafından Denikin ordusuna verilmesi ve bunların taşınması için dört gün önce bir Rus vapuru Geliboluya gelmesi üzerine Balıkesir Merkez Kurulu üyelerinden ve özverili arkadaşlarımızdan Köprülülü Hamdi Beyin Ulusal Güçlerden bir birlikle Lftpsekiye ve oradan 26 27/1/1920 gecesi sallarla Rumeli kıyısına geçerek Akbaş depolarına elkoyduğu ve depo bekçisi olan Fransız erlerini tutuklayarak haberleşme hatlarını kestikten sonra silahların tümünü ve cephanenin bir bölümünü ve bekçi Fransız erlerini de gözetim altında Lftpsekiye taşıtmış ve silfthlarla ve cephaneyi içerilere gönderdikten sonra tutuklu Fransız- ları geri yolladığı ve bir ay önce Akbaş deposunda sekiz bin Rus tüfeği, kırk Rus ağır makineli tüfeği, yirmi bin sandık cephane olduğu kayıth ise de geri alınanların sayısının daha saptanmadığı bildirilmiştir.

Temsilci Kurul adına

Mustafa Kemal

BELGE 240.

Gizli ve kişiye özeldir *3/211920*

On İkinci Kolordu Komutanlığına

Bilgi için Yirminci Kolordu Komutanlığına
Elli Altıncı Tümen Komutanlığına
Birinci Tümen Komutanlığına
Bilgi için Refet Beyefendiye
Bilgi için **Uçüncü Kolordu Komutanlığına**
Bilgi **için On** Beşinci **Kolordu Komutanlığına**
Bilgi için **On** Uçüncü **Kolordu Komutanlığına**
Bilgi için On Dördüncü Kolordu **Komutanlığına**
Bilgi için Tümen 61 **Komutanlığına**
-Çanakkale Akbaşta salt İtilftf Devletleri askerlerinin korumasında bulunan silah ve cephane deposundan sözde bir miktar silfih ve cephane kaçırıldığını bahane ederek İngilizler Bandırmaya iki yüz kişi çıkarmıştır. Afyon, Eskişehir gibi İtilaf Devletleri askerinin de bulunduğu yerlerdeki cephaneliklerimize suikast yapılacağı ya da bunların içindekileri yararlanılamıyacak bir yere taşıyacakları öğrenilmiştir.
2 -Ulusal Savaşım bölgeleri gerisindeki silfth ve cephanelerimiz birer bahane ile alınacak ve önemli taşıma noktaları yeniden işgal edilecek olursa bu gibi haince girişimler cephelerde bugün dövüşen milli kuvvetlerimizi ne kadar zayıflatacağını uzun uzun anlatmaya gerek yoktur. Karşı koyma işi sözkonusu olunca en başta bulunan komutanlanmızın önder olacağı dikkate alınarak aşağıdaki bazı düşüncelerin bildirilmesi gerekli görülmüştür:
Bazı arkadaşlarımızın işgalin genişletilmesi, resmi bir savaşın çıkması gibi olasılıkları dikkate alarak karşı koyma konusunda kararsız kalmak yoluyla zaman kaybettikleri anlaşılmaktadır. Bu gibi durumlarda kendi bölgelerindeki tüm ulusal kuvvetlerden yararlanacakları doğal olan komutanlarımızın birkaç kat üstün güç sağlayacakları, milliyet adına yapacakları işlerin de resmi bir savaşa yol açmayacağı kuşkusuzdur. Düşmanın yabancı bir bölgede çoğu kez sömürge askerile dağınık bir durumda bulunması da eyleme geçmekteki ataklığını azaltacak nedenlerdendir. Bunun için cephedeki ulusal kuvvetlerimizin direncini azaltabilecek ve gerektiğinde bağımsızlığımızı savunma sırasında bizi güçsüz düşürmek amacıyla yabancıların yeniden yapacakları işgal ve saldırılara karşı tüm komutanlarımızın tam kararlılık ve kesinlekli davranmalarını özellikle rica ederim.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, 241.
İvedidir Harbiye, *3/311920*
Kişiye özeldir
K.O. 20 Komutan Vekili Mahmut Beyefendiye
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Ali Rıza Paşa Kabinesinin görevden çekilme yazısının örneği aşağıdadır: (Rauf)
Ornek: Yüce Padişahın bilgileri içinde olduğu gibi Bakanlar Kurulunun haklı ulusal emellerimizin elde edilmesinin ve barış yapılmasının gecikmesinden doğan kaynaşma ve kargaşayı yatıştırma ve giderme amacını güderek süregelen çalışma ve çabaları ve Avrupada bizden yana bazı eğilimler belirmesi üzerine birtakım kıyım söylentileri oluşmasına ve bu türden yalanların düzeltilmesi için yazılan ajan telgraflarıyla gazete makalelerinin sansüre uğraması gibi karşıtırıcılığa ek olarak hergün ayrı bir biçimde rastlanan çeşitli güçlüklerin üstesinden gelmeye uğraşılmakta bulunduğu bir durumda Yunanlıların karşısında bulunan Ulusal Güçlerin üç kilometre daha geriye çekilmesi hakkında İtilaf Devletleri Olağanüstü Komiserlerince verilen nota ile yapılan önerinin yerine getirilmesi olanağı bulunmadığı hakkında inandırıcı kanıtlar belirtilerek verilen notanın yanıtının bildirilmesi üzerine Yunanlılar bugünkü Salı günü Ulusal Güçlere saldırarak Gölcük yaylası ile Bozdağını işgal etmişlerdir. Yaptıkları kıyımlar tüm dünyaca kanıtlanmış olan Yunanlıların

gerçekte -haksız olarak -işgal ettikleri Izmiri artık boşaltmaları Osmanlı milleti tarafından beklenmekte iken tam tersine böyle bir saldırı daha yapmaları halkın kafasını olağanüstü kurcalayarak türlü acı sonuçlar yaratabileceğinden hak ve adalete ve akıl ve bilime taban tabana aykırı düşen bu saldırı karşısında kurulumuzun görevden ayrılmak zorunda kaldığı- nt Padişahımızın bilgisine ivedi olarak sunarım. Bu konuda ve her durumda ne emrederseniz o olur. 12 Cemaziyelevel 1338, 3 Mart 1920.

Savaşişleri **Bakanlığı Başyaveri**
Salih
BELGE, 241
Beşiktaş, **3** Mart 1920
K.O. 20 K.
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Ulusal Güçlerin Yunanlılar karşısındaki cephesinin üç kilometre geriye alınması hakkında on beş gün önce Itilf Devletleri temsilcileri tarafından verilen notaya hükümet ret yanıtı vermişti. Dün çok sert içerikli ikinci bir nota daha verilmiş olmasından hükümet bugün Mebuslar Meclisinde görevden çekilmiştir. Hükümetle birlikte Meb'uslar Meclisi Başkam da Padişahın yanındadır. Mebuslarımız (h, h d d h) tel şlı ama (v r t a) !stenilene uygun bir kabinenin işbaşına getirileceğine güveniyorlar. Ingilizler Hürriyet ve Itilf ve Nigehbancılarla düzenledikleri irticacı işlerde başarılı olabilmeleri için Ferit Paşa ve yakınlarından birinin başkanlığında bir kabinenin işbaşına gelmesi olasıdır. Meclisi elbette dağıtacaklardır. Padişah katında sizin oradan etkin önlemler almanın ve her halde yakıt kazanmak için Istanbulda Meb uslar Meclisi aracılığıyla Ulusal Güçlerin yasal egemenliğinin sağlanması için gerekenlerin yapılması rica olunur. (Kara Vasıf)

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı
Şevket
Harbiye, ***31311920***
K.O. 20 K.
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Rahatsızım ve yataktayım. Mebuslar Meclisinde bulunan Vasıf Beyden aldığım haberde kabinenin görevden çekildiği ve çekilme nedeninin de ltilğf Devletleri temsilcilerinin Izmir cephesinde Milne hattına çekilmek için verdikleri notayı hükümetin reddetmesi üzerine Bozdağ cephesinde Yunanlıların kuvvetle saldırıya geçmeleri olduğu bildiriliyor. Gruptan Celalettin Beyin yanında bir kurulla saraya gittikleri de anlaşıldı. Amaçları Itilaf Devletlerinin girişimde bulunmalarından önce Ferit Paşanın dışmda ve Ulusal Güçlere kabul edilebilecek bir hükümetin işbaşına getirilmesini sağlamak imiş. Sonuç öğrenilince bilginize sunarım. (Rauf)
Savaşişleri Başyaveri
Salih
Çok ivedidir Harbiye, *31311920*
Kişiye özeldir
K,O, 20 Komutan Vekili Mahmut Beyefendiye
Mustafa **Kemal** Paşa Hazretlerine:
Çok gizli kişiye özel rapordur: Önceki telgrafa ektir, Grup başkanı ile Meclis başkan vekilleri saraya gönderildi. Padişah görevden çekilen Başbakanla ve ondan sonra da Danimarka sefirini kabul ile meşgul olduğundan başkStip ve başmabeyinci ile görüşmelerini emretmiş. Grup başkanı ulusal örgütlerin padişaha bağlılığını ve vatan yolundaki amaçlarını, pakt ilkelerini ve ulusal örgütlere dayanan grubun tüzüğünü bildirip açıkladıktan sonra sabah sunulan görevden çekilme dilekçesinin verilmesi olayını söyler ve sonuç olarak padişahın kabine haşkanını kendisi seçmek hakkı vardır. Buna göre Meclis de kabineye güven ya da güvensizlik bildirmeye yetkilidir. Ulke hükümet bunahmına ve benzer olaylara katlanamaz. Böyle bir durum meydana gelmesin diye padişahın iyi düşünür meclis ve çoğunluğun görüşünü öğrenmeli. Ferit Paşa ve yardakçılarını ve hatta Tevfik Paşayı sakın seçmemeli. Sonuç bunalımdır. Bunlar denenniştir. Başkfttip (söylenenleri) padişahın bilgisine sunmuş ve aşağıdaki yanıtı bildirmiştir:

Tüm mebuslara selftm; durum ve gidişin ağırlığını ben de onlar kadar biliyorum. Durum ve gidişin gereğine uygun birisini seçeceğim. Onun yetkisine el atıp arkadaşlarının seçilmesine karışamam. Ancak ona çoğunluk grubu ile anlaşmasını öğütleyeceğim demiştir. Kurul teşekkür edip ayrılmışdır. Şimdi Cengiz, Isa birlikteyiz. Üstün saygılar sunarız. (Rauf)
Başyaver Binbaşı
Salih

BELGE, 243.
Şifre **4 Mart 1920**

GENELGE
Istanbulda kurulan bozguncu bir dernek Ingilizlerle birlik olarak:
1 .Hükümetin düşürülerek Ferit Paşa ya da benzerlerinden bir hükümet kurulması
2 .Meclisin dağıtılması
3 .Ulusal Güçlerin kaldırılması
4 .İstanbulda bir halifelik danışma kurulu oluşturulması
5 .Bolşevikliğe karşı halife buyruğu çıkarılması.
Noktalarının kararlaştırıldığı kesinlikle anlaşılmış ve Anzavur saldırısı ile birlikte Ingilizlerin hükümete baskı yapmalarının bu kararlardan olduğu Istanbuldan bildirilmiştir. Bilgi sunanz.
Bu bilgilerin merkez kurullarına da iletilmesi rica olunur.
Temsilci **Kurul adına**
Mustafa Kemal

BELGE, 244.

Şifre Ankara, 4/3/1920
Ivedi
GENELGE
Istanbuldaki kurulumuzdan üç Mart **tarihli olarak gelen bilgileri aşağıda olduğu gibi** bilginize sunarız:
Yunanlılar karşısındaki cephenin geriye alınması ile ilgili olarak on beş gün önce itilftf Devletleri temsilcileri tarafından verilen notaya hükümet ret yanıtı vermişti. Dün çok sert ikinci bir nota daha verilmiş olduğundan hükümet bugün Meb uslar Meclisinde görevden çekilmiştir. Hükümetle birlikte Mebuslar Meclisi Başkanı da padişahın yanındadır. Mebuslarımız telş içindedirler. Ingilizler Hürriyet ve Itilftf ve Nigehbancılarla düzenledikleri genci işlerde başarılı olabilmek için Ferit paşa ve yandaşlarından birinin başkanlığında bir kabinenin iş başına gelmesi olasıdır. Meclisi elbette dağıtacaklardır. Padişah katında sizlerin ordan etkin önlemler almanın ve Meb uslar Meclisinin güçlendirilmesi için gerekenin yapılması sunulur.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

BELGE, 245.

Çok önemli ve Harbiye, 8/3/1920
Kişiye özeldir
Ankarada K.O. 20 Komutanlığına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Örnek. Siz Padişahıma sözle bildirdiğim gibi her zaman kurtuluş doğruluktadır ilkesine dayanarak aşağıdaki dileklerimi size sunmaya cesaret ediyorum.
1 .Milletin temsilcileri olan Meb'uslar Meclisi Kurulu, ayrıksız olarak hilğfet ve saltanata ve özellikle sizin (padişahın) kişiliğinize kayıtsız şartsız ve sonsuz bir surette tam sadakatle bağlıdır. Bunun gibi Ulusal Güçler de aym duygularını taşımakta ve tek aınacı padişahın taç ve tahtı etrafında toplanarak kutsal halifelik haklarını ve ülke ve ulus çıkarlarını her türlü saldırıdan uzak bulundurmak uğrunda canını feda etmektedir. Bu konuda size ne yoldan dilerseniz o yoldan güvence vermeye hazırdırlar ve Mebuslar Meclisi de buna kefildir, Gerek Meclis ve gerek Ulusal

Güçler halifelik ve saltanat ve* devlet ve millet için yaşama olanağı bulunmadığına bütün içtenliğiyle inanmaktadır. Hükümet bunalımının sürmesinin Anadoluda çok büyük kaynaşmalara ve kamuoyunda gerginliğe yol açtığı bucaklara varıncaya kadar her taraftan gelen yüzlerce telgrafda yazılanlardan anlaşılmaktadır. Bunun gibi Meb uslar Mechsinin ruhsal durumu da böyledir. Meb'uslar genellikle bu büyük bunalım zamanında kabine bunalımının sürmesini devlet için çok tehlikeli bulmaktadırlar. Bunalıma hızla bir son verilerek dış kamu oyundan önce oluşan iç kamu oyunun yatıştırılması son derece gerekli görülmektedir.
2 .Ulusal emelleri karşılayamıyacak bir kabinenin işbaşına gelmesi Osmanlı ülkelerinde ulusal yaşamı tehlikeye sokabilecek üzücü olayların doğmasına neden olabilir. Ulusal emellere aykırı bir kabinenin etkisiyle doğudan gelebilmesi olası olan bela seline karşı koyma gücü kırılmış olabileceği gibi akıma karşı var olan direnç ve gücü azalabilir. Allah korusun ulusal birlikte bölünme ve anlaşmazlık ve ayrılık olursa halifelik ve saltanata ve devlet ve milletin dış ve iç düşmanlarına bir fırsat verilmiş olur. Acı bir zorunluğun etkisiyle Anadolunun, Mebuslar Meclisini özgür saymayarak yeniden seçim yaparak Ulusal Meclisi toplayıp devlet ve millet haklarını savunma

görevini yapmaya girişmesi de düşünülebilir. Her bakımdan dikkate değer ve göz önünde bulundurulmak gereken bu noktaları siz halifemize bildirmeyi kendim için kutsal bir ödev sayarım. Emir sizindir. İmza: Meb uslar Meclisi Başkanı kulunuz Cellettin Arif. 6 Mart 1920 (Rauf)

Savaşişleri **Bakanlığı Başyaveri** Binbaşı

Salih

BELGE, 246.

Edirne, 31112/1919

K.O. 20 K,

Temsilci Kurula:

Trakyanın şimdiki durumuna ilişkin aşağıdaki noktaları önemle gözlerinizin önüne koymayı borç bilir ve Türklerin Avrupada son parçasını oluşturan Trakya ve Batı Trakya- da politika ve yönetim açısından daha köklü önlemler alınması gerekliliğini bilginize sunarım.

1 .Batı Trakya bugünkü durumuyla Fransızların koruması altında bir Yunan sömürgesidir. Ve günden güne Yunan boyasına girmektedir.

2 .Dedeağaç ile Karaağaç arasındaki Mericin sağ kıyı bölgesi denizden ve karadan gönderilen Yunan göçmenleriyle dolmaktadır.

3 .Uç aylık yiyecekleriyle gönderilen bu göçmenlerin Atina bankasından kendilerine verilmiş birçok paraları da vardır ve bunlara yardım etmek amacıyla Rum ulusal kurulları- na da Atina bankasından pek çok para dağıtılmıştır.

4 .Batı Trakyada yapılmakta olan jandarma örgütüne Rumlar yazılmakta ve subayları da Yunan subaylanndan atanmakta ve eksikleri de aynı kaynaktan tamamlanmaktadır.

5 .Batı Trakya yönetim görevlileri hep Rumlardan atanmakta ve ezici Müslüman çoğunluğu olan Iskeçede bile böyle davranılmaktadır.

6 .Doğu Trakyayı da Batı Trakyaya katmak ve Fransa koruması altında bir Yunan yönetimi kurmak Fransız ve Yunanlıların son emelleridir, Franchet dEspereyin Atmaya gitmesi de görüşüme göre bu noktayla çok ilgilidir.

7 .Doğu Trakyada demiryolu boyunda bulunan Yunan tahuruna er terhisi sözde nedeniyle durmadan silahlı erler gönderilmekte ve silflhsız olarak terhis edilen erlerin silahları bu taburda kalmaktadır. Belki de Rumlara gizliden dağıtılmakta ve terhis olunan bu erler de çoğunlukla Osmanlı topraklarının içine dağılmaktadır.

8 .Uzun süredir, Yunan taburunun merkezi olan Lüleburgaza çok sayıda gelen bombaların; Çorlu, Çatalca, Babaeski, Alpullu, Çerkezköyündeki birliklerine dağıtılmakta olması olasıdır.

9 .Rumların merkezi İstanbulda bulunan önemli iki komitesi vardır. Birisi yardnn komitesi, öbürü Trakya komitesidir. Yardım komitesinin Rumlarm yoğunluk oluşturduğu yerlerde birer müfettiş ve o yerin ileri gelenlerinden kurulu birer komitesi vardır. Görevleri göçmenlere her konuda

* Bu "ve" kelimesinin yanlış olduğu, telgrafda "olmazsa" denilmek istenmiş olacağını düşünenler vardır (B.Y.)

yardım etmek ve harap binaları onarmak ve çilft hayvanlarıyla araçlarını sağlayarak ekin işlerine başlatmaktır. Yardım komitesinin örgütündeki düzen, disiplin ve yardım yapılmasındaki başarı ve el açıklığı önemle belirtilmeye değerdir.

1.0 .Tek amacı Trakya Rumlarının politik hağımsızlığma yönelik olan Trakya komitelerinin örgütleri köklü ve yerleşiktir. Merkezleri ile bağlantıları çok güvenlidir. Gelibolu ve Tekirdağ sancaklannda en önemli örgüt merkezleri Gelibolu, Keşan ve Çorludur. Bu yerlerin metropolitleri ile Geliboluda Fransız konsolos vekili yerli Rumlardan Niko en önemli başlarıdır. Her ilçede metropolit başkanlığında ve halkın çalışkan ve düşünür bölümünden ve çoğu kez okul daskallarının katılmasıyla oluşan birer ilçe komitesi vardır. Örgütleri genişdir.

tl .Bu komitelerin propagandaları ve çalışmaları sayesinde Rum halkın morali oluşturulmakta ve silfth, cephane ve bomba depo edilerek savunma ve saldırı yetenekleri günden güne yükselmektedir. Demiryolu boyundaki tabur bu örgüt ve hazırlık ve silğhlanmanın en sağlam dayanağıdır.

12 .Her müslümana zarar ve gözdağı vermek, korkutmak ve ellerindeki hayvanlarla benzerlerini zorla almak ve çalmak, komitenin tek emelidir. Ve bu amaç için kurulmuş olup açıkça çalışan politik çetelerin bugünlerde eylemlerini arttırmaları ve başarılı olmaları merkezlerinden emrolunmuştur. Müslümanlarla sıkı ilişki ve yakınlık kurmak yasaktır.

13 .Bu çetelerin izlenip yok edilmesi için yapılan baskılar tepkiler uyandırmakta ve örgütlerini güçlendirmektedir.

[4 .Son savaştan bu yana Yunanistana gidip dönen mülk sahipleri Yunan yönetiminden .kendi çıkarları yönünden .memnun olmadıkları için Türkiye yönetiminde kalmayı yeğlemektedirlcr. Ve komitelerine az çok karşı gelmektedirler.

15 .Kolordunun bu durum ve ileride ortaya çıkması olası olaylar karşısında kuvvetlerini görevini yapabilecek bir duruma sokmasına General Milncnin olur demediği yazışma sonucu anlaşılmıştır.

K.O. 1 Komutanı Albay

Cafer Tayyar

BELGE, 247.
Şifre Ankara, *3/111920*
Edirnede K.O. **1 Komutanı Cafer Tayyar Beyefendiye**
K: 31/12/1919.
Batı Trakya Müslüman komitesine gerekli özendirmeler yapılması ve Doğu Trakya tarafından da Yunanlıların ve yerli Rumların örgütlenme ve girişimlerine karşı aynı yolda örgütlenmeye girişimlerde bulunmaya en büyük çaba ile başlanılması, Sıvas Kongresi örgütler tüzüğü ekine uygun olarak silahlı ulusal birlikler kurulması ve bu konuda Kolordunun çok fazla ve gizli yardım yapması ve kuvvetlerin durumlarını değiştirerek elde edilemiyen yararların bu yoldan karşılanması gerekir. Hükümetçe bu konuda politik girişimlerde bulunulması için başvurulmuştur.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
BELGE, 248.
Şifre Ankara, *3/111920*
Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
Doğu Trakyadaki demiryolu boyunda bulunan Yunan taburuna erlerin terhisi bahanesiyle sililhlı erler gelmekte ve giden erlerin de silflhları alıkonarak taburun Rum eşkiyasının bir silğh deposuna dönüştürülmekte olduğu, terhis olunan erlerin Osmanlı topraklarının içine dağıtıldığı ve taburun merkezi olan Lüleburgaza çok sayıda gelen bombaların Çorlu, Çatalca, Babaeski, Alpullu, Çerkezköyü birliklerine dağıtıldığı Paşaeli Merkez Kurulundan bildirilmektedir. Hükümetçe kesin ve sert girişimlerde bulunularak Yunanlıların Doğu Trakyada olsun kışkırtmalarına engel olunması önemle sunulur.
Temsilci **Kurul adına**
Mustafa Kemal

BELGE, 249.
Trakya Paşaeli Edirne, 5 Ocak 1920
Ulusal Hakları Savunma Derneği
Merkez Kurulu Başkanlığı
687
Ankarada Anadolu ve Runıei Hakları Savunma Temsilci Kuruluna
Saygıdeğer Efendim Hazretleri
1 .General Franchet d'Esperey Edirneye geldi. Geleceği günü birkaç gün önce valiliğe resmi olarak bildirttiğinden karşılama töreni yapıldı. Edirnede üç saat kadar kalarak bu süre içinde valiliği ziyaret edip belediyede bir çay içtikten sonra doğruca Darülmuallimatı* ve ardından Cemaati ve Trakya Merkez Yönetim Kurulunu ve ondan sonra da Rum klübünü ziyaret ederek geri döndü. Kendisinin Yunan dostu olduğu ve Müslümanlara karşı nasıl bir duygu beslediği herkesçe bilindiğinden ziyaret amacını bir an önce anlamak merakı kente yayılmıştı. Salt bir gezi amacıyla geldiğini söyledi. Hükümette jandarma komutan vekiline jandarmaların hırsızlık yapıp yapmadıklarını sordu. Cemaati Islftmiyede müftiye yönelerek herne olursa olsun Müslümanların din ve kutsal değerlerinin saldırıya uğramıyacağına söz verdi, Bu sözü ile buralarm başka bir yönetim biçimine geçeceğini dolaylı olarak anlattı. Trakyada Trakya hakkında konferans tarafından daha bir karar verilmediğini verilecek karara uymak gerekeceğini uyulmazsa zorla uydurmak kendilerinin görevi olduğunu söyledi. Rum klübünde metropolidin Osmanlıları inciten nutkuna karşılık barış konferansının vereceği kararı hemen uygulama alanına koyacağına ve o vakte kadar egemenliği altında bulundukları hükümetin emirlerine uymak zorunda olduklarını söyledi.
2 .0 gün Runıların Yunan bayrakları ile karşılama törenine katılmalarını Trakya Derneğinin ısrarlı baskısı üzerine hükümet yasakladı.
3 .Edirnede Ulusal Güçler örgütü yazık ki daha istenilen sonuca ulaşamadı. Her yerde memurlardan halkın ileri gelenlerinden bir takım kötü yaradılışh ve vatan hami kimselerin bozgunculukları örgütün çabuk kurulmasına engel olmaktadır. Valilik gerekli işleri yapmakta çok sakıngan davranıyor. Bununla birlikte derneğimiz bu konuda çaba harcamaktan bir an geri kalmıyor.
4 .İşgal alanlarını Gümülcineye doğru hergün bir parça daha genişleten Yunanlılar fakirlere yardım etmek, zenginlere birçok vaadlerde bulunmak, kendilerine karşı çalışanlara da bol mıktarda paralar önererek Müslüman halkı kendilerine çekip bağlamak politikası izliyorlar. Bizim İskeçedeki delegelerimize bile on milyon drahmi gibi çok fazla bir para vermeye kalkıştılar.
5 .Ulusal Güçlere ilişkin telgraf ve postalar şimdiye kadar ücretsiz kabul edildiği halde Bakanlar Kurulu kararına dayanılarak İstanbul Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğünden Edirne Başmüdürlüğüne gelen 23 Aralık 1919 tarih

ve 32 sayılı bildiri gereği (şimdi) ücret alınmaktadır.
6 .Haber aldığımıza göre Fransızlar bugünlerde gereken yetkililere başvururak bir işgal olursa Ulusal Güçlerin ne ölçüde savunma yapacağını sorup öğrenmek istemektedirler ki bu Franehet dEspereyhin Cemaati İslmiyede herne olursa olsun Müslümanların saldırıdan korunacağı yolunda verdiği sözden de anlaşıldığı gibi artık buraların askeri işgal altına alınmasına karar verildiğine kuşku bırakmıyor.
7 .Merkez sancağı meb uslarından Faik Beyin İstanbulda kalıp Şeref ve Galip Bahtiyar Beylerin hemen Ankaraya gitmeleri kararlaştırıldı. Ve kendilerine bildirildi. Delegelik görevini yapmak için bir başkasının atanması durumunda Faik Beyin de gönderileceği bilginize sunulur Efendim.

Trakya-Paşaeii Ulusal Haklan
Savunma Derneği Merkez Kurulu Başkanı
_____Şükrü

* Kız Öğretmen Okulu
İslğm Topluluğu Dairesi

BELGE, *250.*

Şifre Ankara, 151111920 **Edirnede Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beyefendiye**
Valiliğin, ulusal örgütlerin oluşması ve genişlemesi konusundaki çalışmalarda sakıngan davranmakta olduğu bildirilmektedir. Kaderimizin sözkonusu olduğu bu kritik ve tarihsel dönemde ulusal birlik ve örgütlenmenin en güçlü bir duruma gelmesi gerekliliğini ayrıca belirtmek istemez. Sizin gibi yurtseverliği ve özverililiği ile tanınmış yetenekli bir arkadaşımızın Edirnede bulunuşu ve özellikle silğhlı örgütlerin sağlanması işinde yetki ve görevinizin en elverişli bir durumda oluşu Temsilci Kurulumuz için büyük bir teselli, milletimiz için çok büyük bir kurtuluş umududur. Silahlı Rum örgütlerine karşı **t"** ğümüz eki uyarınca silahlı ulusal birlikler kurmak, özverili subay arkadaşlarımızın ad değiştirerek sivil olarak en önemli yerlere atanmasını ve benzer ivedi önlemlere girişilerek Trakya Paşaeli Merkez Kurulunun da örgütlenme konusunda her zamandan fazla tetikte bulunmalarını rica eder ve saygılar sunarız.
Temsilci **Kurul adına**
Mustafa Kemal

Şitre Ankara, 151111920 Edimede Trakya Paşaeli Merkez Kuruluna
5/1/1920 tarihli rapor alındı. Silahlı örgütlerin kurulup düzenlenmesi için Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beye rica edildi.
Galip Bahtiyar Bey geldi. Düşünce alışverişi yaptık. Hükümet, Mebuslar Meclisi bu konuda bir karar verinceye kadar ulusal örgütler arasında yapılan telgraf haberleşmeleri servis olarak (ücretsiz) kabul etmek zorundadır. Yazışmalar elbette İkretlidir. Saygı sunarız.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

Şifre Ankara, 11311924)
Tekirdağ Mutasarrıfi Füruzan Beye
Sancağınız içinde ortamın elverişsizliğinden sözederek ulusal örgüt kurulamıyacağını Tekirdağ Yönetim Kurulunun yazısına dayanarak Edirne Merkez Kurulu bildiriyor. Bu görüşü yurt ve ulus severlikle bağdaştıramıyoruz. Büyük olaylar etkisinde kalan bireyler, toplum oluşturup çevrenin hayat ve dirliğinden güç almadıkça bilinçsiz bir durumda ve bir kuruntu niteliğinde varlıklarının çökmek üzere olduğu kanısına varırlar. Tekirdağ yöresinin genel ulusal birliğimizin dışında kalması kabul edilemiyeceğinden her halde eylem ve savunmaya geçme olanağından yoksun kaldığı duygusuna kapılan yöreye canlılık aşılayarak hem kendilerinin ve hem de ortak vatanımızın kurtuluş ve mutluluğunu güvence altına alan örgütle kendilerine önderlik ve yoi göstericilik edeceğinizi herkesçe bilinen ve yaradılıştan var olan gayret ve yurtseverliğinizden umar ve kabul yanıtınızı bekleriz Efendim.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

Tekirdağ Mutasarrıfı Füruzan Beyden alınan *5/3/1920* tarihli şifrenin çözUlmüşüdür:
K: Yönelttiğiniz soruyu çoktan beklemekte idim. Böylece bana da söz hakkı verilmesine teşekkür ederim, itiraf ederim ki Mebuslar Meciisinin ve hükümetin ulusal emeller doğrultusunda kurulmuş olmasına karşın daha ,...de İstanbulda başlıyan bir uyumsuzluk sezilmekte ve bu durumun

yansımasından etkilenen çevremizde bir boşluk doğmuştur. Yoksa ....de hiçbir anlaşmazlık yoktur. Olgu ve olayları izleyip yurtseverliğin gereğini yapmak konusunda geri kalan ....olmadığıma başlıca tanık sizsiniz. Bununla birlikte Trakya.. değildir. Bu yöredeki tutarsızlık ve önlemsizlik...atılacak bir yanlış adım sonucunda Ermeni ve Rumların muhaliflere katılarak Biga olayından daha şiddetli ve yaygın olaylara neden verilmiş olur. Başbakanlığın genelgesini biliyorsunuz. Buna bütün ilin taraf tutmadan,...genelgesi de eklenince benim gibi mülhak ....mutasarrıfa vali vekilliğinden bağımsız sancaktan ast göreve indirilen mutasarrıftan bu koşullarda nasıl bir yiğitlik gösterisi beklenir. Kısası dertler çok. izinli olarak Istanbula gidiyorum. Orada olanak bulursam kendim gelerek olmazsa dönüşte postayla gerekli ayrıntılı bilgileri sunarım.
5 Mart 1920
Tekirdağ Mutasarnfı
Ali Füruzan

BELGE, *25L*
Kurye ile **Ankara,** *31211920*
Rauf Beye
Iskeçeli Arif Beyden Trakya-Paşaeli Derneğinin çalışmalarıyla ilgili olarak bir mektup aldık. Cafer Tayyar Beyin gerekli çalışmaları yapamadığı ileri sürülüyor. Doğu ve Batı Trakyanın bir toprak bütünlüğü içinde olarak belirtilip böyle duyurulması Osmanlı politikası içinde doğru bir tutum değildir. Doğu Trakya tartışılamaz bir biçimde Osmanlı topraklarının bir parçasıdır. Batı Trakyanın kurtarılmasına çalışma açısından da Doğu ancak bir toplama ve yönetim yeri olabilir. Doğu ve Batının birliği gerçekte Balkan Barış Andlaşmasıyla Batının bırakılmış olmakla bozulmuş bulunduğuna göre toprak birliğini istemekle direnmek Doğu Trakyada da düşmanlanmızın bazı isteklerde bulunmalarına yol açabilir. Bulgarların Adalar Denizinde bir ekonomik çıkış limanı istemeleri konusu da ayrıca düşünülmek gerekir. Bulgarlar Kavalayı yeğleyeceğinden Bulgaristanda da bu bakımdan çalışılmalıdır.
Arif Beyin bildirdiğine göre Trakya-Paşaeli Derneğinin üyeleri arasında önemli bir ayıklama yapılması kararlaştırılmış. Cafer Tayyar Beyle ortaklaşa ve yukarıdaki bildiğiniz ilkeler çerçevesinde Trakya-Paşaeli Derneğinin bir an önce düzeltilerek ulusal görevine yöneltilmesi gerekir. Cafer Tayyar Beye gereken direktif verilmiştir. Arif Beyden Bulgaristandaki olaylarla ilgili olarak öğrenilenlerin ard arda bildirmesini istediğimizi kendisine duyurmanız rica olunur.
Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
Kurye ile Ankara, ***31211920***
Edirnede Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beye
Trakyanın Doğu ve Batı adıyla bir toprak bütünlüğü içinde belirtilmesi Osmanlı politikası için doğru değildir. Doğu Trakya tartışılamaz ve yadsınamaz bir biçimde Osmanlı topraklarının bir parçasıdır. Batı Trakya bir banş anlaşmasıyla daha önce bırakılmış bir vatan parçasıdır. Doğu Trakya, Batının topraklarımıza katılmasını sağlamak için bir toplanma ve yönetim yeri olabilir. Yoksa Doğu ve Batı Trakyanın birliğini inatla ileri sürmek Doğu Trakya üzerinde de bazı istekler ileri sürülmesi sonucu verebilir. Bu nedenle Doğu Trakya ile ilgili olarak hiçbir tartışma sözkonusu edilmemelidir, Bulgarların Adalar Denizinde ekonomilerine uygun bir çıkış limanı elde etmek yolundaki iddialarını da gözönünde bulundurmak gerekir. Trakya-Paşaeli Hakları Savunma Derneğinin tüm ulusal örgütlenmesini bu ilkeye göre genişletip silfihlandırmak gerekir. Gümülcine yöresinde hedef, Yunan işgalci gücü olmalıdır. Batı Trakyadaki Fransız politikasının Venizelos politikasına öncülük ettiği sezilmektedir. Bu nedenle Trakya-Paşaeli yönetim kurul içinde önemli bir değiştirme ve ayıklama yapılacağı haber alındığından derneğimizin politik görüşüne uygun olarak ilgililerle işbirliği yaparak ortaklaşa çalışılması ve doğuda Osmanlı egemenliğinin kesinlikle tartışma konusu olmamak koşulu ile batının kurtarılması için gereken önlem ve örgütlerin tamamlanarak Ulusal Güçlerin Yunanlılara karşı özellikle pek elverişli olan Iskeçe yöresinde çalışmalara başlanması ve bu konuda sizce en büyük ölçüde yardım yapılması gereklidir. Bulgaristandaki devrim hareketlerinin de özel yollardan izlenmesi, Bulgaristan isteklerinin Kavalaya yönlendirilmesine her yoldan çalışılması yararlıdır. Bu konudaki görüşünüzle çalışmaların hangi aşamada olduğunu bildirmenizi bekliyoruz.
Temsilci Kurul adına

Mustafa Kemal
BELGE, 252.
Edirne, 7-8/3/1920
K.O. 20 K.
Temsilci Kurula: Edirne Merkez Kurulunun daha önceki yazılanndan Tekirdağımn durumunu öğrenmiş bulunuyorsunuz. Istanbuldan döndüğümde bu dafa da Füruzan Beyle görüştüm. Vaii Beyin ulusal örgütlere arka çıkmak ve yardım etmek hakkmda resmi olan veya olmayan bir bildiri veya yazısı olmadığından kendisinin bu konu üzerinde duracağını ve bunu tutan bir vali gelirse konuyu o zaman düşünerek ya bu konuda çalışacağmı ya da başarılı olacağım kestiremezse görevden ayrılıp çekileceğini söyledi. Kendisi bu düşüncesinde bir ölçüde hakhdır. Vali Beyin kanun çerçevesi içinde iş yapmaktaki aşın titizliği ve bugünkü durumun kritik ve önemli oluşu gereği Ulusal Güçlerin kuvvetlendirilmesi konusundaki aldırmazlığı ilin bir iki yer dışında her yamnda devlet memurlarını kararsız ve aldırmaz hırakmaktadır. Daha önce de yeri gelip bildirildiği ve siz-

lerin de bildiğiniz gibi bizde halk her işi hükümetten beklemekte ve bu üstdüzey sivil görevlilerin tarafsız tutumları yüzünden ulusal örgütler sizin istediğiniz gibi oluşamamaktadır. İlde sık sık yapmakta olduğum teftişlerde özellikle köylülerle pek sıkı ilişki kuruyorum. Çoğunluk bakımından bu kesim her türlü özveriye hazırdır. Yalnız mülk sahipleri ile Balkan Savaşı facialarından felaket görenlerden yaşlıların önemli bir bölümü eyleme geçmekten ürküyor. Ozellikle kasabalardaki ileri gelen ve sözü geçenler Bolşeviklik nedeniyle yanlış bir düşünceye kapılmıştır. Ondaki özenginlerin mülkleriyle ve mallarını bölüşmekten başka birşey olmadığını düşünüyorlar ve ulusal örgütleri bu konuyla ilgili sanıyorlar. Gezdiğim yerlerde bu yanlış düşünceyi düzeltmeye çalışıyorsam da elbette her köye gidemiyorum. Edirne ilinin bu tutumu ve ruhsal durumunu Istanbuldaki arkadaşlara da bildirip açıkladım. Bununla birlikte gerektiğinde ulusal emellerin savunulması için az çok bir varlık ve kuvvet sağlayacağı- mı umuyorum. Ancak işin köklü ve yaygın olarak sağlanması hepimizce istenmek olup bu da ileri sürülen sakıncaların yok edilmesine çalışılmakta olanak kazanacağı bilginize sunulur.

ICO.İK.
Cafer Tayyar
BELGE, 253.
Kişiye özeldir Harbiye, 111311920
Ivedidir
Ankara K,O. 20 K. Ve. **Mahmut Beyefendiye**
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
1 .Dün akşam inanılır Italyan kaynaklarından güvenilir birine gizlice verilen haberde temsilcilerin dün öğleden sonra toplanarak Londradan gelen Ulusal Güçlerin İstanbulda bulunan başlarının tutuklanmasını içeren konuyu görüşerek emri uygulamayı kabul ettikleri, bu nedenle bu gibilerin bir an önce Istanbuldan uzaklaşmaları gerektiği bildirilmiştir. Biz bunu ya Itilaf Devletlerinin bir blöfü ya da Mebuslar Meclisinin dağıtılmasına neden olacak Ferit Paşanın iş başına getirilmesi gibi iki olasılığa yoruyoruz. Birinci olasılıkla bu gibilerin kaçması sonucunda bir skandal yaratarak isteklerini elde etmek ikinci olasılıkla da güvensizlik oyu vererek meclisi dağıtmak ve geniş çaplı tutuklamalarla, İtilf Devletlerinin de yardımı ile, saltanat ve hükümetle birlikte ulusseverlere karşı eyleme geçmektir. Elbette her iki olasılığa karşı da buradan hiçbir yere gidilmiyecek, işin sonuna kadar namus görevi yerine getirilecektir. Salih Paşa bu durumu biliyor ve buna bilerek neden oluyor. Onun için daha önce de belirttiğimiz gibi bu renksiz yeni kabinenin düşürülmesi için son derece çalışacağız ve başarılı olacağımıza da güveniyoruz.
2 .Güvenilir kaynaklardan haber ahndığına göre Allenby ateşkes anlaşmasının eki Yaver ve Reşit Paşalar tarafından hükümet adına Tevfik Paşa kabinesi zamanında imza edilmiştir. Ele geçince örneği sunulacaktır. (Rauf)
Başyaver
Salih
BELGE, 253.
Şifre Ankara, *1 113/1920*
Kazım Kara Bekir Paşaya, Eskişehirde Fahrettin ve Refet Beylere
K.O. 3 Komutanı Sahihattiı Beye
İstanbuldan şimdi gelen telgrafın örneği bilgi için olduğu gibi sunulur. (Bir örneğinin On Dördüncü Kolorduya verilmesi Fahrettin Beyefendiden rica olunur.)
Temsilci Kurul adına

Mustafa Kemal
ÖRNEK
Dün akşam inanılır İtalyan kaynaklarından güvenilir birine gizlice verilen haberde temsilcilerin dün öğleden sonra toplanarak Londradan gelen Ulusal Güçlerin Istanbul- da bulunan başlarının tutuklanmasını içeren konuyu görüşerek emri uygulamayı kabul ettikleri, bu nedenle bu gibilerin bir an önce İstanbuldan uzaklaşmaları gerektiği bildirilmiştir. Biz bunu ya Itililf Devletlerinin bir blöfü ya da Meb ruslar Meclisinin dağıtılmasına neden olacak Ferit Paşanın iş başına getirilmesi gibi iki olasılığa yoruyoruz. Birinci olasılıka bu gibilerin kaçması sonucunda bir skandal yaratarak isteklerini elde etmek ikinci olasılıkla da güvensizlik oyu vererek meclisi dağıtmak ve geniş çaplı tutuklamalar- la saltanat ve hükümetle birlikte ulusseverlere karşı eyleme geçmektir. Elbette her iki

olasılığa karşı da buradan hiçbir yere gidilmiyecek, işin sonuna kadar namus görevi yerine getirilecektir. Salih Paşa bu durumu biliyor ve buna bilerek neden oluyor. Onun için daha önce de bildirdiğim gibi bu renksiz yeni kabinenin düşürülmesi için son derecede çalışacağız ve başarılı olacağımıza güveniyoruz.
BELGE 253.
Şifre 14134920
Ivedidir
Başyaver Salih beye
Rauf Beyefendiye:
Ateşkes anlaşmasının ek maddelerinden Genelkurmay İkinci Başkanı Kazım Paşanın bilgisi olmasının olası bulunduğunu On Beşinci Kolordu Komutanı Kazım Paşa bildiriyor. Dikkatinizi çekerim.
Mustafa Kemal
Sifre 14/3/1920
Ivedidir
Ismet Beyefendiye
Reşit ve Yaver Paşalar tarafından imza edildiği Rauf Beyefendi tarafından haber alınan ve bize de bildirilen ateşkes anlaşmasının gizli maddeleri konusunda Genelkurmay İkinci Başkanı Kazım Paşanın bilgi sahibi olduğu sanılmaktadır. Fevzi Paşanın dikkatini çekmeniz rica olunur,
Mustafa **Kemal**
BELGE, 253.
Harbiye, 1113/1920
K.O. 20 Komutan Vekili Mahmut Beyefendiye
Mustafa Kemal Paşa Haıretlerine:
1 .Son yazılarımız ve kabine durumu ile ilgili herhangi bir görüşünüzü alamadığımız için yazılanların size ulaşmadığmdan ve sağlığınızdan haklı olarak kaygılanıyorum. Yanıtının bekliyoruz.
2 .Maraş çatışmalarının nasıl başlayıp nasıl yürüdüğü konusunda ayrıntılı ve güvenilir bilgilerinizin bildirilmesini de rica ederiz Efendim. (Rauf)
Savaşişleri Bakaılığı
Başyaveri Salih
BELGE, 254.
Şifre 12/311920
Çok ivedidir
Başyaver Salih Beye
K: 11/3/1920
t .Rauf Beyefendiye: Hükümete güvensizlik oyu yoluyla sizin tarafınızdan bir atılış o kadar kuvvetli bir nedene dayandırılamayacaktır. Kazım Kara Bekir, Fuat Paşalarla Ankaraya gelmiş olan Refet ve Fahrettin Beyler de aynı düşüncededirler. Ancak grubun ne denli dayanışma ve yürükliliği ve birlikte davranmaktaki kesin kararlılığına ilişkin açık bir görüş ve kanı elde etmek için Salih Paşanın grup yönetim kuruluyla görüşnıeksizin iş görmesini bir meşrutiyet sorunu yapmak konusundaki kararla ilgili olarak hiçbir görüş ileri sürmemiştim.
2 .Ingilizlerin tutuklama kararına, muhaliflerin yaygaralarına karşı Meclisin yüreklilikle sonuna kadar görevini sürdürmesi çok yararlı ve parlaktır, Ancak sizinle birlikte ilerideki girişim ve davranışlarımız için varlıkları çok gerekli olan arkadaşların sonunda bize katılmaları için gerekli işlerin sağlanması zorunludur. Bu olmazsa grubun birlik ve kararlılıkla davranmasını düzenleyebilecek kişilerin şimdiden

görevlendirilmeleri ve sizlerin hemen buraya gelmeniz çok gereklidir. Buraya gelecek kişiler arasında memleketi temsil nitelikleri olanlarla gerektiğinde hükümet kurmak ve yönetmek yeteneklerine sahip olanlar bulunması önemlidir. İtilaf Devletlerinin zorlamaya başvuracakları kuşku götürmez.
3 .Maraş sorunu ile ilgili olarak gerçek belgelere dayalı bir rapor ayrıca sunacağım.
4 .Büyük özlem ve saygıyla gözlerinizden öperim.
Mustafa Kemal

BELGE, *256.*
Başmenıur Efendiye
Şimdi size **bir** telgraf yazacağım. Bunu yerlerine makine hasında kendiniz yazmanızı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri istiyorlar. İstanbulu sonra bize yeniden bağlayınız.
Hayati
Hamdi Beye
Bu telgrafı hemen kendiniz çekmenizi ve bildirmenizi rica ederim.
Temsilci Kurul Sekreteri
Hayati
Ankara, ***16/3/1920***
Diyarbakırda K.O, 13 K, Cevdet Beyefendiye
Erzurmnda **K.O. 15 Komutanı Kazım Kara Bekir Paşa Hazretlerine**
Sıvasta K.O. 3 K. Salhattin Beyefendiye
Konyada K.O. 12 K. Fahrettin Beyefendiye
Bursada Tümen 56, Bandırmada K,O. 14, Balıkesirde Tümen 61 Komutanlıklarına
Nazilli Mevki Komutanı Servet Beyefendiye
Edirnede K.O. 1 K. Cafer Tayyar Beyefendiye
İzınitte Tümen 1 K. Rüştü Beyefendiye
Bu sabah 16/3/1920 İngilizler Şehzadebaşındaki **karakolu** askerimiz uykuda iken basarak altı kişiyi şehit edip on beş kadarını yaraladıktan sonra karakolu ve bir yandan da Savaşişleri Bakanlığını ve Tophaneyi ve Harbiye Telgrafhanesini işgal ettikleri bildirildi. Bu işleri yapan rıhtıma yanaşan İngiliz zırhlılarının deniz erleridir. İstanbulda olağanüstü olaylar olmakta olduğu anlaşılıyor. Durum kurulumuzca incelenmektedir. İstanbulla haberleşmelerde ve ilişkide dikkatli (tetikte) bulunulması bildirilir.
Mustafa Kemal
Ek: Beyoğlu telgrafhanesini işgal etmişler ve görevlileri oradan kovmuşlardır. İstanbul telgrafhanesini de bir saate kadar işgal edecekleri haber ahnmıştır.
BELGE, *256.*
İzmit, **16 Mart 1920**
Temsilci Kurul tarafından bu sabah yazılan genelgeyi aldım. Zaten ülkede güvenlik sağlamak başlıca görevimizdir. Bu nedenle bu sabah İzmitteki İngiliz savaş gemisi komutanı tarafından ağızdan yapılan bildiride de ülkede alınacak kararların her halde iyi olacağı bildirilmesi üzerine bir kat daha güvenlik sağlamaya çalışılmakta olduğunu bildirir ve içinizin rahat olmasını...
Mutasarrıf
Suat
BELGE, *257.*
Konya Başmüdürü Beye
1 .Kolordu Komutanı Fahrettin Beyefendinin yaverini makine başına çağırttırınız.
2 .Şimdi İstanbul merkezinden bir İngiliz resmi bildirisi yazılıyor. Bunun yayılmasına kesinlikle olanak bırakılmaması ve doğrudan doğruya işgal altında bulunan İstanbul merkezine yol verilmesi ve sözkonusu bildirinin alınan merkezlerde yok edilmesi için emir vermeniz isteniyor ve rica ediliyor, bilginize sunarım.
Temsilci Kurul Sekreteri
Hayati
Şemsettin Beyefendiye
İstanbul merkezi İngiliz resmi bildirisine Konya valisi Beyefendinin yanıt verdiğini yazıyor. Paşa

Hazretleri bunun gerçek olup olmadığını anlamak istiyorlar. İstanbul merkezi İngilizlerin tümüyle işgali altındadır Efendim.
Hayati

Hayati Beye
Konya, 16 Mart 1920
Istanbul merkezindeki görevlilerin yanıt almazlarsa telgrafhaneden çıkarılmıyacaklarını bildirmeleri ve direnmeleri üzerine aşağıdaki yanıt verilmiştir.
ORNEK
Imza yerinde Itilf Devletleri bildirisidir yazılı olarak çekilen teigrafı saat bir buçukta aldım. Güvenliğin korunmasına çalışmak görevimdir. Elbette bu görevi yapmaya çalışacağım. Bu telgrafı çeken makam ve kişinin bildirilmesi rica olunur.
BELGE, 258.
Sayı 384 **Erzurunı, 22/9/1920**
Ankarada Büyük Millet Meclisi Başkanlığına
Silah ve cephane ve yiyecek ve bırakılmış mallarda* yapılan yolsuzluklar ve kanuna aykırı ve sınırsız vergiler alınması, kanunsuz baskı ve zorbalık halkın hislerini büsbütün incitmiş Erzurumun güvensiz ve umutsuz bir duruma düşerek artık kendi elleriyle yönetilmeleri gereğini tek esenlik ve kurtuluş yolu saymış olduğu bir zamanda buraya geldik. Paşanın yaptıkları da ülke yararlarına uymadığından açıktan açığa kötülüklere hemen son verilmesi ve soruşturmalar bitince belirecek duruma göre suçluların cezalandırılmasımn gerektiğinde halk hep birlikte direndi ve güven verici önlemlein ivedi olarak alınması isteği vali vekilliğini benim geçici olarak üstlenmekliğim paşa ile birlikte halk tarafından rica edildi ve dilendi. Durum aynntılı olarak yazılarak zorunlu olarak birkaç (k v 1 k a y c b n z v s y) gibi vali vekilliğinin Hüseyin Avni Beye verilmesi gerektiğini yazmıştım. Kendim yönetimde bulunmıyarak dışarıdan işleri düzenlememem ve gönderilen kurul vardıkta Meclise açıklama yapmak üzere Ankaraya gelmekliğim gereklidir. Böyle kritik bir zamanda Avni Beyin soruşturma tamamlanana kadar vali vekilliğinde bulunması meb'uslukla bağdaşmaz sayılmamalıdır. Sorunu daha ağır bir aşamaya *(....)* ve Erzurum direniş ve varlığı yitirilmeden önerilerin kabulü pek açık olarak yapılmış olan suiistimallerle ilgili kovuşturma sone erene kadar kentin kendilerinden sayarak güven duydukları Mebus Hüseyin Beyin görevlendirildiğinin bildirilmesi ve yirmi dört saate kadar yanıt verilmesi ve durumdan Paşaya bilgi verilmesi rica olunur Efendim.
Büyük Millet Meclisi Ikinci Başkanı
Cellettin Arif
BELGE, ***259.***
Çok önemli ve ivedidir Erzurum, 241911920
Hemen çekilecektir.
Ankarada Büyük Millet Meclisi Başkanlığına
Bakanlar Kurulunda ve Büyük Millet Meclisinde okunacaktır.
Bakanlar Kurulunun ve yüksek bakanların uygunsuz ve kanunsuz bulduğu önerileri- mm hangileri olduğunu bildirmenizi rica ederim. Acaba Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Beyin Erzurum vali vekilliğine atanması isteği mi, eğer bu ise anımsamanız gerektir ki, An- karadan çıkmazdan önce Erzurum halkı kendilerine vali bulup bize önersinler emrini sizden almış idim. Ben de halka emrinizi bildirdim. Acaba yanlış mı yaptım. Halk da öneriyi iyi karşıladığından asıl vali gelinceye kadar onun (Hüseyin Avni beyin) vekil olmasını istedim. Bu isteği Ankaraya bildirdim. SilMı cephane sağlamak için birçok özverilere katlandığımız bir zamanda kırk elli bin silahla milyonlarca cephanenin dolaylı yollardan Rumlara satılması, öğütme ücretlerinde yapılan suiistimaller yüzünden halkda bir kaynaşma olması dolayısıyla hırsızların bir an önce cezalandırılmalarım istemekliğim acaba uygunsuz ve kanunsuz bir öneri miydi. Yaptığım kovuşturmalar üzerine Oğütme Ucretleri Müdürü Avni Efendinin hesapları incelenmeye alındı. Ve beş bin kilo un sattığı ortaya çıkar çıkmaz onun intihar etmesinden ne anlam çıkarılır. Bırakılmış malların satışlarmdan yapılan suiistimaller bütün halkın ağzında iken buna neden olanların ortaya çıkarılmasını istemek acaba uygunsuz ve kanun- saz bir istek mi, ileri cepheden ordu adına yapılmakta olan suiistimallerin bir an önce önü alınması için delege olmak üzere gelen alay komutanlarının yakınmalarını dinleyip onları Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bildirmek de acaba uygunsuz bir öneri gibi mi karşılan Göç edenlerin geride bıraktıkları

di. Hakları Savunmanın halkın isteklerini ileri sürmüş olduğunu işittim. Erzurum yöresini sanınm yeterince tanımıyorsunuz. Buranın halkı bir kere kaynadı (coştu) mı, onun önünde durmanın çok zor olduğunu bildiğimden bu olmadan önce gereken akıllıca önlemleri ileri sürmek acaba kanunsuz ve uygunsuz bir öneri miydi. Ben sanıyorum ki yurd görevimi yapabilmek için gereksindiğim dinlenmeyi bir yana bırakarak bu işlerle uğraşmayı Bakanlar Kurulu iyi karşılayacak ve kanunsuz uygunsuz önerinin benden çıkamayacağını Bakanlar Kurulunun bileceğini beklerdim. Aranızda iddialarımın değerini bilecek arkadaşlarım bulunduğuna inanıyorum. Seçim bölgemi teftiş etmeksizin hemen Ankaraya dönınem olanağı yoktur. Buraya geldim geleli bu gibi işlerle uğraştığımdan kazaları dolaşmaya yakıt bulamadım Efendim.

Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanı
Cellettin Arif

BELGE, 260.
İstanbul, 17/10/1922
Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Tevfik Paşa oğlunu bana göndererek aşağıdaki telgrafı verdi:
İşin çok gizli tutulması ricasıyla birlikte yapılan soruşturmalara göre Ingilizler, konferansta Anadolu ile İstanbulun ayrı ayrı eepheler gibi görünmesinden yararlanıp halifeliğin koruyucusu kimliğini takınmaya çalışacağından konuya gerektiği gibi önem verilmesini size iletmemi bildirdi. Emir sizindir. (Hamit)
Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Tanrının yardımıyla kazanılan zafer, bundan böyle İstanbul ve Ankara arasında çıkmış olan anlaşmazlık ve ikiliği kaldırmış ve ulusal birliğimizi sağlamıştır ancak, İtilaf Devletleri ile aramızda barış daha yapılmamış olmasından dolayı Avrupa şehirlerinden birinde yakında toplanacağı anlaşılan barış konferansına eskiden olduğu gibi her iki tarafın çağırılacağı bilindiğinden ulusal esenliğimize ilişkin önemli noktaları önce aramızda görüşüp saptamak için hazırlıklar yaparak bu konferansta ulusun haklarını savunmaya birlik içinde çaba harcanması sizce de uygun görüleceğine tam inancım bulunduğundan o konuda sizinle görüşüp anlaşmak üzere durumu bilen ve güvendiğiniz bir kişinin buraya çok gizlice ve vereceğiniz direktiflerle birlikte ve olabildiğince çabuk gönderilmesini dilerim Efendim. *F7Lt011922* İmza: Başbakan
Tevfik.

BELGE, 261.
Bursa, 18 Ekim 1922
İstanbulda Hamit Beyefendiye

Türkiye Devletine karşı her türlü girişimi herzaman göz önünde bulunduran Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti alınacak karşı önlemleri düşünmüştür. Anayasa ile biçimi ve niteliği belirlenen Türkiye Devletinin kuruluş tarihinden beri Türkiyenin kaderini elinde bulunduran ve bundan sorumlu olanın yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti olduğu dünyaca bilinmekte ve bu durum edimler ve politik işlemlerle kanıtlanmış bulunmaktadır.
Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının kazandığı kesin zaferin doğal sonucu olarak yapılması yakın olan barış konferansında Türkiye Devleti yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından temsil olunur. Bu gerçekler karşısında yasa ve hukuk dışı olduğu yüce Meclis tarafından birçok kere bildirilip ilan edilmiş olan kurulların veya bu gibi kurul üyelerinin şimdiye kadar çok defa olduğu gibi bundan sonra da devletin politikasını karıştırmaktan vazgeçmelerinin ne ölçüde büyük sorumluluklar doğuracağı açıkça bellidir Efendim,

Mustafa Kemal

BELGE, 262.
111010 P11, 811111922
Gizli ve ivedidir
Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
K: 7111/1922 şifreye:
Sizden telgrafla aldığım emrin başında Tevfik Paşaya yanıt olduğu yazılı bulunmadığı gibi sonunda da telgrafı kendisine bildirmem emrolunmadığından bunu bana verilmiş bir direktif saymış ve bu nedenle Tevfik Paşaya üç gün içinde beş kere o yolda aracı ile bildiride bulunduğum gibi bir defasında da

konferansa delege gönderilmemek için gazetelere, ajanslara verilmesi gereken demecinin ana hatlarını içeren bir müsvedde bile göndermiştim. Her dafasında işin incelenmekte olduğuna ve yakında sonucu bildireceğine ilişkin yanıtlar aldım. Durumun böyle olduğunu bilginize sunarım. Emir sizindir.
Hamit

BELGE, 263.

Istanbul, ***2911011922***

Ankarada:
Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına
Çok ivedidir

Konferansa, Istanbul Hükümeti de, Büyük Millet Meclisi de çağırıldı. Istanbul Hükümetinin çağrıya uymaması, devletin altı yüzyılı aşkın süredir kurulmuş ve korunmuş olan, bütün islğm dünyasının ilgili olduğu tarihi kimliğini yıkılmaya mahktım etmek, Büyük Millet Meclisiıiin çağına uymaması ise dünyanın özlediği ve beklediği barışı çıkmaza sokmaktadır. Bu büyük sorumlulukları elbette ne Istanbul Hükümeti ne Büyük Millet Meclisi kabul eder ve yüklenir. Zaten Istanbul Hükümeti ile Büyük Millet Meclisi arasında gerçek bir ikilik düşünülemez ve her türlü diretme ve baskıya karşı Sevr Antlaşmasının onaylanmamasında direnmenin ve karşılaşılan pek büyük güçlüklerin göğüslenmesi ile yönetim işlerinin yürütülmesi ve işgalin etkisini en aza indirmek konusunda elden geldiğince çaba harcanmıştır ve bu arada elde edilen başarının sağlanmasına olabildiğince yardım eden kurulumuz ulusal egemenliği güçlendirip sağlamlaştırmak yoluyla yönetim birliğini sağlamak için görüşmeye de hazır olduğu halde hayırlı çalışmaların yararlı bir barış ile politik meyvalarının alınması döneminde ulusun kutsal savaşımdan ayrı kalmayı ve bu nedenle birlik içinde elde edilebilecek olan yüce vatan çıkarlarından ufacık bir parçasını bile yitirmeyi hiçbir zaman doğru bulmaz. Ayrılık şöyle dursun, en küçük bir karşıtlığı bile doğru bulmaz. Hatta düşmanların ayaklarını kesmek ve istilftnın pisliklerini temizlemek yolunda kılıçla canını feda edercesine Tanrının beğeneceği gibi çalışanları kendisinden üstün tutar. Böyle olunca anlaşmamak yüzünden devlet ve milletin başına Tanrı korusun büyük bir felaket getirmek ve nesnel yardım ve tinsel desteklerini kazanmış olduğumuz islam dünyasını acılara boğmaktansa vatanın yüksek çıkarlan uğrunda birlik sağlamak, önce gerekli ise bugün zorunlu olmuştur. Şu halde hem ülkenin geleceği, hem vatanın haklarının savunulması ile ilgili görüşmelerde bulunulmak üzere Büyük Millet Meclisince atanacak bir kişinin özel direktifle hemen gönderilmesini özellikle diler ve bu yol uygun bulunmazsa kurulumuzdan Ziya Paşa Hazretlerinin oraya gönderileceğini bildirir ve yanıtınızın telgrafla bildirilmesini dileriz.

Başbakan
Tevfik

BELGE, 264.

Ulusal egemenliğin gerçekleşmesi konusunda Büyük Millet Meclisinde yapılan tarihi oturumlardan:
1 Kasım 1922 ulusal egemenliğin gerçekleşmesi konusunda Büyük Millet Meclisinde yapılan tarihi oturumda Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin okuduğu önemli nutuk:
Arkadaşlar! Istanbulda yasaya aykın bir kimlik takınan Tevfik Paşa önce özel ve gizli olarak ordulannızın Başkomutanına, ardından da onu jurnal edercesine açık bir telgrafla Yüce Meclise başvurdu. Dikkat edilirse görülür ki gelen telgrafla islam kamuoyu bulandırılmak isteniyor. Bu telgrafdaki anlayış, bağımsızlığımızı yok etmeye çalışan düşmanlanmıza karşı kutsal davamızı

savunmada edimsel ve hukuksal başarılar kazanan Ulusal Hükıimetimizi zayıflatmaya yöneliktir. Anlam ve mantıktan yoksun olan bu telgrafrn içeriği; Yüce Meclisin varlığıyla gerçekleşen bir biçimi, bir gerçeği yeniden sözkonusu etmemizi gerektirdi. Yönetim biçimimizin içinde bulunan gerçek, Türkiye halkının, kaderini kendisinin edimli olarak ele alması, ulusal egemenliğini, milletin saltanatını üç senedenberi kendi elinde bulundurarak kutsal davasını savunmakta bulunmasıdır.
Bu gerçeğin belirmesi, bir yalan-yanlışın ortadan kalkması sonucunu verdi, bu yalan- yanlış, kanuna ve akla aykırı olan şey bir milletin egemenlik ve hakkının bir tek kişide temsil edilmesine izin verilmesiydi,
Bu nokta üzerinde bütün milletin ve ulusun isteğine uyarak millet vekillerinden oluşan yüce topluluğurnızun doğal olarak vermiş olduğu kararı, birçok defalar birçok arkadaşlarımızın çeşitli fırsatlarla söylemiş oldukları halde ben de bir arkadaşınız olarak bu kürsüden aynı şeyi yöneleceğim. Beni beş on dakika daha dinlemek iyiliğini göstermenizi rica ediyorum. (Hay hay sesleri)

Arkadaşlar; gerçeklere açıklık kazandırmak için hep birlikte Türk tarihi ve islam tarihi üzerine kısa ve çabuk bir göz atmayı onaylar mısınız? Efendiler, bu insanlık dünyasında en az yüz milyonu aşkın nüfustan oluşan büyük bir Türk ulusu vardır. Ve bu ulusun kapladığı toprakların alanı oranında tarih alanında da bir derinliği vardır.
Efendiler, bu derinliği isterseniz iki ölçüte vuralım: Birinci ölçüt, tarih öncesi çağlara ait ölçütüdür. Bu ölçüte göre Türk milletinin en yüksek atası Türk adındaki insan, insanların ikinci babası Nuh Peygamberin oğlu Yafesin oğlu olan kişidir.
Tarih döneminin belge toplama konusu pek umursamadığı ilk evrelerine biz de anlayış gösterelim. Fakat en belirgin ve en nesnel ve en kesin tarihi kanıtlara dayanarak diyebiliriz ki, Türkler on beş yüzyıl önce Asyanın göbeğinde çok büyük devletler kurmuş ve insanlığın her türlü yeteneklerine ortam yaratmış bir varlıktır, Elçilerini Çine gönderen ve Bizansın elçilerini kabul eden bu Türk Devleti atalarımız olan Türk milletinin kurduğu bir devletti.
Efendiler; yine bilinir ki, dünya yüzünde yüz milyonluk bir Arap kitlesi vardır. Ve bunların Asyalı olan bölümü Arap yarımadasında yoğun olarak varlığını gösterir.
Kendisine nebilik ve elçilik onuru verilen evrenin övüncü olan Paygamberimiz Arap kitlesi içinde Mekkede dünyaya gelmiş bir kutsal varlık idi.
Ey arkadaşlar! Tanrı birdir, büyüktür; Tanrının uygulamalarına bakarak diyebiliriz ki:
İnsanlar iki sınıfta, iki dönemde ele alınabilir. İlk dönem insanlığın çocukluk ve gençlik dönemidir. İkinci dönem, insanlığın erginlik ve olgunluk dönemidir.
İnsanlar birinci dönemde tıpkı bir çocuk gibi, tıpkı bir genç gibi yakından ve nesnel araçlarla kendisile ilgilenilmek gerekir. Allah, kullarının gerekli olan olgunluğuna ulaşmasına değin içlerinden seçtiği aracılar eliyle de kullarıyla ilgilenmeyi Tanrı olmanın gereklerinden saymıştır. Onlara Adem Peygamberden bu yana bilinen ve bilinmeyen sayısız denecek kadar çok nebiler, peygamberler ve elçiler göndermiştir. Fakat Peygamberimiz aracılığıyla en son din ve uygarlık gerçekleriıi verdikten sonra artık insanlarla aracılarla ilgili kurmayı gerekli saymamıştır. İnsanlığın anlama, aydınlanma ve olgunlaşma ölçüsünün doğrudan doğruya, Tanrısal esinlerle ilişki kurma yeteneğine ulaştığını kabul huyurmuştur ve kitabı, en üstün en eksiksiz kitaptır. Son peygamber olan Muhammed Mustafa (S.A.) 1394 sene önce rumi Nisan içinde ve Rebiülevel ayının on ikinci Pazartesi gecesi sabaha doğru tan yeri ağarırken doğdu. Gün doğmadan! Bugün o gündür. Gerçekten arabi tarihlerde bu akşam Peygamberin doğumunun tam yıldönümüne rastlıyor, İnşallah bu hayırlı bir rastlantıdır. (İnşallah sesleri) Hazreti Muhammed çocukluk ve gençlik günlerini geride bıraktı. Ama daha peygamber olmadı. Yüzu nurlu, sözü ruhlu, olgunluk ve görüşte benzersiz, sözüne bağlı ve yumuşaklık ve cömertlik yönünden başkalarından üstün olan Muhammed Mustafa önce bu özel ve üstün nitelikleriyle kabilesi içinde Güvenilir Muhammed oldu, Muhammed Mustafa

peygamber olmadan önce, halkının sevgisini, saygısını, güvenini kazandı. Ondan sonra ancak kırk yaşında nebilik ve kırküç yaşında Tanrı elçiliği geldi.
Evrenlerin övüncü Efendimiz, sayısız tehlikeler içinde sonsuz sıkıntılar ve güçlükler karşısında yirmi sene çalıştı. Ve islam dinini kurma yolundaki peygamberlik görevini yapmakta başarılı olduktan sonra yüce Tanrıya kavuştu. Kendisinin aydınlattığı bütün Müslümanlar özellikle yakın arkadaşları birçok gözyaşı döktüler, Ama insan olmanın gereği bulunan bu üzgünlüğün yararsız olduğunu gecikmeden kavrayan akıllı kişiler Peygamberin arkasından ağlamak değil, ümmetin işlerini bir an önce iyi yönetime kavuşturacak önlem almak düşüncesile toplandılar. Yüce peygambere halife olacak bir baş seçilmesi sözkonusu edildi. Ebubekirden kendisi çok hoşlanırdı ve son nefesini vereceği sırada Ebubekirin kendisinden sonra yönetici olmasının uygun olacağını çeşitli yollarla belirtmek de istemişti. Buna göre toplanıp resmi olarak bir seçim yapmaktan başka bir iş kalmamış olduğuna karar verilebilirdi. Oysa bu seçim işi o kadar kolay olmadı. Aksine iş çok görüşmelere, tartışmalara neden oldu ve çok önemli anlaşmazlıklarla karşılaştı. Seçim işinde önemli olarak üç değişik görüş belirdi. Bu görüşlerden birisi halifelik makamını hak etmek ve ümmetin işlerini yürütebilmek için gerekli olan güç ve yeteneğin kural olarak kabulü idi, Buna göre halifelik makamı en güçlü ve en etkili ve en ergin kavmin (topluluğun) olacaktı. Bu görüş Peygambere yakın olanlar topluluğunun görüşü idi.
Ikinci görüşü, o güne kadar İslamın başarı kazanmasına yardım eden kavmin halifeliği haketmiş sayılmasıydı. Bu, ensarın* görüşü idi. Uçüncü düşünce ise Peygambere yakınlık derecesi idi. Bu da Haşimilerin görüşü idi. Bu üç görüşten oy birliğiyle birini yeğlemek ve seçim işini sonuçlama olanağı bulunamadı. En sonunda dağılma ve aynlmanıı gecikmeden önüne geçmek gerektiğine inanan Hazreti Omerin etkisiyle Hazreti Ebubekire biat** olundu, Görülüyor ki, ilk halifenin seçimine genel eğilimlerin doğal olarak birleşmesinden çok kişisel etki yön vermiştir. Efendiler, bu karşı çıkmaların ve tartışmaların yersiz olduğunu sanmayalım. Gerçekten halifelik işi islam milletlerince en büyük bir konudur. Çünkü Efendiler, Peygamber halifeliği, Müslümanlar arasında bağ

oluşturan bir emirliktir. Ve Müslümanların Tannnın birliği etrafında toplanmalarını sağlayan bir emirliktir. Emirlik işte Tanrının bir sır ve hikmetidir ki, oluşması her zaman atılımda bulunma güçlü olma koşuluna bağlıdır. Onun asıl amacı da bozgunculuğu püskürtmek ve ülkelerin güvenliğini korumak ve din uğruna savaş işlerini düzenlemek ve kamu işlerinin iyi düzenlenip iyi yürütülmesini sağlamaktır. Bu da ancak atak ve güçlü olmaya bağlıdır; Tanrı töresi bu yolda yürUye gelmiştir. Buna göre yukarda açıkladığım üç değişik görüşten birincisinin ki güç ve etkisi olan kavmin, milletin halifeliğine yarış noktası idi öteki görüşlere yeğlenmesi ve üstün olması doğaldır ve Hazreti Ebubekirin bu etkiyle halifelik makamına geçmesi yerinde oldu. Işte böylece, Peygamber çağından sonra halife saııyla bir islam emirliği oluştu.
Fakat Efendiler, Peygamberin ölmesiyle derhal her tarafta Müslümanlıktan dönme başladı, gericilik başladı ayaklanma başladı.. Hazreti Ebubekir bunları ortadan kaldırdı; duruma egemen oldu. Bir yandan da islam emirliği sınırlarını genişletmeye girişti. Ebubekir, yaşamının sonlarına yaklaşınca kendi seçilmesindeki güçlükleri anımsadı ve Hazreti Omeri vasiyetname ile kendisi seçti.
Hazreti Omerin halifeliği zamanmda Islam ülkeleri olağanüstü denecek ölçüde hızla genişledi, varlıklar çoğaldı. Oysa bir milletin içinde zenginlik ve bolluk oluşmasının halk arasında kişisel hırsiarın doğmasını ve bu da ortaya ihtilal ve fitneİer çıkmasına neden olmak bu olma ve bozulma dünyasının kaçınılmaz sonuçlarındandır. Işte bu nokta; Hazreti Omeriıı kafasını kurcalıyordu. Bir de Hazreti Omer anımsıyordu ki, Peygamber, kendi sırlarını bilen en yakınlarına şunu demişti: Ummetim düşmanlarını yenecek. Mekke, Yemen, Kudüs ve Şamı alacak, Kisra ve Kayserin hazinelerini bölüşecektir ve fakat ondan sonra aralarında fitne ve karışıklık ve kişisel tutkular ortaya çıkarak eski kralların yoluna gideceklerdir.. Hazreti Omer bir gün Huzeyfetülyemani (R.A,) Hazretlerine, deniz gibi dalgalanacak olan fitneyi sorduğu zaman aldığı yanıtta: Senin için bunun zararı yok; senin zamanınla onun arasında kapalı bir kapı vardır, dedi.
Hazreti Omer sordu:
Bu kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı?
Huzeyfe: Kırılacak!.. dedi.
* Ensar = Medinede İslami ilk kabul edenler, Peygambere yardım edenler
Ebubekirin egemenliği tanındı
Kisra ve Kayser Iran kralı ve Bizans İmparatoru

Hazreti Ömer: Öyleyse artık kapanmaz dedi ve üzüntüsünü açıkladı. Gerçekten kapı kırılmak alınyazısı idi. Çünkü isIm ülkeleri genişlemişti, iç çoğalmıştı. Bu emirlik biçimi ve bu yönetim yöntemi ile her yerde tam bir adalet uygulamak güçlenmişti. Hazreti Omer bunu anlıyor, sıkılıyor ve Allahına yalvararak diyordu ki, Rabbim! al benim canımı.
Ömer bir gün ağlarken nedeni soruldu:
Nasıl ağlamıyayım ki, Fırat kenarında bir oğlak kaybolsa korkarım ki Omerden sorulur. diye yanıt verdi.
Evet, Hazreti Omer (R.A.) artık halifelik sam altındaki emirlik biçiminin bir devlet yönetmeye yetersiz Olduğunu, bir kişinin kendisi gibi erdemli, kendisi gibi güçlü ve hatta kendisi gibi heybetli olsa bile bir devletin yönetimine yetersiz olduğunu tüm kapsamlı anlamıyla kavramıştı. Hatta bu kaygı ile idi ki, Omer kendinden sonra artık bir halife düşünemez oldu. Kendisine oğlunu öğütledikleri zaman Bir evden bir kurban yetişir dedi. Abdurrahman Bin Avfı çağırdı:
Ben seni veliaht yapmak istiyorum dedi. 0 da: Bana kabul et diye önerir ve öğütler misiniz dedikte Omer: Edemem dedi.
Abdurrahman: Vallahi ben de hiçbir zaman bu işe giremem dedi. En sonunda Omer, en akla uygun noktaya değindi; emirlik, devlet ve millet işini danışmaya bıraktı. Omerden sonra darnşmanlar ve bütün halk mescidi tıkabasa doldurdu ve orada dikkate değer bazı davrarnşlarla yeniden ümmetin yönetimini, seçtikleri bir halifeye verdiler.
Hazreti Osman halife oldu. Fakat kırılmıya mahküm olan kapı, artık kırılmıştı. İslam ülkelerinin her tarafında bin türlü dedikodu ve hoşnutsuzluk başladı. Zavallı Osman güçsüz ve zayıf bir duruma düştü. 0 kadar ki, Şam valisi Muaviye onun hayatını korumak için yanında korumasına girmeye çağırdı. Bunu kabul edemiyen Hazreti Osmana, Şam valiliğinden koruma askeri göndermeyi önerdi. Bunların hiçbirisine, gerek kalmadı. Her yanda ayaklanan değişik bölgeler halkı Medinede, evinin içinde Hazreti Osmanı kuşatma altına aldı. Ve saygıdeğer karısının yanında şehit etti. Birçok gürültülü ve kanlı olaylardan sonra Hazreti Ali (K.A,) halifeliğe getirildi.
Tekrar edelim ki, kapı kırılmıştı. Aynı ırktan olmakla beraber İrak başka bir şey, Yemen başka bir şey, Suriye başka bir şey ve Hicaz ülkesi de bambaşka bir şeydi.
Hicazda bir halife; Suriyede kuvvete dayanan bir vali ile Sıffinde karşı karşıya gelmek zorunda kaldı. Muaviye Hazreti Ali (K.A.) nin halifeliğini tanımıyor ve aksine onu Osmanın ölümünden sorumlu

tutuyordu. Görevi Islam dünyasında Kuranın kurallarının uygulanmasını sağlamaktan başka birşey olmayan halife, mızraklarına kuranlar geçirilmiş Emeviye ordusunun karşısında savaşı kesmek zorunda kaldı. Zorunlu olarak iki taraf hakemlerinin vereceği karara uymaya söz verdi. Muaviyenin delegesi Amr Ibnülas ile Hazreti Ali- nin delegesi Ebumusel Eşari hakeme başvurma sözleşmesini düzenlemek için karşı karşıya geldikleri zaman Hazreti Ali orada bulunuyordu. "Müminler başı Ali ile Muaviye arasında hakem anlaşmasıdır diye yazılan cümleye derhal Muaviyenin delegesi karşı çıktı ve dedi ki: 0, Müminle emin kelimesini oradan kaldır. Sen yalnız emrinde bulunanların emiri olabilirsin. Şanı halkının emin değilsin.
Hazreti Ali, isminin başındaki unvanın kaldırılmasına razı oldu. Bundan sonra iki taraf delegelerinin birbirine karşı kullandığı adi hileyi herkes bilir. Bunda başarılı olan Amr Ibnülas Muaviyeye halifelik haberini verdi. Obür yandan Hazreti Ali de hakemlerin hükmüne bağlı kalacağına söz verdiği halde biraz duraksamadan sonra halifelik görevini sürdürdü, Görülüyor ki Tanrı Elçisinin ölümünden yirmi beş sene kadar kısa bir süre sonra İsl m dünyası içinde, islamın en büyük kişilerinden ikisi karşı karşıya halifelik iddiası ile arkalarından sürükledikleri aynı din ve aynı ırktaki insanları kanlar içinde bırakmakta sakınca görmediler. En sonunda hilesinde başarılı olan, saf ve temiz yürekli olanı yendi ve çoluk çocuğunu mahv ve perişan etti ve böylece halifelik adı altındaki Islam emirliği yine halifelik adı altında islam saltanatına dönüştü. Emevi saltanatı, büyük ülkeleri kendisine katmak- la birlikte baştan sonra kadar kanlı ve acı olaylar ile ancak doksan seneyi doldurabilmiş ve hicretin 132 nci senesinde Arap milleti, Emevi sultanlarını başlarından almış ve yerine başka ad altında bir devlet kurmuştur. Bu devlete, Abbasi Devleti ve devletin başında bulunan insanlara da halife derlerdi.

Merkezi Irakta bulunan Abbasi Halifeliğinin varlığına karşın Endülüste de Tanrı Elçisinin Halifesi" ve İnananların Emin sanlarıyla yüzlerce yıl saltanat sürmüş,* devlet başkanları vardı. Sözlerime giriş olarak açıklamıştım ki, bundan 1500 sene önce, yani Peygamberin hicretinden iki yüz elli yıl önce Ortaasyada çok büyük bir Türkiye Devleti vardı. IsU mdan önce var olan bu devletlerin sahibi Türkler, bundan 1000 sene önce islimı kabul ettiler. Ülkelerini önce doğuya doğru genişleterek Çin sınırına kadar egemen oldular. Abhasi Halifeleri zamanında bu cömertlik, soyluluk ve yiğitlikle ün kazanmış olan Türkler, asker olarak Suriyeye, Iraka kadar geldiler. Abbasi Halifelerinin yönetimi altında bulunan bu yerlede etkinlik kazandılar, en yüksek yönetim ve emir ve komuta görevlerine yükseldiler.
Hicretin dördüncü yüzyılında idi ki, Selçuk Hükümeti adı altında pek büyük bir Türk Devleti kuruldu, Bu devletin adı altında etkinliklerini yürüten Türkler, bir yandan Kafkasyaya, öbür yandan güneye, Iran ve Iraka ve Suriyeye, batıya, Anadoluya girdiler.
Bağdatta oturan Abbasi Halifeleri bu çok büyük Türk Devletinin egemenliği altına girmişti. Gerçekten bu Türk Devleti beşinci yüzyıl ortalarında Maveraünnehir ve Harzemi, Şam ve Mısırı ve Anadolu kıtasının çoğunu ve birçok ülkeleri ele geçirerek sınırlannı Kşgardan ve Seyhun Nehri yatağından Akdeniz ve Kızıl Deniz ve Umman Denizine kadar genişletti ve Bağdatta bulanan Abbasi Halifelerini kendi yönetimine bağladı.
Bağdatta aynı merkezde Melikşah" adında Türk egemenliğini temsil eden birisi ile halife adını taşıyan Muktedihillh yanyana oturdular ve akraha oldular, Bu durumu biraz deşmek isterim.
Türk hakanı ki, koca bir Tük Devletinin egemenlik ve gücünü temsil ediyor, yanında ayrıca bir halifelik makamının korunmasında bir sakınca görmüyor. Eğer böyle bir sakınca görseydi aslında egemenliği altına aldığı makamı ortadan kaldırmak ve o makamın sıfat ve yetkilerini kendi makamıyla birleştirebilirdi. Yavuz Sultan Selimin yaklaşık beş yüzyıl sonra yaptığını eğer isteseydi, Melikşah daha o zaman Bağdatta yapmış olurdu. Onun belki de düşündüğü yalnız bir şey var idiyse o da, Türkiye Selçuk Devletine daha bağlı ve halifeliğe en yaraşır başka birinin Halife Muktedibilh'ıha halef olması idi.
Gerçekten Muktedibillfthın veliaht olan oğlunu görevden alıp onun yerine kendi torununu geçirmek için halife baskı yaptı. Melikşah ölmeseydi bu böyle olacaktı.
Şimdi Efendiler, halifelik alıkonularak onun yanında ulusal egemenlik ve milli saltanat makamı .ki Türkiye Büyük Millet Meciisidir .elbette yanyana durur ve elbette Melikşahın makamı karşısında güçsüz ve zayıf bir makam sahibi olmaktan daha yüksek bir durumda bulunur; çünkü bugünkü Türkiye Devletini temsil eden Türkiye Büyük Millet Meciisidir. Çünkü bütün Türkiye halkı, bütün güçleriyle halifelik makamının dayanağı olmayı doğrudan doğruya yalnız bir vicdan ve din görevi olarak üstleniyor ve buna güvence veriyor.
Tarih düşünceleri zinciri üzerinde birkaç adım daha birlikte atalım:
Bu adımlarımız bizi bugünkü biçimimizin nekadar doğal nekadar zorunlu ve Türkiye için ve bütün ishim dünyası için nekadar yararlı ve yerinde olduğu sonucuna vardıracaktır.
Efendiler, Ortaasyada devlet üstüne devlet kurmuş olan Türkler, daha batıda İran Selçukluları ve Anadoluda da Anadolu Selçukluları adı altında pek büyük ve pek uygar devletler kurmuşlardır. Konyada başkentlerini kurmuş olan Anadolu Selçukluları, bildiğiniz gibi 1308 senesine kadar varlıklarını koruyorlar. Belirttiğim İshim Türk devletleri işlerini yürütürken Cengiz Han adındaki cihangir** Kara Kurumdan çıkarak 1227 senesinde sınırlarını

Çin Denizine, Baltık Denizine, Karadenize kadar genişletiyor. Cengiziıı torunu Huhigü idi ki, 1258 senesinde Bağdadı zaptederek Abbasi Halifesi Mutasımı idam ediyor ve böylece dünya yüzünde edimli olarak halifeliğe son veriyor. Peygamberimizin ölümünden sonra birinci Peygamber Halifesi Ebubekir ne dünyayı istemiş, ne dünya ona yönelmişti.
İkinci halife Hazreti Ömer, toplumsal yaşamdaki dalgalanmaların durdurulamayacağı kanısına hayatında iyice varmış olarak üzüntü içinde öldü.
* Egemenliğini sürdürmüş
** Dünyayı ele geçiren

Hazreti Osmana gelince, kaderi olan saldırılar altında kanını kurana akıtarak dünyadan göçtü.
Hazreti Ali, halifeliği elinde tutamamak ve peygamber soyunun haklarını koruyamamak mutsuzluğu ile ağlar oldu.
Emeviler halifeliği doksan seneden uzun koruyamadılar. En sonunda halifelik erkini Bağdat surlarıyla sınırlamak zorunda kalan Abbasi Halifelerinin sonuncusu Mutasımı çocukları ve kadmlarıyla ve sekiz yüz bin kişilik Bağdat halkıyla birlikte Hülgüya kurban verdiler.
Abbasi Halifelerinin güçsüzlüğünü görmekle Peygamberin Halifesi ve İmam edenlerin Emin sanlarını almış olan ve halifeliklerinin erki Elhamlar sarayının kapısından çıkamamaya mahküm kalan Endülüsteki halifelerin de hicri beşinci yüzyılın başındaki acı sonu bilinmektedir. Bağdattaki Hulftgünun yarattığı önemli olay sonucunda yeryüzünde halife ve halifelik yok olmuş bir duruma getiriliyor. Bundan üç sene sonra, yani hicri *659* tarihinde (MilMi, 1261) idi ki, Abbasi Halifeleri soyundan ElmüstansırıbillAh isminde birisi Hulgüdan kurtulup Mısır hükümetine sığındı ve bu kimse Mısır Meliki tarafından halife tanındı. Bundan sonra on yedi kişi halife sanına sahip olarak ve fakat hiçbir yetki, hiçbir etki ve er- ki olmıyarak doğrudan doğruya Mısır Hükümetinin koruması altında birbiri ardından yaşamlarını sürdürdü. Selçuki Devletinin yönetiminde genel karmaşa olması üzerine Türkler hicri 699 tarihinde (Mild?, 1300) Selçuk Devleti yerine Osmanlı Devletini yeniden kurdu- lar. Bu devletin ulularından Yavuz Hazretleri hicri 924 tarihinde (Mildi, 1517) Mısırı zaptettiği zaman orda idam ettiği Mısır hükümdarlarından başka sanı halife olan birini buldu.
Halife sanmın böyle güçsüzün biri tarafından kullanılması islftm dünyası için ayıp olduğuna kesin olarak inandığından o sıfatı Türkiye Devletinin güçlerine dayandırarak canlandırıp yüceltmek için aldı.
Efendiler, Osmanlı Devleti ki 1300 de kurulmuş idi. Halifeliği aldığı 1517 tarihinden ancak elli sene sonrasına kadar dünya tarihinde yükselme dönemi denilen ve birbirini izleyen çok büyük başarılarla dolu olan yaklaşık üç yüzyıllık bir dönem yaşadı. Ondan sonra ...Ondan sonra Efendiler, çöküş, çöküş başlıyor.
Efendiler, çöküş döneminin her evresi Türkiye Devletinin sınırlarını biraz daha darlaştırıyor. Türk milletinin nesnel ve tinsel güçlerini biraz daha eksiltiyor. Devletin bağımsızhğını yaralıyor, toprak, zenginlik, nüfus ve ulusun onuru büyük bir hızla eriyip yok oluyor.
Sonunda Osmanlı soyunun otuz altıncı ve sonuncu padişahı Vahdettinin saltanat döneminde Türk milleti en derin tutsaklık uçurumunun önüne getiriliyor.
Binlerce senelerdenberi bağımsızlık kavramının soylu simgesi olan Türk milleti bir tekme ile bu uçuruma yuvarlanmak isteniyor... Fakat bu tekmeyi vurdurınak için bir hain, bilinçsiz, anlayışsız bir hain gerekiyordu. Nasıl ki, kanun uyarınca idamı gerekenlerin bile ipini çekmek için yüreği ve vicdanı insan olmanın ululuğundan yoksun bir yaratık aranır. İdam hükmünü verenlerin böyle bayağı bir araca gereksinimleri vardır; o, kim olabilirdi?!. Türkiye Devletinin bağımsızlığına son veren, Türkiye halkının hayatını, namusunu, onurunu yok eden, Türkiyenin idam kararını ayağa kalkarak bütün boyu posuyla kabul edecek yaradılışta kim olabilirdi?!. (Vahdettin, Vahdettin sesleri, gürültüler..)
Paşa Hazretleri (devamlı) .Ne yazıkki bu milletin devlet başkanı diye, padişah diye, halife diye başında bulundurduğu Vahdettin.. (Allah kahretsin sesleri) Vahdettin bu alçakça davranışıyla yalnız kendine yaraşan bir işlemi kabul etmiş olmaktan başka hiçbir şey yapmış olmadı.
Vahdettin bu davranışla kendini öldürdü ve temsil ettiği rejimin yıkılmasını zorunlu kıldı. Fakat Efendiler; millet, hiçbir vkıt bu haince davranışın kurbanı olmayı kabul edemezdi. Çünkü
* Devlet başkanı

millet, gelenek gereği olarak babında bulunanların davranışlarının niteliğini kolayca anlayacak erginlik ve yetenekte idi.
Millette, tarihin açıkça belirttiği gerçekler sayesinde, yüzyıllardır uğradığı felğketlerin nedenlerini bir anda net olarak görebilecek duygu ve uyanıklık vardı.
Millet, kişilerin saltanat tutkusundan, zorbalık tutkusundan, yayılma tutkusundan başlıyarak yarar ve rahat sağlama ve aşırı zevk düşkünlüğü ve rezilliklerini, bol bol savurganlık gibi insanı küçültücü amaçları için aracı ve güç kaynağı yapılmak yüzünden kendi benliğini unutacak ölçüde uğradığı aymazlıkların acı sonuçlarını net olarak kavrayabilecek erginlik ve olgunlukta idi, Artık milletin en akla yakın ve en haklı ve en insanca yetkisini kullanma zamanı geldiğinde duraksaması kalmamıştı.
Dünya tarihinde bir Cengiz, bir Selçuk, bir Osman Devleti kuran ve bunların hepsini olaylarla deneyen Türk

milleti bu kez doğrudan doğruya kendi adını ve sanını taşıyan bir devlet kurarak bütün feldketlerin karşısında yaradılışındaki yetenek ve güçle yerini aldı (Şiddetli alkışlar). Millet, kaderini doğrudan doğruya eline aldı ve milli saltanat ve egemenliğini bir kişide değil, bütün bireyleri tarafından seçilmiş vekillerden oluşan yüce bir Meclisde özünıledi. * İşte o Meclis, Yüce Meclisinizdir; Türkiye Büyük Millet Meclisidir ve bu egemenlik makamının hükümetine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti derler. Bundan başka bir saltanat makamı, bundan başka bir hükümet kurulu yoktur ve olamaz.
Kendine halifelik kimliği veren bu kişisel konum yıkılınca halifelik makamı ne olacaktır sorusu akla gelir! Efendiler, Abbasi halifeleri döneminde Bağdatta ve ondan sonra Mısırda halifelik makamının yüzyıllarca süreyle saltanat makamile yanyana ve fakat ayrı ayrı bulunduğunu gördük. Bugün de saltanat ve egemenlik makamile halifelik makamının yanyana bulunabilmesi en doğal olaylardandır. Şu farkla ki, Bağdatta ve Mısırın saltanat makamında bir kişi oturuyordu. Türkiyede o makamda asıl olan milletin kendisi oturuyor..
Halifelik makaınında da Bağdat ve Mısırda olduğu gibi güçsüz veya sığmtı zavallı bir kişi değil, dayaıağı Türkiye Devleti olan yüce bir kişi oturacaktır. Böylece bir yandan Türkiye halkı çağdaş uygar bir devlet olarak her gün daha sağlam olacak, her gün daha mutlu ve refahlı olacak, her gün insanlığım ve benliğini daha iyi anlıyacak; kişilerin hainliği tehlikesiyle kendisini karşı karşıya bulundurmıyacak, öte yandan halifelik makamı da bütün isMm dünyasının ruh ve vicdanımn ve imamnın bağlantı noktası, Müslümanların gönüllerine ferahlık verebilecek bir saygınlık ve yücelikte belirecektir.
Efendiler, Türkiye Devletinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti kavramlarının millet ve memleket için ne denli kuvvet ve gürlük ve kurtuluş ve mutluluk yolu açtığını ve açıklamaya gerek duymam. Uç senelik edimli deneyimler ve bunun mutlu meyvaları bunun kavranmasına yeter kanısındayım. Bundan sonra halifelik makamının da Türkiye Devleti için ve tüm isMm dünyası için nekadar ilerletici olacağını da ilerisi bütün açıklığıyla gösterecektir. (İnşallah sesleri)
Türk ve İslilm Türkiye Devleti, iki mutluluğun belirip ortaya çıkmasına kaynak ve köken olmakla dünyanın en mutlu bir devleti olacaktır. (İnşallah sesleri)
Bu konuşma ve açıklamalarıma vermek için yüce topluluğunuza şunu bildireyim ki, bütün arkadaşlarımızın sözkonusu olan sorunun temelinde tam birlik ve ortaklık içinde olduğunu büyük bir vicdant kanı görüş ve düşünce birliği içinde beraber olduğunu görüyorum. Bu durum milletimizin gerçekten teşekkürünü gerektirir bir durumdur. Yüce Kurulunuzun sonsuzca övülüp kutlanması gereken bir hakkıdır.
Demin ayrıntılı bir önerge okunmuştu. Şimdi okunan bir iki önerge daha var. Her üçünün içeriği bildirdiğim gibi, ana noktalarda birdir. Şu halde yapılacak şey, bu üçünü daha açık ve daha güzel bir biçimde saptamak ve Yüce Kurulunuzun kesin kararına bağlayarak bir an önce ilğn etmek ve bu sayede bütün düşmanlarımızın bize karşı aldığı önlemlere engel olmaktır. (Şiddetli alkışlar).
* Temsil etti, asimile etti

BELGE, 265.
Osmanlı Soyundan Müslümanların Halifesi Abdülmecit Hazretlerine
Tel2
688
Düşmanın, Müslümanların yok olmasıyla sonuçlanacak çok ağır önerilerini kabul ve Müslümanların kutsal savaş niteliğindeki savunmalannda düşmana uyarak Müslümanlar arasında kötülük ve ayrılık çıkmasına ve kan akıtmaya girişip bu tutumunu sürdüren ve bunda direnen en sonunda kendini yabancı korumasına bırakarak bir Ingiliz gemisile halifelik makam ve merkezinden kaçan Vahdettin Efendinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Diyanetişleri Bakanlığından verilen kutsal fetva gereğince görevden alınmasına Meclis Genel Kurulunun 18 Kasım 1922 tarihinde yapılan 140 ıncı toplantısının beşinci oturumunda oybirliği ile karar verilmiştir.
Türkiye Devletinin egemenliğini kayıtsız ve şartsız millete veren Anayasaya göre yürütme gücü ve yasama yetkisi kendisinde beliren ve toplanan ve milletin tek ve gerçek temsilcilerinden oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisinin 1 Kasım 1922 tarihinde oybirliğiyle kabul ettiği gerekçeler ve ilkeler çerçevesinde Yüce Meclisçe 18 Kasım 1922 tarihinde yapılan oturumda yüce halifelik makamına seçilmiş olduğunuzu özel saygılarla siz Halife hazretlerinin bilgisine sunarım.
Durum Türkiye Büyük Millet Meclisince islam dünyasına ve Türkiye halkına duyurulmuştur. Yapılan seçimin islftm dünyası için kutluluk ve bereket getirmesi için Tanrınm iyiliğine yakarırım.
19 Kasım 1922
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Gazi Mustafa Kemal
BELGE, 266.
Kişiye özel çok ivedidir P11, 1911111922
Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
t . Hilftfeliğe seçildiklerine ilişkin olarak Büyük Millet Meclisi Başkanlığından çekilen telgrafı Müslümanların

Halifesi Abdülmecit Hazretlerine doğrudan doğruya kendim sundum. Halifenin yamtı yarın sabah bilginize sunulacaktır.
2 .Halife Hazretleri Dolmabahçe sarayında oturacaklardır ve kutlama töreni
21/11/1922 de o sarayda yapılacaktır.
3 .Halife hazretleri imza üzerinde Müslümanların Halifesi ve Hadimülharemeyno* sanımn bulunulmasını ve Cuma selmlığında giyecekleri elbise konusunda ne düşünüldüğünün sorulmasını buyurdular. Cuma selamlığmda hilıat** ve Hazreti Fatihe ait biçiminde bir sarık takınabileceği ve bunun uygun olacağı düşüncesindedirler. Bu konudaki görüşün bildirilmesini rica ederim.
4 .Islam dünyasına yazılacak bildiriyi verilen esaslar çerçevesinde hazırlattırarak halife hazretlerine okudum. Vahdettin Efendinin IslAm dünyası karşısındaki durumu kutsal fetva ile belirlenmiş olduğundan şimdiye kadar kendisine iyi davranmamış olan bu adam hakkında şimdi bir şey söylememesinin daha soyluca bir davranış olacağından Vahdettin Efendiye ilişkin birşey söylemeden geçilmesini bununla birlikte ülkenin esenliği bunun tersine davranmayı gerektiriyorsa bunun da yapılabileceğini buyurdular. Kendileri de özel olarak bir bildiri hazırlamış olduklarından bu gece her ikisini birleştirip yeniden yazacaklar ve yarın öğleden evvel bana göndereceklerdir. Halife bildirisinin Istanbul gazetelerinde yayımlanmasında Türkçesile birlikte bir de Arapça örneğinin yayımlattırılması düşüncesinin sizden sorulmasını buyurdular. Bu konudaki görüşünüzün bildirilmesini rica ederim.
5 .Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine, Rauf Beyefendiye 19/11/1922 Saat 11:45 sonradan 103 numara ile sunulmuştur.

Refet

* Mekke ve Medineye hizmet eden
** Ozel biçimde bir kaftan

TRAKYA TEŞKİLATINA AİT VESİKALAR

Telgraf Edirne, 6 Ekim 1919

Sıvasta Ulusal Savunma Derneği Temsilcisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Kongre kararlarının sonunda kabul edilerek Ali Rıza Paşa kabinesinin Kongreye dayanarak işbaşına geldiğine ilişkin Edirneye çektiğiniz telgraf ancak bugün kurulumuza bildirildi. Trakyanın savunulması amacıyla kurulup birçok güçlüklere karşın ilin en ufak bucaklarına varıncaya kadar örgütünü yaygınlaştıran içte ve dışda varlığını tanıttıran ve bu ana kadar sizinle aynı düşüncede bulunan derneğimizin amaç ve ilkesi Kongrece kabul edilen ilkeleri içerdiğinden kararlarınıza tümüyle katıldığımızı büyük övünçle bilginize sunarım.
Trakya-Paşaei Savunma Derneği adına
Şükrü

Telgraf Edirne, *7/1011919*

Sıvasta Ulusal Haklan Savunma Kurulu Temsilcisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

1 .Din bilginleri, ileri gelenler ve halktan oluşan bugünkü çok büyük toplantıda Ulusal Hakları Savunmanın Trakyada yönetimin Trakya-Paşaeii Derneğine bırakması ile bir kat daha güçlenip genişlemiş olan derneğimizin her türlü kararlarınıza uymaya hazır ve bildirimlerinizi beklemekte bulunduğu,
2 .Vali Salim Paşa ile Polis Müdürü Fuat Beyin bu gece bir yabancı otomobiline binerek Bulgar işgali altında bulunan Karaağaca kaçtıkları bilginize sunulur.
3 .Vali vekilliği de Yazıişleri Müdürü Ihsan Adli Beye verilmiştir.
Trakya-Paşaeli Hakları Savunma Derneği
adına Edirne Belediye Başkanı
Şevket
Sıvas, 7/10/1919
Edirnede Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği

Trakya-Paşaeli Merkez Kurul Başkanlığına

K: *6* ve *7/10/1919* telgraflara:
1 .Rumeli ve Anadolu aynı ruh ve vicdanla ulusal varlık ve bağımsızlığımızı kurtarma kesin kararıyla kutsal savaşıma atılmış olduğundan anıaç ve ilkelerde tam birlik buluıacağı zaten kuşkusuz idi. Müjdeli haberimiz, büyük teşekkür ve sevinçle karşılandı. Haklı ulusal emellerimizde başarılı

olmaklığımızı Ulu Tanrıdan diler, içten ve saygılı duygularımızı sunarız.
2 . Yeni kabine ile tam anlaşma sağlanabilecektir. Haberleşmekteyiz. Sonucu bilginize sunulacaktır.
3 . Düzenli olarak bağlantının sürdürülmesini özellikle rica ederiz Efendim.
Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma Derneği Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
Edirne, 7/10/1919
Sıvasta **Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci Kurul Başkanı**
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Bugün bütün Edirne ilinin vali vekili ve padişah ordusunun komutan vekili, din bilginleri, ileri gelenler, halk belediye konağında toplanarak Ulusal Hakları Savunma Kurulunu yönetmek görevini oybirliğiyle Trakya-Paşaeli merkez kuruluna vermeyi sağlamışlardır. Ulusal Hakları Savunma adına bugün ikinci dafa toplanan saygıdeğer ulusal topluluğun kesin kararını yukarıya alarak bilginize sunarım.
Edirne Vali Vekili
Ihsan Adli

Telgraf Sıvas, 911011919
Edirne Vali Vekili Ihsan Adli Beyefendiye
K: Ulusal birliğin mutlu sonuçlarından olmak üzere Trakya ve Paşaeli Derneğinin, Rumeli ve Anadolu topraklarında yaşıyan dindaşlarımızın ve sevgili ülkelerimizin hakları- nt savunmak yolundaki girişime ilişkin sevindirici haberinize teşekkürler sunarız.
Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma Derneği Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal
Edirne, 10/10/1919
Sıvasta Hakları Savunma Derneği Temsilci Kurulu Başkanı
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
K: 9 Ekim 1919
Yakınlık gösteren yanıtınızdan çok duygulandım. içtenlikle teşekkürler sunar ve Edirne ile ona bağlı yerlerden hükümet ve milletin yürekli ve canını esirgemeyen yardımına her dakika güvenebilirsiniz.
Edirne Vali Vekili
Ihsan Adli
701
Edirne
250
Sıvasta Hakları Savunma Derneği Temsilci Kurulu Başkanı
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri
Ulusal girişimin bir anda yükselen yiğitlik güneşi gibi Trakya yöresinde yayılması ve özellikle Istanbula giden vali Salim Paşanın ansızın ortadan kaybolması nedenile oluşan genel coşku arasında toplanan ulusal kurulun güveni ve padişah ordusu komutanlığının desteğiyle ve Tanrının yardımına dayanarak vali vekilliğini üstlendim ve bir gün sonra da yüksek bakanlığın bu konudaki onayını aldım. Edirnenin bulunduğu yerin her an artan önemi nedenile yabancılara gözünden uzak kahruyan bu değişikliklerin barışçı niteliği ulusal iradenin yadsınamaz ve tutkulardan arınmış özgürlükçü amacına Ingiliz askeri temsilcisini inandırmayı başararak iç güvenliği pekiştirmek üzere Osmanlıların hükümet hakkına (bu deyim dikkate değer) tümüyle saygılı bulunduğu konusunda kendisinden resmi ve yazılı yanıt aldım. Bu nedenle ilin her köşesinde özellikle il merkezinde dinginlik ve içgüvenliğin her zamandan daha eksiksiz olduğunu ve şimdi her türden tehlike ve sakıncaların kalkmış olduğunu müjdelerim. Edirnede hükümet, ordu ve bütün millet size haklı amaçlarınızdan tinsel ve nesnel olarak yardım için anlaşmışlar ve and içmişlerdir. Dört gün süren ateşli gergin bir dönemin doğurduğu türlü güçlükler içinde önemli bir vatan görevi yaptığıma inanıyorum. Sultan Hamit Hükümeti döneminde dokuz sene sürgün ve ittihatçılar zamanında altı sene vatandan uzak kalmak duygusal ve insani işkencelerin tümüne....uğramışlardan zulüm görmüş biriyim. Dayancımı keskinleştirecek veya yürekliliğimi bana geri verecek, beni parti ihtirasları dışında bu vatanın en yararlı bireyleri arasına

koyacak olan şey sizin yakınlığınız ve güveninizdir. *1011011919*
Harb Okulu Arkadaşlarınızdan
Edirne Vali Vekili
Ihsan Adli
Sıvas, 12J10/1919
Edirne Vali Vekili Ihsan Adli Beyefendi
Bugün Anadolunun, vatanın kurtuluşu ve mutluluğu, milletin esenliği ve bağımsızlığı uğrunda tek vücut ve tek gönül olan Trakyalı kardeşlerile el ele vermiş olması yakın kurtuluşun güzel başlangıcıdır. Böyle mutlu ve tarihi bir anda Edirne ilinde sizin gibi yurtsever bir arkadaşımızın başında bulunması ayrıca sevindirici bir şeydir. Tanrı milleti haklı emellerini elde etmekte başarılı kılsın amin.
Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma Derneği Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

Edirne
942
25

Sıvasta Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

K: Yüksek güven ve yakınhığınıza en içten teşekkürlerimi sunarım Efendim,
1311011919
Edirne Vali Vekili
Ihsan
Sıvas, 11110/1919

GENELGE

-Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği il kurullarıyla bağımsız sancak merkez kurulları kendilerine bağlı tiin yönetim kuruhlarınca ve yönetim kurulları da bucaklara kadar olan yönetim kurullarına Temsilci kurulun bildirimlerini olabildiğince çabuk yerine getirmeye önem vermelidir.
2 -Hiçbir merkez kurulu veya yönetim kurulu ve tüm ulusal örgütlerimiz içindeki kurul ve kişi derneğimiz adına doğrudan doğruya İstanbul hükümetinden hiç bir istekte bulunmıyacaktır. Ulusal örgütlerimizle ilgili her türlü ilişkileri sırasıyla yönetim kurulları, merkez kurullarıyla ve merkez kurulları da Temsilci Kuruhla yapılacaktır. Üst kurulların ilgisiz davranmaları durumunda ona bağlı olan öbür kurullar gecikmeden Temsilci kurula başvurabilirler.

Anadolu ve **Rumeli** Hakları
Savunma Derneği Temsilci Kurulu **adına**
Mustafa Kemal
Sıvas, 1111011919

Edimede Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Trakya-Paşaeli
Merkez Kuruluna

-Orgüt tüzüğü posta ile gönderilmiştir. Sizin örgütünüzle önemli ayrılıklar yoktur. Tüzük gelene kadar şimdiki örgütünüzü olduğu gibi koruyup güçlendirmeniz uygundur.
2 -Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu ve Çatalca sancaklan merkez kurulunuza bağlı kalarak örgütlerini kurmalıdır.
3 -İlişkileri güçlendirmek ve iyice aydınlatılmamız için şimdilik her gün çok kısa bir raporun Sıvasta Temsilci Kurul adına gönderilmesini rica eder ve saygılarımı sunarım.

Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma Derneği Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
Edirneden, 12/10/1919
Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma Derneği Temsilci Kuruluna

K: t1/tO/1919 şifreye:
1 -Sevgi ve büyük yakınhığınıza özellikle teşekkür eder ve saygılar sunarım.
2 -Kurulduğu andan pek az sonra Trakya-Paşaeli Derneği ile amaç ve. iş birliği yaparak derneğimizin işlemesinin güç zamanlarda bile sürdürülmesini sağlamaya örgütü genişletmeye çaba harcanmıştır.

3 .İlin en küçük yerlerine kadar yayılmış olan örgütün pekiştirilmesi ve güçlendirilmesine çalışılmaktadır. Kolorduya bağlı olup Kırklareli, Keşarı ve Tekirdağında bulunan tümenlerimizin komutanları güvenilir ve yurtsever arkadaşlarımızdan bulundukları..., yerlerin merkezle olan bağlantıları çok esaslı ve sağlamdır. Tüm Trakyahılar bütün varhklarıyla kutsal görevlerini yurtseverhikle yerine getirmek için hazırdırlar.
4 .Seçimlerde Trakya-Paşaeli Derneği ile işbirliği yapılarak Hakları Savunma Derneğinin ilkelerini kabul eden ve bu ilkelere bağlı kalacak kimselerin mebus seçilmeleriıı sağlamak için

çaba harcanmaktadır. Trakyanın her yanında seçimlerin genel istek çerçevesinde sonuçlanması umudu çoktur. Birinci kolordu: kırk dokuz, elli beş ve altmışıncı tümenlerden oluşmaktadır. Yakın zamana kadar Çatalca müstahkem mevki de kolordu emrinde bulunmakta iken Süleyman Şefik Paşanm bakanlığı sırasında İstanbulda yirmi beşinci kolorduya bağlanmıştır.
Demiryolunun korunması göreviyle Şubattan beri Trakyada bulunan kuvvetli bir Yunan taburu yerli Rumlar arasında örgüt kurarak iç güvenliği tehdit ve Müslümanları saldırılarıyla huzursuz etmişlerse de son bir iki ay içinde cesaretleri kınlmış ve olaylar azalmış- tır. Ancak Doğu Trakyanın son zamanlarda önem kazanıp kritikleşen durumu Trakyanın kaderiyle ilgili bazı bilgileri vermeyi gerektirmektedir. Venizelosun şeytanca politikası ve önerileri sonucu olarak hiçbir Bulgar bulunmayıp dört yüz bin kadar Müslümanın vatanı olan Paşmaklı, Darıdere, Kırcaali orta kısmı Bulgaristana ve yine ezici bir Müslüman çoğunluğu bulunan Iskeçe yöresinin de Gümülcine yakınlarına kadar Yunanistana bırakılması yoluyla kaderinin belirlenmesi ileriye bırakılan öbür Batı Trakya bölgesinde yani Gümülcine, Dedeağaç, Dimetoka bölümünde Rumlar çoğunluğu elde edecek durumda kalmıştır. Yunanlıların uluslararası yönetim biçiminden yararlanarak getirecekleri Rum göçmenleri- nin bu oranı kısa zamanda daha önemli bir üstünlüğe çıkarabileceklerdir. Trakyanın yönetim biçimi sözkonusu olacağı zaman oluşturacakları Rum çoğunluğunu ileri sürerek bu bölümün de Yunanistana katılmasına çalışacaklardır. Yunan emellerinin gerçekleşmesi durumunda Doğu Trakyada da sınır komşusu olmak fırsatından yararlanarak Yunan propagandası genişleyip iç güvenliğin gecikmeden bozulacağı ve artık Müslümanların dinginlik ve huzura veda edecekleri açıkça bellidir. Batı Trakyada ve özellikle Müslümanların çoğunlukta bulunduğu bölgelerde ulusal örgütler kurulmuş olup ulusal emellerin elde edilmesine her yoldan çalışılmakta ve kendilerine elden gelen her türden yardım ve destekleme yapılmakta ise de Yunan emellerinin gerçeklenmesine engel olmak Doğu Trakyanın Yunan etkilerinden uzak buldurulması için Bulgaristan ve Yunanistana bırakılan bölümleri de içinde olmak üzere Batı Trakyanın özgür ve özerk bir hükümet olarak varlık göstermesi ve böylece Osmanlı saltanatı ile sınır komşusu olarak yaşama olanağı bulunmayan ve propaganda yapacağı yerli Rumları kışkırtmaktan hiçbir zaman geri kalamıyacak tek düşmanımız Yunanistan ile Osmanlı yurt çıkarları gereğinden görülmekle Yüksek Hakları Savunma Derneği bu görüşü onaylarsa gereken etkin önlemlerin alınmasına olanak sağlanmasına lütfen destek olunmasını dileriz Efendim.
Birinci **Kolordu Komutanı**
Cafer Tayyar
Tekirdağ, 12110(1919
Sıvasta Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Temsilciliğine
K: 1140/1919 telgrafınızın **gelmiş olup gerekenlere bildirilmiş bulunduğu bilginize sunulur.**
Belediye Başkanı
Halis
Sıvas, 23110/1919
GENELGE
Milletin ruh ve viedanından kaynaklanan birlik ve kararlılık ve istek sayesinde politik durumun; vatanımızın kaderinin belirlenmesi ve milletimizin hakları ve bağımsızlığı sözkonusu olan bu karışık günlerde Allaha hamd olsun bizden yana döndüğünü teşekkürlerle görüyoruz. Yüce Tanrının yardım ve adaletine soylu milletimiz böyle tek vücut bir durumda ve sarsılmaz bir kararlılık ve imanla bağlı kaldıkça hiç kuşkusuz haklı emellerine kavuşmak mutlu olacaktır. Bu nedenle ulusça varhğımızı dosta düşmana gösterip kanıtlayan örgütlerin Tüzük uyarınca kurulması ve özellikle küçük, büyük tüm merkezlerin birbirile ve merkez kurulu ile sıkı bir bağlantı kurmaları bugünün en önemli ve hayati bir ulus ve yurt görevidir. Bu nedenle belirtilen konulara son derece önem verilmesini yeniden bildirir ve örgütün genişlik ve kapsam derecesi hakkında sık sık kurulumuza bilgi verilmesini rica ederiz.

Anadolu ve Rumeli Haklan
Savunma Derneği Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal
Edirne, 13 Ekim 1919
Sıvas Anadolu-Rumeli Haklan Savunma Derneği Temsilcisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
K: 9 Ekim 1919 1 . Trakya Savunma Kurulunun örgütlenmesinin sayın Hakları Savunma

Derneği tüzüğüne kimi bölümler bakımından uygun olduğu ve Kongrece seçilmiş, on dört kişiden oluşan bir merkez kurulu ve İstanbulda beş delegesi ve sancaklarda ve ilçelerde oraların müftülerinin başkanlığında ve bucaklarda tanınmış kişilerden oluşmaktadır. Yönetim kurulu ve merkezden görevlendirihıiiş birer temsilci ve bazı köylerde birer ikişer muhabiri vardır. Eski hükümetin önlemesi nedenile bucak ve köy örgütleri daha tümüyle tamamlanamamış ve her şey bu gibi işlerde olduğu gibi örgütlerde merkezden başlıyarak aşağı doğru gitmiştir. Bununla birlikte mahalle ve köy örgütlenmesine tüzük uyarınca şimdiden başlanmış ve Ekimin on altısında Edirnede toplanması düşünülüp kararlaştırılmış olan kongrede elbette öteki konular görüşülecektir. Bu konuda bir emir ve düşünceniz varsa bildirilmesi.
2 . Trakya sorununu içeren gazetelerde son yazılanlardan öğrenildiği gibi Paris Konferansı Bulgaristan sınırlarının saptanması sırasında Müslüman çoğunluğun oturduğu Kırcaali ve Koşukavak ve İğridere ve Darıdere gibi ilçeler Bulgar ve Iskeçe ve Drama Serez gibi Ustrumaya kadar yerleri Yunan sınırları içinde bırakmıştır. Merice uzanan sınır içindeki Gümülcine ve Dedeağaçtan şimdilik İtilğf Devletleri yararına olarak Bulgarların egemenliği kesilmiş ve bunun Türk barışının görüşülmesi sırasında Doğu Trakya kaderinin saptanması zamanına bırakılması kabul edilmiştir. Ve zaten yalnız Gümülcinenin içinde Müslüman çoğunluğu var olup Dedeağaç, Sofulu, Dimetoka, Ortaköy, Seymenli ilçelerinde bugün tek bir Müslüman bırakılmamıştır. Venizelosun Trakyayı böyle parçalamaktan amacı buralarda Müslüman nüfusu bulunmayınca Yunan yararına kazanmaya yöneliktir. Şu halde bu toprakların bu durumda bırakılmasında bizim için bir yarar olamıyacağını ve Yunan ve Bulgarlara verilen yerlerdeki halkın genellikle Müslüman olduğundan Trakyanın eski tarihi sınırlarıyla Trakya konusunda o devletlerin temsilcilerile konferansta protesto edilmiş ve buraları şimdi Fransızların işgali altında bulunduğu Yunan ve Bulgarlara karşı durmak için Gümülcinede örgütlenip önlemler alınmakta ise de savunma gereçleri ve para bulmakta büyük güçlüklerle karşılaşılmakta olduğu ve bu noktaların başarıya ulaşması yolunun, sözü edilen kongrenin toplantısında görüşüleceği bilginize sunulur.
Trakya-Paşaeli Ulusal Hakları
Savunma Derneği adına
Şevket
Kişiye özeldir Edirneden, 13/1011919
Sıvasta Kolordu Komutanı Albay Salhattin Beyefendiye
Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Temsilci Kuruluna:
12 Ekim 1919 tarih ve 2 numaralı şifreye ekdir.
Trakya-Paşaeli Derneğinin Istanbulda bulunan Batı Trakya delegelerine Fransızlar başvurarak Gümülcine, Dedeağaç, Sofulu, Dimetoka ve Iskeçe için mutasarrıfların isimlerini istedikleri ve Iskeçenin geçici süre için Yunan askerleri tarafından işgal edileceğini söylemişler ve bu bilgiyi gizli tutmalarını tenbihledikleri o delegelikçe dernek başkanlığına mektupla bildirilmekte ve mutasarrıfların isimleri verildiği yazılı bulunmakta olduğu bilginize sunulur. Saygılar sunarım,
Birinci Kolordu Komutanı Albay
Cafer Tayyar
Tel Alındığı yer, İstanbul
Çıkışı
Antalya
Sıvasta Anadolu ve Rumeli Temsilci Kurulu Başkanı
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Balıkesir Ulusal Kurul Başkanı Hacim imzasile bazı bildirimler yapılmakta ve 8 ve 10 Ekim 1919 tarihli iki tane telgrafın birinde toplanacak olan genel Anadolu Kongresine iki delege gönderilmesi

öbüründe de kurula da iki rapor gönderilmesi bildirilmektedir. Aydınlatılmamızı ve düşüncelerinizi bekleriz.
15 Ekim 1919
Ulusal Kurul Başkanı
Yusuf Talat

Tel Sıvas, 1611011919
Antalya Hakları Savunma Derneği Başkanı *Yusuf* Talat Beyefendiye
K: *13/10,1919*
Hakları ve kutsal emelleriniizin elde edilmesi uğrunda millet ile hükümetin birlikte çalıştığı bu karışık zamanda ayrıca bir kongre **toplantısına gerek yoktur. Bugünün en birinci işi özel** tüzüğüne uygun olarak yasal ulusal örgütlenmemizin organize edilip yaygınlaştırılmasını büyük dinginlik ve düzen içinde ilerletmek, ülke güvenliğinin iyi korunmasına çaba harcamaktır.
Sıvas Genel Kongresi aynı amaç ve istekten kaynaklanmış olan tüm ulusal dernekleri Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği genel adı altında toplanmış ve ulusal vicdandan doğan birliği Tanrıya şükür bir bütünlüğe dönüştürmüş olduğundan ayrı ayrı hiçbir başvurunun yerine getirilmiyeceği açıkça bellidir. Durum gerekenlere ayrıca bildirilmiştir Efendim.
Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunnıa Derneği Temsilci Kurulu
GENELGE
Tel Sıvas, 15/1011919 Asker ve Sivil Makamlara
Hakları Savunma Derneği Merkez ve Yönetim Kurullarına
İstanbul ve taşra basınına
Bazı yerlerde çete adını taşıyan birtakım kişilerin kendilerini, milletin haklı ve kutsal emellerini elde etmek amacıyla organize olmuş bulunan yasal örgütleriyle ilgili göstermekte oldukları ve ulusal isteği aykırı davranışlara kalkıştıkları haber alındı. Hükümetin, ülke güvenliğini bozmak ve halkımıza zarar vermek cesaretini gösteren bu gibiler hakkında kanunun gereklerini yapacağı ve Hakları Savunma Derneğinin de bu yoldaki çalışmalarda hükümete bütün varlığı ile yardımı ulusal bir ödev sayacağı doğaldır.
Vatanın kurtuluşu, milletin esenlik ve mutluluğu amacıyla kurulmuş olan Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneğinin tüzüğünde ‹deyimi yoktur. Yalnız milletin kutsal haklarını siliihla savunma zorunda kaldığı durumlarda tüzük uyarınca ‘Ulusal Güçler, yönetimleri disiplin altında olmak üzere eyleme geçer. Işte bugün haksız yere vatammıza ayak bastırılmış ve her türden zulüm ve vahşilik yapmakta bulunmuş olan Yunanlıları sevgili topraklarımızdan çıkarmak için Aydın cephesinde kan döken saygıdeğer savaşçılarımız bu ulusal birliklerimizdendir. Tannya hamdolsun güvenliğin tam egemen ve unsurlar arasında uyuşma ve iyi geçim bulunan vatanımızın başka hiçbir yerinde şimdi bu yolda bir eylemimiz olmadığı ek olarak bildirilir.
Anadolu ve Rumeli Hakları
Savunma Derneği Temsilci Kurulu adına
Mustafa Kemal
Amasya, 1811011919
Edirnede Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beyefendiye
Edirne merkez kurulunun ve sizin Batı Trakya ile ilgili görüşleri büyük önemle dikkate alındı. Temsilci Kurulumuzla buluşmak üzere Amasyaya gelen Denizişleri Bakanı Salih Paşa ile iki gün sonra bu mesele sözkonusu edilecek ve sonucu bilginize sunulacaktır. Trakya-Paşaeli merkez kurulunun bugünlerdeki görüşmelerinin sonuçlarından sık sık bilgi verilmesini rica ederiz. Trakyadaki genel örgütün genişletilip yaygınlaştırılmasında olabildiğince Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği tüzüğünü esas almak ve böylece görünüşte bile olsa genel birliğiiniz konusunda bir ayrılık olmadığını göstermek önemlidir, Tüzük daha gelmemiş ise Istanbulda Galatalı Şevket Beyden isteyiniz. Bu telgrafdan Merkez Kuruluna bilgi verilmesi ricasile saygılar sunarız Efendim.
Mustafa Kemal
Edirne, 21110/1919
Sıvasta Temsilci Kurula

Daha önce bildirilen kongre tüm il sancak ve ilçe ve çoğu bucak delegeleri bulunarak toplanmış ve Cumartesi günü görüşmeleri tamamlayarak on altı kişiden oluşan bir Merkez Kurulu

seçmiştir. Batı Trakyanın Bulgar ve Yunanlıların zulümleri altında ezilmesine Doğu Trakyalılar katlanamıyacağından Batı Trakyada ulusal istemi o yolda güçlendirip ona destek olmayı Doğu Trakyalılar üstlenmişlerdir ve Bulgar antlaşması ile Bulgaristan ve Yunan yararına ayrılan Trakya parçaları için de yazılan protesto ilgili olduğu yerlere çekilmiştir.
Trakya-Paşaeli Ulusal Hakları
Savunma Derneği adına
Şükrü
Amasya, **23/10/1919**
Edirnede Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beyefeıdiye Şifre, ivedidir
1 .Hakları Savunma Derneği Trakya-Paşaeli Merkez Kuruluna: Meriç doğusundaki kırk bin göçmenin olabildiğince çabuk Mericin batısına taşınması için Istanbul hükümeti elden gelen her türden yardımda bulunacaktır. Şimdiye kadar on bin lira vermiş olduklarını bildirdiler. Daha da vereceklerine söz verdiler. Dernek tarafından uygun yoldan ve bu bildiriden söz etmiyerek beş altı gün sonra hükümete başvurulması yerinde olur.
2 .Batı Trakyanın politik kaderi konusunda yabancılarla yapılması olası bulunan görüşmelerde uyanık davranılması gereklidir. Esas olarak Osmanlı Devletinin 1914 teki sınırlarını değiştirilemez kabul etmek ve Batı Trakyanın bir bölümünün veya tümünün Osmanlı Devletine katılması söz konusu edilmek gereklidir. Batı Trakyada özgür bir Müslüman devleti kurmaya söz verme yolu ile Mericin doğusundan bir parçanın örneğin Midya-Enez hattına kadar olan toprakların da buna katılmasının önerilmesine aldanmak doğru olmaz. Böyle bir islam devleti kurulması tasarlanmış olsa bile bunun Bulgarlarla aramızda bir tampon devlet olarak fakat her halde Fransız veya İngiliz sömürgesi biçiminde kurulabileceği dikkatle göz önünde tutulmalıdır. Bu alanda şimdiye kadar sezilmiş olan yabancı görüşlerin ve yönetiminize verilmiş olan Batı Trakya bölümünün son durumunun bildirilmesini rica ederim.
Mustafa Kemal
2425/10/1919
Edirnede Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beyefendiye
Arif Beye özgüdür. Bizim güttüğümüz ana amaç memleketimizi parçalanmaktan kurtarmak, devlet ve milletimizin bağımsızlığını sağlamaktır. Bu amacımızın elde edilmesine engel olabilecek düşmanlarımız İngilizlerdir. İngilizlerle çıkar birliği oluşturmaya çalışan Fransızlara aynı gözle bakılabilir. Düşmanlarla uğraşmak için sonuna kadar ve her yola başvurarak çalışmaya kesin karar verdik, Bulgarlar da aynı düşmanlardan yakınmaktadır sanırım. Bu nedenle kişisel Bulgar dostlarımızın da aynı düşmanlara ve bu düşmanların koruması altında bulunan Rumlara karşı başladıklan girişimde başarı sağlamaları bizce gerekli görülür. Bu nedenle ilişki kurup sürdürmek uygun olur. Bunun için şimdilik bir kurulun buraya kadar gelmesine gerek yoktur sanırım. Siz ve Cafer Tayyar Bey kardeşimiz aracılığıyla ilişki sürdürdürülebilir. İleride gerekirse kurul da gönderebilirler. Kovuşturmaya uğramaları olası bulunan öndegelen Bulgarlar Türkiyeye memnunlukla kabul edilebilir. Yalnız bir noktayı anımsatmak için belirteyim: Bulgarların Kolçak Rusyasile birleşmek görüşleri bizim ilerideki çıkarlarımızla bağdaşmıyabilir. Bu noktayı gözetmeniz uygun olur. Osman Reisle ne gönderilmiştir. Kimden istiyelim. Mehus olmanız uygundur. Bulgar dostlara se1Am. Gözlerinizden öperim.
Mustafa Kemal
Trakya-Paşaeli Merkez Kurulu Sayın Başkanlığına
1 Ekim 1919 tarihinde Franchet dEspereyuin yaveri Trakya Derneğinin Istanbul şubesine başvurarak Trakyaya gidecek yönetim görevlerinin adlarının general tarafından istenildiğini söyledi. Liste kendisine verildi. Iki gün sonra beş kişiden oluşan komite üyelerine özel Lesepase verilerek Gümülcineye gönderildi. Bu kişiler Gümülcineye vardıklarında Franchet d'Esperey vekili General Charpy ile görüşmüşler. Kendilerinin memleketin türlü bölümlerinde yönetim görevlisi olarak çalışmaya gönderildiklerini söylemişlerdir. Charpy, adların kendisine bildirildiğini ve fakat görevlerinin ne olduğu konusunda bir bildiri almadığını ve iki gün sonra Franchet geleceğinden onunla görüşüleceğini karşılık olarak söyledi. Uç dört gün sonra Franchet d'Esperey Gümülcineye

geldi. Komite üyelerini kabul etti. Orasının yönetimi ile ilgili olarak ileri sürdüğü ilkeler:
1 .Kongre, Iskeçe, Gümülcine, Dedeağaç, Sofulu, Dimetoka, Karaağaç, Mustafapaşa ilçelerinin yeni bir karara değin Itilf Devletleri askeri kuvvetleri tarafından işgal olunmasina karar vermiş ve Itihif Devletleri adına yönetimi de Franchet d'Espereye vermiştir.
2 .Burada Franchetnin yüksek gözetimi altında yerel bir yönetim kurulacaktır. İşler Trakyah memuriarca yürütülecek, şu kadar ki her ilçenin başında denetim için yüksek rütbeli bir Fransız subayı bulunacaktır,
3 .Mehuslar Meclisi kurulacaktır. Şu kadar ki, şimdi göç zamanı olduğundan bir süre için bir meb uslar meclisi seçimine olanak yoktur. Fakat yapılacaktır.
4 .Fransa bu toprak parçası üzerinde hiçbir emel beslemez. Kongrenin Fransız olan Franchet dEspereye verdiği

görevi Fransa kolaylaştıracaktır ve birçok senelerdenberi türlü fehiket ve uğursuzluklara uğramış olan bu yörede bir dinginlik ve refah oluşmasına çaba harcayacaktır.

5 . Trakyanın alacağı kesin biçimle ilgili olarak daha verilmiş bir karar yoktur. Büyük olasılıkla bu konuyu konferans Türkiye barışı ile birlikte çözüme bağlayacaktır.

Franchet bu sözleri söyledikten sonra memurlarrn listelerini yapıp yardımcısı General Charpy'ye vermemizi söyledi. Franchet konuşmalarında Müslümanlara yakınlık gösterir göründü. Hatta Trakyanın kuzey bölümlerinin Bulgaristana bırakılması konusunda Amerikanın etkisi olduğunu açıkça anlattı, Sonra da sözü ülke yönetimine getirerek her unsurdan memur alacağmı ve bu arada Trakyah olup da devlet görevinde bulunmuş memurlardan yararlanacağı, hatta jandarma için olabildiğince askerlik yapmış olanların seçilmesi gerektiğini ve vakıfların düzene konularak derli toplu yönteliceğini ve kısacası yakınlarda bu harap memlekette refah ve iç güvenliğin sağlanacağını söylemekle beraber her unsur gibi isUtm unsurunun da kendisine yardım etmesini ve hiçbir zaman iç güvenliği bozucu eylem ve davranışlarda bulunulmamasını yineleyerek öğütledi ve yeniden sözü memurlara getirerek Dedeacağa, Rum çoğunluğu bulunduğundan oraya bir Rum valiyi atamanın nasıl olacağını sordu. Franchetin yardımcısı Charpy bu hava içinde konuştu. Yerel yönetim ile ilgili olarak Trakya Müslümanlannın görüş bildirmelerini söyledi. Komite de bu konudaki görüşünü bildirmekle birlikle memurların listesini verdi ve Dedeağaca bir Müslüman mutasarrıf ama Sofuluya bir Rum atanmasının uygun olacağını anlattı. Işgal sorununu açıklayarak bunun konferans kararı olduğunu ve Yunan askerinin de işgale katılması ile Gümülcinenin 12 kilometre batısına kadar uzanan alanı işgal edeceklerini söyledi. Şu kadar ki, gerek Franchet, gerek Charpynin sözlerinde Trakyanın bölümlerinden birinin Yunanistana verileceğine ilişkin söz ve işleme geçmedi ve hatta Iskeçede ayrı bir Fransız birliği ve bir de albay bulunup olası yakınmaları dinlemekle yetkili olacağını eklediler.

Trakyada durum şudur: Ekim ortalarında Fransız askeri kuvvetleri Gümülcine ve yöresmi işgale başladılar. 18 de Bulgar askerleri altı ilçenin topraklarını hoşaltmaya başladılar. 20 de bu iş bitti. Yalnız Bulgar jandarmalarından kaçmıyanlar kaldı. 16 da Yunan kuvvetlerinden ufak bölümler İskeçeye gelmeye başladı. Fakat asker daha girmezden önce Müslüman halkın tümü evlerine, dükk1nlarına Fransız bayraklarınrn yanına siyah matem bayrakları astılar. Çarşıyı tümüyle kapadılar. Fransız komutan komiteye başvurarak bayraklarrn indirilmesini rica ile beraber telli ile de ihin ettirdi. Ahalinin indirmediğini görerek Fransız askerile bayrakları toplattı. Dükkanlar üç gün kapalı kaldı. Yunan askeri perişan bir halde idi. Sonradan yavaş yavaş kuvvetler çoğaldı. Şimdi on bin olarak kestiriliyor.. Komite gerek Gümülcinede, gerek Edirnede Yunan işgalini protesto etti. Yunanlılar girmezden önce İskeçede komite belediye seçimini yapmış ve belediyeye Müslümanları geçirmişti. Bulgar jandarması kılığında fesli Müslüman jandarmalar yapmış ve köylere göndermişti. Bulgar sivil memurları daha kalkmadığından kaymakam onlardandır, Fakat son derece çekingen. Müslümanların davranışı herkesi uyandırdı.

Gümülcinede: Charpy orada oturuyor ve bütün Trakya yönetimine el koydu. Bulgar memurları duruyorlar ve şimdilik Charpy adma yönetiyorlar. Gümülcinede yerel belediye örgütü yapılmadı. Ayın sonunda memurlann çekileceği söyleniyor. Bulgar memurlarınm Sofya ile ilişkilerinin kesildiği dün Edirnede işitildi; Yunan ajanı Vamvakas Yunan Hükümetinin General Charpy yamıdaki temsilcisi kimliğiyle Günülcinede bulunuyor. Entrika yapıyor. Dedeağaç kıyılarına Rum göçmenleri taşmmaya başlanmıştır. Bizim göçmenler daha duruyor. Birkaçı geçti. Bu konuda Charpy ile yapılan görüşmemizde Müslüman göçmenlerin yerlerine geri döndiirüleceklerini ama

birdenbire büyük kütle ile gelmelerinin gerek iç güvenlik ve gerek beslenme bakımından sakıncalar doğuracağını ve bu iş için ve mallarm geri alınması için komüsyon kurulacağını ve komitenin de ayrıca listeler yapmasını tembihledi. Şimdi Trakya komitesi tarafından verilecek belgeler Fransız pasaport yönetimi tarafından onaylanıyor. Göçmenler ve halk Trakyaya böyle gidiyorlar.

Sayı
500

Sıvasta **Anadolu ve Rumeli Ulusal Hakları Savunma Temsilciiğine**

ItiIf Devletleri Doğu Orduları Komutanı General d'Esperey tarafından yapılan çağırı üzerine Batı Trakyaya giden delegelerimizden Galip Bahtiyar, Şakir ve Faik Beylerin dönüşte merkeze uğrıyarak verdikleri raporun örneği olduğu gibi yukarıya alınarak sunuldu ve Trakya işleriyle uğraşmak üzere kendileri Istanbula gitmişlerdir.

30 Ekim
1919

Trakya-Paşaeli Osmanlı Savunma Kurulu

Şükrü

Şifre Sıvas, 31110/1919

Edirnede Birinci Kolordu Komutanı Miralay Cafer Tayyar Beyefendiye

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Trakya-Paşaeli Merkez Kuruluna: Batı Trakya durumu ne biçim aldı? Göçmenlerin taşınması işi ne durumdadır? Istanbul hükümeti yeniden para yardımı yaptı mı? Bildirilmesi rica olunur.

Temsilci **Kurul adına**
Mustafa **Kemal**
Edirnede **Cafer** Tayyar Bey ile telgraf başında görüşme
5/1111919

Cafer Tayyar Beyefendiye

Sevgi ve özlemle gözlerinizden öperim. Arif Beye ve Trakya-Paşaeli Hakları Savunma Merkez Kuruluna ve size sunulan son yazıları aldın mı?
Mustafa Kemal
Hepsi alınmıştır. Derin saygılar sunarız Efendim.

Cafer Tayyar

-Istanbulda Kara Vasıf Beyle haberleşiyor musunuz? Istanbulda kötülük isteyenler çok zararlı akımlar yaratmaya çalışıyorlar. Özellikle Itilftf ve Hürriyet ve Nigehbancılar İngilizlerle birlikte çok haince girişimlerde bulunuyorlar. Bunlara karşı Anadoluda her türden yok edici önlem alındı, Kuşkusuz oraca da böyledir değil mi? Batı Trakyanın bildiğimiz durumunda bir değişiklik var mıdır? Trakya-Paşaeli Hakları Savunma Merkez Kurulu hükümetten beklenen yardıma kavuştu mu?.
-Buranın genel durumu dünkü gün şifre ile bilginize sunulmuştur. Trakya Paşaeli Ulusal Savunma Derneği görevini iyi yapmaya çalışıyor. Istanbul ile arasıra haberleşiyoruz. Ve durumu izlettiriyoruz. Önlem bizden başarı Allahtan. Batı Trakya için beklenen yardım daha elde edilmemiştir Efendim.
1. -Mebusların Istanbulda toplanmasıyla ilgili tehlikelere ilişkin ayrıntıh görüşlerimizi şifre olarak ileteceğiz. Bunun incelenmesinden sonra gerek sizin ve gerek merkez kurulunun görüşünün çabuk bildirilmesini rica ederiz.
2 -Mebus seçimi ne aşamaya erişti. Mebus seçimi bittikten sonra Trakya adına en az iki temsilcinin Temsilci Kurula üye olmak üzere Edirne Merkez Kurulunca seçilmesi ve gözönünde bulundurulmasını bildiririm.
3 -İstenilen yardım için söz vermiş olan Istanbul hükümetine yazılacaktır.
4 -Örgüt tüzüğü ve eki Vasıf Bey tarafından gönderilecekti. Daha alınmamış ise istenilmesini rica ederiz.

5 -Çatalca sancağı Trakyaya büsbütüıı bağlandı mı? Tekirdağ ve Gelibolu sancaklarında örgüt sağlam mıdır?
6 -Arif Bey yanıtını aldıktan sonra bir görüş bildirmedi mi, bir şey yapmadı mı. Ve kendisi orada mıdır?
7 -Bursada Bekir Sami, Bandırmada Kilzım Beylerle haberleşiyor musunuz?
K 1 -Şifre alındıktan sonra bu konudaki düşünceler bilginize sunulacaktır.
2 -Mebuslar seçimi günden güne ilerliyor. Merkez Edirnede Trakya-Paşaeli Hakları Savunma Kurulundan Şeref, Faik, Galip Bahtiyar Beyler meb 'us olmuşlardır. Edirneye bağlı yerlerden de Trakya-Paşaeli kuruluna bağlı olanların kazanması olasılığı merkeze göre, kuvvetli görülüyor, istenilen temsilcilerin gönderilmesi Trakya-Paşaeli savunma kuruluna söylenecektir.
3 -Batı Trakya göçmenlerine Fransızlar güçlükler çıkartıyor. Bunun için delegeler Istanbula gitmişlerdir.
4 -Orgüt ttizüğü vardır. Eki gönderilmemiştir.
5 -Çatalca sancağı merkeze bağlanmıştır. Seçim işleri, şimdiye kadar örgütün gereği kadar yaygınlaştırılamamış olduğunu ve bu konuda Trakya-Paşaeli Ulusal Savunma Demeğinin dikkatinin çekildiğini bilginize sunarım.
6 -Yanıtınız Arif Beye elden gönderildi. Çünkü kendisi burada değildi.
7 -Yusuf Izzet Paşa ve Bekir Sami Beylerle gerektikçe haberleşilmektedir Efendim.
-Fazla rahatsız etmiyeyim. Yalnız bizi sık sık aydınlatmanızı özellikle rica ederiz kardeşini.

5/1111919
Mustafa Kemal
Edirıeden, 811111919
Ulusal Güçler Temsilci Kuruluna

Batı Trakya durumu ile ilgili olarak Edirne merkezinden şifre ile verilen ayrıntılı bilgilerin karşılığını sabırsızlıkla beklemekteyim, Batı Trakyanın kuzey bölümlerinde yapılması çok gerekli olan örgütlenme, parasızlık nedenile daha başlıyamamış olduğu gibi şimdi Fransız işgal alanında milis örgütleri de aynı nedenle güçlükle karşılaşmaktadır. Parasız hiçbir şey olamıyor. Bugün için kurtulmuş sayılabilen bu Trakya parçasının yalnız parasızlık yüzünden yeniden Yunan işgali ile karşı karşıya bırakılmasının başkent için büyük tehlike doğuracağı anlaşılıyorsa para yardımı için zaman kaybetmeksizin önlemler alınmasını önemle yeniden rica ederim. Valilik aracılığıyla bu konuda BAbıliye yaptığım başvurum da daha yerine getirilmedi. Parasız Gümülcinedeki işler, utanç verici ve başarısızdır. Gerek bu konuda ve gerek kuzey bölümlerinin bugünü ve yarını ile ilgili düşünce ve görüşlerinizi beklemekteyiz Efendim. (Sobranya* üyelerinden: Celill)
Birinci Kolordu Komutanı

Cafer Tayyar
Sıvas, 1111111919
Edirnede Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beyefendiye

K: 8/11/1919
Sobranya üyelerinden Celğl Beyefendiye: Batı Trakyanın tümüyle Müslümanların elinde bir bütün olarak kalması ve elverişli zaman ve fırsatta ana vatana katılması hepimizin tek amacıdır, Bu nedenle bu sevgili toprakların hiçbir neden ve bahane ile yabancı sömürgesi olmayı kabul etmemesi temel ilkedir. Osmanlı Hükümetinin politika bakımından buralara yardımda bulunması güçtür. Ulusal birliği temsil eden Hakları Savunma Derneği, ateşkes yapıldığı zamandaki sınırları esas kabul etmiş olduğundan Mericin batısına resmi bir dille söyliyemez. Bu nedenle amacın elde edilmesi için en birinci çare Batı Trakyada ezici çoğunluğu oluşturan din ve ırk kardeşlerimizin ulusal örgütlerini organize edip güçlendirerek Wilson prensiplerine dayanarak haklarını istemeleri ve bunu elde etmeye çalışmalarıdır. Gerek Fransız ve gerek Yunan emellerinin hiçbir zaman onaylanmaması, yabancı işgalininin kesinlikle kabul edilmemesi temel koşuldur. Hükümetin mali gücü bilinmektedir. Savaşın edimli olarak sürdüğü Izmir cephesi için bile bir para yardımında bulunacak durumda değildir. Hakları Savunma Derneğinin ise parası yoktur. Bu
* Bulgar Meclisi

duruma göre Batı Trakya örgütleri için gelir kaynağının yine aynı topraklardan sağlanması zorunludur. Buna sizin gibi doğrudan doğruya ilgili olan yurtseverlerin çare bulabileceğini kuvvetle umarız. Bununla birlikte göçmenlerin Gümülcine yöresine gönderilmesi için Istanbul hükümetinden para yardımı istenmiş ve bu kere de bu dileğimiz yinelenmiştir. Durumu olduğu gibi görerek, karşımızdaki güçlükleri yenmeye ve kutsal amacın elde edilmesine çalışmak zorundayız. Ulu Tanrı suçsuz milletimizin yüzünü elbette sizin gibi özverili yurdsever doğru yoi gösterici ve savaşçıların çabası ile güldürecektir, Sürekli ve düzenli olarak aydınlatılmaklığımızı rica ederiz kardeşim.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
Edirneden, 811111919
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

2I1II1919 tarihli şifreli teigrafınızyanıtıdır:
Batı Trakya durumu: Yunanlılar Iskeçeyi Kuruçaya kadar işgal etmişlerdir. Kuvvetleri: Beşbinyediyüz er, ondört dağ topu, yirmi bir ağır makinalı tüfektir. Yunanlıların gelişinden önce, Müslümanlar Islğm Toplumu ve belediye örgütleri kurmuşlar ve jandarmaları Müslümanlardan atamışlardır. Müslümanların moralleri bozulmamış ve Yunan işgali asker bir nitelikte kalmıştır. Franchet dEsperey ile Trakya valisi General Charpy Yunan işgalinin geçici olduğu konusunda yineleye yineleye güvence vermişlerdir. Gümülcinede islam toplumu örgütü kurulmuş ve jandarma örgütü de hazırlanmak üzeredir. Yunanlılar Yunan emellerini güttürmek için Iskeçe ve Gümülcinede propagandalarını önemle surdürmekte ve bu iş için halka büyük paralar dağıtmaya çalışmaktadırlar. Derneğimizin çabaları bugün bunları sonuçsuz bıraktırmaktadır. Dedeağaç, Sofulu, Dimetoka, Karaağaçta Müslüman halk bulunmadığından göçnıenler getirilmedikçe oralarda bir şeyler yapılamıyor. Fransızlar Müslümanlara pek yatkın görünmekteler ise de asıl amaçları bu yörede yerleşmek olduğu bütün o davranışlarından anlaşılmaktadır. Bazı uzman memurlar getirmişlerdir. Bulgarlar, barış Fransız denetimi altında görev yapıyor. Bulgarlarda kalan dağ bölümündeki dokuz ilçede Bulgarlara karşı Müslüman halkın dayanç ve morali yüksek olduğundan her halde kuşkulanan Bulgarlar, o yörede bin kadar pasif adamı olduğu halde her olasılığa karşı hazır bulunmak üzere ayrıca komite örgütü yapmaktadırlar.
İçinde bulunulan duruma karşı ulusal dernek konusunda ard arda politik girişimlerde bulunmakta ve gerektiğinde kullanılmak üzere durumun ve ortamın ve eldeki araçların elverişliliği oranında örgüt hazırlamaktadır. Gümülcinede bu ayın on altısında bir kongre toplanması kararlaştırılmıştır, Buradan da delegeler bulundurulacaktır. Hükümetin para yardımı olursa Parise bir delege kurulu gönderilebilecektir. Yunan hükümeti Batı Trakya- yı ( ) nehrinden Meriç vadisine kadar eski Bulgaristan yönetiminin ayrıcalıklarına benzer bir yönetim kurmak ve yalnız Yunan hükümetinin karışmasını kabul etmek çözümünü önermekte ise de, kesinlikle kabul edilmemektedir. Göçmenler sorunu göçmenlerin düzenli ve eşyalarıyla birlikte taşınması konusunda önlemler alınmıştır. Istanbul hükümetinin izni ve daha doğrusu yardımı beklenmektedir, Fransızlar Istanbul ve Uzunköprü delegelerimiz tarafından verilen belgeleri vize ederek geçmelerine için veriyorlar. Nakliyatın kolaylaştırılması ve yolun kısaltılması amacıyla karadan da ( ) göçmen gönderilmesine izin verilmesi için Fransızlara başvuruldu. Yanıt beklenmektedir, Dimetokadaki Fransız komutanı devlet köprüsünden ve Serem köy geçidinden özel olarak geçişe izin vermekte olduğundan buralardaki Dimetoka ilçesi göçmenlerri yurtlarına dönmektedirler. Meriç doğusundaki iki köy halkı tümüyle

yerlerlerine dönmüştür. Boş müslüman köylerine Bulgarlar, Doğu Trakya Bulgarlarını yerleştirip bırakmış olduklarından dönen göçmenler onlarla birlikte oturmak zorunda kalacaklardır. Bulgarlar fırsattan yararlanarak Doğu Trakyadaki 0 geri dönme amacını gütmekte ve Fransızları bu konuda ( ) iseler de **bu** tarafımızdan uygun görüleceği için bu sorun Batı Trakya göçmenlerinin tümü yerlerine dönene kadar duruma göre idare edilecektir. Yunanlılar, Trakyalı Rumlardan ikibin ev halkını Iskeçeye, üçbin ev halkını Gümülcineye, üçbin ev halkını Dedeağaca, bin beşyüz ev halkını Sofuluya yerleştirmek için hazırlamışlardır ve bunlara üç aylık yiyecek ve nüfus başına yüzer frank vermişlerdir. Ikinci ve üçüncü kafile olarak da yirmibin aile hazırlamak istedikleri haber alınmıştır. Para sorunu göçmenlere yardım için istenilen parayla ilgili daha bir yanıt ahnamadı, Batı Trakyada hükümet kurmak için Istanbul hükümeti söz verdiği onbin liranın yalnız beşyüz lirasını vermiş ve kalan dokuzbin beşyüz lirayı daha vermemiştir. Batı Trak

yada hükümet kurmak ve günde bir buçuk lira ödenekle kurulan jandarmayı yönetmek ve Yunan propagandalarına karşılık vermek için paraya çok gereksinim olup bugün bu gereksinimi yerinden sağlamak olanak dışı bulunduğundan vaadedilen paranın ivedi olarak verilmesi ve bu konuda en az ellibin lira daha ödenek ayrılmasına sizin de yardımcı olmanız rica olunur Efendim.

Trakya-Paşaeli Hakları
Savunma Derneği Başkanı
Şükrü

Şifre Sıvas, 1111111919 Edirnede Birinci Kolordu Komutam Cafer Tayyar Beyefendiye
K: 8111/1919

Trakya-Paşaeli Hakları Savunma Derneği Başkanlığına: Batı Trakya ile ilgili olarak verdiğiniz bilgiler teşekküre değer. En önemli sorun bu topraklarda ezici çoğunluk oluşturan ırkdaşlarımızın kesinlikle hiçbir yabancı yönetim ya da korumasına girme eğiliminde butunmamalarıdır. İlk adım olarak bağımsızlık veya özerkliklerini kazanmaya çalışmalıdırlar. Gümülcine kongresi kararlarından beklenilen politik sonuç budur. Osmanlı Devletinin bugünkü durumu bu ülkeler için politik girişimlerde bulunmaya elverişli değildir. Ancak Wilson prensiplerini ileri sürerek ve tam birlik içinde ve ulusal örgütlere dayanarak Batı Trakya bağımsızlığa kavuşabilir. Barış yapıldıktan sonra çıkacak duruma göre ana vatana katılmak öngörülebilir. Herhalde şimdilik Yunan propagandasına engel olmak, Fransızların yerleşmesine karşı hoşnutsuzluk gösterip uyarma önemlidir. Göçmenlerle ilgili olarak söz verilen on bin liranın tamamlanmasına ve olabilirse ellibin lira daha verilmesine ilişkin olarak İstanbul hükümetine girişim yapılmıştır. Yalnız hükümetin mali durumu da dikkate alınmak, asıl gelir kaynağının Batı Trakyadan sağlanmasına çalışılmak konusunda dikkatinizi çekmeyi kutsal amacın elde edilmesi için bir borç sayarız.

Bu arada şunu da anımsatmak isteriz ki Trakya-Paşaeli Derneğinin izleyeceği politikada da Menem doğusu, yani ateşkes anlaşması yapıldığı tarihteki sınırlarımız içinde kalmış olan ülkemiz topraklarının Osmanlı vatanından koparılamaz bir bütün sayılması çok önemlidir.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

Şifre Sıvas, 1111111919 Savaşişleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine
Gümülcine göçmenlerinin yerlerine gönderilmesi için hükümetin söz verdiği onbin liranın bir an önce ödenmesi oradan rica edilmektte ve zaman geçmesinin Yunanliların yararına olduğu bildirilmektedir. Batı Trakya ulusal örgütünün yaşayıp güçlenmesi için de olanak varsa ellibin lira ödenek istenmektedir. Başkentimizin güvenliği ve vatanımızın ilerisi ile çok ilgili olan bu konuda hükümetin ençok yardımı yapıp çaba harcayacağı kuşkusuzdur. Salih Paşa Hazretleri bunun için söz vermişlerdi. Aracı olmanız özellikle rica olanur.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal
Beşiktaş, 1 Aralık 1919
Sıvasta K.O. 3 K

Batı Trakyalılar Kırcaalide bir an önce ayaklanarak Bulgarları koymak ve böylece orasını da Batı Trakyaya ekleyerek ilerde yapacakları girişimi büyütmek ve belki de Makedonyaya yaymak düşüncesinde olduklarından şimdiden Trakya için girişimci bir komutan ile birkaç alay komutanı

istediler.
Bu konuda saygıdeğer kurulunuzun düşüncesinin bildirilmesini rica ederiz. Bugünlerde gerek Batı Anadolu ve gerek Anadolu karadan ve denizden bize en gerekli olan silğhlarla ve cepha

neyi taşımak ve () istiyoruz. Batı Anadolu ile ( ) olmakla beraber taşıma işine başladık. Karadeniz kıyısında Ineboluyu uygun buluyorsak da sizin bu konudaki projenizin ve nerede ne gibi örgütler ve tüccarlar bulunduğunun bildirilmesini beklemekteyiz. Saygılar sunarız. (Kara Vasıf)

Müstahkenı Mevki Komutanı
Şevket

Kişiye özeldir **Sıvas, 8112)1919**
İstanbul Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı
Miralay Şevket Beyefendiye

K: *IJ12119t9*

t .Ayaklanarak temel kurmak (yerleşmek) olanağı yoktur. Batı Trakyayı istilft etmek istiyen Ingiliz, Fransız, Italyanlara isteklerini sağlamak için bir neden hazırlanmış olacaktır. Bundan başka Bulgarların bizimle birleşmek istediklerini açıklamakta oldukları bir zamanda bu ayaklanışın hayırlı bir sonuç vermesi de olanaksızdır. Bunun Batı Trakyayı Yunanlılara işgal ettirmek için bir özendirme olması da pek olasıdır. Bu nedenle durumun çok dikkatle incelenmesi pek hayati ve önemli bir iş sayılmaktadır.

2 .Batı Anadolunun silftha gereksinimi çoktur. Bir an önce taşımaya geçilmesi iyi olur. Ihraç iskelesi olarak biz Bafra ağzını uygun görüyoruz. Fena havalarda takalar, kayıklar barınabilir. Nehir yoluyla da Vezirköprüye kadar düz kayıklarla taşıma yapılabilir. Bu işi Uçüncü Kolordu Komutanlığı üstlenecek, Samsundaki tümenine yaptıracaktır. Yalnız vaktile kayıkçıların adları, yola çıkmadan silfthların tür ve sayısı konusunda o komutanlığa bilgi verilmesi gereklidir. Hatta ülke içinde tüccar eşyası olarak taşınması tasarlandığından bu konuda Uçüncü Kolordu Komutanlığı ile ivedilikle anlaşıldıktan sonra belki de bir arkadaşın Samsuna gelerek durumu yerinde saptayıp kararlaştırması daha doğru olacaktır.

Temsilci Kurul adına
Mustafa Kemal

KRONOLOJİ

4 Temmuz 1918
4 Mart ila 15 Mayıs 1919
20 Nisan 1919
15 Mayıs 1919
19 Mayıs
28 Mayıs
Haziran 1919
8 Haziran 1919
22 Haziran 1919
23 Haziran 1919
23 Haziran 1919
3 Temmuz 1919
5 Temmuz 1919
8 Temmuz 1919
21 Temmuz ila 30 Eylül 1919
23 Temmuz ilft 7 Ağustos 1919
4 ila 11 Eylül 1919
13 Eylül 1919
14 Eylül 1919
17 Eylül 1919
21 Eylül 1919

22 Eylül 1919
25 Eylül 1919
Ekim 1919
2 Ekim 1919 ilft 3 Mart 1920
2 Ekim 1919
3 Ekim 1919
7 Ekim 1919
8 Ekim 1919
20 Ekim 1919
20 Ekim 1919
22 Aralık 1919
24 Aralık 1919
27 Aralık 1919
1 Ocak 1920
12 Ocak 1920
21 Ocak 1920

Vahdettin (6. Sultan Mehmet) padişah oldu.
Birinci Damat Ferit Kabinesi
ATA 9. Ordu Müfettişi oldu
Yunanlılar İzmir'e asker çıkardı
ATA Samsun'a doğru yola çıktı
ATA Samsun'a vardı
Ikinci Damat Ferit Kabinesi
Havza Genelgesi
Manisa ve Aydın'ın işgali
ATA Istanbul'a geri çağrıldı
Amasya Genelgesi
Ali Galip olayı ortaya çıktı
Ali Kemal'in ATA'ya karşı girişimi
ATA Erzurum'da
Cemal (Mersinli) Paşa Konya'dan Istanbul'a gitti
ATA askerlikten ayrıldı
Üçüncü Damat Ferit Kahinesi
Erzurum Kongresi
Sivas Kongresi
Istanbul'la haberleşmenin kesilmesi
Sivas'ta Irade-i Milliye Gazetesi
Kazım Karabekir Paşa'nın ATA'ya öğütleri
Sivas'tan Ankara'ya doğru yola çıkış
General Harbord'la görüşme
Ahdülkerim Paşa'nın arabulucuk girişimi
Yahya Kaptan Olayı
Ali Rıza Paşa Kabinesi
Bozkır olayı
Kazım Karabekir Paşa Ankara'ya gidişe karşı çıkıyor
Ahmet Izzet Paşa'nın öğütleri
Kazım Karabekir Paşa'nın Öğütleri
Amasya Protokolü'ntkn imzalanması
Adapazarı'nda ayaklanma
Ankara'ya doğru yola çıkış
İtilftf Devletlerinin ültimatomu
Ankara'ya yarış
Cemal (Mersinli) Paşa'nın istifa tehdidi

Istanbul'da Meb'uslar Meclisi toplandı
Anadoludaki yabancı subayların tutuklanması

16 Mayıs
19 Mayıs

1919
1919

ila 20 Temmuz 1919 1919

26/27 Ocak 1920 Akbaş Cephaneliği olayı
28 Ocak 1920 Meb'uslar Meclisinde Ulusal Andın kabulü
1 Şubat 1920 Maraş'ta Fransrzlarla çatışma
8/9 Şubat 1920 Ulusal Kuvvetlerin Urfaya girişi
9 Şubat 1920 Fransızların Maraştan ayrılmaları
16 Şubat 1920 Anzavur isyanı
8 Mart ilfl 2 Nisan 1920 Salih Paşa Kabinesi
16 Mart 1920 Istanbul'un işgali
19 Mart 1920 ATAnın Ankara'da meclis toplama çağrısı
5 Nisan ilfl 30 Temmuz 1920 Dördüncü Damat Ferit Kabinesi
10 Nisan 1920 ATA için ölüm Şeyhülislam fermanı alınması
13 Nisan 1920 Düzce isyanı
23 Nisan 1920 Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması
24 Nisan 1920 ATAnın TBMM Başkanı seçilmesi
29 Nisan 1920 Hıyaneti Vataniye Kanununun kabulü
Mayıs, Haziran 1920 Yozgat, Yerköy ve Boğazlıyan isyaıları
2 Mayıs 1920 Ankara'da ilk Bakanlar Kurulu
4 Mayıs 1920 Istanbul Ankara'yla ilişki arıyor
5 Mayıs 1920 Konya isyanı
11 Mayıs 1920 Istanbul Harp Divanı, ATA'yı ölüme mahküm etti
11 Mayıs 1920 Halifelik ordusunun ulusal birliklere saldırısı
22 Haziran 1920 Ilk Yunan saldırısı
25 Haziran 1920 Batı Cephesi Komutanlığı kuruldu
8 Temmuz 1920 Yunanlıların Bursa'yı işgali
31 Temmuz ila 17 Ekim 1920 Beşinci Damat Ferit Kabinesi
10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşması imzalandı
18 Ağustos 1920 Celftlettin Arif Bey'in karşıt girişimleri
Eylül 1920 Ermenilere karşı harekat
4 Eylül 1920 Nazım Bey'in Içişleri Bakanı yapılması
29 Eylül 1920 Sarıkamışın kurtuluşu
15/16 Ekim 1920 Saimbeylinin kurtuluşu
21 Ekim 1920 ilft 4 Kasım 1922 Teyfik Paşa Kabinesi
24 Ekim 1920 Gediz saldırısı
30 Ekim 1920 Kars'ın kurtuluşu
8 Kasım 1920 Cepheyi ikiye ayırma kararı
2/3 Aralık 1920 Günırü Anlaşması imzalandı
5 Aralık 1920 Bilecik buluşması
6 Aralık 1920 Izzet ve Salih Paşalar Ankara'da
15/16 Aralık 1920 Demirci Efe'nin bastırılması
10 Ocak 1921 Birinci Inönü zaferi
20 Ocak 1921 Yeni devletin ilk anayasası
22 Ocak 1921 Çerkez Etem ayaklanmasının bastırılması
11 Mart 1921 Bekir Sami Bey'in anlaşmaları

16 Mart 1921 Moskova anlaşması
23 Mart 1921 Ikinci Yunan saldırısı

Nisan 1921 Refet (Bele) Paşa başkomutanlık peşinde
1 Nisan 1921 Ikinci Inönü zaferi
10 Mayıs 1921 TBMM'de Hakları Savunma Grubu kuruldu
11 Temmuz 1921 Anayasa konusunda Kazım Karabekir Paşa'nın tuhaf isteği
5 Ağustos 1921 Başkomutanhık kanunu
23 Ağustos 1921. Sakarya savaşı başladı
13 Eylül 1921 Sakarya zaferi
19 Eylül 1921 ATA'ya Mareşallik rütbesi ve Gazi unvanı verildi
20 Ekim 1921 Fransa ile Ankara Anlaşması imzalandı
5 Ocak 1.922 Ordumuz Adana'ya girdi
13 Ocak 1922 TBMMde Ikinci Grup oluştu
18/19 Şubat 1922 Kazım Karabekir Paşa Meciislerin de üstünde bir kurul öneriyor
22 Mart 1922 İtilftf Devletlerinin ateşkes önerisi
Haziran 1922 Ali Ihsan (Sbis) Paşanın tutumu açıklığa kavuşuyor
12 Temmuz 1922 Rauf Bey Başbakan oluyor
31 Temmuz 1922 Istikll Mahkemeleri kanunu
26 Ağustos 1922 Büyük Taarruz başladı
27 Ağustos [922 Afyonun kurtuluşu
30 Ağustos 1922 Başkomutanlık Meydan Muharebesi kazanıldı
1 Eylül [922 Ordular; ilk hedefiniz Akdenizdir. İleri! emri
9 Eylül [922 Ordu İzmire girdi
10 Eylül 1922 Bursanın kurtuluşu
3 Ekim 1922 Mudanya Konferansı toplandı
11 Ekim 1922 Mudanya Ateşkes Anlaşması imzalandı
1 Kasım 1922 Halifelik padişahhktan ayrıldı, Saltanat kaldırıldı
1/8 Kasım 1922 Vahdettin kaçtı
18 Kasım 1922 Abdülmecit Efendi halife atandı
20 Kasım 1922 Lozan Konferansı başladı
2 Aralık 1922 ATAnın vatandaşlık haklarından yoksun bırakılması girişimi
4 Şubat 1.923 Lozan Konferansı kesildi
17 Şubat 1.923 İzmirde Türkiye İktisat Kongresi toplandı
8 Nisan 1923 ATA partisi için 9 ilke saptadı
23 Nisan 1923 Lozan Konferansı yeniden toplandı
24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması imzalandı
4 Ağustos 1923 Rauf Bey Başbakanlıktan ayrıldı
13 Ağustos 1.923 Fethi Bey Başbakan oldu
1 Eylül 1923 Halk Partisi kuruldu
13 Ekim 1923 Ankara başkent oldu
20 Ekim 1923 Ali Fuat Paşa TBMM Ikinci Başbakanlığından çekildi
25 Ekim 1923 Rauf Bey TBMM Ikinci Başkanı oldu
26 Ekim 1923 Fethi Bey hükümeti çekildi
29 Ekim 1923 Cumhuriyet ilan edildi, ATA Cumhurbaşkanı seçildi

7 Ocak 1924 Yüzelliliklerin isimlerini içeren Resmi Gazete yayınlandı
3 Mart 1924 Halifelik kaldırıldı. Dinişleri bakanlığını kaldıran, öğretimi birleştiren kanunlar kabul edildi.
Hanedan sınır dışı edildi
20 Nisan 1924 Anayasası kabul edildi
Ekim 1924 Nasturi isyanı, İngiliz ültimatomu
26 Ekim 1924 ATA ya karşı komplo
1 Kasım 1924 Hükümetle muhalefetin çatışması
17 Kasım 1924 Terakkiperver Cumhuriyet Partisi kuruldu

13 Şubat il 31 Mayıs *1925* Şeyh Sait isyanı
23 Şubat 1925 Aşar vergisinin kaldırılması
Mart 1925 Aşar vergisi kaldırıldı
4 Mart 1925 Takriri Sükün kanunu kabul edildi
3 Mayıs 1925 Terakkiperver Cumhuriyet Partisi kapatıldı
20 Kasım 1925 Şapka kanunu
23 Kasım 1925 Bazı unvanlar yasaklandı
30 Kasım 1925 Tekke, zaviye ve türbeler kapatıldı
26 Aralık 1925 Uluslararası saat ve takvim kabul edildi
17 Şubat 1926 Medeni Kanun kabul edildi
1 Mart 1926 Türk Ceza Kanunu kabul edildi
22 Nisan 1926 Borçlar Kanunu kabul edildi
15 ilfi 20 Ekim 1926 ATA Nutku okudu
24 Mayıs 1928 Yeni rakamların kabulü
1 Kasım 1928 Yeni harflerin kabulü
3 Nisan 1930 Kadınların seçme hakkının tanınması
26 Mart 1931 Yeni (metrik) ölçülerin kabulü
25 Haziran 1934 Soyadı kanunu
24 Ekim 1934 Aya Sofyanın müze olmasına ilişkin kararname
3 Aralık 1934 Dinsel giysiler hakkında kanun
5 Aralık 1934 Kadmlara seçilme hakkının tanınması
20 Temmuz 1936 Montrö anlaşması
16 Temmuz 1938 Yüzelliliklerin affı